Ameriški Slovenci

PREGLED SPLOŠNE ZGODOVINE ZDRUŽENIH DRŽAV SLOVENSKEGA NASELJEVANJA IN NASELBIN

IN

SLOVENSKE NARODNE PODPORNE JEDNOTE

Knjiga je ilustrovana z raznimi slikami

Spisal JOŽE ZAVERTNIK

Izdala in založila

SLOVENSKA NARODNA PODPORNA JEDNOTA

V CHICAGU LETA 1925

UVOD.

Združitvena konvencija S. N. P. J. in S. D. P. Z. je sklenila, da izda Slovenska narodna podporna jednota ob svoji dvajsetletnici zgodovinski spis, ki bi po pojasnjevanju na konvenciji obsegal kratko zgodovino Severne Amerike s posebnim ozirom na Združene države, kratek obris ameriškega delavskega gibanja, zgodovino Slovenske narodne podporne jednote, naseljevanja Slovencev v Združenih državah in slovenskih naselbin.

Pisatelju niso bili na razpolago arhivi v Washingtonu in drugih mestih, da bi iz njih črpal zgodovinske dogodke in jih vezal v celoten spis, ampak se je moral poslužiti raznih zgodovinarjev, kakor n. pr. Henry Davenport Northropa, John Clark Ridpatha, A. M., drja. G. A. Zimmermanna, Frank Tracy Carltona, Ph. D., A. M. Simonsa, James Oneala in raznih drugih pomočnih virov, kakor n. pr. leksikonov, almanahov, časnikov pri zbiranju zgodovinskega gradiva za zgodovino Združenih držav in delavskega gibanja. Gradivo se je zbiralo s posebno pozornostjo in nepristranostjo. Pisatelj si je prizadeval podati slovenskemu ljudstvu v Ameriki kolikor mogoče jasno sliko o razvoju Združenih držav in delavskega gibanja v njih do koncem leta 1924 v ne preveč obširnem spisu, ki bi troške takega spisa preveč povišal, poleg pa še napravil tehnične ovire.

Pisatelj je čakal več let, da izvrši to nalogo. A dokler se ni Slovenska narodna podporna jednota odločila izdati takega dela, so mu bile roke vezane, da gre na delo. Pisatelj se zaveda, da delo ni popolno. Če bi mu bilo več časa na razpolago, bi bilo delo tudi popolnejše. Urejevati dnevnik, pisati uvodnike in obenem zgodovino Združenih držav in delavskega gibanja, S. N. P. J. in slovenskih naselbin se težko popolno izvrši v nekaj mesecih več kakor v enem letu.

Malokdo bo mogoče vpošteval težkoče, ki jih je imel pisatelj pri tem delu. Tudi bo najbrž zelo malo takih, ki bodo vpoštevali njegovo uredniško odgovornost v tem času. Ali veliko jih bo pa prejkone iskalo napake, ki jih je morda naredil. Napake so bile izvršene in te se navadno pokažejo, ko je delo že izvršeno, in ko se ne dajo več popraviti.

Pisatelj se je popolnoma zavedal tega dejstva, ko je prevzel to delo. Ampak njegova želja je bila, izvršiti delo kolikor mogoče v kratkem času in z majhnimi stroški, in sicer tako dobro, kot se more izvršiti v tem času in v takih razmerah.

Ko se je pričelo z delom, ni bilo še ničesar pripravljenega. Treba je bilo še izbrati knjige, v katerih se bodo dobili zanesljivi dogodki, seznaniti slovensko ljudstvo z delom, ki je bilo naloženo pisatelju, ter ga obenem prositi za sodelovanje. Skratka: Ko je pričelo delo, je bilo treba šele iskati potrebnega gradiva, a obenem tudi pričeti z delom samim.

Veliko se jih je oglasilo, ki so vsak po svoje prispevali z gradivom. Tem se pisatelj prav toplo zahvaljuje za poslane prispevke, ker mu je bilo na podlagi teh mogoče podati če že ne natančne, pa vsaj površno sliko naseljevanja Slovencev v Ameriki in njihovega političnega, gospodarskega in kulturnega življenja.

Slike so seveda delo podražile, toda potrebne so bile, zakaj z njimi ni knjiga samo zanimivejša, nego tudi razumljivejša.

Knjiga je izšla. Zdaj je pred ljudstvom. Pri svoji sodbi naj ljudstvo vpošteva razmere, v katerih je bila pisana.

Pisatelj.

Zgodovina Združenih držav

ODKRITJE AMERIKE, NJENO NASELJEVANJE IN NJEN RAZVOJ

Prvi Del

I. POGLAVJE.

Kdo so bili prvotni prebivalci Amerike? Na to vprašanje odgovarjajo izkopine in najdbe. V teh izkopinah in najdbah čitajo učenjaki, kot da imajo pred sabo odprto knjigo. V Južni Ameriki so našli kosti pradavnih in izumrlih živali, poleg njih pa dokaze, da je človek živel v Ameriki že tedaj, ko so živele te občepotopne živali. Druga znamenja so kopice školjk na morskih obrežjih, ki pričajo, da je človek živel v Ameriki tisočletja in tisočletja, preden je belopoltni človek odkril novi svet. (V februarju 1923 je dr. J. G. Wolfe sporočil iz Buenos Airesa, da je odkril v Patagoniji človeško lobanjo iz tercijarne dobe. Po tej najdbi je prazgodovina človeškega rodu ravno taka stara v Ameriki kot v Evropi, Aziji ali Afriki.)

Ko so Španci odkrili Ameriko, so tedanji prebivalci v Mehiki na gorski planjavi Bogoti in v Peru imeli že precej razvito civilizacijo. Podrtine mest, stolpov in piramid v Centralni in Južni Ameriki govore, da so se v Ameriki odigravali ravno tako boji kakor v Mali Aziji in Egiptu, Grčiji in Rimu. Prebivalci na teh krajih so dosegli gotovo stopinjo civilizacije, nakar so pridrla druga bojevitejša plemena in podjarmila prvotne prebivalce. Obdržala so vse, kar je bilo dobrega od civilizacije, nato pa gradila svojo civilizacijo.

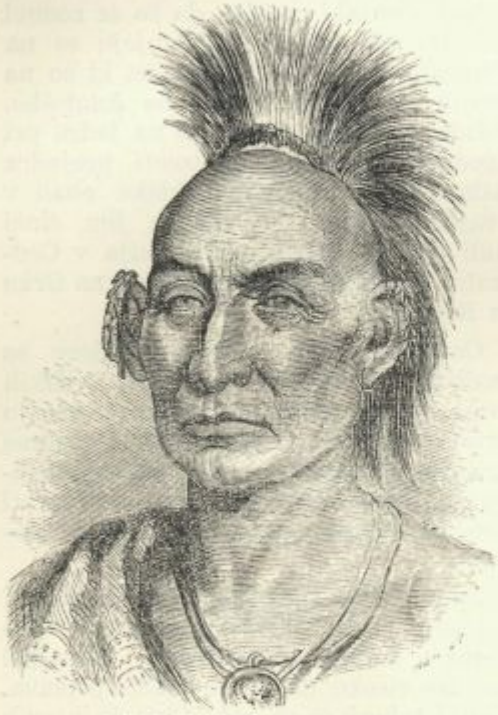
Poročila Aztekov, ki so bivali ob času prihoda Špancev v Mehiki, pravijo, da so Tolteki vdrli od severja v deželo, podjarmili ondotne prebivalce in sprejeli njih civilizacijo. To se je zgodilo po njihovem sporočilu l. 648 po Kristovem rojstvu. V letu 1176 po Kr. r. so pa Čičimeki pregnali Tolteke; tem so sledili Azteki v letu 1325 po Kr. r., ki so ustanovili mesto Mehiko.

Prepir pa še traja med učenjaki, od kje so se kasnejši rodovi preselili v Ameriko. Nekateri sodijo, da so prišli iz Zadnje Indije in južnih delov Kitaja. Sklicujejo se na sporočilo Aztekov, ki pravi, da so prišli od severja v Mehiko. Drugi učenjaki menijo, da so se rodovi preselili od vzhoda. Sklicujejo se na Feničane kot drzne mornarje, ki so na svojih potovanjih dospeli na Angleško. Poudarjajo tudi, da ladija na jadra pri ugodnem vremenu in poleti prejadra Atlantik od zapadne afriške obali v dvajsetih dneh. Za dokaz jim služi tudi precej razvita civilizacija v Centralni Ameriki, ki nas spominja na Grke in Rimljane.

Ostanki kulture teh prebivalcev so različni. Podrtine templjev, velikih mest, razne tkanine in posoda, vse to priča o njih delu in civilizaciji. Ogromne zgradbe na skalovju in v skalah dokazujejo, da so se znali zavarovati proti nepričakovanim napadom drugih plemen.

Zanimivi so tudi tabori, ki so obdani z nasipi. Taki tabori z nasipi so večinoma v dolinah in ob rekah. Zgrajeni so tako visoko, da jih ne doseže poplava. Veliki tabori so ob reki Ohio in njenih pritokih. Tak tabor so zasledili pri Newarku, Ohio, kjer se združita dva toka reke Muskinguem. Na vzhodu je štirikot, ki obsega dvajset oralov in ga obdaja nasip. V severno smer se pa vijeta dve zavarovani cesti proti reki. Proti jugu sta dva nasipa, ki tečeta vštric, veže ju pa okrogla utrdba. Dva druga nasipa tečeta vštric proti zapadu in vežeta dve utrdbi, eno okroglo in drugo osemvoglato. Pri obeh utrdbah se še poznajo sledi nasipov, ki segajo daleč proti jugu.

V takem taboru ni bilo le prebivalstvo številno, ampak tudi število bojevnikov je moralo biti veliko, da je branilo prebivalce pred sovražnim napadom. V takih taboriščih so našli zapestnice, preluknjane bakrene plošče, razno orodje in orožje iz kamna in kosti. Kovinaste najdbe so večinoma iz bakra, poznali so pa tudi srebro in svinec. Železa niso poznali. Pa tudi umetnost je bila pri teh prebivalcih že razvita. Kajti našli so podobe razni severnoameriških ži-

SEVEROAMERIŠKI INDIJANEC

vali iz kamna. Prebivalci teh taborišč so se pečali s poljedelstvom.

Ob času, ko je dospel Krištof Kolumb v Ameriko, so bili prebivalci rdečepoltni. Dali so jim ime Indijanci. To ime so dobili, ker so Krištof Kolumb in njegovi sovrstniki mislili, da je odkril Indijo, ne pa zaradi tega, ker so podobni prebivalcem v Indiji.

To pleme je bilo že precej staro ob prihodu Krištofa Kolumba. Ali kdaj je prišlo v Ameriko in po katerih potih, je pa še nerešeno vprašanje, kakor sem povedal na drugem mestu. Prazgodovina teh prebivalcev je zavita v temo in ostane taka, dokler ne pridejo učenjaki z novimi odkritji in dokazi na dan.

Indijanci so se pečali z lovom in semtertje tudi s poljedelstvom. Nekateri rodovi so se preživljali le z lovom na divjačino, ko so drugi že obdelovali zemljo; izdelovali so lahke čolniče, doli na jugu pa že gradili mesta.

Indijancu, bivajočemu v pokrajinah, ki zdaj tvorijo Združene države, je bila divjačina vse. Služila mu je za hrano; kožo divjačine je porabil za obleko, obučo, pa tudi za šotor. Oborožen z lokom in pšico je lovil malo in veliko divjačino. S takim orožjem se je lotil medveda. Šume so bile takrat polne divjačine in Indijanci niso trpeli pomanjkanja na divjačini.

Ločili so se med seboj po rodovih, ki so tudi imeli različna imena. Indijanci so ljubili osebno svobodo in neomejeno voljo pri akciji. Ako so Indijanci sledili svojemu glavarju, so to storili, ker so ga izbrali za voditelja. On ni bil zanje vladar, ampak le vodja v boju. Njegova oblast je bila omejena. Izkazal se je lahko pogumnega v boju, poleg je pa dajal lahko dobre strategične nasvete. Čarovnik (Medicine man) je bil prerok in zdravnik. Na to mesto ga ni nihče izvolil. Imenoval se je kar sam. Nihče mu ni dajal nikakšnih pravic, pa tudi jemal mu jih ni nihče. Ako ga je kdo ubogal, je to storil iz lastnega nagiba. Na indijanskih zborovanjih so govorniki nastopali z vso govorniško silo, da prepričajo druge o pravilnosti svojih misli, ostali so pa poslušali mirno in tiho. In kar je zaključila večina, je bil le zaključek in nič več. Noben glavar si ni upal vsiliti zaključkov večine manjšini. Manjšina je ostala svobodna. Pridružila se je lahko mnenju večine, ostala je pa lahko tudi pasivna.

Indijanci so bili zelo bojeviti, toda bojevali se niso, da podvržejo drug rod in si prisvoje njegov svet. Boji so na-

stali, ako je kdo prelomil pogodbo. Bile so torej vojne zaradi besedolomstva. Indijanci so se maščevali krvavo nad onimi, ki so prelomili pogodbo. Ako je Indijanec odpustil storjeno krivico, so ga smatrali za slabiča; maščevanje zaradi storjene krivice so pa smatrali za plemenito delo. Bojevali so se iz zasede in na sovražnika prihrumeli nepričakovano. Priplazili so se sovražniku neopaženi za hrbet, nakar so naskočili, če so mislili, da bo naskok uspešen. V boju niso Indijanci poznali milosti. Prosili niso zanjo in je tudi izkazali niso nikomur. Jetnike so odgnali s sabo, da so jih kasneje mučili, ako jim niso utekli, ali če se niso odkupili z visoko odkupnino.

V mirnem času je bil indijanski značaj popolnoma drugačen. Indijanec je rad sameval. Bil je bolj resnega značaja, čeprav je bil pri najboljši volji. Šuma mu je bila vse. Ljubil jo je bolj kot svoj "vigvan" (šotor), ali šotor mu je bil ljubši kot indijansko selo. Indijanka ni imela skoraj nobenih pravic. Opravljati je morala vsa domača dela in delala je kot tovorno živinče.

Indijanski rod je imel svojega glavarja. Člani rodu so bili temu glavarju v vojnem in mirnem času pokorni do gotove meje. V vojnem času se je včasih združilo več rodov. Napravili so zvezo pod skupnim glavarjem, ki pa ni bila nič kaj trdna. Včasih so se posamezni rodovi dvignili proti skupnemu glavarju, da porušijo poveljništvo. Ako je pri takih uporih zmagal glavar, je ostal vrhovni poveljnik združenih rodov do smrti. Po njegovi smrti je bila zveza raztrgana, in vsak rod je delal in izbiral po svoje.

Malikovanja ni bilo med Indijanci splošno; le redkokdaj so se vdali malikovanju. Verovali so pa v vraže. Verjeli so v Velikega duha, ki biva povsod, vlada naravne sile, ljubi poslušne in kaznuje hudobne ali grešnike. Njemu so darovali in tožili svoje gorje. Imeli niso posebnih zgrajenih svetišč, v katerih bi darovali Velikemu duhu. Poleg so verovali tudi v podrejene duhove: slabe in dobre. Po njih veri so duhovi obeh vrst bivali na zemlji. Slabi duhovi so jih mučili s hudimi sanjami, povzročali bolezni, slabe razmere, hude zime in glad. Dobri duhovi so jih osrečali s solčnimi žarki, mirom, dobro letino in z divjačino. Čarovnik ali prerok se je postil, kadar je hotel izvedeti, kaj duhovi počenjajo. Molil je in se postil na ta način, da se je zaprl v svoj šotor. Kaj je notri počel, je bila za Indijance seveda uganka, kajti dovoljeno ni bilo prihajati v šotor, kadar se je čarovnik pogovarjal z duhovi. Čarovnik je tudi razlagal voljo Velikega duha. Indijanci so se pri verskih obredih obnašali zelo resno in svečano.

Indijancem, naseljenim po severnem kontinentu, je bila umetnost nepoznana. Indijanec je prebival v šotoru ali slabi koči. To je bil njegov dom. Zastavil je nekaj kolov v krogu, ki so se križali v sredi. Kroginkrog je pa te kole pokril z vejami in živalskimi kožami. Notranji prostor je tlakoval s pleteninami iz trstja. Ognjišče je postavil sredi šotora. Na protivetrovni strani je pustil malo odprtino za vhod, in indijanski dom je bil zgrajen.

Indijanec je poznal malo orodja. Njegova oprava za domačo uporabo je bila priprosta. Slabo izdelani lonci iz gline so mu služili za posodo. V torbah in vrečah je prenašal živila. S kladivom iz kamna je tolkel turšico. Malokateri Indijanec je lastoval kotliček iz bakra. Tak kotliček je bil že izredno bogastvo v indijanskem šotoru. Poleg loka in pšic je Indijanec nosil s sabo še sekiro iz kamna ali bakra, ki je bila navadno umazana od krvi.

Tudi Indijančeva obleka je bila priprosta. Odeja mu je služila tudi za plašč. Z vrvico iz usnja jo je privezal okoli vratu. Svojo obučo, katero je imenoval makasin, in golenice je izdeloval iz kože jelena, srne ali bizona. Okrasil se je z zobmi klopotače, jastre-

INDIJANCI NA SLEDU SOVRAŽNIKOV

bovimi kremplji, orlovimi peresi in raznimi živalskimi kostmi. Pri pasu je imel privezane človeške kože, katere je svojim premaganim sovražnikom potegnil z glave. Kadar so divjali boji med raznimi rodovi, takrat se je Indijanec pobarval z živimi barbami. Čarovniki so jih učili, da so strašnejši, če se pobarvajo.

Jezik Indijancev je zelo siromašen. Pri nekaterih rodovih so moški rabili druge besede kot ženske pri opisovanju ene ideje. Besede so bile enozložne. Za izražanje kratke misli so včasi rabili besedo, ki je bila sestavljena iz enozložnih besed.

Ceremonijalni ples je bil pri Indijancih priljubljen. Imeli so verske in bojne plese. Navadno so bojevniki plesali sami, nakar so se jim včasih pridružile še ženske. V krogu drveč so prepevali svoje enolične pesmi. Poleg plesa so imeli še druge zabave, ako se ceremonijalni plesi smatrajo za zabavo. S pšicami so streljali v tarčo in se tako kosali med seboj, kdo je boljši strelec. Včasih so dirkali ali se pa v čolnih preizkušali, kdo je boljši veslač. Igrali so se tudi z malimi kamenčki, ki so jim nadomeščali današnje kocke. Nekateri Indijanci so bili strastni igralci, in marsikateri Indijanec je včasih v igri zastavil ves svoj imetek.

Pušenje tobaka je bilo med Indijanci splošna navada. Indijanec je včasih sedel globoko zamišljen in nepremično na enem mestu ter pušil tobak iz pipe. Ko so prišli Evropejci v Ameriko, so pa postali še strastni pijanci. Žganje je Indijancem prineslo neizmerno gorje in nesrečo.

Na severnem kontinentu in nad šestdeset stopinj širine od Labradorja do Alaske so živeli Eskimi. Beseda "Eskimo" pomeni človeka, ki se prehranjuje s sirovim mesom. Prebivali so v kočah iz snega, ali pa v takih, ki so bile do polovice, ali pa popolnoma v zemlji. Pri gradnji svojih koč so se poslužili tudi kitovih kosti. Bili so ribiči in lovci. Pozimi so se oblačili v kože morskih psov in severnih medvedov, poleti pa v one severnega jelena. Navajeni mraza so potovali na saneh, katere so vlekli psi. Njih boj za obstanek je bil hud, poln trpljenja in nevarnosti. V majhnih čolnih so odhajali na kitji lov in s svojim primitivnim orožjem so se lotili tudi severnega medveda. Uživali so oljnato in mastno meso, kajti taka hrana jim je dajala toliko življenske moči, da so prenašali grozote severne zime.

II. POGLAVJE.

O odkritju Amerike pred Krištof Kolumbom je še ena pripovedka, o kateri pa trdijo nekateri zgodovinarji, da ni nič drugega kakor legenda. Po mnenju teh zgodovinarjev je legenda posledica bajk, ki so si jih pripovedovali islandski in norveški mornarji in ribiči o oddaljenih deželah in delih sveta. Islandčani in Norvežani so bili poznani kot drzni mornarji, ki so se upali daleč na morje. Imeli so za tiste čase dobre in trdne ladije, ki so kljubovale viharjem na morju. Opazovali so pot solnca in lune in znali določati čas po zvezdah.

Drugi zgodovinarji trdijo, da so spisi o odkritju in naseljevanju Greenlanda v knjižnici v Kopenhagenu. Rokopisi so islandski in se čitajo kakor pisma. Ravno tako obširna so pisma o potovanjih v Labrador in proti Novoangleškim državam, ki so jih podvzeli sinovi Eirika Rdečega, rojenega leta 930. po Kr. r. na Norveškem, Lif (Leif), Torvald in Torstein pa njegova hči Frejdis. Zaslugo za odkritje ameriškega kontinenta pripisujejo Lifu, starejšemu sinu Eirika Rdečega. Lif je baje izvedel, da je Bjoerna, sina Herjulfa, ki se je naselil ob času Eirika Rdečega na Greenlandu, zanesel silen vihar proti zapadu. Ladija je zašla v gosto meglo, ki se posebno rada razprostre pred Novo Fundlandijo. Na tem svojem potovanju je videl tudi obrežje, ki ga je pokrivala gosta šuma.

Lif se je na podlagi tega sporočila odpravil na pot in najprej obiskal obrežje, ki ga je Bjoern na svojem potovanju najprej uzrl. Obrežje je bilo kamenito, in krstil ga je za Helluland. Od tukaj je Lif potoval dalje proti jugu in odkril obrežje, zaraščeno s šumo. Krstil ga je za Markaland, kar pomeni pogozdeni svet. Od tu je jadral zopet proti jugu mimo dveh otokov, nakar je šel na obrežje nekje med sedanjim New Yorkom in Bostonem, kjer se neka reka izteka iz jezera. Ladjo so vlekli po reki s čolni navzor, nakar so se izkrcali in postavili šotore. Okolica jim je bila tako všeč, da so sklenili tukaj prezimiti. Razdelil je svoje moštvo v dva oddelka. En oddelek je ostal vedno doma, drugi je pa odhajal v notranjost dežele in na lov. Spomladi je odjadral zopet proti domu. Ladijo je naložil z lesom in posušenim grozdjem. Odkritemu svetu je dal ime Vinland, kar pomeni toliko kakor vinske gorice. Dve leti kasneje se je vrnil njegov brat Torvald, ki je našel koče, katere je zgradil njegov brat Lif. Nato so sledila druga potovanja, katerih sta se udeležila Lifova brata, končno pa še greenlandski trgovec Torfin Karlsefne. Na zadnjem potovanju v letu 1010. je bila tudi Frejdis, hči Eirika Rdečega. V letu 1011. so se vrnili z bogato naloženimi ladjami domov. To je bilo najbrž zadnje večje potovanje, zakaj omenjeno je še samo tisto, ki ga je napravila greenlandska ladija v letu 1347., ko je odjadrala proti Marklandu (Novi Škotiji) po les.

Ko so kasneje Angleži v 17. stoletju prijadrali do ameriške celine, niso našli nobenih sledi o naselbini v Vinlandu.

Koliko je resnice in koliko legende o teh potovanjih, bodo mogoče kdaj še dognali, morebiti pa tudi nikoli. Eni zgodovinarji že zdaj trdijo, da so bila tista potovanja resnična, drugi pa, da niso bila.

III. POGLAVJE.

Ob Krištof Kolumbovem času so ljudje v splošnem verjeli, da je zemlja ploskva. Še učenjaki so se prepirali med seboj, ali je naš planet okrogel ali ploščat, dasiravno je sir John Mandeville, ki je veliko potoval in na teh potovanjih delal opazovanja, izdal knjigo v letu 1356, torej sto šest in trideset let pred okritjem Amerike, v kateri logično in stvarno argumentira, da je zemlja okrogla. Dve sto let pred Kr. r. je živel v Aleksandriji Grk Eratosten. Nastavljen je bil kot uradnik pri knjižnici v Aleksandriji. Eratosten in drugi učenjaki njegove dobe so verjeli, da je zemlja okrogla. Eratosten se je celo lotil zmeriti velikost zemlje.

Velikost zemlje se ne more izmeriti naravnost. Ampak določi se geografična dolžina dveh mest natančno. S pomočjo te številke se izračuni dolžina 360. dela, ali ene stopinje, in s pomočjo te številke se šele izračuni velikost zemlje. Eratosten je svoj račun tako izdelal. Njemu je bilo znano, da padajo pri Sijeni, t. j. pri današnjem Asuanu, solnčni žarki opoldne navpik in ne puščajo sence pri navpičnih predmetih, kadar je dan najdaljši. Ko je bil dan najdaljši, je zabil kol v zemljo v Aleksandriji in opoldne zmeril njegovo senco. Na podlagi tega je preračunil oddaljenost Aleksandrije od Sijene na sedem stopinj in enajst minut. Davčni oblasti v Aleksandriji je pa bila oddaljenost od Aleksandrije do Sijene znana in tako je Eratosten preračunil, da znaša dolžina ene stopinje sedemsto stadijev, obsežnost zemlje pa 252,000 stadijev ali po naši meri 5323 geografičnih milj. Sedanji geografi so pa preračunali obsežnost zemlje na 5,400 geografičnih milj. Eratostenova pomota je bila zelo majhna, dasiravno je svoj račun napravil že dvesto let pred Kr. r. (Ena geografična milja je 7420.415 metra). Še pred Eratostenom so drugi grški učenjaki učili, da je zemlja okrogla. Prva sta učila ta nauk Anaksimander in Pitagora. Prvi je bil rojen leta 611 pr. Kr. r., drugi pa leta 582 pred Kr. r. Tega nauka so se poprijeli tudi drugi grški modrijani kot Parmenid, Epikur, Platon, Evdoks, in Aristotel je poizkusil za ta nauk doprinesti dokaze.

Krištof Kolumb je bil izkušen mornar. O njegovem življenju do 30. leta je malo znanega. Nekateri trdijo, da je bil morski ropar, drugi pripovedujejo, da je bil tudi v službi neapoljskega kralja in da je lovil sužnje. Njegov sin Fernando, ki je spisal njegov življenjepis, meni, da mu je malo znanega o potovanjih njegovega očeta v mladosti. Prepirajo se tudi zaradi njegovega rojstnega kraja. Največ dokazov pa govori, da se je Krištof Kolumb rodil v Genovi v Italiji, akoravno trdijo, da so v Madridu v arhivih španske akademije za zgodovino našli dokument, ki govori, da je bil rojen v Savoni, ležeči ob morju in blizo Genove. Savona je bila pod vrhovno oblastjo Genove.

Krištof Kolumb ni bil le drzen mornar, ampak je tudi opazoval vse prikazni na nebu in morju, ki so imele vrednost za plovbo po morjih. Študiral je tudi opazovanja drugih učenjakov in na podlagi vsega prišel do zaključka, da je zemlja okrogla, in če jadra proti zapadu, da dospe v Indijo. On in njegovi prijatelji so se motili glede obsežnosti zemlje, kajti mislili so, da dospe v Vzhodno Indijo, če prejadra tri tisoč milj pota.

KOLUMB OPAZI ZEMLJO

Več let je prosjačil pri bedastih zapadnih vladarjih, da mu naj opremijo ladijo za pot do novega odkritja, za najkrajšo pot do Vzhodne Indije. Pri teh vladarjih so imeli večji vpliv tisti, ki so trdili, da je zemlja ploščata, in verjeli v razne bajke, ki so pripovedovale strašne in grozne reči o nepoznanem oceanu tam na zapadu. Slednjič je Kolumba uslišala kastilijanska kraljica Izabela in mu preskrbela vse potrebno za daljno pot.

Dne 3. avgusta, 1492, je Krištof Kolumb s tremi malimi jadrenicami zapustil luko Palos, da odkrije novo in krajšo pot v Vzhodno Indijo. Na potovanju so mu vraževerni mornarji delali razne neprilike, toda po eden in sedemdesetih dneh naporne in mučne vožnje je dne 12. oktobra Rodrigo Triana, ki je bil na straži, zaklical: "Zemlja!" Izstrelili so top v dogovorjeno znamenje, in na vseh ladjah je zavalovalo velikansko veselje. Zjutraj ob solnčnem vzhodu je Krištof Kolumb stopil na suho in vpričo naivnih domačinov razvil kastilijansko zastavo.

Bil je sedanji Watling, ki ga je Kolumb krstil za San Salvador. Domačini so imenovali otok Gvanahani. Otočani so bili nagi in bakrenorjave barve. Bili so pobarvani in se ponižno bližali belopoltnim in bradatim tujcem. Mislili so, da so tujci sinovi solnca, ki so prišli naravnost z neba na njih otok. Mornarji so izrabili ugodno priliko in zamenjali koravde iz stekla, zvončke in drugo malovredno šaro za njih najboljše blago. Kolumb je še vedno mislil, da je pred vzhodnoazijskim obrežjem. Prihodnje dni je odkril še tri male otoke, ki pripadajo k Bahamaškemu otočju, nakar je 28. oktobra odkril otok Kuba. Dne 6. decembra je odkril otok Haiti. Vedno je še mislil, da je odkril Vzhodno Indijo. Sredi meseca januarja je Kolumb odjadral proti Evropi. Šele 15. marca je dospel v Palos, kjer ga je ljudstvo sprejelo z navdušenjem in častmi.

Še trikrat je Kolumb odjadral proti zapadu. Na teh potovanjih je odkril otočje Windward, Jamajko, Portoriko in kontinent Južne Amerike ob ustju reke Orinoko. Kolumb še zdaj ni slutil, da je odkril nov del sveta. Na zadnjem potovanju je napravil nekaj odkritij v Mehikanskem zalivu, a vrnil se je ozlovoljen domov na Špansko, kjer je sameval in umrl zapuščen od svojih prijateljev, ne da bi vedel, da je odkril nov del sveta.

Največja krivica je storjena Krištofu Kolumbu s tem, da ne nosi novi svet njegovega imena. Po njegovih odkritjih so se razni pustolovci, ki so slišali o bogatih zakladih zlata v novem svetu, kar gnetli proti zapadu. Pripovedke o zlatih in srebrnih rudnikih so imele strašno privlačno silo. V dušah pustolovcev in klativitezov so obujale nade, da se vrnejo domov z neizmernimi zakladi. Ti ljudje so zaupali le v svoj meč, sulico in slepo srečo.

Leta 1499 je florentinski pomorščak Amerigo Vespucci prijadral do vzhodne obali Južne Amerike. Njegova odkritja niso izredno važna, ampak Vespucci je bil prvi, ki je izjavil, da ni odkrita zemlja Vzhodna Indija, temveč nov svet. Ljudska zaspanost v onih časih je pa povzročila, da je svet pozabil ime pravega odkritevalja novega sveta, in da je ta dobil ime Amerika po Amerigo Vespucciju, ki je novi svet najobširneje opisal.

Še preden je Amerigo Vespucci odpotoval prvikrat proti zapadu, je beneški trgovec Ivan Cabot, ki se je preselil na Angleško, odjadral proti zapadu za novimi odkritji. Na tem potovanju ga je spremil njegov sin Sebastijan. Dne 24. junija, 1493, je Cabot s svojim sinom odkril Novo Fundlandijo, kateri je pa dal ime Prima Vista. V prihodnjem letu je odjadral za odkritji proti zapadu Sebastijan Cabot. Iskal je na severozapadu pot proti Kitaju. Mraz in ledeniki so ga prisilili, da je jadral proti

jugu. Na svojem potovanju je dospel do Marylanda, mogoče do zaliva Albermarle.

Pomanjkanje na živilih ga je prisililo, da se je vrnil proti Angliji. Svet, ki ga je na svojem potovanju odkril, je proglasil za angleško posest. Vsled njegovega ravnanja je Anglija kasneje izjavila, da so njene pravice do Severne Amerike starejše kakor pa španske in francoske.

V Španiji je naraščalo zanimanje za novi svet. Mornarji, ki so se vračali s potovanja, so pretiravali v svojih pripovedkah o neizmernem bogastvu novega sveta. Španci so se pričeli naseljevati na glavnih otokih Zapadne Indije. Pohlepnost po zlatu je vabila pustolovce, da se niso bali nevarnosti v nepoznanem svetu. Že leta 1510 so Španci ustanovili svojo prvo kolonijo v Centralni Ameriki. Indijanci so kmalu spoznali špansko lakomnost po zlatu. Pripovedovali so o deželi, v kateri je toliko zlata, da grade ladije iz samega zlata. O teh pripovedkah je slišal Vasco Nunez de Balboa, katerega so španski pustolovci v koloniji Santa Maria del Antiga oklicali za svojega voditelja, ko so odstavili prejšnjega kraljevega namestnika. Z devetnajstimi Španci in šest sto indijanskimi težaki se je napotil na Panamsko ožino in odtam prodiral proti zapadu. Premagal je vse težkoče in dospel do Pacifika. Po stari španski navadi je izdrl meč, razvil zastavo, šel do kolen v vodo in proglasil Pacifični ocean za posest španskega kralja.

OBREŽJE V FLORIDI

V starih pustolovcih je tudi gorela želja po kupih zlata. De Leon je kot governer na Portoriku silno obogatel, a kljub temu je hotel svoje premoženje pomnožiti. Bil je star, a starost ga ni ovirala, da bi v letu 1512 ne odjadral, da odkrije dežele, v katerih se lahko zlato pobira kar po tleh. Na svojem potu je prijadral do nepoznanega

obrežja ter mislil, da je odkril nov otok. Goste šume so pokrivale obrežje in se vrstile zelene trate, na katerih so rastle pisane cvetlice. Leon je dal novemu kraju ime Florida, to je dežela cvetlic. Po nekaj dneh se je Leon izkrcal in proglasil odkriti svet za posest španskega kralja. Pol stoletja kasneje so blizu mesta, kjer se je Leon izkrcal, pričeli graditi mesto St. Augustin.

Leon je bil tudi vraževeren. Neka stara pripovedka je pripovedovala, da izvira nekje studenec, ki pomladi stare ljudi. Pričeli so iskati ta studenec, seveda zastonj. Stari pustolovec je bil nekaj starejši, ko se je po brezuspešnem iskanju odločil odriniti zopet proti Portoriku; studenca, ki pomladuje stare ljudi, pa le ni našel.

Španski kralj je imenoval Leona za governerja odkrite dežele in mu naročil, naj ustanovi naselbino. Stari pustolovec se je vrnil šele leta 1521 v svojo provinco. Komaj je izkrcal svoje ljudi, so jih napadli Indijanci. V boju je bilo več Špancev ubitih in ranjenih. Po končanem boju so se Španci umaknili na svoje ladije. V boju je sovražna pšica zadela Ponce de Leona.

Odjadral je na Kubo, kjer je umrl za rano, dobljeno v boju z Indijanci.

Pohlepnost po zlatu je bila bič, ki je podila Špance za novimi odkritji. Fernandez de Cordova je v letu 1517 odkril Jukatan in zaliv Campeachy. Na potu proti severu so ga naskočili Indijanci in ranili smrtno. V prihodnjem letu je križaril ob mehiškem obrežju Grijalva; pomagal mu je na teh potovanjih pilot, ki je spremil Cordova na njegovem potovanju. Šele leta 1519 je pričel Fernando Cortez z osvojevanjem Mehike. S svojim brodovjem se je zasidral pred Tabascom. Tukaj je izkrcal svoje moštvo in se utaboril. Med prebivalci mehiškega cesarstva je nastal strah, ko so izvedeli, da so se izkrcali belopoltni tujci in pričeli osvojevati deželo. Domačini so se zbirali, da porazijo tujega sovražnika. Orožje domačinov je bilo primitivno in se z njim niso mogli kosati s Španci, ki so bili oblečeni v železne oklepe in oboroženi z ostrimi meči in sulicami. Ko je Cortez porazil domačine na obrežju, se je napotil proti zapadu. Njegov cilj je bil Vera Cruz, pomorska luka, ki je bila oddaljena sto osemdeset milj jugovzhodno od glavnega mesta mehiškega imperija. Tam se je sestal z odposlanci cesarja Montezuma, ki je takrat vladal imperij. Odposlanci so od tukaj

FERDINAND CORTEZ

pošiljali poročila svojemu cesarju o čudežnih tujcih in prosili Corteza, naj ne prodira dalje v deželo. Cortez je tem odposlancem govoril, da ga nujni posli silijo osebno govoriti s cesarjem.

Njegovi odgovori so bili zvijača, ki so imeli prikriti namen in da so bogati darovi še bolj oživeli lakomnost v njem in njegovih tovariših. Odposlanci so spoznali, da s prošnjami ne opravijo nič. Izročili so Cortezu darove in hiteli nazaj k cesarju, da ga posvare pred

nesrečo, ki prihaja. Montezuma pa ni poslušal svarečega glasu, ampak je naročil odposlancem, naj se vrnejo še z bogatejšimi darovi in omehčajo krutega tujca. Darovi so povečali le lakomnost v Špancih, da so zapalili svoje ladije, nakar so pričeli s pohodom v notranjost dežele.

Pohod Špancev proti glavnemu mestu je takoj imel zle posledice za mehiškega cesarja. Narodi, ki so Montezumu plačevali davek, so mu odpovedali pokorščino in potem pomagali Cortezu na njegovem pohodu proti glavnemu mestu.

Montezuma je ostal neodločen. Španci so se približali glavnemu mestu, da so lahko že videli bliščeče stolpe svetišč. Omahljivi Montezuma se je pripravil, da sprejme strašne tujce. Dne osmega novembra 1519 je mala španska vojska prikorakala v glavno mesto mehiškega imperija. Utaborila se je na centralnem štirikotnem trgu svetišča vojnega boga Azteka.

Bila je zima, in Cortez je miroval mesec dni. Njegovim vojakom je bilo dovoljeno se gibati svobodno po mestu. Pregledati so smeli celo mehiške svete altarje in žrtvenike. Cortez je pa v tem času vse dobro opazoval. Spoznal je obrambo mesta in način boja domačinov. Našel je zaloge vsakovrstnega živeža, blagajne zvrhane z zlatom in srebrom, orožarne pa natlačene z loki in kopji. Domačini so prihajali in odhajali. Bilo jih je na tisoče in rojili so kot čebele okoli španske vojske. Cortez je iz raznih znamenj sklepal, da ga domačini nameravajo napasti ob ugodni priliki in uničiti njega in njegove spremljevalce. Na podlagi opazovanj je Cortez delal svoje zaključke. Ujel je Montezuma in ga pridržal kot talca. Svoj čin je spretno zagovarjal. Trdil je, da so domačini napadli njegovo posadko v Vera Cruzu in da se je Montezuma obnašal izdajniško, ko so bili Španci na pohodu proti glavnemu mestu. Montezumu je povedal, da je vazal španskega kralja, ko ga je imel v oblasti.

Velasquez, governer na Kubi, je pričel zavidati Cortezu njegove uspehe. Odposlal je pod poveljništvom Pamphila de Narvaeza, kasnejšega governerja Floride, dvanajst sto mož, da ujamejo Corteza in ga privedejo uklenjenega kot izdajalca na Kubo. Oprezni Cortez je po svojih vohunih izvedel za načrte Velasqueza in se odločil, da tvega za svojo svobodo tudi svoje življenje. Pod poveljništvom častnika Alvarada je pustil v glavnem mestu sto štirideset mož broječo posadko, sam pa odrinil s komaj dve sto možmi proti obrežju. V noči 26. maja je napadel sovražno vojsko, ko je bila v globokem spanju s takim uspehom, da se je vdala. Po izvršenem napadu je nagovoril s takim ognjem sovražno vojsko, da se je pridružila njemu. Z močno vojsko se je vrnil zopet proti glavnemu mestu, kjer je našel spremenjene razmere.

Alvarado je napadel domačine, ko so obhajali neko slavnost in je bil Cortez odsoten. Kaj je vplivalo nanj, da je izvršil ta napad, postoje različna mnenja. Po nekem mnenju se je Alvarado bal, da ga domačini napadejo. In odločil se je za napad, da jim tako pokaže moč španskega orožja. Po nekem drugem mnenju je Alvarado napadel domačine izgolj krvoločnosti. Pri tem napadu je Alvarado s svojimi vojaki pobil pet sto indijanskih voditeljev in duhovnov.

Nepričakovan napad je silno razburil domače ljudstvo. Zagrabilo je za orožje in je pričelo oblegati Alvarada. Nahajal se je v veliki stiski in nevarnosti, ko je Cortez na čelu svoje pomnožene vojske dospel v mesto. Indijanci ga niso nadlegovali ob prihodu v mesto. Združil se je z Alvaradom.

Mehikanci so postali nezaupljivi. Diplomacija španskega pustolovca jih ni več pomirila, in zaupali niso tujim osvojevalcem. Po nekaj dneh je prišlo

CORTEZOV PRIHOD V MEHIKO

do spopadov, in po ulicah je tekla indijanska kri v potokih. Španci bi bili končno podlegli silni premoči. Cortez je to spoznal in poslužil se je umazanega sredstva, da se reši iz neprijetnega položaja. Prisilil je Montezuma, da je šel na streho palače, ki je bila pred velikim trgom, na katerem so se zbrali domačini, da jim svetuje, naj sklenejo mir. Ko so domačini zagledali Montezuma in je pričel govoriti, je nastala tišina kot pred nevihto. Komaj so pa njegovi podaniki razumeli, kaj jim priporoča njih vladar, se je proti Montezumu vsula ploha kopij in smrtno zadet se je Montezuma zgrudil na tla. Španski vojaki so ga hitro pobrali in odnesli v zaledje. Nekaj dni kasneje je umrl za ranami.

Španci so imeli hude boje z domačini. Pri teh bojih so tudi utrpeli občutne izgube, čeprav so pokončali na tisoče domačinov. Cortez je spoznal, da je njegov položaj obupen, in se je odločil zapustiti mesto. Prišlo je do hudega boja, v katerem so Španci zasegli sveto bandero Mehičanov. Izguba bandera je oplašila domačine in bežali so prestrašeni na vse strani. Cortez si je izvojeval pot iz mesta.

V mesecu decembru 1520 se je Cortez zopet vrnil proti glavnemu mestu. Indijanci ga niso pričakovali kot prijatelja in Cortez je moral oblegati glavno mesto več mesecev, preden se je podalo. S padcem glavnega mesta je bilo uničeno mehiško cesarstvo in Mehika je postala španska provinca.

V začetku šestnajstega stoletja je živel Ferdinand Magellan. Po rojstvu je bil Portugalec, po poklicu pa mornar izredne drznosti in zmožnosti. Odločil se je poiskati pot v Vzhodno Indijo na jugozapadu. Prosil je portugalskega kralja za pomoč. Kralj ga je hladno poslušal, storil pa ni ničesar zanj. Ozlovoljen je odšel v Španijo, kjer je španskemu kralju Karolu V. predložil svoj načrt. Kralj je sprejel ponudbo in odredil, da se brodovje, obstoječe iz pet ladij, pripravi za pot. Poveljnikom tega brodovja je imenoval Magellana.

V mesecu avgustu 1519 je pod poveljništvom Magellana zapustilo Seviljo. Magellan je jadral proti jugozapadu in kmalu dospel do južnoameriškega obrežja. Vso jesen je iskal pot v ocean, katerega je odkril Bilbao. Objadral je vse brazilijansko obrežje, toda zastonj. Ti neuspehi so ga tako razdražili, da je nekaj časa počival nekje v Braziliji, nakar je odplul proti jugu in ob obrežju. Tako je prijadral do morske ožine, ki nosi še danes njegovo ime. Magellan se ni bal viharjev, verjel ni v vraže in bajke; hrepeneč le po novih odkritjih je obrnil svoje brodovje v morsko ožino, ki jo je preplul brez najmanjše nezgode.

Vreme je bilo krasno, morje mirno. Pred njim se je razprostirala nepregledna morska ravan, katero je nalahko zibal vetrič. Magellan je temu nepreglednemu morju dal ime Pacifik ali Tiho morje, ker je bilo mirno.

Obrnil je rilce svojih ladij proti severozapadu. V tej smeri je vozil skoraj štiri mesece. Na potu je silno trpel, kajti primanjkovalo mu je vode in živeža. V marcu 1520 je prijadral do Tatinskega otočja (Ladrones, Ladroni ali Marijansko otočje). Moštvo na Magellanovem brodovju je krstilo to otočje za Tatinsko otočje, ker so domačini kradli kot srake. Magellan je pa dal otočju ime Islas de las Velas Latinas. (Otočje latinskih jader). To otočje je dobilo kasneje ime Marijansko otočje po Mariji Ani Avstrijski, vdovi španskega kralja Filipa IV. Od Tatinskega otočja je Magellan zopet odpotoval proti zapadu. Odkril je Filipinsko otočje in tukaj padel v boju z domačini. Izvolili so novega poveljnika in nadaljevali pot do Molukov, kjer so naložili vsakovrstnih dišav za evropejski trg. Ena sama ladija je srečno dokončala pot proti zapadu. Na to ladijo so se ukrcali mornarji z drugih ladij, ki so se po objadranju Rta dobrega

upanja (Cape of Good Hope, Cap der guten Hoffnung) vrnili dne 17. septembra 1522 v Španijo. Potovanje z ladijo okoli sveta je bilo dovršeno, in doprinesen je bil neovrgljiv dokaz, da je naša zemlja okrogla. Potrjena je bila teorija starih grških modrijanov, Angleža John Mandevilla, Krištof Kolumba in drugih razumnih mož, da je zemlja okrogla in ne ploščata.

Lucas Vasquesde de Ayllon, sodnik na otoku St. Domingu, je nagrabil ogromno premoženje. V letu 1520 je podvzel ekspedicijo proti ameriškemu obrežju. Združil se je s šestimi drugimi ljudmi, ki so hrepeneli po bogastvu. Njih cilj je bilo Bahamaško otočje. Tukaj so hoteli ugrabiti večje število Indijancev in jih odvesti na svoje plantaže kot sužnje. Bili so že skoraj na svojem cilju, ko jih je silen vihar vrgel s pota in jih gnal proti obrežju Južne Karoline. Ladiji, katerima je zapovedoval Ayllon, sta se zasidrali v reki Cambahee. Svetu je dal ime Chicora, reki pa Jordan. Boječi in radovedni domačini so prišli z darovi na ladiji. Ko sta se krova na ladijah napolnila z domačini, je Ayllon ukazal odjadrati. Ena ladija se je nekaj dni kasneje potopila v hudem viharju in smrt v valovih je bila dobrota za Indijance, ker so utekli sužnosti na španskih plantažah.

Ayllon se je vrnil v Španijo in povedal španskemu kralju Karolu V. o svojih odkritjih. Kralj ga je imenoval governerjem nove province. Vesel se je vrnil zopet v odkrito deželo nadejajoč se, da ugrabi zopet veliko število Indijancev. Imel je nesrečo. Njegova najboljša ladija je nasedla ob izlivu reke, in Indijanci so napadli besedolomnega Ayllona. Pobili so veliko mornarjev in Ayllon je bil vesel, da je z urnim begom odnesel zdravo kožo. Vrnil se je na St. Domingo. Njegovo premoženje je bilo kmalu uničeno. Tako žalostno in pravično se je končala karijera človeka, ki je hotel prvi zasužnjiti Indijance.

Leta 1526 je Karol V. imenoval governerjem Floride Pamphila de Navareza. Ozemlje te dežele se je razprostiralo od rta Sable in tri petine pota naokoli v Mehiškem zalivu. Jugozapadno ga je mejilo ustje reke Palms. Prijadral je v Tampo leta 1528. S seboj je imel dve sto šestdeset vojakov in štirideset konjenikov. Indijanci so jih na lokav način zvabili v šume in močvirja. Opazili so, da hrepene Španci po zlatu, in kazali so jim predmete iz zlata in pri tem kazali proti severju. Več dni so Španci blodili po šumah in močvirjih. Naposled so prišli do neke indijanske vasice, ki je štela okoli štirideset bornih indijanskih koč. Zlata seveda niso našli in obrnili so se proti morju. Na potu so jih Indijanci napadli iz zasede. Po hudem trpljenju so dospeli do luke St. Mark. Upali so, da jih tukaj čakajo ladije. Z velikim trudom in naporom so zgradili majhne ladije in odrinili proti Mehiki. Silni viharji so jim prekrižali njih namen in jih gnali zopet nazaj prot obrežju. Nekateri so utonili, druge so potolkli Indijanci, in le malo se jih je rešilo na kopno, kjer jih je čakala strašna smrt sredi nepreglednih šum. Od vse pustolovske družbe so se rešili pod vodstvom prvega poročnika ekspedicije De Vaca le štirje možje. Prišli so do majhnega sela San Miguel na pacifičnem obrežju.

Španci se takih neuspehov niso ustrašili. Hrepenenje po zlatu, koprnenje po hitrem obogatenju je bila gonilna sila, ki jih je tirala k novim poizkusom.

Za leto 1539 se je pripravljala nova ekspedicija pod vodstvom Ferdinanda de Sota, ki je spremil Pizarra kot njegov osebni prijatelj na njegovem pohodu v Peru. Vrnil se je v Španijo z velikim bogastvom, ki ga je uplenil Indijancem in naropal v Peru. Pri španskem kralju je bil priljubljen in kralj ga je imenoval za governerja na Kubi in Floridi. Kralj mu je dal moč, da osvoji Florido po svoji volji. Izredno veliko

število mladih in bogatih Špancev se je priglasilo, da ga spremijo na novih pustolovščinah. De Soto je bil izbirčen. Izbral je izmed priglašenih samo šest sto mož, ki so se mu zdeli najboljši za pustolovski pohod v neznan in tuj svet.

Priprave za odhod ekspedicije so bile velike. Poleg vsakovrstnega orožja so na ladije tudi naložili verige, da vanje uklenejo sužnje. Učili so krvne pse loviti begune in napadati Indijance. Ekspedicijo je spremilo tudi dvanajst duhovnov, ki so opravljali verske ceremonije. Ko je bilo vse pripravljeno za oropanje Indijancev in ugrabljenje sužnjev, je brodovje, obstoječe iz desetih ladij, odrinilo na morje. Ustavilo se je v Havani in ondotna španska kolonija mu je napravila veličasten sprejem. De Soto je pustil svojo soprogo na Kubi, da vlada na otoku v njegovi odsotnosti.

V začetku junija 1539 se je zasidral v zalivu Tampa po dvetedenski vožnji. Špance s Kube, ki so se pridružili njegovi ekspediciji, je preletel strah, ko so zagledali ogromne tihe šume. Vrnili so se na Kubo, kajti prav nič jih ni mikalo tvegati svojega življenja v teh deviških pragozdih. De Soto in njegovi vitezi, katere je pripeljal s sabo iz Španije, so se norčevali iz take strahopetnosti.

Pričeli so prodirati proti severju. Bredli so skozi močvirja, reke in potoke. Bojevali so se z Indijanci in na tem pohodu prišli do indijanske vasi rodu Apalachee. Utaborili so se na levem bregu reke Flint, kjer so prezimili. Prezimovanje je trajalo štiri mesece. V tem času so pa odpošiljali oddleke na nova odkritja. Eden teh oddelkov je dospel do zaliva Pensacola.

Zgodaj spomladi se je De Soto napotil s svojimi ljudmi proti severozapadu. Neki indijanski stezosledec mu je povedal, da je na tem potu mogočno indijansko cesarstvo. Španski vojak, ki se je udeležil ekspedicije pod Narvaezom, ga je svaril pred indijanskimi pripovedkami. De Soto ga ni poslušal, marveč ga je zavrnil, da se hoče na lastne oči prepričati, da ga ni. Pustolovci, ki so ga spremljali, so bili De Sotovega mnenja. Napotili so se v Ameriko, da odkrijejo bogate zlate zaklade, zato se hočejo prepričati, da jih ni tam, kjer jih iščejo. Zopet so prodirali skozi šume, bredli po močvirjih, rekah in potokih. Koncem aprila 1540 so dospeli do reke Ogechee. Indijanski stezosledec je rekel, da je bolan. Izgubil se je nepričakovano v šumi in pustolovci so ostali brez vodnika. Okoli prvih dni v mesecu so dospeli v Južno Karolino. Bili so samo dva dni hoda oddaljeni od kraja, na katerem je Ayllon izgubil svoje ladije in ljudi ob ustju reke Jordan. Tukaj so se obrnili proti zapadu. Težko je verjeti, da je De Soto prekoračil gorovje v Severni Karolini in Tennesseeju. Najbrž je nadaljeval svojo pot po severnem delu Georgije, nakar je zavil proti Alabami in dalje proti morju, dokler ni prišel do utrjenega indijanskega mesta Mauville ali Mobile. Tu se je De Soto spoprijel z Indijanci. Bitka je bila vroča in silna. V nji je padlo do dva tisoč pet sto Indijancev. Mesto je bilo upepeljeno. De Soto je izgubil osemnajst mrtvih in sto petdeset je imel ranjencev. Ubitih je bilo tudi osemdeset konj in Španci so izgubili vso svojo prtljago. De Soto je drago plačal svojo zmago. Izgube so bile zanj velike, ako se vpoštevajo razmere, v katerih se je nahajal.

Ladije, naložene z živežem in drugimi potrebščinami, so v tem času prijadrale v Pensacolo. De Soto in njegovi pustolovci so bili preveč ponosni, da bi sprejeli pomoč ali poslali poročilo o svojih razočarljivih doživljajih, dasiravno so bili v zelo slabem položaju. Odločno so se obrnili proti severju za novimi odkritji. Dežela je bila siromašna, njih položaj pa od dne do dne slabši. Sredi decembra so dospeli do indijanskega rodu Čikasa, ki je bival v severnem delu sedanje države Mississippi. Pre-

DE SOTO ODKRIJE REKO MISSISSIPPI

bredli so reko Yazoo. Bil je mraz, sneg je padal in pustolovci so stradali. Našli so nekaj koruze na njivah, ki še ni bila pobrana z njih. Kasneje so naleteli na zapuščeno indijansko selo in v srcih pustolovcev se je zopet nastanilo upanje na boljše dni. V tem selu so ostali do meseca februarja 1541. Neko noč so jih pa Indijanci nepričakovano napadli, obenem pa zapalili selo. Mislili so, da bo igrača uničiti strašne tujce. Računili niso s španskim orožjem in doživeli so strahovit poraz.

Španci niso držali križem svojih rok. Pokrpali so svoje obleke, oskrbeli se z živežem, kakor je bilo mogoče, in odrinili proti zapadu v nadi, da odkrijejo deželo zlata. Indijanski stezosledci so jih vodili do reke Mississippi. Oko belega človeka je prvikrat videlo mogočno reko, ki jo Indijanci imenujejo očeta rek. Do reke so dospeli malo severno od štiri in tridesete severne širine. Indijanci so jim ponudili svoje šibke čolniče, da jih prepeljelo prek reke. De Soto je ponudbo odklonil, ker so bili indijanski čolniči prešibki za tako delo. Ukazal je zgraditi močne plave, na katerih so se prepeljali na drugo stran velike reke.

De Soto je bil zdaj s svojimi pustolovci na ozemlju Dakotavcev. Želja po zlatu jih je gnala proti severozapadu. Šli so skozi deželo, v kateri je rastlo divje sadje. Tako so imeli zopet dosti hrane. Indijanci niso bili bojeviti, ali bili pa so izredno vraževerni. V nekem indijanskem selu so hoteli Indijanci častiti pustolovce kot božje sinove. De Soto kot fanatičen katoličan je tako čaščenje zabranil in prepovedal. Španski pustolovci še niso bili upehani. Hrepenenje bo bogastvu in sreči jih je navduševalo za nadaljevanje poti. Dospeli so do reke St. Francis in jo prebredli. V bližini New Madrida so prišli do južne meje sedanje države Missouri. Od tukaj so šli zopet proti zapadu in prehodili okoli dve sto milj. Obrnili so se zopet proti jugu do Hot Springsa in rek in potokov, ki se izlivajo v reko Washita. Na obrežju te reke so prezimili v letu 1541-42.

Indijanci so bili bolj civilizirani kot v drugih krajih. Njih civilizacija jih ni nikakor varovala pred špansko krvoločnostjo. Pustolovci so sicer rekli, da so dobri kristjani, poznali pa niso kljub temu pravice, usmiljenja in človekoljubja. Krščanske čednosti so jim bile tuja, nepoznana reč. Požigali so indijanska sela, sekali Indijancem roke in indijanske jetnike sežigali žive. Indijanci so šli rajši v smrt, kot da prenašajo peklenske muke, ki so si jih izmišljali pustolovci, da tako prisilijo Indijance, da jih povedejo v deželo, v kateri je na kupe zlata. Indijanci so nalagali svoje mučitelje, kajti vedeli so, da pustolovci kaznujejo laž s smrtjo. Kaj pa je hotel Indijanec brez rok v šumah in na prerijah? Smrt mu je bila ljubša od počasnega umiranja gladu. Na tem pohodu so španski osvojevalci izvršili toliko najostudnejših zločinov in grozovitosti nad ubogimi Indijanci, da vsakega človeka spreletava mraz, ko čita v zgodovini podrobnosti o teh zverskih činih.

Počasi je pričela prihajati nezadovoljnost med drzne pustolovce. Pretrpeli so veliko, toda nikjer ni bilo sledi o bogatih zakladih zlata. Nezadovoljnost se je tako razširila med njimi, da so se zopet obrnili proti morju. Pot jih je peljala do rek in potokov, ki se izlivajo v reko Washita, mimo njenega izliva v reko Red River do reke Mississippi. De Soto je sam obupal. To ni bil več tisti drzni pustolovec, ki je spremil Pizarra na njegovem pohodu v Peru. Trpljenje je bilo veliko, zlata in srebra pa ni bilo. Napadla ga je huda mrzlica, kateri je podlegel. Duhovniki so zapeli mrtvaško pesem in sredi tihe noči so ga njegovi tovariši položili v surovo stesano rakev, jo odpeljali na sredo reke Mississippi, in jo spustili v vodo.

De Soto je pred svojo smrtjo imenoval svojim naslednikom Moscosa, ki je takoj po njegovi smrti prevzel poveljništvo nad razcapanimi in sestradanimi pustolovci. Moscoso je še enkrat z njimi nastopil pot proti zapadu v pričakovanju, da dospe v Mehiko. Na tem potu je dospel do gornjih pritokov reke Red River, do meje današnje države Texas. Obrnili so se proti severju in dospeli v lovišča indijanskih rodov Comanche in Pawnee. Nadaljevali so s pohodom, dokler jih ni ustavilo visoko gorovje. V decembru so po blodenju semintje dospeli zopet do reke Mississippi. Bili so obupani, nezadovoljnost je pričela postajati splošna. V tem obupu so sprejeli drzovit zaključek. Sklenili so zgraditi ladije in se odpra-

FERDINAND DE SOTO

viti na pot po reki do morja. Postavili so kovačnico, pobrali železje, v katerega so bili ukovani jetniki, da dobe potrebno železo za gradnjo ladij. Sekali in žagali so pridno v šumi, da dobe potrebni les. Delali so od meseca januarja do julija, da so zgradili sedem brigantin. Oplenili so še enkrat Indijance, nakar so dne 2. julija 1543 odpluli proti morju. Potrebovali so sedemnajst dni, da so dospeli do morja, od katerega so bili v začetku pota oddaljeni pet sto milj. V Mehiškem zalivu so jadrali proti severozapadu. Pluli so blizo obrežja in po petih dneh so prijadrali do španske naselbine ob reki Palms. Bilo je tristo enajst sestradanih pustolovcev, ki so dokončali eno najnevarnejših ekspedicij v zgodovini Amerike.

Leta 1565 so Španci zopet poskusili z naseljevanjem na Floridi. Ekspediciji je načeloval Pedro Melendez, krut in sirov vojak, ki ni bil prav nič izbirčen v sredstvih. S pobožnjaškim Filipom II. je napravil pogodbo, preden se je podal na pot. Po tej pogodbi je moral v treh letih odkriti obrežje Floride, osvojiti deželo in ustanoviti naselbino na ugodnem kraju, v kateri bo živelo pet sto ljudi in od katerih mora biti sto poročenih. Za plačilo prejme Melendez dve sto pet in dvajset štirjaških milj sveta blizo naselbine in letno dva tisoč dolarjev plače. Pustolovec je nabral dva tisoč pet sto oseb, ki so se odločile, da ga spremijo v Florido. Njih cilj je bil opleniti Indijance in postaviti svoje lastne domove. Dne 28. avgusta je Melendez priplul s svojimi jadrenicami blizo floridskega obrežja.

Melendez je gojil še druge namene. Uničiti je hotel naselbino francoskih protestantov, ki so se imenovali Hugenoti in so bili naseljeni pet in trideset milj proč od izliva reke St. John. Naselbina je bila po trditvi španske vlade na španskem ozemlju. Melendez se je odločil, da v imenu vere in patrijotizma iztrebi francoske nevernike. Prepričan je bil, da mu bodo odpuščena vsa hudodelstva, ako pokolje in podavi protestante. Vlada v Franciji je bila katoliška in naznanila je španski vladi, kje so se nastanili Hugenoti. Melendezu je bilo po tem izdajstvu igrača najti naselbino in izdelati načrt za napad.

Dne 28. avgusta so krvoločni španski pustolovci uzrli obrežje. Izkrcali so se šele drugega septembra. Prostrani luki, pri kateri se na jugu izliva majhna reka, so dali ime svetnika Avgustina. Dne 8. septembra so proglasili španskega kralja Filipa II. vladarjem Severne Amerike. Duhovniki so čitali pontifikalno mašo in položili vogelni kamen za najstarejše mesto v Ameriki. Zgodilo se je sedemnajst let pred ustanovitvijo mesta Santa Fe, ki ga je ustanovil Antonio de

Espego. Ko je Melendez toliko utrdil mesto, da se ni bilo bati sovražnega napada, se je spomnil Hugenotov. Francoski protestantje so pričakovali, da jih napadejo španski pustolovci. Mislili so, da bodo Španci s svojimi ladijami pluli po reki navzgor in napadli naselbino. Odločili so se, da se bodo branili do zadnjega dihljeja. Odposlali so svoje ladije na morje, da opazujejo špansko brodovje. Ladije je na morju zajel hud vihar in jih razbil. Moštvo se je večinoma rešilo.

Melendez se je hitro odločil za napad na kopnem. Zbral je svoje pustolovce in odrinil z njimi skozi šume. Protestantovska naselbina je bila brez obrambe, in Melendez je ukazal poklati vse prebivalce. Podivjani pustolovci niso prizanašali ženam, otrokom in starčkom. Vse je moralo pod nož ali meč. Le nekaj protestantov je ubežalo strašnemu in krvoločnemu klanju. Ti so se skrili v šumi in so se končno rešili na ladiji, ki se nista pogreznili v viharju. Med temi, ki so se rešili, je bil tudi Laudonniere, vodja Hugenotov.

Po tem klanju se je Melendez spomnil, da mora poklati tudi moštvo, ki se je rešilo z ladij, ako hoče biti varen pred maščevanjem. Zavedal se je, da mu pojde izredno trda za zmago, ako jih napade v odprtem boju. Odločil se je za zvijačo. Pričel se je z njimi pogajati. Obljubil jim je, da jim ne bo skrivil lasu na glavi, ako odložе orožje. Hugenoti so verjeli sladkim besedam besedolomnemu hudodelcu Melendezu in odložili orožje. Komaj se je to izvršilo, so padli Španci po njih kot lačni volkovi na ovčjo čredo. Prepeljali so jih prek reke zvezane po dva in dva skupaj. Tako zvezane so gnali proti mestu St. Augustinu. Približali so se mestu, ko je zapela tromba. Bilo je znamenje za splošno klanje. Pustolovci so poklali sedem sto nedolžnih kot mesar ovce v klavnici. Braniti se niso mogli, ker so bili zvezani. Pri življenju so pustili le nekaj rokodelcev in katoliških služabnikov. Kako so Hugenoti maščevali ta zločin, povem na drugem mestu.

Z ustanovitvijo prve stalne naselbine na obrežju Floride so prenehala španska odkritja. Odkrili so vse obrežje od Darijske zemeljske ožine do Port Royala v Južni Karolini. Poznali so Severno Ameriko zapadno od reke Mississippi, severno do držav Nova Mehika in Missouri, vzhodno od reke Mississippi so prehodili države v Mehiškem zalivu do gorovja v državah Tennessee in Severna Karolina.

Preden preidem na naseljevanje Francozov v Ameriki, naj omenim še potovanja Portugalcev v Ameriki, ki je takoj v začetku ponesrečilo. Ob času odkritja Amerike po Krištofu Kolumbu je vladal portugalski kraj Ivan II., ki se ni dosti brigal za odkritje novega sveta. Nasledil ga je njegov bratranec Manuel, ki ni mogel odpustiti svojemu predniku, da se ni brigal za Kolumbova odkritja. Opremil je dve ladiji v letu 1501.; poveljništvo je pa izročil Gašpar Corterealu, da ima vsaj nekaj dobička od novih odkritij. Portugalski ladiji sta prijadrali v Ameriko meseca junija in Portugalci so prvikrat uzrli ameriško obrežje nekje tam, kjer je danes država Maine. Jadrali so skoraj sedem sto milj daleč ob obrežju proti severju. Cortereal se je šele vrnil, ko je srečal ledenike, ki so plavali v morju. Brigal se ni za velike šume, ki so segale do morja, kajti koprnel je po bogatih zakladih zlata. In ker ni bilo zlata, je na svojem povratku ugrabil okoli petdeset Indijancev, da jih proda kot sužnje na evropejskem suženjskem trgu. Vrnil se je zopet v Ameriko, da ugrabi še več Indijancev, katere proda v sužnost. Kupčija s sužnji se je zdela temu kristjanu bogu dopadljiva reč. S tega potovanja se ni nikdar vrnil. Vsaka sled je bila izbrisana za njim. Njegov brat se je odpravil na pot, da ga najde. Pa tudi on je izginil, nič več ga ni bilo nazaj.

IV. POGLAVJE.

Francozi so kmalu spoznali veliko vrednost Kolumbovih odkritij. Že v letu 1504. so normandski in bretonski ribiči lovili ribe nad peščeninami in klečmi Nove Fundlandije. Leto kasneje je neki Francoz narisal zemljevid Zaliva Sv. Lovrenca (St. Lawrence). Dve leti kasneje so pa privedli nekaj Indijancev v Francijo. Ko so se na francoskem dvoru odločili za ekspedicijo v novi svet, je bilo vrhovno poveljništvo poverjeno Ivanu Verrazziniju, rojenemu Florentinčanu. Njegova glavna naloga je bila najti na severozapadu pot v Azijo.

Verrazzini se je podal na pot s svojimi ladijami v letu 1524. Pod svojim poveljništvom je imel štiri ladije. Na pot pa se je odpravil le z eno, ker so bile tri poškodovane v viharju. Petdeset dni je Verrazzini s svojo ladijo "Dolphin" križaril po morju in kljuboval viharjem, slednjič je pa dne 7. marca odkril obrežje. Obrnil je rilec svoje ladije proti jugu v nadi, da odkrije dobro luko. Jadral je okoli sto petdeset milj južno, toda zastonj. Postal je nezadovoljen in obrnil ladijo zopet proti severju. Zasidral se je nekje ob peščenem obrežju v bližini reke Cape Fear in zatoka Pamlico. Pričel je tržiti z Indijanci, ki so bili boječi, zaupni in prijazni. Nekega napol utopljenega mornarja, ki so ga valovi vrgli na obrežje, so sprejeli z največjo prijaznostjo. Ko so ga okrepčali, so mu dovolili, da se ob prvi priliki vrne na ladijo.

Nekaj dni so jadrali proti severju. Odkrili so obrežje sedanje države New Jersey in končno prijadrali v sedanjo newyorško luko. Kjer stoji dandanes Newport v državi Rhode Island, se je Verrazzini zopet zasidral. Ostal je petnajst dni in tržil z Indijanci, ki so bili prijazni in gostoljubni. Francozi so indijansko gostoljubnost poplačali na ta način, da so ugrabili indijanskega otroka in skušali ugrabiti indijansko dekle.

Verrazzini je odjadral zopet proti severju in odkril še drugo obrežje Nove Anglije. Indijanci niso bili več prijazni in gostoljubni. Marali niso tudi svetlih igrač, s katerimi so jih nameravali premotiti francoski pustolovci. Hoteli so kupiti le nože in orožje. Od tukaj je jadral zopet proti severju in nato proti zapadu. Obrnil se je potem proti Evropi in se v mesecu juliju vrnil v Francijo. Obelodanil je spis, ki je pripovedoval o doživljajih na njegovem potovanju. Svet, ob katerem je jadral Verrazzini, so krstili za Novo Francijo.

Francozje so bili navdušeni vsled njegovih odkritij. In odločili so se odposlati novo ekspedicijo. Opremili so dve ladiji, katerima je zapovedoval bretonski mornar Jakob Cartier. Po dvajsetdnevni vožnji se je zasidral pred Novo Fundlandijo. Kasneje se je podal na pot in iskal pot na severozapadu v Azijo. Ozlovoljen zaradi neuspehov se je vrnil v Francijo.

Zanimanje za novi svet je naraščalo v Franciji in odločili so se za novo ekspedicijo pod poveljništvom Cartierja. Opremili so tri ladije, na katere se je vkrcalo več plemenitašev z namenom, da ustanove naselbino v novem svetu. Cartier je odjadral dne 19. maja in po viharni vožnji dospel v neki zaliv na dan sv. Lovrenca; zalivu je dal ime tega svetnika. Indijanca, katera je v prejšnjem letu odpeljal s sabo v Francijo, sta mu povedala, da se v reki nahaja otok, na katerem je zgrajeno indijansko selo Hačalaga. Odločil se je napraviti pot do tega otoka v čolnih.

Odkril je otok, sredi katerega se je dvigal prijazen hrib, poln naravne krasote. Hribu je dal ime Mont Real in ga proglasil za francosko posest. V čolnih se je odpravil zopet na pot proti svojim ladijam, na katerih je prezimil. Po zimi je umrlo pet in dvajset ljudi za škorbutom. Te bolezni še niso poznali v Franciji.

Ostra zima je Francozom precej ohladila navdušenje za novi svet. Spomladi so se pripravili za odhod proti Franciji. V znamenju katolicizma in z velikimi ceremonijami so proglasili odkrito ozemlje za posest francoskega kralja. Preden so dvignili sidra, so izvršili zelo umazan čin. Gostoljubnega vladarja Huronov so zvabili z zvijačami na ladijo in odpeljali, da je umrl kot jetnik. Ni čudo, ako so Indijanci videli v belopoltnih pustolovcih same roparje in tolovaje, ki so napadali mirna indijanska plemena, in so pričeli sovražiti belopoltnike. V Franciji niso bili nič kaj zadovoljni s Cartierjevimi odkritji. Pričakovali so na kupe zlata in srebra, Cartierjevi spisi so pa pripovedovali, da je v novem svetu dosti rodovitne zemlje, ki čaka pridnih rok, da jo obdelajo.

Odločili so se kljub temu za novo ekspedicijo, ki naj ustanovi naselbino v novem svetu. Plemenitaši in duhovniki niso bili vajeni dela. Kmetje in rokodelci se pa tudi niso silili kot prostovoljci za novo kolonijo. Rekli so, če ni tam zlata in srebra, se ne izplača tvegati svojega življenja; kajti trdega dela imajo tudi dosti doma, in zaradi dela jim ni treba staviti svojih zdravih udov v nevarnost. V pričo takega položaja je vlada segla po novi metodi, da dobi dosti izseljeniških prostovoljcev. Obljubila je prostost hudodelcem, ki se pridružijo ekspediciji. Zdaj so se v velikem številu prijavili roparji, tatovi, sleparji in morilci. Ponarejalci denarja in izdajalci so bili izključeni od tega privilegija.

V mesecu maju 1541 je odplulo brodovje, obstoječe iz petih ladij, proti Ameriki. Cartier je zapovedoval ladijam, ki so brez večjih nezgod prijadrale do kraja, kjer je danes Quebec. Cartier je dal zgraditi utrdbo, kateri je dal ime Charlesbourg. Ali Cartier ni bil zadovoljen. Jezil se je, ker je moral poveljništvo deliti z Robervalom. Tajno je odjadral s svojim brodovjem, ko je v prihodnjem letu dospel La Roque z novimi izseljenci in potrebščinami. Vrnil se je v Evropo, Roberval je pa ostal s svojimi hudodelci v naselbini, ki niso hoteli poznati reda in ki so se uprli ob vsaki priliki. Zima je bila dolga in ostra. Spomladi se je Roberval vrnil v Francijo. V letu 1549 se je Roberval še enkrat podal na pot z večjim številom izseljencev, toda o teh ladijah ni bilo slišati glasu.

Minilo je nekaj let, preden so se v Franciji zopet pričeli zanimati za naseljevanje v Ameriki. Okoli sredi šestnajstega stoletja je francoski admiral Coligny, po veroizpovedanju protestant, sklenil, da ustanovi protestantovsko kolonijo v Ameriki, ki naj bo zavetišče preganjanim Hugenotom. John Ribault je bil vodja prve ekspedicije. Prijadral je do Floride in ustanovil kolonijo ob reki St. John, kateri je pa on dal ime Majska reka. Zgradil je tudi majhno utrdbo in jo krstil po Karlu IX. Karolino. To ime je so obdržali kasneje Angleži za vse ozemlje med reko Savannah do meje države Virginia. Ribault je pustil šest in dvajset ljudi v utrbi, z drugimi se je vrnil v Francijo po nove izseljence in blago. V Franciji je divjala civilna vojna, in naseljeniki niso dobili pomoči. V obupu so zgradili malo ladijo in se zaupali morju, ki je postala igračiča vetrov in viharjev. Umirajoče od gladu je rešila neka angleška ladija, ki jih je izkrcala v Franciji.

Dve leti kasneje so zopet poizkusili z naseljevanjem. Vodja je bil neki Laudoniere. Naselili so se petnajst milj zapadno od sedanjega St. Augustina. Ka-

ko so Španci uničili to naselbino, sem povedal na drugem mestu.

Zločin španskih pustolovcev je maščeval Dominik de Gourges, gasgonski vojak. Sredi zime je prijadral pred mesto St. Augustine. Imel je le petdeset drznih mornarjev. S to peščico je napadel španske pustolovce tako nepričakovano in s tako silo, da je po kratkem boju zasedel vse tri utrdbe. Ko ni mogel braniti več svojih postojank, je dal vodje španskih pustolovcev obesiti na drevje. Zdolaj je pa pritrdil napis: "To niso Španci, nego morilci."

Odprli so zopet vrata ječ, da dobe izseljence za novo naselbino v Ameriki, in poveljnikom nove ekspedicije je bil imenovan marki La Roche, ki se je zasidral pred otokom Sable (Sable Island). Bil je najžalostneji kraj med Labradorjem in Mehiko. Pustil je tukaj štirideset ljudi, z ostalimi se je pa vrnil v Francijo po nove potrebščine, kjer je kmalu umrl. Skozi sedem let je francosko kraljestvo v Ameriki sestalo iz štiridesetih zločincev. Mimoploveče ladije so jih rešile žalostnega jetništva in prepeljale nazaj v Francijo. Življenje na otoku je bilo tako strašno, da jim je bila kazen odpuščena po povratku v Francijo.

Napočil je čas za stalno naseljevanje Francozov v Ameriki. Le Monts je v mesecu marcu leta 1604 zapustil Francijo z dvema ladijama. Kraljevski patent mu je dal vrhovno oblast od Philadelphije do ene stopinje severno od Montreala. Poleti je razpošiljal ekspedicije na nova odkritja, obenem pa tržil z Indijanci. Ustanovil je dve naselbini: eno na severnozapadnem obrežju Nove Škotije, drugo pa na otoku v izlivu reke St. Croix. Na otoku je zgradil tudi utrdbe, katere je zapustil spomladi in se zopet združil s prvo naselbino, v kateri je ostal kapitan Poutrincourt. Utrdbi in pristanu so dali ime Port Royal, ozemlje, vštevši Novo Škotijo, otoke v obližju in kontinent južno od reke St. Croix so pa imenovali Arkadijo.

Dve leti pred ustanovitvijo kolonije Port Royal je skupina trgovcev v Rouenu pooblastila Samuel Champlaina, da odkrije svet ob reki Sv. Lovrenca in ustanovi trgovsko postojanko. Trgovci so pač spoznali resnico, da je v trgovini s kožuhovino več dobička kot v iskanju zlata in srebra. Champlain je ustanovil mesto Quebec in zgradil tudi utrdbe. . Kasneje se je pridružil z dvema tovarišema Indijancem rodu Huron in Algonkvin, ki so bili na vojnem po-

SAMUEL CHAMPLAIN

hodu proti Indijancem rodu Iroquois (Ajroke). Na tem pohodu je odkril reko Sorel in jezero, ki nosi še dandanes njegovo ime.

Champlain je bil fanatičen katoličan. Zato njegova naselbina ni uspevala prva leta. V Franciji je prišla leta 1612. protestantovska stranka na krmilo in veliki Conde je postal podkralj francoskega kraljestva v Ameriki. Conde je bil zaščitnik protestantov. Champ-

lain se je vrnil tretjič v Ameriko in s sabo privedel večje število frančiškanov, da spreobračajo Indijance. To je povzročilo spore med protestanti in katoliki, ki so škodovali naselbini.

Champlain se je udeležil drugič vojne proti Ajrokejcem. Njegov oddelek je bil poražen in on je bil ranjen. Zaradi rane je prezimil pri Huronih. V letu 1620 je pričel graditi močne utrdbe okoli naselbine, katerim je dal ime St. Louis. Gradil jih je štiri leta. Tako je utrdil francosko oblast v dolini reke Sv. Lovrenca.

V. POGLAVJE.

O Ivanu Cabotu in njegovih odkritjih sem že govoril na drugem mestu. Anglija se kljub Cabotovim odkritjem ni dosti brigala za novi svet. Vzroki so bili menda verski. Španski pustolovci so izvozili že precej zlata in srebra iz Centralne in Južne Amerike, v Angliji pa še ni bilo pravega zanimanja za Ameriko. Papeži so imeli takrat veliko politično moč in jo tudi izvajali. Papež Aleksander VI. je potegnil namišljeno črto od severja proti jugu in tristo milj zapadno od Azorskega otočja. Izrekel je, da je ves svet zapadno od te črte španska posest. Angleški kralj Henrik VII. je bil katoličan in se ni upal upreti papežu. Njegov sin Henrik VIII. se je tudi bal Rima. Strah pred Rimom je ostal v Angliji, dokler ni prišlo do reformacije.

Prvi resni poizkus za naseljevanje Angležev je po odkritjih obeh Cabotov napravil sir Valter Raleigh, akoravno je njegov polbrat Gilbert doživel neuspehe, ko je iskal pot na severju v Azijo in v letu 1583 ustanovil nekakšno kolonijo ribičev v Novi Fundlandiji. Kraljica Elizabeta je dala Raleighu vse tiste pravice, kot jih imel Gilbert. Dobil je lastninsko pravico do ozemlja, ki se razprostira med 33. in 40. stopinjo severne širine. Na tem prostranem ozemlju so se imeli naseliti angleški izseljeniki in ustanoviti novo državo. Raleigh je opremil dve ladiji za ekspedicijo. Eni je zapovedoval Filip Amidas, drugi pa Artur Barlow.

V mesecu juliju sta ladiji prijadrali do karolinskega obrežja. Morje je bilo mirno in gladko. Na obrežju so se raztezale krasne in nepregledne šume in v njih so žvrgoleli ptiči. Indijanci so bili uljudni in gostoljubni. Radovedno so ogledovali belopoltne tujce, katere so videli prvikrat v življenju. Izseljenci so se izkrcali na otoku Roanoke, in indijanska kraljica jih je sprejela gostoljubno. Amidas in Barlow nista znala izrabiti ugodne prilike za ustanovitev naselbine. Vrnila sta se zopet v Anglijo, kjer sta navdušeno pripovedovala o krasotah novega sveta. Kraljica Elizabeta je dala odkritemu svetu ime Virginia.

Raleigh se je tako razveselil tega uspeha, da je že v prihodnjem letu opremil novo brodovje pod poveljništvom sir Rihard Grenvilla. Governerjem nove naselbine je bil imenovan Rudolf Lane. Brodovje sedmih ladij se je približalo Ameriki v juniju. Pri rtu Fear so bili v nevarnosti, da se potope. Po šestdnevni vožnji se je brodovje približalo otoku Roanoke in se vsidralo pred njim. Lane se je tukaj izkrcal s stodesetimi izseljenci, Grenville je odplul na daljna odkritja. Ko se je vračal proti Angliji, je napadel špansko ladijo, naloženo z zlatom, in jo osvojil. Pomorsko roparstvo je bilo takrat v polnem cvetju in kdor je bil močnejši, je olajšal šibkejšega za njegove zaklade.

Indijanci, naseljeni v selu blizo Roanoka, so izvršili majhno tatvino. Ta malenkost je tako razkačila izseljence, da so zapalili indijansko selo. To sirovo maščevanje je izpametovalo Indijance. Pričeli so se hliniti izseljenikom in jim natvezili pravljice o neizmernih zakladih, ki so v notranjosti dežele. Na angleške izseljence so take pripovedke ravno tako učinkovale kot na španske pustolovce v Centralni in Južni Ameriki. Lane je hitro sestavil ekspedicijo zlatoiskalcev. Komaj je ekspedicija zapustila naselbino, so nanjo prežali Indi-

janci, da vrnejo šilo za ognjilo. Ekspedicija je pravočasno opazila nevarnost, ki ji je pretila. Rešila se je z urnim umikom v naselbino. Lane se je odločil, da se maščuje kruto nad Indijanci. Izvabil je v naselbino indijanskega vrhovnega glavarja Vingina in še nekaj drugih glavarjev. V naselbini so jih pomorili na brutalen način. Ta sirovi umor je učinkoval med Indijanci kakor iskra, ki pade v sod smodnika.

INDIJANCI PREŽE NA IZSELJENCE

Indijanci so prežali na izseljence, kadar so izkušali zapustiti naselbino. Nihče si ni upal zapustiti naselbine, kajti zu-

naj naselbine in v skriviščih so bili Indijanci na preži, da maščujejo smrt svojega vrhovnega glavarja in drugih glavarjev. Nevarnost je naraščala z vsakim dnem, da Indijanci ob ugodni priliki napadejo naselbino in pokončajo izseljenike. Strah pred indijanskim maščevanjem je bil tako velik, da so prosili sir Francis Draka, naj jih odpelje v Anglijo, ko se je s svojim brodovjem približal naselbini.

Izseljenci so zapustili naselbino v taki naglici, da ni Raleigh našel drugega kot podrtine, ko se je nekaj dni kasneje približal z ladijo obrežju, na kateri je imel naložene razne potrebščine. Raleigh se je vrnil v Anglijo; štirinajst dni kasneje je prijadral Rudolf Grenville s tremi dobro naloženimi ladijami. Da ne izgubi popolnoma pravice do odkritega sveta, je na nekem otoku pustil petnajst mož, a sam se je pa vrnil domov.

Slabe vesti so ohladile navdušenje za izseljevanje v novi svet, ki pa ni popolnoma ponehalo. Dobili so se ljudje, ki niso vsega verjeli, kar je bilo pripovedovanega o grozotah, ki čakajo izseljence v novem svetu. Drugi so koprneli po bogastvu. In tako se je zopet zbralo večje število mož, ki so se odločili izseliti v novi svet s svojimi ženami in otroci.

Ivan White je bil imenovan governerjem in izročili so mu poslovnico za ustanovitev mesta Raleigh. White ni našel sledi o ljudeh, ki jih je Grenville pustil pred letom dni na ameriškem otoku. Indijanci so jih zgolj iz maščevanja pobili in poklali. Usoda teh ljudi je ostala zavita v temo.

Izseljenci so se izkrcali. Ko so pričeli graditi naselbino, so jih jeli napadati Indijanci iz zasede. Iz malih bojev so se razvili veliki. Obe stranki sta trpeli in naposled sklenili mir. Manteo, indijanski glavar, je povabil izseljence, naj ustanove naselbino na njegovem otoku. White je sprejel ponudbo. Tukaj je pustil osem in devetdeset mož, sedemnajst žen in dva otroka, sam se je pa vrnil v Anglijo po nove potrebščine.

Španija je odposlala svojo armado, da kaznuje Anglijo. Na Angleškem so v strahu pričakovali prihod armade*), in državniki se niso brigali za usodo izseljencev v Ameriki. Oddahnili so se, ko je španska armada žalostno končala v britskem Kanalu. Zdaj se je White zopet odpravil na morje; in ko je prijadral do Amerike, ni našel več naselbine. Pozdravile so ga podrtine, o izseljencih pa ni bilo ne duha ne sluha. Zgodovina ne pove, kaj se je zgodilo z njimi. Izginili so, ni jih bilo več.

Raleigh se ni več navduševal za ustanovitev naselbine v Ameriki. Potrošil je dve sto tisoč tolarjev in svoje privilegije prodal družbi trgovcev.

V letu 1602. je odjadral proti Ameriki Jernej Gosnold in ustanovil naselbino blizo rta Kod (Cod) v sedanji državi Massachusetts. Njegova živa poročila o rodovidnosti zemlje so povzročila, da so se odločili za ustanovitev stalne naselbine trgovec Wingfield, duhoven Robert Hunt in ženijalni pustolovec Ivan Smith. Kralj Jakob I. je podelil poslovnico dvema družbama za kolonizacijo med rtom Fear in Halifaksom (Halifax), ki sta tekmovali druga z drugo. Ena je imela svoj sedež v Londonu in se je imenovala Londonska kompanija. Druga je imela svoj glavni stan v Plymouthu in se nazivala Plymouthska kompanija. Londonska kompanija je imela pravico ustanoviti kolonije na jugu, Plymouthska družba pa na severju. Vmes je bil majhen pas, do katerega sta imeli obe družbi enake pravice.

Plymouthska kompanija ni imela sreče. Poslala je svojo prvo ladijo v Ameriko v mesecu avgustu 1606, ki jo je zajela španska bojna ladija. V jeseni je odjadrala druga ladija proti Ameriki. Spomladi se je vrnila domov in prinesla dobre vesti o novem svetu. V

*) Armada se je imenovalo silno špansko brodovje, ki je imelo ponižati Anglijo.

letu 1607 je družba ustanovila novo naselbino. Zima je bila huda. Izseljenci so silno trpeli. Nekateri so umrli od gladu, drugi so zmrznili. Kar jih je ostalo, so prihodnjo spomlad zbežali nazaj v Anglijo.

Londonska kompanija je imela več sreče. Opremila je tri ladije in vkrcala nanje sto pet izseljencev. Med njimi so bili pustolovci, ki so bili na zelo slabem glasu. Ampak med njimi ni manjkalo tudi vrlih mož. Med te zadnje je prištevati kapitana Ivan Smitha. Že v njegovi mladosti je živela v njem silna želja, da vidi svet. Ko je bil star dvanajst let, je prodal svoje šolske knjige in skušal skrivaj pobegniti na morje. Beg se mu je posrečil šele kasneje. Postal je vojak in se bojeval proti Turkom. Bil je ujet in prodan v sužnost. Posrečilo se mu je pobegniti. S suženjskim obročem okoli vratu je utekel Tartarom in dospel v Rusijo. Prek Rusije se je vrnil v Anglijo. Star je bil šele sedem in dvajset let, ko je odrinil proti Ameriki. Ladije so odplule v decembru l. 1606.

GRADITEV NASELBINE JAMESTOWN

Vihar je zanesel ladije severno v zatok Chesapeake. Pluli so po reki navzgor, ki se je izlivala v zatok, kateremu so dali ime St. James. Nadaljevali so pot po reki navzgor približno petnajst milj; nato so se izkrcali. V mesecu maju so pričeli graditi najstarejšo angleško naselbino Jamestown, ki še obstoji.

Smith si je pridobil največ zaslug, da je naselbina uspela. Bil je zelo praktičen človek. Voditelji ekspedicije so bili ljubosumni nanj. Nekateri so ga črtili, ker se je norčeval iz njihovega konvencijonalnega obnašanja. Zelo so bili voditelji ekspedicije razočarani, ko so na visokem morju odprli zapečatena povelja in videli, da je Smith tudi imenovan svetovalcem naselbine.

Preudarni Smith je pričel tržiti z Indijanci in nakupil toliko koruze, da se ni bilo treba izseljencem bati, da bodo

KAPITAN JOHN SMITH

stradali. Med izseljence pa se je naselila vseeno nezadovoljnost, kajti governer Wingfield jih je podpihoval, naj se vrnejo v Anglijo. Nastal je mir v naselbini, ko so ustrelili nekega svetovalca. Smithova trdna volja je zmagala.

V začetku zime se je odločil preiskati reko Chickahominy. Nasedel je s svojim čolnom v nizki vodi. Smith je pustil štiri izseljence v čolnu, dva izseljenika in indijanskega vodnika je pa vzel s seboj. Nadaljeval je pot dvajset milj ob reki navzgor, ki se je izpremenila v majhen potok. Izseljenci, katerim je ukazal varovati čoln, se niso ravnali po njegovih ukazih. Zapustili so čoln in odšli v šumo. Napadli so jih Indijanci pod vodstvom glavarja Openchancanougha, brata Povhatana.

Trije izseljenci so utekli v čoln, četrtega so pa prijeli Indijanci. Mučili so ga in tako prisilili, da je povedal, kam je odšel Smith. Indijanci so nato zajeli in ubili izseljenca, ki sta čuvala čoln. Končno so Indijanci izsledili Smitha in ga ranili s pšico. Vdal se ni, ampak na begu je zdajpazdaj streljal s svojo puško, in krogle so zadele. Obtičal je v močvirju. Še zdaj se niso upali Indijanci k njemu, dokler ni odložil svoje puške in dajal znamenja, da se poda.

Smith je takoj zahteval, da ga privedejo pred indijanskega glavarja. Pokazal je Indijancem majhen žepni kompas in uro. S tem je obudil zanimanje pri njih. V pesku je pričel s palico risati kroge in dajati primitivne nauke v geografiji in zvezdoznanstvu. Indijanci so se čudili svojemu jetniku in poslušali skoraj eno uro. Ko so se ga naveličali poslušati, so ga privezali k drevesu, da ga ustrele s pšicami. V tem trenotku je dvignil svoj žepni kompas in napravil z njim krog v zraku, kakor da opravlja čudezne ceremonije. Indijanci so se zbali teh znamenj in Smith si je rešil življenje za en dan. Indijanci so bili pač vraževerni in odločili so se, da ga odvedejo s seboj v ujetništvo.

Odvedli so ga s seboj v Orapaks. Prišedši tje je Smith videl, da se Indijanci pripravljajo za napad na Jamestown. Pogumni Smith tudi zdaj ni izgubil zaupanja vase. Opisal je Indijancem, kakšno strašno moč ima top, ki ga lastujejo njegovi rojaki. Spisal je majhen listič, na katerem je razložil izseljenikom, da jim preti nevarnost in kako se morajo ravnati, da jo odvrnejo. Indijanski odposlanci so našli vse

tako, kot jim je razložil Smith, in čudili so se, kako to, da more tako daleč sporočiti svoje misli. Odločili so se, da ne napadejo angleških izseljencev.

Smitha so odslej vlačili od sela do sela, dokler niso dospeli z njim do glavnega indijanskega sela, kjer so ga izročili indijanskim čarovnikom ali duhovnom. Ti so se zbrali k posvetovanju, ki je trajalo tri dni. Plesali in kričali so okoli njega. Na ta način so hoteli določiti usodo jetniku. Obsodili so ga na smrt.

Smrtno obsodbo je moral potrditi indijanski glavar, da je bila veljavna.

INDIJANSKO DEKLE POCAHONTAS

Odvedli so ga v selo, v katerem je Povhatan prezimoval. Tu ga je pričakoval indijanski glavar, ki je potrdil smrtno obsodbo. Privezali so ga na dva kamna in glavo so mu položili tako, da se mu razbije z močnim batom. Močan Indijanec je stopil iz vrste in vse je bilo pripravljeno, da se izvrši smrtna obsodba. Poglavar je dal znamenje. V tem trenotku se je vrgla na Smitha glavarjeva hči Pocahontas in ga pokrila s svojim telesom. Smith si je pridobil njeno naklonjenost, ker ji je v prostem času izdelaval igračke. Bila je stara šele trinajst let. Glavar ni podaril Smithu le življenja, ampak mu je dovolil, da se je vrnil v naselbino.

Prišel je ob pravem času. Izseljenci so se namreč ravno hoteli vrniti v Anglijo, a Smith jih je pregovoril, da so ostali. Kmalu po tem dogodku so prišli novi izseljenci iz Anglije. Bili so večinoma ljudje, ki so mislili, da se v Ameriki pobira zlato po tleh. Smith ni bil zadovoljen s takimi izseljenci in sporočil je družbi, da mu naj pošlje najmanj trideset tesarjev, vrtnarjev, kovačev, zidarjev, ribičev in drugih rokodelcev. Družba mu je odgovorila, da naselbina še ni krila izdatkov, ki jih je imela z njo in zaradi tega jo bo prepustila njeni usodi. Smith ni umolknil, ampak je odgovoril družbi, da se v naselbini ne pobira denar po tleh, marveč je treba delati, da se zasluži. Ustvariti je treba z delom bogastvo, denar pa pride kasneje.

Prihajali so novi izseljenci in le povečavali zmešnjavo. Smith je bil človek na pravem mestu. Družba je zagrozila, da prepusti naselbino njeni žalostni usodi. Ukazal je saditi koruzo in z Indijanci je sklenil pogodbo za dobavo živil. Smith je bil komaj leto dni governer naselbine in naselbina je bila preskrbljena z živežem. Bati se ni bilo stradanja.

Vrnil se je na Angleško in nikdar več obiskal naselbine, ki jo je ustanovil. V letu 1614 je zopet jadral proti zapadu. Jadral je ob severnem obrežju, katerega je razkril Gosnold. Napravil je zemljevide in prihodnje leto skušal ustanoviti majhno naselbino. Viharno vreme je prekrižalo njegove načrte. Pri ponovnem poizkusu so ga zajeli francoski morski roparji, katerim je ušel z zemljevidi in spisi o Novi Angliji. Po povratku na Angleško je bil imenovan admiralom Nove Anglije.

Po zadnjem Smithovem odpotovanju iz Jamestowna je naselbina prestala veliko bojev z Indijanci in doživela dru-

ge neprilike. Kljubtemu se je vzdržala. Naselbina je pričela pridelovati tobak. Izseljenci so videli, da Indijanci kade tobak. Poizkusili so tudi sami kaditi in tobak se jim je dopadel. Napravili so poizkuse s tobačnimi nasadi, ki so se obnesli. Uporaba tobaka je bila prepovedana v Angliji. Prepoved tobaka je pa tako učinkovala kot prepoved opojnih pijač v današnjih dneh. Povpraševanje po tobaku je hitro narašča

nja je stala od 120 do 150 funtov tobaka.

V letu 1622 so Indijanci napadli kolonijo. V svoji naivnosti so si domišljali, ako pokoljejo govedo in uničijo poljske pridelke kolonistov, da iztrebijo belopoltnike iz dežele. Privreli so iz šum kot vihar in se vrgli na izseljence. Poklali so 347 mož, žen in otrok. Indijanci so ta svoj poizkus za uničenje belopoltnikov plačali drago. Izseljeniki so

UNIČEVANJE VIRGINJSKIH NASELBIN PO INDIJANCIH

ščalo in pridelovanje tobaka se je izplačalo. Tobak je postal izmenjevalno sredstvo. Izseljenci v Virginiji so plačevali s tobakom mesto z denarjem. S tobakom so kupovali žito, meso, plačevali uradnike, učitelje in duhovne. Žen je bilo malo v Virginiji in kompanija se je odločila, da preskrbi vsakemu ženinu v naselbini nevesto, ako plača zanjo prevoznino iz Anglije v kolonijo. Vožse organizirali v čete, ki so pokončale vse, kar jim je prišlo pod meč. Indijanski rod, kateremu je načeloval Povhatan, je bil razpršen, njegova moč je bila za vedno zdrobljena. Izseljenci so odvzeli Indijancem precej sveta in Indijanci so prosili za mir.

Naselbina je rastla in procvitala, toda bila ni edino seme, iz katerega so vzklile Združene države.

IZKRCANJE ROMARJEV

NASELJEVANJE ROMARJEV PRI PLYMOUTHU

V šestnajstem stoletju so verski boji cepili Evropo v dva tabora, in pojavili so se tudi v Angliji in na Škotskem. Ustanovila se je stranka "reformatorjev", ki je zahtevala svobodo vesti in ločitev cerkve od države. Bila je stranka verskih čistilcev, ki je čistila vero. Pristaši te stranke so dobili ime puritanci, ali "čisti". Zavrgli so razne verske obrede. Zavrgli so duhovniško obleko, znamenje križa, vpognjenje glave pri izgovarjanju imena Jezus, sprejemanje obhajila na kolenih, krstne botre, molitve po formularjih, zvonove, orgle in altarje. Zavrgli so tudi razne cerkvene praznike, praznovali so pa nedeljo zelo strogo.

Preganjali so jih zaradi njih verskega prepričanja. V letu 1607 je zapustilo majhno število puritancev Anglijo in odjadralo proti Holandiji. Vodil jih je Ivan Robinson. Kmalu so spoznali, da kot tujci niso dobrodošli. Slišali so, da je bila onkraj Atlantiškega oceana odkrita nova dežela in sklenili so se naseliti v divjini, da se tako izognejo preganjanjem.

Obrnili so se na angleškega kralja Jakoba I., da jim dovoli se naseliti v novem svetu. Kralj je bil njih prošnje vesel in privolil je navidezno vanjo misleč, da lahko kasnejše odredbe izpremene podeljene koncesije.

Dne 6. septembra 1620 so puritanci na ladiji "Mayflower" (Šmarnica) zapustili pristan, da poiščejo novo domovino. Sami sebe so imenovali romarje. Vseh je bilo sto z ženami in otroci vred. Tri in šestdeset dni je bila ladija igračka morskih valov. Dne devetega novembra so se vsidrali v zatoku. Bili so blizo rta Cod. Izbrali so governerjem Ivan Carverja in vseh pet in štirideset družinskih očetov je podpisalo izjavo, ki so jo podali, preden so se izkrcali na kopno. Dva dni kasneje so spustili v morje čoln, toda spoznali so, da ni za rabo. Treba ga je bilo popraviti in minilo je zopet štirinajst dni. Standish in Bradford sta stopila z drugimi tovariši vred na kopno. Našli so malo koruze pod snegom. Drugi dan je šel na kopno governer s petnajstimi možmi. Razsajal je vihar, ki jim je podil snežinke v obraz. Blodili so ves dan okoli. In šele proti večeru so se pričeli vračati proti morju. Prihodnje jutro so jih napadli Indijanci, a puritanci so se srečno in brez izgub vrnili na ladijo. Dvignili so sidro in razpeli jadra. Odjadrali so proti jugu. V soboto zvečer je nastal hud vihar, ki je poškodoval krmilo. Ladija je bila zdaj bolj igračiča valov, kakor pa bila pokorna krmarju. Kljub temu je pa priplula v varen pristan, ki je bil na zapadni strani zatoka. Prihodnji dan je bila nedelja in romarji so jo preživeli v molitvi. V pondeljek so se izkrcali pri Plymoutski skali (Rock of Plymouth). Čakala jih je trda usoda, prepojena z velikim trpljenjem.

Bilo je sredi zime in sneženi viharji so divjali in pomnoževali zimske grozote. Romarji so prenašali te strahote brez godrnjanja in pridno delali. Sekali so v šumi in gradili koče. V mesecu decembru je umrlo šest izseljencev. Veliko jih je zbolelo. V tej stiski so ustanovili prvo občinsko zadrugo v novem svetu. Rekli so: "Skupaj trpimo, skupaj delamo, pa še skupaj žanjimo!" Zgradili so žitnico. Ko so bili tukaj prvi sadovi skupnega dela, so nezadovoljneži pričeli agitirati, da naj se zemlja razdeli, in da naj vsakdo zase obdeluje svet. Da je agitacija imela večji uspeh, so uganjali sabotažo. Tisti, ki so bili za občinsko žitnico, so pridno delali, nasprotniki občinske žitnice so pa lenarili. To je povzročilo, da se je prva občinska zadruga v novem svetu razbila in da so svet razdelili med izselniške družine. Nasprotniki občinske zadruge so pač razumeli, da hitreje pomnože svoje premoženje, ako tržijo z žitom, kot če obdelujejo polje. Želja po večjem premoženju je razbila prvo občinsko zadrugo.

Dospeli so novi izseljenci in kolonija je kmalu štela tri sto kolonistov. V

IZKRCANJE ROGER (RUPERT) WILLIAMSA

začetku so občevali z Indijanci prijateljsko, kajti med njimi je veljal princip, da se svet kupi od Indijancev in ne vzame s silo. Indijanski glavar Masasoit je v začetku nastopil sovražno proti izseljencem. Ko je pa kasneje ozdravel, ker mu je izseljenik Winslow dal zdravila, ni nikdar pozabil tega čina: Drugi Indijanci so seveda zalezovali koloniste in jih napadali. Kapitan Miles Standish je nastopil proti tem in ubil tri. Kolonisti so morali delati na polju s puško na rami, kajti varni niso bili pred indijanskimi napadi.

postavljeni preganjanju. Plymouthska kompanija jim je dovolila, da se smejo naseliti na obrežju sedanje države Massachusetts. V letu 1628 je Ivan Endicott privedel s seboj sto privržencev. Dolgo časa je iskal primeren kraj za naselbino. Končno se je odločil za kraj, kateremu so Indijanci rekli Naumkeg. Puritanci so pa ta kraj prekrstili v Salem. Za njimi je prišlo nadaljnih dve sto izseljencev. En del je ostal v Salemu, drugi je ustanovil naselbino Charlestown. Plymoutska kompanija je podarila kraljevo poslovnico izseljeni-

SPREJEM ROGER WILLIAMSA PRI INDIJANCIH

V začetku so kolonisti delali postave za svojo naselbino po svoji volji. Kraljevo poslovnico so prejeli šele deset let kasneje. Kadar so bila posvetovanja, so prihajali nanje vsi izseljenci. Governerju je pomagalo izprva pet, kasneje pa sedem občinskih odbornikov voditi seje. Število kolonistov se je tako pomnožilo, da so v letu 1639 že uvedli volitve in so izvoljeni zastopniki delali postave za kolonijo. Izdelali so kazenski zakonik in kaznovali hudodelce z denarno globo, zaporom ali s smrtjo.

Puritancev je prihajalo vedno več, kajti na Angleškem so bili še vedno izkom. To je imelo dobre posledice. Že v letu 1630 je odpotovalo iz Anglije poldrugi tisoč oseb. Ustanovili so nove naselbine v sedanji državi Massachusetts. Največ izseljencev se je pa naselilo na polotoku, ki so mu dali ime Boston.

Puritanci so se izkazali, da so ozkosrčni kakor njih preganjalci na Angleškem. Kajti leto kasneje so sprejeli postavo, da imajo le tisti volilno pravico, ki so člani cerkvene občine. Na ta način so bile skoraj tri četrtine izseljenikov oropane volilne pravice. Take postave so povzročale nezadovoljnost.

Pod vodstvom duhovna Tomaža Hokerja se je odcepilo manjše število kolonistov in prodrlo do reke Connecticut. Tukaj so ustanovili svoje naselbine, in Holandčani so se morali umakniti puritancem, dasiravno so že pred njimi ustanovili trgovske postaje. Neko drugo kolonijo je ustanovil duhoven Ivan Davenport pri New Havenu, ki se je pa pridružila naselbini v Connecticutu.

Kmalu se je ustanovila tudi naselbina v sedanji državi Rhode Island. Tukajšnji svet so odkrili Holandčani že v letu 1614 in tržili s kožuhovino. Sem je pribežal Rupert Williams, ker so ga preganjali njegovi lastni verniki. Bil je duhoven v Salemu. Williams je bil svobodomiseln in v svojih pridigah je naglašal ločitev cerkve od države. Njegove pridige so mu nakopale jezo posvetnih in cerkvenih dostojanstvenikov v Bostonu, ki so izrekli v letu 1635, da mora v pregnanstvo. Williams se je takoj odločil za odpotovanje v pregnanstvo. Nekateri njegovi prijatelji so sklenili odpotovati z njim v divjino. To je tako ujezilo governerja Hayesa, da je ukazal Williamsa prijeti in odvesti v Anglijo. Toda biriči so prišli prepozno. Ko so vstopili v njegovo kočo, so našli le njegovo ženo in dva otroka. Williams se je sredi zime poslovil od svoje družine in se napotil k svojemu prijatelju indijanskemu glavarju Masasoitu, ki mu je podaril kos sveta. Kmalu so Williamsu sledili njegovi prijatelji.

Verska nestrpnost je postala v Bostonu vedno neznosnejša. Kmalu so sledile druge obravnave proti "krivovercem", in v pregnanstvo je bilo obsojenih šestdeset bostonskih kolonistov. Pod vodstvom Ivan Clarka in Viljem Coddingtona so se pregnanci izselili. Williams je zanje posredoval pri Indijancih, ki so jim dovolili, da so se naselili v sedanji državi Rhode Island na otoku Akvetneku (Aquetneck).

Prvi angleški kolonisti so dospeli v sedanjo državo Maine v letu 1607. Iskali so zlato, a ker ga niso našli, so se vrnili domov. Prvi stalni angleški naseljenci so dospeli v to državo šele leta 1625 in se naselili ob reki Pemakvid (Pemaquid). Ti ljudje se niso naselili v Ameriki zaradi verskega preganjanja, ampak nekateri med njimi so bili ribiči, drugi so pa prišli zaradi trgovine v novi svet.

Kolonije so kasneje napravile med seboj nekakšno zvezo, ki se je imenovala Združene kolonije Anglije. V teh kolonijah je živelo okoli dvajset tisoč prebivalcev v petdesetih naselbinah. Vsaka kolonija je obdržala svojo samoupravo, skupne zadeve so pa prišle pred zbor, v katerem sta bila po dva zastopnika vsake kolonije. Ta zveza je trajala štirideset let.

VI. POGLAVJE.

V začetku sedemnajstega stoletja sta v Holandiji cveteli trgovina in obrt. V tej državi je bilo veliko več svobode kot v drugih evropejskih državah. To je največ pripomoglo, da sta se razvili trgovina in obrt in da se Holandčani zalagali skoraj ves takrat poznani svet z žitom, dasiravno ga sami niso pridelovali. V tej deželi so tkali platno in sukno in izdelovali razne druge produkte.

V letu 1608 se je ustanovila trgovska in kolonizatorična družba, ki si je nadela ime Zapadno-indijska kompanija. Ta družba je sprejela v svojo službo angleškega kapitana Henry Hudsona, kateremu je naročila, naj najde pot ob severnem obrežju Evrope v Kitaj. Hudson je odšel na pot in se kmalu prepričal, da mu led zapira pot proti vzhodu. Obrnil je rilec svoje ladije proti Ameriki, ne da bi družbo vprašal za dovoljenje.

V prihodnjem letu je prijadral do Amerike. Križaril je nekaj časa ob obrežju in dne 11. septembra prijadral v sedanji newyorški pristan. Jadral je po reki navzgor in se ustavil, kjer je danes mesto Albany. Indijanci so strme občudovali belopoltne tujce, kajti videli so prvikrat Evropejce. Hudson se je oblekel v škrlatast plašč, da napravi večji vtis na domačine. Ko je stopil s svojimi ljudmi na suho, so popadali Indijanci na tla in nato razposlali sle na vse kraje, da je prišel Veliki duh v osebi med nje. Kasneje so dali temu kraju, kjer je Hudson stopil na suho, ime Manhatan (Manhattan), t. j. kraj opojnosti. Kajti Hudson je ponudil Indijancem takoj žganje. Algonkvinci so bili takrat gospodarili v tej divjini, v kateri je mrgolelo vsakovrstne divjačine.

Hudson je živel v domišljiji, da najde pot v Vzhodno Indijo, ako jadra proti severozapadu. Ta domišljija ga je pokopala. Mornarji so se uprli in njega, njegovega sina in še osem njegovih tovarišev postavili sredi hude zime na kopno, kjer so našli žalostno smrt v divjini.

Njegova poročila o odkritjih v Ameriki so tako učinkovala na holandske trgovce, da so v letu 1610 že ustanovili trgovsko postajo za trgovino s kožuhovino na otoku Manhattanu. Štiri leta kasneje so zgradili trdnjavo Novi Amsterdam. Svet v okolici so pa imenovali Nova Nizozemska. Prvi governer je bil Peter Minnewit ali Minuit. Otok Manhattan, ki obsega dva in dvajset tisoč akrov, je kupil od Indijancev za šestdeset holandskih goldinarjev. Po kupčiji je takoj zgradil močno utrdbo iz kamna.

Holandci so tržili s tobakom, kožuhovino in prežali na španske ladije, ki so križarile v bližini Novega Amsterdama. Bili so lovci, morski roparji in trgovci. Kupovali so tudi dobra zemljišča in lovišča od Indijancev. Tem so plačevali kožuhovino z noži, koravdami iz stekla, z žganjem in igračkami. Holandske naselbine so se hitro množile po okolici.

Družba je leta 1631 odpoklicala Minnewita kot governerja. Zapustil je kolonijo v izredno dobrem položaju. Ponudil se je v službo švedskemu kralju Gustav Adolfu. Spomladi leta 1638 se je vrnil s petdesetimi švedskimi izseljenci. Blizo sedanjega mesta Wilmingtona je ustanovil novo naselbino. Svet je plačal Indijancem pošteno s par kotlički in drugo šaro. Zgradil je trdnjavo in ji dal ime po švedski kraljici Kristini.

Minnewit je pričel konkurirati holandskim trgovcem. Ponudil je Indijancem višje cene za kožuhovino. Indijanci so prihajali trumoma, in Minnewit je imel tako velik uspeh, da je že prvo leto odposlal na Švedsko ladijo, naloženo s kožuhovino. Prišli so novi izseljeniki iz Švedske. V letu 1641 je se pričeli izseljevati tudi Nemci v Novi Amsterdam.

V letu 1664 se je Stuyvesant podal angleškemu brodovju brez krvoprelitja. Angleži so pustili holandske izseljence v miru. Zavedali so se pač, da bi napravili veliko neumnost, ako bi pregnali pridne kmetovalce in rokodel-

PRVA NASELBINA V NEW YORKU

Minnewit umrl, in po njegovi smrti je pričela švedska kolonija razpadati. Podjarmil jo je holandski governer Peter Stuyvesant v letu 1655.

Holandsko kolonijo je nekaj let kasneje zadela ravno ista usoda, dasiravno se je precej pomnožila v prebivalstvu. Kajti po tridesetletni vojni so ce. Novi Amsterdam so prekrstili v New York. To se je zgodilo v počaščenje kraljevega brata vojvoda Yorškega.

V letu 1633 je Lenart Calvert, sin Cecilijana Calverta, privedel dve sto izseljencev v Ameriko. Bili so katoličani po veroizpovedanju. Naselili so se ob reki Potomak (Potomac), kjer so

ustanovili naselbino Sv. Marija (St. Marie). Z Indijanci so občevali zelo vljudno, in Indijanci so jim šli povsod na roko. Nato je prenehal dotok novih izseljencev v sedanjo državo Maine za trideset let zaradi revolucije na Angleškem, v kateri je angleški kralj Karol I. izgubil svojo glavo. Zanimanje za izseljevanje v Ameriko je šele oživelo, ko je Karol II. postal angleški kralj. Ampak načrt za izseljevanje je bil nepraktičen. Dežela je bila razdeljena v

PETER STUYVESANT

okraje po tri tisoč akrov, ki so bili izročeni plemenitnikom. Ljudstvo, t. j. pravi kolonisti, je pa moralo obdelovati zemljo in plačevati plemenitnikom najemnino. Kolonisti niso bili zadovoljni s tako upravo.

Povedal sem, kako so se naseljevali Španci, Portugalci, Hugenotje, puritanci, Holandci, katoličani in drugi verniki v Ameriki. Omeniti moram še kvekerje, ki so veliko pripomogli k razvoju sedanje države Pennsylvania.

Jurij Fox je ustanovil kvekersko versko sekto. Puritanci so silno sovražili to sekto na Angleškem, in kvekerji so se odločili, da se izselijo v Ameriko. Prišli so iz dežja pod kap.

V letu 1657 so pričeli prihajati kvekerji v Ameriko. Prvi sta dospeli v Boston kvekerici Ana Austin in Marija Fisher. Komaj sta stopili na kopno, so ju pograbili beriči. Preiskali so njuno prtljago, ker sta bili osumljeni čarovništva. Kvekerici so vrgli v ječo, knjige, ki so jih našli v njuni prtljagi, je sežgal krvnik javno. Po nekolikih tednih sta bili izgnani iz kolonije. Preden je končalo leto, so prijeli še osem oseb in jih deportirali v Anglijo. Na to so se sešli zastopniki naselbinske zveze in sprejeli zakon, po katerem so bili kvekerji izgnani z zvezinega ozemlja. Ako so kvekerja prvikrat prijeli, so ga bičali, odrezali mu eno uho in ga izgnali. Ako so ga prijeli drugič, so mu odrezali drugo uho. Če je pa prišel beričem tretjič v pest, so mu z razbeljenim železom preluknjali jezik.

V letu 1657 je postalo preganjanje kvekerjev blazno. Kdor se je drznil zagovarjati kvekerje, ali če je nastopil proti preganjanju kvekerjev, so ga bičali in izgnali. To nečloveško ravnanje in preganjanje je izzvalo odločen odpor. Ljudje se niso bali biča in vedno več je bilo takih, ki so nastopali javno proti preganjanju kvekerjev. Preganjalci novovernikov pa niso odnehali v svoji nestrpnosti. Zbornica štirih naselbin je nasvetovala gosposki, da proglasi smrtno kazen za vsakega, ki se prizna kvekerjem. Prišlo je do glasovanja, in edini mlajši Winthrop je bil tako pogumen, da je glasoval proti smrtni kazni.

V septembru 1659 so beriči prijeli štiri osebe in jih tirali pred sodišče, da jih sodi po novem zakonu. Sodišče je dalo obtožencem na izbiro, da si volijo izgon ali smrtno kazen. Marija Dyar in Nikolaj Davis sta izbrala izgon, Marmaduke Stephenson in Viljem Robinson sta ugovarjala, da sodišče nima pravice nad njima izreči obsodbe. Sodišče se ni brigalo za ugovor in je oba

obsodilo na smrt. Marije Dyar je bilo sram, da si je izbrala izgon, in se je vrnila. Sodišče je tudi njo obsodilo na smrt. Dne 27. oktobra so odvedli vse tri na morišče. Fanatični ljudje so pridrveli skupaj in niso kazali napram kvekerjema usmiljenja. Obesili so ju. Mariji Dyarjevi je pa krvnik dal vrv okoli vratu, nakar so jo pomilostili na izgon. Marija se je takoj vrnila, ko so jo izpustili zunaj naselbinske meje; in obesili so jo takoj po njenem povratku. Prihodnji je bil Viljem Leddra, ki so ga zgrabili beriči in pritirali pred sodišče. Dali so mu na izbiro, da si izvoli izgon ali vislice. Leddra je izbral smrt, in izvršili so smrtno obsodbo nad njim.

Še preden je bila zaključena obravnava proti Leddru, je prišel v sodno dvorano Venlok Christison, ki je bil zaradi kvekerstva že izgnan iz naselbine. Protestiral je na glas proti obsojanju nedolžnih ljudi na vešala. Prijeli so tudi njega in ga obsodili na smrt. To je ojunačilo druge ljudi. Prihajati so pričeli drug za drugim in protestirali proti obsojanju nedolžnih ljudi na vešala. Beriči so imeli zdaj polne roke dela, in ječe so bile kmalu natlačane z jetniki do zadnjega kotička. Preden so Christisona odvedli na vešala, so barbarske kazni vzdramile ljudsko vest. Oblasti so se morale ukloniti ljudski volji in izpustiti Christisona in še sedem in dvajset drugih jetnikov.

Preganjanja kvekerjev so imela ta uspeh, da so si preganjenci zaželeli ustanoviti svojo kolonijo ob reki Delaware. Pet in dvajset let so preganjali kvekerje. Zdihovali so v ječah, in pošiljali so jih v pregnanstvo. Preganjanja pa niso imela tistega učinka, kot so ga želeli njih preganjalci. Kri in trpljenje mučenikov sta privabili vedno nove privržence, in vrste kvekerjev so se množile. Potrjena je bila stara zgodovinska resnica, da niso preganjanja še nikdar zatrla misli, ki se je rodila v človeških možganih, ampak so jo pomagala širiti.

Preganjanja so vplivala na Viljem Penna, ki je bil sin podadmirala Penna, da poišče zavetišče za svoje verske pripadnike. V juniju leta 1680 je šel h kralju Karolu II. in ga prosil, da mu dovoli ustanoviti domovino za kvekerje v Ameriki. Njegovo prošnjo so podpirali njegovi vplivni prijatelji v parlamentu. Med njimi so bili grofje, vojvodi in drugi vplivni možje. Tem mogočnim zagovornikom pa Karol ni mogel odreči prošnje. Dne 5. marca 1681 je prejel Viljem Penn poslovnico, po

WILLIAM PENN

kateri je postal lastnik ozemlja, ki je dandanes poznano kot država Pennsylvania.

Penn se je za to uslugo izkazal hvaležnega. Odpustil je britski vladi šestnajst tisoč funtov šterlingov dolga, ki ga je dolgovala njegovemu očetu. Izjavil je, da ustanovi kolonijo, v kateri bodo imeli vsi enake pravice neglede na narodnost, pleme in versko prepričanje. Indijance bo podvrgel s pravico in ljubeznijo, in ne z orožjem.

Mesec kasneje je bil že na delu. Priobčil je spis, v katerem je hvalil slikovite pokrajine ob reki Delaware, zdravo podnebje in krasne šume. Še tisto leto je poslal tri ladije kvekerjev v naselbino. Ekspedicijo je vodil Viljem Markham, katerega je Penn imenoval podgovernerjem in mu priporočil, naj živi z Indijanci v miru. Pisal je tudi Indijancem list, v katerem jim je obljubil, da bodo kvekerji živeli z njimi v miru in ljubezni.

Izdelal je ustavo za kolonijo, ki je bila svobodna in pravična. Ljudstvu je pa dal pravico, da jo sprejme ali odkloni.

Kvekerji so nasprotovali vojni, zaradi tega so hoteli živeti v miru. Odpravljena je bila tudi prisega, kajti rekli so, da beseda poštenega človeka zadostuje. Njih moralni nazori so bili zelo strogi. Prepovedane so bile igre na kvarte in kocke. Dovoljene niso bile maškaradne veselice, v hrani in obleki so bili kvekerji zelo preprosti. Odpravili so smrtno kazen za vse zločine razen umora. Ječo so izpremenili v delavnico. Zastopnike v zakonodajnem zboru so smatrali za ljudske služabnike.

Dne 27. oktobra se je Penn, ki je kasneje ustanovil Philadelphijo, mesto bratske ljubezni, izkrcal v New Castlu, kjer ga je ljudstvo sprejelo z navdušenjem. Pozdravil je švedske, holandske in angleške naseljenike, ponovil svoje obljube o pravični vladi in ljudstvo spodbujal k treznosti in poštenosti.

Od tukaj se je peljal navzgor po reki Delaware in obiskal razne naselbine. Po obisku svojega prijatelja vojvoda Yorškega se je vrnil v svojo domeno, da prevzame vodstvo uprave.

Še pred Pennovim prihodom je podgoverner Markham kupil svet od Indijancev in vzpostavil z njimi prijateljske stike. Po Pennovem prihodu so sklicali zborovanje indijanskega rodu Leni Lenapes (Lenni Lanapes) na obrežju reke Delaware in pod milim nebom. Indijanci so posedli v velikem polkrogu pod veliko jelšo, ki je pa bila sredi zime brez listov. V ta polkrog je stopil Penn, neoborožen in oblečen po kvekersko. Obrnil se je proti Indijancem in rekel: "Moji prijatelji! Srečali smo se na široki cesti zaupanja. Vsi smo eno meso in kri. Zaradi tega ne sme nobena stranka imeti predpravic. Ako se pojavi med nami nesporazum, ga bomo rešili na zborovanju. Med nami naj vladata le odkritosrčnost in ljubezen." Indijanski glavarji so odgovorili, ko jim je tolmač prevedel Pennove besede: "Dokler bodo tekle reke in bo sijalo solnce, bomo živeli v miru s Pennovimi otroci."

Pogodbe niso spisali na papir. Bilo je nepotrebno, ker je bila zapisana v srcih mož. Več ko sedemdeset let so vladali kvekerji v tej angleški provinci, in ves čas ni bilo slišati v nji bojnega krika Indijancev. Kvekerji so s svojim ravnanjem dokazali, da so boljši kulturonosci kot ljudje, ki so prihajali v Ameriko z mečem in puško.

Ljudstvo je obdržavalo dne 3. decembra 1682 splošno zborovanje v Chestru, ki je trajalo tri dni. Posvetovalo se je zaradi teritorijalne zakonodaje. Po končanem zborovanju je Penn pohitel v Chesapeake, da se dogovori z lordom Baltimorjem zaradi teritorijalne meje. Vrnil se je po enem mesecu, nakar je izdelal načrt za mesto Philadelphia. V februarju prihodnjega leta so zaznamovali ceste novemu mestu in pričeli graditi mesto, ki je kasneje prišlo na glas zaradi raznih važnih zgodovinskih dogodkov, ki so se odigrali v njem.

V novi stolici so izdelali ustavo na podlagi ljudskih pravic. Penn je imel pravico vetirati le take zakone, ki niso soglašali z ustavo. Mesto je hitro rastlo. V letu 1683 so stale v mestu samo tri ali štiri hiše. Dve leti kasneje je imelo mesto šest sto hiš, svojo šolo in tiskarno. V prihodnjem letu je bilo mesto že večje kakor New York.

PENNOVO POGAJANJE Z INDIJANCI

Izseljeniki so prihajali trumoma iz Holandije, Anglije in Nemčije. Hiše v Philadelphiji so rastle kot gobe iz tal. Ves svet je občudoval Pennovo delo, in francoski mislec Voltaire je pisal Pennu: "Ako bi se mi ne gabilo morje, tedaj bi na Tvojem svetu, v Pennsylvaniji, prebil še ostale dni svojega življenja." Ko je Penn umrl, je mesto štelo okoli deset tisoč prebivalcev.

Po zimi leta 1701 se je Penn zopet vrnil v Anglijo. Ljudstvo je živelo v miru in blagostanju. Na mejah Pennsylvanije ni bilo utrdb, ki bi naj varovale naselbino pred sovražnimi napadi. Naseljenci so smatrali policijo in milico za nepotrebno reč. Naseljencem ni nihče ukazoval, po kateri veri naj žive, da pridejo po smrti v nebesa. Vsakdo je veroval, kar je hotel. To ni bilo všeč duhovnom anglikanske vere, in pritožili so se pri vladi v Londonu, da se v Pennsylvaniji širita krivoverstvo in nevera. Penn je proti tej pritožbi vložil ugovor, in pritožba ni prinesla duhovnom zaželjenega uspeha.

Preden je Penn umrl, je moral zaradi dolgov v ječo na stara leta, v kateri je prebil nekaj mesecev. V dolgove ga je spravil njegov navihani agent Karol Gookin. Penn je umrl v juliju l. 1718.

Zgodovina o Viljem Pennu in kvekerjih je zanimiva, ker potrjuje resnico, da mir prinaša ljudstvu blagostanje, vojna pa nesrečo in gorje. "Ustanovil bom svobodno naselbino za vse," je rekel Viljem Penn in vestno izpolnil svojo obljubo. Kajti zvonovi so zapeli prvi v mestu, ki ga je ustanovil Viljem Penn, ko so proglašali **ameriško neodvisnost.**

Pravo izseljevanje Nemcev se je pričelo v Ameriko v letu 1683. Seveda so prihajali Nemci že preje v Ameriko, toda porazgubili so se med izseljeniki drugih narodnosti. Odkar je Penn ustanovil svojo kolonijo, se je po Evropi in posebno med Nemci raznesel glas, da se je v novem svetu ustanovila kolonija, v kateri lahko ljudje služijo Bogu po svojem prepričanju. Prvi Nemci so se odpeljali v Ameriko kot izseljenci na ladiji "Concord", ki so jo najeli kvekerji. Bilo je enajst družin, ki so štele skupaj štirideset oseb. Naselili so se blizo Philadelphije in naselbino so imenovali Germantown, ki tvori danes del Philadelphije. Vodja teh nemških izseljencev je bil Fran Daniel Pastorius. Svet je obsegal okoli 5,700 akrov, ki je bil v letu 1689 razdeljen med izseljenike.

JAMES OGLETHORPE

Tem nemškim naseljenikom so sledili v kasnejših letih nadaljni izseljenci, ki so pripadali raznim verskim sektam. Nemški katoličani so ustanovili dve naselbini, in sicer eno l. 1741 in so jo imenovali Goshehoppen. Druga je bila ustanovljena v letu 1745 pod imenom Lancaster. Dvanajst let kasneje je bilo v Pennsylvaniji že devet sto nemških katolikov. Počasi in v teku let so se nemške naselbine razprostrle po vseh kolonijah. V največjem številu so se Nemci izseljevali v letu 1709, kajti v

taboru v Greenwichu blizo Londona je bilo v tem letu od trinajst do štirinajst tisoč nemških izseljencev, ki so čakali na ugodno priliko, da se prepeljejo v Ameriko. Angleški lordi, grofje, trgovci in brodolastniki so spoznali, da je zanje velike vrednosti, če obljudijo Ameriko z belopoltnimi izseljenci, pa so pobirali med sabo javne darove za te reveže. Na ta način so nabrali dvajset tisoč funtov šterlingov. Nekaj nemških izseljencev so poslali na Irsko, da se bolj utrdi protestantizem, druge so pa izselili v Ameriko. Angleška vlada je izdala okoli sto tisoč funtov šterlingov za te izseljence.

Solnograški nadškof je preganjal protestante v prvi polovici osemnajstega stoletja. V tedanji koloniji Georgiji, ki je zdaj država istega imena, je bil governer človekoljubni Jakob Oglethorpe. Svetovalci te kolonije so bivali v Angliji. Odločili so se z liberalnimi ponudbami pospešiti izseljevanje v to kolonijo. Pridobili so Švicarje in Škote za izseljevanje. Obrnili so se na protestante na Solnograško v Avstriji in jim ponudili zavetje pred nadškofovimi preganjanji. Protestantje so sprejeli ponudbo, in v letu 1741 se je napotilo v to kolonijo dvanajst sto protestantov. Dvajset milj navzgor ob reki Savana (Savannah) so ustanovili naselbino "Ebenezer". Izseljence sta vodila protestantovska pastorja Bolzius (mogoče Bolc) in Gronau. Kolonija je vzdržala do leta 1796, na to je pa pričela razpadati, ker je silno trpela v revolucijonarni vojni za ameriško neodvisnost. Tam, kjer je bila nekoč cvetoča naselbina, se razprostira zopet gozd, malo pokopališče pa priča, da so bili nekoč tukaj naseljeni ljudje.

Razna znamenja govore, da so s solnograškimi protestanti prišli prvi Slovenci v Ameriko. Slovenski protestanti so bežali na Koroško, Solnograško, v Nemčijo in celo na Švedsko, ko so pričela preganjanja proti njim. Narodnost ni igrala v dobi reformacije nobene vloge, ampak odločevalo je versko prepričanje. Družili so se skupaj taki, ki so imeli enako versko prepričanje in so bili preganjani. Vprašali niso, kakšen jezik govoriš, ampak kaj veruješ. Imena starih ameriških družin kot Gore, Gorše, Beverič, Beberič, Kulič in druga iz južnih držav, ki so pa seveda poamerikanjena v Gore, Gorshe, Beweridge, Beberidge in Coolidge, govore, da so bili njih predniki Slovenci. Ime voditelja teh solnograških protestantov tudi ni nemško. "Bolzius" je nepoznano ime med Nemci, medtem ko najdemo med Slovenci prav veliko Bolcev in Bolčev.

Da bi dognal, koliko je resnice na tem, bi moral imeti vpogled v nadškofovske arhive v Solnogradu in v one protestantovske cerkvene občine sv. Ane v Augsburgu. Bolcius je dopisoval s pastorjem omenjene cerkvene občine.

Opisal sem zgodovino izseljevanja v prvih trinajstih angleških kolonijah, ki so tvorile prvih trinajst držav v Ameriški republiki. Angleška posest se je raztezala od Labradorja, kjer je Ivan Cabot prvič razvil angleško zastavo, pa doli do solnčnatih pokrajin, kjer je Ponce de Leon prvikrat videl Florido — deželo cvetlic. V začetku osemnajstega stoletja ni nihče pričakoval, da se ljudstvo še v tem stoletju dvigne skupno proti Angliji v boju za svojo neodvisnost in svobodo, kajti Anglija je takrat v primeri s svojimi kolonijami bila strašna sila.

Zgodovina izseljevanja ljudstev v angleške kolonije je zelo poučna in zanimiva. Ljudje, ki so se naselili prvi na novem svetu in tvorili jedro ljudstva v angleških kolonijah, so bili preganjani zaradi svojih verskih in političnih nazorov. Amerika jim je bila zavetišče. Včasih je ljudi preganjala cerkev, včasih država, včasih pa človeška družba. Ljubili so svobodo in bili pripravljeni prenašati največje trpljenje zaradi nje. V majhnih in šibkih ladijah so se prepeljali prek Atlantiškega oceana in v Ameriki gradili svoje koče, vasi, trge

in mesta. Obdelovali so polje s puško pri rokah. Lakota, mraz, vročina, mrzlični kraji, boji z Indijanci, vse to in še drugo trpljenje jim ni povzročalo strahu. Lahko rečem, da je zgodovina začetnega naseljevanja v Ameriki zgodovina človeštva, ki je iskalo svobodo in se hotelo rešiti ozkih duševnih spon in materijalne revščine v Evropi.

Družabno življenje v kolonijah je imelo tudi svoje senčnate strani.

Prvi izseljenci so sami obdelovali polje. Najprej so izkušali saditi trte, kavina drevesca, olive in drugo sadje. Poizkusili so tudi s sviloprejkami. Saditi tobak so se naučili od Indijancev. Koncem sedemnajstega stoletja so pričeli sejati tudi riž. Pšenico so večinoma pridelovali v kolonijah New York, New Jersey in Pennsylvania. Koruzo saditi so se naučili od Indijancev in jo pridelovali v velikih množinah. Krompir so dobili iz Južne Amerike. Pečali so se z živinorejo, konjerejo in prašičerejo. Gradili so ladije, kajti v šumah je bilo lesa, kolikor so ga potrebovali. Hodili so na lov in se vdajali tudi ribištvu.

Ob morskih obrežjih so križarile ladije morskih tolovajev, in naseljenci so imeli prestati hude boje z njimi. Veliko teh roparjev je bilo ujetih in obešenih.

Veliko naseljencev, ki so prihajali iz Anglije v Virginijo, je bilo najemnikov. Dajati so morali polovico produktov posestnikom in služiti sedem let. Tak sistem je bil uveden tudi v Marylandu in Novi Nizozemski. Poleg teh revežev je postal še en siromašnejši sloj. Bili so dečki in deklice, katere so pobrali na ulicah v Angliji in poslali v kolonije. Delati so morali zastonj, dokler niso postali polnoletni. Z njimi so ravnali zelo sirovo. Nekatere so s silo prisilili v tako službo. Imenovali so jih tlačanske služabnike in ravnali so z njimi kot s sužnji. Nekateri brezvestni ljudje so tržili z njimi kot z živino. Prodajali so jih farmarjem, da so zanje delali gotovo število let. Med temi nesrečniki so bili tudi hudodelci, katere so pripeljali iz Anglije. Med njimi so bili bankrotirani trgovci, ki niso mogli plačati dolgov, trgovski uslužbenci, ki so poneverili denar. Kljub temu so primanjkovali delavci. Poljsko orodje ni bilo takrat še tako dovršeno, kot je danes. In tako so se odločili, da nalove zamorce v Afriki in jih pripeljejo kot sužnje v Ameriko. Rekli so, da so zamorci pogani, in zaradi tega je pravilno, ako se prodajajo kot sužnji. Ko se je koncem sedemnajstega stoletja razširila trgovina s tobakom, se je pomnožila tudi kupčija s sužnji. V trgovini s sužnji je bil velik dobiček. V drugi polovici sedemnajstega stoletja se je v Londonu ustanovila "Kraljeva afriška družba". Družbo je vodil vojvoda Yorški, kralj je pa imel tudi precej denarja naloženega v nji. Ta družba se je pečala s prevažanjem zamorskih sužnjev iz Afrike v Ameriko. Kralj je ukazal governerju Virginije, naj pospešuje družbine interese. Kralj je bil delničar tiste družbe. Zato je izrabil svojo moč za pomnožitev svojega bogastva. Prav nič ni bilo sram tega "krščanskega" vladarja jemati profit, ki ga je prinašala kupčija s človeškim mesom. V začetku osemnajstega stoletja je bilo v Virginiji več zamorcev kot belopoltnih služabnikov. Zamorci so bili cenejši, in tržili so z njimi kot z blagom. To je povzročilo, da so bili odpravljeni belopoltni prisilni delavci. Sužnost zamorcev je odpravila tlako belopoltnih revežev.

Največ zamorskih sužnjev je bilo v državah, v katerih so pridelovali riž, indigo in tobak. Te države so bile na jugu. V severnih državah so sužnji opravljali dela poslov. Kjer je uvedena sužnost, se ne more razviti industrija, pa tudi belopoltni delavec ne more obstajati. V južnih državah se je zaradi tega vedno bolj krčilo število belopoltnih prebivalcev, a množilo se je pa število zamorcev. Nekateri so svarili proti takim razmeram, a pridigali so gluhim

ušesom. Ti apostoli niso bili proti sužnosti, ampak so hoteli odpraviti samo nekatere izrodke sužnosti. V začetku kolonijalne dobe so bile mešane poroke strogo prepovedane. Ako je bil belopoltnik oče otroku, ki ga je povila zamorka, je moral v Virginiji opraviti javno pokoro. Belopoltna žena, ki je povila dete, katerega oče je bil zamorec, je morala plačati 15 funtov šterlingov denarne globe in opravljati skozi pet let prisilno delo. Svobodna zamorka, ki je povila dete, katerega oče je bil suženj, je postala zopet sužnica.

Prav v začetku kolonijalne dobe niso sprejemali zamorcev v cerkev in krstili zamorskih otrok. Nekateri duhovni so se med sabo celo prepirali o tem, ali ima zamorec dušo, ali ne. Sčasoma so se te razmere v južnih državah malo izpremenile, toda zamorci so ostali sužnji, dokler jih ni rešila državljanska vojna, v kateri je predsednik Abraham Lincoln proglasil, da so zamorci svobodni.

Pobožnjaštvo je bilo v kolonijalnih časih zelo razvito med naseljenci. Po solnčnem zahodu v soboto zvečer so prenehali z delom. Počivali so do solnčnega vzhoda v pondeljek. V nedeljo je bilo delo prepovedano. V Massachusettsu je bil kaznovan mož, ker je poljubil svojo ženo v nedeljo. V Connecticutu so aretirali ljudi, ki so poleti v neznosni vročini sedeli na vrtu pod sadnim drevjem. Ljudje so smeli ob nedeljah le v cerkev in iz cerkve pa domov.

V cerkvi so bili možje in žene ločeni. Otroci so bili na galeriji. Služba je trajala dolgo. Zato so bili na galeriji pomešani odrasli ljudje med otroci in oboroženi z brezovkami, da so ošvrkali otroke, ako se niso zadržali mirno. Med odraslimi je pa stal farni predstojnik. Oborožen je bil s palico, ki je imela na enem koncu železno kroglo, na drugem pa lisičji rep. S kroglo je drezal može, s lisičjim repom pa žene, ako se jim je dremalo. Tako so skrbeli za red v cerkvi in mislili, da izvršujejo Bogu dopadljiva dejanja, ako pretepajo otroke in sujejo može in žene, katerim se dremlje.

Prohibicija še ni bila uvedena. Ampak kazni za pijance so bile stroge. Posebno puritanci niso postopali milostno z njimi. Kaznovali so jih z denarno globo, poleg so pa bili še uklenjeni za noge v lesen jarem. Pijancu iz navade so privezali tablico na vrat, na kateri je bila velika črta D. V letu 1639 so v Massachusettsu prepovedali postavno napiti komu na zdravje. V Connecticutu ni smel noben pivec naenkrat izpiti več ko pol pinta vina. Dovoljeno ni bilo več ko pol ure ostati v gostilni. Ob devetih so morale biti vse gostilne zaprte in tudi doma je bilo prepovedano popivati po devetih zvečer.

Obrekovalke so strogo kaznovali. Obsojeno ženo so privezali na stol in jo s stolom vred pogreznili v vodo in zopet potegnili iz nje. Seveda so tako ravnali le s siromašnimi ženami. Tatove, vlomilce in druge hudodelce so zapirali v kurnike in jih javno izpostavljali. Bičanje je bilo tudi v navadi. Žrtev je morala sleči jopič in srajco, nakar so jih našteli na gol hrbet. Nekaterim hudodelcem so preluknjali ušesa, druge so pa užigali z razbeljenim železom.

Vraževerstvo je bilo precej razširjeno med naseljeniki. Najbolj vraževerni so bili puritanci. Verjeli so v čarovnice. Na vrata so radi obešali konjske podkove, v sobah pa lavorjeve vence, da se obvarujejo pred čarovnijami. Ako se sirovo maslo ni hotelo strditi, so vtaknili v mleko razbeljeno železo, da tako izžgo čarovnico. Ako so prašiči zboleli, so seveda bili začarani. Odrezali so jim ušesa in repke. Stare žene so metali v vodo, da doženejo, ako so čarovnice. Ako je žena plavala vrhu vode, je bila čarovnica. Če je šla na dno, ni bila čarovnica. Tako je sodilo vraževerno ljudstvo.

Duhovščina je izkušala v koloniji Massachusetts ugnati svoje politične nasprotnike z orožjem vere. Duhovšči-

ni je bilo znano, da ljudstvo veruje v čarovnije in da se da ta vera izrabiti za pojačanje duhovniške moči. Nevedni ljudje so verjeli, da se ljudje najprvo odpovedo Bogu, nakar sklenejo trgovsko pogodbo zaradi svoje duše s hudičem. V plačilo jim hudič vtisne na telesu nekakšno znamenje, kar povzroči, da postane telo na tem mestu neranljivo. Priprosti ljudje so verjeli, da se čarovniki in čarovnice shajajo ponoči na določenih krajih, kjer prirejajo pojedine, veselice in ples. Ljudi, ki so bili obtoženi čarovništva, so mučili toliko časa, da so priznali, kar so od njih zahtevali njih mučitelji. Nekdo se je hotel maščevati nad nekom, pa ga je naznanil, da je čarovnik. Prijeli so ga beriči in na ukaz sodnikov mučili toliko časa, dokler ni priznal vsega, kar so ga obtožili. Ne čudimo se preveč, da so ljudje verjeli v take neumnosti. Saj imamo še danes ljudi, ki trdijo, da so čarovnice in čarovniki na svetu. Duhovni v Novi Angliji so v kolonijalni dobi proglasili nevernikom vsakogar, ki je trdil, da ni čarovnic in čarovnikov. Duhovni so se sklicevali na sv. pismo in trdili, da je vse resnica, kar je zapisanega v njem.

Prve obtožbe so pričele takole: Trinajstletna hči Ivan Goodwina je obtožila hčerko irske perice, da je ukradla platno. Mati obtoženke je dokazala, da je Goodwinova hči lagala. Oštela jo je zaradi krivega pričanja. Tožiteljica se je hotela maščevati nad siromašno Irko. Vrgla se je na tla, kakor da jo vijejo krči, pri tem pa izjavila, da jo je Irka začarala. Njena mlajša sestra in dva brata so podpirali navihano hinavko. Trdili so, da so mutasti, da ne vidijo in slišijo. Ako so jim pokazali sv. pismo, so se delali bebaste, a medtem ko so prav dobro čitali knjige, ki so jih spisali katoličani in kvekerji. Včasi so lajali kot psi, včasi pa mijavkali. Tako so igrali dosledno svojo vlogo. Poklicali so zdravnika, ki ni bil seveda drugega kot navaden in neveden mazač. Preiskal je otroke in po preiskavi izjavil, da so otroci začarani. Zdaj so prišli na vrsto duhovni. Molili so in uganjali druge ceremonije. Naložili so enodneven post. Po postu je pričel najmlajši paglavec govoriti, kajti naveličal se je lajati in mijavkati, poleg se je pa tudi bal, da se bo moral še večkrat postiti, ako ne neha z lajanjem in mijavkanjem. Duhovni so stvar seveda tolmačili drugače. Izjavili so, da je to najboljši dokaz, da so bili otroci začarani. Prijeli so ubogo Irko, jo obsodili na smrt in obesili.

Med duhovni, ki so vodili preiskavo in obsodili Irko, je bil Cotton Mather, predsednik harvardske univerze. Bil je zagrizen verski fanatik, pravi navihanec, ki je znal kovati denar iz ljudske nevede. Sam sebe je imenoval izganjalca hudiča, da dokaže priprostemu ljudstvu, kako velika je njegova moč. Bili so pač žalostni časi, ko so taki navihanci vzgojali ameriško mladino.

Mather je spisal knjigo o čarovništvu. V nji so nagromadene take bedastoče, da se normalen človek čudi, da so ljudje verjeli v take oslarije. Drugi duhovni v Bostonu in Charlestownu so podpirali Matherja. Vera v čarovništvo je namreč množila njih dohodke. Povečavala je njih moč in vpliv.

Drug žalosten dogodek se je odigral v Salemu. Duhoven v tej občini je bil Samuel Parris, prepirljiv, slavohlepen in navihan človek. V njegovi občini so bili zaradi tega spori nekaj vsakdanjega. Živel je v prepiru s svojimi farani, ki niso marali zanj in hoteli imeti za župnika Jurij Burrougha, ki ni verjel v čarovništvo.

Nekega dne si je navihani Parris izmislil, da sta njegovi hčeri začarani, in da ju je začarala stara indijanska služabnica Tituba. Privezal je staro Indijanko v stebru in jo bičal, dokler ni priznala vsega, kar ji je ukazal. Priznati je morala, da je čarovnica.

Parris se je odločil izrabiti njeno izpoved proti svojim nasprotnikom. Na

Angleškem so kaznovali čarovništvo s smrtno kaznijo. Kazenski zakonik v Massachusettsu je bil pa tak kot na Angleškem. Parrisov prijatelj je bil governer Phipps, ki je ustanovil posebno čarovniško sodišče in imenoval za sodnega predsednika svoje golo orodje — tedanjega podgovernerja Stoughtona.

Prva je bila izbrana za žrtev Rebeka Nurse. Navihani Parris je naučil svoja otroka, da sta jo nazivala čarovnico. Prihodnjo nedeljo je zločinski pastor pričel svojo pridigo s besedami: "Ali jih nisem izmed vas izbral dvanajst in eden med njimi je satan?" Sara Cloyce, ki je bila Rebekina sestra, je razumela, da lete te besede na njeno sestro. Obrnila se je in zapustila cerkev. Parris je izrabil to priliko in jo obtožil čarovništva s prižnice. Prijeli so tudi njo in jo vrgli v ječo, kjer je delala družbo svoji sestri Rebeki.

Ta uspeh je tako ojunačil Parrisa, da je pričel napadati svoje nasprotnike na desno in levo. Cotton Mather, predsednik harvardske univerze, ga je podpiral, da tako dokaže, da njegove knjige o čarovništvu slone na čisti resnici in dokazih.

Dne 21. marca 1692 so se pričele obravnave proti čarovnikom, čarovnicam in krivovercem. Aretirali so Marijo Cory. Obtožena ni bila čarovništva, ampak obtožnica ji je očitala, da ne verjame, da so na svetu čarovniki in čarovnice. Pred sodiščem je slovesno izjavila, da ni kriva zločinov, ki jih ji podtikajo. Sodišče jo je obsodilo, in odvedli so jo hitro v ječo. Na vrsto sta prišli sestri Sara Cloyce in Rebeka Nurse. Proti njima so pričali Indijanka Tituba, njen polbedasti soprog in neka deklica, ki je bila Parrisova netjakinja, značilnega imena Abigail Williams, "Abigail" pomeni v angleščini tudi hudo ženo. Obtoženki sta izjavili, da sta nedolžni. Obsodili so ju in poslali v ječo. Na to so prijeli 80-letnega starčka Egidij Coryja, ker je bil Parrisov nasprotnik. Pred Edvard Bishopom se je vrgel na tla Indijanec in ga obtožil, da ga je začaral. Močni farmar je pograbil bič in parkrat udaril svojega tožitelja, nakar ga je takoj zapustil hudič. Farmar je izjavil, da si upa na ta način iz vsakega izgnati hudiča, ki trdi, da je v njem. Posledica tega je bila, da so takoj prijeli njega in njegovo ženo. Obsodili so ju zaradi čarovništva.

Ivan Willard je opravljal beriško službo. Poznal je te hinavce v srce, ki so druge tožili čarovništva. Odpovedal se je službi. Prijeli so ga, obsodili in obesili.

Končno so obtožili čarovništva tudi Jurij Burroughsa, odkritega duhovna in Parrisovega nasprotnika. Bil je obče priljubljen, in priče niso hotele pričati proti njemu. "Kdo brani pričam govoriti?" je vprašal Soughton, predsednik sodišča, golo governerjevo orodje in Parrisov prijatelj. Burroughs se je satirično nasmehnil in rekel porogljivo: "Hudič." Sodišče je smatralo njegov odgovor za dokaz krivde in ga obsodilo na smrt na vešalih. Dne 19. avgusta so ga obesili v družbi štirih drugih nedolžnih žrtev.

Burroughs je na morišču v ognjevitem govoru bičal praznoverje. Molil je na glas molitev, o kateri sta Parris in Mather trdila, da je ne more pravilno moliti čarovnik. Ljudem, ki so bili navzoči, so solze zalile oči. Mather se je bal, da mu žrtev uteče, kajti ljudstvo je pričelo godrnjati. V daljšem govoru je pričel pojasnjevati, da se hudič včasi izpremeni v angela. Poudarjal je, da Burroughs ni pravi duhoven. To je potolažilo ljudsko nevoljo, in izvršili so smrtno obsodbo nad njim.

V Salemu se je nastanil pravi teror. Ljudje so dolžili drug drugega raznih čarovniških činov, kajti bali so se, da pridejo na vešala, ako ne obtožijo drugih. Mož je dolžil ženo čarovništva, žena pa njega. Otroci so tožili stariše, ti pa otroke. Ječe so bile polne, in nihče ni bil varen pred nizkotnimi in maščevanja željnimi sovražniki. Marsikdo

se je priznal krivim, da je rešil svoje življenje.

Zaradi čarovništva je bilo obešenih dvajset oseb. To se je zgodilo med 10. junijem in 22. septembrom. Nekega dne so obesili pet žen. Pet in petdeset oseb so mučili, da so priznale dejanja, ki jih niso nikdar izvršile. Sto petdeset oseb je bilo v ječi, ki so čakale svoje usode. Več ko dve sto oseb je pa bilo obtoženih čarovništva. V začetku so obtožili čarovništva najsiromašnejše ljudi. Ko so Parris in tovariši spoznali, kako lahko se dosežejo obsodbe, so pričeli tožiti tudi premožne in vplivne osebe. Zgodovinarji trdijo, da je bila med tistimi, ki so bili obtoženi čarovništva, soproga governerja Phippsa in dva sina governerja Bradforda.

Teh strašnih hudodelstev niso izvršili naselniki v Massachusettsu. Kjer vlada ljudstvo so nemogoči taki zločini. Med ljudmi, ki so si lastili oblast gosposke, ni bilo enega, ki ga je izvolilo ljudstvo. Najvišje čarovniško sodišče ni bilo drugega kot pest zlobnih verskih anarhistov, ki so si na nepostaven način prilastili oblast, da smejo soditi druge. Angleški zakonik je bil poteptan, ker so si prisvojili sodnijsko oblast ljudje, ki niso dali piškavega oreha za postave.

Ljudstvo je bilo v jeseni do grla sito krvavega sodišča . Zbornica je proglasila "čarovniško sodišče" za neveljavno in sestavila je novo sodišče na podlagi zakona. Ko se je v januarju l. 1693 sestalo novo sodišče v Salemu, je imelo javno mnenje popolnoma drugo lice. Veleporota je odklonila večino obtožb. Sodišče je razen treh obtožencev vse druge spoznalo nekrivim. Governer je izpustil iz ječe vse, ki so bili že preje obsojeni.

Verski zelotje so zaradi tega čina kar noreli. Hoteli so imeti saj še eno žrtev, neko ženo, obtoženo čarovništva. Porotniki se pa niso dali vleči za nos zlobnim verskim bigotom. Odločili so, da je žena nedolžna.

Cotton Mather, ameriški Torequemada, se je silno jezil, ker mu je ljudstvo prekrižalo račune in ni hotelo sprejeti njegovih lažnjivih naukov za resnico, in izmislil si je novo zvijačo. V Bostonu so naenkrat pričeli nastopati od hudiča obsedeni ljudje, ki pa niso dolžili nikogar čarovništva. Bili so v sporazumu z Matherjem. Toda ta poteza ni imela več privlačne sile. Robert Calef je izdal letak, v katerem je razkrinkal to prevaro. Matherja je pa postavil na pranger. Mather je takoj izpremenil svojo taktiko. Obdolžil je Calefa brezverstva in ga razvpil za nasprotnika vere. Calef ni molčal. Na vsak napad je odgovoril z novim spisom. Moč bigotov, ki so vero izrabljali v svoje namene in okoriščanje samega sebe, je bila kmalu zdrobljena. Ogorčeni meščani so spodili Parrisa z njegovo družino vred iz Salema. Noyes, pridigar in tovariš hudobnega Parrisa, je moral javno prositi odpuščanja in preklicati svoje pravljice o čarovnicah. Sewal, krvoločen sodnik, je prostovoljno preklical pravljice o čarovnicah in javno prosil odpuščanja. Stoughton ni hotel preklicati svojih zmot in je vztrajal do smrti pri pravljicah o čarovnicah kot o znanstveno potrjenih resnicah. Bil je ošaben, a ljudstva ga je preziralo.

Cotton Mather je ostal v začetku trdovraten. Ko je pa opazil, da ga ljudstvo vedno bolj sovraži in zaničuje, je bil tako nesramen, da je tajil vsako zvezo s preganjalci "čarovnikov" in "čarovnic".

Verska preganjanja so bila skoraj v vseh kolonijah. V Virginiji je bila priznana anglikanska cerkev; katoličane, puritance, kvekerje, presbiterijance in baptiste so preganjali. V Massachusettsu so imeli prvo besedo le puritanci ali kongregacijonalna cerkev. Drugovernike so preganjali, bičali in kvekerje celo obsodili na smrt, ako so se drznili vrniti iz pregnanstva.

VII. POGLAVJE.

Naselniki v angleških kolonijah so prestali hude boje z Indijanci in Francozi, preden je izbruhnila revolucijonarna vojna za neodvisnost Amerike.

Na ozemlju, prek katerega se danes razprostirajo Združene države, je živelo približno poldrugi miljon Indijancev, ki niso imeli skupnega jezika, ampak so govorili razna indijanska narečja in jezike. Bili so večinoma lovci in so zanemarjali poljedelstvo. Povedal sem že na drugem mestu, da so polje obdelovale Indijanke, kolikor ga je bilo obdelanega, z izredno primitivnim orodjem.

Najvažnejša zveza je bila Zveza Ajrokezov ali Peterih narodov. Ta zveza je sestala iz petih velikih družin ali narodov: Mohavkov, Onejdov, Onondogov, Kajugov in Senekov (Mohavk, Oneida, Onondoga, Cayuga in Seneca). Delili so se zopet v manjše družine ali plemena, ki so imela živalska imena. Prebivali so v državi New York do jezera Erie. Bojevniki so imeli glas pri vseh javnih posvetovanjih. Vsak zavezniški narod je tvoril zase republiko, kajti vsak zaključek je moralo potrditi javno zborovanje. Skupne zadeve so reševali skupno, notranje zadeve je pa reševal vsak narod zase. Imeli so okoli štirideset glavarjev. Najvišji glavar je imel pravico sklicati skupna zborovanja. V ta namen je razposlal sle k vsem narodom z naročilom, naj pridejo na zborovanje. Veliko pravico so imele tudi stare žene. Smele so se udeležiti posvetovanj in staviti predloge. Ko je Krištof Kolumb odkril Ameriko, je zveza štela mogoče pet in dvajset tisoč oseb. Po ustnih indijanskih sporočilih je bila zveza ustanovljena približno sto let pred odkritjem Amerike po Krištof Kolumbu. Ampak zveza se je še vedno razvijala, in pridruževala so se ji vedno nova indijanska plemena, ko je belopoltni človek nastopil proti Indijancem.

Poleg Ajrokezov so bila še druga močna plemena kot Algonkvini, Čerokezi, Dakotovci, Sijovci in druga.

Povsod so Indijanci prijateljsko nastopali napram belopoltnim ljudem, kjer so prvikrat stopili na suho. Indijanci so pričeli napadati koloniste šele potem, ko so se prepričali, da niso boljša bitja od njih. Med kolonisti niso bili sami angeli, ampak tudi ljudje z zelo nizkimi nagoni. Taki kolonisti so osleparili Indijance, ako so jih le mogli. Indijanci, katerim se je zgodila krivica, niso čakali, da jim pride pravi krivec v roke, ampak maščevali so se nad prvim kolonistom, ki ga je dosegla maščevalna roka. V maščevanju pa niso prizanašali ženam in otrokom. Tako so nastajali vzroki za boje z Indijanci.

Prva indijanska vstaja je izbruhnila v Virginiji l. 1622. V njej je bilo ubitih veliko naseljenikov. Končno so pa bili premagani Indijanci. Dva in dvajset let kasneje je glavar Opečankano, ki je vodil prvo vstajo, izdelal načrte za drugi napad. Bil je tako star, da ni mogel stati na svojih nogah. Tudi svojih oči ni mogel več odpreti. Kadar je hodil, je potreboval drugega Indijanca, da se je nanj opiral; dvigniti so mu morali tudi veje na očeh, da je videl. Kljubtemu so ga Indijanci na njegovo željo odnesli na tak prostor, da je lahko gledal masaker. Indijanci so se oborožili s puškami, ki so jih pokupili pri belopoltnih trgovcih. Napadli so koloniste nepričakovano in posekali in ubili okoli pet sto oseb. Kolonisti so jim vrnili šilo za ognjilo in jim požgali sela. Neki kolonist je v jezi ubil starega glavarja.

V sedanji državi Connecticut so bivali Pekvodi ob reki sv. Tomaža. Ubili so kapitana neke trgovske ladije. To je bil začetek krvavih bojev z Indijanci, za ni sklenila, gre hvala Rupert Williamsu. Pekvodi so napadli posamezne naseljenike in jih pomorili. Ubijali so naselnike na polju pri delu, na potova-

BEG INDIJANCEV PO KRVOLITJU.

ki so povzročili velike žrtve na obeh straneh. Pekvodi so prosili Narangasete, naj se jim pridružijo. Da se zvenju. Pri tem pa niso prizanašali ženam in otrokom. Kolonija Connecticut je napovedala vojno Pekvodom in mo-

bilizirala četo osemdesetih kolonistov proti njim. Tem naseljencem se je pridružilo še šestdeset Mohikancev pod vodstvom glavarja Unka. Pekvodi so šteli okoli dva tisoč bojevnikov. Prišlo je do krvave bitke, v kateri so bili Pekvodi poraženi. Naselnikom je zapovedoval kapitan Ivan Mason. Pekvodi so bežali na vse strani.

Med tem so pa imeli holandski naseljenci in kolonisti v Marylandu svoje boje z Indijanci, v katerih niso prizanašali drug drugemu.

V Virginiji so Indijanci napadli koloniste zopet l. 1656. Majhen potok še danes nosi ime "Bloody Run". Ti boji so se zavlekli v prihodnje leto. Indijanci so napadali posameznike in skupine. Prizanašali niso nikomur. Naseljeniki so se pa seveda tudi ravnali po svetopisemskem reku: "Zob za zob, oko za oko."

V letu 1675 so se pripravljali Indijanci pod vodstvom Filipa, sina indijanskega glavarja Masasoita, da spode angleške naseljence iz Amerike. Indijanci so spoznali, da jih priseljeni tujci počasi, toda sigurno vedno bolj rinejo proti zapadu. Zapuščati so morali stara lovišča. Divjačina se je redčila, kjer so nastale naselbine belopoltnikov. Indijanski glavar Filip je iskal zaveznikov med drugimi indijanskimi plemeni, kajti sam je imel le okoli sedem sto bojevnikov. Druga plemena so odlašala, češ, da čas še ni ugoden. Dne 4. julija l. 1675 je pa Filip ukazal, da naj napadejo njegovi vojniki. Napadeni so bili prvi naselniki južno od Plymoutha, ko so se vračali domov iz cerkve. Od tega dne je divjal boj na življenje in smrt, ki je trajal dve leti. V tem času je bilo ubitih šest sto belopoltnikov, še mnogo več pa ranjenih. Za tiste čase so bile to ogromne izgube. Sreča za belopoltnike je bila, da niso Indijanci sklenili zveze. Ako bi bila zveza ustanovljena, bi bile kolonije uničene. Filip je branil vsako ped zemlje in kazal pri tem veliko strategično nadarjenost. Najet in zavraten indijanski morilec ga je ustrelil v močvirju, v katerem je iskal s svojimi vojniki zavetja. Odrezali so mu glavo in jo poslali v Plymouth, njegovo desno roko je pa prejel za plačilo zavratni indijanski morilec. Njegovega devetletnega sina so prodali v sužnost v Bermudo. Ti čini ne delajo kolonistom časti in govore, da so tudi pri njih v bojih odločali zelo nizki nagoni, ki so bili s krščanskimi nauki in njihovim pobožnjaštvom v velikem protislovju.

Veliko bojev z Indijanci so doživeli tudi naseljeniki v Južni in Severni Karolini.

Kolonisti so končno zgradili utrdbe proti Indijancem. V vsaki naselbini so postavili močno hišo iz tramov, v katero so bežali naselniki iz zunanjih naselbin, kadar so pričele sovražnosti z Indijanci. Te močne hiše so imele strelne linice, da so lahko streljali na Indijance na vse strani. Gozd okoli takih hiš je bil navadno iztrebljen, da se niso mogli Indijanci skrivati za drevesnimi debli. Trije zaporedoma oddani streli so služili za znamenje, da so indijanski vojniki na bojnem pohodu. Kdor je slišal to znamenje, ga je moral oddati. Tako je bila kmalu obveščena okolica krog-inkrog, da prihajajo Indijanci. Žene in otroci so takoj bežali v utrjeno hišo, možje so pa branili umik in se končno sešli v utrdbi, v kateri je bilo hrane in vode za več dni. Pri Indijancih ni bilo v navadi, da bi dolgo oblegali take utrdbe. Izkušali so jih vzeti s prvim naskokom. Ako so bili odbiti, so se razpršili po drugih naselbinah, da maščujejo smrt padlih bojevnikov. V nekaterih naselbinah so imeli velike pse, ki so bili naučeni na Indijance. Ti psi niso le alarmirali naselnikov, ampak so jim pomagali tudi v boju. Kolonisti so jemali s sabo puške, ko so odhajali na polje in v cerkev. Kadar so naselniki potovali, niso bili nikdar brez orožja.

O teh bojih z Indijanci je veliko zgodovinskih spisov, ki pripovedujejo o

bojih, trpljenju, pogumu in grozovitosti na obeh straneh.

V kasnejših bojih vidimo Indijance kot zaveznike belopoltnikov. Francozi so se prvi poslužili Indijancev proti angleškim kolonijam. Francoski misijonarji, ki so bili po večini jezuitje, so znali pridobiti Indijance. Smatrali so jih za enakopravne s francoskimi izseljenci in jih niso prezirali, kakor so to delali angleški kolonisti. To je bilo Indijancem všeč. Vpliv francoskih kolonistov je segal iz Kanade notri doli v dolino Mississippija. Francoski kolonisti se niso pečali s poljedelstvom, ampak njih glavni posel je bila trgovina s kožuhovino. Polja so obdelali zelo malo. Tako so prišli v dotiko z raznimi indijanskimi rodovi in priljubljeni so bili povsod, ker so dobro plačevali kožuhovino.

Med Anglijo in Francijo je prišlo do štirih kolonijalnih vojn. Prva vojna, ki se je pričela v letu 1689, je trajala osem let. Francozi so podžigali Indijance, da naj napadejo angleške kolonije. Indijanci so ubogali, kajti obljubljeni so jim bili darovi in bogat plen. Angleški kolonisti so spoznali, da se Indijanci dajo izrabiti v vojne namene. Ajrokezi so bili odvisni od angleških kolonistov. Od njih so kupovali smodnik, katerega so Indijanci tudi znali ceniti, kajti prepričali so se, da je puška bolja od loka in bojne sekire. Ajrokezi so se zbrali pod vodstvom angleških kolonistov in vpadli v Kanado. Napadli so naselbine v okolici Montreala. Umorjenih je bilo okoli dve sto oseb, mož, žen in otrok, in ravno toliko so jih pa odvedli s sabo v ujetništvo. Pri tem pohodu Ajrokezov bi bili angleški kolonisti skoraj osvojili Montreal.

Ta poraz je učinkoval na francosko vlado, in francoski kralj je odredil, da se vrne Alojzij Frontenac zopet v Ameriko kot governer Nove Francije. Frontenac je bil star sedemdeset let, toda bil je še odločen in poln življenske moči. Odločil se je neposredno napasti angleške kolonije, da tako pokaže Ajrokezom, da Francozi niso sovražniki Indijancev. Upal je, da jih s takim činom pridobi za Francijo.

Sredi zime so se odpravili Francozi in njih indijanski zavezniki na pohod proti angleškim kolonijam. Cilj je bil Schenectady, kjer je bilo naseljenih veliko nemških izseljencev. Na smučah so hiteli prek sneženih poljan, odejo in živež so pa vlekli za sabo na majhnih saneh. Ko so dospeli do reke Hudson, je pričelo naraščati trpljenje. Sneg se je pričel tajati, nastale so mlakuže, pomešane s snegom. Na potu so jih zajeli tudi snežni viharji. Po silnem naporu so dospeli do prvih naselbin, katere so s svojimi napadi iznenadili. V prvi naselbini so poklali okoli šestdeset oseb. Prizanašali niso ne ženam, ne otrokom. V tem boju so krvoločni zmagovalci izgubili le dva moža. Zmagovalci, obloženi s plenom, so se umaknili nazaj. Druga četa je pa imela za svoj cilj naselbino Three Rivers. Napad je posrečil. Na to so napadli še majhno naselbino Salmon Falls. Tudi tukaj so mesarili in požigali kot pri napadu na prvo in drugo naselbino. Tretja francoska četa je odšla na pohod s svojimi indijanskimi zavezniki iz Quebeca. Napasti je imela Fort Royal. Tu sem so pribežali naselniki, njih žene in otroci, ker so bili pravočasno posvarjeni. Francoski poveljnik se je odločil oblegati utrdbo. Po hudih bojih jo je zavzel. Pod prisego je namreč obljubil, da imajo vsi prost odhod. Naselniki so verjeli sladkim besedam. Drug za drugim so prikorakali iz utrdbe in odložili orožje. Ko je bilo orožje odloženo, so Indijanci padli po njih in pomorili može, žene in otroke. Francozi pa se niso ganili, da preprečijo to klanje.

Frontenac se ni zmotil v svojih zaključkih. Zmage so silno vplivale na Indijance, in pričeli so prihajati od vseh strani v Montreal. Prepričani so bili, da je zdaj moč angleških kolonij zdrobljena, in da so Francozi neomejeni

gospodarji v Ameriki. Ti napadi so pa učinkovali tudi na angleške kolonije. Naseljeniki so spoznali resnico: Če hočejo kaj doseči, morajo nastopiti skupno. Zborovanje poslancev iz raznih kolonij je bilo sklicano v New York. Na tem zborovanju so sklenili, da se boj nadaljuje in izvrši vpad v Kanado.

Sir William Phipps je napadel francosko naselbino v Novi Škotiji in jo prisilil k predaji. Njegovo brodovje je štelo sedem ladij. Dve ekspediciji sta odrinili proti Quebecu. Ena je prodirala po kopnem proti jezeru Champlain. Nastali so spori in pojavile so se koze. Ekspedicija se je morala vrniti. Drugi ekspediciji je zapovedoval Phipps. Pod svojim poveljništvom je imel štiri in trideset ladij. Jadral je po reki sv. Lovrenca navzgor in se izkrcal pred Quebecom. Dosegel pa ni ničesar in se je vrnil z brodovjem. V Bostonu in v drugih naselbinah je zavladala zaradi teh neuspehov huda potrtost. Denarja ni bilo in izdali so prvikrat papirnat denar.

Peter Schuyler, župan v Albanyju, pa ni obupal. Opremil je ekspedicijo v letu 1691 in premagal veliko četo Francozov in njih indijanskih zaveznikov. Po zmagi se je previdno umaknil in zopet napadel, kadar se je nudila ugodna prilika za napad. Ti napadi so se ponavljali. Indijanci so v teh bojih nastopali izredno krvoločno. Schuylerjevi zavezniki so bili Mohavkovci. V teh bojih je bila bojna sreča opotočna. Prenehali so, ko je bil l. 1697 sklenjen mir v Ryswicku.

Pet let kasneje, in sicer l. 1702 je prišlo do španske vojne za nasledništvo. Španci so napadli angleške koloniste v Južni Karolini. Napad se je končal žalostno za Špance, kajti governer Južne Karoline jih je pognal nazaj do trdnjave St. Augustine. Tudi na severju je bila bojna sreča naklonjena angleškim kolonistom. Vrgli so Francoze nazaj in jim vzeli Port Royal. Oblegali so tudi Quebec, pa ga niso vzeli. Indijanci so napadli naselbine v severnih pokrajinah Massachusettsa. Skozi enajst let so Indijanci napadali in pustošili angleške naselbine. V letu 1713 je bil sklenjen mir, toda male praske so se nekaj časa vršile, ker so bile strasti na obeh straneh preveč razpaljene, da bi prenehalo bojevanje.

Gospodarske razmere so postajale take, da je bilo očividno, da pride še do večjih bojev med Anglijo in Francijo. Angleži so trdili, da so svet kupili od Indijancev, vsled česar da nimajo na njem ničesar iskati francoski lovci. Francozom niso bile kupne pogodbe všeč z Indijanci. Najmanj jim je bila všeč kupna pogodba z Ajrokezi, po kateri so Angleži od njih kupili ves svet v koloniji Virginiji. Francozi so napadli Canso, kolonijo v vzhodni Novi Škotiji. Odvedli so s sabo osemnajst ujetnikov v trdnjavo Louisburg. To je zdramilo angleške koloniste. Kolonija Massachusetts je zbrala vojsko štirih tisoč mož. Zapovedoval ji je sir Viljem Pepperell, ki je kmalu osvojil trideset francoskih topov, katere so Francozi seveda pokvarili, preden jih je zajel. Pepperell je dal popraviti te topove. Z njimi je obstreljeval trdnjavo Louisburg in jo osvojil po osmih tednih, ko je pričel Francozom pohajati živež. Ta zmaga je osamozavedila Bostončane in druge angleške koloniste. V zmagi je ljudstvo videlo svojo moč. Zmagalo je, ne da bi bilo dobilo pomoč iz Anglije. Hotelo je prodirati dalje v Kanado, toda angleško ministrstvo je odreklo pomoč, kajti tudi ono je spoznalo, da je za Anglijo največja nevarnost v tem, če ljudstvo spozna svojo moč. L. 1748 je bil sklenjen mir, kar pa naselnikom ni bilo všeč.

Francozi so se pričeli po sklenjenem miru utrjevati ob reki Ohio. Na ta način so hoteli zabraniti angleškim kolonistom prodiranje proti zapadu. V Virginiji je grajenje vojaških utrdb povzročilo vznemirjenje, kajti neka kompanija je kupila pol miljona akrov sveta od

angleške vlade zapadno od teh utrdb. Obrnila se je na governerja v Virginiji, naj ji pomaga. Governer Dinwiddie se je odločil poslati zanesljivega sla v francosko utrdbo Waterfood, da vpraša francoskega poveljnika, zakaj je vpadel na angleško ozemlje. To važno nalogo je poveril mlademu George Washingtonu, ki je kasneje zapovedoval revolucijonarni vojski in bil prvi predsednik Združenih držav. Governer se ni zmotil v Washingtonu. Ta mu je prinesel zanesljiva poročila o francoskih utrdbah in njih vojaški moči. Ta poročila so tako vplivala, da so se angleški kolonisti odločili za vojaško ekspedicijo, katero je vodil mladi Washington. Zgradil je utrdbo Pittsburgh, ali preden je bila dovršena, so jo zasedli Francozi. Washington se je umikal spretno po hudem boju, toda ponesrečil je, ko se je peljal prek reke Alleghany. Padel je v vodo in bi bil skoro utonil v nji.

V angleških kolonijah so zdaj razumeli, da morajo nastopiti skupno. V juniju l. 1754 so se posvetovali zastopniki vseh kolonij severno od reke Potomac. Zborovanje se je vršilo v Albanyju, in nanj so bili povabljeni tudi glavarji Ajrokezov. Indijanski glavar Hendrik je očital kolonistom mlačnost in jih navduševal za hiter udarec. Kolonisti bi to radi storili, pa niso vedeli kako. Iz zadrege jih je rešil Benjamin Franklin, kajti predložil je zvezno pogodbo, po kateri naj bi se vsako leto vršil skupen kongres v Philadelphiji. Nanj bi naj vsaka kolonija poslala od dveh do sedem zastopnikov. Kongres naj bi sklepal postave, imenoval civilne uradnike, uredil trgovino, skrbel za obrambo; pravico do ugovora bi naj pa imel generalni governer. Načrt je bil predložen kolonijam, ki se pa niso preveč ogrevale zanj, a sprejele so ga pa vseeno. Ko je bil načrt sprejet, ni bil izveden takoj.

Angleško ministrstvo ni bilo nič kaj naklonjeno takim zaključkom. Zato je poslalo generala Braddocka z večjim številom vojakov branit kolonije. Njemu so bile dodeljene tudi miličarske čete, obstoječe iz kolonistov.

Z miličarji ni bil general prav nič zadovoljen, ker se niso kretali po vojaško. Odločil se je, da jih izvežba. Miličarji so generala svarili, češ, da ni na evropejskem bojišču, nego v ameriški divjini, kjer je lahko za vsakim deblom skrit sovražnik. Braddock se je posmehoval tem nasvetom, kar je plačal s svojim življenjem.

Francozi ga niso čakali v utrdbah. Ampak prežali so nanj s svojimi indijanskimi zavezniki v zasedi, sredi šume in pred utrdbami. Napadli so angleške vojake nepričakovano. Ti so se tri ure krepko držali in kljubovali napadu, naposled pa vendarle bežali na vse strani. Prezirana milica pa ni bežala. Miličarji so se skrivali za drevjem in streljali na Francoze in njih zaveznike. Washington je prvikrat razvil svoj strategični talent. Angleški general se je bojeval pogumno. Štirje konji so bili ustreljeni pod njim in bil je smrtno ranjen. Pod Washingtonom sta bila ubita dva konja, njegovo obleko so preluknjale štiri krogle, on sam pa je ostal telesno nepoškodovan. Angleži so izgubili 714 vojakov in 26 častnikov. Ostanki armade so bežali na vse strani.

Vest o porazu se je razširila hitro po kolonijah. Povzročila je pobitost in strah. Druge vojne operacije proti Francozom tudi niso bile uspešne. Sir Viljem Johnson je zavrnil Francoze pri jezeru George, ni si pa upal napasti angleške utrdbe Crown Point ob jezeru Champlain. Iz Anglije so poslali v Ameriko lorda Laudona, da prevzame vrhovno poveljništvo nad angleško armado. Laudon je oblegal utrdbo Louisburg, toda osvojiti je ni mogel. Francozi so v tem času pod poveljništvom Montcalma, ki je imel pod svojim poveljništvom šest tisoč francoskih Kanadčanov in blizo dva tisoč Indijancev, osvojili utrdbo Henry, v kateri je

zapovedoval polkovnik Monroe. Angležem je pošla municija in so se podali pod častnimi pogoji. Indijanci so dobili žganje in padli so po Angležih, katerim so Francozi obljubili varen odhod v utrdbo Edward. Okoli trideset Angležev je bilo ubitih, veliko so jih pa Indijanci odvedli s sabo v ujetništvo. Francozi so bili zmagoviti na celi črti ob reki Sv. Lovrenca. Angleži so se morali so bili odpoklicani. Med njimi je bil tudi Laudon. Kolonije so prejele nalog, da nanovačijo toliko vojakov, kolikor jih dobe, troške za armado pa nosi Anglija. Prvi napad v letu 1758 je vodil general Amherst. Vodil je armado na kopnem, na vodi mu je pomagalo brodovje. Dva meseca je oblegal Louisburg in prisilil francoskega poveljnika, da se je udal. V septembru istega leta

LOUIS JOSEPH MONTCALM, FRANCOSKI MARKIZ

umakniti iz vseh utrdb in vasi ob tej reki. Koncem teh bojev je francosko ozemlje merilo dvajsetkrat toliko kot angleško.

Na Angleškem je zavladala velika potrtost. Minilo je leto, in na Angleškem je postal minister Pitt, ki se je takoj lotil resnega dela. Odločil se je osvojiti Kanado. Nesposobni oficirji so Angleži osvojili utrdbo Frontenac ob jezeru Ontario. Tam je danes Kingston. General Forbes je nevarno zbolel. Kljub temu so ga nesli skozi divjino in šume. In tako je s svojo armado prodiral proti reki Ohio. Hotel je oditi v prezimovišče, ko je George Washington dobil dovoljenje, da sme z virginjskimi četami napasti utrdbo Du

Quesne. Francozi so zapalili utrdbo in se umaknili po reki. Washington je zasedel utrdbo, ki so jo prekrstili v Pittsburgh.

Ti angleški uspehi so napovedovali, da se bliža francoski vladi v Ameriki konec. Zveza med Louisiano in Kanado je bila pretrgana, in Indijanci so postali omahljivi, ko so izvedeli to resnico.

Kanadčani niso bili kljub temu pri volji odnehati. Katoliški duhovni so jih podpihovali, da se naj bojujejo do zadnjega moža, kajti zanje so bili angleški kolonisti verski odpadniki in krivoverci. To je navdušilo francoske Kanadčane, da so se zbrali k silnemu odporu. Do odločilne bitke je prišlo pri Quebecu.

Angleški general Wolfe se je ukrcal s svojimi četami v juniju l. 1758 pri Louisburgu. Imel je osem tisoč mož in precej številno topništvo. Jadral je po reki Sv. Lovrenca navzgor in se izkrcal na otok Orleans pred Quebecom. Pričel je obstreljevati mesto od južne strani. Kmalu je spoznal, da s takim obstreljevanjem ne napravi škode. Zato je pohitel s svojo armado na severno stran mesta, akoravno mu je reka Sv. Karola (St. Charles), ki se izliva v reko Sv. Lovrenca, delala ovire pri izvajanju tega načrta. Prerani napad grenadirjev je pokvaril načrt, in Francozi so jih vrgli nazaj. Wolfe se je moral zopet umakniti na otok Orleans. Tu je sklical vojno posvetovanje. Vojni svet se je izrekel, da se reka prebrede ponoči na drugem mestu in zasedejo višine sovražniku za hrbtom. Načrt je bil zelo nevaren, ker bi bila lahko majhna sovražna četa pognala vojake v deročo reko. Prehod je vzlic temu posrečil, in ob solnčnem vzhodu so bili Angleži že utaborjeni na Abrahamovih višinah, s katerih so lahko streljali v mesto. Francoski general Montcalm je hitro spoznal položaj in uvidel, da mora zapustiti mesto in se spopasti s sovražnikom.

Dne 13. septembra je Montcalm zapustil svoje postojanke. Francozi so šli veselih obrazov v boj, kajti v njih je živela vera, da zmagajo. Bitka je postala kmalu vroča. Angleži niso oddali strela, dokler se Francozi niso približali na štirideset korakov. Pričele so pokati puške in krogle so desetkale francoske vrste. Generala sta si stala nasproti. Angleški general je vodil čete v boj na desnem krilu, francoski general pa na levem. Angleški general je padel kmalu v začetku bitke na čelu svojih grenadirjev, s katerimi je naskočil francoske vrste. Poveljništvo je prevzel general Monckton, ki je bil tudi kmalu ranjen in je moral prepustiti poveljništvo Townsendu. V tem usodepolnem trenotku je padel francoski poveljnik Montcalm in kmalu za njim njegov podpoveljnik . Francozi so izgubili pogum, ko so videli pasti oba poveljnika, in so bežali proti Quebecu. Tam, kjer se je vršila bitka, so postavili spomenik z imenoma Wolfe in Montcalm.

S to bitko je bila Kanada izgubljena za Francijo, akoravno so se še vršile manjše bitke. Moč francoske armade je bila uničena, ali Indijanci niso odnehali. Bili so odločni sovražniki Angležev.

Odločen nasprotnik Angležev je bil Pontiak, glavar indijanskega rodu Otava. Po rojstvu je pripadal k rodu Katavba. Otavovci so ga ujeli še kot majhnega dečka in sprejeli v svoj rod. Bil je izredno pogumen in dober voditelj, in priznali so ga svojim glavarjem, ko je odrastel in se odlikoval z raznimi čini, ki so jih Indijanci smatrali za hrabra dela. Pri svojem rodu je bil priljubljen, in glas o njegovi hrabrosti je segal med druga plemena, in tako so ga zaljubila tudi ta. Bil je tudi ponosen. Ko je prišel prvi angleški častnik po odhodu francoske armade, da prevzame francoske utrdbe, ga je Pontiak sprejel z besedami: "Kako se drznete stopiti na moje ozemlje, ne da bi mene vprašali za dovoljenje?"

Pontiak se je odločil pozvati na odpor proti Angležem vse severozapadne indijanske rodove. Njegovemu pozivu so sledili rodovi. Pripravljal se je tajno skozi celo leto za vojno proti Angležem, ki pa o teh pripravah niso izvedeli ničesar.

Najvažnejša utrjena postojanka je bil Detroit. Krog njega je bilo naseljenih veliko francoskih kolonistov, ki so se pečali z lovom in poljedelstvom. Pontiak se je odločil najprej osvojiti Detroit. Obvestil je poveljnika v Detroitu, da pride s svojimi bojevniki v mesto na posvetovanje in dogovor. Izbral je izmed svojih bojevnikov najboljše. Ukazal je skrajšati puškam cevi, da so jih lahko skrili pod volnenimi odejami, ki so jim služile za plašče. Neka mlada Indijanka, zaljubljena v nekega angleškega častnika, je pa izdala ves načrt. Pontiak je prišel v Detroit. Poveljnik Gladwin mu je povedal odprto, da je obveščen o zaroti. Storil je pa to neumnost, da je dovolil Pontiaku oditi iz mesta z njegovimi spremljevalci. To je bila napaka, ki se je kasneje kruto maščevala.

Tri tedne kasneje je Pontiak napadel vse utrdbe zapadno od utrdbe Niagara in jih osvojil. Oblegal je Detroit, da ga zasede. Medtem so se razširile med Indijanci vesti, da sta Francija in Anglija sklenili mir. Zveza Indijancev je pričela pokati, in rod za rodom je prosil za mir. Pontiak se je bojeval s svojimi Otavovci še dve leti. Bežal je v Illinois, kjer ga je neki angleški trgovec v rabuki pijancev ustrelil.

RAZKRITJE PONTIAKOVE ZAROTE.

Angleški kolonisti pa še niso imeli miru pred Indijanci. Tu so bila že znamenja, ki so napovedovala, da pride še do hujše vihre, do revolucijonarne vojne, ki prinese Američanom svobodo in neodvisnost, zraven pa veliko trpljenja.

VIII. POGLAVJE.

Po pariškem miru je Anglija zagospodovala v Severni Ameriki vzhodno od reke Mississippi. Angleška vlada si je domišljala, da si je z zmago nad Francijo pridobila pravico do poljubnega šikaniranja kolonistov in da se ji ni treba ozirati na ljudske želje in zahteve. Njen cilj je bil spraviti kolonije v popolno odvisnost od Anglije.

Nekateri governerji so bili lakomni nevedneži. Lord Cornbury, bratranec kraljice Ane, je kot governer kolonije New York razsipal kolonijske dohodke. Koloniste je zapiral poljubno in živel tako nemoralno, da so ga kolonisti prezirali splošno. Andros, governer kolonije New York in Nove Anglije, je bil navaden tiran. Nekateri governerji niso stremili za ničemer drugim kakor za hitrim obogatenjem. Nekateri governerji so tudi obogateli. Sir Berkerley, governer Virginije, je zahteval zase tretjino od trgovine s kožuhovino. Governer Fletcher je v New Yorku prodajal po visoki ceni koncesije morskim roparjem. Tisti, ki so kupili koncesijo, so lahko ropali nemoteno na morju. O governerju Edenu v Severni Karolini pripoveduje zgodovina, da je bil tajen drug morskega pirata Blackbearda. Večkrat so governerji proglasili lastninske pravice do zemljišč za neveljavne. Kdor je plačal, je seveda dobil lastninske pravice zopet nazaj. Kraljevi governerji so bili obenem večinoma tudi člani najvišjega sodišča in so tako osredotočili dve tretjini moči v kolonijah v svojih rokah. Uradnike so nastavljali in odstavljali poljubno. Med njimi so bili tudi pravični governerji, ki so gledali na splošno blagostanje. Takih governerjev je bilo seveda malo. Angleški parlament je sprejemal postave, ki so uravnale trgovino med kolonijami. Prepovedano je bilo tujim ladijam tržiti z britskimi kolonijami. Kolonisti so bili primorani tržiti le z Anglijo. Njih ladije so morale razkladati kolonijalno blago le v britskih pristanih in nadaljnje razpečavanje blaga so morali prepustiti izključno angleškim trgovcem. Kolonisti so imeli veliko kožuhovine. Lahko so izdelovali klobuke, niso jih pa smeli pošiljati iz kolonije v kolonijo. Sirovine so se izvažale v Anglijo in kolonisti so morali kupovati produkte, ki so bili izdelani iz teh sirovin na Angleškem. Tako je nastal monopol v korist trgovcem v Angliji in na škodo kolonistom v Ameriki. Politika Anglije je imela namen obogatiti trgovce v Angliji, medtem je pa koloniste ogoljufala za sadove njih dela. Anglija je smatrala Američane za odvisne podložnike, ki so se naselili v oddaljenih krajih, da pospešujejo njeno trgovino. Kolonistom je bilo prepovedano, da si pomagajo z industrijo do premoženja. Imeli so pravico delati, da obogate z delom angleške trgovce. Vse industrije v Ameriki so bile visoko obdavčene. Izjema je veljala le za poljedelstvo. Kralj je smatral za svojo osebno lastnino celo drevje v pragozdih, iz katerega so izdelovali jambore in jadrenike. Nastavljen je bil najvišji logar, ki je zaznamoval drevje kot kraljevo lastnino.

V važnih pristanih so bile zgrajene mitnarne in mitninske pristojbine so šle kralju. Namen te colnine in mitnine je bil prisiliti koloniste, da kupujejo vse svoje potrebščine pri angleških trgovcih. V takih razmerah se je razvilo tihotapstvo. Tihotapci so se poslužili vsakovrstnih zvijač, da so ukanili mitninarje.

Kljub tem sramotnim razmeram so se kolonisti trudili, da zgrade svoje to-

varne in ožive svojo trgovino. Že v letu 1643 je bil v koloniji Massachusetts zgrajen prvi plavž. V letu 1721 so imeli v Novi Angliji šest plavžev in devetnajst talilnic za baker. Lastniki plavžev na Angleškem so nasprotovali razvoju železarske in kovinske industrije v Ameriki. Leta 1750 so dosegli, da je bilo prepovedano uvažati sirovo železo iz Amerike v Anglijo, Amerika pa ni smela izdelovati kovnega železa. Izdana je bila zapoved, da se morajo zapreti vsi plavži. Kdor se ni podvrgel ukazu, je bil kaznovan.

Anglija pa še ni bila zadovoljna s takim potlačenjem industrije. Parlament je sklenil, da ne sme imeti noben tovarnar več ko dva učenca. Leta 1733 je bila sprejeta postava, ki je določala carino na sladkor, sirup in rum.

Anglija je imela v Ameriki celo armado carinskih uradnikov ali mitninarjev. Imeli so nalogo strogo paziti na izvrševanje vseh carinskih postav. Uradniki so imeli veliko moč. Kadar se jim je zahotelo po hišni preiskavi, so zahtevali na sodišču tiralnico za takšno postopanje. Prve take ukaze za hišno preiskavo so izkušali izdati v Massachusettsu l. 1761. Med ljudstvom je nastala nevolja, kajti spoznalo je, da hoče Anglija poteptati ljudske pravice za vsako ceno. Javni tožitelj Jakob Otis v Bostonu je rajši pustil službo, kakor da zagovarja izdajanje takih ukazov. Njegov govor je tako učinkoval na koloniste, da so se pričeli upirati odločbam angleškega parlamenta.

Uporni duh se je hitro širil po kolonijah. Uničene so bile tovarne, trgovina, industrija in ribištvo je bilo potlačeno. Ljudstvo je bilo pritirano v kot in pognano v obup. Pričela so se ustanovljati društva pasivnega odpora. Člani teh društev so se zavezali med seboj, da ne bodo kupovali produktov od angleških tovarnarjev. Bojkotirani niso bili le za življenje neobhodno potrebni produkti. Po hišah so pričeli brenčati kolovrati, in predli so prejo. Iz preje so zopet tkali platno in sukno. Oživela se je ovčjereja, da sami pridelajo sirovine za sukno. Pravi Američan je odslej nosil obleko, ki je bila izdelana doma. Tuje sukno je izginilo popolnoma z ameriškega trga. Te vrste samoobramba je bila zelo priljubljena, in posnemali so jo v vseh kolonijah.

Angleški mogotci so bili slepi za te pojave in dogodke. Odločili so se še bolj izžemati ameriške naseljenike. Angleška vlada se je odločila, da jim naloži poleg visoke carine še direkten davek, da se plačajo dolgovi, ki so nastali zaradi vojne s Francijo.

Kolonisti so obdržavali posvetovanja o namenih Anglije. Odrekali so Angliji pravico do nakladanja davkov kolonistom. Zahtevali so en glas pri zaključkih, ki se tičejo njih imetka. Namene angleškega parlamenta so smatrali za najboljši dokaz, da je Anglija sovražna naselbinam. Kljub šikanam od strani Anglije so ji bili Američani zelo vdani in zvesti. Ako bi v angleški vladi odločala pamet, bi bila gledala na to, da se ne pretrgajo vezi z ameriškimi kolonijami. Izkušala bi te vezi še pojačati. Angleška vlada ni le nasprotovala ameriškim naselnikom, ampak je bila z ozirom na Ameriko tudi zelo nevedna. Vojvoda Njukeselski (Duke of Newcastle) je pripovedoval kralju, da je rt Breton navaden otok, in kralj in drugi dvorjani so to neumnost sprejeli za resnico. Člani kabineta in parlamenta tudi niso več vedeli o Ameriki. Znano jim je bilo, da kolonisti producirajo marsikaj, kar žele kupiti na Angleškem, da se angleški vojaki vojskujejo s francoskimi v velikih šumah, niso pa mogli razumeti, da so kolonije ustanovili ljudje, ki ljubijo svobodo, in da so se zaradi tega naselili v daljnem svetu, ker so hoteli ostaviti svojim otrokom domovino, v kateri lahko vsakdo moli Boga po svoje. Američane so smatrali za tujce in podložnike, ako so obiskali Anglijo. Njih ljubezen do stare domo-

vine so zaničevali in jih imenovali barbare.

Naselnikom so se godile velike krivice. Zmage so pripisovali angleškim četam, ki so jih izvojevale z velikimi žrtvami ameriške kolonijalne čete v kolonijalni vojni. Med prostovoljci ni bilo mogoče enega, ki se je udeležil kolonijalne vojne, da bi ne doživel ponižanja od strani regularnih angleških vojakov. Ako so Američani zrli na svojo zgodovino, tedaj niso našli dobe, v kateri bi ne delala Anglija krivice kolonistom. Zaradi ustanovitve kolonij niso Angliji dolgovali ničesar. Ustanovitev kolonij je bilo delo njih prednikov. Dokler niso kolonisti postali tako premožni, da je Anglija imela od njih dobiček, se v Angliji sploh niso brigali zanje. Prepuščeni so bili svoji usodi in boje so morali izvojevati brez tuje pomoči. V takih razmerah so se naseljeniki odločili braniti svojo svobodo napram Angliji z vsemi svojimi močmi. Posamezni voditelji so že takrat videli v duhu, da bo Amerika velika in močna v prihodnosti, ako se loči od Anglije.

V Ameriki je bilo vse proti Angliji, navzlic temu je angleška vlada nadaljevala svojo nerodno politiko. V letu 1764 je parlament sklenil, da mora državna zakladnica iskati podpore pri Američanih. Minister je predlagal, naj se uvede papir s kolkom ali kolkovina na papir. Vedeli so, da bo kolkovina naletela na odpor. Zaradi tega so čakali eno leto s končnim sklepom. Opozicija proti kolkovini na papir ni bila le v Ameriki, ampak naraščala je tudi v Angliji. Parlament je pa kljub temu izrekel, da ima Anglija pravico določati davke Ameriki. Ministerstvo je bilo bolj mehko, kajti hotelo je prepustiti Američanom, da odločijo, na kakšen način bodo plačevali davke. Ugovor ministrstva ni držal, ampak parlament je vztrajal, da ima Anglija moč nad kolonijami in da nimajo naseljeniki odločati o nobeni stvari.

Kadar nastopijo kritični časi, se pojavijo nadarjeni možje, ki prevzamejo vodstvo in zagovarjajo ljudsko stvar: pravico proti krivici. To se je zgodilo tudi v Ameriki. Ti možje so ustanovili politična društva in razpravljali o davčnih in drugih vprašanjih. Anglija je pričela izgubljati svoj ugled v Ameriki.

V Angliji je opozicija pod vodstvom Pitta in Rockinghama napadala davčni zakon. Voditelja opozicije sta izjavila: "Noben angleški podanik ne sme biti obdavčen proti svoji volji. Dozdaj je bila navada v britskem parlamentu, da so tisti državljani, ki nimajo zastopa v parlamentu, na shodih dovolili pristojbine za državo."

Američani so izjavili, da so bili dosti obdavčeni, ker so dali v kolonijalni vojni dvajset tisoč vojakov, katere so sami oborožili in preskrbeli z vsem potrebnim. Svet je njih lastnina in za to ne bodo plačevali nobenih vsiljenih davkov. V Massachusettsu so kolonisti izvolili odbor, ki je imel nalogo dobiti zveze z drugimi naselbinami, da skupaj predlože svoje pritožbe. Tudi v Virginiji, New Yorku, Connecticutu in v obeh Karolinah so se pripravljali za odpor.

V Virginiji so se pokazala prva znamenja, da misli ljudstvo nastopiti proti samodržtvu krone; ta sicer niso bila velikega pomena, vendar so pa postavila v pravo luč načela, za katera je šlo. V tej naselbini je bil tobak zakonito plačilno sredstvo. Slaba letina ali pa naraščajoča cena je delala včasih neprilike, katere je hotela legislatura odpraviti. V letu 1763 je sprejela postavo, ki je dala ljudstvu pravico plačevati davke v denarju po stalni ceni dveh pens za funt tobaka. Duhovni "priznanega veroizpovedanja" so imeli določeno stalno plačo, katero so prejemali v tobaku. Bila je nekakšna postavno določena bira v tobaku. Nova postava je nekoliko skrčila dohodke duhovnom; zato so se obrnili na londonskega škofa Sherlocka s prošnjo, naj vpliva na kralja, da ne podpiše postave. Škof je argumenti-

ral: "Pravice duhovščine in avtoriteta kralja se morajo vzdržati ali pasti skupaj." Kralj po takem dokazovanju ni podpisal postave.

Zadeva se je kmalu rešila v Virginiji. Župnik Maury je tožil za odškodnino. Hotel je imeti biro v tobaku, pa jo je prejel v denarju. Cena tobaku je poskočila, in zahteval je razliko med dvema pensama in povišano tobačno ceno.

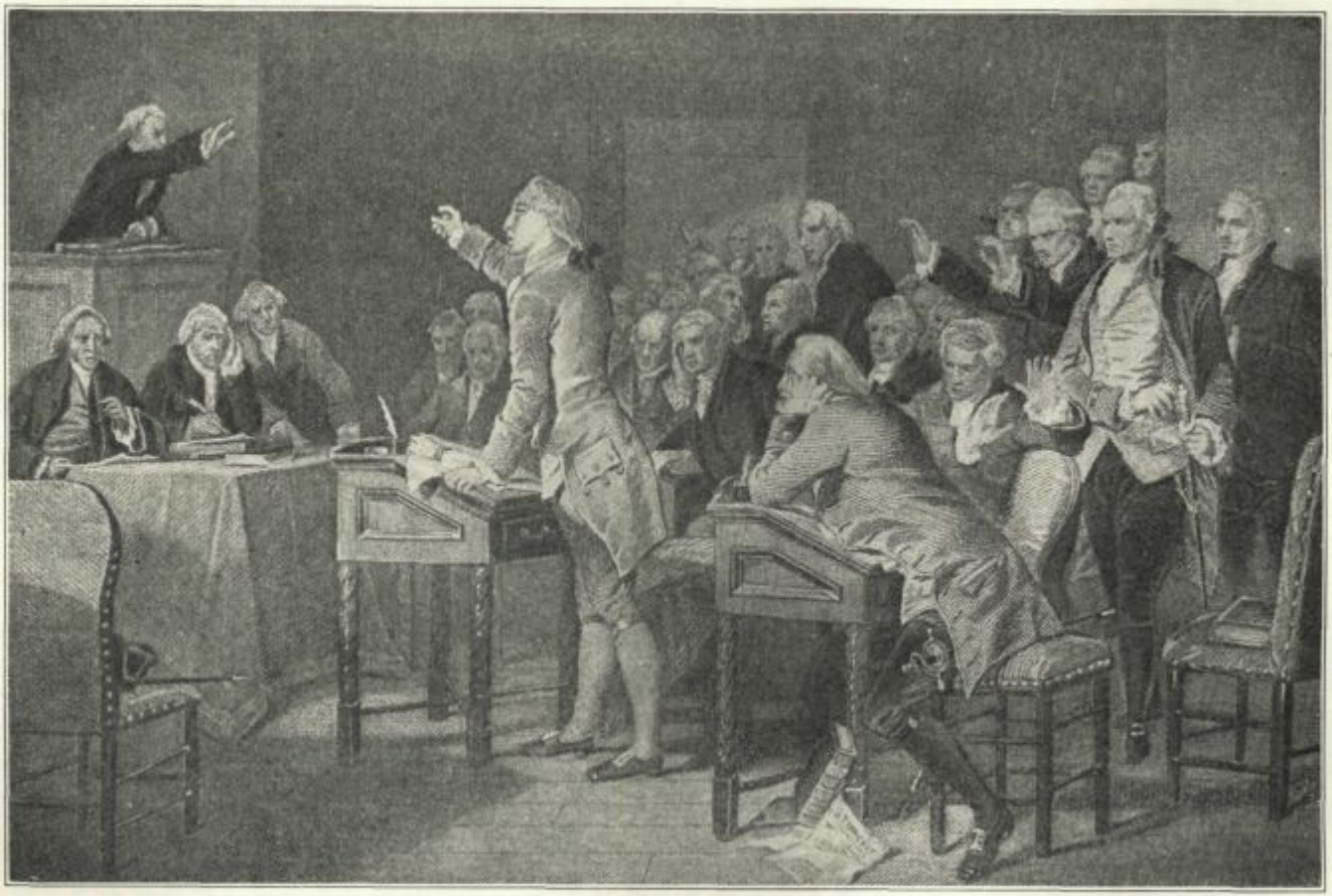
V tej pravdi so se združili vsi duhovni, in ljudstvo je imenovalo tožbo župnika Mauryja pravdo župnikov. Najeli so najboljšega advokata, da zmagajo. Ljudstvo je zastopal mlad advokat, Patrik Henry, sin nekega farmarja. Dokončal je ljudsko šolo in postal trgovec. Ljubil je godbo, lov in zahajal tudi rad na ribji lov. Zaradi tega je prišel kmalu na boben. Poizkusil je v poljedelstvu, in zopet ni bilo sreče. Ko je bil star štiri in dvajset let, se je šel učit za advokata. Študiral in učil se je le šest tednov in sodniki mu niso dovolili, da postane advokat. Imel je zelo majhno prakso. Pravda župnikov v letu 1763 mu je omogočila, da razvije svoje izredne zmožnosti.

O njem piše Viljem Wirt: "Izgled za Henryja je bil strašen. Na klopeh je sedelo več ko dvajset duhovnov, najbolj učenih, najsposobnejših in najstrožjih kritikov, pred katerimi nastopi prvič kot govornik. Sodna dvorana je bila polna ljudstva, zunaj nje je bila velika gneča, kar ni moglo ljudstva v dvorano, je pa pazno poslušalo odzunaj. Še nekaj drugega ga je spravljalo v zadrego. Njegov oče je sedel na stolu kot predsednik sodnikov. Advokat duhovnov, Lyons, je otvoril pravdo s kratkim nagovorom in ga skončal s slavospevom na duhovne.

"Prišla je prilika, da govori Patrik Henry. Vstal je nerodno, ko je v dvorani vladal največji molk. Nihče ga še ni slišal govoriti, in vsakdo je bil radoveden, kako se bo obnašal. Tresel se je, ko je prijel svoje papirje. Jecljal je v začetku svojega govora tako zmedeno, da se je bilo bati, da utihne vsak trenotek. Duhovni so menjavali zmagonosne poglede in gledali v govornika z zaničevanjem. Njegov oče bi se bil iz sramu rad kar pogreznil. Nepričakovano pa se je mladi advokat izpremenil. Razgrel se je ob svojih lastnih dokazovanjih. Zadrega in nerodnost sta ga minuli, stal je pokonci zaupajoč v svojo moč. Njegovo boječe obnašanje je izginilo. Z njegovega obraza je žarel duh, ki je bil v njem. Presenetil je poslušalce z veličastvenim nastopom. Njegov glas je postajal čist in pogumen. Porotniki in poslušalci so strmeli vanj, ker takega govora še niso slišali v naselbini. Henry se je zavedal, da bo zadeva odločena proti njemu, navzlic temu pa je ognjevito zagovarjal naravno pravo Virginije, po katerem ima pravico delati zase postave, ki niso odvisne od kralja in parlamenta. Podal je sliko o značaju dobrega kralja, ki mora biti oče svojega ljudstva, a postane njegov tiran in izkoriščevalec, ki je izgubil pravico, da ga ljudstvo uboga, ker je napravil dobre zakone neveljavnim. Advokat župnikov je ob tej priliki vzkliknil: Govoril je veleizdajniško. Vznemirjeno in razgreto ljudstvo je zaklicalo advokatu, naj molči."

Porotniki so priznali duhovnom en vinar odškodnine. Duhovni niso bili zadovoljni s tem sodnim sklepom. Zato so prosili za novo obravnavo, ki je pa sodišče ni dovolilo. Po tem dogodku je Henry postal eden glavnih voditeljev ljudske stranke. Udaril je na pravo struno, in odzval se je globok odmev v srcih Američanov.

V marcu l. 1765 je parlament sprejel postavo za pobiranje kolkovine. Kralj je seveda podpisal vse, kar so mu predložili v podpis. Ta postava je določala, da se mora plačati kolkovina za uporabo pargamentnega ali navadnega papirja v naselbinah. Vsaka listina je bila

"TARKVIN IN CEZAR STA NAŠLA VSAK SVOJEGA BRUTA."—PATRIK HENRY V ZBORNICI VIRGINIJE

neveljavna, ako ni bila opremljena s kolkom.

Dva meseca kasneje je parlament sprejel zakon, ki je določal, da morajo tudi kolonije skrbeti za prehranitev armade. Ta postava je bila sprejeta, da se s silo uvede kolkovina. Kolonisti so morali oskrbovati armado s kurivom, soljo, vinskim kisom, pivom, moštom itd., kjer je bila nastanjena.

Take odredbe so le večale odpor po naselbinah. Treba je bila majhnega sunka, da se odpor izpremeni v vstajo. Ta sunek so prejeli naselniki v Virginiji.

Legislatura te province je zborovala, ko je došla vest, da sta zakon za plačevanje kolkovine sprejeli obe zbornici. Postava je imela stopiti v veljavo šele v jeseni. Zadeva je bila važna in nujna in je prišla takoj na dnevni red. Ogorčenost v zbornici je bila splošna. "Tarkvin in Cezar sta našla vsak svojega Bruta," je vzkliknil Patrik Henry, ki je bil član zbornice. "Karel I. je imel svojega Cromwella," — — — "Veleizdaja, veleizdaja," so klicali prestrašeni kraljevi privrženci. Henry je pa vprl svoje oči v zborničnega predsednika in rekel s poudarkom: "In Jurij III. se naj uči iz teh zgledov." Na njegov predlog je zbornica sprejela ostro rezolucijo, v kateri se je izrekla, da smatra za sovražnika Virginije vsakogar in vse, ki se drznejo naložiti davek brez zborničnega dovoljenja. Drugi dan so še enkrat pretresali rezolucijo in črtali nekaj točk v nji, ker so se jim zdele preradikalne. Bilo pa je prepozno, kajti rezolucija je bila že odposlana v Philadelphijo, kjer so jo tiskali in razdelili med ljudstvom. To je ojunačilo ljudstvo. Naselniki so trdno sklenili, da ne bodo kupovali kolkov.

Najvišje sodišče v Massachusettsu je odredilo, da je kolek za uradne sodne listine nepotreben. Še preden so vedeli za sklep zbornice v Virginiji, je najvišja oblast v koloniji razposlala okrožnico drugim naselbinam, naj pošljejo delegate na zborovanje v oktobru, ki se bo vršilo v New Yorku. Povsod so se ustanovljala društva, katerih članstvo je bilo prepojeno s puntarskim duhom. Organizacija se je imenovala "Sinovi svobode".

Znamenja prihajajočega viharja so se množila. Ljudstvo je napadlo v Bostonu hišo nekega Oliverja, o katerem je sodilo, da postane uradnik za pobiranje kolkovine. Hiša je bila razdejana. Prihodnji dan je Oliver pisal v Anglijo, da odklanja službo. V Wetherfieldu v koloniji Connecticut je pet sto farmarjev zajelo uradnika Jared Ingersolla, ki je pobiral kolkovino. Farmarji so ga prisilili, da je podal ostavko. Po rezignaciji se je moral odkriti in zaklicati: "Živela svoboda." Taki dogodki so se ponavljali tudi v drugih naselbinah in jasno govorili, da je ljudstvo pripravljeno za punt.

Dne 7. oktobra l. 1765 se je sešel prvi kolonijalni kongres v New Yorku. Udeležili so se ga delegatje iz Massachusettsa, Rhode Islanda, Connecticuta, Pennsylvanije, Marylanda, Južne Karoline, New Yorka in New Jerseyja. Kolonija New Hampshire ni imela delegata, a je podpirala predloge. Kolonija Georgija je izjavila, da prizna delo kongresa. Timotej Ruggles iz Massachusettsa je bil izvoljen kongresnim predsednikom. Po daljši razpravi je bilo prečitanih štirinajst točk, v katerih so Američani zahtevali pravico kot ljudje in angleški podaniki. Nato so se vrstile pritožbe zaradi postav, ki so omejevale trgovino. Američani so poudarjali, da imajo take pravice kot podaniki na Angleškem. Izdelali so tri peticije: eno za kralja, drugo za višjo zbornico in tretjo za nižjo zbornico. V njih so navedli, da kolonije ne morejo biti drugače zastopane kot v provincijalnih zbornicah.

Kolonijalne vlade so kmalu potrdile zaključke kolonijalnega kongresa. Po-

stale so zveza, butara palic, katere ni bilo mogoče upogniti ali celo zlomiti.

Napočil je dan 1. novembra. Pričeti je bilo s pobiranjem kolkovine. Nikjer ni bilo dobiti koščka papirja s kolkom. Nastala je stagnacija v trgovini, kajti kupčijske pogodbe ni bilo mogoče napraviti brez kolkovanega papirja. Governer Colden v New Yorku je izjavil, da razdeli kolkovane pole. Ljudstvo ga je posvarilo, češ, da lahko deli kolkovani papir na svojo odgovornost. Svarilo je pomagalo. Colden se je ustrašil demonstracij in izročil županu v New Yorku vso zalogo kolkovanega papirja.

Prvi november je bil v kolonijah dan žalosti. Peli so mrtvaški zvonovi, zastave so razobesili na poldrogu, trgovine so bile zaprte, in ljudje so se oblekli v žalno obleko. Trgovci v New Yorku, Philadelphiji in Bostonu so sklenili, da ne bodo kupovali blaga v Angliji. Med ljudstvom so krožili letaki, ki so pozivljali ljudstvo, naj nastopi složno proti kolkovini. Trgovina je zopet oživela, tudi sodne obravnave so se vršile, toda brez uporabe kolkovanega papirja.

Poročila o teh dogodkih bi morala izpametovati angleške ministre, ako bi ne bili udarjeni s slepoto, ki je v navadi pri ministrih, kadar nastopijo proti ljudskim zahtevam. Treba je bilo hudih bojev v angleškem parlamentu, da je bil v zbornici 19. marca l. 1766 sprejet preklic kolkovine.

V Ameriki je zavladalo nepopisno veselje, ko so izvedeli, da je kolkovina odpravljena. Skoraj v vseh mestih so peli zvonovi, in iz ječ so izpustili jetnike, ki so v njih sedeli zaradi dolgov.

Veselje Američanov je bilo prezgodaj. S preklicanjem kolkovine je ministrstvo izdalo odredbo, da ima parlament Velike Britanije pravico sprejemati postave, ki se morajo spolnjevati tudi v kolonijah. Za Američane so sledila še druga razočaranja. Dne 29. junija l. 1767 je bil sprejet zakon, po katerem je bilo obdavčeno steklo, papir in čaj, ako se te vrste produkti importirajo v kolonije. Sprejeta je bila tudi rezolucija, po kateri je odvzeta moč legislaturi kolonije New York, dokler ne dovoli nekaterih potrebščin za kraljeve čete, ki so nastanjene v koloniji.

Vest o novih davkih je povzročila novo nevoljo v kolonijah. Časniki so pozivljali koloniste, naj se potegnejo za svoje pravice. Ljudstvo je odgovorilo proti nakladanju novih davkov zopet z bojkotom angleškega blaga. Zbornica v Massachusettsu je vodila boj v tej zadevi, kar ji je nakopalo jezo angleškega kralja. Ministri so bili zaradi novega odpora naseljenikov silno razburjeni, najbolj so se pa jezili na zbornico v koloniji Massachusetts, ker je izdala okrožnico proti novim davkom in pozvala ljudstvo k protidavčnemu gibanju. Državni tajnik je razposlal kolonijalnim zbornicam ukaz zelo razžaljive vsebine. Zbornica v Massachusettsu je takoj izjavila, da se ne ukloni vladnim zahtevam, in svetovala vladi, da bo parlament največ storil za ohranitev miru, če prekliče nove davke. Druge kolonijalne zbornice so se pridružile zbornici v Massachusettsu in zaključile, da se bodo z vsemi svojimi močmi uprle tiraniji.

Ljudska upornost je naraščala. Majhen dogodek je še bolj podpihal upornost, ki se je obračala proti kraljevim mitninarjem in colninskim uradnikom. Zaplenjena je bila mala jadrenica Ivan Hancocka pod pretvezo, češ, da ni bila naložena z blagom, kot je bilo zapisano v potnem listu. Zasidrali so jo blizo fregate "Romney." Ljudstvo je bilo tako razkačeno, da je naskočilo mitninarje, ki so bežali v utrdbo na otoku Castle William.

Poročilo o teh dogodkih je še bolj razjezilo angleško vlado. Zato je sklenila odposlati armado v Massachusetts, posebno v Boston, ki naj kaznuje naselnike. V septembru l. 1768 je prikorakal polk regularnih pešcev z nasaje-

BOSTONSKI MASAKER

nimi bajoneti v Boston. Vojaška demonstracija je še bolj podžgala ljudstvo. Zbornica ni hotela ničesar storiti za prehrano vojakov. Polk se je moral nastaniti v državni hiši.

V februarju l. 1769 je angleški parlament napravil še eno neumnost, da pride preje do vstaje v Ameriki. Ljudstvo v Massachusettsu je bilo proglašeno za puntarsko, in governerju so naročili, naj aretira vse, o katerih se mu zdi, da so zakrivili veleizdajo. Po aretaciji naj jih pošlje v Anglijo, da jih sodijo tamkaj. Zbornica je odgovorila odločno na to provokacijo angleškega parlamenta. Taki dogodki so se vršili tudi v Virginiji in Severni Karolini. V zadnji koloniji je governer Tryon sicer potlačil punt, toda uporniki so bežali čez hribe, kjer so jim Čerokezi dali svet, da so se naselili na njem. Ti uporniki so ustanovitelji države Tennessee.

Dne 5. marca l. 1770 se je odigral resen dogodek v Bostonu. Ljudstvo je obkolilo vojaški oddelek in se norčevalo iz njega. Vojaki so oddali salvo. Tri osebe so bile ubite in pet jih je bilo ranjenih. Ta dogodek je znan pod imenom "bostonski masaker", ki je izredno razburil bostonske meščane. Pričeli so biti plat zvona, in meščani so oboroženi hiteli na ulice. Bati se je bilo, da pride vsak trenotek do krvavega spopada med vojaštvom in meščani. Governer Hutchinson je opazil nevarnost in obljubil ljudstvu, da uvede strogo preiskavo o dogodku. Za ljudstvo je govoril Samuel Adams, ki je zahteval, da se takoj odpošljejo čete iz mesta. Governer je ugodil zahtevi. Kapitan Preston in šest vojakov, ki so streljali na meščane, so prišli pred civilno sodišče. Obtožence sta zagovarjala John Adams in Jozve Quincy, pristaša ljudske stranke, tako spretno, da so bili oproščeni krivde.

Britski trgovci so občutili učinek bojkota. Škoda je bila veliko večja kot ob času homatij, ki so nastale zaradi kolkovine. Pridružili so se zahtevi ameriških naselnikov, po kateri naj se odpravijo krivični davki. Odpravili so carino na steklo, papir in barve, carina na čaj je pa ostala na kraljevo zahtevo. Jurij III. se je pričel zopet vtikati v politiko in trdovratno zahteval, da morajo ameriške naselbine plačevati davek.

Kraljeva trmoglavost je še bolj razplamtela duhove v Ameriki. Poleg so kraljevi uradniki delali razne krivice kolonistom. V svoji kratkovidnosti so si domišljali, da s takim početjem vbijajo pokorščino kolonistom do kralja.

V začetku leta 1772 je bila odposlana bojna ladija v zatok Narrangasett, da prisili ljudstvo spolnjevati carinske zakone. Bojni ladiji je zapovedoval lajtnant Dudingston, ki ni bil priljubljen pri ljudstvu. Dne 9. junija je priplula tovorna ladija iz Providenca v Newport. Dudingston je signaliziral ladij, da naj potegne zastavo doli. Kapitan tovorne ladije je prezrl njegova znamenja, in z bojne ladije so pričeli streljati. Kapitan je poznal vodo in mirno nadaljeval svojo vožnjo, da spelje bojno ladijo na pesek. Nastopila je oseka in bojna ladija "Gaspe" je nasedla na pesku. Ponoči se je nekaj ribičev in drugih kolonistov približalo bojni ladji. Lajtnant Dudingston jih je ustavil. Nekdo je ustrelil in ranil lajtnanta, nakar so z naskokom vzeli bojno ladijo. Zvezali so moštvo in ovedli na kopno, ladijo in blago pa zažgali. Ta čin je podkuril kraljeve uradnike in razpisana je bila visoka nagrada za tiste, ki ovadijo nočne napadalce. Ljudstvo jih je dobro poznalo, smejalo se je razpisani nagradi, še bolj pa kratkovidnosti kraljevih uradnikov.

Bojkot je bil zdaj omejen le na čaj, ki je povzročil, da so bila skladišča Vzhodno-indijske družbe zvrhana z njim. Družba se je odločila za drugo pot, da proda čaj. Izjavila je, da bo plačala ves davek v Angliji in da bo na svojo odgovornost uvažala čaj v Ame-

riko. S predlogom ni bil zadovoljen trmoglavi kralj. Menil je, da ima pravico nakladati davke Američanom. Pač ni mogel razumeti, da gre Američanom le za princip. Tudi njegov minister lord North ni spoznal, da Američanom ne gre za visokost davka, nego le za načelo. V tej svoji kratkovidnosti je odredil, da mora družba plačati dve tretjini davka, Američani pa eno. Američani so odklonili to ponudbo.

Kolonisti so dobro razumeli, da sta se kralj in družba sporazumela, da obvelja kraljeva trmoglavost. Agitacija proti uporabi čaja se je širila, in kolonisti so sklenili, da se čaj ne sme izkrcati in kupovati. Vsakega, ki je pomagal sprejeti ali prodajati čaj, so proglasili za izdajalca domovine.

Take so bile razmere, ko je dne 1. novembra l. 1773 prijadrala v Boston brzoplovna jadrenica in sporočila, da je več ladij s čajem na potu v Ameriko. Kolonisti so zborovali 3. novembra v dvorani Faneuil, in sprejet je bil predlog Samuel Adamsa, da se čaj vrne takoj v Anglijo. Nekdo v gneči je zavpil: "Po najkrajši poti se iznebimo čaja, če ga vržemo v morje."

Med komisarji sta bila tudi sinova governerja Hutchinsona. Ljudstvo ju je smatralo za svoja privrženca, dokler ju ni dr. Franklin razkrinkal kot izdajalca ljudskih koristi.

Prva ladija, naložena s čajem, je prijadrala v pristan dne 25. novembra. Ljudstvo se je zbralo v Faneuilovi dvorani in zaključilo, naj odide pet in dvajset mož na pomol stražit in pazit, da se čaj ne izkrca. Lastnik ladije je izjavil, da odpelje čaj v Anglijo, ako mu governer dovoli zapustiti pristan. Governer ni privolil v to zahtevo. Pripluli sta še dve ladiji naloženi s čajem v luko in se zasidrali poleg prve. Kolonisti so poslali odbor k governerju, da se zadeva mirno izravna, ali governer jim ni dal povoljnega odgovora.

Postava je govorila, da se mora čaj izkrcati po preteku dvajsetih dni od dneva, ko je ladija prijadrala v luko, ako ni bila plačana colnina v tem času. Governer in njegovi svetovalci so se odločili počakati dvajset dni, izkrcati čaj, plačati carino, potem pa prodati čaj. Odbor je sporočil to dejstvo kolonistom, ki so sprejeli poročilo z molkom. Zborovanje se je zaključilo, ne da bi se kaj sklenilo. Ta molk je ustrašil agente. Hutchinsonova sinova sta zbežala v utrdbe in se postavila pod varstvo vojaštva.

Dne 16. decembra so kolonisti zopet zborovali. Prihodnji dan je imel poteči rok za plačanje davkov, in čaj bi pod varstvom topov na utrdbah in bojnih ladijah izkrcali na kopno. Lastnik čaja je prosil governerja, naj mu dovoli vrniti čaj v Anglijo, governer je zavrnil njegovo prošnjo, češ, da nima pravilno izpolnjenega colninskega lista, ker ni plačal colnine. Brodolastnik se je vrnil v Boston in sporočil kolonistom, kaj je dosegel pri governerju. Pričele so razprave. Samuel Adams je vstal in rekel: "Zdaj nam ne preostaja drugega kot rešiti deželo."

V tem trenotku je bilo slišati bojni krik Indijancev v dvorani. Okoli petdeset mož, našemljenih v Indijance, je kričalo, vihtelo bojne sekire in puške in hitelo iz dvorane proti morju. Hitro so razpostavili straže, da niso mogli vladni vohuni na ladije. Odpeljali so se na ladije in vrgli tri sto dva in štirideset zabojev čaja v morje. Po dovršenem delu so se dozdevni Indijanci vrnili na suho in se porazgubili med ljudstvom, ki je mirno gledalo, kako so zaboji s čajem padali v morje. Še isti večer so poslali Pavel Revera v New York in Priladelphijo kot sla, da sporoči, kaj se je zgodilo v Bostonu. Ta dogodek so krstili za "čajno družbo."

V New Yorku in Philadelphiji si ni upal nihče sprejeti čaja. V Charlestonu so hranili čaj v vlažnih kleteh, da je

postal plesnjiv. V Annapolisu so sežgali ladije in blago. Brodolastnik je sam podtaknil ogenj.

Vesti o teh dogodkih so v Angliji razburile vladne kroge. Grozili so, da bodo pošteno kaznovali uporne ameriške "kmete." Boston prejme najhujšo kazen, da bo drugim kolonijam za zgled, kaj čaka druge puntarje. Parlament je zboroval, in sprejet je bil zaključek, da se bostonska luka zapre od dne 1. junija naprej, dokler se kralj ne prepriča, da sta se vrnila red in mir v mesto. Sklenili so colninski urad takoj premestiti v Salem. Ministrstvo je nastopalo zelo bahavo, kajti v duhu je videlo Američane že ponižane. Izjavilo je, da bo deset tisoč regularnih vojakov korakalo od naselbine do naselbine in podilo pred sabo ameriške "kmete," dokler ne bodo padli na kolena in prosili odpuščanja. Parlament je sprejel še druge ostre odredbe, da pokaže, da ima on ukazovati, Američani pa ubogati. Neka odredba je govorila, da imajo kraljevi častniki pravico prehraniti armado na račun naseljenikov. Druga odredba je določala, da se vsak častnik pošlje na Angleško, ki pri nastanjenju in prehranjevanju vojaštva prekorači svoje meje. Ta odredba je imela namen spodbujati častnike in podčastnike k nasilnim dejanjem, ker so neradi služili v Ameriki. Tretja odredba je dovoljevala katoličanom v Kanadi velike pravice, da se tako pridobe katoličani za kraljevo stvar, ako pride do revolucije in bojev s kolonisti. O svobodi ameriškega ljudstva so odločali uradniki, ki so se imeli kralju zahvaliti za svoje službe.

Trgovina v Bostonu je bila uničena, ker je bila bostonska luka zaprta. Vsi ljudski krogi so bili hudo prizadeti. Kolonisti v drugih naselbinah so pomagali Bostončanom. V Salemu so rekli, da ne marajo, da bi bil tam vladni sedež. Meščani so ponudili Bostončanom svojo luko zastonj, da jo izrabijo za trgovino. Iz Marbleheada je prišla enaka ponudba. Veliko ljudi je bilo brez dela, in delavci so živeli v veliki revščini. Mesta in vasi v okolici so hitele na pomoč z živežem. Južna Karolina je poslala dve sto sodov riža in obljubila poslati še osem sto sodov. Severna Karolina je poslala v denarju 2,000 šterlingskih funtov. Virginija in Maryland sta poslali živež in denar. Farmarji iz Virginije so poslali v Boston denar in sto sedemdeset sodov moke. Celo v Londonu so nabrali za Bostončane $150,000. Ta vsestranska pomoč je učinkovala na

SAMUEL ADAMS

Bostončane, in sklenili so se boriti do zadnjega za pravice ameriških kolonistov.

Virginija je med vsemi kolonijami najbolj odločno izrekla svoje simpatije Bostončanom. Zbornica je sprejela žalno adreso, in sklenila, da je dan 1. junija dan žalosti in molitve, ker je bila luka zaprta tega dne. Governer je zaradi tega zaključka razpustil zbornico, ki je pa vseeno zborovala prihodnji dan v Raleighovi gostilni in izrekla, da je napad na kolonijo Massachusetts napad na vse

naselbine, proti kateremu se je treba s pametnimi sredstvi postaviti v bran. Zbornica je priporočila, da se skličejo vse zbornice k skupnemu zborovanju in posvetovanju, da se tako nastopi skupno proti nasilju. Izvoljen je bil poseben odbor, da izvrši vse potrebno za skupno zborovanje. Prvi junij je bil proglašen za postni dan v Virginiji.

General Gage je nadomestil governerja Hutchinsona, ki je bil obenem tudi poveljnik vseh britskih čet v Ameriki. Bil je človek mirnega značaja. V Bostonu se je izkrcal 17. maja l. 1774. On ni bil človek, ki se vrže s silo na ljudstvo, ako stremi po svobodi. Odločen nastop Američanov ga je osupnil. S sabo je prinesel zaporno povelje za Samuel Adamsa, Ivan Hancocka, Jože Warrena in druge ameriške voditelje, ki bi naj bili strogo kaznovani. Gage jih ni dal aretirati. Angleška vlada mu je dala dovoljenje, da lahko ukaže streljati na ljudstvo, ako spozna, da je streljanje potrebno.

Vlada je tudi prepovedala zborovanja na določeni dan. Kolonisti so se norčevali iz te odredbe na ta način, da so zborovali dan pred določenim dnevom ali pa za njim. Zborovanja so se vršila navadno v Faneuilovi dvorani. Veliko zborovanj se je vršilo tudi na prostem pod Drevesom svobode.

Vse kolonije so pozdravile z veseljem zborovanje vseh kolonij, ki ga je priporočila zbornica Virginije in ki se je vršilo v Philadelphiji. Sprejeti so bili važni zaključki.

Angleška vlada se je pripravila, da s silo ukloni koloniste. Odposlala je brodovje in deset tisoč vojakov, da nauči naselnike pokorščine.

V kolonijah so pa šli dogodki svojo pot, ki končno vodi do oboroženega odpora. Sicer so kolonisti izkušali izlepa poravnati ta spor, toda postopanje angleške vlade je govorilo, da pride do oboroženega spopada. Kolonisti so končno spoznali, da se ne morejo izogniti krvavemu boju. Uvideli so, da si Amerika izvojuje v krvavih bojih svojo neodvisnost, ali pa se po teh končanih krvavih bojih podvrže.

Organizirali so se povsod takozvani "minutniki." Bila je to neke vrste milica, ki se je organizirala v obrambo od časa do časa, kot so zahtevale razmere. Beseda sama pove, da so bili "minutniki" pripravljeni vsako minuto

"MINUTNIK"

kot brambovci prijeti za orožje, kadar so bili pozvani z zvonovi ali drugimi znamenji.

Take so bile razmere, ko se je general Gage odločil spomladi l. 1775 zadušiti tlečo iskrico vstaje. Izvedel je po ogleduhih, da je provincijalni kongres osredotočil mnogo vojnih potrebščin v naselbini Concord, ki je bila oddaljena osemnajst milj od Bostona. Gage je razpo-

lagal s tri tisoč vojaki in se čutil zadosti močnega, da konfiscira vojne potrebščine in aretira Ivan Hancocka in Samuel Adamsa, ki sta bivala v Lexingtonu. V noči med 18. in 19. aprilom je zapustilo 800 grenadirjev in peščev pod poveljništvom podpolkovnika Smitha Boston, da izvrše njegova povelja. Komaj so se vojaki ukrcali, sta na zvoniku zasvetili dve svetilki. Bilo je dogovorjeno znamenje, da vojaki odhajajo in da se prepeljejo po morju. Pavel Revere je zasedel konja in dirjal proti Lexingtonu, da pozove milico. Viljem Dawes je zapustil Boston prek zemeljske ožine.

Angleži so hitro prodirali iz Cambridga proti Lexingtonu. Prodrli še niso daleč, ko so slišali pokati puške in biti plat zvona. Vsa okolica je bila alarmirana. Podpolkovnik je spoznal, da postaja položaj resen. Odposlal je sla h governerju s prošnjo, naj mu hitro pošlje pomoč. Majorja Pitcairna je pa odposlal z oddelkom vojakov kot predstražo, ker se je bal, da ga kolonisti napadejo iz zasede, preden dospe do mostov, ki vodita v Concord. Pitcairn je na svojem potu aretiral vse razen nekega farmarja, ki je dospel pred njim v Lexington in obvestil stanovnike o nevarnosti.

Delal se je dan, ko je Pitcairn prikorakal v mesto s svojim oddelkom. Naletel je na sedemdeset brambovcev in drugih oseb v mestnem parku. Adams in Hancock sta bila na varnem, in ljudje so mislili, da se jim ne more zgoditi nič hudega. Pitcairn je takoj ustavil svoj oddelek, ko je opazil ljudsko gručo. Ukazal je vojakom nabiti puške, Američanom pa zaklical: "Razidite se, lopovi, puntarji, razidite se! Zakaj ne odložite orožja in se ne razidete?" Kolonisti so ostali mirni in se niso ganili. Premalo jih je bilo, da napadejo vojaški oddelek, a pogum jim je branil, da se umaknejo. Pitcairn se je razjezil, ker se niso pokorili njegovemu avtokratičnemu povelju. Potegnil je samokres in ustrelil na izselnike. Ukazal je vojakom streljati, in vojaki so ga poslušali z veseljem. Sedem Američanov je padlo, posamezni so izstrelili svoje puške na vojake, nakar so se umaknili. Angleški vojaki so to "zmago" obhajali s tremi hura-klici. Dospel je podpolkovnik Smith z glavno četo, in vsi skupaj so odkorakali proti Concordu.

Vest o prihodu vojakov in prelivanju nedolžne ljudske krvi v Lexingtonu je kmalu dosegla Concord. Brambovci so drli skupaj od vseh strani. Bilo jih je premalo, da napadejo sovražnika. Videli so, kako so vojaki opustošili skladišče za potrebščine. Iz mesta se je dvigal dim. Brambovski častniki si niso bili na jasnem, ali nameravajo vojaki zapaliti mesto, ali ne. Zato so se odločili iti v Concord. Brambovski poveljnik Barret je priporočil brambovcem, naj nikar ne streljajo. Opazivši, da prihajajo Američani, so jeli Angleži podirati most in streljati na Američane, ko so se ti približali na streljaj blizo. Padla sta dva Američana in več je bilo ranjenih. Na tak način so Angleži izzvali revolucijonarno vojno.

Američani so spoznali, da zlepa ne opravijo nič. Razpršili so se na vse strani in poiskali varna kritja. Nato so pričeli pošiljati strel za strelom v angleške vrste. Bitka je trajala skoraj do opoldne, Smith se je pričel umikati po poti, po kateri je prišel v mesto.

Pot, po kateri se je umikal Smith s svojimi vojaki, je bila ozka in se je vila v ovinkih skozi gozde in goščavo. Američani so jih obsipali s kroglami od vseh strani. Streljali so nanje iz hiš, izza drevja, grmovja in plotov. Smith se je zavaroval ob bokih, a pomagalo ni, ker so Američani drveli skupaj od vseh strani.

Kamor je došla vest, da so regularni vojaki streljali v Lexingtonu na ljudstvo, so kolonisti prijeli za puške in hiteli v boj. Opoldne je prijezdil v Wor-

cester sel in poročal o preteči nevarnosti. Brambovci so pohiteli domov po orožje in odkorakali v Cambridge. Plamen vstaje je objel vso kolonijo in število kolonistov je naraščalo z vsako minuto, ki so hiteli za bežečimi Angleži.

Smith se je umikal hitro in kmalu zadel na pomoč pod poveljništvom lorda Percyja, ki mu je pripeljal dvanajst sto pešcev in dva topa. Dal je napraviti štirikot in v njegovo sredo je postavil onemogle begune. S topovoma je zadr-

PRVI STRELI AMERIŠKIH NASELJENIKOV ZA SVOBODO IN NEODVISNOST

žal Američane pol ure. Nato se je pričel zopet umikati. Pred umikom je dal zapaliti v Lexingtonu še nekaj hiš. Ta vandalski čin je podžgal Američane, da so še huje pritiskali na Angleže. Od vseh strani so se vsipale krogle nanje. Prihajale so odspredaj, odzadaj, z desne in leve. Angleška soldateska se je maščevala s tem, da je pomorila nekaj ljudi, ki jih je srečala na cesti in ki niso vedeli, kaj se godi. Ko so vojaki dospeli do West Cambridga, so se spustili v beg in tako srečno ubežali na zemeljsko ožino, kjer so jih varovali topovi na bojnih ladijah. Ako bi bili miličarji iz Marbleheada in Salema dospeli o pravem času, bi bila angleška četa ujeta.

Američani so izgubili v tem boju devet in štirideset mrtvih in štiri in trideset ranjenih. Pet Američanov so pogrešali. Angleške izgube so bile velike. Izgubili so dve sto tri in sedemdeset mož, in med ranjenci je bilo veliko častnikov. Podpolkovnik Smith je bil tudi ranjen.

Vest o bojih pri Lexingtonu in Concordu se je širila bliskovito po Novi Angliji. Sli so nesli poročilo o bojih v New York in južne kolonije. Ljudstvo v Novi Angliji se je dvignilo in v desetih dneh je bilo zbranih dvajset tisoč mož neregularne vojske pri Bostonu, ki je taborila med Roxburyjem in reko Mystik. Ivan Stark je bil deset minut kasneje po teh bojih že na potu proti Bostonu. Stark se je hrabro bojeval proti Francozom; zato je bil na glasu kot dober vodja in bojevnik. Stari bojevnik Izrael Putnam je oral, ko je prijezdil mimo sel s poročilom o bitki. Zajahal je konja in obvestil svoje sosede o dogodkih, nato pa odjezdil v Cambridge. Provincijalni kongres v Massachusettsu je sprejel takoj važne zaključke za oskrbo ameriške armade.

V Virginiji je postal položaj tudi resen. Lord Dunmore je ukazal v noči med 20. in 21. aprilom, da se prepelje smodnik iz Williamsburga na bojno ladijo. Ko je governer izvedel, da se ljudstvo oborožuje, je v jezi izgovoril nepremišljene besede. Grozil je, da razvije kraljevo zastavo, proglasi sužnje svobodnim in jih oboroži proti njih gospodarjem. Tem grožnjam je dodal, da izpremeni mesto v grobljo kamenja in pepela. Grožnje so učinkovale na ljudstvo kot iskra v sodu smodnika. Kolonisti v okraju Hanover so se odločili, da 2. maja 1775 odkorakajo pod vodstvom Patrik Henryja v Williamsburg in prisilijo governerja vrniti zaplenjeni smodnik. Na pohodu je došel razkačene koloniste Dunmorov sel in jim plačal zaplenjeni smodnik. Denar so izročili splošnemu kongresu, in naseljeniki so se razšli in vrnili domov.

Ljudsko razburjenje je doseglo svoj višek, ko so kolonisti zasegli Dunmorovo korespondenco. Objavili so jo, in ljudska jeza se je obrnila proti governerju, ker so bile v nji poniževalne žaljivke za ameriško ljudstvo. Dunmore je v strahu zbežal na bojno ladijo in proglasil Patrik Henryja in njegove pristaše za puntarje.

Ljudstvo je povsod sledilo zgledu v Massachusettsu. Ljudstvo v New Yorku je zaplenilo življenjske potrebščine za kraljevo armado. Zaprlo je mitninski urad in prepovedalo ladijam zapustiti pristan in odjadrati v luke, ki so priznale angleško oblast. Prostovoljci so zaplenili vojne potrebščine za kraljevo armado in sklenili se postaviti redni armadi po robu. V New Jerseyju in Pennsylvaniji so se vršili shodi, na katerih so naselniki sklenili, da bodo branili svoje življenje in imetek in se bojevali za svobodo. Ustanovili so vojaške stotnije, in kolonisti so se urili v orožju. Vest o preliti človeški krvi na novoangleških tleh je tako razburila Marylandčane, kakor da je tekla njih lastna kri. Brambovski častniki so rezignirali kot kraljevi vojaki, in takoj so se organizirali miličarski polki za obrambo kolonije. Kraljevi arzenal v Charlestonu

so vzeli z naskokom in razdelili zaplenjeno orožje med ljudstvo. V Georgiji je tudi zavrelo. Ljudstvo se je polastilo orožja in drugih vojnih potrebščin, da se pripravi za obrambo. Odločilno je nastopila Severna Karolina. V nji je bil puntarski duh močno razširjen. Kolonisti so sklenili na konvenciji dne 29. maja v okraju Mecklenburg, da se otresejo angleškega jarma. Proglasili so se za neodvisne. Vsaka kolonija je bila pripravljena bojevati se za neodvisnost.

Varnostni odbor v Massachusettsu je sklenil, da je treba osvojiti dve važni postojanki in sicer Ticonderoga in Crown Point, ki sta tvorili ključ do Kanade. V Ticonderogi je bilo shranjenih veliko topov, in Američani bi si radi osvojili to važno utrjeno postojanko. Zbornica v Connecticutu je dovolila na tajni seji osemnajst sto dolarjev.

Prebivalci v Zelenem gorovju (Green Mountain) so bili vajeni gledati nevarnostim v obraz in prenašati trpljenje. Bili so utrjeni hribovci, hrabri in vzdržljivi. Zbrali so se pod vodstvom polkovnika Etan Allena in Benedikt Arnolda, ki je bil takrat stotnik v Bostonu in je slovel kot preudaren in odločen mož. Zastražili so vsa pota, da vlada ne izve za načrt, kajti uspeh je bil odvisen od hitrega in odločnega ravnanja. Allen in Arnold sta odpotovala prek jezera Champlain in ob jutranjem svitu dne 10. maja zadela na razpostavljene straže na potu, ki je vodila do utrdbe. Straža je bežala, za njo so pa bili hrabri hribovci, ki so dospeli takoj za stražo do kasarne in bili pripravljeni streljati. Poveljnik utrdbe je pomolil svojo glavo iz nje, Allen mu je pa zaklical: "Izročite utrdbo."—"V čigavem imenu?" je vprašal presenečeni poveljnik. "V imenu velikega Jehova in kontinentalnega kongresa!" je odgovoril Allen.*) Utrdba je stala Veliko Britanijo osem milijonov funtov šterlingov, a nedisciplirana ameriška milica jo je osvojila v desetih minutah. Američani so dobili v utrdbi sto dvajset topov in velike množine vojnih potrebščin. Dva dni kasneje so Američani osvojili Crown Point, ne da bi izgubili eno življenje.

OSVOJITEV TRDNJAVE TICONDEROGE PO ALLENU

*) Kajne tak odgovor je posebno presenetljiv, ko je znano, da se je kontinentalni kongres sešel šele šest ur po padcu utrdbe Ticonderoga. Allen je zaupal v stvar in tako odgovoril, kakor ni nihče pričakoval.

Istega dne, ko je padla trdnjava Ticonderoga, je pričel zborovati drugi kontinentalni kongres. Zastopniki so se zbrali v državni palači v Philadelphiji. Kongres je imel nalogo premagati velike zadržke, težkoče in ovire. Tri miljone Američanov je bivalo na velikem razprostrtem ozemlju, ki so se ločili po šegah, navadah in gospodarskih interesih. Med njimi ni bila razširjena misel skupne domovine, ampak družila jih je le tiranija Anglije, ki je bila pri volji miličarjev je bila zelo pomanjkljiva, sovražnik je pa razpolagal z dobro izvežbano armado. Armada je bila res velika in pripravljena se bojevati za svobodo, a ni pa bila toliko izvežbana, da bi se mogla na odprtem polju pomeriti z dobro izurjenim sovražnikom. Nedostajalo ji je tudi raznih vojnih potrebščin, orožja, streliva, in obleke. Na Indijance se ni bilo zanesti. Pridobiti jih je bilo treba zase, ali pa vplivati nanje, da ostanejo nevtralni.

RAZVALINE TRDNJAVE TICONDEROGA

podariti posameznikom razne koncesije, da razcepi kolonije in tako zatre puntarsko gibanje. Naloga kongresa je bila udahniti tej različnosti enotno misel, da postane eno meso in ena kri. Ako je kongres hotel doseči uspehe, je moral postopati odločno in previdno. Započeto delo je bilo treba dokončati. Pri tem se je bilo treba varovati vsakega nepremišljenega koraka, ki bi škodoval skupni stvari. Poleg teh potežkoč in ovir so bile še druge. Vojaška izurjenost

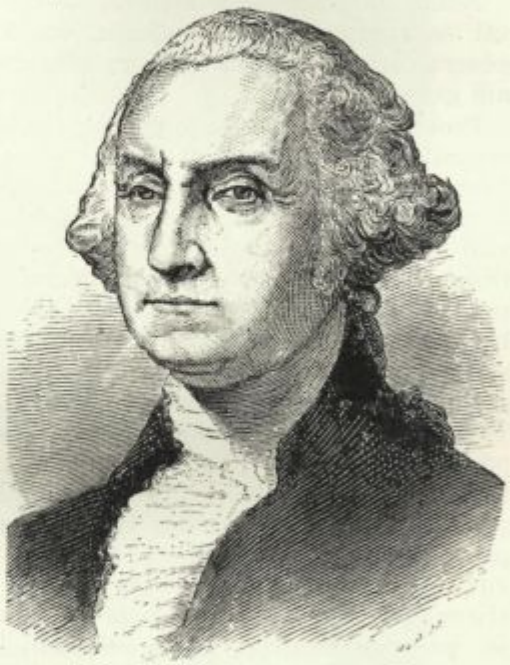
Kako pa pregovoriti Indijance, ki se niso dali pridobiti drugače kakor z bogatimi obljubami ali pa z darovi? Treba je bilo dopovedati in dokazati provincijalnim zbornicam, da ne bo kongres prikrajšal njih pravic.

Pri volitvah v kongresno vodstvo ni prišlo do izprememb. Stari voditelji so obdržali svoja mesta. Peyton Randolph je po zasedanju odložil svoje mesto v kongresu, da se je tako mogel vrniti domov in udeležiti zborovanj virginijske

zbornice, ki jo je governer pozval k zasedanju. Ivan Hancock iz Massachusettsa je bil izvoljen na njegovo mesto. Kralj ga je zavselej izključil iz pomiloščenja. V kongresu so bili še trije drugi člani, ki so bili na izredno dobrem glasu. Bili so Benjamin Franklin, delegat iz Pennsylvanije, Jurij Clinton in Robert Livingston iz New Yorka. Franklin se je vprav vrnil iz Anglije, kjer je kot delegat zastopal razne ameriške kolonije. Bil je v zvezi z vodilnimi osebami na Angleškem in do pičice poznal angleško politiko napram ameriškim kolonijam. Kongres je sklenil imenovati Benjamin Franklina za glavnega poštnega upravitelja in uvesti splošni poštni sistem, da se ne pretrgajo poštne zveze v kolonijah.

Po teh razpravah in zaključkih se je kongres lotil važnega dela. Organiziral je enoto, v kateri je imela vsaka kolonija pravico odločati o svojih stvareh. Kongres je odločal le o skupnih zadevah, kakor n. pr. o napovedi vojne, sklepanju miru, pogodbah s tujimi državami in drugih skupnih rečeh. Bila je centralizacija z avtonomijo, ki je potrebna, da ne trpi celota. Na ta način je kongres ustvaril in prevzel vlado Združenih kolonij.

Privatnim osebam je bilo prepovedano prodajati živila. Izvršene so bile priprave za organiziranje armade in gradnjo utrdb na primernih krajih. Kongres je izdal za dva milijona dolarjev kreditnih obveznic, da tako dobi potrebni denar za izvršitev določenih načrtov. Zastavil je v poroštvo za plačilo obveznic čast Združenih kolonij. Provincijalni kongres v Massachusettsu je priporočil kongresu, naj proglasi vojsko Nove Anglije za kontinentalno armado. Kongres je osvojil priporočilo in pričel takoj z razpravo o imenovanju vrhovnega armadnega poveljnika. Nekateri zastopniki so podpirali generala Warda, ki je zapovedoval milici v Massachusettsu, drugi so bili za polkovnika Washingtona, ki je bil član kongresa in predsednik odseka za vojaške zadeve. Washington je bil med kongresnimi člani v visokih číslih radi svojega vojaškega znanja in svoje državniške dalekovidnosti. Ko se je Patrik Henry vrnil domov, so ga vprašali, kdo bi bil najzmožnejši delegat v kongresu. Henry je odgovoril na to vprašanje: "Ako govorite o tem, kdo je najboljši govornik, tedaj je Rutledge iz Južne Karoline najduhovitejši in najznamenitejši. Če pa govorite o tem, kdo ima znanje, in če

GEORGE WASHINGTON

vpoštevate zdravo sodbo, je polkovnik najznamenitejši mož v tej zbornici."

Dne 10. junija je delegat Johnson iz Marylanda predlagal Jurij Washingtona za vrhovnega poveljnika kontinentalne armade. Pri tajnem glasovanju je bil Washington soglasno potrjen. Washington se je zahvalil zbornici za izkazano zaupanje in obljubil ostati zvest stvari, za katero se bojuje ameriško ljudstvo. Odklonil je mesečno plačo pet sto dolarjev rekoč: "O svojih izdatkih bom

vodil natančen zapisnik. Ne dvomim, da mi jih kongres potrdi. To je vse, kar želim." Kongres se je pa obratno zavezal podpirati vrhovnega armadnega poveljnika.

Washington ni bil človek, ki se obotavlja, kadar je treba izvesti naložene dolžnosti. Podal se je takoj na pot, da prevzame vrhovno poveljništvo. Zapustil je Philadelphijo dne 21. junija l. 1775 v spremstvu generalov Leeja in Schuylerja in dospel v Cambridge petnajst dni po bitki pri Bunker Hillu.

Nekaj dni kasneje je kongres imenoval še štiri generalne majorje, enega generalnega adjutanta in osem brigadnih generalov.

Provincijalna armada je pod poveljništvom generala Warda medtem oblegala Boston. Armada je štela približno petnajst tisoč mož, ki so prišli iz raznih vasi in mest, da se bojujejo za svobodo. Oblečeni niso bili v blesteče uniforme, temveč so nosili navadno delavno obleko. Oboroženi so bili slabo. Le nekateri so imele muškete (vojaške puške), drugi so bili oboroženi z lovskimi puškami. Topništvo je sestalo iz devet topov. Zapovedoval mu je polkovnik Gridley. Četam iz Massachusettsa je načeljeval general Ward, onim iz New Hampshira pa polkovnik Stark. Čete iz Connecticuta so bile pod Putnamovim poveljništvom, prostovoljcem iz Rhode Islanda je pa zapovedoval kovač Natanijel Greene.

Dobro oborožena in izvežbana kraljeva armada, broječa deset tisoč mož, se ni mogla ganiti, dasiravno so bili bojevniki za svobodo slabo oblečeni in oboroženi. Kraljevi general Burgoyne je po svojem prihodu v Boston vzkliknil: "Kaj? Deset tisoč kmetov obkoljuje kraljevo armado že pet dni! Dobro! Dovolite nam vstopiti, in kmalu napravimo prostor."

Angleški general Gage je bil omahljiv in si ni v začetku upal napasti ameriških postojank. Zadovoljil se je z okrožnico, s katero je proglasil obsedno stanje v provinci in obljubil vsem puntarjem pomiloščenje, ako odložé orožje in prisežejo kralju zvestobo. Le Samuel Adamsu in Ivan Hancocku je bilo odrečeno vsako pomiloščenje in obljubljena vešala, če prideta angleškim oblastim v roke.

Po daljšem odlašanju se je general Gage odločil zasesti višine, ki so se dvigale nad južnim delom Bostona in Bunker Hillom. Ameriški revolucijonarji so izvedeli za generalove načrte in se odločili zasesti Bunker Hill in višine. Nekateri so nasprotovali temu načrtu. Bali so se, da se bitka prične na celi črti, v kateri Američani podležejo. Drugi so svetovali, naj se nikar ne trati čas, ampak naj se takoj zasedejo višine. Putnam je bil prepričan, da lahko odbije naskok kraljevih najemnikov, ako dobro utrdi postojanke. Američanom je primanjkoval tudi smodnik. Izvoliti je bilo treba previdnega častnika, ki je kos težki nalogi. Izvoljen je bil Viljem Prescot iz Massachusettsa.

Dne 16. junija je kmalu po solnčnem zahodu oddelek Američanov pod vodstvom Prescotta prekoračil bostonsko zemeljsko ožino. Oddelek se ni ustavil na Bunker Hillu, ampak je prodrl do višin Bread Hilla, ki so bile tik pred Bostonom in zelo nevarne za kraljevo armado, ako se na njih nastani sovražna baterija. Na teh višinah se je Prescott utrdil ponoči, ne da bi bili opazili njegovo delo na bojnih ladijah, ki so križarile okoli polotoka. Angleži so pričeli takoj streljati na Američane s plavajoče baterije, ko so spoznali svojo napako.

Baterija je oddajala strel za strelom na ameriške utrdbe, a bilo je prepozno. Angleški generali so bili prisiljeni z naskokom vreči Američane iz njih dobrih postojank. Angleške čete so se izkrcale opoldne pod zapovedništvom generalov Howa in Pigotta. Po načrtu je imelo levo krilo zasesti Charlestown, desno pa prodreti skozi sovražno črto ob reki

BITKA PRI BUNHERHILLU

Mystik, da zagrabi sovražnika od strani. General Howe je čakal pomožnih čet, da izvrši svoj načrt. Miličarji, ki so imeli pomnožiti ameriško posadko v Charlestownu, so se umaknili. Bali so se, da jih Angleži odrežejo od glavne armade. Angleži so napredovali počasi. Ustavili so se večkrat, da napravi topništvo zanje pot. Američani so pričakovali pogumno sovražnikov naskok. Sovražnik se je bližal. Približal se je na streljaj blizo. Zdaj so Američani odprli strašen ogenj iz pušk na sovražnika, ki je razredčil angleške vrste, da so se pričele šibiti in umikati. General Howe je zbral svoje umikajoče čete in jih pognal k naskoku. Američani so jih sprejeli s tako svinčeno točo, da so bile vrste zopet zdesetkane in na begu. Za Angleže je bila bitka izgubljena, da ni prišel na pomoč general Clinton in ukazal naskočiti ameriške postojanke tretjič.

Američanom je pričelo pohajati strelivo. Od vseh strani so padale krogle kot dež. Odzadaj so streljali nanje z bojnih ladij, odspredaj in ob straneh so grmeli topovi in puške. Američani niso imeli bajonetov, da odbijejo naskok sovražne pehote. Obrnili so puške in udrihali s puškinimi kopiti po kraljevnih najemnikih, ki so prihajali v čedalje gostejših vrstah, dokler niso prejeli povelja, da se morajo umakniti. Ameriško levo krilo je vztrajalo v boju pogumno in tako krilo umikanje ameriške milice. Pri umiku je padel dr. Warren. Spoznal je, da se bo treba umakniti. Spodbudil je svoje čete, naj se hrabro drže, da bo mogoče izvršiti umikanje v redu. Neki angleški častnik ga je opazil, kako spodbuja čete. Iztrgal je bližnjemu vojaku puško in ustrelil Warrena, ki se je smrtno zadet takoj zgrudil na tla.

Angleži se niso upali slediti Američanom, kajti že ta mali uspeh jih je stal precejšnje število žrtev. Zadovoljili so se z utrjenjem Prospect Hilla, da z njim zavarujejo posest zemeljske ožine. V resnici pa ni osvojena postojanka veliko štela za Angleže, ker je zahtevala močno posadko, kadar jo je bilo treba braniti pred sovražnikovim napadom.

Američani so v tej bitki izgubili štiri sto petdeset mrtvih in ranjenih. Angleške izgube so bile še enkrat tako velike. Angleži so izgubili tisoč štiri in pet deset mož, med katerimi je bilo tri in osem deset častnikov. Med temi je bil tudi major Pitcairn, ki je pri Lexingtonu ukazal streljati na Američane. Za angleške generale je bila ta bitka dober nauk. Nekaj časa so utihnile zbadljive govorice o ameriških kmetih. Poročilo o tej zmagi tudi na Angleškem ni povzročilo veselja. Vlada je odpoklicala generala Gaga in na njegovo mesto imenovala generala Howa.

Washington je na potu srečal sla, ki je nesel poročilo o bitki kongresu. Podvizal se je na potu k armadi, da je dospel že dne 2. julija v Cambridge. Naslednji dan je prevzel vrhovno poveljništvo ameriške armade.

Američani so ga sprejeli z navdušenjem. Nanj je sprejem napravil dober vtis. Lotil se je takoj dela, da popravi nedostatke pri armadi, ki je štela štirinajst tisoč pet sto za boj sposobnih mož. Bila je slabo preskrbljena z obleko, strelivom in drugimi potrebščinami.

Ameriški štab je sklenil obdržati svoje postojanke pred Bostonom in če mogoče ujeti angleško armado. Washington je preložil svoj glavni stan v Cambridge. Generalu Gatesu je bila poverjena organizacija armade. Vojaki so se privadili disciplini. V orožju so se urili vsak dan, in straže so bile redno razpostavljene. General Ward je zasedel na desnem krilu Roxbury, levemu krilu je zapovedoval general Lee. Ameriška armada se je pomnožila za več kompanij strelcev iz Virginije, Marylanda in Pennsylvanije. Bili so prostovoljci, pripravljeni žrtvovati svoje življenje za svobodo. Zapovedoval jim je

Daniel Morgan, kateremu so višji častniki lahko zaupali.

Pozimi so spopolnjevali armado in jo urili v orožju. Bojni materijal je še vedno primanjkoval in zaradi tega ni Washington pričel z ofenzivo. Washington je moral to prikriti Angležem in obenem napeti vse moči, da se armada usposobi za vsak boj.

Po osvojitvi trdnjav Ticonderoga in Crown Point so nekateri kmalu predlagali vpad v Kanado. Kongres se ni strinjal s tem načrtom. Ko je prejel sporočilo, da misli Anglija izdatno pomnožiti svoje čete v Kanadi, takoj spomladi in napasti Američane za hrbtom, je bilo jasno, da se mora nekaj zgoditi proti temu načrtu.

Kraljeva avtoriteta je bila poleti in v jeseni leta 1775 strmoglavljena. Kraljevi governerji, ki so podpirali kralja, so morali ali podati ostavko, ali so pa bili pregnani zgrda.

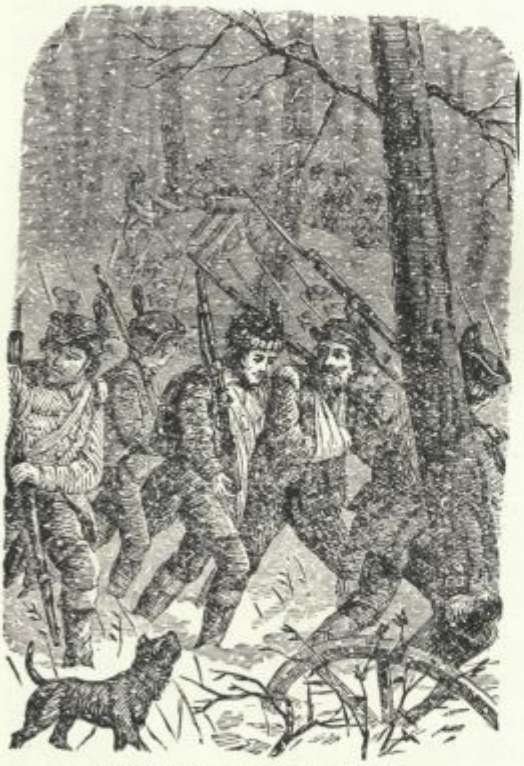
Ameriške kolonije so želele, da se jim Kanada pridruži. Upale so, da pride Kanada morebiti prostovoljno na pomoč, ko izve, da je kraljeva moč strmoglavljena v kolonijah. Odposlana je bila ekspedicija pod poveljništvom generalov Schuylerja in Rihard Montgomeryja proti Kanadi podpirat tamkajšnje uporno gibanje. Generala sta prejela nalog prodirati proti jezeru Champlainu prek reke Sorrel do St. Johna in Montreala. Schuyler je odpotoval že preje, da se sporazume z Mohavki glede njihove pomoči pri ekspediciji. Montgomery je izvedel že pri Crown Pointu, da bo izkušal kanadski governer Carleton preprečiti prehod prek reke Sorrel. Odločil se je zasesti Orehov otok (Isle des Noix). Tu je napravil kmalu zvezo s Schuylerjem, nakar sta se odločila za demonstracijo proti trdnjavi St. John. Prešla sta na levi breg reke, kjer je prišlo do vročega boja z Indijanci. Američani niso imeli topov in zvečer so se zopet umaknili na otok. Schuyler je odpotoval v Albany, da podpiše pogodbo z Indijanci. Zbolel je nepričakovano in izročil vrhovno poveljništvo Montgomeryju.

Dne 3. novembra je Montgomery napadel trdnjavo St. John, katero je branilo pet sto regularnih vojakov in dve sto Kanadčanov. V nji je zapovedoval major Preston. Ameriška armada je bila slabo preskrbljena s strelivom, in Montgomery se je odločil najprej osvojiti neko bližnjo manjšo utrdbo, da dobi potrebno strelivo, preden izvede glavni napad. Trdnjava St. John je padla. Dne 13. novembra je bil Montgomery že pred Montrealom, ki se je podal brez boja. Tukaj so Američani dobili veliko volnene obleke, ki so je bili zelo potrebni, kajti zima je že trkala na vrata. Montgomeryjeva četa se je skrčila na tri sto mož, a vseeno je odrinil proti Quebecu, da se združi z Arnoldom.

Washington je ob istem času izdelal zelo ženijalen, a tudi jako težak načrt. Zavedal se je, da je osvojitev Quebeca zelo važna za Američane. Znano mu je bilo, da je Quebec v zelo slabem obrambnem položaju, dokler je Montgomery s svojo četo v gornji Kanadi. Odločil se je zato izvršiti vpad v nižjo Kanado od zapada in osvojiti Quebec z naskokom. Da se ta načrt izvede, je morala armada korakati prek neizmernega goratega sveta, polnega močvirij in drugih nevarnosti, po katerem še ni hodila noga belopoltnega človeka. Vojska se je morala peljati po reki Kennebec, ki ima svoj izvirek v severnih pokrajinah, nakar ji je bilo treba prekoračiti gorati svet do reke Choudiere. Polkovnik Arnold je prejel povelje izvršiti to težko nalogo.

Arnold je zapustil tabor pri Cambridgu v mesecu septembru. S sabo je imel enajst sto mož. Ko je dospel do reke Kennebec, je šele spoznal, kakšne nevarnosti ga čakajo. Reka je bila deroča in posejana s klečmi. Na nekaterih mestih je bila zopet plitka. Pogumna četa je morala včasih nositi čolne na ramah milje in milje daleč. Pot na

suhem je bila nevarna in polna zadržkov. Pridružile so še razne bolezni in živež je pričel pohajati. Vse te ovire niso zmanjšale pogumna Arnoldu in njegovi četi. Prodirali so naprej in prenašali strašno trpljenje, kajti zavedali so se, če hočejo izvojevati svobodo, da morajo zanjo tudi trpeti. Sestradani so prišli do prvih kanadskih koč. Kanadčani so jih sprejeli z veseljem in pogostili, kakor so mogli in znali. Šest te-

ARNOLDOV POHOD V QUEBEC

dnov je trajala mučna in strašna pot od Bostona na kanadske planjave. Dne 9. novembra se je Arnold utaboril s šest sto petdesetimi za boj sposobnimi Američani ob reki Sv. Lovrenca in nasproti Quebeca. Ako bi bil lahko šel s svojo četo takoj na drugi breg reke, bi bil mesto osvojil. Hudi viharji so zadržali prehod čez reko in Američani so morali gledati, kako se sovražnik pripravlja za obrambo mesta, ne da bi jim bilo mogoče preprečiti pripravljanje.

Dne 13. novembra je dospel v mesto sir Guy Carleton, ki je izročil Montreal Američanom. Položaj se je takoj izpremenil. Carleton je ukrenil vse potrebno za obrambo mesta. V noči 13. novembra je Arnold spravil svojo četo na drugi breg reke, ne da bi opazili na fregati, ki je bila zasidrana sredi reke. Svoje čete je razvrstil na Abrahamovih višinah. Upal je osvojiti mesto z naskokom. Njegov prehod čez reko so opazili na neki drugi mali bojni ladiji, in v mestu so se pripravili, da sprejmejo Američane s svincem in bajoneti. Arnold ni imel topov, pa je moral zato opustiti svoj namen. Umaknil se je in utaboril dvajset milj od mesta, kjer se je sestal dne 1. decembra z Montgomeryjevo četo. Montgomery je dal Arnoldu zimsko obleko za njegovo četo.

Montgomery je prevzel poveljništvo nad združenimi bojnimi silami, ki niso štele tisoč mož. Dne 5. septembra so bili Američani zopet pred Quebecom. Njih bojna sila je bila manjša od angleške, a so vseeno zahtevali, da se jim mesto preda. Carleton je zahtevo odklonil.

Američani so bili v slabem položaju. Materijala za okope in utrdbe niso imeli. Napravili so lesene ograje, prostor med lesenimi ograjami pa napolnili s snegom in vse skupaj polili z vodo. Led je bil seveda zelo slaba zaščita pred sovražnimi kroglami. Američani so imeli lahke topove in niso mogli z njimi škodovati angleškim utrdbam. Zaradi tega so se odločili osvojiti mesto z naskokom.

Na Silvestrovo l. 1775 so se Američani v strašnem snežnem viharju, a kljub temu v redu bližali mestu. Ovaduhi so opazili njih gibanje in opozorili posadko v mestu z raketami, da prihajajo Američani. Navidezni napadi, ki so imeli odvrniti pozornost na glavni napad, se niso izvršili pravočasno. Montgomery pa je vseeno prodiral naprej. Spodbujal je

svoje vojake, naj prodirajo naprej, dokler ne osvoje mesta. V tem usodepolnem trenotku ga je zadela karteča in razmesarila. Videč, da je padel njihov poveljnik, so se vojaki pričeli umikati. Krogla je zadela Arnolda v nogo takoj v začetku boja, ko je prodiral s svojo četo proti gornjemu delu mesta. Poveljstvo je prevzel Morgan, ki je z naskokom vzel dve bateriji ob vhodu v mesto. Angleži so prišli svojim topničarjem v velikem številu na pomoč, in Morgan, se je moral s svojo četo udati. Angleški poveljnik Carleton je pohvalil njega in njegovo moštvo zaradi njih hrabrosti in ravnal z njimi milo. Arnold je spoznal, da je napad na mesto ponesrečil, in utaboril se je na Abrahamovih višinah, kjer lahko prestreže uvoz v mesto. Upal je, da pomnoži svojo malo četo s Kanadčani, ako lepo ravna z njimi. V tej postojanki je taboril skozi zimo v nadi, da dobi pomoč in osvoji Quebec.

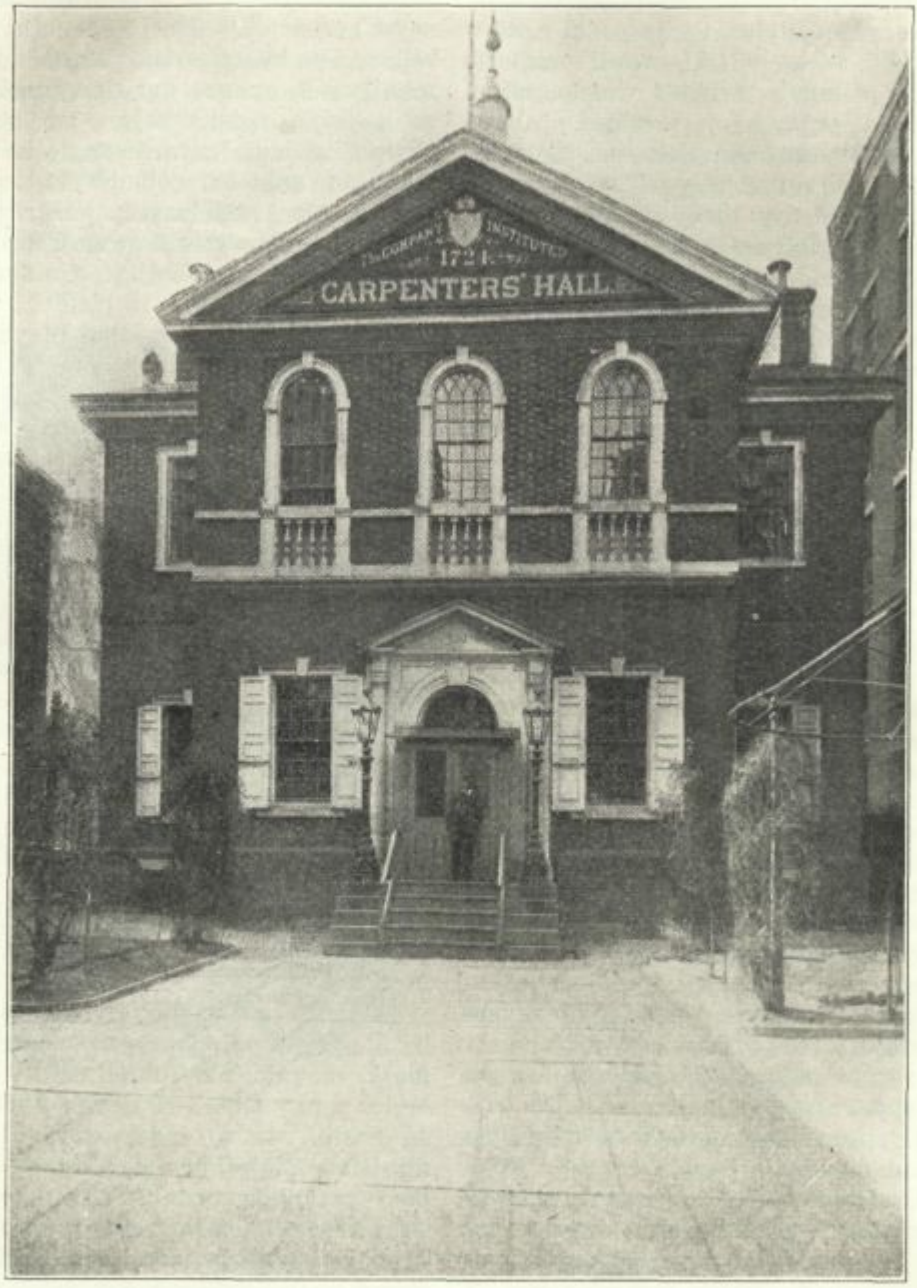
V aprilu l. 1776 je dospel general Wooster z novimi četami pred Quebec, da se združi z Arnoldom in osvoji mesto. Prevzel je vrhovno poveljništvo in podvzel še en brezuspešen naskok na mesto. Woosterja so odpoklicali in nadomestili z generalom Thomasom. Carleton je tudi v tem času pomnožil svoje čete in Thomas je bil prisiljen opustiti obleganje mesta. Umaknil se je na drugi breg reke Sorrel, kjer je umrl za kozami, ki so razsajale takrat v njegovem taborišču.

Ko so se odigravali ti dogodki na severju, je vojna furija divjala tudi v Virginiji. Lord Dunmore je pobegnil na bojno ladijo. Z nje se je pogajal s kolonisti. Uvidevši, da ne doseže ničesar s pogajanji, je izdal proklamacijo, v kateri je pozval zamorske sužnje, naj se dvignejo proti svojim gospodarjem. Z ljudmi, katere je pridobil na ta način, je zasedel mesto Norfolk in sanjal, da kmalu osvoji in podvrže kralju vso kolonijo.

Dne 5. septembra l. 1775 je kongres pričel zopet z zborovanjem. Sprejel je delegate iz Georgije in določil ime "Trinajst združenih kolonij." Položaj v naselbinah je bil žalosten. Armadi je primanjkovalo vsega, kar je potrebovala za uspešno vojskovanje. Ob obrežju Nove Anglije so križarile angleške bojne ladije, in angleški pomorščaki so požigali in oplenjevali vasi in mesta na obrežju. Obrežna mesta so se pričela utrjevati, da lahko odbijejo pomorščake, kadar pridejo požigat in plenit. Angleški poročnik Mowatt je dne 18. oktobra upepelil mestece Falmouth.

Ako so hoteli Američani dobiti evropejske produkte v Ameriko, so morali zgraditi svoje brodovje. Izpremenili so navadne trgovske ladije v bojne. Te so imele nalogo prežati na angleške ladije, ki so dovažale smodnik, orožje in druge armadne potrebščine v Ameriko. S takimi za silo oboroženimi bojnimi ladijami so Američani polovili veliko angleških ladij. Poleg so Američani sklenili zgraditi trinajst fregat. Imenovali so tajni odbor za dobavo streliva. Ta odbor je imel nalogo uvažati smodnik z zapadnoindijskih otokov in zgraditi v naselbinah tovarne za izdelovanje smodnika in vlivanje topov. V mesecu decembru je bil imenovan še en tajni odbor, čigar naloga je bila priti v stike z evropejskimi vladami in prijatelji Američanov.

Angleški parlament je v tem času delal in sprejel odredbe za naselbine. Angleški mogotci niso hoteli ostati na polovici pota. Hoteli so doseči s silo, kar so mislili, da so zanemarili z besedo. Sredstva angleških mogočnežev so bila barbarska in grozna. Po njih nazorih so se imeli Američani kaznovati kot zločinci, ki zaslužijo smrt. Z ujetimi Američani naj se ravna kot z veleizdajniki in ne kot z vojnimi jetniki. Mornarje so obsodili na službo v kraljevi mornarnici, ako so jih zasačili pri trgovini z naselbinami.

DVORANA V PHILADELPHIJI, V KATERI SE JE ZBRAL
PRVI KONTINENTALNI KONGRES

Angleška vlada se je trudila, da pomnoži svojo armado. Uspeha ni bilo, kajti novinci so bili redki, ki so imeli voljo odpotovati v Ameriko in se tam bojevati za kraljeve interese. Angleška vlada se je obrnila za novince, do nemških knezov, ki so radi prodajali svoje podanike v tujo službo, da so živeli brezskrbno in lenuharsko življenje na svojih dvorih. Največ rekrutov je dobila angleška vlada v Braunschweigu in Hessen Casselu. Na ta način je angleška vlada nabrala in nakupila sedemnajst tisoč rekrutov, ki so jih prodali nemški knezi kot očetje svojih ljudstev v tujezemsko vojaško sužnost. Ti najemniki so bili v Ameriki poznani pod imenom Hesi. Američani so te najemnike strašno črtili, mesto da bi sovražili njih kneze, ki so prodajali svoje podanike v hlapčevsko sužnost.

V Angliji se je razvila proti tem odredbam močna opozicija, ki so jo vodili Burke, Barre in vojvoda Graftonski. Kralj, njegovi ministri in njegovi svetovalci so odločno zahtevali najostrejšo kazen za Američane.

Take so bile razmere, ko je ameriška armada prezimovala pred Bostonom v letih 1775—76. Armadi je primanjkoval smodnik, in Washington je občutil da ne more z uspehom naskočiti angleške postojanke. Angleži so bili zadovoljni s položajem. Veselili so se, da jih niso Američani napadali in da so se lahko gibali svobodno sredi svojih utrdb.

Washington se je trudil dobiti smodnik in topove. Opozorjen je bil na nekega Henrik Knoxa, knjigotržca v Bostonu, ki je vstopil kot prostovoljec v milico. Slišal je, da je Knox izvežban v topništvu in razume graditi utrdbe. Knox je predlagal, da je treba zaplenjeni smodnik in topove iz trdnjav Ticonderoga in Crown Pointa prepeljati pred Boston. Washington se je strinjal z načrtom in priporočil kongresu, da imenuje Knoxa topniškim polkovnikom. Pisal je generalu Schuylerju, da naj pomaga Knoxu prepeljati topove iz trdnjav pred Boston.

V taboru so se pojavili nesporazumi med raznimi četami. Washington je moral porabiti vso svojo govorniško silo, da je pregovoril nezadovoljne čete, da so ostale v taboru. Predsodki in škodljiva ljubosumnost so bili včasih tako razširjeni med četami, da se je bilo bati popolnega razida te vojske. Washingtonu se je kljub temu posrečilo s pametnim posredovanjem napraviti zopet mir in slogo v taboru. V začetku leta 1776 je imel Washington okoli deset tisoč mož v svojem taboru. Bili so večinoma novinci brez orožja. Vstopili so šele v revolucijonarno vojsko.

Angleške ladije so koncem leta 1775 prav pridno lovile ameriške ladije, da tako ustavijo ameriško trgovino. Naobratno so pa ameriške ladije lovile angleške, ker so dovažale strelivo in potrebščine. Kapitan Manly, ki je poveljeval ameriški ladiji "Lee," je ujel angleško ladijo, naloženo z raznimi vojaškimi potrebščinami pa z možnarjem iz kovine in nekolikimi topovi na krovu. V vstaškem taboru je zavladalo nepopisno veselje, ko so izvedeli za ta dogodek. Putnam je dal možnarju ime "Kongres" in ga ukazal postaviti pri Lechmere Pointu na severni strani Bostona.

Ameriško ljudstvo je želelo, da bi naj armada naskočila angleške postojanke pri Bostonu. Tak napad bi bil navadna blaznost. Washington je sporočil dne 10. februarja l. 1776 kongresu: "Brez ljudi, orožja in streliva se da prav malo podvzeti."

Američani so bili še bolj zbegani in pobiti, ko so izvedeli, da niso ameriške čete dosegle uspehov v Kanadi. Angleška vlada je zbirala veliko brodovje, ki bi lahko vsak čas napadlo to ali ono obrežno mesto. Kraljevi privrženci so izrabili to ugodnost in hujskali v obrežnih mestih, češ, da utegne vsak trenotek priti do sovražnega napada z morja.

Angleško brodovje je odjadralo dne 1. februarja pod poveljništvom sir Henrik Clintona. Washington se je bal, da bi angleško brodovje ne napadlo New Yorka. Ukazal je Karolu Leeju nanovačiti potrebne čete in zasesti New York.

General Lee je izvršil odkazano nalogo. Dne 4. februarja je že dospel s svojimi četami v New York. Utaboril se je na prostoru, kjer je danes Park mestne hiše (City Hall Park). Angleški governer Tryon je zbežal na angleško vojno ladijo. Iz tega varnega zavetja je grozil, da ukaže streljati na mesto, ako vanj prikorakajo vstaške čete. Lee se ni ustrašil grožnje širokoustnega kraljevega governerja, pač pa je temu sporočil, da da postreliti vse kraljeve privržence, bržko bi bil oddan prvi strel na mesto. Ta odločni odgovor je toliko izpametoval governerja, da je umolknil.

Popoldne istega dneva je prijadral sir Clinton s svojim brodovjem. Spoznal je, da mu že ni več mogoče zasesti mesta z vojaškimi četami. Iz zadrege si je pomagal z izgovorom, češ, da je prišel na obisk k svojemu prijatelju Tryonu. Po nekaj dneh je odjadral proti Južni Karolini, katere governer Martin se je ravno tako skril na bojno ladijo kot Tryon.

Governer Martin je kuhal v družbi torijev protirevolucijo. (Toriji so se imenovali izdajalci ameriškega ljudstva in kraljevi privrženci.) Protirevolucijonarnemu gibanju je načeloval neki Clinton. Martin je pričakoval, da dobi na pomoč sedem linijskih polkov in brodovje, kateremu je zapovedoval sir Peter Parker in ki je bilo že na potu proti Južni Karolini. Parker je pooblastil Škota McDonalda in McLeoda, bivša častnika, ki sta se pred kratkem naselila v notranjem delu dežele, zbrati kraljeve privržence v četo in jo privesti do morja, kjer bi se naj združila z regularno armado. Častnika sta nabrala petnajst sto mož in jih odvedla proti morju, da se združita z Martinom. Vstaši so izzvedeli za ta načrt in se zbrali v velikem številu. Dohiteli so kraljeve privržence in jih premagali v hudem boju. Zasegli so sto pušk, sto petdeset mečev, dva zaboja zdravil in petnajst tisoč sterlingskih funtov. Protirevolucija je bila po tej bitki kmalu udušena. Martin je spoznal, da je načrt ponesrečil. Zato se je umaknil s Clintonom do rta Fear, kjer sta čakala brodovja pod poveljništvom sira Parkerja.

Pred Bostonom so izdelali unijsko zastavo. Pridržali so v gornjem levem vogalu angleški križ v znamenje, da se kolonije še niso ločile od Anglije. Na širokem polju je bilo trinajst črt bele in rdeče barve, ki so pomenile trinajst združenih kolonij za obrambo svobode.

Proti koncu meseca februarja so pomnožili zalogo smodnika v taboru ameriških čet pred Bostonom. Kmalu je dospel v tabor Knox s topovi iz Ticonderoge. Washington se je odločil za napad, ko je dobil topove in smodnik. Njegova armada se je tudi pomnožila za šest tisoč brambovcev.

V tabor je prišlo novo življenje. Topovi so bili postavljeni na postojanke, da so lahko streljali v mesto. Priprave za demonstracijo so bile kmalu v polnem teku in izvršene. Kongres je Washingtona nadlegoval že v decembru l. 1775 z zahtevo, naj uniči mesto, če že ne more premagati Angležev. John Hancock je imel v mestu obširno posestvo, a je navzlic temu pisal Washingtonu:

"Izvršite, in Bog naj Vam pomaga do uspeha!"

Washington je računal, da zamrzne morje v zatoku in da napade mesto od nekaterih strani. Njegovo pričakovanje se pa ni izpolnilo. Zato je postavil vzhodno od mesta na polotoku Dorchesterju nekaj baterij, s katerimi je on ogrožal utrdbe na bostonski zemeljski ožini in ladije v zatoku.

V noči dne 2. marca so pričeli Američani streljati na angleške utrdbe da obrnejo sovražnikovo pozornost od me-

sta, ki so ga mislili zasesti. Odločeno je bilo, da se napad izvrši v noči dne 4. marca. Washington in častniki so spodbujali prostovoljce s spomini na dan 5. marca l. 1770, ko je v Bostonu prvikrat tekla kri ameriškega ljudstva.

Angleški generalni štab je bil prepričan, da gre Američanom le za Dorchester, in tako se je Američanom posrečilo sredi grmenja topov postaviti zopet dve bateriji, eno vzhodno in drugo zahodno od Bostona. Položaj za Angleže je postal nevaren, in Howe se je odločil vzeti vstašem Dorchester, pa naj ga stane, kar hoče. Napočil je določeni dan za naskok. Hudi viharji so Howu preprečili načrt, in odločil se je umakniti iz Bostona, kajti pritisk vstašev je bil od dne do dne silnejši.

Pred odhodom je sklical predse najvplivnejše bostonske meščane in jim zagrozil, da razdene mesto, ako ga bodo Američani nadlegovali pri umikanju. Angleški generali so bili pač brutalni. Pripravljeni so bili stresti svojo jezo nad nedolžnimi in neoboroženimi ljudmi, kadar jih je njih strategično znanje pustilo na cedilu.

Meščanska deputacija je prišla k Washingtonu in ga prosila, naj ne napade umikajočih Angležev, dokler ji ni obljubil, da jih pusti v miru pri umikanju. Angleži so potrebovali enajst dni, da so se vkrcali. Z njimi je zapustilo mesto petnajst sto torijev, ki so oplenili trgovine in privatne hiše pred odhodom. Dne 17. marca je odjadralo angleško brodovje. Komaj so Angleži zapustili Boston, je prikorakala v mesto revolucijonarna armada; nji na čelu seveda Washington. In prebivalci so pozdravljali vojsko in njenega poveljnika.

Američani so zajeli v Bostonu dve sto petdeset topov, štiri možnarje, veliko streliva, obleke in raznih drugih življenskih potrebščin. Po odhodu britskega brodovja je prijadralo več angleških transportnih ladij, katerih poveljniki niso vedeli, da je ameriška revolucijonarna armada v Bostonu. Američani so zajeli te ladije in tako pomnožili živež in strelivo na račun angleške kraljeve vlade.

Američani so smatrali osvojitev Bostona za velik uspeh. Nova Anglija je dihala svobodno, kajti oproščena je bila kraljeve vlade. Puntarji so lahko nabirali denar in prostovoljce za nastajajočo republiko. Kongres je sprejel zahvalno adreso, v kateri se je zahvalil Washingtonu in armadi. Sklenil je, da se izdela zlata kolajna v spomin osvoboditve Bostona.

Britsko brodovje je odjadralo proti Halifaxu. Washington se je bal, da napade New York. Pustil je pet polkov pod poveljništvom generala Warda v Bostonu, z ostalo armado je odkorakal proti New Yorku, kamor je dospel dne 13. aprila. Washington je prišel kmalu na sled, da so toriji v zvezi z governerjem Tryonom in bojnimi ladijami, ki so bile zasidrane v pristanu. Izdal je stroge odredbe, da pretrga te zveze. Izdajalce so ujeli pri delu, ko so hoteli podkupiti ameriške prostovoljce. Nekega Tomaž Hikeyja, britskega ubežnika, so prijeli zaradi ščuvanja k puntu in izdajstva in ga obesili. Privrženci Anglije so bili zaradi tega strogega nastopa tako ostrašeni, da so opustili za nekaj časa nadaljno rovanje proti ameriškim kolonijam.

V februarju l. 1776 je bil kongres primoran izdati bankovce za štiri miljone dolarjev v pokritje vojnih izdatkov. Imenovan je bil poseben odbor. Temu je načeloval Ivan Adams, ki je takoj odložil svoje mesto kot višji sodnik v Massachusettsu, da se posveti novi nalogi. Odbor je šel takoj na delo.

Kongres je poslal generala Leeja v mesecu marcu na jug, da prevzame poveljništvo nad tam zbranimi četami in operira z njimi proti siru Henrik Clintonu, ki je ob ustju reke Cap Fear čakal sira Peter Parkerja z Irskega. Bro-

dovje je dobilo stike s Clintonom v maju, in kmalu nato je kongres izvedel, da namerava brodovje napasti Charleston v Južni Karolini.

Lee je takoj odpotoval v Charleston, kjer je našel zbranih šest tisoč mož. Bili so večinoma prostovoljci iz Karoline in Virginije. Mesto ni bilo utrjeno in če bi Clinton takoj napadel, ne pa odlašal z napadom, bi bil brezdvomno osvojil Charleston. Kajti Clinton je prijadral v pristan tisti dan, ko je dospel Lee v mesto.

Na otoku Sullivanu so v hitrici zgradili dve utrdbi iz palmovih debel. Eni utrdbi je zapovedoval polkovnik Multrie, po katerem je dobila ime. Angleška flota pod Parkerjevim poveljništvom je bila zasidrana pred utrdbami. Clinton je zasedel postojanke na kopnem. Po njegovem načrtu je imelo brodovje obstreljevati utrdbe, on sam pa prebresti potok in jih osvojiti z naskokom. Leeju ni bilo znano, da je mehak in gobast palmov les zelo dobra zaščita pred sovražnimi kroglami. Menil je, da je blaznost, če Moultrie brani utrdbe. Razvrstil je večjo četo pod poveljništvom polkovnika Thompsona na otoku Sullivanu, ki bi naj ubranila angleškim najemnikom prehod prek potoka. Z ostalimi četami je pa Lee hotel pomagati Thompsonu, ali Moultrieju, sploh tistemu, ki bo v stiski.

Dne 28. junija je pričelo grmeti na angleških bojnih ladijah. Obstreljavali so utrdbo Moultrie. Američani so pridno odgovarjali. Sovražne krogle so udarjale v palmova debla, toda škode niso napravile velike. Ameriški ogenj je pa hudo poškodoval bojne ladije. Pomorščaki so bili prisiljeni zapustiti eno ladijo, ki so jo zapalili, preden so odšli z nje. Ameriški ogenj je bil tako učinkovit, da so se morali Angleži umakniti.

V bitki so Angleži odstrelili drog, na katerem je vihrala zastava ameriških upornikov. Saržent Viljem Jasper je skočil čez nasip, ko so krogle kar deževale. Pograbil je zastavo in jo razvil na bližnjem kolu, da je zopet vihrala izzivajoče.

Jasper je bil rojen v Južni Karolini. Ob izbruhu revolucije je vstopil v južnokarolinski polk štev. 2. Pri obrambi Charlestona se je obnašal tako junaško, da mu je governer Rutledge ponudil svoj meč in ga povišal v poročnika. Jasper je povišanje odklonil, češ, da ne zna pisati in čitati.

Clinton je večkrat izkušal prekoračiti potok in naskočiti utrdbo. Thompson ga je vselej vrgel s svojimi topovi nazaj. Angleško brodovje se je umaknilo po hudem boju, Clinton je pa vkrcal svoje čete in odjadral proti New Yorku, da se združi s četami, ki so se zbirale okoli mesta, da ga napadejo.

Washington se ni zmotil, ko je menil, da je New York Howov cilj.

Howe je najprej odjadral v Halifax, kjer je izkrcal civiliste in druge nepotrebne reči. Dne 11. junija je zapustil Halifax in odplul proti Sandy Hooku. Tu je čakal svojega brata, ki je imel pripeljati pomoč. Governer Tryon ga je obvestil, da se Američani pripravljajo za odločen odpor. Po tem sporočilu se je izkrcal na Staten Islandu, da bi laglje opazoval gibanje sovražnika. Toriji so ga sprejeli z velikim veseljem in navdušenjem. Njegov brat je kmalu priplul z novimi četami, med katerimi so bili tudi nemški najemniki, ki so jih njih knezi prodali angleškemu kralju v vojaško sužnost. Po Clintonovem prihodu je angleška armada štela trideset tisoč mož. Angleška armada je bila tako močna in silna, da je lahko vsak trenotek napadla mesto in ga osvojila. Pred New Yorkom je bilo tudi angleško brodovje. Pred mestom je bila zbrana skoraj vsa kraljeva sila. V resnici bi bil pravi čudež, ako bi bil Washington vpričo take sile obdržal svoje postojanke.

Ali nekaj se je zgodilo, ki je dalo ameriškemu odporu proti kraljevi tiraniji popolnoma drugo lice.

IX. POGLAVJE.

Ameriški naselniki so prijeli za orožje, da se upro nasilstvu kralja in angleške vlade. Posamezni dalekovidni ljudje kot Samuel Adams, Patrik Henry in drugi so bili takoj v začetku spora prepričani, da se kolonije odtrgajo od Anglije, ako ljudstvo prime za orožje. Ljudska večina ni v začetku odpora mislila na odcepitev od Anglije in si je tudi ni želela. Ljudstvo bi se bilo zadovoljilo, če mu bi bile priznane take pravice kot angleškim podanikom v Angliji. Mogotci v Angliji so bili slepi za ta ljudski čut. Hoteli so ponižati in kaznovati ameriško ljudstvo, ker se je uprlo volji tiranskega kralja in njegove vlade. Dogodki v vojni so govorili Američanom jasno in odločno, da ne mara Anglija priznati pravic ameriškim kolonijam. Kralj, ministrstvo in angleški parlament so se trdno držali svojega cilja. Odločili so, da Američani lahko nosijo bremena angleških podanikov, ne smejo pa vživati njih pravic. Vojna je povzročila velik preobrat v mišljenju ameriškega ljudstva. Ljudstvu so se pričele odpirati oči, da je spoznalo prave namene kralja Jurija III. in njegove vlade.

Stranka, ki je zahtevala, da se naj ameriške kolonije ločijo od Anglije, se je večala z vsakim dnem. Narastla je tako, da je imela večino ameriškega ljudstva za sabo. V ljudstvu je oživela trdna vera, da si ohrani le tedaj svobodo, ako se popolnoma loči od Anglije.

Brutalno ravnanje z naseljeniki je pri ljudstvu zadušilo zadnjo iskrico ljubezni do stare domovine. Strogost vojaških poveljnikov na severju in grozodejstva kraljevih governerjev na jugu, so veliko pripomogla k preobratu v mišljenju ameriškega ljudstva.

Število torijev ali kraljevih podrepnikov je bilo še veliko v Ameriki. Ti so delali z vsemi svojimi močmi proti načrtom ameriških vstašev. Američani so v začetku odpora mrzili torije, v teku revolucijonarne vojne se je ta mržnja izpremenila v smrtno sovraštvo.

Kongres je dal v prvih marčnih dneh l. 1776 ameriškim ladijam posebne koncesije, po katerih so smele napadati angleške trgovske ladije. Kmalu nato je poslal Silas Dana v Francijo kot svojega zastopnika, da izposluje zanj pomoč. V maju je kongres priporočil, da ni treba poslušati kraljeve vlade. Jasno je bilo, da ameriške kolonije proglase kmalu neodvisnost od Anglije in tako izvrše odločen korak za ustanovitev samostojne republike.

Zbornica v Virginiji je dne 15. maja naročila svojim zastopnikom delati na to, da bi bil sprejet predlog za proglasitev neodvisnosti. Petnajst dni kasneje je kolonija Massachusetts naložila svojim delegatom, naj podpirajo rezolucijo za proglasitev neodvisnosti. Rihard Henrik Lee je dne 7. junija z ognjevitim govorom zagovarjal rezolucijo, in Ivan Adams iz Massachusettsa jo je podpiral. Delegatje so resno razpravljali o nji, nakar je bila sprejeta z majhno večino. Zanjo je glasovalo sedem kolonij, proti nji pa šest. Izvoljen je bil odbor, da izdela izjavo neodvisnosti. Imenovana sta bila še dva odbora, da izdelata načrt za združenje kolonij pod eno vlado, drugi načrt pa za vzpostavitev prijateljskih stikov z drugimi tujezemskimi državami.

V odbor za izdelanje izjave neodvisnosti so bili imenovani: Benjamin Franklin, Ivan Adams, Tomaž Jefferson, Rupert Sherman in Robert R. Liv-

ingston. Odbor je predložil svoj načrt kongresu dne 28. junija. Izjavo neodvisnosti je izdelal Tomaž Jefferson, in kongres jo je sprejel z majhnimi izpremembami. V izjavi so bili povedani vzroki v razumljivi in jasni besedi, zakaj so naselniki prijeli za orožje, da pretrgajo vezi, ki jih vežejo z Veliko Britanijo. Za izjavo neodvisnosti so bile v začetku vse kolonije. Izjemo je delala kolonija New York. Najbrž so bili temu krivi kramarski interesi. Dne 4. julija je bil proglas neodvisnosti sprejet soglasno.

Proglas neodvisnosti se glasi:

Kadar se v toku dogodkov porodi potreba, da pretrga en narod politične vezi, ki so ga vezale z drugim, in da zavzame med ostalimi državami na svetu samostojno in enako stališče, do katerega je po prirodnih in božjih postavah opravičen, tedaj zahteva pošten človeški običaj, da navede ta narod razloge, ki so ga privedli do ločitve od stare države.

Smatramo, da so same po sebi umevne in dokazov nepotrebne sledeče resnice: da so vsi ljudje enako ustvarjeni in da so sprejeli od svojega stvarnika gotove

HIŠA, V KATERI JE BILA SPISANA IZJAVA NEODVISNOSTI

Kongres je zboroval v državni hiši v Philadelphiji. Zunaj je bila zbrana velika ljudska množica, ko je zapel v stolpiču zvon oznanjujoč, da je bil sprejet oklic neodvisnosti. Novica je hitela od ust do ust in ljudstvo jo je pozdravljalo. Ameriška republika je bila ustanovljena, rodilo se je trinajst Združenih držav.

Vsi navzočni člani kongresa so še tisti dan podpisali proglas neodvisnosti. Dne 9. julija je Washington odredil, da se proglas neodvisnosti prečita pred vsako brigado zvezne armade.

neoporekljive pravice, da je med temi pravica do življenja, svobode in do stremljenja po sreči. V dosego teh pravic imajo ljudstva svoje vlade, katerih pravične oblasti izvirajo iz soglašanja vladanega ljudstva. Če pa poseže katerakoli vladna oblika v te namene in jih zatira, tedaj ima ljudstvo pravico, da tako vlado izpremeni ali pa strmoglavi in ustanovi novo vlado na takih načelih in uredi njeno oblast v taki obliki, kakor spozna, da je najpotrebnejše za njeno varnost in srečo. Razum sicer veleva,

da se stare vlade ne izpreminjajo iz majhnih in mimoidočih razlogov, in izkušnja nas tudi uči, da ljudstvo rajši trpi krivice, kolikor jih more trpeti, kakor pa bi si samo jemalo pravico z uničevanjem oblik, katerih je vajeno. Toda če dokazujejo krivice in zlorabljanja brez konca in kraja, ki gredo venomer za istim smotrom, namen, da podvržejo narod absolutnemu despotizmu, tedaj ima ljudstvo pravico in je njegova dolžnost, da strmoglavi tako vlado in da si ustanovi boljše branike za svojo bodočo varnost.

Na ta način so potrpežljivo trpele naše kolonije in tako je nastala neizogibna potreba, da se ovrže stari vladni sistem. Zgodovina sedanjega kralja Velike Britanije je zgodovina ponovnih krivic in prisvajanja neopravičenih oblasti z direktnim namenom, da ustanovi absolutno tiranstvo nad temi državami. V dokaz predlagamo nepristranskemu svetu sledeča dejstva.

Odrekel je priznanje zakonov, ki so najbolj koristni in potrebni za blaginjo ljudstva;

svojim governerjem je prepovedal uveljaviti najvažnejše in najnujnejše zakone ali jih je pa enostavno suspendiral in zavlekel, da niso prišli v veljavo;

prepovedal je zakone, ki so bili namenjeni blaginji velikih narodnih okrožij, in je sporočil, da uveljavi te zakone le tedaj, če se ljudstvo odreče pravicam zastopstva v postavodajah, kar bi bila za nas nezaslišana krivica—in kar je le tiranom v korist;

sklical je postavodajna telesa v nenavadne in puste kraje, oddaljene od javnih središč in mest, kjer so shranjeni javni spisi, z namenom, da jih poniža, utrudi in tako prisili pod svojo oblast;

razpustil je ponovno postavodajne zbore, ker so se moško upirali njegovim napadom na pravice ljudstva;

ko so bili zbori razpuščeni, ni dolgo časa dovolil novih volitev in tako je bilo ljudstvo brez zakonodajstva prepuščeno samo sebi; kolonije so bile izpostavljene nevarnosti invazije od zunaj in nereda v notranjosti;

trudil se je, da bi preprečil rast prebivalstva v državah s tem, da je oviral zakone o naturalizaciji priseljencev, omejeval priseljevanje in povzročil krivične pogoje za dobavo zemljišč;

oviral je administracijo justice s prepovedjo zakonov za ustanovitev sodnih oblasti;

podvrgel si je sodnike, da so bili samo od njega odvisni in so le pobirali plače;

uvedel je nebroj novih uradov in poslal semkaj cele roje uradnikov, ki so nadlegovali ljudstvo in se redili na naše stroške;

v mirnih časih je imel med nami stalne armade brez dovoljenja naših postavodajnih zborov;

vojno oblast je dvignil nad civilno oblast in jo naredil popolnoma neodvisno.

Dalje je gazil našo ustavo in naše zakone s sledečimi krivičnimi čini:

namestil je med nas večja števila oboroženih čet;

ščitil je vojake s sleparskimi sodnimi razpravami pred kaznijo za umore, ki so jih izvršili nad prebivalci teh držav;

zapiral je našo trgovino z ostalim svetom;

nalagal nam je davke proti naši volji;

odrekel nam je pravico do porotne obravnave v neštetih slučajih;

transportiral nas je čez morje in tamkaj gnal pred sodišče za izmišljene prestopke;

v sosednji angleški provinciji je odpravil svobodni sistem angleškega prava in uvedel samosilno vlado z razširjenimi mejami, kar je imelo namen, da po enakem vzorcu uvede absolutistično vlado tudi v naših kolonijah;

odvzel nam je svoboščine (charters) in zatrl najboljše zakone, s čimer je rušil temeljno moč naše vlade;

suspendiral je naše postavodaje in si vzel moč, da nam on daje zakone;

odpovedal se je tukajšnji vladi s tem, da nam je odrekel zaščito in nam napovedal vojno;

ropal je naša morja, napadal naša obrežja, požigal naša mesta in moril naše ljudi;

ravno v tem času je poslal semkaj veliko armado tujih najemnikov, da dovrši delo moritve, razdejanja in tiranstva, katero je že pričel z največjo perfidnostjo in krutostjo, ki nima para v najbolj barbarski dobi in ki nikakor ne pristoja glavi civilizirane države.

Prisilil je naše državljane, katere je ujel na morju, da so se morali oborožiti proti svoji domovini in da so postali rablji svojih bratov in prijateljev, ali da padejo od njihovih rok.

Izzval je med nami vstaje in nahujskal proti nam krvoločne indijanske divjake, katerih vojskovanje je zverska moritev starčkov in dece, moških in žensk.

V vsakem slučaju teh naštetih krivic smo se pritožili na najponižnejši način, toda vsaka naša pritožba in prošnja je obrodila še več krivic. Vladar, čigar značaj ga v luči omenjenih krivic označuje zatiranje, ni sposoben, da bi vladal svoboden narod.

Nismo hoteli delati nobene krivice našim britanskim bratom. Svarili smo jih neštetokrat, da naj si ne prilaščajo neopravičene oblasti nad nami; opozarjali smo jih tudi na okolščine naše emigracije in naselitve v teh kolonijah. Apelirali smo na njihovo prirojeno pravičnost in velikodušnost; sklicavali smo se na sorodne vezi med nami in jih prosili, da naj nehajo s krivičnim prilaščanjem oblasti, ki bi moralo pretrgati te vezi. Ali tudi oni so bili gluhi za naše pravične glasove in niso se ozirali na naše krvno sorodstvo. Zato moramo danes tudi njih, ki obsojajo našo ločitev, smatrati za to, kar velja za vse ostalo človeštvo; za sovražnike v vojni in prijatelje v miru.

Zaraditega izjavljamo mi zastopniki Združenih držav ameriških, zbrani v generalnem kongresu in kličoči najvišjega Sodnika za pričo naših čistih namenov, in slovesno proglašamo v imenu vsega dobrega ljudstva teh kolonij, da so te Združene kolonije od danes in da imajo pravico biti svobodne in neodvisne države, da so proste vsakega podaništva do britanske krone, da so popolnoma pretrgane vse politične vezi med njimi in Veliko Britanijo in da imajo te kolonije kot svobodne in neodvisne države od danes zanaprej vso moč napovedovati vojno, sklepati mir, ustanavljati zveze, voditi trgovino ter storiti in vršiti vse, kar imajo pravico storiti neodvisne države. Da izvedemo ta svoj proglas in zaupajoči v božjo Previdnost se zavezujemo, da smo pripravljeni žrtvovati svojo čast, imetje in svoje življenje.

JOHN HANCOCK,
predsednik kongresa.

(Sledi 55 podpisov zastopnikov iz vseh prvih trinajstih držav.)

Pogum članov kongresa je ostal neomajan. Složni so bili v sreči, a še složnejši v nesreči. Pričeli so razpravljati o ustavi, dasiravno so jih ugrožale nevarnosti od vseh strani. Ustava je bila sprejeta dne 4. oktobra l. 1776. Kongres je nadaljeval s svojim delom, države so pa pretresale ustavo in glasovale o nji. Pred prvim januarjem leta 1777 so vse države osvojile ustavo, izjemo je delala le država Maryland, ki je glasovala zanjo šele leta 1781.

Howe je imel od kralja nalogo, da izravna spor med Anglijo in Ameriko. Naloženo mu je bilo nadaljevati vojno, če bi se pogajanja razbila. Howe je bil sicer človek, ki je ljubil mir, a bil je tako omrežen s kraljevimi zahtevami, da ni mogel razumeti Američanov. S svojimi pogajanji je prišel tudi prepozno.

Ameriško ljudstvo je bilo prepričano, da se mora Amerika ločiti od Anglije, ako hoče živeti v svobodi. Howe je prejel tudi napačne informacije ob svojem prihodu pred New York. Toriji na Staten Islandu in v obrežnih naselbinah

Howe je pričel z okrožnico na ameriško ljudstvo, v kateri je obljubil pomiloščenje vsem, ki odložé orožje in priznajo kraljevo oblast. To Howovo napako je izrabil kongres. Dal je tiskati okrožnico v vseh časnikih, da ameriško

DRŽAVNA HIŠA V PHILADELPHIJI

v New Jerseyju so ga sprejemali z udanostnimi izjavami. Governer Tryon mu je zatrjeval, da v deželi kar mrgoli torijev, ki mu bodo pomagali, če jih bo podpiral.

ljudstvo izve, da zahteva Anglija brezpogojno pokorščino od ameriškega ljudstva. Okrožnica je prepričala Američane, da se morajo bojevati in izvojevati svobodo, ali pa postati sužnji.

Ob tem času se je izkušal Howe pogajati z Washingtonom. Pogajanja so se razbila, ker ni hotel oholi angleški poveljnik priznati Washingtonu naslova najvišjega poveljnika ameriške armade, Washington sam pa tudi ni maral slišati nič o pomiloščenju zaradi stvari, radi katere si Američani niso več belili glave. Odgovoril je, da je pomiloščenje nepotrebno, ker ni bil izvršen noben prestopek, da so kolonije zdaj neodvisne in da se bodo branile proti napadom. Howova okrožnica ni napravila najmanjšega učinka na ameriško ljudstvo. Zdaj je mogoče Howe šele opazil, da so ga kraljevi governer Tryon in toriji informirali napačno.

Američani so bili na jasnem, da bodo Angleži skušali najprvo zasesti New York. Angleško brodovje je blokiralo pristan. In če bi se jim posrečilo osvojiti še Hudson, bi imeli zvezo s Kanado, New York pa bi bil odtrgan od juga.

Washington je zgradil dve utrdbi na otoku Manhattanu. Ena se je imenovala Independence, druga pa Washington. Kasneje zgrajeni utrdbi, ki je stala nekoliko nižje, so dali ime Lee. Kraljevi most (Kingsbridge) je tvoril edino zvezo med otokom in kontinentom. Utrdbe so bile zgrajene, da branijo otok Manhattan in zabranijo bojnim ladijam plovbo po reki Hudson. Še kasneje so zgradili utrdbe tudi ob Hudsonu, da se obdrži zveza med južnimi in severnimi državami. Utrdba Montgomery je bila ob vznožju gorovja, šest milj po reki navzgor pa utrdba Constitution.

Washington je dal zgraditi južno od Brooklyna močno obrambno črto, da brani višine. Te priprave so bile končane, in Washington je močno zbolel. Odstopil je poveljništvo začasno generalu Sullivanu.

Howe se je pričel pripravljati za napad na ameriške postojanke. Dne 22. avgusta se je izkrcalo deset tisoč angleških vojakov na jugozapadnem obrežju Long Islanda blizo New Utrechta. Američani, broječi osem tisoč mož pod poveljništvom generalov Sullivana in Stirlinga, so bili razvrščeni v bližini Brooklyna. Iz Gravesenda so vodile tri ceste v Brooklyn; zaradi tega je bila britska armada razdeljena v tri divizije. Prvi diviziji je zapovedoval general Grant. Imela je prodirati proti Brooklynu iz Utrechta in Narrowsa. Druga divizija je bila sestavljena iz Hesov, ki jim je poveljeval general Heister. Prodirati so imeli proti Flatbushu, a potem pa proti Bedfordu in Brooklynu. Tretjo divizijo sta vodila generala Clinton in Cornwallis; ta vojska je imela prodirati v loku na desno do Flatlanda in po potu skozi Bedford, da zagrabi Američane za hrbtom. Angleški generali so izvršili vsa gibanja točno.

Clinton je pričel prodirati v noči 26. avgusta, da pride Američanom za hrbet. Za kažipota mu je bil neki torij. Ob svitu jutranje zarje je Clinton zasedel višine, s katerih je lahko obstreljeval Američane v dolini. Ameriške predstraže so se umaknile brez boja.

Hesi so naskočili dne 26. avgusta zjutraj, obenem je pa general Grant vodil svojo divizijo v boj. Američani so čakali mirno Clintonovega napada. Njim je že general Heister zastavil pot. Clinton je pričel prodirati od leve in jim tako odrezal pot za umik. Ko jim je bil za hrbtom, jih je napadel s pehoto in dragonci. Američani so bili prisiljeni obrniti proti Hesom, vsled česar so prišli med dva ognja. V boju so Hesi nastopali zelo brutalno in marsikaterega Američana sunili z bajonetom po nepotrebnem. Del boja se je vršil tam, kjer je danes znano pokopališče Greenland Cemetery.

Washington je hitel takoj na bojišče, ko je izvedel, da se vrši bitka. Dospel je prepozno, kajti bitka je bila že izgubljena. Izkušal je izenačiti bojno srečo, toda njegova moč je bila prešibka. Udrle so se mu solze po licu in v obupu je vzkliknil: "Moj Bog, kakšne vrle može sem danes izgubil!"

Ameriški general Putnam ni poslušal Washingtonovih nasvetov, po katerih je imel dobro zastražiti prelaze. Zato je bilo Howu mogoče izvesti načrt za bitko in obkoliti Američane.

Izguba za Američane je bila velika, kajti izgubili so dva tisoč mož, od katerih je večina zašla v ujetništvo. Angleži so pognali v bitko šestnajst tisoč mož, njih izgube so pa znašale le štiri sto petdeset mož. Howe je seveda delal tudi napake. Mislil je, da ima Washington veliko večjo silo, kakor jo je pa imel v resnici, in se ni upal napasti ameriških postojank. Napad nanje je odložil na prihodnji dan.

Dne 28. avgusta je deževalo. Prihodnji dan se je razprostirala gosta megla, ki se je dvignila le za trenotek, da so Američani lahko opazili, kako se na bojnih ladijah pripravljajo za izredno delo. Spoznati je bilo, da se hoče sovražnik ugnezditi v East Riverju in tako onemogočiti Američanom umikanje z Long Islanda.

Washington je sklical vojno posvetovanje, ki je sklenilo, da se Long Island ostavi. Američani so potrebovali trinajst ur, da so se umaknili z Long Islanda, in Washington je zadnji stopil v čoln.

Howe se je strašno jezil, ko je opazil, da so ga Američani ukanili. Zajel bi bil rad vso posadko na Long Islandu, pa se mu je izmuznila iz nastavljene pasti v zadnjem trenotku. Delal je tudi že priprave, kako zasede zgornji del Manhattana, da obkoli tudi Američane, ki so tvorili posadko v New Yorku.

Nekaj dni kasneje je Howe paroriral generala Sullivana. Poslal ga je kot sla v kongres s poročilom, da ima polno oblast glede sklepanja miru. Američani so na to ponudbo odgovorili, da so pri volji pogajati se z Veliko Britanijo le kot svoboden in neodvisen narod.

Washington se je bal, da ga Howe obkoli v New Yorku. Pustil je v mestu močno posadko, z glavno armado se je pa umaknil na Harlemske višine, s katerih je lahko nadaljeval umik v Westchester. Ameriška armada se je skrčila na dvajset tisoč mož. Imeli so vojna posvetovanja, na katerih so sklenili uničiti mesto, da bi ne služilo sovražniku za prezimovanje. Kongres je sklenil, da se mesto ne sme razdejati, dasiravno je bilo jasno, da ga zasede sovražnik.

Washington bi rad izvedel, kaj namerava sovražnik. Kapitan Nolan se je ponudil oditi kot ogleduh v sovražni tabor. Srečno je dospel v britski tabor in izvršil svojo nalogo. Bil je na povratku, ko ga je njegov sorodnik spoznal in ovadil angleški patrulji. Odgnali so ga v glavni stan angleške armade, v katerem so ga naslednji dan obesili kot ogleduha. Pod vislicami je rekel: "Žal mi je, da ne morem za svojo domovino žrtvovati več ko eno življenje."

Howe je ukazal zasesti otoke ob ustju reke Harlem in na njih postaviti baterijo. Dne 15. septembra so Angleži zasedli Manhattan. Washington je ukazal generalu Heathu ovirati sovražnika, generalu Putnamu pa, da naj se s svojimi četami umakne na Harlemske višine. Putnam je takoj izvršil povelje in se pričel umikati iz mesta. Ovirale so ga žene in otroci, bežeč pred Angleži. Nekaj časa so ga na umiku obstreljevali z angleških ladij, zasidranih v reki Hudson. Umikanje je bilo težavno, in Putnam je z največjim naporom rešil glavne čete. Sovražniku je moral prepustiti težke topove in tristo mož. Angleži so takoj zasedli mesto. Američani so pri Kraljevem mostu zgradili dve vrsti utrdb od reke do reke. Utrdbe so bile zgrajene iz prsti in ilovice.

Dne 16. septembra je sovražnik napadel ameriške predstraže, ki so ga pognale v beg. Po tem napadu je sledil mir za nekaj dni. Med Američani so razsajale bolezni. Bolniki so ležali po hlevih, šupah in celo pod grmovjem. Trpljenje je bilo veliko.

Howe je pričel prodirati proti Long Island Sundu, da zabrani Washingtonu

umik z otoka Manhattana. Washington je razumel sovražno gibanje in pustil za obrambo trdnjave Washington tri tisoč mož z glavno armado se je pa umaknil do utrdb pri Bronxu, v bližino vasi White Plains. Howe je napadel ameriške postojanke dne 28. oktobra, v nadi, da obkoli Američane in jim pride za hrbet. Boj je bil vroč in na vsaki strani je izguba znašala približno štiri sto mož. Po končanem boju so se Angleži utaborili pred ameriško fronto.

Washington je sodil, da napade sovražnik ameriške postojanke prihodnji dan, pa je ukazal utrditi postojanke ponoči. Howe se pa ni upal napasti ameriške pozicije. Čakal je pomoči. Ta je končno prišla, in vse je bilo pripravljeno za napad. Prihodnji dan se je pa Howe jezil, kajti spoznal je, da so se Američani umaknili ponoči iz prvih postojank in se vgnezdili v boljših in malo višjih. Uvidel je, da mu nič ne koristi, ako zasleduje Washingtona, umaknil se je z armado do Dobbs Ferryja (Dobbovega broda).

Gibanje angleške armade je v Washingtonu obudilo misel, da želi Howe za vsako ceno prodreti v New Jersey. Izdelal je nov obrambni načrt in tako razpostavil ameriške čete, da je bil pripravljen se postaviti sovražniku v bran v vsakem slučaju.

General Lee se je predkratkim vrnil z juga. Ostal je z močno četo v North Castlu, da opazuje Howa. Heath je imel ostati z drugo četo v Peekskillu, da brani gorske prelaze. Putnam je pa branil s svojo četo zapadno stran Hudsona. Washington je odšel s svojimi četami prek Hudsona, da pomaga generalu Greenu v trdnjavi Lee, če bi jo naskočili Angleži. Na Manhattanu je ostalo tri tisoč mož, da branijo trdnjavo Washington.

Želja Washingtonova je bila, da se posadka takoj umakne iz te trdnjave. Prepustil je pa odločitev generalu Greenu in polkovniku Magawu, ki sta jo sklenila braniti. Odločitev generala Greena in Magawa se je pokazala kot zmota. Dne 16. novembra je naskočilo trdnjavo pet tisoč Hesov in nekaj angleških polkov in jo osvojilo. Angleži so izgubili skoraj tisoč mož, a ujeli so dva tisoč Američanov. Washington je opazoval napad na trdnjavo, toda priti ji ni mogel na pomoč.

Po padcu trdnjave Washington je bila tudi trdnjava Lee brez pomena za ameriško obrambno črto, in Washington jo je prepustil sovražniku. Preden je Washington izvršil svoj načrt, je lord Cornwallis s šest tisoč možmi prešel na drugo stran Hudsona, da odreže pot Američanom. Radi te poteze so bili Američani prisiljeni pustiti težke topove in druge vojne potrebščine v trdnjavi.

Ameriška armada se je pričela umikati proti New Jerseyju. Lord Cornwallis ji je bil vedno za petami. Washington je komaj zapustil Newark, sovražne sprednje straže so pa korakale v mesto. Pri New Brunswicku je Washington prekoračil Raritan in se umaknil proti Trentonu, da si zavaruje prehod čez reko Delaware. Pri tem umikanju so Angleži hitro sledili Američanom. Včasih so bili oddaljeni le za daljavo topovega streljaja. Dne 8. decembra je Washington prešel pri Trentonu na drugi breg reke Delaware. Sovražnik je bil kmalu za njim, a ni mogel za ameriško armado, ker je vzela vse čolne s seboj. Lord Cornwallis se je trudil, da dobi potrebne čolne, prepelje armado na drugo stran reke in tako prodre do Philadelphije. Howe je odločil, da se počaka s prehodom čez reko, dokler ne zamrzne.

Za ameriško vstajo so napočili najbolj temni časi. New York je bil izgubljen za Američane, pregnani so bili iz New Jerseyja, armada je pa postajala od dne do dne šibkejša. Washington se je silno trudil pri umikanju skozi New

Jersey, da ga niso zapustile vse čete. General Schuyler je prejel ukaz, naj mu dovede novih čet iz Pennsylvanije in New Jerseyja, da z njimi nadomesti čete, ki jim je potekal že službeni čas h koncu. Generalu Leeju je bilo naročeno, naj se umakne prek Hudsona in se združi z vrhovnim poveljnikom. Lee se je gibal počasi. Ostal je skoraj dva tedna na vzhodni strani Hudsona. Nato so bili njegovi pohodi tako počasni, da ni mogel doseči do dne 8. decembra Morristowna. Ko se je dne 13. decembra oddaljil od svoje čete, ga je britska konjeniška patrulja zajela v neki gostilni. Poveljništvo je prevzel general Sullivan, ki se je kmalu združil z vrhovnim poveljnikom.

General Charles Lee je bil zelo domišljav človek. Sebe je smatral za najsposobnejšega vojskovalca. Zato ni videl rad, da je bil Washington vrhovni poveljnik ameriške armade. Njegovi uspehi na jugu so povečali njegovo domišljavost tako, da se je imel za edinega človeka, ki je v stanu osvoboditi Američane izpod angleškega jarma.

Službeni čas nekaterih ameriških čet je potekel s prvim decembrom. Teh čet ni mogel nihče pregovoriti, da bi ostale še nadalje v službi. Celi polki so zapustili armado, in čete, ki so prihajale iz Philadelphije, niso mogle zamašiti te vrzeli. Ljudstvo je postalo malodušno, ker ni videlo takoj v začetku revolucijonarne vojne izredno velikih uspehov. Nekateri so pričakovali čudežev od Washingtona, a ker so ti čudeži izostali, ker so bili nemogoči, se jih je polastila pobitost. Toriji so pridno izrabljali položaj in zastrupljali ljudska srca.

Navzlic takim razmeram so nanovačili v Massachusettsu in Connecticutu šest tisoč mož, da z njimi pojačajo Washingtonovo armado. Novinci so se pripravljali na odhod k armadi, sir Peter Parker je pa priplul s svojim brodovjem v Newport. To je odločilo, da so nove čete obdržali doma.

Washington se je zavedal preteče nevarnosti. Med umikanjem skozi New Jersey je vprašal polkovnika: "Ako se umaknemo v notranjo Pennsylvanijo, ali nas bodo podpirali Pennsylvančanje?" Reed je hitro odgovoril: "Ako bodo podjarmljene nižje pokrajine, se bodo višje podale." Washington se je po teh besedah z desnico prijel za vrat in rekel smehljaje, da ni njegov tilnik ustvarjen za vrvico. Tem besedam je pa dostavil: "Umakniti se morajo v okraj Augusta v Virginiji. Velike množice bodo prihrumele k nam radi varnosti. Poizkusiti moramo svojo srečo z gverilskim vojskovanjem. Ako bomo premagani, se umaknemo prek gorovja Alleghany.

Brata Howa sta v tem času izdala ukaz, da se morajo nemudoma vrniti domov vse osebe, ki so se uprle kraljevi oblasti na kopnem in na vodi. Civilnim uradnikom sta ukazala, da ne smejo podpirati veleizdajniškega gibanja in da se morajo v šestdesetih dneh odpovedati svoji namišljeni avtoriteti. Predstaviti so se imeli nalašč za to določenemu uradniku in znova priseči, da priznajo kraljevo oblast.

Precejšnje število ljudi je takoj izdalo ameriško stvar. Bili so to zemljiščni posestniki. Med njimi so bile osebe, ki so igrale veliko vlogo v puntarskem gibanju. V Philadelphiji je bilo med premožnejšimi sloji zelo veliko izdajalcev, in general Putnam se je že bal, da bi kraljevi privrženci ne zasedli mesta. Zato je svetoval, da se naj sedež kongresa preloži v drugo mesto. Dne 12. decembra l. 1776 se je zaključilo kongresno zasedanje v Philadelphiji z namenom, da prične skupščina znova zborovati v mestu Baltimore.

Američani so se z največjim uspehom bojevali proti Angležem v okolici jezera Champlain. Ameriška armada se je

utaborila pri trdnjavah Ticonderoga in Crown Point.

Carleton je sklenil osvojiti pokrajino med jezeroma Champlain in George, da zagospodari na jezerih, napravi zvezo z bratoma Howe in prezimi v Albanyju. Na ta način bi pretrgal zvezo med severnimi in južnimi Američani. Načrt je bil za Angleže lep in vabljiv.

Tu so bile ameriške vstaške čete, ki so seveda preprečile te lepe sanje. Ameriški general Sullivan je odredil uničiti na jezeru Champlainu vse čolne, ki niso služili njemu. Ob jezeru ni bilo cest, po katerih bi lahko prodirala angleška armada. Carleton je bil primoran zgraditi brodovje, ako je hotel na jezero. Po treh mesecih je bilo zgrajenih pet velikih, dvajset malih ladij in manjše število topničark, ki so se zbrale ob obrežju, da prepeljejo angleške čete.

Generalu Gatesu so bili znani Carletonovi načrti. Zato je naročil Arnoldu zgraditi malo brodovje, s katerim naj ovira Carletonovo gibanje.

V začetku meseca oktobra je angleško brodovje, obstoječe iz tridesetih ladij, razpelo svoja jadra. V brodovju je bila angleška bojna ladija "Inflexible" z osemnajstimi topovi. Dne 11. oktobra je Carleton nepričakovano naletel pri otoku Valcair na majhne ameriške ladije, ki so branile prehod med otokom in zapadnim obrežjem. Pihal je neugoden veter, in le manjše angleške ladije so se lahko udeležile boja. Arnold je bil prepričan, da se s svojimi majhnimi ladijami ne bo mogel uspešno bojevati z močnim sovražnikom. Sklenil je, da se umakne ponoči proti Crown Pointu. Prihodnji dan so Angleži zastonj napenjali svoje oči, da uzro majhne ameriške ladije. Dan kasneje se je veter spremenil, in angleške ladije so pričele iskati in preganjati Arnolda, dokler ga niso našle. Arnold se je odločil za bitko. V odločilnem trenotku so se nekatere ameriške ladije umaknile proti Ticonderogi. Arnold je vztrajal v boju, dokler ni bila njegova druga galeja primorana potegniti zastave z jadrenika. Odločil se je ladijo uničiti. Ukazal je podtakniti ogenj, in ko je bila ladija vsa v plamenu, jo je zadnji zapustil in se prepeljal na kopno.

Dne 15. oktobra se je angleško brodovje zasidralo pred Crown Pointom. Američani so razdejali utrdbe in se umaknili v Ticonderogo. Carleton je kmalu priplul pred trdnjavo, toda spoznal je, da bo kljubovala njegovim napadom. Zavrgel je svoj načrt in se vrnil v Kanado.

Gates se je prepričal, da bo imel mir pred Angleži pozimi. Zato je poslal del svojih čet Washingtonu na pomoč.

Washington je imel šest tisoč mož. Službeni čas teh čet je potekel večinoma koncem decembra. Važno je bilo zanj, da nekaj izvrši in tako pridobi zopet zaupanje čet v zmago. Uspeh bi moralično učinkoval na revolucijonarne čete. In tako se je odločil napasti Angleže ob prvi priliki.

Angleži so prenehali preganjati in zasledovati Washingtona. Misleč, da so si popolnoma podvrgli New Jersey, so razpostavili vojaške oddelke po državi. General Howe in lord Cornwallis sta bila v New Yorku. Zadnji se je nameraval vrniti v Anglijo. Angleška poveljnika sta menila, da ameriška armada pozimi ne naskoči angleških postojank. Hesi so bili razpostavljeni ob reki Delaware. Tvorili so sprednjo stražo angleške armade. Polkovnik Donop je imel svoj glavni stan v Burlingtonu, polkovnik Rahl je pa s pet tisoč pet sto možmi prezimoval v Trentonu.

Rahl je bil sposoben častnik, toda podcenjeval je Američane. Smatral jih je za tako nenevarne sovražnike, da ni zavaroval svojega tabora z nasipi. Hesi so strahovali deželo. Oplenili so puntarje, a kraljevim privržencem tudi niso

prizanašali. V bitki so imeli navado z bajoneti prebadati ranjence.

Washington je sklenil udariti po Hesih od raznih strani. Sam je imel z dva tisoč možmi preiti čez reko nekaj milj nad Trentonom in napasti sovražnika v mestu. Reedu in Cadwalladerju je bilo naročeno napasti Hese v Burlingtonu. Dogovorili so se, da se napad izvrši dne 26. decembra ob petih zjutraj.

Washington je imel s sabo štiri in dvajset topov. Prehod prek reke je pričel v božični noči. Sovražne predstraže so bile tako iznenadene, da so bežale brez odpora. Polkovnik Rahl se je izkušal postaviti Američanom v bran, bil je pa takoj v začetku boja smrtno ranjen. Njegovi vojaki so bežali proti Princetonu, kjer so zašli v zasedo Američanov, ki so ujeli tri polke. Irwin ni mogel čez reko zaradi ledu. Cadwallader se je umaknil tudi na desni breg reke. Uvidevši, da sam ni kos močnemu sovražniku, se je Washington umaknil v svoj tabor. S sabo je odvedel devet sto Hesov, katere so kasneje kazali na ulicah v Philadelphiji kot vojne ujetnike.

Ta uspeh je obudil srčnost in zaupanje med Američani. Washingtonove čete so se pričele tako množiti, da se je odločil zopet vpasti v New Jersey. Več polkov je obljubilo služiti še šest tednov. Službeni čas jim je potekel z zadnjim dnem v mesecu decembru.

Američani so izgubili v bitki samo dva moža, dva sta pa zmrznila. Ujeli so skoraj tisoč Hesov, med njimi 32 častnikov. Dne 30. decembra je šel Washington zopet na drugi breg reke in se utaboril blizo Trentona.

Za te zasluge je kongres imenoval Washingtona za šest mesecev vrhovnim poveljnikom z neomejeno močjo. Dne 30. decembra je kongres imenoval Benjamin Franklina, Silas Deana in Artur Leeja poslancem, ki so imeli iti v Francijo, da tamkaj izposlujejo pomoč.

General Howe je bil presenečen, ko je prejel poročilo o bitki pri Trentonu. Kar verjeti ni hotel, da je peščica miličarjev ujela dobro izvežbano in močno vojaško silo, ki so ji bili izkušeni častniki na čelu in ki je bila sestavljena iz dobro izvežbanih starih vojakov. Lordu Cornwallisu je bilo ukazano prevzeti poveljništvo v New Jerseyju, dasiravno se je že ukrcal, da se odpelje v Anglijo. Zbrali so hitro sedem tisoč mož, in jih dali lordu Cornwallisu na razpolago.

Washington je bil o teh dogodkih dobro poučen. Ukazal je generaloma Mifflinu in Cadwalladerju naj se mu takoj pridružita. Dospela sta v Trenton 1. januarja ter privedla s sabo tritisoč pet sto mož. Washington se je umaknil za potok Assunpik in zasedel bližnje višine, ko se je pričel bližati Cornwallis s svojo armado. Ameriška armada je štela pet tisoč za boj sposobnih mož. Zastražila je vse prehode in most čez potok, katerega je lahko obstreljevala s topovi. Pod poveljništvom generala Greena in polkovnika Handa je odšla majhna četa sovražniku nasproti, da ga ovira pri prodiranju. Četica je svojo nalogo izvršila tako izborno, da je Cornwallis dospel s svojo armado šele 2. januarja popoldne ob štirih pred Trenton. Večkrat je poizkusil priti na drugo stran potoka. Toda vsi ti poizkusi so bili brez uspeha. Misleč, da bo prihodnji dan več sreče, se je umaknil za tisti dan. "Lisjaka bomo že ujeli," se je bahal Cornwallis in tako dajal samsebi pogum. Armadi sta bili tako blizo, da so bili vidni ognji v obeh taboriščih.

Položaj ameriške revolucijonarne armade je bil zelo resen. Umakniti se ni mogla v Pennsylvanijo, ker so po reki plavale velike ledene plošče. Izid bitke je bil dvomljiv, kajti angleška armada je sestajala iz vojnih veteranov, in Cornwallis ni bil slab poveljnik. Washington si je znal pomagati tudi iz te zadrege. Znano mu je bilo, da imajo

Angleži glavno skladišče v New Brunswicku, ki ni bilo dobro zastraženo, ker je šla glavna sila s Cornwallisom. Washington se je odločil obiti levo sovražno krilo, napasti sovražnika v Princetonu in odkorakati proti New Brunswicku.

Znosili so težko prtljago v čolne, in o polnoči je ameriška armada zapustila svoje postojanke, ne da bi Angleži opazili njen odhod. Taboriščni ognji so goreli, kakor bi bila armada še vedno v svojih postojankah. V taboru je ostal majhen oddelek, da opazuje Angleže, vzdržuje taboriščne ognje in pred solnčnim vzhodom zapali mostove.

Dne 3. januarja so bili Američani pred solnčnim vzhodom oddaljeni od Princetona kakšne tri milje, ki so se mu bližali v dveh divizijah pod poveljništvom Washingtona in generala Mercerja. Trije angleški polki, ki so bili na pohodu v Trenton, so prenočili v Princentonu. General je takoj napadel polk, ki je bil pod poveljništvom polkovnika Mawhooda. Sovražni polkovnik je mislil, da je Mercerjeva divizija tista sovražna četa, katero so Angleži pri Trentonu zapodili v beg. Sklenil jo je napasti.

Napad je bil uspešen, kajti Američani so se pričeli umikati. General Mercer je bil ranjen z bajonetom. Pustili so ga ležati na bojišču, ker so mislili, da je mrtev. Med Američani je nastal nered. Četa, ki je bila sestavljena iz prostovoljcev iz Pennsylvanije, in ki jo je poslal Washington na pomoč, ni mogla priti v boj. Ogrožal jo je topniški ogenj.

Kmalu je dospel Washington na bojišče. Streljanje iz pušk in topov ga je opominjalo, naj se požuri. Takoj je spoznal položaj in kljub silnemu ognju iz topov in pušk je pognal svojega konja v največji bojni metež. Učinek je bil dober. Umijakoči Američani so se ojunačili, se zopet združili in obrnili proti sovražniku. Iz šume je prikoral polk iz Virginije in oddal salvo na sovražnika. Ameriška artilerija je pričela pošiljati karteče v sovražne vrste, in Mawhood se je pričel umikati proti glavni cesti, po kateri je bežal proti Trentonu.

Prišel je drugi angleški pešpolk Mawhoodu na pomoč. Brigada St. Clairja je zapodila ta polk v beg proti New Brunswicku. Tretji polk je videl usodo obeh polkov. V strahu je pričel bežati na vse strani. En del je bežal proti New Brunswicku, drugi je iskal zavetja v poslopju princetonske univerze, ki se je pa predal Američanom že po prvih strelih iz topov.

Američani so imeli neznatne izgube v tej bitki. Le Mercer, ki je bil pogumen vojak in sposoben častnik, je nekaj dni kasneje podlegel zadobljeni rani.

Washington je po končani bitki krenil proti New Brunswicku. Ko je imel Princeton za seboj, je sklenil opustiti napad na New Brunswick in se umakniti proti Morristownu. Prepričan je bil, da se Cornwallis napoti proti New Brunswicku, ko opazi, da so Američani zapustili svoje postojanke.

Dne 3. januarja je bil Cornwallis zelo presenečen. Odkril je, da so Američani zapustili tabor, katerega je nameraval napasti. Grmenje topov pred Princetonom mu je povedalo, kam se je namenil Washington. Bil je v skrbeh zaradi skladišč v New Brunswicku in odšel z armado proti Princetonu, da dohiti Američane. Na potu so ga precej uspešno ovirali ameriški vstaši. Prodrl je do Stoney Creeka (Skalnatega potoka) in videl, da je most podrt. Nagnal je vojake v ledeno vodo, ki jim je segela do prs, ko so jo bredli. Na vsak način je hotel doiti Američane. Iz Princetona se je obrnil proti New Brunswicku. Šele tu pa je spoznal, da so Američani krenili drugo pot. Dal je mesto utrditi, ker je bil prepričan, da ga napadejo Američani.

Washington je skušal s svojo utrujeno armado doseči gorovje, da se armada odpočije od trpljenja zadnjih dni. Šel je prek Millstona in Raritana in se najprej utaboril pri Pluckeminu, kasneje se pa umaknil v Morristown.

Ko se je njegova armada pomnožila za nekaj bataljonov, je osvojil Elizabeth in Woodbridge. Prisilil je sovražnika v defenzivo in je bil popolnoma v oblasti obrežja New Jerseyja. Kongres se je zopet vrnil v Philadelphijo, ker si ni sovražnik upal zapustiti New Brunswicka in Perth Amboyja. Ljudstvo v New Jerseyju je dihalo svobodneje in v milici je oživelo zopet zaupanje vase.

Ljudstvo je zdaj zaupalo v svojo moč, dasi je vedelo, da bo boj dolgo trajal in zahteval še veliko žrtev.

Washington je izkušal pozimi reorganizirati armado, da jo usposobi za vojskovanje spomladi. Kongres mu je povzročal veliko preglavic s tem, da je najemal čete le za kratek službeni čas. Trudil se je odpraviti to metodo za najemanje čet, toda njegov trud ni imel uspeha. V taboru so se širile koze. Ukazal je cepiti vsem vojakom koze. da tako omeji število žrtev te morilke.

Poizkušal je izmenjati angleške ujetnike za ameriške. Angleži seveda niso hoteli izmenjati moža za moža, trdeč da so Američani puntarji. Poudarjali so, da bi s tako izmenjavo priznali Američane za vojskujočo se silo. To je pa le star izgovor tiranov in nazadnjakov, ki žive v domišljiji, da se lahko ustavi razvoj človeške družbe v boljšo in višjo civilizacijo.

Razmere so bile seveda hujše kot izgovori nazadnjakov. Ujeti niso bili le ameriški borci za svobodo in neodvisnost, ampak ujeto je bilo tudi lepo število kraljevih najemnikov. To je menda odločilo, da se je pričel general Howe pogajati z Američani za izmenjanje ujetnikov, akoravno so še malo preje trdili angleški mogotci, da se kaj takega ne more zgoditi.

Angleži so grdo ravnali z ameriškimi ujetniki, ker so si ljudje na krmilu angleške vlade domišljali, da z grdim ravnanjem najhitreje izpremene ameriške puntarje v lojalne angleške podanike. Delali so napake, kakršne so delali pred njimi vsi nazadnjaki, ki so se krčevito držali starega reda, čeprav jim je zgodovina govorila z nepobitnimi dokazi, da staro tam umre, kjer so pogoji in razmere za novo življenje. Zaprte so jih imeli v skladiščih za blago in na starih ladijah. Ujetniki so dobivali slabo in pičlo hrano. Bili so skoraj napol nagi. Pozimi so trpeli strašno zaradi mraza. Njih trpljenje je bilo grozno. Bili so tako sestradani, da so bili podobni živim okostnjakom. Samo v New Yorku jih je umrlo več kot deset tisoč v vojnem času.

Howe je hotel te sestradane jetnike izmenjati za ujete Hese, da tako pomnoži svojo armado. Washington je to ponudbo odbil. Marsikomu se je Washingtonova odredba zdela ostra, a kongres jo je odobril, kajti zavedal se je, kaj pomeni izmenjati sestradance za zdrave in dobro hranjene ljudi. Hesom se je godilo dobro v ameriškem ujetništvu. Američani so jih hranili dobro in tudi zmrzovati jim ni bilo treba pozimi. Ameriški ujetniki v angleškem jetništvu so bili tako sestradani, da bi mnogi ne mogli domov, ako bi jih izpustili. Pozimi je kongres imenoval pet nadaljnih generalnih majorjev. Imenovani so bili Stirling, St. Clair, Mifflin, Stephen in Lincoln. Arnold je bil najstarejši brigadni general. Jezil se je, ker so ga prezrli pri povišanju. Zaradi te krivice se je pritožil. Vrhtega je imenoval kongres še osemnajst brigadnih generalov.

V tem zasedanju je kongres posvetil največ časa vojaškim zadevam. Po zaključkih so se imeli osnovati štirje polki konjenice, in reorganizirati je bilo treba konjeniško službo. V brodovju so bile tudi izvedene reforme. Dovršenih

je bilo več fregat, na drugih je bilo delo ustavljeno, ker je primanjkovalo denarja. Zdaj so se potrudili dovršiti tudi te fregate, kajti ameriško brodovje je bilo blokirano v luki Providence, Rhode Island.

Ameriške križarke so povzročile velike izgube britski trgovski mornarici posebno v Zapadni Indiji. V prvem letu so zajele skoraj tri sto angleških trgovskih ladij. Naloženo blago na zajetih ladijah so cenili na milijon dolarjev. Ameriške transportne ladije so še vedno vzdrževale zveze s Francijo, Španijo in Holandsko. Precej ameriških ladij so zajele tudi britske križarke.

Washington je spomladi še precej časa ostal v Morristownu. Izkušal je prijeti sovražnika, kjer se mu je nudila prilika, da ga lahko naskoči. Angleži so izrabili prve pomladanske dneve za roparske pohode. Tak roparski pohod so izvršili proti Peekskillu, v katerem so Američani imeli svoja skladišča za vojne potrebščine. General McDougal, zapovednik ameriških čet, je požgal skladišča in se umaknil v hribe, ki so obdajali mesto. Angleška premoč je bila silna, in zato se je odločil za umik. Sovražnik se ga ni upal napasti v novi poziciji, ampak se je umaknil ob reki. Ameriški general Heath je bil premeščen v Massachusetts, da prevzame poveljništvo nad ondotnimi četami. Poveljništvo nad četami v hribih je pa obdržal general Putnam.

Koncem meseca aprila je Howe poslal Tryona, zadnjega newyorškega kraljevega governerja, z dva tisoč možmi v Danbury, da zapleni ameriške potrebščine. Tryon se je izkrcal v bližini Norwalka. Odtukaj je odšel v Danbury in požgal mesto in skladišča. Nikjer ni naletel na sovražnika. Domišljal si je, da je zmagonosno dokončal svoj roparski pohod.

Američani so izvedeli takoj po njegovem izkrcanju v Norwalku o nalogi njegove vojske. Generala Sullivan in Wooster sta v hitrici zbrala šest sto miličarjev. Arnold je zbral nekaj prostovoljcev v New Havenu in se pridružil generaloma. Takoj po združenju so ameriški vstaši pričeli zasledovati roparje in jih nepretrgoma napadali. Tryon je pri teh napadih izgubil tri sto mož. Izredno je bil vesel, ko se je vkrcal na ladije in se tako iznebil nevidnega sovražnika, ki ga je neprestano napadal. Izgube Američanov so bile neznatne. Arnold se je tako odlikoval v zasledovanju sovražnika, da ga je kongres imenoval generalnim majorjem in mu daroval krasno osedlanega konja. Tudi to priznanje je bilo pomešano s krivico. Datum v dekretu je bil tako izpremenjen, da je v poveljništvu zavzemal nižje mesto. To ga je hudo užalilo.

Miličarji v Connecticutu so bili razkačeni, ker so kraljevi najemniki požgali Danbury. Prisegli so maščevanje. Polkovnik Meigs je kmalu na to s sto sedemdeset možmi in v ribiških čolnih napadel angleške ladije, naložene z vojnimi potrebščinami, v Sag Harborju. Sežgal je dvanajst ladij. Vrnil se je z osemdeset ujetniki, ne da bi izgubil enega svojih mož.

Novinci so prihajali še vedno poredkoma v ameriški tabor, dasiravno se je Washington pošteno trudil pomnožiti ameriško armado. Kongres je na njegovo priporočilo sprejel postavo, da postanejo svobodni vsi, ki opravljajo prisilno delo, ako vstopijo v ameriško armado. Hesom so ponujali zemljišča zastonj, če zapuste angleško vojsko.

Na severu je ostal Schuyler z majhno silo. Imel je le sedem sto za boj sposobnih mož v Ticonderogi. Obrnil se je večkrat do Washingtona s prošnjo, naj pomnoži njegove čete in mu pošlje strelivo. Ali vojskovodja pa ni mogel ustreči njegovi želji, ker ni mogel pogrešiti niti enega moža.

Pozimi so izkušali nekateri Schuylerju nenaklonjeni ljudje izpodkopati

ugled. Podtikali so mu razne reči, ker bi radi videli, da bi Washington imenoval generala Gatesa njegovim namestnikom. Obdolžitve so bile tako grde, da je Schuyler sam podal svojo resignacijo, ki je pa kongres ni hotel izvedel, kako je razsodil preiskovalni odbor. Odpotoval je nato v Philadelphijo, da se pritoži zaradi krivic, ki se mu gode.

Američani dozdaj še niso imeli svoje zastave. Šele v letu 1777 je kongres

HIŠA BETSY ROSSOVE V PHILADELPHIJI, V KATERI JE BILA IZDELANA NARODNA ZASTAVA

sprejeti. Imenovan je bil preiskovalni odbor, ki je dognal, da so obdolžitve neutemeljene. Schuyler je dobil nalog, naj zopet prevzame poveljništvo. General Gates je bil silno razočaran, ko je določil ameriško zastavo. Obdržal je trinajst prog, križ sv. Jurija je pa nadomestil s trinajst zvezdami. Za vsako državo je bila ena zvezda. Tako je Ameriška republika dobila svojo zastavo s

trinajst progami in zvezdami. Za kolikor držav se je odtlej povečala Ameriška republika, toliko zvezd je bilo na zastavi. Kolikor je zvezd, toliko je držav.

V Evropi so z velikim zanimanjem sledili dogodkom v Ameriki. Francoska vlada je bila še pred izbruhom revolucije prepričana, da povzroči angleška vlada s svojim krivičnim ravnanjem ločitev ameriških kolonij od Anglije. Deset let pred izbruhom revolucije je vojvoda Choiseul, prvi minister Ljudevita XV., poslal barona De Kalba v Ameriko, da preuči ameriške razmere. De Kalb je bil bistroumen človek, ki je znal opazovati. Svoji vladi je predložil več dokazov, da si Anglija s svojim krivičnim ravnanjem napram kolonistom odtujuje Američane. Choiseul se je poslužil ugodne prilike. Upal je, da bodo Američani strožje obsojali postopanje Anglije, ako jim Francija ponudi svobodno trgovino.

V začetku revolucije je bila Francija popolnoma pripravljena pomagati Američanom, da se otresejo angleškega vrhovnega gospostva. Prijatelji Američanov so bili v velikih skrbeh, ko so izvedeli za poraz Američanov na Long Islandu, o izgubi New Yorka, o umikanju iz New Jerseyja. Splošna sodba je bila, da Američani podležejo angleški premoči.

Spomladi leta 1777 so izvedeli v Evropi, da so ameriški vstaši potolkli angleško armado, obstoječo iz starih in izkušenih vojakov, pri Trentonu, zmagali pri Princetonu in spodili sovražnika iz New Jerseyja. O ameriških vstaših so sodili, da so razkropljeni na vse štiri vetrove, dokler jih ni vest o novih vstaških uspehih prepričala, da ameriška revolucija še ni mrtva. Vesti o vstaških uspehih so povzročile začudenje v Evropi, kajti na evropejskih dvorih so živeli v prepričanju, da so vojaške čete v stanu razgnati in zapoditi v beg slabo oborožene kmete na tako učinkovit način, da jih ne bo nikdar več skominjalo se upreti svojemu kronanemu vladarju. Le v Franciji so se veselili teh vesti. Kajti Francija bi rada pomagala Američanom. Le prepričati se je hotela, ali so Američani kos nalogi, ki so jo podvzeli, ali ne. V Franciji so slavili Američane kot junake in hvalili Washingtonovo nadarjenost.

Ti dogodki so vplivali, da se je Francija odločila pomagati Američanom. Ameriške trgovske ladije, ki so lovile angleške trgovske ladije, so se oborožile tajno s francosko pomočjo. Američani so prodajali zajete in osvojene angleške ladije v francoskih pristanih. Angleška vlada je protestirala, toda francoska vlada se ni brigala za te vrste protestov. Francoska vlada je tajno darovala Američanom orožje in jih zalagala z raznimi vojnimi potrebščinami. Spomladi leta 1777 so odplule iz Francije tri ladije, naložene z vojnimi potrebščinami. Angleži so ujeli dve, tretja pa je srečno prijadrala v ameriški pristan in razložila vojno blago.

Ameriški zastopniki, pooblaščeni po kongresu, so stopili na francoska tla spomladi leta 1777. Njih moč je bila velika, kajti sklenili so lahko zvezo s Francijo. Francoski kraljevi minister grof de Vergennes se je posvetoval večkrat z njimi in jim obljuboval pomoč. Francija pa še ni bila pripravljena za vojno.

Kljub odlašanju oficijelne Francije je bilo veliko Francozov pripravljenih pomagati Američanom. Med temi je bil tudi mladi grof Lafayette, potomec stare plemiške rodbine in precej bogat. Njegovo navdušenje za Američane je bilo tako veliko, da je kupil ladijo in jo naložil s potrebščinami za vojskovanje. Francoska vlada je nastopala navidezno, kakor da hoče ubraniti ladiji odhod, ki je vseeno zdrknila na odprto morje in obrnila svoj rilec proti Ameriki. Poleg Lafayetta so bili na

ladiji De Kalb in Poljaka grof Pulaski in Tadej Kosciusko. Kasneje je prišel za njimi tudi baron Steuben, zaupnik Friderika Velikega, ki je uvedel prusko vežbanje in prusko disciplino v revolucijonarno armado.

Sredi maja je Washington zapustil svoj tabor pri Morristownu in se utaboril na višinah pri Middlebrooku. Odtukaj je lahko opazoval gibanje Angležev. Angleški general Howe se je trudil izvabiti Washingtona iz dobro utrje-

LA FAYETTE

ne pozicije na planjavo, da tako stre ameriško armado. Njegov trud je bil zaman, kajti Washington je poznal past, v katero ga je vabil Howe. Angleški general je spoznal, da so njegovi poizkusi ničevi, in se umaknil kasneje na Staten Island.

Američani niso nikdar počivali. Polkovnik Barton se je v neki temni noči s stotnijo ameriških prostovoljcev srečno prepeljal mimo angleškega brodovja v zatoku Narrangansettu in se brez vsake nezgode izkrcal. Straže so ujeli in ranjenega generala Prescotta izvlekli iz postelje, katerega so Američani črtili zaradi njegovega surovega postopanja. Kasneje so tega angleškega generala izmenjali za ameriškega generala Karel Leeja.

Washington je medtem izvedel, da je angleški general Burgoyne vdrl s svojo armado v državo New York. Iz njegovega gibanja je bilo spoznati, da želi doseči Hudson. Vohuni so obvestili Washingtona, da pošilja Howe svoje čete na ladijah. Washington se je trudil dognati, ako se Howe ne želi združiti s četami generala Burgoyna, ali namerava odposlati svoje čete pred Philadelphijo. Howe je odjadral koncem julija na morje in deset dni kasneje so bile njegove ladije pred izlivom reke Delaware. Washingtona je to uverilo, da namerava Howe napasti Philadelphijo. Za to se je napotil v Germantown, da vidi, kako razvije sovražnik svoje nadaljne načrte. Komaj je Washington dospel v Germantown, je angleško brodovje odrinilo zopet na morje. Cilj Angležev je bil neznan. Washington se je omejil na opazovanje in je bil pripravljen oditi na pomoč mestu, ki ga napade angleška armada.

Odšel je v Philadelphijo, da se posvetuje s člani kongresa glede utrdb Philadelphije. Tukaj se je seznanil z Lafayettom in je v njem spoznal odločnega bojevnika za ameriško svobodo in neodvisnost.

Sredi tega čakanja je prejel od Schuylerja poročilo, v katerem ga je prosil pomoči. Odposlal je na pomoč dve brigadi in naročil polkovniku Morganu, naj mu pomaga s svojimi strelci, ki so se izurili v bojih proti Indijancem. Generala Arnolda je odposlal proti severju, da prevzame poveljništvo ene divizije. Putnam je imel ovirati sira Clintona, če bi hotel jadrati po Hudsonu navzgor, da se združi z Burgoynom. General Lincoln je zapovedoval milici v Massachusettsu. Ta je dobil naročilo, naj pohiti Schuylerju na pomoč.

O angleškem brodovju ni bilo slišati nobenega glasu, kje je. Washington se je zaradi tega pripravil, da odrine v New Jersey, pa je nepričakovano prejel poročilo, da se je sovražnik izkrcal v zalivu Chesapeake pri Elktonu v državi Maryland, kakih šestdeset milj od Philadelphije. Očividno je bilo, da namerava sovražnik prodirati po kopnem proti Philadelphiji, brodovje se pa vrne v reko Delaware, da operira na vodi. Howe je imel osemnajst tisoč mož. Izkrcal se je 25. avgusta in pričel takoj s pohodom proti Philadelphiji.

Washington je imel le enajst tisoč za vojskovanje sposobnih mož. S tako močjo se pa ni mogel meriti s sovražnikom na odprtem polju. Odšel je vseeno nasproti sovražniku in dospel še pred njim v Wilmington. Odločil se je zabraniti sovražniku prehod prek reke Brandywine. Howe je ukazal generalu Knyphausenu navidezno naskočiti brod Chadds, kakor da išče primernega kraja za prehod prek reke. Medtem je imel angleški general Cornwallis prebresti reko tam, kjer se razdeli v več tokov, in napasti desno ameriško krilo. Knyphausen se je ravnal po ukazih, in pri brodu Chaddsu se je vnela vroča bitka. Američani so prekoračili reko večkrat in napadli Angleže od strani. Umakniti pa so se morali vselej, kajti sovražna premoč je bila prevelika zanje. Cornwallis je izvršil tudi svojo nalogo in bil kmalu na levem bregu reke. Washington je bil takoj na jasnem, da je ogrožano njegovo desno krilo. Ukazal je generalu Sullivanu prebresti reko in napasti levo krilo generala Knyphausena, sam pa napade na desnem krilu. Na ta način bi Washington strl desno Howovo krilo. Nenadoma je pa došlo poročilo, da Cornwallis ne prodira proti Američanom. Bila so izdana protipovelja, ki so rešila generala Knyphausena. Po kratkem obotavljanju so pričeli Angleži prodirati na levem krilu. Sullivan je razpostavil svoje čete v bojnih vrstah na gričih nad Birmingham-Churchom. Njegovo levo krilo je segalo do reke, in topništvo je bilo v ugodni poziciji. Američani so junaško vzdržali naskok sovražnih čet. Premoč je bila velika in tako je nastala zmešnjava v ameriških vrstah, ki so se pričele umikati v šume, okoli obeh Sullivanovih kril. General Greene je prišel v usodepolnem trenotku na pomoč, vendar pa ni mogel več izvojevati zmage, dasiravno se je pogumno vrgel na močnejšega sovražnika. S svojimi četami je zadržal sovražnika, da se je ameriška armada lahko umaknila v redu do Chesterja. Lafayette je bil v bitki ranjen, in Pulaski se je obnašal tako hrabro, da je bil imenovan brigadnim generalom in poveljnikom konjenice.

Sir Howe ni izkoristil svojega uspeha. Ostal je dva dni v taboru blizo bojišča. Washington se je pa najprej umaknil v Chester, a nato pa v Germantown, kjer se je utaboril z armado.

Američani niso bili obupani, ampak so komaj čakali, da se zopet spoprimejo z Angleži. Washington je zopet prekoračil reko, da se pomeri s sovražnikom. Deževalo je, bojne potrebščine so se zmočile, in nevarno je bilo pričeti bitko. Na sovražnika je naletel dne 16. septembra pet in dvajset milj od Philadelphije. Umaknil se je do Potts Grova, obenem pa odposlal pet tisoč mož, da napadejo sovražnika za hrbtom. Neki torij je izdal načrt angleškemu poveljniku, ki je napadel takoj tisoč pet sto mož pod poveljništvom generala Wayna pri Paoli. Napad je bil izvršen ponoči, in Wayne je izgubil tri sto mož.

Jasno je bilo, da se Philadelphija ne more ubraniti sovražniku. Kongres je spoznal nevarnost, ki je pretila mladi republiki. Poveril je Washingtonu diktatorsko oblast za šestdeset dni in jo po preteku tega časa podaljašal še na štiri mesece. Zaključil je svoje zasedanje in sklenil se zopet sniti na zasedanje v

Lancastru. Iz Philadelphije so pričeli dovažati vojne potrebščine.

Howe se je delal, kakor da hoče prek Schuylkilla in se polastiti ameriških skladišč v Readingu. Washington je tako razvrstil svoje čete, da lahko brani to postojanko. Medtem je pa Howe po drugem potu odkorakal in je dne 28. septembra zasedel Philadelphijo.

Američani so še vedno držali utrdbe ob reki Delaware, ki so bile zgrajene ob reki Schuylkill. V Pennsylvaniji je bila trdnjava Mifflin, v New Jerseyju pa Mercer. Trdnjavi sta bili oboroženi s težkimi topovi in obvladovali reko. Piloti, zabiti v reki, so bili zvezani s težkimi verigami. Imeli so tudi baterije na plavih.

Washington je izvedel, da so odrejene močne čete, ki imajo odpraviti vse ovire v strugi tiste reke. Dobivši pomoč z mnogih strani se je odločil napasti sovražni tabor pri Germantownu. Dne 4. oktobra je napadel Angleže. Njegov napad je prikrivala gosta megla. Po njegovom načrtu sta imeli obe krili napasti hkrati in odrezati sovražni krili od središča. General Conway je potisnil sovražni polk nazaj in skoraj osvojil Germantown, ko se je spet sovražnim stotnijam posrečilo zasesti hišo iz kamna in ustaviti Američane. General Greene je podil desno sovražno krilo pred seboj. Vdreti je imel v Germantown. Milica iz Pennsylvanije in Marylanda ni naskočila sovražnega krila. Zato je angleški general Grey lahko hitel na pomoč ogrožanemu središču. Prišlo je do vroče bitke. Divizija generala Greena je naskočila s tako silo, da je vdrla v mesto in zajela več ujetnikov, a se je morala vdati, ker se ji je postavilo angleško desno krilo po robu. Američani so bili napadeni odzadaj in so se morali umakniti.

Washingtona je ta neuspeh zelo poparil, in pisal je kongresu: "Vsako poročilo potrdi moje mnenje, da so se naše čete umaknile, ko se je zmaga nagibala na našo stran."

Howe se je odločil napasti trdnjavi ob reki Delaware. Grofu Donopu je ukazal, naj naskoči s svojimi Hesi ameriške postojanke pri Red Banku. Donop je izvršil povelje. Američani so ga sprejeli s takim ognjem, da je padlo štiri sto Hesov, med katerimi je bil tudi njih poveljnik. Angleži so izgubili pri tem napadu tudi dve ladiji, a še več jih je bilo poškodovanih.

Hipoma se je Angležem posrečilo postaviti na nekem majhnem otoku dve bateriji. Tako je prišla trdnjava Mifflin med dva ognja. Američani so jo zapustili po trdovratnem boju, v katerem je utrpela veliko škode, in ponoči so se umaknili na Red Bank, katerega so zapustili dva dni kasneje, ko jih je lord Cornwallis ogrožal z veliko silo.

Tisti dan po bitki ob reki Brandwyne je admiral Howe prijadral s svojim brodovjem v reko Delaware. General Howe je sklenil ostati čez zimo v Philadelphiji in ukazal postaviti več baterij od bregov reke Schuylkill do bregov reke Delaware.

Prihajala je zima. Tudi Washington se je umaknil z armado z Valley Forge ob reki Schuylkill, da lahko brani zborujoči kongres in skladišča v Readingu.

Na severju so se v tem letu odigrali važni dogodki. Sir Guy Carleton, poveljnik angleške armade, je bil odpoklican. Na njegovo mesto pa je prišel Burgoyne.

Angleška armada je v maju l. 1777, ko je Burgoyne prevzal poveljništvo, štela deset tisoč mož. Osem tisoč je bilo regularnih vojakov, dva tisoč pa Kanadčanov in Indijancev. Vojska je bila dobro preskrbljena in zapovedovali so ji dobri generali, med katerimi sta bila tudi general Fraser in baron Riedesel. Ta je poveljeval Hesom. Artilerija je bila oborožena z najmodernejšimi topovi. S to armado je imel Burgoyne

odrezati Novo Anglijo od srednjih in južnih kolonij in izročiti vso deželo Howu na milost in nemilost.

Burgoyne je odposlal sedem sto mož lahke pehote pod poveljništvom polkovnika St. Legerja in četo Indijancev proti reki Mohawk, da pomagajo glavni armadi pri osvajanju trdnjav ob kanadskih jezerih in napadejo sovražnika za hrbtom. S pohodom je pričel Burgoyne dne 16. junija 1777. Njegova pot je vodila proti St. Johnu.

General Schuyler je imel zelo šibko armado, razpostavljeno med Albanyjem in jezerom Champlain. General St. Clair je imel v trdnjavi Ticonderogi komaj tri tisoč mož. Upal je vztrajati, dokler ne dobi pomoči.

Dne 2. julija je bil Burgoyne že pred Ticonderogo in jo pričel oblegati. Nasproti trdnjave se je dvigal hrib Mount Defiance. Američani ga niso utrdili, ker so mislili, da je nemogoče nanj spraviti topove. Hribu niso pripisovali važnosti. Angleži so jih pa poučili, da so napravili zmoto. Po tridnevnem napornem delu so Angleži postavili topove vrh hriba, odkoder so z njimi lahko streljali na ameriške utrdbe. St. Clair je zdaj spoznal napako in zapustil utrdbe. Svoj tovor je poslal v Skenesborough, današnji Whitehall, s četami je zasedel trdnjavo Independence na nasprotnem obrežju. Angleži so opazili umikanje in naskočili, preden je bilo dovršeno. Nepričakovani napad je prisilil Američane, da so sežgali svoje ladije in se pričeli umikati proti Skenesboroughu. Medtem ko so se vršile te operacije na vodi, je angleški general Fraser zasledoval Američane, ki so se obrnili proti Hubertonu. Dne 7. julija je došel zadnje ameriške straže, in pričela se je bitka, ki je bila v začetku neugodna za Angleže. Že so se umikali, ko je general Riedesel dospel s Hesi na bojišče in se vrgel z vso silo na Američane. Hesi so odločili bitko v prid Angležem.

Američani so se razpršili v nepregledne šume. Izgubili so približno dve sto mrtvih, na angleški strani je pa padlo sto dvajset mož. Ko je St. Clair izvedel o porazu, se je združil z umikajočimi se Američani, ter se obrnil proti utrdbi Edward, kjer se je spojil s Schuylerjem, vrhovnim poveljnikom ameriške armade na severju. Ameriška armada je štela od štiri do pet tisoč mož. Bila je prešibka, da bi se kosala z angleško, Schuyler se je sklenil umakniti po Hudsonu do otokov ob izlivu reke Mohawk.

Burgoyne je prihajal po poti, ki je vodila mimo trdnjave Anne, ki so jo Američani uničili pred svojim umikom. Schuyler je oviral uspešno Burgoyna na njegovem pohodu. Včasih ni angleška armada napravila več hoda na dan kot eno miljo. Američani so požigali za sabo mostove, sekali drevje in ga metali na ceste. Ko je Burgoyne dospel do trdnjave Edward, ni bilo nikjer Američanov, kajti umaknili so se že proti Saratogi.

Na tem pohodu so Angleži utrpeli velike izgube. Britski general je odposlal polkovnika Bauma s pet sto možmi, da zasežejo skladišča in živino v Lexingtonu, Vermont. Polkovnik John Stark je hitro sklical milico v bližnji okolici in porazil Baumovo četo. Bataljon Hesov, ki je prihitel pod Breymanom na pomoč, je doletela ista usoda kajti Američanom je prišel na pomoč polkovnik Warner.

Druga nesreča je zadela Angleže pri Oriskanyju.

Schuyler je odposlal generala Nikolaj Herkheimerja ali Herkimerja, kot mu pravijo Američani, sina nemškega naselnika iz doline Mohawk, proti indijanskemu glavarju Brantu. Herkheimer je zbral nemško milico in poslal v utrdbo Schuyler ali Stanwix polkovnika Gansevoorta s posadko. V začetku avgusta sta dospela angleški general St. Leger in indijanski glavar Brant in pri-

čela oblegati to utrdbo. Herkimer je sklenil pohiteti na pomoč. Poklical je vse može od 16. do 60. leta pod orožje. S svojo brigado, broječo osem sto nemških miličarjev, se je napotil proti utrdbi Stanwix. Dne 3. avgusta je dospel do kraja, kjer je dandanes vas Oriskany.

Miličarji so silili naprej, kajti komaj so čakali, da se srečajo s sovražnikom. General jih je svaril pred hitrim prodiranjem. Brigada je zašla v indijansko zasedo. Vnel se je strašen boj na življenje in smrt. Američani so izgubili sto šestdeset mož, mrtvih in ranjenih. Indijanske izgube so bile ravno tako velike, če ne večje. Američani so ostali na bojišču, kajti Angleži in njih zavezniki so pričeli bežati, ko so slišali grmenje topov odzadaj, misleč, da so obkoljeni.

Polkovnik Gansevoort je odredil, da mora dve sto petdeset mož iz utrdbe na pomoč. Ta oddelek je vpadel v angleško taborišče, kjer se je polastil vseh potrebščin in odnesel celo darila za Indijance s sabo.

Indijanci so bili zelo nezadovoljni s takim izidom. Ponoči so oplenili angleške častnike in čolne v Wood Creeku in se s plenom vrnili domov. Tako so se Angleži prepričali, da so Indijanci slabi zavezniki, in jih niso več uporabljali za pomožne čete.

Bitka pri Oriskanyju je bil prvi večji uspeh Američanov na severju in je ojunačil naseljnike, da so z zaupanjem zrli v bodočnost. Ta bitka je jasno govorila, kaj čaka generala Burgoyna na njegovem pohodu.

General Arnold je odšel 13. avgusta z osem sto možmi, da prisili Angleže na umik izpred utrdbe Stanwix. Indijanci so zbežali po oplembi angleškega taborja in St. Leger se je odločil opustiti obleganje, ko so ga zapustili njegovi indijanski zavezniki. Bal se je popolnega poraza, ako počaka, da dospo Američani.

To so bile vesti, ki jih je prejel Burgoyne v trdnjavo in ki niso bile zanj razveseljive.

Dne 19. avgusta je dospel v ameriško taborišče general Gates, da prevzame vrhovno poveljništvo nad severno armado. Schuyler je postal žrtev intrigantov, ki so pričeli z rovanjem proti njemu po padcu trdnjave Ticonderoga. Schuyler je bil človek, ki je dal več za stvar kot za svojo osebo. Jezil se ni nad spletkarji, ampak je dal svojemu nasledniku važne nasvete, kako naj ravna z miličarji na severju in indijanskimi plemeni, ako hoče zmagati in poraziti Burgoyna.

Burgoyne ni vedel, kaj naj stori. Potratil je en mesec, da dobi potrebščine iz Kanade. Ali se naj vrne v Kanado ali nadaljuje svojo pot? Pred njim je bilo na potu devet tisoč Američanov, ki so bili pripravljeni za vsako ceno zabraniti nadaljnje prodiranje.

Burgoyne se je odločil, izvesti svoj prvotni načrt in prodreti do Albanyja. Dne 13. septembra se je prepeljal prek Hudsona in se utaboril na ravninah pred Saratogo.

Dne 19. septembra sta si stali sovražni armadi tako blizo nasproti, da so se videle priprave za bitko v obeh taborih. Burgoyne je izbral svoj glavni stan na desnem krilu, ki sta ga krila general Fraser in polkovnik Breyman z grenadirji in lahko pehoto. Levo angleško krilo se je razprostiralo po cesti in travnikih ob Hudsonu. Tukaj je tudi topništvo zavzelo svoje pozicije.

Na ameriški strani je Gates vodil desno krilo, Arnold pa levo. Burgoyne je hotel obkoliti levo ameriško krilo, Arnold je pa skušal obiti v loku angleško. Tako se je pričela podaljševati bojno črta v temne šume. General Fraser je pognal Američane nazaj, nakar so Američani tu branili le svoje pozicije, obenem se pa vrgli z vso silo na levo sovražno krilo. Burgoyne se je bal, da bo ločen od svojega levega krila,

in poslal je generala Fraserja na pomoč. Boj je divjal ves dan z vso silo. Polegel se je šele, ko je noč razgrnila svoja temna krila prek narave. Američani so se po končanem boju umaknili do glavne armade. Smatrali so bitko za dobljeno, kajti dosegli so, kar so želeli.

Položaj Burgoyna je postajal vedno bolj kritičen. Dne 17. septembra je milica iz Massachusettsa zasedla angleško vojaško postojanko ob jezeru George in zajela tri sto čolnov, ki so bili naloženi s potrebščinami za Burgoynovo armado. Ujela je tudi tri sto angleških vojakov. Ta milica se je združila z drugimi miličarskimi četami, ki so prihitele na pomoč. Združene miličarske čete so pričele oblegati trdnjavo Ticonderogo. Ti ameriški uspehi so pretrgali Burgoynove zveze s Kanado.

Burgoyne je prejel poročilo od Clintona, da je osvojil utrdbo Montgomery. V Burgoynu je zdaj oživelo upanje, da zmaga. Odločil se je ostati v zasedeni postojanki, dokler se ne pripelje Clinton po Hudsonu navzgor na pomoč.

Minili so trije tedni in vršile so se majhne praske. Nobeden poveljnikov se ni upal pričeti z napadom. Burgoyne je hotel, da se vrši odločilna bitka po Clintonovem prihodu. Gates je pa menil, da nima dosti streliva, da se poda v bitko.

Čete so pripisovale uspeh v bitki na behmuških višinah Arnoldu. To je silno jezilo Gatesa. Odstavil je Arnolda kot poveljnika, ker je bil ljubosumen nanj in je mislil, da Arnoldova slava zatemnuje "njegove zasluge." Miličarske in druge čete so še vedno prihajale v ameriški tabor, in ameriška armada se je pomnožila na enajst tisoč mož.

Nekateri angleški častniki so svetovali Burgoynu, naj se umakne v trdnjavo Edward, kajti ameriška moč narašča z vsakim dnem. Burgoyne ni bil dostopen za take nasvete. Odločil se je z močnejšo četo preiskati ameriške postojanke. Ako poizvedbe doženejo, da so ameriške postojanke nepremagljive, se umakne v trdnjavo Edward.

Izbral je petnajst sto mož, ki so bili cvet njegove armade, in jih poslal dne 7. oktobra na poizvedovanje. Morgan je svetoval Gatesu, naj napade ta sovražni oddelek. Gates je privolil v to in naročil Morganu, naj ga izvrši s svojimi strelci in napade sovražnika za hrbtom.

Grmenje topov je prebudilo Arnolda iz globokih mislih, ko je premišljeval veliko krivico, ki mu jo je storil vrhovni poveljnik. Kakor blisk je bil v sedlu in zdirjal proti bojišču, dasiravno mu je bilo to prepovedano. Ko je prijezdil na bojišče, so ga pozdravljale njegove čete. Postavil se jim je na čelo in jih vodil proti sovražniku. Angleži so nekaj časa kljubovali napadu pod vodstvom generala Fraserja. Neki Morganov strelec je opazil Fraserja in ga ustrelil. Njegove čete so se pričele umikati.

Burgoyne je hotel z dobrim zgledom ohrabriti svoje čete, in se jim je postavil na čelo. Njegov trud je bil zastonj. Ukazal je četam umakniti se v tabor. Umikanje se je vršilo zelo neredno, ker so bili Američani umikajočim se četam vedno za petami. Komaj so bili Angleži v taborju, so že Američani naskočili njih postojanke.

Arnold je največ pripomogel do uspeha in je bil ranjen v angleškem taborju. Američani so zasedli tabor heškega polkovnika Breymana, ki je tvoril ključ do cele angleške pozicije. Zajeli so tudi veliko ujetnikov.

Američani so čez noč ostali pod orožjem in so bili pripravljeni na bitko ob jutranjem svitu. Ponoči je Burgoyne zapustil svoje postojanke. Pustil je ležati mrtvece in ranjene.

Tisti teden pred bitko je deževalo in pota so bila slaba. Dve milji od Saratoge se je Burgoyne utaboril in poslal oddelek vojakov, popravljat mostove na potu, ki vodi v trdnjavo Edward. Oddelek se je kmalu uveril, da so Ame-

ričani zasedli pot in utrdbe ob tem potu. Burgoyne se je po tem poročilu umaknil v Saratogo.

Dne 12. oktobra je ameriška armada obkolila Angleže in pričela takoj obstreljevati njih tabor s topovi. Dan kasneje je Burgoyne sklical vojni svet, da pričnо pogajanja z Gatesom zaradi kapitulacije. Burgoyne je predložil Gatesu, da se mu poda z vso armado, ako sme odjadrati iz Bostona v Anglijo; obenem je zastavil svojo besedo, da se ne bo več bojeval proti Ameriki. Gates je bil obveščen o Clintonovih uspehih ob Hudsonu in se je bal, da bi ne dospel v Albany, pa je sprejel Burgoynovo ponudbo. Ta je bila zelo častna za Angleže, dasiravno so tičali v pasti, iz katere si niso mogli pomagati. Smeli so odkorakati iz tabora z orožjem, katerega so odložili ob Hudsonu. Odtukaj so korakali v Boston, da se ukrcajo na ladije, ki jih odpeljejo v Anglijo. Zavezali so se, da v teku vojne ne stopijo več na ameriška tla.

Predalo se je šest tisoč mož. Američani so zajeli dve sto štirideset topov. Po kapitulaciji so se Angleži umaknili iz Ticonderoge v Kanado.

Kongres ni hotel potrditi Gatesove pogodbe z Burgoynom. Jasno je bilo tole: Če bi se smel Burgoyne vrniti s svojimi četami v Anglijo, bi Angleži poslali ravno toliko vojakov v Ameriko, kolikor bi se jih bilo vrnilo domov. Burgoynu in dvema njegovima služabnikoma je kongres dovolil oditi v Anglijo, druge vojake so pa pridržali kot vojne ujetnike v Ameriki in jih prihodnje leto poslali v Charlottesville v Virginiji, kjer so jih nastanili v lesenih kočah. Tu je večji del teh vojakov ostal do konca vojne.

Pred Burgoynovo kapitulacijo se je sir Henrik Clinton odločil osvojiti v hribih ob Hudsonu utrdbi, ki sta imeli šibko posadko, ker so čete na povelje generala Washingtona odšle Gatesu na pomoč. Dne 6. oktobra je osvojil utrdbi Montgomery in Clinton. General Jurij Clinton, ki je zapovedoval obema utrdbama, je razumel, da ju ne more braniti uspešno, pa je poslal sla k Putnamu po pomoč. Sel je med potjo uskočil v sovražni tabor, nakar so Američani ostavili utrdbi.

General Tryon, bivši newyorški kraljevi governer, je dobil naročilo, naj s toriji osvoji Kingston. To je izvršil na ta način, da je požgal mesto do tal. Tryona je pričela kmalu peči vest zaradi tega čina, ko je izvedel, da je Burgoyne kapituliral. Pričel se je hitro umikati, spotoma pa pridno požigal hiše Američanom, o katerih je izvedel, da simpatizirajo z revolucijo. Sir Clinton je spoznal, da ni več varno prodirati naprej. Dal je uničiti utrdbi, potrebščine je pa odpeljal s sabo v New York.

Burgoynova predaja je povzročila veliko veselje med Američani. Schuyler je vzel premaganega Angleža pod svojo streho, dasiravno je ta ukazal zapaliti njegovo hišo, ko je še vladala angleška pest. V Bostonu se častnikom ni godilo tako dobro, kajti prebivati so morali v vojašnicah.

General Gates je postal izredno ošaben, kajti domišljeval si je, da je največji strategični talent v ameriški armadi. Poročilo o zmagi je poslal na mesto Washingtonu kot vrhovnemu poveljniku ameriške armade naravnost kongresu.

General Schuyler je zahteval preiskavo zaradi storjene krivice. Pritožil se je, da mu je bilo odvzeto poveljništvo in izročeno Gatesu. Preiskava je dognala, da so bile pritožbe njegovih nasprotnikov neutemeljene. Kongres ga je pozval, naj še ostane v armadi. Schuyler se je zahvalil in se vrnil na svoj dom. Kmalu nato je bil v državi New York izvoljen za kongresnega delegata.

V ameriškem taboru v Valley Forge je vladala velika beda. Zima je bila izredno ostra, in ameriškim vojakom je primanjkovalo vsega, kar človek potre-

buje, da prebije hud mraz. Veliko vojakov je bilo brez čevljev in krvave sledi v snegu so govorile, kje je korakala ameriška armada. Vojaki so bili oblečeni v cape in stradali so, da je bilo joj. Vzpričo takih razmer so se vseeno oglašali kritiki, ki vidijo pezdir v očesu svojega bližnjika in ne bruna v svojem. Očitali so Washingtonu, zakaj ni napadel sovražnika še enkrat, preden je odšel v prezimovišče. Na te nesramne očitke je Washington odgovoril kongresu dne 23. decembra l. 1777: "Veliko vojakov je zbolelo, ker nimajo čevljev. Zdaj leže v bolnišnicah in farmarskih hišah. Danes imamo dva tisoč osem sto osem in devetdeset oseb v taboru, ki niso sposobne za službo, ker so bose ali nimajo druge obleke. Vsa naša moč za službo sposobnih mož sestoji komaj iz osem tisoč dve sto. Od 4. t. m. se je skrčilo število za službo sposobnih mož zaradi bede in pomanjkanja za dva tisoč mož. Veliko jih je prisiljenih po cele noči prebiti pri taboriščnih ognjih. Takim gospodom lahko povem, da je laglje kritizirati v sobi pri dobro zakurjeni peči kot prezebovati na mrzlem, golem hribu in spati brez odeje v mrazu in snegu. Čeprav imajo oni gospodje le malo sočutja za nage in nesrečne vojake, ga imam pa jaz v izobilju in obžalujem iz vse svoje duše, da ne morem tega trpljenja olajšati ali preprečiti."

Kongres je storil malo ali nič, da olajša trpljenje vojakov. Vojakom so obljubili, da dobe posebej še enomesečno mezdo. Storili pa niso nič, da preskrbe vojake z živežem ali obleko. Kongres je dal Washingtonu moč, da lahko s silo vzame potrebščine. Ali on je bil prepričan, da bi ne dobil, kar potrebuje, poleg bi pa ljudstvo razkačil s takim ravnanjem. In protestiral je proti taki odredbi. Proti koncu zime je kongres kazal tako sovražno lice armadi, ker so venomer prihajale tožbe zaradi pomanjkanja živeža in obleke, da je bil Washington prisiljen opominjati kongres, kaj je njegova dolžnost. Ne rečem niti ene besede preveč, če pravim, da bi se bila ameriška armada razšla in raztepla na vse štiri vetrove, ako bi ne ljubila Washingtona kot svojega očeta, ki bi rad pomagal vsem svojim otrokom, pa jim ne more, ker ga ovirajo drugi ljudje.

Washington je trpel z vojaki in jih nagovarjal z mirno besedo k potrpežljivosti. S svojim dobrim zgledom in spodbujajočimi besedami je dosegel, da je armada prenašala strašno trpljenje in ostala v taboru.

Dočim so ameriški vojaki, ki so se bojevali za neodvisnost in svobodo Amerike prezebali in stradali, da so jim pokale kosti, je bila britska armada utaborjena pred Philadelphijo. Njeni častniki so bili nastanjeni pri mestnih prebivalcih. Ustanovili so si klub, prirejali klubove večere in plesne zabave. Trikrat v tednu so priredili diletantske gledališke predstave. Britska armada je bila preskrbljena z vsemi udobnostmi. Ako nam je znano, da bi bil vsak ameriški vojak deležen teh udobnosti, ki je prezebal in stradal v Valley Forgu, če bi bil uskočil v angleški tabor, potem šele moremo prav ceniti prepričanje in požrtvovalnost teh ameriških bojevnikov za neodvisnost in svobodo Amerike.

Washington ni za svoj trud in delo žel priznanja. Nekateri kongresniki in nezadovoljni častniki v armadi bi najrajši videli, če bi bil Washington odstavljen kot vrhovni poveljnik, ali pa prisiljen podati ostavko. Glava teh klikarjev in spletkarjev je bil neki irski klativitez po imenu Conway, ki je postal brigadni general. Klikarji in spletkarji se niso drznili napasti Washingtona javno in odprto. Poslužili so se orožja, kakršno je še dandanes v navadi pri vseh klikarjih in spletkarjih, ki se poslužujejo obrekovanja in sumničenja. Pisarili so anonimna pisma in pozive častnikom in moštvu. V njih so nesramno in neopravičeno napadali Washingtona, da tako ustvarijo v armadi razpoloženje proti

njemu in omajejo zaupanje vanj. Generala Mifflin in Gates sta bila tudi med klikarji. Neki širokoustnež po imenu dr. Benjamin Rush je pisal tedanjemu virginjskemu governerju Patrik Henryju, da Washington sploh ni general, da je armada brez poveljnika, in da bi Gates in Lee (dva nesposobna generala) napravila iz ameriških čet nepremagljivo vojsko. Priporočil mu je, naj pismo objavi, da se tako vzdrami narod. Henry je ravnal pravilno in poslal pismo Washingtonu, da spozna, kako nesramno in obrekljivo ga napadajo njegovi nasprotniki. Spletkarji so se trudili pridobiti tudi Lafayetta zase. Toda ta nakana se jim ni obnesla.

Washingtonu so bili deloma že prej znani načrti, ki so jih kovali njegovi nasprotniki, da ga strmoglavijo. Sredi teh napadov je obdržal mirno kri. Svojim nasprotnikom je odgovoril, da ni svojih moči iz častihlepnosti posvetil državi, da bo vestno izpolnjeval svoje dolžnosti in da odstopi, ko ga ne bo narod več potreboval.

Washington je vedel, da ni bila Burgoynova armada zajeta po Gatesovi zaslugi. Operacija proti Burgoynu je bila izvršena po načrtu, ki sta ga izdelala on in general Schuyler. Njegove operacije proti generalu Howu so pa bile veliko težje izvedljive. Bojeval se je v pokrajinah, v katerih je mrgolelo torijev in tajnih privržencev angleškega kralja, ki ga niso podpirali, ampak pridno obveščali Angleže o njegovem gibanju. Njegova armada je bila slabo oborožena in maloštevilna. Bila je v takem položaju, da je bilo nemogoče z njo napasti Howa na odprtem polju.

Rovanje klikarjev in spletkarjev je izzvalo v ljudstvu, med vojaki in častniki tak vihar, da se je kongres sramoval, da je poslušal podla obrekovanja. Mnogi klikarji so nato tajili, da so spletkarili proti Washingtonu, in delali na to, da bi resnica o spletkah ne prišla na dan.

Gatesa je zadela kazen, ko je postal samostojen poveljnik. Vojaki so Conwayja tako prezirali, da je poslal svojo resignacijo kongresu, ki je je bil ta močno vesel, ker se je rešil spletkarja. Conwayja je to silno presenetilo, kajti domišljal si je, da ga bo kongres prosil, naj ostane v službi. V jezi je pričel blatiti Washingtona, za kar ga je pozval na dvoboj general Cadwallader, ki mu je že v bitki pri Germantownu očital strahopetnost. V dvoboju je bil Conway ranjen. Misleč, da je rana smrtna, je prosil Washingtona za odpuščanje. Pa ni bil smrtno ranjen. In ko je ozdravil, je zapustil Ameriko.

Washington je izkušal povečati in izvežbati svojo armado pozimi. Baron Steuben, pruski častnik, je bil imenovan armadnim nadzornikom. Steuben se je trudil izvežbati armado in pri vseh četah uvesti enake vaje. Bil je z Washingtonom enih misli. Zato je dosegel uspehe v kratkem času.

Kongres je izdal poziv na vse države, naj pošljejo novih bojevnikov. Izvzeti sta bili državi Georgija in Virginija, ker sta potrebovali čete za svojo obrambo. Grof Pulaski je organiziral polk konjenice. Major Henry je organiziral polk lahke konjenice, ki je kasneje zelo zaslovel v vojni za neodvisnost. Kongres je imel namen povišati armado na šestdeset tisoč mož, toda štela ni nikdar več kakor trideset tisoč.

Veliko častnikov je zapustilo armado, ker ni mogel kongres izplačati mezde. Njih družine so živele v bedi, in častniki so slekli vojaško suknjo, da bi z delom kaj zaslužili za prehranitev svojih družin. Kongres je bil zaradi tega prisiljen razpisati nov davek. Nekatere države so to prezrle, druge so pa bile tako siromašne, da niso mogle iztirjati davka. V tej stiski je kongres izdal kreditne note. Vrednost tega kontinentalnega denarja, kakor so imenovali note, je tako padla, da je bilo treba plačati 500 do 600 dolarjev za par čev-

ljev. Toriji in Angleži so izdajali ponarejene bankovce, da še bolj znižajo vrednost denarju.

Oskrbovanje armade se je izboljšalo, ko je general Greene postal vrhovni armadni oskrbnik. To mesto je na Washingtonovo prošnjo sprejel za eno leto in opravljal službo tako vestno, da ni bilo treba armadi nikdar opustiti akcije zaradi pomanjkanja streliva ali živeža.

V aprilu l. 1778 so zamenjali angleškega generala Prescotta za ameriškega generala Chas. Leeja. Lee se je takoj odpravil k armadi v Valley Forge. F. H. Moore je leta 1858 dokazal z nekim dokumentom, z Leejevo pisavo, da je ta mislil na izdajo, ko je bil v angleškem ujetništvu. Predložil je Angležem načrt, po katerem bi lahko podvrgli Ameriko. Takrat niso mislili, da je Lee zmožen takega dejanja, ali izvedeli pa so kasneje, da je postal puntar iz sebičnih nagibov. Angleški ministri so mislili, da Leejev načrt ni umesten, ampak shranili so ga vzlictemu v arhiv. Izdajalec je zopet vstopil v ameriško armado, kateri pa ni prinesel drugega kot nesrečo.

Dogodki v Ameriki niso ostali brez učinka v Evropi. Angleška vlada je upala, da bo zmagal Burgoyne s svojo armado. Na rezultat njegovih operacij so čakali na Angleškem z največjo napetostjo. Kar verjeti niso mogli, da je res, kar čitajo, ko je došla vest o Burgoynovem porazu. Angleški kralj in njegovi svetovalci so sklenili odposlati še enkrat več vojakov v Ameriko in tako izenačiti izgubo.

Nenadoma pa se je pričela širiti vest, da želi Francija pomagati Ameriki, Holandska pa da ji posodi denar. To je tako vznemirilo angleško ljudstvo, da je po vseh svojih močeh podpiralo vlado. Nekatera večja angleška mesta so se odločila nabrati novih čet in pomagati z živežem in drugimi vojnimi potrebščinami. Prijatelji Američanov na Angleškem so se odločili končati vojno z Ameriko. Nameravali so ponuditi Američanom take pogoje, da bi ti postali zopet zavezniki in prijatelji Velike Britanije. Nabrali so veliko vsoto v podporo ameriških ujetnikov, katere je angleška vlada prepustila njih žalostni usodi.

Ko je pričel zborovati parlament, so prijatelji Američanov ostro napadli politiko kralja in njegovih ministrov. Bičali so vlado, ker se poslužuje Indijancev in Hesov, da podvrže Američane. Posebno trgovci so bili nezadovoljni z vladno politiko. Trgovina z Ameriko je bila uničena. Ameriške križarke so bile na morju tako delavne, da so ujele šest sto angleških trgovskih ladij, in da so morale bojne ladije spremljati trgovske od pristana do pristana. Dozdaj je vojna zahtevala dvajset tisoč človeških življenj in pogoltnila sto milijonov dolarjev, dasiravno je bila osvojitev Amerike še ravno tako oddaljena kot v začetku revolucije.

Pritisk je bil tako velik, da je moral kralj odnehati. Lord North je v januarju predložil dva zakona, ki naj bi pomirila puntarske podanike v Ameriki. Prvi zakon je določal, da se ne sme kolonijam naložiti davka, ako ni ugoden za trgovino, davčni dohodki se pa smejo uporabiti le v korist kolonij. Drugi zakon je določal, naj se gre pet komisarjev v Ameriko pogajat pod omenjenimi pogoji. Kralj je podpisal zakona, ker se je bal, da pride Francija Američanom na pomoč.

Nastop angleške vlade je povzročil, da se je tudi Francija odločila za akcijo. Ljudevit XVI. je nasprotoval pogajanjem z Američani, francosko ministrstvo je pa bilo prepričano, da priznanje republike prepreči sporazum.

Neodločno francosko ministrstvo se je odločilo za zvezo z Ameriko, ko je bila Burgoynova armada ujeta. Grof de Vergennes je dosegel dne 17. decembra l. 1777, da sta bila Franklin in

Deane obveščena, da je kralj pri volji pomagati Ameriki in priznati njeno neodvisnost. Dne 6. februarja l. 1778 so sestavili trgovsko pogodbo, v kateri je Francija priznala neodvisnost Združenih držav pod pogojem, da se te nikdar več ne vrnejo pod angleški jarem. Določeno je bilo, da nobena stranka ne odloži orožja, dokler ni priznana neodvisnost Združenih držav. Te pogoje je potrdil kongres, in ameriško ljudstvo jih je sprejelo z veseljem.

Ko je na Angleško došel glas o sklenjeni pogodbi med Francijo in Združenimi državami, so prijatelji Amerike takoj pričeli siliti ministre, naj prenehajo z vojno in priznajo neodvisnost Amerike. Naglašali so, da je taka akcija potrebna za ohranitev trgovskih stikov z Ameriko. Angleška vlada je bila gluha za take nasvete. Pripravljena je bila priznati predloge lorda Northa. Ako pa ti ne prinesejo povoljnega uspeha, naj se vojna nadaljuje. Francija je obvestila Anglijo o tej pogodbi oficijelno v mesecu marcu. Angleška vlada je smatrala to obvestilo za vojno napoved in odpoklicala angleškega poslanika iz Pariza.

Angleški pooblaščenci, ki so bili imenovani na podlagi predlogov lorda Northa, da se doseže sporazum, so dospeli v Ameriko v juniju l. 1778. Po svojem prihodu so se pričeli pogajati s kongresom. Ta je odločno zahteval, da mora biti najprej priznana neodvisnost Amerike, britsko brodovje in armada pa zapustiti deželo. Angleški komisarji niso imeli moči pogajati se na taki podlagi. Poizkusili so podkupiti nekaj vplivnih Američanov. Ko so spoznali, da se podkupovanje ne obnese po njih željah, so odpotovali v Anglijo.

Angleška vlada ni bila zadovoljna s sirom Viljem Howom in ga je odpoklicala. Vrhovno poveljništvo britske armade je prevzel Clinton. Vlada ga je obvestila, da dospe v kratkem močno francosko brodovje. Umakne naj se iz Philadelphije in zbere svoje moči v New Yorku. Clinton je po tem nalogu poslal bolnike in ranjence v New York, sam je pa s svojo armado, broječo dvanajst tisoč mož, zapustil Philadelphijo.

Washington je kmalu izvedel o gibanju angleške armade. Zapustil je svoj tabor, da zasleduje angleško armado. Izredna vročina in težki topovi so povzročili, da se je Clinton umikal počasi. Zato ga je Washington kmalu dohitel. Američani so obdržavali vojno posvetovanje. General Lee je priporočal, naj bi se Američani ne spustili v bitko. Vojni svet se pa ni oziral na njegovo priporočilo. Ko je Lee opazil, da njegova beseda ne zaleže, je prosil za povelje nad oddelkom čet, da se tudi on udeleži bitke.

Washington je po končanem posvetovanju odposlal Lafayetta z dva tisoč možmi, da zasede višine pri Monmouth Courthousu in tako pridrži sovražnika na ravnini. Dne 28. junija je Washington poslal Leeja, da napade sovražnika. Lee je imel dve brigadi; in ko je dospel do Lafayetta, je prevzel poveljništvo. Clinton je izvedel, da se mu bliža. Sklenil ga je napasti in odbiti. Vrgel se je na Leeja s tako silo, da se je ta hitro umaknil v višje pozicije. Neki častnik baje ni razumel povelja in zapustil dobro pozicijo, nakar se je morala Leejeva divizija umakniti. Lee je pozabil v tem važnem trenotku obvestiti Washingtona o svojem gibanju, za katerega je izvedel šele tedaj, ko je naletel na umikajoče se čete. Vprašal jih je, zakaj se umikajo. Vojaki so mu odgovorili, da ne poznajo vzroka in da ravnajo po povelju. Washington je sumil, da je bilo odrejeno umikanje, ker si Lee ni želel bitke. Odjezdil je jaderno in se kmalu sešel z Leejem ter ga vprašal odločno: "Gospod, kaj to pomeni?" Lee je bil v zadregi; končno je pa odgovoril, da se je umikanje pričelo proti njegovemu povelju, on pa da sploh ne želi bitke z angleško armado. "Žal mi

MOLLIE PITCHER JE STOPILA NA MESTO SVOJEGA MOŽA PRI TOPU, KO JE PADEL V BITKI PRI MONMOUTHU

je, da ste prevzeli poveljništvo," je naglasil Washington, "razen če ste se hoteli bojevati s sovražnikom." Lee je odgovoril, da se mu je zdelo nespametno pričeti bitko. Washington ga je rezko zavrnil: "Vaše mnenje naj bo tako ali tako, pričakujem pa, da se pokorite mojemu povelju."

Washington je po teh besedah kmalu napravil red. Angleži so se približali v močnem številu in izkušali prebiti najprej levo, potem pa desno krilo. Poizkusi so bili zaman. Umakniti so se morali in se razpostaviti na terenu, na katerem je Lee doživel poraz. Do te pozicije je vodila le ozka pot. Washington je ukazal vseeno napasti sovražnika na celi črti. Šele noč je končala bitko. Američani so taborili na bojišču v pričakovanju, da se prične bitka ob solnčnem vzhodu. Clinton se je pa ponoči na tihem umaknil proti morju. Vročina je bila tako strašna, da si Washington ni upal zasledovati sovražnika.

Tako se je končala bitka pri Monmouthu, v kateri so Američani izgubili dve sto mož; od teh jih je nekaj umrlo zaradi strašne vročine. Angležem je padlo tri sto mož, a na begu je uskočilo približno dva tisoč Hesov.

General Lee se je čutil užaljenega, pa je po bitki pisal pismo Washingtonu. Na Washingtonov odgovor je odgovoril še nesramneje in zahteval preiskavo po vojnem sodišču, ki ga je spoznalo za krivega in mu odpovedalo službo za eno leto. Kongres je potrdil obsodbo. Lee se je zaradi tega tako raztogotil, da je pisal žaljivo pismo kongresnemu predsedniku, zaradi katerega ga je kongres odslovil iz službe. S tem je bila Leejeva karijera končana. Umrl je leta 1782 v Philadelphiji.

Washington je po bitki pri Monmouthu privoščil svoji armadi nekaj dni počitka, potem pa odšel z njo proti Hudsonu in zasedel White Plains v državi New York, da lahko prične operirati skupaj s francoskim brodovjem, katerega je pričakoval vsak dan. Nekaj dni po Clintonovem umiku iz Philadelphije je priplulo francosko brodovje pod poveljništvom grofa d'Estainga v reko Delaware, na katerem je bilo ukrcanih štiri tisoč francoskih vojakov. Odjadral je takoj, ko je izvedel, da se je Clinton umaknil proti New Yorku. Angleško brodovje je bilo zasidrano v zatoku Raritanu. Voda je bila preplitka za nekatere francoske ladije, in napad na New York je izostal.

Francoske ladije so pripeljale tudi ameriške zastopnike, ki so izdelali pogodbo s Francijo. Dospel je tudi Gerard kot prvi poslanik francoskega kralja za Združene države.

Francoski admiral in ameriški generali so se dogovorili, da naskočita Sullivan in Greene s severja Newport v Rhode Islandu, grof d'Estaing pa z južne strani. Angleški general Pigot je dobro utrdil Newport. Francoski admiral je kljub silnemu ognju iz britskih topov plul dne 8. avgusta v luko. Izgubljen je bil ves dan, ker niso ameriške čete napadle ob pravem času. Dogovorjeno je bilo, da se dne 9. avgusta izvrši splošen napad, a došlo je poročilo, da se Howe bliža s svojim brodovjem. Dne 10. avgusta je francosko brodovje zapustilo pristan, da se spoprime z angleškim. Obe floti sta bili pripravljeni za bitko, ko je nastal silen vihar in razkropil ladije. Howe se je vrnil v New York, francosko brodovje se je umaknilo v Boston, da se popravi škoda, ki jo je povzročil vihar na raznih ladijah.

Sullivan se je moral umakniti z otoka. Spravil je svoje čete na varno, dasiravno so ga Britje ovirali pri umikanju. Prihodnji dan je priplul v pristan Clinton. S sabo je imel štiri tisoč mož pehote. Silno se je jezil, ko je izvedel, da je dospel prepozno. Ukazal je generalu Greyju, naj pleni po obrežju. In ta je na piratski način izvršil povelje. Angleži so se obnašali kot pravi morski roparji. Grey je uničil več trgovskih

ladij in oplenil mesti Fair Haven in New Bedford pa otok Martha's Vineyard (Martin vinograd).

Angleško brodovje pod poveljništvom admirala Byrona je dospelo pozno v mesecu oktobru pred Boston. Imelo je nalogo zasledovati francosko brodovje. Byron se ni upal v pristan, Francozi ga pa niso hoteli zapustiti. Angleži so ostali pred pristanom, dokler jih ni vihar razkropil na vse kraje. Francozi so nato dne 1. novembra zapustili luko in odjadrali na odprto morje, da odplujejo proti Zapadni Indiji. Še tisti dan je Clinton odposlal pet tisoč mož iz New Yorka v Zapadno Indijo.

V opustošenju in grozovitostih so Greyja prekosili le zavezniki Anglije — Indijanci in toriji. Na vzhodnem obrežju reke Susquehanna v Pennsylvaniji se je ustanovila cvetoča naselbina v dolini Wyoming. Prebivalci so bili srečni in zadovoljni. Le malo so se brigali za dogodke izven naselbine. V to dolino je nekega dne došla vest, da se Američani bojujejo za človeške pravice. Vest je učinkovala na mladino in več ko tisoč mladeničev je pohitelo pod zastavo ameriških bojevnikov za neodvisnost in svobodo.

Z mirom v naselbini je bilo pri kraju. Toriji so bili v manjšini. Zapustili so dolino in pri odhodu obljubili, da se bodo strašno maščevali nad republičani, kadar se vrnejo. Bili so prešibki, da bi nastopili proti svojim sosedom, pa so se združili z Indijanci, katerim so obljubili bogat plen.

Sredi julija l. 1778 je vdrla v dolino tolpa, ki je štela okoli 1,600 mož. Indijancev je bilo komaj tretjina, drugi so bili toriji, ki so si pobarvali svoje obraze in se našemili kot Indijanci. Naseljeniki so sklenili postaviti se v bran torijem, ako ti izvrše svoje grožnje. Branitelji so se umaknili takoj iz prve utrdbe, in Indijanci in toriji so poklali vse, le ženam in otrokom so prizanesli. Prebivalci so se po malih praskah zbrali v glavni utrdbi, katere se pa Indijanci in toriji niso upali napasti. Napadalci so si končno izmislili zvijačo, da si tako laže osvoje to utrdbo in pokoljejo njene branitelje. Navidezno so se umaknili, Zebulon Buttlerja je pa njegov bratranec izvabil iz utrdbe. Komaj so bili Američani zunaj, so jih že Indijanci in toriji naskočili od vseh strani. Američani so se kmalu uvrstili ter jeli potiskati napadalce nazaj. V tem usodepolnem trenotku je pa nekdo zaklical: "Nazaj, polkovnik je ukazal, naj se umaknemo."

Američani so se pričeli umikati. Tesne vrste so se jele širiti, in Indijanci in toriji so lahko zopet naskočili. Bilo je strašno klanje. Toriji so se obnašali kot hijene. Mesarili so ujetnike z nohti. Kapitanu Bedlocku so nabodli v telo smrekovih tresčic in ga nato počasi pražili na ognju. Neki malovreden sin je pahnil svojega očeta v ogenj. Ko so rdečepoltni in belopoltni barbari vse poklali in razmesarili, so se umaknili. Vest o tem strahovitem in nečloveškem klanju je podžgala vse Američane, da so prisegli krvavo maščevanje nad Indijanci in toriji.

Koncem meseca novembra je Henrik Clinton odposlal dva tisoč mož pod poveljništvom polkovnika Cambella, da napade Savannah v državi Georgija. Mesto je branilo le tisoč mož, ki so se podali po hudem boju dne 29. decembra. Iz Floride je dospel general Prevost, da prevzame poveljništvo. Polkovnik Cambell je pa prejel ukaz, naj osvoji mesto Augusta, katero je kmalo prešlo v britske roke. Prevost je osvojil trdnjavo Sunbury in sredi januarja l. 1779 so bili Britje gospodarji v Georgiji.

Ameriška armada se je po neuspešnem napadu na New York umaknila v prezimovališče. Američani so zasedli važne postojanke, da hitro odsredotočijo svoje bojne sile proti Britom, ako nastane taka potreba. Washington je imel svoj glavni stan v Middlebrooku,

New Jersey, ki je tvoril središče njegove črte. Angleži so bili v New Yorku tako številni, da ni bilo mogoče napasti mesta z uspehom.

Združene države so bile v zelo kritičnem finančnem položaju. Washington je sporočil kongresu, da z zvrhanim vozom papirnatega denarja ne more kupiti enega voza potrebščin. V tem hudem času je pomagal vladi Robert Morris, kongresnik iz Pennsylvanije in trgovec v Philadelphiji. Izposodil si je velike vsote dobrega denarja, nakar ga je posodil vladi.

Kongres je izgubil veliko svojih najboljših mož, ker so nastopili službe v svojih državah ali so pa vstopili v armado, da se bojujejo za svobodo in neodvisnost Amerike. Nasledili so jih manj zmožni ljudje, in nastali so včasih nepotrebni prepiri. Veliko kongresnikov je smatralo zvezo s Francijo za osvojitev Kanade za ugodno in z njimi se je strinjalo tudi precej ljudstva. Washington je ugovarjal temu načrtu. Predočeval je težkoče, ki bi nastale za Združene države pri izvedenju takega načrta. Poudarjal je, da ni v interesu Združenih držav, ako na ameriškem kontinentu zagospoduje še ena sila, ki se loči po narodnosti in veri. Washington je v tem oziru zavzemal nekakšno nacijonalistično stališče, dasiravno se mogoče sam ni zavedal tega dejstva.

General Lincoln je zapovedoval ameriškim četam na jugu. Toriji so bili številni in delavni. Med njimi in puntarji je vladalo najhujše sovraštvo, ki se je dostikrat pokazalo v krvavih spopadih. V februarju l. 1779 je odšlo sedem sto torijev v Augusto. Američani so jih izsledili blizo Kettle Creeka in jih premagali. Pet torijev so obesili kot izdajalce.

General Lincoln je odposlal generala Asha z dva tisoč možmi, da prežene Angleže iz Auguste. Dne 3. marca so bili Američani nepričakovano napadeni in premagani, kar je dalo angleškemu generalu Prevostu nove upe na končno zmago. Odločil se je vzeti Charleston. Pot mu je prestrigel general Lincoln in ga prisilil v bitko, v kateri so zmagali Američani. Britje so se z velikimi izgubami umaknili v Savannah. Huda vročina je za nekaj časa napravila konec nadaljnim operacijam.

V septembru je priplulo francosko brodovje iz Zapadne Indije pred Savannah. Zapovedoval mu je grof d' Estaing. V dogovoru z generalom Lincolnom je podvzel napad na britske postojanke, ki je bil odbit. Pri tem naskoku je bil ubit poljski grof Pulaski. Lincoln se je umaknil po napadu v Charleston, francosko brodovje je pa odplulo proti Zapadni Indiji.

Clinton je ukazal opustošiti obrežna mesta. Iz New Yorka je poslal več oddelkov na ropanje in požiganje. Oddelek pod poveljništvom Mathewsa je oropal dvoje mest in sežgal sto trideset trgovskih ladij. Napravil je škode za dva milijona dolarjev in uplenil večje množine tobaka.

Po povratku roparske ekspedicije je Clinton odjadral navzgor po reki Hudson, da osvoji utrdbi, ki sta varovali King Ferry. Američani so se umaknili iz Stony Pointa, Bergplank Point so pa Angleži osvojili v začetku meseca junija.

Clinton se je vrnil v New York in odposlal Tryona z večjim oddelkom, da opleni Long Island Sund. Tryon je seveda izvršil povelje in razna grozodejstva v Sag Harborju. V nekolikih dneh je ta sirovež požgal več ko dve sto petdeset hiš, skladišč in skednjev. Veliko prebivalcev je bilo pomorjenih na grozovit način in angleški vojaki so oskrunjevali tudi ženske. Tryon bi bil še nadalje moril, požigal in uganjal razna grozodejstva, da ga ni pozval Clinton v New York, ker se je bal, da Washinton napade mesto.

Izguba Stony Pointa je bila hud udarec za Washingtona, ker je moral potem

iskati prehod čez reko v hriboviti pokrajini. Odločil se je to utrdbo zopet osvojiti. General Wayne je soglašal z načrtom. Dogovorila sta se, da se napad izvrši okoli polnoči. Pobili so vse pse, da ne naznanijo prihoda Američanov. Neki zamorec, ki je redno prodajal sadje angleškim vojakom in bil obenem ameriški vohun, se je odločil povesti Američane v utrdbo.

Dne 15. junija o polnoči so se Američani pripravili za napad. Vojaki niso smeli nabiti svojih pušk, ker je bila nevarnost, da se katera sproži po nesreči in tako opozori posadko, da prihaja sovražnik. Dva vojaka, preoblečena v farmarsko obleko, sta spremljala zamorca do vrat. Ko so se približali vratom, so oddali geslo, a v istem trenotku so pobili stražo na tla. Tako se je zgodilo z drugo stražo, tretji straži se je pa posrečilo alarmirati posadko. Bilo je prepozno, kajti Američani so že drli v utrdbo. Boj je bil kratek in hud. Zmagovalci so ostali Američani. Zajeli so pet sto angleških vojakov, veliko topov in življenskih potrebščin.

Američani bi se lahko zdaj maščevali za krutosti, ki so jih izvršili angleški vojaki in toriji nad ameriškimi prebivalci, toda puntarji so bili bolj človeški in usmiljeni kot vojaki angleškega veličanstva. Neki angleški zgodovinar piše o njih: "Oni (Američani) so bili upravičeni poklati posadko, pa niti en mož ni bil ubit drugače kot v boju."

Wayne je opustil misel na osvojitev Bergplank Pointa, ker so se pomnožile angleške čete. Umaknil se je tudi iz Stony Pointa.

Zvečer 18. junija je major Henrik Lee osvojil utrdbo Paulus Hook, sedaj Jersey City. Ujel je sto petdeset mož. Umikanje je izvršil srečno in na umiku sta mu ušla le dva ujetnika. Kongres je odlikoval Leeja z zlato kolajno.

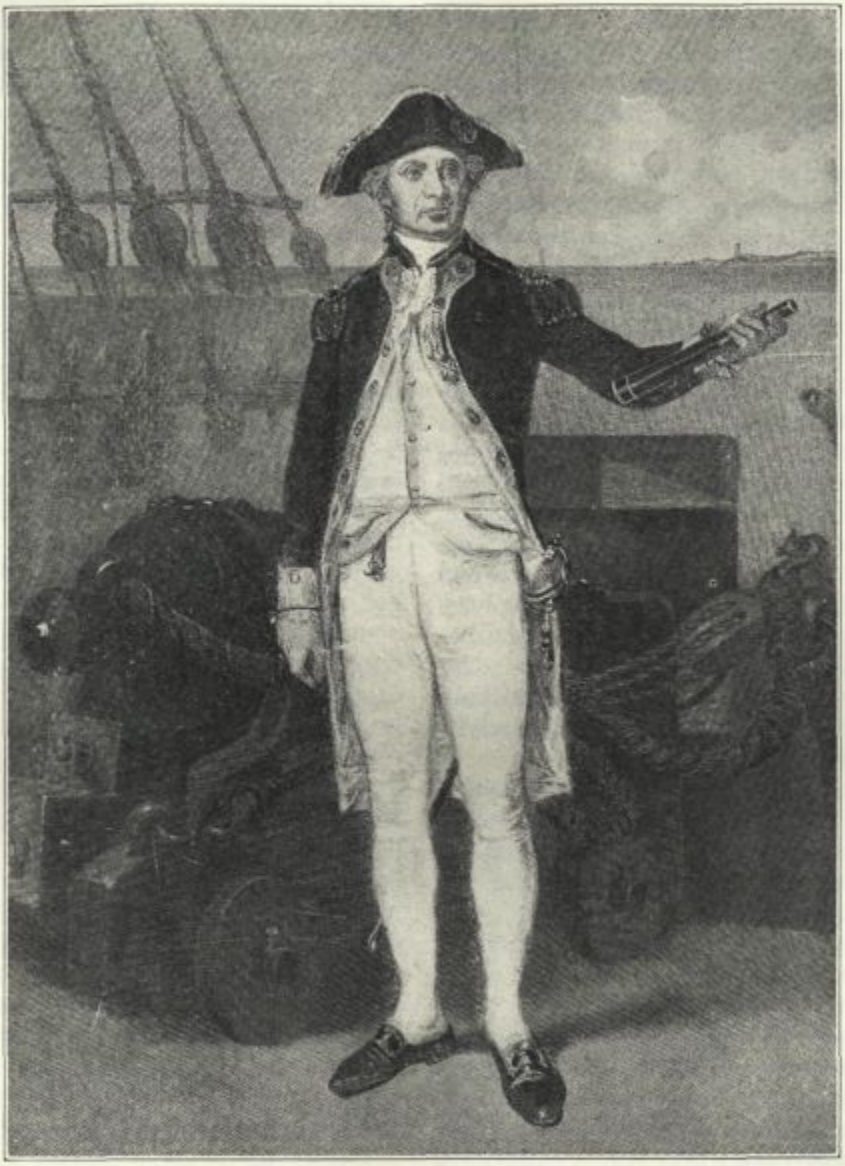
Washington se je koncem leta 1779 odločil kaznovati Indijance zaradi grozovitosti v dolinah Wyoming in Cherry. Operacije proti Indijancem in torijem so bile izročene generaloma Sullivanu in Jakob Clintonu. Pri Newtownu, današnji Elmiri, sta naletela na šestnajst sto Indijancev in torijev in jih popolnoma premagala. Nato je Sullivan vdrl na indijansko ozemlje in ga opustošil z ognjem in mečem. V nekaj tednih je razdejal več ko štirideset indijanskih vasi, koruzna polja in nasade sadnega drevja. Lepa dolina Genessee je postala puščava. Indijanci in toriji so bežali v Kanado. Prvi se niso veliko zmenili za kazen. Vračali so šilo za ognjilo in uganjali svoje grozovitosti do konca vojne.

Kongres se je trudil postaviti mornariški department na trdne noge. Ameriška mornarnica se je pomnožila za veliko ladij, vendar je bila majhna v primeri z angleško. Ameriške križarke so bile zelo delavne, in angleške bojne ladije so jih zasledovale vztrajno. Navzlic temu je bila angleška trgovina hudo oškodovana. Veliko križark je odplulo na široko morje prvikrat iz francoskih pristanov, nakar so ogrožale angleško obal.

John Paul Jones je bil po rodu Škot. Leta 1775 je stopil v ameriško službo in postal kmalu kapitan. Ujel je veliko angleških ladij. Postal je poveljnik malega ameriškega brodovja, s katerim je križaril ob obrežju Akadije. Leta 1778 je vpadel v angleški pristan Whitehaven. Zapalil je več ladij in končal svojo ekspedicijo ob irski obali, kjer je zažgal angleško bojno šalupo "Drake." Leta 1779 je zapovedoval eskadri, ki je sestojala iz ameriških in francoskih ladij. Ujel je močno angleško bojno ladijo "Hercules."

Dne 23. avgusta l. 1779 je srečal angleške trgovske ladije, ki so imele za varstvo dve angleški fregati. Jones se ni obotavljal, ampak takoj napadel Angleže. S svojo malo ladijo je prijadral do angleške fregate "Serapis" in jo osvojil po hudem in krvavem boju.

V oktobru mesecu se je sir Henrik Clinton umaknil iz Newporta v New York, ker se je bal napada od strani Američanov in Francozov. Washington se je nadejal, da pride na pomoč francosko brodovje, in se pripravljal za napad na mesto. Kasneje je Washington izvedel, da je francosko brodovje po neuspehu pri Savannahu odplulo proti Zapadni Indiji. Opustil je načrt za napad na mesto ter odšel z glavno armado v prezimovišče, milico je pa odpustil domov. Njegov glavni stan je bil v Morristownu. Ko so se vršili ti važni dogodki na severju in jugu, so Združene države razširile svojo moč prek gorovja.

ADMIRAL JOHN PAUL JONES

Daniel Boone je še pred izbruhom revolucije odkril rodovitno ozemlje, ki je dandanes država Kentucky. Boonova poročila o rodovitnosti novega ozemlja so privabila veliko kolonistov iz Virginije in Severne Karoline. Z njimi so odšli zemljemerci, ki so v interesu družb, ki so organizirale ekspedicijo, zmerili zemljo in jo razdelili med naselnike. Leta 1773 je družba naseljencev dospela pod vodstvom kapitana Bullita do slapov reke Ohio in tam zgradila mestece z utrdbo. Naseljeniki so trpeli veliko pred Indijanci. Nikdar niso bili varni pred njimi. Ime države pomeni v indijanskem jeziku "temno in krvavo ozemlje." Indijanci so napadli večkrat Boona in njegove tovariše, toda pregnati jih niso mogli.

Virginija je zahtevala to ozemlje zase. Kolonisti pa niso hoteli ničesar slišati o oblasti te države. V oktobru l. 1775 so poslali svojega delegata na zborovanje kontinentalnega kongresa in zahtevali priznanje samostojne kolonije. Leta 1777 je Virginija organizirala to ozemlje kot poseben okraj in ustanovila v Harrodsburgu posebno sodišče. Tako je ostalo v teku vojne za neodvisnost Združenih držav.

Naselniki v Kentuckyju so trpeli v vojnem času zaradi indijanskih napadov. Angleški agentje so hujskali Indijance, naj preženejo naseljenike z ozemlja. Indijancem so obljubovali razna darila in bogat plen. Glavni angleški agent je bil neki Hamilton, zapovednik angleške posadke v Detroitu. Kongres je sklenil odposlati vojaško ekspedicijo proti Detroitu, da tako napravi konec temu hujskanju.

Medtem je pa država Kentucky poslala polkovnika Jurij Rupert Clarka z dvanajst sto možmi, da osvoji severozapadno obrežje reke Ohio. Clarke je preživel veliko let v šumah in je bil zelo izkušen človek. Svoje ljudi je zbral v Pittsburghu in se odpravil z njimi v čolnih na pot. Tam, kjer stoji dandanes Louisville, je ustanovil naselbino, v kateri je pustil trinajst družin. Po združenju z naselniki iz Kentuckyja je nadaljeval svojo pot do reke Tennessee. Tam je skril čolne in napadel mestece Kaskaskia, ki je dandanes v državi Indiani. Odtukaj je odposlal četico, da osvoji mestece Kahokia. Naseljenci v teh mestecih so bili francoskega rodu in nezadovoljni z britsko vlado. Prisegli so takoj Združenim državam zvestobo. V utrdbi Vincennes se je šibka posadka vdala po kratkem odporu.

Hamilton je izvedel za Clarkove uspehe. Zapustil je Detroit s tri sto petdeset možmi in dne 17. decembra zasedel Vincennes. Nato se je pričel pripravljati, da prežene Američane iz Illinoisa. Vso zimo je hujskal Indijance proti njim. Razpisal je posebno nagrado za kožo z Američanove glave, ni je pa razpisal za ujetnike. Clarke in njegovi tovariši so bili v veliki nevarnosti, da podležejo skupnemu sovražniku. Iz Virginije ni mogel pričakovati pomoči, ker so bile vse zveze z njo pretrgane. V tem resnem položaju se je Clarke odločil zopet osvojiti Vincennes in tako odločiti usodo zapada. Dne 7. februarja je zapustil mestece Kakaskia s sto trideset možmi. Odšel je proti Vincennesu. Reka Wabash je prestopila bregove in zalila pokrajine ob njeni strugi. Clarke in njegovi tovariši so morali včasih bresti vodo, ki jim je segala čez pas. Ako bi vreme ne bilo izredno milo, bi podlegli vsi temu naporu in trpljenju. Pet dni so bredli po poplavljenem ozemlju. Dne 23. februarja so dospeli do Vincennesa in ga osvojili. Oblegali so utrdbo štiri in dvajset ur, nakar se je Hamilton podal.

Clarke ni mogel prodirati tudi proti Detroitu, ker je bila njegova četa maloštevilna. Njegovi uspehi so bili važni, ker je z njimi preprečil splošno indijansko vstajo na zapadu proti Američanom, h kateri so Angleži podpihovali Indijance. Po povratku k reki Ohio je Clarke

zgradil utrjeno oporišče ob njenih slapovih. Država Virginija si je prilastila ozemlje in mu dala ime Illinois. Na povelje governerja Jeffersona je Clarke zgradil še eno utrdbo ob reki Mississippi kakih pet milj nižje odtam, kjer se izliva reka Ohio vanjo.

Ozemlje Tennessee je bilo še pred vojno obljudeno in tvorilo del Severne Karoline. Leta 1778 so se dvignili Čerokezi. Nahujskali so jih Angleži. Vstaja je bila zelo krvava, a kratka. Indijanci so poklali veliko naselnikov in požgali njih domove.

Ameriška armada je prezimovala v letu 1779-80 v kočah blizo Morristowna. Zima je bila ostra, in morje v newyorškem pristanu je zamrznilo do Ožine (Narrows). Led je bil tako debel, da so lahko po njem vozili z vozovi in prevažali najtežje topove. Zveza z morjem je bila pretrgana in meščani in britska posadka so trpeli na pomanjkanju živeža. Knyphausen se je bal, da Američani napadejo mesto in pridejo vanj po ledu na reki Hudson. Izkrcal je mornarje z ladij, da je pomnožil svojo posadko. Njegova bojazen je bila neutemeljena, ker je bila ameriška armada sama v slabem položaju.

Američani so strašno trpeli v zimskem taboru okoli Morristowna. Njih obleka je bila slaba. Živeža so imeli malo, in še tega je moral Washington izsiliti od bližnjih farmarjev, da armada ni stradala. Snežilo je skoraj vsak dan, in pota so bila zametena. Odvisen je bil popolnoma od ljudstva v državi New Jersey, ki je z armado vred trpelo. Vrednost kontinentalnega denarja je padla. Za en srebrn dolar se je dobilo trideset papirnatih bankovcev.

Koncem decembra se je Henrik Clinton ukrcal z velikim delom svoje armade na brodovje admirala Arbuthnota, generala Knyphausena je pa pustil z močno posadko v mestu. Odjadral je proti jugu, da oblega Charleston. General Lincoln je izvršil vse, kar je bilo v njegovi moči, da pripravi mesto za obrambo. Oglasilo se je štiri tisoč prostovoljcev. Iz notranje dežele je dospelo le dve sto miličarjev, dasiravno je Lincoln zahteval veliko večjo pomoč. Prostovoljci so prišli iz Virginije in Severne Karoline. Vsa Lincolnova armada je končno štela sedem tisoč mož, od katerih je bilo dva tisoč regularnih vojakov.

Clinton se je počasi pomikal proti mestu in dospel tje šele v aprilu. Dva dni kasneje je priplulo tudi angleško brodovje in se vsidralo pred mestom.

Angleški general je bil skoraj brez konj, kajti izgubil jih je na morju. Ukazal je konje pobrati farmarjem, naseljenim severno od Charlestona. Ti so se organizirali v majhnih četah, da bi napadli manjše angleške čete, ki bodo plenile po okolici, ter pomagali armadi pregnati angleško vojsko. Poveljevanje nad roparsko ekspedicijo je Clinton poveril mlademu častniku Banastre Tarletonu, ki je bil drzovit in odločen človek. Ta je to nalogo rešil na dvojen način. Pri torijih je konje plačeval, republičanom jih pa jemal. Na ta način je kmalu dobil toliko konj, kolikor jih je potreboval Clinton. Vohunska služba je bila dobro organizirana. Toriji so informirali angleškega generala o gibanju ameriških čet. S pomočjo vohunskih poročil se je posrečilo Tarletonu napasti ameriške konjenike v zasedi pri Monks Cornerju in jim prizadeti precej občutno izgubo. Po tej praski se je kmalu predala utrdba Moultrie. Charleston je bil zdaj obkoljen. Dne 9. maja so Angleži izvršili silen napad na mesto, ki je pričelo goreti na petih krajih. Angleško topništvo je razdejalo utrdbe, in Lincoln se je pričel pogajati z angleškim poveljnikom zaradi kapitulacije. Pogoji so bili podpisani dne 12. maja.

Clinton je izvedel po ogleduhih, da se polkovnik Beaufort bliža z majhno četo na pomoč, ki se je pa takoj umaknil, ko je izvedel, da je mesto kapituliralo, in

Tarletonu je bilo naročeno pohiteti za to četo in jo uničiti. Po štiri in dvajsetih urah jo je Tarleton dohitel ter posekal vse, ki se niso hitro umaknili v goščavo ali šumo. Clinton je odposlal še dva močna oddelka pustošit domove republičanov in ubijat, kar noče biti podložno angleškemu kralju.

Po teh kazenskih ekspedicijah se je Clinton malo oddahnil in izdal proklamacijo, v kateri je zagrozil vsem, da jih uniči, če ne priznajo hitro kraljeve oblasti. Toriji so se vračali zdaj v velikem številu in ovajali republičane. Iz torijev so sestavljali "legije zvestih," ki so se družile z angleško armado. Angleži in toriji so pa kljub tem zmagam doživeli občutne poraze. Američani so osnovali majhne čete, katerim so zapovedovali Marion, Sumter in Pickens. Vstaši so prihrumeli nepričakovano, napadli in zopet izginili, kakor da so se udrli v zemljo. Sumter je dne 16. avgusta z velikim uspehom napadel večjo četo Angležev in torijev in jo pognal v beg. Boj se je vršil pri Hanging Rocku vzhodno od reke Wateree.

Pobegnilo je tudi veliko število zamorskih sužnjev, ki so se pridružili Britom. Clinton se je vrnil v New York že v začetku meseca junija, vrhovno poveljništvo je pa izročil lordu Cornwallisu. Južna Karolina je bila že tako daleč podjarmljena, da je po sodbi Clintona nadaljnje podjarmljenje lahko dokončal Cornwallis.

Baron De Kalb je organiziral majhno armado, in regularni ameriški vojaki iz držav južno od Pennsylvanije so prejeli nalog, naj se pridružijo njegovi armadi. Kongres je izročil vrhovno armadno poveljništvo v južnih državah generalu Gatesu. De Kalb je s svojimi četami počasi in previdno prodiral proti jugu. Primanjkovalo mu je živeža in taboril je tri tedne pri Deep Riverju.

General Charles Lee, ki je dobro poznal zmožnosti generala Gatesa, je prerokoval, da Gates kmalu izgubi lavorike na jugu, ki si jih je pridobil na severju. Gates je bil seveda drugega mišljenja in je sebe smatral za najboljšega generala. Silil je po najkrajši poti na bojišče, da k starim lavorikam doloži novih. Odločil se je za pot, ki je vodila skozi gosto smrekovo šumo v Camden. De Kalb ni bil za to pot, ampak je svetoval, naj bi armada korakala skozi okraj Mecklenburg, kjer so bili prebivalci odločni privrženci ameriške neodvisnosti. Gates je bil trmast in ni sprejel nasveta. Provijantna kolona je ostala zadaj za njim, in armada ni imela kaj jesti. Živina, ki so jo prignali oddelki, katere je poslal na rekvizicijo, je bila medla. Dne 16. avgusta je dospel v Clermont. Bil je oddaljen še dvanajst milj od Camdena. Njegova armada je štela skoraj štiri tisoč mož, a bila je sestradana.

Lord Rawdon, poveljnik angleške predstraže, se je takoj umaknil v Camden, ko je izvedel po ogleduhih, da prihajajo Američani. Prihodnji dan se je Američanom pridružilo še sedem sto mož iz Virginije. Zdaj je bil Gates prepričan, da požene angleške čete v beg. In pognal je v noči 15. avgusta svoje čete proti sovražniku.

Lord Cornwallis je dospel k angleški armadi šele prejšnji dan. Sklenil se je pomeriti z Gatesom, akoravno ni njegova armada štela več ko dva tisoč mož, med katerimi je bilo tri sto konjenikov. Bitka se je pričela ob prvem jutranjem svitu, a se ni nekaj časa odločila za nobeno stran, čeprav je Gates tako nerodno razpostavil svoje čete, da je milica zbežala takoj po prvem napadu. Regularni ameriški vojaki, katerim je zapovedoval De Kalb, so vzdržali napad. Napadeni so bili odspredaj in v boku, toda umaknili se niso, dokler ni padel hrabri poveljnik smrtno zadet. Ameriška armada je bila poražena. Razkropila se je v majhne čete, ki so se umikale na vse strani. Tarleton je hitel s svojimi jezdeci za temi

četami in posekal vse, ki jih je dosegel oborožene in v uniformi.

Bitka pri Camdenu se je končala za Američane z najžalostnejšim porazom, kar so jih doživeli v vojni za neodvisnost Amerike. Izgubili so osemnajst sto mož, mrtvih in ujetih. Nekaj dni po bitki je Gates dospel z dve sto možmi v Charlotte v Severni Karolini. To so bili ostanki armade, ki je zaradi njegove nezmožnosti doživela poraz. Ameriška vojska je bila dobra, generalove nezmožnosti pa velike. In tako je Američane pri Camdenu zadel poraz, mesto da so zmagali.

Kmalu je Američane zadela še druga nesreča. Pogumni Sumter je s svojimi četaši zajel angleško provijantno kolono. Ko je izvedel, da je bil Gates poražen, se je umikal s plenom in ujetniki v svoje skrivališče. Cornwallis je bil ves iz sebe, ko je izvedel za Sumterjev uspeh. Naročil je Tarletonu, naj se posluži torijev kot vohunov, izsledi Sumterja in udari po njem s svojo konjenico. In res je dohitel Sumterja s svojo premočjo pri Fishing Creeku, ga napadel iz zasede in mu odvzel ves plen.

Med ujetniki, ki so jih zajeli pri napadu na Sumterjeve četaše, je bilo nekaj Američanov, ki so obljubili, da se ne bodo več bojevali proti Angliji. Toriji so jih izdali. Nekatere teh ujetnikov so takoj obeseli, druge so pa obsodili na večletno ječo. To bestijalno ravnanje z ujetniki je rodilo v Američanih željo po maščevanju nad Angleži. Četaši so po teh dogodkih kar rastli iz tal, družili se v majhne čete, v njih napadali Angleže in se po napadu zopet hitro umaknili.

Veliko četašev se je pa pridružilo Marionu, ki se je skrival v močvirjih ob reki Pedee. Iz tega skrivališča je Marion uspešno napadal Angleže. Tudi Sumter je kmalu spopolnil svojo četo in ogrožal z njo posamezne angleške vojaške oddelke, kjer so se prikazali. V začetku so bili četaši slabo oboroženi, a kmalu so naplenili toliko orožja, da so bili z vsem prav dobro preskrbljeni. Te čete so napadale angleške vojaške oddelke in obenem bile strah in groza za torije. Preden so toriji izvedeli, kaj se je zgodilo, je bil napad že dokončan in plen naložen, a četaši so se pa razkropili po skrivališčih v močvirjih, da se na dano znamenje zopet zberejo in udarijo po sovražniku.

Gates se je pa umikal proti severju in sčasoma nabral zopet tisoč mož. V Marylandu in Virginiji so se trudili povečati njegovo armado, toda trud je bil zastonj. Ime Gates je odbijalo.

V septembru se je Cornwallis napotil s svojo vojsko proti severju. Prišedši v Charlotte je odposlal svojega zaupnika in polkovnika Fergusona nabirat torijev za svojo armado. Nameraval je odtukaj korakati v Virginijo, da se znosi nad ondotnimi Američani in združi s četo, katero je odposlal Henrik Clinton. S tem gibanjem je nameraval popolnoma streti odpor Američanov v južnih državah.

Medtem ko je Ferguson nabiral torijev in bil na pohodu, se je Cornwallis pomikal s svojo armado proti Salisburyju.

Ferguson je s svojimi toriji širil strah in grozo. Uganjal je strašna grozodejstva, in Američani so prisegli, da se strašno maščujejo zaradi teh grozodejstev nad njim in toriji. Zbirali so se od vseh strani. Prihajali so celo iz Tennesseeja in Kentuckyja. Oboroženi so bili z lovskimi puškami, katerih so bili vajeni od mladih nog. S svojimi malimi, trpežnimi in urnimi konji so se gibali hitro, kajti bili so brez prtljage. Majhne četice so se končno združile v armado, ki je štela tri tisoč mož. Imeli so posvetovanje in sklenili napasti Fergusona, ki je taboril pri Kings Mountainu.

Devet sto mož pod zapovedništvom polkovnika Cambella je odjezdilo na hitrih konjih kot predstraža, da izvrše

navidezni napad na Fergusona. Jahali so šest in trideset ur. Le enkrat, ko je lilo kakor iz škafa, so se ustavili in stopili s konj. Ko je Ferguson po torijih izvedel, da se mu bliža majhen oddelek Američanov, je bil sicer iznenaden, ali kljubtemu ga je sklenil počakati v močnih utrdbah. Dne 7. oktobra so Američani naskočili. Po hudem boju se je odločila zmaga na stran Američanov, ki so izgubili le dvajset mrtvih in nekaj ranjenih. Ferguson je padel v bitki. Ujetih je bilo osem sto Angležev in torijev, dve sto petdeset pa je bilo mrtvih in ranjenih. Po končani bitki so izbrali deset torijev in jih obesili, da tako maščujejo grozodejstva, ki so jih uganjali toriji. Poročilo o porazu Fergusona je omalodušilo Cornwallisa, kajti spoznal je, da ni bil več Gates pred njim, ampak odločni možje, ki so bili pripravljeni pognati sovražnika iz dežele. Zato se je umaknil prek reke Catawba in se utaboril med rekama Broad in Saluda, kjer je ostal do konca vojne.

Marion je izkoristil zmago pri Kings Mountainu. Pričel je iznova operirati uspešno ob reki Pedee. Odposlali so Tarletona proti njemu, ki si je seveda zaman prizadeval izslediti Mariona. Sumter je dosegel precejšne uspehe v severnem delu države. Tarleton ga je nekega dne presenetil v taboru pri Blackstocku. Sumter je hitro zbral svoje četaše, odbil naskoke in prisilil Tarletona, da se je umaknil. Sumter je bil v teh bojih tako hudo ranjen, da ni mogel več voditi svoje hrabre čete. Četa se je nato kmalo razšla.

Bojevanje v Karolini je bilo krvavo. Četaši in toriji so se pograbili, kjer so naleteli drug na drugega. Prizanašali niso in drug drugemu uničevali imetek.

Gates je medtem zopet prodrl do Charlotta. Tu je bil odstavljen od poveljništva, in nasledil mu je general Natan Greene, katerega je Washington priporočil kongresu. Greene je našel ostanke Gatesove armade v obupnem stanju. Dobil je kmalu pomožne čete s severja, med katerimi so bili tudi Morganovi strelci.

Washingtonova armada je bila spomladi leta 1780 v zelo slabem položaju. Živež je pohajal, vojaki so stradali. Dva polka iz Connecticuta sta izjavila, da se vrneta domov, če jima ne dovoli poveljnik vzeti živeža pri farmarjih s silo. Washington je moral porabiti ves svoj vpliv, da je vzdržal red. Nevarnost je bila tako velika, da je kongres pooblastil Washingtona oklicati v taboru preki sod.

Poročila o slabem položaju ameriške armade v taborju so tako učinkovala na Knyphausena, da se je odločil za ekspedicijo v New Jersey, kajti mislil je, da lahko požene Američane še v obupnejši položaj. Dne 6. junija se je izkrcal v Elizabethownu s pet tisoč možmi in odkorakal z njimi proti Springfieldu. Miličarji so delali ovire njegovemu prodiranju. Prodrl je do vasi Connecticut Farms. In ker ni mogel dalje, je ukazal opleniti vas. Angleški vojaki so pri plenjenju umorili ženo vaškega pridigarja Caldwella. Ta brutalni umor je učinkoval kot iskra v sodu smodnika. Njen mož je bil priljubljen pridigar pri ljudstvu. S prižnice je klical Američane v boj proti kraljevi tiraniji. Te pridige so mu pridobile ugled pri ljudstvu. Milica iz bližnjih krajev se je po umoru pridigarjeve žene pričela zbirati v tako velikem številu, da se je Knyphausen umaknil v Elizabethtown.

Knyphausen ni dolgo miroval v Elizabethtownu. Prodrl je iz tega mesta do Springfielda v upanju, da zasede prelaze na drugi strani Morristowna, preden opazi sovražnik njegov pohod. Američani niso spali, nego so bili dobro poučeni o njegovem gibanju. General Greene je napadel njegovo predstražo in jo po hudem boju prisilil, da se je umaknila. Knyphausen je kmalu uvidel, da ne more naprej. In iz maščе-

RUFUS PUTNAM UTEČE ZASEDI BRITSKIH DRAGONCEV NA POTU V STAMFORD L. 1779

valnosti je ukazal požgati Springfield.

Lafayette se je spomladi vrnil iz Francije, in Američane so prešinili novi upi. Koncem leta 1778 se je vrnil v Francijo, zagovarjat ameriške interese. V aprilu l. 1780 je dospel nazaj v Boston in prinesel s sabo veselo novico, da pride iz Francije šest tisoč mož na pomoč. Ti vojaki so se izkrcali še tisto leto meseca julija v Newportu. Zapovedoval jim je grof Rochambeau, kateremu je pa francoska vlada naročila, naj sprejema vsa povelja od Washingtona, da se tako izogne prepirom, ki bi utegnili nastati zaradi vojaških navad. To je bila prva divizija francoske armade, ki so jo mislili poslati na pomoč Ameriki. Druga divizija je imela odpluti iz Bresta, pa ni mogla iz pristana, ker ga je blokiralo angleško brodovje. Ta zakasnelost je povzročila, da ni Washington prejel obleke in orožja iz Francije, kar je imelo zopet za posledico, da mu je bilo nemogoče napasti New York.

Angleško brodovje je takoj sledilo francoskemu, ko so v Angliji izvedeli, da je prva divizija francoske armade odjadrala proti Ameriki. Ta poteza angleškega admirala ni prinesla drugega kakor to, da je angleško brodovje lahko blokiralo Newport. Washington je mobiliziral milico v New Jerseyju, da zavaruje francosko brodovje v Newportu pred angleškim napadom.

Nekaj tednov kasneje je povabil francoska poveljnika k sebi na posvetovanje glede načrta za napad na New York. Sklenili so povabiti k sodelovanju tudi poveljnika francoskega brodovja v zapadno-indijskih vodah, ker je bila francoska flota v Newportu prešibka, da se kosa z močnejšim angleškim brodovjem. Dogovorili so se, da ne podvzamejo ničesar, dokler ne dobe odgovora iz Zapadne Indije.

Ob času Washingtonovega bivanja v Hartfordu so prišli na sled, da je general Benedikt Arnold izdajalec. Arnold je poročil v Philadelphiji hčer nekega torija. Tako je dobil priliko za dopisovanje z angleškimi častniki. Pričel je dopisovati z majorjem Andrejem, adjutantom generala Clintona. Dopisovala sta si pod psevdonimom Gustav in Anderson. Za izdajstvo so obljubili Arnoldu visoko vsoto denarja in dostojanstvo v angleški armadi. Arnold jim je obljubil za to izdajniško nagrado izročiti trdnjavo West Point, ki je bila nepremagljiva utrdba. Prosil je, naj mu izroče poveljništvo te trdnjave. In ustreženo je bilo njegovi prošnji. V noči med 21. in 22. septembrom sta se Andre in Arnold dogovorila o detajlih grde izdaje. Andre je jadral po Hudsonu navzgor, da se dogovori z Arnoldom o vseh podrobnostih o predaji trdnjave. Clinton je sprejel Andrejev predlog. Odpeljal se je na šalupi "Vulture" in se je dal izkrcati na zapadnem obrežju velike reke. Z Arnoldom sta se sešla, ko je napočila noč, in se razgovarjala v rano jutro. Prisiljen je bil proti svoji volji ostati prihodnji dan sredi ameriške bojne črte. Američani so opazili dne 23. septembra angleško šalupo in pričeli streljati nanjo. Ta se je hitro umaknila pred sovražnim ognjem, Andre pa ni mogel pregovoriti človeka, ki ga je odpeljal s šalupe na kopno, da ga prepelje na šalupo. Tako je bil primoran potovati po kopnem v New York. Slekel je uniformo in se oblekel v civilno obleko. General Arnold mu je izdelal potni list na ime John Anderson. Potoval je po vzhodnem bregu reke, ker se mu je ta zdel varnejši od zapadnega.

Srečno je pustil za sabo že ameriške predstraže, ko ga ustavijo trije farmarski fantje Ivan Paulding, David Williams in Izak Van Wart. Vprašali so ga, kako mu je ime in kam potuje. Andre je mislil, da ima pred sabo torije. Zato je povedal, da je angleški častnik. Hitro je spoznal svojo zmoto in misleč, da je med Američani veliko

Arnoldov, jim je ponudil svojo uro, denar in poleg še bogato nagrado. To je bila druga Andrejeva zmota. Fantom je ta ponudba govorila, da so ujeli nevarnega ogleduha. Preiskali so ga in v njegovih čevljih našli dokaz, da je ogleduh. Zastrantega ga nemudoma odvedejo k polkovniku Jamisonu, poveljniku bližnje ameriške čete. Jamison je poznal Arnoldovo pisavo. Kar verjeti ni mogel, da je njegov general izdajalec. In obvestil je Arnolda, da je prijel Andreja in našel pri njem dokumente; a te da je pa poslal Washingtonu, ki se je tačas vračal iz Hartforda. Andreja je seveda pridržal v zaporu.

Arnold je sedel pri zajutrku z drugimi častniki, ko je prejel Jamisonovo pismo. Hitro se je oprostil pri njih, odšel k svoji ženi in ji razodel, da mora bežati, če hoče rešiti svoje življenje. Pohitel je k svojemu čolnu, s katerim se je odpeljal na angleško šalupo "Vulture." Odtukaj je pisal Washingtonu in ga prosil, naj se zavzame za njegovo ženo, ker je nedolžna.

Vojno sodišče je obsodilo angleškega majorja Andreja na vešala zaradi vohunstva. Smrtna obsodba je bila izvršena 2. oktobra l. 1780 v Tappanu ob Hudsonu. Clinton si je trudil rešiti svojega adjutanta smrti na vislicah. Trud njegov je bil zastonj, ker tudi Angleži niso ravnali drugače z ameriškimi vohuni, če so jim prišli v pest. Kongres je nagradil mlade fante z dosmrtno penzijo v znesku po dve sto dolarjev na leto ter dal kovati spominsko kolajno.

Arnold je za svoje izdajstvo postal brigadni general v angleški armadi, a poleg je prejel v nagrado še deset tisoč funtov sterlingov. Angleški oficirji so se ga ogibali in prezirali. Prav neradi so služili pod njim.

Anglija bi se bila spomladi leta 1780 skoro zapletla v vojno z vsem svetom, ker si je lastila pravico do preiskavanja ladij na morju. Ruska carica Katarina II. se je združila z Dansko in Švedsko. Nastala je oborožena nevtralnost, ki je imela namen izsiliti prevažanje blaga na ladijah nevtralnih držav.

Holandska se je pridružila tej koaliciji in sklenila tajno pogodbo z Združenimi državami, ki pa ni ostala tajna Angliji. Britska fregata je ujela Henrika Laurensa, ameriškega poslanika v Holandiji. To se je zgodilo pred Novofundlandijo. Laurens je vrgel pogodbo takoj v morje, ko je videl, da pride v britsko ujetništvo. Neki britski mornar je skočil v morje in rešil dokument. Angleški poslanik na Holandskem je kasneje zahteval pojasnilo od holandske vlade zaradi te pogodbe. Holandska vlada se je obotavljala z odgovorom, ker so bile holandske ladije, naložene z dragocenim blagom, v nevarnosti, da bodo zajete. Angleškemu ministrstvu so bili znani vzroki holandskega obotavljanja, in računaje na bogati plen je Anglija napovedala vojno Holandski. Holandsko brodovje se je pridružilo francoskemu, da se bojuje proti Angliji. Španija se je tudi pridružila zvezi in odposlala svoje brodovje, da operira s Francozi v Zapadni Indiji proti Angliji.

Pozimi leta 1780.-1781 .je ameriška armada prezimovala vzhodno in zapadno od Hudsona. Armada je bila malo bolje preskrbljena z živili kot prejšnjo zimo, vojaki so pa vseeno trpeli pomanjkanje. Kongres je malo preveč zanemarjal oskrbovanje čet in ni podvzel skoraj nič, da omili bedo brambovcem svobode in neodvisnosti.

Brambovci iz Pennsylvanije so imeli posebne vzroke za pritožbo. Vstopili so v armado za dobo treh let ali za toliko časa, dokler traja vojna. Tri leta so minila, in vlada jih ni hotela pustiti domov, češ, da velja pogodba za ves čas vojne, pa naj trpi še toliko let. Brambovci so ugovarjali taki razlagi in rekli, da traja najdaljša vojaška služba tri leta, če ni vojna v treh letih konča-

na, ne traja pa tri leta, če je vojne konec prej kakor v treh letih.

Trinajst sto brambovcev iz Pennsylvanije je zapustilo tabor pri Morristownu v januarju l. 1781. Odšli so oboroženi v Philadelphijo, da zahtevajo odpomoč pri kongresu.

General Wayne, njih poveljnik, se je s samokresom v roki postavil prednje, da jih ustavi. V tistem trenotku so brambovci obrnili bajonete proti njemu, in stoterih ust je zagrmelo: "Ljubimo vas in spoštujemo. Ali mrtvi bodete, če streljate na nas. Ne dajte se zapeljati, mi ne uskočimo v sovražni tabor. Ako se zdajle pokaže sovražnik, se bomo pod vašim zapovedništvom bojevali odločno kakor dozdaj."

Clinton je izvedel po ogleduhih, kaj se godi v ameriškem taboru. Ko so brambovci prikorakali v Princenton, je poslal svojega mešetarja, da jih pregovori. Nesramna ponudba je tako razkačila brambovce, da so prijeli mešetarja in ga izročili generalu Waynu kot špijona. Kasneje so hoteli brambovce nagraditi za ta čin, a ti so odgovorili, da ne zahtevajo nagrade, dokler vrše svojo dolžnost napram svoji domovini.

Kongres je bil vznemirjen zaradi prihoda brambovcev in odposlal jim je nasproti poseben odbor, da jih pomiri. Odbor je obljubil brambovcem takojšnjo odpomoč. Neizplačana mezda je bila zavarovana z zadolžnicami. Tistim, ki so služili že tri leta, je bilo dovoljeno zapustiti armado in oditi domov. To je pomirilo brambovce in zadovoljni so bili služiti dalje. Nezadovoljnost se je kasneje razširila tudi na polke iz New Jerseyja v Pomptonu. Ta upor so potlačile čete, ki jih je Washington poslal iz West Pointa.

Šele zdaj so se odprle tistim Američanom oči, ki so lepo sedeli doma, ko so se drugi žrtvovali na bojiščih za neodvisnost in svobodo Amerike. Spoznali so, da ti brambovci žive v bednih razmerah in da bo ameriška neodvisnost kmalu pozabljena reč, ako ne bodo skrbeli za one, ki zanjo tvegajo svoje življenje. Kongres je poslal vsem državam poziv, v katerem je naglašal, da se mora skrbeti za armado. Uveden je bil direkten davek, da se dobi potrebni denar za oskrbo armade.

Angleži so prvo vojaško ekspedicijo v letu 1781 podvzeli pod zapovedništvom izdajalca Arnolda. Clinton mu je dal šestnajst sto mož, da opustoši in pleni v Virginiji. Arnold je divjal, kakor mu je bilo naročeno. Požigal je farme in plenil. Na tem roparskem pohodu je dospel do Richmonda, v katerem je požgal javna poslopja in uničil veliko privatne lastnine. Washington bi rad ujel izdajalca živega. Poslal je Lafayetta, da zabrani Arnoldu združenje s Cornwallisom v Karolini. Francosko brodovje je odjadralo iz Newporta v zaliv Chesapeake, da zabrani izdajalcu beg po morju. Britski admiral Arbuthnot je sledil francoskemu brodovju in ga prisilil k bitki, po kateri so se morale francoske ladije umakniti v Newport. Angleški admiral je nato izkrcal dva tisoč mož, da hite Arnoldu na pomoč.

Ti vojaki so se takoj utrdili za nasipi in iz utrjenega taborja hodili ropat in plenit na vse strani.

Cornwallis je odposlal razvpitega polkovnika Tarletona z močno četo, da odreže Morganovo divizijo od armade generala Greena. Morgan je bil med rekama Broad in Catawba. Spoznal je, da ga Tarleton dohiti. Zato se ga je odločil počakati pri Cowpensu, približno trideset milj zapadno od Kings Mountaina.

Tarleton je dospel 17. januarja do ameriških postojank in takoj razvrstil svoje čete v bojnem redu. Z njimi je napadel z vso silo ameriške pozicije. Ameriška milica se je umaknila, ko je izstrelila svoje puške na sovražnika. Tarleton je mislil, da je že izvojeval zmago, kajti vedel ni, da ga čakajo ame-

riški brambovci v rezervi. V odločilnem trenotku so naskočile ameriške rezerve. Bojna sreča se je takoj obrnila. Angleži so pričeli bežati. Tarleton, ki je bil vajen dozdaj le uspehov, je bil hudo tepen. Izgubil je vso prtljago in topove in bežal s svojimi jezdeci, da uide ameriškemu ognju. Za sabo je pustil tri sto mrtvih in ranjenih in pet sto ujetnikov. Američani so imeli v tej bitki le dvanajst mrtvih in šestdeset ranjenih.

Cornwallis je pihal jeze, ko je izvedel, da je bil njegov ljubljenec Tarleton poražen. Odločil se je takoj napasti Morgana z vso silo in streti njegovo divizijo. Računil je, da se bo Morgan z ranjenci in plenom počasi pomikal naprej in da ga dohiti, še preden preide na drugi breg reke Catawbe. Morgan se ni dal zvabiti v tako nerodno nastavljeno past. Spravil je svojo armado na drugo stran reke. Cornwallis je dospel do reke dve uri po njegovem odhodu in uvidel, da je Morgan odpeljal vse čolne in plave s sabo. Pomikal se je ob reki, dokler ni dospel na brod, kjer je lahko prekoračil reko s svojo armado. Greene je izrabil zadrego svojega nasprotnika in se je prek reke Dan umaknil v Virginijo, kjer je dobil vojne potrebščine in pomnožil svojo armado. Sčasoma je njegova armada narastla na štiri tisoč mož, nakar se je odločil zopet prekoračiti reko Dan in vpasti v Karolino, da tako opazuje Cornwallisova gibanja.

Cornwallis se je gibal v južni smeri. Greene mu je previdno sledil in bil pripravljen izkoristiti vsako napako svojega nasprotnika.

Sklenil je napasti sovražnika pri Guilford Courthousu. Pustil je svojo prtljago na varnem prostoru in je odmarširal proti sedemnajst milj oddaljenemu bojišču, da se spoprime s sovražnimi silami. Dne 15. marca je naskočil angleške postojanke. Boj je bil izredno krvav, in Greene se je moral umakniti. Njegovo umikanje je bilo v redu. Cornwallis je bil zaradi te bitke tako oslabljen, da se ni upal slediti Greenu, ampak se je umaknil do Wilmingtona blizo reke Cape Fear. Njegova armada se je vsled dezertacij in izgub v bitkah tako skrčila, da je štela le še štirinajst sto mož.

Greene je na svojem umiku izgubil tudi okoli tisoč miličarjev, ki so se vrnili domov. To izgubo je kmalo nadomestil z novimi prostovoljci in se odločil oditi v Južno Karolino in napasti čete lorda Rawdona, ki je taboril pri Camdenu. Dospel je do Hobkirk Hilla, dve milji severno od Camdena, kjer ga je napadel lord Rawdon, ki je izvedel po ogleduhih, da se mu bližajo Američani. Po hudi in vroči bitki se je umaknil, pa tudi lord Rawdon je imel tako velike izgube, da se mu ni upal slediti. Vrhtega so ga napadali tudi ameriški četaši, ki so prežali na majhne oddelke angleških vojakov, in Rawdon se je sklenil umakniti iz Camdena v Monks Corner.

Četaški voditelji Lee, Marion, Pickens in drugi so bili ves čas na delu. Napadali in osvojevali so majhne utrjene sovražne postojanke. Do junija l. 1781 so osvojili vse majhne postojanke razen treh, ki so imele za Brite nekaj vrednosti v Južni Karolini. Te postojanke so bile Charleston, Nelsons Ferry in trdnjava Ninety Six blizo Salude. Ta trdnjava je bila velike važnosti. Branili so jo toriji iz Karoline. Lee in Pickens sta odmarširala proti Augusti v Georgiji in osvojila mesto po sedemdnevnem obleganju. Proti trdnjavi Ninety Six je odšel general Greene. Izvedel je, da prihaja lord Rawdon na pomoč, in se odločil vzeti trdnjavo z naskokom. Napad na trdnjavo je bil izvršen 18. junija, a je bil odbit. Greene je prenehal z obleganjem in se umaknil.

V začetku meseca avgusta je bila huda vročina. Američani so se umaknili v gorovje ob reki Santee. Britje pa

v tabor ob reki Congaree. Boj med Američani in toriji se je nadaljeval. Požigali so hiše in plantaže. Prizanašali niso drug drugemu! Celo žene in otroke so ubijali.

Lord Rawdon je s svojo grozovitostjo še bolj podžigal sovraštvo. Dal je usmrtiti vsakega Američana, ki je bil zajet z orožjem v roki, ako je preje že enkrat obljubil, da se ne bo bojeval proti Angležem.

Med ujetniki, ki so jih Angleži zajeli v Charlestonu, je bil tudi polkovnik Izak Hayne. Njegova žena je bila na smrtni postelji, njegovi otroci brez varstva. Dal je besedo, da ostane nevtralen, zakar so mu obljubili varstvo. Nekaj dni kasneje je angleški poveljnik prisilil Hayna, da se bojuje proti Američanom in za interese angleškega kralja. Hayne je mislil, da ga je ta brutalnost britskega generala odvezala njegove besede in je ubežal iz ujetništva. Zbral je krdelce četašev, na čelu katerih je bil ujet. Obsojen je bil na smrt, in smrtna obsodba je bila izvršena dne 5. avgusta 1781, akoravno so zanj prosili Američani in toriji. Rawdon je ostal neizprosen, ker si je domišljal, da si s takimi čini podvrže Američane.

Američane je ta neusmiljenost silno razkačila. General Greene je dal obesiti kot dezerterje vse ujetnike, ki so preje služili v ameriški armadi, a so uskočili v britsko armado ali se pridružili torijskim četam. Ogorčenost med Američani je bila tako velika, da so ameriški častniki komaj ubranili, da niso postreljali vseh britskih častnikov, ki so bili ujeti. Američani so smatrali izvršitev smrtne obsodbe nad Haynom za veliko krivico, ki je v protislovju z navadami v vojni.

Lord Rawdon se je vrnil v Anglijo in nasledil mu je kot poveljnik polkovnik Stewart. Koncem poletja je general Greene po združitvi s četami Mariona in Pickensa pričel z ofenzivo. Do bitke je prišlo pri Cutaw Springsu. Desno britsko krilo je pričelo bežati. V tem trenotku so pričeli Američani pleniti britski tabor, ko je bila že zmaga izvojevana. Britje so izrabili ugodno priliko in ubežali v poslopje, zgrajeno iz kamna. Iz te pozicije jih Američani niso mogli pregnati. Greene se je umaknil s svojimi četami, ker ni hotel po nepotrebnem žrtvovati svojih ljudi. Britje so izgubili sedem sto mož, Američani pa pet sto. Stewart se je po bitki umaknil proti Charlestonu. Greene mu je sledil do Monks Cornerja, potem pa se umaknil v gorovje ob reki Santee. Ameriški poveljnik je bil lahko zadovoljen s svojimi uspehi. Iztrgal je Britom večji del Južne Karoline in jih potisnil med reko Santee in dolenji tok reke Savannah. Večkrat je napadel sovražnika z nezadostnimi sredstvi, a vselej je dosegel svoj namen, ako se je tudi moral umakniti trenotno. Prekrižal je večkrat namene britskih generalov in imel več koristi od svojih umikov, kakor britski častniki od svojih "zmag".

Washington je bil zadovoljen s poveljnikom na jugu. Sam je hrepenel, doseči odločilen uspeh s svojimi četami, ako ne more dobiti pomoči od francoskih čet in brodovja. Nudili sta se mu dve priliki, da se pomeri s sovražnimi silami. Odšel bi bil lahko proti New Yorku, ki je imel oslabljeno posadko, ali pa udaril proti Cornwallisu, ki je zapustil Wilmington 29. aprila in se dne 20. maja združil pri Petersburgu v Virginiji s četami generala Phillipsa, ki je opustošil naselbine ob reki James.

Washington se še ni prav odločil, kaj naj stori, ko pripluje francoska fregata z grofom de Barrasom na krovu. Ta grof je imel prevzeti poveljništvo nad francoskim brodovjem. Admiral je sporočil, da je pod poveljstvom grofa de Grassa dvajset linijskih ladij s francoskimi četami na poti v Ameriko. On in Rochambeau sta se posvetovala in

sklenila napasti in osvojiti New York. Francoska fregata je odplula proti Zapadni Indiji, da obvesti francoskega admirala o načrtih.

Clinton je izvedel po ogleduhih, ki so pazno sledili vsakemu gibljeju ameriške armade o Washingtonovih namenih. Naročil je Cornwallisu, ki je bil tedaj v Williamsburgu, naj mu pošlje nekaj čet, da pomnoži svojo posadko. Cornwallis se je takoj pripravljal, da izvrši to povelje. Odšel je proti Portsmouthu, kamor sta mu Lafayette in Steuben sledila s tisoč možmi. Na tem pohodu je prišlo do boja med ameriškimi in britskimi četami, ki se je končal z umikom Američanov. Britska armada je prešla na južni breg reke James, in oddelek armade se je ukrcal, da se odpelje v New York. V tem kritičnem trenotku je došlo Clintonovo naročilo, naj Cornwallis obdrži vse svoje čete in se utabori kje v Virginiji. Svoj tabor naj utrdi in čaka, kaj podvzamejo Američani. Clinton je dobil večji oddelek Hesov iz Anglije in izpremenil svoj prvi načrt. Cornwallis je imel osem tisoč dobro izvežbanih mož. Svoj tabor je utrdil z nasipi, med Gloucestrom in Yorktownom so bile zasidrane bojne ladije, da pomagajo braniti tabor.

Finance ameriške republike so se poslabšale, ko so se vršile te operacije na bojišču. V začetku leta je bil papirnati dolar vreden le en cent srebrnega dolarja. Spomladi je izkušal kongres rešiti te finančne težkoče in izročil finančno vodstvo Robert Morrisu, ki se je resno lotil naložene naloge in jo tudi rešil.

Grof Rochambeau se je v juliju pridružil s francoskimi četami Washingtonovi armadi v gorovju ob Hudsonu. Takoj sta se pričela pripravljati za napad na New York. Henrik Clinton je izvedel za načrt in se pridno pripravljal za obrambo newyorškega mesta. Sredi teh priprav je Washington prejel poročilo, da prijadra francoski admiral de Grasse z brodovjem v Chesapeake namesto v Newport. To je povzročilo, da je moral Washington zopet izpremeniti svoj načrt. Opustiti je moral napad na New York in izvršiti resen poizkus proti Yorktownu.

Washington je izvršil s svojimi četami nekaj tako spretnih potez, da je ukanil Clintona. Angleški general je mislil, da namerava Washington napasti New York, v resnici se je pa pomikala ameriška armada skozi državo New Jersey, a njej je sledila francoska. Lafayette je bil s svojimi četami v Virginiji. Njemu je Washington ukazal, naj stori, kar je v njegovi moči, da prepreči umikanje Angležev proti Severni Karolini. Naročil mu je, naj se obrne na generala Greena za pomoč, ako misli, da so njegove čete prešibke izvesti ta načrt.

Washington se je pač odločil blokirati Cornwallisovo armado s pomočjo francoskega brodovja, da se ne more umakniti po reki York, z vojsko pa obkoliti Yorktown. Ko so čete prejele povelje za pohod, so bile nezadovoljne, kajti v avgustu je bila vročina neznosna. Zadovoljnost se je kmalu vrnila, ko so brambovcem izplačali del neizplačane mezde in jih preskrbeli z novo obleko, orožjem in strelivom.

Clinton je spoznal svojo zmoto. Uvidel je, da so Američani izpremenili svoj načrt, ko je francosko brodovje nepričakovano odplulo iz Newporta. Mislil je, da se želi francoski admiral de Barras združiti s francoskim brodovjem v zalivu Chesapeake. Odposlal je admirala Gravesa, da to združenje prepreči.

Graves se je s svojim brodovjem približal svojemu cilju. Bil je zelo iznenadjen, ko je zagledal v zalivu francosko brodovje, obstoječe iz dvajsetih linijskih ladij. Francoski admiral de Grasse je odplul takoj na visoko morje, da se spopade s sovražnim brodovjem. Pet dni je vodil angleškega admirala za

nos in prišlo je do praske na morju, v kateri se Angležem ni godilo dobro. Graves se je vrnil v New York, kajti spoznal je, da ni kos francoskemu brodovju.

Clinton je izvedel, da se ameriška armada pomiče proti jugu. Mislil je, da je to zvijača, s katero se ga misli spraviti iz utrdb na prosto polje. Svojo zmoto je spoznal, ko so bili Američani na drugi strani reke Delaware in sta se združili francoski brodovji v zalivu Chesapeake. Uvidel je, da namerava Washington napasti in ujeti Cornwallisovo armado. Bilo pa je že prepozno, da prepreči ta načrt. Vseeno je pa izkušal prisiliti Washingtona, da pošlje vsaj del svojih čet zopet proti New Yorku. Poslal je izdajalca Arnolda z močno armado in silo na morju v New London, Connecticut, plenit in pustošit.

Arnold je izpolnil ukaz. Mala posadka je hrabro branila utrdbo Griswold in se je vdala šele potem, ko so Angleži z nasajenimi bajoneti vdrli vanjo. Neki angleški častnik je vprašal, kdo zapoveduje utrdbi. Polkovnik Ledyard je na to vprašanje odgovoril: "Dozdaj sem jaz zapovedoval, zdaj ji pa ne zapovedujem več." Po teh besedah izročil meč angleškemu oficirju, ki ga je pograbil in njemu porinil v prsi. To je bilo znamenje za angleške vojake, da so padli z bajoneti po Američanih in jih poklali. Nato je Arnold ukazal razdejati New London. Prizanašal ni tudi hišam v bližini mesta. Po izvršenem roparskem napadu se je izdajalec Arnold vrnil v New York. Washington je izvedel za ta roparski čin, toda šel je s svojo armado vseeno še dalje proti jugu, ker je razumel, da ga hoče Clinton pridržati in tako pomagati Cornwallisu iz pasti.

Cornwallis je počasi spoznaval nevarnost, ki mu je čedalje bolj pretila. Izpočetka je mislil, da mu stoji nasproti samo Lafayette s svojo četo. Še dne 10. septembra je pisal Clintonu, da mu lahko pošlje dvanajst sto mož na pomoč za obrambo New Yorka. Svojo zmoto je šele spoznal, ko se je prikazalo francosko brodovje v zalivu Cheasapeake. Izkušal se je umakniti v Severno Karolino, da se tako izmota iz pasti. Pa tudi za umik je bilo prepozno, kajti Lafayettove čete je pomnožilo tri tisoč francoskih vojakov z de Grassejevega brodovja. Cornwallisu ni preostajalo nič drugega kakor prositi Clintona pomoči.

Ameriška in francoska armada sta se razvili pred Yorktownom, francosko brodovje je pa blokiralo ustje reke James. Obleganje je pričelo 28. septembra, ki je bilo kratko, kajti bližal se je konec Cornwallisovi slavi.

Washington je imel šestnajst tisoč mož. Obleganje je trajalo štiri dni. Razvpiti polkovnik Tarleton je bil v Gloucester Pointu in je izvršil drzen napad na ameriške postojanke. Američani so ga vrgli nazaj in zapodili v utrdbo. Ameriški topovi so grmeli in podirali angleške nasipe. Francosko brodovje je z razbeljenimi krogljami obstreljavalo angleške ladije, katerih je bilo kmalu dobršno število v plamenu. Tako je povzročalo strah in grozo na njih. Dne 14. oktobra so Američani in Francozi osvojili dve nevarni utrdbi. Napad se je izvršil ponoči, in Angleži so sprejeli napadalce s hudim ognjem, ki ni napravil škode med Američani, marveč povzročil izgube le Francozom. Ogenj ni zadržal napadalcev, ampak po hudem in vročem boju sta bili utrdbi osvojeni. Še ponoči so Američani in Francozi postavili havbice na teh utrdbah, ki so pričele prihodnje jutro metati krogle v sovražni tabor. Dne 16. oktobra je Cornwallis poizkusil še z enim napadom, da prodre vrste oblegalcev. Bil je zopet poražen, francoski in ameriški topovi so pa nadalje grmeli in podirali angleške utrdbe. Cornwallis je spoznal, da je nadaljna obramba navadna blaznost, in

dne 17. oktobra predlagal kapitulacijo. Prosil je za 24-urno premirje, a Washington mu je dovolil le dve uri, ker se je bilo bati, da bi ne prišel Clinton na pomoč. Dne 19. oktobra l. 1781 je sledila kapitulacija angleške armade.

Washington je takoj odposlal sla v Philadelphijo s poročilom o tem uspehu. Oficir je dospel v mesto o polnoči, kajti na svojem potu se je požuril do skrajnosti. Kmalu nato je v mestni hiši zapel zvon in naznanjal, da se je izvršil izreden dogodek. Ponočni čuvaji so pa oznanjali po mestu: "Cornwallis je ujet." Ljudje so hiteli na ulice in vriskali veselja.

Dne 19. oktobra se je Clinton odpravil na pot s sedem tisoč možmi pomagat Cornwallisu iz pasti. Pri rtu je izvedel, da se je Cornwallis vdal; in vrnil se je zopet v New York.

Novica o Cornwallisovi kapitulaciji je v Angliji učinkovala na razne načine. Nekateri so se jezili, drugi so se čudili, kako se je moglo zgoditi kaj takega, česar niso pričakovali. Angleško ljudstvo je bilo sito vojne, pa je zahtevalo, da naj vlada sklene mir z Združenimi državami, ker je bilo nemogoče podvreči Američanov. Kralj in aristokratje so bili drugega mnenja in niso hoteli ničesar slišati o miru. Kovali so načrte, kako ponižati in premagati Američane.

Po osvojitvi Yorktowna je Washington prosil grofa in zapovednika francoskega brodovja de Grasseja, naj se združi z armado generala Greena in napade Charleston. Francoski admiral je odklonil Washingtonovo prošnjo, češ, da se mora takoj vrniti v Zapadno Indijo. Francoske čete so odšle prezimovat v Williamsburg, ameriška armada se je pa vrnila proti severju, da zasede svoje pozicije ob Hudsonu. Washington je bil prepričan, da mora Cornwallisovi kapitulaciji slediti mir; kljub temu je opominjal kongres na to, da se morajo izvršiti vse priprave za nadaljevanje vojne. Kongres se je pa tako zanašal da sledi mir, da se ni oziral na Washingtonove opomine.

Na jugu so bili Angleži tako prestrašeni zaradi Cornwallisove kapitulacije, da so se umaknili iz vseh postojank razen dveh. Obenem so ustavili tudi vse operacije.

Indijanci so nadaljevali vojno z vsemi strahotami, dasiravno sta obe armadi odšli v prezimovišča. Napadali so oddaljene naselbine v Pennsylvaniji in Virginiji, morili in požigali. Severne naselbine v državi New York so pa napadali v družbi torijev. Američani so Indijancem in torijem vračali šilo za ognjilo.

Želja po miru je v Angliji pridobivala vedno več privržencev. Postala je tako močna, da se ji kralj in aristokratje niso mogli več uspešno upirati. Spomladi leta 1782 je Nizozemska priznala neodvisnost Združenih držav in sprejela John Adamsa kot poslanika nove republike. Dne 22. februarja istega leta je bila angleškemu parlamentu predložena rezolucija, ki je zahtevala konec vojne z Ameriko. Rezolucija je bila zavržena z enim glasom večine, dne 27. februarja je pa bila slična rezolucija sprejeta z večino devetnajst glasov. Tri tedne kasneje so morali odstopiti lord North in tovariši, kajti opozicija je napadla ministrstvo odločno.

Misel za mir je zmagala, pogoji, pod katerimi bi naj bil Američanom ponuden mir, pa niso bili še sprejeti. Srednja stranka je pod vodstvom grofa Shelburna hotela priznati zahteve, ki so jih kolonije vzpostavile v začetku spora. Stranka, katero je vodil lord Rockingham, je bila privolji priznati neodvisnost Združenih držav. Novi kabinet je bil sestavljen iz obeh strank. Predsedoval mu je lord Rockingham. Odpoklican je bil sir Henrik Clinton kot poveljnik angleške armade v Ameriki in nasledil ga je sir Gvidon

Carleton, ki je dospel v New York v maju l. 1782 in napravil konec bojevanju torijev in Indijancev in takoj pričel dopisovati z Washingtonom. Priporočal je v pismih, da preneha z bojevanjem, da se lahko prične z delom za trajno mirovno pogodbo.

Kongres je imenoval pet mirovnih komisarjev, in sicer Ivan Adamsa, Benjamin Franklina, Ivan Jayja, Tomaž Jeffersona in Henrik Laurensa, ki je presedel dvanajst mesecev v londonskem Towerju. Tudi Anglija je imenovala pet komisarjev, da se pogajajo z nekimi kolonijami, natančno opisanimi v njih navodilih.

Pooblaščenci so se zbrali v Parizu. Ameriški komisarji so izjavili, da se ne udeleže pogajanj, ako niso priznani kot zastopniki Združenih držav. Velika Britanija se je morala ukloniti tej zahtevi in 3. novembra l. 1782 so podpisali *preleminarno mirovno pogodbo*. Pakt ni bil veljaven, ker po pogodbi med Združenimi državami in Francijo ni smel noben narod skleniti posebej miru z Anglijo. Šele 3. septembra l. 1783 so podpisale pogodbo vse države, ki so bile prizadete v vojni. Združene države, Francija, Španija in Holandska so tvorile eno stranko, Velika Britanija pa drugo.

Velika Britanija je priznala neodvisnost Združenih držav. Ako pa pazno čitamo njeno izjavo, je neodvisnost priznana vsaki trinajsterih držav, ki so tvorile Združene države, in ne Združenim državam kot posebnemu narodu. Nekatere druge države so pa še preje priznale neodvisnost Združenih držav, in sicer Švedska 5. februarja l. 1783, Danska 25. februarja l. 1783, Španska 24. marca l. 1783 in Rusija v juliju l. 1783.

Večji del ameriške armade je taboril v l. 1782 pri Newburgu ob Hudsonu. Brambovci niso prejeli mezde, kongres in posamezne države se niso brigali zanje. Washington je svaril vlado in jo opominjal, naj se bolj briga za armado. Poklicani faktorji se niso ozirali na Washingtonove opomine, in nezadovoljnost je tako narastla v armadi, da je bil stavljen predlog, naj gre vojska v Philadelphijo in prisili kongres, da ravna pravično z vojsko. Washington je prosil oficirje, naj še nekaj časa potrpe. Obljubil jim je uporabiti svoj vpliv, da izpolni kongres svoje dolžnosti napram armadi. Kongres je nato kmalu sklenil vojakom izplačati mezdo za štiri mesece, oficirjem pa v skupni vsoti za petletno službovanje.

Razmere v Ameriki so bile take, da so obujale skrbi. Razumeti je bilo, da "člani konferedacije" niso bili taki, da trajno obdrže Unijo. Nekateri so mislili, da se da Unija samo na ta način obdržati, ako se ustanovi monarhija. Polkovnik Nicola je pisal v sporazumu z drugimi oficirji v maju l. 1782 Washingtonu pismo, v katerem je priporočal ustanovitev monarhije, Washingtonu pa ponudil krono. Ta je ves ogorčen zavrgel tisti predlog, pisca pa pošteno oštel.

Takrat je Washington nagovoril tudi oficirje, in njegove znamenite in značajne besede so odločile usodo mlade republike. Rekel je: "Medtem ko vam obljubim in se odprto zavežem, da se poslužim vse svoje moči, s katero razpolagam, v vašo korist pri kongresu, vas prosim, da ne napravite nobenega koraka, ki bi vašo doslej pridobljeno slavo zmanjšal ali omadeževal, če bi bil pregledan v mirni luči zdrave pameti. Zaklinjam vas v imenu naše skupne domovine in vaše časti, da spoštujete pravice človeštva, cenite vojaški in narodni značaj Amerike, pokažete svoje skrajno zaničevanje in zgražanje človeku, ki bi izkušal iz katerega že vzroka uničiti svobodo naše dežele, in takemu, ki bi si prizadeval na hudoben način odpreti vrata državljanski neslogi

in vtopiti našo razcvitajočo se deželo v krvi."

Noben človek, ki spada v zgodovino, niti noben zmagovit general ni do danes tako govoril, ko so mu ponujali čast in slavo. To je bila največja Washingtonova zmaga, kajti premagal je osebno častihlepnost, porinil je od sebe vse osebne koristi. Te besede so napravile Washingtona nesmrtnega.

Spomladi leta 1783 je došla vest, da je bila preliminarna mirovna pogodba sprejeta. Kongres jo je naznanil ljudstvu z uradno proklamacijo. Osem let po izbruhu revolucijonarne vojne so naznanili armadi pri Newburgu uradno, da je prenehalo prelivanje krvi. Bilo je dne 19. aprila l. 1783.

Izmenjali so vojne ujetnike. Toriji so bežali iz dežele, ker so se bali ljudskega maščevanja. Večinoma so se izselili v Kanado, Novo Škotijo in Zapadno Indijo. Dne 25. novembra so Angleži zapustili New York, v decembru pa Charleston.

Dne 4. decembra se je Washington poslovil od armade s primernimi besedami, ki so bile kratke, toda pomenljive. Odpotoval je v Annapolis, kjer je zboroval kongres. Dne 23. decembra je izročil kongresu oblast, ki mu jo je nekoč podelil. Njegov kratki nagovor, ki je prihajal iz srca, je privabil marsikatero solzo v oči. Kongresni predsednik se mu je zahvalil za zvesto službovanje. Washington se je nato vrnil na svoje posestvo na Mount Vernon, kjer bil v osmih letih samo enkrat, in sicer tačas, ko je bil na potu proti Yorktownu, da vodi ofenzivo proti Cornwallisu.

X. POGLAVJE.

Po končani dolgotrajni vojni za neodvisnost so bile Združene države v slabem položaju. Vojna je zahtevala velikanske žrtve, in mlada republika je bila izžeta. Državni dolg je znašal za tiste čase ogromno vsoto, in sicer sto sedemdeset milijonov dolarjev. Dve tretjini dolga je podpisal kongres, eno tretjino pa posamezne države. Trgovina je bila razorganizirana. Države so tekmovale med seboj v trgovini s tujezemskimi deželami. V nekaterih državah je bilo na pr. blago iz tujezemskih dežel podvrženo visoki colnini, v drugih pa popolnoma prosto carine. Nekatere države niso imele na svojem ozemlju toliko oblasti, da bi iztirjale davek. Konkurenco so delali tudi britski trgovci. Poplavili so trg z britskimi izdelki. Znižali so cene, da jim niso mogli Američani konkurirati. Posledice take konkurence so bile uničujoče za ameriško industrijo in trgovino. Dober denar je odhajal v tujezemstvo. Ameriški trgovci so zabredli v dolgove. Revščina je vedno bolj naraščala v vzhodnih državah. V Worchestru, Massachusetts, je prišlo v decembru l. 1786 do majhnega punta. Pod vodstvom Daniel Shaysa se je zbralo do tisoč ljudi in onemogočilo najvišjemu državnemu sodišču zasedanje in s tem tudi izdajanje odlokov za iztirjanje dolgov. Milica je sicer razgnala te "puntarje", ljudstvo je pa bilo na njih strani. Taki dogodki so govorili, da mora mlada republika dobiti popolnejši vladni sistem, če se hoče v bodočnosti ogniti takim neprilikam in homatijam.

Delegatje iz petih držav so se zbrali v septembru l. 1783, v Annapolisu na posvetovanje o zboljšanju razmer. Priporočili so, naj se zbero delegatje iz vseh držav na konvenciji in revidirajo člene konfederacije, da dobi Unija trdno podlago, na kateri se ji bo mogoče dalje razvijati.

Konvencija se je vršila v Philadelphiji in pričela v maju l. 1787. Zborovala je štiri mesece in sprejela popolnoma novo ustavo. Rezultat konvenčnega dela je bil predložen kongresu, ki je novo postavo predložil posameznim državam v odobrenje. Do konca leta 1788 je sprejelo novo ustavo enajst držav. Severna Karolina jo je osvojila šele v novembru l. 1789, država Rhode Island pa še le v maju l. 1790.

Nova ustava ni zadovoljila popolnoma strank, ki so imele različne želje. Da se je doseglo edinstvo glede centralne vlade, je bilo treba napraviti velike koncesije. Tako je bilo n. pr. dovoljeno malim državam, ki so se bale za svoje samostojnost, voliti enako število senatorjev. Državam, v katerih je bila uvedena sužnost, je bilo dovoljeno prišteti tri petine zamorskih sužnjev k belopoltnemu prebivalstvu, da so bile enake zastopane v kongresu. Državama Georgija in Južna Karolina je bilo dovoljeno tržiti z afriškimi sužnji do leta 1808. Take koncesije so bile potrebne, ker so zastopniki prizadetih držav izjavili, da ne podpišejo ustave, ako kongres odbije take želje. Kongres je storil važen zaključek, ko je na predlog Tomaž Jeffersona uvedel decimalni sistem za denar in tako odpravil angleškega.

V ustavi je bilo določeno, da ima stopiti v veljavo dne 4. marca l. 1789, ako je sprejmeta dve tretjini držav. Ko je ustavo sprejelo enajst držav, so se vršile volitve predsednika, podpredsednika Združenih držav in kongresnih de-

legatov. Dne 4. marca l. 1789 je imel kongres pričeti z zborovanjem, a ker ni bilo postavne večine, so se pričele razprave šele 30. marca. Dne 6. aprila so šteli glasove, ki so bili oddani za predsednika in podpredsednika. Jurij Washington je bil izvoljen soglasno predsednikom in Ivan Adams pa podpredsednikom.

Washington se je podal na pot takoj, ko je sprejel obvestilo da je izvoljen za predsednika. Kongres je zboroval v New Yorku, in Washington je dospel na svoj cilj šele zadnji dan meseca aprila.

Ko je pričela nova vlada z delom, je nastalo tudi vprašanje, koliko starih angleških ceremonij in običajev še ostane. Večina ljudi, ki so sodelovali v javnem življenju, so bili vajeni starih kolonijalnih naslovov. Senat je želel, da se Washington naslovi kot "njega ekscelenca predsednik Združenih držav in zaščitnik svobode." V senatu so bili pač ljudje, ki so študirali na harvardskem učilišču. Poznali so torej socijalne razlike. Zato niso marali, da bi jih kdo prišteval v razred "nizko rojenih". Ameriško ljudstvo je seveda mislilo drugače. Prepojeno je bilo z mislijo, da imajo vsi ljudje enake pravice; zategadelj so se mu zdeli vsi častni naslovi popolnoma nepotrebna šara, in kongresna zbornica je naslovila Washingtona samo kot "predsednika Združenih držav." Kljub temu so stari običaji bili globoko ukoreninjeni v ljudeh, in bogataši so nagovarjali Washingtonovo ženo "lady Washington."

Nova vlada je imela na skrbi, da plača državni dolg. A. Hamilton je predlagal, da se naj plačajo vsi dolgovi, in zvezna vlada naj prevzame tudi dolgove posameznih držav. Kljub opoziciji je bila predloga naposled le sprejeta. Urejeno je bilo tudi davčno vprašanje.

Vprašanje, kje naj bo sedež vlade, je zopet zanetilo ogenj v strehi. Po viharni debati je bil sprejet predlog, da se sedež vlade premesti za deset let v Philadelphijo, po tistem razdobju pa v novo mesto ob reki Potomac. Država Maryland je odstopila na vzhodnem bregu reke deset štirjaških milj sveta, država Virginija pa ravno toliko na nasprotnem obrežju. Temu svetu so dali ime Distrikt Kolumbije (District of Columbia).

Po premestitvi vlade v Philadelphijo je kongres zaključil, da se ustanovi narodna banka. Zvezna vlada je vložila v glavnico dva milijona dolarjev, ostalih osem milijonov so vložili zasebniki. Proti ustanovitvi narodne banke je nastala opozicija, ki je pa podlegla.

Pri ljudskem štetju v letu 1790 so dognali, da je živelo tedaj v Združenih državah 3,929,827 oseb.

Britski agentje so podžigali Indijance na severozapadu proti Združenim državam, da so zahtevali reko Ohio za svojo južno in vzhodno mejo. Pričeli so napadati naseljenike in trgovce. Zvezna vlada je odposlala generala Harmerja z dva tisoč možmi proti Indijancem, a general je doživel poraz in se umaknil v utrdbo. Kasneje je vodil ekspedicijo proti Indijancem general St. Clair, ki je pa zašel v zasedo in bil poražen. Umaknil se je v trdnjavo Washington, ki je bila tam, kjer je danes mesto Cincinnati. Po St. Clairjevem porazu je prevzel vodstvo ameriške armade proti Indijancem general Wayne, ki jih je dne 20. avgusta l. 1794 porazil na bregovih reke Maumee. Uničil je indijanske vasi, in leto kasneje so Indijanci prosili za mir. Indijanski poglavarji so prišli v Waynov vojni tabor in podpisali mirovno pogodbo.

Leta 1792. je bil Jurij Washington izvoljen drugič za predsednika, Ivan Adams pa za podpredsednika Združenih držav. V času Washingtonove uprave so se nadaljevali prepiri zaradi ustave. Ustanovili sta se dve stranki: federalistična in protifederalistična. Zadnja

se je imenovala tudi republikanska, kasneje demokratična. Ako bi hoteli stranki krstiti z modernima imenoma, bi morali prvo imenovati centralistično, drugo pa avtonomistično. Pripadniki federalistične stranke so stremili za pojačanjem in razširjenjem moči zvezne vlade, pripadniki druge stranke so pa zagovarjali suverenost posameznih držav v Uniji in njih avtonomijo. Prvo so vodili možje kot Washington, Adams, Hamilton in Jay, drugo pa Jefferson, Madison in Monroe. Hamilton in Jefferson sta se v nazorih vedno bolj oddaljevala drug od drugega in bila včasih celo osebna. Za predsednika je bilo to zelo neprijetna reč, ker je bilo ovirano harmonično delo v kabinetu.

Kmalu nato, ko je Washington prevzel prvikrat vodstvo zvezne uprave, je izbruhnila v Franciji revolucija, ki je povzročila, da so bile oči vsega sveta obrnjene nanjo. Dogodki v Franciji so tudi v Ameriki zbudili splošno zanimanje. Jefferson je simpatiziral s francosko revolucijo, kajti vrnil se je šele predkratkim odtamkaj ter bil priča ljudske vstaje in kraljevega režima na Francoskem. Izkušal je zbuditi med ameriškim ljudstvom simpatije za francoski narod, toda zmotil se je, ker je bil Washington v tej zadevi konservativnega mišljenja in večina v njegovem kabinetu je bila proti zvezi s francosko republiko.

Francija je poslala Edmond Karel Geneta kot svojega zastopnika v Združene države. Washington je podal 23. aprila izjavo, v kateri je svaril vse državljane Združenih držav, naj se ne udeleže vojne, ki ogroža Evropo. Genet je najemal častnike in ladije, da bi lovile angleške trgovske ladije, še preden je predložil svoje uradno potrdilo, da je poslanik. Na Washingtonovo zahtevo je bil Genet odpoklican. Washington se je trdno držal stališča, da se naj Amerika ne vmešava v evropejske razmere.

Komaj se je ta spor malo polegel, je bila že druga neprilika tukaj.

V rodovitni zapadni pokrajini Pennsylvanije so se naselili škotski Irci. Bili so pridni ljudje. Divjino so z neumornim delom spremenili v cvetoče vrtove in rodovitno polje. Pridelavali so žito, jabolka in breskve. Iz teh pridelkov so kuhali žganje, kajti pridelek je bil tako velik, da niso mogli spraviti vseh produktov na trg. Sprejet je bil zakon, ki je nalagal davek na žganje. Prebivalci v tej rodovitni pokrajini so se organizirali v tajnih društvih v svrho odpora proti temu davku. V splošnem pa davek na žganje ni bil priljubljen nikjer.

V letu 1792 so se stanovniki v tej dolini uprli plačevanju davka od žganja. Spodili so uradnike, ki jih je vlada poslala, da iztirjajo davek. Stavljeni so bili tudi predlogi, naj se ta pokrajina odtrga od Pennsylvanije in ustanovi nova država. Proklamaciji, ki ju je izdal predsednik dne 7. avgusta in 25. semptembra, nista prinesli najmanjšega uspeha. Uporniki proti plačevanju davka na žganje so šteli približno sedem tisoč. Ko so prosili pomoči pri Angliji in grozili, da pridejo v Philadelphijo, je predsednik odposlal generala Henrik Leeja z močno miličarsko armado, da zatre upor.

Velika Britanija je prav slabo poplačala Združene države za njih nevtralnost v vojni s Francijo. Prišlo je z Veliko Britanijo do sporov, ki so bili nekaj časa taki, da se je bilo bati vojne. Po pariški mirovni pogodbi bi morala Anglija opustiti vse utrdbe ob meji Združenih držav. Anglija ni tega storila, nego je še nadalje obdržala vojaške posadke v Detroitu in v drugih utrdbah. Angleški agentje so podpihovali Indijance, naj napadejo Združene države. Ameriške ladije so tržile s Francijo. Britski pomorski častniki so pa prejeli ukaz poloviti vse ladije, ki prevažajo francosko blago. Ta ukaz je ogrožal ameriško trgovino. Ogorčenost

proti britski nesramnosti je bila splošna v Ameriki. Združene države so potrebovale miru, kajti zadeve še niso bile tako uravnane, da bi se lahko spustile v novo vojno. To so spoznali Washington in njegovi svetovalci. Zaradi tega so si prizadevali to zadevo uravnati častno za Združene države in tako odvrniti vojno.

Da se ohrani mir, je Washington odposlal na Angleško Ivan Jayja, predsednika najvišjega sodišča Združenih držav, da izravna sporne točke in doseže sporazum. Po nekaj mesecih je bila pogodba izvršena in predložena senatu v odobrenje. Britanija se je zavezala v dveh letih ostaviti zapadne vojaške postojanke, in privolila ameriškim ladijam tržiti v Zapadni Indiji pod gotovimi pogoji, v Vzhodni Indiji in pristanih Velike Britanije pa brez omejitev. Nasprotno so Združene države obljubile izvršiti priprave, da plačajo ameriški državljani zapadle dolgove britskim trgovcem.

Pogodba ni bila všeč nobeni stranki, tudi Jayju se ni dapadla. Uprava jo je priporočala, ker se ni dalo v danih razmerah doseči kaj boljšega. Močna opozicija v senatu je povzročila, da je bila pogodba sprejeta šele po dvetedenski razpravi in za zaprtimi vrati. V letu 1795 so sklenile Združene države s Španijo pogodbo, s katero je bila urejena meja Louisiane in Floride. Plovba po Mississippiju je bila prosta za oba naroda, in Američani so imeli pravico ustanoviti trgovsko postojanko v New Orleansu za dobo treh let.

V decembru l. 1793 je Jefferson izstopil iz kabineta, in strankarski spori so se poostrili.

Washington je v septembru l. 1796 izdal svojo poslanico na ljudstvo Združenih držav, v kateri je povedal, da koncem svojega drugega termina preneha z delom v javnosti. Podal je nekaj nasvetov, ki so se mu zdeli koristni za ameriško ljudstvo. Kongres je odgovoril na njegovo poslanico in mu v svojem odgovoru izrekel zaupnico.

Po dovršenem roku se je Washington umaknil na svoje posestvo. Bil je neizkušen ob svojem nastopu, in celo njegovi prijatelji so dvomili, da se republika vzdrži. Finance so bile slabe, veliki dolgovi so tlačili mlado republiko. Washington in njegovi svetovalci so premagali te ovire, kar pokazuje, da ni bil Washington le dober vojak, ampak tudi razumen državnik. Ko se je Washington vrnil na svoje posestvo, da preživi zadnje dneve svojega življenja v miru, so bile popolnoma drugačne razmere kot ob času, ko je postal predsednik. Finance so bile urejene in spori z Veliko Britanijo končani.

Njemu je nasledil kot predsednik Ivan Adams, ki je bil kandidat federalistov. Podpredsednik je bil Tomaž Jefferson, ki je kot kandidat protifederalistov prejel za Adamsom največ glasov.

Razmere med Francijo in Združenimi državami niso bile najboljše. Francija se je čutila užaljeno zaradi pogodbe, ki jo je sklenil Jay z Anglijo. Razmere so se tako poostrile, da se je bilo nekaj časa bati vojne med Francijo in Združenimi državami. Ker je direktorij stavil poniževalne predloge, se je spor tako povečal, da so ameriški odposlanci v Parizu zahtevali potne liste.

Američani so se pričeli pripravljati za vojno s Francijo. Kongres je sklenil, da se nanovači armada, in je ustanovil mornariški department. Vrhovnim poveljnikom ameriške armade je bil imenovan zopet Jurij Washington, ki je bil takrat star šestinšestdeset let.

Medtem si je v Franciji Napoleon Bonaparte prisvojil vladno moč. Postal je popustljiv napram Združenim državam, ko je britski admiral Nelson uničil francosko brodovje ob egipčanskem obrežju. Pogajanja so se pričela v marcu in končala šele v septembru istega leta. Vojna nevarnost med Francijo in Zdru-

ženimi državami je bila odvrnjena. Do bojev je prišlo le na morju. V teh so Američani osvojili francosko fregato "L' Insurgente" in neko ladijo, ki je imela pravico loviti trgovske ladije.

Kljub temu, da je Adams dosegel veliko popularnost, ker je končal spor s Francijo brez krvoprelitja, je federalistična stranka izgubila ves vpliv pri ljudstvu, ker sta bili ob času Adamsove administracije sprejeti postavi, ki nista bile ljudstvu všeč. Ena postava je dajala zvezni vladi moč, takoj nastopiti proti tujezemcem, ki bi hujskali ljud-

THOMAS JEFFERSON

stvo. Vlada je lahko take tujezemce deportirala ali pa zaprla. Poleg je zakon določal, da mora vsak tujezemec bivati štirinajst let v Združenih državah, preden more postati državljan.

Preden je potekel Adamsov termin, je imenoval Ivan Marshalla najvišjim sodnikom Združenih držav. V kolonijalnem času so se ravnali po angleških postavah. Ko je bila ustanovljena nova republika, je bilo očividno, da je treba preosnovati tudi pravosodje. Nekaj tega dela je izvršil najvišji zvezni sodnik Jay; njegovo delo je pa dokončal njegov naslednik Ivan Marshall, ki je ostal pet in trideset let v službi. V tem času je podal veliko razsodb, v katerih so bili povedani pravosodni nazori Združenih držav jasno in logično.

V decembru l. 1800 je kongres prvikrat zboroval v Washingtonu, v novem glavnem mestu Združenih držav.

Pri prihodnjih volitvah sta bila izvoljena Tomaž Jefferson in Aron Burr. Prvi je bil izvoljen predsednikom, drugi podpredsednikom. Pri volitvah sta prejela Jefferson in Burr enako glasov. Za vsakega je bilo oddanih tri in sedemdeset glasov. Adams je dobil pet in šestdeset, Pinckney pa štiri in šestdeset glasov. Adams in Pinckney sta bila kandidata federalistične stranke. Ker sta Jefferson in Burr imela enako glasov, je imela zbornica odločiti, kdo bo predsednik, kdo podpredsednik.

Burr je bil političar iz južnih držav, premeten, navihan in častilakomen. V zbornici so kontrolirali polovico glasov federalisti, pri katerih pa Jefferson ni bil priljubljen. Nevarnost je bila, da bo Burr izvoljen predsednikom. V kritičnem trenotku je vstal Hamilton in priporočal svoji stranki, naj voli Jeffersona, ne Burra, tega ameriškega Katilina, dasiravno tudi Hamilton ni bil naklonjen Jeffersonu. Volilna bitka je trajala od 11. do 17. februarja, in glasovali so pet in tridesetkrat, preden je bila oddana večina glasov za Jeffersona.

Jefferson se je potrudil, kolikor je bilo v njegovi moči, da je odpravil posledice protipuntarskega zakona. Izpustil je iz ječe osebe, ki so bile na podlagi tega zakona obsojene.

Ko je pričel zborovati sedmi kongres Združenih držav je Jefferson uvedel navado, ki je še danes uveljavljena. Poslal je kongresu spisano poslanico, preje je pa predsednik osebno nagovoril kongres. Demokratičnemu Jeffersonu se je zdel nagovor monarhistična naprava, in zato ga je odpravil. Odpravlje-

ne so bile tudi neljube odredbe prejšnje uprave, kakor n. pr. davek za žganjarne, sladkorne tovarne, kočije in državni davek. Odpravljena je bila tudi kolkovina. Na predsednikovo priporočilo je bil rok za naturalizacijo tujezemcev znižan s štirinajst na pet let. Kongres je sprejel odredbe za odplačilo dolga. Določeno je bilo na leto uporabiti za odplačilo dolga sedem milijonov tri sto tisoč dolarjev. Sprejet je bil tudi predlog za znižanje stalne armade.

Odkar so organizirali teritorije, so se ljudje pričeli seliti na jug in zapad. V enem letu se je naselilo v teritoriju Ohio dvajset tisoč ljudi. Prebivalci so se tako pomnožili, da so vložili peticijo za osnovanje nove države. Dne 19. februarja l. 1801 je bila osnovana država Ohio in sprejeta v Unijo. Štela je sedemdeset tisoč prebivalcev.

Jefferson je že zdavnej spoznal, da bi imele Združene države velike koristi, ako dobe pokrajino ob dolenjem Mississippiju. Prepričan je bil, da bo tisti vodil trgovino, ki je gospodar nad dolenjo dolino.

Napoleon je bil na pragu velike vojne. Prilika je bila ugodna, da se Louisiana kupi od Francije. Pooblastili so Robert R. Livingstona, ameriškega poslanika v Franciji, naj se pogaja s francosko vlado zaradi nakupa Louisiane. Zadeva je bila lažje rešena, kot so mislili. Napoleon je potreboval denarja. Kupčija je bila kmalu sklenjena, in Francija je odstopila ves teritorij Louisiana—en milijon štirjaških milj—za petnajst milijonov dolarjev. Ozemlje se je raztezalo od Mississippija do Pacifika. Po izvršeni kupčiji je rekel Napoleon: "To povečanje teritorija bo pojačalo moč Združenih držav. Napravil sem Angliji tekmeca na morju, ki prejalislej poniža njen ponos."

Ta kupčija je bila izredne važnosti za Združene države, kajti njih teritorij se je skoraj podvojil in vsa dolina Mississippija je prišla pod oblast Ameriške republike. To kupčijo so odobravali skoraj vsi Američani, le peščica federalistov je bila nezadovoljna z njo.

Kongres je ta teritorij razdelil v dva dela: v teritorij Orleans—današnjo Louisiano—in v teritorij Louisiana, ki se je razstezal proti zapadu.

Berberske države v severni Afriki so pobirale harač (naklado) od vseh evropejskih držav. Zahtevale so ga tudi od Združenih držav, da bodo ameriške trgovske ladije varne pred afriškimi morskimi roparji. Ameriška republika je bila na drugi strani Atlantika, in njene bojne ladije so se redkokdaj prikazale v Sredozemskem morju. Afriški pomorski roparji so mislili, da smejo napadati ameriške ladije, akotudi Ameriška republika plačuje harač.

Tripolitanski bej je leta 1801 napovedal vojno Združenim državam, ker se mu je zdel harač premajhen. Ameriška republika je odposlala v Sredozemsko morje bojne ladije, da varujejo ameriško trgovino. Prišlo je do prask na morju in na suhem. Američani so v teh bojih dosegli take uspehe, da je tripolitanski bej prosil za mir. Po sklenjeni mirovni pogodbi so morali tripolitanski roparji izročiti ujete pomorščake proti odkupnini. Bej se je zavezal, da ne bo več oviral ameriške trgovine v Sredozemskem morju, akoravno ne bo prejemal harača. Nekaj let po tej pogodbi so imele ameriške ladije mir pred afriškimi pomorskimi tolovaji.

V jeseni leta 1804 je bil Tomaž Jefferson zopet izvoljen predsednikom Združenih držav, podpredsednikom pa Jurij Clinton iz New Yorka. Aron Burr ni prejel glasov, ker je pri obeh strankah izgubil zaupanje. To ga je ujezilo, da je pričel iskati novih zaveznikov pri federalistih v Novi Angliji. Hotel je postati governer države New York, da postane predsednik severne zveze. Proti njemu je nastopil Hamilton, dasi je bil federalist in politični nasprotnik Jeffersona. Hamilton je

smatral Burra za navadnega političnega klativiteza, agitiral je proti njemu, da je ta doživel poraz na volišču. Burr je dolžil Hamiltona, češ, da je on zakrivil njegov poraz in ga pozval na dvoboj. Hamilton je v svojem odgovoru povedal, da smatra dvoboj za največjo neumnost, toda sprejme ga zaradi obstoječih predsodkov. Dvoboj se je vršil 11. julija l. 1804 in pri prvem strelu je Burr ubil Hamiltona, ki ni hotel streljati. Ljudje so rekli, da je Burr nalašč umoril Hamiltona, katerega so nekateri primerjali z Washingtonom. Burr se je pred ljudsko jezo umaknil v Georgijo.

S tem umorom je Burr zapečatil svojo politično karijero. Svoje nadaljnje življenje je preživel v političnih intrigah. V letu 1805 je odpotoval proti zapadu in si je zgradil na otoku v reki Ohio pod izlivom reke Muskingum krasno palačo. Tukaj je organiziral vojaško organizacijo, ki je imela služiti temnim načrtom njegovega samoljubja in častihlepnosti. V letu 1807 je bil aretiran in prišel je na obtožbo zaradi izdajstva pred sodišče. Zagovarjal se je sam in tako spretno, da ga je sodišče oprostilo zaradi pomanjkljivih dokazov. Burra je ta obravnava tako preplašila, da je odpotoval za nekaj let v tujezemstvo, kajti bal se je, da se dobe popolnejši dokazi za njegovo krivdo. Po nekaj letih se je zopet vrnil in se pečal z advokaturo v New Yorku. Prezirali so ga vsi sloji. Umrl je pozabljen in v revščini.

V letu 1807 se je porodil velik preobrat v gradnji ladij. Robert Fulton je zgradil prvi parnik in vozil z njim po reki Hudson. Od tega časa so pričeli parniki konkurirati jadrenicam v vodah Združenih držav.

Vojna v Evropi je povzročila, da se je trgovina osredotočevala v državah, ki niso bile zapletene v vojno. Anglija in Francija sta škodovali druga drugi in hrepeneli, da škodo občutijo tudi nevtralne države. Britska vlada je proglasila, da se lahko zaplenijo legalno vse ladije, ki prevažajo produkte Zapadne Indije v Evropo. Ta odredba je imela namen škoditi Združenim državam, ker so v trgovini konkurirale Veliki Britaniji. Večje število ameriških ladij je bilo na podlagi te odredbe britske vlade zaplenjenih. Zaplembe so povzročile veliko ogorčenje v Ameriki, toda ameriška vlada ni podvzela nobenih korakov proti temu zlu. V maju l. 1806 je britska vlada proglasila blokado od Bresta do izliva Labe. Tej kri-

ROBERT FULTON

vici je francoska vlada dodala drugo. Napoleon je proglasil vse obrežje Velike Britanije za blokirano. Vsa trgovina je bila izročena na milost in nemilost Veliki Britaniji in Franciji.

Združene države so največ trpele. Britske in francoske križarke so lovile ameriške ladije. Ameriški protesti proti takemu početju niso izdali ničesar.

Prebivalci v atlantiških državah so zahtevali, da se nekaj ukrene proti takemu položaju. Predsednik je pripo-

ročil kongresu, da odredi zgraditi več topničark v obrambo ameriške trgovine. Ljudsko mišljenje je bilo proti Veliki Britaniji in ljudstvo je sodilo, da je ona zakrivila s svojim močnim brodovjem tak položaj.

Britska vlada se je trdno držala načela, da njeni podaniki ne morejo postati podaniki ali državljani drugih držav. To načelo je bilo v protislovju z ameriškimi nazori. V Združenih državah so sprejeli vsakega izseljenca z veseljem in mu na njegovo prošnjo izročili državljanske papirje.

Poveljniki na britskih ladijah so imeli navado, da so ustavljali ameriške trgovske ladije in na njih iskali britske ubežnike. Za ubežnika so smatrali vsako osebo, ki je bila rojena v Veliki Britaniji, čeprav je imela že državljanske ameriške papirje. Britski mornariški častniki so postajali vedno bolj oholi in ščasoma so prisilili tudi v Ameriki rojene osebe služiti v britski mornarnici.

Tako početje je bila v nebo vpijoča krivica. Združene države so protestirale proti nji in spomladi l. 1806 so poslale William Pinckneyja, da v družbi James Monroeja razpravlja z britsko vlado glede nove pogodbe, ki bi napravila konec takemu početju. Razprave niso vodile do uspeha. Zastopniki britske vlade so se lovili za razne izgovore, da se izognejo pravemu vprašanju. Pogodba je bila sicer sklenjena, a predsednik jo je smatral za tako slabo, da jo je zavrgel, ne da bi jo predložil senatu.

Britski častniki se niso brigali za naročila svoje vlade. Na morju so gospodarili po svoje. Britska fregata "Leopard," oborožena s petdeset topovi, je napadla ameriško fregato "Chesapeake," ko je zapustila luko Norfolk. Z nje so britski častniki vzeli s silo štiri mornarje.

Ta čin je silno razburil ameriško ljudstvo. Predsednik je dne 2. julija 1807 izdal oklic, v katerem je ukazal britskim ladijam zapustiti ameriške pristane. Kongres je na izredni seji zaključil, da naj ameriški poslanik na Angleškem zahteva zadoščenje zaradi tega čina. Britska vlada je izvedela za čin že preje, preden je bil vložen ugovor. Dejanje poveljnika na fregati "Leopard" je obsodila in odposlala izrednega poslanika v Združene države, da izravna sitno zadevo.

Zaradi britskih in francoskih nasilstev, je kongres že v letu 1806 odredil da ostanejo ameriške ladije v domačih pristanih. Pričakoval je, da ta odredba izpametuje britske in francoske državnike, ker odpravlja trgovske stike z Evropo. Učinek odredbe je bil nasproten. Med ameriškim ljudstvom je povzročila nezadovoljnost. Na tisoče ljudi je bilo brez dela in zaslužka, ker so ladije ostale v pristanih in je zaspala prekmorska trgovina.

Ko so se približale volitve, je Jefferson sledil Washingtonovemu zgledu. Zahvalil se je za kandidaturo. Demokratična stranka je kandidirala Jakob Madisona za predsednika, Jurij Clintona pa za podpredsednika. Oba sta bila izvoljena z veliko večino. Preden je potekla službena doba Jeffersonu, je ta priporočil kongresu, naj prekliče izvozno prepoved. Kongres se je oziral na njegovo priporočilo.

Madison je v splošnem podpiral politiko Jeffersona. Ob tem času je bil britski poslanik v Združenih državah Erskine, ki se je trudil, da se spor med Združenimi državami in Veliko Britanijo izravna. V tem smislu se je pričel tudi pogajati z ameriško vlado. Na podlagi navodil, ki jih je prejel od svoje vlade, je Erskine menil, da ima pravico obljubiti ameriški vladi, da bo britska vlada skrbela za vdove in sirote ameriških pomorščakov, ki so bili ubiti na ameriški fregati "Chesapeake." Po tej obljubi je predsednik preklical izvozno prepoved, in več ko tisoč ladij je od-

jadralo na morje. Komaj so bile te na morju, je prejel predsednik obvestilo od britske vlade, da je poslanik Erskine prekoračil polnomoč, in je odpoklican. Na njegovo mesto je prišel neki Jackson, ki se je pri dopisovanju z ameriškim državnim tajnikom posluževal takega jezika, da je predsednik zahteval, naj ga britska vlada odpokliče. Diplomatično občevanje je med obema narodoma hipoma prenehalo.

Ameriška trgovina je hudo trpela. Danski piratje so pregnali ameriške ladije iz Vzhodnega morja. Ameriški brodolastniki so prosili kongres, naj jim dovoli oborožiti ladije, da se tako ubranijo piratskih napadov. Kongres je peticijo odklonil, ker bi bilo tako dovoljenje enako vojni napovedi. Ljudstvo v Ameriki je bilo zaradi tega vznemirjeno in med njim je naraščalo vojno razpoloženje. Francija je bila kriva teh homatij toliko kot Velika Britanija.

Spomladi leta 1810 je izdal Napoleon Bonaparte ukaz, da se zaseže vsaka ameriška ladija, ki pripluje v francosko luko. Ukaz je ostal skozi šest tednov tajen, to pa zato, ker so hoteli na ta način zaseči večje število ameriških ladij. Ameriška vlada je izvedela za ta ukaz, ko je bilo zaseženih sto dva in trideset ameriških ladij v francoskih pristanih. Francoska vlada je prodala te ladije in obogatila svojo blagajno za osem milijonov dolarjev. Bila je pač zelo umazana poteza, proti kateri je ameriška vlada protestirala zaman, dokler ni prišel Napoleon v take denarne stiske, da je moral postati pohleven.

Sredi leta 1810 je bil ameriški poslanik obveščen, da so Napoleonove odredbe preklicane in da prenehajo z dnem 1. novembra l. 1810.

Dne 16. maja je ameriška fregata "President" srečala ob izlivu reke Delaware tujo ladijo. Noč je bila temna in ameriška bojna ladija je vprašala, kako je tujki ime. V odgovor je prejela strel iz topa. Ameriška fregata je odgovorila z vso baterijo na eni strani. Po dvajset minut trajajočem boju je tuja ladija odgovorila, da je angleška šalupa "Little Belt," da je hudo poškodovana in da ima dva in trideset mrtvih in ranjenih na svojem krovu. Ameriška fregata je bila zelo malo poškodovana in je imela samo enega ranjenca. Poveljnika obeh bojnih ladij sta poročala o dogodku vsak svoji vladi. Poročili sta bili različni, kajti vsak je poročal po svoje in sebi v prid.

Vest o praski na morju je izzvala med Američani veliko zadovoljnost, kajti videli so v praski zadoščenje za krivico, ki jo je storila britska fregata "Leopard" z napadom na ameriško ladijo "Chesapeake."

Indijanci na severozapadu so postali zopet nadležni. Sodili so pravilno, da jih ščuvajo britski agentje. Indijanski glavar Tecumseh je izkušal združiti indijanske rodove za odločilen udarec proti Američanom. Podpiral ga je njegov brat in "prerok" Elskvatava s svojimi glumaškimi igrami, ki je z njimi vplival na mišljenje Indijancev.

Ameriška vlada se je odločila prijeti Indijance, še preden dozori njih načrt. V jeseni l. 1811 so poslali generalnega majorja W. H. Harrisona, da ukroti Indijance, ki so se klatili ob reki Wabash. Dne 6. novembra je Harrison dospel do indijanskega naselišča Tippecanoe, kjer je bival tudi indijanski prerok.

Prerok Elskvatava je odposlal generalu več indijanskih glavarjev naproti. Ti so mu povedali, da pride prihodnji dan tudi prerok, da se izravnajo neljubi nesporazumi. Harrison je slutil, da je navidezno prijateljstvo navadna indijanska zvijača, ki ima namen prikriti indijanski nočni napad na ameriško taborišče. Odredil je, da so morali vojaki spati s puško v roki, in biti tako pripravljeni na nepričakovan napad. Harrison se ni zmotil. Indijanci so napadli ponoči. Sprejela jih je silna salva, ki jih je poučila, da ameriški vojaki ne

GENERAL HARRISON IN TECUMSEH

BITKA PRI TIPPECANOE

spe. Po večurnem boju so bili Indijanci poraženi, in Harrison je ukazal zapaliti indijansko taborišče. Silni poraz je tako izučil Indijance, da so za nekaj časa zakopali bojno sekiro.

V ameriškem ljudstvu je zaradi teh dogodkov oživela želja po vojni z Veliko Britanijo.

Položaj je bil tako resen, da je predsednik sklical kongres k zasedanju še pred časom. Dvanajsti kongres je pričel zborovati že 4. novembra l. 1811. Uprava je imela v obeh zbornicah veliko večino za sabo, splošno razpoloženje je pa bilo za vojno z Veliko Britanijo.

Pod tem vtisom je kongres sklenil stalno armado povišati na dvanajst tisoč mož, milico pa porabiti, kjer tako zahtevajo razmere. Američani so popravili bojne ladije in pričeli graditi nove. Ob tem času je stalna armada štela komaj tri tisoč mož, brodovje je pa sestalo iz dvajset fregat in šalup in sto petdeset topničark, ki so služile za obrambo pristanišč. Tretje ljudsko štetje je pokazalo, da imajo Združene države 7,239,903 prebivalcev.

Administracija je prišla pozimi na sled, da agentje Velike Britanije rujejo v novoangleških državah za odpad od Unije. Stvar je prišla pred kongres, ki je imenoval poseben odbor, da preišče spletke britske vlade. Odbor je poročal, da razkritja v predsednikovi poslanici jasno dokazujejo, kako si britska vlada prizadeva s svojim hujskanjem razdružiti državljane Združenih držav in jih osrečiti s krvavo državljansko vojno.

Sredi teh zapljetljajev in homatij je bila Louisiana sprejeta v Unijo kot država dne 8. aprila l. 1812. Kmalu za tem je bil del Louisiane, ki jo je Amerika kupila od Francije, organiziran kot teritorij Missouri.

Dne 30. maja je britski poslanik v Washingtonu izročil ameriški vladi odgovor svoje vlade. Predsednik je predložil kongresu ultimat Velike Britanije 1. junija s potrebno poslanico, v kateri je naštel vsa angleška nasilstva napram Ameriki, ki so govorila, da želi Velika Britanija uničiti ameriško prekmorsko trgovino. Kongres se je posvetoval več dni o tej važni zadevi in dne 18. junija l. 1812 proglasil vojno stanje med Združenimi državami in Veliko Britanijo. Kongres je pooblastil predsednika, da poveča stalno armado na pet in dvajset tisoč mož in pokliče pod orožje petdeset tisoč prostovoljcev, milico pa pomnoži na sto tisoč mož. Vrhovni poveljnik armade je postal general Henrik Dearborn.

V kongresu je bila opozicija proti vojni z Veliko Britanijo in ta opozicija je vpraševala, zakaj se je vojna napovedala le Veliki Britaniji in ne tudi Franciji, dasiravno je bilo jasno kot beli dan, da ne morejo Združene države proglasiti vojnega stanja proti Franciji in Veliki Britaniji hkrati, ampak le proti glavnemu izzivaču in krivcu.

Kmalu po proglasitvi vojnega stanja napram Veliki Britaniji je britska vlada izigrala diplomatično potezo, s katero je hotela pridobiti izgubljene simpatije med ameriškim ljudstvom. Britski admiral Warren, poveljnik britskega brodovja v Halifaksu, je pisal ameriškemu državnemu tajniku, da je pooblaščen pogajati se na podlagi preklica odredb, znanih pod imenom "orders in council" (odredb v svetu), ki so največ zakrivile nesporazum. Državni tajnik Jakob Monroe je odgovoril, da je predsednik pri volji skleniti premirje, če ima admiral Warren res voljo in moč, odpraviti zaseganje in preiskavanje ameriških ladij, ker izkušnje uče, da je trajen mir nemogoč med obema narodoma, dokler niso rešena ta vprašanja. Admiral Warren pa ni bil "pooblaščen" reševati takih vprašanj, in tako je bil razgovor kmalu končan.

Nekateri so mislili, da je predsednik v zmoti, ker je izvzeto iz dogovora le vprašanje, ki se tiče britskih podani-

kov. Tak ugovor je bil napačen, kajti noben narod se ne bo podvrgel ponižanju, da bi tuja oblast stikala na njegovih ladijah na visokem morju za svojimi ubežniki. In ker od tega glavnega spornega vprašanja ni hotela odnehati Velika Britanija, se je razvila vojna.

Ameriško brodovje je bilo šibko in nemogoče mu je bilo kaj podvzeti proti oddaljeni Angliji. Zato so se odločili vpasti v Kanado in narediti kar največ škode britski trgovini na morju.

V jeseni leta 1812 je bil Madison zopet izvoljen predsednikom Združenih držav z veliko večino.

Ob izbruhu vojne so bile ameriške čete ob kanadski meji takole razpostavljene: General Dearborn kot vrhovni poveljnik je bil na desnem ali vzhodnem krilu, general Štefan Van Rensselaer je zapovedoval središču, a levemu krilu je poveljeval general Viljem Hull. Generali so imeli nalogo operirati skupaj, in njih cilj je bil Montreal.

V začetku meseca julija je general Hull zbral dva tisoč mož v Detroitu. Njegova postojanka je bila nevarna, kajti Detroit je bil ločen takrat od drugih naselbin po sto milj dolgi šumi. Izkušal je dopovedati vladi, da potrebuje najmanj tri tisoč mož, če hoče zagospodovati nad jezerom Erie, preden se ga polaste Britje. Razumeli ga niso, in tako je moral računiti le na četo, ki mu je bila na razpolago.

Komaj je bila vojna napovedana, so britski poveljniki že zasedli vse važne postojanke ob meji, kar dokazuje, da je bila Velika Britanija pripravljena za vojno, in da je imela Warrenova korespondenca z ameriškim državnim tajnikom namen še bolj izpopolniti vojne priprave Velike Britanije. Mesec dni še ni minil, pa so se Britje že polastili utrdbe Mackinaw. Tako je bila Hullova postojanka v Detroitu odrezana od drugih ameriških naselbin. Hull jo je utrdil in izkušal obdržati zveze z ameriškimi naselbinami za svojim hrbtom.

Britje so zbrali močno armado v utrdbi Malden v Kanadi, nasproti Detroita. Britski agentje so obdelovali Indijance in jim dopovedovali, da je napočila ura, ko lahko zapode Američane nazaj do morja. Agitacija je imela uspeh. Britski general Brock je zapovedoval celemu armadnemu zboru. Postavil je nasproti Detroita baterije in zahteval, naj se Hull poda. Ta pa je zahtevo odklonil, nakar je Brock prekoračil reko in razvrstil svoje čete kakšne tri milje od mesta. Ko so se Britje bližali utrdbi, je nad njo zaplapolala bela zastava. Britje so vprašali, kaj naj to pomeni, in dobili odgovor, da je znamenje za pogajanja. Proti večeru tistega dne se je predala posadka z vsem vojnim materijalom.

Hullov čin je zbudil med Američani silno ogorčenje, in nekateri so naglas govorili, da je Hull izdajalec. Na drugi strani pa je Hullova predaja povzročila, da se je prijavilo deset tisoč prostovoljcev.

Dve leti kasneje so izmenjali generala Hulla, nakar je prišel pred vojno sodišče, ki ga je zaradi izdaje, strahopetnosti in zanemarjenja dolžnosti obsodilo na smrt. Predsednik ga je pomilostil zaradi njegovih zaslug v revolucijonarni vojni.

Britski general Brock je po padcu Detroita imenoval indijanskega glavarja Tecumseha brigadnim generalom.

Začetek vojne je bil žalosten za Američane. Sledila je pa kmalu še druga nesreča.

General Van Rensselaer je zapovedoval središču in njegova naloga je bila vpasti v Kanado in tako izenačiti poraz pri Detroitu. Čete, ki so ponajveč sestale iz miličarjev iz države New York, so se zbrale pri Lewistonu ob reki Niagari. Na drugi strani reke je bila britska utrdba Queenstown. Tisoč mož pod zapovedništvom polkovnika Salomon van Rensselaerja je prešlo na drugo stran reke, dasiravno so Britje na-

nje streljali kot obsedeni. Pri prvem naskoku je bil zapovednik čete Van Rensselaer ranjen. Američani pa niso odnehali, in britska utrdba je padla. Sir Izak Brock je hitel britski utrdbi na pomoč s šest sto možmi, toda bil je odbit in na begu ubit. General Rensselaer je hotel povesti ostale čete prek reke, da izkoristi zmago. Miličarji so rekli, da jim ni treba zapustiti njih države, ako jim tega ni dovolila njih država. Britje so dobili pomoč. Naskočili so zopet utrdbo in jo osvojili po hudem boju. Med ujetniki je bil tudi mladi polkovnik Winfield Scott, ki je kasneje postal vrhovni poveljnik ameriške armade.

Na generala Van Rensselaerja je odpor miličarskih čet tako vplival, da je prosil za odpust iz armade. Njega je nasledil general Smith, ki je podvzel več poizkusov za vpad v Kanado, a je odstopil, ker se je vojni svet takim vpadom upiral.

Tako je končala vojna z Veliko Britanijo v letu 1812. Poizkusi za vpad v Kanado so se končali za Američane s predajo Detroita in porazom pri Queenstownu. Sovražnik je imel ujetih več kot dva tisoč Američanov in izgubljenega je bilo precej ozemlja ob meji.

Prijatelji Velike Britanije, ki so bili posebno številni v Novi Angliji, so delali še večjo zmedo s tem, da so priporočali mir. Položaj bi bil morda brezupen, da ni ameriško brodovje doseglo uspehov.

V začetku vojne je vlada želela obdržati ladije v pristanih, da jih branijo laglje. Ljudje, ki navadno malo razumejo o mornarnici, še manj pa o bojevanju na morju, so brusili jezike, češ, da bodo britske križarke zajele ameriške bojne ladje, bržko se te prikažejo na odprtem morju. Mornariški častniki so bili užaljeni zaradi takih govoric, in nekateri so takoj po napovedi vojne odrinili na morje, da se izognejo neljubemu povelju, po katerem bi morali ostati v pristanu. Napasti so hoteli tudi britsko brodovje, ki je bilo v vodah Jamajke, a na potu domov. Ameriške ladije so sledile brodovju do uhoda v Britski kanal, toda dohiteti ga niso mogle.

Britsko brodovje iz Halifaksa je prejelo ukaz križariti pred New Yorkom. Ameriška fregata "Constitution" je srečala brodovje, ki jo je pričelo takoj loviti. Ameriški kapitan Hull je vodil štiri dni britsko brodovje za nos, nakar je priplul v Boston, katerega je pa zopet zapustil, da ni prejel povelja, da mora ostati v pristanu.

V juliju je ameriška fregata "Essex" zasegla britsko transportno ladijo, ki je peljala vojaštvo in vojne potrebščine. Nekaj dni kasneje je srečala britsko vojno šalupo "Alert," ki je smatrala ameriško fregato za trgovsko ladijo in dober plen. Po kratkem in hudem ognju iz topov se je britska šalupa podala.

Ameriška fregata "Constitution" je odjadrala proti severovzhodu, ko je zapustila Boston. Dne 19. avgusta je naletela na britsko fregato "Guerriere," ki je takoj odprla ogenj iz topov nanjo. Američani niso ognju odgovarjali, ampak čakali, da se je britska fregata približala na streljaj iz samokresa. Ameriški ogenj je bil tako silen, da se je britska fregata vdala po pol ure trajajočem boju. Britje so imeli petdeset mrtvih in štiri in šestdeset ranjenih. Na ameriški fregati so izgubili le sedem mož. Britska bojna ladija je bila tako težko poškodovana, da so jo prihodnji dan zapalili, ameriška se je pa vrnila z britskimi ujetniki.

Ta zmaga je povzročila veliko navdušenje med Američani, kajti minilo je pol stoletja, da je bila britska fregata prisiljena v poštenem boju sneti zastavo z jadrenika.

Dne 18. oktobra je ameriška bojna šalupa "Wasp" premagala britsko šalupo "Frolic." Prva je bila oborožena z

osemnajstimi, britska pa z dva in dvajsetimi topovi.

Dne 25. oktobra se je ameriška fregata "United States" spoprijela z britsko fregato "Macedonian." Boj je trajal pol ure, in britska fregata je morala sneti svojo zastavo. Američani so izgubili sedem mrtvih in pet ranjenih, Britov pa je bilo šest in trideset mrtvih in osem in šestdeset ranjenih. Britsko fregato so privedli v New York.

Dne 29. decembra je ameriška fregata "Constitution" premagala britsko fregato "Java." Boj je trajal tri ure in se je vršil v brazilijskih vodah. Na "Javi" je bilo štiri sto pomorščakov. Od teh je bilo sto eden in šestdeset mož mrtvih in ranjenih. Američani so izgubili štiri in trideset mož. Ameriški fregati je zapovedoval komodor Brainbridge, ki je bil ranjen v bitki.

Zmage na morju so navdajale Američane z novimi upi. Spoznali so, kolike vrednosti je zanje brodovje, ako je dobro opremljeno in če so na ladijah izurjeni mornarji.

Ameriške bojne ladije niso izvojevale samo teh zmag, ampak ameriške pomožne križarke so zasegle več ko pet sto britskih trgovskih ladij že v prvih sedmih mesecih.

Dne 8. marca je ruski poslanik v Washingtonu obvestil predsednika, da je ruski car Aleksander pri volji posredovati med Združenimi državami in Veliko Britanijo za mir. Predsednik je sprejel ponudbo in imenoval zastopnika, da se pogaja radi mirovnih pogojev. Britska vlada je odklonila carjevo posredovanje.

Američani so pričeli vojno v letu 1813 po novem načrtu za osvojitev Kanade.

General Harrison je dobil povelje, da osvoji ozemlje, ki ga je izgubil general Hull. Prostovoljci so prihajali iz vseh krajev v Harrisonovo armado. Največ prostovoljcev je bilo iz Kentuckyja. Del njegovih čet je pod zapovedništvom generala Winchestra zasedel trdnjavico Maumee. Britje so izvršili v januarju demonstracijo proti Frenchtownu ob reki Raisin. Zapadni del Winchestrove armade je odmarširal proti Frenchtownu. V mestecu je bila majhna britska posadka, ki je bila premagana po kratkem in hudem boju. Kmalu nato je general Winchester prispel s svojimi ostalimi četami in se utaboril na odprtem polju. Britski general Proctor je spoznal nevarni položaj ameriškega generala in ga napadel s petnajst sto možmi. Po hudem boju se je Winchester podal, in britski general je obljubil, da bodo ravnali z ujetimi Američani kot vojnimi ujetniki. Britski general je pustil ležati ranjence brez varstva in se s svojimi četami umaknil v trdnjavo. Po njegovem odhodu so se vrnili njegovi zavezniki—Indijanci—v tabor in poklali vse, kar je prišlo pod nož, taborišče pa zapalili. Težko ranjene vojake so pustili ležati, da so storili konec v ognju.

Ta grozovitost je zopet silno razburila Američane. Prostovoljci so pričeli prihajati v velikem številu, da maščujejo te indijanske grozovitosti.

Ko je Harrison izvedel, da se je moral Winchester vdati, mu je odhitel na pomoč. Obrnil se je proti slapovju reke Maumee in zgradil trdnjavo Meigs. Na dan 1. maja je britski general Proctor z veliko silo napadel trdnjavo. Na pomoč je prihajalo dvanajst sto prostovoljcev iz Kentuckyja. Proctor se je ustrašil teh prostovoljcev in opustil obleganje trdnjave. Umaknil se je hitro s svojimi zavezniki—Indijanci.

V juliju se je general Proctor zopet odločil za obleganje trdnjave Meigs, toda poizkus je spodletel.

Proctor je izvedel, da ima trdnjavica Stephenson ob reki Sandusky šibko posadko in odločil se je, da jo napade. V trdnjavici je bilo le šestdeset mož pod poveljništvom 22-letnega majorja Jurij Croghana. Britje in Indijanci so dne 2. avgusta naskočili trdnjavico in po

kratkem in hudem boju osvojili jarke. V tem odločilnem trenotku so z edinim topom v trdnjavici odprli ogenj na sovražnika. Top je bil nabasan s kroglami za puške. Učinek strela je bil strašen. Britje in njih zavezniki so padali kot trava pod brušeno koso.

Naslednjo noč je britski general opustil obleganje, kajti bal se je, da bi ne prišel oblegancem Harrison na pomoč.

Jasno je bilo, da se ne more proti Britom podvzeti nič odločnega na tem ozemlju, dokler so gospodarji na jezeru Erie. Oliver Hazard Perry, mlad mornariški poročnik, se je ponudil, da spodi Brite z jezera, ki so imeli na njem majhno brodovje pod zapovedništvom kapitana Barclayja.

Po raznih ovirah in neprilikah je Perry zgradil majhno brodovje, s katerim je odrinil na jezero, ko je bilo sposobno za boj. Zapovedoval je devet ladijam, ki so vse skupaj imele pet in petdeset topov. Ameriške ladije so bile majhne. Britsko brodovje je sestojalo iz šest večjih ladij, ki so imele tri in šestdeset topov. Na vsakem brodovju je bilo približno pet sto mož. Dne 10. septembra sta se sovražni brodovji spoprijeli malo proč od Put-in-Bayja. Oba poveljnika sta se odločila, da zmagata. Britske ladije so bile oborožene z boljšimi topovi kot ameriške. Ameriško zastavno ladijo "Lawrence" sta takoj v začetku boja napadli dve močnejši sovražni ladiji in jo tako zdelali, da je bil Perry sredi boja prisiljen zapustiti svojo ladijo in se odpeljati na "Niagaro," s katere je vodil bitko še naprej. Pričel je pihati tudi ugodnejši veter, da so se lahko približale druge ameriške ladije in posegle v boj. Boj je postajal vedno bolj vroč, in britsko brodovje se je moralo vdati. Po končanem boju je Perry obvestil generala Harrisona prav lakonično o zmagi: "Srečali smo sovražnika in zdaj je naš. Dve ladiji, en brig, ena škuna in ena šalupa."

Pred začetkom bitke je Perry razvil na svoji ladiji zastavo, ki je nosila pomenljiv napis: "Nikdar ne predajte ladije!"

Ta zmaga je bila za Američane velik uspeh, kajti odprla jim je pot v Kanado, in na jezeru Erie so postali gospodarji. Harrison je izrabil ta uspeh in odkorakal proti Detroitu in Maldenu. Britski general Proctor se je pričel s svojo armado in zavezniki umikati. Harrison je sledil sovražniku v Kanado in ga dohitel pri reki Thames. Tu se je vršila bitka, ki se je končala s porazom za Brite in Indijance. V bitki je padel tudi indijanski glavar Tecumseh ali Tecumtha, kot so ga imenovali drugi. Indijanska konfederacija, ki je segala že do južnih indijanskih plemen, je bila razbita, in v teritoriju Michigan se je zopet naselil mir. General Harrison se je odpeljal s petnajst sto možmi v Buffalo, da se tam udeleži invazije v Kanado. Prostovoljci iz Kentuckyja so zopet odšli domov.

Na jezeru Ontario je imela vsaka sovražna sila majhno brodovje. Ameriško brodovje pod zapovedništvom komodorja Chaunceyja je odplula iz Sacketts-Harborja, da osvoji mesto York, ki se zdaj imenuje Toronto. Dne 27. aprila so se ladije zasidrale pred Yorkom, in izkrcavati so se pričele čete.

Ameriškim četam na suhem je zapovedoval general Pike. Čete so se v bojnem redu bližale mestu, ko je počila britska mina in več ko sto mož pokopala pod grobljo kamenja in prsti. Kamen je smrtno zadel generala Pika v prsi. Odnesli so ga na admiralsko ladijo, kjer je par ur kasneje umrl. Mina ni ustavila napadajočih Američanov. Drvili so naprej in po hudem in kratkem boju osvojili mesto. Po izvršeni nalogi je brodovje zopet odplulo v Niagaro, da tam izkrca čete. Nato se je vrnilo v Sacketts-Harbor. Pred odhodom ameriških čet je nekdo podtaknil ogenj majhnemu poslopju, ki je bilo

znano pod imenom "parlament." Britje se dolžili Američane požiga, ti so pa odgovorili, da so ogenj podtaknili nezadovoljni Kanadčani.

Sledile so praske, pri katerih so zmagovali zdaj Američani, zdaj Britje. Odločilne zmage ni bilo; med ameriškimi poveljniki ni bilo pravega sporazuma, ki je absolutno potreben, da se doseže uspeh.

V decembru so se Američani umaknili iz utrdbe George. Pred odhodom je dal general McClure zapaliti vas Newark, da bi ne služila sovražniku za prezimovišče. Britje so sredi meseca decembra prešli na drugo stran reke Niagare in brez usmiljenja posekali posadko v utrdbi Niagari. Požgali so tudi na ameriški strani vsako vas, ki so jo dosegli. V grobljo kamenja in pepela so spremenili Lewiston, Youngstown, Manchester, Black Rock in Buffalo.

Vojna furija ni divjala le na severu, ampak občutili so jo tudi na jugu. Spomladi leta 1813 je indijanski glavar Tecumseh obiskal Indijance na jugozapadu in jih naščuval proti Američanom, češ, da je prišel za Indijance čas rešitve in maščevanja nad belopoltnimi vsiljivci. V avgustu je sedem sto Indijancev iz rodu Krik (Creek) naskočilo trdnjavico Mims ob reki Alabami in jo osvojilo. Poklali so okoli tri do štiri sto naseljenikov, ki so iskali zavetja v trdnjavici.

Ta grozovitost je učinkovala kot vse grozovitosti. Razplamtela je ljudstvo na jugu, in kmalu je bilo sedem sto prostovoljcev na pohodu v indijanski teritorij. Vršili sta se dve bitki in v obeh so bili poraženi Indijanci. Sledile so še druge, ki so se končale z velikimi izgubami za Indijance. Toda zmage Američanov so tudi zahtevale številne žrtve. Glavna bitka se je vršila pri Horse Shoe Bendu in ob reki Hallapoosa dne 24. marca 1814. Jackson je po hudem in srditem boju osvojil glavno indijansko naselišče. Ujetih je bilo okoli šest sto indijanskih bojevnikov, dve sto petdeset indijanskih žen in otrok. Indijanci so prosili za mir in plačali visoko ceno, kajti izgubili so več ko dve tretjini svojih lovišč.

Tudi v letu 1813 so se ameriške ladije večkrat spoprijele z britskimi. V teh bojih so se ameriški pomorščaki zopet izkazali izurjene in pogumne in dokazali, da se ne boje močnejšega nasprotnika.

Poleti l. 1813 je britsko brodovje pod zapovedništvom sira Jurij Cockburna večkrat prijadralo v zaliv Chesapeake in opustošilo naselbine in farme na obrežju. Napadlo je tudi Norfolk, a napad je bil odbit. Britski pomorščaki so se obnašali pri ropanju na kopnem kot divjaki. Prizanašali niso ne spolu, ne starosti. Morili so starčke in otroke. Britskemu generalu so bile znane te grozovitosti, toda storil ni ničesar, da se ustavijo in krivci kaznujejo.

Pozimi l. 1813-1814 je britska vlada obvestila ameriško administracijo, po ovinkih seveda, da je britska vlada pri volji se pogajati zaradi miru, akoravno je odklonila posredovanje ruskega carja. Pogajanja bi se lahko vršila v Londonu ali pa v Gothenburgu na Švedskem. Predsednik je sprejel ponudbo in imenoval zastopnike. Izbrano je bilo mesto Gothenburg za shajališče, kasneje pa Ghent.

Opozicija proti vojni je postala v Združenih državah precej močna. Legislatura v Massachusettsu je sprejela rezolucijo, v kateri je bilo rečeno, da je vojna nespametna, in da zaradi tega zahtevajo mir. V kongresu je bilo mnenje glede vojne zelo razdeljeno.

V začetku leta 1814 so pričeli Američani s sovražnostmi v pokrajinah okoli Niagare. General Brown je prešel s svojo armado na drugo obrežje reke Niagare in osvojil trdnjavico Erie. Kasneje je pričel general Scott prodirati proti Britom, ki so bili utaborjeni kakih petnajst milj od trdnjavice Erie. V

noči med 3. in 4. julijem se je Scottu pridružil s svojimi četami še general Brown. Prihodnji dan je bila bitka, ki se je končala s porazom za Brite.

Britski general Riall se je po tem porazu umaknil do Burlingtonskih višin, da napade Američane.

General Brown se je odločil takoj napasti britske čete, ki so prišle Brownu na pomoč pod zapovedništvom britskega generala Drummonda. Do bitke je prišlo pri Lundy's Lanu, v kateri so bili Britje zopet premagani.

Američani so bili na to zmago ponosni, kajti bojevali so se z britskimi vojaki, ki so se bili pod generalom Wellingtonom proti Napoleonu. Za Američane je bil to dokaz, da se lahko merijo s starimi in izkušenimi vojaki, ako imajo dobre zapovednike.

General Brown je šel po tej bitki v trdnjavico Erie, da se mu zacelijo rane, ki jih je dobil v bitki. Oddal je poveljništvo generalu Gainesu.

Britski general Drummond se je odločil napasti trdnjavico Erie, da tako izravna svoj zadnji poraz. Svoj namen je hotel izvesti 15. avgusta, a je pri tem poizkusu izgubil tisoč mož. Ta poraz ga ni izučil, ampak je nadaljeval z oblegaanjem. General Brown je v tem času ozdravel in spet prevzel poveljništvo.

Dne 17. septembra so Američani izvršili izpad proti britskim oblegovalcem in njih baterijam, katere so bile postavljene dve milji proč od ameriških predstraž. Osvojili so topove in jih zabili, da so postali nerabni. Pognali so smodnišnico v zrak in poleg še zajeli štiri sto ujetnikov. Britje so imeli šest sto mrtvih in ranjenih. Američani so izgubili le tri sto mož.

Po tej izkušnji je Drummond opustil obleganje in se je umaknil prek reke Chippeva.

V oktobru je dospel ameriški general Izard v taborišče in pripeljal s sabo štiri tisoč mož. Prevzel je vrhovno poveljništvo.

Bil je oficir stare šole. Zato je kmalu pokvaril uspehe, ki sta jih dosegla generala Brown in Scott. Storil ni ničesar do novembra in nato pognal trdnjavico Erie v zrak, ker se je bal, da dobi britski general Drummond pomoč in ga napade. Umaknil se je na drugo stran reke Niagare in prepustil kanadsko obrežje Britom brez boja.

Po tem umiku čez reko Niagaro je prevzel poveljništvo nad ameriškimi četami ob jezeru Champlainu general Macomb, ki je bil kos tej nalogi.

Ko je izvedel, da se bližajo Britje pod zapovedništvom generala Prevosta, je izdal oklic na miličarje v New Yorku in Vermontu, naj mu pridejo na pomoč. Na ta način je pomnožil svoje čete na šest tisoč mož. Britski general Prevost je imel dvanajst tisoč izkušenih vojakov, ko se je bližal Plattsburgu.

Macomb se je utaboril ob reki Saranac in tukaj čakal Brite. Prevost je dospel pred Plattsburg 7. septembra. Takoj je dal postaviti topove v pozicijo, da z njimi krije prehod prek reke Saranac. Štiri dni kasneje je napadel. Britsko brodovje je odjadralo proti zatoku Plattsburga, poveljnik ameriškega brodovja MacDonough je takoj napadel britsko brodovje in ga premagal v poltretjo uro trajajoči bitki. Rešilo se je le par britskih topničark, ki so zbežale, vse druge ladije so se pa morale vdati. Prevost je izkušal prodreti na drugo obrežje, ko so grmeli topovi na ladijah. Takoj ob prvem poizkusu se je moral umakniti z velikimi izgubami. Sledili so novi napadi, toda bili so zaman. Ko je noč razgrnila svoja temna krila prek narave, se je britska armada umaknila v velikem neredu. Prevost je izgubil dva tisoč pet sto mož.

Američani so se lahko iz dogodkov naučili, da so napravili veliko zmoto, ker so zanemarjali svoje brodovje. Posamezne ameriške ladije so dokazale, kaj bi lahko dosegle Združene države,

ako bi imele veliko in izvežbano brodovje.

Poleti se je zbralo britsko brodovje, ki je štelo šestdeset ladij, v zalivu Chesapeake. Zapovedovala sta mu admirala Cockburn in Cochrane. Na svojih ladijah sta imela še pet tisoč mož za operacije na kopnem. Admiral Cochran je izkušal pregovoriti sužnje v Marylandu in Virginiji, da pobegnejo in se naselijo v Kanadi in v Zapadni Indiji. Nihče ni vedel, kje napade britsko brodovje.

Britska admirala sta izvedela, da ima glavno mesto Washington zelo slabo obrambo. Odločila sta se za napad na glavno mesto. Britski general Ross se je izkrcal s svojimi četami v mestu Benedictu, kakšnih petdeset milj pod Washingtonom. Konj ni imel, in topove so morali vleči vojaki. Napravil je na dan komaj deset milj hoda. Majhna in odločna ameriška četa bi lahko pognala Brite nazaj, a te ni bilo nikjer.

Ameriški general Winder je zbral nekaj miličarjev in se z njimi utaboril pri Bladensburgu, malem gnezdu ob vzhodnem izlivu reke Potomac. Tukaj se mu je pridružil komodor Barney s pet sto pomorščaki s topničark v Patuxentu.

Milica je bežala pri prvi salvi, pomorščaki so pa hrabro branili postojanke, dokler jih ni sovražnik prijel od dveh strani.

V Washingtonu je nastalo razburjenje, ko so izvedeli, da se bliža general Ross s svojo armado. Ta je dal svoji armadi malo počitka zaradi silne vročine in pričel šele proti večeru prodirati naprej. Ponoči je dospel v mesto. Vladni uradniki so pobrali važne dokumente iz arhivov in zapustili mesto malo pred prihodom britske armade. Tudi drugi meščani so zapuščali mesto. Admiral Cochrane je malo preje izjavil, da imajo britske čete nalogo uničiti in razdejati vsa ameriška mesta, katera dosežejo njih topovi. Rossova armada je to nalogo izvršila. Zapalila je javna poslopja in oropala je predsednikovo hišo in jo požgala. Britje so izkušali ta sramotni madež oprati z izgovorom, češ, da so to storili zato, ker so Američani zapalili parlamentarno poslopje v Yorku.

Ross je ostal v mestu do 25. avgusta in odrinil iz njega s svojo armado ponoči, ker se je bal, da bi ne prihrumeli Američani v velikem številu in se maščevali zaradi tega roparskega pohoda Britov.

Dne 28. avgusta je angleško brodovje, obstoječe iz eden in dvajset ladij, prijadralo pred Aleksandrijo v Virginiji. Mesto se je odkupilo, da ga niso Britje obstreljevali. Izročilo je Britom šestnajst tisoč sodov moke in tisoč sodov tobaka. Nato je odplul Ross s svojo soldatesko proti Patapscu, da napade Baltimore. Izkrcal je osem tisoč mož, da osvoji utrdbo McHenry, katero so branili miličarji iz Pennsylvanije in Marylanda.

Na tem pohodu je ena sama stotnija zastavila pot Britom, in prišlo je do praske, v kateri je padel general Ross. Sledila je zelo krvava bitka, iz katere so se Američani umaknili v redu. Prihodnji dan so Britje pričeli zopet prodirati proti Baltimorju in naleteli na Američane pod zapovedništvom Samuel Smitha, častnika iz revolucijonarne vojne. Britski poveljnik je menil, da je bolje počakati na uspehe brodovja, preden nadaljuje s pohodom.

Britsko brodovje je pri prvem napadu na trdnjavo McHenry naletelo na hud odpor. Poveljnik je spoznal, da je trdnjava trd oreh za britsko brodovje, in se je umaknil v noči med 13. in 14. septembrom v North Point. Ko so najhuje grmeli topovi, je France Scott Key zložil znano pesem "The Star Spangled Banner". Key je bil namreč pridržan na britski ladiji, kjer je slišal, kako se je Cockburn bahal, da se Američani vdajo po kratkem obstreljevanju.

Topovi so grmeli štiri in dvajset ur, a nad trdnjavo je še vedno plapolala zvezdnata zastava. Tedaj se je Key usedel, vzel staro pismo iz žepa, ga razgrnil po sodu in napisal pesem, kateri je dal naslov "Branitev trdnjave Mc Henry", ki je kasneje postala narodna pesem.

Pustošenje pomorskih mest je tako vplivalo na Američane, da so se Američani hitro združevali v čete, ki so zapodile ropajoče in pleneče Brite zopet nazaj k morju. Kongres je kazal tudi več volje, da dovoli denar za vojskovanje. K sreči je imel Madison v svojem kabinetu Jakoba Monroeja, ki je bil državni vojni tajnik. Monroe je bil izredno zmožen in delaven človek.

Na severju je bila vojna skoraj končana. Na jugu so mislili, da so boji končani, odkar so bili Indijanci Creekovega rodu poraženi. Nepričakovano so se pa Britje pokazali z močnim brodovjem in armado v Mehiškem zalivu.

Florida je bila pod špansko oblastjo. Španijo so smatrali za nevtralno silo. Velika Britanija ji je pa v vojni z Napoleonom naprtala take dolžnosti, da so britske ladije lahko izrabljale španske pristane za svoja oporišča.

Britsko brodovje je prijadralo pred Pensacolo in se polastilo ondotnih utrdb. Odtukaj so pričeli Britje zopet hujskati Indijance Creekovega rodu. Opremili so ekspedicijo proti trdnjavi Bowyer, ki je branila pristan Mobile.

Dne 15. septembra so Britje izvršili prvi napad na trdnjavo, a bili so odbiti. Izgubili so tudi eno ladijo. Ameriški general Jackson je zbral tri tisoč mož v Tennesseeju in odšel proti Pensacoli. Zahteval je, da morajo Britje takoj zapustiti utrdbe. Ti so pognali utrdbe v zrak, nakar so se vkrcali in odjadrali na morje.

Jackson je bil prepričan, da napadejo Britje New Orleans. Odposlal je zato generala Coffeeja s konjenico na pomoč, sam je pa hitel z glavno armado za njim.

Mesto New Orleans je bilo slabo utrjeno. Štelo je dvajset tisoč prebivalcev. Med njimi je bilo manj ko polovica belopoltnikov, ki so bili francoskega pokoljenja in se niso brigali za zadeve Združenih držav. Nanje se ni bilo zanesti. Obramba mesta je bila slabo organizirana, in ljudstvo je bilo demoralizirano in neposlušno. Take so bile razmere v mestu, ko je vanj dospel general Jackson. Takoj se je lotil dela z železno roko, da napravi red in pripravi mesto za obrambo. Proglasil je vojno stanje in izdal oklic za priglasitev prostovoljcev, ki je imel dober uspeh. Ječe so izpraznili in kaznjence uvrstili v armado. Ponudil se je tudi Jean Lafitte, navihan glavar tihotapske tolpe, ki je operirala v zalivu Barataria. Tega Francoza so izkušali podkupiti Britje, a je odklonil njih ponubo.

Med temi pripravami za obrambo mesta je prijadralo britsko brodovje in se zasidralo pred vhodom v jezero Borgne. Bila je najkrajša pot, ki je vodila po vodi v New Orleans. Na britskih ladijah je bilo dvajset tisoč starih in izkušenih vojakov, ki so se vojskovali proti Napoleonovim armadam. Poleg je bilo še štiri tisoč britskih pomorščakov.

Dne 14. decembra so Britje napadli malo ameriško brodovje na jezeru Borgne in ga osvojili po hudem boju. Pot v New Orleans je bila odprta. Dne 22. decembra so Britje izkrcali manjšo četo pod zapovedništvom generala Keena, katero so pa Američani dan kasneje napadli in pognali v beg, da je iskala kritja v nekem globokem jarku.

Jackson se je po tej praski utaboril na odprtem polju, ki se razprostira prek ravnine Chalmette od Mississippija do nedostopnega močvirja. Britje so se obotovaljali z napadom, ker so mislili, da ima Jackson ogromno silo na razpolago.

Do 8. januarja so se vršile manjše praske in delale priprave za glavno bitko. V tem času je dobil Jackson dva tisoč dve sto prostovoljcev iz Kentuckyja na pomoč. Oboroženi so bili pomanjkljivo.

Po dovršenih pripravah na glavno bitko so Britje napadli pod zapovedništvom generala Pakenhama, ki je bil smrtno zadet, ko so se njegove čete pričele pri naskoku umikati v neredu. Za njim je padel general Gibbs. Prevzel je poveljništvo general Keene, ki je bil tudi kmalu ranjen. Nasledil ga je general Lambert, ki je napravil še dva poizkusa, da osvoji ameriške postojanke z naskokom. Ob vsakem takem poizkusu so ameriški strelci zapodili stare in izkušene britske vojake v beg, da so bežali v neredu. Po teh dveh neuspehih se je Lambert umaknil tako daleč, da je bil v varstvu bojnih ladij.

Američani so imeli sedem mrtvih in šest ranjenih. Britske izgube so pa znašale dva tisoč mrtvih in ranjenih.

Medtem, ko se je ljudstvo veselilo zmage nad Briti, je došlo iz Evrope poročilo, da je bila mirovna pogodba podpisana dne 24. decembra v Ghentu.

V tem letu je ameriška mornarica zopet dosegla velike uspehe.

Komodor Porter je s fregato "Essex" osvojil v Tihem oceanu dvanajst oboroženih britskih ladij in tako zadal hud udarec britskemu korzarstvu v Tihem oceanu. V južnoameriškem zalivu sta ga napadli britska fregata "Phoebe" in šalupa "Cherub." Vsaka ladija je bila boljše oborožena kot ameriška fregata, ki je imela tudi zlomljeno jamboro. Zlomil ji jo je hud vetroven sunek, ko je prijadrala iz pristana. Vzlic temu se je bojevala tri ure. Porter se je vdal, ko je imel osem in petdeset mrtvih na krovu in dva in šestdeset pa ranjenih.

V januarju l. 1815 je britsko brodovje napadlo ameriško fregato "President," ko je prijadrala iz newyorškega pristana. Zapovedoval ji je kapitan Decatur, ki se je takoj spopadel z britskim brodovjem in se vdal šele po večurnem boju, ko je britskemu brodovju povzročil veliko škodo.

V februarju l. 1815 se je ameriška fregata "Constitution" bojevala z britsko fregato "Cyane" in šalupo "Levant." Po hudem boju sta se vdali obe britski ladiji.

V mesecu marcu je ameriška šalupa "Hornet" premagala britsko šalupo "Penguin." Bitka se je vršila pred rtom Dobrega upanja.

V juniju mesecu je ameriška fregata "Peacock" premagala britsko fregato "Nautilus" v vzhodnjo-indijskih vodah.

Združene države so vrnile Veliki Britaniji ladije, ki so bile osvojene po sklenjeni mirovni pogodbi.

Predsednik je proklamiral mir dne 18. februarja l. 1815. Kmalu nato je kongres sprejel postavo, ki je prepovedala najemanje tujezemskih mornarjev.

Ob času vojne z Veliko Britanijo je pričel alžirski bej napadati ameriške trgovske ladije. V marcu l. 1815 mu je bila napovedana vojna. Ameriško brodovje pod poveljništvom Decaturja je zaseglo nekaj alžirskih ladij, nakar je odjadralo pred alžirski pristan. Alžirski bej je moral podpisati pogodbo, da ne bo zahteval harača od ameriških ladij. S tem je bila končana ekspedicija proti afriškim roparjem.

V jeseni l. 1815 je bil sklenjen tudi mir z Indijanci, ki so se ga močno razveselili, kajti po končani vojni niso več prejemali podpore od Britanije.

Dne 16. aprila l. 1816 je bil teritorij Indiana sprejet kot država v Unijo.

James Madison je odklonil tretji termin. V letu 1816 sta bila izvoljena Jakob Monroe predsednikom in Daniel D. Tompkins podpredsednikom. Imela sta veliko večino nad kandidatoma federalistične stranke.

XI. POGLAVJE.

Jakob Monroe se je v prejšnjih letih udeležil več bitk, v katerih se je tako odlikoval, da je postal polkovnik. V letu 1783 je bil v Virginiji izvoljen kongresnikom za tri leta. V letu 1811 ob času Madisonove administracije je postal državni tajnik. V svojem nastopnem govoru je rekel, da bo Ameriško republiko upravljal po Washingtonovih principih.

Dne 10. decembra l. 1817 je bil zapadni teritorij Mississippi sprejet v Unijo kot država, vzhodni teritorij so pa organizirali kot teritorij Alabama.

Španija je bila edina evropejska sila, s katero Združene države niso bile na jasnem. Iz španske Floride so prihajali Indijanci in vpadali na ameriško ozemlje. Eni so dolžili Špance, drugi Angleže, da hujskajo Indijance proti Združenim državam. Da se tem vpadom napravi konec, je Monroe pooblastil generala Jacksona, naj kaznuje Indijance. Jackson je proti Indijancem nastopal zelo brutalno; osvojil je tudi špansko mesto Pensacola. To je povzročilo spore s Španijo, ki so se končali s tem, da je Španija prodala Floride Združenim državam za pet milijonov dolarjev.

Ob tem času je kongres osvojil tudi trajen zaključek zaradi ameriške zastave. Proge so bile določene na število trinajst, da spominjajo na prvotnih trinajst držav. Kadar je sprejeta nova država v Unijo, se pomnoži ena zvezda na modrem polju.

Od l. 1817 do l. 1821 je bila gospodarska kriza. Trgovina je dremala, in bankroti so bili številni.

Važno je bilo tudi vprašanje, ako je sužnost dovoljena v Missouriju. Ta zadeva je bila končno rešena na ta način, da je bila sužnost v Missouriju dovoljena, a prepovedana pa severno od šest in trideset stopinj in dvajset minut severne širine. Tako je bilo ustreženo južnim državam, severne so pa dobile malo drobtinico v miloščino. Pokrajina je bila takrat še navadna divjina, v kateri so živele divje zveri in prebivali Indijanci pa posamezni belopoltni lovci. Sužnjedržci so lahko ta teritorij razdelili tako, da so dobili iz njega štiri ali pet držav in si tako ohranili politično moč v senatu. Monroe je podpisal to postavo, da je bil odložen boj, ki ga je bilo treba enkrat kasneje dobojevati. Nekateri političarji so takrat že videli v duhu, da končni boj glede vprašanja telesne sužnosti še ni dobojevan in da pride nekega dne vihra, kakršne ni nihče pričakoval v bodočnosti.

Zunanja Monroejeva politika je bila narodna. Španske kolonije v Južni in Srednji Ameriki so se hotele odtrgati od Španije in postati samostojne. Španija se je sklicevala na sveto evropejsko alijanco in hotela preprečiti samostojnost svojih kolonij. Predsednik Monroe je v posebni poslanici v letu 1824 izjavil, kakšno stališče zavzema Unija napram evropejskim državam. Povedal je, da Unija ne prizna vmeševalne politike svete alijance, in da nima nobena evropejska sila pravice ustanovljati novih kolonij v Ameriki ali pa razširiti meja svojih obstoječih kolonij. Sveta alijanca je bila napram tej odločni izjavi brezmočna, kajti razpolagala ni z močnim brodovjem, da bi mogla uresničiti svoje zaključke. Američani so se pa strinjali z Monroejevim proglasom, evropejski diplomatje so pa zmigavali s svojimi glavami, se jezili in na tihem grozili. Monroejev proglas

je napravil iz Združenih držav velesilo, ki si ne da ukazovati od evropejskih velesil.

Posebna pogodba z Rusijo, sklenjena v Petrogradu, je končala spore zaradi severnozapadnega ameriškega obrežja. Pogajanja z neodvisnimi indijanskimi rodovi so pripomogla, da so bila naselnikom odprta za naseljevanje nova in izredno rodovitna zemljišča. Kongres je dovolil dvajset milijonov dolarjev za zgraditev umetnih potov po kopnem in na vodi, da se dobi zveza med Atlantikom in Pacifikom. Na ta način so bila trgovini odprta nova pota.

Na povabilo kongresa je prišel markiz de Lafayette leta 1824 v Ameriko, da obišče ljudstvo, za čigar svobodo in neodvisnost se je bojeval. V Ameriki je bival skoraj eno leto. Ljudstvo ga je navdušeno pozdravljalo povsod, kamor je prišel na svojem potovanju kot gost Združenih držav. Preden se je vrnil v Francijo, mu je kongres podaril dve sto tisoč dolarjev in šest in trideset štirjaških milj sveta za zasluge, ki si jih je stekel za neodvisnost Združenih držav.

V tem letu so bile predsedniške volitve in Monroe je odklonil tretji termin kot vsi njegovi predniki. V volilno bitko so se vrgle štiri stranke vsaka s svojimi lastnimi kandidati. Glasovi so bili razdeljeni in kongresna zbornica je izvolila predsednikom Ivan Quincy Adamsa iz Massachusettsa in podpredsednikom Ivana C. Calhouna iz Južne Karoline. Adamsova načela so bila odločno republikanska, v političnih nazorih je pa soglašal z Monroejem.

Gospodarski položaj v Ameriški republiki je bil ob času Adamsove administracije povoljen. Trgovina je cvetela, in ugodne trgovske pogodbe so bile sklenjene s Švedsko, Dansko, Prusijo, Rusijo in drugimi državami.

Ob času Adamsove administracije so iznajditelji poboljšali razne stare stroje in izumili nove, tako da se je produkcija pocenila in pomnožila.

V letu 1826 se je pojavila nova politična stranka, o kateri so mnogi govorili, da se je rodila na željo rimske cerkve. Neki Viljem Morgan, rojen v okraju Culpeperju v Virginiji, je v letu 1825 naznanil, da namerava izdati knjigo, v kateri poda javnosti tajnosti prostozidarstva. Kmalu po tej izjavi je Morgan izginil. Komaj se je to zgodilo, so že pričele krožiti govorice, češ, da so prostozidarji umorili Morgana, ker je hotel izdati njih tajnosti. Take govorice so posebno radi širili pripadniki rimske cerkve. Ta nečedna agitacija je povzročila veliko razburjenje in v mnogo mestih so se ustanovili protiprostozidarska društva. V nekaterih državah je ta nova stranka pridobila veliko moč, ki pa je pričela hitro razpadati, ko je ljudstvo spoznalo, da so najbolj goreči in vneti gromovniki proti prostozidarstvu pripadniki rimske cerkve. V nekolikih letih že ni bilo duha ne sluha o tej novi stranki.

Sredi političnega vrvenja je potekel Adamsov službeni rok. Adams je bil zopet predsedniški kandidat, pa je podlegel v volilni bitki napram Andreju Jacksonu iz Tennesseeja. Ivan C. Calhoun je bil drugič izvoljen podpredsednikom. Političarji so izjavljali, da je Adams propadel pri volitvah zaradi svoje carinske politike.

Jackson je bil v mnogo zadevah čudak. Bil je škotsko-irskega pokoljenja. Rodil se je v Južni Karolini ob času, ko je nastal spor med kolonijami in Veliko Britanijo. Njegov oče je bil protestant in je umrl, preden je njegov sin zagledal luč tega sveta.

Mlada leta je preživel Jackson sredi razburljivih dogodkov, ki so se odigravali v boju za neodvisnost Združenih držav. Star komaj trinajst let se je že udeležil boja. Pomagal je odnašati in obvezavati ranjence na bojišču pri Hanging Rocku. Slišali so ga večkrat

reči: "Ah, če bi bil mož, to bi pokazal Angležem." O Jacksonu kroži na stotine pripovedk, ki ga pokazujejo kot čudaka, izrednega in nadarjenega človeka. Njegovi pripadniki in oboževalci so mu dali ime "Old Hickory."

Jackson je bil prvi predsednik, ki je odstavil opozicijonalne uradnike in jih nadomestil z ljudmi iz svoje stranke. Jackson ni tega storil iz lastnega nagiba, nego zato, ker so voditelji njegove stranke tako zahtevali.

ANDREW JACKSON

Njegov službeni čas je bil zelo bogat na strankarskih bojih, ki jim pa je vsem prav spretno kljuboval. Zaradi nesloge je bil prisiljen svoj kabinet reorganizirati v letu 1831. S podpredsednikom Calhounom sta prišla tako v navzkrižje, da je Calhoun odstopil, nakar ga je Južna Karolina poslala v zvezni senat.

Pri volitvah v letu 1832 je bilo ljudstvo razdeljeno v dve stranki. Jackson je bil zopet izvoljen in njegova stranka se je imenovala demokratično-republikanska stranka, ali na kratko demokratična stranka. Nasprotna stranka se je imenovala stranka vigovcev ali vigovska stranka, ki je igrala vlogo prihodnjih dvajset let v zgodovini Unije. Glavna nasprotstva se dajo povedati takole:

1. Vigovci so zagovarjali zopetno oživljenje ali vzpostavitev banke Združenih držav. Demokratje so temu nasprotovali.

2. Vigovci so zagovarjali gradnjo cest in kanalov na račun Združenih držav, demokratje so bili proti vsakemu notranjemu izboljšanju, kakor so takrat imenovali naprave, ki so imele služiti splošnosti.

3. Vigovci so bili v splošnem za razširjenje moči zvezne vlade, demokratje so zagovarjali moč posameznih držav trdeč, da ima vsaka država pravico izvršiti, kar ni zabranjeno ali določeno v zvezni ustavi.

Voditelja vigovcev sta bila Henrik Clay iz Kentuckyja in Daniel Webster iz Massachusettsa, ki sta bila obenem tudi izredno dobra govornika. Clay, Calhoun in Webster so vodili najbolj znamenite razprave v kongresu. Calhoun je zavzemal nasprotno stališče in trdil, da ima država pravico razveljaviti zvezne postave. Vsi trije so stremili za predsedniško častjo, ali dosegel je ni nobeden.

Prvi boji so se pričeli takoj ob začetku Jacksonove administracije. Demokratje na jugu so bili za svobodno trgovino. Zahtevali so, da mora biti colnina na uvozno blago odpravljena. Ti boji so se silno poostrili, ko je Južna Karolina sprejela takozvani "razveljavni zakon," po katerem bi naj postala colninska postava iz leta 1832 neveljavna, češ, ker se colnina ne pobira na podlagi dohodkov, ampak zaradi obrambe. Ta država je bila pripravljena svoje stališče zagovarjati tudi z orožjem, ako bi tako zahtevale razmere.

Jackson se je zavzel za postavo. Pod zapovedništvom generala Scotta so se zbrale zvezne čete v Charlestonu in v pristanu se je zasidrala bojna ladija, da podpirajo skupaj zvezne uradnike pri iztirjanju colnine na uvozno blago. Predsednik se je trdno odločil napraviti rovanju v Južni Karolini konec. Ako bi prišlo do resnega boja, je bilo jasno, na čigavi strani bi bila zmaga.

Zadeva se je končno izravnala mirno. Predsednik je v svoji poslanici z dne 17. decembra priporočil nadaljnje znižanje colnine. V kongresu je trajala govorniška bitka skozi štirinajst dni, nakar je bila sprejeta nova predloga. Zmagala ni nobena stranka. Južna Karolina je na konvenciji dne 17. marca preklicala "razveljavno postavo," in spor je bil končan.

Ampak če pogledamo v stvar malo globlje, se prepričamo, da je bila moralna zmaga na strani Južne Karoline, kajti ta je kljubovala celi Uniji, napadla njeno enotnost in grozila z državljansko vojno, ne da bi bila kaznovana.

Dne 4. marca l. 1833 je Jackson nastopil svoj drugi termin kot predsednik. Politični viharji, ki so pretresali deželo, so polegli, a kmalu so zopet zabučali.

Predsednik se je vrnil s potovanja po novo-angleških državah. Menil je, da ni vladni denar varno naložen na banki Združenih držav, dasiravno je poslovnica govorila, da mora vlada denar vlagati na tej banki. Ukazal je denar naložiti na nekaterih državnih bankah. Večina v kabinetu je bila proti tej akciji, in finančni tajnik Viljem J. Duane se ni hotel pokoriti predsednikovi odredbi.

Predsednik je odstranil Duana takoj, in na njegovo mesto je prišel Rupert B. Taney, ki je prepovedal vlagati zvezni denar v tej banki. Z denarjem, ki je bil še naložen na banki, so plačevali tekoče troške vlade. To je povzročilo finančno stisko, ki je trajala dalj časa.

V senatu je nastala kritika proti predsedniku zaradi te akcije, ki je postala tako močna, da je večina v senatu izjavila, da predsednikova akcija ne soglaša z ustavo. Predsednik je kljub temu vztrajal. Obrnil se je na zbornico in tako povzročil, da je bila banka s svojimi zagovorniki poražena. Senat je kasneje spoznal, da ni ravnal pametno. Zato je zaključil, da mora biti ukor proti predsedniku v senatnem zapisniku izbrisan.

Vlada je imela v načrtu, da izseli Indijance iz Floride proti zapadu. Indijanci niso bili pri volji zapustiti svoje zemlje in se naseliti na desnem bregu reke Mississippi. Vodja Seminolov je bil glavar Osceola, pogumen in nadarjen Indijanec. Indijanci so se sklenili postaviti odredbi zvezne vlade po robu in ostati na svojih zemljiščih. Zvezna vlada se je pa odločila izvesti svoj namen. Major Dade je prejel povelje oditi s svojo četo, broječo 417 mož, v trdnjavo Drane, katero so ogrožali Indijanci. Ali zašel je s svojo četo v zasedo, in Indijanci so pobili razen štirih vse.

Za te dogodke so bili gotovi vzroki. Dne 9. maja 1832 so glavarji Seminolov podpisali pogodbo, s katero so se zavezali v treh letih zapustiti Florido in se naseliti na zapadu. Pri Indijancih je živelo veliko zamorskih sužnjev, ki so nagovarjali Indijance, naj se ne izselijo. Zamorci so se bali, da pridejo zopet sužnjedržcem v pest, ako se izselijo Indijanci. Kajti v navadi je bilo, da so sužnjedržci vprizorili večkrat gonjo na zamorce, ki so živeli v močvirjih pri Indijancih. Indijanski agent Thompson je podpiral sužnjedržce in je šel v svojih uslugah do njih tako daleč, da je predlagal, naj odrede tudi zvezne čete nad zamorce. O Thompsonu je lahko reči, da je s svojim brutalnim ravnanjem izzval vojno s Seminoli. V svoji predrznosti je šel tako daleč, da je ukazal aretirati ženo glavarja Osceola, ko je prišla v trdnjavo King, pod pretvezo, da je hči sužnice. Po aretaciji je

izročil ženo indijanskega glavarja lastniku matere kot sužnico. To je bilo izredno veliko ponižanje, žaljenje in krivica ne samo za indijanskega glavarja, nego tudi za vse Indijance. Tako so si ti tolmačili to dejanje. Osceola je sklenil, da se krvavo maščuje nad belopoltniki, ki so mu povzročili to ponižanje in krivico.

Ko so ga izpustili iz ječe, je danzadnem prežal na svoje sovražnike in poniževalce. Pozimi leta 1835 je napadel Thompsona in njegove spremljevalce vprav pred trdnjavo in jih potolkel vse. Zdaj se je pričela vojna proti Indijancem, ki pa ni bila lahka reč. Močvirja so bila velika in številna. Nemogoče je bilo uporabiti večjih vojaških oddelkov proti Indijancem, male čete so pa ti uničili v zasedah, kajti poznali so vsako ped zemlje v neizmernih močvirjih. V marcu l. 1837 se je posrečilo generalu Jessupu skleniti mir z nekaterimi indijanskimi rodovi. Po tej mirovni pogodbi so Indijanci dobili zemljišča južno od trdnjave Drane v Mehiškem zalivu. Mesec kasneje je bilo izdano armadno povelje, ki je prepovedovalo vsem belopoltnikom stopiti na indijanski teritorij, izjema je veljala le za zvezne uradnike. Lakomnost sužnjedržcev je bila velika in lovili niso le ubežnih sužnjev, ampak ugrabljali tudi svobodne zamorce. Taki vpadi na indijanski teritorij so kršili pogodbo. Indijanci so izjavili, da ne trpe takih vpadov na svoje ozemlje, in prišlo je zopet do prask med belopoltnimi sužnjedržci in Indijanci. General Jessup je podpiral sužnjedržce in 28. maja l. 1837 zahteval, da morajo Indijanci izročiti vse zamorce, ki so kdaj pribežali k njim. Ta zahteva je povzročila nove boje. V jeseni istega leta so ujeli indijanskega glavarja Osceola na zvijačen način. Prišel je v ameriško vojaško taborišče, da se sklene mir. General Jessup ga je pa dal prijeti in pridržati kot ujetnika. Tri mesece kasneje je Osceola umrl za davico v ujetništvu. Vojna z Indijanci pa še ni bila končana, in šele nekaj let kasneje so se nekateri indijanski rodovi izjavili, da so pri volji se izseliti. Nekateri Indijanci so pa ostali še nadalje v floridskih močvirjih in se niso dali niti z najlepšimi obljubami pridobiti za izselitev.

Jackson je odklonil tretjo kandidaturo, in za njim je prišel Martin Van Buren, katerega je Jackson priporočil demokratični stranki kot predsedniškega kandidata. Van Buren je obljubil, da ostane sužnost v Distriktu Kolumbije.

Ob času njegovega ustoličenja se je pojavila gospodarska kriza in v marcu in aprila l. 1837 so bankroti samo v New Yorku presegali vsoto več ko sto milijonov dolarjev. Komaj petnajst mesecev preje je pa velik požar uničil okoli pet sto hiš v New Yorku. Škodo, povzročeno po požaru, so cenili na dvajset milijonov dolarjev. Ta velika škoda je precej učinkovala na gospodarski položaj v deželi.

Pred ustoličenjem Van Burena je bila sprejeta v Unijo država Michigan. To je bila šest in dvajseta država. Število držav v Uniji se je od ustanovitve Združenih držav podvojilo.

Novi predsednik je sklical kongres k izrednemu zasedanju 4. septembra, da kaj ukrene za odpravo gospodarske krize. V poslanici je razložil glavne vzroke za krizo in priporočil ustanovitev neodvisne finančne zbornice za javni denar. Njegovo priporočilo je izzvalo odločno opozicijo, a je kljub temu postalo postava v juliju l. 1840. Najbolj odločno so ugovarjali ustanovitvi posebne finančne zbornice privatni finančni interesi, ker so videli v nji oškodovanje svojih koristi.

V letu 1837 in 1838 se je pričela v Kanadi močna agitacija za ločitev od Velike Britanije. To gibanje je bilo zelo všeč Američanom, in med njimi so se priglašali prostovoljci, ki so se pridruževali vstašem onkraj ameriške meje.

Pa tudi vstaši so bili gostoljubno sprejeti, ako so prestopili na ameriška tla. Vstaja je seveda ponesrečila zaradi pocepljenja med voditelji. Enotne akcije ni bilo, in vstaja se ni mogla končati drugače, kot s porazom za upornike. Predsednik je izdal proklamacijo, v kateri je apeliral na ameriško ljudstvo, naj bo nevtralno in spoštuje mednarodne postave. Kasneje je poslal generala Scotta na mejo čuvat nevtralnost. Ampak kljub temu so še več let obstojala tajna društva "Hunters' Lodges" (Lovske koče), katera je predsednik Tyler v septembru l. 1841 potlačil. Četa ameriških prostovoljcev, broječa 700 mož, se je polastila v bližini slapov Niagare kanadskega otoka. Majhen parnik je tvoril zvezo med otokom in majhnim mestom Schlosser, katerega so kanadski pripadniki v neki decembrski noči zapalili, ko so se neopaženi prepeljali čez reko. Ti prostovoljci so se vdali ameriškemu generalu Woolu.

Spori pa še niso bili končani. Koncem leta 1838 so se prebivalci ob meji pripravljali resno za vojno. General Scott je s taktičnim nastopom pomiril duhove in tako preprečil prelivanje krvi.

Van Buren je prevzel upravo brez državnega dolga. Ampak gospodarska kriza in vojna s Seminoli sta povzročili, da je kongres v letu 1841 najel dvanajst milijonov dolarjev posojila. Vojna s Seminoli je končala šele leta 1842. Indijanci so vračali šilo za ognjilo. Požigali so plantaže, nakar so se po vsakem vpadu umaknili v šume in močvirja. Ubili so svojega glavarja Karla, ki je podpisal pogodbo za preselitev Seminolov na zapadno obrežje reke Mississippi. Indijanci, ki so bili v teh bojih ujeti, so se morali izseliti, drugi, ki so bili upehani radi sedemletne vojne, so pa ubežali v šume in močvirja, kjer so živeli svoje priprosto življenje daleč proč od belopoltnikov.

Sužnostno vprašanje še ni bilo rešeno, ampak nasprotstva med zagovorniki in nasprotniki telesne sužnosti so se večala tako, da sta nastali dve stranki. Nasprotniki so zahtevali, da mora biti sužnost odpravljena v vseh državah Unije. Zagovorniki so trdili, da dovoljuje ustava sužnost v državah, v katerih je bila uvedena pred ustanovitvijo Združenih držav. Prvi so pa odločno odgovarjali, da ne bodo mirovali, dokler ne bo odpravljena telesna sužnost, zakaj, suženjstvo je v protislovju s principi svobode. Med voditelji nasprotnikov sužnosti je bil Ivan Quincy Adams, ki je bil v letu 1831 izvoljen kongresnim delegatom v državi Massachusetts. Kongresu so bile poslane prošnje za odpravo sužnosti v Distriktu Kolumbije. Te peticije so izzvale ostre razprave v kongresu, kajti zagovorniki sužnosti so se upirali z vsemi svojimi močmi odpravi sužnosti. Ta odpor je povečeval prelom med južnimi in severnimi državami. Agitacija za odpravo sužnosti se je nadaljevala ves čas, ko je bil Van Buren predsednik.

XII. POGLAVJE.

V jeseni leta 1840 so bile zopet volitve in predsednikom je bil izvoljen Viljem Henrik Harrison, podpredsednikom Ivan Tyler. Volilna bitka je bila zelo huda, kajti vigovci so hoteli izrabiti ljudsko nezadovoljnost v svojo korist, ki se je porodila zaradi korupcije javnih uradnikov ob času Van Burenove uprave. Najprej so mislili postaviti za kandidata Clayja, ki pa ni bil priljubljen pri ljudstvu. Nato so se odločili za generala Viljem Henrik Harrisona, ki je premagal Indijance in je bil pri ljudstvu izredno priljubljen zaradi svoje odkritosrčnosti in poštenosti. Harrison je obljubil iztrebiti korupcijo, ako bo izvoljen. Vigovci so zanj priredili ogromno kampanjo. Prirejali so ljudske tabore, na katerih se je sešlo na tisoče ljudi. Na ljudskem taboru v Daytonu se je zbralo od 75,000 do 100,000 oseb. Tudi ženske so bile izredno delavne za izvolitev Harrisona.

Ko je Harrison prevzel administracijo, je povabil tudi Clayja v svoj kabinet. Ta pa ni mogel pozabiti svojega poraza in odklonil je predsednikovo povabilo. Kmalu nato je Harrison pozval kongres k izrednemu zasedanju, ali prve seje ni več dočakal. Pobrala ga je smrt. Umrl je nenadoma dne 4. aprila l. 1841. Na predsedniško mesto je prišel podpredsednik Ivan Tyler. Harrisonova smrt je učinkovala na politične razmere. Demokratje so imeli zopet prvo besedo, in vigovci so bili potisnjeni v kot. Tyler je bil kmalu v nesporazumu s svojo stranko. Vetiral je postavo za ustanovitev narodne banke. Na ta veto so vigovci odgovorili s proklamacijo na ameriško ljudstvo. Dolžili so Tylerja, da je snedel svojo dano besedo, ki jo je dal v volilni bitki. Ta oklic ni škodoval le Tylerjevemu ugledu, ampak omajal tudi vpliv vigovcev pri ljudstvu. Finančne razmere v deželi niso bile ugodne.

V tem času se je pojavila tudi nova verska sekta v Illinoisu. Ta je dala povod številnim nemirom, ki so delali preglavico tudi zvezni vladi. Novi verniki so se imenovali mormonci in so verjeli v mnogoženstvo. Ustanovitelj nove sekte je bil navihanec Jožef Smith, ki je svojim vernikom pripovedoval, da je našel novo božje razodetje, zapisano na zlatih tablicah. Mormonci so vedeli, da jih zaradi mnogoženstva ne bo ljudstvo trpelo na vzhodu, pa so se preselili na zapad. Najprej so se naselili v Missouriju, ali njih obnašanje je povzročilo, da je proti njim nastopilo ljudstvo. Zato so se izselili iz Missourija v Illinois. Tu so ustanovili mesto Nauvoo in zgradili v njem svoj tempel. Množili so se hitro, kajti privrženci so prihajali iz vseh delov sveta. Po številu so bili močni, nanovačili so svojo armado in nastopili proti državni oblasti. Država jih je izkušala prisiliti, da bi se pokorili državnim postavam. Njih obnašanje je tudi v Illinoisu izzvalo ljudsko nevoljo. Prišlo je večkrat do spopadov med mormonci, ljudstvom in državnimi oblastmi. Ob neki taki priliki so državne oblasti prijele preroka Jožef Smitha in njegovega brata ter ju utaknile v zapor. Našemljeni ljudje so pa udrli v zapor ter ustrelili oba. Ljudstvo se je po tem dogodku odločilo napasti mormonce ter jih pognati iz države. To se je tudi zgodilo, in nekaj let kasneje so mormonci odšli na zapad. Naselili so se v dolini Slanega jezera, in iz te naselbine je nastal teritorij Utah.

Tyler ni bil priljubljen. In ko so se v letu 1844 zopet vršile predsedniške volitve, je bil izvoljen Jakob Knox Polk, katerega so demokratje postavili za kandidata. Poraženi so bili vigovci, ki so mesto Tylerja kandidirali Clayja.

Še preden je potekel čas Tylerjeve administracije, je teksaško vprašanje tvorilo jedro političnih razgovorov. Teksas se je preje imenovala država v republiki Mehiki. Obsegala je 265,000 štirjaških milj, in v nji se je naselilo veliko Američanov. Vlada v Mehiki je bila precej despotična. Zaradi tega je izbruhnila revolucija v Teksasu že leta 1835. Vodja Teksancev je bil Samuel Houston, ki je imel zelo burno preteklost za seboj, preden se je naselil v Teksasu.

Rodil se je v Virginiji. Njegova šolska izobrazba je bila zelo pičla. Zato je izkušal nadomestiti s čitanjem znanstvenih knjig, kar je zamudil v šoli. Kasneje je bival pri Indijancih iz rodu Čerokezov in se udeležil vojne proti Indijancem iz rodu Creek (Krik). V letu 1823 je bil izvoljen v kongres, leta 1827 pa za governerja države Tennessee. Žena mu je postala nezvesta, kar ga je tako bolelo, da je odšel v Arkansas in se tamkaj poindijanil. V letu 1832 je odšel v Teksas, kjer se je kmalu pridružil revolucijonarnemu gibanju, in ko je izbruhnila vojna, je prevzel vodstvo vojaških čet.

Mehiški general Antonio Lopez de Santa Anna je hotel ostro kaznovati uporne Teksance. Napotil se je z veliko armado v Teksas in osvojil trdnjavo Alamo. Posadki je obljubil, da se ji ne zgodi nič žalega. Pri mestecu Goliad je dal ustreliti 412 Teksancev, ki jih je zajel v Alamu in Goliadu. To dejanje je tako razburilo Teksance, da so prihajali od vseh strani in se pridruževali Houstonu, da naplačajo Santa Anna. Ob reki Jacinto je prišlo do bitke. Houston je imel le sedem sto petdeset mož. Napadel je mehiško armado nepričakovano in jo pognal v beg. Mehikanci so izgubili samo v mrtvih šest sto mož, ujetih je pa bilo osem sto Mehikancev. Med ujetniki je bil tudi general Santa Anna, kateremu so dali Teksanci ime "krvni pes". Američani so imeli le devet mrtvih in šestnajst ranjenih.

Ta Houstonova zmaga je povzročila, da so se pričela pogajanja zaradi neodvisnosti Teksasa, ki je postal neodvisna republika. Houston je bil prvi predsednik te nove republike, ki je ostala neodvisna skozi deset let. Agitacija, stremeča za tem, da se nova republika pridruži Uniji kot nova država, je bila čedalje hujša. Pridruženje se je zgodilo v letu 1845 po izdelani pogodbi, ki se pa ni dosegla po ravni poti. Bilo je precej političnih spletk, strankarskih bojev in mahinacij, preden je bila izdelana in sprejeta. Velika ljudska večina v Uniji je bila proti aneksiji, ker bi Teksas kot suženjska država pomnožil le moč južnih držav. Mehika se pa tudi še ni odpovedala svojim pravicam do Teksasa. Aneksija, katero so južne suženjske države končno izposlovale, ni bila drugega kakor nov povod za vojno z Mehiko, ki je pričela ob času Polkove administracije.

Mehiški poslanik je protestiral 8. marca l. 1845 proti vključitvi Teksasa v Unijo. Zapustil je glavno zvezno mesto 3. aprila. Mehiška nota z dne 28. marca je grozila z vojno. Teksanska vlada je pa kljub temu sklenila pogodbo z Združenimi državami dne 23. junija, ki je bila popolnoma ratificirana 2. julija. Teksas je bil devet in dvajseta država v Uniji. Dne 26. junija je ameriški general Caharija Taylor zasedel z ameriškimi četami ozemlje med rekama Nueces in Rio Grande, zaradi katerega sta se prepirala Mehika in Teksas. Predsednik Polk je izkušal spor izravnati s pogajanji. V Mehiki niso hoteli sprejeti ameriškega poslanika, in vojna se je pričela. General

Taylor se je utaboril z ameriškimi četami ob reki Nueces pri mestu Corpus Christi, mehiški general Ampudia pa se je postavil z mehiškimi četami pri Matamorasu. Še preden je prišlo do boja, je revolucija strmoglavila mehiškega predsednika Herrera. To državno prekucijo je izvedel general Paredes, ki je postal mehiški predsednik. Paredes je bil odločnejši od svojega prednika. Odklonil je vsa pogajanja z Američani. Nato je pričel Taylor prodirati proti jugu. Prvi so poizkušali napasti Mehikanci. Dne 8. maja je prišlo do boja pri Palo Altu in sedem tisoč mož močna mehiška armada se je morala umakniti. Še tistega dne je prišlo do druge bitke pri mestecu Resaca de la Palma, v kateri so bili Mehikanci zopet poraženi.

Dne 13. maja je predsednik Polk v proklamaciji naznanil ameriškemu ljudstvu, da obstoja vojno stanje med Združenimi državami in Mehiko. Šele zdaj se je Taylor odločil preiti na drugo stran reke Rio Grande. To se je zgodilo dne 17. maja, dan kasneje je pa mehiški general zapustil s svojo armado Matamoras in se umaknil proti Montereyju. Ameriška armada je zasedla Matamoras, nakar je sledil kratek odmor v vojni.

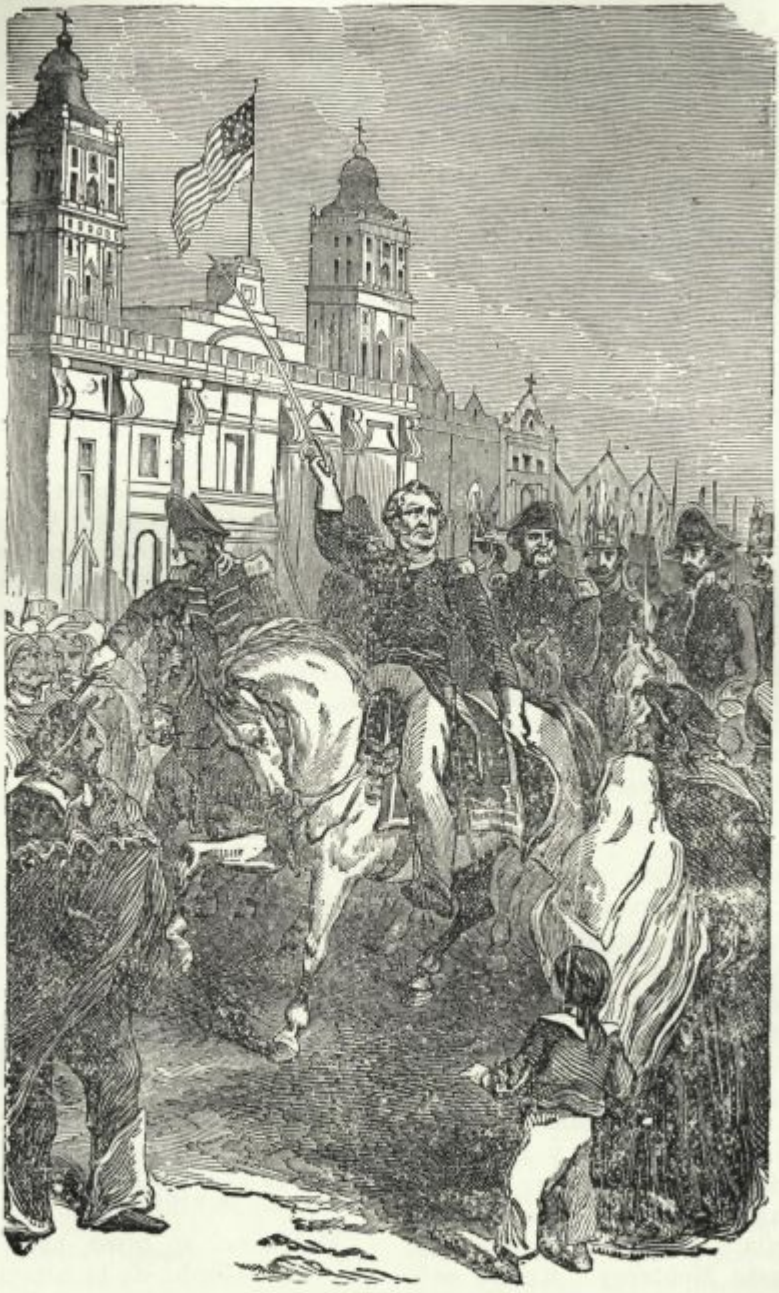
Kmalu nato je bila v Mehiki zopet revolucija, ki je strmoglavila predsednika Paredesa in pripomogla, da je general Santa Anna postal predsednik Mehike. Santa Anna je takoj odredil vse potrebno za energično nadaljevanje vojne. Američani so upali, da jim Mehika odstopi sporni teritorij, ako bodo plačali nekaj milijonov dolarjev. Energično vojno pripravljanje v Mehiki je zopet uničilo te upe. Kljub vojnemu pripravljanju v Mehiki jim ni bila vojna sreča mila. Dne 24. septembra se je predalo mesto Monterey. Kmalu nato je general Taylor sklenil premirje, ker je slišal, da se vrše mirovna pogajanja. Govorice o mirovnih pogajanjih so se izkazale neresnične, kajti ameriška vlada se je odločila poslati starega generala Vinfild Scotta z močno armado proti Vera Cruzu, da bi odtam prodiral proti glavnemu mestu mehiške republike.

Spomladi ravno istega leta so tudi v drugih krajih vpadli na mehiško ozemlje. Kapitan Kearney je osvojil mesto Santa Fe, nakar je pričel prodirati proti Kaliforniji. V Kaliforniji je pa videl, da je bilo že vse delo izvršeno.

V maju l. 1845. je znani odkrivatelj kapitan Ivan Fremont vodil tretjo ekspedicijo na nova odkritja proti zapadu. Prodrl je do Montereyja ob Pacifiku. Odtukaj se je napotil proti dolini Sv. Joahima, kjer je hotel prezimiti. Mehiški vojaški poveljnik je mislil, da je Fremont prišel ščuvat ljudstvo proti mehiški vladi, pa ga je hotel s silo iztirati iz dežele. Fremont se je obrnil s svojo malo četico proti Oregonu, kjer je ostal čez zimo, in se spomladi leta 1846 zopet vrnil. S pomočjo ameriških naseljenikov v Kaliforniji je zlomil moč mehiške vlade. Pri teh operacijah mu je pomagala tudi ameriška mornarnica. Dne 4. junija je bila Kalifornija proglašena za samostojno republiko.

V začetku leta 1847 so pričele ameriške armade pod zapovedništvom generalov Scotta in Taylorja prodirati naprej. Dne 22. in 23. februarja je general Taylor pognal jugozapadno od Montereyja močno mehiško armado, ki je štela dvajset tisoč mož, v beg. V začetku meseca marca se je general Scott izkrcal pri Vera Cruzu. Obstreljeval je mesto s topovi, ki se je podalo dne 26. marca. Ko je Santa Anna izvedel, kaj se je zgodilo, je odhitel branit glavno mesto Mehike.

Mehikanci so hitro zgradili utrdbe pri Cerro Gordu, da bi ustavili generala Scotta na njegovem pohodu proti glavnemu mestu. Dne 17. aprila je prišlo do bitke, in Mehikanci so bili zopet poraženi.

POHOD GENERALA SCOTTA V GLAVNO MESTO MEHIKE

Zdaj je Santa Anna organiziral guerilsko bojevanje, ki je povzročilo Američanom veliko škode, ni pa moglo ustaviti ameriškega prodiranja proti glavnemu mestu. Santa Anna je zopet pohitel v glavno mesto, da nastopi proti stranki, ki je agitirala za mir. Dal se je izvoliti za diktatorja, razpisal prisilno posojilo za en milijon dolarjev, pozval generala Valencia iz Potosija s pet tisoč možmi v glavno mesto in proglasil tamkaj vojno stanje. Pričel je graditi močne utrdbe, da zabrani Američanom, ki so bili že v Puebli, pohod v mesto. Dne 9. avgusta so pričeli tudi Američani prodirati naprej, in dne 19. in 20. avgusta je prišlo do bitke pri Contrerasu, malo kasneje pa pri Churubuscu. V teh bojih so bili Mehikanci zopet tepeni. General Scott je po teh bojih predložil mirovne pogoje, ki jih je Santa Anna sprejel. Dne 23. avgusta je bilo sklenjeno premirje, da bi se moglo vršiti pogajanje za mir.

Paredes ni pozabil, da ga je Santa Anna izpodrinil. Organiziral je hitro guerilsko četo in se izrekel za nadaljevanje vojne. Sploh pa mirovna pogajanja tudi niso bila uspešna, kajti obe stranki sta stavili previsoke zahteve. Nekatere mehiške države so se pridružile Paredesu in izjavile, da se bodo bojevale do zadnjega moža, dokler bo kateri Američan v deželi. V takih razmerah ni mogel Santa Anna storiti drugega, kot zavlačevati mirovna pogajanja. Čas premirja je potekel, in vojna se je iznova pričela.

Ameriška armada je osvojila dne 13. septembra trdnjavi Chaltupec in Molino del Rey. Dan kasneje so Američani zasedli glavno mesto in ostali v njem do maja l. 1848. Američani so se morali bojevati za vsako ped zemlje. Končno so osvojili katedralo in vladno palačo. General Quitman je postal governer mesta. Santa Anna je bežal iz mesta in je kasneje napravil poizkus osvojiti Pueblo, ki se mu je pa ponesrečil. Potem se je skrival po raznih krajih in se naposled odpovedal predsedništvu. Odšel je na Jamajko, da tam počaka ugodne prilike za povratek v Mehiko in javno življenje.

Preden je Santa Anna odpotoval na Jamajko, je bila podpisana mirovna pogodba v mestu Guadaloupe-Hidalga. Združene države je zastopal Nikolaj P. Trist, Mehiko pa Couto, Atristain in Cuevas. Predsednik Polk je pa medtem preklical pooblaščenje Trista, toda Trist si je znal vseeno ohraniti oblast, češ, da je bila prilika za sklepanje mirovne pogodbe tako ugodna, da bi jo bilo škoda zamuditi. Mirovna pogodba je bila odposlana v Washington, kjer jo je senat potrdil. Dne 4. julija l. 1848 je predsednik Polk izdal proklamacijo, v kateri je naznanil ameriškemu ljudstvu, da je sklenjen mir med Združenimi državami in Mehiko.

Po mirovni pogodbi z dne 2. februarja l. 1848 je Mehika odstopila Združenim državam Novo Mehiko in Zgornjo Kalifornijo. Združene države pa so imele plačati Mehiki petnajst milijonov dolarjev odškodnine. Reka Rio Grande je tvorila mejo med Teksasom in Mehiko, Združene države pa so prevzele dolgove do treh milijonov in pol, ki so jih terjali ameriški državljani od Mehike.

XIII. POGLAVJE.

Združene države so po mirovni pogodbi pridobile izredno velik teritorij. To ozemlje je bilo trikrat tako veliko kot Francija. Na tistem svetu se danes razprostirajo države Kalifornija, Nova Mehika, Nevada, Arizona, Utah, Colorado, Wyoming in Teksas. Po končani vojni z Mehiko je na tem ogromnem ozemlju, ako se odšteje Teksas, živelo le petnajst tisoč ljudi.

Izseljevanje proti zapadu se je pričelo še pred letom 1848.

Zgodovina pripoveduje, da je neki Bostončan po imenu kapitan Gray že v letu 1787 odpotoval proti pacifični obali, da prične trgovino s kožuhovino. Odpeljal se je z dragoceno kožuhovino na Kitajsko, domov je pa pripeljal čaj. Na svojem drugem potovanju proti zapadu je l. 1791 in l. 1792 odkril reko Kolumbijo. Njegova potovanja so zaradi tega važna, ker so Združene države zahtevale ves teritorij, znan pod imenom Oregonska zemlja, zase; iz tega sveta so nastale sedanje države Oregon, Washington, Idaho in del Montane.

Skozi več let so odhajali na zapad le drzni lovci, ki so lovili divje živali in prodajali njih kože. Nadaljna oficijelna odkritja na tem ozemlju so se pričela šele v letu 1803, ko je predsednik Jefferson poslal kapitana Lewisa in Clarka za odkritji ob reki Missouri navzgor. Odkrivatelja sta preživela tri zime na potovanju in se vrnila v St. Louis dne 23. septembra l. 1806.

Ivan Jakob Astor je ustanovil v letu 1811 naselbino lovcev ob ustju reke Kolumbije. Lovci so prinašali kože divjih živali, ki so jih kupovali njegovi agentje. Lovci so prihajali počasi na zapad, toda množili so se, dasiravno so živeli v večnih bojih z Indijanci. Počasi so se ustanavljale tudi zveze z zapadom. Lovci in trgovci so odhajali iz St. Louisa proti zapadu. V letu 1830 je bil promet z zapadom že precej velik. Takrat so odšli lovci in trgovci prvikrat z vozovi na pot. Tako je bila ustvarjena prva velika "pot" proti zapadu. V letu 1832 je odplul prvi parnik po reki Missouri navzgor in se ustavil ob izlivu reke Yellowstone, kjer je ameriška kompanija za trgovino s kožuhovino ustanovila svojo postajo. Nato so sledili naseljeniki.

V Dubuque so dospeli prvi ameriški naselniki v letu 1833. V enem letu je mesto štelo pet sto prebivalcev.

Tam, kjer je danes mesto Chicago, je živel v letu 1778 neki francoski naseljenec. General Wayne, kateremu so vojaki rekli tudi "made Anthony," je po pogodbi v Greenvillu leta 1795 kupil od Indijancev zemljišče, kjer se danes razprostira čikaško mesto. Zemljišče je merilo šest milj v štirikotu ob izlivu reke Chekajo (Chicago). L. 1803 je bila zgrajena trdnjava Dearborn, leto kasneje se je pa naselila prva belopoltna družina. V letu 1812 je prišlo do bojev z Indijanci. Prebivalstvo se je zelo počasi množilo do leta 1830. Šele po tem letu so pričeli prihajati kolonisti v večjem številu. Kljub temu je pa mesto, ki je imelo l. 1920 pri ljudskem štetju 2,701,705 prebivalcev, štelo v letu 1842 le 6590 prebivalcev.

Na drugem mestu je bilo povedano, da so bili mormonci prisiljeni zapustiti Illinois. Vodil jih je Brigham Young proti zapadu. Prekoračili so Skalnato gorovje in se naselili v rodovitni dolini ob Slanem jezeru.

Med mormonci se je pojavila sekta danitov ali uničevalcev. Ti so pregnali

ali pa ubili vsako osebo, ki ni verjela v mormonsko božje razodetje. Ubit je bil poročnik Gunnison, ki je bil odposlan, da napravi zemljevide. Umorili so naseljenike iz Arkansasa razen šest malih otrok. Ti otroci so izpovedali, da so videli, kako so se v Indijance našemljeni mormonci preoblekli in izmili barvo na obrazu. Ravno tako so uničevalci preganjali vse mormonce, ki so hoteli ubežati mormonski sužnosti in se vrniti nazaj v prejšnje naselbine. Brigham Young je bil prerok, najvišji duhoven in kralj. Vladal je z železno pestjo in prav dobro vedel, kako je treba ravnati, da ne zaidejo "krivoverci" med mormonce. Young je ošabno odklonil poslanico predsednika Buchanana in se pripravil za obrambo. Ameriški vladi se je končno utrgala nit potrpežljivosti, in odposlana je bila vojaška četa, da podvrže uporne mormonce. Ko je vojaška četa po velikem trpljenju končno dospela v mesto ob Slanem jezeru, je našla mesto prazno, kajti mormonci so zbežali iz njega. Pričela so se pogajanja z Brigham Youngom, nenadoma pa je dospela odredba, naj bodo prodani nepotrebni konji in vozovi, a četa naj se pa vrne. To se je zgodilo v letu 1859. Tako se je končala vojna proti mormoncem brez uspeha, in zadeva je počivala, dokler je trajala državljanska vojna.

Fremontova poročila o Kaliforniji in njegovem potovanju na zapad so obudila veliko zanimanje med ljudstvom. Bila so privlačna sila, ki je učinkovala, da so se ljudje izseljevali proti zapadu. Ampak še nekaj je bilo, kar je vleklo in gnalo proti zapadu. Med ljudstvom je bilo že dalj časa znano, da je v Kaliforniji zlato; toda ljudje se niso preveč zanimali zanj. Zlata mrzlica se je lotila ljudstva šele, ko je neki Jakob W. Marshall, delavec pri Ivan Sutterju, našel zlato pri jezu v reki Sacramento. Prišli so še drugi in pričeli iskati zlato v pesku. Kmalu so se raznesle vesti širom dežele, da pobirajo zlato po pesku v kalifornijskih rekah. Ljudje so kar trumoma drli v deželo, v kateri lahko vsakdo obogati čez noč, ako ima količkaj sreče. Trgovci so zapirali trgovine na vzhodu, rokodelski mojstri svoje delavnice, farmarji so prodajali rodovitne farme, zakaj, že odnekaj so ljudje hrepeneli po zlatu in hitrem obogatenju. Zlato, zlato je imelo privlačno moč. Dolge vrste izselnikov so se vile na prerijah proti zapadu. Cena živilom je rastla, in celo nekateri časniki so prenehali izhajati, ker so uredniki in stavci odpotovali za zlatom v Kalifornijo.

Mesto San Francisco je bilo zanemarjena ribiška vas, ko se je pričelo preseljevanje v Kalifornijo. Ali hiše v mestu so rastle iz tal kot gobe po dežju, in tako je mesto že v dveh letih štelo petnajst tisoč prebivalcev. Naseljeniki pa niso prihajali samo v Kalifornijo, ampak so se selili v Oregon in celo v današnjo državo Washington. Kalifornija je postala država že v letu 1850. Sprejeta je bila kot eden in trideseta država v Unijo. Pred njo sta bili sprejeti državi Wisconsin in Iowa.

Aneksija Teksasa je silno vplivala na razvoj v deželi. Združene države so po sklenjenem miru po vojni z Mehiko pridobile izredno veliko ozemlje, ki je potrebovalo pridnih človeških rok. V južnih državah so opravljali sužnji delo na plantažah, siromašni belopoltniki so pa bili priganjači ali nadzorniki tamkaj. To je povzročalo, da so bili ljudje v južnih državah za sužnost in da so se z njo strinjali tudi siromašni belopoltniki. Razvite industrije ni bilo v južnih državah. V severnih je bilo nasprotno. Belopoltni ljudje so obdelovali svoje farme in se pečali z industrijami in obrtmi, ki so bile zelo razvite. Industrijalci v severnih državah so dobro vedeli, da se industrija ne more razviti, ako ni svobodnih delavcev. Tudi farmarji so menili, da farma le takrat procvita, ako jo človek sam obdeluje, ali če na nji de-

lajo delavci, ki lahko vsakčas menjajo gospodarja, kadar niso več zadovoljni z njim. Tako so nastala nasprotstva med južnimi in severnimi državami zaradi sužnosti. Odprava sužnosti je bilo gospodarsko vprašanje, ne pa politično ali versko. V južnih državah so nekateri teologi trdili, da zamorci nimajo duše, in da jih je Bog ustvaril za sužnjedržce. Vprašanje sužnosti je bilo najbolj pereče vprašanje, da, tako pereče, da je povzročilo šestnajst let kasneje krvavo državljansko vojno.

Kompromis, ki je bil napravljen v letu 1820 glede meje v Missouriju ter delil Združene države v severne, južne in zapadne teritorije z ozirom na sužnost, je imel trajno rešiti sužnostno vprašanje. Gospodarske razmere so se izpreminjale, in te izpremembe so vplivale na vprašanje sužnosti. Ker so pa gospodarska vprašanja v tesni zvezi s političnimi, je od leta 1820 naprej igralo vprašanje sužnosti veliko vlogo v političnih bojih, kar je govorilo, da ne bo preje miru, dokler ne bo rešen ta problem. Politični boji so pa vplivali tudi na formiranje političnih strank. Nastali sta dve stranki, in sicer stranka vigovcev in demokratična stranka. Iz obeh se je pa izcimila tretja, in sicer stranka abolicijonistov ali stranka za odpravo sužnosti, ki je delala v vseh državah za odpravo telesne sužnosti. Vprašanje je postajalo vedno bolj očito, kdo bo v Uniji odločeval: sever ali jug. To se je pokazalo, ko je kongresnik Wilmot iz Pennsylvanije v letu 1847 predlagal v zbornici, da bi naj bila v novih teritorijih sužnost prepovedana. Predlog je bil odklonjen, toda vprašanje sužnosti je ostalo nerešeno, obenem je pa bilo to znamenje, da zija med severom in jugom širok prepad, ki se ga ne bo dalo izlepa premostiti.

To se je pokazalo pri predsedniških volitvah. Stranke so se razcepile. Demokratje s severa in zapada, ki so se strinjali z Wilmotovim predlogom in niso marali kandidatov demokratične stranke, so se združili na zborovanju meseca avgusta v Buffalu. Demokratje, vigovci in abolicijonisti so se spojili v stranko svobodne zemlje (Free-Soilers). Pozabili so svoja prejšnja nasprotstva ter se združili, da izvojujejo "svobodno zemljo za svobodne ljudi." Ta stranka je postavila za kandidata bivšega predsednika Van Burena, ki je tačas kandidiral kot demokrat. Demokratična si je izbrala Ljudevit Cassa iz Michigana za kandidata, a zmagal je vigovski kandidat Caharija Taylor, to pa zato, ker ni bilo edinstva v demokratični stranki. Podpredsednikom je bil izvoljen Millard Fillmore.

V kongresu so v mesecu decembru l. 1849 razpravljali večinoma o sužnostnem vprašanju. Zagovorniki Wilmotovega predloga so vztrajali pri trditvi, da postanejo sužnji, ki jih privedejo s sabo gospodarji v novi teritorij, takoj svobodni. Zahtevali so, da mora biti sužnost odpravljena v Distriktu Kolumbije in prepovedana trgovina s sužnji doma. Zastopniki iz južnih držav so grozili, da ustanove južne države svojo Unijo, in zahtevali, da jim mora biti priznana lastninska pravica do sužnjev, ki jih privedejo v nove teritorije s sabo. Sužnjedržci s tem še niso bili zadovoljni, ampak so zahtevali posebno postavo zaradi ubežnih sužnjev. Po ustavi so morale severne države izročati ubežne sužnje, ali nekatere države so sprejele postave, ki so prepovedovale državnim uradnikom vtikati se v zadeve ubežnih sužnjev. Zagovorniki svobodne zemlje so sicer priznali, da imajo sužnjedržci pravico zahtevati ubežne sužnje, toda dostavili so, da mora porotno sodišče potrditi izročitev. Ta spor je vplival tudi na notranje razmere v novem teritoriju, in sicer tako, da ni bilo skoraj več ko leto dni v teh teritorijih organizirane oblasti.

Henrik Clay je hotel nasprotja izgladiti s kompromisom. Tudi ta poizkus

je bil zastonj. V ta namen je predložil tehle sedem točk:

1.) Kalifornijo je na njeno peticijo sprejeti kot državo s primernimi mejami, ne da bi ji bilo kaj predpisanega glede sužnosti.

2.) V teritorijih, pridobljenih od Mehike, ni ustavno uvedene sužnosti, zato se naj ustanove teritorijalne vlade, ne da se sprejmejo določbe glede uvedbe ali odprave sužnosti.

3.) Določitev mehiške meje.

4.) Če opusti Teksas svoje zahteve glede na Novo Mehiko, dobi vsoto v pokritje dolgov, za katere je zastavil kot samostojna republika svojo colnino; vsoto je šele natančneje določiti.

5.) Odprava sužnosti v Distriktu Kolumbije ni na mestu.

6.) Zakon glede izročitve sužnjev je treba poostriti.

7.) Kongres nima pravice prepovedati ali omejevati trgovine s sužnji med državami.

To so bile kompromisne točke, ki so izzvale ostre debate. Vodili so jih Calhoun, Webster in Seward.

Calhoun je bil tako bolan, da ni mogel govoriti v kongresu. Njegov govor je prečital njegov prijatelj Mason. Zavzel je stališče, da ni Clayjev kompromis zanič in da je zaradi tega brez koristi. Poudarjal je, da je slavna Unija samo prevarljiva slika. Za ozdravljenje je imel seveda svoj predlog, po katerem naj bi se ustanovila dualna republika; v tej bi posamezne sekcije imele pravico vložiti proti neljubim predlogom absoluten ugovor.

Webster je zagovarjal Clayjev kompromis. Mogoče se je hotel s svojim govorom prikupiti demokratom na jugu.

Seward je govoril proti kompromisu z južnimi državami. Govoril je tako odločno in jasno, da so se denarni mogotci in trgovci v New Yorku razburjali zaradi njegovega govora in ga izkušali očrniti pred javnostjo za veleizdajalca. Tedanji denarni mogotci so bili taki, kakor jih najdemo v vseh dobah, odkar so na svetu bogatini in siromaki. Proglašali so vse za veleizdajniško početje, kar je ogrožalo njih denarno mošnjo. Po obširni debati je bil sprejet Clayjev kompromisni predlog.

Po teh dogodkih je sužnjedržcem v južnih državah zrastel greben. Pričeli so zahtevati ubežne sužnje iz severnih držav. Ampak brez bojev ni šlo, zakaj ljudstvo je nasprotovalo izročanju sužnjev gospodarjem v južnih državah. Legislature so v severnih državah sprejemale postave, po katerih so bili sužnji takoj svobodni, ko so prestopili na tla severnih držav. Sužnjedržci v južnih državah so dolžili severne države preloma ustave, kar je netilo in širilo sovraštvo med južnimi in severnimi državami. Radikalni sužnjedržci v južnih državah seveda niso bili zadovoljni s Clayjevim kompromisom. Tarnali so, da so južne države žrtvovale vse, prejele pa ničesar v povračilo za svojo požrtvovalnost. Najbolj zagrizeni sužnjedržci so bili tako zaljubljeni v sužnost, da so agitirali za ločitev južnih držav od Unije. Sklicali so celo konferenco v Nashville, Tennessee, pod pretvezo, češ, da se dogovore v obrambo svojih interesov. Pravi namen te konvencije je bil utreti in ugladiti pot za ločitev južnih držav od Unije. Delegatom je bilo naročeno agitirati za sklicanje "južnega kongresa," na katerega naj pošljejo vse južne države svoje odposlance. Temu vabilu sta se odzvali le legislaturi držav Južna Karolina in Mississippi, druge so pa bile gluhe za vabljiv oklic, ki je podžigal k odpadu od Unije. Konvencija ni dosegla svojega namena.

Predsednik Taylor je umrl nepričakovano, in predsedniške posle je prevzel podpredsednik Millard Fillmore.

Ljudsko štetje, ki se je vršilo v letu 1850, je pokazalo, da živi v severnih državah 13,442,325 prebivalcev, v južnih pa 9,612,969. Med slednjimi je bilo 228,811 svobodnih zamorcev, 3,220,284

pa sužnjev. Število belopoltnikov v južnih državah ni doseglo niti polovice prebivalcev v severnih državah; Clayjev kompromis pa pokazuje, da so zmagale južne države, akoravno so najbolj goreči zagovorniki sužnosti trdili, da so se južne države žrtvovale pri Clayjevem kompromisu. Številke o prebivalstvu Združenih držav so tudi obenem dokaz, kako trdo se mora bojevati pravica, da zmaga nad krivico, in kako težko je ugnati reakcijo, akoravno so njeni predstavniki v veliko manjšem številu kot zagovorniki napredka in resnice.

Evropejski izseljenci niso sploh marali prihajati v južne države. Pa tudi veliko prebivalcev iz južnih držav je prihajalo na sever, da so tam vzgojili in izšolali svoje otroke, kajti šolski pouk in izobrazba sta precej šepala na jugu.

Volitve so se vršile v letu 1852. Vigovci so bili razcepljeni, demokratje pa složni. Posledica tega je bila, da so bili vigovski kandidatje poraženi a izvoljen pa kandidat demokratične stranke Franklin Pierce, ki je zavzemal stališče, da je sužnost upravičena. Izbral si je v svoj kabinet izključno take može, ki so odobravali sužnost. V času njegove službe je bilo opremljenih več ekspedicij, ki so služile znanosti in gospodarskemu razvoju dežele. V New Yorku se je vršila tudi svetovna industrijska razstava.

Do resnega konflikta je prišlo z avstro-ogrsko monarhijo. Avstro-ogrski konzul je dal v Smirni ugrabiti ogrskega revolucijonarja Martin Kosta. Odpeljali so ga na avstro-ogrski bojni brig "Huzar." Kosta je v New Yorku podal izjavo, da želi postati ameriški državljan. V pristanu je bila tudi ameriška bojna šalupa "St. Louis," kateri je zapovedoval kapitan Ingraham. Po navodilih, ki jih je prejel od ameriškega poslanika v Carigradu, je zahteval, da se mu ogrski revolucijonar izroči. Kapitan Ingraham je izvedel, da nameravajo Kosta prepeljati tajno v Trst, da ga tam postavijo pred sodišče in izroče krvniku. Zaradi tega je zapretil, da pride ponj na avstrijsko ladijo, če mu ga ne izroče do štirih popoldne dne 2. julija 1853. Pripravil je svojo ladijo za boj, ki se je preprečil na ta način, da so Kosta izročili francoskemu generalnemu konzulu, dokler ne pride iz Washingtona odločitev, ako je on ravnal pravilno. Nastala so pogajanja, ameriška vlada je pa odločila, da je kapitan Ingraham postopal prav, ker je Kosta podal izjavo, da hoče postati ameriški državljan.

V letu 1855 so bile države Velika Britanija, Francija, Sardinija in Turčija zaveznice proti Rusiji, s katero je prišlo do vojne. Velika Britanija je pričela nabirati prostovoljce v Ameriki. Ameriška vlada jo je opozorila, da ni nabiranje rekrutov v Združenih državah v soglasju z ameriško nevtralnostjo, ker niso Združene države v vojni z Rusijo. Denarni mogotci, industrijalci in drugi velikaši v Veliki Britaniji so se jezili zaradi ameriškega opomina, ker je predsednik Združenih držav pokazal tudi z dejanji, da hoče vzdržati nevtralnost. Končno so pa v britskih vladnih krogih spoznali, da je za Veliko Britanijo najbolje, ako opusti nabiranje rekrutov v Združenih državah.

Organizirana sta bila tudi teritorija Kansas in Nebraska. Pokazalo se je takoj, da dogovor, ki je bil sklenjen l. 1820 in po katerem bi ne smela biti sužnost nikdar uvedena severno od določene črte v Missouriju, ne šteje dosti. Kajti sprejet je bil predlog senatorja Douglasa iz Illinoisa, po katerem je veljala postava glede ubežnih sužnjev tudi za nove teritorije, čeprav se je Seward temu upiral. Predsednik je podpisal sprejeto predlogo. Posledica tega je bila, da so sužnjedržci drli s svojimi sužnji v Kansas in zasedli obširna zemljišča. Ravno tako so prihajali naseljeniki iz severnih držav, in prišlo je do

hudih in vročih bojev med njimi in sužnjedržci.

Še preden so se vršile predsedniške volitve v letu 1856, so se pričele stare politične stranke cepiti in ustanavljati nove. Boji v teritorijih so oslabili demokratično stranko in povzročili, da se je ustanovila nova in se imenovala republikanska stranka. Ta je bila odločna nasprotnica razširjenja sužnosti. Nastopala je proti sužnosti. Pri predsedniških volitvah je imela svojega kandidata Ivan C. Fremonta. Tega so podpirali tudi vigovci.

Poleg te se je ustanovila še stranka natavistov, veničev ali neznalic, ki niso hoteli ničesar vedeti (to know nothing) o obstoječih strankah, o prebivalcih druge narodnosti, mormoncih, protestantih in katolikih. Zahtevala je omejitve za naselnike, ki se niso marali poameričaniti v smislu njenih načel. Prišlo je do krvavih izgredov v raznih mestih. Veniči so se spopadli z Irci v New Orleansu, in boji in nemiri so trajali po več dni. Pripadniki te stranke so izvršili nasilja proti tujezemcem v Louisvillu, Cincinnatiju, Baltimorju in drugje. Njih grozodejstva so povzročila, da je stranka ravno tako hitro izginila, kakor se je prikazala. Predsedniškim kandidatom je nominirala prejšnjega predsednika Fillmora. Demokratična stranka je nominirala predsedniškim kandidatom Jakob Buchanana iz Pennsylvanije. Vigovci niso imeli kandidata, kajti vigovska stranka je zaradi poraza, ki ga je doživela v letu 1852, razpadla.

Suženjsko vprašanje je igralo veliko vlogo v volilni kampanji. V volilni bitki je zmagal Buchanan, ki je bil kandidat demokratične stranke. Dobil je sto štiri in sedemdeset, kandidat republikanske stranke Fremont pa sto štirinajst izborniških glasov. Demokratična stranka je še zmagala, toda napram nji je vstala močna opozicija, ki je govorila, da bo treba z njo računiti pri prihodnjih volitvah, in da pojde demokratični stranki trda za zmago.

Buchanan je sestavil svoj kabinet iz pripadnikov svoje stranke. Razen dveh tajnikov so bili vsi iz suženjskih držav. Stranka, ki je zagovarjala sužnost, je bila na krmilu. Kmalu nato je najvišje zvezno sodišče podalo odlok, po katerem niso mogli zamorci in njih potomci nikdar postati državljani Združenih držav.

V jeseni leta 1859 se je odigral še en dogodek, ki je vplival, da je prišlo do odločilnega boja med severom in jugom, med zagovorniki in nasprotniki sužnosti.

Dne 16. oktobra je Ivan Brown, markantna oseba v bojih proti sužnjedržcem v Kansasu, napadel in osvojil z dva in dvajset tovariši arzenal v Harpers Ferryju. Uporniki so se polastili municije in orožja države Virginije in pozvali zamorce, naj se upro svojim gospodarjem. Poklicana je bila pod orožje virginjska milica, in polkovnik Lee, kasnejši general južnih upornikov, je dospel v Harpers Ferry z oddelkom zveznih vojakov in dvema topovoma. Po hudem boju in naskoku na shrambo za gasilno orodje so bili Brown in njegovi tovariši ujeti. Nato so prišli pred sodišče države Virginije. Obsojeni so bili na vešala. Browna so obesili dne 2. decembra l. 1859, njegovih šest tovarišev pa šest tednov kasneje. Ko so Browna peljali na morišče, je stala pri vratih zamorka z malim otrokom v naročju. Brown se je ustavil za trenotek in poljubil otroka. Neka druga zamorka, tudi z otrokom v naročju, mu je pa zaklicala: "Bog te blagoslovi, stari mož! Rada bi ti pomagala, pa ti ne morem." Na morišču je stalo tri tisoč miličarjev, kajti bali so se, da bi kdo s silo ne poizkusil rešiti Browna.

Po obstoječih postavah v Virginiji je bil Brown obsojen kot puntar na smrt. Ta sodba pa ni izpremenila razmer in tudi ne ublažila perečega vprašanja, ki

je delilo Unijo v dva tabora. Postajalo je od dne do dne bolj akutno.

Izvršitev smrtne obsodbe je še bolj razburila duhove v deželi. Demokratje so dolžili republikance zveze z Brownom. Republikanci so odgovarjali, da so suženjski baroni s svojimi provokacijami povzročili ta dogodek. Kajti Brown je odločno izjavil, da ni imel zaveznikov in sozarotnikov. Kljub temu pa severne države niso podvzele ničesar, da bi napravile konec položaju, kakršen je bil v severnih in južnih državah, ki so mejile druga ob drugo. Južne države so pa vedele, kaj hočejo, in suženjski baroni so pridigali na glas, da se mora jug ločiti od severja.

Razprave v kongresu so postajale čedalje ostrejše, in včasih je bil položaj tak, da se je bilo bati pretepa. Ogenj je bil v strehi, ko je kongresnik Covoda iz Pennsylvanije predlagal: "Zbornica naj imenuje odsek, da uvede preiskavo proti predsedniku in vsem članom njegove administracije. Ameriško ljudstvo mora izvedeti, ali so bile postave prelomljene, ali ne, in kako visoke vsote so bile porabljene za sebične strankarske namene." Predlog je bil sprejet, ali iz preiskave pa ni bilo nič.

Predsednik je vetiral postavo o domovinščih. Predlagal jo je severni demokrat Cavanagh iz Minnesote. Sprejeta je bila kasneje sredi državljanske vojne, in izkazala se je, da je bila velike vrednosti za gospodarski razvoj Unije.

Razburjenje je doseglo svoj vrhunec, ko se je pričela spomladi leta 1860 predsedniška kampanja. Severni demokratje so nominirali senatorja Douglasa kandidatom, južni demokratje pa Ivan C. Breckenridga iz Kentuckyja. Južne države so se hotele odtrgati od Unije, da ovekovečijo sužnost. Zato so pocepile demokratično stranko. To je pa bil njih poraz. Republikanci so vedeli, ako ostanejo složni, da zmagajo pri volitvah, kajti pojavila se je četrta in sicer takozvana unijska stranka, ki je kandidirala Ivan Bella iz Tenneseeja. Republikanci so se zbrali v Chicagu dne 16. maja l. 1860 in nominirali Abraham Lincolna za predsedniškega, Hanibal Hamlina pa za podpredsedniškega kandidata.

Volilna bitka se je vršila dne 6. novembra l. 1860 in se končala z zmago za republikansko stranko. Glasovi za volilne može so bili oddani takole: Lincoln 1,857,610, Douglas 1,365,976, Breckenridge 847,953 in Bell 591,613.

ABRAHAM LINCOLN

Dne 15. februarja l. 1861 je bilo ljudstvo v Washingtonu zgodaj na nogah. Šteti so se imeli volilni glasovi, katere je vsaka država poslala zapečatene v glavno mesto, da jih preštejejo v veliki zbornici v navzočnosti zveznih senatorjev. Že v novembru mesecu po končanih volitvah je bilo znano, kako bodo glasovali izborniki in kdo bo izvoljen predsednikom. Sužnjedržci so pa kljub temu upali, da se bo dalo na ta ali oni

način preprečiti Lincolnovo izvolitev. Hujskali so mase v suženjskih državah in grozili, da pride do strašne zmešnjave, ako bo Lincoln izvoljen predsednikom. V Washingtonu je bila uvedena sužnost. Iz Virginije in Marylanda je pa bilo lahko dobiti vsakčas iz ljudskih nižin elemente, ki so bili pripravljeni izvršiti vsako delo.

General Vinfild Scott je razpostavil topove in njih pogubonosna žrela obrnil na ulice. To je bil mrzel curek vode na vroče glave sužnjedržcev, ki so hoteli z nasiljem preprečiti Lincolnovo izvolitev. V mestu je ostalo vse mirno, kajti razpostavljeni topovi so jasno govorili, kaj se zgodi, če sužnjedržci izvedejo svoje grožnje.

Ko so prešteli po obstoječi ustavi glasove, je bil rezultat tale: Lincoln 180 glasov, Breckenridge 72, Bell 32 in Douglas 12. Douglas je dobil tako malo glasov, ker so bili njegovi glasovi raztreseni po vseh državah, in je imel samo v eni državi večino. Vsi glasovi, ki so bili oddani za Lincolna, so bili severno od meje, ki je delila severne in južne države. Samo en glas je dobil iz južnih držav. Zgodilo se je prvikrat v zgodovini Združenih držav, da so se glasovi delili geografično. Dokaz je bil doprinesen, da pride do preloma.

XIV. POGLAVJE.

Kocka je padla že dne 6. novembra l. 1860, ko je bilo jasno, da postane Lincoln predsednik Združenih držav. Mnogi zgodovinarji trdijo, da je državljanska vojna nastala, ker je šlo za ohranitev Unije. Ta je tvorila le del glavnih gospodarskih vzrokov, ki so povzročili secesijo od Unije in državljansko vojno. Sužnjedržci só videli v odpravi sužnosti svojo gospodarsko propast. Podpirali sta jih Francija in Velika Britanija, kar potrdijo zgodovinski dogodki. Obe deželi sta simpatizirali z južnimi državami, kajti hoteli sta kupovati bombaž in druge sirovine, ki se pridelujejo na južnih plantažah, po nizki ceni. Sužnjedržci so bili prepričani, da pridejo na beraško palico, če se sužnost odpravi. Zanje so bili sužnji velik kapital, naložen v produkciji bombaža, tobaka, riža in drugih sirovin. Računili so, da bi bila zanje odprava sužnosti velika izguba, ki bi je nikakor ne mogli preboleti in ki bi jih spravila na boben. Sami niso znali delati. Pa tudi niso hoteli. Ročno delo so smatrali za nekaj sramotnega in poniževalnega. Obubožani belopoltniki so bili ravno takega mnenja kot suženjski gospodarji. Opravljali so službe suženjskih paznikov, pobirali tako drobtine, ki so jih jim metali suženjski gospodarji z bogato obloženih miz, ter se pri tem čutili popolnoma zadovoljne, ker so bili nekaj več kot zamorski sužnji.

V severnih državah se je razvijala industrija, ki je potrebovala pred vsem svobodnih delavcev in sirovine po nizki ceni. Ako bi se Unija razcepila v dve republiki, bi lahko južna republika sklepala gospodarske pogodbe s severno za uvažanje in izvažanje produktov. Z visoko colnino na industrijske izdelke iz severne republike bi lahko paralizirala industrijo v nji, obenem pa zase sklepala gospodarske pogodbe z evropejskimi državami po načelu, da dobi najboljšo tista, ki ji ponudi najugodnejše pogoje.

Gospodarska samoohranitev je narekovala severnim državam, da so zahtevale Unijo kot politično in gospodarsko enoto in nastopile proti razcepitvi. To je bil tisti železni zakon, ki je učinkoval na severne države, da so bile pripravljene braniti Unijo z orožjem, in ki učinkuje v gospodarstvu, da se gospodarske oblike razvijajo navzgor, ne pa navzdol. Gospodarski interesi južnih držav so bili takrat v nasprotju z onimi na severju. Na jugu je v gospodarstvu učinkoval zakon reakcije, ki hoče za vsako ceno ohraniti stare gospodarske oblike. Tudi južne države so bile pripravljene braniti staro gospodarsko formo z orožjem. Pravzaprav so te s svojimi provokacijami pospešile začetek državljanske vojne, ker so zašle s svojimi provokatoričnimi čini tako daleč, da je bila izravnava na podlagi pogajanj izključena. Reakcija je še vedno izzivala in se zanašala na surovo silo. Bila je vedno gluha za pametne besede. Reakcija v južnih državah se pa ni ločila od onih, ki so se pojavile v zgodovini človeštva pred njo, kajti če bi nastopala drugače, bi ne bila več reakcija.

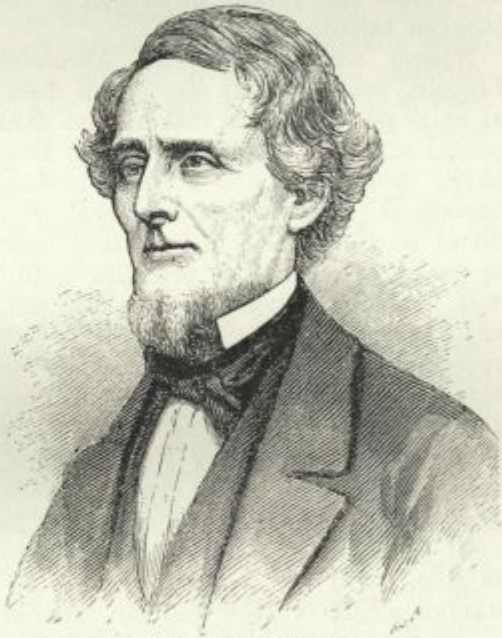
Najnestrpnejša je bila reakcija v Južni Karolini. Komaj se je izvedelo, da bo Lincoln zanesljivo izvoljen predsednikom Združenih držav, je ta država sklicala ljudsko konvencijo za svojo državo, ki je pričela zborovati dne 17. decembra l. 1860. Dne 20. decembra je konvencija sprejela rezolucijo, v

kateri se je izrekla za odcepljenje od Unije. V rezoluciji je navedla vzroke za svoj zaključek in rekla, da jo je do tega koraka pripravilo suženjsko vprašanje, ki je bilo zadnjih pet in dvajset let glavni gospodarski problem.

Zgledu Južne Karoline so sledile druge južne države. Dne 9. januarja l. 1861 se je odcepila država Mississippi, nakar je to storila Florida 10. januarja, Alabama 11. januarja, Georgia 19. januarja, Louisiana 26. januarja in Teksas 1. februarja. Predsednik Buchanan je mirno gledal to gibanje, kakor bi se nič ne zgodilo. V zadnji letni poslanici je celo odprto zagovarjal južne države, ko je rekel: "Brezmejne sovražnosti, ki so jih severne države skozi leta kazale naprav južnim državam, so rodile slab sad. Pred njimi sem skozi leta zastonj svaril, in zdaj sta obe stranki pripravljeni za boj. Južne države niso kot svobodne in suverene države odgovorne severnim glede sužnjev; izvršujoča oblast nima moči za vzdržanje in obrambo ustave; ravno tako tudi nima ustavne pravice, s katero bi mogla napovedati vojno suvereni državi."

V drugih ozirih je imel Buchanan precej čiste roke, ampak njegovi tajniki so uganjali vsakovrstne reči v korist južnim državam. Posebno njegov vojni tajnik Floyd, umazan človek in zapleten v vsakovrstne umazane kupčije, in mornariški tajnik Toucey sta skrbela, da sta južne upornike preskrbela z ladijami, puškami, topovi in drugim orožjem. Igrala sta tako umazano igro, da so se razen dveh v vseh trdnjavah ugnezdili južni uporniki. Floyd je bil prisiljen resignirati dne 12. decembra 1860, ker je bil sokrivec pri tatvini $870,000, ki so bili namenjeni v korist Indijancem. Izjema je bil državni tajnik Cass, ki je podal resignacijo, ker so se mu pristudila veleizdajniška početja v kabinetu. Značilno je tudi, da sta tajnika Cobbe in Thompson vzročila predsedniku ostavko, ker je bil ta premalo popustljiv napram južnim državam.

Države Alabama, Florida, Georgija, Louisiana, Južna Karolina, Mississippi in Teksas, ki so sprejele rezolucijo za odcepljenje od Unije, so imele 4. februarja l. 1861 konvencijo za ustanovitev Konfederativnih držav ameriških. V dveh tednih je bilo delo dokončano. Jefferson Davis je bil izvoljen predsednikom, Aleksander H. Stephens pa podpredsednikom. Konvencija se je vršila v Montgomeryju, Alabama. Že-

JEFFERSON DAVIS

lje sužnjedržcev so se končno izpolnile, idealna suženjska država je bila ustanovljena. Ta ustanovitev je bila obenem opomin, da so Američani na pragu državljanske vojne, opomin, da je treba storiti samo še en korak, pa zabuče vojne trombe.

Dne 4. marca je zaplapolala nad kapitolom v Montgomeryju zastava, s katero so polki upornikov korakali v državljanski vojni v krvave bitke. Jefferson Davis je takoj po izvolitvi pohi-

tel v Montgomery, kjer so ga svečano sprejeli ob grmenju topov in ljudskem vriskanju. Davis je bil sin plantažnika. V svojih mladih letih ni poznal pomanjkanja in vzgojen je bil za sužnjedržca. Dokončal je vojaško akademijo v West Pointu. Udeležil se je bojev z Indijanci in vojne v Mehiki. Bil je vojni tajnik v Piercovem kabinetu in vnet zagovornik sužnosti. Dvakrat je bil zvezni senator. Mož je bil navihan političar, gladek kot jegulja in sladak kot med, bistroumen in brezsrčen. Zgodovinarji se strinjajo o njem v tem, da je imel tudi precej upravnega in vojaškega talenta.

Njemu nasproti je stal Abraham Lincoln, pravi ljudski sin, dobra duša, ki se je po končanem vsakdanjem delu ponoči sam učil čitati iz biblije in Ezopovih basni pri slabo gorečih trskah, katerih si je podnevi sam nasekal. Rodil se je v Kentuckyju in v letu 1830 se je njegova družina preselila v Illinois. Lincoln je hodil dve sto milj peš, kajti vodil je voz, v katerega je bilo vpreženih par volov. Njegov oče je zgradil iz hlodov hišo. Ko je bil star devetnajst let je delal na ladiji, ki je plula po Mississippiju v New Orleans. V letu 1832 je bil vodja čete prostovoljcev v boju proti Indijancem, katere je vodil Črni Sokol. Poizkusil je s prodajalno, pa ni šlo. Nato je prevzel poštarsko službo v New Salemu, zraven pa pridno študiral pravo. Leta 1834 je bil izvoljen v illinoiško legislaturo. Leta 1836 se je nastanil v Springfieldu kot advokat in kmalu zaslovel kot eden najboljših odvetnikov. Poročil se je z dekletom Marijo Toddovo iz Kentuckyja. V letu 1847 je bil povsod poznan pod imenom "Pošteni Abe". To leto je bil izvoljen v kongres, v katerem je odločno nastopal, da je zvezna oblast več ko državna. Zagovarjal je tudi, da se odpravi sužnost v Distriktu Kolumbije, kar mu je nakopalo sovraštvo sužnjedržcev.

Lincoln je zapustil Springfield, Illinois, 11. februarja l. 1861 in odpotoval prek New Yorka, Philadelphije in Harrisburga v Washington. V Harrisburgu so izvedeli, da nameravajo zagovorniki sužnosti umoriti Lincolna, ko se pelje skozi državo Maryland. Po načrtu se je imel umor izvršiti v Baltimorju. Zarotniki so nameravali vprizoriti cestne nemire, v nastali zmešnjavi pa ustreliti Lincolna. Detektivi so izvedeli za naklep, in Lincoln se je odpeljal nepoznan iz Harrisburga v spremstvu svojih najboljših prijateljev. Dospel je v Philadelphijo ponoči in se presedel takoj na washingtonski vlak, ki je vozil direktno v Washington. V glavno mesto je dospel ob polsedmih zjutraj. Kmalu nato se je predstavil predsedniku Buchananu, ki pa skoraj ni verjel svojim očem, da vidi Lincolna pred sabo; a sprejel ga je vseeno zelo uljudno.

Vstoličenje se je vršilo dne 4. marca l. 1861 in se končalo brez izrednih dogodkov. Lincoln je prečital svoj govor pred ogromno ljudsko množico, ki se je zbrala, da prisostvuje vstoličenju. Njegov govor je jasno povedal, da je proti državljanski vojni in da bo skušal razlike poravnati mirnim potom. Ampak ravno tako odločno je zvenelo iz njegovega govora, da bo branil Unijo z vsemi sredstvi, kar jih ima na razpolago. Na ta način je Lincoln povedal, da bo spolnjeval po svojih najboljših močeh dolžnosti izvršujoče oblasti svojega ljudstva.

Lincoln je pozval v svoj kabinet Viljem H. Sewarda kot državnega tajnika, Salmon P. Chasa kot zakladniškega tajnika, Simon Camerona kot vojnega tajnika, katerega je nasledil v letu 1862 Edvin M. Stanton, Gideon Wellesa kot mornariškega tajnika, Kaleb Smitha kot tajnika za notranje zadeve, Montgomery Blairja kot glavnega poštarja in Edvard Batesa kot justičnega tajnika.

Razmere so bile žalostne. Denarja v zakladnici ni bilo, vojaška sila je bila zelo majhna. Armada je štela komaj šestnajst tisoč mož in bila razpostavljena po indijanskih teritorijih. Večina častnikov je bila iz južnih držav. Ti častniki so se pridruževali južnim uporni kom in vrhtega še prigovarjali vojakom, naj dezertirajo in se pridružijo armadi v južnih državah. Toucey, Buchananov mornariški tajnik, je odposlal od dva in štirideset ladij štirideset v daljna morja, da ne bodo v domačih vodah, ko pričnó južne države z odprtim puntom. Veliko mornariških oficirjev je tudi prestopilo v tabor upornikov.

V južnih državah so bile razmere za puntarje veliko boljše. Tam je bilo trideset trdnjav, v katerih je bilo okoli 3,000 težkih topov. Uporniki so se polastili šestnajst trdnjav, preden je prišlo do pravih bojev med Konfederativnimi in Združenimi državami. Buchananov vojni tajnik je gledal na to, da so bili arzenali v južnih državah napolnjeni z raznim orožjem in drugo vojaško opremo, orožarne v severnih pa prazne.

Kdor je pazno premotril te razmere, je moral vseeno priti do zaključka, da bodo v boju poraženi sužnjedržci. Na severju je živelo osemnajst milijonov, v odcepljenih državah na jugu pa le pet milijonov ljudi, od katerih je bila skoraj polovica sužnjev. Prebivalci v severnih državah so bili vajeni trdega dela, in bilo jim je laglje prenašati vojno trpljenje kakor v južnih, koder se je širila mehkužnost med belopoltnimi prebivalci. Od sužnjev ni bilo pričakovati, da se bojujejo na bojiščih za interese svojih gospodarjev. V južnih državah so bili res bolje pripravljeni na državljansko vojno kot v severnih, ali industrija je bila na zelo šibkih nogah. Stranka za ohranitev sužnosti je vse to dobro preudarila, a upala je na zmago, ker so se južne države tako pripravile za vojno, da morajo biti prvi uspehi v državljanski vojni na njih strani. Saj so imele veliko število dobro izvežbanih oficirjev na razpolago, pa tudi izurjenih vojakov ni manjkalo. To je bila posledica družabnih razmer na jugu. Plantaže so ostale večinoma nerazdeljena posestva tudi po gospodarjevi smrti. Najstarejši sin je podedoval plantažo po svojem očetu, sestram in bratom je pa izplačal njih deleže v denarju. Delo ni bilo priljubljeno med plantažniki; še norčevali so se iz industrijalcev, obrtnikov in rokodelcev v severnih državah, češ, da so krivonogi, pohabljeni in zamazani rokodelci, ki nimajo nič gosposkega na sebi. Zato so mlajši sinovi južnih nasadnikov odhajali v vojaško in mornariško akademijo, kjer so se izurili v armadne in mornariške oficirje. Na severju ni oficirski stan užival velikega ugleda, kajti oficirska služba ni prinašala tako velikih dohodkov kot industrija, obrt in trgovina.

Take so bile razmere pred napadom na trdnjavo Sumter na majhnem otoku pred Charlestonom. V njej je bil poveljnik major Anderson, ki se je v neki decemberski noči pripeljal s sto možmi vanjo, da bi jo varoval za Unijo pred uporniki. V trdnjavi ni bilo dosti živeža in streliva. Obrnil se je za pomoč na Lincolna, ki je odposlal zanesljivega načelnika mornariškega departmenta G. Foxa, da si ogleda situacijo in prinese zanesljiva poročila. Fox je izvedel, da bi Anderson lahko branil trdnjavo do 12. aprila. Dogovoril se je z njim, da naj konfederativcem izroči trdnjavo, če do tega dne ne dobi živeža in municije. Lincoln je sledil nasvetu manjšine v svojem kabinetu; trdnjava Sumter se je imela predati, da bi ne prišlo do odprtega boja. Lincolnovi poizkusi, odvrniti državljansko vojno so bili zaman, kajti državna konvencija v Virginiji je sklenila, da morajo Združene države takoj izprazniti trdnjavi Sumter in Pickens, vrhtega pa obljubi-

ti, da ne bodo nikdar več poizkušale pobirati colnine v pristanih južnih držav. Ta zahteva je jasno govorila, da zahtevajo Konfederativne države priznanje od Združenih držav. Šele po tej zahtevi je Lincoln naročil, naj takoj odrine ekspedicija proti Sumterju. Fox je odrinil na morje 9. aprila in po hudem viharju dospel pred Charleston samo s tremi ladijami.

Dne 12. aprila so uporniki pod poveljništvom Beauregarda pričeli obstreljevati trdnjavo Sumter. Obstreljevanje je trajalo dva in trideset ur. Trdnjavski poveljnik Anderson je vedel, da ne bo mogel ohraniti trdnjave. Kljub temu je krepko odgovarjal na sovražno obstreljevanje. Njegova posadka je bila izmučena, kajti šest in trideset ur pred bojem je povžila zadnji prepečenec. Sovražne granate in bombe so rušile trdnjavsko zidovje in ga izpreminjale v grobljo kamenja, apna in peska. Kljub temu so se vojaki hrabro bojevali, dokler ni bila trdnjava v razvalinah in ognju. Kapitulacija je bila častna za hrabro posadko. Smela je obdržati svojo osebno lastnino, bajonete in sablje in razstreljeno zastavo, ki jo je sovražnik pozdravil s sto streli, preden je bila potegnjena z droga. Po kapitulaciji se je vojaštvo smelo vrniti na bojno ladijo Združenih držav in se odpeljati v severne države.

V Charlestonu je zavladalo nepopisno veselje, ko je kapitulirala trdnjava. Ljudje so se oblekli praznično in drug drugemu z veseljem pripovedovali dogodke, ki so jih opazovali ob času obstreljevanja. Zvečer je governer govoril ljudstvu, in to mu je pritrjevalo. Zapeljano po sužnjedržcih ni vedelo, da vriska in pozdravlja trpljenje in gorje, ki prihajata.

Po severnih državah se je vest o napadu na trdnjavo Sumter in o njeni kapitulaciji bliskoma raznesla in razširila. Vest je učinkovala po svoje. Sužnjedržci so že tako dolgo časa grozili z državljansko vojno, da je ljudstvo v severnih državah pozabilo na te grožnje. Zdaj je bil začetek izvršen. Zgodilo se je, česar ni nihče pričakoval na severju. Izginili so strankarski prepiri, in povsod je zavladala samo ena želja: kaznovani morajo biti južni sužnjedržci, ki so pričeli državljansko vojno. Zdaj sta bili samo še dve stranki v Združenih državah: uporniki v južnih državah in zagovorniki Unije v severnih. Treznost je izginila, kajti vojna je bila tukaj. Nihče ni več govoril o mirni izravnavi spora med južnimi in severnimi državami.

Predsednik Lincoln je dan po predaji izdal oklic za pet in sedemdeset tisoč miličarjev. V Washingtonu so nekateri še vedno mislili, da je mogoče poravnati spor brez krvoprelitja, ako spoznajo v južnih državah, da je stvar resna. Vsi so se motili, ki so sodili tako. Uspeh pri trdnjavi Sumter je omamil ljudstvo v južnih državah, in sužnjedržci so bili prepričani, da zmagajo južne države.

Sreča je bila za severne države, da so nekateri governerji na severu videli stvar v taki luči, v kakršni bi jo morali videti tudi v Washingtonu, ako bi na podlagi izvršenih dogodkov delali logične zaključke. Curtin, governer Pennsylvanije, je poskrbel, da je milica za obrambo glavnega mesta takoj pri rokah. V drugih severnih državah so bili governerji goreči republikanci. V Kaliforniji in Oregonu sta bila governerja demokrata, toda tamkajšnje ljudstvo ni hotelo nič slišati o odcepljenju od Unije. Položaj v obmejnih državah pa je bil popolnoma drugačen. Governer Burton iz države Delaware je odgovoril, da ne more pomagati, češ, da v njegovi državi ni organizirane milice. Governer Hicks v Marylandu se je umaknil vprašanju, mesec dni kasneje je pa povoljno odgovoril. Rekel je, da bo vlada v njegovi državi pozvala prostovoljce pod orožje. Harris, governer države Tennessee, je izjavil, da ne bo

pozval niti enega moža za obrambo Unije, toda pripravljen je pozvati pod orožje petdeset tisoč mož, da branijo pravice južnih držav. Vzlictemu so pa državljani iz teh držav vstopali v severno armado. Država Tennessee je dala 31,000 mož, Zapadna Virginija 32,000, Arkansas 8,000, Missouri 109,000, Kentucky 75,000, Maryland 46,000 in Delaware 12,000 mož.

Prva je prihitela v Washington milica iz Pennsylvanije branit glavno mesto pred južnimi uporniki. Tem stotnijam je sledil šesti pešpolk iz Massachusettsa. Sužnjedržci so hujskali v Baltimorju uličnо drhal, naj napade polk in prepreči njegov odhod v Washington. Prišlo je do krvoprelitja. Na obeh straneh so bili mrtvi in ranjeni. Ta polk je prinesel vest v Washington, da je na tisoče in tisoče mož na pohodu v obrambo Unije.

Advokat Butler, ki je postal general in je zapovedoval milici iz Massachusettsa, se je prepričal na svojem pohodu, da je most prek reke Susquehannah požgan. Toda to ga ni pravnič ostrašilo. Zasegel je hitro parnik in se s svojimi četami peljal do Annapolisa, odkoder jo je mahnil proti Washingtonu. Na svojem pohodu se je uveril, da drži ljudstvo v Marylandu z uporniki v južnih državah. Sedmi newyorški polk je dospel v Washington 25. aprila. Marylandski governer je protestiral proti pohodu milic iz drugih držav skozi Maryland. General Butler je na to zasedel Baltimore in tako preprečil, da se ni Maryland pridružil južnim upornikom. Milica iz Massachusettsa je zasedla trdnjavo Monroe, ki je bila važna strategična postojanka v zalivu Chesapeake.

Razmere v Virginiji so se razvile tako, da se je država pridružila konfederaciji. Predsednik južnih držav Jefferson Davis se je preselil s svojimi tajniki v Richmond, ki leži ob reki James. S preselitvijo Davisa v Richmond je to mesto postalo glavni sedež konfederacije. V Washingtonu so se še vedno obotavljali podvzeti odločne korake proti upornikom. Lincoln je čakal in upal, da se spor izravna brez državljanske vojne, kajti njegovo človekoljubno srce se je upiralo strašnemu krvoprelitju, ki ga je imela prinesti državljanska vojna. V južnih državah so delali drugače. Duhovni so izpred oltarja in raz prižnice navduševali ljudstvo za državljansko vojno. Dne 18. aprila so južni uporniki osvojili arzenale in orožarne pri Harpers Ferryju. Izvršili so ravno tako dejanje, zaradi katerega so sami obsodili Browna in njegove tovariše na smrt. Ta čin je govoril, da si sužnjedržci žele državljansko vojno, in če se severne države ne organizirajo k odporu proti upornikom, da jih uporniki podjarmijo in jim diktirajo pogoje in vlado. V Harpers Ferryju so uporniki zajeli dva tisoč topov, 250,000 funtov smodnika in še veliko drugega bojnega materijala. Arzenal v Pensacoli, Florida, je doletela ravno taka usoda. Trdnjavo Pickens nasproti arzenala je rešil mlad oficir po imenu Slemmer. Ta je v hitrici zbral 80 mož in z njimi zasedel trdnjavo, katero je branil, dokler niso prijadrale na pomoč bojne ladije Združenih držav.

Dne 23. maja so unijske čete prekoračile reko Potomac in zasedle arlingtonske višine. Ob tej priliki je bilo zasedeno tudi mesto Alexandria. Ellsworth, polkovnik newyorških zuavov, je pri zasedenju mesta šel v spremstvu nekega prostaka v hotel, raz katerega je plapolala uporniška zastava. Pri tem ga je lastnik hotela I. W. Jackson zavratno ustrelil. Hotel je ustreliti še prostaka, a je zgrešil svoj cilj. V tem trenotku je počila tudi prostakova puška, in zavratni morilec se je zgrudil mrtev na tla. Tega zavratneža so v južnih državah slavili kot mučenika, ki je prelil svojo kri za pravično stvar sužnjedržcev.

V začetku julija je taborilo okoli Washingtona okoli šestdeset tisoč mož.

Tej unijski armadi je zapovedoval Mc Dowell. Patterson je imel pet in dvajset tisoč mož ob izlivu reke Shenandoah v reko Potomac. General Butler je imel od 8—10,000 mož in se opiral ob trdnjavo Monroe. V Zapadni Virginiji je zapovedoval general B. Mc Clellan. Imel je dvajset tisoč mož. Uporniki so zbrali petdeset tisoč mož pri Manassasu. železniškem križišču nekaj milj proč od reke Potomac. Pattersonu nasproti je stal uporniški general Jožef E. Johnston z dvajset tisoč možmi. Proti McClellanu je pa imel južni general Garnett od 7—8,000 mož. Za obrambo Richmonda so uporniki ustanovili nov armadni zbor.

Prve lavorike v državljanski vojni je žel McClellan. Napadel je s premočjo Garnettove čete in jih premagal. Zajel je tisoč ujetnikov in sedem topov. Uporniški general Garnett je padel v teh malih bitkah. Južni general Johnston je bil zaradi teh uspehov unijskih čet tako presenečen, da je zapustil svoje dobre postojanke pri Harpers Ferryju in se umaknil. Ko je Patterson sledil Johnstonu, je prejel ukaz, da se mora ustaviti. Ako bi bil s Pattersonom kooperiral tudi general McClellan, tedaj bi se dosegel lep uspeh. Skupnega nastopa obeh generalov ni bilo.

General Scott je vodil gibanje čet iz Washingtona. Dne 21. julija je odredil, da naj general Ira McDowell napade s svojimi 18,000 možmi upornike pri Manassasu. Armadi je ločila mala reka Bull Run, ki se izliva v reko Potomac. Severna armada je sestala iz rekrutov, ki so zelo malo poznali vojaško disciplino. Na pohodu so vojaki izstopali iz vrst, da so nabirali jagode v gozdu, ali da so svoje čutare napolnili z vodo, katero so zajemali v potokih. Južno armado so tvorili vojaki, ki so bili vajeni takoj od začetka železne discipline in bili dobro izvežbani. Mc Dowell in njegov štab sta slabo poznala okolico in teren, južni generali in Beauregard so imeli dobro organizirano vohunsko službo in o pokrajini dobre zemljevide. Kljubtemu je McDowell obkolil levo sovražno krilo in južna armada se je morala umakniti. General Beauregard je prosil Johnstona pomoči, in temu se je posrečilo ukaniti čuječnost generala Pattersona. Dospel je s precejšnjim delom svoje armade Beauregardu na pomoč o pravem času, da se je udeležil bitke. Tu si je pridobil general T. J. Jackson častno ime "Stonewall" (Skalnata Stena), kajti ustavil

STONEWALL JACKSON

je levo krilo južne armade, ko se je pričelo umikati, in tako izvojeval zmago. Severna armada se je umaknila v velikem neredu in izgubila pet tisoč mož v mrtvih, ranjenih in ujetih, vrhtega pa še osem in dvajset topov. Prav malo polkov se je postavilo resno v bran. Med temi je bila tudi Blenkerjeva brigada, ki se je redno umikala in krila umik.

Ta poraz je imel svoje posledice. General Scott je prosil za odpust iz arma-

de. Za vzrok je navedel, da mu bolezen ne dovoljuje izpolnjevati službenih dolžnosti. Odslovljena sta bila tudi McDowell in Patterson. Nasledila sta ju G. B. McClellan, ki je postal vrhovni poveljnik severne armade, in Banks. Kongres je dovolil predsedniku nanovačiti 500,000 mož. Dovolil je tudi potrebni denar. Novinci so prihajali trumoma, kajti v ljudstvu je živela želja, da se poraz pri Bull Runu hitro izbriše. Oživelo je tudi delo v arzenalih. Samo ena tovarna je izdelala v Springfieldu, Mass., 200,000 pušk v enem letu. Agentje so bili poslani tudi v Evropo za nakup orožja. Skoraj vsa industrija v severnih državah je bila preobložena z naročili za vojne potrebščine. V tovarnah so tkali sukno za uniforme, izdelovali vojaške čevlje, plašče, konzerve in drugo. McClellan je pozimi reorganiziral in vežbal armado. Jesen je bila lepa, toda McClellan ni izvršil nobenih važnih operacij proti sovražniku. Vršile so se semintje male praske, ki pa niso imele učinka na splošen položaj.

V južni armadi ni bilo po bitki pri Bull Runu dosti bolje. Veliko vojakov je menilo, da bo vojne kmalu konec, pa so odšli domov. Generali južne armade tudi niso podvzeli v jeseni resnih sunkov proti severni armadi.

V Richmondu so obhajali zmago z veliko proslavo. Zvonili so in streljali s topovi. Južne dame so okrasile svoje balkone s cvetlicami. Lepe ženske so na jugu sploh igrale precej veliko vlogo v državljanski vojni. Odgojene so bile kot aristokratke in vajene niso bile dela. V cerkvah so se duhovni zahvaljevali Bogu za zmago in v pridigah zatrjevali, da je zmaga pri Bull Runu prst božji, ki naznanja, da se Konfederativne države bojujejo za pravično stvar. Profesijonalni političarji so pričeli ugibati, kdo bo bodoči predsedniški kandidat. Mesto Nashville je dovolilo tričetrt milijona dolarjev za gradnjo predsedniške palače. To mesto je bilo določeno za glavni sedež južnih držav.

Velikih vojnih operacij ni bilo, ampak vršile so se bitke, v katerih so včasih ostali uporniki zmagovalci, ki pa niso izrabili teh uspehov. Tako je n. pr. general Butler prodiral od trdnjave Monroe proti upornikom, a je bil odbit. Pri teh operacijah je zašlo nekaj zamorcev med unijske vojake. Butler jih je vprašal, kaj delajo v sovražnem taboru, in odgovorili so mu, da so morali delati utrdbe. Butler jih je proglasil za "vojni kontrebant". Njegov odlok je postal pomemben, kajti zgodilo se je prvikrat v državljanski vojni, da so se morali bojevniki za Unijo pečati s suženjskim vprašanjem.

Na zapadu so bile razmere drugačne kot na vzhodu. V Zapadni Virginiji je bilo malo sužnjev. Farmarji so večinoma sami obdelovali polje. Zaradi tega je bilo ljudstvo v tej državi proti odcepljenju od Unije. V letu 1862 se je organiziral zapadni teritorij Virginije kot država Zapadna Virginija. Organiziranje te države se ni vršilo brez bojev. Prva manjša bitka se je vršila pri Philippih. Tu so zmagale unijske čete. Večja bitka se je dobojevala pri Rich Mountainu. Zmagale so zopet unijske čete, katerim je zapovedoval general Rosecrans. Za južne države je bil to hud udarec, ker so izgubile svojo žitnico. Za severne države so pa bile te zmage in pridružitev Zapadne Virginije Uniji velikega pomena, ker so pridobile izvrstno obrambno črto med rekama Ohio in Potomac. Zelo važni dogodki so se odigrali tudi v državah Kentucky, Tennessee in Missouri. V Missouriju so imeli zagovorniki južnih držav velik vpliv. Governer ni bil naklonjen Uniji in ni hotel poklicati novincev za Unijo pod zastavo. Rad bi se polastil unijskega arzenala in mesta St. Louis. Njegov načrt mu je preprečil polkovnik Natanijel Lyon, ki je dal

orožje in municijo prepeljati v Alton, odtu pa v Springfield, Illinois. Dne 10. maja l. 1862 je polkovnik Lyon odkorakal s petimi polki prostovoljcev v vežbališčno taborišče Jackson, kjer so se vežbali prostovoljci za južne države. Obkolil je taborišče brez krvolitja in razorožil privržence južnih držav. V arzenalu je bilo šestdeset tisoč pušk najnovejšega izdelka, precej topov in municije. Zaradi tega odločnega čina je predsednik Lincoln povišal polkovnika v brigadnega generala.

Privrženci južnih držav še niso obupali v Missouriju. Governer Jackson je pri razgovoru z generalom Lyonom zahteval, da se zvezne čete ne smejo nastaniti v Missouriju. General Lyon pa ni bil tega mnenja, ampak je zahteval, da se državne čete razpuste, obenem je pa obljubil, da bo spoštoval pravice države. Governer Jackson se je po razgovoru vrnil v glavno mesto Jefferson City in prihodnji dan takoj izdal oklic, v katerem je pozval petdeset tisoč miličarjev v državno aktivno službo, da zapodi z njimi unijske čete iz države. Generalu Lyonu so bili zdaj governerjevi nameni jasni. S svojimi četami je vdrl v notranjost missourske države. Dne 15. junija je bil že v glavnem mestu, iz katerega je governer pobegnil v Booneville. Tu je prišlo do bitke, v kateri so zmagale unijske čete pod zapovedništvom generala Lyona.

V jugozapadnem delu Missourija so rudniki, bogati na svinčeni rudi. Te je hotel governer ohraniti za južne države, kajti iz svinca so izdelovali puškine krogle in še druge vojne potrebščine. Par tednov kasneje je prišlo do bitke pri Chartagu, v kateri so zopet zmagale unijske čete pod zapovedništvom polkovnika Franc Sigela. Do najhujše bitke je prišlo dne 10. avgusta pri Wilsons Creeku. Uporniki so zbrali močno armado dvajset tisoč mož. Njim nasproti je stal general Lyon, ki je imel nekaj več kot pet tisoč vojakov. Premoč upornikov je bila velika, in Lyon je prišel do zaključka, da je izgubljen, če ne udari hitro in z vso silo po sovražniku. In izvršil je, kakor je sklenil. Rešil je armado, a izgubil pa svoje življenje. Svojo armadico je razdelil v dva dela, da tako preseneti upornike in pri njih obudi mnenje, da so napadeni od dveh strani. S svojim oddelkom je prodiral dalje po cesti proti severu, drugi oddelek pod poveljništvom polkovnika Sigela je marširal po južni cesti. Tako se je Sigel približal sovražnemu taborišču, da je ujel štirideset upornikov, ki so prišli po vodo in živila, ne da bi mogli opozoriti svoje tovariše o preteči nevarnosti. Unijske čete so šle naprej, dokler se niso približale tako blizo upornikom, da so videle njih šotore. Uporniki so zajutrkovali. Sigel je ukazal razpostaviti topove in pričel streljati na taborišče. Nastala je zmešnjava, in uporniki so se jeli umikati proti dolini. Unijska pehota jim je sledila in zasedla taborišče. Sovražniki so se kmalu zbrali, in Sigel je dognal, da ima njegova majhna četica najmanj 3,000 upornikov pred sabo. Artilerija je pričela zopet streljati, da pomaga pehoti v dolini. Uporniki so se zopet umaknili. V tem trenotku so slišali streljanje od druge strani. Sigel je začel zopet prodirati naprej, da pomaga Lyonu. Naenkrat je streljanje na drugi strani utihnilo, in Sigelove čete so mislile, da je Lyon zapodil sovražnika v beg. Vriskale so od veselja, misleč, da prihajajo čete generala Lyona naproti. Naenkrat so pa uporniki pričeli streljati na Sigelove čete, ki so mislile, da njih tovariši streljajo nanje. Ko je bila spoznana zmota in so unijske čete izvedele, da so pred njimi uporniki, se je moral Sigel umakniti. Pri umikanju se je komaj rešil ujetništva.

Generalu Lyonu se ni posrečilo iznenaditi sovražnika, ker je ta razpostavil poljske straže. Po kratkem in hudem

boju je Lyon zasedel neki važen grič, ali sovražna premoč je bila prevelika, in sovražnik se je nahajal v dobrih postojankah. Uporniki so kot besni naskakovali Lyonovo postojanko. Val za valom se je izlil k naskoku, a mala četica je odbila vsak naskok. Tam, kjer se krogle padale kot dež, je bil Lyon in izpodbujal svoje ljudi k vztrajnosti. Ustrelili so konja pod njim, ranjen je bil trikrat, toda iz boja se ni umaknil. Sovražnik se je zopet pripravljal za naskok. V tem trenotku se je Lyon odločil izvesti protinaskok. "Kdo bo nas vodil?" so vprašali vojaki. "Bojevniki pridite sem, vodil vas bom jaz," je odgovoril Lyon. In kakor toča so se vsule krogle iz sovražnih pušk, ko je mala četa drvila k naskoku. Četa se je malo ušibila, to pa le za trenotek. Drla je naprej, vrste upornikov so pričele bežati, zmaga je bila popolna, toda Lyon je padel. Zadeli sta ga dve krogli v prsi.

Za njim je prevzel poveljništvo major Sturgis. Bitka še ni bila dokraja končana. Od strani, s katere so slišali grmeti Sigelove topove, so prihajale čete z zastavami Unije. Unijske čete so mislile, da so njih tovariši, ki so napadli od južne strani. Ko so se čete približale, so razvile uporniško zastavo. Bila je zvijača, kajti z bližnjega griča so pričeli streljati uporniški topovi. Boj se je pričel iznova. Unijske čete pod poveljništvom Sturgisa so vzdržale ta naskok, obenem je pa Sturgisova rezerva naskočila sovražne vrste v boku. Armada upornikov se je pričela umikati. Sturgis je dal svojim četam počitek, nakar se je umikal počasi proti Springfieldu. Njegova armada je bila premajhna, da bi sledil z njo sovražniku in tako izrabil zmago.

Ta zmaga je omogočila, da se je šibka sila severnih držav lahko umaknila proti Rolli in s sabo odpeljala za četrt milijona dolarjev vojnega materijala. Uporniki se jim niso upali slediti, kajti udarci, ki so jih prejeli od unijskih čet, so jih poučili, da ni varno slediti sovražniku, ki zna krepko udariti, akoravno je v veliki manjšini.

Kmalu nato je uporniški general Price pričel s svojim pohodom proti Lexingtonu, koder je zapovedoval polkovnik Mulligan, ki je imel samo 2,600 mož. Mulligan se je po hudem in vročem obrambnem boju vdal. Poveljništvo nad severnimi četami v Missouriju je nato prevzel general John C. Fremont, ki je gonil pred sabo upornike do Springfielda. Ravno je hotel izvršiti na upornike glavni napad, ko je bil odstavljen in ga je nadomestil general H. W. Halleck. Fremont je bil odstavljen, ker je na svojo pest dne 31. avgusta l. 1861 proglasil vse zamorske sužnje v distriktu za svobodne ljudi. Radikalni nasprotniki sužnosti so pozdravljali ta odločni Fremontov korak, toda trezni Lincoln je videl, da čas za tako proklamacijo še ni prišel, in jo je preklical.

Halleck je osredotočil in organiziral čete v St. Louisu. General Curtis je zapovedoval na bojnem polju, in pri Pea Ridgu je prišlo do bitke, ki je trajala dva dni. Prvi dan je ostala bitka neodločena, drugi dan so pa bili uporniki poraženi, in general Price se je moral s svojimi četami umakniti v Arkansas. V teh bojih je Sigel popravil svojo prejšnjo napako in se tako odlikoval, da je kmalu potem postal general. Curtis je sledil upornikom v Arkansas. Na tem pohodu je odbil napad 1,500 teksanskih jezdecev, ki so prišli upornikom na pomoč. Bojevanje za leto 1861 je bilo v Missouriju končano, in zvezna armada je ohranila državo Missouri Uniji, obenem so pa bili uporniki potisnjeni na mejo Arkansasa.

Medtem se je zbralo v Neoshu nekaj državnih poslancev, ki so bili za odcepljenje od Unije. Ti so odglasovali, da se država Missouri pridruži Konfederaciji ali upornikom. Konfederativna vlada je bila tega zaključka izredno

vesela in proglasila državo Missouri za del Konfederacije.

V državi Kentucky je bila ljudska večina za Unijo. Državne oblasti so pa izkušale vzdrževati oboroženo nevtralnost, ki se pa ni obnesla. Kajti državna vlada je bila bolj naklonjena Konfederaciji kot Uniji, ali bala se je izvesti odločilni korak.

General Polk, bivši episkopalni škof, je zamenjal talar z orožjem, ker je najbrž zavzemal stališče, da je Bog ustvaril zamorce za sužnje belopoltnemu člo-

GENERAL U. S. GRANT

veku. Vdrl je v Kentucky in osvojil Columbus ob reki Mississippi. Tu se je utrdil in razpostavil sto dvajset topov, s katerimi je obvladoval reko. V vzhodnem delu države je zapovedoval general Zollicofer, ki je kasneje v bitki pri Mill Springu padel. General Albert Sidney Johnston je pa zasedel Nashville v državi Tennessee. Tako je bila tukaj razpostavljena armada Konfederacije.

Severna armada ni bila v teh državah najbolje razdeljena. General Buell je organiziral pri Louisvillu 40,000 mož, ni pa imel zvez z generalom Halleckom, ki je zapovedoval v Missouriju in zapadnem delu države Kentucky. General McClellan je poveljeval na vzhodu, a poleg še armadam na zapadu. Tako poveljevanje pa ni moglo biti uspešno zaradi prevelike razdalje. Prihajala so tudi povelja direktno iz Washingtona, ki sta jih dajala predsednik Lincoln in njegov kabinet. Take razmere so povzročale zmešnjavo in nesporazumljenja, in o uspešni akciji ni bilo mogoče biti govora.

Med generaloma Halleckom in Buellom je bil Ulysses S. Grant,*) ki ni mogel ostati na miru, ampak je napadal upornike, kjerkoli se mu je ponudila ugodna prilika. Buell je organiziral v Louisvillu vojsko 40,000 mož. Med njim in Halleckom pa ni bilo ožje zveze.

Dne 7. novembra l. 1861 je Grant naskočil upornike pri Belmontu nasproti

*) Grant ni zagledal luči tega sveta v razkošno opremljeni palači. Narodil se je pod streho preproste koče v državi Ohio. Kasneje je obiskaval vojaško šolo v West Pointu, po končani mehiški vojni se je pa oženil. Po vojni je bil prestavljen v garnizijo ob Pacifiku. Oficirska plača ni bila tako velika, da bi z njo preživel svojo družino, in zahvalil se je za službo. Postal je farmar blizo St. Louisa. Ali tudi to se mu ni obneslo, ker ni imel sredstev, da bi farmo obdeloval z uspehom. On sam piše v svojih spominih, da je sekal in cepil drva, kadar ni imel drugega dela na farmi, nakar jih je peljal v mesto naprodaj. Prijela se ga je mrzlica, in opustil je farmo. Zatem je vstopil v trgovino z zemljišči. Dohodki pa niso bili tako veliki, da bi prehranjevali dve družini, njegovo in njegovega druga. Odpotoval je v Galeno, Illinois, kjer je vstopil v službo pri svojem očetu, ki je bil usnjar. Izbruhnila je vojna, toda za Granta ni bilo mesta v armadi. Na pismo, ki ga je pisal generalni adjutanturi, ni dobil nobenega odgovora. Kasneje je postal polkovnik 21. illinoiškega polka. Po osvojitvi trdnjave Donelson je bil imenovan za generalnega majorja prostovoljcev. Od tega časa je postal prava šiba za južne upornike.

Columbusa in jih premagal. Njegovi vojaki niso bili nič boljši od drugih. Po zmagi so se od samega veselja razkropili, pobirali in trgali sadje, hodili po vodo, kuhali in poslušali navdušujoče govore. V tem času je pa general Polk prepeljal pet tisoč mož čez reko in obkolil Grantove čete. Grant ni dolgo pomišljal, kaj naj stori, da se reši iz pasti. Dal je zapaliti svoje taborišče, da je uničil vse zaloge. Njegovi vojaki so spoznali, da morajo prodreti skozi vrste upornikov, ako hočejo imeti kaj jesti. Vrste Grantovih čet so se stisnile in udarile po upornikih, ki niso pričakovali tako silnega napada. Grant je prodrl skozi uporniške vrste in bil zadnji, ki se je ukrcal na parnik. Uporniki so v tej bitki izgubili 600 mož, Grant pa 480.

Uporniki so bili v trdnjavah Henry in Donelson, ki sta tvorili glavno oporišče za armado Konfederacije. Trdnjava Henry je bila na vzhodnem obrežju reke Tennessee, trdnjava Donelson pa na zapadnem bregu reke Columbus. Trdnjavi je vezala dobra cesta, tako da je v nevarnosti trdnjava pomagala trdnjavi in odposlala čete na pomoč. Trdnjava Henry je imela izredno ugodno lego, kajti zgrajena je bila ob ovinku reke in kroginkrog obdana z utrdbami, ki so zabranjevale sovražniku vsakršno približanje. Utrjenih je bilo trideset akrov sveta in topovi so bili tako razpostavljeni, da so lahko streljali na ladije na reki. V tej trdnjavi so imeli uporniki sedem tisoč mož pod zapovedništvom generala Tilghmana.

General Halleck se je odločil osvojiti obe trdnjavi. Dne 3. februarja se je pričela ekspedicija proti trdnjavi Henry na vodi in na kopnem. Četam na kopnem je zapovedoval Grant. Severno brodovje je tvorilo sedem topničark. Tem je zapovedoval komodor A. H. Foote. Trdnjava Henry je padla dne 6. februarja, še preden je armada na kopnem napravila polovico pota skozi močvirja in po blatnih cestah. Brodovje je obstreljevalo trdnjavo komaj eno uro in dvanajst minut, ko je bila že tako razstreljena, da se je upornikov polastila panika in so bežali iz nje. Nad trdnjavo je zaplapolala bela zastava, ki je pa na zveznem brodovju niso takoj opazili, ampak so ustavili streljanje šele potem, ko ni bilo iz trdnjave na grmenje topov nobenega odgovora. Ujeli so le tri in šestdeset upornikov, med njimi več višjih častnikov, zakaj drugi so jo popihali v trdnjavo Donelson.

Po osvojitvi trdnjave Henry se je Halleck odločil vzeti tudi trdnjavo Donelson, katero je branilo trinajst tisoč upornikov pod zapovedništvom generala Ivan B. Floyda. General Grant je potreboval zaradi deževnih nalivov šest dni, da je svojo armado premaknil izpred trdnjave Henry do trdnjave Donelson, dasiravno je bil samo dvanajst milj oddaljen od nje. Deževni nalivi so razorali ceste, in ob cestah so se razprostirale mlake in močvirja. Dne 14. februarja 1862 je brodovje pričelo obstreljevati trdnjavo, armada na kopnem se je pa pričela razvijati in zasedati postojanke. Brodovje se je po obstreljevanju umaknilo, ker je bil komodor Foote težko ranjen.

Generalu Floydu je bilo jasno, da mu ne bo mogoče obdržati trdnjave, in da se bo moral vdati. Zato je sklenil prodreti Grantove postojanke in bežati v Nashville. Napad je izvršil prihodnji dan, pa je bil odbit, in severna armada je zasedla del utrdb. Za upornike je postal položaj obupen in general Floyd je sklenil, da pobegne. Ponoči se je ukrcal na parnik in pobegnil. Tako je izvršil tudi uporniški general Pillow. Oba sta bila kasirana. General Buckner se je predal s posadko vred dne 16. februarja. Vdati se je moral brezpogojno.

General Grant je pri tem obleganju pokazal svoje izredne zmožnosti. Ko so uporniki izvršili zjutraj izpad, je bil Grant na konferenci, s katere se je vrnil

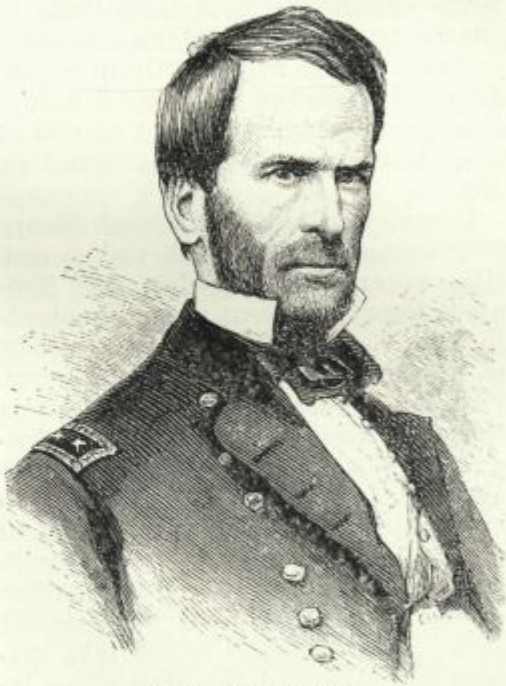
šele opoldne. Zvezne čete so bile na umiku, Grant je po svojem povratku razvil čete in ukazal znova napasti. Izvojevana je bila tako sijajna zmaga, da upornikom ni kazalo drugega, kakor se predati sovražniku na milost in nemilost.

Za severne države je bila osvojitev trdnjave Donelson velikega pomena, za Konfederacijo pa hud udarec.

V soboto zvečer je došla napačna vest v Nashville, da so zmagali uporniki. Takoj so bile razobešene zastave po mestu in sužnjedržci so vriskali veselja. Prihodnji dan je bila nedelja, in vse je drlo v cerkve, da se Bogu zahvali za zmago. Ljudje so bili v cerkvi, ko je došla resnična vest o bitki. In tista je govorila, da so bili uporniki poraženi, in da je trdnjava Donelson v posesti čet iz severnih držav. V mestu je nastala panika, ljudje so bežali na vse strani, nekateri so pa ropali in kradli po trgovinah. Veliko žen, ki so bile zagovornice sužnosti, je ostalo v mestu. Te so se obnašale prav surovo, akoravno so se imele za "dame." Računile so namreč s tem, da je njim dovoljeno, kar je njih možem prepovedano. Unijskim oficirjem in vojakom so kazale osle, pačile obraze, pljuvale nanje in jih polivale z umazano vodo. Dajale so jim priimke, kakršne lahko izume le izredno jezna žena. General Buell je bil precej navdušen za južne navade in naprave, ali tako početje je tudi njemu presedalo. Ukazal je prijeti vse take ženske ter jih vtakniti v zapor kot vlačuge.

Uporniki so se pričeli umikati na drugo obrambno črto, ki se je raztezala od Memphisa ob Mississippiju do Corintha. General Halleck se je odločil osvojiti tudi drugo postojanko. Naročil je generalu Popu, naj prodira ob sodelovanju zveznega brodovja naprej. Uporniki so utrdili otok štev. 10, da zabranijo prevažanje čet iz severnih držav.

Izkopati je bilo treba dvanajst milj dolg kanal, da je bilo mogoče prepeljati unijske čete za sovražnikov hrbet. Delo je trajalo devetnajst dni. General Pope je v tem času zasedel New Madrid, in njegove čete so potem lahko podpirale topničarke pri njih operacijah. Sledilo je obstreljevanje otoka, ki je trajalo tri in dvajset dni. Dne 7. aprila je general Pope ob hudi nevihti prepeljal svoje čete in tako prisilil upornike na otoku, da so se podali. Zajel je 124 topov in veliko drugega vojnega materijala. Uporniki so zapustili tudi trdnjavo Pillow in se umaknili v Corinth.

GENERAL SHERMAN

Topničarke severnih držav so plule po reki nizdol in se spoprijele z brodovjem južnih držav, katerega so premagale in tako odprle pot v Memphis. Pot po Mississippiju je bila zdaj svobodna za ladije severnih držav od Caira pa skoraj doli do Vicksburga.

General Grant je prodiral iz trdnjave Donelson proti Corinthu, ki je v severnem delu države. General Halleck se je obotavljal in oviral Granta kot njegov predstojnik in kot je bila to njegova na-

vada. Grant in general Sherman, ki sta razumela, da se da Corinth ugrožati od Pittsburg Landinga in Shiloha, sta prodirala naprej. General Buell je hitel s štirideset tisoč možmi Grantu na pomoč.

Južni general Albert Sidney Johnston je izvedel po ogleduhih, da prihaja Buell Grantu na pomoč. Zato se je odločil takoj napasti severne čete. Uporniki so se skrivali po velikih šumah, dokler se niso priplazili do severnih čet, ne da bi jih te opazile. Nato so se vrgli s silnim krikom nanje. Bila je nedelja dne 6. aprila 1861, ko se je pričela strašna bitka. Unijski vojaki so pričakovali preje vse kaj drugega, kakor tega napada. Nekateri oficirji so še ležali na svojih ležiščih, drugi so se oblačili, ko so jih napadli uporniki. Predstraže so pridirjale v tabor s krikom, da so južne čete napadle. Nastala je vsesplošna zmešnjava; kajti veliko vojakov je bilo ustreljenih še v šotorih, ali pa zabodenih z bajoneti, še preden so spoznali položaj in se zavedali, kaj se je zgodilo. General Sherman je zajahal v najhujšo bojno gnečo in posrečilo se mu njegove čete spraviti v red. General McClernand je odposlal takoj levo krilo svoje divizije na pomoč Bucklandovi diviziji, ki je tudi bežala. Na ta način je bilo mogoče zopet napraviti red v vrstah severnih čet in se obrniti proti sovražniku.

Prentissova četa, obstoječa iz novincev, je bila tudi napadena nepričakovano. Čete so se sicer formirale, ali napad je bil tako silen, da se je Prentiss moral umikati. To je storil počasi bojevaje se za vsako ped zemlje. Južnih je bilo vedno več, in končno je bil Prentiss obkoljen in odrezan od severnih čet. Okoli njega so se zbrali ostanki raznih polkov, ki niso hoteli bežati. Prentissov položaj se je tako poslabšal po hudem boju, da se je moral vdati.

Johnston je dal svojim četam malo počitka, nakar je zopet napadel Shermanove in McClernandove divizije. Zdaj pa ni šlo tako gladko kakor prvikrat, ko je presenetil čete v taborišču. Trikrat je naskočil, a bil vselej odbit. Šele pri četrtem napadu so se pričele umikati Shermanove in McClernandove čete korak za korakom. Johnston je mislil, da zmaguje. Postavi se sam na čelo svojim četam, da jih vodi k napadu. V tem trenotku mu naznani general Breckenridge, da se neki polk iz Tennesseeja noče več bojevati. Vrnil se je nazaj, da navduši čete za naskok. S kratkim nagovorom se mu to res posreči, nakar se jim postavi na čelo. V tem trenotku prifrči granata in se razpoči. General Johnston pade smrtno zadet raz konja.

Četam so njegovo smrt zamolčali do trde noči. Odnesli so mrtvega za bojno črto in ga pokrili s starim plaščem.

Beauregard je prevzel vrhovno poveljništvo nad južnimi četami. V boj so posegle tudi topničarke severnih držav in ustavile prodiranje južnih proti Grantovim četam s strašnim topniškim ognjem.

Bitka je bila izgubljena in na obeh straneh so bile izredno velike izgube. Proti jutru so prišle na pomoč Buellove čete. Grantova armada se je pomnožila za pet in dvajset tisoč mož. Bitka se je pričela znova 7. aprila. Zaman je napadal Beauregard, kajti vsak napad je bil odbit. Spoznal je, da se izpostavi strašnemu porazu, ako se ne umakne pravočasno. Pričel se je umikati počasi, in zmaga je bila na strani severnih čet. Severni so izgubili trinajst tisoč, južni pa enajst tisoč mož.

Južni so se umaknili do Corintha, katerega so pa ostavili in se umaknili iz njega, ne da bi kaj o umiku opazili severni. Ko so severni dospeli v Corinth, so videli, da so bili topovi navadna drevesna debla, ki so bila pobarvana kot topovi.

Halleck, ki je prevzel poveljstvo nad severno armado, je popolnoma preziral Granta. To je povzročilo, da je Grant hotel podati ostavko. Pregovoril ga je

general Sherman, da je ostal še v armadi.

To so bili uspehi, ki jih je dosegla severna armada na zapadu v letu 1862. Nekaj važnih operacij je izvršil tudi general Ormsby M. Mitchel, ki je vpadel celo v Alabamo in na svojem pohodu zaplenil veliko vojnega materijala in uničil važna križišča na južnih železnicah, ki so služila upornikom za dovažanje živeža in vojnega materijala. Njegovi nasprotniki so ga zaradi tega samostojnega vpada na sovražno ozemlje obrekovali v Washigtonu. Vrnil se je v Washington zagovarjat proti nevoščljivcem in obrekovalcem. Lincoln in Stanton sta odobrila njegovo akcijo. Preden mu pa je bilo mogoče izvesti nove operacije na sovražnem ozemlju, je podlegel mrzlici.

Medtem ko so se vršili ti boji na zapadu, v katerih se je odlikoval Grant, je na vzhodu general McClellan pričel z operacijami v mesecu aprilu. Najprej je hotel vzeti Richmond, čigar naravne obrambne črte tvorijo štiri reke. V ta namen se je poslužil vodnih potov za transportacijo svojih čet. Na ta način je osredotočil 120,000 mož in v začetku meseca aprila že stal pred Yorktownom. Po daljših operacijah in praskah se je v maju približal mestu na sedem milj. Pri Fair Oaksu je prišlo do dvodnevne bitke, po kateri so se morali južni umakniti. Pri Mechanicsvillu je prišlo spet do srditega boja, v katerem so bili severni zopet zmagovalci. Južnim četam je zapovedoval general Robert E. Lee, ki je mesto Johnstona prevzel vrhovno poveljništvo, ker je bil ta težko ranjen. Vršili so se še drugi mali boji, preden je prišlo do hude bitke pri Malvern Hillu, v kateri je ostal zmagovalec general McClellan. Bitka je bila strašna, kajti mrtveci in ranjenci so ležali tako gosto kot snopje na požetem polju.

McClellan ni izrabil te zmage, da bi šel proti Richmondu, kakor so mu to svetovali njegovi generali, ampak se je s svojo armado umaknil do Harrison Landinga.

Južni konjeniški general Stuart je obšel s tisoč pet sto jezdeci McClellanovo armado in delal veliko škodo za njegovim hrbtom. Uničeval je skladišča za vojne potrebščine.

Južni general Jackson je imel braniti dolino Shenandoah. Imel je samo petnajst tisoč mož, njemu nasproti je pa stalo osemdeset tisoč bojevnikov, katerim so zapovedovali generali McDowell, Banks in Fremont. Vohunstvo je bilo

GENERAL ROBERT E. LEE

dobro organizirano, in vohuni so ga pridno obveščali o gibanju sovražnih čet. Na podlagi ter informacij se je hitro gibal s svojimi četami. Bil je povsod in nikjer. Severne države so imele tudi slabo organizirano konjenico, dočim sta bila voditelja južne kavalerije Ashby in Stuart na glasu kot najboljša konjeniška poveljnika. V Washingtonu so se bali Jacksona, da bi nepričakovano prihrumel tjakaj s svojimi četami in osvojil mesto. In tako bi radi videli,

da se Jacksonove čete uničijo. Jackson je pa bil v gibanju iz zgoraj navedenih razlogov uren kot blisk. Premagal je večkrat generale McDowella, Banksa in Fremonta, ki so menda bili najnezmožnejši severni poveljniki. Sredi junija je bil pred Charlottenvillom, kjer se je lahko združil z Leejevo armado pred Richmondom.

McClellan je v avgustu dospel s svojo armado, ki je štela še 86,000 mož, pred Washington. Bil je odstavljen na željo novega vojnega tajnika Stantona. Nasledil ga je general Pope, kateremu so bili podrejeni tudi vojni zbori Fremonta, McDowella in Banksa. Ta armada se je imela pojačati še s 300,000 rekruti.

Pope je takoj po prevzetju vrhovnega poveljništva širokoustno naznanil, da misli sovražnika kmalu uničiti. Zgodilo se je pa ravno narobe. Napadel je Jacksona pri Cedar Runu ali Cedar Mountainu osem milj proč od Culpepper Court Housa dne 9. avgusta. Boj je ostal sicer neodločen, ali Pope je moral vseeno umakniti svoje čete prek reke Rappahannock. Vršilo se je več majhnih bojev, dokler ni prišlo do večje in za Popa nesrečne bitke dne 30. avgusta, ki je znana kot druga bitka pri Bull Runu. Bitka se je končala s popolnim porazom za generala Popa. Mesto da bi general Pope vojno zanesel pred Richmond, je bil potisnjen nazaj do glavnega mesta.

V Washingtonu so se bali, da bi se južni ne vrgli na glavno mesto, dasiravno je bilo jasno kot beli dan, da ne bo prebrisani Lee podvzel z izmučenimi četami napada na izredno dobro utrjeno mesto. General Pope je bil odstavljen kot vrhovni poveljnik, in nasledil ga je preje odstavljeni general McClellan.

General Lee je izrabil ugodno priliko in vdrl v Maryland. Pri tem vpadu sta ga vodila dva namena. Hotel je zanesti vojno v severne države in vplivati na Marylandčane, da se odcepijo od Unije. Oboje pa mu je izpodletelo.

Nevoljen se je vrnil iz Marylanda in se obrnil proti Harpers Ferryju, kjer je napadel z vso silo severno posadko. Po večdnevnih vročih bojih se je posadka vdala. Operacije pri Harpers Ferryju je vodil Jackson, Lee se je pa utaboril pri South Mountainu, da počaka na izid bojev pri Harpers Ferryju.

McClellan je pričel prodirati od Washingtona sem in dne 12. septembra dospel do Fredericka. Tu mu je prišlo v roke zaupno Leejevo povelje, v katerem so bili razloženi načrti konfederativcev. To ga je napotilo, da se je odločil za takojšen napad. Dne 14. septembra je napadel Leeja pri South Montainu, ki se je pa umaknil po hudem boju za potok Antietam. Dne 17. septembra se mu je pridružil general Jackson s svojimi četami, s katerimi je prišel od Harpers Ferryja. Tega dne je pričela tudi bitka. Južne čete so bile premagane po vročem boju, ki se je zavlekel v pozno noč.

Po tej zmagi se je McClellan zopet obotavljal. Polotila se ga je zopet tista neodločnost, ki je bila njegova karakteristična lastnost. Ljudstvo v severnih državah je bilo nezadovoljno z njim. Ko je izdal armadno povelje, v katerem je kritiziral Lincolnov proglas o emancipaciji sužnjev, ki je imel stopiti dne 1. januarja l. 1863 v veljavo, je bil odstavljen kot vrhovni armadni poveljnik, in na njegovo mesto je prišel general Ambrose Burnside, ki se je odlikoval v bitki ob potoku Antietamu.

Kakor je bil McClellan neodločen in počasen, tako je bil Burnside prehiter in premalo preudaren.

Južne čete so se utaborile pri Fredericksburgu v močno utrjenih postojankah. Burnside je sledil južnim četam ter dne 11. decembra pričel s prehodom prek reke Rappahannock. Dne 12. in 13. decembra je Burnside napadel utrjene postojanke konfederativcev, a je bil poražen. V bitki je izgubil enajst

tisoč mož in se moral umakniti prek reke Rappahannock.

Dne 22. septembra je predsednik Lincoln takoj po bitki ob potoku Antietamu izdal proklamacijo, v kateri je izjavil, da so zamorci v vseh državah, ki so se dvignile proti Uniji, svobodni. Armada in mornarnica sta imeli nalogo izvesti proklamacijo, ki je postala veljavna z dnem 1. januarja l. 1863. Proklamacijo je bilo smatrati za potrebno vojno odredbo, in kongres jo je podpiral s potrebnimi zakoni.

General Burnside je bil po tem porazu odstavljen in nasledil ga je general Hooker, ki se je utaboril z armado pri Chancellorsvillu. Lee je zaželel premagati Hookerja, preden bi mu prišel general Sedwick na pomoč. Ukazal je generalu Jacksonu obiti desno krilo severne armade, sam pa je izvršil navidezni napad na Hookerjeve pozicije. Zvijača je posrečila, Jackson je obšel desno krilo in ga z vso silo napadel, ko so bili vojaki ravno pri večerji. Bila je zadnja bitka, v kateri je Jackson zapovedoval. V temi ga je zadela salva njegov ljudi. Težko ranjenega so odnesli z bojišča, in teden kasneje je umrl, dasi so mu takoj odrezali razstreljeno roko. Lotila se ga je pljučnica in ga pobrala.

General Sedwick je skušal priti generalu Hookerju na pomoč, toda južne čete so ga pognale nazaj prek reke Rappahannock. Hookerju se je zdelo, da je najbolje, če se umakne na severno obrežje reke Rappahannock, kajti po porazu dne 4. maja je bila glavna severna armada potisnjena med reko in Chancellorsville, in Lee se je že pripravljal, da jo napade z vso silo. Dne 5. maja se je Hooker umaknil. Južna armada je plačala zmago z zelo visoko ceno. Od petdeset tisoč mož je bilo deset tisoč dve sto osemdeset ubitih, ranjenih ali ujetih.

Sreča je bila, da je konjeniški general Stoneman izravnal Hookerjev poraz. Dne 29. aprila je prekoračil reko Rappahannock z deset tisoč možmi. Razdrl je železniške tire virginijske centralne železnice, uničil na dveh krajih Leejeve zveze in zopet srečno prešel na drugi breg reke.

Sužnjedržci so imeli veliko prijateljev v severnih državah. Ti so pričeli s strupeno propagando, češ, da ne bo jug nikdar "premagan", in da se mu pridruži Velika Britanija. Za Lincolna in njegov kabinet so napočili težki časi. Toda Lincoln ni obupal, zakaj prepričan je bil, da mora naposled vendarle zmagati pravična stvar.

Na jugu so bili dobro informirani o tej agitaciji in upali so, da jim prinese uspehe. Zbrali so svoje zadnje moči. Uvedli so obvezno vojaško službo in tako pomnožili Leejevo armado na sto tisoč mož. Jug je stavil vse na zadnjo karto. Dal je svoje zadnje ljudi in svoj zadnji denar. Pojačan se je Lee zopet obrnil proti severju, pred njim je pa jezdil konjeniški zbor pod poveljništvom generala Stuarta, ne da bi imel kakšne zveze z njim. To pa je bila velika napaka, ki se je kasneje bridko maščevala.

Hooker je nepričakovano resigniral in nadomestil ga je general Meade.

Armadi južnih in severnih sta bili po številu skoraj enako močni. Lee se je ustavil pri Chambersburgu, da mu vohuni prinesejo vesti o zaroti, ki so jo v severnih državah organizirali prijatelji sužnjedržcev. Po zarotniškem načrtu so imeli nastati punti, uličnі nemiri in demonstracije v New Yorku in drugih važnih mestih. "Bakroglavci"*) — t. j. demokratje, ki so simpatizirali z jugom, — so bili največji hujskači. Upor v New Yorku je nastal šele 11. julija, ko je bilo že prepozno, da bi učinkoval na dogodke. Stuart s svojimi konjeniki je bil blizo, vohuni niso prihajali z dobrimi poročili, in Lee ni ničesar vedel o gibanju sovražnih čet.

*) Bakroglavci so dobili ime po zelo strupeni kači bakroglavki.

Ko je izvedel, da so severne čete prekoračile reko Potomac in da so pred Frederickom, je mu bilo jasno, da pride še preje do bitke, preden nadaljuje svoj pohod proti severju.

Meade je svoje levo krilo raztegnil do Gettysburga. Iskal je dobre postojanke, obenem pa skušal prikriti sovražniku svoje namene. General Lee je šel s svojo armado tudi proti Gettysburgu. Dne 1. julija je severna armada pod poveljništvom generala Reynoldsa zadela pred Gettysburgom na sovražne predstraže, katerim sta zapovedovala generala A. P. Hill in Ewell. General Reynolds se je moral umakniti in je padel takoj v začetku bitke. General Meade je takoj poveril poveljništvo desnega krila generalu Hancocku. Ko je Meade dospel v Gettysburg, je spoznal, da je to izredno dobra postojanka. Odredil je, da se zasede.

Od 1. pa do 3. julija se je bojevala krvava bitka pri Gettysburgu. Severne čete so zasedle vrhove Round Top, Cemetery Hill in Culps Hill južno od Gettysburga, južne pa pod generalom Hillom sleme Seminary-Ridge. Prvi dan so južne čete dosegle delne uspehe, drugi in tretji dan so pa bile na vseh krajih odbite in potisnjene nazaj proti reki Potomac. Tedaj je južna armada izgubila eno tretjino od sto dvajset tisoč mož. Meade ni tako odločno preganjal sovražne armade, kot bi jo moral, in Lee se je umaknil skoraj brez bojev dne 13. julija prek reke Potomac. Dne 15. julija je pa že bil pri Winchestru.

Tako je bila po dveh letih krvavega bojevanja severna armada zopet v Virginiji.

General Meade je dne 17. in 18. julija prekoračil s severno armado reko Potomac pod Harpers Ferryjem. Izkušal je s svojo armado zasesti postojanke med Richmondom in južno armado pod poveljništvom generala Leeja, kateremu je posrečilo dospeti z armado do Culpepper Court Housa, in dne 1. avgusta je bil zopet v utrjenih postojankah ob reki Rappahannock. Sledile so manjše praske, in Lee je nepričakovano poizkusil vriniti svojo armado med severno armado in Washington. Poizkus je ponesrečil, in general se je umaknil v svoje zimsko taborišče ob reki Rappahannock, severna armada je pa prezimovala na severnem bregu reke Potomac. Armadi sta pozimi leta 1863 in 1864 ostali v teh postojankah.

Severne armade so na zapadu in jugozapadu izvojevale v tem letu uspehe. V začetku l. 1863 je bil general Grant s svojo armado ob reki Mississippi nad Vicksburgom. Podpiralo ga je brodovje topničark pod poveljništvom admirala Porterja. Severna armada se je v prvih treh mesecih gibala ob reki Yazoo. Grant se je prepričal, da ne more osvojiti Vicksburga od te strani. Odločil se je za nov in predrzen načrt. S svojo armado je odšel po zapadnem bregu reke Mississippi od Millikena do določenega mesta pod Vicksburgom. En del topničark je plul po reki navzdol dne 16. aprila, drugi pa 22. aprila. Dne 29. aprila so topničarke izvršile prvi napad, ki je bil odbit. Dne 1. maja se je pričela gibati armada. Prepeljali so jo na nasprotno obrežje, nakar je pričela vojska pohod v notranjost države Mississippi. V bližini Port Gibsona je severna armada zadela na del južne armade in ga premagala. Ta poraz konfederativcev je povzročil, da so se umaknili iz Grand Gulfa. Grant je porinil svojo armado pri Jacksonu med Johnstonove in Pembertonove čete. Imel je dva namena. Johnstona je hotel pridržati na mestu, Pembertona pa napoditi v utrdbe Vicksburga. Dne 14. maja je napadel Johnstona in ga prisilil, da se je umaknil severno proti Cantonu. Nato je napadel dne 16. maja Pembertona, ki se je umaknil ob reki Big Black, kjer je bil prihodnji dan zopet poražen. Dne 18. maja je stal Grant zopet pred Vicksburgom. Dne 19. in 22. maja ga je po-

BITKA PRI GORI LOOKOUT MOUNTAINU

BITKA PRI CHATTANOOGI

izkušal osvojiti z naskokom, pa se mu ni posrečilo. Nato je začel oblegati močno trdnjavo, ki se je predala dne 4. julija. Nekaj dni kasneje je osvojil še Port Hudson general Banks, ki se je s severnim brodovjem pripeljal po reki navzgor. Dne 8. julija je bila reka Mississippi osvojena za zvezno vlado, z njo vred pa tudi zapadni breg reke.

Zelo krvavi boji so se vršili v mesecu novembru pri Chattanoogi, Lookout Mountainu in Tunnel Hillu. Konfederativci so se umaknili.

Te zmage so izzvale veliko pobitost v južnih državah, v severnih državah pa povzročile veselje, ker so jih smatrali z zmago pri Gettysburgu za odločilne. Sledile so še druge večje in manjše bitke. Posledica teh bojev je bila ugodna za severno armado.

Spomladi leta 1863 je odplul admiral Dupont proti Charlestonu. Izkušal je osvojiti Charleston dne 7. aprila, toda poizkus se ni obnesel. Ampak general Gilmore je osvojil otok Morris in trdnjavo Sumter. Osvojitev trdnjave Wagner je omogočila zvezni vladi uspešno blokirati pristan, da niso mogli več vanj prihajati vojni tihotapci.

Koncem leta 1863 so bile južne države na potu k porazu, dasiravno so južne armade izvojevale zmagi pri Chancellorsvillu in Chickamaugi. Južne armade so bile pregnane iz države Mississippi, pa tudi del države Arkansas so zasedle severne čete. Reka Mississippi je bila pod kontrolo severnih držav, vpad južnih čet v severne države se je končal nesrečno za konfederativce. Viri za nadaljevanje vojne so usahnevali v južnih državah, v severnih se je pokazovala naraščajoča odločnost, ki je govorila, da mora vojna končati z uspehom za Unijo. V severnih državah se je boljinbolj kopičilo bogastvo, akoravno je bila vojna; v južnih je ljudstvo vedno bolj obubožev alo. Gospodarski položaj je bil v severnih državah popolnoma drugačen kot v južnih, in ta razlika je bila tako očividna, da jo je lahko vsakdo opazil.

V letu 1864 so se pričele armade zopet gibati najprej na zapadu. V začetku meseca februarja je general Sherman zapustil Vicksburg, da poruši železnice v vzhodnem delu države Mississippi. Na potu v Alabamo je dne 15. februarja dospel do Meridiana, kjer sta se križali železnici. Razdrl je železniško progo na sto in petdeset milj daleč. Porušil in poškodoval je vozove in lokomotive in požgal železniške mostove. Pa tudi bombažu in koruzi ni prizanašal. Tu je čakal Sherman, da se mu pridruži močan oddelek zvezne konjenice, katero je vodil general Smith iz Memphisa. Ta se je moral s svojo konjenico umakniti v Memphis, ker je naletel na južno konjenico pod zapovedništvom generala Foresta. Nato se je Sherman zopet umikal proti Vicksburgu. Bil je nezadovoljen, ker se ni izvršilo združenje s konjenico. Južni general Forest je vpadel s svojo konjenico v državo Tennessee, od tukaj pa prodiral proti Kentuckyju in dospel do Paducaha. Naskočil je trdnjavo Anderson. Njegov naskok, pri katerem je izgubil tri sto mož, je bil odbit. Obrnil se je zopet proti državi Tennessee in osvojil trdnjavo Pillow. To je branilo le pet sto šestdeset mož, od katerih je bila polovica zamorcev.

Spomladi leta 1864 je bila odposlana ekspedicija severnih čet pod poveljništvom generala Smitha v pokrajine Rdeče reke (Red River District). Ekspedicijo je podpiralo brodovje topničark, kateremu je zapovedoval admiral Porter. Namen te ekspedicije je bil osvojiti Shrewport, kjer je bila nastanjena konfederativna vlada države Louisiane. Ekspedicija je bila razdeljena v tri kolone. Končala se je po uspehih in neuspehih z umikom severne armade. General Banks, ki je zapovedoval drugi koloni, je bil odpoklican. Nasledil ga je general Canby.

Dne 2. marca l. 1864 je bil general Grant imenovan vrhovnim poveljnikom vseh severnih armad. Postal je generalni poročnik. Pod svojim poveljništvom je zdaj imel sedem sto tisoč severnih vojakov. Prvi mesec po imenovanju je Grant porabil za izdelanje vojnega načrta. Ta je bil razdeljen v dva dela. Severna armada ob reki Potomac pod poveljništvom generala Meada in vrhovnega armadnega poveljnika je imela prodirati proti Richmondu, katerega je branila južna armada pod Leejevim poveljništvom. General Sherman je bil s svojo armado, ki je štela sto tisoč mož, na pohodu proti Atlanti. Tu je stal južni general Johnston s svojo armado, da brani mesto.

General Sherman se je pričel gibati s svojo armado dne 7. maja. Pri Daltonu je naletel na južno armado, ki je štela šestdeset tisoč mož. Po kratkem manevriranju je prisilil Johnstona, da se je umaknil proti Resaci. Južna armada se je umikala. Dne 28. maja je Johnston zopet razvil svojo armado v bojno vrsto. General Sherman ga je obšel v boku, in Johnston se je moral umakniti do Lost Mountaina. Po tridnevnih bojih je moral ostaviti tudi te postojanke. Do prihodnjega boja je prišlo v gorovju Kenesaw. V tej bitki je padel južni general Polk, ki je škofovo pastirsko palico zamenjal z mečem. Južna armada se je morala zopet umakniti. Johnstona je nadomestil general Hood, ki je bil rajši v ofenzivi kot v defenzivi. Prešel je takoj v ofenzivo proti središču severne armade, pa je bil poražen. Po hudih in krvavih bojih se je general Hood dne 1. septembra umaknil iz Atlante. V teh bojih je general Sherman izgubil trideset tisoč mož, a izgube južne armade so bile še večje.

Hood je rešil svojo armado, ker se je umaknil še pravočasno iz Atlante. Udaril je proti državi Tennessee, da prisili Shermana ostaviti Georgijo. Sherman se ni dal ujeti in tudi ni bil človek, ki rad izgubi svoje uspehe. Sledil je Hoodu do Chattahoocheeja, nakar se je zopet vrnil v Atlanto, kjer je bilo njegovo glavno oporišče. Hood je pa s svojo armado vdrl v severni del Alabame, pri Florencu šel z armado prek reke Tennessee in se je bližal Nashvillu. General Thomas se je ločil od severne armade, da zastavi pot Hoodu v Tennesseeju. Severni general Schofield, ki je zapovedoval severnim četam v južnem delu države, se je umaknil pred južno armado. Ustavil se je pri Franklinu, osemnajst milj južno od Nashvilla. Tu so ga napadle južne čete. Po vročem boju je utekel ponoči in se umaknil do obrambne črte pri Nashvillu, pri kateri so se hitro zbirale Thomasove čete. Dne 15. decembra je pa Thomas nenadoma napadel iz svojih utrdb južno armado pod Hoodovim poveljništvom in jo porazil. Južna armada je izgubila v padlih, ranjenih in ujetih več ko pet in dvajset tisoč mož. Severna vojska je sledila poraženim južnim četam, ki so bežale v Alabamo. Južna armada je bila uničena, in Hood odstavljen.

Dne 14. novembra je Sherman požgal Atlanto in pričel s svojim znamenitim pohodom do morske obali. Njegova armada je štela šestdeset tisoč mož. Računil je s tem, da bo Hoodova armada uničena v Tennesseeju, in se zavedal, da se mu ne more nobena južna armada na tem ozemlju postaviti v bran. Zato je pretrgal vse zveze s severom, zapustil svoje oporišče in se obrnil s svojo armado proti morju. Dne 10. decembra je bil Sherman že blizo Savannaha. Dne 13. decembra je padla trdnjava McAllister. Dne 20. decembra je južni general Hardee utekel s petnajst tisoč možmi iz Savannaha v Charleston. Prihodnje jutro je bil general Sherman s svojo armado na pohodu in en dan kasneje odprl svoj glavni stan v mestu. Na svojem pohodu iz Atlante do morja

je izgubil le pet sto sedem in šestdeset mož.

Sherman je pustil posadko v mestu, nakar se je obrnil proti glavnemu mestu Južne Karoline.

Konfederativci so mislili, da bo Shermanu nemogoče prodirati skozi močvirja in barja. Ali ko so se severne čete pričele pomikati naprej, in ko so južni spoznali svojo zmoto, je nastala panika. Governer Margarth je pozval v vojaško službo vse moške osebe od šestnajstega do šestdesetega leta, da ustavi Shermanov pohod proti severju. Vse je bilo zaman. Konfederativci so utrpeli poraz za porazom, ko so skušali severni armadi zabraniti prehod čez reke. Pretrgane so bile zveze med mestoma Charleston in Augusto. Dne 17. februarja l. 1865 je bila severna armada že pred mestom Columbia. Mestni župan je prišel z drugimi mestnimi uradniki vred iz mesta in ga predal Shermanu. Odtu je le-ta nadaljeval svoj pohod proti Charlottu v Severni Karolini. Medtem je južni general Hardee zapustil s štirinajst tisoč možmi Charleston in bežal proti severu, da se združi z generaloma Beaugardom in Johnstonom v Severni Karolini. Pred svojim odhodom je zapalil še skladišča in tako napravil veliko škodo.

Sherman je prodrl do Winnsbora brez odpora. Odtam se je obrnil proti Fayettevillu, kamor je dospel dne 11. marca.

Pri Averasboroughu se je ustavil general Hardee, da zajezi Shermanu pot. Bil je pa poražen s precejšno izgubo. Ko se je Shermanova armada bližala Bentonsvillu, jo je nepričakovano napadel Johnston, pa brez uspeha. Dne 13. aprila je severna armada dospela v Raleigh. Bil je konec pohoda. Trinajst dni potem se je vdala Johnstonova armada.

Shermanovo armado je na tem pohodu spremljalo do dvajset tisoč zamorcev—žena, otrok in mož, nekdanjih sužnjev—ter pozdravljalo Shermana kot svojega osvoboditelja.

Ko so se odigravali ti odločilni dogodki, je general Stoneman vdrl s svojo konjenico v zapadne pokrajine Južne Karoline, da pomaga Shermanu. Ta ekspedicija, ki se je končala z velikim uspehom, je bila samostojna akcija, ker je Sherman tako hitro dospel do Goldsbora, da ni potreboval njegove pomoči.

Važni dogodki so se dovršili tudi ob atlantiškem obrežju. V avgustu l. 1864 je admiral Farragut odplul s severnim brodovjem proti Mobilu. Vhod v pristan sta branili močni utrdbi Gaines in Morgan. V pristanu je pa bilo zbrano južno brodovje in oklopna ladija "Tennessee" s svojim strašnim okovanim rilcem. Dne 5. avgusta se je pričela bitka, in severno brodovje je razgnalo južnega, ko se je prikazala iz pristana oklopna ladja "Tennessee," da potopi severno ladijo "Hartford." Takoj so se zbrale druge severne ladije, pojačane z oklopnimi ploščami, okoli južne oklopnjače ter jo tako obdelovale s svojimi topovi in rilci, da se je vdala. Utrdbi Gaines in Morgan sta padli druga za drugo, in pristan Mobile je bil nedostopen za južne tihotapske ladije.

Dne 15. januarja je bila osvojena utrdba Fisher, ki je branila vhod v pristan Wilmington. Na kopnem je zapovedoval armadi general Terry, brodovju pa admiral Porter.

Pristani južnih držav so bili blokirani, in konfederativci so pričeli naročati ladije v Veliki Britaniji. Združene države so ugovarjale temu, a britska vlada se ni ozirala na te proteste, in kasneje je ta vladna trmoglavost stala Veliko Britanijo petnajst milijonov dolarjev.

Med ladijami, naročenimi v Veliki Britaniji, je napravila največ škode "Alabama", ki je bila zgrajena v Liverpoolu. Večino njenega moštva so tvorili Britje, in zapovedoval ji je kapitan Rafael Semmes. Ta ladija je uničila

šest in šestdeset ladij in je napravila trgovini Združenih držav deset milijonov dolarjev škode. Poleti l. 1864. je bila Alabama zasidrana v Cherbourgu v Franciji. Zanjo je izvedel kapitan Winslow, ki je zapovedoval severni bojni ladji "Kearsage". Francoska vlada je naročila Semmesu, da mora zapustiti francosko luko v teku štiri in dvajsetih ur. Zunaj luke jo je čakala ladija "Kearsage". Sedem milj od obrežja je prišlo do boja in "Alabama" je bila po enournem boju tako razstreljena, da se je pogreznila. Njen poveljnik Semmes je ubežal na angleško jahto "Deerhound", ki ga je odpeljala v Southampton.

Dne 3. maja l. 1864 je severna armada, utaborjena pri Culpepperju, pričela zapuščati taborišče in se napotila proti Richmondu. Na pohodu je bilo sto štirideset tisoč mož proti Leejevim starim in izkušenim vojakom, ki so se merili že v marsikateri bitki s severnimi četami. Armadi je zapovedoval Grant. Prvi dan na svojem pohodu je severna armada prekoračila zapadno reko Rapidan in stopila na Wilderness. Bila je to pokrajina, ki je bila gosto zaraščena z drevjem in se je razprostirala zapadno od Chansellorsvilla. Komaj je severna armada vstopila in se zarila v strašne šume, jo je napadla južna vojska, ki je bila skrita v dobrih postojankah. Boji so trajali 5., 6. in 7. maja, in obe armadi sta utrpeli velike izgube. Bitke so ostale neodločene. Lee se je umaknil v svoje obrambne jarke, Grant je pa izvršil gibanje v boku. Obrnil se je proti Spottsylvania Courthousu. Tu se je vršila ena najbolj krvavih bitk od 9. do 12. maja. Zvezna armada je pridobila na ozemlju in ujela Stewartovo divizijo, ali njene izgube so bile večje kot Leejeve, ker je bil Lee v dobrih postojankah. Po bitki je Grant zopet izvršil gibanje proti levici in dospel do Cold Harborja, dvanajst milj severnovzhodno od Richmonda. Tu je napadel južne čete dne 1. junija, toda njegov napad je bil odbit. Dne 3. junija je ponovil napad, ali v kratkem času je padlo skoraj deset tisoč severnih vojakov pred strelskimi jarki južne armade. Naskok severne armade je bil odbit, a severna vojska je tako odločno branila svoje postojanke, da so bili vsi protinaskoki južne armade zaman.

General Grant se je odločil, da osvoji Richmond od jugovzhoda. Preložil je svoj glavni stan k reki James z namenom, da se polasti Petersburga. General Butler je izvršil njegovo potezo iz trdnjave Monroe in dne 5. maja zasedel dve mesti ob ustju reke Appomatox. Ko je prodiral proti Petersburgu, je naletel na južne čete pod zapovedništvom generala Beuaregarda in bil potisnjen nazaj v svoje postojanke v defenzivo. Tu se je združil dne 15. junija z generalom Grantom, in združene sile so se pričele pomikati proti Petersburgu. Dne 17. in 18. so bili izvršeni naskoki na strelske jarke južne vojske, a niso prinesli uspehov. Leejeva armada se je ugnezdila v utrdbah, in koncem junija je bil Petersburg oblegan.

Druge važne poteze so bile izvršene v dolini Shenandoah. Ko je pričel general Grant prodirati od Rapidana, je poslal generala Sigela z osem tisoč možmi v dolino. Pri New Marketu je Sigel naletel na južno konjenico, kateri je zapovedoval general Breckinridge. Dne 15. maja je bil Sigel poražen, in poveljništvo nad njegovimi četami je prevzel general Hunter. Breckinridge se je vrnil v Richmond, kajti mislil je, da je očistil dolino severnih čet. Hunter se je obrnil s svojo armado proti Lynchburgu in pri Piedmontu potolkel južne čete. Od Piedmonta je prodiral zopet proti Lynchburgu, a uvidevši, da je v nevarnosti, je prekoračil gorovje in se napotil v Zapadno Virginijo. Dolina Shenandoah je bila zopet odprta južnim četam.

GENERAL SHERIDAN VODI NAPADAJOČO KONJENICO PRI CEDAR CREEKU

GENERAL P. H. SHERIDAN

Lee je izkušal prisiliti Granta, da opusti obleganje Petersburga. Naročil je generalu Earlyju prekoračiti Blue Ridge, vdreti v dolino in Maryland ter ogrožati Washington. General Early je imel dvajset tisoč mož, ko je odšel na ekspedicijo. Na severne čete pod zapovedništvom generala Wallaca je naletel pri Monocacyju in jih porazil. Približal se je Washingtonu in Baltimorju na streljaj iz topa, nakar je prešel zopet na drugo stran reke Potomac. S sabo je peljal veliko plena, ki ga je nagrabil na tem pohodu.

General Wrigth je sledil s severnimi četami Earlyju in premagal del njegovih čet pri Winchestru. Early je nato nepričakovano razvrstil svoje čete, se obrnil proti Wrightovim četam in jih pognal prek reke Potomac.

Grant je uvidel, da je treba napraviti konec tem vpadom in plenjenju. Imenoval je generala Filip H. Sheridana poveljnikom zbranih čet ob Gornjem Potomacu. Ta je takoj pričel s pohodom v dolino. Imel je štirideset tisoč mož. V nekoliko dneh je dvakrat napadel Earlyjevo armado ter jo premagal. Bitki sta se vršili pri Winchestru in Fisher's Hillu. Zdaj je Sheridan pričel pustošiti dolino. Uničil je vsa gnezda, v katerih so dobivali uporniki podporo in vohuni zavetje. Earlyja je to pustošenje silno jezilo, in ko je dobil pomoč, se je odločil napasti Sheridanovo armado, ki je taborila ob Cedar Creeku. Sheridan se je čutil varnega, kajti postojanke so bile dobre, pa je odšel na obisk v Washington. Early se je priplazil neopažen do postojank Sheridanove armade in jih nepričakovano napadel. Napad se je posrečil, v vrste severne armade se je naselila panika, in armada se je pričela umikati v neredu. Prejšnji dan se je Sheridan vrnil v Winchester, kajti bil je na povratku k armadi. Na tej poti je slišal grmenje topov, in jasno mu je bilo, da se je pričela bitka. Jezdil je skozi dvanajst milj jaderno, da dospe do svoje armade. Naletel je na bežeče vojake, zbral jih okoli sebe in se vrnil proti sovražniku, ki je sanjal, da je izvojeval popolno zmago, in zaradi tega počival. Vojaki so mu sledili, kajti od ust do ust je hitela novica, da se je vrnil general Sheridan in da osebno vodi čete v boj. Vrgli so se z vso silo na južno armado in jo pognali v beg. Earlyjeva armada je bila popolnoma razpršena in raztepena. Bežala je na vse strani. Bil je začetek konca.

General Grant je pritiskal na Petersburg. Razstreljena je bila mina pod neko utrdbo. Močan oddelek severnih je naskočil. Dosegel je majhen uspeh, a končno se je moral umakniti. Nekaj dni kasneje je severna armada zasedla po hudem boju Weldonovo železnico in jo branila proti najljutejšim naskokom. Krog severnih čet okoli Petersburga se je čedalje bolj tesnil in zoževal. Grantu se je pridružil tudi Sheridan, ko je pognal Earlyja in njegove čete iz doline Shenandoah. Zvečer 1. aprila l. 1865 je odredil Grant splošno obstreljevanje Petersburga, ker še ni prejel poročila o uspehu, ki so ga severne čete izvojevale pri Five Forksu. Obstreljevanje je trajalo do jutra, in tedaj je naskočila infanterija ter zasedla več utrjenih postojank. Lee je sicer še branil Petersburg, toda izgubil je že deset tisoč mož. Spoznal je, da ne more več braniti postojank, in dne 2. aprila sporočil Jefferson Davisu, da je vojna črta predrta na treh mestih, in da ne more več braniti Petersburga. Imel je okoli pet in trideset tisoč mož. Odločil se je vzdržati do večera, potem se pa umakniti prek Danvilla in združiti z Johnstonovo armado v Severni Karolini.

Dne 2. aprila so Grantove čete hkrati naskočile petersburške utrdbe. Po hudem boju sta padli trdnjavi Alexander in Gragg. Ponoči se je pričel Lee umikati proti Danvillu. Tu je Lee potratil dva dni, da je nabral živeža za svojo

PREDAJA GENERALA R. E. LEE IN NJEGOVE ARMADE PRI APPOMATTOX C. H GENERALU GRANTU

armado. V tem času je pa general Sheridan porinil svoje čete do Jetersvilla in tako onemogočil umik Leejevi armadi. Grant je na to pozval Leeja, naj se vda, da se tako ustavi nepotrebno prelivanje krvi. Lee se je izprva nekoliko obotavljal. Ko je pa izvedel, da je bila pognana nazaj tudi četa starih vojakov, ki so se izkušali še nadalje umikati, je Lee kazal malo več volje za predajo. Sledila je izmenjava pisem, in dne 9. aprila 1865 sta se sešla generala Grant in Lee ter dogovorila glede predajnih pogojev. Nekaj dni kasneje se je vdal južni general Johnston.

Krvava vojna je bila končana, kajti najmanjšega upanja ni bilo več, da bo priznana Konfederacija južnih držav, ko sta se Lee in Johnston podala.

Jefferson Davis, predsednik Konfederativnih držav, je nadaljeval s svojim begom skozi južno Karolino v Georgijo. Utaboril se je blizo vasi Irwinsville, kjer ga je ujel general Wilson s svojo konjenico. Odvedli so ga v trdnjavo Monroe, kjer je ostal, dokler ga niso odvedli v Richmond, kjer se je imel zagovarjati zaradi veleizdaje. Dovoljeno mu je bilo poroštvo. Do obravnave pa ni prišlo, in obtožnica proti njemu je bila naposled umaknjena.

Pri volitvah v jeseni l. 1864 je bil predsednik Lincoln izvoljen drugič za predsednika Združenih držav, za podpredsednika pa Andrej Johnson iz Tennesseeja.

Ko je izbruhnila državljanska vojna, je bil kredit Združenih držav zelo omajan. Organiziranje armade in mornarnice je zahtevalo veliko denarja. Cena zlatu in srebru je tako hitro naraščala, da je bilo skoraj nemogoče izmenjati bankovce za kovani denar. Tudi te težkoče so bile premagane. Uvedeni so bili razni davki, ki so tvorili vir dohodkov. Izdane so bile obveznice in posebni bankovci. V Nevadi so odprli rudnike, v katerih so kopali zlato in srebro. Produkcija se je kmalu tako pomnožila, da je prekosila produkcijo teh kovin v Kaliforniji. Kongres je sprejel tudi postavo za ustanovitev narodnih bank. Ko se je vojna bližala svojemu koncu, je znašal narodni dolg skoraj tri milijarde dolarjev. Za tiste čase je bila to ogromna vsota.

Dne 4. marca l. 1865 je Lincoln drugič prisegel zvestobo kot predsednik Združenih držav. Dober mesec kasneje je bila vojna moč Konfederacije strta. Tri dni po odhodu južne armade iz Richmonda je Lincoln obiskal tisto mesto. Konferiral je z mestnimi organi ter se nato vrnil v Washington. Dne 14. aprila je v družbi svoje žene obiskal Fordovo gledališče. Prišel je že malo pozno k predstavi. V loži sta poleg njegove žene sedela še hči senatorja Harrisa in major Rathbone.

Bilo je o poldesetih zvečer, ko je glasno počil usodni samokres. Ljudje so se obrnili proti predsednikovi loži, ker je bilo tamkaj slišati pok. V tem trenotku so zagledali mladega človeka, ki je v eni roki držal samokres, v drugi pa okrvavljeno bodalo. Skočil je iz lože na gledališki oder ter pri tem zaklical: "Sic semper tyrranis". (Tako se naj zgodi vedno tiranom). Pri skoku je padel, a se je hitro pobral in izginil za kulisami. Smuknil je pri stranskih vratih na cesto in zasedel osedlanega konja, ki si ga je pripravil za beg. Kakor je javnost izvedela kasneje, je morilec čakal ves dan ugodne prilike, da umori Lincolna. Najel je konja in ga privezal na ugodnem kraju. Vstopil je v gledališče in se približal predsedniku Lincolnu odzadaj. Stopal je tiho kot tat. Nameril je samokres zadaj na glavo in sprožil. Krogla se je zadrla Lincolnu v možgane, da se je nezavesten in smrtno zadet zgrudil naprej.

Major Rathbone je gledal na oder in kazal morilcu hrbet, ko je vstopil. Obrnil se pa je, brž ko je počil strel. Skočil je s sedeža in prijel morilca, ki se je

LINCOLNOVA DOMAČIJA V SPRINGFIELDU, ILL.

pa oprostil na ta način, da je sunil z bodalom proti njemu. Rathbone je nastavil levo roko, odbil sunek z bodalom in pri tem zadobil lahko rano. Morilec je bežal, Rathbone ga je skušal še enkrat prijeti, pa se mu je iztrgal.

Ravno ob tem času je neki drugi morilec vlomil v spalnico državnega tajnika Sewarda in ga sunil trikrat z bodalom. Ako bi ne bil tajnikov sluga takoj zagrabil morilca, v katerem so spoznali nekega Ljudevit Paina Powella, bi bil ta umoril tajnika na mestu. Sewardov sin in še štiri druge osebe, ki so hotele prijeti morilca, so zadobile hude poškodbe. Zločinec je seveda ušel.

Po napadu na predsednika je nastal v gledališču strašen krik. V morilcu so spoznali gledališkega igralca Ivan Wilkes Bootha, ki je v splošni zmešnjavi ušel. Oblasti so takoj ukrenile vse potrebno, da bi prišli morilec in njegovi pajdaši pravici v roke. Kajti dokazi so bili tukaj, da so zarotniki hoteli umoriti poleg predsednika še njegov kabinet in generala Granta, ki je utekel smrti, ker je nepričakovano odpotoval iz glavnega mesta. Pismo, ki so ga našli v Boothovem kovčegu, je govorilo, da so zarotniki nameravali ubiti Lincolna že 4. marca pri vstoličenju. Umor je bil odložen, dokler iz Richmonda ne dobe vesti. Polkovnik Baker je s svojimi jezdeci sledil Boothu do Garretove farme v Marylandu. Tu so ga našli skritega in v družbi pomagača Harrolda. Skrila sta se v skedenj. Konjeniki so zapalili to poslopje in Booth je skušal pobegniti. Pri tem poizkusu je bil ustreljen. David Harrold se je vdal. Ljudevit Payne Powell, ki je napadel državnega tajnika, Jurij Atzerott, ki je imel umoriti podpredsednika Johnsona, O'Daughlin in Edvard Spangler, ki sta Boothu pomagala v gledališču, Samuel Arnold, Marija E. Suratt in dr. Samuel A. Mudd so bili prijeti kot sokrivci in postavljeni pred vojno sodišče. Harrold, Atzerott, Powell in Marija Suratt so bili obsojeni na vešala in dne 7. julija obešeni. Dr. Mudd, Mihael O'Laughlin in Samuel Arnold so bili obsojeni v dosmrtno ječo. Spangler je dobil šest let težke ječe. Dr. Mudd je bil kasneje pomiloščen. Ivan Suratt je ubežal v Italijo, toda kasneje so ga privedli nazaj in postavili pred sodišče. Bil je oproščen.

Dan po Lincolnovem umoru je bil Andrej Johnson zaprisežen kot predsednik Združenih držav. Bil je hud nasprotnik secesije ali odcepljenja. Država Tennessee ga je poslala v zvezni senat in Johnson je nasprotoval odcepljenju od Unije, ko je legislatura v pravkar omenjeni državi že odglasovala za odcepljenje. V svoji prvi poslanici na kongres je namignil, da bodo oblasti ostro postopale proti civilnim in vojaškim voditeljem Konfederacije.

Dne 1. februarja l. 1865 je kongres sprejel k ustavi amendment, po katerem je bila prepovedana sužnost v vseh državah in teritorijih Združenih držav. Do 18. decembra istega leta so legislature sedem in dvajsetih držav sprejele amendment, ki je nato postal del zvezne ustave.

Dne 29. maja je izdal predsednik pomiloščinsko proklamacijo. Od pomiloščenja so bile izvzete le osebe, ki so sodelovale pri organiziranju in obrambi Konfederacije.

Francoski cesar Napoleon III. je imel državljansko vojno za ugodno priliko, da se vtakne v mehiške zadeve. S pomočjo njegovih intrig je avstrijski nadvojvoda Maks postal mehiški cesar. Svoje cesarstvo je vzdrževal s francoskimi vojaki in prostovoljci iz Avstrije. Mehiški predsednik Juarez je zanetil vstajo proti vsiljenemu cesarju Maksu, Združene države so pa poslale Franciji ostro noto, ker je kršila Monroejevo doktrino. Napoleon je nato odtegnil svojo pomoč Maksu. Z Maksovim cesarstvom je šlo zdaj hitro h koncu. Bežal je iz glavnega mesta v Queretaro. Tu so ga mehiški vstaši oblegali in ujeli.

Dne 13. junija l. 1867 je prišel Maks pred vojno sodišče, ki ga je obsodilo na smrt. Šest dni kasneje je bil ustreljen. Tako se je končala Maksova pustolovščina v Mehiki, pa tudi Napoleonovih spletk je bilo konec. Pričakoval je, da mu državljanska vojna omogoči trdno ugnezditi se v novem svetu, dogodki so pa pokazali, da je gojil prazne upe.

Preden je potekla Johnsonova službena doba, ga je kongres obtožil. Vršila se je obravnava, pri glasovanju pa ni bilo dve tretjinske večine, ki je bila potrebna za obsodbo.

Pri predsedniških volitvah v letu 1868 je bil izvoljen predsednikom Ulysses Simpson Grant, podpredsednikom pa Schuyler Colfax. Demokratska stranka je ostala s svojima kandidatoma v manjšini.

V mesecu februarju l. 1869 je kongres sprejel petnajsti amendment k ustavi in ga predložil državnim legislaturam v odobrenje. Člen se glasi: "Pravice državljanov Združenih držav do glasovanja ne sme nobena država odkloniti ali prepovedati zaradi plemena, polti ali zaradi prejšnjega nesvobodnega razmerja."

Grant je bil osemnajsti predsednik Združenih držav. V letu 1869 so otvorili pacifično železnico Union Pacific, katero so pričeli graditi v letu 1863.

Petnajsti amendment so legislature osvojile, in državni tajnik Hamilton je dne 30. marca l. 1870 s proklamacijo naznanil ljudstvu ta velevažni dogodek.

Sledovi državljanske vojne so hitro izginjali. V prvih dveh letih Grantove administracije je bilo poplačanih $204,000,000 narodnega dolga. Tovarniška industrija se je skoraj podvojila, pa tudi na jugu so se vojne rane naglo celile. Ameriški tovarnarji so konkurirali britskim tovarnarjem na svetovnih trgih. Združene države so zdaj imele sedem in trideset držav in enajst teritorijev in obsegale tri milijone šest sto in štiri tisoč štirjaških milj, kajti Alaska je bila kupljena od Rusije že v letu 1867 za sedem milijonov dve sto tisoč dolarjev.

V mesecu januarju l. 1871 je Grant imenoval komisijo, ki je imela obiskati Santo Domingo in poročati, ali bi bila aneksija tega otoka priporočljiva, ali ne. Gotovi krogi so že skozi več let agitirali za aneksijo Santa Dominga. Komisija je podala poročilo za aneksijo, kongres je pa priporočilo odklonil.

Republikanska stranka je v letu 1872 kandidirala Granta predsednikom in Henrika Wilsona podpredsednikom. V njej so razne postave povzročile nezadovoljnost, in zato se je ustanovila liberalna republikanska stranka, ki je imenovala za predsedniškega kandidata Horacija Greeleyja, za podpredsedniškega pa B. Gratz Browna. Demokratična stranka ni postavila svojih kandidatov, nego podpirala liberalno republikansko stranko. Pri volitvah so zmagali republikanci.

Dne 4. marca l. 1873 je bil Grant drugič vstoličen kot predsednik. V začetku leta so pričeli Indijanci iz rodu Modok (Modoc) pleniti po naselbinah. Modoki so bili preje naseljeni v Kaliforniji. Vlada jih je preselila na indijanski teritorij v Oregonu. Modoki so izjavili, da se na novem ozemlju nikakor ne morejo preživljati. V Washingtonu so bili gluhi za njihove pritožbe, in Modoki so izkopali bojno sekiro. Boj je trajal več mesecev, preden so bili Indijanci ugnani.

Na Kubi je izbruhnila revolucija v letu 1868, ker bi se prebivalstvo rado oprostilo španske nadvlade. Revolucijonarji so si prizadevali, da Združene države priznajo neodvisnost Kube. Ameriška vlada je ostala nevtralna in celo prepovedala izvažanje orožja iz Združenih držav na Kubo. V jeseni l. 1873 je španska bojna ladija "Tornado" zajela na visokem morju parnik "Virginius," na katerem so bile potrebščine za kubanske upornike. Bojna ladija je

vlekla parnik v San Jago de Cuba. Tukaj se je vršila navidezna sodna obravnava, nakar so dale oblasti ustreliti kapitana Fryja in štirideset potnikov, ostale pa vreči v ječo. To dejanje je hudo razjarilo ljudstvo v Združenih državah, in javnost je zahtevala izredno kongresno zasedanje. Predsednik ni sklical kongresa k izrednemu zasedanju, ker je vedel, da bi kaj takega pomenilo vojno napoved Španiji, ker bi postavodajalci sledili ljudskemu klicu. Grant se je potrudil, da se je stvar izravnala diplomatičnim potom. Izročiti so morali parnik "Virginius" in vse potnike ameriškemu brodovju. Španska vlada je morala plačati tudi odškodnino, ki so jo zahtevale Združene države.

V jeseni istega leta je Združene države obiskala gospodarska kriza. Vzroki zanjo so bili v pretiranih železniških špekulacijah. Med delavci je zavladala brezposelnost, in mezde so padle. Največ so trpeli siromašni sloji.

V letu 1375 se je obrnilo zopet na bolje. V tem letu se je praznovala stoletnica ameriške revolucije.

V prihodnjem letu je prišlo do bojev z Indijanci, ki so se naselili na rezervaciji v Južni Dakoti. Boji so bili hudi, in preden so zvezne čete pognale Indijance prek kanadske meje, so ti zadali zveznim četam hud udarec pri Little Hornu. V tem boju je padel konjeniški general Custer, in njegova mala četa je bila popolnoma uničena.

Indijance je vodil "Sitting Bull" (Sedeči bik). Pod svojim poveljništvom je imel zbranih okrog tri tisoč Indijancev.

Tudi ta indijanska zmaga ni zadržala Američanov od naseljevanja na zapadu.

Pot naseljenikom je bila odprta v Black Hills (Črno gorovje). Indijanci

NASELJENIŠKA KOČA NA ZAPADU

so se umaknili proti Kanadi in v divjino. Belopoltni naseljeniki so pa pričeli postavljati svoje primitivne domove na zapadu.

XV. POGLAVJE.

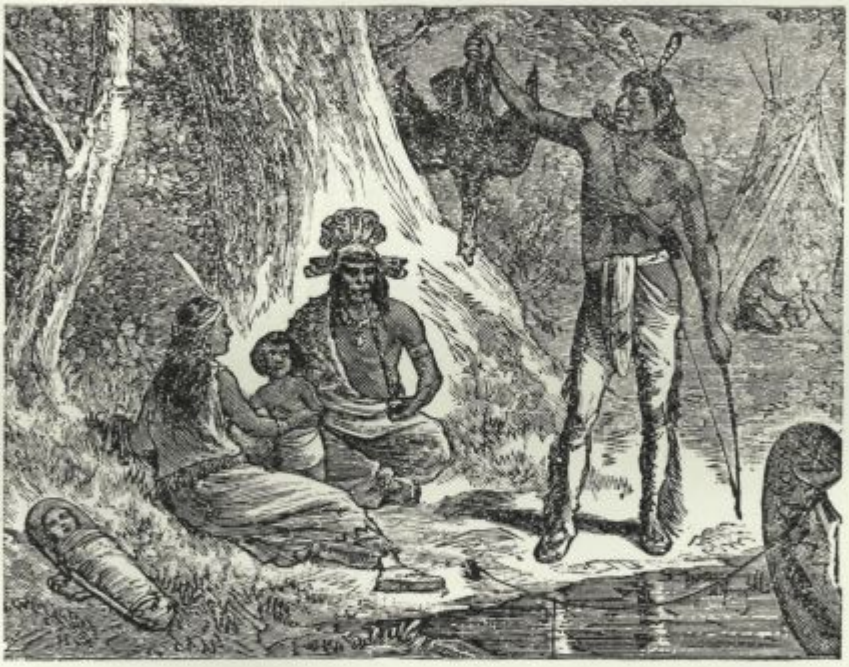
Prihodnji predsednik je bil Ruterford B. Hayes, ki se je rodil v državi Ohio in pripadal k republikanski stranki.

Njega je nasledil kot predsednik Jakob A. Garfield. V državljanski vojni je služil kot generalni major prostovoljcev. Garfield je bil republikanec, toda kmalu po vstoličenju mu je njegova lastna stranka delala veliko preglavic, ker se je cepila v radikalce in konzervativce.

Dne 2. julija l. 1881 je hotel Garfield odpotovati na počitnice. Komaj je stopil na kolodvor, ga je neki Karel J. Quiteau zavratno ustrelil. Quiteau je bil republikanec; umor je izvršil iz maščevanja, ker ni dobil mastne politične službe. Garfieldu je nasledil podpredsednik C. A. Arthur.

Skoraj leto dni po umoru je bil morilec Quiteau spoznan krivim umora in eksekutiran.

Dva in dvajseti predsednik je bil Grover Cleveland, pripadnik demokratične stranke. Demokratje so bili sa-

ŽIVLJENJE INDIJANCEV V GOZDOVIH

mega veselja kar iz sebe, ko so po štiri in dvajsetih letih zopet dobili administracijo v svoje roke. Pri vstoličenju predsednika so priredili izredno velike slavnosti.

Delavsko vprašanje je vedno bolj sililo v ospredje, in delavske organizacije so se hitro množile; imele so svoje konvencije, ter na teh sestavljale svoje zahteve. Dne 22. aprila l. 1886 je Cle-

INDIJANSKI POGLAVAR "SEDEČI BIK" V BOJNEM OKRASU

BITKA PRI REKI LITTLE HORNU

veland poslal kongresu izredno poslanico, v kateri mu je priporočal, naj sprejme odredbe, ki morajo ustrezati delavcem a obenem pa biti pravične za kapitaliste.

Pri volitvah l. 1888 je zmagala zopet republikanska stranka, in predsednikom je bil izvoljen Benjamin Harrison.

Dne 25. aprila l. 1890 je kongres sprejel postave z ozirom na svetovno razstavo v Chicagu v letu 1893; razstava je imela pričeti dne 1. maja l. 1893 in končati 30. oktobra istega leta.

V tem letu v mesecu decembru je hitel general Nelson A. Miles aretirati Sitting Bulla. Prišlo je do boja in v tem boju sta padla Sitting Bull in njegov sin "Vranja noga." Indijanci so poleg njiju imeli še šest mrtvih. Indijanci so bežali in pobrali ranjence s seboj. Miles je pa izgubil štiri može in kapitana Wallaca. Nekaj dni kasneje po teh bojih so se Indijanci vdali. Spoznali so, da so prešibki napram zveznemu vojaštvu.

Ti boji so se odigrali v Severni Dakoti. Indijanci so živeli v divjini in med njimi se je pojavila vera, da pride odrešenik, ki jih reši belopoltnikov. To vero je bil zlorabil Sitting Bull, da se še enkrat meri z belopoltniki. Zbral je okoli sebe okrog tri tisoč Indijancev, da udari po belopoltnikih, ki jih je sovražil. Mesto zmage je našel svojo smrt.

V letu 1891 se je ustanovila dne 4. maja ljudska stranka, ki je imela oficijelno ime "People's Party of the United States".

Glavne strankine zahteve so bile stopnjevaje naraščajoč dohodninski davek, ustanovitev poštnih hranilnic, podržavljenje železnic, brzojavnih in telefonskih naprav, direktna izvolitev zveznih senatorjev in svobodno kovanje srebrnega denarja. Poleg teh glavnih zahtev je imela stranka še druge reforme v svojem programu.

Kasneje v juniju je zborovala prohibicijska stranka. Zborovati je pričela dne 29. junija v Cincinnatiju. Stranka je predvsem zahtevala odpravo opojnih pijač, češ, da so te nasprotne civilizaciji.

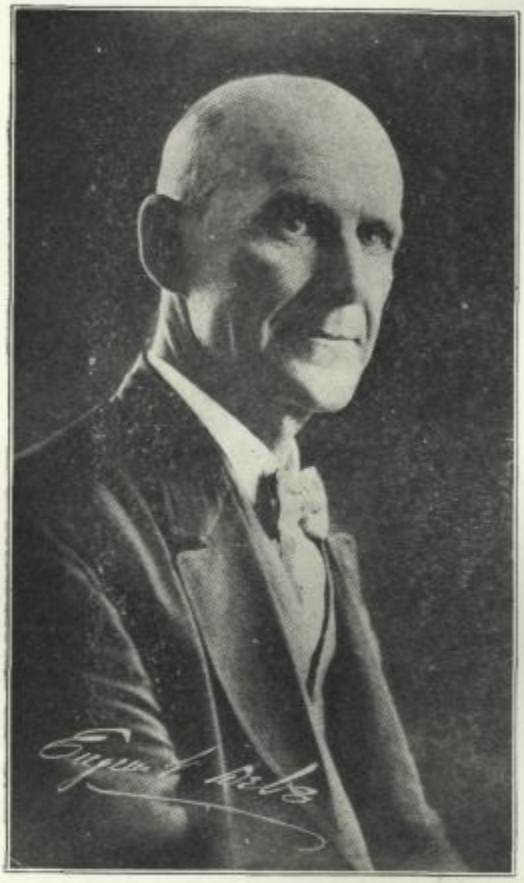
Tistega dne, ko je pričela zborovati prohibicijska stranka, je Carnegiejeva družba izprla svoje delavce, ker so se ti pričeli organizirati. Dne 6. julija so najeti pinkertonci brutalno napadli odpuščene in neoborožene stavkarje s strelnim in drugim orožjem. Večje število delavcev je bilo ubitih. Governer je po teh dogodkih pozval milico pod orožje, in dne 14. julija je miličarski general Snowden proglasil vojno stanje v Homsteadu.

V začetku leta 1893 je prišlo na Havajskem otočju po intrigah privatnih bizniških interesov do prvih resnih nemirov in homatij, katerih posledica je bila, da je havajsko ljudstvo izgubilo svojo neodvisnost in da je bilo Havajsko otočje anektirano po Združenih državah.

Pri volitvah v letu 1893 je bil izvoljen predsednikom zopet Grover Cleveland. Kongres je bil sklican k izrednemu zasedanju dne 7. avgusta, ker je bilo treba sprejeti nekaj nujnih postav. Pred sklicanjem kongresa k izrednemu zasedanju se je po deželi razvila strašna gospodarska kriza, zaradi katere so trpeli posebno delavci. Zapirali so tovarne in delavce odpuščali. Življenjske potrebščine so bile sicer po nizkih cenah naprodaj, a za delavce so bile nedosegljive, ker niso delali; tisti pa, ki so delali, so prejemali od 75 centov do $1.25 mezde na dan. Nekateri delavci so bili veseli, če so mogli delati za hrano in stanovanje.

Gospodarska kriza v letu 1893 je mogočno vplivala na razvoj zgodovine Združenih držav. Povzročila je zmešnjave v industriji, nezadovoljnost med delavci in farmarji na zapadu. Veliki privatni gospodarski interesi so uničili

slabejše privatne gospodarske interese, sami so pa prišli pojačani iz gospodarske krize. Izbruhnile so delavske stavke, kajti privatni bizniški interesi so poslabšali delovne razmere in znižali delavske mezde. Pričela je stavka v delavnicah Pullman Car kompanije blizo Chicaga; iz nje se je razvila splošna železničarska stavka. Člani Ameriške

EUGEN V. DEBS

železniške unije, kateri je predsedoval E. V. Debs in ki je imela svoje podružnice v sedem in dvajsetih državah in teritorijih, so zastavkali iz simpatije. V državi Illinois je bil tedaj governer Ivan P. Altgeld, ki ni hotel na zahtevo železniških magnatov odposlati milice v stavkovne kraje. Nato je predsednik Cleveland odredil zvezno vojaštvo v Illinois. Skliceval se je na to, češ, da je vojaštvo potrebno za vzdrževanje medržavne trgovine. Debs je bil aretiran in obtožen žaljenja sodišča in zarote. Stavka je bila zlomljena, ker so vanjo posegle zvezne oblasti. Med delavstvom je zavladala splošna nezadovoljnost, ki so jo demokratje občutili pri prihodnjih volitvah.

Volilna bitka v letu 1896 je bila huda. Svobodno kovanje srebrnega denarja je bilo sporno jabolko. Demokratje so bili poraženi, in za predsednika je bil izvoljen Wm. McKinley. Ob njegovem vstoličenju je bila prirejena velika slavnost. McKinley je sklical kongres k izrednemu zasedanju že 17. marca, ker je bilo treba predelati colninski tarif, ki je bil sprejet dne 24. julija in še istega dne podpisan po predsedniku.

Ob tem času so se Kubanci bojevali za svojo neodvisnost. Da zatre vstajo, je španska vlada odposlala na Kubo, generala Weylerja, ki je bil zaradi svoje krvoločnosti in brutalnega ravnanje s kubanskimi vstaši znan po vsem civiliziranem svetu.

V Havani je bila zasidrana ameriška bojna ladija "Maine". Dne 15. februarja jo je uničila strašna eksplozija, v kateri je 266 ameriških mornarjev in častnikov izgubilo življenje. Ta eksplozija je povzročila veliko ogorčenje med ameriškim ljudstvom. Združene države so poslale svojo komisijo, da preišče vzroke eksplozije. Po eden in dvajsetih dneh je predsednik predložil rezultat tiste preiskave kongresu. Poročilo je govorilo, da je eksplozijo najbrž povzročila morska mina. Sledila je izmenjava diplomatskih not med Združenimi državami in Španijo.

Španija ni hotela priznati ameriških zahtev in sledila je vojna med Združenimi državami in Španijo. Predsednik McKinley je izdal proklamacijo za sto pet in dvajset tisoč prostovoljcev, ameriškemu brodovju pa je bilo

ukazano operirati proti Filipinskemu otočju, Kubi in Portoriku.

Z bojišča so pričela kmalu prihajati poročila. Admiral Dewey je dne 1. maja 1898 premagal špansko brodovje v Manili. Osvojil je devet španskih bojnih ladij v pomorski bitki, v kateri so španskim ladijam pomagale tudi trdnjave na kopnem.

Pričele so operacije na Kubi. Ameriška armada se je izkrcala na otoku. Ameriškemu brodovju pred Kubo je zapovedoval admiral Sampson, španskemu pa admiral Cervera. Dne 19. maja je izvedel ameriški admiral, da je špansko brodovje, katerega je zaman iskal v kubanskih in bližnjih vodah, v Santiagu de Cuba. Ameriški admiral je ukazal ob vhodu v pristan Santiago de Cuba potopiti ameriško ladijo "Merimac", da se tako zamaši špansko brodovje v pristanu. Na kopnem je zapovedoval general Shafter, ki je pričel izkrcavati armado, da z njo oblega Santiago de Cuba, v katerem je bila osredotočena največja španska vojaška sila. Ameriška armada je delala vedno ožji krog okoli trdnjave in po bojih dne 2. julija je bilo jasno, da se Santiago de Cuba ne more več dolgo zdržati.

Dan kasneje je skušal španski admiral Cervera uteči iz pristana. Nepričakovano se je pojavil izven luke. Torpedno brodovje, kateremu je zapovedoval komodor Schley, je bilo najbližje, ko je prišlo špansko brodovje iz pristana. Komodor Schley ni pomišljal, kaj naj stori, ampak je takoj pričel obstreljevati sovražno brodovje in preden je prišlo ameriško bojno brodovje na pomoč in se razvrstilo v bojno črto, je bila že izvojevana zmaga za Američane. Na španskih ladijah je izbruhnil ogenj, in ko je španski admiral opazil, da ni nobenega upanja, da ubeži, je ukazal obrniti ladije z rilci proti obrežju. Španski pomorščaki in častniki so skušali v čolnih uteči na kopno; tam so jih pa čakali in prijeli ameriški vojaki. Le dve uri sta minili, odkar je priplulo špansko brodovje iz pristanišča, pa je bilo že uničeno.

Dne 12. julija je dospel ameriški general Miles pred Santiago de Cuba, da prevzame vrhovno poveljništvo; dne 14. julija se je pa španski general Toral, ki je zapovedoval v Santiagu de Cuba, vdal z 12,000 možmi. Otok Portoriko je bil kmalu in z majhnimi žrtvami osvojen.

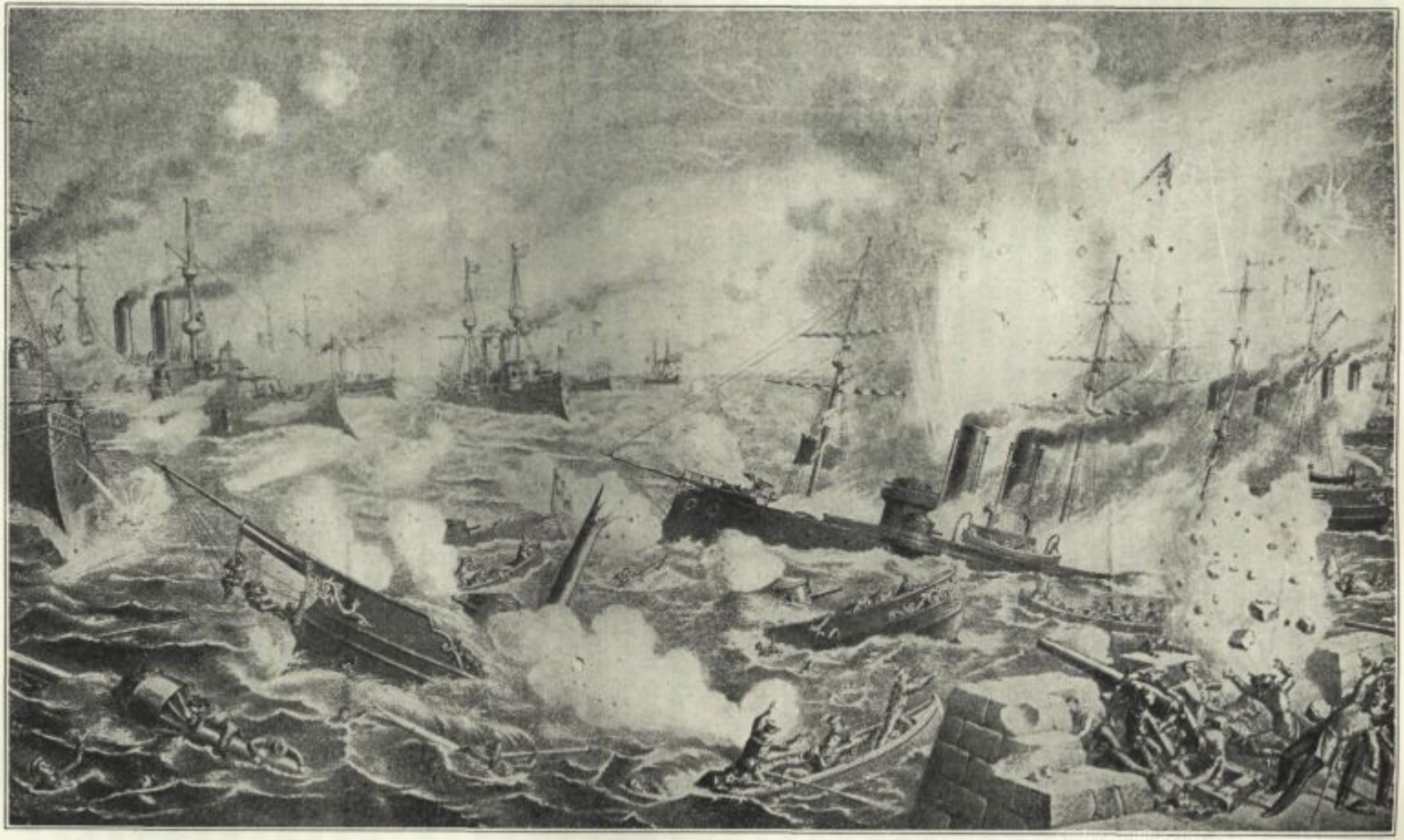
Po teh zmagah so se pričela mirovna pogajanja. Španija se je odpovedala svoji oblasti na Kubi in odstopila Združenim državam otoka Portoriko, Guam in Filipinsko otočje. Ameriška vlada je plačala Španiji dvajset milijonov dolarjev odškodnine.

Vojna na Filipinskem otočju še ni bila končana, ker se je na Filipinskem otočju pojavil upor domačinov proti Američanom. Duša temu uporu je bil Emilio Aguinaldo. Po hudih in krvavih bojih je bila vstaja zadušena in Aguinaldo ujet.

V letu 1900 so se pojavili boksarski nemiri na Kitajskem. Združene države so se udeležile z drugimi tujezemskimi državami vred ekspedicije proti boksarjem.

Pri volitvah v letu 1900 je bil Mc Kinley zopet izvoljen predsednikom, Teodor Roosevelt pa podpredsednikom.

Dne 6. septembra l. 1901 je predsednik McKinley posetil panameriško razstavo v Bufallu. Pri tem obisku ga je umoril neki Czolgocz, ki je bil rojen v Ameriki, njegovi predniki so se izselili z Ogrskega v Ameriko. Za umor ni navedel nobenega tehtnega vzroka, in kakor se je izjavil, je sam volil McKinleyja predsednikom. Nekateri so trdili, da ni bil pri zdravi pameti, drugi, da je anarhist, tretji, da je bil nezadovoljnež, ki ni sam vedel, kaj hoče. Morilec je bil obsojen na smrt in bil usmrčen na električnem stolu v ječi v Auburnu.

VELIKA ZMAGA AMERIŠKE MORNARICE PRI CAVITE V MANILA ZALIVU

Smrtna obsodba je bila izvršena 29. oktobra istega leta.

Po McKinleyjevem umoru je podpredsednik Teodor Roosevelt prevzel predsedniške posle.

Ameriška kanalska komisija, kateri je bilo naročeno, naj izvrši študije za prekop prek ameriške zemeljske ožine, je poročala v letu 1901. da bi bilo bolje, če bi zgradili nikaragvaški kanal mesto panamskega, ker zahteva francoska delniška družba previsoko vsoto za odstop svojih pravic. Po tem poročilu so došle informacije, da se francoska delniška družba zadovolji z manjšo odškodnino. Na podlagi tega je bila v kongresu sprejeta Spoonerjeva predloga, ki je dajala predsedniku oblast kupiti od panamske družbe lastninske pravice, a od Kolombije pa šest milj široki zemeljski pas po prilični ceni. Predsednik je s potrebnim pritiskom pridobil pravice francoske družbe, ali Kolombia ni hotela potrditi pogodbe. Na to je izbruhnila meseca novembra l. 1903 v Panami revolucija. Združene države so odredile bojne ladije v panamsko vodovje z nalogo, skrbeti za vzdržavanje prometa prek zemeljske ožine. Oborožene čete niso smele stopiti na kanalsko ozemlje, Panama je pa oklicala svojo neodvisnost od Kolombije. Dvanajst dni kasneje so Združene države sklenile z njo pogodbo za zgradbo prekopa. Plačale so ji deset milijonov dolarjev, vrhtega pa še $250,000 letnine; izplačevanje le-te se je imelo pričeti deset let kasneje. Obenem so tudi garantirale neodvisnost nove republike. Pogodba je bila podpisana dne 3. februarja l. 1904 in graditev prekopa je pričela v letu 1907.

V začetku dvajsetega stoletja so se pričeli razvijati mogočni industrijski trusti v Združenih državah, ki so zahtevali popolno neodvisnost od vsake vladne kontrole. Bogati viri naravnega bogastva so prehajali v privatne roke. Bogastvo se je pričelo hitro osredotočevati v rokah poedincev — bankirjev in industrijskih magnatov; konkurenca je bila vedno bolj ubita. Iz teh pojavov se je izcimila zahteva po nacijonaliziranju glavnih industrij, predvsem pa železnic in premoga.

Na sled so prišli tudi veliki korupciji v zemljiščnem in poštnem uradu. Na Roosevelta so pritiskali, da so prikrije škandal; toda on se ni vdal temu pritisku, nego še pomagal, da je bila preiskava uvedena. Dva zvezna senatorja sta bila spoznana krivim korupcije.

Roosevelt si je pridobil toliko zaupanja med ljudstvom, da je bil v letu 1904 z veliko večino izvoljen za predsednika Združenih držav. V petih državah na zapadu je vprav Rooseveltova popularnost pripomogla, da so bili demokratje poraženi. Ob času druge Rooseveltove administracije se je rodila opozicija v republikanski stranki proti takozvani stari gardi, ki je hotela pri vseh vprašanjih odločati, kakšna bodi politika republikanske stranke.

V letu 1908 je bil izvoljen predsednikom Viljem Taft. Ta je kandidiral na programu sprejetem na konvenciji republikanske stranke pod pritiskom opozicije, ki je soglašala z Rooseveltovo politiko.

Republikanska stranka je zmagala z veliko večino pri volitvah, a večino mandatov je obdržala stara garda, ki je hotela določati strankino politiko. To je povzročilo spor z opozicijo, katere člani so se nazivali progresivni republikanci. Nastali so spori med staro gardo in progresivci, in posledica tega je bila, da so se progresivci in demokratje večkrat združili v kongresu, in da ni šlo vse tako, kakor si je želela stara garda. V republikanski stranki je tako narasla opozicija, da se je ustanovila nova progresivna stranka, ko je Taft drugič kandidiral. Progresivna stranka je nominirala Roosevelta za svojega predsedniškega kandidata. Razcepitev v republikanski stranki je

povzročila, da sta bili republikanska in progresivna stranka poraženi, za predsednika pa izvoljen demokrat Woodrow Wilson.

V letu 1914 je pričela svetovna vojna. Avstro-ogrska monarhija je napovedala vojno Srbiji dne 27. julija l. 1914. Nato so sledile vojne napovedi vse križem, in preden se je končalo leto 1914, je bilo izrečenih sedemnajst vojnih napovedi, v letu 1915 jih je pa sledilo še šest.

Dne 5. avgusta l. 1914 se je predsednik ponudil za posredovalca, da bi preprečil vojno, a zdi se, da je bilo prepozno, kajti vojne napovedi so švigale semintje, in njegov glas je ostal glas vpijočega v puščavi.

Svetovna vojna je vplivala na trgovino in industrijo v Združenih državah. V industriji je nastala stagnacija, dokler niso pričela prihajati naročila za obleko, municijo, živež in druge potrebščine za zavezniške države.

Dne 7. maja 1915 je nemška potapljača potopila britski parnik "Lusitania". Izgubljenih je bilo več človeških življenj. Dne 11. maja se je predsednik posvetoval s svojim kabinetom glede tega dogodka. Dne 15. maja istega leta je državni tajnik Bryan odposlal noto nemški vladi, v kateri je zahteval pojasnilo zaradi potopa parnika "Lusitania". Nemška vlada je dne 28. maja odgovorila, da so bile na parniku kanadske čete in 5,400 zabojev municije, in da se je parnik tako hitro pogreznil zato, ker je eksplodirala municija, ko ga je zadel torped.

Dne 8. junija je podal državni tajnik Bryan svojo resignacijo. Na njegovo mesto je prišel Lansing, ki je dne 9. junija odgovoril na nemško noto. Potopljeni so bili še drugi ameriški parniki, in note so se izmenjavale. Ljudstvo v Ameriki je bilo proti vojni.

V začetku leta je bila brezposelnost izredno velika. Biro za delavsko statistiko Združenih držav je ocenil, da je bilo samo v New Yorku 398,000 oseb obojega spola brez dela. Mesto je tedaj štelo 2,455,000 takih prebivalcev, ki se prehranjujejo z mezdo. Štetje se je pričelo dne 30. januarja l. 1915 in se končalo 17. februarja v istem letu.

Leto 1915 je bilo zelo nesrečno za rudarje. Eksplozije in druge nesreče so ubile 240 rudarjev. Razstrelba v premogovniku v Boomerju, W. Va. je ubila šestnajst rudarjev, ona v premogovniku v Boswellu, Pa., osemnajst, eksplozija smodnika v rudniku Mountain Mine v Buttu, Mont. petnajst, ona v premogovniku v Carlislu, Pa. eden in dvajset, eksplozija v premogovniku v Christopherju, Ill., osem, v premogovniku v Elizabethi, Pa., se je smrtno ponesrečilo osem rudarjev, ker se je utrgala železna vrv pri dvigalu, eksplozija v premogovniku v Panami, Ill., enajst, ona v premogovniku v Ravensdalu, Wash., štiri in trideset in eksplozija v premogovniku v Thurmondu, Va., 109 rudarjev. Vseh rudarjev se je v tem letu smrtno ponesrečilo 2,625, vseh delavcev v vseh industrijah in obojega spola pa 23,065.

V letu 1916 je bila vojna med Združenimi državami in Mehiko komaj odvrnjena. Mehikanski banditje so ubijali ameriške državljane na obeh straneh reke Rio Grande. Dne 8. marca l. 1916 je Pancho Villa napadel s 1,500 banditi ameriško mestece Columbus v Novi Mehiki, ki je imelo majhno ameriško posadko. Banditje so ubili devet civilistov, med njimi eno žensko, oropali več trgovin in podtaknili ogenj na več krajih, nakar so z nagrabljenim plenom izginili. Ta napad je povzročil, da so v Washingtonu takoj podvzeli potrebne korake, da se v bodočnosti ne ponove taki roparski napadi. General John J. Pershing je vodil močno vojaško ekspedicijo v Mehiko, da kaznuje mehiške bandite, ob meji je pa bilo razpostavljenih 18,000 mož pod poveljništvom generala Frederick Funstona.

Dogovor med ameriškimi in mehiškimi komisarji, ki so se sešli dne 6. septembra v New Londonu, Conn., je šele odvrnil vojno nevarnost. General Pershing se je vrnil s svojo ekspedicijo v Združene države, in po dogovoru je ameriška armada patruljirala meje na ameriški strani, mehiška pa na mehiški, da se preprečijo nadaljni vpadi mehiških banditov. Ameriški in mehiški komisarji so podpisali dogovor šele 24. novembra. Villa je v tem času še enkrat poizkusil svojo banditsko srečo. Napadel je Chihuahuo v Mehiki dne 16. septembra, a je doživel tak poraz, da je moral bežati v svoja skrivališča.

Volilna bitka 4. novembra je bila zelo srdita. Obe stari stranki sta napeli vse sile, da porazita druga drugo. Kandidat demokratske stranke je bil Woodrow Wilson, republikanske pa Charles Hughes. Za Wilsona je bilo oddanih 9,116,473 glasov, za Hughesa pa 8,543,368.

Razmere med Združenimi državami in Nemčijo so se čedalje bolj ostrile, in bilo je le še vprašanje časa, kdaj napovedo Združene države Nemčiji vojno.

Dne 2. aprila l. 1917 se je kongres sešel k izrednemu zasedanju, da podvzame akcijo glede vojne, kakor so jo ustvarile razmere. Predsednik je nagovoril kongres v dolgem govoru, v katerem je poudarjal, da so Američani prijatelji nemškega ljudstva, ter opozoril na nevarnost pred avtokracijo, ki razpolaga z veliko organizirano silo po svoji volji. Po končanem predsednikovem govoru sta obe kongresni zbornici sprejeli rezolucijo, s katero je bilo oklicano vojno stanje med Združenimi državami in Nemčijo. Šest senatorjev je glasovalo proti rezoluciji, in senator La Follette je govoril tri ure proti nji. Poudarjal je, da se ima Nemčija pravico posluževati neomejenega vojskovanja s potapljačami. V kongresni zbornici je glasovalo 50 kongresnikov proti resoluciji, med njimi socijalist Meyer London in edina kongresnica Jeannette Rankin. Socialist Meyer London je izrabil tudi svoj čas, dovoljen mu po opravilniku, da je govoril proti vojni. Po sprejemu vojne rezolucije je predsednik izdal vojno proklamacijo.

Vojne priprave so se pričele z vso hitrico. Izdan je bil oklic za prostovoljce, in kongres je dovolil potrebni denar v vojne namene. Sprejet je bil tudi zakon proti špijonaži, ki pa ni zadel samo špijonov, ampak tudi delavske organizacije, strokovne in politične, kar pričajo kasnejše obravnave proti članom socialistične stranke in sindikalistične organizacije I. W. W.

Dne 7. decembra l. 1917 je bila na priporočilo predsednika Wilsona napovedana vojna Avstro-Ogrski.

Dne 12. novembra je predsednik Wilson stopil pred delegate, zbrane na konvenciji Ameriške delavske federacije v Buffalu, N. Y. Zgodilo se je prvič v zgodovini Združenih držav, da je zvezni predsednik govoril na konvenciji strokovno organiziranih delavcev.

Dne 14. maja 1917 je predsednik Wilson naznanil, da odpošlje eno divizijo regularne armade v Francijo brž ko mogoče. Pred njo pa je odšel v Francijo general Pershing s svojim štabom. Dne 27. junija je bilo naznanjeno, da so se izkrcale prve ameriške čete v Franciji pod poveljništvom generalmajorja William F. Siberta.

Kongresna zbornica je sprejela z 282 glasovi proti 128 glasovi Webbovo rezolucijo, ki je privedla zadevo do ratifikacije prohibičnega amendmenta k zvezni ustavi.

Belopoltniki so izzivali zamorske vojake, ki so bili nastanjeni v Texasu. Dne 23. avgusta l. 1917 je prišlo do rabuke z zamorskimi vojaki 24. zveznega pešpolka. Udeležilo se je je okrog 150 zamorskih vojakov. Provokacijo je izvršil neki policaj, ki je aretiral neko zamorko in pretepel dva zamorska

vojaka, ko sta bila v službi. To je podžgalo druge zamorske vojake, da so se oborožili, in da je prišlo do boja. V tem boju je padel tudi kapitan Mattes. Zamorski vojaki so prišli pred vojni sod, in obravnava je bila tajna. Trinajst obtoženih vojakov je bilo obešenih dne 11. decembra ob 7:17 zjutraj na vojaški rezervaciji Fort Sam Houstona, 41 obsojenih v dosmrtno ječo, eden na eno leto trdega dela, trije na dve leti trdega dela, pet pa oproščenih.

Vseh obtožencev je bilo tri in šestdeset.

Dne 11. novembra l. 1918. je bilo podpisano premirje, in predsednik Wilson je naznanil kongresu, da je vojna končana. Ljudstvo je povsod z velikim navdušenjem pozdravilo konec vojne.

Vsa ameriška oborožena sila v vojnem času je štela 4,800,000 mož in častnikov. Od teh jih je šlo čez morje 2,086,000. Na francoskih bojiščih se jih je bojevalo 1,390,000. Meuse-argonske bitke, ki je trajala 47 dni, se je udeležilo 1,200,000 Američanov. V teh bojih so znašale ameriške izgube v ranjencih in mrtvih 120,000 mož in častnikov. Američani so se udeležili v celem trinajst bitk v Franciji. Izgube v mrtvih so znašale 50,000, v ranjencih pa 236,000. Za različnimi boleznimi je umrlo 56,991 Američanov. Vojni stroški so znašali $21,850,000,000.

V novembru l. 1920. so se vršile predsedniške volitve. Republikanska stranka je naredila velike obljube ameriškemu ljudstvu in zmagala z veliko večino. Za predsednika je bil izvoljen Warren Gamaliel Harding.

Frank L. Polk, ki je nadomestoval državnega tajnika Robert Lansinga, ko se je ta mudil na mirovni konferenci v Parizu, je naznanil, da je zadostno število držav ratificiralo prohibični ustavni amendment, katerega je kongresna zbornica inicijatirala 17. decembra l. 1917, zvezni senat pa 1. avgusta 1917; kasneje je bil amendment spet malo prenarejen v zbornici in senat ga je ponovno sprejel dne 18. decembra istega leta. In 16. januarja l. 1920 je postala prohibicija postavna.

Dogodki v letu 1921 in 1922 so pokazali, da je republikanska stranka napravila sicer velike obljube, izvedla pa nobene. V stranki je nastala opozicija, organizirala se je farmarsko-delavska in druge nove opozicijonalne stranke. Ustanovile so se razne komunistične stranke. Proti tem so pričela preganjanja; posebno so pa bili preganjani tujezemski delavci, če so izjavili, da so komunisti! Ljudska nezadovoljnost se je pokazala že pri kongresnih volitvah v jeseni. Republikanska večina v kongresu se je precej skrčila. Nadomestne volitve niso republikanski stranki prinašale drugega kot poraze.

V letu 1923 se je odpravil predsednik Harding na potovanje v Alasko. Spotoma je imel več govorov v raznih krajih, da potolaži ljudstvo, ki je bilo vedno bolj nezadovoljno z režimom republikanske stranke. Na teh shodih je govoril o železniškem vprašanju. Na povratku iz Alaske je dne 2. avgusta nepričakovano hitro umrl v San Franciscu, Cal. Zadela ga je kap. Nasledil ga je podpredsednik Calvin Coolidge. Vest o predsednikovi smrti je prejel dne 2. avgusta nekaj minut pred polnočjo. Dne 3. avgusta ob 2:45 zjutraj je prisegel pred svojim očetom kot javnim notarjem, da bo zvesto spolnjeval predsedniške dolžnosti in branil ustavo Združenih držav.

V republikanski stranki se je zopet pojavila opozicija. Skupne opozicijonalne stranke so v jeseni leta 1924 kandidirale zveznega senatorja Robert La Folletta za predsednika Združenih držav. Prejel je okrog pet milijonov glasov, za predsednika je pa bil izvoljen Calvin Coolidge, kandidat regularnih republikancev.

XVI. POGLAVJE.

Kakšna bo bodočnost Ameriške republike? Kako se bodo razvijale gospodarske razmere v nji? Ali pojde ameriško ljudstvo stopnjema naprej po teh hudih bojih, ki jih ima za sabo? Ali se bodo družabne razmere in oblike v Ameriški republiki vedno bolj spopolnjevale in se bližale popolnosti, ali se zgodovina zopet ponovi kot pri drugih starih narodih, ki so dosegli gotovo stopnjo v razvoju, nato pa nazadovali?

Razmere po vsem svetu se izboljšujejo. To izboljšanje prihaja včasih tako počasi, da ga ne opazimo, potem pa zopet hiti naprej. Reakcijonarne sile se povsod ustavljajo napredku in tako se bodo tudi v Ameriški republiki. Ampak če bo ameriško ljudstvo tako na straži za svobodo, kot so bili očetje republike, se nazadnjaškim silam ne po posrečilo ustaviti napredka, še manj pa ukovati ameriško ljudstvo zopet v sužnost.

Ameriško ljudstvo ne sme pozabiti, da izvira vse bogastvo iz dela. Brez tega bi bil svet pust in prazen, tičal bi v najglobljem barbarizmu.

Pozabiti ne sme, da je splošen pouk potreben, da se civilizacija izpopolnjuje, in da nastajajo v človeški družbi boljše forme, kjer znanost postaja splošna. Spopolniti je treba učna sredstva tako, da bodo otroci vseh državljanov imeli enako priliko do najvišje izobrazbe.

Ameriško ljudstvo mora imeti pred očmi dejstvo, da so iskali prvi zavetja na ameriških tleh tisti, ki so bili v Evropi preganjani zaradi svojega verskega in političnega prepričanja. Vprav med temi preganjanci in njihovimi potomci so zrastli najboljši bojevniki za svobodo. Čuvati se mora pravico svobodne misli, svobode govora, tiska in zborovanja.

To so glavni pogoji, ki so potrebni, da ameriško ljudstvo ne bo nazadovalo, ampak napredovalo, da naposled doseže najvišjo stopnjo človeške kulture.

Delavsko gibanje

Drugi Del

I. POGLAVJE.

Zgodovina Amerike ne pokazuje staremu svetu samo, da se da divjina hitro spremeniti v poljane in da na nji hitro vzklije najbolj razvita industrija, ampak tudi to, da ni treba iti človeški družbi skozi vse dolgotrajne razvojne stopnje, če obstoje gotovi pogoji za hiter razvoj. Vzroki za ta pojav v človeški družbi so zelo enostavni. Kadar se selijo deli ali skupine narodov zaradi gospodarskih, političnih, verskih ali drugih v človeško življenje globoko posegajočih vzrokov v tuj in nepoznan svet, tedaj so to ljudje, ki so najpogumnejši, najpodjetnejši in najdelavnejši, izkratka ljudje, ki nimajo strahu pred neznanimi nevarnostmi v tujini, ljudje, prežeti z mislijo, da premagajo vse ovire in težkoče v tujem svetu. Taki ljudje imajo skušnje, katere so si pridobili tam, kjer so poprej živeli. Odločili so se v novem svetu na podlagi tistih izkustev delati in ustvarjati po svoje in boljše kakor v narodu, ki so ga zapustili.

Med izseljenci, ki so prihajali in še prihajajo v Ameriko, so tudi ljudje, katere ženejo v tujino drugi vzroki, kot jih navajam tukaj. A ti so izjema, ki potrjuje pravilo, da je večina izseljencev prišla v Ameriko z namenom, da si z delom ustvari boljše življenjske razmere, kot jih je pustila za sabo v starem kraju.

Prvi naseljeniki, ki so prišli v Ameriko, so s sabo prinesli življenjske šege in navade iz starega kraja. Obenem je pa v njih gorela želja, da te življenjske šege in navade, ali socijalni red, kakršen je bil v Evropi, popravijo, izboljšajo in če mogoče tudi nadomestijo z novim.

Želja prvih izseljenikov je bila, da postanejo samostojni gospodarji v novem svetu. Ako bi bilo samostojno gospodarstvo odvisno le od želje ali od tega, da ima vsako posestvo svojega gospodarja, tedaj bi se bila ta želja prav lahko izpolnila. Neobdelanega sveta je bilo v Ameriki toliko, kolikor daleč so nesle človeške oči. A nečesa ni bilo; nedostajalo je namreč človeških delavnih moči, poljedelski stroji pa tudi še niso bili razviti tako, da bi lahko posameznik obdelal veliko sveta. Izseljenec je lahko za majhno vrednost dobil toliko sveta, kolikor ga je imel v stari Evropi grajščak, toda primanjkovalo mu je sredstev, s katerimi bi ga lahko toliko obdelal, da bi mu nosil velik dobiček. Kajti tega je moral deliti z delavcem, ki mu je pomagal obdelati svet. Mezde takrat niso bile velike, a izseljenikom so se te mezde zdele previsoke, ker so jim krčile dobiček, ki ga jim je prinašal obdelani svet.

Med belopoltnimi izseljenci tudi ni bilo lahko najti ljudi, ki bi radi služili kot hlapci ali dekle. Kajti tudi njim sta bili šuma in prerija odprti, kot izseljenikom, ki so prinesli nekaj premoženja s sabo ali ga pridobili na drug način. In ker je bila mezda tako nizka, se ni nihče ponujal v službo kot hlapec ali dekla nego je rajši poiskal košček sveta, da ga je obdeloval zase. V rekah in jezerih je bilo veliko rib, v šumi in preriji pa veliko divjačine, ki ni dajala samo živeža za prehranitev, ampak od nje so bile uporabne tudi kože, katere so strojili, da so iz njih izdelovali obučo in obleko.

Prvi izseljenci so torej najemali delavce, da pomnože dohodke od svojih kmetij in podjetij. Izbrali so si najcenejšo in najstarejšo obliko za najemanje delavnih moči: služinčad in sužnje. Na jugu, kjer so se razprostirale velike plantaže, je cvetela sužnost, katera je

bila odpravljena šele v državljanski vojni.

Na severju je bilo drugače. Prebivalci so bili večinoma mali kmetovalci ali farmarji, nekaj se jih je pečalo z lovom divjačine, rib, zopet drugi so postali mornarji in trgovci. Rokodelcev je bilo malo, in farmarji so si morali izdelovati sami orodje, ki so ga potrebovali na kmetiji. Platno so izdelovali doma, kakor so to delali na kmetih na Slovenskem še sredi devetnajstega stoletja. Orodje je bilo seveda primitivno. Postavili so tudi žage in zgradili mline za mlenje zrnja in strojarne za strojenje živalskih kož. V takih razmerah se ni mogla razviti obrt v toliki meri in po tistih potih kot v večjih evropejskih mestih.

Poleg sužnjev najdemo še pogodbene in mezdne delavce.

Oblasti v Novi Angliji so seveda posegale v socijalno življenje. Izdajale so odredbe, kako se naj oblačijo, na kakšen način naj imajo pristrižene lase, kako se naj zabavajo, kako sprejemajo in zabavajo goste, kako visoka naj bo mezda, in kako naj se obnašajo ob nedeljah.

Pomožno sodišče v koloniji Massachusetts je v avgustu 1630 določilo mezdo rokodelcem,kakor n. pr. tesarjem, zidarjem in žagarjem. Kmalu nato so bile te odredbe preklicane. Leta 1633 so zopet poskušali določiti mezdo rokodelcem. Določili so okoli petdeset centov dnevne mezde. Razne občine so izdajale mezdne odredbe za navadne delavce. Kaznovana sta bila delodajalec in delojemalec, ako je bila kršena mezdna odredba. Splošno sodišče je pač menilo, da "osebe, ki imajo malo vesti, preveč izsiljujejo." Šele leta 1634 so kolonijalne oblasti preklicale kazen, ki je bila naložena osebam, katere so plačale večjo mezdo, kot je bila določena. Dovoljeno je bilo, da vsako mesto izbere tri osebe, katerim se predloži mezdni spor v reševanje. Leta 1640 so padle cene produktom, in splošno sodišče je takoj odredilo znižanje mezde. Tudi v Connecticutu so v raznih mestih oblasti določale mezdo. Mezdno vprašanje je bilo ravno tako pereče takrat kot danes. Reševali so ga, toda rešili ga niso. Oblasti so končno prenehale določati mezdo.

Ob času ameriške revolucije so bili posebno trdi časi za delavce. Ako je kdo trpel v revoluciji, tedaj so najbolj trpeli delavci. Mezde so bile nizke, cene pa visoke. Delavske koče so bile zelo siromašno opremljene. Še poda ni bilo v njih, in tla so bila napravljena iz stlačene ilovice, na kateri je bil posut droban pesek. Stene so bile iz sirovih debel, razpoke so pa bile zamašene z ilovico in mahom. Ognjišče je bilo dostikrat tam, kjer so ljudje spali. Marsikatera delavska koča je bila brez dimnika, in dim se je valil iz nje, kjer si je pač našel pot na prosto. Tudi hrana je bila zelo priprosta in se ni prav nič ločila od siromašnega slovenskega kmeta v devetnajstem stoletju na Kranjskem. Mogoče je meso malo večkrat prišlo na mizo kot pri slovenskem kmetu v starem kraju. V drugem pa ni bilo razlike. Obleka je sestala iz irhastih hlač, srajce in jopiča iz blaga, ki je bilo na trgu po najnižji ceni. Poleg tega so takrat delavca tlačile še druge naprave, katerih današnji delavec ne pozna. Ako je delavec zabredel v dolgove, ga je dal lahko njegov upnik zapreti. Delavci takrat niso šteli nič. Imeli niso lastnine, zato so bili tudi brez volilne pravice.

Cehovstvo ni bilo tako razvito kot v Evropi. Prvi so ustanovili svoj ceh čevljarji v Bostonu. Inkorporirali so se v koloniji Massachusetts l. 1648. Sodarji so se tudi organizirali v svojem cehu. Delavske zavednosti je bilo prav malo med tedanjimi rokodelci, kajti čevljarji so se organizirali v cehu, da bodo lažje kontrolirali manj sposobne tovariše. Cehovski odborniki so imeli gotove pravice za kaznovanje delavcev, ki so izdelali slab produkt. Organizacija ni toliko služila delavcem, kolikor je služila de-

lodajalcem, kajti oblasti so si pridržale pravico preiskati in odpraviti krivice.

Šele v osemnajstem stoletju so se pričele razvijati organizacije, ki so kazale znamenja delavske strokovne organizacije. V začetku osemnajstega stoletja so se organizirali delavci, ki zasmolijo špranje na ladijskih krovih. Namen njih organizacije je bil političen in ne gospodarski. Kasneje so se organizirali tiskarji in začetek je bil storjen v New Yorku leta 1776. V Philadelphiji so se organizirali čevljarji v letu 1794. Svoji organizaciji so dali ime "Federal Society of Journeymen Cordwainers." V letu 1799 je ta organizacija zastavkala in stavka je trajala približno deset tednov. Bila je organizacija, ki je varovala interese svojih članov in o kateri se lahko reče, da je bila prva delavska strokovna organizacija, podobna današnjim unijam. Ladijski tesarji v New Yorku so se organizirali leta 1803, tri leta kasneje so pa tesarski delavci in krojači ustanovili svoji društvi. Vse je bilo na šibkih nogah, in organiziranje se je pričelo šele po vojni z Veliko Britanijo v letu 1812.

Pogodbeni delavci in posli so se delili zopet v tri vrste. Bili so prostovoljni delavci ali posli, ugrabljene osebe, kriminalci in sužnji. Ugrabljenje mornarjev je bilo v navadi še do leta 1900, ki se je pa ločilo od ugrabljenj pred sto leti in se tudi ni vršilo na tako brutalen način. Ugrabljenje mornarjev se je v kasnejših letih vršilo v Ameriki, dočim so pred sto leti ugrabljali ljudi v Evropi, da so jih prepeljali v Ameriko kot pogodbene posle ali delavce.

Prostovoljni delavci in posli so navadno napravili pogodbo za eno leto. Za enoletno garanje pri tujem gospodarju so prejeli vožnjo čez ocean do določenega kraja zastonj. Med temi prostovoljnimi delavci in posli je bilo precej rokodelcev, ki so prišli iskat sreče v Ameriko.

Ugrabljenje delavcev in poslov je bilo posebno v navadi na Angleškem ob času Karla II. Kradli so dečke in deklice siromašnih staršev. Zgodovinarji in kroniki trdijo, da je bilo samo v letu 1670 ugrabljenih do deset tisoč oseb. Kaznovanje za ta prestopek je bilo zelo milo. Ako so prijeli zločinca, ki je na ta način spravljal ljudi v Ameriko, je bil obsojen navadno na majhno denarno globo, dasiravno so takrat kaznovali tatvino lastnine s smrtjo. To pokazuje, da je bil takrat več vreden star in izmučen konj ali hleb kruha kot pa siromašen človek. Bila je fevdalna doba, in takrat so kaznovali ljudi s smrtjo, ki so bili tako drzni, da so se dotaknili tuje lastnine. Za ugrabljenega in prodanega siromaka se niso brigali, kajti rekli so, da na plantažah potrebujejo delavne moči. Nekateri so celo odobravali tak človeški rop, češ, da služi dobrim namenom.

Deportirali so tudi kriminalce v Ameriko, da bi delali na plantažah in farmah. Seveda niso prizanašali tudi agitatorjem, ki so agitirali za ljudstvu koristne stvari. Na ta način se je Anglija znebila kriminalcev in agitatorjev, ki so bili nevarni fevdalizmu. Sprejete so bile celo postave, ki so legalizirale deportiranje kriminalcev in neljubih oseb v Ameriko.

S posli so tako ravnali kakor grajščaki na Slovenskem s tlačani. Ako niso ubogali, jih je gospodar lahko pretepel, a ni se mu pa bilo treba bati, da bi ga zaradi tega zadela kazen. Ubeglega posla so privedli nazaj in zanj so veljale postave kot za ubežne sužnje. Bile so pač trde postave za posle, in le nekatere kolonije so sprejele postave, da zabranijo brutalno ravnanje s posli in da mora gospodar skrbeti za izobrazbo mladih poslov in delavcev.

Gospodarji so nalagali pogodbenim poslom toliko dela, kolikor so mogli. Izkoristiti so jih hoteli, dokler je bila veljavna pogodba, ki jim je dajala moč,

da izkoriščajo njih delavno moč. Pri nekaterih gospodarjih so posli več trpeli kot sužnji. Ker so posli po preteku pogodbe postali svobodni delavci, so jih izkoriščali do skrajne meje. Naseljevanje za belopoltne siromake ni bilo v kolonijalnih časih tako rožnato, kot je danes.

Plantaže v južnih državah so obdelovali zamorski sužnji, in tamkaj so vladale prave fevdalne razmere. V trgovino z zamorskimi sužnji je bil zapleten celo angleški kralj Jurij III., proti kateremu so se Američani uprli, ker jim je nakladal vedno večja davčna bremena ter jih izkušal na razne načine gospodarsko ugonobiti. Jug je tudi zaostal v gospodarskem oziru, ker je smatral sužnost za najvišjo stopnjo gospodarskega razvoja. To je tudi povzročilo, da je zaostalo organiziranje delavcev na jugu, in da so se delavske organizacije pričele razvijati na jugu šele pred par desetletji.

II. POGLAVJE.

Čehovstvo se v Ameriki ni razvilo tako kot v Evropi, napravljen je bil zelo majhen poizkus, ki se pa ni obnesel. Rokodelci so bili preveč oddaljeni drug od drugega, da bi se organizirali v cehih. Mesta niso bila velika kot v Evropi, ker je bila njih rast bolj odvisna od prihoda izseljencev v Ameriko kot od domačega naraščaja. Delavci in rokodelci so bili samostojni producenti, ki so velikokrat sami pripravili sirovino in jo lastovali, iz nje so pa izvršili produkt za trg, ter mu tudi določili ceno. Orodje je bilo tudi lastnina delavca, pri delu je pa rabil svojo delavno moč in se ni posluževal parne ali vodne sile. Razvoj v industriji je bil do revolucije zelo majhen, kajti industrijalci v Angliji so delali na to, da se industrija v Ameriki ne razvije, da lažje razpečajo svoje produkte. Novo življenje je prišlo v produkcijo šele ob času ameriške revolucije in po nji. Takrat so bili izumljeni tudi stroji za prejo in tkanje. Ako povem, da so za topenje železne rude uporabljali še oglje okoli leta 1800 in še kasneje, potem je lahko razumeti, da še ni bila industrija tačas niti v svojih povojih. Kjer ni industrije, ni delavcev, in kjer ni delavcev, ni delavskih organizacij. Po vojni z Veliko Britanijo v letu 1812 se je pričela razvijati tekstilna industrija, z njo pa tudi železarska, ki se pa ni tako hitro razvijala kot tekstilna. Ampak podlaga je bila tukaj za ustanovitev industrijskih mest, kajti pričeli so graditi tovarne, ki potrebujejo industrijske delavce.

Z razvojem industrije je pričela izginjati stara forma delavskega izkoriščanja, toda delavsko izkoriščanje pa še ni popolnoma izginilo. Delavcev niso več prodajali v sužnost zaradi dolgov, tudi iz Evrope niso več dovažali novih izseljencev, da jih po prihodu v Ameriko prodajo tistim, ki zanje več plačajo, da tako dobe pomorski kapitani vožnjo plačano. Stara forma izkoriščanja je morala izginiti, ker je tovarniški obrat zahteval tako. Okoli leta 1820 se je pričelo seliti ljudstvo v mesta, v katerih se je razvijala industrija. Delavci, ki so pričeli delati v industriji, so kmalu spoznali, da se morajo organizirati, če si hočejo pomagati. V Philadelphiji se je ustanovila prva delavska organizacija pod imenom "Mechanic's Union of Trade Associations". Po ustanovitvi te organizacije vidimo, da se delavske organizacije razvijajo na različne načine skozi deset let do gospodarske krize v letu 1837.

Zanimivo je, da so delavci takoj v začetku organiziranja spoznali resnico, da se morajo poslužiti politične akcije, ako hočejo odpraviti razmere, ki so jih smatrali za gnile in slabe. Zahtevali so prost šolski pouk, odpravo jetniške kazni zaradi dolgov, deseturni delavnik, rokodelsko pravo ter nasprotovali podeljevanju privilegijev monopolom, miličarskemu sistemu, ki je bil takrat uveljavljen, in vrhtega so naglašali, da cerkev ne sme biti prosta davkov.

Organizacija se je imenovala Narodna strokovna unija in je sestojala iz lokalnih unij in centralističnih organizacij v mestih in vaseh. V začetku je organizacija tvorila le centralo, ki je vodila le z nasveti, ni pa imela disciplinarne moči. Šele v letu 1836 so bila pravila vtoliko spremenjena, da je imelo centralno vodstvo nekaj moči nad organizacijami, ki so pripadale k centrali.

Delavci so ustanovili svoj tisk, in listi so zagovarjali načelo, da se sadovi dela razdele enako med tiste, ki jih producirajo. Priporočali so, da se odpravi podedovanje premoženj. Med zagovorniki delavskih pravic najdemo znanega utopističnega socialista Robert Dale Owena. Delavci so dosegli pri volitvah v letu 1828 tako velike uspehe, da je zavladal strah med profesijonalnimi političarji, ki so zastopali kot danes le koristi posedujočega sloja. Spoznali so, da morajo naraščajoči uspehi delavstva končno privesti do splošne delavske zmage, če ne zaneso v delavske mase spora in nesloge.

Demokratje v New Yorku so bili takrat že organizirani v Tammanitskem dvorcu. Pobrali so nekaj točk iz delavskega programa, da tako razbijejo in uničijo delavsko stranko. Poteza se je obnesla, kajti konservativni elementi, ki so govorili, češ, tako je delal moj oče, tako so me učili moji starši, ali pa Bog je odločil, da so bili in ostanejo siromaki in bogatini vedno na svetu, so se pridružili demokratom ali Tammanitskemu dvorcu. Leta 1831 je bila delavska stranka že tako razbita, da ni mogla napraviti najmanjšega pritiska. Konservativni elementi so prisilili Owena in G. H. Evansa, ki je urejeval tedanji delavski list "The Working Man's Advocate" (Delavski zagovornik), da sta zapustila stranko; tema je sledila majhna skupina pristašev.

Z razbitjem delavske stranke je dobila tudi delavska strokovna organizacija, ki je bila še v povojih, hud sunek. Med delavce se je naselila nekakšna brezbrižnost, kar je povzročilo, da se niso nič zmenili za izboljšanje svojega položaja. Kljub kratkemu življenju je delavska stranka vendar precej koristila delavstvu. Delavska stranka je bila ustanovljena v New Yorku in tamkaj tudi razbita. Tammanitski dvorec je bil njen dedič. Profesijonalni politični so vedeli, da morajo nekaj storiti za delavce, ako hočejo preprečiti, da delavstvo ne spozna preveč hitro, kako je bilo prevarano. Zaradi tega je newyorška legislatura sprejela rokodelsko pravo. V letu 1831 je bila sprejeta postava, ki je odpravila zapiranje dolžnikov na zahtevo upnikov. Izboljšal se je tudi šolski pouk v šoli. Tammanitski dvorec se je pri tem tako obnašal, kakor da so to njegove zasluge. Pokazati je hotel delavstvu, da je zanj politična organizacija nepotrebna, ker lahko doseže svoje zahteve, ako je organizirano samo strokovno. Ta zvijača tammanitskih političarjev se je obnesla in naredila tak učinek na delavstvo, da se strokovne organizacije niso več spuščale v politiko, niti ne nastopale kot samostojna delavska politična stranka. Izpraševale so le kandidate, ki so jih postavili profesijonalni političarji, kakšno stališče zavzemajo glede raznih delavskih vprašanj. In v prakso je prišlo za delavstvo škodljivo geslo "Nagradimo svoje prijatelje in kaznujmo svoje sovražnike," ki je pri večini ameriškega delavstva žal še dandanes v navadi.

Zmaga predsednika Andrej Jacksona nad zagovorniki Banke Združenih držav je povzročila, da so banke pričele izdajati papirnati denar v velikih množinah. To je zopet povzročilo, da so cene življenjskim potrebščinam plezale hitro navzgor. Moka je v ceni poskočila za sto in več odstotkov. Z njo so se dražila tudi druga živila. Delavci so bili hudo prizadeti, ker se obenem niso povišale mezde. Tedanji delodajalci tudi niso povišali mezd prostovoljno, akoravno je draginja trla delavce. Posledica temu je bila, da so delavci organizirali in proglašali stavke. Komaj so se delavci dobro pričeli organizirati, so nastali strokovni spori. Kovači, ki so kovali konje, in kovači, ki so izdelovali orodje, kovali vozove in izvrševali drugo kovaško delo, so se pričeli prepirati med seboj. Tako so se prepirali v inte-

resu svojih delodajalcev tudi drugi delavci, katerih delo je bilo razdeljeno kot n. pr. pri kovačih. Število članov v strokovnih organizacijah se je hitro množilo, dokler ni panika v letu 1837 ustavila dela v delavnicah in tovarnah.

Od l. 1834 do l. 1837 je izredno visoko zavalovalo delavsko gibanje v Ameriki. Panika je pa vzela delavske organizacije skoraj čez noč. Delavci so pač mislili, da ne potrebujejo organizacije, ako ne delajo.

Delodajalci seveda niso mirno gledali, kako se delavci organizirajo, ampak so se sami družili v delodajalskih organizacijah.

Taki so bili uspehi prvega in večjega delavskega gibanja v Ameriki.

Od l. 1837 do l. 1857 se je ameriška industrija zelo hitro razvijala. V delavskem gibanju je pa nastala mlačnost. Sicer so se ustanavljale semintje unije in tudi stavke so bile proglašene, toda živega delavskega gibanja ni bilo. Za ta pojav so bili posebni vzroki. V vodstvo delavskih organizacij so prišli humanitarci. Ustanovile so se razne organizacije, ki so v svoj program sprejele humanitarna načela. Narodno reformsko društvo se je ustanovilo leta 1844.

V prihodnjem letu se je organiziralo Novoangleško delavsko društvo, ki je sprejelo v svojo načelno izjavo humanitarne principe. Ustanovila so se tudi ženska društva. V jeseni leta 1845 se je vršil prvi industrijski kongres. Na kongresu so bili sprejeti zaključki, po katerih so se imele ustanoviti tri organizacije. Prva se je imenovala industrijska bratovščina. Njeni člani so lahko postali delavci in farmarji. Od članstva so bili izključeni delodajalci, plantažni pazniki, superintendenti in delovodje. Druga se je imenovala Mlada Amerika, katere član je postala lahko vsaka oseba, ki je verjela v pravo delavstva. Tretja organizacija se je imenovala industrijsko sestrstvo, katere članice so lahko postale žene, ki so verjele v pravico. Bila sta še dva kongresa, in sicer l. 1847 in l. 1850. Organizacije so ustanovile knjižnice in čitalnice in vršile izobraževalno delo, kot ga je vršilo Splošno delavsko napredno izobraževalno društvo na Kranjskem do leta 1897.

V Massachusettsu je organizacija agitirala za deseturni delavnik in nastopala proti zemljiščnemu monopolu. Razredne zavednosti je bilo malo med delavstvom, pa tudi organizacija je ni širila. Od leta 1853 se je pričela agitacija za delavsko strokovno organizacijo, ki je bila prvo znamenje, da se unijonizem kmalu loči od humanitarizma.

Pred izbruhom državljanske vojne se je pričela razvijati veleindustrija. Kapitalisti so se pričeli združevati in povečevati svoja podjetja. Združevanje kapitalistov se je posebno povečalo v severnih državah ob času državljanske vojne. Vojna je podražila življenjske potrebščine, posledica te draginje so bile delavske stavke. Delavci so zahtevali skrajšanje delavnika in povišanje delavske mezde.

V letu 1866 se je vršil Narodni delavski kongres v Baltimorju, in rodila se je Narodna delavska unija. To je bil drugi poizkus, da se delavske unije organizirajo v narodni centrali. Ta organizacija je obdržavala svoje letne konvencije do leta 1872. V svojem programu je izražala zelo skromne zahteve, med katerimi je bila največja osemurni delavnik. Vpliv delavske organizacije je bil seveda tako velik na politiko v Združenih državah, da je kongres v letu 1868 sprejel postavni osemurni delavnik. To se je zgodilo pred predsedniškimi volitvami. Bila je navadna poteza profesijonalnih političarjev, kajti osemurni delavnik, ki je bil veljaven za delavce in rokodelce, zaposljene pri Združenih državah ali v njih interesu, je postal kmalu brezmočen.

Ob času državljanske vojne ni bilo delavstvo močno organizirano. Delavci so se organizirali tam, kjer jih je razvoj industrije prisilil, da so se organizirali. Leta 1868 so se organizirali Vitezi sv. Krispina. V tej organizaciji, ki je kmalu štela 40,000 članov, so bili organizirani čevljarski delavci. V čevljarski industriji so namreč uvedli stroje in delavci so se bali, da čevljarski industrijalci najmejo neizučene delavce in znižajo mezde ter poslabšajo delavne razmere.

Panika, ki se je pojavila v letu 1873, je hudo zadela vse delavske organizacije. Organizacija čevljarskih delavcev je nekaj let po tej paniki skoraj popolnoma izginila.

Medtem ko se je delavska organizacija drobila na eni strani, se je ustvarjala na drugi že nova delavska organizacija, ki je nekaj let igrala zelo važno vlogo v ameriškem delavskem gibanju. V letu 1869. se je na Zahvalni dan ustanovila organizacija Vitezov dela. Ustanovili so jo krojaški delavci in v začetku je bila tajna. Organizacija je namreč imela svoj obrednik za sprejemanje novih članov, kot ga imajo dandanes nekatere podporne organizacije. Šele kasneje je pričela sprejemati člane, ki niso bili krojaški delavci. Vitezi dela so imeli svoje prvo javno zborovanje leta 1878 in organizacija je takrat štela osemdeset tisoč članov. Organizacija je od tega časa vidno napredovala do leta 1885. V tem letu se je pričelo močno delavsko gibanje za osemurni delavnik, in Vitezi dela so v prihodnjem letu šteli 600,000 članov. V tem letu so se pričela preganjanja, kajti podjetniki so se poslužili znanega dogodka na Haymarketu v Chicagu, da so zanesli razdor v organizacijo, kateremu je sledilo razpadanje organizacije. Organizacija ni delovala le na strokovnem, ampak tudi na političnem polju. V ta namen je sprejela tudi obširen političen program in podpirala kandidate, ki so se izrekli zanj.

To organizacijo je nasledila Ameriška delavska federacija, ki je bila ustanovljena leta 1881 in kateri je veliko let predsedoval Samuel Gompers. Do leta 1890 je imela že 190,000 članov. Od tega leta naprej je napredovala stalno. Poleg nje so se ustanovile še

SAMUEL GOMPERS

druge delavske strokovne organizacije, ki se ji niso pridružile takoj v začetku. Železničarji so se organizirali v svoji organizaciji. Mnogo stavbinskih delavcev se je organiziralo v svojih organizacijah. Ustanovila se je Zapadna rudarska federacija, nji je pa zopet sledila organizacija Industrijskih delavcev vse-

ga sveta. Zadnja organizacija je sindikalistična. Organiziranje železničarjev tvori posebno poglavje v zgodovini ameriškega delavskega gibanja. Organizirani so bili v Ameriški železniški uniji, kateri je predsedoval Eugene V. Debs; razpadati pa je pričela po veliki stavki leta 1894. Železničarji so se organizirali nato po kategorijah, in v Ameriški delavski federaciji se je ustanovil poseben železničarski department. Tudi organizacije. Te so se leta 1876 združile in ustanovile Delavsko stranko v Združenih državah. Leto kasneje je ta organizacija spremenila svoje ime in se imenovala socialistična delavska stranka. Uspehe je dosegla stranka v New Yorku in v Chicagu. Leta 1879 je dobila v Chicagu dvanajst tisoč glasov, in trije kandidatje so bili izvoljeni v občinski odbor. Kmalu nato se je pričela krhati in drobiti. Delala je kompromise

DEPUTIJSKI ŠERIFI IN NAJETI KOMPANIJSKI POBOJNIKI ŽENEJO NA ŽELJO PREMOGOKOPNE DRUŽBE STAVKUJOČE RUDARJE V THOMASU, W. VA., NA VLAK. MED RUDARJI JE VEČ SLOVENCEV. TA ZGODOVINSKA SLIKA POVE, KAKO SO L. 1922 REŠEVALI SOCIALNA VPRAŠANJA V ZAPADNI VIRGINIJI.

Zapadna rudarska federacija se je reorganizirala po velikih stavkah v bakrenem michiganskem okrožju in železorudnem okraju v Minnesoti. Organizacija je skoraj popolnoma izginila. Preden je prišlo v nji do notranjih bojev, je bila izredno močna na zapadu.

Po končani državljanski vojni so se pričele snovati posamezne socialistične ter se družila z raznimi delavskimi organizacijami v letu 1886 v New Yorku, da bi bil Henry George izvoljen za newyorškega župana.

Stranka je apelirala direktno na zavednost delavcev, a zavednost je izostala, kajti bilo je je vedno manj. V stranki je prišlo do razdora, in leta 1900 se je ustanovila socialistična stranka, ki

je imela malo večje uspehe kot socialistična delavska stranka. Prišla je vojna, in v stranki je nastal razdor zaradi vojne, po vojni pa se je spor še povečal in poglobil. Poleg socialistične stranke sta se ustanovili dve komunistični stranki. Ena je popolnoma izginila, druga se je pa izpremenila v stranko delavcev. Poleg tega političnega gibanja se je organizirala tudi Nestrankarska liga, v kateri so se organizirali farmarji in delavci po zapadnih državah. Največje uspehe je Nestrankarska liga dosegla v Severni Dakoti. Nestrankarska liga je dala povod, da se je ustanovila farmarska delavska stranka, katere cilj je politično organizirati farmarje in delavce.

Poleg vsega tega gibanja je pričel Teodor Roosevelt s posebnim gibanjem, ki je vplivalo tudi na delavce. Organiziral je progresivno stranko, ki je bila naklonjena "državnemu socializmu" ali "dobrohotnemu fevdalizmu". Jasnega programa glede delavskih zahtev stranka ni imela, ampak v njem je bilo veliko obljub, ki se dajo tolmačiti na razne načine. Stranka je doživela svoj poraz v letu 1916. Nato so organizirale "radikalne in napredne skupine" na konferenci v letu 1917 narodno stranko. V skupščini so se sešli razni elementi, političarji in voditelji strokovno organiziranega delavstva. Namen te stranke je izvedenje glavnih principov demokracije. Iz programa samega je razvideti, da ta stranka ni delavska. Dve leti kasneje se je organiziral komitej osem in štiridesetih, ki ima nalogo, da organizira napredne in liberalne volilce v osem in štiridesetih državah.

Zgodovina delavskega gibanja pokazuje, da ni bilo nikdar enotnega delavskega strokovnega in političnega gibanja v Združenih državah. Veliko delavskih voditeljev in socialistov agitira zadnja leta za enotno delavsko fronto. Prišli so do spoznanja, da delavstvo ne bo doseglo velikih uspehov, dokler ne ustvari enotne fronte.

Kljub ponavljajočim se razdorom v delavskem gibanju si je ameriško delavstvo izboljšalo svoje življenjske razmere. Ameriško delavsko gibanje je bojno. Organizacije se bojujejo za uresničenje svojih zahtev in ne prosijo. Ampak bojujejo se na podlagi svojih tradicij, pa tudi zgodovina Združenih držav ima velik vpliv na način boja, ki ga vodijo ameriški delavci proti podjetnikom in posedujočemu razredu. To povzroča, da marsikdo ne razume bojne taktike ameriškega delavstva, dokler ne pozna zgodovine Združenih držav in ameriškega delavskega gibanja.

Naseljevanje Slovencev in naselbine.

Tretji Del

PREDGOVOR.

Mogoče bi bilo kje v zaprašenih arhivih dobiti zanesljive podatke o prvem naseljevanju Slovencev v Ameriki. Pisatelju niso bili ti viri na razpolago iz raznih vzrokov. Najglavnejša med temi sta bila pomanjkanje denarnih sredstev in pičlo odmerjeni čas.

Za podlago torej služijo gotovi zgodovinski dogodki v Ameriki in Evropi, ustna in pismena poročila.

Zgodovinski dogodki v Ameriki in Evropi služijo le za ključ k sklepanju. Ti zaključki na podlagi zgodovinskih dogodkov so mogoče resnični, mogoče napačni, ali na vsak način možni, ker so na podlagi takih zgodovinskih dogodkov logični.

Ustna poročila so taka kot vsa poročila. Nekatera so pomanjkljiva, druga pretirana, tretja pa popolnoma zanesljiva in resnična.

Pismena poročila so najzanesljivejša.

Da se dobe pismena poročila, je bilo razposlanih več ko tisoč pisem. Nobena slovenska centralizirana organizacija ni bila prezrta. In razposlana so bila pisma, ki so klicala na sodelovanje vse slovenske časnike, slovenske župnije, slovenske duhovne, ki niso na slovenskih farah in katerih naslovi so bili znani. Lahko rečemo, da je bila vsa slovenska javnost v Ameriki obveščena o nameravanem izdanju tega dela in o tem, da so bili pozvani na sodelovanje vsi, ki znajo sukati pero in imajo kaj zgodovinskega poročati.

Odziv ni bil tak, kakor je bilo želeti in pričakovati, ako odštejemo napredne slovenske organizacije. Duhovniški in časnikarski krogi so razen par častnih izjem ta poziv prezrli. List "Edinost", ki ga izdajajo oo. frančiškani v Chicagu, se je naravnost norčeval in odvračal svoje pripadnike in podpornike od sodelovanja. Navzlic temu so se nekateri odzvali in tako pokazali, da razumejo bolje kot oo. frančiškani, kolike vrednosti je spis o Slovencih v Ameriki.

Veliko zgodovinskih podatkov je pobranih iz časnikov in raznih knjig.

Ako bi se bili odzvali pozivu na sodelovanje vsi, ki so bili pozvani, bi bila zgodovina o naseljevanju Slovencev v Ameriki veliko obširnejša in popolnejša. Če je pomanjkljiva, zadene krivda tiste, ki so se odrekli sodelovanju, čeprav bi bili lahko veliko prispevali k izpopolnitvi tega dela.

Na podlagi zbranega in doposlanega gradiva se ni dalo ustvariti popolnejše slike.

Pisatelj.

KIP SVOBODE V NEWYORŠKEM PRISTANU. VISOK JE 220 ČEVLJEV OD ZEMLJE, PODLOŽNI KAMEN 82 ČEVLJEV, KAZALEC 8 ČEVLJEV DOLG, GLAVA 14 ČEVJEV VISOKA IN 40 OSEB LAHKO STOJI NA NJEJ.

NASELJEVANJE SLOVENCEV.

V šestnajstem stoletju se je pričelo v Evropi reformatorično gibanje, ki ga je povzročilo razuzdano in razkošno življenje po kloštrih, kapiteljih in škofijah. Razširilo se je na Štajersko, Koroško, Kranjsko, Goriško in Hrvatsko. Vzporedno s tem pokretom se je pričela kmečka vojna v Nemčiji, ki se je zanesla tudi v slovenske in hrvatske pokrajine, kjer so se kmetje najdalj in najbolj junaško branili proti plemiški premoči.

Jezuitje so spoznali nevarnost, ki jo je prinašalo reformatorično gibanje rimsko-katoliški cerkvi. Organizirali so protireformatorično gibanje v prvi polovici sedemnajstega stoletja. V slovenskih pokrajinah je zmagala protireformacija. Kmečka vojska je bila premagana pri Brežicah, zadnja tragedija kmečkega upora se je pa odigrala v Zagrebu, ko so kmetskega voditelja Matijo Gubca posadili na razbeljeni železni prestol in mu na glavo poveznili razbeljeno železno krono, da so izpod nje privreli njegovi možgani.

Pričela so se silna preganjanja kmetov in slovenskih protestantov.

Nadvojvoda Ferdinand, gojenec jezuitov, je izdal v letu 1598 ukaz, v katerem je zapovedal, da morajo luteranski pridigarji takoj zapustiti Štajersko, Koroško in Kranjsko. Rimsko-katoliški škofje so pazili na to, da je bil ukaz tudi natanko izveden. Pri zatiranju protestantstva so škofom pomagale civilne oblasti. Slovenski protestantje so bežali najprej na Solnograško in odtam kasneje v Nemčijo, kjer so bili znani pod imenom Solnogradčanje. Pruski kralj Friderik Viljem je podpiral protestante. In ko se je pričelo zatiranje protestantov tudi na Solnograškem, so protestantje bežali v Prusijo. Na tisoče jih je pribežalo v to deželo.

Nobena slovenska in nemška knjiga nam ne pove, koliko slovenskih protestantov je bežalo na Solnograško in odtam naprej v Nemčijo. "Zgodovina slovenskega naroda", ki jo je spisal dr. Josip Gruden, je spisana v korist rimsko-katoliški cerkvi in Habsburžanom. Treba bi bilo pregledati arhive krške, ljubljanske in lavatinske škofije, solnograške in goriške nadškofije in protestantovske župnije sv. Ane v Augsburgu, s katero so bili solnograški protestantje v zvezi, ko so odpotovali v Ameriko, če bi človek hotel dobiti zanesljivih podatkov.

V teh škofijskih in nadškofijskih arhivih imajo podatke o premožnejših protestantih in pridigarjih, ki so morali bežati v tujino. Imena kmetov, rokodelcev in drugih navadnih ljudi, ki so morali zapustiti slovenske pokrajine zaradi svojega verskega prepričanja, bi najbrž ne našli niti v teh arhivih. Navadni ljudje niso takrat dosti šteli v škofijah. Prav zanesljivo jim ni bilo toliko zanje, da bi vpisali v zapisnike imena onih, ki so rajši zapustili svojo rodno grudo ter odšli v tujino, kakor da bi sprejeli vero, ki je niso marali. Najbrž ni v teh arhivih še statističnega izkaza o ljudstvu, ki ga je radi verskega prepričanja preganjala rimsko-katoliška cerkev. Zato je težko povedati koliko ljudstva je iz slovenskih pokrajin bežalo na tuje, da bi ne prišlo v roke onim, ki so mu hoteli vsiliti rimsko-katoliško cerkev. Protestantstvo je bilo zelo razširjeno po vseh slovenskih pokrajinah. Veliko Slovencev je sprejelo zopet rimsko-katoliško vero, veliko jih je pa bežalo na Solnograško in ka-

sneje v Nemčijo, ker so niso hoteli spreobrniti v katoličane.

Veliko protestantovskih pribežnikov s Solnograškega se je izselilo v Ameriko na razne kraje. Dvanajst sto solnograških protestantov, to je največja skupina, se je pa izselila v Georgijo. To se je zgodilo v prvi polovici osemnajstega stoletja. Na desnem bregu reke Savannah se izliva v to reko majhen potok, kateremu so dali solnograški pribežniki svetopisemsko ime "Ebenezer" in se ob njem naselili. Pečali so se s sadjerejo, poljedelstvom in sviloprejstvom. Kolonija je bila razdejana v revolucijonarni vojni za neodvisnost Združenih držav. Od tega časa je kolonija pričela obuboževati in počasi so se naseljeniki razkropili na vse štiri vetrove v Združenih državah. Ostalo je le še pokopališče.

Nemci štejejo vse te solnograške izseljence za svoje, kar je najbrž napačno. Vodila sta te izseljenike pastorja Gronau in Bolcius. Zadnje ime ni nemško, ampak najbrž prihaja od slovenskega Bolca ali Bolča*), katerih je še dandanes na Slovenskem veliko. Podnebje na Solnograškem ni ustvarjeno za gojenje sviloprejk. Kako naj bi se pristni Solnogračanje naučili gojiti sviloprejke, ako niso bili med njimi izseljeniki, ki so se že pečali z gojenjem sviloprejk. Protestantovstvo je pa bilo razširjeno tudi med Slovenci na Goriškem, v Istri in zgornji Italiji. Ko so pričeli preganjati protestante, so se slovenski protestantje v teh pokrajinah morali odpovedati protestantizmu ali pa bežati na Solnograško in kasneje v Prusijo. V teh pokrajinah so pa že takrat gojili sviloprejke, da so dobivali kokone, iz katerih so predli žido.

*) Da so v onih časih predelavali imena slovenskih duhovnikov, je dokaz v tem, da se je tržaški škof Repič, ki je živel v šestnajstem stoletju, imenoval Rapitius. Za to je verjetno, da se je Bolc ali Bolč izpremenil v Bolziusa.

Nemški zgodovinarji prištevajo te solnograške protestante izključno Nemcem, a izključeno ni, da so bili med njimi tudi Slovenci in potomci slovenskih pribežnikov iz slovenskih pokrajin ob času preganjanj protestantov po slovenskih pokrajinah.

Po izselitvi teh solnograških Slovencev ne najdemo sledi o izseljevanju Slovencev v Ameriko do prve polovice osemnajstega stoletja. Mogoče so se v tem času izselili kateri posamezni slovenski trgovci in mornarji v Združene

FRIDERIK BARAGA

države, toda zanesljivih podatkov o tem ni bilo na razpolago.

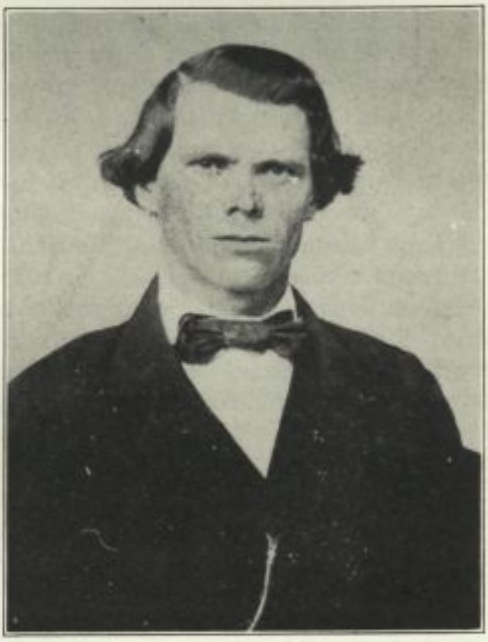
Friderik Baraga je bil, če že ne prvi, pa vsaj med prvimi Slovenci, ki so se naselili v Združenih državah v devetnajstem stoletju. Rodil se je leta 1797 v graščini Malavas, Dobrniška fara na Dolenjskem. Študiral je pravoslovje na Dunaju in postal kasneje rimsko-katoliški duhoven. V Ameriko je prišel kot indijanski misijonar leta 1830. Misijonaril je v Severnem Michiganu med Otavanci in Čipevanci. Spisal je tudi

slovnico v tem indijanskem narečju. Postal je škof za gorenjo michigansko državo.

Misijonarjenje Friderika Barage med Indijanci ni ostalo brez učinka. Sledili so mu drugi slovenski rimsko-katoliški duhovni v Ameriko, v začetku večinoma Gorenjci. Nanje je vplivala najbrž krasna gorenjska priroda, da so se priglasili za misijonarje. Od mladih nog so bili vajeni prirodne krasote, slabih, težavnih in nevarnih potov; zato niso nanje učinkovali divji kraji v severnem Michiganu odbijalno, ampak so imeli zanje še privlačno silo. Amerika je veljala takrat še za divjo deželo, v kateri se bijejo večni boji med Indijanci in belopoltnimi naselniki. Razglašena je bila kot dežela naravnih čudežev, rodovitna in bogata po naravnih zakladih. V nji se razprostirajo ogromni pragozdi in prostrane prerije, na katerih drzni lovci love divjačino v vedni življenjski nevarnosti. Zapadni del Združenih držav je bil obljuden z Indijanci, ko je prišel Friderik Baraga v Ameriko, in belopoltni naseljenci so bili redki na severozapadu in zapadu; še celo v srednjem zapadu je bilo dosti prazne zemlje, ki je čakala pridnih rok, da jo obdelajo. Rimsko-katoliška cerkev je snovala nove škofije, zato je potrebovala duhovnov. In duhoven, ki je odhajal v tistih časih v to divjino, je lahko računil z dejstvom, da napravi karijero v rimsko-katoliški hierarhiji, če ga že ni vabila prirodna krasota teh pokrajin z rodne grude v neznano tujino.

Izmed duhovnov, ki so sledili klicu duhovna Barage, sta dva postala škofa, škof Janez Vertin je pa študiral v Ameriki, kajti prišel je s svojimi starši mlad v Hancock, Mich.

Prihajali pa niso samo slovenski rimsko-katoliški duhovni v Ameriko. Odšlo je tudi veliko slovenskih rokodelcev, trgovcev, delavcev in kmetov čez morje, da si v novi deželi ustanove novo eksistenco. Teh prvih naselnikov, ki so prišli pred državljansko vojno v Združene države, ni bilo na tisoče. Da se pa lahko reči, da jih je bilo nekaj stotin. Vesti o najdenju zlata v Kaliforniji so prodrle v Evropo in seveda tudi na Slovensko. Te vesti so imele privlačno silo. Na tisoče Evropejcev se je odpravilo prek Atlantiškega oceana v nadi, da hitro obogate in se bogati vrnejo zopet nazaj v stari kraj. Med temi tisoči Evropejcev so bili tudi slovenski izseljenci, ki so na ta ali oni način izvedeli, da je veliko zlata v Kaliforniji, v zemeljskih plasteh, v njenih rekah in

MATH. KURE

potokih. Zlato je imelo na te izseljenike tak učinek kakor na Špance po odkritju Amerike, ko so v Španijo došle vesti o silnih zlatih ameriških zakladih.

Med prvimi naseljeniki v minolem stoletju je bil Math. Kure iz Svibnika pri Črnomlju. V Ameriko je prišel l. 1850. Bil je v civilni vojni. Delal je dalj časa v St. Louisu. Vrnil se je v stari kraj in pozneje je prišel zopet v Ameriko. Danes je še živ v stari domovini. Star je 97 let.

Zanimivo je poročilo, ki ga je poslal Jakob Stonich; potovalni trgovec z zlatnino, o naseljevanju Slovencev pred izbruhom državljanske vojne. Jakob Stonich je prišel v Ameriko dne 17. avgusta l. 1883. Odpotoval je naravnost v Chicago in je osebno poznal slovenske izseljence, katere opisuje. Chicago je bilo za te prvotne izseljence nekakšno shajališče, kajti bili so trgovci in krošnjarji, ki so prihajali v Chicago kupovat blago, da so ga razprodali po državah Illinois, Iowa, Minnesota in Michigan. Izprva so bili vsi večinoma krošnjarji, kasneje so se nekateri naselili v malih mestih, drugi se pa vrnili v Chicago. Po njegovem prepričanju je bil Joseph Gorše prvi Slovenec, ki se je naselil v Chicagu. Dospel je v Chicago v letu 1847. Rodil se je v Semiški fari. Zapustil je veliko premoženje v stavbiščih in hišah. Stavbišča si je prislužil večinoma z delom. Opravljal je razna dela, najbolj se je pečal s sekanjem drv. Mesto Chicago je bilo takrat še majhno. Za denar je šla tudi včasih trda in tako so mu včasih plačali nacepljena drva s stavbiščem. Med prvotnimi naseljeniki najdemo tudi Mihael Tometza, najbrž se je pisal Tomec. Prišel je v Ameriko okoli leta 1850. Bil je krošnjar. Krošnjaril je po državah Illinois in Iowa. Kasneje je odprl gostilno ali salun na vogalu Canalove ceste in Šestnajste ulice. Svoječasno je bil najbolj znan gostilničar ne samo med Slovenci, ampak tudi med drugimi narodi. Rodil se je v Jerneji vasi v črnomeljskem okraju. John Pešel je prišel v Ameriko v letu 1851. Najprej je bil krošnjar, nato pa gostilničar na Canalovi cesti v Chicagu. John Žagar je dospel v Ameriko okoli leta 1856. V začetku je krošnjaril v Illinoisu in drugih državah, nakar se je nastanil v Chicagu in je otvoril v letu 1856 trgovino z mešanim blagom na Canalovi cesti. Kasneje se je preselil s trgovino vred na Halstedovo cesto in Dvanajsto ulico.

Med najstarejše slovenske izseljence pred izbruhom državljanske vojne pripada tudi George Černič. Naselil se je v Chicagu približno okoli leta 1848. J. Rožich, ki je dandanes najstarejši slovenski izseljenik v Chicagu in stanuje na Jacksonovem bulevardu štev. 4146, trdi, da je bil Černič še preje v Chicagu kot Gorše. Černič je bil najprej krošnjar in nato gostilničar. Svojo gostilno je imel na Canalovi cesti, ki je bila nekakšno shajališče vseh Slovencev. Joseph Turk se je priselil v Chicagu nekako okoli leta 1855. Tudi on je bil najprej krošnjar. Kasneje je odprl trgovino z mešanim blagom v Lenarku, Ill. Nekako v letu 1880 je postal drug tvrdke, ki je izdelovala pohištvo in se je imenovala Frank Mayer & Co. Kasneje se je tvrdkino ime izpremenilo v Mayer-Turk. Preselil se je v Kankakee, Ill., in odprl tovarno za izdelovanje železnih postelj. Po njegovi smrti je prevzel tovarno njegov sin Frank Turk, ki je že tudi umrl. John Witine je tudi med prvimi slovenskimi pijonirji v Ameriki. V Ameriko je dospel nekako v letu 1852. Bil je najprej krošnjar, potem pa odpotoval proti zapadu iskat sreče. Izpiral je zlato, kjer je danes zgrajeno mesto Leadville, Colo. Tam je veliko pretrpel, kajti živež so morali zlatoiskalci sami nositi s sabo. Iz države Colorado je odpotoval v državo Utah, kjer je zopet iskal zlato in drugo rudo. Ko je on dospel v Salt Lake City, Utah, je bilo to mesto majhna vas. Kvarte so igrali za majhne koščke zlata, katerim so rekli Američani "nuggets," in za kokošja jajca, ki so med rudoiskalci bila zelo dragocena. Odtam je odpotoval v Montano in izpiral zlato v okolici Montana Cityja, ki je bilo eno najživahnejših mest ob času iskanja zlata in dragocenih rud na zapadu. Dandanes so tam, kjer je stalo mesto, same razvaline. Mudil se je tudi pri mestu Helena,

Mont., in izpiral zlato. Vrnil se je v Chicago in se oženil, nakar je odprl gostilno na Halstedovi cesti in Devetnajsti ulici. To gostilno je prodal in se naselil na vogalu Taylorjeve in Lincolnove ceste. Slovenski pijonir v Ameriki je bil tudi Joseph Stalcar. V Ameriko se je priselil nekako leta 1855. Delal je v Chicagu, nakar je odprl trgovino z mešanim blagom. To je potem prodal in odpotoval v Kansas, kjer se je naselil na farmi. Vrnil se je v Chicago v letu 1881. Delal je nekaj časa pri tvrdki Mayer Co., kasneje pa otvoril trgovino z jestvinami. Doživel je visoko starost in videl štiri generacije: svojega sina Joseph Stalcarja, sinovega sina Joseph Stalcarja in vnukovega sina Joseph Stalcarja.

John Stonich, starejši, se je pripeljal v New Orleans v letu 1855 ali 1856 na jadrenici. Bil je na morju šest in devetdeset dni. V državljanski vojni je služil kot prostovoljec in se vrnil iz nje kot poročnik. Po končani državljanski vojni se je nastanil v Chicagu. Umrl je pred petnajstimi leti.

Matt Malnarich iz Enumclawa, Wash., poroča, da sta bila prva slovenska izseljenca v Kaliforniji Štefan Kočevar, doma iz Semiča, in Jožef Štukel. V Kaliforniji sta bila že leta 1858 in tam kopala zlato. Štefan Kočevar se je leta 1865 že vrnil v stari kraj. Njegova pripovedovanja so v starem kraju obudila splošno zanimanje, posebno pa še zato, ker je kazal ameriške zlate in pripovedoval, da so vredni po petdeset goldinarjev.

Bakreno rudo so odkrili na polotoku Keweenaw, Mich., okoli leta 1845. Nekaj let kasneje so pričeli prihajati rudarji in se naseljevati v Red Jacketu. Že v letu 1845 so nakopali dvanajst ton bakra. Od leta 1847 so producirali več bakra v Michiganu kot v kateri drugi državi, dokler niso pričeli producirati bakra tudi v Montani in Arizoni. Bakrena ruda je imela privlačno silo za delavce in trgovce. Prva Slovenca sta dospela že leta 1856 v te pokrajine. Bila sta to Joseph Vertin iz Doblič in Peter Rupe iz Poljan ob Kolpi. Najprej sta krošnjarila z blagom okoli rudarjev in farmarjev. Iz krošnjarjev sta postala trgovca in delničarja. Njima so sledili drugi Slovenci, ustanovilo se je mesto Red Jacket, ki je bilo inkorporirano leta 1875. Županom je bil izvoljen Peter Rupe.

Ena najstarejših slovenskih naselbin je farmarska naselbina Brookway v Minnesoti. Prvi izseljeniki so dospeli v to naselbino okoli leta 1866. Do ustanovitve te naselbine so pomagali najbrž slovenski misijonarji. Med njimi so bili: Franc Pirec, rojen v Godiču pri Kamniku. V Ameriko je prišel leta 1853. Misijonaril je sedemnajst let med Indijanci in prvimi naselniki v Michiganu. Doživel je visoko starost 96 let. Umrl je v Ljubljani. V Ameriko se je napotil, ko je bil star že petdeset let. Lovrenc Lavtižar, rojen v Kranjski gori na Gorenjskem. V Ameriko je dospel leta 1854. Andrej Andolšek, Jurij Godec, Andrej Skopec, Janez Čebul, Jakob Trobec, ki je postal škof, Ignacij Mrak, ki je tudi postal škof, in še nekateri drugi. Med temi prvimi slovenskimi izseljenci je bilo sedem Gorenjcev, ki so se naselili na Brookwayju, tem so sledili drugi slovenski izseljeniki.

Bleiweissove "Novice," letnik 1855, imajo dopis iz Amerike, datiran 22. oktobra 1854 v Crow-Wingu, Minn. Dopisnik, ki je bil pri misijonarju Pircu, piše, da Amerika "ni več tista obljubljena dežela, kamor so Evropejci nekdaj se preseljevali in so v kratkem obogateli in kamor jih sicer še veliko pride, pa se kesajo kolikor imajo las na glavi, da so sem prišli, ako nimajo denarja, da bi si kupili zemljišče."

Dopisnik nato nadaljuje:

"Cel dan sem drva sekal, da bo bajtica topla, zakaj hiša ji ne morem reči,

ker sapa skozi njo piše, da je kaj. Treba pa je, da že kurimo, ker že več dni zmrzuje, da je zemlja zjutraj čez palec zamrznjena. Čez dan se ogreje in staja, da kače iz lukenj prilezejo na dan in se grejejo, potem pa švigajo in homatajo semtertja kakor pri nas črvi po dežju. Predvčerajšnjim sem šel na lov in sem marsikatero veliko pisanko popalil. Toda ta žival, katere se človek

SLOVENSKI LOVEC V MINNESOTI

ustraši, ko jo vidi, se nahaja le v samotnih krajih, daleč od stanovanj, kamor ne pridejo prašiči. Vedi, da tukaj so prašiči največji kačji sovražniki, ki mnogo kač pokončajo in požro, a nikoli jih nobena ne piči. Kakor hitro kača čuti prašiča, mu skuša uiti, ali prašič je hitro za njo; z eno nogo ji stopi na vrat, z drugo pa malo nižje in potem jo mahoma na dvoje pretrga in požre. Dostikrat ni prašičev domov, ker zaidejo za kačami in želodom. Sicer se celo leto klatijo pod milim nebom, tako da jih ni treba oskrbovati in pitati kakor pri nas. Pozimi se jim poklada koruza ali krompir, spomladi, poleti in v jeseni si pa sami iščejo živež in so skozinskoz debeli. Zato se pa včasi kar cel prašič pribaše na mizo. — Lov se tukaj bogato izplača; rac, gosi, golobov, fazanov, jerebic in zajcev je na kupe. Tudi srn in jelenov se ne manjka. Volkovi in medvedje pa tudi niso bele vrane. Druga živina ima tukaj dosti paše po lepih in velikih senožetih, ki jih nihče ne kosi. Oj, koliko centov mrve tukaj ostane na travnikih in gre k nič! Če bi človek imel denar, da bi si kupil dosti živine, bi dobro izhajal, ker živina je tukaj draga. Par volov velja 150 do 200 dolarjev (dolar je vreden 2 gld. 8 kr. našega srebra), krava 40 do 60 in konj 100 do 300 dolarjev. Jaz imam enega brleža, ki me stane 88 dolarjev, a pri nas bi ga lahko kupil za 60 goldinarjev.

Dokler človek nima tu svoje lastnine, ni življenje nič prijetno. Amerikanci dobro vedo, da se večjidel le taki priseljujejo sem, ki so brez denarja, zato tujca — Dečmana ali Čermana (German), kakor mu oni pravijo — nič ne obrajtajo.

Če potuješ po deželi, ne moreš pričakovati nobene postrežbe. Ako na 20 ali 30 milj dolgi poti, kjer ni medpotoma nobene hiše, zadeneš k sreči na kakšno gostilnico in misliš malo napasti in napojiti sebe in konjiča, nikar ne pričakuj hlapca — čeprav celo uro stojiš in čakaš — da bo kaj prinesel za konja. Ako se krčmarju ne poljubi dati ovsa konju, moraš ga sam nesti. Vina ali piva (ola) na poti ne dobiš nikjer, le neko žganjico, ki jo imenujejo whisky in kuhajo iz rži, ti ponujajo, a gorje ti, če nastaviš kozarec preveč! To žganje je kakor strup, in tudi takim, ki so ga

že vajeni; ako ga le malo čez merico švrknejo, jim tako zmeša možgane, da divjajo in znore. V ti pijanosti se izvrši mnogo umorov.

Da je v mestih, zlasti v večjih, vse drugačno življenje, mi ni treba praviti. Na deželi, posebno v nekaterih krajih, je pa res žalostno. Kave in čaja se tukaj popije silno veliko; pri vsaki jedi mora biti, jedo pa trikrat na dan in zmiraj le bolj mesna jedila.

Amerikanska mesta in hiše so skoraj vse po enem kopitu; ako si videl eno, si videl vse. V mestih so hiše zidane iz opeke, po deželi pa so lesene. Ceste so grozno slabe. Ne rečem preveč, ako pravim, da je pri nas vsak kolovoz bolji. Prekucniti se na takih potih je nekaj prav navadnega. Čeravno živiš v velikem mestu, in živiš ravno tako gospodsko kakor v velikih mestih Evrope, so ulice tako grde, da je joj; — na vsakih deset korakov ti prileti kak prasec pod noge, da se mu moraš ogniti. Da pa ulice ne morejo biti snažne, si je lahko misliti, ako veš, da iz hiš mečejo vse na cesto: ostanke jedil, crknjene mačke itd.

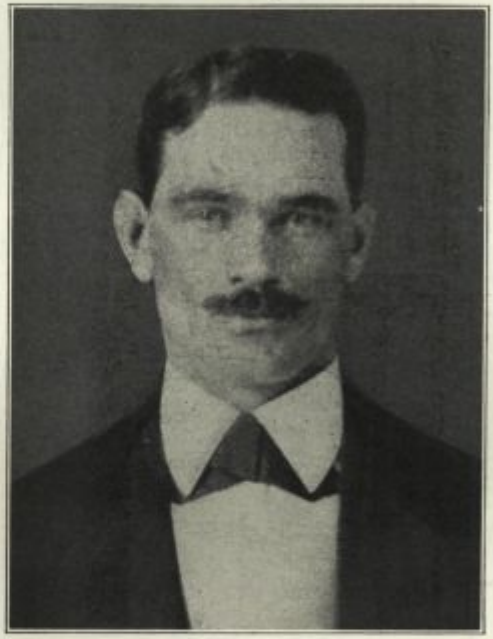
Katoličane, posebno pa duhovne katoliške vere, tu zelo sovražijo. Lani se je imela v Hamiltonu zidati nova srenjska hiša in čeprav so potrebovali čez 300 delavcev in je bilo dosti rokodelcev naše vere tam, niso hoteli vzeti nobenega. Sicer pa je tukaj toliko raznih ver, o katerih nisem še nikdar prej slišal.

Nobenemu človeku ni svetovati, da bi šel sem, češ da pride v obljubljeno deželo. Le takim, ki pridejo z debelo mošnjo, da si lahko kupijo dovolj zemlje, se dobro godi. Tukaj je še veliko golih ledin, katerih nihče ne obdeluje, posebno v državi Minnesoti, kjer smo mi zdaj."

Lovro Erlach se je naselil v Omahi, Neb., leta 1868. On spada med prve Slovence, ki so se izselili po državljanski vojni v Ameriko.

Jakob Zupančič se je izselil iz Bele Krajine v Ameriko l. 1868.

Star je bil šele 19 let. Vožnja na jadrenici je trajala 64 dni. Bival je v raznih državah, največ v Illinoisu. L. 1874 je postal član telovadnega društva, deset let kasneje je pa bil imenovan za poštarja v Chadwicku, Ill. Tam je vodil tudi malo trgovino. Ko so l. 1888 zmagali republikanci, je bil odstavljen, ker ni bil republikanec. Ko se mu je rodil njegov edini sin Jakob, sedaj urednik "Mladinskega lista" in "Glasa Svobode," je prodal svoje posestvo v Ame-

JAKOB ZUPANČIČ

riki in odšel v staro domovino. To je bilo l. 1895. Od takrat naprej živi tam. Sedaj ima čez 76 let, a še vedno se rad spominja Amerike; rad čita ameriške slovenske časnike, predvsem pa Prosveto in Glas Svobode. Bil je prvi slovenski naseljenec v Chadwicku, Ill., in v Daytonu, O. Ko so mislili rojaki v Chicagu na ustanovitev prvega slovenskega lista, je bil tudi on med njimi. Ideja se je uresničila, toda nad listom so dobili kontrolo duhovniki.

DEKRET, S KATERIM JE BIL JAKOB ZUPANČIČ IMENOVAN POŠTARJEM V CHADWICKU, ILL.

Post Office Department.

William F. Vilas,

POSTMASTER GENERAL OF THE UNITED STATES OF AMERICA,

To all to whom these Presents shall come, Greeting:

Whereas, *On the 16th day of August, 1886, Jacob Dežmanich, was appointed Postmaster at Chadwick, in the County of Carroll, State of Illinois, and whereas he did, on the 26th day of August, 1886, execute a Bond and has taken the Oath of Office, as required by law.*

Now know ye, *That confiding in the integrity, ability, and punctuality of the said Jacob Dežmanich I do commission him a Postmaster, authorized to execute the duties of that Office as aforesaid, according to the Laws of the United States and the Regulations of the Post Office Department. To hold the said Office of Postmaster, with all the powers, privileges, and emoluments to the same belonging, during the pleasure of the Postmaster General of the United States.*

In testimony whereof *I have hereunto set my hand, and caused the seal of the Post Office Department to be affixed, at Washington City, this first day of September, in the year of our Lord one thousand eight hundred and eighty-six, and of the Independence of the United States the one hundred and eleventh.*

A. G. Thurman

Postmaster General

Jakob Stonich piše, da so se Slovenci pričeli naseljevati v večjem številu v Ameriko šele okoli leta 1875; ti so iskali delo v tovarnah in rudnikih po državah Pennsylvania in Ohio, kasneje se pa zopet selili v Calumet, Mich., in v države na daljnem zapadu.

Verjetno je, da so se Slovenci še pred tem letom izseljevali v Pennsylvanijo, kajti benediktinec Bernard Ločnikar, rojen v Bitnju na Gorenjskem, se je izselil v Ameriko že v letu 1868 ter potem študiral v državi Pennsylvania. Še pred njim je dospel v Philadelphijo Andrej Skopez ali Skopec, ki je stopil na ameriška tla v letu 1843 ali l. 1848. Nekaj časa je bil župnik na nemški fari v Philadelphiji, kasneje pa v Freyburgu ali Fryburgu, ki je v okraju Clarion. Doma je bil iz Polhovega gradca in si je najbrž dopisoval z rojaki v domovini. Podrobnih in zanesljivih podatkov ni bilo o tem na razpolago.

Matt Malnarich je dospel v San Francisco leta 1877. Našel je tam že Slovence: Lovrenc Pašiča, Jakob Klemenčiča in John Jakšata, doma iz Semiča, nadalje Jurij Jorgeča, doma iz Otoka v Beli Krajini, in Kocijana, doma iz Črnomlja.

Malnarič piše, da je v onih časih šel Slovenec obiskat Slovenca tudi par sto milj daleč, ako je izvedel, kje živi. Vzelo je včasih po dva tedna, da je rojak obiskal rojaka. Tudi njega je obiskal neki John Ogulin in še več drugih, katerih imena je pa že pozabil. Obiskali so ga na deželi. Ti Slovenci so kopali in iskali zlato v hribih. Imeli so svoj legalno pridobljeni prostor za iskanje in kopanje zlata, katerega Američani imenujejo "claim".

Malnarich ni ostal v Kaliforniji. Potoval je po državah Idaho, Oregon in vzhodnem delu države Washington. Tam, kjer je danes mesto Spokane, so bivali Indijanci. Bila je tam prodajalna, v kateri so Indijanci zamenjali živalske kože in drugo blago za življenjske potrebščine. Nastanjena sta bila tam tudi dva misijonarja. Železnic ni bilo, in za potovanje se je Malnarich poslužil konja. Okolica je bila pusta, rastel je divji pelin. Na Pascu je bila poštna postaja, s katere je odhajala pošta v Walle Walle. V Alensburgu je napojil konja in moral plačati poldrugi dolar za vodo. Prepotoval je hribe in dospel v zapadni del Washingtona. Tukaj je bil svet izpremenjen. Puščava je izginila, pred njim in okoli njega so se vrstili zeleni travniki in temni gozdi, katere so namakali potoki in reke. Cest ni bilo. Ko si je Malnarich svet ogledal, je vložil peticijo za prosto domovišče, obsegajoče 160 akrov, vrhtega je pa kupil kasneje še 160 akrov sveta od železniške družbe. Zemlja je bila pod vodo, toda brihtni Slovenec je takoj spoznal, da bo svet izredno rodoviten, če odvede vodo z njega. Pisal je svojemu bratrancu Joseph Pasichu v Kalifornijo ter ga povabil, naj pride k njemu, ker je lahko dobiti še dosti sveta. Bratranec je prišel in pripeljal s sabo ženo in tri otroke. Dela je bilo dosti. Graditi je bilo treba jarke za odtok vode in ceste za zvezo z bližnjim sosedom, ki je stanoval dvajset milj od njega. Prehranjevali so se z divjačino in s tem, kar so sami pridelali. Malnarich je dospel v Washington in ustanovil naselbino leta 1881; dve leti kasneje so zgradili že ljudsko šolo. Naselniki so prihajali, in Matt. Malnarich se je z drugimi rojaki, ki so se tam za njim naselili, odločil za to, da dajo naselbini ime Krain. Tako so Malnarich in drugi tam naseljeni rojaki poskrbeli, da se ne pozabi, da so bili prvi pijonirji ki so ustanovili naselbino, Slovenci iz Kranjske.

V Ridfieldu, Wash., so se naselili Slovenci v letu 1880. Bili so Gorenjci.

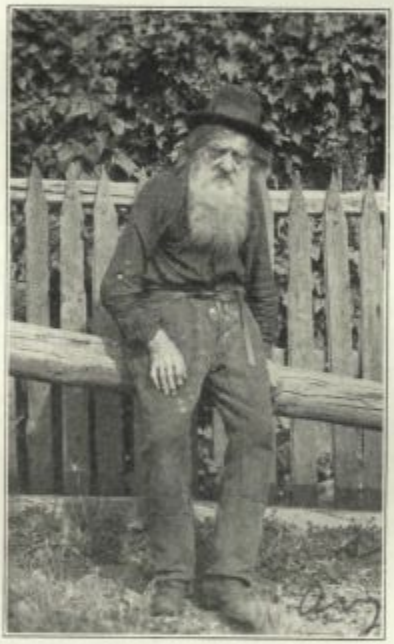
Jakob Stonich je dospel v Ameriko leta 1883. V tem desetletju se je naselilo več sto Slovencev v Ameriki, in lahko se reče, da se je tačas pričelo

redno in trajno naseljevanje Slovencev, ki so prihajali zdaj v večjih, zdaj v manjših skupinah do izbruha svetovne vojne. Jakob Stonich se je naselil v Chicagu, Ill. Takrat so plačevali po $1.25 do $1.75 delavcem na dan. Stonich sam pravi, da je bila najboljša mezda po dva dolarja na dan za deseturno delo. Časi so bili tako trdi, da se je namenil že vrniti v stari kraj, toda sram ga je bilo stopiti pred očeta praznih rok. Odločil se je, poizkusiti svojo srečo s trgovino. In tako je postal prvi potovalni trgovec z zlatnino. Odpravil se je na pot v letu 1888. Odpotoval je v državi Michigan in Minnesota, nato se obrnil proti zapadu in potoval v tej smeri, dokler ni dospel do Tihega oceana. Na tem potu je Stonich povsod naletel na Slovence, kar potrdi domnevanje, da se je veliko Slovencev izselilo v Ameriko pred državljansko vojno in takoj po nji. V Montani je našel okoli 200 Slovencev in Hrvatov, in sicer v Anacondi okoli petdeset, v Buttu kakšnih petnajst in nekaj v Great Fallsu. V državi Idaho so gradili rudotopilnice, in sicer v mestu Wardner. Tam ni našel Slovencev, ali seznanil se je z Dalmatinci, ki jih pa tudi ni bilo veliko. V državi Washington je našel tri Slovence v Carbonadu in dva v Black Diamondu, ki so delali v premogovniku. V Tacomi se je seznanil s tremi Slovenci, v takozvanem Krainu pri Enunclawu je pa naletel na slovensko naselbino, ki jo je ustanovil Matt Malnarich. Leto kasneje se je mudil Jakob Stonich v državi Kansas in našel le malo število Slovencev v Kansas Cityju. Bilo je pa tam precejšnje število Hrvatov, ki so delali v klavnicah tvrdk Armour & Co, Swift & Co. in Cudahy & Co. Našel pa je Slovence v Frontenacu, Kans., in v okolici, ki so kopali premog v ondotnih rudnikih. Veliko več Slovencev je našel v Pueblu, Colo. Bilo jih je kakšnih tri sto, ki so delali v rudotopilnicah in jeklarni. V Denverju, Colo., je bilo okoli 150 Slovencev, ki so delali v topilnicah, trgovinah in raznih drugih podjetjih. V Pueblu so bili že takrat trije slovenski gostilničarji, v Denverju pa eden. V Leadvillu, Colo., je našel okoli 250 Slovencev, ki so delali v topilnicah, zelo malo pa v rudnikih. Potoval je nazaj prek države Utah, toda slovenskih naselbin ni našel nikjer razen v mestecu Castle Gate. Našel je v vsi državi še kakšnih deset rudarjev, ki so kopali premog. Ko je dospel v Rocksprings, Wyoming, je tam bivalo od dvajset do pet in dvajset Slovencev. V Diamondvillu, Wyo., so odpirali rudnik in naseljenih je bilo okoli deset Slovencev, v Kemmererju, Wyo., pet do šest in v Frontierju, Wyo., deset.

Zapiski Jakob Stonicha o njegovih potovanjih pokazujejo, da se je v letih od 1895 do leta 1900 izselilo večje število Slovencev v Ameriko, od leta 1900 naprej je pa izseljevanje Slovencev postalo nepretrgana nit. V Cumberlandu, Wyo., so odprli premogovnike in med prvimi naselniki najdemo Slovence. V letu 1900 je bilo v Oregon Cityju, Ore., že od trideset do štirideset Slovencev, ki so delali v papirnici. V Portlandu, Ore., je bilo tudi večje število Slovencev, ki so delali na žagah. V San Franciscu so imeli v tem letu Slovenci že trgovine, a veliko jih je pa tudi delalo v tovarnah. Pa tudi v drugih kalifornijskih mestih so bili naseljeni že Slovenci.

Slovenci so lastovali v Kaliforniji gostilne in razne druge trgovine, delali v vinarnah in pivovarnah, ali pa nakladali in razkladali kot pristaniščni delavci blago na ladije in z njih. Nekateri so služili kot kuharji v hotelih in restavracijah. Nekateri so delali tudi na kmetijah. Drugi so lastovali svoje kmetije v bližini Oat Hilla. V okraju Napa so še danes naseljeni Slovenci kot poljedelci. Lahko se reče, da je izseljevanje v Kalifornijo pričelo naraščati pred šti-

ridesetimi ali petdesetimi leti. Slovenci so se naseljevali v Kaliforniji razstreseno po naselbinah kot Senora, Santa Rosa, San Jose, Santa Clara, Fresno, Backersfield itd. Poleg Slovencev so se v Kaliforniji naseljevali tudi Dalmatinci. Jakob Stonich pripoveduje v svojih zapiskih, da se je sešel z Dalmatincem, ki je bival v Kaliforniji čez sedemdeset let in je bil star sedemnajst let, ko je dospel v to državo. Piše se Marko Juresich. Dalmatinci so naseljeni po rudniških krajih, a dobiti jih

IVAN LOZAR, PRVI SLOVENSKI NASELJENEC V ELYJU, MINN.

je skoraj po vsi Kaliforniji na kmetijah. Pečajo se večinoma s sadjerejo in vinogradništvom. Delajo pa tudi v raznih poklicih, nekateri so trgovci, drugi restavraterji. Pa tudi ribičev je veliko, ki lastujejo lepe ribiške ladije, vredne po deset do dvajset tisoč dolarjev.

Tudi v Arizono so se Slovenci pričeli seliti že pred tridesetimi leti. Joseph Kmetič n. pr. prebiva v okolici Prescotta, Ariz., že trideset let. V Jeromu, Ariz., so Slovenci in Hrvati naseljeni, odkar je W. A. Clark iz Butta, Mont., odprl tam rudotopilnico. Odvedel je s sabo slovenske in hrvatske delavce v letu 1892. V Bisbeeju, Ariz., je vedno nekaj Slovencev. Eni prihajajo, drugi odhajajo, nekateri pa ostanejo. V Globu, Ariz., so Slovenci okoli trideset let; najstarejši naselnik je Marko Kochevar.

V Blosburgu, N. M., so delali Slovenci že pred 38 ali 40 leti. Kopali so premog.

Ravno tako, kot so se naseljevali Slovenci po zapadnih državah, so se naseljevali še v večjem številu na vzhodu, posebno pa po državah Pennsylvania, New York, Ohio, Indiana in Illinois. Kjer so se odpirala velika industrijska podjetja ali rudniki, so bili Slovenci na delu.

V začetku slovenskega izseljevanja je največ Slovencev prihajalo v Chicago, Minnesoto, Michigan in v zapadne države. Nato so se Slovenci pričeli ustavljati v vzhodnih državah v večjem številu in le manjši del slovenskih izseljenikov je odhajal na zapad, severozapad in jugozapad. Nekaj se jih je poprijelo trgovine, nekaj poljedelstva, večji del slovenskih delavcev je pa delal in še danes dela v industrijah. Največja slovenska naselbina je dandanes v Clevelandu. Po statističnem izkazu uradnega ljudskega štetja v Združenih državah, ki navaja, da živi 210,000 Slovencev v Združenih državah, jih prebiva skoraj enako število v državah Ohio in Pennsylvania, za tema pride Illinois in nato Minnesota, Wisconsin, Michigan, Colorado, New York, California, Kansas, Wyoming, Montana, West Virginia, Indiana, Iowa, Washington, Missouri, Connecticut, Oregon, Utah, Arizona, New Jersey, Idaho, Arkansas, Texas, Maine, Nebraska, Oklahoma, Severna Dakota, Južna Dakota itd. Statistika seveda ni zanesljiva, ker se veliko Slovencev še dandanes izdaja za

Avstrijce, ponekod pa izpraševalci niso šli pri izpraševanju do dna. Ampak kljub temu se lahko reče, da je statistično poročilo približno pogodilo, kako so Slovenci razdeljeni po raznih državah, dasi je skupno število Slovencev prenizko.

Kjer so se Slovenci naselili, se je pričelo razvijati tudi družabno življenje, in sicer po razmerah, v kakršnih so živeli. Ustanavljati so pričeli podporna društva, da so drug drugemu pomagali v bolezni in nesreči. Tem društvom so sledila kulturna in politična, zadruge in gradnja slovenskih domov. Zgradili so tudi nekaj cerkev in farnih šol. Razvilo se je slovensko časopisje, ki je pričelo dobivati vedno večji vpliv med izseljenci. Slovenci, ki so se izselili od l. 1897. do l. 1905, so dali temu časopisju šele pravo moč. Izselili so se zaradi žalostnih gospodarskih in političnih razmer v Avstriji. Preganjanje in šikaniranje delavcev naprednega mišljenja je učinkovalo na mišljenje teh slovenskih izseljencev. Slovenski delavci, ki so snovali prave delavske strokovne organizacije, ali bili člani avstrijske socialdemokratične stranke, so bili preganjani v starem kraju. Odpuščali so jih z dela in zapisali njih imena v črne liste, da niso dobili dela. Klerikalci so bili ponižni hlapci avstrijske vlade. Tako so ti delavci črtili klerikalce in vse, kar je bilo z njimi v zvezi, še bolj kot gospodarski sistem, ki jih je pravzaprav prisilil, da so se izselili. V svojih člankih in dopisih so kritizirali vse, kar so hvalili stari slovenski ameriški listi. Pod tem pritiskom so se ustanovili novi listi, stari so se pa reformirali, da je izginila iz njih prislovična dolgočasnost. Novi izseljenci so znali tudi bolje gibati jezik, v zagovoru svojih idej so bili spretni in vzdržni. To ni vplivalo le na slovensko ljudstvo v Ameriki, ampak tudi na slovensko ameriško časopisje razen klerikalnega, ki vozi še vedno po stari poti, ker menijo tisti uredniki, da čitatelji njih listov še vedno tako mislijo o pojavih in dogodkih v človeški družbi kot ljudje pred petdesetimi leti v starem kraju. Pa tudi pri tem časopisju je opaziti zadnje čase nekaj izpremembe.

Slovenski izseljenci so ohranili ljubezen do starega kraja, kar so tudi dejansko pokazali ob raznih prilikah. Pred izbruhom svetovne vojne so nabirali prostovoljne darove za zvonove, oltarje, pogorelce, stavkarje in druge ubožce v starem kraju. Ob času svetovne vojne sta se osnovali med Slovenci dve politični organizaciji, ki sta delali za osvoboditev Slovencev izpod habsburškega režima. Ena je stala na krfskem programu in je bila monarhistična, druga je ustvarila svoj program in je zagovarjala ustanovitev Jugoslovanske republike z obširnim in določnim socialnim programom v mejah sedanje človeške družbe in za bodočnost. Ameriški Slovenci so podpirali obe organizaciji in darovali prostovoljne prispevke v izvedbo njunih smotrov in ciljev. Pa tudi po končani vojni so zbirali prostovoljne darove, da omilijo bedo in revščino, ki ju je povzročila svetovna vojna v starem kraju.

Po zapiskih starih slovenskih izseljencev so se slovenski delavci povsod radi pridruževali delavski strokovni organizaciji, kjer je bila taka organizacija ustanovljena. Dasiravno so bili slovenski izseljeniki ponajveč sinovi kmečkih staršev, ki niso delali v industriji v starem kraju, so vseeno hitro razumeli, da se morajo delavci organizirati v delavskih strokovnih organizacijah, ako si hočejo izboljšati gmotni položaj. Lokalno in narodno so se organizirali tudi v političnih organizacijah. Lokalno so se organizirali v takozvanih neodvisnih političnih klubih, ki so šli zdaj z republikansko, zdaj z demokratično stranko. V zadnjih letih se lokalno organizirajo tudi v farmarski delavski stranki in drugih političnih

organizacijah. Narodno so organizirani v Jugoslovanski socialistični zvezi, ki pri politični akciji podpira socialistično stranko. Ob času vojne je Jugoslovanska socialistična zveza izstopila iz socialistične stranke zaradi rezolucije, ki jo je ta sprejela z ozirom na svetovno vojno. Ko je bil sklenjen mir in so se razmere v socialistični stranki zopet izčistile, se je Jugoslovanska socialistična zveza pridružila socialistični stranki.

Slovenski izseljenci so pričeli zidati svoje domove po raznih naselbinah od l. 1910 naprej. Pred tem letom je bilo zgrajenih nekaj slovenskih domov, ki so služili slovenskim izseljenikom za kulturna središča. Od tega leta naprej je pričelo rasti zanimanje za slovenske domove. Največji slovenski dom je bil zgrajen v Clevelandu. Gradbeni stroški so bili proračunjeni na dve sto tisoč dolarjev, znesli so pa več ko tri sto tisoč dolarjev.

Z gradnjo slovenskih domov se je razvilo tudi društveno življenje. Dramo in petje prav skrbno goje ameriški Slovenci in ponekod so organizirali pouk slovenščine za v Ameriki rojene rojake in angleščine za slovenske izseljence, ki šele pridejo iz starega kraja, in pouk v državljanstvu za take, ki žele postati ameriški državljani.

Na literarnem polju ni v zadnjih deset letih več ostalo samo pri poizkusih. Spisani so bili daljši pripovedni spisi, črtice, pesmi, prevedenih je bilo tudi nekaj znanstvenih del, in izšel je angleško-slovenski slovar. Slovensko-angleški slovar v obliki konverzacijskega leksikona je v delu in izide v par letih. Slovenska narodna podporna jednota je ustanovila Književno Matico, ki je dozdaj založila nekaj znanstvenih in pripovednih spisov in ki se v kratkem reorganizira, da nastane še večje zanimanje za čitanje med slovenskim ljudstvom v Ameriki.

Oglasili so se tudi slovenski skladatelji in izdali nekaj del.

Organizirale so se slovenske godbe, tamburaški klubi in orkestri. V Barbertonu je bila organizirana slovenska deška godba.

Slovenci so delavni skoraj v vseh panogah na kulturnem polju. Pa tudi v vseh poklicih jih najdemo danes. Največ je seveda industrijskih delavcev. Imamo pa tudi slovenske advokate, zdravnike, zobozdravnike, inženirje, profesorje in učitelje. Najdemo jih med profesijonalnimi športniki in gledališkimi igralci, umetnimi slikarji in godbeniki na glasu.

Po verskem prepričanju se tudi dele. Največ je menda svobodomislecev. Za njimi pridejo katoličani, a najti pa je tudi pripadnike metodistovskega, luteranskega in baptistovskega veroizpovedanja.

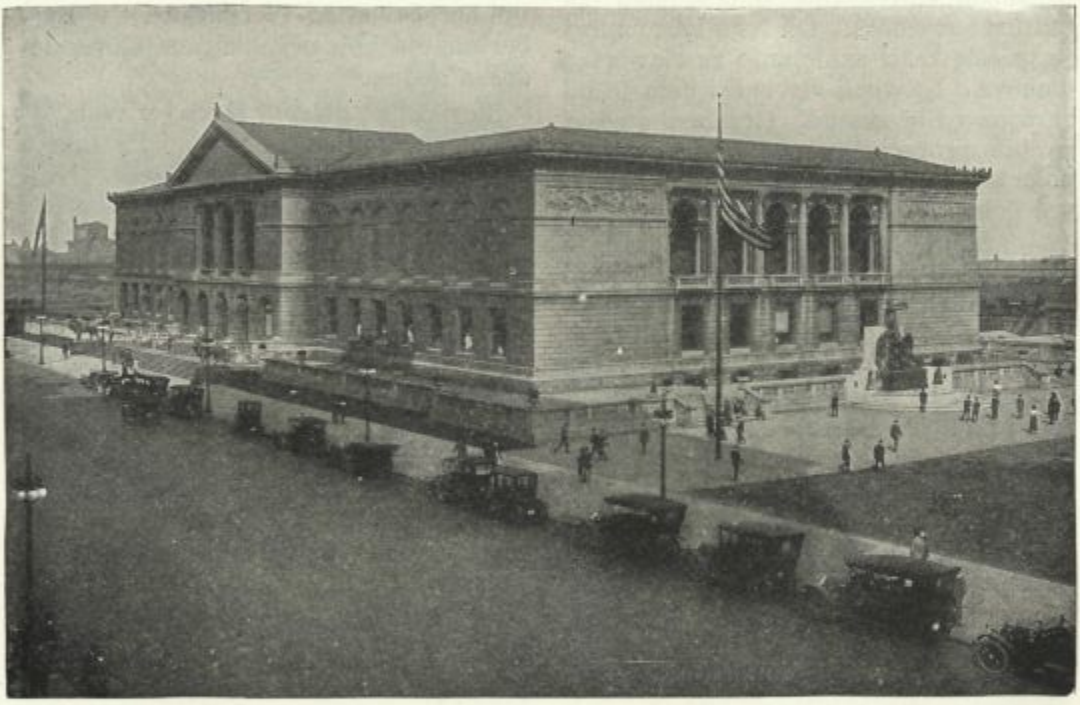
NASELBINE PO DRŽAVAH.

ALABAMA.

Slovenci so se pričeli naseljevati v Alabami okoli l. 1900, vendar pa ta država ni imela zanje nikdar velike privlačne sile. Industrija je šele v povojih kakor skoraj povsod v južnih državah, pa tudi delavske strokovne organizacije imajo težak obstanek. V **Bloctonu** je pred nekaj leti živelo še okoli štirideset Slovencev. V tem mestu ima Slovenska narodna podporna jednota svojo podružnico štev. 443. Večina izseljencev je prišla v začetku naseljevanja Slovencev v Alabamo z Dolenjskega. Naselili so se ponajveč v Bloctonu. Od tukaj so se zopet nekateri izselili v druge kraje, drugi so pa dospeli iz drugih krajev v Blocton. Kranjsko slovenska katoliška jednota ima v tem mestu društvo štev. 24.

Slovenci so še naseljeni v naselbinah Linden, Miller, Marwell in Piper.

Copyright Art Institute of Chicago.

ZAVOD UMETNOSTI V CHICAGU

Nekateri delajo v premogovnikih, drugi v jeklarski in železarski industriji. Nekateri so poizkusili tudi na kmetijah.

Društveno življenje ni posebno razvito med njimi, kar je najbrž pripisati temu, da niso naseljeni v večjem številu v eni naselbini in da prihajajo in odhajajo.

ZAPUŠČENA VAS RODU MOQUIS INDIJANCEV

ARIZONA.

Prvi Slovenec se je naselil v Arizoni l. 1895. Naselil se je v **Bisbee.** Za njim so pričeli prihajati drugi Slovenci, ponajveč Dolenjci; in počasi se je razvila slovenska naselbina, ki je trpela, ko so l. 1917 v juliju mesecu podporniki rudniške kompanije deportirali okoli 1,200 rudarjev z njihovimi družinami vred, da tako zabranijo organiziranje rudarjev. Med deportiranimi rudarji so bili tudi Slovenci, ki se niso po deportaciji več vrnili v Arizono. Delo v bakrenih rudnikih je naporno in duhamorno. Med rudarji je precej drugih Jugoslovanov, in sicer nekaj Hrvatov iz Dalmacije in Srbov iz Črnegore. Slovenska svobodomiselna podporna zveza ima svojo postojanko štev. 132 v **Bisbeeju,** Lowell Sta., Slovenska narodna podporna jednota pa svoje društvo štev. 212 v **Lowellu.**

Mesteci Bisbee in Lowell sta blizu skupaj, kot sta Globe in Miami sosedni naselbini. V Miamiju ima Slovenska narodna podporna jednota svojo postojanko štev. 383, društvo štev. 93 Slovenske svobodomiselne podporne zveze je pa v Globu.

Slovenci so še naseljeni v naselbinah **Douglas, Don Louis, Tuscon** in **Piertleville.** Preganjanje rudarjev po rudniških podjetnikih je nekoliko ponehalo in slovenski rudarji so se pričeli zopet vračati v Arizono. Ne vračajo se pa v tolikšnem številu, kot so prihajali pred preganjanjem v letu 1917, kajti zaveden Slovenec ne mara biti brezpraven rob rudniških podjetnikov.

Društva svobodomiselnih slovenskih podpornih organizacij tvorijo edino družabno vez med Slovenci v Arizoni.

KAPITOL V WASHINGTONU, D. C.

DRUŠTVO ŠTEV. 212 S. N. P. J. V LOWELLU, ARIZ.

ALASKA.

Teritorij Alaska je dvakrat tako velik kot Texas (Teksas), ki je največja država v Združenih državah. Kljub temu pa živi samo okrog trideset tisoč belopoltnikov na tem teritoriju. Drugi so Kitajci, Indijanci, zamorci, Eskimi in Aleutčani. Vse prebivalce cenijo približno na sedemdeset tisoč. Največ so se pomnožili prebivalci v času med l. 1890 in l. 1900. V teh letih so odkrili zlato, ki je imelo izredno veliko privlačno silo za naseljevanje. Naselniki so prihajali in odhajali. Nekateri so bili revni in bolni, in le malo jih je obogatelo. Med temi naseljeniki, ki jih je privabilo zlato v Alasko, so bili tudi Slovenci. Posebno v letu 1898 so Slovenci sledili mamljivemu klicu: V Alasko! Tačas so došle vesti, da so nekateri zlatoiskalci imeli srečo in obogateli. Odkrili so zlato pri Nomu.

Slovenski zlatoiskalci so se vračali kot drugi. Nekateri so bili popolnoma razočarani, zakaj izgubili so vse, še tisto, kar so nesli s sabo. Veseli so bili, da so se vrnili zopet v San Francisco, ali pa v Seattle. Nekateri so prinesli nekaj zlata, ki pa ni poplačalo dela, truda in trpljenja v Alaski. Zelo redki so bili tisti, ki so obogateli. Večinoma so se slovenski zlatoiskalci po povratku iz Alaske naselili v državah na zapadu, in le malo se jih je vrnilo v države na srednjem zapadu ali na vzhodu.

Ako so Slovenci še naseljeni v Alaski, ni bilo mogoče dognati. Slovenska narodna podporna jednota nima članov na tem teritoriju, pa tudi druge slovenske podporne organizacije nimajo tamkaj svojih postojank.

Klima je seveda ostra. Poletja so kratka in vroča, zime dolge in mrzle.

Na jugu in blizo morske obali so pričeli tudi obdelovati zemljo. Leta 1920 je bilo pod plugom 90,652 akrov zemlje. Farmarji pridelujejo krmo, razna žita, krompir, zelje, peso, repo in korenje. Koruza ne uspeva. Farmarji rede tudi severne jelene. Služijo jim za hrano in transportacijo. Pozimi vpregajo tudi pse v sani.

Po južni Alaski se raztezajo krasne šume. Največ je iglastega drevja.

Teritorij je bogat na rudninah. Zlato še zdaj pridobivajo in v štiridesetletju, ki se je končalo z letom 1920 je bilo v Alaski dobljenega za 350 milijonov dolarjev zlata. Kopljejo pa tudi srebro in svinec. Bakrene plasti se nahajajo v zemlji na Prince William Soundu, Ketchinkanu in v okrajih Copper Riverja (Bakrene reke), kositer pa na polotoku Seaward. Pridobivata se tudi mavec in žveplo. Premogova polja so obširna, in železniška proga vodi do njih iz Seawarda. V tovarnah izdelujejo razne lesne izdelke, konzervirajo ribe, a nekaj malih tovaren je za izdelovanje in popravljanje strojev.

Teritorij so odkrili Rusi leta 1741. Prvi so pričeli prihajati tjakaj lovci in trgovci s kožuhovino. Leta 1867 so Združene države kupile Alasko od Rusije za $7,200,000 v zlatu. Alaska je postala formalno teritorij Združenih držav v letu 1912 z lokalno legislaturo.

ARKANSAS.

V tej državi je najstarejša slovenska naselbina **Jenny Lind,** ki je v zapadnem delu države in na bogatem premogovem polju ob reki Arkansas. Slovenci so se pričeli naseljevati sem okoli leta 1890. Takrat se je začela razvijati industrija v tej državi, kajti državljanska vojna ji je prizadela tako hude rane v gospodarstvu, da je popolnoma okrevala od njih šele okrog leta 1890. V državi so potrebovali rudarje v premogovnikih, mezda je bila za tedanje razmere še primerna, delavske razmere take, da se je lahko izhajalo. To je privabilo v državo prve slovenske rudarje, katerim so kmalu sledili drugi, ko so bili poučeni o razmerah v premogovnikih. V tej naselbini imajo tri slovenske podporne organizacije svoja društva. Slovenska narodna podporna jednota ima tukaj enega svojih najstarejših društev, in sicer društvo štev. 24, ki je bilo ustanovljeno še pred drugo njeno konvencijo. Od Slovenske svobodomiselne podporne zveze je tukaj postojanka štev. 38, od Kranjsko slovenske katoliške jednote pa štev. 17.

Slovenska narodna podporna jednota ima svoje društvo štev. 150 v Alixu, štev. 219 v Hartfordu in štev. 67 v Huntingtonu, Slovenska svobodomiselna podporna zveza pa štev. 148 v Hartfordu.

Slovenci so naseljeni še v naselbinah Altus, Denings, Fort Smith, Bonanza, Greenwood in Hot Springs.

Slovenci v tej državi so zelo naprednega mišljenja. V Huntingtonu imajo svoj Slovenski dom, ki služi za društvene seje, zabave in v izobraževalne namene.

Največ Slovencev dela v premogovnikih, nekateri so se oprijeli poljedelstva in imajo lepe kmetije. Po vladni statistiki, priobčeni v almanahu "Amerika" za leto 1923, živi v tej državi samo dve sto Slovencev. Število je prenizko, ker je Slovenska narodna podporna jednota imela v začetku zadnjega četrtletja leta 1923 206 članov v obeh oddelkih v tej državi.

Jenny Lind je rudarska naselbina z več ko pet sto prebivalci v okraju Sebastian. Društvo štev. 24 S. N. P. J. je koncem leta 1924 štelo 129 članov v obeh oddelkih. Frank Teropšič, tajnik društva štev. 24 S. N. P. J., poroča:

"Zgodovina naselbine se prične z letom 1890. Prvi slovenski naseljeniki so bili Martin Čož, Louis Saje in Frank Vrbič.

Drugo leto se je naselilo še šest Slovencev, med njimi ena ženska—Marija Dernovšek. Zdravstvene razmere so bile takrat zelo neugodne. Poleti je razsajala malarija. Pitna voda je bila slaba. Vodnjakov ni bilo, in kompanija je dovažala vodo iz raznih luž. Zdaj so vodnjaki, pitna voda je dobra, in bolezen je skoraj izginila.

Velika zasluga v tem oziru gre Slovencem. Začeli so prvi kopati vodnjake in tako dali drugim zgled, da so jih pričeli tudi kopati. Obdelali so vrtove in jih nasadili z razno zelenjavo, kar se je takrat domačinom zdelo še neumno. Kmalu so pa ti spoznali, da se delo izplača, ter pričeli posnemati Slovence. Sedaj ga ni doma brez malega vrtička naokoli. Tako so Slovenci vplivali na druge kot pravi pijonirji kulture.

Prva delavska strokovna organizacija je bila "Vitezi dela". Ustanovljena je bila leta 1893 s 25 člani. Istega leta so ustanovili slovensko podporno društvo in ga pridružili Slovaški narodni

jednoti. Ko se je ustanovila Kranjsko-slovenska katoliška jednota leta 1894, so ustanovili rojaki društvo s trinajstimi člani in ga pridružili tej jednoti kot štev. 17. Leta 1897 je bila ustanovljena podružnica nemške podporne organizacije "Workmen's Sick and Death Benefit Fund" s 14 člani. Bila pa ji je odvzeta poslovnica, ker sta dva odbornika šla stavkokazit; nekaj članov je odpotovalo, ostali so se pa pridružili drugim podpornim organizacijam.

Leta 1899 se je pričela tukaj rudarska stavka za pripoznanje rudarske strokovne organizacije. Stavka je bila dolgotrajna, kajti trajala je dve leti. Nekaj rojakov, delavnih za strokovno organizacijo, je moralo zaradi zahrbtnih izdajalcev zapustiti naselbino.

Postaja štev. 2 društva sv. Barbare je bila ustanovljena v mesecu februarju l. 1901. Rojakov je bilo takrat že precej naseljenih; zato so ustanovili še eno postajo, in sicer štev. 25.

Avstrijsko-slovensko bolniško podporno društvo štev. 10 je bilo ustanovljeno 8. januarja l. 1907. Bilo je najmočnejše društvo v onem času.

Društvo "Šmarnica," štev. 24 S. N. P. J., se je ustanovilo 1. avgusta l. 1907. Eden ustanoviteljev Frank Dollar je še sedaj v naselbini in član društva.

Podružnica štev. 38 S. S. P. Z. je bila ustanovljena 24. februarja 1910 in še posluje.

Društvo štev. 33 S. D. P. Z. je bilo ustanovljeno 5. marca l. 1910. Ob letu si je nabavilo svojo zastavo.

Socialistični klub štev. 83 J. S. Z. se je ustanovil 21. junija 1912 s 36 člani. Sčasoma jih je nekaj odpadlo. Klub je bil aktiven do spomladi leta 1923. V tem času se je večina članov izselila zaradi slabih delavnih razmer. Omenjena društva so imela društvene seje deloma v privatnih hišah, deloma v cerkvi do leta 1912. Ko je bilo prepovedano zborovati v cerkvi, so društva v sporazumu zgradila skupno društveno dvorano. Otvoritev tega narodnega hrama se je vršila na Zahvalni dan omenjenega leta na zelo slavnosten način in z obhajanjem tridnevnega praznika.

Godba na pihala se je ustanovila v februarju l. 1913; podporo je prejela tudi od rudarske lokalne strokovne organizacije štev. 1810 U. M. W. A.

Večerna šola za pouk angleščine se je ustanovila v maju l. 1914. Vpisalo se je 46 učencev. Poučeval je dobro znani profesor jezikov J. T. Volk. Z njegovo pomočjo je večina rojakov tudi dobila državljanske papirje. Ustanovilo se je pevsko društvo. Pevce je vežbal profesor Volk. Izurili so se in zapeli dobro, toda popolnosti ni društvo doseglo, ker je moral pevovodja odpotovati.

Jugoslovansko republikansko združenje je bilo ustanovljeno 9. marca l. 1919. V začetku je bilo veliko zanimanja zanj.

Zdaj poslujejo tukaj še štiri društva, in sicer: Postaja štev. 10 Avstrijsko-slovenskega bolniškega podpornega društva s 15 člani; društvo štev. 38 S. S. P. Z. s šestnajstimi člani; društvo štev. 17 K. S. K. J. z 18 člani in društvo štev. 24 S. N. P. J. z 78 člani v odraslem, in 58 člani v mladinskem oddelku.

Smrtno je ponesrečilo sedem Slovencev."

DRUŠTVO ŠTEV. 304 S. N. P. J. V SAN FRANCISCU, CAL.

CALIFORNIA.

Španci so sedanjo državo Kalifornijo imenovali "Alta California" (Zgornja Kalifornija), da se loči od Dolenje Kalifornije (Baja California), ki še dandanes pripada Mehiki. Kalifornija se je razvijala počasi. Jezuitski misijonarji so vstopili v Dolenjo Kalifornijo okoli leta 1697 in se tam obdržali do vlade Karla III. Ta je namreč l. 1767 ukazal izgnati vse jezuite iz Španije in njenih kolonij, ker so v prejšnjem letu podpihavali ljudi k puntu proti njemu. Njih lastnina je bila izročena frančiškanskim menihom. Dominikanci niso bili zadovoljni s tem, pa so izpodrinili frančiškane, ki so se izselili v Gornjo Kalifornijo. Tu so ustanovili misijonske postaje, da se Indijanci privadijo delu v "interesu lastnega izveličanja in izveličanja duhovnov." Zadnje je bilo le navadna fraza, kajti frančiškani so učili Indijance delati, da ni bilo treba delati njim samim. Nauk, ki so ga prejemali Indijanci od frančiškanov, ni bil dosti vreden. Kajti Indijanci so bili pravi sužnji, ki so morali delati, za njih duševno povzdigo se pa frančiškani niso brigali. Ti redovniki niso bili prijatelji prave znanosti, kajti že čitanje knjig, ki so odkrivale znanstvene resnice, je povzročilo, da so ljudi izobčevali iz cerkve. Frančiškani so bili večinoma Španci. Misijoni niso bili uspešni, in od leta 1848 se je širila republikanska misel med naselniki v Kaliforniji, kateri niso bili frančiškani naklonjeni.

Ampak Kalifornija se je pričela še le razvijati, ko se je pridružila Združenim državam v letu 1846. In ko se je v l. 1848 raznesel glas, da so v Kaliforniji odkrili zlato, so priseljenci pričeli prihajati od vseh strani. Kmalu po odkritju zlata so po ustnih sporočilih bili tudi Slovenci v Kaliforniji. Kdo so bili ti in kdaj so dospeli tja, se ne more dognati natančno, ker o tem ni zapiskov.

Po zadnjem uradnem štetju živi v Kaliforniji okoli 6,500 Slovencev. V San Franciscu imata dve podporni organizaciji svoji društvi: štev. 304 S. N. P. J. in štev. 46 S. S. P. Z. Slovenska narodna podporna jednota ima še eno postojanko, in sicer štev. 462 v Los Angelesu, J. S. K. J. ima društvo štev. 14 v Crockettu, S. S. P. Z. pa štev. 124 v Los Angelesu in štev. 147 v Grass Valleyu.

Slovenci so še naseljeni v krajih: Oakland, Alameda, Richmond, San Jose, Angelos Camp, Grass Valley, Martinez, Sebastopol, Big Creek, Calpella, Samoa, Crescent City, Cupertino, Eureka, Inglewood, Point Richmond, Roseville, Sacramento, Sheridan, Stege, Fresno, Oat Hill, Portersville in Sulphur Bank.

Precej Slovencev se peča s poljedelstvom, vinogradništvom in živinorejo. Nekateri delajo v rudnikih in topilnicah, drugi v raznih industrijah, nekaj je pa tudi malih obrtnikov. Mladina zahaja navadno v javne šole.

John Bartol, tajnik društva štev. 304 S. N. P. J. v San Franciscu, piše:

"Dne 6. novembra 1916 je Peter E. Kurnick povabil pismeno več rojakov, naj se udeleže ustanovne seje novega društva. Zavedni rojaki so se odzvali njegovemu pozivu. Kurnick je otvoril sejo s kratkim nagovorom, v katerem je pojasnjeval, da je sklicana seja velikega pomena zo slovensko naselbino v San Franciscu, ker se ima ustanoviti društvo z naprednim programom in se

pridružiti S. N. P. J. Navzoči John Bartol, John Dežman, Frank Vidmar, L. Ivan, J. Shobar, Ignac Lužar in Joe Koenig so se strinjali s tem nasvetom. Po kratki debati so bili izvoljeni odborniki: Predsednik Peter E. Kurnick, tajnik Joseph Koenig, blagajnik Frank Vidmar, zapisnikar John Bartol. Društvo je dobilo ime "Tabor Slovanov." Začetno delo je bilo težko. Bilo ni niti denarja, niti ne veliko članov. Sklenilo se je, da se zboruje toliko časa na Kurnickovem domu, dokler si društvo toliko brezverec, ampak je samo za vsako koristno in napredno stvar.

Društvo je priredilo izlet iz mesta, ki se je dobro obnesel s sodelovanjem drugih slovenskih društev. Trdo delo je imelo uspehe, pristopati so pričeli novi člani in kmalu bo društvo po številu svojega članstva najmočnejše v mestu. Društvo šteje zdaj 120 članov v oddelku za odrasle in 25 članov v mladinskem oddelku. Do leta 1924 je bilo naše društvo najmlajše med slovenskimi društvi v mestu.

SPOMENIK JANA HUSA NA ČEŠKEM NARODNEM POKOPALIŠČU V CHICAGU

ne pomaga finančno, da najame prostor za obdržavanje sej. Pričela se je agitacija, in jeli so pristopati novi člani. Prvi je pristopil Adamich, ki je poleg asesmenta podprl društveno blagajno še s prostovoljnim prispevkom v znesku $1.25, J. Lužar pa s petdesetimi centi.

V začetku je bil boj za obstanek težak, dokler se niso rojaki prepričali, da društvo ne sili nikogar, da postane

Ko si je društvo nekoliko opomoglo, si je najelo svojo dvorano, kar je zopet koristilo društvu. V naši dvorani zboruje še dvoje drugih društev in "Izobraževalni dramatični klub Slovena." Ta je priredil prvo gledališko predstavo v korist našemu društvu.

Sedanji odborniki so: Predsednik Peter E. Kurnick, podpredsednik F. Matjašič, tajnik John Bartol, blagajnik J. Shobar in zapisnikar Joe Koenig."

COLORADO.

Ta država je bila malo znana v Uniji do leta 1858, ko so v nji odkrili zlato. Zgodovina Denverja, sedanjega glavnega mesta, sega v ta čas. V večjem številu so pričeli prihajati naselniki iz drugih krajev Unije vanjo šele v letih 1860, 1861 in 1862. To so bile posledice panike v Združenih državah v letu 1857. Naselniki so prihajali na vozovih. Slabe gospodarske razmere na vzhodu so učinkovale nanje, da so šli iskat nove domove. Najprej je bilo glavno mesto Colorado City, katerega je pa nadomestilo mesto Golden, ki je ostalo glavno mesto od l. 1862 do l. 1868, ko je Denver postal vladni sedež te države. V letu 1862 so vdrli v to državo, ki je bila še teritorij, prijatelji sužnosti iz Teksasa, da bi jo pridobili za konfederacijo, toda četo so porazili domačini. V letu 1864 in 1870 so bili krvavi boji z Indijanci iz rodu Čejenov (Cheyenne) in Arapahov (Arapahoe). Colorado je postala država in bila sprejeta v Unijo šele l. 1876.

Od tega časa so položili privatni interesi svoje roke nanjo. Od l. 1890 so sledile velike stavke. Izredno velike so bile v letih 1894, 1896, 1897 in 1903—1904. Po letu 1910 so izbruhnili novi štrajki, ker so Rockefellerjevi interesi pritiskali rudarje z železno pestjo. Te stavke ostanejo delavstvu trajno v spominu radi masakra pri Ludlowu leta 1914, ko je milica streljala s strojnicami na žene in otroke stavkarjev, ki so bivali v šotorih. Delavstvo je postavilo tem žrtvam razrednega boja spomenik.

Vršili so se tudi boji med privatnimi živinorejskimi interesi in farmarji, ker se prvi niso ozirali na pravice farmarjev, ampak gonili črede prek njih polja in travnikov. V letu 1899 je legislatura sprejela osemurni delavnik za rudarje in delavce v topilnicah in žgalnicah, toda najvišje državno sodišče je to postavo raztolmačilo za neustavno. V letu 1902 je ljudstvo sprejelo dodatek in popravek k ustavi ter naložilo legislaturi, naj zopet uvede postavni osemurni delavnik za delavce v rudnikih, žgalnicah in topilnicah.

Zaradi masakra pri Ludlowu se je obrnila javna kritika proti multimilijo-

NAGROBNI SPOMENIK ŽRTEV POKOLJA PRI LUDLOWU DNE 20. APRILA L. 1914. POSTAVILA ORGANIZACIJA RUDNIŠKIH DELAVCEV U. M. W. OF A.

narju John D. Rockefellerju, ki je v letu 1916 vsilil delavcem pri Colorado Fuel in Iron kompaniji nekakšen načrt za pobratimstvo med podjetniškimi interesi in delavci in ublaženje razrednega boja. Ali tista nakana ni dosegla svojega namena. Razredni boj je ostal, in delavstvo smatra načrt za vado, ki naj

služi v to, da se delavci prostovoljno odpovedo svoji pravici do organizacije.

Država je bogata z raznimi rudami, naravnim oljem, premogom in ima dobre pogoje za razvoj industrije in poljedelstva.

Po vladni statistiki živi v tej državi 8,500 Slovencev. Število je premajhno, kar dokazujejo številna društva slovenskih podpornih organizacij, ki so razmrežena po vsej državi.

Aguilar je majhno rudarsko mesto. V njem imata dve slovenski podporni organizaciji vsaka svoje društvo. Slovenska narodna podporna jednota ima tukaj štev. 381, ki šteje okoli trideset članov, Slovenska svobodomiselna podporna zveza pa društvo štev. 39.

Martin Kovach iz Aguilarja poroča, da je govoril z nekim 58 let starim Mehikancem, kdaj so se prvi Slovenci pričeli naseljevati v okraj Las Animas. Rekel mu je, da so bili v rudniku, v katerem je delal tudi on leta 1894 že Slovenci. Kovach dvomi o tem in misli, da so morali biti to kaki drugi Slovani, zakaj tuji narodi ne delajo razlike med Slovenci, Čehi ali katerim drugim slovanskim narodom. Ko je on prišel v letu 1907 v ta kraj, ni bilo tamkaj razen podružnice sv. Barbare nobenega drugega slovenskega društva. Ko so ustanavljali v letu 1907 društvo v Piedmontu ali Soprisu, da ga pridružijo Slovenski delavski podporni zvezi, mu je neka brezzoba slovenska ženica rekla, če ga ni sram, da prosjači, ko je vendar še mlad. V tem kraju je zdaj 5 društev S. N. P. J., nekaj jih imajo pa tudi druge podporne organizacije. V tem okraju nimajo Slovenci svojega narodnega doma.

Eksplozij je bilo že več v tem okraju. Dne 31. januarja l. 1910 je bila razstrelba v Primeru. Mrtvih je ostalo 76 rudarjev, med njimi sedemnajst Slovencev. V Delagui je bila eksplozija leta 1910 dne 8. novembra. V rudniku je ostalo 69 rudarjev. Nekoliko kasneje se je pripetila enaka nesreča v Starkvillu. Podatki o tej nezgodi niso znani poročevalcu. Dne 9. februarja l. 1911 je bila razstrelba v Cokedalu in zahtevala dvanajst rudarskih življenj.

V Terciju je bilo ustanovljeno pevsko društvo v mesecu maju l. 1913. Pevovodja je bil Aleksander Jan iz Trbovelj. Društvo je dobro napredovalo, a stavka je razkropila pevce po Ameriki. Štirje so odpotovali v Arkansas, z njimi tudi pevovodja, ki je nekako v jeseni izvršil samomor. Pisal je bratu v Colorado po dvajset dolarjev, ali prošnja mu je bila odbita, ker je bila bratova žena versko fanatična.

V maju 1915 se je ustanovilo pevsko društvo v Primeru. Pevovodja je bil Joe Segulin. Društvo je živelo nekako dve leti, nakar ga je zadela taka usoda kot prvega. Dalo je tudi nekaj gledaliških predstav. Zdaj ni pevskega društva v vsem okraju.

Dne 27. maja l. 1915 je bil poslan Charles Pogorelc v Delaguo, da poravna spore pri društvu, ki se je šele snovalo pod imenom "Gora Snežnik" in se imelo pridružiti S. N. P. J. Spor je prihajal zaradi stavke. Kompanijski policaj je seveda izgnal zastopnika iz naselbine. Društvo ni bilo nikdar sprejeto v S. N. P. J.

V aprilu l. 1917 je bila eksplozija v Hastingsu. Mrtvih je bilo 121 rudarjev. Med njimi je bilo kakšnih petnajst Slovencev. Eksplozija je bila tako silna, da so poginile v rudniku celo vse miši in podgane.

Slovenci delajo po premogovnikih, in tuintam je dobiti Slovenca, ki lastuje majhno trgovino; nekateri se pečajo tudi s poljedelstvom, ki se pa ne izplača.

Dogodile so se še tri eksplozije, in sicer v Soprisu spomladi leta 1922, kjer je bilo ubitih tudi par Slovencev; l. 1923 je bila razstrelba v South Westernu, pri kateri je bilo ubitih približno dvajset rudarjev in med temi en Slovenec;

eksplozija v Eriju v letu 1918 je zahtevala več človeških žrtev; med njimi je bilo nekaj Slovencev.

Aspen je v okraju Pitkin zapadno od Leadvilla in šteje okoli 1000 prebivalcev. Slovenci so se priselili semkaj pred več kot tridesetimi leti. Tukaj so kovinski rudniki, v katerih kopljejo tudi srebrno rudo. Prvi Slovenci so prišli v ta kraj v letu 1888-1889. Po nekaj letih je bila že precej močna naselbina. Število Slovencev v tej naselbini je naraščalo in padalo. Odvisno je bilo od delavnih razmer v rudniški industriji, ki so se pogosto menjavale. Slovenska narodna podporna jednota ima tukaj že precej staro postojanko štev. 51, ki šteje v obeh zavarovalnih oddelkih okoli devetdeset članov. Jugoslovanska katoliška jednota ima tukaj društvo štev. 47.

Bear River je majhna rudarska naselbina v okraju Routt. V njej je bilo ustanovljeno društvo štev. 346 Slovenske narodne podporne jednote, ki šteje okoli dvajset članov. Anton Dolinar, tajnik tega društva, piše:

"Naše društvo je bilo ustanovljeno leta 1918 v Bear Riverju. Dali smo mu ime Bear River, ker teče tukaj reka tega imena, kar pomeni po naše Medvedja reka. Naše društvo se je po ustanovitvi preselilo na Mt. Harris. Slovenci so se pričeli tu naseljevati v letih 1910 in 1911. Nekateri so pa že preje tukaj živeli, pa so se izselili zaradi premajhnega zaslužka. Delamo v rudnikih in kopljemo premog. Dokler niso pričeli kopati premoga, ni bilo nič tukaj, ker so zgradili železnico iz Denverja v naše kraje šele pred petnajstimi leti. Železna cesta pa ne meri več kot 260 milj iz Denverja do Craiga in od Craiga nazaj v Denver. Železniška proga se vije po silno visokih hribih in skozi dva in petdeset predorov. Tukaj je zdaj več delavcev, kot jih potrebujejo, ker rudniki ne dobe zadostnega števila tovornih voz za prevažanje premoga. Slovencev je tukaj malo. Kaj izrednega se tukaj še ni dogodilo, ako odštejem stavke. Ob času stavke v letih 1913 in 1914 so slovenski stavkarji z družinami vred prebivali v šotorih, ker so kompanije izgnale stavkajoče rudarje iz svojih hiš. Žene in otroci stavkarjev so silno trpeli v strašni zimi, ko je silna burja podirala in odnašala šotore. Noben zaveden Slovenec se ni vrnil na delo, dokler je trajala stavka.

Zrak je tukaj čist, zima ostra, podnebje zdravo. Noben Slovenec še ni tukaj umrl za kako nalezljivo boleznijo, kakor je n. pr. influenca. Pa tudi od naših članov ni še nobeden umrl za boleznijo. Izgubili smo enega člana, ki ga je zlobna roka zabodla z nožem. Sovražnikov nam tudi ne manjka, saj je znano, da imamo prijatelje in sovražnike. Malo članov šteje naše društvo, kljub temu pa imamo veselje do njega in Slovenske narodne podporne jednote. V delavski zavednosti smo tukajšnji Slovenci zgled vsem delavcem drugih narodnosti. Poizkušali so vse, da nas pripravijo v stavkokaštvo. Pljuvali so za nami ob času stavke leta 1913. Nosili so pred naša borna stanovanja smrdljivo meso, češ, mi smo siti, a vi ste lačni. In ko je nekoč prišel neki duhoven nagovarjat stavkarje, naj se vrnejo na delo, so mu pokazali pot, po kateri se naj vrne v kraj, iz katerega je prišel. Podjetniki so mu obljubili po deset dolarjev od vsakega stavkarja, ki ga pregovori, da se vrne na delo, povrhu pa še lepo nagrado. Toda mož je moral oditi praznih rok."

Bowen je rudarsko selo v okraju Las Animas, ki ne šteje niti sto prebivalcev. Med temi rudarji je tudi nekaj Slovencev, katerih število se menjava.

Canon City šteje 5,000 prebivalcev in leži v okraju Fremont; ta nosi ime po ameriškem odkrivatelju zapada John Charles Fremontu, ki je prepotoval to državo v letih 1842-1843 in izdelal bolj-

še zemljevide in poročila o ozemlju kot njegovi predniki.

Slovenska narodna podporna jednota ima društvo štev. 239 s približno petdesetimi člani v obeh oddelkih. Tukaj je še društvo štev. 9 Zapadne slovanske zveze.

Slovenci delajo v premogovnikih in v tovarni za izdelovanje bele barve iz svinca.

Colorado City je eno izmed najstarejih naselišč v državi in je bilo leta 1861 glavno mesto. Leži v okraju El Paso. Slovencev je okoli petdeset. Proti severovzhodu je naselbina Calhan, kjer je naseljenih nekaj slovenskih farmarjev.

Slovenci pripadajo k raznim podpornim organizacijam, in Slovenska narodna podporna jednota ima nekaj članov v tem starem zgodovinskem mestu.

Colorado Springs je sedež okraja El Paso. Mesto šteje okoli 35,000 prebivalcev; med njimi je nekaj tisoč tujezemcev. V njem se križajo proge raznih železnic. Okoli in okoli se dvigajo visoke gore, le proti jugovzhodu se razprostira prerija. V mestu so krasni parki, državno zavetišče za gluhoneme in slepe, pa dom strokovne organizacije tiskarskih delavcev. Podnebje je zdravo, in sem prihajajo ljudje iz raznih krajev iskat zdravja. V okolici so mineralni studenci. Nekaj milj od mesta so rudotopilnice in talilnice, v katerih so zaposleni tudi Slovenci.

Mesto je bilo inkorporirano l. 1872, poslovnico je pa prejelo šele l. 1878. Po obnovljeni poslovnici l. 1900 so javni mestni uradniki podvrženi odpoklicu.

Dokler ni bilo železnic, so prevažali rudo s konji in mulami. Na cesti, ki vodi prek prelaza Ute v South Park in Leadville, je bilo v prejšnjih časih do dvanajst tisoč konj in mul v transportni službi.

Slovenska narodna podporna jednota ima društvo štev. 94, čigar sedež je v predmestju West Colorado Springs; društvo šteje okoli pet in trideset članov v obeh oddelkih. Zapadna slovanska zveza ima društvo štev. 6.

Cokedale je majhna rudarska naselbina v okraju Las Animas s 600 prebivalci. Tu ima Jugoslovanska katoliška jednota društvo štev. 118. Slovenci delajo v premogovnikih.

Crested Butte je rudarsko mesto v okraju Gunnison. Prebivalcev šteje 1,400. Slovenska narodna podporna jednota ima društvo štev. 397 in John Šuklje, društveni tajnik, piše:

"Prvi Slovenci so prišli v to naselbino l. 1883. Bili so to Lukas Orešnik, John Pasič, Joseph Rezman in Joseph Golobič. Ukvarjali so se s poljedelstvom. Prvo slovensko društvo je bilo ustanovljeno leta 1893. Pripada h Kranjsko slovenski katoliški jednoti. To je štev. 55 K. S. K. J. in šteje danes 84 članov. Drugo slovensko društvo je bilo ustanovljeno leta 1920 in sicer štev. 397 Slovenske narodne podporne jednote, ki šteje 71 članov v oddelku za odrasle in 19 članov v mladinskem oddelku.

Eksplozija v premogovniku je bila l. 1884 ; v njej je izgubilo življenje 59 rudarjev. Slovencev ni bilo med ubitimi. Slovenec John Pasič je pomagal pri reševalnem delu in pri spravljanju mrličev iz rudnika.

Prva Slovenka se je tukaj naselila Mary Kočevar iz Semiča. Dospela je sem leta 1890.

Velik požar je razsajal leta 1893 in uničil en blok.

Leta 1891 je bila velika rudarska stavka. Prišlo je do streljanja. En stavkar je bil ranjen in en deputij ustreljen. Druga stavka je bila l. 1913. V eni noči so zgorele tri hiše stavkokazov; krivdo so zvračali na stavkarje, ampak med rudarji prevladuje splošno mnenje, da so hiše zažgali kompanijski najemniki, ker so hoteli na ta način omazati stavkarje.

Rudarji so organizirani v rudarski organizaciji United Mine Workers of America, ki dobro napreduje.

Je pa še hrvaško društvo, ki pripada k Hrvatski narodni zajednici in šteje okoli sto članov.

Slovenci delajo večinoma v premogovnikih.

Slovenci delajo tudi v bližnjih premogovnikih. Nekaj se jih peča z malo obrtjo."

Delagua je v okraju Las Animas in šteje okoli 1,200 prebivalcev. V novembru l. 1910 je nastala eksplozija v premogovniku, in devet in šestdeset rudarjev je bilo ubitih. Prizadetih je bilo tudi nekaj slovenskih rudarjev. Slovenska narodna podporna jednota ima društvo štev. 66; v njem je petdeset članov v obeh oddelkih.

Denver je glavno mesto države in leži v okraju istega imena. Prebivalcev šteje več ko četrt milijona; med njimi je več kot pet in dvajset tisoč v tujezemstvu rojenih oseb. Mestna zgodovina sega nazaj v leto 1858, ko sta se ustanovili na nasprotnih bregovih Cherry Creeka (Črešnjevega potoka) konkurenčni naselbini St. Charles in Auraria. Ljudstvo je dalo Denverju ime "Kraljica planjav", zakaj mesto leži ob vznožju Skalnatega gorovja, nekako eno miljo nad morsko gladino. Denver je izhodišče za izlete na vse strani v gorovje. Podnebje je zdravo, zrak čist, vreme prijetno.

Slovencev živi v mestu in okolici nekaj stotin. Nekaj jih dela v raznih industrijah, nekateri se pečajo s poljedelstvom v mestni okolici.

Majhna slovenska podporna organizacija Zapadna slovanska zveza ima svoj sedež v tem mestu. Organizacija šteje sedem in dvajset podružnic, ki so raztresene po osmih državah. Predsednik organizacije je Adolph Anzichek, tajnik pa Frank Skrabec. Ta organizacija ima v Denverju poleg svojega sedeža še društvi štev. 7 in štev. 19. Drugi podatki o tej organizaciji mi niso bili na razpolago.

Slovenska narodna podporna jednota ima društvo štev. 218, ki šteje v obeh oddelkih več ko sedemdeset članov. Slovenska svobodomiselna podporna zveza ima postojanko štev. 101. Poleg teh je še društvo štev. 113 Kranjsko-slovenske katoliške jednote in društvo štev. 21 Jugoslovanske katoliške jednote.

Durango leži v okraju La Plata in šteje nad 4,000 prebivalcev. Slovenci delajo v rudni topilnici. Naselili so se tukaj v letih 1902 in 1904. Slovenska narodna podporna jednota ima društvo štev. 40 z več kot petdesetimi člani v obeh oddelkih.

Erie je majhna naselbina, ki leži severno od Denverja in šteje več ko šest sto prebivalcev. Slovencev je tukaj malo. Ti delajo pozimi v premogovniku, poleti se pa ukvarjajo s poljedelstvom. Vseh je okoli dvajset, toda število ni stalno in se izpreminja.

Frederick je rudarska naselbina z več ko sedem sto prebivalci v okraju Weld. Slovenska narodna podporna jednota ima tukaj društvo štev. 412. Anton Šuklje, predsednik društva, piše:

"Frederick leži trideset milj severno od Denverja in šteje približno osem sto prebivalcev. Mestece je bilo ustanovljeno leta 1906, inkorporirano pa l. 1908. Ljudstvo dela na polju ali pa v premogovnikih. Prvi Slovenci so se naselili leta 1907. Stalno naseljeni Slovenci in Hrvatje lastujejo večinoma svoje hiše in domove. Ukvarjajo se s poljedelstvom, ker se malo dela v premogovnikih poleti. Premog v tej okolici je slabe kakovosti, kajti solnce in zrak ga hitro razkrojita, ko pride iz jame. Zato pa oni, ki imajo velike družine, obdelujejo polje, posajeno s sladkorno peso. Farmarji plačajo poleti od akra za ročno delo od dvajset do štiri in dvajset dolarjev. Velikim družinam pride ta za-

služek prav, ker se jim ni treba bati brezposelnosti.

Rudarji so se leta 1908 organizirali v rudarski organizaciji United Mine Workers of America. Delodajalci so priznali organizacijo do 1. aprila l. 1910. Takrat smo zastavkali, in stavka je trajala do l. 1915, ko so se stavkarji vrnili na delo kot nepriznani unijski delavci. To je bil hud udarec za rudarje v tej državi. Dolžiti ne morem rudarjev, da so izgubili stavko. Štiri leta in osem mesecev so stali trdni in se bojevali proti Rockefellerjevim interesom. Nemogoče mi je popisati gorja, ki so ga prestali v teh časih. Kadar se je pobojnikom zazdelo, so pometali mirne stavkarje in njih žene v okrajno ječo in jih imeli zaprte. Večkrat so ponoči s strojnicami napadli mesto, dokler ni napočil oni nesrečni dan pri Ludlowu, ki tvori črni list v zgodovini te države. Izvršen je bil napad na žene in otroke in veliko otrok je našlo smrt v plamenu, ko so zapalili stavkarjem šotore. Ta brutalni napad je tako vznemiril tukajšnje stavkarje, da so rudarski voditelji morali napeti vse sile, če so hoteli obdržati stavkarje mirne in tako preprečiti še večje krvoprelitje. V tem času so dospeli sem zvezni vojaki, ki so napravili mir. Stavkarjem ni to dosti pomagalo, ker so zvezni vojaki napravili le mir, niso pa pazili na to, kdo stavkokazi in kdo stavka. Stavka je bila izgubljena. Rudarji so se ponovno organizirali in čakali na priliko, da si izboljšajo svoj žalostni položaj. Izbruhnila je splošna stavka rudarjev. Rudarji v tej državi so se z veseljem pridružili stavki in sledili klicu svojih bratov iz drugih držav. V severnih krajih države je stavkalo osem in devetdeset odstotkov rudarjev. Pa tudi v tej stavki niso izvojevali zaželjenega uspeha. Tega niso bili krivi rudarji v tej državi, ampak rudarji na vzhodu. Prihajali so trumoma semkaj in opravljali umazano delo. Večina teh stavkokazov je bila organizirana v rudarski organizaciji v drugih državah. Ko je bila stavka preklicana, so glavni odborniki rudarske organizacije pustili na cedilu rudarje v tej državi. Tukajšnjim rudarjem ni kazalo drugega, kot da se vrnejo na delo, ne da bi bila priznana organizacija. Veliko delavcev je prišlo zaradi stavke na črno listo, da ne dobe dela tukaj. Akoravno je stavka ponesrečila, se rudarji vseeno pridno organizirajo. Menda čas ni več daleč, ko bo priznana rudarska organizacija tudi v tej državi.

Na kulturna društva ne moremo dosti misliti, ker nam primanjkuje dobrih voditeljev; samci delajo tukaj samo pozimi, poleti se pa izselijo. Slovenci v tej naselbini smo lahko kljub temu ponosni, kajti večina je naprednega mišljenja. Čislajo nas tudi drugi narodi, posebno pa domačini, ter nas imajo za dobre državljane.

Podpornih društev imamo dvoje. Prvo je bilo ustanovljeno l. 1913 dne 12. januarja kot štev. 17 Zapadne slovanske zveze. Imelo je takrat dvanajst članov, zdaj jih pa šteje 32 v oddelku za odrasle in 20 članov v mladinskem oddelku. Društvo je dobro napredovalo, ako se vpošteva, da je naselbina majhna. V društveni blagajni se je nabralo lepo premoženje $260. Drugo društvo je bilo organizirano leta 1921 kot štev. 412 Slovenske narodne podporne jednote. V oddelku za odrasle je 26 članov, v mladinskem pa 18. Lahko rečem, da smo Slovenci organizirani sto odstotno v podporni organizaciji.

Obrtnikov ni med nami. Nekateri Slovenci lastujejo svoje lastne farme, in lahko se reče, da se štejejo med najboljše poljedelce v teh krajih. Leta 1921 se je odigral tukaj zelo žalosten dogodek, ko je razsajala influenca. Najbolj je trpela družina Štefan Knježevič. On in njegova soproga sta zbolela na influenci in bila v bolnišnici. Zboleli so tudi njuni štirje otroci in podlegli tej stra-

šni bolezni. Pokopali so vse štiri na en dan, življenje očeta in matere je pa bilo na tehtnici ob času smrti njunih otrok."

Gilman je majhna rudarska naselbina z več ko dve sto prebivalci v okraju Eagle. Nekaj slovenskih rudarjev dela v zlatih rudnikih. V bližnjih naselbinah Read Cliff in Glenwood Springs je tudi nekaj Slovencev. Zadnja naselbina je že v okraju Garfield. Tukaj je letovišče za milijonarje.

Goldfield je majhna rudarska naselbina z malo več ko šest sto prebivalci v okraju Teller. Blizo nje je mestece Victor s približno dva tisoč prebivalci. Tukaj kopljejo zlato in srebro. Slovenci prihajajo in odhajajo. Slovenska narodna podporna jednota ima društvo št. 100. Prvi Slovenci so bili tukaj že pred pet in dvajsetimi leti. Nekateri so se zopet izselili in se niso več vrnili, ampak so ostali v bližnjih in drugih naselbinah. V tem okrožju sta tudi mesteci Independence in Cripple Creek. V letih 1903 in 1904 so stavkali rudarji, in prišlo je večkrat do bojev med rudarji in najetimi kompanijskimi pobojniki. V Independencu so pognali v zrak kolodvor. In ko so izpustili krvne pse, da izslede zločince, so živali sledile dvakrat naravnost do koče, v kateri so bili nastanjeni kompanijski najemniki in pobojniki. Ta stavka je precej učinkovala, da se je število slovenskih naseljenikov znižalo v tem okraju. Stavko je vodila Zapadna rudarska federacija (Western Federation of Miners).

Leadville je rudarsko mesto, ki leži menda najvišje nad morsko gladino na svetu, kajti visočina znaša 10,150 čevljev. Je v okraju Lake. Število prebivalcev se menja, in mesto je štelo že več tisoč prebivalcev. Kroginkrog se dvigajo vrhovi visokih gor, med katerimi sta Mt. Massive, 14,424 čevljev, najvišja gora v državi, in Elbert Peak, visok 14,421 čevljev. V letu 1860 so našli zlato v California Gulchu. Zrastlo je kar čez noč mesto Oro City, ki je imelo v juliju istega leta že okoli deset tisoč prebivalcev. V petih letih so producirali za pet milijonov dolarjev zlata. Nato je pričelo mesto Oro City razpadati in v nekaj letih je imelo samo par sto stanovnikov. Ta naselbina je bila v mejah sedanjega Leadvilla. V letu 1876 so odkrili bogate žile srebrne rude na meji Leadvilla. Prva poslopja so zgradili v letu 1877. Koncem l. 1879 je mesto štelo pet in trideset tisoč stanovnikov. Od l. 1879 do l. 1889 so producirali za več ko sto sedem in štirideset milijonov dolarjev rude. Ena petina tega je bilo srebra, največ pa svinca, katerega so producirali eno tretjino od uporabe v Združenih državah. Cena srebru je padla, in nastali so trdi časi za Leadville. V letu 1892 so odkrili zopet bogato žilo zlate rude. Od tega leta se je produkcija zlata izdatno povišala. Poleg svinca, zlata in srebra je ruda vsebovala tudi cink, baker in železo.

Bili sta dve veliki rudarski stavki v letih 1878 in 1896. Zadnja stavka je trajala od junija 1896 do marca 1897 in obrnila nase pozornost ameriške javnosti. V septembru so najeti pobojniki provocirali nemire, ker so brutalno napadli rudarje. Odposlana je bila milica za vzdrževanje reda. Rudarji so se kljub temu vrnili na delo šele v marcu, ko so jih kompanije popolnoma izstradale. Stavka je povzročila, da je ostalo veliko rudnikov zaprtih skozi več let. Nekatere rudnike je zalila voda. Tako so lastniki teh rudnikov sami pomagali uničiti produkcijo kovinske rude.

Slovenska naselbina je precej močna, toda število slovenskih naselnikov se menja kot v vseh mestih, v katerih so industrije z nestalnim zaslužkom. Nekateri cenijo število Slovencev na tisoč in več, drugi na manj. Društveno življenje je precej razvito. Slovenska narodna podporna jednota ima tukaj društvo štev. 278, ki šteje okoli 140 članov v obeh oddelkih. Zapadna slovanska zve-

za ima društvi štev. 5 in štev. 20, Kranjsko-slovenska katoliška jednota štev. 56, Jugoslovanska katoliška jednota štev. 111 in Slovenska svobodomiselna podporna zveza pa štev. 9.

Slovenci imajo svojo faro. Cerkev je

NAGROBNI SPOMENIK PONESREČENIH SLOVENCEV DNE 31. JANUARJA 1910 V PREMOGOVNIKU PRI PRIMERU. NA TEJ STRANI SO ZAPISANA IMENA PONESREČENIH ČLANOV S. D. P. Z.

bila zgrajena z denarjem, ki je prišel od žuljevih rudarskih rok.

Ludlow je rudarska naselbina, ki šteje komaj okoli tri sto prebivalcev, a postala je svetovno znana, zaradi masakra rudarskih žen in otrok, ki je omenjen že na drugem mestu. Slovenska narodna podporna jednota ima društvo štev. 201, ki šteje v obeh oddelkih več ko 120 članov. Nekateri člani tega društva prebivajo po bližnjih naselbinah in delajo v premogovnikih.

Oak Creek je mestece s tisoč prebivalci v okraju Routt, v katerem se je ustanovilo društvo štev. 502 Slovenske narodne podporne jednote.

Oakview je mala rudarska naselbina v okraju Huerfano. Tukaj živi nekaj slovenskih družin, katerih očetje delajo v premogovniku.

Palisades je rudarsko mestece z devet sto prebivalci v okraju Mesa. Slovenci so se pričeli sem seliti v letu 1892. Slovenska narodna podporna jednota ima društvo štev. 162, ki šteje okoli petdeset članov v obeh oddelkih. Preje je društvo imelo štev. 32 Slovanske delavske podporne zveze, ki je po združitvi s Slovensko narodno podporno jednoto prejelo štev. 162 S. N. P. J. Društvo so ustanovili P. in J. Benedičič in Valek 1910.

Primero je rudarska naselbina v okraju Las Animas. Slovenci se ukvarjajo s poljedelstvom in delajo v premogovnikih. Delo v rudnikih je zelo nevarno, kajti bili sta že dve razstrelbi s strahovitim učinkom. Leta 1907 v januarju je izgubilo življenje dva in dvajset rudarjev. Med njimi je bilo osem Slovencev. Dne 31. januarja l. 1910 se je dogodila druga razstrelba, pri kateri je bilo ubitih in zadušenih 76 rudarjev; med temi je bilo pet in trideset Slovencev in Hrvatov. Od ponesrečenih Slovencev je bil Maks Keš član dr. štev. 21 Slovenske narodne podpor. jednote v Pueblu, Colo.; Martin Dubovšek, Ivan Iskra, Lovrenc Jerič, Anton Juričič, Ivan Kosernik, Ivan Lipar, Ivan Novak in Frank Omers so bili člani društva sv. Barbare, štev. 24; Miha Slanovic, Ivan Slanovic, Anton Bergant, Franc Krt,

Franc Maglič, Jurij Malovac, Josip Pibernik, Mihael Sajtič, Josip Slavo in Anton Šurina so bili člani društva štev. 8 Slovanske delavske podporne zveze.

Društvo sv. Barbare se je kasneje združilo z onim Slovanske delavske podporne zveze. To se je zopet združilo z društvom štev. 378 Slovenske narodne podporne jednote, ki šteje nad dvajset članov.

Pueblo je drugo največje mesto v državi v okraju istega imena. Prebivalcev šteje okoli pet in štirideset tisoč, med katerimi je več ko dva tisoč Slovencev. Pueblo je industrijalno mesto, v njem so topilnice in jeklarne.

Papeš iz Ambrusa, Jurij Plut in Jakob Jerman iz Črnomlja pa John Rus iz Strug. Nato so prihajali Slovenci v vedno večjem številu, in l. 1893 jih je bilo že okoli osem sto.

V začetku leta 1893 se je naselil tukaj rojak Martin Kochevar. Takrat še ni bilo slovenske organizacije. On je sprožil misel, da bi koristilo slovenskemu ljudstvu, ako se ustanovi podporno društvo, kakršnega imajo Čehi na vzhodu. Ljudstvo se je pričelo zanimati za nasvet, in ustanovljeno je bilo samostojno društvo pod imenom "Bratovščina sv. Jožefa" dne 19. marca 1893. Martin Kochevar ni bil nikdar član omenje-

SLOVENSKO PEVSKO DRUŠTVO V PUEBLU COLO.

Mormonci so se na svojem potu v državo Utah naselili tukaj v letih 1846—1847. V letu 1850 je bila ustanovljena trgovska postaja, ki pa je bila zaradi vednih bojev z Indijanci po nekaj letih opuščena.

Slovenska narodna podporna jednota ima tukaj eno svojih najstarejših postojank in sicer društvo štev. 21, čigar predsednik Fr. Pečnik piše:

"Prvi beli naseljenci so prišli okoli leta 1869, ki so se trajno naselili. Okoli leta 1885 je bilo tukaj pet Slovencev, in sicer Matija Grahek iz Črnomlja, Ulrik nega društva, vendar pa gre njemu zasluga, da se je ustanovilo. Učil jih je voditi seje in enkrat je celo govoril v cerkvi mesto ondotnega duhovna Bonifacija ter spodbujal ljudi k vstopu v društvo. Ljudje so mislili, da jih uči krivoverstva, pa so pričeli kričati vprek ter kazati za njim s prstom, češ, da je krivoverec. Koncem istega leta se je društvo pridružilo Kranjsko-slovenski katoliški jednoti.

V letu 1893 je bila poplava, ki pa ni napravila izredno velike škode, ker so bili ljudje še redko naseljeni.

Nekako ob istem času je prišel v Pueblo pokojni Martin Konda. S pomočjo Hrvata Demiter Kognjevicha, ki je dobil tiskarno po nekem umrlem rojaku, sta pričela on in Martin Kochevar izdajati prvi slovenski list "Mir". Uradni prostori so bili na ulici C. Konda je mislil, da bo list veliko bolje uspeval, če organizirajo delniško podjetje. Svojo misel je uresničil, tukajšnji župnik C. Zupan je pa dobil kontrolo nad listom. "Mir" je izhajal do leta 1905, ko je bila tiskarna prodana Maks Buhu. Leta 1907 je prevzel tiskarno Rudolf Gregorich, leta 1908 pa Edvard Mencinger. List je z menjanjem gospodarja menjal tudi svoje ime, in sicer "Coloradske Novice", "Solnce" in "Slovenski Narod". Pod zadnjim imenom je list izhajal do leta 1915, nakar je za vedno zaspal.

Leta 1902 sta Martin V. Konda in Frank Medica ustanovila svojo tiskarno in pričela izdajati list "Glas Svobode". Že naslednje leto sta se z listom vred preselila v Chicago.

Leta 1902 je društvo sv. Jožefa zidalo svojo dvorano, za katero je potrošilo $15,000. Kranjsko-slovenska katoliška jednota je v letu 1908 imela tukaj svojo konvencijo, iz katere se je ustanovila Jugoslovanska katoliška jednota. Ustanovilo se je društvo sv. Petra in Pavla, leta 1902 pa društvi Sokol in Marija Pomagaj kot podružnici Jugoslovanske katoliške jednote. Društvo štev. 21 Slovenske narodne podporne jednote je bilo ustanovljeno leta 1905, katero pa kljub velikemu številu Slovencev nima več kot 370 članov v obeh oddelkih. Krivda je menda v tem, da je bilo preveč opozicije od strani cerkve, nekaj so pa mogoče tudi krivi posamezni člani, ki ne posnemajo najbolj delavnih članov pri agitaciji.

Slovenska svobodomiselna podporna zveza ima tukaj društvo štev. 60, ki je bilo ustanovljeno leta 1910.

V prejšnjih letih so imeli Slovenci tudi zastopnike (aldermane) v mestnem občinskem odboru. Prvi slovenski alderman je bil M. Majerle, drugi G. Thomas (Železnikar) in zadnji M. Jerman.

Dne 20. septembra l. 1906 se je ustanovilo pevsko društvo in po nasvetu M. Kochevarja dobilo ime "Prešeren". Dasiravno ne prejema društvo od zunaj nobene podpore, vseeno krepko vztraja. Ima dobre pevske moči in je na dobri finančni podlagi. Pevovodja je Matt Jerman, ki poučuje petje že sedemnajst let.

Socialistični klub se je ustanovil leta 1909, a se je po znani st. louiški konvenciji socialistične stranke v letu 1914 razpustil.

Slovenci in Hrvati imajo svojo cerkev in osemrazredno farno šolo, v kateri podučujejo tudi slovenščino. Kjer danes stoji cerkev, je bila preje tovarna za metle. Nemci so jo kupili okoli leta 1890 in iz nje napravili cerkev. Ko je sem prišel rev. Ciril Zupan kot misijonar, se je je poslužil, da je v nji pridigal in izpovedoval. Leta 1893 so jo kupili Slovenci, Hrvatje in Slovaki. Nato se pričeli graditi šele sedanjo cerkev. Izplačali so Slovake, tako da zdaj zahajajo le Slovenci in Hrvatje vanjo.

V istih časih je bilo veliko lažje organizirati vsako stvar na cerkveni podlagi kakor v današnjih dneh. Ne smemo se čuditi, ako so se možje kot M. V. Konda in Frank Medica poslovili od tega mesta in odpotovali v kraj, kjer so upali doseči večje uspehe.

Takrat ni bilo drugega na takozvanem "Grovu" kot saluni (gostilne). Hreščečo harmoniko je bilo slišati skoraj pri vsakih vratih. Govora seveda ni bilo o kakšni narodni organizaciji. Zdaj je v Pueblu kakšnih petnajst društev, ki imajo razne namene. Največ je seveda cerkvenih.

V noči 3. junija l. 1921 je prihrumela nepričakovano strašna povodenj, v kateri je izgubilo okoli 165 oseb življenje.

Našli so samo 70 trupel, kajti voda je nesla mrliče na vse strani. Druge je od-

nesla reka Arkansas ali jih je pa kje pokopala v blatu. Voda je sredi mesta dosegla višino dvanajst čevljev in devet palcev. Porušenih je bilo do pet sto hiš, okoli tri sto jih je pa odnesla poplava, ali nihče ne ve, kam. Povodenj je zajela tri osebne vlake in več tovornih vlakov v mestu. Kar je bilo živega na vlakih, je malo ostalo. Gmotno so bili Slovenci najbolj prizadeti. "Grove", na katerem so naseljeni Slovenci, leži na dolenjem delu mesta, kjer je bila voda najbolj deroča. Večina Slovencev ni rešila drugega kot golo življenje. Pa tudi na cesti pregledna reka, vmes so pa švigali bliski vsakih par sekund ter dajali celi sliki še strašnejši pogled. Lilo je kakor iz škafa, in kar ni splavalo po deročem toku, je zgorelo. Jugoslovanskih družin je bilo prizadetih sto pet in dvajset. Materijalna škoda v mestu je pa znašala več ko dvajset milijonov dolarjev.

Ko je pričela odtekati in vpadati voda, so se kazali strašni učinki strahovite povodnji. Blato je ležalo štiri čevle na debelo. Ljudje so morali najprej odmetati blato, da so mogli do svojih domov in z ulice na ulico.

MOST D. & R. S. W. ŽELEZNICE DNE 3. JUNIJA L. 1921 PO POVODNJI V PUEBLU, COLO.

Santa Fe, ki je med ljudstvom poznana pod imenom "Sisek", je povodenj strašno gospodarila. Ljudje so mislili, da ne bo nič hudega, pa so zaprli svoje domove ter odšli na Bessemer. Drugo jutro se je nudil žalosten pogled. Reka je tam pretrgala breg, in tok se je obrnil proti cesti Santa Fe, kjer so prejšnji dan stali domovi. Ponoči je pričelo tudi goreti, da je bila groza še večja. Ogenj je razsvetljeval semintje temno noč, prek spodnjega dela mesta se je valila široka neV blatu so bila pokopana človeška in živalska trupla. Kakšne tri mesece so čistili ulice s parnimi lopatami. Veliko ljudi, ki so bili še prejšni dan premožni, je bilo čez noč osiromašenih. Razni dobrodelni zavodi so pomagali, najbolj pa Rdeči križ, ki je postavil pet šotornih taborišč, da ni bilo treba siromakom prenočevati pod milim nebom. Za Jugoslovane se je takoj organiziral odbor, ki je pobiral darove. Razdelil je okoli $11,356.60. Odzvalo se je tudi

članstvo Slovenske narodne podporne jednote ter darovalo nekaj več ko dva tisoč dolarjev, katere je odbor društva štev. 21 S. N. P. J., obstoječ iz petih članov, razdelil med najpotrebnejše, ne oziraje se na to, ali so bili člani, ali ne. Jugoslovanska katoliška jednota je pomagala svojim članom. Vse druge jednote so poslale vsaka svoje darove Jugoslovanskemu odboru za odpomoč (Jugoslav Relief Committee).

Pri odpravljanju razne navlake in šare z ulic so vršili dobro delo vojni oklepšila policijsko službo po vsem mestu. Nihče ni mogel iti dva ali tri bloke daleč, ne da bi ga ustavil ta ali oni miličar. Ko je bilo postreljenih nekaj nedolžnih ljudi, je bila milica odpoklicana.

Skoraj tri tedne ni bilo zveze z zunanjim svetom. Železniške proge so bile skoraj vse razkopane. Samo železnica Denver & Rio Grande, Western je imela več ko milijon dolarjev škode.

Navadno ljudje hitro pozabijo na vsako katastrofo in tako so pozabili tudi na to. Komaj so pospravili blato z ulic

MAIN STREET (GLAVNA ULICA) V PUEBLU, COLO., PO POVODNJI DNE 3. JUNIJA 1921

ni vozovi. Porušili in pogazili so vse, kar je zapiralo pot.

Mimo Nickolsove klavnice so vodili trije mostovi čez reko, povodenj je pa pustila samo en most. Deroči tok je izpodjedel in izpodplul enega na enem koncu, in most se je zapičil v reko Arkansas. Most Santa Fe, ki je služil ljudskemu prometu in bil zgrajen iz železa in z lesom tlakovan, je voda odnesla skoraj eno miljo daleč.

Komaj je odtekla voda, so se pojavili tatovi. Tretji dan je državna milica vrin cest, že so se pričeli ljudje seliti v hiše. Po enem letu so pa bili zgrajeni novi domovi.

Pri tukajšnjem društvu Slovenske narodne podporne jednote se je v zadnjem času sprožila misel, da bi bilo dobro, če bi si postavili narodni dom. Kakor je soditi po splošnem razpoloženju, se bodo rojaki zavzeli za stvar ter izvedli to misel."

Zapadna slovanska podporna zveza ima društvi štev. 2 in štev. 16.

Rockvale je mestece s tisoč prebivalci in leži v okraju Fremont blizo Canon Cityja. Slovenska narodna podporna jednota ima društvo štev. 402 s kakimi 30 člani v obeh oddelkih. Nekateri Slovenci so člani Narodne hrvatske zajednice, ki ima tukaj svojo postojanko.

Zapadna slovanska zveza ima društvo štev. 11. Število Slovencev v naselbini se menja. Njih število se suče navadno okoli sto.

Salida je mesto s pet tisoč prebivalci v okraju Chaffee. Slovencev je več ko dve sto, ki delajo v topilnici, nekateri pa se pečajo s poljedelstvom. Slovenska svobodomiselna podporna zveza ima društvo štev. 40, Jugoslovanska katoliška jednota društvo štev. 78 in Zapadna slovanska podporna zveza pa društvo štev. 24.

Somerset je naselbina s pet sto stanovniki. Slovenska narodna podporna jednota ima društvo štev. 298, ki šteje v obeh oddelkih več ko sto članov.

Tercio je rudarska naselbina. V premogovniku je zaposlenih precej Slovencev, ki so člani društev v drugih naselbinah.

Telluride je mesto z več ko 1,600 stanovniki v okraju San Miguel. Slovenska narodna podporna jednota ima društvo štev. 435 z več ko 30 člani v oddelku za odrasle.

Trinidad je mesto v okraju Las Animas z enajst tisoč prebivalci. Ustanovljeno je bilo v letu 1876. Tukaj je središče premogove in kokove industrije na jugovzhodu države. Kroginkrog obdajajo mesto majhne naselbine in premogovniki, v katerih dela do dva tisoč Slovencev ali še več. Veliko Slovencev je ponesrečilo smrtno v teh premogovnikih, postali so žrtve podjetniške malomarnosti.

Slovenska narodna podporna jednota ima društvo štev. 418 z dvajsetimi člani v oddelku za odrasle. Jugoslovanska katoliška jednota ima društvo štev. 84.

Slovenci so naseljeni v tej okolici v mestecih Cokedale, Engleville, Secundo, Morley, Sopris, Ojo in drugih. Jugoslovanska katoliška jednota ima društvo štev. 140 v Morleyju, Slovenska svobodomiselna podporna zveza pa društvo štev. 98 v Oju.

Slovenska narodna podporna jednota ima svoje društvo štev. 418 v Soprisu, in Joseph Marela, ki je predsednik tega društva, piše:

"Težko je pisati zgodovino Slovencev, naseljenih v južnovzhodnem delu države, ker se delavci vedno selijo. Naselbine danes n. pr. napredujejo, po nekaj letih pa izginejo, nakar ostane samo ime.

Priselil sem se v Trinidad v letu 1907. Takrat je bilo precej Slovencev v tej okolici. Jugoslovanska katoliška jednota je imela v Trinidadu društvo štev. 84. Imela je društvo tudi na Primeru, čigar ime mi pa ni znano. Na Primeru se je ustanovilo društvo štev. 8 Slovanske delavske podporne zveze. Kmalu nato se je ustanovilo še društvo štev. 15. To je bilo v letu 1909. Poslovnico smo prejeli šele v letu 1910 dne 11. aprila. Ustanovitelji tega društva so bili Albert Logar, Martin Kovač in Frank Rebolj. Najhuje je zadela rudniška katastrofa Slovence dne 31. januarja l. 1910, ko je 76 rudarjev izgubilo svoje življenje; med njimi je bilo 35 Slovencev in Hrvatov."

Nato našteva g. Marela imena Slovencev, ki so se ponesrečili in so bili člani Slovenske narodne podporne jednote, Slovanske delavske podporne zveze in društva sv. Barbare, ki so že omenjeni na drugem mestu, ter nadaljuje:

"Na spomeniku so še sledeča imena naših rojakov: Ivan Ambrožič, Anton Čekada, Pero Čičerka, Jurij Dragovič, Jakob Iskra, Jernej Kern, Albin Logar, Steve Palarič, Matt Pernar, Josip Požar, Ivan Saftič, Anton Saro, Ivan Stromfold, Ivan Stumpf in Sava Vojnovič. O vseh teh mi pa ni znano, če so bili člani kake podporne organizacije, ali ne.

Naša podporna organizacija je bila še mlada, in treba je bilo razpisati izreden prispevek po petdeset centov skozi šest mesecev, da se je dalo izplačati vse terjatve in obveznosti. Naše društvo v Soprisu je bilo najbližje, pa je podvzelo

NAGROBNI SPOMENIK PONESREČENIH SLOVENCEV DNE 31. JANUARJA 1910 V PREMOGOVNIKU PRI PRIMERU. NA TEJ STRANI SO IMENA PONESREČENIH ČLANOV DRUGIH PODPORNIH ORGANIZACIJ IN DRUGIH SLOVENCEV.

vse potrebne korake za dostojen pogreb. Člani našega društva so odšli kot rešitelji v rudnik. Na en dan smo pokopali sedemnajst žrtev, druge pa, kadar so jih našli. Bili so pretresljivi prizori. Iz Puebla je prišel slovenski duhoven. Odtam je prišlo sem tudi pevsko društvo "Prešeren," ki je zapelo žalostinke v cerkvi in na pokopališču. Nobeno oko ni ostalo suho, ko so pevci zapeli. Pri pogrebu je bil navzoč Joseph Goričar, konzul bivše avstro-ogrske monarhije, in je položil venec na gomilo. Kasneje je zastopal Slovence pri pogajanjih zaradi odškodnine. Ob prvi obletnici so Slovenci postavili tem žrtvam krasen spomenik, ki je stal tisoč dolarjev. Bila je zasluga Matija Pogorelca, ki je daroval zlato uro, da se prične akcija za spomenik. Tako so darovali Slovenci križem Amerike zanj. Na slovesno odkritje so prišli iz Puebla slovenska godba, pevsko društvo "Prešeren" in duhoven.

Nezgode v tej okolici so se dogodile: Bowen 7. avgusta 1902, trinajst mrtvih; Tercio 28. oktobra 1904, devetnajst mrtvih; Cuatro 22. aprila 1906, devetnajst mrtvih; Primero 23. januarja 1907, dva in dvajset mrtvih; Engleville 5. maja 1907, pet mrtvih; Tollerburg 6. januarja 1909, devet mrtvih; Primero 31. januarja 1910, šest in sedemdeset mrtvih, med njihi pet in trideset Slovencev in Hrvatov; Starkville 8. oktobra 1910, šest in petdeset mrtvih; Delagua 8. novembra 1910, devet in šestdeset mrtvih; Cokedale 9. februarja 1911, dvanajst mrtvih; Hastings 18. junija 1912, dvanajst mrtvih; Piedmont 12. avgusta 1912, dva mrtva; Hastings 27. aprila 1917, sto dvajset mrtvih; Sopris 24. marca 1922, sedemnajst mrtvih, med katerimi sta bila dva Slovenca; Dawson, N. M., 8. februarja 1923, sto dva in dvajset mrtvih.

Skoraj pri vseh eksplozijah so bili prizadeti Slovenci, ampak natančno število ponesrečenih Slovencev mi ni znano.

V teh krajih so bile tudi velike rudarske stavke v letih 1904, 1913-1914, 1919 in 1922.

Pevskih, dramatičnih in drugih enakih zabavnih in izobraževalnih društev ni tukaj v bližini.

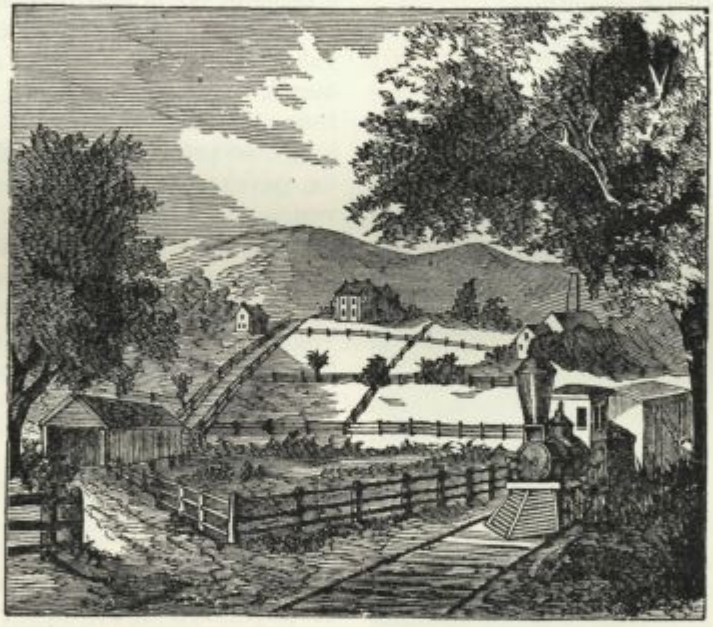
Društvo štev. 418, S. N. P. J., je bilo ustanovljeno v Morleyju dne 23. januarja l. 1921. Ustanovitelji in odborniki v prvem letu so bili: Predsednik John Sedmak, podpredsednik Matt Saršon, tajnik Joseph Lavriha, blagajnik John Tomšič. Ob času stavke leta 1922 se je moralo društvo izseliti iz Morleyja. Preselilo se je v bližnjo naselbino Starkville, nato se pa združilo z društvom štev. 15 bivše Slovanske delavske podporne zveze v Soprisu, ki je zdaj združena s Slovensko narodno podporno jednoto."

Walsenburg je rudarska naselbina v okraju Huerfano. Slovenska narodna podporna jednota ima društvo štev. 299, ki šteje okoli osemdeset članov v obeh oddelkih. Slovenci so naseljeni po okolici v naselbinah Simpson, McQuire, Oackville in drugih.

Jugoslovanska katoliška jednota ima v Walsenburgu društvo štev. 101.

Slovenci, ki so člani Slovenske narodne podporne jednote, žive še v mestih in naselbinah: Augusta, Boone, Boncarbo, Bowie, Broadhead, Buena Vista, Camp Shumway, Carbondale, Coal Creek, Elmoro, Englesburg, Eureka, Farr, Firestone, Griffith, Guillnare, Grand, Ideal, Junction, Hastings, Mt. Harris, Lime, Layden, Kline, La Plata, New Castle, Pictou, Pryor, Pallas, Penrose, Pyrolite, Rugby, Ravenwood, Rouse, Sneffels, Strong, Silverton, Swallows, Paonia, La Veta, Smuggler, Superior, Toltic, Tabasco, Tioga, Tollerburg, Vallorso, Walsen in Ojo.

V Ravenwoodu ima S. S. P. Z. društvo štev. 168.

DOMOVIŠČE (HOMESTEAD) NASELJENIKOV V NOVI ANGLIJI. POD TEM IMENOM SE RAZUMEJO DRŽAVE MAINE, NEW HAMPSHIRE, VERMONT, MASSACHUSETTS, RHODE ISLAND IN CONNECTICUT

CONNECTICUT.

Connecticut spada med tistih trinajst prvotnih držav, ki so ustanovile Združene države. Približno petina prebivalcev je zaposlenih v tovarniški industriji. Žeblje in druge produkte iz železa so pričeli izdelovati še pred letom

LINCOLN KOT MLADENIČ IN ŠUMSKI DELAVEC

1716. V tej državi so vlivali tudi topove za ameriško armado v revolucijonarni vojni. Producirali so verige, s katerimi so zaprli plovbo britskim ladijam po reki Hudson navzgor. Tukaj so izdelovali prve ameriške ure iz lesa v osemnajstem stoletju. Tudi klobučarska obrt se je zgodaj pričela razvijati v tej državi, kajti londonski klobučarji so še leta 1732 pritožili, da jim delajo konkurenco klobučarji v Connecticutu. Papirna industrija je že precej stara, ker so papirnice zgradili leta 1776. V letu 1788 najdemo začetek volnene industrije v Hartfordu. Tako so se razvijale industrije druga za drugo v tej državi, da so cenili v letu 1910 vrednost tovarniških produktov na $352,284,116. V desetih letih se je vrednost izdelanih tovarniških produktov povečala za več ko sto milijonov dolarjev. Poleg tovarniške industrije se je razvilo tudi ladjegradništvo v Grotonu.

Bridgeport je industrijalno mesto v okraju Fairfield in šteje okoli sto petdeset tisoč prebivalcev. Bridgeport je v začetku tvoril del mestnega okraja Stratford. Prvo naseljevanje se je pričelo leta 1659. Prva naselbina se je imenovala do leta 1695 Pequonnock, nakar so jo prekrstili v Stratfield. V revolucijonarni vojni je bilo mesto glavno pristanišče brzoplovnih ameriških ladij, ki so ogrožale britsko trgovino na morju. V letu 1800 je bila izdana poslovnica za trg Bridgeport, leta 1821 se je pa trg inkorporiral kot mestni okraj. Ampak trg je dobil svojo poslovnico kot mesto šele v letu 1836.

V mestu je naseljenih nekaj stotin prekmurskih Slovencev, in Slovenska narodna podporna jednota ima nekaj svojih članov, ki pa pripadajo k društvom v New Yorku. Slovenci so pričeli prihajati v večjem številu pred petnajstimi leti. Zaposleni so v raznih industrijah.

DISTRICT OF COLUMBIA.

Philadelphia je bilo glavno mesto v revolucijonarni vojni. V njej je imel kontinentalni kongres svoj sedež. Uporност vojakov in drugi vzroki so učinkovali v letu 1783, da se izbere pokrajina, v kateri se zgradi mesto za sedež zvezne vlade. Ustava, ki je bila izdelana v letu 1787, je pooblastila kongres, da izbere pokrajino, ki ne bo presegala deset štirjaških milj. Državi Virginija in Maryland sta odstopili svet, ki je sedaj poznan kot Distrikt Kolumbija (District of Columbia), v katerem se nahaja glavno mesto Washington. Vlada se je preselila vanj v letu 1800. Pokrajina je bila divja. Pokrivali so jo gozdi in močvirja. Ko so zgradili hišo za predsednika in del Kapitola, je bil svet v okolici močvirnat. Veliko let se mesto ni razvilo. Dajali so mu razne priimke kot n. pr. "glavno mesto siromašnih koč," "mesto ulic brez hiš" itd. Nezadovoljni kongresniki so večkrat predlagali, da se sedež vlade premesti v drugo mesto. L. 1814, ko so bile Združene države v vojni z Veliko Britanijo, je britska armada zasedla mesto in požgala Kapitol, predsednikovo hišo in druga poslopja. Pojavile so se zopet zahteve za premestitev sedeža narodne vlade. Šele civilna vojna je napravila takim zahtevam konec. Konfederativci so grozili z zasedenjem glavnega mesta. Ta grožnja je povzročila, da so utrdili mesto, ki je sčasoma postalo v civilni vojni središče za vojne operacije.

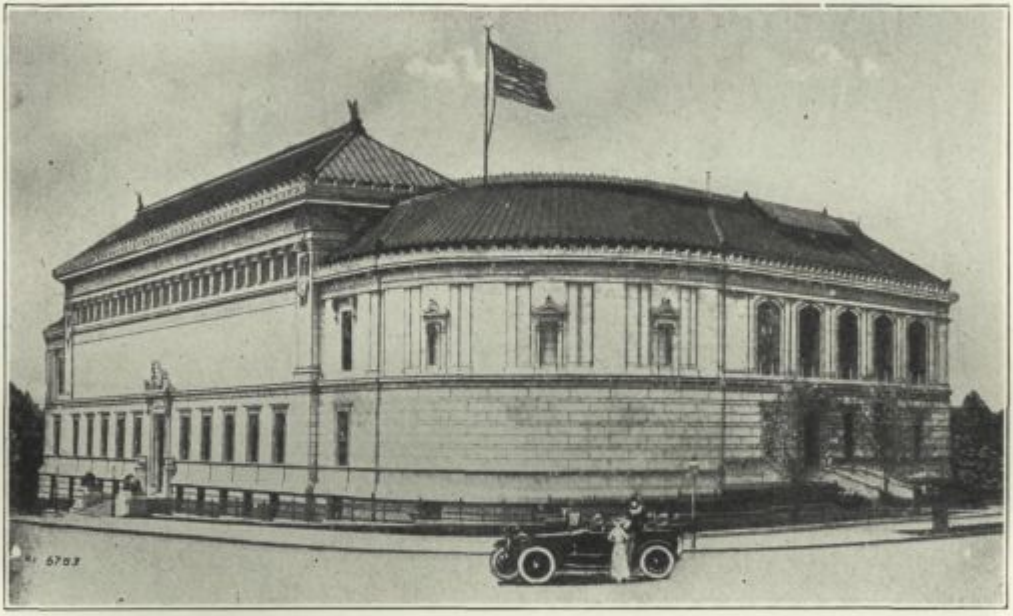

BELA HIŠA, KJER STANUJEJO PREDSEDNIKI ZDRUŽENIH DRŽAV

V civilni vojni se je prebivalstvo hitro množilo. Od l. 1860 do l. 1870 se je pomnožilo za 78.6 odstotka. V l. 1860 je mesto štelo le 61,122 prebivalcev, v l. 1870 pa že 109,199. Od tega leta naprej

se je mesto hitro razvijalo. L. 1910 je štelo 331,069 prebivalcev, l. 1920 pa že 437.571.

Mesto ima široke avenuje, ceste in ulice. Tam, kjer se avenuje križajo s cestami, stoje krasni spomeniki. Ceste in ulice tečejo od severja proti jugu in od vzhoda proti zapadu. Kjer se križajo v štirikotu, jih režejo avenuje. Ti koničasti koti ob cestnih križiščih so prazni ali pa na njih stoje spomeniki. V mestu so krasna javna poslopja, zgrajena iz kamna.

CORCORAN. GALERIJA UMETNOSTI V WASHINGTONU, D. C.

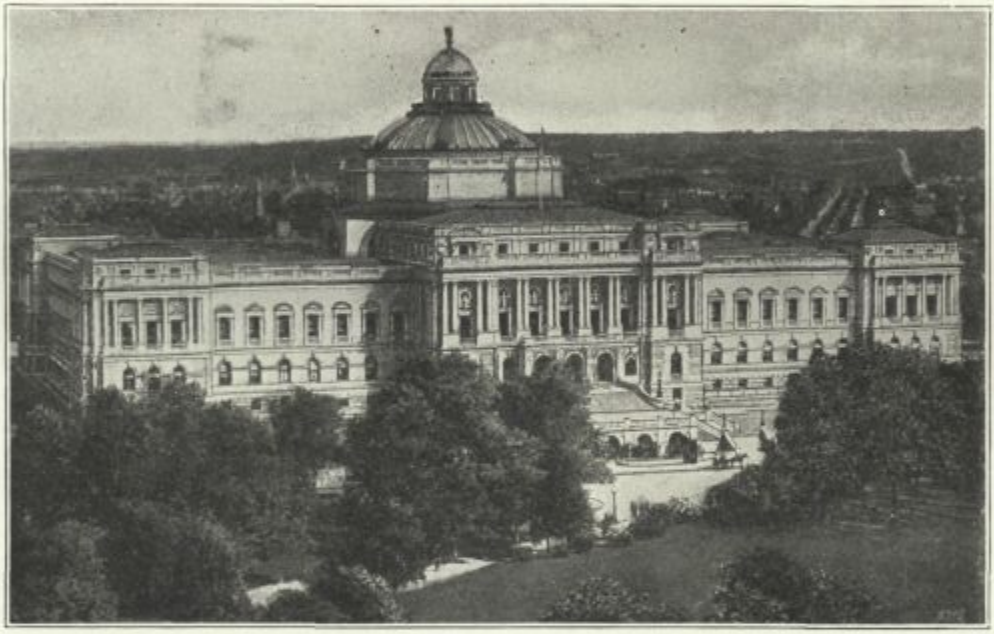
Tu je Bela hiša, ki služi predsedniku in njegovi družini za bivališče. Zgrajena je iz virginjskega peščenca. Pobeljena je, da so zakrita znamenja, ki jih je zapustil požar, ko so Britje l. 1814 podtaknili ogenj. Vzhodno od Bele hiše je palača zakladniškega tajnika. Nasproti Beli hiši stoji palača, v kateri so nastanjeni uradi državnega, mornariškega in vojnega tajnika. Zgrajena je iz granita. Jugovzhodno od Kapitola je Kongresna knjižnica. Zgrajena je v italijanskem renesančnem slogu. Stala je več ko šest milijonov dolarjev. Gradili so jo od l. 1889 do l. 1897. Tako se vrste druga javna poslopja, glavno poslopje je pa Kapitol. Zgrajen je iz peščenca, obe krili pa iz marmorja. Na kupoli se dviga kip boginje Svobode, visok devetnajst in pol čevlja. Glavni vhod je na vzhodu. Stene v rotundi so pokrite z zgodovinskimi slikami.

Na drugi strani reke Potomac je Arlingtonsko pokopališče. Tu je pokopanih več ko 21,000 vojakov, ki so padli v državljanski in španski vojni. Ob reki Anacostia, vzhodno od Kapitola je Kongresno pokopališče, na katerem je pokopanih veliko kongresnikov.

Javne ljudske šole skrbe za elementarno izobrazbo. Šolski poduk je obvezen od osmega do štirinajstega leta. Ukaželjna mladina lahko spopolni svojo izobrazbo v večernih in srednjih šolah. V mestu je George Washingtonova univerza in več drugih učilišč.

V mestu je sedež zvezne vlade in zato nima mestne vlade, temveč ga vlada

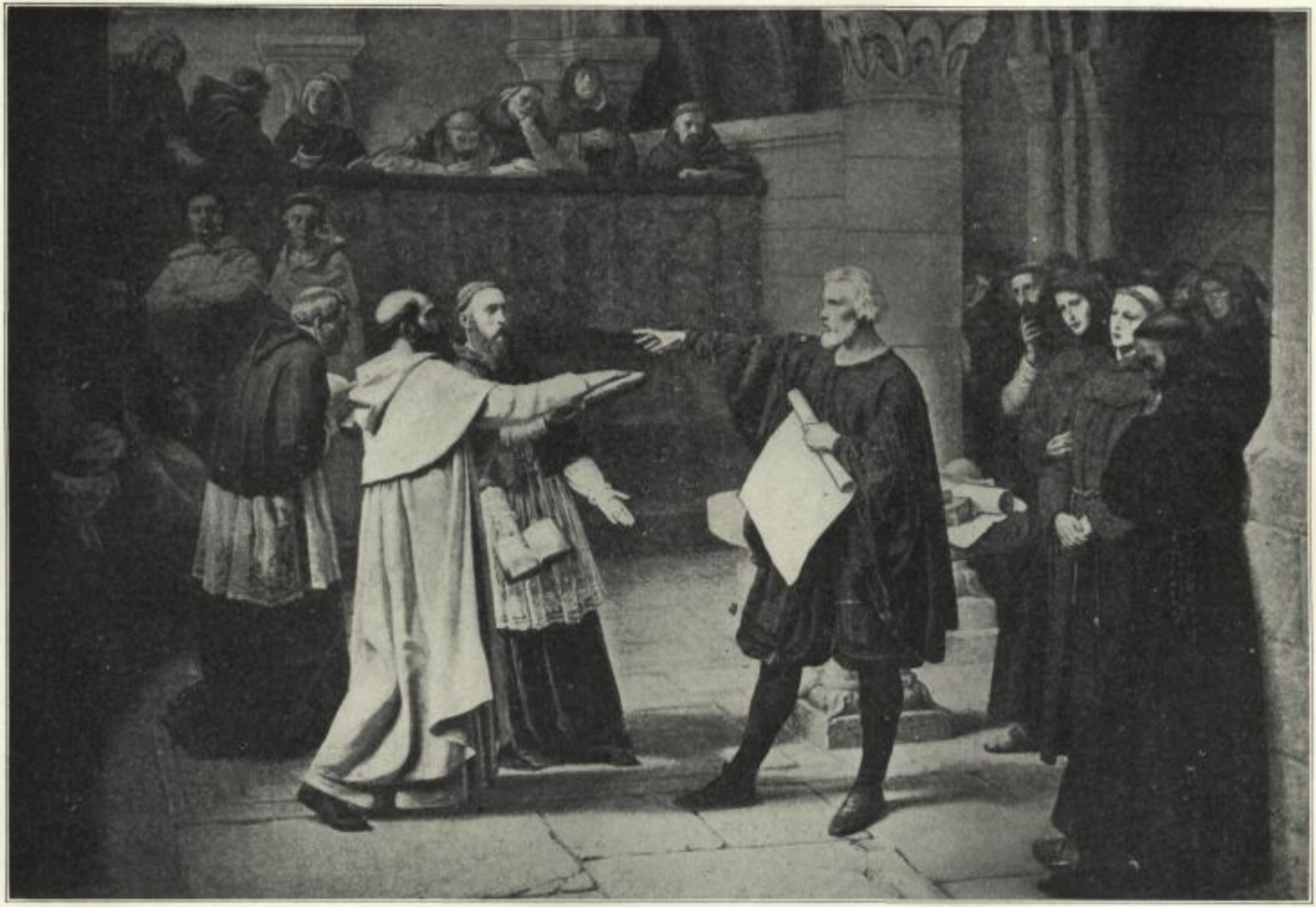
zvezni kongres. Mesto je dobilo svojo poslovnico leta 1802. Župana imenuje predsednik vsako leto. Ima mestni svet z dvema zbornicama. L. 1874 je kongres preosnoval mestno vlado in mu določil komisijonsko vlado. Predsednik imenuje v sporazumu s senatorjem tri komisarje. Od leta 1878 je komisijonska forma vlade postala stalna. Dva komisarja morata prebivati v Distriktu, tretji pa mora biti častnik ženijskega zbora zvezne armade. Kongres in komisarji sprejemajo in določajo postave.

KONGRESNA KNJIŽNICA V WASHINGTONU, D. C.

Zgodovina Amerike bi imela najbrž drug potek, da ni Krištof Kolumb trdno verjel, da zemlja ni ploskva, temveč je krogla, ki se lahko objadra. Ameriko bi bili odkrili vseeno, a zgodilo bi se to mogoče deset, dvajset ali še več let kasneje. Razmere bi bile drugačne, kar bi vplivalo na razvoj Amerike in njeno zgodovino. Trdno prepričanje Krištofa Kolumba, da je zemlja okrogla, je zmagalo. Njegovo odkritje je ustvarilo podlago za razvoj razmer, iz katerih so nastale Združene države in nov narod, ki je danes po svetu poznan kot "Američani". Ameriko so obljudili zatirani in tlačeni, misleci in ženiji vseh narodov tako, kot so se naseljevali. Zato je bilo mogoče tako hitro presaditi kulturo in civilizacijo iz Evrope v Ameriko. Ampak ta narod se danes loči od Evropejcev zaradi svoje odločnosti, pridnosti in vztrajnosti, kar priča njegovo glavno mesto, ki je staro komaj nekaj nad sto let. To mesto, dasi zelo mlado med drugimi stolicami na svetu, je prekosilo stare stolice v marsičem. Pred seboj pa ima lepo bodočnost.

Slovencev je malo naseljenih v Washingtonu. Še ti, kar jih je, so večinoma vladni uslužbenci. Slovenske podporne organizacije nimajo društev v njem. Pa tudi slovenskih kulturnih in političnih društev ni tamkaj.

KRIŠTOF KOLUMB DOKAZUJE PRED ŠPANSKIM TRIBUNALOM, DA JE ZEMLJA OKROGLA. UGOVARJAJO MU RIMSKO-KATOLIŠKI MENIHI

FLORIDA.

Florida je poljedelska država, in industrija je v njej še v povojih. Radi milega podnebja ima številna zimska letovišča, v katera prihajajo bogataši, da prežive tamkaj najmrzlejše mesece v letu. Po podnebju se država lahko razdeli v tri pasove: pas s klimo, ki je splošna v južnih državah, pas s poltropično klimo in pas s podtropično klimo. V nji dozori južno sadje kot oranže, limone, anane, banane, guave in drugo ovočje. Pridela se tudi veliko zelenjave. Po izjavi poljedelskega departmenta je bil pridelek zelenjave v letu 1907-1908 vreden $3,928,657. Pridelujejo tudi riž in koruzo. Pridelovanje tobaka je zopet oživelo po letu 1885, ko so dobili seme s Kube in Sumatre.

V poltropičnem kraju so zimska letovišča. Vanje prihajajo milijonarji, njih sinovi in hčere, da prežive zimo udobno in v brezdelju.

Florida je bila malo poznana v ameriški javnosti, dokler ni postala zimsko letovišče za bogatine. Razglašena je bila kot dežela, v kateri se razprostirajo nepregledna močvirja, v katerih imajo svoj dom aligatorji, strupene kače in komarji.

Oglašanje za prodajanje zemlje v tej državi je pričelo nekako pred dvajsetimi leti. V začetku ni bilo uspeha, dasi je bila zemlja poceni na prodaj. Predsodki so bili preveliki napram nji, da bi se umaknili kar čez noč.

Kazenski sistem je bil zelo nečloveški, in pričeli so ga reformirati šele zadnja leta, ko je izzval ogorčenje po vsej Ameriki. Ječ niso imeli, ampak so oddajali kaznjence v najem privatnim podjetnikom, ki so jih izkoriščali v lesni, terpentinski in fosfatni industriji. Ko so bili kaznjenci izročeni privatnim podjetnikom, so prenehali biti ljudje. Bili so sužnji v pravem pomenu besede. Hrana je bila nezadostna, zdravniška oskrba in sanitarne naprave so bile le na papirju, in nečloveški pazniki so pretepali kaznjence, da je visela koža z njih telesa. Dogodilo se je, da so bili kaznjenci tako bičani, da so umrli za posledicami bičanja. V letu 1923 je tako ravnanje s kaznjenci izzvalo val ogorčenja med ameriškim ljudstvom, da so bili merodajni faktorji pod pritiskom javnega mnenja prisiljeni uvesti nekatere reforme. Ali te pa še niso popolnoma odpravile tega zla, ki je preostanek iz časa telesne sužnosti.

Minilo bo še precej let, preden bodo ti preostanki telesne sužnosti odpravljeni. Zamorec je belopoltnikom v tej državi še vedno manj vreden človek. Pa tudi belopoltni delavec nima veliko veljave.

Slovencev je malo naseljenih v tej državi, dasiravno se vrši že več let agitacija med njimi za naseljevanje v Floridi. Nekaj se jih je naselilo na farmah, nekaj jih dela v zimskih letoviščih. V Samsuli je par članov Slovenske narodne podporne jednote, toda svojega društva še nimajo, nego spadajo društvom izven države.

Velikega naseljevanja Slovencev ni pričakovati v tej državi tudi v prihodnjih letih. Industrije ni, poleti pa solnce pripeka, da postane delo na polju precej mučno. Tudi nazadnjaških postav glede šolskega poduka, kakršne so uveljavljene v tej državi, ne ljubi slovensko ljudstvo.

GEORGIA.

Georgia je bogata na raznih rudah. Preden so odkrili zlato v Kaliforniji, so kopali zlato rudo v Georgiji. Zlato so pričeli kopati pred letom 1829. Odkar so odkrili zlato v Kaliforniji, niso več iskali novih zlatih rudnikov, kljub temu so pa še v letu 1908 producirali za $56,207 zlata. Ta produkcija je morala biti v prejšnjih letih veliko bolj razvita, kajti do leta 1909 so producirali za $17,500,000 zlata.

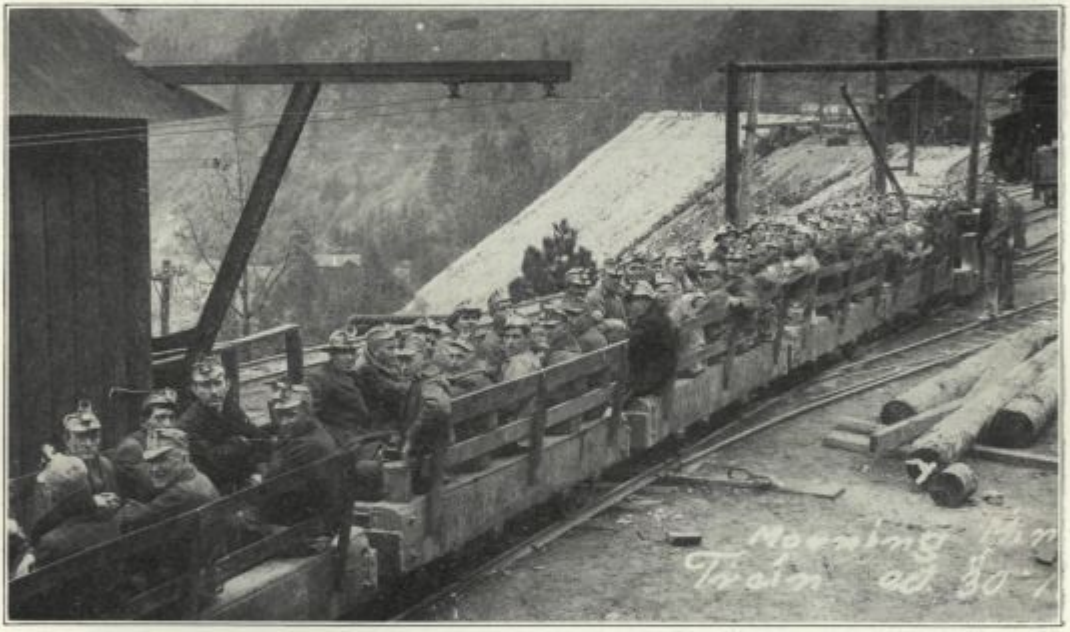
Država je bogata z granitom, marmorjem in ilovico za lončarske izdelke. Velikih premogovih plasti ni v državi. Prvi premogovnik so odprli pri Sand Mountainu v okraju Walker.

Bakreno rudo so kopali v okrajih Fannin in Cherokee pred izbruhom državljanske vojne.

Poleg omenjenih rud so odkrili še druge, kakor n. pr. svinec, cink itd.

Kljub temu je Georgia poljedelska dežela, in skoraj tri petine prebivalcev se peča s poljedelstvom. Glavni produkt je bombaž. Zraven tega pridelujejo koruzo, pšenico, sladkorni trst, tobak, sladki krompir, sadje in razne zelenjave.

Zelo razvita je tudi tekstilna industrija. Olje producirajo iz bombaževega semena, in tovaren za izdelovanje olja je okoli petdeset.

RUDARJI V MULLANU NA POTU V PREMOGOVNIK

Za delavce iz severnih držav nima privlačne sile. Brezposelne in siromašne delavce na potovanju zapirajo zaradi "potepuštva," da tako dobe delavce, ki jim grade ceste zastonj.

Slovencev je malo naseljenih v tej državi. Pečajo se s poljedelstvom, ali pa delajo v lesni industriji. Slovenska narodna podporna jednota ima nekaj članov pri društvih izven države.

IDAHO.

Država Idaho je poljedelska dežela. Tovarniška industrija je bila do leta 1900 še prav malo razvita. Vrednost tovarniških produktov, izdelanih v tem letu, je znašala nekaj nad tri milijone dolarjev. Od tega leta naprej se je pričela razvijati lesna industrija in pomnožila se je vrednost tovarniških produktov. V letu 1903-1904 so pričeli saditi sladkorno peso, in razvijati se je pričela sladkorna industrija. Tej so sledile druge.

Lewis in Clark sta bila prva belopoltna človeka, ki sta vodila prvi ekspediciji v to državo. To je bilo v letu 1805.

Slovencev je malo naseljenih. Najdemo jih v naselbinah Ivy, Kellog in Mullan. Nekateri se pečajo s poljedelstvom, drugi delajo v kovinskih rudnikih.

V Mullanu ima Slovenska narodna podporna jednota društvo štev. 214, ki šteje v obeh oddelkih okoli petdeset članov. Društveni tajnik John N. Jackson piše:

"Slovani so se pričeli naseljevati tukaj kmalu potem, ko je kapitan John Mullan dovršil leta 1862 pot od Fort Rentona do Walla Walla, Wash. Od l. 1862 pa do l. 1903 so Slovane malo vpoštevali, ker jih je bilo premalo. Včasih se je zglasil kateri samec, pa je zopet odpotoval, ker je bilo dolgočasno v teh hribih. Velike industrije tudi še ni bilo takrat, saj posebno velike še danes ni v tej državi. V dveh rudnikih delajo, in to je tudi vsa tukajšna industrija.

Rudniška industrija se je pričela razvijati okoli leta 1884. Pred nekaj leti je pričela zastajati tako, da gre bolj nazaj kot naprej. V letih 1893 in 1898 smo imeli stavko, ki se je pa končala vsakikrat z uspehom za kapitaliste. Koliko so bili Slovani prizadeti v obeh stavkah, je nemogoče dognati. Takrat so Slovane nazivali Avstrijce, kakor so tudi imenovali priseljence iz Koroške in Tirolske, dasi so govorili samo italijanski ali nemški; malokateri med njimi je pa govoril slovenski.

Leta 1810 je divjal velik gozdni požar, ki je povzročil velik strah med prebivalci. Kroginkrog so goreli gozdi, in vsak izhod iz mesta je zapiral gozdni požar. Slovani so bili tačas že tukaj naseljeni. Bilo je nekaj družin in samcev. Neki samec je pri tem požaru izgubil svoje življenje. Nanj je padlo goreče drevo.

Naselbina Mullan šteje več ko 1,300 prebivalcev. Največ je Fincev, ki so precej napredni ljudje. Imajo svoj narodni dom, v katerem prirejajo svoje zabave in vprizarjajo gledališke predstave.

Kompanija je postavila poslopje, ki nosi naslov "Morning Club." Last je tvrdke Federal Mining in Smelting Co. Zgradba je stala nekaj nad $110,000 in bila dograjena l. 1920. Komu poslopje služi, se razume. Tistemu, ki ga je zgradil, v drugem oziru pa nam vsem, ker se lahko izobrazujemo v njem. V poslopju je večerna šola, v kateri uče razne predmete. Tu je pouk o državljanstvu, angleščini, mehaniki, elektrotehniki itd. Poslopje služi tudi vsakovrstnim športnim igram in zabavam. Za mladino imamo ljudske in srednje šole. Šole so javne. V njih ne poučujejo veronauka. Profesor H. H. Hoffman, rodom Nemec, poučuje na srednji šoli poleg angleščine še nemščino, francoščino in španščino.

DRUŠTVO ŠTEV. 214 S. N. P. J. V MULLANU, IDAHO

Cerkve so v naselbini tri, največja je katoliška, ki pa prav pogosto menja dušne pastirje.

Kapitanu John Mullanu so odkrili spomenik dne 22. septembra l. 1918 ob prireditvi velike slavnosti.

Slovenci so se pričeli tukaj naseljevati z družinami približno pred osemnajstimi leti. Danes je tukaj osem slovenskih družin, ki imajo skoraj vsaka

TOVARNA IN PREMOGOVNIK V MULLANU, IDAHO

svoje lastno domovje. Tu imamo tudi tri samske klube s šestnajstimi člani. Vseh Slovanov je tukaj tri in dvajset odraslih in štiri in dvajset otrok. Po poklicu so vsi rudarji. Tujerodci nas precej spoštujejo kot pridne, varčne in trezne ljudi.

Društvo štev. 214. S. N. P. J. je bilo ustanovljeno v oktobru l. 1913 z desetimi člani. Ko to pišem, šteje društvo 33 članov v oddelku za odrasle in 11 članov v mladinskem oddelku. Polovica članov prebiva zunaj naselbine, nekateri celo v drugih državah. Smrt je ugrabila društvu dva člana. Frank Raunahrib je umrl 10. avgusta l. 1920, George Andrich je pa 19. novembra l. 1921 podlegel turu v želodcu. Na zahtevo njunih sorodnikov sta bila pokopana po katoliškem obredu, čeprav nista pripadala nobeni cerkvi.

Društvu smo dali ime "Mullan," da tako proslavimo človeka, ki je kot prvi belopoltnik z nekolikimi tovariši prodrl v te kraje in odkril pot do skrajnega zapada."

ILLINOIS.

Zemlja v Illinoisu je zelo rodovitna, država je bogata na rudninskih plasteh, in transportna ugodnost za prevažanje produktov je v nji izredno velika. Te ugodnosti so povzročile, da se je gospodarsko hitro razvila. Poljedelstvo je še danes ena glavnih panog v gospodarstvu, dasiravno je tudi industrija zelo razvita. Transportne ugodnosti so igrale važno vlogo pri gospodarskem razvoju države. Prvi belopoltni izseljenci so bili Francozi. Pripeljali so se prek Velikih jezer v Illinois, kjer so se sprijaznili z Indijanci ter ustanovili zvezo po reki Mississippi z New Orleansom. Angleški in ameriški naselniki so prihajali po reki Ohio, pa tudi prek Velikih jezer.

Zanimiva je postava, po kateri mora vsak član državne legislature, preden prične z delom v zakonodajni zbornici, priseči, da ni ničesar dal ali obljubil volilcem, kar vpliva nanje, in nadalje, da ni in ne bo nikoli prejel darov v denarju ali dragocenih rečeh direktno ali indirektno od korporacij, kompanije ali osebe zaradi svojega glasovanja v legislaturi ali zaradi vplivanja na zakonodajo.

Razvite so razne industrije, ampak glavne so mesna, jeklarska in premogovniška. Rudarji, ki delajo v premogovnikih, morajo napraviti izpit, da so sposobni opravljati delo v premogovniku. Vsak premogovnik mora biti opremljen še z enim izhodom poleg vhodnika, po katerem vlečejo ali dvigajo premog iz njega. Dovoljeno ni, da bi delalo več ko deset rudarjev v premogovniku, ki nima še enega izhoda. Na leto producirajo v državi več ko osemdeset milijonov ton premoga. Oljna industrija se tudi povoljno razvija. V letu 1917 so producirali 15,776,860 sodov petroleja. Na tem polju so Illinois prekosile samo države Oklahoma, Kalifornija, Kansas in Texas, v produkciji premoga pa samo državi Pennsylvania in Zapadna Virginija.

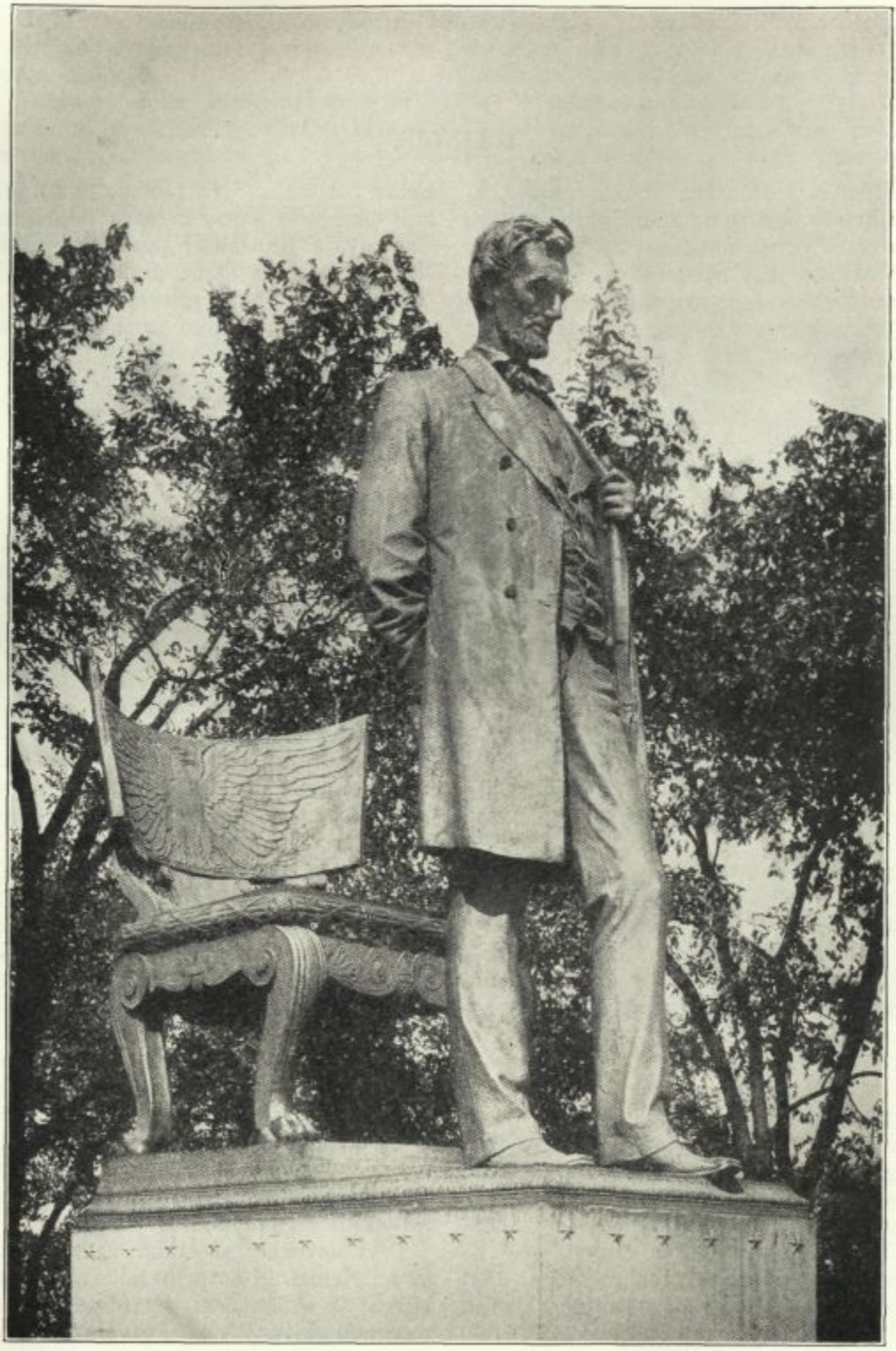
Auburn je rudarsko mestece v okraju Sangamon in šteje več ko dva tisoč pet sto prebivalcev. Slovenci delajo v premogovnikih, in Slovenska narodna podporna jednota ima društvo štev. 335, ki šteje okoli 150 članov v obeh oddelkih.

Aurora je mesto z več kot 36,000 prebivalci v okraju Kane. Slovenska narodna podporna jednota je imela tukaj društvi štev. 272 in štev. 429, ki sta se pred nekolikimi meseci združili v štev. 429. Članov je okoli 70 v obeh oddelkih. Poleg društva Slovenske narodne podporne jednote je podružnica štev. 11 Kranjsko-slovenske katoliške jednote, pa društvi štev. 81 in štev. 119 Jugoslovanske katoliške jednote. Slovencev je tukaj naseljenih nekaj stotin; med njimi je veliko v Ameriki rojenih.

Mrs. Antoniette Aister piše:

"Prva sta se tukaj naselila John Ramuta, doma iz Metlike, in njegova žena. Preselila sta se sem iz Jolieta v letu 1887. Za njima so pričeli prihajati drugi Slovenci, in leta 1910 je bilo približno okoli osemnajst družin, ki so imele po deset do štirinajst Slovencev na hrani in stanovanju. Delali so večinoma v plinarni in rudni topilnici. Leta 1911 so prenehali delati v topilnici in plinarni. Posledice za slovensko naselbino niso izostale. Nekateri Slovenci so se zaradi tega izselili.

Prvi slovenski naselniki so iskali stikov z Nemci, ki so prihajali iz Luksenburga, ti so govorili nemščino in niso razumeli slovenščine. Po verskem pre-

LINCOLNOV SPOMENIK V LINCOLNOVEM PARKU V CHICAGU

GOETHEJEV SPOMENIK V LINCOLNOVEM PARKU V CHICAGU

pričanju so bili rimski katoliki. Nemci so imeli dvoje društev, v kateri so pristopali Slovenci v tako velikem številu, da so odborniki nemških društev že nameravali izdati pravila tudi v slovenščini. V tem času je pa pričel I. Zmajič agitirati za ustanovitev slovenskega društva, in dne 13. maja l. 1894 se je ustanovilo društvo štev. 11 K. S. K. J. Društvo štev. 81 J. S. K. J. sta ustanovila Louis Rudman in Frank Praprotnik dne 12. aprila l. 1908. Leta 1912 si je to društvo zgradilo svojo dvorano. Kasneje leta 1911 dne 17. maja sta F. Praprotnik in J. Marsich ustanovila društvo štev. 48 S. D. P. Z., ki je po združitvi s Slovensko narodno podporno jednoto dobilo štev. 272. Leta 1914 dne 25. maja sta Frank Praprotnik in Martin Jurkas ustanovila društvo štev. 119 J. S. K. J.

Dne 19. avgusta l. 1919 so Slovenci organizirali pralnico za pranje perila. V začetku je imelo podjetje ustanovne neprilike in bolezni, katere je pa prebolelo, in je zdaj v dobrem položaju. Sredi slovenske naselbine je Jernej Verbink odprl prodajalno z jestvinami in mesnico. Podjetje dobro uspeva. Frank Praprotnik in Martin Jurkas sta v letu 1921 bila zopet na delu za ustanovitev novega društva in organiziralo se je društvo štev. 429 S. N. P. J.

Dne 1. julija l. 1922 se je pričela stavka delavcev v železniških delavnicah. Prizadetih je bilo veliko Slovencev. Ti so si poiskali delo v drugih tovarnah in podjetjih."

Benld je rudarsko mesto z več ko tri tisoč prebivalci v okraju Macoupin. Slovenska narodna podporna jednota ima tu društvo štev. 356, ki šteje v obeh oddelkih okoli sto članov. Slovenci in Hrvatje so zaposleni v premogovnikih. John Widmar, tajnik društva štev. 356 S. N. P. J., piše:

"Prvi Slovenec, ki se je l. 1908 tukaj naselil, je bil Peter Brečko. Za njim so prišli Frank Turk, Ignacij Turk in Kancijan Kralj, ki je bil ustanovitelj društva Zrinskij Frankopan, sedaj Prvi Maj štev. 56 S. N. P. J. Pri ustanovitvi so mu pomagali Jurij Werčič in Ivan Widmar. Društvo je bilo ustanovljeno dne 5. maja l. 1918. Na prvi seji je bilo 24 novih članov, skoraj samih Hrvatov, kajti teh je naseljenih okoli sedemdeset družin. Slovencev je samo šest družin. Zaposleni smo pri Superior Coal kompaniji, ki lastuje v tej okolici štiri rove; v teh je menda še najprimerneje razdeljeno delo skozi vse leto, ako se vpošteva obratovanje v drugih premogovnikih države Illinois. Tovaren ni tukaj. Tudi tekoče vode nimamo.

Iz članov našega društva sta se ustanovili že dve društvi in sicer v Gillepsieju in Wilsonvillu. Naše društvo je edino slovensko društvo v tej naselbini, ki pripada k Slovenski narodni podporni jednoti."

Bradley je majhno mestece z več ko dva tisoč prebivalci v okraju Kankakee, ki ima precej tovarniške industrije. Slovenci so se pričeli seliti sem okoli leta 1892-1893. V tem mestu je Slovenec Josip Turk, ki je prišel v letu 1855 v Ameriko, ustanovil tovarno za železne postelje. Tu je tudi tovarna za izdelovanje poljskih strojev in orodja. Slovenci imajo dve društvi, in sicer štev. 62 K. S. K. J. in štev. 95 S. S. P. Z.

Chicago je drugo največje mesto v Združenih državah in šteje blizo tri milijone prebivalcev brez predmestij. Leži v okraju Cook.

Francoska odkrivatelja Joliet in Marquette sta dospela l. 1673 do reke Chicago (indijanska beseda zelo širokega in nejasnega pomena, v jeziku Ojibvov "šekag-ong"—divja čebula). Sledili so njima drugi francoski misijonarji in odkrivatelji, ker jim je reka služila za potovanja pri nadaljnih odkritjih. Združene države so zgradile majhno trdnjavico šele v letu 1804. To je bila prva naselbina belopoltnikov in ustanoviteljev sedanjega milijonskega mesta.

SPOMENIK KARLA HAVLIČEK-BOROVSKEGA, ČEŠKEGA REVOLUCIJONARJA IN PESNIKA V DOUGLASOVEM PARKU, CHICAGO, ILL.

Lega mesta je bila ugodna za razvoj trgovine in industrije, kajti mesto leži v najbolj južnozapadnem kotičku Michiganskega jezera. Ugodnost za razvoj železnic po srednjem zapadu je bila tako velika, da se je čikaško mesto razvilo v središče trgovine in industrije na srednjem zapadu.

Slovenci so se pričeli zelo zgodaj naseljevati v Chicagu. Prvi so po sporočilih prišli v čikaško mesto v letih 1847-1850. Torej še pred velikim požarom, ki je l. 1871 uničil 17,450 poslopij in napravil $196,000,000 škode. Ob prihodu prvih slovenskih naselnikov je mesto štelo 29,963 prebivalcev, ali približno toliko kot Ljubljana koncem devetnajstega in v začetku dvajsetega stoletja. Prvi slovenski naselniki niso bili industrijski delavci, kajti industrija na zapadu v Združenih državah je bila še v povojih in še ni prebolela početnih bolezni. Bili so trgovci in rokodelci. Izprva so krošnjarili po farmah v Illinoisu in sosednih državah. Ko so imeli nekaj denarja, so se lotili trgovine ali pa gostilniške obrti, ki je bila v tistem času zelo razširjena v Chicagu in nosila tudi precej dobička. Drugi so se poprijeli svojega rokodelstva. Za prvimi slovenskimi naselniki so prihajali počasi drugi. Naseljevanja v velikih skupinah ni bilo.

Okoli leta 1880 je pričelo naraščati priseljevanje Slovencev v Chicago. Prihajalo jih je vedno več, a ne v skupinah. Jakob Stonich, član Slovenske narodne podporne jednote in trgovec z zlatnino, je bil prvi Slovenec, ki se je leta 1883 poročil v Chicagu s Slovenko. Drugi Slovenci so se oženili z dekleti drugih narodnosti, ali so pa pripeljali žene s sabo iz starega kraja.

Mesto Chicago je imelo vedno privlačno silo za slovenske rokodelce. Med prvimi naselniki po letu 1880 do l. 1895 je bilo navadno več rokodelcev kot navadnih industrijskih delavcev. Chicago so poznali tudi Slovenci v starem kraju kot središče zapadne ameriške industrije, ki se hitro razvija. Kjer se pa razvija industrija, tam je pričakovati, da je dober zaslužek za rokodelce.

V Chicagu je pričel izhajati dne 3. septembra l. 1891 prvi slovenski časnik v Združenih državah, in sicer "Amerikanski Slovenec." Izdajal in urejeval ga je Anton Murnik. Uredništvo je bilo na vogalu Devetnajste in Johnsonove ulice. Izdajati so pričeli list slovenski liberalci. V vabilu na naročbo in člankih pa ni opaziti liberalnega duha. Vabilo je brezbarvno do zadnjih vrstic, ki se glase: "Vsegamogočnega pa prosimo za blagoslov pri odgovornem delovanju in za srečen uspeh."

Ko je izšla prva številka "Amerikanskega Slovenca," so stavkali mizarji. List ne spodbuja stavkarjev k vztrajnosti, ampak kaže le malo simpatije do njih; o stavki sami pa poroča, kakor je to v navadi pri velikih dnevnikih, katerih simpatije so vedno na strani podjetnikov.

V drugi izdaji prinaša list pismo slovenskega misijonarja Zalokarja, katerega so v starem kraju prištevali med liberalne duhovne. Zalokar spodbuja v pismu k delu, da se razvije slovensko časopisje v Ameriki. V njem razodeva veliko ljubezen do maternega jezika ter ne spodbuja rojakov k veri in izpolnjevanju verskih dolžnosti. Uredništvo se mu zahvaljuje za pismo in nabrane naročnike ter ga nazivlje "prečastiti gospod."

V politiki ni list ob svoji ustanovitvi priporočal nobene stranke, kar pokazuje v članku "Prihodnja volitev v Chicagi"; v njem se norčuje iz ženske volilne pravice, ko pravi: "Nadejati se je, da bodo ženske porabile lepo priložnost, kajti pri vsaki priliki le preveč rade nosijo hlače in pri vsaki priložnosti hočejo govoriti zadnjo besedo."

List je izhajal enkrat v tednu, in sicer vsak četrtek. Preden je bila izdana 11. številka "Amerikanskega Slovenca," se je list preselil v Tower, Minn.; kupil

ga je škofijski generalni vikar in monsignore Joseph Franc Buh. Enajsta številka ni zanimiva le zaradi izpremenjene vsebine, ampak je značilna tudi zastran tega, ker je iz nje razvidno, kako sodi slovenska duhovščina o potrebi slovenskega časopisja. Enajsta številka "Amerikanskega Slovenca" je izšla šele 4. marca l. 1892. V tem času so se zgodile kupčije in gotove spremembe, o katerih ni natančnih pojasnil v listu. Iz enajste številke je posneti, da je prejšnji urednik Anton Murnik odšel v semenišče sv. Tomaža, uredništvo pa izjavlja na drugem mestu, da se je list

J. F. BUH, LASTNIK IN UREDNIK "AMERIŠKEGA SLOVENCA"

preselil iz Chicaga v Tower zaradi bolehnosti prejšnjega urednika. Duhoven Franc Ks. Bajec je pisal z dne 12. marca 1891, torej še preje, preden je "Amerikanski Slovenec" pričel izhajati, takole: "Glavni urednik mora biti vselej duhoven, zato da bomo gotovi, da bo list strogo katoliški." Nekoliko nižje piše Bajec zopet: "Kje so potem pisatelji! Ko bi Vam od časa do časa pošiljali dobre članke, podučljivega ali razvedrilnega značaja. Za to bi bili edini naši duhovniki zmožni." Nato razpravlja Bajec o naročnikih in na kakšen način bi jih bilo dobiti.

V to svrho priporoča ustanovitev podružnic sv. Cirila in Metoda. List bi moral biti društveno glasilo, in vsak član bi naj obvezno prejemal list. Dalje pripoveduje, da bo imel tri mesece počitnic, in se ponuja za agitatorja za ustanovitev podružnic sv. Cirila in Metoda. O tem piše doslovno: "Kako pa ustanoviti podružnice? Prav lahko: jaz bom imel tri mesece počitnic. Ali bi ne mogel v tem času vse slovenske naselbine obiskati? Povsod bi me radi sprejeli, kamor bi prišel, ker potrebujejo duhovna, ki bi jih slovensko izpovedal. Dal bi jim tedaj mali misijon, spravil jih z Bogom in v spomin zapustil bi jim in nam podružnico društva sv. Cirila in Metoda." Pod pismom odgovarja uredništvo in tolaži Bajca, da je list izšel, in da je treba delati z združenimi močmi, da ne preneha izhajati. Urednik kaže v odgovoru, da je imel veliko širše obzorje, čeprav je bil duhoven kot Bajec, ko pravi: "Ne zaostanimo tu v novem svetu kot ptujci, ampak posnemajmo druge narode, ki hitro napredujejo na cerkvenem pozoru, imajo svoja društva, imajo veliko število časopisov, ki jim amerikanske zadeve pojasnujejo, ne le samo o zadevi rokodelstva, kmetijstva in rudarstva, ampak tudi sporazumljajo politiko in dandanašnjo zgodovino." Urednik se strinja z ustanovitvijo podružnic društva sv. Cirila in Metoda, da se čimprej razširi "Amerikanski Slovenec" med Slovenci v Združenih državah.

Prva številka v Towerju ima prav malo novic, gradivo je večinoma versko, ako se odštejejo pičle novice na prvi strani in pouk angleščine na tretji. Na četrti je poleg oglasov nekaj lokalnih towerskih novic, ki se večinoma nanašajo na cerkveno življenje. Kot urednik je podpisan Joseph F. Buh.

Iz Towerja se je "Amerikanski Slovenec" preselil v Joliet in bil več let gla-

silo K. S. K. J. Ostal je tednik, le nekaj časa je izhajal dvakrat v tednu, dokler ni K. S. K. J. pričela izdajati in tiskati svojega glasila v Jolietu.

V Chicagu ni izšel le prvi slovenski list, ampak lahko je reči, da se je v njem razvilo slovensko časopisje. Koncem devetnajstega stoletja je izšel v Chicagu tednik "Zora." Bil je delniško podjetje, in ustanovili so ga socialistični delavci. Urednik je bil Aleksander Toman. Zaradi finančnih težkoč je list prenehal izhajati po treh mesecih.

Leta 1903 se je preselil v Chicago tednik "Glas Svobode." Pričela sta ga izdajati M. V. Konda in Frank Medica v Pueblu, Colo. Izhajal je na štirih straneh, ko se je preselil v Chicago. Za Božič leta 1904 je pričel izhajati na osmih straneh. V decembru leta 1913 se je list preselil v svojo lastno tiskarno in pričel izhajati dvakrat v tednu. Od februarja l. 1923 izhaja po trikrat na teden. List je bil ustanovljen na podlagi svobodne misli. Vanj so pisali svobodomisleci, socialisti in strokovno organizirani delavci. V začetku je bil list središče vseh, ki so delali za izboljšanje razmer v človeški družbi. Po konvenciji Jugoslovanske katoliške jednote, ki se je vršila l. 1903 v Omahi in ki je dala povod misli na ustanovitev slovenske podporne organizacije na svobodomiselni podlagi brez priveskov te ali one cerkve, so v list dopisovali vsi, ki so se strinjali s to mislijo. To gibanje je rodilo Slovensko narodno podporno organizacijo in tako prebilo led med ameriškimi Slovenci, da so pričeli misliti na svoje blagostanje tudi na tem svetu, ne pa samo na življenje onkraj groba. "Glas Svobode" je bil prvo glasilo Slovenske narodne podporne jednote. Pomagal je tudi širiti socialistično misel med ameriškimi Slovenci. Ustanovljenih je bilo 22 socialističnih klubov do časa, ko so se le-ti reorganizirali v Slovenski socialistični zvezi in se pridružili socialistični stranki. Kasneje je izpremenila svoje ime v Jugoslovansko socialistično zvezo, ker so se ji pridružili tudi hrvatski in srbski socialistični klubi. Prvi poziv za ustanovitev slovenskega socialističnega kluba v Chicagu je izšel v "Glasu Svobode" dne 17. julija l. 1903. Nato so sledili pozivi za ustanovitev socialističnih klubov v Clevelandu, Glencu in drugje.

V letu 1912 je list sprožil misel, da bi bilo dobro, če bi si Slovenci ustanovili Slovensko zavetišče.

"Glas Svobode" je bil poleg Slovenske narodne podporne jednote in začetne socialistične organizacije glasilo še naslednjih organizacij: Slovenske svobodomiselne podporne zveze, Slovanske delavske podporne zveze, Slovenskega delavskega podpornega in penzijskega društva in Slovenskega narodnega podpornega društva "Sloga."

Prvi urednik "Glasa Svobode" je bil Frank Medica.

Del njegove naloge je prevzel "Proletarec", ki je pričel izhajati kot mesečnik v mesecu januarju l. 1907, v mesecu decembru istega leta pa kot tednik. List so ustanovili delavci, organizirani v socialističnih klubih, in socialistični klubi. Sčasoma je list postal lastnina Jugoslovanske socialistične zveze. Prvi urednik je bil Jože Zavertnik.

Slovenska narodna podporna jednota je na tretji redni konvenciji v Lassalu, Ill., zaključila izdajati svoj mesečnik, čigar prva številka je izšla v januarju l. 1908. Prvi urednik je bil Frank Kerže. Po zaključku četrte redne konvencije Slovenske narodne podporne jednote v Clevelandu, O., se je list izpremenil v tednik, članstvo je pa s splošnim glasovanjem po šesti redni konvenciji Slovenske narodne podporne jednote v Pittsburghu, Pa., zaključilo, da izhaja pod imenom "Prosveta" kot dnevnik.

Ivan Mulaček je pričel izdajati leposlovni mesečnik "Nada", ki je izhajal

le nekaj mesecev. Aleksander Toman je jel nekaj let kasneje izdajati gospodarski in poljedelski list "Jugoslovenski Gospodar", ki je prenehal kmalu izhajati, ker je bilo še premalo zanimanja za tak list med ameriškimi Slovenci.

Frank Kerže je pričel izdajati leta 1912 gospodarski in poljedelski mesečnik "Naš Gospodar", ki mu je v letu 1915 izpremenil ime v "Čas". List se je preselil nekaj let kasneje v Cleveland.

Ko so se preselili frančiškani v Chicago, so preselili tudi nabožni mesečnik "Ave Marija" iz New Yorka. Frančiškani izdajajo tudi "Edinost", ki izhaja trikrat v tednu. List je nekoč izhajal kot dnevnik en teden. S tem listom je zdaj združen "Amerikanski Slovenec", ki je prenehal izhajati v Jolietu.

K. S. K. J. je pričela svoje glasilo, ki je izhajalo kot tednik, izdajati v Chicagu. List se je kasneje preselil v Joliet, in nato pa v Cleveland. Prvi urednik je bil Ivan Zupan.

V Chicagu je izšlo tudi lepo število slovenskih knjig in brošuric.

Književna Matica Slovenske narodne podporne jednote je izdala sledeče knjige: "Zajedalci," "Zakon biogeneze," "Jimmie Higgins," "Slovensko-angleška slovnica" in "Pater Malaventura."

Jugoslovanska socialistična zveza je izdala lepo število zabavnih in poučnih brošuric in knjig: "Džungl", "Naša bogastva," "Katoliška cerkev in socializem", "V novo deželo", "Svetovna vojna in odgovornost socializma", "Ali je religija prenehala funkcijonirati?", "Zadružna prodajalna ali konzum", "Spoved papeža Aleksandra VI.", "Roparska trojica" in "Socialistična knjižnica", dva zvezka. Leta 1913 je Jugoslovanska socialistična zveza izdala v sporazumu s splošno delavsko zvezo "Vzajemnost" za Kranjsko v Ljubljani "Družinski koledar". Od leta 1915 naprej izdaja Jugoslovanska socialistična zveza "Ameriški družinski koledar", ki se je tako priljubil slovenskemu občinstvu v Ameriki, da je vsako leto popolnoma razprodan.

V založbi "Glasa Svobode", najstarejšega slovenskega lista v Chicagu, je izšlo največ slovenskih knjig in brošuric. Bili so ponatisi, prevodi in izvirniki: "Opatov praporščak", "Žrtev razmer ali Zapiski kranjskega kaplana",

SPOMENIK TADEJ A. B. KOŠČUŠKA, BORCA ZA NEODVISNOST ZDRUŽENIH DRŽAV, V CHICAGU, ILLINOIS

"Slovenski delavski ameriški koledar", "Na devinski skali", "Strahovalci dveh kron", "Kako postati državljan Združenih držav?" "Cvetke iz papeževega vrta, "Kaj naj storimo, da bomo odrešeni?", "Zakaj Bog ne ubije hudiča?" "Valovi življenja", "Škof proti župniku", "O Jezusu in svetnikih", "Emile ali vzgojevanje", "Satire in romance", "Kraljev vitez", "Monizem", "Jan

Hus", "Krvava noč v Ljubljani", "Zgodovina papežev", "Doba razuma", "Babilonska žena", "Črni demanti", "Življenje in eksperimenti Jehove", "Kristjanska religija", "Veliki svobodomisleci", "Izvor življenja". Poleg teh knjig je izšlo še veliko število malih brošuric.

Uprava "Edinosti" in "Ave Marije" ni poslala podatkov, ali so v njeni založbi izšle kake knjige in brošurice ali ne.

Težko je povedati, koliko Slovencev je v Chicagu. Raztreseni so v večjih in manjših skupinah po vsem mestu, a precej jih živi tudi v predmestjih, ki obdajajo mesto proti severju, zapadu in jugu. Nekateri cenijo število Slovencev na deset tisoč, drugi zopet na več. V zadnjih dveh letih se je v Chicago po ocenitvi priselilo skoraj dva tisoč Slovencev, mogoče tudi več, ker se dobro razvijata trgovina in industrija.

Veliko Slovencev ima svoje domove. Zaposleni so skoraj v vseh poklicih. Imajo pa tudi svoje trgovine.

V Chicagu imajo tri slovenske centralizirane organizacije svoj sedež. Dve sta gospodarski, ena pa politična. Pred vojno se je osnovala dobrotvorna organizacija, o katere delu je zdaj malo slišati v javnosti. V vojnem času sta se ustanovili dve politični organizaciji, ki sta imeli popolnoma različen program z ozirom na notranjo uredbo nove države Jugoslavije. Ena je bila monarhistična in se je imenovala Slovenska liga, druga pa protimonarhistična in se je zvala Slovensko republičansko združenje; kasneje je ta spremenila svoje ime v Jugoslovansko republičansko združenje. Slovenska liga živi le še v spominih, Jugoslovansko republičansko združenje je začasno prenehalo z delovanjem, in izvoljen je poseben komitej izmed glavnega odbora Slovenske narodne podporne jednote in Jugoslovanske socialistične zveze, da upravlja sklade te organizacije.

Dobrotvorna organizacija se je imenovala Slovensko zavetišče, ki je bilo ustanovljeno l. 1912. Ob tem času se je vršilo tudi zborovanje slovenskih ameriških časnikarjev.

Aktivne centralizirane slovenske organizacije so Slovenska narodna podporna jednota, Slovenska svobodomiselna podporna zveza in Jugoslovanska socialistična zveza.

Delo in poslovanje Slovenske narodne podporne jednote je povedano na drugem mestu v tej knjigi.

Slovenska svobodomiselna podporna zveza je imela koncem junija l. 1923 okoli 181 društev in zastopstev. Podatki o njenem razvoju in delu mi niso bili poslani.

Tudi kulturna in vzgojevalna društva imajo čikaški Slovenci. Pevski zbori so "Sava", nekdaj "Orel", "Slovan" in "Lira". Z dramatičnimi predstavami je pričel slovenski socialistični klub leta 1904. Dosegel je precejšnje uspehe, in slovensko občinstvo je rado prihajalo k predstavam. V letu 1908 se je razvila agitacija za samostojno dramatično društvo pod pretvezo, češ, da je veliko bolje, če ni kulturna naprava zvezana s politično organizacijo. Ustanovilo se je samostojno kulturno društvo "Prosveta", ki je imelo gojiti dramatiko in petje. To društvo ni vprizorilo nobene igre, ker se je razbilo, preden je katerikrat nastopilo. Dramatika se je zopet vrnila nazaj k socialističnemu klubu štev. 1. V vojnem času se je spet ustanovilo samostojno dramatično društvo, ki je vprizorilo več dram in veseloiger. Po vojni se je društvo izpremenilo v dramatični odsek slovenskega socialističnega kluba štev. 1 in kot tako zdaj deluje. Slovenski telovadci so organizirani v Slovenskem Delavskem Sokolu Chicago, farani sv. Štefana so pod vplivom frančiškanov organizirali "Orla" v minolem letu.

Mladina ima tamburaški zbor "Čmrlji", ki se je organiziral po končani svetovni vojni.

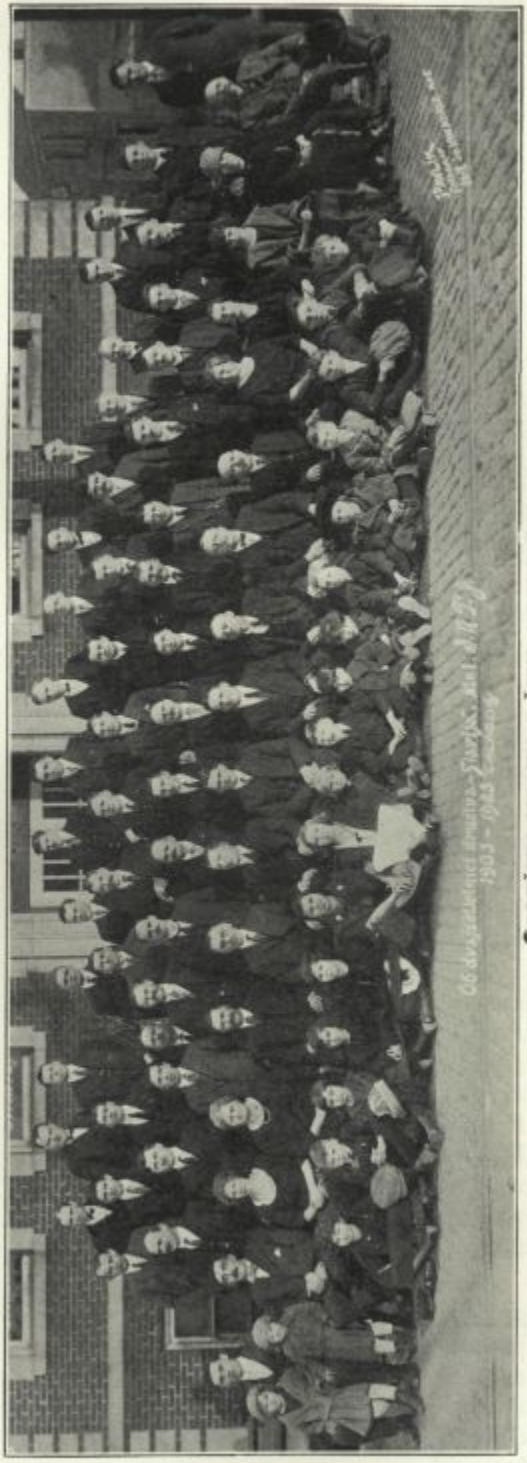
Slovenci imajo v Chicagu dve cerkvi: sv. Štefana in sv. Jurija v So. Chicagu. Župnika nista poslala podaktov o zgodovini teh cerkev. Farani imajo več društev pod nadzorstvom frančiškanov, ki so številna le po imenih, a ne pa po članstvu, kajti župnik Kazimir Zakrajšek piše v "Spominski knjigi", izdani ob pet in dvajsetletni proslavi fare sv. Štefana, v poglavju "Podporna društva" na strani 73 takole:

"Tako je bilo v Chicagi. Zato je tudi v Chicagi protiversko društveno življenje, oziroma društva protiverskih jednot, bolj razvito in jih je več, kakor pa katoliških. To pa potem pojasnjuje, kako je to, da v Chicagi dve tretjini Slovencev ne živi več katoliško od tretje tretjine jih je pa ena tretjina zelo mrzla do cerkve, so že vele veje, druga tretjina je mlačna in le ena tretjina je v resnici dobra, praktično*) katoliška."

Stavbinskih in posojilnih društev, pri katerih so Slovenci v večini, ali ki so iz samih slovenskih članov, je pet do šest.

Slovenska narodna podporna jednota ima v Chicagu sedem društev, in sicer štev. 1, 8, 39, 86, 102, 131 in 351. Zadnje je v Pullmanu, ki je pa del čikaškega mesta.

Brat Louis Skubic, ki je med ustanovitelji Slavije štev. 1 Slovenske narodne podporne jednote, poroča, da je stalo veliko truda in dela, preden je bilo mogoče misliti na ustanovitev slovenske podporne organizacije na svobodomiselni podlagi. Agitacija za ustanovitev take podporne organizacije je živela med Slovenci v Chicagu še pred svetovno razstavo. Še dve leti pred njo se je ustanovil klub v Chicagu z

DRUŠTVO "SLAVIJA" ŠTEV. 1 S. N. P. J.

*) Praktičen je izvrševalen, torej praktični človek je tisti, ki izvršuje. In ker je samo ena tretjina od ene tretjinske celote praktična, je torej dobrih cerkvenih pristašev samo še ena devetina od celote.

namenom, da ustanovi svobodomiselno društvo, ki bi se naj pridružilo centralni organizaciji. Plačevali so po petdeset centov mesečno. Ob času razstave so se ti Slovenci vdeležili slavnostnega pohoda skupaj s hrvatskimi društvi. Po razstavi se je nadaljevala agitacija za ustanovitev svobodomiselne podporne organizacije. Po velikem trudu in agitatoričnem delu so svobodomiselni Slovenci spoznali, da je najprimerneje, če se pridružijo češki svobodomiselni podporni organizaciji, ker ni bilo upanja na skorajšno ustanovitev slovenske podporne organizacije na takih principih. Organiziralo se je društvo "Slovenija" in pridružilo Češko-slovanski bratski podporni jednoti. Prejelo je štev. 44 Č. S. B. P. J.

Agitacija za slovensko svobodomiselno podporno jednoto kljub temu ni ponehala. Ustanovil se je zopet klub, ki je vodil agitacijo, in iz tega kluba se je ustanovilo 12. oktobra 1903 društvo, ki je prejelo štev. 1. S. N. P. J., ko se je ta organizirala spomladi leta 1904.

Društvo štev. 8 S. N. P. J. je bilo ustanovljeno še pred prvo konvencijo S. N. P. J. v South Chicagu, ki tvori del mesta Chicago. Zastopano je bilo na prvem zborovanju.

Društvo štev. 39 je bilo organizirano kot samostojno podporno društvo Vitezov sv. Martina. Med člani je bila neznatna manjšina, ki je pripadala k fari sv. Štefana. Člani so bili uniformirani. Kmalu po drugi redni konvenciji S. N. P. J. je društvo izpremenilo svoje ime v "Narodne Viteze" in se pridružilo Slovenski narodni podporni jednoti kot podružnica.

Slovenci so se pričeli po letu 1907 gosteje naseljevati na severni strani mesta. Med njimi je bilo največ Gorenjcev. Nastala je potreba, da se ustanovi novo podporno društvo tamkaj. Organiziralo in ustanovilo se je društvo štev. 86.

Tretja redna konvencija v La Sallu ni ničesar podvzela, da bi se ustanavljala ženska društva kot podružnice S. N. P. J., čeprav so prihajali od raznih strani glasovi, da so ženska društva potrebna za razširjenje in utrjenje Slovenske narodne podporne jednote med ameriškimi Slovenci. Pod pritiskom tega gibanja je prva izredna konvencija S. N. P. J. naročila glavnemu tajniku, naj izdela potrebna pravila in jih predloži članstvu S. N. P. J. na splošno glasovanje.

O tem gibanju v Chicagu piše sestra Mary Udovič sledeče:

"V januarju 1908 so žene in dekleta ustanovile socialistični klub "Proletarka". Po ustanovitvi se je med njimi sprožila misel, da se ustanovi samostojno svobodomiselno žensko podporno društvo, ki naj skrbi ob času bolezni za svoje članice, po smrti jim pa priredi dostojen pogreb; obenem naj pa agitira, da sprejme Slovenska narodna podporna jednota ženska društva pod svoje okrilje in prizna ženskam tiste pravice, ki jih uživajo člani. Agitatorično nalogo za organiziranje žen je prevzel socialistični tednik "Proletarec". Temu posvetovanju je kmalu sledilo pozitivno delo, ter prineslo dobršne uspehe. Na nedeljo dne 15. marca so ravno te žene in dekleta, ki so ustanovile socialistični klub "Proletarka", ustanovile samostojno svobodomiselno žensko podporno društvo "Nada". Vpisalo se je takoj dvajset članic. Pristopnina je bila določena na en dolar, mesečni asesment pa na petdeset centov. Društvo je izplačevalo tri dolarje tedenske bolniške podpore in po smrti petdeset dolarjev za pogreb. V odbor so bile izvoljene članice: Predsednica Mary Jesih, podpredsednica Mary Grilec, finančna tajnica Angela Horvat, zapisnikarica Agnes Grilc, blagajnica A. Pirc. Nadzorni odbor: Uršula Košnik, Mary Sotlar in Ana Križanič. Bolniški odbor: Helena Zavertnik in Margareta Meden.

DRUŠTVO "NADA", ŠTEV. 102 S. N. P. J. OB DVAJSETLETNICI

Društva Slovenske narodne podporne jednote so v jeseni l. 1908 odglasovala, da se lahko ustanove samostojna ženska društva, in sprejeta so bila tudi posebna pravila za članice.

Naše društvo je šlo takoj na delo, da se pridruži S. N. P. J. po 1. januarju l. 1909. Kljub temu je društvo prejelo prošnje šele koncem januarja. V mesecu februarju l. 1909 so se dale članice zdravniško preiskati. Med letom so nekatere stare članice odstopile, druge pa zopet pristopile. Pri prvi zdravniški preiskavi so bile sledeče članice: Rozi Potokar, Mary Jesih, Ana Bostič, Mary Udovich, Uršula Kaltineger, Ana Mladich, Agnes Grilc, Helena Zavertnik, Matilda Šiška, Frances Kržišnik, Juliana Špolar, Jozefa Čeh, Terezija Anžiček, Ana Penca, Mary Baskovič in Fany Keržišnik. Od teh članic sta umrli dve, in sicer Ana Penca in Terezija Anžiček. Nekaj članic je prestopilo k drugim društvom, nekatere so se izselile v druge kraje. Prve društvene odbornice ob sprejemu v Slovensko narodno podporno jednoto so bile: Predsednica Mary Jesih, podpredsednica Jozefa Čeh, tajnica Uršula Kaltineger, zapisnikarica Agnes Grilc, blagajničarka in predsednica nadzornega odbora Helena Zavertnik.

Od članic, ki so bile ob pristopu k Slovenski narodni podporni jednoti pri zdravniški preiskavi, jih je zdaj še pet pri društvu. Veliko sta si prizadeli Mary Jesih in Agnes Grilc za pridobivanje novih članic.

Jednota ni izplačevala članicam bolniške podpore, zato je naše društvo obdržalo tedensko bolniško podporo treh dolarjev, ki jo je izplačevalo še kot samostojno društvo.

Naše društvo je bilo prvikrat zastopano na četrti redni konvenciji S. N. P. J. v Clevelandu, O., l. 1909; na tem zborovanju je Slovenska narodna podporna jednota priznala enakopravnost članic. Istega leta je društvo priredilo v jeseni prvikrat veselico z vinsko trgatvijo, ki je postala stalna prireditev našega društva.

Agitacija med našimi članicami odzunaj, da se pridružijo S. S. P. Z., in odznotraj, da članice zapuste naše društvo in se pridružijo moškim društvom S. N. P. J., in še drugi vzroki so napravljali precej razburjenja na sejah. Na neko sejo je prišel tudi glavni zapisnikar in ker je nerodno nastopil, je prišlo do razburljivega dogodka. Posledice niso izostale. Nekatere članice so bile izključene, med njimi tudi jaz.

Cela zadeva je bila rešena na peti redni konvenciji v Milwaukee. Sprejela je vse izključene članice zopet v jednoto. S tem je bila afera končana. Od tega časa je pričelo društvo zopet procvitati in rasti. Zdaj štejemo 102 članici v oddelku za odrasle in 30 članic v mladinskem oddelku."

Slovenci so se pričeli seliti proti južnozapadnemu delu mesta, in nastala je potreba, da se ustanovi novo društvo. Ustanovilo se je društvo štev. 131 S. N. P. J. Med South Chicagom, Pullmanom, Riverdalom, Harveyjem, Blue Islandom in drugimi naselbinami na južnovzhodnem in južnem delu mesta je precejšnja razdalja. Tako je nastala potreba, da se je ustanovilo še društvo štev. 351 S. N. P. J. v Pullmanu.

Društva S. N. P. J. v Chicagu imajo v oddelku za odrasle okoli osem sto članov, več ko dve sto pa v mladinskem oddelku. Zapadno od mesta sta predmestji Cicero in Lyons. V Ciceru je štev. 449, v Lyonsu pa štev. 270. Obe društvi imata več ko sto petdeset članov v obeh oddelkih.

Okoli Chicaga so razna mesteca in naselbine kot n. pr. Argo, Kensington, Willow Springs, Stickney, Berwyn, Hinsdale, Clarendon Hills, Wheaton, Evanston, ki postanejo sčasoma del čikaškega mesta. V vseh teh naselbinah žive Slovenci, ki so člani S. N. P. J. in pripadajo k raznim društvom.

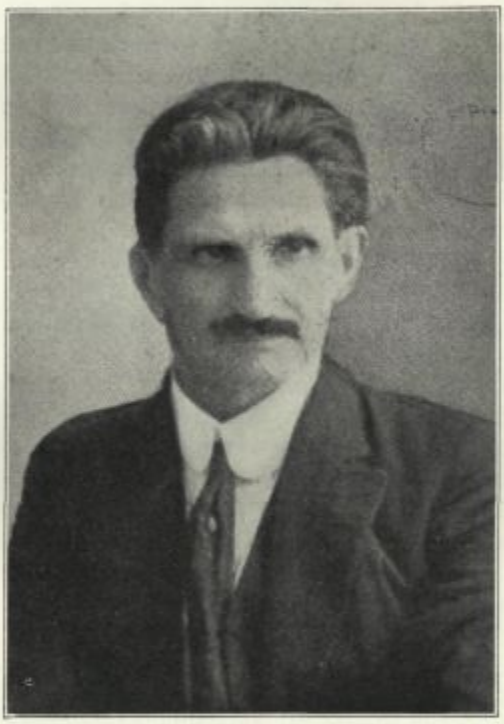
Slovenska svobodomiselna podporna zveza ima šest društev in zastopstev, in sicer štev. 1, 19, 47, 100, 104 in 150, ki zborujejo na raznih krajih. Kranjsko-slovenska katoliška jednota ima šest društev, in sicer štev. 1, 47, 78, 80, 166 in 170. Jugoslovanska katoliška jednota pa ima štev. 22, 70 in 104.

O ustanovitvi društva Zvon, štev. 70 J. S. K. J. piše društveni tajnik John Jurečič:

"Pred šestnajstimi leti ni bilo v Chicagu toliko društev kot danes. Zaradi tega se je rodila želja, da se ustanovi še eno novo društvo. Dne 29. decembra l. 1906 se je ustanovilo novo društvo. Dali so mu ime "Zvon". Pridružilo se je Jugoslovanski katoliški jednoti in prejelo štev. 70. Ustanovni člani so Karl Gorjup, John Stržinar, J. Medic, N. Pezdirc, F. Zeman, V. Klodič, F. Rotar, M. Laurich, P. Kvalich in P. Jaklich. V prvi društveni odbor so bili izvoljeni: Predsednik John Stržinar, podpredsednik Nikolaj Pezdirc, tajnik Joe Medic, blagajnik Martin Laurich, zastopnik Karl Gorjup. Društvo je dobro napredovalo skozi prvih sedem let. Štelo je okoli osemdeset rednih članov in članic, v blagajni je pa imelo okoli osem sto dolarjev. Leta 1913 je nastal nepričakovano spor v društvu. Nastali sta dve stranki. Zaradi spora so nekateri odstopili, nekaj članov je pa ostalo. Z velikim trudom in požrtvovalnostjo so preprečili popoln razpad tega društva. Delo ni ostalo brez uspeha, kajti društvo je imelo leta 1918 zopet precej lepo vsoto denarja v svoji blagajni. Kupilo je društveno zastavo. Društvo vidno napreduje, kajti sedaj šteje 115 članov in članic v oddelku za odrasle, v mladinskem oddelku pa 42. Od ustanovnih članov je še Frank Zeman pri društvu. V teku šestnajstih let je umrlo deset članov in članic oddelka za odrasle in ena članica mladinskega oddelka."

Začetek politične organizacije Jugoslovanske socialistične zveze sega nazaj v leto 1903, ko je izšel v "Glasu Svobode" dne 17. julija poziv za ustanovitev socialističnega kluba, kateremu je sledila ustanovitev socialističnega kluba v Clevelandu.

Klub štev. 1 je prirejal predavanja, znanstvena in politična, gledališke predstave in udeležil se je vsake splošne akcije, ki je koristila delavnemu ljudstvu

ETBIN KRISTAN

tukaj ali v starem kraju. Izvršil je precej dela za slovenski socialistični tisk in jugoslovansko socialistično organizacijo v Ameriki in podpiral je celo stavkarje v starem kraju. Kjer je delavstvo potrebovalo pomoči in če se je obrnilo na klub, ni pomoč izostala.

L. 1912 je prišel v Ameriko Etbin Kristan, slovenski pisatelj, urednik socialističnega dnevnika "Zarja" v Ljub-

ljani in ljubljanski občinski svetovalec. Pozvala ga je Jugoslovanska socialistična zveza, da predava po jugoslovanskih naselbinah. Bila je predsedniška kampanja in Kristan je govoril na številnih shodih križem Amerike. Na nekaterih shodih je govoril še po predsedniških volitvah. Shodi so bili dobro obiskani in govornik je napravil globok vtis na poslušalce.

Zelo zanimiv shod je bil v Chicagu, na katerega je prišel tedanji župnik fare sv. Štefana, Anton Sojar, da odvrne slovenske delavce od socializma. Ta shod je bil tako dobro obiskan, kot še nikdar noben slovenski shod v Chicagu. Župnik je po končanem shodu priznal, da ni mogoče zajeziti nove misli, ki prihaja med delovno ljudstvo in je evangelij vseh tlačenih in zatiranih, oznanjujoč novo človeško družbo, v kateri bodo odpravljene vse suženjske oblike, skozi katere je dozdaj hodilo človeštvo. Prosil je Kristana oproščenja in mu segel v desnico. Poslušalci so ves čas pazno sledili obema govornikoma. Slovensko delavstvo v Chicagu je dokazalo, da je politično zrelo in da lahko mirno posluša dva nasprotna govornika.

Drugič je prišel v Ameriko l. 1914 in sicer kmalu po izbruhu svetovne vojne. Nastanil se je v Chicagu in prevzel uredništvo socialističnega tednika "Proletarca." Ostal je v Ameriki do sklenjenega premirja, nakar je odpotoval v Jugoslavijo kot zastopnik Jugoslovanskega republičanskega združenja. Slovenski klerikalni, polklerikalni in polnarodnjakarski elementi so ga napadali na najostudnejše načine. Naobratno so ga pa delavci ljubili. Bil je najbolj obsovražena in najbolj priljubljena oseba med ameriškimi Slovenci. V času svojega drugega bivanja je Kristan govoril na brezštevilnih shodih. Obdržaval je znanstvena predavanja, predaval o socializmu in govoril o političnih vprašanjih. Njegovi shodi so bili dobro obiskani, izredno dobro pa proti habsburškemu režimu.

Ob času svetovne vojne sta se ustanovili v Chicagu dve politični organizaciji. Prva je bila Slovenska liga, ki pa ni mogla dobiti velike zaslombe med slovenskim ljudstvom v Chicagu. Čikaški Slovenci so nastopili proti nji, ker je zastopala monarhistična načela.

Druga je bila Slovensko republičansko združenje, ki je kasneje izpremenilo svoje ime v Jugoslovansko republičansko združenje. Ta organizacija je obdržavala tri konvencije, dve v Chicagu in eno v Clevelandu. Za sabo je imela večino slovenskega ljudstva v Ameriki. Imela je obširen in določen politični in gospodarski program z republikansko formo vlade in volilnim redom po poklicih, ki bi zagotovil delavnemu ljudstvu večino mandatov v zakonodajni zbornici.

Zanimivo je poročilo brata Joseph Steblaya, člana društva štev. 39 S. N. P. J. V njem je povedano, kako težko pot so imeli Slovenci v boju za obstanek, ko so se hoteli otresti duševnega jerobstva. Poročilo se glasi:

"Sin sem siromašnih staršev. Ko sem izpolnil šestnajsto leto, mi ni kazalo drugega kot iti v daljni svet, kajti spoznal sem, da se bom težko preživljal v domači vasi. Odpotoval sem v Ameriko. Bilo je dne 10. decembra l. 1892, ko sem se poslovil od rojstne hiše. V Chicago sem dospel 13. januarja l. 1893 na štev. 207 Zapadna Kinziejeva ulica. O društvih in organizacijah nisem imel najmanjšega pojma. Kasneje sem se preselil na zapadno stran mesta in sicer na Centralno avenujo, ki so jo prekrstili v Racinovo avenujo. Tu sem se nekoliko bolj seznanil s Slovenci. Pravili so mi, da jih je približno sto in da imajo dve društvi: svobodomiselno društvo "Slovenija", pripadajoče k Češki slovanski podporni jednoti, in društvo sv. Martina, pripadajoče k Češki rimsko-katoliški jednoti. V letu 1894

dne 12. junija se je organiziralo društvo sv. Štefana in se pridružilo h Kranjsko-slovenski katoliški jednoti. Med člani teh društev je vladala prava bratska sloga. Bili so predvsem Slovenci in med njimi ni bilo nasprotstev, dokler niso prišli duhovni. Dobro se spominjam, kako so vsa tri društva priredila skupen izlet v korist Ljubljančanom, ki so bili hudo prizadeti zaradi potresa leta 1895. Komaj je prišel slovenski duhoven, so se že pričele stvari drugače obračati. Slovenci so se pričeli deliti v dva tabora, ko se je pričela organizirati slovenska fara. Leta 1898 je prišel rev. John Plevnik iz Jolieta in je pričel Slovence organizirati v slovenski fari. Kupila se je jako skromna hiša na vogalu 22. Pl. in Lincolnove ulice, ki je bila odstopil. Član društva sv. Štefana, štev. 1 K. S. K. J. sem bil 24 let in 8 mesecev. Pristopil sem l. 1895 dne 8. decembra in odstopil 12. avgusta l. 1920.

Leta 1907 sem organiziral v Waukeganu, Ill., društvo sv. Srca Jezusovega, štev. 1533 C. O. F. Društvo še danes obstoji. Napredka pri njem ne morem pričakovati, ker sem danes drugega prepričanja kot ob njegovi ustanovitvi.

Leto kasneje sem bil brez dela. Takrat sem pričel misliti drugače. Bilo je 29. januarja l. 1908, ko sem stopal po Osemnajsti ulici proti Blue Island avenuji. Pred svojo pisarno blizo vogala je stal John J. Poljak, ki je bil po narodnosti Čeh, ter se je razgovarjal s Slovencem John Petkom. Ogovorila sta me in povabilo v pisarno. Pogovor se

DRUGA KONVENCIJA SLOVENSKEGA REPUBLIKANSKEGA ZDRUŽENJA

bolj podobna kovačnici kot cerkvi. Rev. Plevnik je tukaj župnikoval do leta 1903. Odšel je v Waukegan in organiziral slovensko faro, katero je pa izgubil po katoliški metodi. Nato so župnikovali v Chicagu rev. John Kranjc, rev. Alojzij Krašovec in rev. Anton Sojar od l. 1905 do l. 1918. Ko je zadnji zgradil cerkev in lepo župnišče, je bil pregnan s fare po katoliški metodi. Nasledil ga je rev. Kazimir Zakrajšek.

V letu 1899 je razpadlo društvo sv. Martina, spadajoče k Češki rimsko-katoliški jednoti. Po razpadu se je reorganiziralo in pridružilo k angleški jednoti C. O. F. To se je zgodilo dne 19. marca 1899. K temu društvu sem tudi jaz pripadal skozi devetnajst let in nato je sukal o vprašanju, kako bi se dalo ustanoviti med Slovenci Stavbinsko in posojilno društvo. Odgovoril sem, da je bolj težka stvar ustanovitev takega društva, poizkusi se pa lahko, saj škodovati ne more, ker gre za dobro stvar. Pripomnil sem, da rev. Anton Sojar ravno gradi cerkev in potrebuje denar. Svetoval sem jima, naj gresta k njemu in mu naj obljubita denar za cerkev, pa bo postal agitator za stvar. Tako se je zgodilo. Poljak in Petek sta šla k Sojarju in se dogovorila z njim o stvari. Takoj po tistem sestanku je bila agitacija prihodnjo nedeljo za ustanovitev Stavbinskega in posojilnega društva. Nato so se vršile seje druga za drugo, in ustanovilo se je Stavbinsko in poso-

jilno društvo "Slovenski Dom". Ustanovno zborovanje se je vršilo 29. septembra l. 1908. Vpisalo se je sedem in trideset članov in članic. Delnic je bilo prodanih 248. Bil je skromen začetek s svoto $124.00. Izvoljen sem bil začasnim tajnikom in kot tajnik sem delal deset let. V tem času je premoženje naraslo na $104,292.61. Izplačanega je bilo v tem času na dozorelih delnicah $65,000.00.

delati na to, da mene odpravijo. To se je tudi zgodilo. Odpravili so mene in blagajnika Martin Nemanicha, kar jih je stalo pet sto dolarjev. Preden se je to zgodilo, so izjavili tukajšnji klerikalni voditelji, da me morajo odpraviti za vsako ceno, pa naj to stane tudi tisoč dolarjev. Organiziral sem novo Stavbinsko in posojilno društvo pod imenom "Jugoslav Building and Loan Association" (Jugoslovansko stavbinsko in posojilno društvo). Ustanovljeno je bilo

KREMATORIJ NA ČEŠKEM NARODNEM POKOPALIŠČU V CHICAGU, ILL.

Izbruhnila je evropejska vojna, in leta 1918 pa politični preobrat v Avstro-Ogrski. Nastopil sem za Jugoslavijo, in sicer sem zavzemal stališče, da postani Jugoslavija demokratična republika. Pridružil sem se Jugoslovanskemu republičanskemu združenju, s tem pa zanetil ogenj v strehi med tukajšnjimi klerikalnimi ljudmi. Ti so pričeli 27. decembra 1918, poslovati je pa pričelo 3. januarja 1919 z 967 delnicami. Prvi dohodki so bili $241.75. Vpisalo se je 37 članov in članic. Po štirih letih in treh mesecih je znašalo premoženje $155,804.43. To je majhen obris, kako so se pričela razvijati stavbinska in posojilna društva med Slovenci v Chicagu.

Leta 1907 je bilo ustanovljeno društvo "Zvon", štev. 70 J. S. K. J. V društvo se je zanesel prepir. Včasih so se prepirali zaradi cerkve, včasih pa spet zastran česa drugega. Iz tega društva se je rodilo društvo "Jugoslovan" štev. 104 J. S. K. J., kasnejša slovenska postaja štev. 16211 ameriške podporne bratske organizacije "Modern Woodmen of America". To se je izvršilo 9. maja 1914, in postaja je štela takoj 27 ustanovnih članov. Danes šteje to društvo 249 članov. Slovenska postaja štev. 8128 "Royal Neighbors" je bila ustanovljena 16. decembra l. 1916 s 37 člani. Danes šteje društvo 186 članov. Obe društvi sta bili rojeni iz cerkvenih društev. Težko je bilo delo, pa je bilo vendarle uspešno.

Naj še omenim, da je bilo ustanovljeno društvo sv. Alojzija v oktobru l. 1897, ki se je pridružilo K. S. K. J. Ustanovili sta se še ženski društvi Marija Pomagaj, štev. 78 K. S. K. J. in sv. Neža W. C. O. F.

Samostojno slovensko podporno društvo "Zarja" je bilo ustanovljeno dne 24. novembra l. 1921 in se prav lepo razvija.

To so kratki podatki o delu iz največje teme do Zarje."

Brereton in **Bryant** sta majhni rudarski naselbini v centralnem Illinoisu. V Breretonu je društvo štev. 80 S. N. P. J., ki šteje v obeh oddelkih okoli devetdeset članov. V Bryantu je društvo štev. 468 z več ko tridesetimi člani v obeh oddelkih.

Buckner je mestece v južnem Illinoisu. Prebivalcev je okoli dva tisoč. V okolici so premogovi rudniki. Slovenska narodna podporna jednota ima tukaj društvo štev. 396, ki šteje okoli sedemdeset članov v obeh oddelkih.

Carlinville je mesto v okraju Macoupin in šteje več ko pet tisoč prebivalcev. Tu je društvo štev. 362 S. N. P. J. približno s 120 člani v obeh oddelkih. Slovenska svobodomiselna podporna zveza ima postojanko štev. 161.

Catlin je majhna naselbina s tisoč prebivalci v okraju Vermilion. Tu je naseljenih nekaj Slovencev in Hrvatov. Slovensko-hrvatska zveza ima društvo štev. 32.

Christopher je mesto v okraju Franklin. Slovenska narodna podporna jednota ima društvo štev. 339, ki šteje v obeh oddelkih več ko sedemdeset članov. Slovenci delajo v premogovih rudnikih.

Collinsville je mesto v okraju Madison in šteje okoli deset tisoč prebivalcev. Slovencev je tukaj malo. Organizirani so v društvu štev. 369 S. N. P. J.

Coello je majhna naselbina v južnem Illinoisu. Slovenci delajo v premogovih rudnikih in so organizirani v društvu štev. 491 S. N. P. J.

Coalton je majhna rudarska naselbina pri Nokomisu. S. S. P. Z. ima društvo štev. 170. Slovenci delajo v premogovnikih, nekateri imajo majhna posestva, ki jim pomagajo k prehranitvi družine.

Danville je mesto v okraju Vermilion in šteje več ko 33,000 prebivalcev. Blizo teče reka Big Vermilion in v bližini mesta se razsteza bogato premogovo polje. Mesto ima lepa javna šetališča, javno knjižnico in dom za dosluženе prostovoljne vojake. V njem je več tovaren, v katerih izdelujejo steklo, opeko, vlitke iz železa, kočije in druge produkte. Prvi beli naseljeniki so se naselili stalno okoli leta 1830.

Slovenska narodna podporna jednota ima društvo štev. 316 približno s 75 člani v obeh oddelkih. Slovenci delajo v premogovnikih in raznih industrijah.

De Kalb je mesto z osem tisoč stanovniki v okraju istega imena. Ime je dobilo po nemškem baronu De Kalbu, svobodomislecu in bojevniku za svobodo. Ta se je pripeljal s francoskim markizom La Fayettom v Ameriko, da služi v revolucijonarni vojni pod Wash-

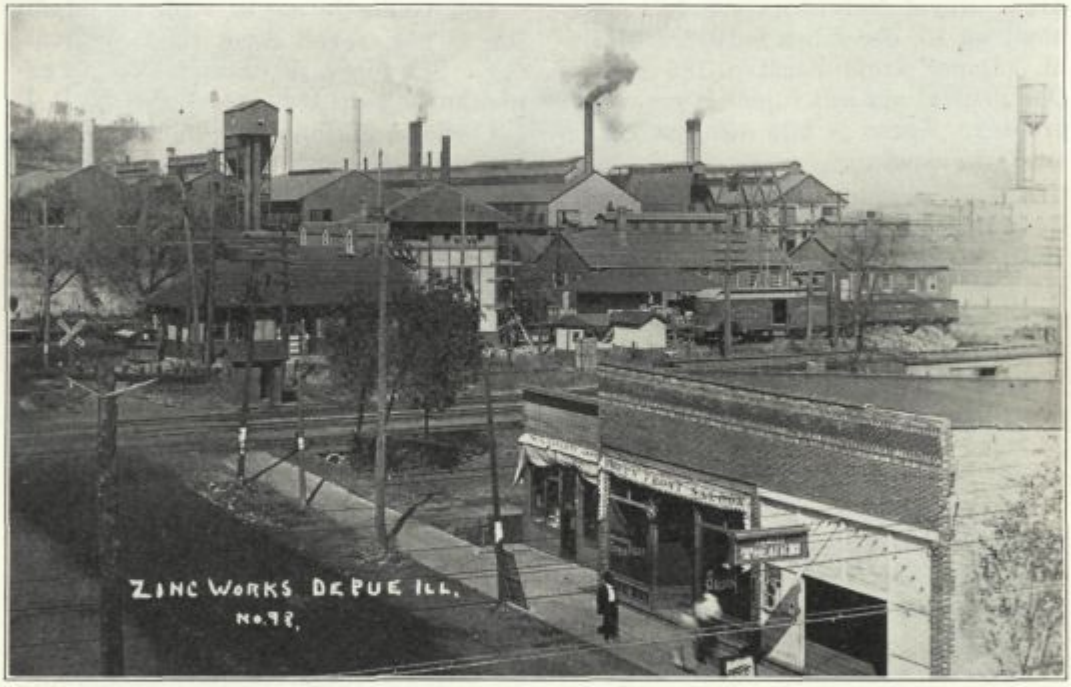
ingtonom proti angleškemu kralju Juriju III. De Kalb je padel v bitki pri Sanders Creeku. Ko so se pričeli ameriški vstaši umikati, je zbral okoli sebe čete, da bi ustavil naval britske armade. Bil je enajstkrat ranjen, preden se je na čelu svojih vstaških čet mrtev zgrudil na tla.

Mesto ima precej industrije. V njem izdelujejo bodečo žico, vozove, poljsko orodje in stroje, glasovirje, čevlje, rokavice in razne produkte iz mleka. Prvi J., poroča, da so Slovenci zaposleni v žičarni American Steel Wire Co.

Depue je mesto s tri tisoč prebivalci v bližini mesta La Salla in v okraju istega imena.

Ignatz Benkše, član društvo štev. 59 S. N. P. J. poroča:

"Naselbina Depue je bila ustanovljena pred 75 leti, ko še ni tekla železnica skozi njo. Prvi naselniki so bili Nemci, ki so se oprijeli poljedelstva. Svoje pridelke so morali voziti na vozeh v

CINKARNA V DEPUE, ILLINOIS

stalni belopoltni naselniki so prišli sem okoli leta 1832. Mesto se je do leta 1840 imenovalo Buena Vista.

Slovenci so se pričeli naseljevati okoli leta 1891. Slovenska narodna podporna jednota ima društvo štev. 77 s kakimi 30 člani v obeh oddelkih. Poleg postoji še društvo štev. 130 K. S. K. J. Slovenci so se pričeli naseljevati v večjem številu leta 1901. Anton Homovtz, tajnik društva štev. 77 S. N. P. Chicago. Nekateri teh naselnikov so obogateli. Danes križajo naselbino tri železniške proge: Rock Island, Chicago, Milwaukee, St. Paul in New York Central. Kljub temu se pa ta naselbina ni v začetku razvila. Do leta 1905 je štela okoli 200 do 300 prebivalcev. Imela je samo eno trgovino, v kateri je človek lahko kupil, kar je potreboval. V selu so bile tudi štiri gostilne in cerkev progresistovske sekte.

Leta 1905 je Mineral Point Zinc kompanija kupila zemljo in pričela graditi novo tovarno. Najprej je zgradila delavske hiše in železniško progo, da je dobivala materijal, ki ga je potrebovala pri gradnji. Poulične železnice še ni bilo in delavci so se vozili z delavskim vlakom iz La Salla skozi Peru in Spring Valley v Depue. Najprvi so pričeli sem prihajati v večjem številu Poljaki in za njimi Slovenci. Sledili so jim Hrvati, Litvinci in Grki. Med Slovenci, ki so si postavili prvi svoje domove, so Anton Sorčič, Vincenc Maček, Mary Kočevar in John Culjan. Anton Sorčič in Vincenc Maček sta tudi prva odprla grocerijo in mesnico. Nato so jim sledili drugi rojaki. Danes imamo štiri slovenske trgovine, v katerih prodajajo mešano bla-

ŽELEZNIŠKA POSTAJA V DEPUE, ILL.

go in sekajo meso. Razen tega so še štiri gostilne z neopojnimi pijačami in slovenski kino pod imenom "Liberty Theater", čigar solastnik je Vincenc Maček.

Sedaj je tukaj okoli trideset slovenskih družin in deset samcev. Leta 1918 je bilo okoli 60 slovenskih družin in 40 samcev. Večina tukajšnjih Slovencev poseduje lastne domove. Slovenci imajo svoje pokopališče, ki je last nas vseh in slovenskih organizacij.

Prvo slovensko društvo je bilo društvo sv. Jožefa K. S. K. J., ki je premestilo sem svoj sedež iz La Salla l. 1906. Društvo je po enem letu razpadlo. Največ so k temu pripomogla društvena pravila, ki so zahtevala spolnjevanje cerkvenih obredov. Za njim so se ustanovila tri društva. Prvo je bilo društvo "Zavednost", štev. 59 Slovenske narodne podporne jednote z 12 člani. Prvi društveni predsednik je bil John Slatner. Društvo je dobro napredovalo in leta 1912 razvilo svojo zastavo. Leta 1917 je društvo štelo 80 članov. Ko so delovne razmere najslabše, šteje naše društvo okoli 60 članov v oddelku za odrasle in 40 v mladinskem oddelku.

Društvo Slovan, štev. 3 S. S. P. Z. je bilo ustanovljeno z 10 člani leta 1910. Ustanovitelji tega društva so bili Dan Badovinac, Anton Turk, Andrej Kukar in drugi. Prvi društveni predsednik je bil Mike Omerza. Društvo je razvilo svojo zastavo leta 1914.

Društvo "Slovenski Bratje", štev. 130 J. S. K. J., se je ustanovilo leta 1920 s 15 člani. Prvi društveni predsednik je bil Ignatz Janc.

Socialistični klub štev. 5 J. S. Z. se je ustanovil leta 1908 ali 1909. Ustanovitelji kluba so bili Mike Omerza, Joe Omerza, Andrej Sorčič, Dan Badovinac in drugi. V klubu je nastal nesporazum, vsled česar je polagoma zaspal in razpadel.

Prvi Slovenec je ponesrečil pri delu v tovarni John Dragman, katerega je samotežnik tako pritisnil, da je prihodnji dan umrl na zadobljenih poškodbah. Druga nesreča je obiskala družino Andrej Kukarja leta 1909. Njegov otrok se je tako nevarno opekel, da je še na dan nesreče umrl. Leta 1912 je ravno taka nesreča zadela družino Blaž Vilčnika. Mati je šla nabirat premog; ko se je vrnila domov, je bila postelj, v kateri je ležalo dete, vsa v plamenu. Otrok je takoj umrl. Dne 15. januarja l. 1915 je ponesrečil Peter Malenkovič. Dvigalo v rudniku mu je odtrgalo glavo. Leta 1918 je brzovlak ubil John Vegela na progi železniške družbe Rock Island, ko je šel kupovat potrebščine. Kasneje je enaka nesreča zadela Josip Omahna.

Trije Slovenci so izvršili samomor. Prvi je izpil strup, drugi galono žganja, tretji si je pognal kroglo v glavo. Odraslih Slovencev je umrlo petnajst, otrok pa še večje število. Porok je bilo sklenjenih 29 in izrečeni sta bili dve razporoki.

Zdaj si pa oglejmo še industrijski razvoj. Mineral Point Zinc kompanija je dala v svoje podjetje tri milijone dolarjev. Leta 1907 je tovarna že obratovala s polno paro do pozne jeseni. Goreli sta dve peči za žganje sirove rude. V jeseni je prišla denarna kriza. Ugasnjen je bil ogenj v eni peči za žganje rude, in prenehali so topiti rudo v štirih topilnicah za cinkove plošče, tako je gorela samo ena peč in delali so v dveh topilnicah. Ob času krize je delalo samo pet Slovencev. Leta 1909 se je zopet odprlo delo v cinkarni. Leta 1912 je kompanija povečala svoje podjetje. Zdaj je bilo zgrajenih sedem peči za žganje sirove rude in 12 topilnic. Tako je bilo do leta 1918. V podjetju je delalo tisoč pet sto delavcev. Od tega leta naprej pa je delala samo tretjina delavnih moči. V letu 1923 je kompanija izdelala načrt za povečanje podjetja. Izdelovati namerava barvo in kavčuk.

Stavk je bilo do sedaj pet. Prvi dve stavki sta bili v letu 1907. Prva, v kateri je šlo za mezdo, je bila dobljena, druga za odstavitev preddelavca pa po osmih dneh izgubljena. Tretja stavka zaradi mezde je bila leta 1916 in se je po petih dnevih končala z zmago za delavce. Tisto leto je priznala kompanija osemurni delavnik, ki je še zdaj uveljavljen. Četrta stavka je vzbuknila leta 1920 in bila najhujša od vseh, kar jih je bilo kdaj v naselbini. Slovenci smo bili najbolj prizadeti v tej stavki; a vrhtega so nas še lastni bratje izdali. Največ je trpel Frank Levak, ki je dal zaušnico nekemu stavkokazu. Odvedli so ga v zapor, in plačati je moral sto dolarjev denarne globe. Zapustiti je moral takoj mesto. Niti toliko časa mu niso dovolili, da bi pobral svoje reči. Ta stavka je trajala dva tedna. Kompanija ni hotela pripoznati delavske strokovne organizacije, in boj je bil izgubljen za delavce. Kompanija je narekovala mestu, in to je precej pripomoglo k delavskemu porazu. Peta stavka je izbruhnila zaradi preddelavca v rudnih topilnicah. Po štirih dnevih so delavci zmagali; kompanija je odstranila preddelavca in ga nadomestila z drugim, s katerim so bili delavci zadovoljni.

V naselbini živi največ Špancev; izpočetka je pa bilo največ Poljakov, katerih je zdaj veliko manj."

Dumpermline je majhna rudarska naselbina v okraju Fulton. Slovenci so zaposleni v premogovnikih. Slovenska

NABIRALNIKI MINERAL POINT KOMPANIJE, DEPUE, ILL.

narodna podporna jednota ima društvo štev. 261, pri katerem je v obeh oddelkih okoli devetdeset članov.

East Peoria je predmestje mesta Peoria, ki šteje 76,000 prebivalcev in se nahaja v okraju istega imena. Predmestje samo pa ima več ko dva tisoč stanovnikov. Reka Illinois deli mesto in predmestje. V mestu se križa trinajst železnic, obenem je tudi pristan za ladje, ki plovejo po reki navzgor do La Salla. Reka je zvezana tudi z Illinoiskim in Michiganskim kanalom, ki sega do Chicaga. V mestu in predmestju so se razvile razne industrije. Pred uvedenjem prohibicije so izdelovali žganje in špirit v velikih množinah.

L. 1905 sta bila žganje in špirit, kolikor so ju izkuhali v enem letu, vredna več ko dva in štirideset milijonov dolarjev.

Mesto je dobilo ime po indijanskem rodu, ki je skupaj z drugimi štirimi tvoril indijanski narod Illinois.

V predmestju je društvo štev. 489, v mestu pa društvo štev. 311 Slovenske narodne podporne jednote. Prvo ima okoli štirideset članov, drugo pa kakih šestdeset članov v obeh oddelkih. K. S. K. J. ima društvo štev. 154. Slovenci so zaposleni v raznih industrijah, nekaj se jih pa peča z rokodelstvom.

Ezra je majhna rudarska naselbina v južnem Illinoisu. Slovenska narodna podporna jednota ima društvo štev. 495, ki šteje dvajset članov. Slovenci delajo v premogovnikih.

Farmington je mestece z več ko dva tisoč prebivalci v okraju Fulton. Slovenska narodna podporna jednota ima društvo štev. 293, ki šteje okrog 35 članov v obeh oddelkih.

Gillespie je mesto v okraju Macoupin in šteje približno štiri tisoč prebivalcev. Slovenska narodna podporna jednota ima društvo štev. 465, S. S. P. Z. pa štev. 178. Društvo S. N. P. J. je imelo koncem leta 1924 okrog 70 članov v obeh oddelkih.

John Polanz, tajnik društva štev. 465 S. N. P. J., piše:

"Prvi Slovenec se je naselil v maju l. 1908. Nekaj let je bival sam, nakar so pričeli polagoma prihajati drugi slovenski naseljeniki do leta 1921. Takrat je bivalo tukaj komaj okrog sedem slovenskih družin. Večji dotok Slovencev je pričel prihajati v tem letu (1921), in danes je okoli dva in dvajset slovenskih družin.

Društvo S. N. P. J. štev. 465 je bilo ustanovljeno v avgustu l. 1922, društvo štev. 178 S. S. P. Z. pa v marcu 1923. Slovenci delajo v premogovnikih."

Društvo S. N. P. J. šteje okoli 65 članov v obeh oddelkih.

Granville je naselbina z več ko tisoč prebivalci in leži v okraju Putnam. Slovenska narodna podporna jednota ima društvo štev. 186 s približno sedemdesetimi člani v obeh oddelkih. Tu je tudi društvo štev. 15 S. S. P. Z. V okolici so premogovniki, v katerih so zaposleni Slovenci.

Harrisburg je mesto z več ko sedem tisoč prebivalci. Leži v okraju Aline, kjer so močne premogove žile. Slovenci so naseljeni po okolici. Slovenska narodna podporna jednota ima društvo štev. 156, ki šteje dva in trideset članov v obeh oddelkih.

Hegewitch je majhno predmestje Chicaga na jugu. Slovenska narodna podporna jednota ima društvo štev. 490.

Johnston City je rudarsko mesto v okraju Williamson. Slovenska narodna podporna jednota ima društvo štev. 91 z več ko dve sto desetimi člani v obeh oddelkih, S. S. P. Z. pa društvo štev. 67.

Math. Križman, član društva štev. 91 S. N. P. J., poroča:

"Johnston City leži okoli 335 milj južno od Chicaga ob glavni progi C. E. I. železnice, ki tvori zvezo med Chicagom in Cairom. Mesto šteje po zadnjem ljudskem štetju okoli 7000 prebivalcev, ima srednjo šolo in bolnišnico za prvo pomoč. Tukaj je le premogovniška industrija. Ko so se pričeli naseljevati Slovenci, so delali le v dveh rovih. To je bilo leta 1908 in 1909. Od prvih Slovencev jih je ostalo komaj pol tucata. Slovenski naseljenci so prihajali in odhajali. Temu so bile krive dolgotrajne in večkratne rudarske stavke in krize v premogovniški industriji. Nekaj je zakrivilo tudi slabo podnebje, združeno z mrzlico in malarijo. Sčasoma so se sanitarne razmere izboljšale, in ponehali sta mrzlica in malarija.

Slovencev je ponesrečilo več v rudnikih, kakor jih je pa umrlo naravne smrti. Domala vse slovenske družine posedujejo svoje domove.

Prvo slovensko društvo, ki se je pridružilo S. N. P. J., je bilo ustanovljeno z desetimi člani dne 1. oktobra leta 1908. Bilo je to društvo štev. 91 S. N. P. J. Drugo podporno društvo je bilo ustanovljeno 16. oktobra 1910 z devetimi člani in se je pridružilo kot štev. 67 S. S. P. Z. To društvo šteje sedaj 35 članov. Pri ustanovitvi obeh društev so sodelovali bratje Hrvatje. Nekaj Slovencev pripada k nemškemu podpornemu društvu W. S. D. B. F. To organizacijo, ki ima svoj glavni sedež v New Yorku, so ustanovili Kočevarji.

Največ se je naselilo Slovencev od leta 1916 naprej. Tukaj je 35 slovenskih družin in precejšnje število samcev. Vsi smo rudarji in delamo v premogovnikih. Pripadamo tudi k rudarski strokovni organizaciji U. M. W. A. S trgovino se tukajšnji rojaki niso veliko ukvarjali. Nekateri so postali semintje groceristi in pred uvedenjem prohibicije tudi krčmarji. Slovenci so večinoma svobodomiselnega in naprednega mišljenja. K temu je pripomogla veliko strokovna organizacija, ker smo se morali bojevati večkrat za izboljšanje svojega položaja. Veliko je v tem boju pomagalo napredno časopisje, katerega rojaki čitajo.

Slovenci nimamo svoje katoliške cerkve, pa tudi ne druge, ker se nihče razen par izjem ne zanima za take reči. Imamo pa Slovenski dom, katerega so rojaki postavili leta 1922 in okoli katerega se dandanes tudi največ zbiramo. Tu se vrše društvene seje, shodi, veselice, in v njem je tudi čitalnica. Sploh služi Slovenski dom vsaki izobraževalni akciji. Imamo tudi slovensko godbo na pihala, ki pripada k strokovni organizaciji in ima tudi zveze z mestno godbo. Te godbe se poslužujemo pri svojih prireditvah.

Politično smo organizirani v socialistični stranki, levo krilo delavstva s hrvatskimi sodrugi vred pa pripada k delavski stranki. Ako se ne zgodi kaj izrednega, kar bi tako vplivalo na rojake, da se pričnó seliti iz naselbine, ostane slovenska naselbina trajna, ker so rojaki vneti delavci za napredek slovenske naselbine."

Joliet je mesto z 38,000 prebivalci v okraju Will. Mesto se je najprvo imenovalo Juliet po hčerki naseljenika James B. Campbella. Naselbina se je ustanovila leta 1833. V letu 1845 se je prekrstila v Joliet. Dobila je ime v spomin na francoskega odkrivatelja Louis Jolieta, ki je v sedemnajstem stoletju odkril reko Mississippi in njeno dolino.

Joliet je stara slovenska naselbina. Prvi Slovenci so se naselili pred več ko petdesetimi leti. V večjem število so pričeli prihajati šele po letu 1890. Prvi slovenski naselniki so prišli večinoma iz Bele Krajine. Izprva so delali po tovarnah, nekateri tudi na farmah, nato so nekateri postali gostilničarji, drugi so se oprijeli kakšne druge trgovine, večina jih pa dela v industriji. Vseh Slovencev je zdaj skoraj gotovo okoli šest tisoč. Posamezni Slovenci so bili izvoljeni v razne politične urade, nekateri pa tudi v mestni zastop.

Slovenski rimsko-katoliški cerkvi so postavili vogelni kamen v letu 1891. Štiri leta kasneje so odprli rimsko-katoliško farno šolo. Kasneje so Slovenci zgradili novo cerkev, ki je stala baje $130,000. Za župnika je zgrajeno tudi lepo župnišče.

Vse to je lastnina rimsko-katoliške cerkve, kajti vse je prepisano na ime škofa, kot je to navada v rimsko-katoliški cerkvi. Slovenski farani so lastniki cerkve in vsega drugega posestva, pripadajočega k cerkvi, le po imenu. Dolžnost imajo plačati vse dolgove, nimajo pa pravice prodati cerkve in drugih poslopij. Ta pravica gre izključno škofu kakor v drugih slovenskih farah, kjer so Slovenci zgradili cerkev, župnišče in druga poslopja.

DRUŠTVO ŠTEV. 115 S. N. P. J. V JOLIETU, ILL.

Med ameriškimi Slovenci je Joliet v pregovoru slovenski ameriški Rim. Kranjsko-slovenska katoliška jednota ima tukaj svoj sedež. Ta ima deset podružnic v mestu, in sicer štev. 2, 3, 8, 29, 44, 87, 98, 108, 119 in 143. Ustanovljena je bila leta 1894 in je torej najstarejša slovenska podporna organizacija. Zdaj šteje približno trinajst tisoč članov v oddelku za odrasle. Zadnja leta ni opaziti velikega napredka pri njej. Izdaja tudi svoj tednik, katerega prejemajo vsi člani obligatno. Vseh podružnic je 137. Podatkov o organizaciji ni bilo poslanih iz glavnega urada.

Tu tiskajo tudi tednik "Amerikanski Slovenec". Pričel je izhajati v Chicagu, nakar se je preselil v Tower, Minn., odtam pa v Joliet. Nekaj časa je izhajal dvakrat v tednu. V politiki zastopa stari stranki, zraven tega je pa strogo katoliški. Nekoč je vodil boje proti naprednim elementom med ameriškimi Slovenci. List se tiska v lastni tiskarni, in vršila so se pogajanja za prodajo tiskarne nekemu protestantovskemu konzorciju. Iz kupčije menda ni nič. List se je združil s klerikalno "Edinostjo" v Chicagu.

Vzpričo takih razmer je bilo naprednemu elementu med ameriškimi Slovenci izredno težko ustanoviti prvo postojanko v Jolietu. Šele po trdem delu, katerega so največ izvršili napredni Slovenci v Jolietu, se je ustanovilo društvo štev. 115 Slovenske narodne podporne jednote, ki je ob svojem rojstvu naletelo na vsakovrstne ovire. Toda napredni element se ni dal odvrniti od svojega cilja. Ustanovljena je bila tudi postaja društva sv. Barbare, ki je po združitvi s S. D. P. Z. in kasneje s S. N. P. J. dobilo štev. 189 Slovenske narodne podporne jednote. Društvi imata več ko tri sto članov v obeh oddelkih.

Jugoslovanska katoliška jednota ima društvi štev. 66 in 92.

Društvo štev. 115 S. N. P. J. poroča:

"Društvo štev. 115 S. N. P. J. je bilo ustanovljeno dne 12. septembra l. 1909. Res so drugje imela društva velike težkoče pri ustanovljenju v prvih letih obstanka S. N. P. J., ali največje so pa bile pri nas. Največ dela za ustanovitev društva S. N. P. J. je izvršil pokojni Math. Požek. Zanj ni bilo nobenih ovir, katerih ni premagal. Neomajno je agitiral za ustanovitev novega društva, dokler ni zbral toliko zavednih Slovencev, da je z njimi ustanovil društvo, na katerega smo danes ponosni.

Po ustanovitvi društva niso pojenjale zapreke in ovire, ampak pojavljale so se nove. V začetku ni društvo moglo dobiti dvorane v najem za društvene seje. Končno jo je dobilo, a plačevati je moralo po pet dolarjev najemnine za vsako sejo. Bilo je samo petnajst članov in upravni troški so se tako kopičili, z njimi so se pa množile izredne mesečne doklade, da je društvo mislilo že prenehati s poslovanjem. Več članov je tudi odstopilo zaradi previsokih mesečnih doklad. Največji udarec je zadel društvo, ko je društveni blagajnik poneveril ves mesečni prispevek, ki ga je imel poslati glavni upravi. Društvo je bilo nato suspendirano. To so bili najhujši časi. Nato se je napravil sporazum z glavnim odborom za poravnanje poneverjene vsote, in trpeli so zaradi blagajnikove nemarnosti vsi člani. Ampak ti niso obupali. Agitirali so za društvo in pridobivali vedno več novih članov. Ko je društvo praznovalo svojo desetletnico, je razvilo svojo društveno zastavo. Tedaj je društvo štelo 74 članov v oddelku za odrasle in 18 v mladinskem oddelku. Pri tej slavnosti so pomagali društvu glavni odborniki in društva iz Chicaga. Od tedaj se je pričelo razvijati in danes šteje 130 članov v oddelku za odrasle in 57 v mladinskem oddelku.

Ustanovitelji društva so: Math. Požek, Martin Plut, Mike Likovich, John Andlovich, Frank Zupančič, Andrej Štirn, John Sirek, John Zaletel, Anton Žetko, John Škamperle, John Terlep, Frank Vidmar, Anton Mandel in Joseph Drečnik. Od ustanoviteljev so še člani v društvu: John Skamperle, Anton Žetko, John Terlep in Math Zimmermann. V sedanjem društvenem odboru so: Predsednik Frank Zupančič, podpredsednik John Gliha, tajnik John Nemanich, zapisnikar Joseph Jagodnik, blagajnik Frank Sterniša. Nadzorniki so: John Horvat, John Šetina, Louis Kodrič; in zastavonoša je Mike Nebernik."

Louis Martincich, tajnik društva štev. 189 S. N. P. J., poroča:

"Postaja štev. 65 društva sv. Barbare je bila ustanovljena dne 25. julija 1910. Ustanovitelji društva so bili: Ivan Dragovan, Anton Oberstar, Louis Wise, John Judnič in John Živetz. Ob ustanovitvi je društvo štelo trinajst članov. Prvi odbor društva je bil: Predsednik Anton Kosiček, podpredsednik John Filak, tajnik Anton Oberstar, zapisnikar Martin Žugel, blagajnik John Živetz in straža Louis Wise. Od teh jih je pri društvu še pet članov. Od ustanovitve do danes je umrlo osem članov.

Ko se je društvo sv. Barbare združilo s S. D. P. Z., je društvo dobilo štev. 145, po združitvi S. D. P. Z. s S. N. P. J. pa številko 189 S. N. P. J.

Odbor za leto 1924 je sledeči: Predsednik Frank Hočevar, podpredsednik Frank Terlep, tajnik Louis Martincich, zapisnikar Josip Matkovič in blagajnik Louis Martinčich. Nadzorniki so: John Zaletel, Frank Bostjančic in Filip Živec. Društvo šteje v oddelku za odrasle 74 članov, v mladinskem oddelku pa 62 članov."

Kincaid je rudarska naselbina s tisoč pet sto prebivalci v okraju Christian. Slovenska narodna podporna jednota ima društvo štev. 352, ki šteje okrog 30 članov. Slovenci delajo v premogovnikih.

La Salle je industrijalno mesto v okraju istega imena in šteje trinajst tisoč prebivalcev. Glavna industrija v okolici je izdelovanje cementa in produkcija cinka. V okolici so tudi premogovniki, v katerih je zaposlenih precejšnje število Slovencev. Belopoltni ljudje so se naselili prvikrat v letu 1830. Naselbina je dobila poslovnico kot mesto šele v letu 1852. Mesto se imenuje po znanem odkrivatelju Rene Robert Cavalier, Sieur de La Salle.

Slovenci delajo v industriji in raznih trgovinah. Nekateri so samostojni obrtniki in trgovci. Slovenci so se pričeli naseljevati leta 1887. Imajo rimsko-katoliško cerkev. O slovenski fari mi ni bilo poslanih podatkov.

Napredni Slovenci so zgradili Slovenski narodni dom, ki je stal okoli štirideset tisoč dolarjev in je precej dična stavba na Glavni ulici.

Sosedno mestece je **Peru**, v katerem živi precej slovenskih družin.

Slovenska narodna podporna jednota ima društva štev. 2, 98, 103, in 337. Slovenci v La Sallu so bili tudi med prvimi, ki so položili temelj Slovenski narodni podporni jednoti. Društvo štev. 2 je bilo zastopano na ustanovni konvenciji S. N. P. J. v aprilu leta 1904 v Chicagu. Od tega časa je bilo zastopano na vsaki konvenciji S. N. P. J. Društvo je tako hitro rastlo, da je nastala potreba za ustanovitev še enega društva. Ustanovilo se je društvo štev. 98 S. N. P. J. Tudi Slovenke so zavedne v tej naselbini, kajti žensko društvo štev. 103 se je organiziralo takoj, ko je članstvo s splošnim glasovanjem po prvi izredni konvenciji S. N. P. J. zaključilo, da se žene lahko organizirajo v ženskih društvih in pridružijo Slovenski narodni podporni jednoti. Društva S. N. P. J. imajo več ko 700 članov v obeh oddelkih.

Poleg društev S. N. P. J. so društva štev. 5, 75 in 139 K. S. K. J. in društvi štev. 3 in 124 J. S. K. J.

Napredni Slovenci so organizirali pevsko in dramatično društvo, gledališke predstave se vrše v Slovenskem narodnem domu. Politično so organizirani v socialističnem klubu, ki pripada k J. S. Z.

Lincoln je mesto v premogovem pasu z dvanajst tisoč prebivalci v okraju Logan. Prvi Slovenci so se tukaj naselili že pred letom 1870. Ustanovili so društvo štev. 116 Slovenske narodne podporne jednote, ki šteje sto članov v obeh oddelkih.

Livingston je rudarsko mestece s štirinajst sto prebivalci v okraju Madison. Slovenci delajo večinoma v premogovnikih. Ustanovili so društvo štev. 96 S. N. P. J., ki šteje okrog 170 članov v obeh oddelkih.

Lovington je rudarska naselbina s 1500 prebivalci v okraju Moultrie. John Povše, član društva štev. 441 S. N. P. J. poroča:

"Lovington je v vzhodnem delu države Illinois v lepi ravnini, po kateri se razprostira lepo koruzno polje. Tu se koplje le premog. Druge industrije ni. Leta 1895 so pričeli odpirati prvi premogovnik, a nagajala jim je voda. Pustili so jamič in pričeli kopati drugega pol milje stran od prvega. Zopet jih je pri delu ovirala voda, katere dotok pa vendar ni bil tako močan kot na prvem mestu, ker so z raznimi stroji končno vendar užugali vodo in tako prodrli do tretje premogovne plasti. Še leta 1860 je bila tu okoli mrtva zemlja, ki jo je na mnogih mestih pokrivala voda. Leta 1904 so pričeli kopati premog. Meseca decembra l. 1912 so se pričeli naseljevati prvi Slovenci. V rudniku je bila dozdaj ena eksplozija, ki pa ni zahtevala človeških življenj.

Društvo "Sokol", štev. 441 S. N. P. J., so ustanovili v novembru leta 1921 in ga združili s S. N. P. J.

SLOVENSKI DOM V LA SALLU, ILL.

V aprilu 1922 smo doživeli tukaj izreden naraven pojav. Padala je tako gosta in debela toča, kakor da se vsipajo ledene plošče na nas. Nekaterim Slovencem je pobila okna, a Jožef Kostelcu se je vdrla streha.

V letu 1922 smo stavkali pet mesecev. V decembru istega leta se je dogodila zopet eksplozija v rudniku zjutraj o polpetih. Ubit je bil Charlie Finley.

Naselbina šteje približno tisoč pet sto prebivalcev."

Madison je industrijsko mestece s pet tisoč prebivalci v okraju Madison. Glavna produkcija je jeklo. Slovenci imajo društvo štev. 309 S. N. P. J. s petdesetimi člani v obeh oddelkih in društvo štev. 28 S. S. P. Z.

ČLANI DRUŠTVA ŠTEV. 286 S. N. P. J. V POVORKI DNE 4. JULIJA 1919

Maryville je majhna naselbina v okraju Madison. Slovenci imajo društvo štev. 108 S. S. P. Z.

Mascoutah je rudarska naselbina z dva tisoč pet sto prebivalci v okraju St. Clair. Slovenci so organizirani v društvu štev. 301 S. N. P. J., ki šteje okoli sedemdeset članov v obeh oddelkih, in v društvu štev. 105 S. S. P. Z.

Molline je naselbina s tisoč prebivalci v okraju Rock Island. V njej je tovarna za izdelovanje in popravljanje železniških vozov. Slovenci imajo društvo štev. 286 S. N. P. J. s petdesetimi člani v obeh oddelkih.

Nokomis je mesto ob bogatem premogovem polju v okraju Montgomery. Prebivalcev je 4,500. Slovenska narodna podporna jednota ima društvo štev. 209 s 160 člani v obeh oddelkih.

Matthew Gaishek, tajnik društva štev. 131 S. S. P. Z., poroča:

"Leta 1906 je bil Nokomis majhen trg približno s tisoč prebivalci. V njem so prebivali večinoma farmarji, ki so oddali svoje farme svojim otrokom ali pa najemnikom v najem, da prežive svoja stara leta v miru in pokoju.

Premogovniški podjetnik F. Peabody je v tem letu pokupil od farmarjev bogate plasti premoga v zemlji in pričel odpirati rudnike poldrugo miljo od mesta proti severju. Do leta 1908 ni bilo tukaj Slovencev. Prva Slovenca, ki sta dospela semkaj v tem letu, sta bila strojevodja John Levstik in kovač Plahter. Prihodnje leto se je naselil strojevodja Matthew Gaishek s svojo družino. Bil je oženjen, in prva Slovenca sta šla k njemu na stanovanje in hrano, kajti bila sta samca in stara Gaishekova prijatelja.

Gaishek se je poprijel ideje, da bi se Slovenci naselili na malih kmetijah. Naselil se je sam na mali kmetiji. Priselili so se še Frank Vozel, Frank Goršek in Frank Pattan. Vsi so bili pri Gaisheku na hrani in stanovanju. Skupaj so tudi delali eksperimente na mali kmetiji, poleg pa še opravljali svoje delo v rudniku. Farmarji so bili zelo uljudni z njimi. Bili so najprijetnejši dnevi tukaj, kar so jih doživeli v Ameriki.

Leta 1911 v jeseni se je dogodila prva nezgoda pri rudniški vzpenjači. Dva rudarja sta ostala nepoškodovana, šest jih je pa zadobilo težke poškodbe, med njimi Slovenca Frank Pattan in Frank Goršek. Prvemu so se rane zacelile, drugemu so pa morali odrezati nogo nad kolenom. Tedaj je delalo v rudniku le devetdeset delavcev. Leta 1912 so pa pričeli rekonstruirati rudnike in jih izpreminjati v moderne, v katerih

se uporablja električna sila. Zgradili so dvojne vzpenjače, da gresta na vsako po dve kari, od katerih vsaka drži polčetrto tono premoga. Vsako minuto se lahko dvigne sedem ton premoga iz rudnika. Ta moderna popravila so bila dograjena leta 1913. Gaishek je to opisal v časopisih in vabil svobodomiselne rojake, naj se tu naselijo. Vabilu se jih je precej odzvalo. A bilo je tako kot drugje. Eni so prihajali in drugi odhajali.

V decembru 1913 sta M. Gaishek in Frank Deželan ustanovila društvo štev. 131 S. S. P. Z. s štirinajstimi člani. Društvo je v enem mesecu naraslo na štirideset članov. Drugi rojaki, ki so pripadali k S. N. P. J. in S. D. P. Z., so ustanovili svoja društva. Ustanovili so tudi socialistični klub, ki je prenehal z delom v vojnem času. Ustanovljena sta bila pevski zbor in tamburaško društvo, ki sta po nekaj letih propadla.

Leta 1914 je bila skupna seja društev, na kateri so razpravljali o gradnji Slovenskega narodnega doma. Prišla je depresija v premogovi industriji, Amerika je kasneje vstopila v vojno, in tako niso bili zaključki izvedeni.

Leta 1913 so odprli še en rudnik eno miljo zahodno od Nokomisa. Naselilo se je precej Slovencev, ki so seveda vedno skupaj delovali z drugimi.

Leta 1916 je umrl dne 30. decembra Frank Deželan. Bil je ustanovitelj društev S. N. P. J., S. S. P. Z. in S. D. P. Z., socialističnega kluba in pevskega zbora. Poleg je bil še član ameriškega društva "Eagle". Pokopališče je dve milji zunaj mesta. Prvi pogrebci so bili že na pokopališču, ko so bili zadnji še v mestu. Tako veličastnega pogreba še ni bilo v tem mestu.

Mesto šteje zdaj okoli pet tisoč prebivalcev.

Eno miljo in pol proti severju je velik modern rudnik, ob njem pa mala vas Venonah, ki ima v svojem občinskem zastopu Slovence. John Levstik je vaški pisar, Matthew Gaishek mirovni sodnik, John Plahter, Paul Obregar, Joe Turk, Louis Cirar, Luka Grocer pa občinski svetovalci. V občinskem zastopu sta samo dva Angleža, drugi so Slovenci. Eno miljo zapadno od Nokomisa je vas Coalton, v kateri ima S. S. P. Z. društvo. Slovenci, ki žive v teh treh naselbinah, so po poklicu seveda razdeljeni. Nekaj se jih peča s trgovino, največ jih pa dela v premogovnikih. Slovenske družine so nastanjene v svojih domovih. Vseh Slovencev je okoli tri sto in se dobro razumejo med seboj, ker so vsi svobodomisleci."

Oglesby je prijazna naselbina v okolici La Salla, ter šteje do štiri tisoč prebivalcev. Slovencev je nekaj stotin, ki delajo v premogovnikih ali v drugi industriji. Nekaj jih biva po bližnjih naselbinah Berry, Grandville, Standard, Minoka, Ottawa, Ruthland, Littenville in Cherry. V tem poslednjem kraju se je dogodila rudniška nesreča dne 13. novembra l. 1909; v njej je izgubilo življenje osemnajst Slovencev. Slovenska narodna podporna jednota je imela društvo "Gora", štev. 45, ki je izgubilo dvanajst članov ob tej strašni katastrofi. To je bil najtužnejši dan v zgodovini Slovenske narodne podporne jednote. V rudniku je nastal ogenj po nemarnosti lastnikov, ki se niso brigali za varnost človeškega življenja. Rudarjem je bil zaprt izhod iz rudnika. Po časniških in ustnih poročilih bi se lahko rešili vsi rudarji, ako bi bilo količkaj preskrbljeno za rudarsko varnost, in če bi premog pri nekaterih ljudeh ne imel višje cene kot človeško življenje. Takrat sta se pokazali vrednost podporne organizacije in moč Slovenske narodne podporne jednote, ki je takoj uvedla odpomočno akcijo za sirote in vdove ponesrečenih rudarjev. Slovenci so še naseljeni v krajih Springvalley, Roake, Marquette in Toluca. V tem kraju ima K. S. K. J. društvo štev. 73.

Slovenci v Oglesbyju so organizirani v društvih štev. 95 in 155, ki štejeta okoli 250 članov v obeh oddelkih. Veliko Slovencev ima svoje domove.

Orient je majhna rudarska naselbina v okraju Franklin. Slovenci delajo v premogovnikih in imajo društvo štev. 341 S. N. P. J., ki šteje 65 članov v obeh oddelkih.

Panama je v okraju Montgomery in šteje približno trinajst sto prebivalcev. Tukaj so premogovniki, v katerih delajo tudi Slovenci. Organizirani so v razpadlo. Tretje društvo je bilo organizirano leta 1916 pod imenom "Danica" in se je pridružilo kot štev. 98 Hrvatski zajednici Illinois, ki še obstoji in je v dobrih finančnih razmerah. Pri društvu je tudi precej Slovencev.

Velika stavka je bila leta 1909. Te se je udeležilo 8 do 10 Slovencev. Stavkarji so zahtevali, da mora biti rudniški delovodja odstavljen.

Leta 1911 so Slovenci organizirali slovenski socialistični klub, ki je propadel po nekaj letih. V letu 1916 je bilo

MESTO MATTOON, ILL., PO VIHARJU LETA 1917

društvu štev. 123 S. N. P. J., ki šteje več ko sto članov v obeh oddelkih.

Frank Goličnik, tajnik društva štev. 123 S. N. P. J., poroča:

"Slovenci so se pričeli naseljevati leta 1906. Prvo društvo je bilo ustanovljeno v februarju leta 1910 pod imenom "Vipava" in se je pridružilo S. N. P. J. kot štev. 12. Drugo društvo so ustanovili leta 1911 in ga pridružili S. S. P. Z. kot štev. 88, ki je po nekaj letih ustanovljeno tamburaško društvo, ki pa tudi ni dolgo živelo.

Dne 5. aprila l. 1915 je bila v rudniku velika eksplozija, pri kateri je enajst rudarjev izgubilo življenje, med njimi Slovenec Joe Mihelič, član društva štev. 123 S. N. P. J. Poleg teh so umrli za boleznimi še ti člani S. N. P. J.: Nikolaj Polovich dne 8. januarja 1916, Matt. Boljar dne 29. januarja 1916, Peter Brezovich dne 28. oktobra 1918 in Nace

Zore dne 21. junija 1921. Člani mladinskega oddelka so umrli: Ljudmila Jurečko, Mannie Petrič in Ema Špiller.

K ustanovitvi društva štev. 123 S. N. P. J. so največ pripomogli Frank Zimerman, Frank Petrič in Joe Ferjančič. Društvo "Danica" so organizirali Frank Goličnik, Joe Karadža, Joe Mužan in Martin Kukovič. Zadnji je umrl 8. decembra l. 1919. Razen njega sta umrla še Jela Krišto 16. novembra 1920 in Luka Dobrinovič 17. decembra 1921."

Pittsburg je velika rudarska vas s šest sto prebivalci. Slovenci imajo društvo št. 445 S. N. P. J. Leži v okraju Williamson.

Rend je rudarsko naselišče v okraju Franklin. Slovenska narodna podporna jednota ima tukaj društvo štev. 370.

Sesser je tudi v tem okraju, in Slovenci so organizirani v društvu štev. 486 S. N. P. J. Delajo v premogovnikih.

South Standard je naselbina v okraju Macoupin. Slovenci delajo v premogovnikih in imajo društvo štev. 467 S. N. P. J.

Springfield je glavno mesto države Illinois. V njem je sedež državne vlade in zakonodaje. Mesto leži v okraju Sangamon in šteje več ko 74,000 prebivalcev. Na pokopališču Oak Ridge je pokopan Abraham Lincoln. Nad njegovim grobom je postavljen lep spomenik, ki je bil slavnostno odkrit v letu 1874. V bližini mesta so premogove žile. Prvi Slovenci so se naselili pred pet in tridesetimi leti. Slovenci delajo v premogovnikih in raznih industrijah. Imajo tudi svojo faro, toda o nji mi ni bilo poslanega poročila.

Napredni element med Slovenci je dobro organiziran. Imajo Slovenski dom, v katerem se vrše društvene seje, zabave, gledališke predstave in druge prireditve. Organizirali so tudi pevski zbor in tamburaško društvo. Politično so organizirani v socialističnem klubu J. S. Z.

Slovenska narodna podporna jednota ima društvi štev. 47 in 184, ki štejeta več ko tri sto petdeset članov v obeh oddelkih. Poleg je še društvo štev 36 S. S. P. Z. in društvi štev. 74 in 140 K. S. K. J.

Stauton je mesto južno od Springfielda v okraju Macoupin in ima več ko šest tisoč prebivalcev. Slovenci delajo večinoma v premogovnikih. Imajo društvo štev. 242 Slovenske narodne podporne jednote z več ko sto člani v obeh oddelkih in društvo štev. 11 S. S. P. Z.

Virden je mesto s štiri tisoč pet sto prebivalci v okraju Macoupin. V okolici so premogovniki, v katerih so zaposleni Slovenci. Prvi Slovenci so se naselili že pred več kot 22 leti. Imajo društvo štev. 74 S. N. P. J. približno s šestdesetimi člani v obeh oddelkih in društvo štev. 44 S. S. P. Z. Večinoma so naprednega mišljenja.

Waukegan je mesto z dvajset tisoč prebivalci v okraju Lake. Prvi belopoltni naselniki so se naselili leta 1835. Do leta 1849 se je Waukegan imenoval Little Fort, kar znači tudi sedaj ko ima indijansko ime. Sedaj je tu precej industrije, glavna je seveda izdelovanje jeklene žice. Prvi Slovenci so se pričeli naseljevati pred 31 leti. Tukaj je tudi slovenska fara, podatkov o nji mi ni bilo poslanih.

Slovenci so danes naprednega duha, ali preden je prišlo do preobrata v ljudskem mišljenju, je napredni element veliko žrtvoval in pretrpel. John Artach, tajnik društva štev. 14, S. N. P. J., poroča:

"Prvi Slovenci so prišli v Waukegan leta 1893. Ko se je John Jerina tukaj naselil v letu 1893, je že našel nekega Slovenca, rodom Štajerca, čigar ime je že pozabil. Nato so se naselili Frank Svete, Jakob Japelj, Joseph Polanšek in Joseph Smole. Ob tem času še ni bilo sosednega mesteca North Chicago, v katerem dandanes živi največ Slovencev in katerega mejo med Wauke-

DRUŠTVO ŠTEV. 119 S. N. P. J. V WAUKEGANU, ILL.

ganom tvori le cesta. Ta kraj so imenovali Kompanija, ker je American Steel in Wire kompanija imela tukaj nekaj hiš, v katerih so stanovali Slovenci. Druga skupina Slovencev je prebivala na Tržni (Market) cesti, oddaljeni od tukaj le dvajset minut. Sporazuma pa ni bilo med njimi, kadar so se sestali. Ob tistem času so preganjali dolgočasje ob nedeljah s pijačo. In kadar ga je bilo malo preveč pod kapo, so se navadno sporekli tako, da so se tudi polasali. To se danes več ne dogaja. Tudi ime 'Kompanija' je prešlo popolnoma v pozabljenje in se danes več ne omenja.

Delovanje za ustanovitev društva "Sloga", štev. 14 S. N. P. J. je pričelo poleti 1904. Joseph Mihelič, rodom Belokranjec je prišel iz South Chicaga s skupino delavcev gradit pomole in pokladat cevi ob Michiganskem jezeru. Na pomolu je delalo tudi nekaj Slovencev. Mihelič je pričel nagovarjati Slovence, naj ustanove društvo in ga pridružijo Slovenski narodni podporni jednoti. Pričeli so delati za ustanovitev tistega društva John Mahnič, Anton in Karel Cerk. Zadnja sta že bila člana društva štev. 1 S. N. P. J. v Chicagu. Agitacija je bila izredno otežkočena, ker niso bili vsi delavci naprednega mišljenja. Stvar ni šla tako gladko kakor dandanes, ako je treba ustanoviti novo društvo. Večina je te delavce za napredek prezirala in napadala. Nanje so se vsipale besede kot odpadniki od svete cerkve, socialisti itd. Posebno socialistov so se tačas najbolj bali, in sicer tako, da so se nekateri pri besedi socialist kar prekrižali, kar je še bolj oviralo delo. Ampak marljivi delavci za napredek se niso strašili dela in truda in so vztrajali. Prvikrat se je zbralo osemnajst Slovencev v ordinacijski sobi zdravnika Kolovskega, da so se dali zdravniško preiskati. Društvo je bilo ustanovljeno nepričakovano, da so bili njegovi nasprotniki iznenadeni. Nato se je vršila prva seja 1. januarja 1905 pri Tomaž Jerebu na Deseti cesti, ampak društvo je bilo ustanovljeno 21. novembra l. 1904, kar izkazuje zapisnik. Na tej seji je bil izvoljen društveni odbor: Predsednik in zastopnik Joseph Mihelič, podpredsednik John Zdešar, finančni tajnik Andrej Masle, zapisnikar Joseph Kaučnik, blagajnik Anton Cerk. V bolniški odbor so bili izvoljeni Karol Cerk, Andrej Lenaršič in Gabriel Dominik, v nadzorni odbor pa John Petrič in Ignac Kušar. Frank Burja je bil izvoljen za reditelja.

Ob ustanovitvi je društvo štelo 18 članov ter naraslo do meseca maja na 22 članov. Frank Brenčič, član društva, je prišel od dela domov in se je umival v lijaku, ko je vihrala silna nevihta. Stal je na mokrih tleh, roke je imel mokre. In tako se je na nekakšen način spojil električni tok za električno luč z njegovim telesom in obležal je takoj mrtev. Ta dogodek so izrabili nasprotniki društva. Razširili so vest, da je Bog poslal strelo nad Brenčiča, ker je pristopil k društvu. To je seveda tako vplivalo, da je pri društvu ostalo samo še pet članov. Društvo je bilo na propadu in iz zapisnika je razvidno, da se ni vršila nobena prava društvena seja do 7. januarja 1906. Ampak pet članov, ki so ostali zvesti društvu, so bili prepričani, da mora zmagati končno razum nad duševno temo. Agitirali so, prirejali shode, da je društvo imelo do 13. junija 1906 devet in dvajset članov.

Ko je nekega dne šel Ignac Burja po opravkih v mesto, ga je ubil vlak. Zopet so nasprotniki društva izrabili ta dogodek na zvijačen način in trosili v svet, da je brata Burjo zadela božja kazen. Nasprotnikom se je posrečilo skoraj razbiti društvo. Zvesti člani društva pa zopet niso obupali, ampak šli med ljudstvo in ga podučevali, da ni nič s tisto božjo kaznijo, s katero strašijo nasprotniki društva slovensko ljudstvo v Waukeganu.

Velike so bile žrtve, ki so jih doprinašali ti začetniki društva. Plačevali niso le svojega asesmenta, ampak so morali večkrat poseči v žep, da so plačali najemnino za dvorano, kajti društvena blagajna je bila vedno prazna. Ko so člani spoznali, da ne morejo zmagovati vseh stroškov, so imeli društvene seje na domu brata Karol Cerka. Poprijeli so se agitatoričnega dela z vso vnemo in dosegli uspehe. Društvo je bolj hitro naraščalo po članstvu, kot je bilo preje v navadi. To je bilo plačilo za njih trud.

Leta 1907 je Ilija Mirovasič izvršil samomor. Skočil je v vodo. Društveni nasprotniki so obnovili staro taktiko, kar pa ni imelo uspeha. Ob tem času je ubilo nekega člana katoliške jednote, in bratje so zavračali društvene nasprotnike, da ravno isti Bog kaznuje tudi njih člane. To je pomagalo, in počasi so pričeli pristopati k društvu celo njegovi prejšnji nasprotniki. Društvo je rastlo in do leta 1910 štelo sto članov. Ustanovitelji društva pa odslej niso delali le za društvo, ampak pričeli delati na splošnem polju za ljudsko izobrazbo.

Leta 1911 so sklicali shod in nanj povabili Jože Zavertnika za govornika. Shod je trajal komaj pol ure, ko so ga nasprotniki napredka razbili s silnim krikom. Shod se je vršil v dvorani Frank Opeka. Takoj prihodnjo nedeljo je bil sklican shod v Finsko dvorano, nato drugi in tretji z istim govornikom. Vsakikrat je bil boljši uspeh, in napredna misel se je pričela širiti med Slovenci v naselbini.

Leta 1912—1913 so se razmere nepričakovano obrnile v korist društva "Sloga". V cerkvi so nastali prepiri, farani so se pričeli puntati proti župniku, in nastali sta dve stranki. Vsaka je hotela imeti svojega duhovna. Nobena pa ni dobila duhovna, ki si ga je želela. Veliko jih je ob tem času pustilo katoliška društva ter pristopilo k društvu "Sloga".

Ob tem času se je pričelo tudi delo za Slovenski narodni dom. Med prvimi delavci za dom je bil Matth. Varšek, član društva Sloga, štev. 14. V družbi drugih Slovencev je delal skozi pet let, da se je misel uresničila in da danes stoji na lepem prostoru ob Deseti cesti Slovenski narodni dom, ki je bil dograjen leta 1918 in je stal okoli šestdeset tisoč dolarjev. Ta narodna hiša je danes kulturno središče Slovencev v Waukeganu in North Chicagu.

Leta 1915 je umrl član Gregor Peternel. Bil je prvi Slovenec, ki je bil pokopan civilno. Člani društva "Sloga" se niso hoteli pokoriti zahtevi župnika, ki je zahteval, da morajo člani sneti regalije s prsi en blok proč od cerkve, društvena zastava pa da ne sme v cerkev. Žena pokojnega brata in društveni člani so kratkomalo odklonili tako zahtevo in pokopali svojega brata civilno. Leta 1916 je umrl član Karel Cerk in bil pokopan tudi civilno. Cerk je bil ustanovitelj društva in marljiv delavec za duševno probujenje tukajšnjega slovenskega ljudstva.

Letos, t. j. 1922, ko pošiljam te podatke za zgodovinsko knjigo, je društvo "Sloga" eno najmočnejših v S. N. P. J. Društvo šteje v oddelku za odrasle 240 članov, v mladinskem pa 210."

Koncem leta 1923 je društvo štelo v obeh oddelkih 472 članov, in sicer 245 članov v oddelku za odrasle in 227 članov v mladinskem oddelku.

K. S. K. J. ima društva štev. 53, 79 in 127, J. S. K. J. pa društvo štev. 94.

Slovenci imajo dramatično, pevsko in telovadno društvo. Ta društva niso pod cerkvenim vplivom in prirejajo svoje prireditve v Slovenskem narodnem domu.

Wenoma je malo mestece z malo več ko tisoč prebivalci v okraju Marshall. S. S. P. Z. in K. S. K. J. imata vsaka po eno društvo. Slovenci delajo v premogovnikih.

WEST FRANKFORT, ILL., PO VIHARJU DNE 18. MARCA 1925

West Frankfort je mesto z devet tisoč prebivalci v okraju Franklin in leži ob bogatem premogovem polju.

Slovenska narodna podporna jednota ima tukaj društvo štev. 313, ki šteje v obeh oddelkih okoli 115 članov. Nekaj Slovencev pripada k društvu štev. 136 S. S. P. Z.

Frank Kalan, tajnik društva štev. 313 S. N. P. J., piše:

"Prvi Slovenci so se pričeli naseljevati leta 1912. Po poklicu so bili premogarji. Prvo slovensko podporno društvo je bilo ustanovljeno v marcu 1915. Pridružilo se je S. S. P. Z. Društvo štev. 313 S. N. P. J. je bilo ustanovljeno 17. novembra l. 1916 s štirinajstimi člani. V tem času sta bili dve veliki rudarski stavki. Leta 1919 je trajala stavka šest tednov, leta 1920 pa tri. Največja stavka je bila v letu 1922. V tej so bili prizadeti tudi Slovenci.

V letu 1920 so bili tukaj krvavi izgredi proti tujezemcem, vendar Slovenci niso bili dosti prizadeti, ker je dospelo pravočasno zvezno vojaštvo in zatrlo izgrede.

Socialistični klub J. S. Z. je bil ustanovljen v mesecu maju 1917, obstojal je do leta 1918, nakar je propadel zaradi vojnih razmer. Leta 1919 je bil zopet ustanovljen politični klub, ki se je pridružil socialistični delavski stranki in obstojal do leta 1921. Člani so se navzeli komunističnega duha ter prestopili v Delavsko stranko (Workers Party).

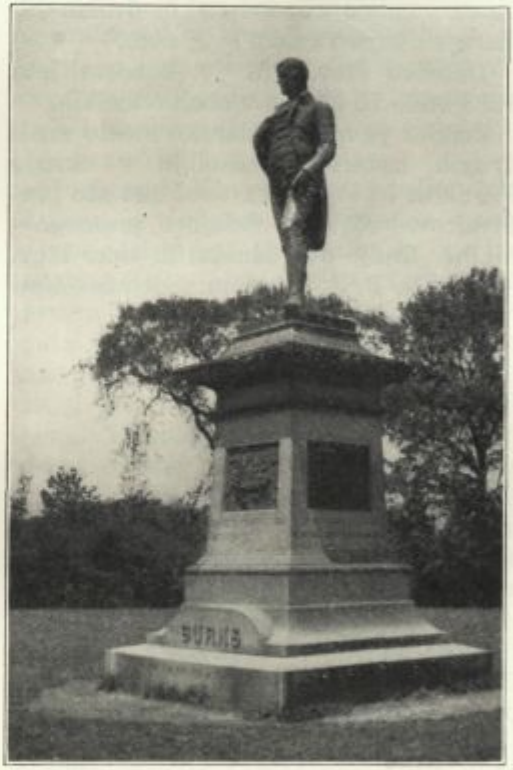
Velika katastrofa se je dogodila leta 1918 dne 28. septembra v bližini naselbine Royalton. V njej je izgubil življenje John Karlovšek, član društva štev. 313 S. N. P. J.

Najdelavnejši med Slovenci na kulturnem, strokovnem in političnem polju je bil Frank Pergar. Slovenci so vsi zaposleni v premogovnikih.

Napredka ni opaziti prav sedaj med Slovenci. Po političnem prepričanju pripadajo k raznim strankam, toda večina se strinja s komunizmom in sovjetsko Rusijo."

Wilsonville je rudarsko naselišče v okraju Perry. Slovenci so organizirani v društvu štev. 498 S. N. P. J., ki šteje več ko petdeset članov v obeh oddelkih.

Witt je prijazno mestece, okoli katerega je precej premogovnikov. Joseph Hauptman, tajnik društva štev. 151 S. N. P. J., poroča:

SPOMENIK ŠKOTSKEGA PESNIKA ROBERT BURNSA V CHICAGU, ILL.

"Naša naselbina je majhno rudarsko mesto, ki šteje okoli tri tisoč prebivalcev. V bližini sta dva rudnika, v katerih so večinoma vsi tukajšni delavci zaposleni, kadar je obrat v polnem zamahu.

Stavka je v letu 1910 trajala šest mesecev, leta 1919 šest tednov in leta 1922 pet mesecev. V tej zadnji so bili prizadeti vsi Slovenci.

Prvi Slovenec se je naselil pred osemnajstimi leti in še biva tukaj. Slovenskih družin je sedem in dvajset in nekaj je samcev. Vsi Slovenci spadajo k slovenskima društvoma štev. 151 S. N. P. J. in štev. 13 S. S. P. Z. Prvo je bilo ustanovljeno leta 1911, drugo pa leta 1910. Ustanovljen je bil leta 1915 tudi socialistični klub, ki se je pa kasneje razšel.

Slovenci večinoma lastujejo svoje domove. Izmed 27 slovenskih družin jih lastuje dvajset vsaka svoj dom."

Društvo štev. 151 je koncem leta 1923 štelo 73 članov v obeh oddelkih.

Zeigler je malo rudarsko mesto sredi drugih rudarskih naselbin v okraju Franklin in šteje dva tisoč pet sto prebivalcev. Slovenci delajo v premogovnikih. Imajo dve društvi in sicer štev. 395 S. N. P. J. s pet in sedemdesetimi člani v obeh oddelkih in društvo štev. 110 S. S. P. Z.

Slovenci so naseljeni še v teh krajih: Alhambra, Bartonville, Buda, Bush, Chanahon, Clifford, Cedar Point, Cutter, Dallzel, Divernon, Dorchester, Duquin, East Moline, Eldorado, Ezra, Fancy Prairie, Freeburg, Galesburg, Glenn Carbon, Georgetown, Herrin, Hillsboro, Lockport, La Grange, Maple Park, Marseilles, Matherville, Maryville, Minonk, Mulkeytown, Nillwood, Norris, New Baden, North Brook, Pana, Pawnee, Pocahontas, Royalton, Saint David, Silvis, Sparta, Summit, Tamarosa, Valier, Viola, West Haven in Westville.

V Valierju, ki je majhna rudarska naselbina v okraju Franklin, ima Slovenska narodna podporna jednota društvo štev. 478 s petdesetimi člani.

INDIANA.

Zgodovinarji sodijo, da so bili prvi belopoltniki, ki so potovali po Indiani, Francozje, in da je odkrivatelj La Salle prehodil del Indiane na svojem potovanju leta 1669 in kasneje. Prva trgovska postaja je bila ustanovljena l. 1672, ki pa ni bila trajna in je bila kasneje opuščena. Takrat je vsakovrstna divjačina živela v gozdih in na prerijah. Za Indijance je bila Indiana pravi lovski paradiž. Na prostranih prerijah so se pasli bivoli, jeleni in srne, katere so zalezovali volkovi, medvedje, risi in pume. Številne so bile tudi bobrove kolonije ob rekah, in vidre so plenile po rekah in jezerih. Ko so se Indijanci pričeli umikati pred belim človekom, je pričela izginjati tudi divjačina, in danes je lov omejen le še na zajce in razne vodne ptice.

Zadnja velika vojna z Indijanci, ki se je pričela l. 1810, se je dobojevala v letu 1811. Združene Indijance je vodil nadarjeni glavar Tecumseh, ki je padel v bitki pri Tippecanoe dne 7. novembra l. 1811. Kraj nosi zdaj ime Battle Ground. Od tega časa so pričeli prihajati belopoltniki v Indiano v večjih skupinah, in teritorij se je že leta 1816 izpremenil v državo. Sedež državne vlade je bil v Corydenu. Leta 1820 so izbrali svet za novo glavno mesto, kjer leži sedaj Indianapolis. Vladni sedež se je pa premestil tjakaj šele v letu 1825.

V državljanski vojni je Indiana sledila klicu predsednika Lincolna za prostovoljce. Dala je 208,000 mož in častnikov v zvezno armado in petdeset tisoč mož v milico ali domobransko vojsko, ki je bila pripravljena zabraniti vpad konfederativnih čet. V letu 1863 je konfederacijska kavalerija vdrla v državo. Zapovedoval ji je general John H. Morgan. Toda večina njegovih mož je bila ujeta, sam je pa padel v vojno ujetništvo v državi Ohio.

Vitezi zlatega krožka ali Sinovi svobode, ki niso bili drugega kot zarotniška organizacija v pomoč sužnjedržcem na jugu, so nameravali s silo strmoglaviti državno vlado v letu 1864. Governer je prišel pravočasno zarotnikom na sled in jim prekrižal temne nakane.

Indiana je bila od nekdaj poljedelska država, in ljudstvo se še dandanes peča s poljedelstvom, živinorejo in sadjarstvom. Tako je poljedelstvo še sedaj na prvem mestu. Vrhtega je država bogata z naravnim plinom, oljem in premogom. Premog je dobre kakovosti, kajti prost je žvepla in bogat z ogljikom. Premogove žile je dobiti že petdeset čevljev pod zemeljsko površino; segajo pa do globočine 220 čevljev. Premog se nahaja v povprečni globočini osemdesetih čevljev. Nekateri kraji so bogati z apnencem in glino za izdelovanje opeke, lončene in porcelanske posode. Tudi veliko portlandskega cementa izdelajo. V državi je mnogo mineralnih vrelcev, in vodo iz njih prodajajo za zdravilo.

Slovencev je največ naseljenih v Indianapolisu, rudarskih mestih in naselbinah. Nekaj Slovencev se peča tudi s poljedelstvom.

Blanford je majhna rudarska naselbina v okraju Vermilion blizo znane slovenske naselbine Clinton. Slovenci delajo v premogovnikih in so organizirani v društvu štev. 474 S. N. P. J. z devet in sedemdesetimi člani v obeh oddelkih.

Clinton je rudarsko mesto v okraju Vermilion in šteje okoli enajst tisoč prebivalcev. Slovenska narodna podporna

jednota ima društvi štev. 50 in 213. Pri obeh društvih je v obeh oddelkih več ko 320 članov. Slovenci so zaposleni v premogovnikih, nekateri so mali obrtniki. Imajo tudi svoje domove.

Victor Zupančič, član društva štev. 50, poroča:

"Mesto je zgrajeno na ravnini, na obeh krajih ravnine so hribi do sto čevljev visoki, zaraščeni z raznim drevjem; v hribih so premogovi rovi, katerih je več ko dvajset v razdalji desetih milj od mesta.

Kraj je prijazen in ima zdravo podnebje, kar je povzročilo, da se je naselilo veliko Slovencev, Hrvatov in drugih tujezemcev. To ljudstvo večinoma lastuje svoje domove. Po poklicu so ponajveč rudarji in le malokateri Slovenec se peča z obrtjo ali kakim drugim delom.

Prvi slovenski naseljenec je bil Martin Mohar, ki se je naselil leta 1896. Takrat so bili odprti samo štirje premogovi rovi, in mesto je štelo le osem sto prebivalcev.

Leta 1897 se je dogodila v rudniku prva eksplozija. Prizadet je bil tudi prvi slovenski naseljenik in zadobil take opekline, da je bil devet mesecev bolan. Poškodovanih je bilo poleg njega še veliko drugih delavcev. Od leta 1897 do 1900 niso prihajali novi slovenski naseljenci. V tem letu so se pričeli Slovenci naseljevati pogostoje prihajajoč ponajveč iz Nemčije.

Leta 1903 je ponesrečil pri kopanju vodnjaka Jakob Kranjc. Zasula ga je sipa tako, da je bila prosta samo glava. V takem položaju je bil pet ur in petnajst minut, preden so ga rešilci odkopali.

Leta 1904 je bilo odprtih že osem premogovnih rovov in naseljenih je bilo približno trideset Slovencev, ki so delali skoraj vsi v enem in istem rovu. V tem rovu je nastal ogenj, in zgorele so vse mule, ki so služile za prevažanje premoga. Slovenci so bili hudo prizadeti zaradi te nezgode. Delo je ponehalo, in Slovenci niso zaslužili niti za življenjske potrebščine.

V letu 1905 je prišlo zopet večje število Slovencev iz raznih krajev. Med njimi so bili nekateri zelo gospodarski. Kupovati so pričeli zemljišča in na njih graditi svoje domove.

Leto kasneje so dobili slovenski rudarji nezaželjene počitnice za enajst tednov. V kritičnem času so pričeli Slovenci misliti na ustanovitev društva, da se zavarujejo proti nesrečam in boleznim. Ustanovili so društvo "Skala" 27. oktobra 1906 in ga pridružili kot štev. 50 S. N. P. J. Na prvi seji je bilo eden in dvajset članov, ki so bili pri volji agitirati zanj.

Dne 7. januarja 1907 se je dogodila eksplozija v rudniku Dering Coal kompanije. Ubitih je bilo sedem delavcev, nekaj pa ranjenih. Med ubitimi je bil Slovenec John Pajk. Našli so ga brez glave. Bil je to hud udarec za njegovo družino, ki je dospela dne 4. januarja iz starega kraja.

Leta 1908 je društvo "Skala" zaključilo, da nabavi društveno zastavo, katere razvitje se je vršilo 17. oktobra istega leta. Leto kasneje se je ustanovilo društvo "Premogar" in se pridružilo S. S. P. Z. kot štev. 16. V tem letu je društvo "Skala" izgubilo svojega prvega člana Andrej Verbiča, ki je zadobil tedaj, ko se je vnel smodnik v rudniku, tako hude opekline, da jim je podlegel. Poleg njega je smodnik opalil tudi Filip Kranjca, ki je pa po nekaj tednih okreval.

V letu 1910 je trajala stavka več ko tri mesece, in prizadeti so bili vsi Slovenci. Stavka bi bila trajala še dalje, toda domačine so premogovniške kompanije tako izstradale, da niso mogli več vzdržati. Ko so unijski odborniki povedali, da je pogodba urejena in podpisana, je nastal pravi dirindaj. Nekateri

so hoteli iti takoj na delo, drugi so bili pa za nadaljevanje stavke. Tisti, ki so bili za stavko, so odvrnili omahljivce, in sklican je bil shod za ob desetih dopoldne. Ko je mestna uprava izvedela za stvar, je takoj organizirala policijo in detektive. Med temi je bilo precej mladoletnih. Shod je pričel na cestnem vogalu in nastopil je govornik rodom Italijan. Komaj je pričel govoriti, ga je aretirala policija in odvedla v zapor.

Popoldne je dospel vlak, ki je prevažal rudarje na delo in od dela. Na postaji se je zbrala velika ljudska množica, da se prepriča, kdo dela. Neki italijanski rudar je skočil na vlak, da na svoje oči vidi, kdo je delal. Sprevodniki na vlaku so prijeli rudarja in ga odpeljali s sabo v mesto. Italijanski rudarji so se obrnili na svojega konzula, ki ima pisarniške prostore v tem mestu, da protestira proti takemu ravnanju mestne uprave. Ta je oborožila približno sto deputijev. Proti večeru so preiskali vsakega človeka, ki je dospel v mesto ali pa odhajal iz njega. S posebnim veseljem so preiskavali tujezemce.

Prihodnji dan so videli rudarji, da so deputiji sami mladi nepolnoletni mladeniči, stari po sedemnajst ali osemnajst let. Hodili so gorindol po mestu in grozili s puškami tujezemcem. Ljudstvo je zopet apeliralo na konzula. Povedalo mu je, kaj se godi v mestu. Konzul je nato posredoval, ko je videl, da so bili mladoletni mladeniči oboroženi s puškami. Župan, ki je solastnik več rovov, se je končno vdal. Resigniral je, in po nekaj dneh je bila pogodba podpisana. Župan jo je tako zavozil, da je plačal $700 denarne globe.

Koncem leta 1910 se je ustanovil socialistični klub, ki še danes živi. Dve leti kasneje se je ustanovilo društvo "Balkan," štev. S. D. P. Z.

Velika povodenj je napravila škodo v letu 1913. Prizadet je bil tudi Slovenec Jakob Kranjc, in njegova škoda je znašala okoli pet sto dolarjev. V tem letu se je ustanovilo društvo "Studenček izpod skale," štev. 213 S. N. P. J. Leto kasneje pa društvo sv. Barbare štev. 84.

V letu 1915 se je pričela na Zahvalni dan agitacija za ustanovitev Slovenskega doma. Agitacija je bila v začetku živahna, a je v prihodnjem letu že ponehala.

V letu 1917 so bile javne povorke po ulicah prepovedane. Rudarji so vsako leto praznovali prvi majnik. In tako so tudi v tem letu priredili javni delavski pohod. Na čelu je korakala majhna deklica v rdeči obleki z majhno ameriško zastavico v roki. Delavci so pa mirno, molče in v vrstah stopali za njo. Pohod je bil veličasten, in mestni uradniki so izjavili, da se ljudem ne more prepovedati, česar so bili vajeni v starem kraju.

Leto kasneje se je ustanovilo dramatično društvo "Lavor" in slovenska godba na pihala. Toda obe društvi sta prenehali z delovanjem.

Zdaj obstoje na trdni podlagi tri slovenska društva in socialistični klub."

Elkhart je mesto s 24,000 prebivalci v okraju istega imena. Mesto ima precej industrije. V njem so železniške delavnice. Slovenci so organizirani v društvu štev. 208 S. N. P. J., ki šteje trideset članov.

Gary je mlado jeklarsko mesto s 55,-300 prebivalci v okraju Lake. Korporacija United States Steel Co. ima v njem svoje ogromne jeklarne. V letu 1906 je ta korporacija kupila za svoje ogromno podjetje svet, ki je bil navadna pustinja, peščeni nasipi in močvirja. Od tega leta naprej se je pričelo mesto hitro razvijati.

V jeklarni dela veliko Hrvatov; Slovenci so v veliko manjšem številu; organizirani so s Hrvati skupaj v društvu štev. 271 S. N. P. J., ki šteje v obeh oddelkih okoli 140 članov. S. S. P. Z. ima tukaj društvo štev. 173.

DRUŠTVO ŠTEV. 34 S. N. P. J. V INDIANAPOLISU, IND.

Indianapolis je glavno mesto države Indiane in leži v okraju Marion. Prebivalcev šteje 31,500. Tu je veliko železniško križišče in razvita razna tovarniška industrija.

Ko je bila Indiana sprejeta v Unijo kot država, ji je kongres dal štiri sekcije javnega zemljišča, da zgradi na njem glavno mesto. Zemljišče je bilo v geografični sredini države, kroginkrog obdano s pragozdi. Ko se je državna vlada nastanila v Indianapolisu, je mesto štelo samo 600 prebivalcev in imelo le eno ulico.

Slovenci so se pričeli naseljevati v letu 1885. Posamezni rojaki so se že prej naselili, pa zopet izselili. Imajo tudi svojo faro, o kateri mi ni bilo poslanih podatkov.

Organizirani so v društvu štev. 34 S. N. P. J., ki šteje več ko štiri sto deset članov v obeh oddelkih. Poleg tega društva obstoje še društva štev. 22 S. S. P. Z., štev. 52 in 134 K. S. K. J. in štev. 45 J. S. K. J.

Slovenci so zaposleni v raznih industrijah, precejšnje število je železolivarjev.

Kokomo je mesto s 30,000 prebivalci v okraju Howard. Prvi Slovenci so se naselili leta 1904. Frank Štular, član društva štev. 233 S. N. P. J., poroča:

"Leta 1904 v aprilu mesecu je dospel v to mesto, ki je štelo tačas 18,000 prebivalcev, Joe Homovc, ml. Nekaj dni za njim se je naselil njegov oče John Homovc. Delala sta v žičarni. Leto kasneje v maju sta se naselila brata John in Joe King. Tudi ta dva sta dobila delo v žičarni. Leta 1907 v jeseni sta se naselila John Pekovšek in Frank Jerina, eno leto kasneje sem se pa naselil jaz. Še preje je pa odpotoval John Homovc, ml., v Waukegan, kjer je še zdaj. Šest drugih si nismo mogli pomagati, ker smo imeli družine, dasiravno je žičarna slabo obratovala, še slabši je pa bil zaslužek. Slovenci nismo takrat čitali drugega lista kot "Glas Na-

roda." Do leta 1913 se je naselilo več Slovencev. Drugi so zopet odšli zaradi slabe mezde. Okrožna prohibicija jih je tudi nekaj pregnala. Izmed novodošlecev sta ostala Joe Janša in Frank Miller, iz domovine sta pa dospela brata John in Frank Buh. Joe Janša je bil naročen na "Proletarca," "Glas Svobode" in na "Glasilo S. N. P. J." Kmalu po Janšovem prihodu je prišel drug duh med Slovence. Nekateri smo kmalu postali njegovi somišljeniki. Pogovarjali smo se večkrat, da ustanovimo svoje podporno društvo. Prišli so zopet trije Slovenci z družinami v naselbino. Med njimi je bil tudi Anton Zakrajšek.

Zadnji je takoj povabil Slovence na skupen sestanek, na katerem smo razpravljali o ustanovitvi svojega društva. V januarju 1915 je sklical javen shod na svoj dom in pojasnil, kako se društvo ustanovi, njega pomen in koristi za člane. Meseca februarja istega leta je sklical ustanovno sejo in začasnim predsednikom je bil izvoljen Joe Medol, jaz pa začasnim tajnikom. Imeli smo male sitnosti zaradi zdravnika, ki je zahteval najprej po $15 za zdravljenje. Stvar se je uredila na zadovoljstvo članov. Ustanovitelji društva so Joe Medol, Joe King, John King, John Šemrov, John Krhin, Marija Krhin, Louis Zakrajšek, May Zakrajšek, Frank Buh (sedaj Bush), Frank Gostiša, Frank Jerina in Frank Štular. Od drugih društev so prestopili Joe Janša, Frances Janša, Frank Miller, Anton Drobnič in Anton Zakrajšek.

Zaradi slabih finančnih razmer je društvo imelo le dve veselici."

Društvo šteje v obeh oddelkih dva in petdeset članov.

Linton je mesto s 5,000 prebivalci v okraju Greene. Slovenci imajo društvo štev. 180 S. N. P. J. s 36 člani.

Terre Haute je mesto s 66,000 prebivalci v okraju Vigo in leži na vzhodnem bregu reke Wabash. V letu 1874 je bil ustanovljen politehnični inštitut, na katerem dijaki študirajo mehaniko, elektrotehniko, zemljemerstvo, kemijo in arhitekturo. V mestu se križa več železnic. Industrija in trgovina sta se razvili v mestu, ker so premogovniki v okrajih Clay, Sullivan, Park, Vermilion, Greene in Vigo. Produkcija stekla je zelo razvita, in steklo tvori med drugimi tovarniškimi izdelki glavni produkt.

Prvi belopoltni naselniki v Terre Hautu so zgradili svoje hiše blizo Fort Harrisona, katerega je kapitan Zachary Taylor uspešno branil proti Indijancem v letu 1812. Po vojni leta 1812 se je mesto hitro razvijalo, ker je velika cesta križala reko Wabash na tem kraju. Mesto je bilo prvikrat inkorporirano leta 1838.

Slovenci delajo v raznih tovarniških industrijah, in nekaj jih med njimi vliva železo. Organizirani so v društvu štev. 221, ki šteje v obeh oddelkih okoli osemdeset članov.

Universal je mesto s 1,500 prebivalci v okraju Vermilion, kjer se raztezajo bogata premogova polja. Slovenci imajo društvo štev. 305 S. N. P. J., ki šteje 84 članov.

Slovenci so še v krajih Alexandria, Indiana Harbor, Bridgeport, Buckskin, Dugger, East Chicago, Hammond, Morganstown, Newport, Pimento, South Bend, Sheppardsville, Whiting, Wimanack in Shirkieville.

V Shirkievillu ima S. S. P. Z. društvo štev. 143, Slovenska narodna podporna jednota pa društvo štev. 461 s kakimi 50 člani v obeh oddelkih. Nekaj članov tega društva prebiva v Parisu, Ill.

IOWA.

Iowa je poljedelska država, ki ima izredno rodovitno zemljo. Farmarji pridelajo največ koruze, ovsa in sena. Pečajo se z mlekarstvom, živinorejo, in perutninarstvo je zelo razvito. Okoli Dubuqua kopljejo svinčeno in cinkovo rudo. Tu so bili nekoč bogati rudniki svinčene in cinkove rude. Že Indijanci so dovolili kanadskemu Francozu Julien Dubuquu kopati svinčeno in cinkovo rudo v letu 1788. Danes je produkcija svinčene in cinkove rude zelo majhna. Veliko bogateje so pa mavčne plasti, ki se raztezajo nad petdeset štirjaških milj blizo Fort Dodga v okraju Webster. Iowa je zelo bogata na premogovih plasteh in zavzema v produkciji premoga odlično mesto. Premogove plasti se razprostirajo v južni polovici države.

Iowa je indijanska beseda in pomeni približno "zaspanec." Francija jo je formalno proglasila za svojo last v letu 1682. Kasneje, v letu 1762, je bila njena zapadna polovica priznana Španski, v letu 1800 zopet Franciji, a l. 1803 pa Združenim državam. Od l. 1804 do l. 1805 je pripadala k distriktu Louisiana. Podrejena je bila Indijanskemu teritoriju. Nato je pripadala Missourskemu teritoriju, potem Neorganiziranemu teritoriju Združenih držav, zatem Michiganskemu in nazadnje Wisconsinskemu teritoriju. Leta 1838 je bil Wisconsinski teritorij razdeljen in zapadni teritorij je bil imenovan Iowa. Iz tega teritorija je v letu 1846 šele postala država Iowa.

Prvi Slovenci so se naselili že zgodaj v tej državi. Dospeli so vanjo pred več ko šestdesetimi leti in se naselili kot farmarji. Slovenci so zelo razstreseni po državi, največ jih je pa naseljenih v okraju Clinton v mestih in bližini mest Charlotte, Riggs in Clinton. Ko se je razvila premogovniška industrija, so se pričeli Slovenci seliti tudi v rudarska mesta in naselišča.

Buxton je rudarsko mesto s 4,500 prebivalci v okraju Monroe. Slovenci so organizirani v društvu štev. 163 S. N. P. J., ki šteje štirideset članov v oddelku za odrasle.

Centerville je mesto z 8,000 stanovniki v okraju Appanoose. Slovenska narodna podporna jednota ima društvo štev. 334. Slovenci delajo v premogovnikih.

Madrid je majhna naselbina v okraju Boone z več ko 1,500 prebivalci, vendar pa v nji živi še največje število Slovencev. Društvo štev. 328 Slovenske narodne podporne jednote šteje v obeh oddelkih devetdeset članov.

Olmitz je zelo majhna naselbina v okraju Lucas, ki ne šteje še štiri sto prebivalcev. Slovenci imajo društvo štev. 384 S. N. P. J. z eden in štiridesetimi člani v obeh oddelkih.

Slovenci žive še v krajih Albia, Ankeny, Bucknell, Carney, Cincinnati, Churchville, Des Moines, Dubuque, Durango, Eddyville, Exline, Guttenberg, Hocking, Hopkington, Lovillia, Mason City, Melcher, Melrose, Mystic, Moran, Rathbun, Purdy, Sedan, Tipperary, Waterloo, Waukee, Williamson in Woodward.

K. S. K. J. ima društvo štev. 10 v Clintonu in društvo štev. 39 v Riggsu, S. S. P. Z. društva štev. 171 v Melcherju, štev. 135 v Carneyju pa štev. 43 v High Bridgu in S. H. Z. društvo štev. 27 v Moranu.

KANSAS.

Kansas je poljedelska država. Na jugovzhodu se vlečejo bogate plasti premoga, ki ga največ nakopljejo v okrajih Crawford, Cherokee, Leavenworth in Osage. Od severovzhoda proti jugozapadu drži mavčna žila. Največ mavca producirajo v okrajih Marshall, Dickinson in Saline. Plast je debela tri do štirideset čevljev. V okrajih Osage in Montgomery so kamnolomi, bogati z marmorjem; apnenca je precej v okraju Chase, dobrega kamna za izdelovanje cementa pa blizo Fort Scotta. Okoli Hutchinsona, ki leži precej na sredi države, so debele plasti soli, ki se razprostirajo proti severju in jugu.

V jugovzhodnem delu države so odkrili tudi plin, naravno olje, cink in svinec.

Tovarniška industrija ni zelo razvita v Kansasu. Omejena je bolj na mesta Kansas City, Topeka, Leavenworth, Pittsburg in Atchinson. V Kansas Cityju so velike klavnice mesnega trusta, ki so po velikosti na drugem mestu za onimi v Chicagu. Razvita je seveda tudi mlinska industrija, kajti država je na glasu, da pridela veliko pšenice in koruze.

Teritorij, ki je vključeval sedanjo državo Kansas, je prvi obiskal Španec Francisco de Coronado, ki je vodil svoje po zlatu hrepeneče španske četaše iz Nove Mehike čez prerije, na katerih so se pasle ogromne čete bivolov. Nato je bilo ozemlje nekaj časa pod vrhovno oblastjo francoske države. Indijanci so bili gospodarji na teh planjavah, dokler ni teritorij v letu 1803 prišel pod oblast Združenih držav. Prihajali so lovci, trgovci, zlatoiskalci in domoviščarji, ki pa niso ustanovili stalnih naselbin. Tukaj čez je vodila pot v Kalifornijo in doli do Santa Feje v Novi Mehiki. Ampak od leta 1854 naprej se je pričelo drugo življenje. Do takrat je bilo komaj 800 stalnih belopoltnih naselnikov. Bili so misijonarji, ki so trdili, da izpreobračajo zamorce, kovači, trgovski agentje in farmarji. Od tega leta naprej so pričeli prihajati naselniki v večjem številu. Začeli so se pa tudi boji med njimi zaradi sužnosti. Naseljenci iz severnih držav so bili proti sužnosti, oni iz južnih držav pa za ohranitev sužnosti. Prišlo je večkrat do krvavih spopadov med njimi. Najhujši so bili ti spori ob meji. Taki boji so divjali do leta 1856, ko jim je governer Geary napravil konec na ta način, da je pozval na pomoč zvezne čete. Boj se je nadaljeval, toda prenesen je bil na drugo polje. V državljanski vojni je sovraštvo med sužnjedržci in nasprotniki sužnosti zopet prikipelo do vrhunca, in ob meji so zadivjali hudi boji. Po končani državljanski vojni so preselili indijanske rodove v Indijanski teritorij. Po letu 1870 so reformatorični elementi izvajali velik vpliv v političnem življenju. Tako je prišla prohibicija, in ženska volilna pravica je postala glavno vprašanje. Sprejete so bile tudi razne postave za nadzorovanje privatnih železniških interesov, toda uspehi niso bili trajni in veliki.

Tri farmarska gibanja—Grange, Farmarska alijanca in populistična stranka —so imela v Kansasu veliko podpornikov in pristašev. Pričela so se po letu 1874. Populistična stranka je bila celo na krmilu države od leta 1892—1894 in 1896—1898. Zmaga je bila dosežena z zvezo z demokrati in veliko farmarsko gibanje ni prineslo tistih uspehov, ki so jih zanesljivo pričakovali farmarji. Politični boji so zopet razvneli strasti, in

bilo se je bati, da se ne obnove oboroženi spopadi iz l. 1893 v glavnem mestu države.

Slovenci so večinoma naseljeni v okrajih Cherokee in Crawford. Po poklicu so ponajveč rudarji. Izjemo tvorijo Slovenci v Kansas Cityju in nekaterih drugih malih naselbinah. Slovenska narodna podporna jednota ima v tej državi 20 društev, in sicer štev. 9, 19, 27, 30, 35, 65, 72, 76, 92, 105, 164, 187, 206, 225, 228, 235, 281, 408, 411 in 434, ki imajo svoj sedež v krajih Arma, Breezy Hill, Cherokee, Chicopee, Edison, Feelar, Fleming, Franklin, Frontenac, Gross, Jacksonville, Kansas City, Mineral, Newburg, Radley, Ringo, Skidmore in Yale. V teh društvih je v obeh oddelkih več ko 2,400 članov.

JOŽE ZAVERTNIK GOVORI NA ZASTAVNI SLAVNOSTI V RADLEYJU, KANS., NA PRVEGA MAJA.

Slovenci v Kansasu so med začetniki Slovenske narodne podporne jednote, kar dokazujejo nizke društvene številke, in najstarejše društvo je štev. 9, ki je bilo zastopano že na ustanovitveni konvenciji S. N. P. J. leta 1904.

Razen tega ima S. S. P. Z. društva štev. 14, 35, 48, 77, 121, 122, 128 in 145, Z. S. Z. društvi štev. 8 in 13, K. S. K. J. društva štev. 83, 132, 38 in 125. Organizirali so tudi svojo podporno organizacijo pod imenom A. S. B. P. D., ki pa ni poslala podatkov. J. S. K. J. ima društvi štev. 49 in štev. 52.

Slovenci so zelo naprednega duha. Ustanovili so svoje zadruge, socialistične klube, pevska društva in čitalnice. Ogromna večina pripada k delavski strokovni organizaciji. Lastujejo tudi svoje domove, nekateri so postali mali obrtniki, nekaj se jih ukvarja s poljedelstvom, večina pa dela v premogovnikih. Društva, pripadajoča k S. N. P. J., so nabavila skupno zastavo, ki jo upravlja skupen zastavni odbor. Zastava služi vsem društvom pri slavnostnih prireditvah in z njo spremijo člane S. N. P. J. k zadnjemu počitku. Na prvega maja vsakega leta obhajajo zastavno slavnost, ki je združena s praznovanjem prvega majnika kot delavski praznik.

Prvi Slovenci so pričeli prihajati v Kansas okoli leta 1884, ter se menda najprej naseljevali v Frontenacu. V mestecih v okrajih Crawford in Cherokee so bili Slovenci izvoljeni v manjše politične urade.

Kansas City je mesto in okrajni sedež okraja Wyandotte. Leži ob reki Missouri in ob ustju reke Kansas. Od mesta Kansas City v državi Missouri ga loči le državna meja. Mesto je bilo ustanovljeno v letu 1886 z združenjem starega Kansas Cityja z Armourdalom in Wyandottom, v katerem sta bila vključena Armstrong in Riverview. Med temi občinami je bila najstarejša Wyandotte, katero so ustanovili Indijanci istega imena v letu 1843. To mesto je sprejelo komisijonsko formo vlade leta 1909. V mestu ima S. N. P. J. društvo štev. 408, ki je dne 1. januarja leta 1924 štelo 55 članov v oddelku za odrasle in 9 članov v mladinskem oddelku.

John Slobodnik, zapisnikar društva štev. 408 S. N. P. J., poroča:

"To mesto leži na zapadnih bregovih rek Missouri in Kaw ali Kansas. Zadnja reka je povzročila večkrat strah prebivalcem s poplavami. Tako je n. pr. zalila leta 1903 West Bolton v Kansas Cityju, Kans. Par let kasneje je mesto s pomočjo države zgradilo velike

nasipe, ki branijo izstop reke. Slovenci niso bili pri poplavah hudo prizadeti.

Prebivalci so razne narodnosti, kot je v navadi v drugih velikih ameriških mestih, katerih je okrog sto dvajset tisoč. Mesna industrija je glavna in v mestu je pet velikih klavnic. V mesni industriji je drugo največje mesto na svetu. Mesto ima poleg mesne industrije velike mline za mlenje žita, čistilnice za olje, železne tovarne, v katerih izdeluje železne tramove za mostove. Poleg je še nekaj tovaren za izvrševanje popravil, izdelovanje železniških voz in opreme.

Tik mesta je mesto istega imena, samo da se nahaja v drugi državi. To mesto je Kansas City, Mo., ki šteje štiri sto tisoč prebivalcev, je središče jugozapada in tretje največje železniško mesto v Ameriki. Mesto ima zelo razvito industrijo in obenem je veliko blagovno tranzitno središče.

Prvi naši rojaki so se naselili pred štiri in tridesetimi leti. Bilo je par družin. Slovenci so prišli iz Starega trga pri Poljanah, t. j. med Črnomljem in Kočevjem.

Pozneje so prihajali njih sosedje, znanci in prijatelji, tako da še danes tvorijo večino v slovenski naselbini, ki šteje okrog sedem sto oseb.

Slovenci v tej naselbini so večinoma navadni delavci. Zaposleni so v klavnicah, na raznih železnicah itd. Nekaj jih lastuje svoje trgovine. Brez male izjeme imajo skoraj vsi svoje domove, in večina je naturalizirana. Po političnem prepričanju so trdni demokratje.

Prvo podporno društvo so ustanovili leta 1891 in mu dali ime sv. Jožefa. V naselbino so pa prihajali tudi Hrvatje v večjem številu. Po sedanji množini Hrvatov je soditi, da so prihajali v večjih skupinah kakor Slovenci. In tako so pristopali kot člani v edino slovensko društvo v naselbini. Kolikor bolj je rastlo društvo, toliko več Hrvatov je bilo njegovih članov. Končno so dve tretjini tvorili Hrvatje, eno pa Slovenci. Tri leta po ustanovitvi je društvo sklenilo, da se pridruži Narodni hrvatski zajednici. Slovenci so izgubili sv. Jožefa in nekateri so se zelo hudovali. Tri leta kasneje so ustanovili novo društvo pod zaščito dveh svetnikov sv. Petra in sv. Pavla. V pravila so zapisali, da ne sme biti več ko polovica članov Hrvatov. Seje novega društva so se vršile v nemški dvorani pod cerkvijo. To je trajalo toliko časa, dokler se ni nemški župnik naveličal Slovencev, ki so se hudo prepirali na sejah. Nekega dne, ko se je vršila društvena seja, je župnik potrkal na vrata, vstopil in nato zarežal nad Slovenci: "Krainerische Sch . . . . e heraus!" Slovenci so vtaknili to župnikovo moralično klofuto v žep. Niso mu povedali, kar mu je šlo, ampak se med sabo še bolj prepirali. Nekaj jih je odstopilo. Včasih so se nasprotne stranke kar dejansko spopadle na ulici. Posledica tega je bila, da se je leta 1904 ustanovilo novo društvo sv. Jurija ter se pridružilo k J. S. K. J.

Leta 1909 so pričeli beračiti za cerkev. Uspeh je bil tak, da so kupili tri hiše in napravili cerkev iz njih. Istega leta so dobili tudi župnika, s katerim pa niso bili zadovoljni. Dobili so drugega, tretjega in tako so jih menjali do sedmega, pri katerem so se ustavili. Novi župnik je tudi Poljanec in zato je menda faranom všeč.

Na kratko povedano, naša naselbina je edina med slovenskimi naselbinami v Ameriki, ki se je z vsemi štirimi upirala vsakemu napredku, vsaki novi in dobri ideji. Kljub temu je pa napredni element ustanovil društvo štev. 408 S. N. P. J. in mu dal ime "Bodočnost." To se je zgodilo v septembru l. 1920. Dasiravno so ovire velike, šteje društvo zdaj v oddelku za odrasle šestdeset članov.

Vsi boji za obstanek, mnogotere stavke, svetovna vojna in neštete druge nadloge, ki so prihajale druga za

drugo zadnja leta, niso še mnogim odprle oči. Kakršni so bili pred 34 leti ob prihodu v deželo, taki so še danes. Kdor se drzne povedati kaj naprednega, ga hitro proglase za brezverskega boljševika. Ampak bodočnost gre pa vseeno naprednemu elementu."

Iz nekaterih naselbin na premogovem polju so Slovenci poslali kratke zgodovinske podatke o naseljevanju Slovencev in njih družabnega življenja.

Martin Gorenc, tajnik društva štev. 434 S. N. P. J., piše:

"**Arma** se nahaja severno od Franklina in zapadno od Breezy Hilla. Prvi Slovenci so se začeli naseljevati v letu 1910. Število je naraščalo počasi do leta 1920. Ko je bilo odprtih par novih rovov, se je naselilo toliko Slovencev, da je bilo treba misliti na ustanovitev novega društva S. N. P. J. Novo društvo štev. 434 je bilo ustanovljeno 26. junija 1921. Društvo šteje sedaj 80 članov v oddelku za odrasle in 35 v mladinskem oddelku, skupaj 115 članov. To je edino slovensko društvo v tej naselbini in dobro napreduje. Slovencev je 40 družin, ali skupaj nad sto sedemdeset. Večina Slovencev lastuje svoje domove in veliko jih je naturaliziranih ameriških državljanov.

Zaposleni so izključno v premogovnikih. Bili so prizadeti v splošni rudarski stavki leta 1922 kot vsi drugi Slovenci v kansaškem premogovniškem distriktu."

Društvo je koncem leta 1923 štelo 97 članov v obeh oddelkih.

Tajniki društva štev. 132 K. S. K. J., štev. 13 Z. S. Z., društva štev. 27 S. N. P. J. in tajnica društva štev. 164 S. N. P. J., Frank Erznožnik, Anton Lesjak, Anton Kotzman in Terezija Erznožnik, poročajo:

"**Frontenac** je malo mestece, oddaljeno štiri milje od Pittsburga. Lahko bi se reklo, da Pittsburg in Frontenac mejita drug ob drugega, kajti od sredine Pittsburga do sredine Frontenaca je ravno štiri milje. Mimo pelje cesta iz betona, ki se vije skozi ves okraj Crawford in je zdaj že dokončana do Kansas Cityja. Mestece šteje približno 3,500 prebivalcev, ima svoj vodovod in svojo električno centralo za razsvetljavo. Slovencev je približno sedemdeset družin in nekako poldrugi tucat samcev.

Prvi Slovenci so se tukaj naselili leta 1887. Bila sta Janez in France Jarc, doma iz Mirne peči na Dolenjskem. Že preje sta bila dve leti v Kansasu, in sicer eno leto v Pittsburgu, eno pa v Lichfieldu. Leta 1887 sta postavila svojo hišo v Frontenacu. Takrat še ni bilo mesta. Stalo je nekaj malih farmarskih hiš, naseljenih je pa bilo že nekaj avstrijskih Nemcev in severnih Italijanov. Nato so pričeli prihajati drugi Slovenci kot na pr. Jožef Krevs, Frank Maužar, Anton Rojc, Jožef Tramte, Frank Marokovič in drugi. Leta 1892 so ustanovili prvo podporno društvo Avstrijsko slovensko bolniško podporno društtvo, ki še danes obstoji. Ustanovitelji so bili zgoraj omenjeni Slovenci, nekaj Nemcev in severnih Italijanov.

V letu 1889 se je dogodila prva razstrelba s strahovitim učinkom. Ubitih je bilo v rudniku št. 2 A. T. S. Fe kompanije 63 rudarjev. Slovencev ni bilo veliko prizadetih, ampak največ je bilo ubitih domačinov in Italijanov.

Društvo "Celje" je bilo ustanovljeno 18. junija 1906 s 35 člani. Ustanovitelji so bili Matija Marn, Anton Rojc in drugi. Prvi predsednik je bil Anton Rojc. Društvo šteje zdaj 115 članov v oddelku za odrasle. Leta 1909 v marcu je bilo ustanovljeno društvo štev. 132 K. S. K. J. z 21 člani. Ustanovitelji so bili Janez Kernc, Frank Kernc, Jožef Zervozovy in drugi. Društvo šteje sedaj 59 članov. V letu 1910 se je rodila med Slovenci želja, da zgrade svojo dvorano. S trdno voljo, vztrajnostjo in požrtvovalnostjo se je želja uresničila. Kupili so stavbišče in zgra-

DRUŠTVO ŠTEV. 408 S. N. P. J. V KANSAS CITYJU, KANS.

dili poslopje 80 čevljev dolgo in 48 široko. Spodaj je prostor za dve trgovini, na vrhu je pa prostorna dvorana za veselice, seje in razne druge prireditve. Dvorana je stala več ko $9,000 in jo lastuje A. S. B. P. D.

Leta 1911 so ustanovili konzumno društvo. Ustanovitelj je bil Matija Kern. Društvo še danes uspešno posluje, dasi ima nekaj nasprotnikov, kot jih ima vsaka organizacija, pa naj bo gospodarska, strokovna ali politična.

V decembru 1911 se je ustanovilo društvo štev. 13 Zapadne slovanske zveze približno z 19 člani.

Imamo katoliško cerkev presv. Srca Jezusovega in tri duhovne, ki so po narodnosti Italijani. Slovenski župnik je bil tukaj samo eden, namreč Podgoršek, ki je pa zdaj v Dorrancu. Tudi katoliške šole nam ne manjka; v njej poučujejo mladino katoliške sestre. V mestu je tudi evangelska cerkev, v katero ne zahajajo Slovenci. V mestu sta dve javni ljudski šoli in srednja šola.

Slovenci se ukvarjajo z različnim delom. Nekateri lastujejo farme, drugi trgovine, nekateri imajo lastne premogove rove, so organizirani in jih tudi sami obratujejo. V splošnem pa skoraj vsi Slovenci lastujejo svoje domove."

Joseph Klinkon, tajnik društva štev. 225 S. N. P. J., piše med drugim:

"**Edison** je majhna naselbina in vanjo so se prvi naselili Slovenci Peter Polutin, John Kenda in Frank Kocin s svojimi družinami v decembru 1912. Po poklicu so bili rudarji. Za njimi so pričeli prihajati drugi Slovenci in leta 1914 so že ustanovili prvo slovensko društvo "Karel Marks" in ga pridružili kot štev. 225 Slovenski narodni podporni jednoti. Pol leta kasneje so ustanovili društvo štev. 92 sv. Barbare. Društvi sta dobro napredovali. Prišlo je združitveno gibanje, in društvo sv. Barbare se je združilo s S. D. P. Z., ta pa zopet s S. N. P. J. Zdaj imamo samo eno društvo, to je štev. 225 S. N. P. J., ki šteje 140 članov v oddelku za odrasle, v mladinskem pa 54 članov.

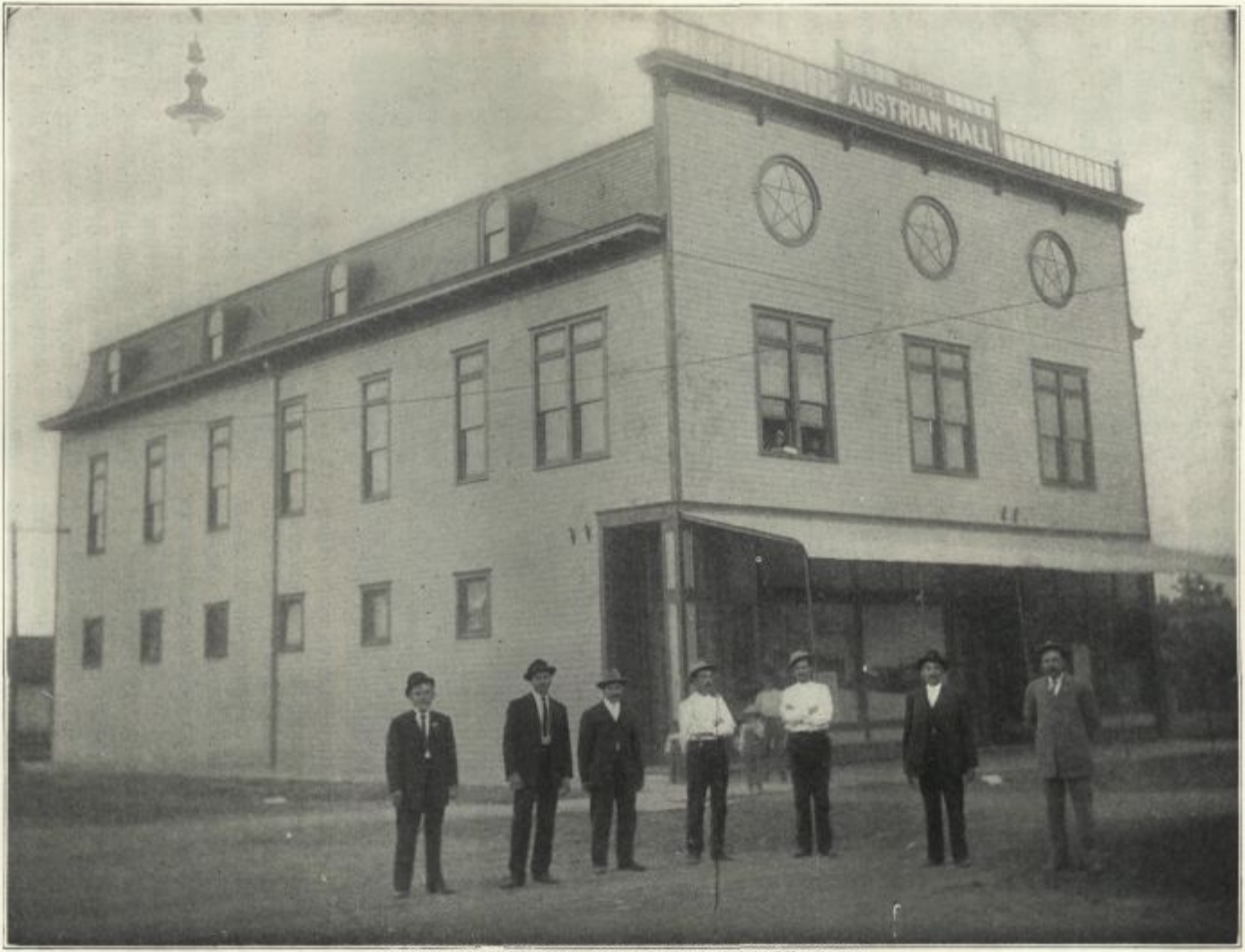
Prvi se je smrtno ponesrečil John Kenda v rudniku štev. 14 Wier Coal kompanije, ko je bil na preiskovanju plina dne 20. marca 1913. Bil je član dveh društev. Drugi je ponesrečil Ivan Pintar, rodom Hrvat in član Hrvatske zajednice. Zaposlen je bil kot streljač v rudniku. Tretji je bil John Smrekar. V rudniku Central Coke in Coal kompanije štev. 50 se je utrgala nad njim plast kamenja in mu zlomila hrbtenico. Poljaka John Gorecovskega, člana društva štev. 225 S. N. P. J., je povozil voz ulične železnice. Društvo štev. 225 je izgubilo še članico Antonijo Konc, pa člana John Demarkija in Matija Sprajcarja.

Bili so tudi gospodarski boji med rudarji in lastniki premogovnikov. V letih 1914 in 1915 so prevladovali izpori rudarjev, v letu 1919 je bila velika stavka pri Central Coke in Coal kompaniji. Trajala je šest mesecev. Zadnja stavka se je pričela leta 1921 in se končala leta 1922. Stavkali smo enajst mesecev, ne da bi prejeli centa podpore od rudarske organizacije U. M. W. A.

Organizirali so tudi socialistični klub, ki je pa v letu 1916 prenehal poslovati zaradi vojne."

John Šular, tajnik društva štev. 206 S. N. P. J., piše:

"**Gross** je ena izmed novejših in najaktivnejših naselbin na severju premogovega polja. Zaradi slabih delavnih razmer se je izselilo veliko rojakov, pa tudi živahno življenje je precej ponehalo. Prvi rudarji so se pričeli naseljevati leta 1912 in takoj prihodnje leto so Slovenci ustanovili podporno društvo s 40 člani in ga kot štev. 206 pridružili S. N. P. J. Pozno v jeseni istega leta so ustanovili društvo sv. Barbare štev. 90, ki se je kasneje združila s S. D. P. Z., ta podporna organizacija pa zopet s S. N. P. J.

SLOVENSKI DELAVSKI DOM V FRONTENACU, KANS.

Društvo štev. 145 S. S. P. Z. je bilo ustanovljeno v maju 1915, ki še obstoji.

V tem času je bilo več manjših in večjih stavk. Najdalj je trajala stavka v letu 1921, ko je odšel v zapor delavski voditelj Alex Howat. Stavka je najprej trajala šest mesecev, nakar ji je sledila splošna stavka, ki je trajala pet mesecev. Slovenci so bili vsi prizadeti zaradi stavke, ker so razen majhnega odstotka rudarji in pripadajo k rudarski strokovni organizaciji.

Socialistični klub štev. 157 je bil ustanovljen v maju 1915 in je ves čas aktiven. Storil je mnogo za probujo delavskega razreda. V istem letu je bilo ustanovljeno pevsko društvo, ki je dobro napredovalo pod vodstvom pokojnega pevovodja Frank Cvetkoviča, kasneje pa zaradi nesloge med pevci prenehalo. V letu 1917 se je pevsko društvo zopet reorganiziralo pod vodstvom John Berlisga, pa je zopet prenehalo z vajami.

Organiziral se je tudi dramatični klub, ki je vprizoril več šaljivih iger in burk. Več aktivnih članov je primoranih iti za kruhom v druge kraje, in klub je prenehal z delom, seveda le začasno.

V letu 1917 se je organizirala konzumna zadruga, katere člani so bili delavci raznih narodnosti, vodilni element v nji so pa bili Slovenci. Uprava ni bila v začetku kos veliki nalogi, in članstvo je izgubilo zaupanje vanjo. Uprava se je kasneje menjala v druge roke, ki je bila požrtvovalna in je dosegla uspehe. Prišla je dolgotrajna stavka v letih 1921 in 1922, članstvo je pričelo uporabljati vplačane deleže, nekateri so iz drugih vzrokov odtegnili vplačila, in zadruga je prešla v privatne roke.

Na političnem polju so Slovenci aktivni. Večino imajo v šolskem odboru. Nekaj je tudi manjših premogovih družb. Delničarji so izključno Slovenci, kar jih dela vsaj nekoliko neodvisne od velikih premogokopnih družb.

Manjše število rojakov se peča s poljedelstvom ali trgovino. Rudniki v bližini so precej izčrpani, stavke in spori z rudniškimi lastniki so pogosti, in število slovenskih naselnikov se je precej znižalo. Vseh Slovencev je okoli 150. Pečajo se izključno z rudarstvom."

Anton Divjak, tajnik društva štev. 65 S. N. P. J., poroča:

"**Breezy Hill** je rudarska naselbina. Rudnike so pričeli odpirati v letu 1906 in v novembru istega leta so se jeli naseljevati Slovenci. Tukaj so bili preje trije farmarji, ki so prodali svet premogokopni družbi. V začetku so Slovenci stanovali v hišah premogokopne družbe, ali kmalu so pričeli graditi svoje domove. Zdaj ni nobene slovenske družine brez lastne strehe. Naselbina se je razvijala hitro. Leta 1910 je štela približno 700 slovenskih naseljencev.

Prvo podporno društvo je bilo ustanovljeno 15. marca 1907, in sicer štev. 11 A. S. B. P. D. Društvo štev. 65 S. N. P. J. je bilo ustanovljeno 1. maja 1907 z 38 novimi člani. Dali so mu ime "Prvi maj." Društvo je dobro napredovalo in šteje zdaj 182 članov v oddelku za odrasle in 150 članov v mladinskem oddelku. Društvo sv. Barbare štev. 35 je bilo ustanovljeno leta 1908, štev. 30 S. D. P. Z. pa v letu 1913. Podporna organizacija sv. Barbare se je združila s S. D. P. Z., ta pa zopet s S. N. P. J.

Društvo štev. 48 S. S. P. Z. je bilo ustanovljeno leta 1910.

Slovenci se pa niso zanimali le za podporna društva. Socialistični klub je bil ustanovljen leta 1908 in ravno istega leta je bilo ustanovljeno pevsko društvo "Zvon" pod vodstvom Frank Sotošeka. Temu je sledil godbeni klub v letu 1914 in nato dramatično društvo leta 1917.

Gospodarsko so se Slovenci organizirali v zadružni prodajalni v letu 1917. Konzum še zdaj posluje.

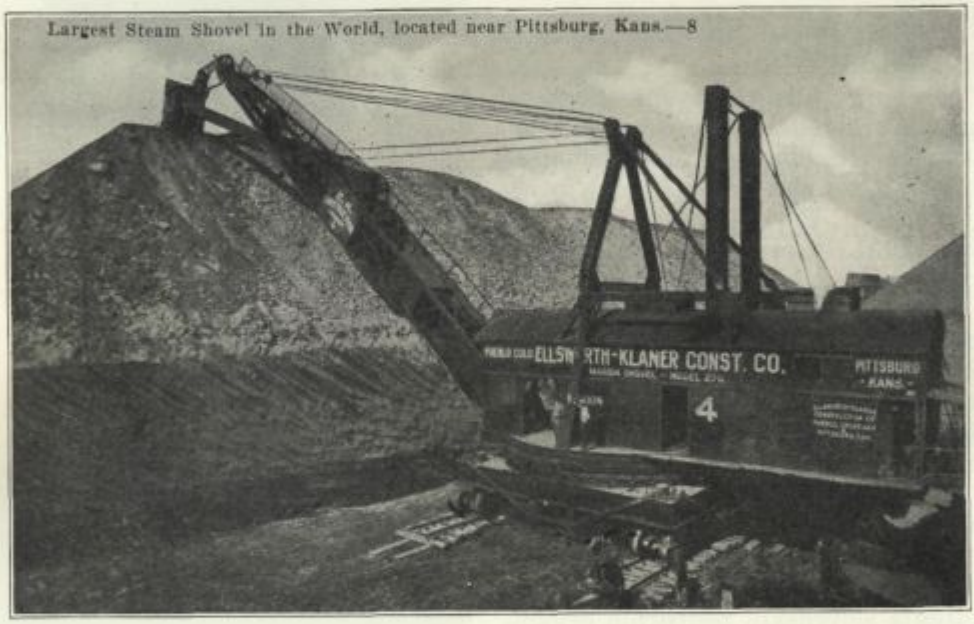
Odkar je bila izvršena združitev s S. N. P. J., imajo Slovenci še tri pod-

porna društva, od katerih po eno pripada k S. N. P. J., S. S. P. Z. in A. S. B. P. D.

Stavke, pri katerih so bili Slovenci prizadeti, so bile sledeče: Leta 1910 šest mesecev, leta 1919 splošna stavka šest tednov in od 30. sept. l. 1921 do 1. aprila 1922 stavka proti odpravi industrijskega sodišča. Od dne 1. aprila do 26. avgusta 1922 pa splošna stavka. Skoraj 11 mesecev so stavkali vsi v naselbini. Dne 1. maja 1920 je hud vihar poškodoval več hiš. Velikih rudniških so različne in merijo v debelosti od osem palcev do treh čevljev."

To poročilo spopolnjuje John Homec, predsednik društva štev. 65 S. N. P. J.: "**Breezy Hill** je dve milji zapadno od meje države Missouri. Leži nekako na sredi med Mulberryjem, Crenburgom, Armo in Franklinom. Severno od naselbine teče cestna železnica, ki veže Pittsburg in Mulberry.

Prvi Slovenci so se pričeli naseljevati v letu 1905. Razen premogovniške industrije ni nobene druge tukaj.

KOPANJE PREMOGA S PARNO LOPATO V OKOLICI PITTSBURGA, KANS.

nesreč ni bilo, pač pa je nekaj Slovencev ponesrečilo v rudnikih. Leta 1911 je bil ubit v rudniku Martin Kranc pri zažiganju nabojev. Joe Kranjca so umorili strupeni plini v letu 1916. Frank Podbevšek je padel v jamič in se na mestu ubil. Leta 1916 je kamenje podsulo nekega Slovenca, čigar ime mi pa ni znano.

Naselbina ima pravo ime. Leži na lepem griču, s katerega je krasen razgled na vse kraje. Premogove plasti

V letu 1917 se je dogodila izredna nesreča. Slovenec Alojzij Južnik je privozil z avtomobilom iz neke druge naselbine, na železniškem križišču ga je zadel tovorni vlak tako nesrečno, da je obležal mrtev na mestu. Poškodovani so bili tovariši, ki so bili z njim v avtomobilu.

Organizirani smo vsi v rudarski organizaciji U. M. W. A.

Med vsemi podpornimi društvi se je najbolj razvijalo društvo štev. 65 S. N.

P. J. Koncem lanskega oktobra je štelo 185 članov v oddelku za odrasle, v mladinskem oddelku pa 140 članov. Smrt je ugrabila sedem članov, največ članov je pobrala španska influenca.

Socialistični klub je bil ustanovljen leta 1912. Bil je eden najmočnejših klubov J. S. Z.; prišla je vojna in ga razjedla.

Zadružna prodajalna, ki je bila ustanovljena v mesecu februarju l. 1917, je imela v začetku tudi trnjevo pot, kot jo ima vsaka napredna stvar, ki služi ljudstvu."

Silvester Šray, blagajnik društva štev. 235, poroča:

"**Newburg** ali takozvani Cockerel Camp (Cockerelovo taborišče) je mala slovenska naselbina, ki šteje približno pet in dvajset slovenskih družin in nekaj samcev. Prvi Slovenci so se naselili l. 1907. In prvo slovensko podporno društvo je bilo društvo štev. 3 A. S. B. P. D., ki ima svoj sedež v Frontenacu. Društvo obstoji še danes in ima menda 7 članov . Leta 1910 je bilo ustanovljeno društvo štev. 8 Z. S. Z., ki ima sedež v Denverju. Danes šteje okoli 40 članov. Tukajšnji Slovenci so bili člani tudi bivšega društva sv. Barbare in drugih zvez v Franklinu, nekaj je pa bilo članov društev štev. 65 in štev. 92 S. N. P. J. Leta 1914 je oživela ideja združenja slovenskih podpornih organizacij. Vršiti so se pričela splošna glasovanja, in članstvo je povsod glasovalo z veliko večino za združitev. Do združitve pa ni prišlo. To je povzročilo, da so tukajšnji Slovenci sklenili ustanoviti društvo in ga pridružiti Slovenski narodni podporni jednoti, ki je imela že takrat uvedene tri razrede za bolniško podporo. Večina članov novega društva se je zavarovala v najvišjem bolniškem razredu. Pustili so druge podporne organizacije.

Leta 1915 je bila splošna delavska depresija, in Slovenci so bili hudo prizadeti. Pittsburg Northern Coal kompanija je prenehala z delom v rovu štev. 8. Dela ni bilo dobiti nikjer, in Slovenci so bili sedem mesecev brez dela.

Leta 1916 je bil ustanovljen socialistični klub štev. 173 J. S. Z., ki se je pa razsul v svetovni vojni zaradi raznih naziranj.

V letu 1919 so bili Slovenci prizadeti zaradi splošne rudarske stavke, ki je

SLIKA IZ TEXASA: OLJNI NABIRALNIK, KI DRŽI 40,000 GALON OLJA, V PLAMENU. STRELA JE UDARILA VANJ IN ZANETILA OGENJ

trajala dva meseca. V letu 1921 so rudarji zaključili, da zastavkajo, ker so bili prikrajšani pri tehtanju premoga. Zahtevali so novo tehtnico, katero so dobili po enomesečni stavki. Rudarji so delali štiri dni, nakar je rudniški superintendent izjavil, da je kompanija izgu-

bila naročila za premog. Rudarji so bili zopet približno en mesec brez dela. Koncem septembra t. l. so delali po tri dni v tednu. Zaprli so voditelja rudarjev Alex Howata zaradi obstrukcije proti industrijskemu sodišču. Rudarji so povsod odložili svoje orodje, in delo je počivalo do 22. avgusta 1922. Slovenci so bili hudo prizadeti v tej stavki. Prvih šest mesecev so rudarji iz Illinoisa pošiljali živila, po prvem aprilu 1922 pa ni bilo več podpore. S. N. P. J. je plačala za svoje člane mesečne prispevke za tri mesece. Rudarska organizacija U. M. W. A. pa ni storila ničesar za stavkarje, ampak jih je šikanirala in končno izključila.

V naselbini je bila ustanovljena tudi večerna šola, katero obiskujejo poleg par Francozov sami Slovenci.

Koncem oktobra m. l. je društvo štev. 235 štelo 43 članov v oddelku za odrasle in 43 članov v mladinskem oddelku. Smrt je v sedmih letih pobrala samo enega člana, in sicer Frank Usa, katerega je zadušil slab plin v rudniku dne 11. julija l. 1919."

Andrej Paulovich, tajnik društva št. 35 S. N. P. J. poroča, da je bilo društvo štev. 35 S. N. P. J. ustanovljeno v Chicopee dne 1. avgusta leta 1907. Predsednikom je bil izvoljen John Lesjak, podpredsednikom Blaž Bezgovšek, tajnikom pa Lojze Vidic.

Joseph Testen, član društva štev. 72 S. N. P. J., poroča:

Radley je rudarska naselbina, in Slovenci so zaposleni v premogovnikih. Prvo društvo se je ustanovilo leta 1906 in se pridružilo A. S. B. P. D. Za njim se je ustanovila podružnica sv. Barbare v istem letu. Leta 1908 se je ustanovilo društvo štev. 72 S. N. P. J.

V šestmesečni rudarski stavki leta 1910 je bilo prizadetih veliko Slovencev, kakor je bilo to tudi v kasnejših. Slovenskih družin je okoli sto. Pri izporu rudarjev leta 1911 je bil prizadet samo en Slovenec. Drugi rudarji so bili italijanske narodnosti."

KENTUCKY.

Večina prebivalstva se peča s poljedelstvom, ampak prebivalstvo v mestih se množi od leta do leta, kakor to opazimo v drugih državah, koder je bilo nekoč tudi poljedelstvo na prvem mestu. Zemlja je rodovitna. Na njej pridelujejo koruzo, pšenico, tobak, lan, bombaž, oves, krompir in še druge sadeže. Tudi sadjarstvo je zelo razširjeno, in kmetje pridelajo veliko okusnega sadja, kajti podnebje je milejše kot v sosednih državah.

V zemlji so premogove plasti, pa tudi škriljevca in apnenca je veliko. Ilovica je zelo različna in služi za izdelovanje raznih izdelkov.

Vzhodna stran je gorata in zaraščena z gozdovi listnatega in iglastega drevja. Tu raste hrast, javor, oreh, jesen, smreka, jelka in cedra.

Razvita je lesna industrija, ki se peča z izdelovanjem železniških pragov, koles, sodov, ročic in toporišč. V tobačnih tovarnah izdelujejo tobak za žvečenje, pušenje v pipah in nosljanec. Poleg tobačne industrije se razvijata železarska in tekstilna. Pa tudi mesna ima lepo bodočnost. Nekatere železniške družbe imajo v tej državi svoje delavnice, v katerih popravljajo železniške lokomotive in vozove. Pred prohibicijo je bila glavna industrija žganjarska.

Pokrajina, ki sedaj tvori državo Kentucky, je bila najprej okraj Fincastle v Virginiji. Daniel Boone in njegovi tovariši so kmalu po letu 1760 odkrili to pokrajino in napravili zemljevid o nji. Prva naselbina je bila ustanovljena leta 1774. Leto kasneje je bila ustanovljena naselbina Boonesborough. Indijanci iz raznih krajev so lovili divjačino v tej pokrajini, in med njimi in prvimi naseljeniki so se nekaj let odigravali krvavi boji. Zmagovalci so ostali belopoltni naselniki. Pokrajina je bila rodovitna. Zato je prihajalo vedno več naseljencev, da si ustanove svoje domove. Leta 1792 je bila pokrajina že sprejeta v Unijo kot država.

Slovenci so zaposleni v premogovnikih. Slovenska narodna podporna jednota ima društvi štev. 157 v Browderju in štev. 433 v Hardburlyju, ki štejeta okrog pet in šestdeset članov v obeh oddelkih.

Mike Smerdel, tajnik društva štev. 157 S. N. P. J., poroča:

Browder je rudarska naselbina, v kateri živi majhno število slovenskih naseljencev.

Dne 2. februarja je bila v tukajšnjem rudniku eksplozija, ki je ubila 32 domačih rudarjev. Takrat ni bilo tukaj še nobenega Slovenca. Kmalu po eksploziji se je naselilo devetnajst Slovencev, ki so v januarju 1911 že ustanovili društvo štev. 157 S. N. P. J. Največja zasluga za ustanovitev društva gre Frank Vičiču in Matevž Jerasu. Frank Vičič je vztrajen delavec za društvo v vseh ozirih. Je oče desetih otrok, ki so vsi člani S. N. P. J. Matevž Jeras, ustanovitelj društva, se je ponesrečil v februarju 1913, ko je bil komaj tri tedne oženjen. Nesrečno je stopil na vzpenjačo, ki ga je strla takoj do smrti.

V vojnem času so tukajšnji Slovenci res vestno vršili delo za fronto. Izkušali so se med seboj, kdo bo več premoga poslal iz rudnika. Nekega dne so ves zaslužek enega dneva darovali Rdečemu križu. Kupili so tudi veliko obveznic svobode in vojnih znamk. Tukajšnji domačini so jih čislali zaradi te požrtvo-

valnosti in se izrekli pohvalno o njih v tukajšnjem ameriškem časopisju.

V prostem času obdelujejo Slovenci svoje vrtove ali pa čitajo napredne liste in dobre ter podučne knjige. Vsi stremijo za razširjenjem svoje izobrazbe."

Zanimivo je poročilo S. D. Desaka, člana društva štev. 433 S. N. P. J., ker pokazuje, kako se Slovenci in Hrvatje dandanes naseljujejo v kraje, koder ne bi nihče pričakoval Jugoslovanov:

kraja, ki ga obdajajo trije visoki hribi. Kraj se imenuje Hardburly. Ime je podedoval po dveh Američanih, ki sta se pisala Hardy in Burlingham. Praktični Američani so skrajšali imeni in napravili leta 1917 enega, in sicer Hardburly. Tam, kjer je zdaj okoli tri sto hiš, je bila pustinja. Bila je velika močvirnata mlaka, kamor se je zlivala voda s treh hribov, ki obkrožujejo zdaj naselišče Hardburly.

NASELBINA HARDBURLY, KY. SEDEŽ DRUŠTVA ŠTEV. 433 S. N. P. J.

"Hazard in okolica. — Malokdo ve, kje je to malo mesto, ki ne šteje še pet tisoč prebivalcev, akoravno vlačijo težke lokomotive danzadnem železniške vozove naložene s premogom. Hazard je na zemljevidu Louisville in Nashville železnice, katere proga se vije okoli teh hribov. Iz Hazarda proti severnovzhodni strani se vije železniška proga zdaj na desno, zdaj na levo, dokler ne doseže

V šestih letih se je naselbina lepo razvila. Lahko se reče, da je najbolje urejena med naselbinami v okolici Hazarda.

Slika pokazuje večji del naselbine. Vidi se iz kamna zidana hiša, v kateri je nastanjena trgovina in v katero gre večji del delavske mezde. Zopet na drugem kraju je razločno videti dvigalo za premog. Na tem dvigalu lahko dvigne-

jo v osmih urah za sto železniških voz premoga. Gonilna sila je električna.

Na desni strani je dvigalo za premog rudnikov štev. 5 in 6. Proti vrhu hriba je pa staro dvigališče rudnika štev. 8, v katerem zdaj ne delajo.

Na levi strani so rudniki štev. 1, 2 in 3, na vrhu je pa rudnik štev. 7, v katerem tudi zdaj ne kopljejo premoga in ki ga ni videti na sliki. Družba ima osem rudnikov, a premog kopljejo le v šestih, delo je pa ustavljeno v rudnikih štev. 7 in 8, ker je premog iz njih blaten, in družba ne more zanj dobiti kupcev. V rudnikih, v katerih kopljejo še premog, je premog debel štiri čevlje, a po vrhu premoga se razteza kamenita žila, debela od 16 do 36 palcev. Rudarji morajo porušiti to kamenje, ker je nevarno delati pod njim.

Druga slika nam pokazuje pogled na rudnik štev 5 in elektromotorno lokomotivo, ki vlači premog iz rudnika. Okoli stoje rudarji, med katerimi je deset Hrvatov, pred njimi na desno pa stojita rudniški upravitelj in njegov pomočnik.

Kako je prišlo jugoslovansko ljudstvo v ta kraj? Pisec teh vrstic je odšel z Američani v Hazard, ker so govorili, da je tam dober zaslužek. Ko so dospeli tjakaj, je bilo čuti, da odpirajo nove rudnike v Hardburlyju. Pisec teh vrstic je odšel v Hardburly, kjer je bilo dosti dela in zaslužka. Z njim je šel tudi Marko Možar. Tujcev je bilo malo, pet do šest Italijanov in do petnajst Mehikancev. Drugi delavci so bili domačini, ki se pečajo s poljedelstvom po teh hribih; polje pa je zelo zanemarjeno.

Podnebje je toplo in milo. V hribih je kamen in na njih so njive, na katerih sade koruzo in krompir, kar oboje tvori glavno hrano tukajšnjih domačinov. Ti niso zločesti v srcu, ne ljubijo pa tujcev. Bili niso po svetu, njih izobrazba je pičla, kajti tri četrtine jih ne zna pisati in čitati. V teh hribih so odrasli v siromaštvu in mislijo, da je po vsem svetu tako kot na njih rodni grudi. Ko so prišli sem Hrvatje, jih seveda niso slavnostno sprejeli. Smatrali so jih za divje ljudi, dasiravno so sami veliko bolj divji kot katerikoli tujec. Žene in možje hodijo bosi in napol nagi.

Tujci niso mogli dobiti stanovanja, dasiravno bi jih bila kompanija rada nastanila. Delodajalec je moral sam iti iskat stanovanje po vsem mestu a ga ni mogel dobiti za dva tuja človeka. Res ni bilo v tistih hišah veliko prostora, a za dva človeka se še vedno najde kotiček. Vse je bilo prenapolnjeno, le baptistovska cerkev je bila prazna. Kompanija je poslala delavce, da so rekonstruirali cerkev. Napravili so tri sobe, da so imeli tujci kje stanovati. Tako sta bila prva Hrvata nastanjena v cerkvi. Sama sta kuhala, prala perilo, čistila stanovanje itd. Kompanija je na to pričela graditi hiše, da v njih nastani rudarje. Naselišče se je razširilo, in sem so pričeli prihajati Hrvatje in Slovenci.

Do leta 1919 se je delo dobro razširilo, in rudarjev je bilo že lepo število. Pričeli so se razgovarjati, da se organizirajo v rudarski strokovni organizaciji. Pisali so po organizatorja, da pride in ustanovi podružnico rudarske organizacije. Ta je prišel in sklical shod. Ljudstva je bilo veliko, ki je pazno sledilo govorniku. Še isti večer se je vpisalo petdeset rudarjev v organizacijo. Zaključilo se je, da se prihodnji večer zopet vrši shod in se pridobe novi člani za organizacijo. Tako se bo delalo, dokler ne bodo rudarji v naselbini organizirani saj do devetdeset odstotkov. Vsem se je to zdelo igrača. Vsak je mislil, da se kompanija ne briga za take stvari. Nekateri so pa rekli, da kompanija ne more podvzeti ničesar proti organizaciji, ker je šola, v kateri se vrše shodi, ljudska lastnina. Izgledalo je, da ne more nihče zabraniti shoda.

Ko so prišli delavci zvečer ob sedmih na shod, so se čudili. Ob šestih je prišel

RUDARJI V HARDBURLYJU, KY. MED NJIMI JE DESET HRVATOV

namreč v šolo pop in pripeljal s sabo dve stari ženici. Pričeli so moliti na glas, pri vratih sta pa stala dva kompanijska stražnika. Molitev je trajala do treh v jutro. Zdaj so rudarji razumeli stvar. Zavedali so se, da je bila molitev najeta in plačana in da ni prihajala od srca. Prihodnji shod je bil zaradi tega odložen za tri dni. V tem času je pa nastopila kompanija in pokazala svoje kremplje.

Prihodnji dan je bilo najetih štiri in dvajset stražnikov, da stražijo naselbino. Ko so pa rudarji dospeli na delo, je bilo odslovljenih onih petdeset delavcev, ki so pristopili v organizacijo. Nekaj rudarjev se je vrnilo nazaj in prosilo za delo, poudarjajoč, da ne marajo strokovne organizacije. Družba je na to izgnala organizatorja iz naselišča, in organizacije je bilo konec.

Danes ne sme nihče govoriti o delavski strokovni organizaciji tukaj, kajti ljudstvo ni oboroženo z znanjem, ampak s puško in samokresom. In če bi kompanija zdaj dala delavcem priliko, da se izrečejo o organizaciji, tedaj bi se od treh dva izjavila proti nji. To so vzroki, da se ne more govoriti o delavski strokovni organizaciji.

Po hribih so lepe šume. V letu 1920 se je priselilo več Hrvatov in Slovencev v Kentucky. Slovenec Kramar je kupil lepo šumo, da izdeluje doge. Seveda je iskal za to delo Slovencev in Hrvatov, ker so ti vajeni tega dela. Tako so slovenski in hrvatski delavci pričeli izdelovati doge. V začetku je bil zaslužek dober. Dolgo pa to ni trajalo, kajti padla je cena dogam. To je bilo v decembru 1920. Veliko slovenskih in hrvatskih delavcev je bilo brez dela. Nekateri so spravili skupaj nekaj denarja in se vrnili v stari kraj, drugi so odšli v druge kraje za delom. Tisti, ki so prišli zadnji, so se ustavili v Hardburlyju in sprejeli delo v rudniku. Kompanija je potrebovala rudarjev, zato jih je rada sprejela v delo. V kratkem času je bilo do šestdeset naših ljudi tukaj. Med njimi je bil tudi Jerry Sporich iz Buehla, Minn. Kot član S. N. P. J., ki se je zavedal svoje dolžnosti, je ustanovil društvo štev. 433 S. N. P. J. Zgodilo se je to 5. junija 1921. Sklical je sejo in vpisalo se je sedem novih članov. Dne 21. junija je novo društvo že imelo svojo poslovnico."

Slovenci in Hrvatje so naseljeni še v krajih David, Drakesboro, Heiner, Linch Mines in Wheelwright.

LOUISIANA.

Louisiana je poljedelska država, in glavni pridelek je bombaž. Prideluje se tudi sladkorni trst, riž, koruza, krompir in tobak. Rastejo tudi oranže, smokve, olive in drugo južno sadje. Precej sveta pa pokrivajo še šume, v katerih raste iglato in listnato drevje.

Največ pridelajo bombaža. Kadar je izredno dobra letina, takrat pridelajo na aker po en sveženj bombaža. Sladkorni trst uspeva izredno dobro.

Podnebje je poltropično in skoraj enako prek velikih pokrajin. Na jugu in jugozapadu je temperatura enaka, ker so pokrajine prepredene z zalivi, jezeri in močvirji. Zadnje pokriva plitka voda. Pa tudi gorki vetrovi iz Mehiškega zaliva vplivajo na podnebje. V najbolj mrzlih krajih ni slane skozi devet mesecev v letu.

Med mineralnimi produkti zavzemajo prvo mesto sol, žveplo, petrolej in naravni plin. Leta 1862 so odkrili na otoku Petit Anse plasti precej čiste kamnene soli. Plast je debela več ko tisoč čevljev. Petrolej so odkrili v Louisiani pred pet in petdesetimi leti. Lignit kopljejo v Doletovih gričih. (Dolet Hills). Ilovica je dobra za izdelovanje opeke in lončene posode.

Louisiana je bila najprej francoska posest. V letu 1682 jo je proglasil La Salle za francosko kolonijo in ji dal na čast francoskemu kralju Ljudevitu XIV. ime Louisiana. Nato je sledila delitev. Teritorij vzhodno od reke Mississippi je razen New Orleansa Francija odstopila Angliji, zapadni del je pa dobila Španija. Naselniki so se uprli španskemu gospodstvu in zagrozili z vojno. Revolta je bila potlačena, ali Španija je vseeno odstopila svoje pravice Franciji v letu 1800. Tri leta kasneje so Združene države kupile ta ogromni teritorij za petnajst milijonov dolarjev. Ozemlje je obsegalo sedanje države Louisiana, Mississippi, Arkansas, Missouri, Iowa, Minnesota, obe Dakoti, Kansas, Oklahoma, Wyoming, Montana in Colorado. Louisiana je bila sprejeta v Unijo kot država v letu 1812.

Šole so bile zelo redke do l. 1854. V tem letu so šele pričeli ustanovljati javne šole. Ampak te šole so bile ustanovljene za otroke belopoltnih staršev in so se razvijale do državljanske vojne. Po civilni vojni so pričeli zanemarjati javne šole in za poduk zamorskih otrok se ni ničesar zgodilo prva leta po državljanski vojni. Kasneje so storili tudi nekaj za poduk zamorskih otrok. Plače belopoltnih učiteljev so višje kot zamorskih. Poleg javnih šol so tudi zasebne. V mestih so šolske razmere boljše kot na deželi.

Ustava prepoveduje oddajati v najem kaznjence iz državnih kaznilnic. Toda okrajni kaznjenci se lahko oddajajo v najem za delo na cestah, pri reguliranju rek in močvirij in v tovarnah. Ti kaznjenci delajo po deset ur na dan. Zadnja leta se množe nasprotniki oddajanja kaznjencev v najem za izvrševanje dela pri privatnih podjetnikih.

Delavske organizacije so zelo šibke. Mogočni lesni podjetniki in drugi jim nasprotujejo. Delavec, ki izven New Orleansa agitira za organiziranje delavcev, občuti kmalu moč podjetnikov in finančnikov.

Za slovenske delavce nima ta država privlačne sile.

Slovenci so naseljeni v Oak Grovu, ki leži v okraju West Carroll. Organizirali so društvo štev. 511 S. N. P. J. Ukvarjajo se s poljedelstvom.

MARYLAND.

Maryland je ena trinajsterih prvotnih držav. Država je majhna. Samo sedem jih je še manjših v Uniji.

Industrija se je zelo zgodaj razvila v njej. Začetek železarske industrije sega nazaj v leto 1912. Do revolucijonarne vojne so producirali v Marylandu več železa in železnih produktov kot v kateri drugi koloniji. Po končani revolucijonarni vojni je pričela pešati železarska industrija, ker so bile drugje ugodnosti za produkcijo železa boljše kakor v Marylandu.

Premog je izborne kakovosti. Mehki premog se uporablja za produkcijo koksa in plina, napoltrdi premog pa odhaja v kovačnice. Plasti napoltrdega premoga so odkrili okoli leta 1804.

Farmarji pridelujejo koruzo, pšenico, tobak in krompir. Živinoreja je zelo razvita. Velik je tudi pridelek jabolk.

Obrežni prebivalci se pečajo z ribarstvom. Umetna ostrižišča se nahajajo ob obrežju, na katerih vsako leto nalove več milijonov bušlov ostrig. Veliko nalove tudi rakov, ki jih razpošljejo na vse kraje v Združenih državah.

Zgodovina Marylanda se pričenja z letom 1632, ko je angleški kralj Karol I. podelil pokrajino Jurij Calvertu s posebno poslovnico, dasiravno je to ozemlje odkril kapitan John Smith že v l. 1608.

Preden je izšel proglas neodvisnosti, je prebivalstvo v Marylandu ravno tako nastopalo proti Angliji, kot v drugih kolonijah, ki so igrale vodilno vlogo v boju proti samopašnosti angleškega kralja Jurija III. Ko je pa bila proglašena neodvisnost, so se prebivalci v Marylandu obotavljali braniti neodvisnost kolonij. Bogati kolonisti so si zaželeli staro vlado in stari red, siromašni pa so bili seveda drugega mnenja. In kolonijalna ustava, ki je bila sprejeta za Maryland v letu 1776, je bila bolj aristokratična kot demokratična. Volilna pravica je bila odvisna od posesti in imetka, senatorji so bili izvoljeni posredno. Reakcija se je po končani revolucijonarni vojni zelo počasi umikala. Odvisnost volilne pravice od posesti in imetka je bila odpravljena šele v letu 1810. Ljudstvo ni bilo zadovoljno s to koncesijo, in opozicija proti izvolitvi senatorjev in governerja na posreden način je naraščala, a porazila pa je imovite sloje šele v letu 1837. V tem letu je bila odpravljena posredna izvolitev governerja in senatorjev, in zastopstvo Baltimora pa drugih velikih okrajev je bilo malo povečano, ono manjših okrajev pa znižano. Ampak šele v letu 1851 je bilo uvedeno zastopstvo v legislaturi po številu prebivalstva. Ustava iz leta 1851 je bila tvorba kompromisov. In zato je nastala potreba, da je bila v letu 1864 sklicana ustavna konvencija, ki je zaključila, da izgube volilno pravico vsi, ki so podpirali južne države v puntu proti Uniji. Ta ustava je bila zopet izpremenjena v letu 1867. V državljanski vojni je bilo prebivalstvo razdeljeno. Prebivalci na zapadu države so ostali lojalni Uniji, prebivalci v južnem delu so pa bili naklonjeni sužnjedržcem.

Slovenci so večinoma zaposleni v premogovnikih. Organizirani so v društvih štev. 148 in štev. 243 S. N. P. J. Prvo društvo je v rudarskem naselišču Dodson, ki šteje okoli 1,200 prebivalcev in leži v okraju Garret, drugo pa v mestu Eckhart Mines s 1,600 prebivalci v okraju Allegany. V Dodsonu je še društvo štev. 121 J. S. K. J. in štev. 138 S. S. P. Z.

Slovenci žive še v krajih Baltimore, Berlin, Kitzmiller, Nipek, Shalmar, St. Marys City, Vale Summit in Weverton.

MASSACHUSETTS.

Massachusetts pripada tudi med tistih trinajst kolonij, ki so ustanovile Združene države. Ta država ni velika, ker meri samo 8,266 štirjaških milj, pa še od teh je 227 vodne površine. Ampak država je gosto naseljena, in ogromna večina ljudi prebiva v mestih.

Z rudninami država ni bogata. Ima veliko stavbinskega kamna, med katerim je najdragocenejši granit. Tega lomijo v kamnolomih v Milfordu, Quincyju, Miltonu in Rockportu. Plasti železne rude in premoga so na zapadu. Semintje so našli tudi malo zlata v okrajih Middlesex, Norfolk in Plymouth. Veliko je mineralnih studencev v državi, in mineralna voda daje vsako leto lep skupiček.

Zelo razvita je tovarniška industrija. Tekstilna industrija zavzema med tovarniškimi industrijami zelo odlično mesto. V tekstilnih tovarnah izdelujejo kontenino, razno blago iz bombaža, volneno blago, svilo itd. Razvito je klobučarstvo, in tovarne za izdelovanje čevljev so številne. Poleg teh industrij so razvite še druge ravno tako važne in procvitajoče.

Zgodovina marsikatere industrije sega nazaj v kolonijalne čase; razvijala in razširjala se je z izumitvijo novih tovarniških strojev do današnje popolnosti.

V zgodovini te države je črni madež verske nestrpnosti in zelotstva. Ko je država bila še kolonija, so verski nestrpneži povzročili preganjanje čarovnic in čarovnikov. Po izjavi W. F. Poola je bilo zaradi čarovništva usmrčenih dva in trideset oseb. Ti žalostni dogodki so se izvršili v sedemnajstem stoletju. Ampak med prvimi kolonisti so bili možje, ki so stremili za izobrazbo, kar potrdi ustanovitev Harvardove univerze v Cambridgu, ki je bila ustanovljena v prvi polovici sedemnajstega stoletja. Prva bitka v revolucijonarni vojni se je bila pri Bunker Hillu 17. junija l. 1775, v kateri so se morali uporni Američani umakniti pred premočjo angleške armade, dasiravno so bile njih izgube manjše od angleških.

V državljanski vojni je država podpirala Unijo, in lahko se reče, da je bila med prvimi v boju za odpravo sužnosti.

V tej državi se je rodilo veliko učenjakov, znanstvenikov, pesnikov, umetnikov in mislecev, od katerih ima občno korist ameriško ljudstvo. Med temi je tudi Benjamin Franklin, revolucijonar in iznajditelj.

Po ustnem sporočilu so se Slovenci pričeli seliti v to državo v letu 1896. Naselili so se v Walpolu in Norwoodu, ki ležita v okraju Norfolk, kjer je precej razvita usnjarska industrija. Ako pripadajo h kateri slovenski podporni organizaciji, ni bilo mogoče dognati.

MICHIGAN.

Michigan je indijanska beseda in pomeni mogoče "veliko jezero" ali "veliko vodo". Pokrajino, ki tvori danes državo Michigan, so odkrili francoski odkrivatelji. V letu 1763 je prišla v angleško posest, leta 1783 je pa postala del Združenih držav. Michigan sestoji iz dveh polotokov.

Glavni mineralni produkti so železo, baker in premog. Premogovo polje se razteza prek 10,000 štirjaških milj. Rudniki so zelo bogati na železni in bakreni rudi.

Poljski pridelek je zelo različen. Oves in ajdo pridelujejo na vzhodnem delu nižjega polotoka. Krompir pridelujejo v severnozapadnem delu nižjega polotoka. Sadjereja je zelo razvita v južnozapadnem delu države. Pridelujejo pa tudi pšenico, koruzo in rž. Živinoreja je tudi precej razvita. Prideluje se še sladkorna pesa, iz katere izdelujejo sladkor.

Od l. 1870 do l. 1890 je bila zelo razvita lesna industrija, ker niso bili pragozdi še izsekani. Pa tudi sedaj ima Michigan še lepe šume, iz katerih dobiva les za svoje tovarne, v katerih izdelujejo pohištvo, stavbinski materijal in druge lesne produkte. V drugih tovarnah izdelujejo usnje, kočije, vozove, kemikalije, papir in lesno kašo za izdelovanje papirja. Danes je avtomobilska industrija na prvem mestu. Njeno središče je Detroit. Druga industrijska središča so Grand Rapids, Kalamazoo, Battle Creek, Saginaw, Jackson, Lansing, Muskegon, Bay City in Port Huron.

Slovenci delajo v raznih industrijah. Največ jih je naseljenih v Calumetu, kjer so bogati bakreni rudniki, in v železorudnem okraju na gornjem polotoku. Pečajo se tudi s poljedelstvom, in po raznih krajih so male slovenske farmarske naselbine.

Ahmeek je rudarsko mestece v bakrenem okrožju. Slovenci imajo društvi štev. 14 S. H. Z. in društvo štev. 88 K. S. K. J. Joseph N. Rožich, tajnik društva štev. 88 K. S. K. J., poroča:

"Naše društvo je bilo ustanovljeno dne 20. maja 1905 z 22 člani. Bakreno okrožje se je takrat razvijalo najbujneje in društvo je pomnožilo svoje članstvo do leta 1911 na devetdeset. Z razvojem industrije je še hitreje rastlo izkoriščanje. Posledica tega izkoriščanja je bila ponesrečena rudarska stavka, ki se je pričela 15. julija 1912 in trajala devet mesecev. Veliko so pretrpeli slovenski rudarji v tem času. Pretila je nevarnost, da društvo popolnoma obuboža in se razide. Da se to ni zgodilo, se imamo zahvaliti bratskim društvom in rojakom širom Združenih držav, ker so nam v najbolj kritičnem času priskočili na pomoč z izdatnim zneskom, da smo pokrili asesmente. Stavka je bila v glavnem izgubljena, duhovi so se pomirili, toda pravega družabnega občevanja in življenja ni bilo več med nami. Slovensko ljudstvo se je pričelo izseljevati, kajti izkoriščanje je ostalo, in delo je bilo še trše in hujše kot pred stavko.

Ko se je pričela razvijati avtomobilska industrija na jugu države Michigan, so mlajši rojaki in taki, ki so imeli odraščene otroke, pričeli obračati hrbet bakrenemu okrožju. Izselili so se.

V vojnem času so tukajšnje korporacije producirale toliko bakra, da niso vedele kam z njim, ko je bilo sklenjeno premirje in pozneje mir. To je povzročilo, da so bili večji rudniki zaprti z dnem 1. aprila 1921 in ostali zaprti čez leto dni. Kar jih ni odpotovalo zaradi ponesrečene stavke, so pričeli zdaj odhajati iz bakrenega okrožja, da si poiščejo drugje delo in zaslužek.

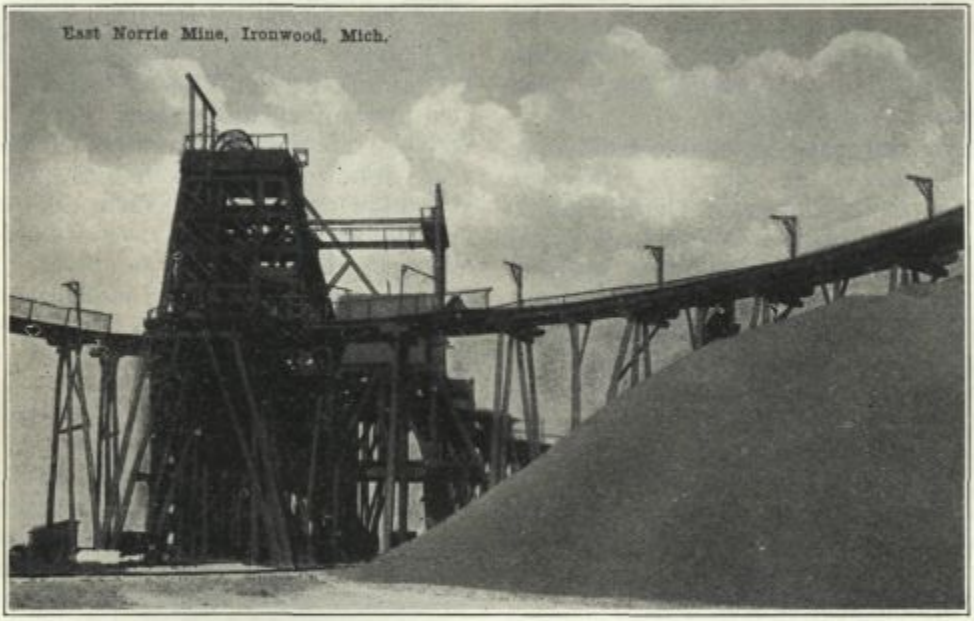
Na društvenem polju komaj životarimo, kajti društvo šteje le devet in dvajset članov.

Od ustanovitve društva pa dozdaj so umrli samo štirje člani. Dokler ni bila uvedena centralizirana bolniška podpora, je društvo plačevalo po dvajset dolarjev bolniške podpore na mesec od prvega dne bolezni. Člani so plačevali po petdeset centov mesečnega asesmenta za bolniško podporo. V slučaju smrti je društvo prispevalo še po $35 k pogrebnim stroškom.

V starih, dobrih časih so bili naši pikniki prav dobro obiskani, kar je pojačalo društveno blagajno. V društvu je vladal v splošnem vzoren red, in redkokdaj so se menjali društveni odborniki. Sedanji predsednik predseduje že petnajst let.

Prvi društveni odborniki so bili: Predsednik Joseph Rožich, podpredsednik John Krašovec, prvi tajnik Joseph Butala, drugi tajnik John Lamut, blagajnik Matt Jakša, zastavonoša Geo Vranešič, odborniki John Butala, Geo Hribljan in John Puhek, bolniška obiskovalca Anton Murn in Peter Fink."

Calumet je središče bakrene industrije in ena izmed najstarejših slovenskih naselbin v Ameriki. Naseljevanje Slovencev se pričenja v tej pokrajini v letu 1856. Največ naselnikov je dala Dolenjska. Slovenska narodna podporna jednota ima društva štev. 62, 128 in 390, J. S. K. J. društvo štev. 9 in K. S. K. J. društvo štev. 30. Mala podporna organizacija Slovensko-hrvatska zveza ima tukaj svoj sedež in društva štev. 1, 8, 9, 10, 16 in 23. Organizacija ima 23 aktivnih društev in je najbolj razširjena po državi Michigan. Tajništvo ni poslalo podatkov.

RUDNIK V IRONWOODU, MICH., V KATEREM KOPLJEJO ŽELEZNO RUDO

V Calumetu so tudi slovenska kulturna društva, o katerih pa ni bilo mogoče dobiti poročila.

Paul Shaltz, tajnik društva štev. 62 S. N. P. J., piše o razvoju naselbine:

"Calumet šteje z okolico približno 30,000 prebivalcev. Pred veliko rudarsko stavko v letu 1913 je bilo tukaj nekaj nad štirideset tisoč prebivalcev.

Prvi Slovenci so bili iz znanih družin Vertin iz Doblič in Rupe iz Predgrada, ki so se prvi naselili v tej okolici. V začetku so krošnjarili po raznih naselbinah ob Gornjem jezeru (Lake Superior) na gornjem polotoku Michigana. Za njimi so pričeli prihajati drugi Slovenci v vedno večjem številu. Pozneje so prihajali iz vseh krajev Kranjske, v največjem številu pa od leta 1890 naprej.

Vertin in Rupe sta dosegla uspehe s krošnjarstvom in kasneje ustanovila vsak zase svojo trgovino v Hancocku, Mich., in še pozneje tudi v Calumetu. Prodajalni še danes obstojita.

Naši rojaki v bakrenem okrožju so brez malih izjem zaposleni v bakrenih rudnikih. Največje število jih je v Calumetu.

Prvo slovensko katoliško društvo je bilo ustanovljeno dne 17. septembra 1882 s pet in tridesetimi člani. Dali so mu ime sv. Jožefa. Vsak član je plačal dva dolarja pristopnine in po petdeset centov na mesec. Za prvih šest mesecev ni član prejel bolniške podpore. Ako je član nevarno obolel, tedaj mu je društvo preskrbelo strežnika. V slučaju smrti je društvo preskrbelo članu dostojen pogreb, čigar stroški pa niso smeli presegati tridesetih dolarjev. Vsak član se je moral udeležiti pogreba, če ne, je plačal en dolar denarne globe. Taka so bila začetna pravila najstarejšega slovenskega podpornega društva v Ameriki.

V društveni odbor so bili izvoljeni: Predsednik Joseph Sotlič, podpredsednik Matija Stukel, tajnik John R. Vertin, zapisnikar Frank Brunskole in blagajnik M. B. Vertin.

Društvo je štelo leta 1890 okrog 300 članov, leta 1900 pa 635. Do koncem leta 1905 se je članstvo pomnožilo na 804 člane. To je bilo najvišje število članov pri tem društvu. Društvo še vedno obstoji in šteje nekaj nad sto članov.

Drugo slovensko katoliško podporno društvo je bilo ustanovljeno dne 23. februarja 1896 z imenom sv. Petra, štev. 30 K. S. K. J. Dne 4. decembra 1898 je bilo ustanovljeno tretje katoliško podporno društvo z imenom sv. Cirila in Metoda, štev. 9 J. S. K. J.

Pri vstopu v katoliška društva se je moral takoj vsak član zavezati, da bo izpolnjeval katoliške verske dolžnosti. Kdor se ni v velikonočnem času izkazal s spovednim listkom, da je bil pri spovedi, je bil izključen iz društva.

Prvo slovensko narodno podporno društvo "Bratska sloga," štev. 62 S. N. P. J., je bilo ustanovljeno 29. aprila 1907. Ob ustanovitvi se je vpisalo 32 članov. Poleg tekočega asesmenta je vsak član vplačal tri dolarje v društveno blagajno. V odbor so bili izvoljeni: Predsednik Štefan Plavec, tajnik Leopold Junko, zapisnikar John Verderbar in blagajnik John Lukežič. Ob ustanovitvi je imelo društvo veliko nasprotnikov, a je rastlo kljub vsem oviram. Pred veliko rudarsko stavko je štelo okrog 150 članov. Ko se je stavka končala s porazom za delavce, je moralo več članov odpotovati v druge kraje za delom in zaslužkom. Kajti bili so na črni listi, ker so se zavedali delavske dolžnosti in so stali v stavki neomahljivo in trdno kot skala. Nekateri faktorji so takrat računali, da društvo štev. 62 S. N. P. J. propade, ker za člane tega društva ni več dela v Calumetu. Vodstvo društva so prevzeli drugi člani, ki ga še danes vodijo tako uspešno naprej, da zavzema prvo mesto med tukajšnjimi društvi.

Prvi slovenski duhoven v Calumetu je bil rev. Joseph Zalokar. Prišel je v Calumet leta 1888 in je bil nameščen v irski cerkvi. V to cerkev so zahajali Slovenci še pred prihodom Zalokarja v Calumet.

Slovencev je prihajalo vedno več iz starega kraja in rev. Zalokar je pričel z delom za zgraditev slovenske cerkve. Organiziral je slovensko faro, in Slovenci so zgradili leseno cerkev na vogalu Oakove in Osme ceste v Red Jacketu. Blagoslovljena je bila l. 1890, požar jo je

pa uničil 8. decembra 1902. Nato so Slovenci zgradili še večjo cerkev iz rdečega kamna, ki je stala okrog $125,000 in je zdaj brez dolga.

Rudarji v bakrenem okrožju so zastavkali v okrajih Houghton, Ontonagon in Keweenaw 23. julija 1913. Zahtevali so povišanje mezde, krajši delavni čas in priznanje rudarske organizacije "Western Federation of Miners" (Zapadne rudarske federacije). Rudarji so stavkali devet mesecev. V tem času se je nekaj rudarjev izneverilo svoji organizaciji. Vrnili so se kot stavkokazi na delo. Med njimi so bili žal tudi Slovenci. Veliko rudarjev se je med stavko in po njenem končanju izselilo v druge kraje.

Zastavkalo je okrog 17,000 rudarjev, do konca jih je vztrajalo še šest tisoč. Boj se je končal s porazom za delavce. Bakreni trust je postavil proti stavkarjem tolpo Wadelovih in iz New Yorka importiranih pretepačev, tolpo hujskačev in razbijačev pod imenom "Citizens Alliance" (Meščanska alijanca) ter imel na razpolago državno milico. Vse to je vplivalo na stavkarje, da so se razredčile njih vrste. Največja surovost se je odigrala na božični večer dne 24. decembra 1913, ko je bila prirejena v italijanski dvorani božičnica za otroke stavkarjev. Nepričakovano je stopil pred vrata dvorane neznanec in zakričal z močnim glasom: 'Ogenj! Vsakdo mora iz dvorane!' V dvorani je božično drevesce bliščalo v lučkah in Slovenka mrs. Cajzar je v družbi drugih žen delila božična darila med mladi naraščaj. Dvorana je bila polna ljudstva. Po tem hudobnem klicu je nastala panika, vse je drlo k izhodu, nastala je gneča, in zadušenih je bilo 72 oseb, med njimi 58 otrok.

Pred stavko je bilo naseljenih okrog pet tisoč Slovencev v Calumetu. Po stavki so pa rojaki pričeli zapuščati Calumet. Sedaj je približno še tri tisoč Slovencev.

Glavna industrija je rudarstvo in Slovenci delajo razen malih izjem v bakrenih rudnikih."

Josip Češarek, tajnik društva sv. Jožefa, izpopolnjuje Shaltzovo poročilo o svojem društvu. Kot začetnike društva navaja imena, ki slede:

"Jakob Rabič, John Bahor, John Plavec, John M. Vertin, Jakob Lakner, Sebastijan Vidoš, John Rom, Jože Sotlič, Jakob Vertin, John D. Vertin, John Gešel, Jos. Gregorič, Jakob Puhek, Matt Stukelj, Jos. D. Grahek, Nikolaj Saitz, John Svetič, Josip Butala, John Bartol, Matija Grahek, Matt B. Vertin, Miha Butala, John Butala, Jos. Plavec, John Matkovič, M. B. Vertin, Jakob Butala, Jurij Vertin, Matija Likovič, J. R. Vertin, Franc Brunskole, Jos. Turk, John Rom št. 2., Peter Štajer in Peter Bahor."

Nato pravi:

"Tako je društvo prebilo prvo leto. Koncem prihodnjega leta je štelo društvo, kakor nam kaže zapisnik, 69 članov in v teku leta izplačalo $356.21 raznih stroškov. Nabavilo si je regalije in kape ter si kupilo prvo ameriško zastavo. Kar je posebno zanimivo za nas, je tudi dejstvo, da si je društvo importiralo s Kranjskega avstrijsko zastavo, katero je razvilo skupno z ameriško pri vsaki slavnosti. Ta zastava je še sedaj shranjena kot spomin na tedanje mišljenje naših mož in kot kurioziteta."

V letu 1886 je društvo sklenilo, da plača vsak član ob smrti člana en dolar prispevka, ki se izroči najbližnjim sorodnikom pokojnega člana kot posmrtnina. Zaključilo je dalje, da mora vsak član opraviti svoje verske dolžnosti vsako tretjo nedeljo po Veliki noči. Po tem zaključku se je društvo ravnalo do zadnjih par let.

V letu 1894 je društvo sklenilo, da plača vsak član en dolar na leto v podporo slovenske godbe; slovenska godba se pa mora udeležiti vsakega društvenega obhoda. Društvo je prispevalo

po dolarju od člana za slovensko godbo do leta 1905.

Leta 1903 se je osnovala Slovensko-hrvatska zveza, in društvo je dobilo štev. 1 te zveze.

Društvo je kupilo novi cerkvi okno za sedem sto dolarjev.

Detroit je največje mesto v Michiganu in središče avtomobilske industrije. Leži v okraju Wayne in šteje okrog enega milijona prebivalcev. Mesto je ustanovil Antonie Laumet de la Mothe

MANIFESTACIJA JUGOSLOVANSKEGA REPUBLIČANSKEGA ZDRUŽENJA DNE 4. JULIJA 1918 PROTI AVSTRIJI V DETROITU, MICH.

Cadillac v letu 1701, ker se mu je kraj zdel izredno važen za trgovino s kožuhovino. Pripeljal je s sabo približno sto oseb in zgradil ograjo okoli 200 čevljev sveta v štirikotu južno od sedanje Jeffersonove ceste in med Griswoldovo in Shelbyjevo cesto. Temu zagrajenemu s koli utrjenemu svetu je dal ime Fort Pontchartrain. Trgovina s kožuhovino je cvetela, kajti Indijanci so prihajali iz raznih krajev in zamenjavali dragoceno kožuhovino za francoske produkte, katerim so navili cene, da so tako znižali vrednost kožuhovine. Indijanci so se pritoževali proti oderuštvu. Cadillac se je sprl s Canadian Fur kompanijo, ki je imela monopol za trgovino s kožuhovino, z jezuiti je pa živel v hudem prepiru. Vlada je po zaslišanju pritožb poverila monopol za trgovino s kožuhovino Cadillacu, obenem mu pa naročila, da mora živeti v miru z jezuiti. Francoska vlada si je prizadevala pomnožiti število naseljenikov. Ponujala jim je posebne koncesije, in tako se je število prebivalstva kmalu pomnožilo na tisoč. Leta 1780 je osvojil mesto britski polkovnik Robert Rogers. V revolucijonarni vojni je služil Detroit Britom v oporišče, v katerem so oboroževali indijanske tolpe, da so napadale ameriške naselnike, morile in ropale po ameriških naselbinah. Ko je bil sklenjen mir med Veliko Britanijo in Združenimi državami, je Detroit prešel pod Združene države. V vojni z Veliko Britanijo l. 1812 je Detroit prišel za kratek čas zopet v britsko posest, ali zmaga ameriškega brodovja pod zapovedništvom Perrya na jezeru Erie 14. septembra 1812 je odločila, da je Detroit postal zopet ameriški. Do leta 1830 se je mesto počasi razvijalo. Odtlej naprej je pa razvoj mesta hitel, kakor da hoče mesto nadomestiti, kar je zamudilo. Od l. 1805 do l. 1847 je bil Detroit glavno mesto Michigana.

V Detroitu procvitajo poleg avtomobilske še druge industrije. V tovarnah izdelujejo železniške vozove, peči, zdravila, firneže, razne alkalijske produkte, čevlje, obleko, vžigalice, pohištvo, produkte iz medenine itd.

Mesto je poobčinilo tudi tri važne naprave. Ima svoj občinski vodovod, za razsvetljavo cest in uradnih prostorov ima svojo elektrarno, zadnje delo je pa bilo poobčinjenje uličnе železnice.

Poleg tega ima vso potrebno opremo za popravljanje z asfaltom tlakovanih cest.

Slovencev je danes okoli dva tisoč v Detroitu. Nekateri jih cenijo na več, drugi na manj. Prav zanesljivo se bo slovenska naselbina v bodočnosti zelo pomnožila, ko slovenski rudarji spoznajo, da je premogova industrija preveč razvita, ter pričnó zapuščati rudarske naselbine in iskati delo v industrijskih središčih.

Slovenska narodna podporna jednota ima društvo štev. 121, ki šteje v obeh oddelkih okrog pet sto članov. S. H. Z. ima tukaj društvo štev. 28.

Thos. Petrich, član društva štev. 121 S. N. P. J., poroča o slovenski naselbini takole:

"Mesto Detroit se je pričelo izredno hitro razvijati, ko se je pred dobrimi desetimi leti pričela razvijati avtomobilska industrija. Ko se je raznesel vabljiv glas, da Ford, največji producent avtomobilov in traktorjev, plačuje po pet dolarjev na dan pri osemurnem delavniku, je štelo mesto 465,766 prebivalcev. Njegova objava je bila vabilo za tisoče delavcev, da gredo v Detroit in si poiščejo delo. Prihajali so, mesto je rastlo, se širilo in se tako razvilo, da je štelo leta 1920 že 933,678 prebivalcev.

Ob času svojega prihoda v Detroit v letu 1913 sem našel prav malo Slovencev, dočim je bila hrvatska naselbina že dobro razvita in zavzemala skoraj vso Russelovo cesto.

Ford je obljubil pet dolarjev dnevne mezde. To je učinkovalo. Pričeli so prihajati ljudje vseh slojev, med njimi seveda največ delavcev. Precej Slovencev iz Clevelanda se je naselilo v Detroitu, preden je Ford razglasil svojo petdolarsko mezdo in osemurni delavnik onim, ki delajo v njegovem podjetju. Nekateri Slovenci so tukaj že 15 let in lastujejo prav lične domove v okolici Fordove tovarne. Veliko Slovencev, ki pridejo sem, pa najdejo boljše delovne razmere v drugih tovarnah in delajo v njih, dasiravno jih je privabila sem Fordova reklama. Lahko rečem, da je zdaj naseljenih okoli dva tisoč Slovencev v Detroitu, ako se štejejo tudi otroci. Slovenci so večinoma delavci. Med njimi je veliko število rokodelcev in prav malo trgovcev. Slovenci nismo kompaktno naseljeni, ampak živimo razstreseno.

Prvi Slovenci so se naselili tukaj pred šestnajstimi leti.

Društvo štev. 121 S. N. P. J. je bilo ustanovljeno v decembru leta 1909. Prvi društveni odborniki so bili: Predsednik Anton Tišler, tajnik Alojzij Vokač in blagajnik Frank Žvanut. V začetku je društvo počasi napredovalo, saj tudi slovenska naselbina ni bila velika. Sčasoma so se razmere izpremenile, in društvo je pričelo napredovati.

Kasneje so Vrhničanje in Ljubljančanje ustanovili društvo "Ljubljanski vrh", ki je gojilo dramatiko in petje. Ampak tako kulturno delo je težko izvajati, ako pomislimo, da tisti, ki delajo za Forda, delajo v treh partijah, vsled česar le redkokdaj pridejo skupaj. Eni začnejo ob sedmih in delajo do treh popoldne, drugi začno ob treh popoldne in delajo do enajstih ponoči, tretji pa od enajstih ponoči do sedmih zjutraj.

Ko sem prišel sem spomladi leta 1913 v mesto, sem med Slovenci našel veliko razredno zavednih delavcev, ki so se zavedali, da je za osvoboditev delavskega razreda ravno tako potrebna delavska politična organizacija, kot sta delavska strokovna in gospodarska. Ti Slovenci so se sešli dne 5. julija 1913 in ustanovili socialistični klub štev. 114 J. S. Z. Na ustanovni seji je Martin Mentony razložil, zakaj se morajo delavci organizirati politično. Vpisalo se je dvajset članov, ki so še danes zvesti borci. V svetovni vojni so bila tudi pri nas kot drugje različna mnenja o izidu vojne. Prišlo je zaradi tega večkrat do burnih razgovorov s člani socialističnega kluba hr-

vatske sekcije. Rovali so na vse načine, da se vrže izvrševalni odbor slovenske sekcije J. S. Z. Med Slovenci niso našli podpore, ker so zavzemali stališče, da se še nadalje ohrani Avstro-Ogrska in Hrvatska dobi avtonomijo. Slovenci in Srbi, ki so se zaradi takih nazorov odcepili od hrvatskega socialističnega kluba, so se združili še trdneje med sabo. Organizirali so svojo štev. 210. Ustanovili so skupaj kooperativo, ki je prirejala večerne zabave in razprave. Ob takih prilikah so se prodajale neopojne pijače.

Organizirali smo tudi čitalnico. V njenih prostorih so zborovala vsa slovenska podporna društva. Slovenski socialistični klub je organiziral mešani pevski zbor "Svoboda". Pevovodja je bil Ivan Cedilnik, pevski zbor pa še danes obstoji.

V dramatiki nismo zaostali. Leta 1916 smo vprizorili Cankarjevo dramo "Kralj na Betajnovi" v dvorani Radničkega doma. Nato so sledile druge gledališke predstave. Velik uspeh je imela tudi vinska trgatev, ko je bila prvikrat prirejena po starokrajskem običaju. Od tega časa je vinska trgatev stalna jesenska prireditev slovenskega socialističnega kluba.

V letu 1920 je kriza zadela Detroit in več članov socialističnega kluba je odpotovalo drugam za delom, nekateri so se pa vrnili v stari kraj. To je povzročilo, da se je opustila kooperativa leta 1921, dočim ima slovenski socialistični klub s čitalnico vred v Hrvatskem domu svoje mesečne seje.

V letu 1918 se je slovenska naselbina pričela zanimati za Jugoslovansko republičansko združenje. Amerika je šla v vojno s proklamacijo, da se mali narodi osvobode in postavijo vlado po svoji volji. Slovenski pisatelji, misleci in voditelji so se zanimali za stvar, in njih želja je bila, da dobi Jugoslavija republikansko vladno obliko. Da se ta cilj doseže, je bilo ustanovljeno Jugoslovansko republičansko združenje. Idejo so podpirala vsa slovenska podporna, kulturna in politična društva v Detroitu. Vsako društvo je imelo svoje zastopnike v odboru krajevne organizacije za Detroit in okolico.

Krajevna organizacija J. R. Z. je dne 4. julija 1918 prvikrat manifestirala v Detroitu za razpad stare Avstro-Ogrske in ustanovitev republike v Jugoslaviji. To se je zgodilo, ko je več narodov v dolgi povorki korakalo skozi mesto v Belle Isle Park. Hrvatski trgovci (biznismani) so bili proti napisu na praporcu krajevne organizacije J. R. Z. Najrajši bi bili iztrgali praporec iz rok. Neki trgovski širokoustnež se je celo izrazil, da so taki napisi v povorki prepovedani, ker niso bili naznanjeni odboru za prireditev pohoda. Stopil sem k policaju in ga vprašal, koliko je resnice na tem. Policaj je pa rekel, da je naša pravica, ako agitiramo za republiko, Avstrija je pa v vojni z Združenimi državami. In tako je trgovec odšel z dolgim nosom. Naobratno so hrvatski ekstremisti govorančili: "Mi hočemo boljševiško republiko, ali pa nič."

V splošnem pa vlada med Slovenci in Hrvati sporazum, izjema so le hrvatski skrajneži. Dokaz je videti v tem, da čislajo S. N. P. J. in pristopajo v tukajšnje društvo štev. 121. Med ekstremisti pa vlada vedno večji razkol. Cepijo se med sabo v frakcije, od katerih pa nima nobena nikakšnega uspeha. Ljudstvo jih nekaj časa posluša, nakar se jih naveliča in zapusti.

Hrvatski ekstremisti so izkušali zanesti razdor tudi med Slovence. Sreča jim ni bila mila, kajti preveč je zavednosti v slovenskih delavcih.

Hrvatje imajo nekaj podpornih društev in lep Hrvatski dom, ki je lastnina Narodne hrvatske zajednice. Hrvatov je tu naseljenih več tisoč.

Slovenci so se pričeli zanimati za gradnjo Slovenskega doma, ki bi naj bil kulturno središče slovenskega življa v Detroitu. Prva seja se je vršila 25. fe-

DRUŠTVO ŠTEV. 459 S. N. P. J. V FLINTU, MICH.

bruarja 1923. Izvoljeni so bili zaupniki slovenskih organizacij. Od tega časa se delo za gradnjo Slovenskega narodnega doma nepretrgoma nadaljuje.

Nekako v drugi polovici leta 1923 je prišlo iz Calumeta, Mich., nekaj mežnarjev v Detroit, ki so pričeli agitirati za gradnjo slovenske cerkve in ustanovitev slovenske katoliške fare. Od starih slovenskih Detroitčanov ne bodo nabrali rdečega centa za cerkev, kajti oni smatrajo cerkev za nepotrebno reč, zavedajo se pa, da je Slovenski narodni dom koristna naprava.

Tukajšnji Slovenci so zelo miroljubnega značaja. Odkar bivam v Detroitu, nisem slišal, da je prišlo do pretepa na veselici. Pa tudi zločincev ni med Slovenci, kajti v policijskem zapisniku še ni zanesenih slovenskih imen."

Flint je mesto v okraju Genesee. Oddaljeno je 68 milj po železnici od Detroita. Šteje več ko 40,000 prebivalcev in ima dobre železniške zveze. V mestu je precej industrije in trgovine. V tovarnah izdelujejo avtomobile, vozove, kočije, produkte iz železa in razno opeko. Prva naselbina je bila ustanovljena že leta 1820. Razvijala se je zelo počasi do leta 1831, ko so izdelali načrt za vas. Kot mesto je bila naselbina inkorporirana leta 1855.

Slovenska narodna podporna jednota ima tukaj društvo štev. 459, ki šteje v obeh oddelkih okrog 40 članov. S. H. Z. ima društvo štev. 29.

Grand Haven je pristanišče ob Michiganskem jezeru v okraju Ottawa, kjer se reka Grand izteka v jezero. Mesto ima precej razvito industrijo. V tovarnah izdelujejo glasovire, ledišcnice, tiskarske stroje in usnje.

Naseljenih je nekaj Slovencev, ki so člani raznih društev S. N. P. J., svojega društva pa še nimajo in delajo v industriji. Nekaj Slovencev je naseljenih na farmah v okolici. Ti se ukvarjajo s poljedelstvom.

Iron Mountain je mesto z več ko osem tisoč prebivalci v okraju Dickinson, kjer so bogati železni rudniki. Prvi Slovenci so se naselili že pred več kot pet in tridesetimi leti. Večinoma delajo Slovenci v rudnikih. Slovenska narodna podporna jednota ima društvo štev. 438, ki šteje okoli štirideset članov v obeh oddelkih. Poleg tega je še društvo štev. 51 K. S. K. J.

Ironwood leži ob reki Montreal v okraju Gogebic. V okolici so veliki rudniki, v katerih kopljejo železno rudo. Naseljeniki so pričeli prihajati v letu 1884; mesto je bilo inkorporirano leta 1889.

Slovenci so se pričeli naseljevati pred tridesetimi leti. Večinoma delajo v rudnikih. Organizirani so v raznih podpornih društvih in Slovenska narodna podporna jednota ima precej močno društvo štev. 323, ki šteje okoli 160 članov v obeh oddelkih.

Jurij Martinich, tajnik društva štev. 22 S. H. Z., piše, da je bilo društvo ustanovljeno v letu 1906 in da imata Narodna hrvatska zajednica in Hrvatska zajednica Illinois vsaka po eno podružnico v mestu. K. S. K. J. ima društvi štev. 20 in štev. 133. Prvi predsednik društva štev. 20 K. S. K. J. je bil Joseph Fric iz Podgore pri Poljanah, prvi tajnik pa Peter Mukavtz.

Mary Ritmanich, tajnica društva štev. 133 K. S. K. J., poroča, da je bilo društvo ustanovljeno 12. septembra 1909 z 12 članicami. V odbor so bile izvoljene: Predsednica Kat. Ulasich, tajnica Mary Ritmanich, blagajnica Helena Marinčič. Društvo plačuje članicam še posebej po $8 mesečno bolniške podpore. Vsaka članica plača za to podporo še poleg navadnega asesmenta po dvajset centov mesečno. Poleg tega sta društvi slovaške katoliške jednote štev. 33 in 17, moško in žensko, pri katerih je precej Slovencev. Ponesrečil je v rudniku Slovenec Peter Vrdjan v letu 1914. Pritisnili so ga vozički v rudniku, in revež je umrl v strašnih bolečinah v bolnišnici.

Saginaw je industrijsko mesto ob obeh bregovih reke Saginaw v okraju Saginaw in šteje več ko dva in šestdeset tisoč prebivalcev. V bližini mesta so solnati studenci, in v okraju Saginaw je najbolj produktivno premogovo polje v državi. Okrog mesta so lepe kmetije, na katerih pridelujejo zelje, fižol, paradižnike, kumare, sladkorno peso, jabolka in razna žita. Prvi belopoltni naselniki so se naselili v letu 1815 na zapadnem bregu reke.

Slovenska narodna podporna jednota ima društvo štev. 473, ki je koncem leta 1923 štelo 46 članov v obeh oddelkih. Frank Steffe, tajnik društva, poroča:

"V mestu je okoli 25 slovenskih družin. V letu 1889 se je naselil Jakob Brajdel po poklicu kolar. Družina šteje petnajst oseb. V letu 1891 se je naselil Frank Bizjanc po poklicu rudar. Tretji naselnik je bil John Vertočnig v letu 1903.

Slovenci so zaposleni po raznih tovarnah in rudnikih. Nekaj se jih peča s trgovino. Prvo slovensko društvo je bilo štev. 473 S. N. P. J., ki je bilo ustanovljeno 19. novembra 1922.

V letu 1914 se je smrtno ponesrečil na železnici John Bonča."

Slovenska narodna podporna jednota ima društva štev. 18, 236, 736, 387, 266, 22, 509 in 487 v krajih Akron, Bessemer, Dodgeville, Limestone, Muskegon Heights, South Range, Iron River in Marquette. S. N. P. J. šteje v tej državi okoli 1,200 članov v obeh oddelkih.

J. S. K. J. ima v tej državi še podružnici štev. 22 v South Rangu in štev. 139 v Cadillacu. K. S. K. J. pa štev. 84 v Trimountainu in S. H. Z. štev. 18 v South Rangu, štev. 2 v Balticu, štev. 29 v Flintu, štev. 5 v Mastiniquu in štev. 14 v Dodgevillu, S. S. P. Z. ima društvi štev. 58 v Greenlandu in štev. 45 v Balticu.

RUDARJI PRED VHODOM RUDNIKA V IRONWOODU, MICH.

Ivan Cotič, zastopnik društva štev. 45 S. S. P. Z., poroča:

"Baltic leži šest milj zapadno od mesteca Houghtona in deset milj južno od jezera Superior. Na sev. strani se razprostira gozd. Lastniki so večinoma Fin-

ci, nekaj Francozov in nekaj Slovencev. In še ti delajo v rudnikih. V prostem času pa obdelujejo svoja posestva. Zemlja je bolj peščena, in le v deževnem letu je pridelek dober. Glavni pridelek je krompir. Pridela se tudi nekaj sena. Lastniki lastujejo le površino zemlje, rudnine v zemlji so pa lastnina rudokopnih družb. Pred nekaj leti je bila naselbina zelo razvita, in tudi Slovencev je bilo naseljenih veliko.

Tu je samo eno slovensko društvo in sicer štev. 45 S. S. P. Z. Ustanovljeno je bilo v februarju 1910 z devetimi člani. Nazadnjaki so ob ustanovitvi društva zagnali velik krik in člane očrnili kot socialiste. Ker je rudokopna družba glavni faktor v tem okraju, sem ji moral kot predsednik pokazati društvena pravila.

Do leta 1913 je društvo dobro napredovalo. V tem letu je pa izbruhnila rudarska stavka in prizadeti so bili vsi člani našega društva. Stavka je bila izgubljena in veliko Slovencev, posebno pa članov našega društva, je moralo odpotovati za delom v druge kraje."

Slovenci žive še v krajih Ravena, White Pine Mines, Bonifas, Big Bay, Decatur, Engadine, Eben Junction, Escanaba, Grand Rapids, Hariette, Hermansville, Iron River, Lawton, Maryville, Maybee, Mathavan, Mohawk, Mount Morris, Ontonagon, Osceola, Paw Paw, Ralph, Ramsay, Sidnow, Staumbaugh, St. Charles, Shingleton, Verona, Victoria in White Hall. V Irontonu ima K. S. K. J. društvo štev. 133.

Slovenski izseljenci imajo spomenik v Michiganu, kajti neki okraj v gornjem Michiganu se imenuje Baraga. Okraj je dobil ime po misijonarju in Slovencu Friderik Baragi, ki si je za odkritje gornjega Michigana stekel velike zasluge v prvi polovici devetnajstega stoletja. Američani so pa pokazali z imenovanjem tega okraja, da so pravični napram vsaki narodnosti in da proslavijo može neglede na njih narodnost, če so kot posamezniki nekaj izvršili za razvoj Združenih držav. Američani niso videli v Baragi misijonarja in kasnejšega škofa rimsko-katoliške cerkve, ampak edinole človeka, ki je odšel v divjino gornjega Michigana, da odpre ta svet belopoltnim naseljencem, ko je bilo tam še prav malo belopoltnikov. in ko je po neizmernih in nepreglednih šumah hodil še domačin — Indijanec.

MINNESOTA.

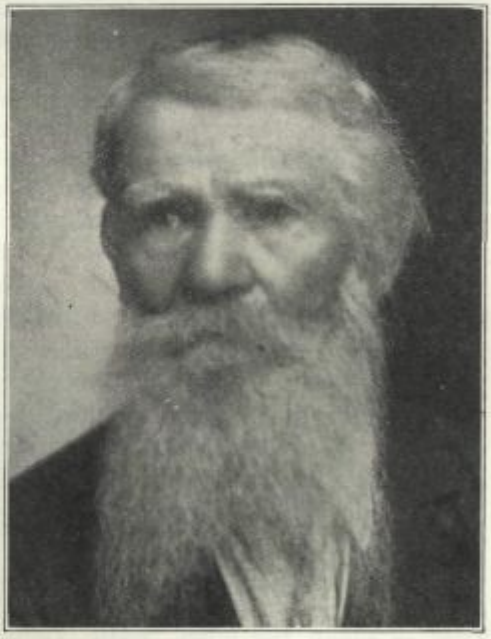
Minnesota je poljedelska država, dasiravno ima tudi precej industrije, v kateri zavzema železarstvo prvo mesto. Prideluje se vsakovrstno žito, posebno pa koruza, pšenica in oves. Poleg tega pridelujejo tudi ječmen, rž in ajdo. Ponekod obrode posebno dobro krompir in druge okopavine. Drugi važni pridelki so laneno seme, zelenjava, sadje, orehi in sladkor iz javorjevega soka. Umetno čebelarstvo se razvija, in med iz te države je na dobrem glasu. Živinoreja je na visoki stopnji. Farmarji izdelujejo razne mlečne produkte in zalagajo velike sejme s prašiči in drobnico.

Na severnem delu države se razprostirajo velika neobdelana zemljišča.

Transportne razmere so zelo ugodne, pa tudi uporabne vodne sile so velike. V Minneapolisu je največja mlinska industrija na svetu. V tovarnah izdelujejo lesne produkte, sirovo maslo, sir, volnene produkte, usnje, čevlje, opeko in apno. Nekatere železniške družbe imajo svoje delavnice v tej državi. V njih popravljajo vozove in lokomotive. Pa tudi strojniška industrija in železno livarstvo sta razviti. Korporacija United States Steel Co. ima svoje železarne in jeklarne ob reki St. Louis blizo Dulutha.

Največ železne rude nakopljejo v tej državi. V letu 1918 je bila železna ruda, ki so jo poslali iz rudnikov, vredna $144,706,532. Največji železni rudniki so v pokrajinah Mesaba, Vermillion in Cuyuna.

Francoza Radisson in Groseilliers, navadna lovca, sta prva odkrila pokrajino, ki nosi danes ime Minnesota in po kateri so se razprostirali veliki pragozdi, kjer so prebivali Indijanci. Prodrla sta v letu 1658 do Mille Lasca in tam prezimila. V letu 1671 so prečitali zastopnikom štirinajstih indijanskih rodov proklamacijo, v kateri so jim povedali, da je pokrajina Velikih jezer pod francosko oblastjo. Šele leta 1686 je Nikolaj Perrot proglasil pokrajino formalno v imenu francoskega kralja za francosko posest. Minilo je skoraj sto let, da so se naseljeniki pričeli naseljevati trajno. Prihajali in odhajali so lovci, ki so lovili divjačino zaradi kožuhovine.

SLOVENSKI PIJONIR IZ MINNESOTE

Po letu 1763 je svet vzhodno od reke Mississippi pripadal Angliji, po ameriški revoluciji pa Združenim državam. V letu 1858 je bila pokrajina, ki tvori danes državo Minnesoto, sprejeta v Unijo kot država. Bila je dva in trideseta država.

Naselniki so prestali hude boje z Indijanci. Najhujši so se odigrali v letih 1857 in 1862. Indijanci so pričeli napadati 17. avgusta l. 1862 in do srede sep-

tembra je bilo masakriranih do tisoč belopoltnikov. Dne 23. septembra so bili Indijanci pod vodstvom glavarja "Male vrane" premagani. Bežali so na vse strani. Tri dni kasneje je polkovnik H. H. Sibley obkolil in zajel 2,000 Indijancev. Štiri sto pet in dvajset Indijancev je prišlo pred vojaško sodišče na obtožbo radi umora in požiga. 321 Indijancev je bilo spoznanih krivim, na smrt so bili obsojeni 303, obešenih je pa bilo 38 v Mankatu dne 26. decembra 1862. Poglavar "Mala vrana" se je izognil ujetništvu z malo tolpo. Umaknil se je v Dakoto, odkoder je napadal naselnike. Pri nekem takem napadu v juliju leta 1863 je izgubil svoje življenje. Naseljenikom sovražni Indijanci rodu Sioux so se umaknili v Dakoto, nakar so pričeli belopoltniki prihajati iz raznih krajev v Minnesoto v tolikšnem številu, da je štela leta 1870 že 439,706 prebivalcev. Prebivalstvo se je pomnožilo v petih letih za 75.8 odstotka.

Slovenci so prišli precej zgodaj v Minnesoto, in med prvimi sta bila najbrž misijonarja Franc Pirec in Lovrenc Lautižar. Pred njima je bil tam že misijonar Friderik Baraga, ki je dne 1. novembra l. 1853 postal škof Amizonije in apostolski vikar za zgornji polotok Michigan, pod čigar jurisdikcijo je prišel tudi teritorij Minnesota.

Pirec je zapustil Michigan ter odšel v Crow Wing v Minnesoti leta 1852. Tam so bivali Indijanci rodu Očipve (Ochippewa) in Siu (Sioux). Zemlja ni bila obdelana, pač pa so se vrstili lepi travniki in gozdovi, po katerih so se vile reke, potoki in izvirali studenci. Povsod so majhna jezera, bogata z ribami, potoki in reke jih vežejo drugega z drugim. Ta jezera so nastala v ledeni dobi, in ustvarila jih je ledeniška akcija. Minnesota ima več ko deset tisoč jezer, ki so globoka v severnih pokrajinah države, plitva pa v južnih. Po travnikih so bile jerebice, fazani in prepelice, ob jezerih in rekah pa jate divjih rac in gosi. Po zapadu so se pasle črede bivolov, gozdi so bili polni srn, jelenov, medvedov, volkov, lisic in druge zverjadi. Ob potokih so bile bobrove naselbine, in za lovce je bila pokrajina pravi paradiž.

Še preden je Pirec odpotoval v Ameriko, je spisal "Kranjskega vrtnarja". Vojna z Napoleonom je povzročila veliko revščino med kmeti na Gorenjskem, ker so bila polja opustošena. Pirec je spodbujal svoje farane s praktičnim delom na polju in na vrtu. Sadil je drevje in napisal knjižico "Kranjski vrtnar",

FRANC PIREC

katero je izdala Kranjska kmetijska družba v letu 1830, da poduči kmetsko ljudstvo o umetnem sadjarstvu. Praktičen poduk v poljedelstvu in vrtnarstvu je širil tudi med Indijanci. Učil jih je tudi delati z orodjem. Ta poduk in njegov dar govora sta ga napravila tako priljubljenega med Indijanci, da so mu dali ime "Ganino dec" ("Dobro srce").

V letu 1857 je prišel Lovrenc Lautižar v Minnesoto, da pomaga Pircu pri

misijonskem delu. Pirec je imel zdaj pomočnika, toda ne dolgo. Dne 3. decembra je Lautižar zmrznil na Rdečem jezeru, ko se je vračal domov z misijonske ekspedicije.

Kako je znal Pirec vplivati z besedo na Indijance, je pokazal, ko so se dvignili Indijanci ob jezerih Gerl in Leech pod glavarjem Haleda, da se maščujejo za krivice, katere so jim storili trgovci, ko so jemali od njih dobro kožuhovino ter jim dajali slabo žganje, da so jih opijanili in lažje goljufali. Položaj je bil zelo resen. Indijanci so se odločili, da z ognjem in morijami preženejo belopoltne naselnike. Taborili so na skritem kraju in niso pustili belopoltniku prestopiti določene črte. Straže so ustavile tudi Pirca. In ko ga te niso pustile naprej, je rekel, ako ne sme on h glavarjem, naj pa glavarji pridejo k njemu, ker jim ima nekaj važnega povedati. Glavarji so prišli, in Pirec jim je dal tobaka v dokaz prijateljstva, nakar jih je vprašal, kaj te priprave pomenijo. Glavarji so molčali in Pirec jih je nagovoril: "Ker ne govorite vi, bom govoril jaz. Poslušajte! Dobro veste, da so črne suknje odposlanci Velikega duha, da oznanjujejo vsem narodom njegovo sveto voljo, da jih uče resnice, da jih odvračajo od slabega in napeljujejo k dobremu."

Pet glavarjev ga je obstopilo in poslušalo. Pirec je govoril še pol ure in jim pripovedoval, kako bedast je njih upor proti belopoltnikom, kako strašen greh je umor v očeh Velikega duha, ki ga kaznuje strašno in večno na drugem svetu. Prav po očetovsko jim je razkladal, kako velike in izvrstno izvežbane so armade belopoltnikov. Končno jim je svetoval, naj pokopljejo bojno sekiro in napravijo mir. Indijanci so pristali na njegove besede in po dveh dneh so prišli glavarji v Crow Wing ter sklenili mir.

V letu 1864 se je Pirec vrnil na Kranjsko. Ob povratku v Ameriko je s sabo privedel semeniščnike in sicer iz ljubljanske škofije Joseph Buha, John Žužka, Ignacij Tomazina in James Trobeca, kasnejšega škofa škofije v St. Cloudu, iz goriške škofije pa Alojzij Pluta, John Tomaževiča, James Ph. Erlacha in John Velikanja. Ob tem času so najbrž prišli s Pircem prvi slovenski naselniki iz Kranjske, ki so se kot farmarji naselili na domoviščih v Minnesoti. Naselbina Brockway je bila ustanovljena že v letu 1865, a v okolici St. Clouda so se slovenski farmarji naselili okrog leta 1868.

Slovenski misijonar John Čebul je bil poslan leta 1859 v Minnesota Mine. V Duluthu je ta zgradil prvo cerkev, ki menda še zdaj stoji.

Oficijelna statistika prizna, da živi v Minnesoti 20,000 Slovencev. Po izjavi nekaterih Slovencev, katerim so znane ondotne razmere, je pa to število prenizko.

Slovenska narodna podporna jednota ima v obeh oddelkih okrog 3,500 članov.

Slovenci so zaposleni v raznih industrijah, naseljeni na farmah, a dokaj jih je pa tudi trgovcev in samostojnih obrtnikov.

Poleg podpornih imajo kulturna in politična društva. V nekaterih krajih so izvoljeni tudi v javne politične urade. Zanimanje za gradnjo slovenskih narodnih domov je tudi v Minnesoti veliko.

Biwabik je mestece z dva tisoč prebivalci v okraju St. Louis, kjer so bogati rudniki železne rude. John Kariž, tajnik društva 211 S. N. P. J., poroča:

"Naselbina je že stara, in delavske razmere so zmerom bolj slabe. Vzlic majhnemu številu Slovencev in Hrvatov imamo štiri podporna društva.

Društvo štev. 211 S. N. P. J. je bilo ustanovljeno v avgustu 1913 s šestnajstimi člani. Podružnica štev. 81 S. S. P. Z. je bila ustanovljena v avgustu 1911 z desetimi člani in jih šteje sedaj 25. Krajevno društvo štev. 13 K. S. K. J. ima okrog 30 članov in je staro že okoli dvajset let. Društvo Hrvatske zajednice

je tudi že precej staro in ima okrog 30 članov.

Društvo štev. 211 S. N. P. J. je štelo pred šestimi leti kakih šestdeset članov. Razmere so se obrnile na slabo, število članstva se je pričelo zniževati in padlo po petih letih na štirideset. Našemu društvu se je pridružilo društvo sv. Barbare iz Pennevilla. Člani so bili večinoma že v S. N. P. J. in naše društvo šteje zdaj v oddelku za odrasle 51 članov, 27 pa v mladinskem oddelku.

Odkar obstoje ta društva, ni bilo posebno velikih nezgod v naselbini. Izjema je par članov, ki so ponesrečili v rudnikih in umrli na mestu. Svoje dvorane še nimamo, kajti pravega zanimanja še ni zanjo, pa tudi vedno manj Slovanov je tukaj. Za cerkev so se hitreje pobrigali. Stara je že čez dvajset let. Nekateri zdaj govore, da bodo gradili novo, ker je stara premajhna. Drugi so pa mnenja, da je še prevelika, in da je bolje, če si Slovenci zgrade narodni dom."

Chisholm je rudarsko mesto z devet tisoč prebivalci v okraju St. Louis. Pred dvajsetimi leti je pela še sekira po gozdih, kjer so danes veliki odprti rudniki, iz katerih izvažajo železno rudo. Vas Chisholm je bila inkorporirana šele leta 1901. Bilo je takrat okoli 250 prebivalcev. Vas se je hitro razvijala v mesto. V letu 1908 dne 5. septembra je velik gozdni požar skoraj popolnoma uničil naselbino. Ljudstvo se je oprijelo dela, in iz razvalin je nastalo novo mesto, lepše in večje od starega.

Ampak ljudstvo ni gradilo le mesta, marveč je tudi skrbelo za izobrazbo. Za javne šole je izdalo okrog milijon dolarjev. Nastavljenih je okoli 70 do 80 učiteljev. Uvedene so bile večerne šole za odrasle, da si izpopolnijo izobrazbo, tujezemci se pa uče angleščine.

Glavna industrija je rudarstvo. Nekaj rudnikov je še celo v mestnih mejah, drugi se pa razprostirajo proti jugu in vzhodu. Železna ruda je prve vrste, in v rudnikih dela več ko tri tisoč delav-

MESTO CHISHOLM, MINN.

cev, kadar obratujejo s polno paro. Večina rudnikov je lastnina Oliver Mining kompanije, poleg nje so pa takozvani neodvisni lastniki.

Slovencev, Hrvatov in Srbov je naseljenih čedno število, saj številna jugoslovanska društva pričajo, da je v mestu precej krepak jugoslovanski živelj, ki se zanima za politično in kulturno življenje.

Slovenska narodna podporna jednota ima društvi štev. 110 in 322. Pa tudi druge slovenske podporne organizacije imajo podružnice v naselbini. Imajo tudi svojo faro, ampak podatkov ni bilo poslanih o nji.

Frank Klun, tajnik društva štev. 110 S. N. P. J., poroča:

"Slovenci so se naselili leta 1901. Večinoma so po poklicu rudarji. Društveno življenje se je pričelo razvijati zgodaj, in društva so se ustanavljala tako, kot je rastla naselbina. Društvo štev. 30 J. S. K. J. je bilo ustanovljeno leta 1902, nakar so sledila društva štev. 54 K. S. K. J. v letu 1905, štev. 93 K. S. K. J. v letu 1906 in štev. 60 J. S. K. J. v ravno tem letu. Nastal je presledek do leta 1910. V tem letu sta se ustanovili društvi štev. 21 S. H. Z. in štev. 110 S. N. P. J. To društvo je najmočnejše po članstvu, dasiravno so njegovi nasprotniki govorili ob njegovi ustanovitvi, da se je rodilo mrtve dete. V letu 1908 je bilo ustanovljeno društvo sv. Barbare, s sedežem v Forest Cityju, Pa. Ta centralizirana podporna organizacija se je kasneje združila s S. D. P. Z., in podružnica je dobila številko 108 omenjene podporne zveze. Ker se je pa ta zopet združila s S. N. P. J., se je društvo združilo z društvom štev. 110 S. N. P. J. Leta 1915 se je ustanovilo društvo štev. 154 K. S. K. J. in leta 1917 pa društvo štev. 322 S. N. P. J.

V naselbini sta še eno srbsko in eno hrvatsko društvo. Društvo štev. 133 S. S. B. je srbsko, društvo štev. 210 N. H. Z. pa hrvatsko.

Slovenci niso spali političnega spanja, marveč se prav močno zanimali za politiko. Zavedni delavci so organizirali socialistični klub, in Anton Mahne je bil izvoljen v letih 1915 in 1916 na socialistični glasovnici kot občinski svetovalec. Bili so izvoljeni tudi drugi Slovenci v mestne urade. Mestna odbornika sta bila ob raznih časih John Schweiger in Joseph Jakše, a Jakob J. Štukel, Frank Govže in Jakob Skala so pa bili izvoljeni v urad mestnega blagajnika. Jakob Skala je bil enkrat izvoljen tudi kot mestni zaupnik.

Prva velika rudarska stavka je bila v letu 1907. Vodila jo je Zapadna rudarska federacija (Western Federation of Miners). Prizadeti so bili skoraj vsi Slo-

RUDNIKA CHISHOLM IN CLARK

venci. Druga stavka je bila v letu 1916. Vodila jo je organizacija "Industrijski delavci sveta" (I. W. W.). V tej stavki so bili prizadeti vsi Slovenci.

V velikem požaru leta 1908, ko je pogorelo skoraj vse mesto, so trpeli tudi Slovenci.

Slovenci delajo večinoma v rudnikih, nekaj jih dela za mesto, drugi so zopet trgovci, ki se pečajo z razno trgovino. Chisholm priznajo za eno izmed največjih jugoslovanskih naselbin v Minnesoti.

Leta 1922 se je ustanovilo društvo "Triglav", ki goji petje in dramatiko."

Duluth leži v vzhodnem delu okraja St. Louis, na zapadnem bregu jezera

Superiorja in ustju reke St. Louis. Belopoltni ljudje so se stalno naselili v letu 1853 in leta 1860 je naselbina štela le osemdeset prebivalcev. Belopoltni lovci so to pokrajino obiskali že v letu 1678. Danes se tukaj razprostira veliko trgovsko mesto za severozapad. Odtukaj razpošiljajo premog na razne kraje po severozapadu. Lepo število žitnih skladišč služi, da dovažajo vanje pšenico iz doline Rdeče reke, Manitobe in obeh Dakot.

Slovenci so organizirali tukaj društva štev. 205 S. N. P. J., štev. 171 J. S. K. J. in štev. 107 J. S. K. J. Tukaj je izhajal nekdaj slovenski tednik "Narodni vestnik", ki je nekaj časa izhajal po dvakrat v tednu. Prvi urednik je bil Rajko Fajgel, zadnji pa rev. J. C. Smoley. List je lastovala delniška družba, ki je bila obenem tudi lastnica tiskarne, v kateri se je tiskal.

John Kobi, član društva štev. 205 S. N. P. J., poroča o zgodovini tega društva:

"Duluth šteje po ljudskem štetju leta 1920 nekaj manj kot 100,000 prebivalcev. Mesto je staro eden in petdeset let. Ima obširno in dobro pristanišče s številnimi pomoli. Mesto je dolgo pet in dvajset milj, in na južno-zapadnem koncu sta predmestji Gary in West Duluth, kjer je naseljena večina Slovencev.

Zgodovina društva štev. 205 S. N. P. J. se pričenja z letom 1910, ko je United States Steel korporacija pričela graditi v predmestjih Gary in New Duluth ogromno jeklarno, za katero je odločila pet in dvajset milijonov dolarjev. Pri takem delu je bilo treba pridnih in močnih rok. Naseljevati so se pričeli sem Jugoslovani. Med prvimi so bili Hrvatje, Črnogorci, Dalmatinci in Srbi, a med zadnjimi pa Slovenci.

V februarju leta 1913 sem se tudi jaz naselil in pri prvi priliki, ko se je sešlo nekaj več Slovencev, sem sprožil misel, da ustanovimo društvo S. N. P. J. Napredni rojaki so takoj podpirali in odobrili misel. Slovenskega društva takrat še ni bilo tukaj, pa tudi ne slovenskega dušnega pastirja. Priglasilo se je takoj dvanajst rojakov za novo društvo. Dne 23. marca se je vršila ustanovitvena seja. Jaz sem bil član društva štev. 69 S. N. P. J. Vpisalo se je še dvanajst novih članov, katerih imena so zapisana na poslovnici: Joseph Newark, Anton Zukovec, Frank Snidar, John Jerina, John Jamnik, Frank Roth, Leo Jenko, Frank Torkar, Anton Gradišar, Steve Repel, Steve Millich in Frank Babnik.

Društvo se je povoljno razvijalo in štelo leta 1914 okrog petdeset članov. Depresija v industriji l. 1914 — 1915 je število članov zopet skrčila. Ostalo je nekaj požrtvovalnih članov, da so obdržali društvo. V letu 1915 je oživela industrija. Slovenski delavci so pričeli prihajati, in društvo je jelo rasti.

Dobili smo tudi cerkev, z njo je pa slovenska naselbina dobila duhovna. Pridobil si je hitro svoj krožek. Ampak kdor ni tako plesal, kot je godel duhoven, je dobil kmalu črno piko v jeklarni. Več slovenskih delavcev je bilo odslovljenih, dela niso mogli dobiti, ali so jim pa ponujali tako slabe posle, da jih niso mogli vršiti. Posledica je bila, da je več naprednih rojakov zapustilo naselbino, med njimi tudi Anton Hrast s svojo družino, Al Hrast, Anton Gradišar in več drugih.

Denunciranje je bilo tajno in skrito do leta 1917, ko se je odkrilo s pomočjo nekaterih preddelavcev v jeklarni. Nato so nazadnjaški elementi nekoliko utihnili, in člani društva so imeli nekaj časa mir pred njimi. Članstvo pri društvu se je pa kljub tej gonji množilo. Leta 1921 je društvo štelo že več ko osemdeset članov, ob Novem letu 1922 je društvo naraslo za šestnajst članov od društva štev. 69 S. D. P. Z., ki se je združila s S. N. P. J. Tako je društvo štelo sto članov.

Tajne sile zopet rujejo zadnje čase proti članstvu društva. Nekateri zopet ne morejo dobiti dela. Društvo je nazad-

njaškim elementom trn v peti, in zato bi ga radi razdrli. Dokler ni bilo duhovna, so bili Slovenci složni v naselbini, z njegovim prihodom se je pa pričela sloga krhati."

Razen društva S. N. P. J. sta še društvi štev. 171 K. S. K. J. in 107 J. S. K. J.

Ely je mesto s pet tisoč prebivalci v severnovzhodnem delu okraja St. Louis. Med prebivalci so po narodnosti najštevilnejši Slovenci. Društveno življenje je precej razvito med njimi. Poleg podpornih društev imajo tudi kulturne in polipa ostal pohabljen za vse svoje žive dni. Izkoriščanje človeške delovne moči v rudnikih je veliko, in telesno slabejši hitro podležejo, če si ne poiščejo dela v drugih industrijah.

Jugoslovanska katoliška jednota ima svoj sedež v tem mestu. Ustanovljena je bila 18. julija 1898. Začetni društvi sta bili društvi štev. 1 in štev. 2 v Elyju, ki sta preje spadali h Kranjsko-slovenski katoliški jednoti, a sta se zaradi spora odcepili od nje. Inkorporirana je bila šele leta 1901 po postavah države Minnesote. Konvencija, ki se je vršila

ENA GLAVNIH ULIC V ELYJU, MINN.

tične ustanove. Obstoji tudi slovenska fara, toda podatki niso bili poslani o njej.

Krog mesta so rudniki, v katerih kopljejo železno rudo. V njih delajo tudi Slovenci, ki niso zaposleni v drugih industrijah in se ne pečajo s trgovino. Delo v rudnikih je težko in naporno. Marsikateri Slovenec si je pri težkem in mučnem delu v rudniku nakopal bolezen in prezgodnjo smrt, marsikateri se je ponesrečil in je umrl zgodnje smrti, ali leta 1903 v Omahi, Neb., je bila zelo viharna. Napredna delegacija je predlagala, da se odpravi obvezna spoved enkrat v letu in tako razširi polje za pridobivanje novih članov. Konservativni element je zmagal z majhno večino. Ta zaključek je povzročil, da so napredni elementi pričeli agitirati z večjo energijo za ustanovitev svobodomiselne podporne organizacije, in plod njih pomnožene agitacije je bila ustanovitev Slovenske narodne podporne jednote v aprilu 1904.

Jednota je sprejela centraliziranje bolniške podpore leta 1913 na konvenciji v Pittsburghu. Takrat je bila uvedena tudi enakopravnost članic in pravo direktne zakonodaje. V začetku leta 1917 je članstvo s splošnim glasovanjem zavrglo predlog, da se ime izpremeni v "Jugoslovanska podporna jednota". Na enajsti konvenciji leta 1920 je bila sprejeta rezolucija, ki pove jasno, da je odpravljena prisilna spoved, dasi je bila veliko let preje že izpuščena iz pravil. Jednota je štela 1. julija l. 1923 v oddelku za odrasle 8,958 članov, v mladinskem oddelku pa 4,059, skupaj 13,017 članov. Aktivnih društev je bilo 111. Premoženje jednote je znašalo koncem 31. maja l. 1923 $559,175.33. Društva štev. 1, 2, 114, 120 in 129 so v tem mestu.*)

Slovenska narodna podporna jednota ima društva štev. 20, 108 in 268, K. S. K. J. društvi štev. 72 in 112, Z. S. Z. društvi štev. 11 in 21 in S. S. P. Z. društvo štev. 54.

F. A. V., član S. N. P. J., poroča:

Nekako leta 1887 so se pričeli naši rojaki naseljevati v divjo pustinjo, poraščeno z gozdovi, kjer leži sedaj mesto Ely, t. j. 117 milj severnovzhodno od Dulutha. Tu so rudniki, bogati z železnimi rudami. Ti so bili do zadnjih časov skoraj izključna lastnina družbe Oliver, za katero še danes večina naših rojakov dela in si s tem služi svoj borni kruh.

Zgodovina slovenskih naseljencev je skozinskoz trnjeva, prepredena s tugo, revščino in preganjanjem. Malo še ve javnost, kaj so prestali slovenski naseljeniki.

Tako je n. pr. hodil delodajalec v letu 1902 po rudniku ob vsaki uri ponoči in podnevi ter otipaval delavce, da bi se prepričal, če so mokri od napornega dela. Kdor se je zdel delodajalcu premalo znojen, ga je odslovil na mestu, češ, da je premalo trdo delal. Pri tem se ni oziral na družinske razmere. Rudarji niso mogli končno več prenašati takih razmer, pa so se dvignili proti njemu, on je pa naskrivaj zbežal v Duluth.

Med rudarji so bili tudi taki, ki radi ližejo palico. Po dveh mesecih so se ponižali in prosili družbo, da naj zopet nastavi pobeglega delovodja. Prišel je in kmalu pokazal, koliko se boji srda delavcev.

Meseca maja l. 1904 je bil v rudniku ubit rojak in član samostojnega društva Cirila in Metoda. Obstojalo je tudi društvo Srca Jezusovega. Društvi sta se zedinili, da se udeležita korporativno pogreba s člani obeh društev. Prišel je dan pogreba in delovodja je naznanil, da se tisti, ki se udeleže pogreba, več ne smejo prikazati na družbinem svetu. Grožnja ni ostrašila rojakov razen par izjem. Člani obeh društev so se zbrali k pogrebu. Opazili so, da je med njimi par strahopetcev. Odšli so korporativno pred rudnik in zahtevali, da se udeleže pogreba tisti, ki so v rudniku, in da delovodja prekliče grožnjo prejšnjega dne. Delovodja je spoznal, da se rojaki ne šalijo, pa je podpisal, kar so mu predložili v podpis.

Leta 1907 je bila v železorudnem okrožju prva stavka, katero je vodila Western Federation of Miners (Zapadna rudarska federacija). Ali bila pa je po večmesečnem boju izgubljena. Vzroki so bili različni. Na eni strani nesposobnost voditeljev, nezrelost delavstva, ki ni znalo ceniti vrednosti strokovne organizacije, na drugi pa dobro organiziran kapital, katerega je podpirala politična mašina okraja St. Louis, ki je pridno delala, da se stavka zlomi.

Po zlomljeni stavki je bilo tukajšnje delavstvo tako oplašeno, da se ni upalo več upirati Oliverjevi družbi do leta 1919. Izbruhnila je stavka in kljub solidarnemu nastopu delavstva se je takoj v začetku vedelo, kakšen bo konec. Delavstvo je bilo malo ali nič pripravljeno na stavko in le malo časa organizi-

*) Podatki so vzeti iz "Glasa Naroda" in "Glasa Svobode".

rano. Stavka je bila lokalna, kar pa pri takih korporacijah, kot je Oliverjeva družba, ne izda ničesar. Družba je pač obratovala rudnike drugje z večjo intenzivnostjo.

Nesreč se je tukaj dogodilo več. Zaradi malomarnosti družbe in njenega stremljenja za večjim dobičkom je marsikateri rojak postal žrtev v rudniku. Malih nezgod je bilo toliko, da bi se poročilo preveč raztegnilo, ako bi navedel vse. Prva velika nezgoda se je tukaj dogodila okrog leta 1898; tedaj je izgubilo življenje šest Slovencev. Rudnik je bil blizo sedanje "Linet location". Zaradi katastrofe je bil tako poškodovan, da niso več kopali rude v njem. Zakaj ga niso popravili, ni znano. Druga nezgoda se je pripetila v rudniku Sibly leta 1914; tudi ta je lastnina Oliverjeve družbe. V tej nesreči je izgubilo življenje pet oseb, štirje Slovenci in en Šved. Med Slovenci sta bila dva mlada moža. Eden se je komaj dobro poročil, ko je padel za sveti profit. Pač taka je proletarčeva usoda!

Kljub strahovladi od strani korporacije so Slovenci stremili za razširjenjem svoje izobrazbe. Delali so za kulturno probujenje, kar pričajo razne kulturne in izobraževalne ustanove in naprave. Imeli so svojo godbo na pihala, svoja pevska in dramatična društva, tamburaški zbor, čitalnico, politične klube itd. Nekatere teh ustanov so propadle. Vsa krivda ne zadene delavcev, ampak nekatere interese, ki so preganjali vse one, ki so se bojevali za izboljšanje razmer slovenskih delavcev v naselbini, za izobrazbo in napredek. Kajti marsikdo je bil preganjan in zasledovan, dokler ni zapustil naselbine.

Prva akcija za Slovenski narodni dom je bila započeta leta 1902. Mlačnosti in sebičnosti nekaterih, ki so proti vsaki koristni akciji za delavstvo še danes, je pripisati, da se ni zgradil slovenski narodni dom že takrat. Ponosni so lahko tisti rojaki, ki so ostali zvesti svojim principom ter delovali na to, da je ideja živela dalje med Slovenci ter postala meso in kri leta 1919.

Druga akcija za Slovenski narodni dom je pričela leta 1911. Med ljudstvom je bilo precej mlačnosti, in stvar se je opustila. Mesto Slovenskega narodnega doma se je ustanovila Čitalnica, katere dete je sedanji Jugoslovanski narodni dom. Člani Čitalnice so položili temeljni kamen jugoslovanskemu domu, ker so bili pripravljeni podariti ves svoj imetek pod pogojem, da se dovoli Čitalnici prostor v domu.

Dne 17. avgusta je bil sklican javen shod z namenom, da se osnuje organizacija "Narodnega doma". Na shodu je bilo zaključeno, da plačajo društva, klubi in posamezniki, ki hočejo postati člani tega podjetja, po 50 centov mesečnine, dokler ni nabrana primerna vsota za pričetek gradnje. Zaključek so odobrila društva Sokol, štev. 20 S. N. P. J., Rudar, štev. 54 S. S. P. Z., Jutranja Zora, štev. 108 S. N. P. J., Prvi Majnik, štev. 268 S. N. P. J., Grintovec, štev. 21 Z. S. Z. in Čitalnica. Pozneje so se pridružila društva Srce Jezusovo, št. 2 J. S. K. J., samostojno društvo sv. Barbare, Slovenec, štev. 114 J. S. K. J. in društvo sv. Ane N. H. Z.

Ko se je osnovala organizacija Jugoslovanski narodni dom, je bilo na prodaj poslopje, ki je saj deloma odgovarjalo potrebam. Sklenilo se je, da se poslopje kupi.

V organizaciji je danes zastopanih enajst podpornih društev in nekaj posameznikov. Organizacija lastuje poleg doma še stavbišči na vogalu glavne mestne ulice, na katerih se po nekaj letih dvigne še krasnejša stavba, kot je današnja. Ves imetek je plačan, in organizacija ima še šest sto dolarjev v blagajni kljub temu, da so vsa društva najemnine prosta. Davki in zavarovalnina se plačujejo iz stanarine, ki jo organizacija prejema za dolenje prostore. .Leta 1901 je bila ustanovljena zadruž-

na prodajalna, ki je živela komaj nad leto dni. Uničili sta jo umazana propaganda, ki je uničila že marsikatero koristno ustanovo za delavstvo, in radodarnost trgovcev ob tistem času, katere ni bilo opaziti ne preje in ne kasneje.

pe, dasiravno jim ni mogel dokazati nihče najmanjše nepoštenosti. Ljudstvo je pa rajše verjelo obrekovalcem, kakor pa da bi podpiralo svoje podjetje.

Leta 1910 je zopet oživela zadružna misel, ki je pa hitro zaspala, toda ne

JUGOSLOVANSKI NARODNI DOM V ELYJU, MINN.

Tako se je zgodilo, da so Slovenci kot lastniki zadružne prodajalne rajši kupovali pri tujcih kot v svoji lastni prodajalni. Voditelji podjetja so bili oblateni kot sebičneži, ki delajo za svoje že-

za večno. Ko pride ljudstvo do spoznanja, da je zadružna prodajalna potrebna, se prav zanesljivo ustanovi.

Do zadnjih let se Slovenci niso dosti zanimali za politično življenje. Prvi po-

litični klub je bil ustanovljen leta 1908. Kljub temu ni bilo v politiki večjega uspeha do leta 1916, dasiravno so nekateri rojaki že preje izkušali doseči kakšen političen mestni urad. Prizadevanje, da se rojaki zainteresirajo za volitve in na volilni dan povedo svoje mnenje z glasovnico, je bilo zaman. V tem letu so Slovenci prvikrat nastopili složno in izvolili Slovenca županom. Leta 1921 so izvolili dva mestna svetovalca, sodnika in podsodnika. Leta 1920 sta bila izvoljena zopet dva slovenska svetovalca, slovenski župan in en slovenski šolski svetovalec.

Kako žalostne so bile politične razmere ob času prvih slovenskih naselnikov, pričajo dogodki. Kadar so bile državne volitve, so v kompanijskih pisarniških prostorih napisali imena kandidatov na volilne listke tiste stranke, ki je bila poslušna dekla bizniških interesov. Nato je delovodja ali preddelavec (bos) poklical delavce, katere je nadzoroval pri delu in jih peljal na volišče, kot vodi učiteljica svoj oddelek otrok. Nihče izmed delavcev ni vedel, kdo je kandidat, kdo je zapisan na listku in za katerega je glasoval, kajti listek so mu dali v roke. Kdor ni ubogal, je izgubil delo. Ljudstvo se je zadnje čase precej otreslo politične zaspanosti, in zato je upati, da pride boljša bodočnost za priprosto ljudstvo.

S podpornimi društvi je naselbina precej bogata. Tukaj je petnajst podpornih društev, ki pripadajo k raznim slovanskim jednotam. Prvo slovensko podporno društvo Cirila in Metoda je bilo ustanovljeno na Towerju, Minn. Članstvo se je preselilo od tam v Ely okoli leta 1890, in s članstvom se je preselil tudi sedež društva, iz katerega se je kasneje organizirala J. S. K. J., ki ima svoj sedež v tem mestu.

Pred 18 leti so bili še mračni časi; kljub temu so bili posamezni Slovenci prosti duševnih spon in pričeli agitirati za ustanovitev društva, ki bi se naj pridružilo novoustanovljeni demokratični jednoti S. N. P. J. Ko se je ustanovila ta organizacija, je z veseljem pozdravilo več rojakov demokratično dete, ki se je rodilo v Chicagu. Šlo je od ust do ust, da je bila ustanovljena jednota, ki ne sili svojih članov k maši in spovedi, vrhtega se pa lahko še vsakdo da pokopati, kot želi sam.

V takih razmerah se je ustanovilo prvo društvo S. N. P. J. leta 1907 v avgustu mesecu, in sicer štev. 20. Zgodovina govori, da sta se to društvo in Jednota rodili v bolečinah. Dvorane so lastovali premožnejši trgovci, ki pa niso bili naklonjeni Slovenski narodni podporni jednoti. Ustanovitelji društva so premagali tudi te ovire. Našel se je rojak, ki jim je ponudil za zborovanje kokošnjak. Člani so sprejeli ponudbo in tudi nekaj časa imeli seje v njem. Nasprotni elementi so imenovali novo društvo rdeče. Sčasoma, pravzaprav v kratkem času, je pa rdeče društvo imelo toliko članov, da je prekosilo po številu članstva vsa druga v naselbini in si to prvenstvo ohranilo do današnjega dne. Po svobodi v podporni organizaciji pa niso hrepeneli le možje, ampak tudi žene so zaželele več prostosti. Dve leti po ustanovitvi društva štev. 20 se je ustanovilo žensko društvo "Jutranja Zora", ki se še zdaj prav lepo razvija. Članice so večinoma zavedne Slovenke, katere so delale in še delajo na kulturnem polju za povzdigo slovenske naselbine. Sodelovale so prav krepko pri ustanovitvi Jugoslovanskega doma. Zelo družabne so in se brigajo za politiko tako, da se lahko reče, da se malokje v Minnesoti brigajo ženske tako za politiko kot tukaj.

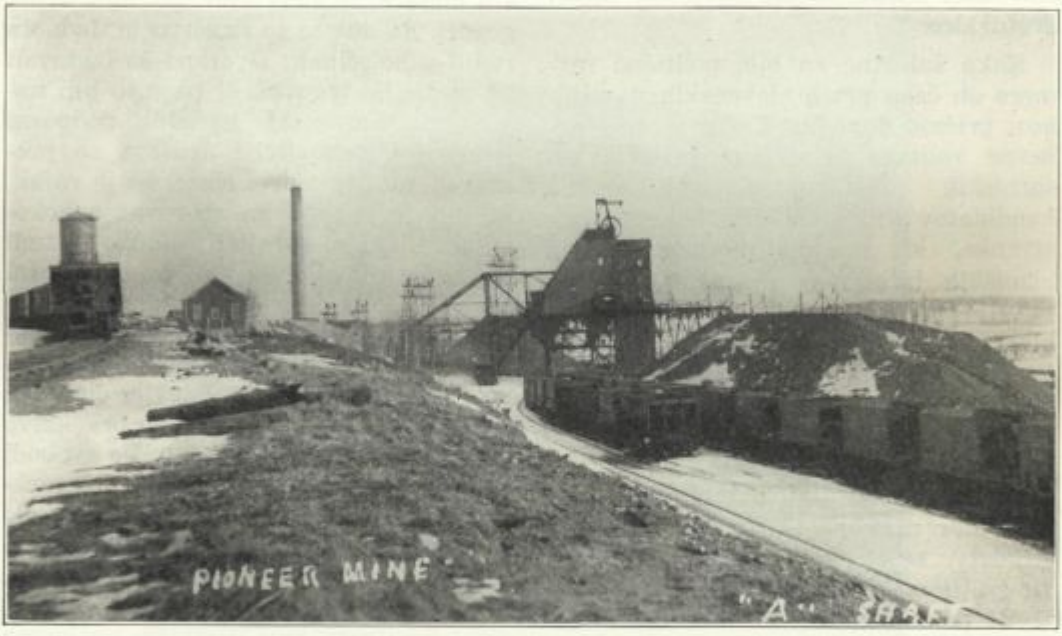
Leta 1910 se je pridružila S. N. P. J. podružnica, ki je spadala pod okrilje Slovensko-avstrijskega bolniškega podpornega društva v Kansasu. Tudi to društvo lepo napreduje in ima uspehe, odkar tvori del S. N. P. J.

Danes se ponaša slovenska naselbina s tremi društvi S. N. P. J. Njih članstvo je demokratično, aktivno in neustrašeno pri delu na polju prosvete in za kulturno povzdigo Slovencev.

Mesto šteje 5,000 prebivalcev in ima krasne šole, katere obiskuje danes do 1100 otrok slovenskih staršev. Tukajšnja mladina ima ravno tako priliko za izobrazbo, kakršno imajo otroci milijonskih mest. Upamo in želimo, da se izmed otrok slovenskih naseljencev vzgoje idealni značaji, ki nam bodo v ponos.

Več rojakov je v okolici pokupilo farme in se naselilo nanje. Dasiravno vlada dolga in mrzla zima, se počutijo bolje, kot bi delali pod zemljo. Drugi so si zopet toliko opomogli, da so postali trgovci, ampak večinoma so pozabili, da so bili tudi oni enkrat mezdni delavci."

Gilbert leži v okraju St. Louis in šteje 3,500 prebivalcev. S. N. P. J. ima društvi štev. 61 in 182. Razen teh društev je še društvo štev. 161 K. S. K. J., društvi štev. 20 in 133 J. S. K. J., štev. 82 S. S. P. Z. in štev. 25 Z. S. Z. Jacob Muh-

PRVI ŽELEZNI RUDNIK PRI ELYJU, MINN., KJER DELAJO SKORAJ SAMI SLOVENCI

Mesto obdajajo nešteta jezera. Na obalih treh so prirejena kopališča za izletnike. Pa tudi velike šume so v okolici, v teh rojaki love razno divjačino. Tujci prihajajo na lov na divjačino in ribe. Poleti je tu zelo mično in prijazno. Zrak je čist, dima ni kot n. pr. v Chicagu ali Clevelandu. Kljub temu so delavci slabega zdravja. Kajti oni delajo v železnih rudnikih, globoko doli pod zemljo do 1,700 čevljev in vdihavajo slab in zatohel zrak.

vič, član društva štev. 182 S. N. P. J., poroča:

"Ob pobočju majhnega hriba brez imena se razprostira mestece Gilbert, okoli katerega so raztresena številna jezera. Podnebje je zdravo in prijetno posebno poleti.

Glavna industrija je rudniška, ki bogati lastnike železnih rudnikov.

Prvi rudnik po imenu Hobart so odprli v tej okolici leta 1905. V njem so kopali rudo do leta 1907, ko je izbruhni-

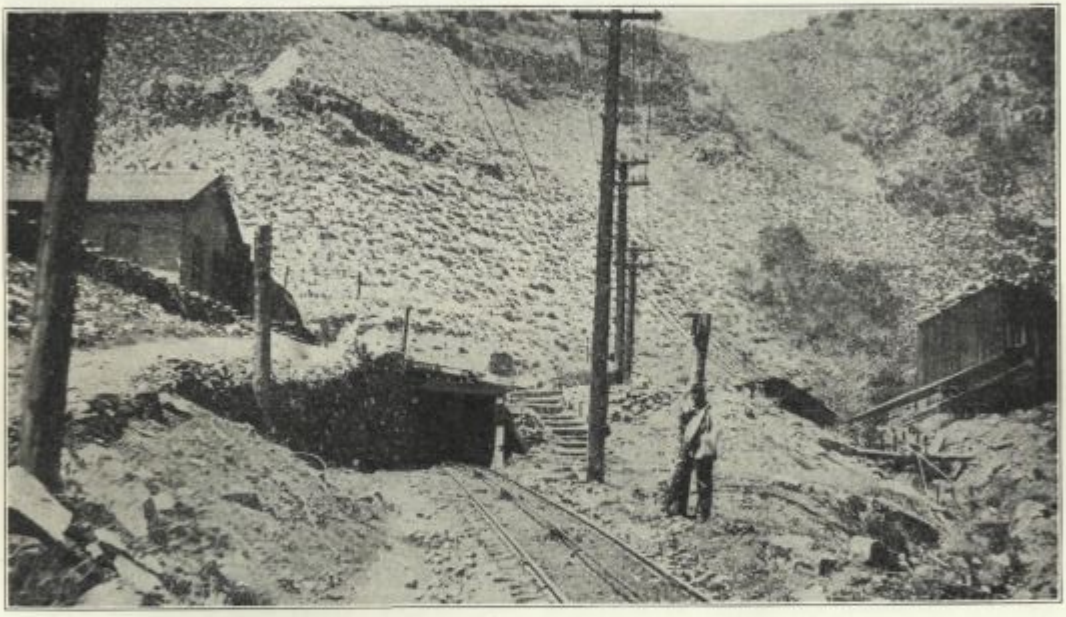
la stavka. Leto kasneje je Republic Iron Steel korporacija odprla nov rudnik Pettit, v katerem so redno delali do 15. februarja 1920. Oliver Iron Mining kompanija je pričela odpirati rudnik Gilbert v letu 1908; po njem je naselbina najbrž dobila svoje ime. Izdelali so tri jamiče v rudnik, katere so kasneje podrli, in delo v rudniku Gilbertu je bilo ustavljeno v letu 1912, dasiravno je šel o njem glas, da je v njem najboljša železna ruda na svetu.

V letu 1909 — 1910 je Republic Iron Steel korporacija vzela v najem 40 akrov sveta in začela odpirati nov rudnik Schley. Dokler so gradili razna poslopja in prek 300 čevljev globok jamič, je bilo precej dela. Ko je bilo vse pripravljeno za obratovanje, so ustavili delo, ker je ležala slaba ruda pod zemeljsko plastjo. V tem rudniku so delali dvakrat po šest mesecev, in sicer v letu 1912 in v vojnem času.

Rudniški delavci so večinoma tujezemci, med katerimi je polovica Slovanov. Drugi so Finci, Italijani in Angleži.

Leta 1907 je neki Bailey, bivajoč na Elyju, dal razdeliti svojih 40 akrov v stavbišča in jih pričel prodajati. Sam je zgradil v mestu poslopje "Bailey Block". To je bil začetek sedanjega mesta. Slovenci tvorijo eno tretjino tukajšnjih delavcev, drugo tretjino Finci, tretjo tretjino pa tujezemci raznih drugih narodnosti.

Prvi slovenski naseljenci so bili John Francel, John Praznik, Peter Prijatelj, Joseph Marn, John Malovrh, Matt Malovrh, George Mihelich in še nekaj drugih. Postavili so prvi svoje domove in nekaj jih še zdaj živi tukaj. Eni so postali trgovci, drugi so delavci.

RUDNIK V CASTLE GATU, UTAH

Leta 1910 je Oliver Mining kompanija pokupila mesto Sparta. Premestila je hiše na prvi prirastek Gilberta na stavbišča, katera je dala v zameno za ona v Sparti. Prebivalstvo se je pričelo hitro množiti. Večina ljudi v Sparti je bila slovenske narodnosti, in tako je prebivalstvo v Gilbertu pridobilo na slovenskih naseljenikih.

Prvo slovensko podporno društvo je bilo štev. 161 K. S. K. J. Društvo štev.

61 S. N. P. J. se je iz Sparte preselilo v Gilbert. Ustanovilo se je društvo štev. 182 S. N. P. J., ki je danes eno največjih tukajšnjih podpornih društev. Nato je sledila ustanovitev drugih društev, in najmlajše je štev. 133 J. S. K. J.

V letu 1915 so Slovenci organizirali slovensko dramatično društvo in društvo Slovanski narodni dom. Prišlo je vojno leto 1916, nastala so različna mnenja, in društvi sta se razbili. Od Slovanskega narodnega doma so ostala tri stavbišča in par stotakov na banki.

Leta 1916 je bila rudarska stavka, ki se ni končala popolnoma delodajalcem v prid. Z delavsko strokovno organizacijo gre tukaj trda. Rudarji se organizirajo hitro kot v letu 1916, nekaj časa potem je stavka, ki traja dva ali tri mesece, in organizacije je konec.

Spomladi leta 1923 smo zopet pričeli delati za Slovanski narodni dom. Po dveh mesecih je delo zaspalo in zdaj smo tam kot v letu 1916. Nadejali smo se pomoči od Hrvatov, pa je ni bilo. Upamo, da bo bodočnost boljša od preteklosti."

Mike Semeja, tajnik društva štev. 161 K. S. K. J., piše, da je bilo to društvo ustanovljeno dne 16. februarja 1917 in da ima zdaj dobro podlago.

Slovenci žive še v krajih Albany, Aurora, Babbit, Budette, Beaulieu, Biwabik, Bower, Brockway, Brooklyn, Buhl, Calumet, Carson Lake, Crosby, Cuyuna, Eveleth, Eleor, Enbars, Gheen, Greaney, Hibbing, Keewatin, Kiney, Kitzville, Kraintown, Loneth, Manganesi, McKinley, Minneapolis, Mount Iron, Nashwauk, Nebish, New Duluth, Nopeming, Pineville, Rauch, Redore, Riverton, Sartell, St. Cloud, St. Paul, Stevenson, Sparta, Soudan, Taconite, Tower, Trommald in Virginia.

Slovenska narodna podporna jednota ima društva štev. 43 in 111 v Aurori, štev. 314 v Buhlu, štev. 69, 130 in 420 v Evelethu, ki je precej velika slovenska naselbina, štev. 125 v Hibbingu, štev. 197 v Irontonu, štev. 194 Keewatinu, štev. 161 v Kitzvillu, štev. 175 v McKinleyju, štev. 350 v Nashwauku, štev. 215 in 338 v Virginiji in štev. 492 v Latonia Townsitu.

Razen teh društev so ona drugih podpornih organizacij, in sicer štev. 4, 16, 40, 59, 131, 135 in 164 K. S. K. J., štev. 17, 81, 117 in 164 S. S. P. Z., štev. 19, 20 in 31 Z. S. Z. in štev. 25, 54, 85, 109, 110, 112, 117, 123 in 128 J. S. K. J.

MISSISSIPPI.

Mississippi je južno-centralna država vzhodno od reke Mississippi, in majhen del je sega doli do Mehiškega zaliva. Poljski produkti tvorijo poleg lesne industrije glavni vir dohodkov. Med poljskimi pridelki zavzema zopet prvo mesto bombaž, pridelujejo pa tudi koruzo, sladki krompir, tobak, riž, oves, grah in razno zelenjavo. Na zapadu obrode jablane, hruške, češplje, breskve, marelice in trta. Pridelajo tudi veliko raznih buč in jagod. Na jugu rastejo smokve, olive in oranže.

Tovarniška industrija ni zelo razvita. Med industrijami je najbolj razvita lesna. Ta dobiva les iz ogromnih šum, ki pokrivajo skoraj eno tretjino površine v državi. Poleg stavbinskega lesa izdelujejo največ doge za sode.

V zadnjem času so se pričele množiti tekstilne tovarne, v katerih izdelujejo iz bombaža razne izdelke.

Država ni bogata na rudah. V nji se nahajajo plasti železne rude, mavca, fosfata, lignita in peska, iz katerega izdelujejo steklo.

De Soto je s svojo četo prehodil del sedanje države v letu 1541. Več ko sto let kasneje, t. j. v letu 1673, sta se Joliet in Marquette peljala v čolnu po reki Mississippi do izliva reke Arkansas. Nekaj let pozneje, in sicer v letu 1682, se je La Salle peljal v čolnu po reki Mississippi do njenega izliva v morje in proglasil pokrajino za francosko posest. Prvo evropejsko naselbino je ustanovil Pierre Lemoyne v letu 1699. Dal ji je ime Biloxi. Danes je znana pod imenom Iberville pri Fort Maurepasu. Zgodovina države Mississippi se deli v šest dob: Odkritje (1540-1699), francoska vlada (1699-1763), angleška vlada (1763-1781), španska vlada (1781-1798), teritorijalna vlada (1798-1817), od leta 1817 naprej pa je Mississippi država.

Prva ustava je določala, da morajo governer, senatorji in poslanci imeti lastninske sposobnosti. Državljan, ki ni imel premoženja ni mogel postati governer, senator ali poslanec. Poslaniška zbornica je izvolila najvažnejše državne uradnike in sodnike. Ustava, ki je bila sprejeta l. 1822 je odpravila lastninske sposobnosti za governerja, senatorje in poslance. Določala je, da ljudstvo izvoli sodnike. Ta ustava je prepovedala tudi uvažanje zamorskih sužnjev iz drugih držav. Ta prepoved je bila seveda samo na papirju, ker se niso sužnjedržci ravnali po nji, najvišje zvezno sodišče je pa razsodilo, da ta določba v ustavi ni učinkovita, če jo državna zbornica ne uzakoni s posebno postavo. Okrog leta 1850 se je ta država tako razvila kot zagovornica sužnosti, da je v tem oziru prekosila celo Južno Karolino.

Ob času državljanske vojne je bila država na strani konfederacije in se je bojevala za ohranitev sužnosti. V tej vojni so se bile krvave bitke pri Corinthu, Fort Gibsonu, Jacksonu in Vicksburgu. Po končani državljanski vojni se je legislatura sešla 16. oktobra 1865. Sužnost je bila odpravljena. Pred državljansko vojno niso bili bogati bombažni plantažniki vajeni dela, ker so vsa ročna dela opravljali zamorski sužnji. Pa tudi veselja do dela niso imeli. Legislatura jim je izkušala pomagati na ta način, da je sprejela celo vrsto ostrih postav proti potepuštvu in drugih odredb za omejitev svobode. Plantažniki so tako dobili delavce skoraj zastonj.

Namen teh postav je bil uvedenje sužnosti v drugi obliki. Leta 1867 sta državi Mississippi in Arkansas po rekonstrukcijskem zakonu tvorili četrti vojaški distrikt. Ljudstvo je sprejelo 14. in 15. amendment ustave Združenih držav leta 1870 in država je bila zopet sprejeta v Unijo v tem letu. Belopoltniki so obdržali premoč nad zamorci, toda o metodah, s katerimi so to izvršili, se ne more reči, da so bile vedno čedne. Po ljudskem štetju leta 1920 je v državi le 853,962 belopoltnikov in 935,962 zamorcev.

Država ima lepo bodočnost pred seboj. Gospodarske razmere so se izboljšale, odkar je dograjen panamski prekop. Poljedelstvo, trgovina in industrija se pa bodo hitro razvijale, kadar bo dograjena vodna pot za velike parnike od Velikih jezer do Mehiškega zaliva.

Glavno mesto države je Jackson, ki šteje 23,000 prebivalcev. V mestu je državna knjižnica, ki ima sedemdeset tisoč knjig.

Slovenci niso trajno naseljeni v tej državi. Tudi slovenskih društev ni v nji. Slovenski naselniki prihajajo v velika šumarska naselišča, v katerih izdelujejo doge. Taka naselišča se zgrade začasno, ker jih delavci zapuste, ko so hrasti posekani in izdelani v doge. Pred izbruhom svetovne vojne so celo nekateri slovenski naselniki bili podjetniki v teh naseliščih. Pogodili so se s trgovci za cene in izdelovali zanje doge, dokler je bila cena dobra. Ako so preračunili, da po pogodbi ne bo zaslužka, so se preselili v drugo šumo, včasih pa zapustili državo in čakali boljših cen. V tem času so delali v drugih industrijah in v drugih državah. Takih slovenskih delavskih skupin je bilo včasih po več v raznih šumah, ki so pa ravno tako hitro zapustile državo, kot so prišle, ako ni bilo zaslužka pri dogah.

MISSOURI.

Missouri je severno-centralna država, ki meji severno na državo Iowa, vzhodno ob Illinois, Kentucky in Tennessee, južno ob Arkansas, zapadno na Oklahomo, Kansas in Nebrasko.

Južni del države pokrivajo goste šume, v katerih raste dober les za industrijske izdelke in stavbinstvo. Glavni vir dohodkov tvori poljedelstvo. Pridelujejo se razna žita, krompir in razne zelenjave in sočivje. Koruza obrodi posebno dobro. Prideluje se tobak in na jugovzhodu pa bombaž. Živinoreja je dobro razvita, z njo pa tudi mlekarstvo.

Država je bogata na raznih rudah. Rudninsko središče je v Ozarku. Glavni produkti so cink, svinec, železo, baker in nikel. Cinkovo rudo kopljejo v okolici Joplina na jugozapadu. Plasti cementnega kamna so izredno velike. Največ svinčene rude nakopljejo v okraju St. Francois. Železno rudo so pričeli kopati v drugem desetletju 19. stoletja v okrajih Iron in Crawford, nekaj let kasneje pa pri Iron Mountainu in Pilot Knobu. Premogove plasti v zemlji se razprostirajo na 23,000 štirjaških miljah. Največ premoga producirajo v okrajih Macon, Lafayette in Adair.

Francoska misijonarja Joliet in Marquette sta v letu 1673 dospela v čolnu po reki Mississippi do južne meje države. Nekateri zgodovinarji sodijo, da je De Soto dospel do reke Mississippi s svojimi pustolovci tam, kjer je južna meja države, ko je v letu 1541 napravil svoj pohod od jugovzhoda. Prvim odkrivateljem so sledili kmalu lovci, pustolovci in trgovci. Francozi so ustanovili več trgovskih postaj, med katerimi je bilo v letu 1764 tudi sedanje mesto St. Louis.

Pod ameriško oblast je prišla država, ko so v letu 1803 Združene države kupile od Napoleona pokrajino Louisiano. Naseljeniki so prihajali hitro in leta 1818 vložili peticijo za sprejem v Unijo. Tri leta je trajal spor zaradi sužnosti, in leta 1821 je bila država sprejeta v Unijo na podlagi znanega missourskega kompromisa, po katerem je bila dovoljena sužnost v državi, bila je pa prepovedana v vsem teritoriju Louisiane severno od južne meje države Missouri.

Sužnjedržci so z veseljem pozdravili rezolucijo za odpad od Unije, ali protisuženjski elementi so bili tako močni na konvenciji, da so preglasovali prijatelje sužnosti. Ustava iz leta 1865 je odpravila sužnost. Država je dala več ko sto tisoč mož za unijsko armado, komaj četrtino tega pa za konfederacijsko vojsko.

Slovencev je po oficijelnih podatkih 1,700 v državi. Največ je naseljenih v St. Louisu in Kansas Cityju, Mo.

St. Louis je največje mesto v državi in šteje 773,000 prebivalcev. Mesto ima dobre transportne zveze in tvori naravni trg za domače pridelke, kakor žito, bombaž, tobak, les, živino, razne okopavine, zelenjavo in sadje. Tovarniška industrija je zelo razvita. Izdelujejo se izdelki iz lesa, tobaka, usnja in gline. V tovarnah izdelujejo peči, čevlje, obleko, barvo, kemikalije in razne neopojne pijače. Dokler ni bila uvedena prohibicija, so bile v tem mestu največje pivovarne na svetu. V St. Louisu je največji trg za kožuhovino, kajti produkti prihajajo celo iz severne Kanade. V trgovini z volno je na drugem mestu in zaostaja samo za Bostonom. Velike reke so v preteklosti tvorile naravna pota za trgovino. Ko je naselbina prišla pod oblast Združenih držav, se je hitro razvi-

jala. Že leta 1808 se je inkorporirala kot mesto. Po rekah so pričeli pluti parniki v letih 1817-1819. Ustanovljene so bile zveze z New Orleansom, Louisvillom in mesti ob nižjem Mississippiju. Leta 1850 je bila zgrajena prva železnica, in ob času državljanske vojne je tvorilo mesto izredno važno postojanko v trgovini. Po državljanski vojni je mesto v gospodarskem oziru izredno hitro napredovalo. Leta 1904 je bila v mestu svetovna razstava, s katero je mesto proslavilo stoletnico nakupa Louisiane od Francije, ki je bila kupljena v letu 1803. Priprave za razstavo so se pričele že v letu 1898.

Mesto je v teku časa veliko trpelo vsled požarov, epidemij in viharjev. Prvi veliki požar je obiskal mesto v letu 1849. Škode je bilo več ko šest milijonov dolarjev. Kolera se je pojavila trikrat v mestu in zahtevala največ žrtev v letu 1849, ko je umrlo za njo okoli štiri tisoč stanovnikov. Povodenj je prihrumela sedemkrat in povzročila največjo škodo v letih 1783 in 1844. Cikloni so divjali prek mesta štirikrat. Ciklon v letu 1896 je podrl v dvajsetih minutah 8,500 poslopij. Škoda je znašala deset milijonov dolarjev. Na vzhodnem bregu reke leži East St. Louis, ki je veliko tovarniško središče. V njem so tudi klavnice.

Slovenci delajo v raznih industrijah. Težko je oceniti, koliko jih je, ker ne žive v skupni naselbini, ampak so razstreseni po mestu. Veliko izmed njih jih prihaja iz kočevskega okraja. Ti se štejejo za Nemce. Prvi slovenski naseljniki v skupinah so prišli v letu 1884 ali 1885, posamezni pa še veliko prej.

Slovenska narodna podporna jednota ima društvo štev. 107, ki šteje več ko 160 članov v obeh oddelkih. Poleg tega sta še društvi štev. 70 K. S. K. J. in štev. 87 J. S. K. J.

Mlajši svet je napreden in se briga za kulturne naprave in splošno kulturno povzdigo slovenskega ljudstva.

Slovenci, ki so člani S. N. P. J. in pripadajo k raznim društvom, so naseljeni še v krajih Desloge, Harviel, Ilasco, Jacksonville, Kansas City, Kirkville, Lamar, Liberal, Minden Mines, Marceline, Mount Vernon, Naylor, Novinger in Worland.

V Naylorju ima S. S. P. Z. društvo štev. 21 in svojega zastopnika. Slovenci so naseljeni na farmah in se pečajo s poljedelstvom. Druga slovenska farmarska naselbina je pri Poplar Bluffu.

MONTANA.

Montana je severnozapadna država; prek nje se od severozapada proti jugovzhodu razprostira Skalnato gorovje (Rocky Mountains), ki s svojimi srednjimi vrhi in grebeni vred pokriva eno tretjino njene površine na zapadu in jugozapadu. Najvišji vrh Skalnatega gorovja v državi, Granite Peak, se dviga 12,834 čevljev nad morsko gladino.

Na raznih krajih so izkopali okostja praživali, ki so zdaj v Carnegiejevem muzeju v Pittsburghu in v muzeju montanske univerze.

Poljedelstvo so počasi razvija. Pred letom 1870 so se poljedelci pečali s primitivno živinorejo. Živino in drobnico so pasli po neizmernih pašnikih in brez stalnega bivališča. Šele po tem letu so farmarji pričeli v vedno večjem številu obdelavati zemljo in delati poizkuse z raznimi žiti. V zadnjih letih so napravili tudi velike kanale za umetno namakanje zemlje. Pridelujejo se razna žita, na umetno namakanih zemljiščih dobro obrodi razno sadje. V začetku so sadili sladkorno peso na zemljiščih, ki niso bila umetno namakana. Kasneje so se naselili v državi ruski izseljeniki, ki so bili strokovnjaki v pridelovanju sladkorne pese. Danes je sladkorna industrija precej razvita. Na vzhodu države se poljedelci bolj pečajo z rejo konj, goveda in drobnice.

V letu 1900 so cenili šume na 42,000 štirjaških milj, prek katerih so večkrat divjali gozdni požari. Devet let kasneje so ocenili šume samo na 31,858.9 štirjaških milj. Tri četrtinke teh šum, ki se večinoma razprostirajo po gorskih slemenih, so bile proglašene za narodne šume. Lesna industrija je zelo razvita in tvori dober vir dohodkov.

Najbolj je razvita rudniška industrija. Leta 1862 so odkrili zlato v Montani, in od tega časa so pričeli prihajati rudoiskalci, ki so odkrili še razne druge rude, med katerimi je največ bakrene. Bakreni rudniki se nahajajo v okrajih Silverbow, Broadwater, Jefferson in Beaverhead. Dokler niso razvili produkcije bakra, so producirali le malo srebra. Največ te slednje kovine so dozdaj producirali v letu 1892, ko je vrednost produkta znašala $24,615,822.

Premog so odkrili v Montani še pred letom 1880. Na vzhodu je lignit, na zapadu pa kopljejo dober mehki premog, ki je uporaben tudi za koks.

Prvi belopoltni ljudje so prišli v Montano v letu 1743. Vodil jih je de la Verendrye, ki je z njimi dospel do Great Fallsa in v bližino sedanjega mesta Helena. Sledili so drugi francoski lovci, ki so lovili divjačino zaradi kožuhovine. Francoskim lovcem so sledili ameriški lovci od juga. American Fur kompanija je zgradila v letu 1829 Fort Union, ki je bilo nekakšno oporišče za lovce. Tu so kupovali živila, smodnik, orožje in druge potrebščine ter prodajali živalske kože. Družba je ustanovila še druge utrjene postaje ob rekah. Med temi je bila zelo na glasu Fort Benton, ki je bila zgrajena leta 1846 ob reki Missouri.

Ko so v letu 1862 našli zlato, niso prihajali samo rudoiskalci v sedanjo Montano. Z rudoiskalci so prihajali tudi razni rokovnjači, ki so zaželeli hitro obogateti na nepošten način. Lovci in rudoiskalci so organizirali "komitej vigilantov" in obesili precej rokovnjačev. Indijancem ni bilo všeč, da so belopoltniki prihajali v vedno večjem številu v teritorij, ki so ga smatrali za svojega.

Napadali so jih ob vsaki priliki. Napadali so tudi inženirje in njih pomočnike, ki so prišli merit železniške proge. Prišlo je do krvavih spopadov med belopoltniki in Indijanci, toda v začetku ni bilo uspehov na strani belopoltnikov, akoravno so imeli vojaško pomoč. Indijanci so bili oboroženi z dobrimi puškami in preskrbljeni vedno s strelivom. Leta 1876 je vlada Združenih držav podvzela resne korake, da podvrže Indijance. Odredila je armado, broječo 2,700 mož, katero so spremljali indijanski stezosledci. Sovražnim Indijancem so zapovedovali Sitting Bull (Sedeče Bik), Crazy Horse (Nori Konj) in drugi glavarji. Dne 22. junija je general George A. Custer dobil nalog oditi s svojim polkom ob reki Rosebud navzgor. Dne 25. junija so stezosledci odkrili Indijance. Custer je svojo četo razdelil v štiri enote. Njegova je štela 262 mož. Komaj je nadaljeval pot nekaj milj, naleti na indijansko taborišče. Custer je mislil, da ima pred sabo indijansko vas, v resnici je bilo indijansko taborišče, v katerem je bilo 8,000 do 9,000 Indijancev, med njimi do 3,000 bojevnikov. Indijanci so hitro obkolili Custerjev oddelek in pobili vse razen enega indijanskega stezosledca. To je bila zadnja indijanska zmaga ob reki Little Big Horn. Dne 29. septembra so ameriške čete naletele na močan indijanski oddelek in ga porazile. Njih vodja je padel v boju. V oktobru se je vdalo do 5,000 Indijancev, v prihodnjem letu meseca aprila pa 2,000. Te je vodil Crazy Horse. Zadnji indijanski oddelek se je predal v oktobru, ko so ga obkolile ameriške čete na gorovju Bear Paw Mountains v okraju Chouteau. Indijance je vodil glavar Joseph (Jože), ki je izvršil mojstrski umik prek gorovja v državi Idaho, da ubeži v Kanado. Na tem umiku je prehodil z ženami, starčki in otroci vred več ko 1,000 milj.

Montana je bila organizirana kot samostojni teritorij leta 1864, v Unijo pa je bila sprejeta kot država l. 1889.

Slovenci so naseljeni križem države, največ pa jih je v bakrenem in premogovem okrožju. Nekateri delajo v rudnikih, drugi v rudnih topilnicah in tovarnah. Med njimi so samostojni obrtniki in poljedelci. Zopet drugi delajo v premogovnikih, zraven tega se pa še pečajo s poljedelstvom in živinorejo. Kadar prihajajo naročila za premog, delajo v premogovnikih. Ako ni v teh dela, delajo na farmi. Med temi Slovenci, ki so polrudarji in polpoljedelci, lastujejo nekateri od 160 do 320 akrov sveta in rede več ko sto glav goveje živine in konj. Živinoreja na zapadu ni v zadnjih letih več tako dobičkonosna, kot je bila v vojnem času in pred vojno. Prevozne cene so zaradi Esh-Cumminsovega transportnega zakona postale izredno visoke, in tako gre največji del izkupička za prevažanje živine in konj na semenj.

Kjer so Slovenci naseljeni v večjih skupinah, so ustanovili poleg podpornih in političnih društev tudi pevska in dramatična društva. V nekaterih krajih so celo organizirali svojo godbo na pihala.

Oficijelna statistika ceni število Slovencev v Montani na 4,000. Število je pa prenizko, ker ima Slovenska narodna podporna jednota v obeh oddelkih okoli 1,250 članov, od katerih jih devet sto odpade na oddelek za odrasle.

Martin Mihelich poroča o prvih slovenskih naseljenikih:

"Prvi slovenski naseljenec v Montani in eden pijonirjev v tej državi je bil George Standohar. Rojen je bil v letu 1830 v Močilah pri Starem trgu ob Kolpi. V Ameriko je prišel še pred civilno vojno. Šel je najprej v Minnesoto, kjer se je privadil ameriškim razmeram in jeziku, nato pa je odšel v Montano, ki je ravno takrat zaslovela kot dežela zlata.

V tistih časih še ni bilo železnice na zapadu. Potovali so v vozovih, katere so vlekli konji. Standohar je služil kot voznik na svojem potovanju v Montano. Ko je prišel tja s par prijatelji, je našel divje kraje. Prospektiral je križem Montane in končno je imel srečo: našel je zlato v visokih hribih, kjer je danes mesto Butte, središče velikih bakrenih rudnikov. Njegov tovariš pri iskanju zlata je bil znani William Clark, poznejši senator, kralj bakra in multimilijonar. Skupaj sta stikala po hribih in izpirala zlat prah ter si delila lepe dobičke. Clark se je bil polastil onih hribov in ustanovil bakrene rudnike, Standohar se je pa naveličal rudarstva. Prodal je svoj delež Clarku in odšel na odprte poljane proti zapadu. Lotil se je farmarstva. Dobil je skoraj zastonj več tisoč akrov zemlje in ustanovil naselbino Dillon. Tam je preživel vse svoje ostalo življenje. Bil je zelo uspešen poljedelec in živinorejec; posedoval je na tisoče glav goveje živine in drobnice. Oženil se je z neko Nemko in vzgojil veliko družino. Na stara leta mu je žena umrla, otroci so odrastli in se razšli, on pa je ostal sam. Prodal je velefarmo in odšel v pokoj v Dillon. A podjetniška žilica mu še ni dala miru. Kupoval je stavbišča in gradil hiše, katere je dajal v najem. Tako je živel zelo udobno do smrti. Zadnja leta se je vrgel v razuzdanost. Vlačil se je z ženskami, s katerimi je zapravil ogromne vsote denarja. Katera se mu je udala, je dobila kar hišo za plačilo.

Umrl je leta 1915 v starosti 85 let. Ob njegovi smrti je "The Butte Daily Miner" naznanil, da je umrl pijonir Montane.

Standohar je pomagal na noge mnogim rojakom, ki so prišli za njim v Montano; posojeval jim je denar ali pa jamčil za posojila. Žal, da ti Slovenci niso znani v naši javnosti. Živeli so popolnoma zase in se poizgubili. Nekateri izmed njih, ki so se naselili pred 40 ali 45 leti, so sledeči:

George Ribič, velefarmar in živinorejec, vreden do pol milijona dolarjev. Joseph Butala, tudi zelo premožen. Oba menda še danes živita v pokoju nekje v Kaliforniji. Družina Kambič je tudi že stara in bogata na zemlji in živini v Dillonu. Tam je še mnogo drugih, ki niso znani slovenski javnosti. Pomešali so se med druge narodnosti, s katerimi občujejo in vživajo pri njih ugled."

Bear Creek je naselbina z 800 prebivalci v okraju Carbon. Slovenska narodna podporna jednota ima tukaj društvi štev. 112 in 324.

George Gornik, tajnik društva štev. 112 S. N. P. J., piše:

"Slovenci so se pričeli naseljevati v Bear Creek, v katerem ni druge industrije kot premogovna, l. 1906. V tem letu so zgradili tudi stranski tir od Belfryja, ki leži 7—8 milj odtukaj, da so mogli izvažati premog iz te naselbine.

Prvi naseljenec je bil John Lozar, ki še zdaj živi tukaj. Po okolici je bilo razen Jacoba Mavricha, ki je bil oženjen in se je pečal največ z mizarstvom, naseljenih deset Slovencev samcev. Prvi med Slovenci je odprl gostilno George Lušin. Nekaj Hrvatov je bilo naseljenih še pred tem časom. Ti so kot Slovenci ponajveč delali v premogovnikih.

Izrednih nezgod ni bilo v tej naselbini.

Slovenci imajo tri podporna društva v poštnem okraju Bear Creeku, a eno podporno društvo, in sicer štev. 90 S. S. P. Z., je v tri milje oddaljeni naselbini Washoe. Prvo društvo je bilo ustanovljeno pod štev. 58 J. S. K. J., ki se je preselilo iz Cookedala v letu 1906. Tri leta kasneje, v letu 1909, se je ustanovilo društvo štev. 112 S. N. P. J., leta 1917 pa žensko društvo štev. 324 S. N. P. J.

Jugoslovanski socialistični klub se je ustanovil leta 1913, a je vsled vojnih homatij prenehal z delom leta 1918. Slovenska dvorana v Scott Caulyju je bila zgrajena leta 1916; v njej imajo skoraj vsa slovenska podporna društva iz Bear Creeka in Washoea seje in prirejajo društvene veselice in dramatične predstave. Dramatični klub se je ustanovil leta 1920 in prireja od časa do časa gledališke igre v Slovenski dvorani v zadovoljstvo Slovencev in drugih Jugoslovanov. Pohvala za te prireditve prihaja celo od strani ameriške javnosti.

Pri ustanovitvi društva štev. 112 S. N. P. J. so delali John Lozar, Frank Rihar, John Kostelitz in drugi. Za ustanovitev ženskega društva štev. 324 S. N. P. J. je delal John Widitz. Za dramatični klub so bili na delu Joe Tomšič, John Widitz in Frank Golob. Za socialistični klub, ki več ne posluje, so bili najbolj aktivni Frank Daničck, Ignac Marinčič in Tony Ermenz. Za Slovensko dvorano so se najbolj trudili John Widitz, Frank Klopčič in Frank Daničck."

Društvi štev. 112 in 324 S. N. P. J. štejeta v obeh oddelkih okrog 250 članov.

Butte je mesto z več ko 41,000 prebivalci v okraju Silverbow. To je največje mesto v državi Montani. Leži v dolini Red Lodge Riverja, 5,700 čevljev nad morjem. Ljudstvo razume pod imenom "Butte" ozemlje, na katerem leži mesto, in pa kraje Centerville, Walkerville, East Butte, South Butte in Williamsburg. Vse skupaj tvori veliko mesto, ki je na nekaterih krajih zvezano tesneje, na drugih pa bolj na široko.

Tukaj je središče bakrene industrije, in hribi v okolici so prepreženi z rudniki, v katerih kopljejo bakreno rudo. Najbolj znani bakreni rudniki so v Anacondi. Bakreni rudi so primešani tudi delci zlata in srebra.

Leta 1870 je bilo v Buttu šele 241 prebivalcev. Slovenci se lahko prištevajo med prve stanovnike, kajti pričeli so se naseljevati v Buttu že l. 1884 ali 1885. Slovenci delajo večinoma v rudnikih, nekateri med njimi so pa obrtniki in trgovci.

Slovenska narodna podporna jednota ima tukaj društvi štev. 207 in 374, ki štejeta skupaj okrog 185 članov. Razen teh so še društva štev. 14 K. S. K. J., štev. 105 J. S. K. J. in štev. 149 S. S. P. Z.

East Helena je mesto s 1,250 prebivalci v okolici Helene in v okraju Lewis in Clark. Tu so velike železniške delavnice, rudne topilnice in mlini za trenje rude. Slovenska narodna podporna jednota ima društvi štev. 143 in štev. 336.

Frank Percich, tajnik društva štev. 43 J. S. K. J., poroča:

"Od Slovencev, ki so se naselili prvi, jih ni dosti tukaj. Nekateri so umrli, drugi so odpotovali v druge kraje, tretji so pa odšli v stari kraj. Po poizvedovanjih sem dognal, da so se naselili prvi Slovenci pred tridesetimi leti, ali okrog leta 1893. Prvi Slovenci so, kakor današnji, večinoma delali v rudotopilnici. Nekateri so postali trgovci. Dokler ni bilo prohibicije, je bilo tudi nekaj slovenskih gostilničarjev. Nekateri so dosegli uspeh kot gostilničarji, drugi ga niso in vrniti so se morali zopet kot delavci v topilnico. Drugi Slovenci so zopet odprli mesnico, trgovino z mešanim ali pa s špecarijskim blagom. Nekaj Slovencev je naseljenih tudi na kmetijah. Lahko se reče, da Slovenci niso tukaj zadnji, ampak dobiti jih je skoraj v vseh poklicih.

S podpornimi društvi smo dobro preskrbljeni. Imamo štiri moška in eno žensko podporno društvo, ki so podružnice raznih jednot. Prvo društvo je bilo ustanovljeno leta 1894 in sicer društvo štev. 14 K. S. K. J. Leta 1898 je bilo ustanovljeno društvo N. H. Z., leta 1903

društvo 143 S. N. P. J., leta 1911 pa društvo S. D. P. Z., ki ima po združitvi s S. N. P. J. štev. 336 S. N. P. J.

Tudi nesreče so obiskale naselbino. Velika povodenj je bila 5. junija 1908 vsled desetdnevnega neprestanega deževja. Voda je pridrla nepričakovano z bližnjih hribov, in kmalu je bilo središče mesta pod vodo. Silna voda je premaknila nekaj hiš z mesta. Velik požar je divjal leta 1919 dne 19. avgusta. Uničil je polovico mesta. Nekateri niso mogli rešiti obleke, še manj pa pohištva. Pri tem požaru so Slovenci izgubili svoje domove. Nekateri med njimi niso bili zavarovani proti požaru, pa so izgubili ves svoj imetek. Prizadeta so bila tudi društva, ker so zgorele društvene zastave, knjige in drugi društveni imetek. Zgorelo je sploh vse, kar so imela društva ob času požara v dvorani."

Great Falls je sedež okraja Cascade in šteje več ko 24,000 prebivalcev. Leži ob južnem bregu reke Missouri nasproti ustja reke Sun in 3,300 čevljev nad morsko površino. V mestu je nastanjen tudi federalni zemljiščni urad. Pokrajina okoli mesta je bogata z bakreno, srebrno, zlato, svinčeno in železno rudo. V okolici so velike plasti mavca in apnenca; potem kopljejo tu mehki premog in pridelajo tudi veliko žita. Mesto je središče za izvoz žita, živine in volne. Blizo mesta se reka Missouri zoži hitro z 900 na 300 jardov. Slap sledi slapu, in reka pade za pet sto čevljev. Najpomembnejši vodopad je Eagle Falls, ki je petdeset čevljev visok in daje gonilno silo za obratovanje mestne železnice in naprave za razsvetljavo. Slap Rainbow Falls je visok 48, Great Falls pa 92 čevljev. Poleg teh so še mnogi drugi. Reka daje zelo dragoceno gonilno silo, katero izkoriščajo tovarnarji v svojih najrazličnejših podjetjih. Žgalnica za rudo, ki je lastnina Boston Montana kompanije, je ena največjih na svetu; njen dimnik je visok 506 čevljev. Prvi stalni naselniki so prišli leta 1884; leta 1888 se je naselbina inkorporirala kot mesto.

Slovenska narodna podporna jednota ima tukaj društvo štev. 202, ki šteje okoli 50 članov v obeh oddelkih. Poleg tega sta še društvi štev. 69 K. S. K. J. in štev. 131 J. S. K. J. Slovenci so zaposleni večinoma v žgalnici za rudo. Nekateri med njimi so stari naselniki in so prišli sem kmalu potem, ko se je ustanovila naselbina, kajti med prvimi slovenskimi naselniki je bilo precej rudoiskalcev in rudosledcev na daljnem zapadu, ki so se preseljevali iz kraja v kraj zaradi boljšega kruha.

John Ponikvar, tajnik društva štev. 202 S. N. P. J., poroča:

"Prvi tukajšnji slovenski naselniki so bili John Stariha, John Bric in John Prevolshek, ki so se priselili v letu 1890. Po poklicu so bili navadni delavci, ki so prijeli za najtežja dela. Za njimi jih je prihajalo vedno več. Znano je, da je slovensko ljudstvo pošteno in delavno. Zato so si pridobili med domačini in drugorodci kmalu dobro ime.

Ustanovili so društvo štev. 69 K. S. K. J. leta 1902. Ustanovitelji so bili John Prevolshek, John Ramuta in John Vuksevich. Drugo društvo je bilo ustanovljeno 11. januarja 1913 in sicer društvo štev. 202 S. N. P. J. Ustanovila sta ga Joseph Rešman in Math Urich. Imela sta velike težkoče pri ustanovitvi društva. Toda rojaka se nista ustrašila teh ovir in zaprek, ampak marljivo delala in pustila kritike na strani, dasiravno so nekateri govorili, da oba izgubita delo in z njima tudi vsi drugi, ki pristopijo k društvu. Ta nečedna agitacija ni imela uspeha. Rojaka sta ustanovila društvo, in Reshman je bil izvoljen predsednikom, Urich pa tajnikom.

V letu, ko se je ustanovilo društvo štev. 202 S. N. P. J., se je pričela agitacija, da Slovenci in Hrvatje zgrade svojo cerkev. Prišel je slovenski duho-

ven, in izvolili so odbor, ki je hodil nabirat darove za cerkev. Ljudstvo je darovalo po svojih močeh, a denarja ni bilo nikdar dosti za cerkev. Ako bi kdo dal vse svoje premoženje, ne bi zadostovalo.

Tretje društvo, ki je bilo ustanovljeno dne 20. julija 1920, je društvo štev. 131 J. S. K. J.

Omenil sem, da se je pričela kampanja za cerkev, ko se je ustanovilo društvo štev. 202 S. N. P. J. Nabrali so precej tisočakov, in cerkev se je pričela graditi. Slovenci so mislili, da bo cerkev njih lastnina, ali tukajšnji škof je rekel, da bo cerkev njegova last. Slovenci so se zaradi tega jezili, in zmešnjava je bila večja z vsakim dnem.

Prišla je kriza v industriji, ki pa ni bila tako huda kot v Buttu in Anacondi. Obratovanje v industriji se je pričelo 16. septembra 1915 in trajalo do 20. julija 1917. Nepričakovano je prišel glas, da se delo ustavi v topilnici. Delo je počivalo en mesec, nakar se je pričelo zopet z obratovanjem. Veliko Slovencev je bilo odpuščenih od dela, ne da bi jim povedali vzrok, v topilnici so pa delali s polno paro. Delavska strokovna organizacija (unija) je zahtevala, da se navedejo vzroki, zakaj so bili delavci odslovljeni. Kompanija se je v začetku upirala, a ko je spoznala, da utegne priti do stavke, se je vdala in podpisala pogodbo z delavsko strokovno organizacijo. Povišana je bila delavska mezda, a narasla je tudi draginja.

Ko je bilo v letu 1919 premirje končano, so pričeli zapirati rudne topilnice in zniževati delavske mezde. Delavci so trpeli. Forma delavske strokovne organizacije je starokopitna. Bilo je 26 različnih delavskih strokovnih organizacij, dasiravno je delavcev le 2,500.

Leta 1920 so podjetniki prišli na dan s svojim znanim "ameriškim načrtom." Vsi trgovci, ki so obogateli, ker so delavci pri njih kupovali, so podpirali podjetnike mesto delavcev. Njih namen je bil uničiti delavske strokovne organizacije.

Delavstvo je bilo složno. Delavci so pričeli kupovati svoje potrebščine zunaj Great Fallsa. Zahajali so le k tistim trgovcem, ki niso podpirali podjetnikov in njihovega "ameriškega načrta." Trgovci, ki so podpirali "ameriški načrt," so pričeli počasi zmrzovati. Ko je prišel predsednik A. C. M. kompanije, so ga trgovci vprašali, ako je on tudi za "ameriški načrt"; predsednik jim je pa odgovoril, da se njegova družba ne zanima za ta načrt. Tako so pogoreli "ameriški načrtarji," delavstvo pa zmagalo. Bojevalo se je dve leti za ohranitev svojih organizacij, in "ameriški načrt" je podlegel.

S cerkvijo tudi ni nič. Ko je škof rekel, da bo cerkev njegova, je ljudstvo odgovorilo, da si jo naj sam zida. Še danes stoje temelji in podstavki in se počasi rušijo.

Drugih slovenskih organizacij ni tukaj. Naselbina je zelo majhna, kajti Slovencev je samo 35, Hrvatov pa 350."

Gibbtown je majhna rudarska naselbina v okraju Musselshell, v katerem ima Slovenska narodna podporna jednota društvo štev. 42, ki šteje okoli 30 članov.

George Zobec, predsednik društva štev. 42 S. N. P. J., in I. Hočevar, član omenjenega društva, poročata med drugim:

"Društvo štev. 42 S. N. P. J. je bilo ustanovljeno v naselbini Aldridge v okraju Park, pet milj od Yellowstone Parka, v avgustu leta 1906 s petnajstimi člani, ko je bil glavni tajnik še pokojni Martin Konda. Zobec in Konda sta stara znanca z "divjega zapada," ko je bila Montana še teritorij in so imeli tujezemci še pravico voliti s prvim državljanskim papirjem. To je bilo ob času predsednika Grover Clevelanda, ko je bila Montana sprejeta v Unijo kot država. Takrat so bili drugi časi kot sedaj. Delo je bilo izlahka dobiti, živ-

ljenje je bilo poceni. Mezda sicer ni bila velika, kajti plačevali so po tri do pet dolarjev na dan. Vsak Slovenec je imel nekaj prihranjenega denarja. Slovenci so bili složni, pravi bratje med sabo. Ako je prišel kateri Slovenec od drugod med nje, tedaj so mu pomagali. Ako je hotel odpotovati v drugo naselbino in ni imel denarja, so mu zopet pomagali, da se mu ni bilo treba voziti s tovornim vlakom.

V Buttu je bilo takrat samo društvo štev. 14 K. S. K. J. Sedaj je veliko drugih društev in med njimi tudi eno S. N. P. J.

Naselbina Aldridge je bila tedaj precej obljudena, ker so delali s polnim časom v premogovnikih Montana Coal Coke družbe. Takrat je tudi naše društvo dobro napredovalo. Štelo je 53 članov. Prirejali smo veselice v korist društvu in imeli tudi nekaj denarja v društveni blagajni. Prišli so pa štrajki. Bili smo dobro organizirani v Zapadni rudarski federaciji (Western Federation of Miners). Te organizacije ni več, propadla je. Bila je dobra organizacija. Vsak član je prejel po pet dolarjev bolniške podpore, ako je bil bolan. Za pogreb je organizacija izplačala $75. Plačevali smo petdeset centov mesečnega prispevka, za zdravnika in bolnišnico pa dolar. Imeli smo svojo bolnišnico in pokopališče.

Zastavkali smo zaradi povišanja mezde in zmagali. Stavka je trajala trinajst mesecev. Prejeli smo pomoč od drugih delavskih strokovnih organizacij. Složni smo bili, dokler je trajala stavka. Lovili smo divjačino po okolici in v reki Yellowstone pa ribe, ki so plemenite in okusne. Divjačino smo lovili vsake vrste: jelene, srne, jelene lopatarje, medvede, volkove, bivole in gorske leve. Poleg te divjačine je bilo še veliko druge. Živeli smo dobro ob času stavke. Druga stavka je trajala samo dva meseca. Delavci so zopet zmagali. Tretja stavka je vzbuknila, ker ni družba plačala delavcem za dva meseca mezde o pravem času. Delovodje so prigovarjali delavcem, naj se vrnejo na delo, da bo družba plačala mezdo. Delavci so delali dva meseca zastonj in še sedaj niso prejeli mezde. Od tistega časa ne delajo več v premogovniku. Delavci so čakali več ko leto dni, da pričnо z delom v rudniku, seveda zaman.

To je povzročilo, da so pričeli Slovenci in delavci drugih narodnosti zapuščati naselbino in se seliti v druge kraje. Veliko društvenih članov je odpotovalo drugam, vsled česar je pričelo društvo pešati. Vseeno je pa nekaj članov ostalo, in pomagali so drug drugemu, da ni bilo društvo razpuščeno. Tajniki so imeli veliko sitnosti zaradi tega. Poslati je bilo treba asesment glavnemu uradu, denarja pa ni bilo od članov, ki so odpotovali drugam. Tajniki so morali zakladati za člane. Pričela so prihajati pisma od članov, v katerih so zahtevali prestopne liste. Tedanji tajnik je imel dela čez glavo, a vztrajal je, da obdrži društvo.

Društvo je zdaj v Gibbtownu, to je v okolici Roundupa. Bile so velike sitnosti in težkoče, da se je društvo preselilo iz Aldridga v Gibbtown. Člani društva so večinoma zaposleni v premogovnikih.

Ponesrečila sta dva člana. John Novak je delal v rovu, ko se je utrgala nad njim plast kamenja in ga usmrtila na mestu. Joseph Veršnik je delal zunaj rudnika. Pri nategovanju železnih vrvi je počil obroč, in železna vrv ga je oplazila tako silno po glavi, da ga je ubila.

V Aldridgu se je nekega dne izgubil Jožef Ozimek, ali mali Jožek, kot smo ga navadno klicali vsi. Koncem oktobra 1915 je odšel sekat in žagat drva v šumo, a ga ni bilo več nazaj iz nje. Iskali so ga šerif, gozdarji in vsi slovenski samci, toda zaman. Izginil je, in nihče ne ve, ali je živ ali mrtev."

Roundup je rudarsko mestece v okraju Musselshell z 2,500 prebivalci. Slovenska narodna podporna jednota ima društvo štev. 114, ki šteje v obeh oddelkih okrog 140 članov. Razen tega društva so Slovenci še organizirani v društvih štev. 168 J. S. K. J. in štev. 76 S. S. P. Z.

Frank Gruden, tajnik društva štev. 114 S. N. P. J., poroča:

"Slovenci so se pričeli naseljevati tukaj leta 1906. Po poklicu so bili večinoma rudarji. Sčasoma so nekateri postali farmarji, drugi trgovci, nekateri se ukvarjajo s točenjem neopojnih pijač.

Prvo slovensko društvo je bilo štev. 114 S. N. P. J. Ustanovljeno je bilo v juliju 1909. Tukaj so še društva S. S. P. Z., J. S. K. J. in N. H. Z.

Prva stavka je vzbuknila leta 1919, druga pa leta 1922. Prva je trajala šest tednov, druga pa pet mesecev. V teh stavkah je bilo prizadetih okoli 200 Hrvatov in Slovencev.

Smrtno sta ponesrečila v rudniku Louis Socijal leta 1914 in Ferdinand Sporar leta 1916. Ponesrečil je v rudniku tudi Frank Petek, ustanovitelj društva štev. 114 dne 27. aprila 1921, umrl je pa 6. marca 1922. Skozi enajst mesecev je trpel strašne bolečine zaradi ponesrečbe po kapitalistični malomarnosti.

Po večini delajo tukajšnji Slovenci v premogovniku."

Stockett je majhna rudarska naselbina v okraju Cascade in šteje nekaj več ko osem sto prebivalcev.

Paul Subic, tajnik društva štev. 454 S. N. P. J. v Sand Couleeju, poroča:

"Stockett je rudarska naselbina, stara približno pet in dvajset let. V nji žive razni narodi: Finci, Italijani, Škotje, Slovaki in drugi. Slovenci nimamo tukaj svojega društva, marveč je društvo štev. 454 S. N. P. J. v bližnji naselbini Tracy. Ustanovljeno je bilo v januarju 1922 z desetimi člani. Ko to pišem, šteje 45 članov v oddelku za odrasle in 14 v mladinskem oddelku. Izgledi so, da društvo še pridobi na članstvu.

Premogovnik v Stockettu je lastnina železniške družbe Great Northern, obratuje ga pa Cottonwood Coal kompanija. Star je približno pet in dvajset let. Eksplozij ni bilo v njem, kajti premogova žila je kmalu pod zemeljsko površino, in v jami ni plina.

Več rojakov je prišlo v ta kraj, da se naselijo na domovišču. Bili so brez denarnih sredstev, in njih začetek je bil težak. Dela niso dobili drugje kot v premogovniku. Kopati so morali črni demant po šestnajst centov od tone. Kompanija je tehtala samo kose, tako da niso dobili plačila od drobiža. Mesto denarja so prejeli čeke, katere so lahko izmenjali le v družbini prodajalni. Njih trdna volja je kljub temu zmagala in danes jim ni treba poslušati, kdaj zatuli parna piščal in jih kliče na delo."

Slovenska narodna podporna jednota ima postojanke še v krajih Anaconda, štev. 308 s kakimi 70 člani, Carpenter Creek štev. 332, Klein štev. 132 s 193 člani, Lehigh štev. 255 in Red Lodge štev. 81 in 424 približno z 200 člani.

K. S. K. J. ima društvo štev. 43 v Anacondi.

V Anacondi je bila nekoč močna slovenska naselbina. Prvi Slovenci so se priselili že leta 1889 in mogoče še prej. Po letu 1907 se je pa število Slovencev pričelo krčiti v naselbini, ki je pa kljub temu ostala še močna slovenska naselbina v Montani.

Slovenci žive še v krajih Absher, Black Eagle, Broadview, Bozeman, Calvert, Corwin, Darrel, Ekalala, East Butte, Gold Creek, Harlem, Helena, Mill Iron, Monarch, Silverbow, Sun River, Walkersville in Washoe."

NEBRASKA.

Nebraska je poljedelska država. Ona tvori veliko valovito ravan, ki se znižuje od zapada z visočine 5,300 čevljev proti reki Missouri, kjer doseže visočino 880 čevljev. Dežja ima toliko, kot ga potrebuje za poljedelstvo, in slaba letina je zelo redka prikazen v tej državi.

Poleg poljedelstva je razvita tudi tovarniška industrija. V žgalnicah žgo svinčeno, bakreno in drugo rudo. Odkrili so tudi premog, na zapadu je pa veliko pepelike (potaše). V vojnem času je odpadlo 45 odstotkov od pepelične produkcije na Nebrasko.

Poljedelci se pečajo s pridelovanjem žita in živinorejo. Od vsega poljskega pridelka je 75 odstotkov raznega žita.

Nebraska je indijanska beseda in pomeni "dolino vode." Španec Coronado je obiskal te pokrajine leta 1541. Njemu so sledili drugi francoski in ameriški odkrivatelji. Nebraska je postala teritorii v letu 1854. Raztezal se je severno do Britske Kolumbije, proti zapadu pa do Skalnatega gorovja. V letih 1861 in 1863 so znižali teritorij na sedanji obseg. Ko je bila zgrajena Union Pacific železnica, so pričeli prihajati naseljenci trumoma, in leta 1867 je bila Nebraska sprejeta v Unijo kot država.

V Omahi, ki je največje mesto v Nebraski, je naseljenih par sto Slovencev. Prvi Slovenci so prišli v Omaho pred pet in petdesetimi leti. Nekateri Slovenci delajo v topilnicah, drugi v klavnicah. Tukaj ima mesarski trust svoje klavnice. Prve so bile zgrajene v letu 1871, a pričele so se razvijati šele po letu 1884, ko so jih premestili južno od mesta. Okoli klavnic je hitro zrastlo mesto, ki nosi ime South Omaha.

J. S. K. J. ima tukaj društvo štev. 11, K. S. K. J. pa društvo štev. 90.

Precej Slovencev je naseljenih na farmah, nekaj jih je tudi v Spaldingu.

NEW JERSEY.

New Jersey je industrijska država. Njena lega je za industrijo kakor nalašč. Ima dobre transportne zveze, je blizu Pennsylvanije, kjer se razprostira ogromno premogovo polje. Severni del države je bogat z raznimi mineralnimi plastmi. Dobiva se železna in cinkova ruda, razentega pa kopljejo še razne nekovinske mineralije. V nižinah so ogromne plasti peska, iz katerega izdelujejo steklo.

Na polju pridelajo največ krompirja. Žito se umika krompirju in zelenjavi. Farmarji se pečajo z mlekarstvom, ki se jim dobro izplača.

Tovarniška industrija se peča s čiščenjem naravnega olja, izdelovanjem svilenega in volnenega blaga, strojev in produktov iz železa. Razvita je tudi mesna industrija, poleg nje pa ribištvo. Tovarne za izdelovanje usnja, kemikalij, mila, lončene posode, barv, linoleja in izdelkov iz kavčuka so precej številne. Največja industrijska središča v državi so Newark, Jersey City, Bayonne, Paterson, Camden, Trenton, Passaic, Elizabeth in Hoboken.

Prvi je obiskal to pokrajino Giovanni de Verrazano v letu 1524. Kasneje mu je sledil Henry Hudson v letu 1609. Prvi naselniki so bili Holandci. Sledili so Švedje in drugi. V letu 1776 je takratna kolonija odstavila governerja in sprejela izjavo neodvisnosti. V revolucijonarni vojni so se bile v tej državi zelo važne bitke. V letu 1787 je država sprejela ustavo in postala ena trinajsterih originalnih držav, ki so tvorile Združene države.

Člani Slovenske narodne podporne jednote in drugi Slovenci so naseljeni v krajih Elizabeth, Clifton, Hoboken, Hasbrouck Heights, North Bergen, Manville, Newark, Perth Amboy, Ridgefield, West New York in Lambertville.

NEW MEXICO.

New Mexiko (Nova Mehika) je jugozapadna država in meji ob države Colorado, Oklahoma, Texas in republiko Mehiko. Država je gorata in prepredena z gorskimi planjavami.

Poljedelstvo je omejeno le na doline, po katerih tečejo reke, ker pade malo dežja v letu. Podnebje je suho, ker izgube južnozapadni vetrovi mokroto, ko brijejo prek teksanskih planjav. Na visokih planjavah je še precej dežja, v dolinah pa skoraj ni misliti na obdelovanje zemlje brez umetnega namakanja. V dolinah rek Rio Grande in San Juan pade na leto komaj šest palcev dežja, na gorskih planjavah pa do dvajset palcev.

Poljedelci se pečajo največ z živinorejo, pridelujejo pa tudi žito, krompir, zelenjavo in razne okopavine. Prideluje se bombaž, in sladkorna pesa dobro uspeva. Gozdovi pokrivajo okrog 12 milijonov akrov zemlje; od teh šum je ena tretjina zasebna lastnina.

Država je bogata z rudami. Zlato in srebro kopljejo v okrajih Soccoro, Grant in Sierra. V okraju Dona Ana kopljejo le srebrno rudo. Bogate plasti bakrene rude leže v okrajih Grant in Otero. Poleg tega kopljejo tudi svinčeno in cinkovo rudo ter lomijo granit, peščenec, apnenec in marmor. Premog se dobiva v raznih oblikah, in sicer od lignita do antracita. Največ premoga je v okrajih Colfax, McKinley, Rio Arriba, Lincoln in Santa Fe.

Tovarniška industrija je še v povojih, toda od dne do dne se obrača na bolje. Industrijska podjetja se množe.

Španci so prvi obiskali te pokrajine. Gnala jih je neizmerna lakomnost po zlatu. Upali so, da najdejo kar gore zlata. Marcos de Niza je v letu 1539 raztrosil vesti o krasnih mestih. Te povesti so imele privlačno silo, ker so jim dodali še to, da so v teh mestih neizmerni zakladi. Francisco de Coronado je zbral četo pustolovcev v letu 1539, da podvrže Indijance. Našel je indijanska mesta, ni pa odkril zakladov, ki jih je pričakoval. Kasneje so sledili drugi Španci. Don Juan de Onate je leta 1598 povedel štiri sto izseljencev v te pokrajine in jih naselil, kjer se Rio Chama izliva v Rio Grande. Nekaj let kasneje so zgradili Santa Fe. Frančiškani so uvedli vlado železne pesti. Leta 1680 so se Indijanci uprli tej železni vladi in spodili Špance iz svojih pokrajin. Španci so se vrnili in v letih 1692-1696 zopet vpostavili špansko vrhovno oblast, ki je trajala do mehiške revolucije v letu 1882. Ko je Teksas postal samostojna država, je bil od Mehike odtrgan tudi del Nove Mehike. Po vojni z Mehiko je ostali del Nove Mehike prišel pod oblast Združenih držav.

V državljanski vojni je bila Nova Mehika na strani Unije. Leta 1911 je Nova Mehika sprejela svojo ustavo in bila v letu 1912 6. januarja sprejeta kot država v Unijo.

Oficijelna statistika navaja, da živi v Novi Mehiki tri sto Slovencev. Slovenska narodna podporna jednota ima več ko pet sto članov v obeh oddelkih. Med člani je več Hrvatov kot Slovencev.

Slovenci se ukvarjajo v premogovnikih, nekateri so mali obrtniki in trgovci, nekaj se jih peča s poljedelstvom.

Raton je mesto s 5,600 prebivalci zapadno od gorovja Raton in v okraju Colfax, v katerem je najbogatejše premogovo polje v Novi Mehiki. V tem okraju so kopali že tudi zlato, srebro in svinec. Južno in vzhodno od mesta se raz-

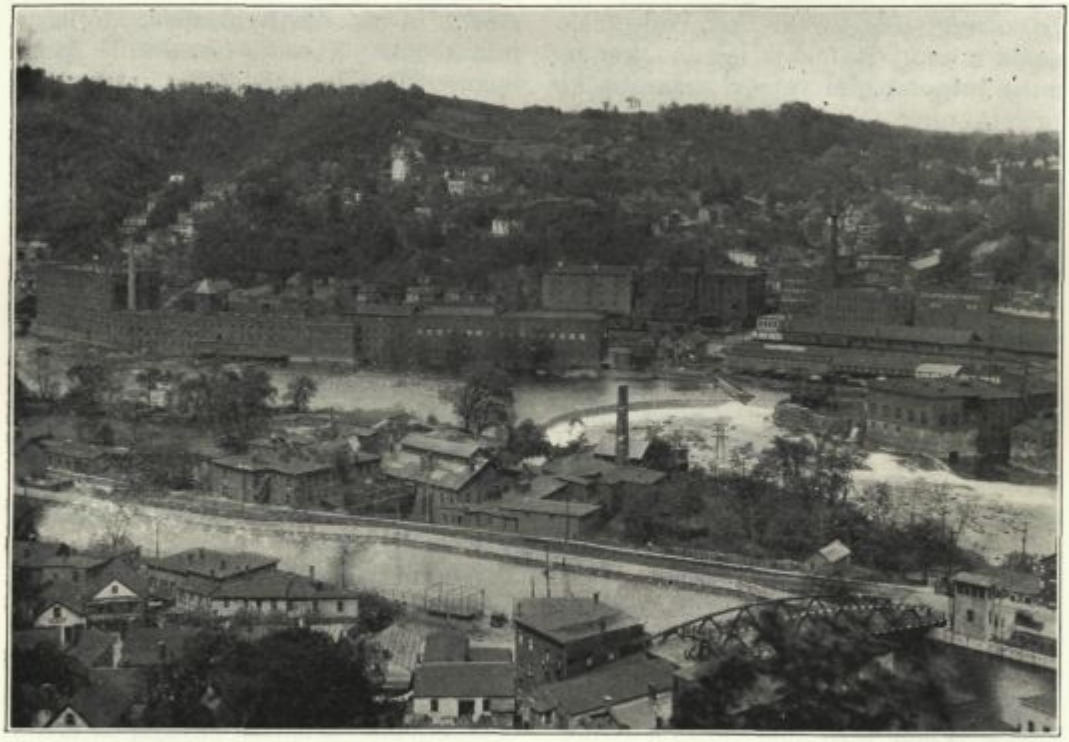
prostira dober svet za poljedelstvo. Mesto je bilo inkorporirano v letu 1891. Leži 6,400-6,500 čevljev nad morjem.

Slovenska narodna podporna jednota ima tukaj društvo štev. 154, ki šteje v obeh oddelkih 67 članov.

John Kopriva, član društva štev. 154 S. N. P. J., poroča med drugim:

"Slovenci in drugi Jugoslovani so se pričeli naseljevati nekako okrog leta 1890. Večinoma so delali v premogovnikih, ki so bili odprti v okolici Blasburga. Tukaj so se naselili prvi Slovani. Blasburg je bil precej življenja polna naselbina. Bile so v nji prodajalne, gostilne, šola, dve cerkvi in velika dvorana, zgrajena iz naravnega kamna. Dokler je Santa Fe družba obratovala premogovnik, so rudarji prejemali še precejšen zaslužek. Danes je Blasburg ves v razvalinah. Ko je St. Louis Rocky Mountains Pacific kompanija kupila premogovnike od Santa Fe družbe, je zgradila svoje taborišče poldrugo miljo proč od naselbine. Kdor se ni preselil v kompanijsko hišo, ni dobil dela. S tem je bila zapečatena usoda Blasburga. Lesene hiše so premestili; zidane so pustili, da razpadejo. Kompanija je bila absoluten gospodar.

Nato je ta družba odprla premogovnike v krajih Van Houten, Koehler, Brilliant, Sugarite in Swastika. Po vseh teh naselbinah so naseljeni Jugoslovani.

SREDIŠČE INDUSTRIJE V LITTLE FALLSU, N. Y.—TAKOZVANI SLAPOVI "HORSE SHOE FALLS"

Pet in dvajset milj od Ratona je velik premogovnik Philip Dodgeve korporacije, ki je dobro razglašen zaradi večkratnih eksplozij. Odpirati so ga pričeli leta 1906, in Jugoslovani so se pričeli seliti tje. Med njimi je bilo največ Hrvatov, pa tudi število Slovencev ni bilo majhno.

Za poljedelstvo se ne zanimajo dosti razen onih, ki so se naselili na domovišči. Nanje se je naselilo šest Slovencev, na njih so pa ostali Matija Demšek, Tony Demšek in Frank Dolenc. Nekateri Slovenci pa imajo farme v najemu. So pa še drugi rojaki, ki se pečajo s poljedelstvom in so kupili farme na Maxwellu, pod Colfaxom v Marino Valleyu. Tukaj smo visoko nad morjem, in poletje je kratko. Ako ni prezgodnjega mraza, tedaj obrodi pšenica, oves in krompir, za druge pridelke pa ni podnebje. Živinorejci še najbolj uspevajo, ako imajo veliko sveta.

Obrti so različne, s katerimi se pečajo rojaki. Največ jih ima gostilno in prenočišče, imamo slovenskega prevoznika in izvoščka, svojega brivca, trgovca s kavo in čajem in trgovino s špecarijskim blagom. Poleg teh imamo svojega čevljarja, krojača, prodajalca avtomobilov, prodajalca olja, gazolina in drugih avtomobilskih potrebščin. V zadnjem času so Jugoslovani ustanovili Commercial Trading kompanijo, v kateri prodajajo moške in ženske obleke. Glavnica znaša osemnajst tisoč dolarjev. Ustanovitelji družbe so Jack Starčevich, Charly Pavlič, Martin Pavletič, John Vidakovič in Alojzij Silig. Imenovani niso več vsi pri podjetju in imena sem navedel, da dokažem, da se tudi Jugoslovani trudimo, da ne ostanemo samo pri piku in lopati.

Tukajšnji Jugoslovani so kmalu po naseljevanju spoznali, da morajo nekaj storiti, če hočejo biti zavarovani proti boleznim in nesrečam. Ustanovili so društvo sv. Barbare in ga pridružili Narodni hrvatski zajednici. Društvo je zaspalo zaradi slabega vodstva. Nato so ustanovili na Van Houtenu srbsko podporno društvo, ki še obstoji. V Dawsonu so kmalu ustanovili društvo in ga pridružili Hrvatski narodni zajednici. Nato so ustanovili še eno društvo in ga pridružili Hrvatski zajednici Illinois. Ko se je nabralo nekaj Slovencev, so pričeli misliti na ustanovitev svojega društva v Dawsonu. Leta 1911 se je priselil Andy Lah in nam priporočil S. N. P. J. kot najbolj napredujočo jednoto, ustanovljeno na svobodomiselni podlagi. Novo društvo smo ustanovili z devetimi člani, kar pa ni bila lahka reč. Večkrat smo morali iti k rudniškemu ravnatelju, da nam je dovolil ustanovitev novega društva. Tako smo ustanovili društvo štev. 188 S. N. P. J. Izprva nismo napredovali. Slovenci se niso naseljevali v Dawson, Hrvatje so pa imeli svoja društva. Ako smo jih nagovarjali, so rekli, kaj jim hoče "kranjsko društvo," ki je samo za "Kranjce." Danes je drugače. Ko sem bil leta 1923 po opravkih v Dawsonu, sem se udeležil seje. Na svoje veliko veselje sem opazil, da ima društvo prek devetdeset aktivnih članov in nekako toliko v mladinskem oddelku. Med njimi je pa bilo največ Hrvatov. Vprašal sem jih, kako se počutijo v "kranjskem društvu," in odgovorili so mi, da je Slovenska narodna podporna jednota ena izmed najboljših podpornih organizacij, da zapuščajo hrvatska društva in se drže samo slovenskega društva, ker ima več razredov.

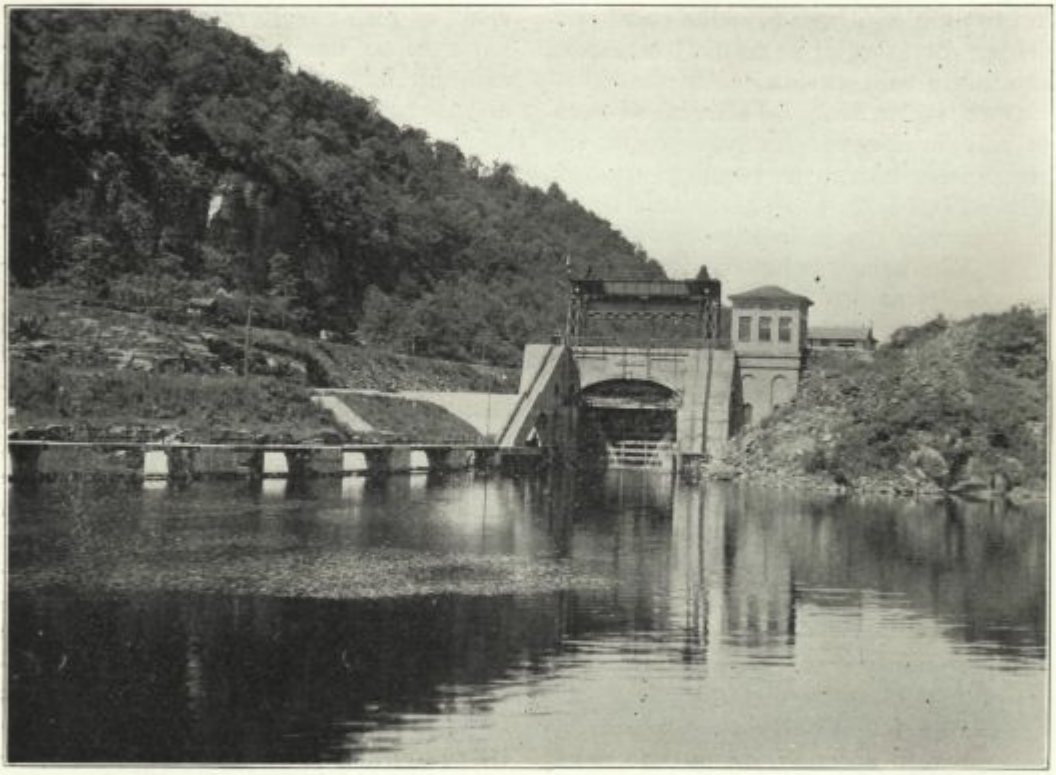
Leta 1915 je Math Božič sprožil v Ratonu idejo, da bi bilo pametno ustanoviti podporno društvo. Pozvali so me telefonično, naj jim pomagam pri ustanovitvi. Z združenimi močmi smo ga ustanovili pod štev. 297 S. N. P. J. Polje za agitacijo je bilo obširno, kajti Jugoslovani so živeli v krajih Sugarite, Gardiner, Brilliant, Van Houten, Koehler, N. Mex., in Morley, Colo.

Društvo je dobro napredovalo tudi v gmotnem oziru. Priredili smo več veselic in piknikov, da si je opomogla društvena blagajna. Ko smo razvili društveno zastavo, so nastale težkoče. Obljubili smo polovico za Rdeči križ, druga polovica je šla za društveno zastavo. Tako smo odračunili Rdečemu križu $209.75. Razvitje zastave se je

vršilo na Delavski praznik in brez cerkvenih ceremonij. Šerif se je obotavljal izdati dovoljenje, ker so imeli rudarji pred enim mesecem svoj piknik na meji držav Nova Mehika in Colorado in se baje stepli. Drugi navajajo kot vzrok, da se je odlašalo z dovoljenjem, ker smo bili tujezemci, in so se Združene države nahajale v vojni.

Leta 1918 smo ustanovili društvo štev. 154 S. D. P. Z., ki je prišlo po

Eksplozij v rudnikih v okraju Colfax je bilo več, odkar so se pričeli naseljevati Jugoslovani. Dve sta bili pri Blasburgu. Znano mi ni, ako so ponesrečili tudi Jugoslovani. Dne 23. oktobra 1913 se je dogodila plinska razstrelba v Dawsonu. Življenje je izgubilo okrog 300 rudarjev, med katerimi je bilo sedem Slovanov. Eden je bil član društva štev. 188 S. N. P. J. Da je obveljala volja kompanije, bi bili skoraj vsi

NAJVIŠJA ZATVORNICA NA SVETU V LITTLE FALLSU, N. Y.

združitveni konvenciji pod okrilje S. N. P. J. Tudi pri ustanovitvi tega društva so se pokazale težkoče. Iz pravil smo morali iztrgati en list, ker je bila na njem tiskana beseda "Union." Te besede se namreč tukaj boje kot strupenega gada.

Društvi štev. 342 in štev. 416 sta bili ustanovljeni v Koehlerju in Van Houtenu.

člani društva štev. 188 ostali v rudniku. Da se to ni zgodilo, gre hvala Joe Haskyju, ki ni dovolil napraviti predora iz rudnika štev. 3 v rudnik štev. 1. Leta 1920 je bila zopet eksplozija na Dawsonu v rudniku štev. 6. Ubitih je bilo sedem rudarjev, med njimi Slovenec Martin Prijatelj. Dne 8. februarja 1922 je bila na Dawsonu tretja eksplozija v rudniku štev. 1. Življenje je izgubilo

122 rudarjev. Med njimi je bilo 17 Slovanov in trije so bili člani S. N. P. J. Ponesrečilo je tudi več poedinih Slovanov pri delu. Njih življenje je bilo darovano na oltarju Mamona.

Odkar so bila ustanovljena podporna društva, se je pričelo širiti tudi zanimanje za rudarsko organizacijo. Lokalna organizacija U. M. W. of A. je bila ustanovljena že trikrat, in sicer v letih 1904, 1914 in 1919. Nikdar ni bilo uspeha, ker premogovniške družbe hitro izvohajo člane organizacije, nakar jih odpuste in njih imena zapišejo v črno knjigo."

Van Houten je majhna rudarska naselbina v okraju Colfax. Slovenska narodna podporna jednota ima tukaj društvo štev. 416 in Ivan Jelačo, član omenjenega društva, poroča:

"V začetku leta 1903, ko je bila stavka v državah Colorado in Nova Mehika, so se pričeli naseljevati Črnogorci v velikem številu. Do balkanske vojne jih je bilo do 250. Nekaj Hrvatov in Slovencev se je naselilo že pred njimi. Prihajali so iz Primorja. Slovenci in Hrvati so vedno dohajali, a bili so v manjšini. Bilo jih je od 20 do 30. Ustanovili so društvo sv. Petra Cetinjskega, ki se je pridružilo N. H. Z. Nekaj let kasneje se je ustanovilo društvo Srbska sloga.

Leta 1920 je bila stavka. Štirinajst dni ni nihče delal. Rudarji so bili brez dobrega voditelja; bili so vpisani v rudarsko unijo, a počasi je vse razpadlo. Hrvatov je bilo šest, trije Slovenci in blizo štirideset Črnogorcev.

Jaz sem se naselil šele leta 1917 in takoj spoznal, da je tukaj mogoče ustanoviti društvo S. N. P. J. Večina jugoslovanskih naselnikov ni pripadala k nobenemu društvu, od Ratona smo pa oddaljeni 22 milj.

Obdržavali smo seje, ne da bi zanje vedela kompanija, kajti S. N. P. J. ni bila dobro zapisana pri njej.

Na prvi seji se je vpisalo sedem članov, nato so pristopili še drugi. Sčasoma je pa društvo naraslo na 23 članov. Političnih organizacij ni tukaj, kulturnih društev pa tudi ne. Poleg društva S. N. P. J. je še srbsko društvo Srbobran.

Kadar delajo vsak dan v rudniku, je zaposlenih do šest sto rudarjev. Zdaj je približno samo 180 rudarjev.

Mesto je precej zdravo, in poleg Jugoslovanov so naseljeni Grki, Italijani in Mehikanci. Naselbina je zelo čista, a prebivalci morajo kupovati vodo. Suša je velika, dežuje le malokdaj. Dvakrat je toča vse pobila na polju, in farmarji so prisiljeni delati v rudniku, da zaslužijo za življenske potrebščine."

Društvo štev. 120 S. N. P. J. je v Gallupu in šteje okrog devetdeset članov v obeh oddelkih. Druge slovenske podporne organizacije nimajo društev v Novi Mehiki.

NEW YORK.

New York spada med trinajst prvotnih držav, ki so ustanovile Združene države. Na severju se razprostira gorovje Adirondacks, čigar najvišji vrh je Mount Marcy, visok 5,344 čevljev. Gorovje je skoraj do vrha zaraščeno z gozdovi.

Odkar so države na zapadu pričele pridelovati žito v veliki množini, so poljedelci omejili produkcijo žita in jo nadomestili s pridelovanjem krme, krompirja in zelenjave. Žito se še prideluje, toda v omejeni meri. Največ pridelajo ovsa, koruze, pšenice, ajde, rži in ječmena. Vrednost pridelanega krompirja je pa sedemkrat večja kot vrednost pridelanega žita. Nadalje pridelujejo še hmelj, tobak in cvetlice za trg. Breskve, grozdje in češplje obrode dobro. Pridelek jabolk je tudi velik.

Poljedelci se pečajo z živinorejo in mlekarstvom. Produkti iz mleka se lahko spravijo v denar v industrijskih mestih, in farmarjem, ki rede zraven tega tudi ovce in prašiče, prinašajo lep dohodek.

V zemeljskih plasteh je trideset rud, ki imajo komercijalno vrednost. Največ se pa pridobiva gline, uporabne za raznovrstne izdelke, potem železne rude, apnenca, cementnega kamna, soli, petroleja, peska in gramoza. Ob reki Hudson so največje opekarne na svetu.

Tovarniška industrija je zelo razvita in raznovrstna.

Transportna sredstva so izvrstna. Velike transkontinentalne železnice imajo na jerseyski strani newyorškega pristana svoje velike kolodvore. Odtu lahko prevažajo blago na vzhodno stran. Vodni kanali vežejo jezero Ontario z Eriejskim kanalom, jezero Champlain pa z rekama Hudson in St. Lawrence. Ob jezeru Erie je veliki pristan Buffalo, kjer zopet prepeljejo blago po kanalu v jezero Ontario.

Newyorški zaliv je najprvi obiskal Verrazzano, florentinski mornar v francoski službi, leta 1524. Naseljevanje se je pričelo šele po letu 1609. Samuel de Champlain je v tem letu poleti odkril jezero, ki nosi njegovo ime. V septembru istega leta je priplul v Newyorški zaliv Henry Hudson, ki je bil v službi Dutch East India kompanije, ko je iskal severnozapadno pot v Indijo. Leto kasneje je že priplula ladija, naložena z raznim blagom, da trži z Indijanci. Holandci so ustanovili trgovsko postajo na otoku Manhattan v letu 1613, leto kasneje pa blizo Albanyja ob reki Hudson. Leta 1623 so se naselili naselniki v Novem Amsterdamu (New Amsterdam) in Albanyju.

Leta 1664 je angleški kralj Karel II. izročil pokrajino, obsegajočo New York, New Jersey, Vermont in del držav Massachusetts, Connecticut in Maine Jorškemu vojvodu, ki je osvojil Novi Amsterdam in ga prekrstil v New York (Novi Jork).

Prvi naseljeniki so veliko pretrpeli pred Indijanci. V vojni med Francijo in Veliko Britanijo so Francozi hujskali Indijance proti naselnikom, v revolucijonarni vojni so pa Britje igrali vlogo Francozov. Posledice tega zadnjega ščuvanja so bili masakri v dolinah rek Mohavk in Schoharie; v teh pokoljih so lojalisti in Indijanci pod vodstvom torija Butlerja uganjali strahovite grozovitosti. Posebno na glasu je pokolje v dolini Cherry. Američani so poslali generala John Sullivana in James Clintona v letu 1779, da maščujeta te moritve. In generala sta zadala indijan-

ski konfederaciji tak udarec, da se ni nikdar več opomogla.

Rokodelci, delavci in farmarji so v revolucijonarni vojni skoraj vsi pripadali k ljudski stranki, t. j. k stranki, ki se je bojevala za neodvisnost Združenih držav. Večina bogatih trgovcev in drugih bogatinov je pa bila lojalna britskemu kralju.

V državljanski vojni je bila država razen mesta New Yorka lojalna Uniji. V mestu so imeli nekateri komercijalni interesi, ki so bili naklonjeni sužnjedržcem, velik vpliv.

čih se narodov. Marsikateri rojak je ostal pozabljen kot Nemec v prvih letih naseljevanja, ker ni bilo tako velikega števila Slovencev, da bi se skupno naseljevali in občevali med sabo v slovenskem jeziku. Za primer naj nam služi ljubljanski inženir Šmalc (Schmalz), ki se je pred več ko petdesetimi leti izselil v Ameriko, a danes menda nihče ne ve, kje je umrl, dasi je bilo znano, da je še l. 1892 živel v Philadelphiji. Šmalc je bil med inženirji pijonirji, ki so gradili ameriške železnice.

DVORANA DRUŠTVA "ZDRUŽENI SLOVENCI", ŠT. 282 S. N. P. J., V LITTLE FALLSU, N. Y.

Kdaj so se pričeli naseljevati Slovenci v tej državi, je težko dognati. O posameznih Slovencih se lahko reče, da so se nastanili v tej državi pred več ko šestdesetimi ali sedemdesetimi leti. Mesto New York je bilo od nekdaj glavni pristan, v katerem so se izkrcavali evropejski naseljenci. Tja so prihajali tudi slovenski izseljeniki in marsikateri Slovenec je, čeprav namenjen v drug kraj, v prvih letih naseljevanja ostal v tej državi in se izgubil v morju naseljujo-

Danes delajo Slovenci v raznih poklicih. Nastavljeni so na bankah, najdemo jih na farmah in kot spretne mehanike v industrijskih podjetjih. Nekateri delajo na morju, drugi v tovarniški industriji. Zaposleni so tudi v potovalnih in drugih pisarnah.

Uradna statistika ceni Slovence v tej državi na osem tisoč. Mogoče jih je več, skoro gotovo pa ne manj. Razkropljeni so po raznih industrijskih središčih. Zato je težko reči, ali je uradna

DRUŠTVO ŠTEV. 282 S. N. P. J. v LITTLE FALLSU, N. Y.

številka pravilna, ali ne. Društvena statistika odpove v tem slučaju, ker je v podpornih društvih organiziran le majhen del newyorških Slovencev. Slovenska narodna podporna jednota šteje v obeh oddelkih več ko šest sto članov. Koliko jih je v drugih podpornih organizacijah, mi ni bilo poročano. In če bi tudi bilo število tistih rojakov znano, bi se še vseeno ne dalo dognati prave številke, ker so nekateri Slovenci člani v dveh ali treh podpornih ustanovah.

Slovenska narodna podporna jednota ima v tej državi sedem društev, med katerimi je štev. 140 v Brooklynu s 135 člani in društvo v Little Fallsu štev. 282 s 139 člani v obeh oddelkih. Druga društva Slovenske narodne podporne jednote so štev. 495 v Buffalu, štev. 393 v East Worcestru, štev. 325 v Gowandi, štev. 56 v New Yorku in štev. 457 v Cooperstownu.

V tej državi ima K. S. K. J. društva štev. 46, 105, 57, 118 in 121, J. S. K. J. pa društva štev. 50, 53, 89 in 90.

V New Yorku se tiska slovenski dnevnik "Glas Naroda". Zdaj izhaja dva in trideseto leto. List je bil v začetku tednik. O njegovih začetnih težkočah, preden je postal dnevnik, mi ni bilo poslanih podatkov.

OHIO.

Ohio je centralno-severna država in meji ob države Michigan, Pennsylvania, Indiana, ob jezero Erie in reko Ohio, ki ju loči od držav West Virginia (Zapadna Virginija) in Kentucky. Ko so dospeli prvi naselniki v pokrajino, ki tvori danes državo Ohio, so v gozdih in na jasah živeli medvedje, volkovi, bizoni, srne, jeleni in druga zverjad. Sekira je izčistila gozdove, in velika divjačina živi danes samo še v spominih. Pokrajina je bila večinoma zaraščena z gozdovi, v katerih je bilo največ trdega lesa.

Država je bogata na plasteh mehkega premoga, petroleju in naravnem plinu. V kamnolomih lomijo apnenec, peščenec, brusilnik in mavec. Premog so odkrili že v letu 1770, toda kopati so ga pričeli šele v letu 1828. Premog kopljejo v 29 okrajih, ali največja premogova produkcija je v okrajih Belmont, Athens, Jefferson, Guernsey, Perry, Hocking Tuscarawas in Jackson.

Največja mesta v državi so Cleveland, Cincinnati, Columbus (glavno mesto), Toledo, Dayton, Youngstown, Akron, Canton, Springfield, Hamilton, Lima in Zanesville. V teh mestih je razvita raznovrstna industrija. Najvažnejše mesto v industriji zavzema produkcija jekla in železa, ki so ju pričeli producirati v Youngstownu že leta 1804. V industrijskih podjetjih izdelujejo parne stroje in kotle, razne tovarniške stroje za obdelovanje železa, jekla in lesa, rudniške stroje, peči, štedilnike, avtomobile in razno orodje. Dobro je razvita mesna industrija, in veliko ljudi je zaposlenih v lončeni, usnjarski, krojaški in čevljarski industriji. Odkar je avtomobil pričel prihajati v modo, se je razvila industrija, ki izdeluje produkte iz kavčuka. V tej državi je doma skoraj vsaka industrija, ker se poleg omenjenih produktov izdelujejo električni stroji in aparati, sveče, razni lesni izdelki, razni produkti iz gline, lesna kaša in papir, v velikih čistilnicah za naravno olje pa čistijo petrolej.

Največ jekla in železa producirajo v Clevelandu, Youngstownu, Steubenvillu, Bellairu, Lorainu in Irontonu. Avtomobile izdelujejo v Clevelandu, registre za gotovino in razne računske stroje v Daytonu, izdelke iz kavčuka pa v Akronu. V East Liverpoolu producirajo lončene izdelke, Toledo je središče za mlinarske produkte, Springfield za poljedelske stroje in orodje, v Cincinnatiju in Columbusu delajo v veliki množini čevlje, v Clevelandu pa žensko obleko.

Ohio je industrijska država, a v nji je razvito tudi poljedelstvo do visoke stopinje. Prideluje se razno žito, sadi tobak, krompir in druge okopavine. Sadjarstvo je razvito in grozdje iz te države je na zelo dobrem glasu. Farmarji se pečajo tudi z živinorejo in mlekarstvom.

Transportne zveze so dobre in trgovina je razvita. Na jugu je naravna pot za transportacijo reka Ohio, na severu pa jezero Erie. Poleg tega sta zgrajena še dva kanala, ki olajšujeta prevažanje blaga na vodi. Država ima dobro razvito železniško omrežje, po katerem prevažata parna in električna sila ljudi in blago.

Belopoltni ljudje so prišli v to pokrajino v prvem desetletju sedemnajstega stoletja. Samo ob jezeru Erie so bili naseljeni Indijanci rodu Erie, ostala pokrajina je pa tvorila veliko lovišče, na katerem niso Indijanci lovili le divjači-

ne, ampak bojevali tudi krvave boje za lovišča, izredno bogata na divjačini. Francozi so trdili, da je pokrajina pod francosko vrhovno oblastjo, Angleži so pa v letu 1701 izjavili, da pripada svet njim, ker so ga jim odstopili Indijanci rodu Iroquois (Ajroke), ker so Caboti (oče in sinovi) odkrili antlantiško obrežje in ker se po poslovnici ozemlje kolonij Virginia, Massachusetts in Connecticut razteza proti zapadu do Pacifičnega oceana. Kljub tej zahtevi je ostala pokrajina pod francosko vrhovno oblastjo do končane francoske in indijanske vojne. Francozi so najprej prepodili Angleže iz pokrajine, in vojna je trajala sedem let. Bivši indijanski

SLOVENSKI FARMAR GEORGE TURK ŽANJE PŠENICO PRI MANTUI, O.

zavezniki Francozov niso bili zadovoljni, da bi prišla pokrajina pod britsko oblast, pa so se dvignili pod vodstvom glavarja Pontiaca. Konec vstaje je bil šele leta 1766, ko se je Pontiac vdal siru William Johnsonu. Leta 1786 je bil ustanovljen Severnozapadni teritorij, v katerega je spadal večji del države Ohio, Indiana, Illinois, Wisconsin in del države Minnesote. V letu 1788 so se pričeli naseljevati trajno naseljeniki iz Massachusettsa. Leta 1802 so bile določene meje sedanji državi Ohio razen one na severju, kjer je bila odmerjena v letu 1836. Država Ohio je bila sprejeta v Unijo dne 19. februarja l. 1803.

V vojni z Veliko Britanijo v letu 1812 so bili Indijanci na strani Britanije.

Država je ostala lojalna Uniji v državljanski vojni in je dala 319,659 mož v severno armado.

V tej državi se je rodilo šest predsednikov Združenih držav in sicer: William Henry Harrison, Rutherford B. Hayes, James A. Garfield, William McKinley, Jr., William Howard Taft in Warren G. Harding.

Slovencev je največ naseljenih v tej državi in Pennsylvaniji. Menda ni industrijskega mesta, da bi ne bilo Slovenca v njem. Največ je med njimi rudarjev in industrijskih delavcev. Dobiti jih je skoraj v vseh industrijah. Nekateri izmed njih so postali industrijski in stavbinski podjetniki, obrtniki, trgovci, bankirji, poljedelci itd.

Slovenci so se pričeli naseljevati v tej državi v prvi polovici predzadnjega desetletja v devetnajstem stoletju. V začetku so opravljali le trda dela, ali sčasoma so se oprijeli drugih poklicov. Godilo se jim je tako kakor drugim narodom, ki so se pričeli izseljevati v Ameriko. Pred uvedenjem prohibicije se je veliko Slovencev ukvarjalo z gostilniško obrtjo, posamezniki so postali trgovci z opojnimi pijačami na debelo. Razpošiljali so vino in žganje tudi v druge države.

Organizirali so se gospodarsko, kulturno in politično v raznih strankah. Zgradili so slovenske domove, od katerih je največji v Clevelandu, in postavljali tudi cerkve. Ustanovili so razna kulturna društva, pevska, dramatična in telovadna, gospodarsko so se organizirali v stavbinskih in podpornih društvih in konzumnih zadrugah. Nekateri so se izšolali in se posvetili akademičnim poklicom.

Po oficijelni statistiki živi v tej državi štirideset tisoč Slovencev. Slovenci, ki dobro poznajo razmere v tej državi,

izjavljajo, da je ocenitev prenizka. Slovenska narodna podporna jednota ima v tej državi več ko šestdeset društev. Razen nje imajo društva še druge centralistične podporne organizacije. Veliko Slovencev je organiziranih v samostojnih podpornih društvih, ki so bila ustanovljena v raznih industrijskih središčih in so le lokalnega pomena.

Društva Slovenske narodne podporne jednote so takole razpostavljena v državi: Akron, štev. 170; Bannock, štev. 439; Barberton, štev. 48 in 73; Bedford, štev. 460; Bellaire, štev. 258; Blaine, štev. 333; Canton, štev. 315; Cleveland, štev. 5, 53, 126, 129, 133, 135, 137, 139, 142, 147, 173, 178, 185, 264, 312, 406, 442, 444 in 447; Conneaut, štev. 237; Duncanwood, štev. 471; Dunglen, štev. 479; East Palestine, štev. 55; Euclid, štev. 158; Fairport Harbor, štev. 355; Garretsville, štev. 294; Girard, štev. 49; Glencoe, štev. 54; Herrick, štev. 496; Lorain, štev. 17; Lowellville, štev. 37; Neffs, štev. 4; Newark, štev. 160; New Philadelphia, štev. 484; Newton Falls, štev. 510; Niles, štev. 481; Noble štev. 450; Mansfield, štev. 238; Massillon, štev. 517; Maynard, štev. 275; Middle Branch, štev. 428; Magadore, štev. 456; Piney Fork, štev. 176; Plum Run, štev. 423; Power Point, štev. 358; Ramsey, štev. 279; Randall, štev. 93; Rittman, štev. 488; Salem, štev. 476; Struthers, štev. 277; Warren, štev. 321; West Park, štev. 257; Wheeling, štev. 13; Wooster, štev. 15 in Youngstown, štev. 153.

Jugoslovanska katoliška jednota ima deset društev, in sicer štev. 6, 37, 41, 44, 71, 103, 108, 127, 132 in 137. K. S. K. J. ima v tej državi društva štev. 23, 25, 61, 63, 85, 101, 110, 111, 146, 150, 162, 169 in 172. Slovenska svobodomiselna podporna zveza ima štirinajst društev in sicer štev. 18, 20, 26, 57, 69, 79, 87, 94, 119, 120, 144, 151, 158, 167 in 181, Z. S. Z. pa društvo štev. 23.

Akron je industrijsko mesto v okraju Summit približno 35 milj južno proti vzhodu. Leži okrog tisoč čevljev nad morjem v lepi okolici, ki privabi vsako leto veliko izletnikov.

Joseph Šiman, član društva štev. 170, poroča:

"To mesto je zrastlo hitro v zadnjih desetletjih kakor mesta drugod, kjer so odkrili zlata ali oljna polja. Tu ni zlata ne petrolejskih vrelcev. So pa velike tovarne, v katerih izdelujejo produkte iz kavčuka.

Leta 1825 so bili v tem kraju naseljeni le štirje farmarji. Tod so se razprostirale velike šume. Sosedje belopoltnikov so bili Indijanci. Prebivalstvo se je hitro množilo, in leta 1836 je bila inkorporirana vas Akron, ki je štela 830 prebivalcev. Leta 1860 se je vas izpremenila v mesto, ki je štelo 23,520 prebivalcev. Bilo je nekaj tovaren za izdelovanje cevi iz gline. Te so privabile naselnike. Mesto se je kljub temu razvijalo počasi. Štelo je 27,601 prebivalca v letu 1890. Goodricheva kompanija, ki je bila inkorporirana leta 1880, je bila prva družba, ki je pričela proizvajati produkte iz kavčuka. V njenem podjetju je delalo okrog sedem sto oseb. Pričela se je razvijati avtomobilska industrija, in organizirale so se druge družbe, kakor Goodyear, Firestone, Miller itd., ter pričele producirati izdelke iz kavčuka. Mesto je seveda rastlo, in dandanes je v njem že dva in dvajset tovaren, v katerih izdelujejo tovrstne produkte.

Mesto je rastlo kar vidno, ker so poleg teh ustanovljala tudi druga podjetja. Leta 1920 je mesto štelo več ko 208,000 prebivalcev. Naseljeni so razni narodi, največ je Američanov. Slovencev je tu malo naseljenih, a še ti so razkropljeni po mestu. Med prvimi slovenskimi naseljeniki pred petnajstimi leti so bili Slatner, V. Zurc, J. Ceglar in drugi. Pozneje so se Slovenci nase-

DRUŠTVO ŠTEV. 48 V BARBERTONU IN NJEGOV MLADINSKI ODDELEK

ljevali poredkoma, in danes je le okrog 22 družin in 20 samcev.

Slovenci večinoma delajo v tovarnah za izdelovanje produktov iz kavčuka, v katerih ni zaslužek slab. Uveden je osemurni delavnik. Delavci se menjajo po enkrat, po dvakrat ali pa trikrat v štiri in dvajsetih urah, pač tako, kot so razmere v industriji.

Na južni strani je mesto Kenmore, ki ga deli kanal od Akrona. Tu je naseljenih toliko Slovencev ko v Akronu. Šest milj proti jugu je Barberton. Iz obeh mest prihajajo Slovenci na delo v Akron, ker je tu zaslužek boljši kakor v domačih tovarnah.

Slovenci so ustanovili leta 1911 društvo štev. 170 S. N. P. J. Pri ustanovitvi je bilo le 11 članov, v prihodnjem letu pa jih je društvo štelo že okrog šestdeset.

Leta 1922 je bilo ustanovljeno moško pevsko društvo "Danica", ki v finančnem oziru dobro napreduje, a ima majhno število pevcev. Rojaki so skoraj vsi naprednega mišljenja, ali dokler se slovenska naselbina ne pomnoži, bodo težkoče za ustanovitev slovenskega doma.

Skoraj polovica rojakov lastuje svoje domove, in skoraj vsaka slovenska družina ima svoj avtomobil. Shajamo se le na društvenih sejah ali na veselicah, na katerih se malo bolje spoznamo med seboj."

V Barbertonu, ki šteje več ko osemnajst tisoč prebivalcev, ima Slovenska narodna podporna jednota društvi štev. 48 in 73, ki dobro napredujeta. Društvo štev. 48 S. N. P. J. je koncem leta 1924 štelo v obeh oddelkih 307 članov. J. S. K. J. ima v Barbertonu društvo štev. 44, a v Kenmoru pa štev. 127. Poleg teh sta še društvi štev. 110 in 111 K. S. K. J. v Barbertonu.

V Barbertonu je velika slovenska naselbina. Napredni element, ki dela na kulturnem, gospodarskem in političnem polju, je v večini.

Bellaire je industrijsko mesto v okraju Belmont in šteje okrog petnajst tisoč prebivalcev. Leži ob reki Ohio in je oddaljeno pet milj od Wheelinga, W. Va. Tukaj je središče za odpošiljanje premoga iz okraja Belmonta. V bližini mesta so plasti železne rude, apnenca in dobre gline. V industrijskih podjetjih proizvajajo jeklo, železo, steklo, galvanizirano in emajlirano posodo, poljsko orodje in peči. Prvi naseljenci so se naselili v letu 1705, a l. 1848 se je naselbina inkorporirala kot vas, l. 1874 pa kot mesto.

Tukaj je društvo štev. 258 S. N. P. J., in Alojzij Pavlinič, član tega društva, poroča:

"Jugoslovani so se pričeli naseljevati v to naselbino pred dobrimi dvajsetimi leti. Po poklicu so bili rudarji, ki so delali v premogovnikih. Prvo slovensko podporno društvo so ustanovili okrog leta 1905 in ga pridružili Slovenski narodni podporni jednoti. Društvo je bilo kasneje razpuščeno zaradi nesposobnosti društvenih odbornikov.

Dne 15. januarja 1918 je bilo ustanovljeno srbsko podporno društvo štev. 27 Srbskega saveza.

Dne 20. februarja 1916 je bilo ustanovljeno društvo štev. 258 Slovenske narodne podporne jednote.

Velika rudarska stavka se je pričela dne 1. aprila l. 1914 in se končala dne 15. maja 1915 s popolno zmago za rudarje, organizirane v U. M. W. A. Prizadetih je bilo okrog pet sto Slovanov v tej stavki.

Dne 2. avgusta l. 1920 se je dogodila plinska razstrelba v rudniku Big Run, ki je last Rail River Coal kompanije. Smrtno sta ponesrečila Juro Višnjič in Štefan Miščevič. Prvi je bil na mestu ubit, drugi pa je trpel strašne muke dvanajst dni, preden je podlegel smrti.

Dne 6. julija 1919 se je utrgal oblak, in potok, ki teče skozi bližnjo naselbino Vegee, je odnašal s sabo vse, kar je bilo na njegovem potu. Odnesel je tri hiše s pohištvom in sedmimi osebami vred, ki so utonile in bile potegnjene iz vode šele prihodnji dan. Povodenj je napravila ogromno škodo Cambria Coal kompaniji. Vdrla je tudi v prodajalno z jestvinami in naredila lastniku Rudolf Tomažiču nad štiri sto dolarjev škode.

Dne 15. avgusta 1915 je bil ustanovljen socialistični klub štev. 151 J. S. Z. in dne 5. aprila 1916 tamburaški zbor "S prosveto k slobodi".

Dne 30. oktobra 1920 se je vršila slavnostna otvoritev Rudarskega templja. Bila je velika manifestacija delovnega ljudstva. Ves promet je bil ustavljen dve uri. V povorki je bilo sedemnajst godb, in z odra so govorili razni govorniki o pomenu slavnosti.

Prvi maj 1922 je tukajšnje delavstvo proslavilo na izredno sijajen način. V povorki je korakalo več ko tri tisoč delavcev, in nosili so več ko sto praporcev z raznimi napisi.

Jugoslovani delajo večinoma v premogovnikih."

Cleveland je največje mesto v državi in šteje po zadnjem ljudskem štetju 796,841 prebivalcev. Leži v okraju Cuyahoga, ob reki istega imena in ob jezeru Erie. Mesto ima lepe parke in je znano v ljudski govorici kot "Gozdno mesto" (Forest City).

Mesto se je hitro razvilo kot industrijsko in trgovsko središče, ker leži na važnem mestu med železnorudniškim okrajem ob jezeru Superior in oljnimi pa premogovnimi polji v državah Ohio in Pennsylvania. Cleveland je menda največji trg za železno rudo na svetu. Vsako leto dospo v Cleveland in se zopet odpeljejo iz njega ogromne množine premoga in železne rude. Skoraj nikjer na svetu se ne proda in razpošlje toliko rib iz rek, potokov in jezer kot v Clevelandu. Cvete pa tudi trgovina z žitom in lesom. Tovarniška industrija je na zelo visoki stopnji, in izdelujejo se skoraj vsi tovarniški produkti, kar jih prihaja na trg. Med glavne produkte

spadajo jeklo, železo, mostovi, raznovrstni stroji, parni kotli, železniški vozovi, poljedelsko orodje, čevlji, obleka, avtomobili, kočije, vozovi, daljnogledi, izdelki iz usnja itd.

Trgovska postaja je bila ustanovljena ob ustju reke Cuyahoga v letu 1786, ampak naselbina je postala trajna šele v letu 1796, ko je Moses Cleaveland kot agent Connecticut Land kompanije, ki je leto preje kupila od države Connecticut velik del pokrajine Western Reserve, izmeril pokrajino kot mesto. Naselbina se je zelo počasi razvijala, dokler ni bil odprt Ohijski kanal do Akrona v letu 1827. Tedaj so pričeli izboljševati pristan, in do leta 1832. je bil kanal odprt do reke Ohio. Na ta način je Cleveland dobil zvezo z notranjostjo ohajske države. In ko so odkrili ob jezeru Superior železno rudo, je Cleveland postal po svoji naravni legi pristan za železno rudo in premog. Od l. 1850 do l. 1860 so zgradili železnice, ki so povečale trgovsko važnost Clevelanda. V tem mestu je bila 1899 velika železniška stavka. Ali strli so jo z brutalnimi sredstvi, vendar pa so bile krivice, zaradi katerih so železničarji zastavkali, odpravljene. Velika stavka cestnoželezniških uslužbencev je bila v letu 1908, a je bila za uslužbence brezuspešna.

Slovenska naselbina v tem mestu je največja slovenska naselbina v Združenih državah. Slovenci so zastopani v vseh poklicih od navadnega delavca do bankirja, največ je seveda delavcev. Slovenci so organizirani gospodarsko, strokovno, politično in kulturno. Najmočneje so organizirani gospodarsko, in sicer v podpornih društvih, od katerih so nekatera samostojna, a druga pa pripadajo k raznim podpornim organizacijam in zvezam. Vrhtega imajo pa še svojo centralizirano lokalno podporno organizacijo. Imajo tudi svojo faro, o kateri ni bilo poslanih podatkov. Politično pripadajo k raznim strankam ter imajo svoje politične organizacije. Tudi kulturno so najbolje organizirani v Clevelandu. Imajo dramatična, pevska

SLOVENSKI DOM V CLEVELANDU, O.

in telovadna društva, čitalnico itd. Slovenci so bili izvoljeni in imenovani tudi v politične urade.

Če pride Slovenec iz tuje naselbine na cesto St. Clair vzhodno od Pet in petdesete ulice, nekdanje Wilsonove avenuje, se mu zdi, da je v starem kraju. Od vseh strani mu udarja na uho slovenska govorica, na trgovinah pa čita sem in tje poleg angleških tudi slovenske napise. Na tej cesti je tekla zibel slovenski naselbini, ko so se nekako pred štiridesetimi leti pričeli stalno naseljevati prvi Slovenci v Clevelandu.

Težko je oceniti pravilno, koliko Slovencev živi v Clevelandu. Nekateri jih cenijo na pet in dvajset tisoč brez onih v okolici. Pred pragom Clevelanda je velika naselbina v Collinwoodu, ki pa spada sedaj pod clevelandsko mestno upravo. V Collinwoodu pa živi okoli sedem do osem tisoč Slovencev. Tako je lahko ceniti Slovence v Clevelandu na dva in trideset tisoč. Nato sledita naselbini Nottingham in Euclid, v katerih zopet žive Slovenci in lastujejo svoje domove.

V Clevelandu ima samo Slovenska narodna podporna jednota devetnajst društev in sicer štev. 5, 53, 126, 129, 133, 135, 137, 139, 142, 147, 173, 178, 185, 264, 312, 406, 442, 444 in 477. To dokazuje, da je bilo v Clevelandu zanimanje za Slovensko narodno podporno jednoto takoj po ustanovitvi veliko, in da je med njimi ustanovno društvo Slovenske narodne podporne jednote štev. 5. Razen društev S. N. P. J. so podružnice štev. 25, 63, 146, 150, 162 in 169 K. S. K. J., štev. 20, 26, 87, 120 in 144, S. S. P. Z., štev. 37, 71, 103 in 137 J. S. K. J. in društvo štev. 23 Zapadne slovanske zveze. V Clevelandu ima sedež centralistično organizirana podporna organizacija Slovenska dobrodelna zveza, ki ima okrog štiri in dvajset podružnic. Podatkov o zgodovini te organizacije ni bilo poslanih. Oficijelno poročilo trgovskega departmenta države Ohio — Ohio Insurance Report, Life, Fraternal, Business of 1921, 1922 — pravi na strani 221, da so bili dne 31. decembra l. 1921 zavarovani 2,503 člani za posmrtnino. Poročilo dalje pove, da posojuje organizacija denar na nepremično posest kot vknjiženo posojilo (mortgage loan on real estate). Tajnikovo poročilo, priobčeno v "Ameriški Domovini" dne 10. oktobra 1923, pravi, da izplačuje organizacija poleg posmrtnine še bolniško, porodniško odškodninsko in operacijsko podporo.

V Clevelandu je postavljen največji slovenski narodni dom v Ameriki in je last ondotnih slovenskih podpornih, političnih in kulturnih društev. Poslopje z opremo vred stane več ko tri sto tisoč dolarjev.

Največje naseljevanje Slovencev je bilo od l. 1898 do 1910. Točenje opojnih pijač je bilo takrat še dovoljeno. Slovenskih gostiln je bilo veliko. Industrija se je razvijala dobro in potrebovala je pridnih rok. To je vabilo slovenske naseljence v Cleveland.

Gostilničarji so imeli na hrani in stanovanju po več samcev. Gospodinje niso mogle opraviti vsega dela in potrebovale so služkinje. Nekateri gostilničarji so pošiljali dekletom v starem kraju denar za potovanje v Ameriko. Dekle, ki je na ta način prišla v Ameriko, je morala najprvo odslužiti vozni listek. Nekatere so ostale in delale direktno pri gostilničarjih, dokler niso plačale voznega listka; druge so delale v tovarnah in so morale zvečer pomagati gospodinjam pri delu. Ob sobotah je bil navadno ples. Godec je vlekel hreščečo harmoniko, dekleta so pa plesala z gosti. Ob nedeljah so bile gostilne zaprte.

Podatki, ki so jih poslali nekateri rojaki o podpornih, političnih in kulturnih društvih, nam podajajo sliko, koliko dela in truda je bilo treba, da se je slovenska naselbina razvila na sedanjo stopnjo.

A. Bogataj, član društva 5, S. N. P. J., ki je po številu članstva najmočnejše društvo v tej jednoti, štelo je namreč 770 članov 31. decembra 1923 — piše med drugim tudi tole:

"Ustanovni shod društva "Naprej" štev. 5 S. N. P. J. se je vršil 20. marca 1904. Sklical ga je Jože Zavertnik, ki je bil izvoljen predsednikom shoda. Nagovoril je zborovalce s sledečimi besedami: "Za ustanovitev novega društva je vzrok dosti očiten. Pri sedaj obstoječih društvih so take omejitve, da svobodomiselni delavec nima kam pristopiti, ako hoče ostati zvest svobodomiselnim in enakopravnim principom." Društvu so dali ime 'Slovensko podporno društvo Naprej v Clevelandu Ohio.' V provizorični odbor so bili izvoljeni: Predsednik Jože Zavertnik, tajnik Anton Benedikt, blagajnik Jože Žele, nadzorniki Joseph Ludviger, John Meden in Frank Černe. Tajniku je bilo naročeno takoj stopiti v pismeno zvezo z začasnim odborom snujoče se Slovenske narodne podporne jednote v Chicagu glede pravil, ki naj bodo enaka za vsa društva, priglašena k novi jednoti.

Na prvi seji, ki se je vršila dne 27. marca, je prišlo na dnevni red vprašanje, ako se pošlje delegat na zborovanje Slovenske narodne podporne jednote, sklicano za dan 6. aprila v Chicago. Finančna sredstva za kritje troškov delegata so bila pičla, in člani so sklenili pooblastiti Joseph Dularja v Chicagu, da zastopa društvo. Tajniku je bilo naročeno dobiti kopijo pravil, sestavljenih na konvenciji, in zapisnik o razpravah na nji. Sprejet je bil predlog, da plača vsak član takoj po 25 centov za kritje tekočih stroškov in nabavo poslovnih knjig.

Na seji 1. maja so bila sprejeta pravila, sestavljena in sprejeta na ustanovni konvenciji S. N. P. J. Prečitana so bila imena članov, ki jih je bilo osem in dvajset. V stalni odbor so bili izvoljeni: Predsednik Jože Zavertnik, namestnik Frank Radek, tajnik Anton Benedikt, blagajnik Jože Žele, nadzornika John Meden in Frank Černe. Za vstop so se priglasili štirje novi člani. Kot zdravnik se je določil dr. L. Kores, da jih preišče. Redne seje so se določile na vsako prvo nedeljo v mesecu v prostorih brata John Medena na 285 Wilson Ave. Na seji 5. junija je bil izvoljen predsednikom Frank Radek, ker je prejšnji predsednik odpotoval v Chicago, podpredsednikom pa Frank Rus. Sklenjeno je bilo, da vsak član vplača po dolarju za ustanovni sklad jednote, 25 centov vpisnine in 50 centov za kritje društvenih stroškov. Poleg tega je bilo tudi zaključeno, da mora plačati 25 centov globe vsak član, ki se brez tehtnega vzroka ne udeleži redne mesečne seje.

Na seji 10. julija je društvo štelo samo še 15 članov, ki so poravnali vse obveznosti. Ti so vsi vplačali po 25 centov za pokritje pogrebnih stroškov rojaka, ki je pristopil k društvu Bratstvo, štev. 4 S. N. P. J., v Steelu, O., malo preje, preden se je smrtno ponesrečil.

Na seji 23. oktobra je odstopil društveni tajnik, ker ga je gl. urad kritiziral, blagajnik je pa bil suspendiran, ker je zaostal z asesmentom za dva meseca. Frank Rus je prevzel tajništvo. V zapisnike ni drugega vknjižil kot vplačila asesmentov, ki so znesli od $14 do $25 mesečno. V tem času je predsedoval Frank Černe. Od meseca septembra 1905 do meseca oktobra 1906 ni nič zapisanega v zapisniku, kar znači, da je bilo društvo nekako mrtvo v delu. V oktobru 1906 je prevzel tajništvo Jože Kalan in knjige dobro uredil. Ob njegovem nastopu je društvo štelo 29 članov, trije novi so pristopili. V novembru tega leta je pristopilo enajst novih članov. Na tej seji je društvo sklenilo prirediti veselico na pustno soboto v prid društveni blagajni. V veselični odbor so bili izvoljeni poleg Kalana in Černeta sami novi člani. Čisti dobiček veselice je znašal $101.95. V marcu prihod-

DRUŠTVO ŠTEV. 5 S. N. P. J. V CLEVELANDU, O.

njega leta je pristopilo zopet sedem novih članov. Društvo je sklenilo kupiti zastavo, ki jo je razvilo 30. maja v Lake Side Parku. Zastava je stala $175, čisti dobiček slavnostnega razvitja zastave in z njim združene veselice je pa znašal $133.22. Koncem leta 1907 je društvo štelo 147 članov. V aprilu 1908 je Kalan odložil tajništvo, ki ga je prevzel Jacob Hočevar. Ob času Klobučarjeve afere se je društvo zelo zanimalo za stvar in zahtevalo izredno konvencijo. Od leta 1906 je društvo napredovalo v vseh ozirih. V juniju leta 1910 je društvo sklenilo ustanoviti žensko društvo. V ta namen je dovolilo iz svoje blagajne $20 za nove knjige in druge potrebščine. Žensko društvo je prejelo ime "Napredne Slovenke" in štev. 137 S. N. P. J. Pet članic našega društva je prestopilo k ženskemu društvu, večina pa ni hotela pustiti svojega starega društva. Do leta 1910 je društvo priredilo po dve veselici letno. Čisti prebitek se je uporabil za kritje raznih društvenih stroškov, darove na razne prošnje, katerim se je društvo vedno rado odzvalo, vsled česar je moralo naložiti stalno mesečno naklado po deset centov na člana. Ves čas od l. 1908 do l. 1911 je bil zapisnikar Frank Peterca, ki je v oktobru leta 1911 tako nesrečno prišel pri delu z roko v stroj, da mu jo je strlo do rame. Odrezati so mu morali roko pri rami, in ko je okreval, je odpotoval v stari kraj.

V letu 1912 so bili napravljeni poizkusi, da bi si Slovenci napravili svoje pokopališče, ki bi naj bilo prosto cerkvenega vpliva. Uspeha ni bilo. Ko je v letu 1914 društvo pokopavalo svojega člana, ni župnik dovolil, da nesejo zastavo v cerkev, ker ni bila blagoslovljena. Zahteval je, da naj zastava ostane pod zvonikom. Pogrebci, ki so bili člani, so se lepo zahvalili tudi za zvonikovo streho. Na prvi seji po tem dogodku je društvo sklenilo, da je za civilni pogreb, ako pa sorodniki sklenejo, da svojega sorodnika in člana našega društva pokopljejo cerkveno, ga društveni člani neso v cerkev, nakar se pridružijo zastavi, ki čaka zunaj cerkve, dokler ni ceremonija končana. Po končani ceremoniji gredo ponj v cerkev in ga spremijo na pokopališče.

V pričetku leta 1914 je društvo pričelo z gibanjem za družabni ali društveni dom. Pozvalo je društva in posameznike na sestanek. Udeležba je bila povoljna. Na sestanku se je zaključilo, da društva izvolijo po dva zastopnika, ki so pri volji delati za dom. Konvencija se je vršila v maju 1914. V odbor so prišli ljudje, ki so se šteli, da imajo nekaj pod palcem. Bili so ljudje kot Pirc, nekaj trgovcev in nekaj mož brez trdne volje. V odbor je bilo baje izvoljenih petnajst mož, ki je neki imel nalogo izdelati vse potrebno za inkorporacijo. Sklenilo se je, da društva kupijo po pet delnic po deset dolarjev, ki hočejo biti ustanovni člani, posamezni ustanovni člani pa morajo kupiti po eno delnico. Ta odbor je zboroval dvakrat in je baje prišel do zaključka, da čas za gradnjo doma še ni zrel, in da je treba še čakati.

V januarju 1915 je društvo zopet sprožilo gibanje za Narodni dom. Izvolilo je odbor iz petih članov, ki je imel nalogo in jo tudi izvršil, da se gibanje za dom spravi v tek. Zdaj si ni upal nihče več odprto ovirati tega gibanja. Društvo je naložilo po deset centov mesečno na člana posebnega asesmenta za nakup delnic S. N. D., ki se stalno plačuje in je prinesel že približno za $7,000 delnic. Posamezni člani so po pretežni večini tudi delničarji.

V oktobru se je društvo "Naprej" prvo zavzelo za ustanovitev podružnice Slovenskega republikanskega združenja. Dovolilo je v ta namen $15, da so se pokrili prvi stroški.

Društvo "Naprej" je bilo vedno gonilna sila pri vsakem naprednem gibanju. Tako je bilo pred ustanovitvijo so-

cialističnega kluba in po njegovi ustanovitvi, kajti člani tega kluba štev. 27 so tudi večinoma udje "Napreja". Našemu društvu sta sledili vedno društvi "Lunder Adamič" in "Delavec". Kmalu je bila premagana tudi Pirčeva stranka pri Makabejcih.

Pa društvo je bilo radodarno, vedno se je oziralo na prošnje posameznikov, tudi Konda je dobil v viharnih časih $50 iz društvene blagajne. Ob času rudarske stavke v Westmorelandu je bil naložen poseben mesečni asesment na člane. Organiziral se je odbor, ki je od hiše do hiše pobiral prispevke za stavkarje. Tako se je nabralo precej stotakov. Ni bilo skoraj seje, da ni društvo prispevalo po deset dolarjev. To je množilo izdatke. Društvo je pričelo z mesečno naklado desetih centov, povečalo jo je za pet centov in potem še za deset za S. N. D. Kakih osem let plačujejo člani po pet in dvajset centov izrednega prispevka, ne da bi se temu upirali.

Akoravno človek ni mlad ali fanatičen, vseeno je ponosen, da je skozi več let član "Napreja". Harmonija je vladala na sejah, akoravno so bile včasih debate ostre. Tolerantnost je vedno prevladovala, četudi je prišlo do kakega majhnega prepirčka, ki so ga posamezniki zanesli na sejo, ker se ni tako prerekanje nikdar poznalo v celoti.

Od leta 1910 je društvo vedno naročilo do pet sto iztisov Proletarčeve majniške izdaje. V kolikor se spominjam, ni bila socialistom nobena prošnja odbita.

Ako bi hotel opisati delo vseh aktivnejših članov, bi vzelo preveč prostora. Černe je bil od ustanovitve društva do leta 1921 vedno v različnih uradih. Ako zapišem petdeset imen, bom petdesetim drugim naredil krivico, če jih ne omenim. Vsakih par let se lahko opazi, da se aktivnejši člani menjajo. Majhne neprilike so bile samo s kakimi tremi tajniki, a poravnalo se je vse lepo in v redu. O društvu samem pa rečem, da je vedno storilo svojo dolžnost, kot jo določajo pravila naše S. N. P. J."

John Gabrenja, tajnik in blagajnik društva štev. 126 S. N. P. J., poroča:

Med zavednim slovenskim ljudstvom se je razširila misel, da je treba ustanoviti še eno društvo in ga pridružiti S. N. P. J. Ustanovni shod se je vršil dne 13. februarja 1910 v dvorani Frank Korčeta. Ustanovni člani so: Ignac Spetič, Ferdinand Koblar, Frank Lenče, Joe Globočnik, Frank Ivec, Ferdinand Gorenčič, Frank Jesenovec, Frank Kužnik, Anton Krivec, Ivan Gabrenja, Anton Antončič, Joe Debevc, Ivan Dejak, Ivan Marold, Frank Žele, Mike Lah, Frank Ježek, Frank Hudovernik, Joe Petek, Ivan Mostečnik in dr. J. M. Seliškar. Ustanovniki so določili društvu ime "Primož Trubar", da tako ostane proslavljeno ime velikega slovenskega reformatorja.

Na prvem sestanku je bil izvoljen začasni odbor, v katerega sta bila izvoljena kot predsednik Ivan Marold in kot zapisnikar Frank Hudovernik. Na prvi redni mesečni seji so bili izvoljeni v redni društveni odbor: Predsednik Frank Žele, podpredsednik Ignac Špetič, tajnik Hudovernik, blagajnik Ferdinand Koblar, zapisnikar Joe Globočnik. Društvenim nadzornikom so bili izvoljeni Ivan Mostečnik, Ivan Gabrenja in Mike Lah. Društvo je dobro napredovalo v številu članov in v financah. Smrtna kosa je pobrala društvenega predsednika Frank Želeta že 14. februarja 1911, ravno ob obletnici društva. Udeležba pri njegovem pogrebu je bila ogromna. Ta napredek v društvu je še nekaj časa trajal, dokler niso zanesle nekatere osebe vanj spora, ki je sicer začasno ustavil napredek pri društvu, trajno ga pa ni mogel, ker je društvo kmalu zopet napravilo red in mir. Od tega časa društvo dobro napreduje."

Društvo štev. 126 je imelo koncem leta 1923 sto sedem in sedemdeset čla-

nov v oddelku za odrasle in pet in šestdeset v mladinskem oddelku.

Mary Bajt, tajnica društva štev. 137 S. N. P. J., poroča med drugim:

Dne 14. julija 1910 se je zbralo število Slovenk, med njimi nekaj moških, ob osmih zvečer, da se ustanovi žensko društvo, ki nosi ime "Napredne Slovenke", štev. 137 S. N. P. J. Predloženih je bilo več imen. Ustanovnega shoda se je udeležil Frank Černe, takratni predsednik društva štev. 5 S. N. P. J.; otvoril je zborovanje in v kratkem govoru razložil namen shoda. O pomenu shoda je govoril tudi Frank Žele, ki že počiva v grobu. V začasni odbor so bile izvoljene: Predsednica Frances Laushe, podpredsednica Franja Černe, tajnica Zofka Vilhar, omožena Birk, blagajnica F. Hudovernik, zapisnikarica Ana Svete, omožena Eršte.

Članice drugih društev S. N. P. J., ki so ob ustanovitvi prestopile k novemu društvu, so bile: Ana Svete (Eršte), F. Laushe, F. Meden, An. Misič, Albina Hočevar, Karmela Korče, J. Vehovec, Mary Skok, I. Avgustinčič, M. Geren, Ant. Zaletel, M. Bajc in M. Znidaršič. Nove članice so bile: Antonija Skorjanc, M. Znidaršič, A. Suske, Iv. Semich, Franja Hudovernik, A. Kalinger, J. Demšar, J. Jereb, Ivana Smole, I. Martinčič, St. Vencelj, F. Logar, Zofka Vilhar (Birk), M. Majzel, N. Zalokar, F. Rotar, J. Meznaršič, F. Černe in I. Vencelj.

Druga seja se je vršila 11. avgusta. Na tej je bil izvoljen stalni odbor: Predsednica F. Laushe, podpredsednica F. Černe, tajnica F. Hudovernik, zapisnikarica Ana Svete in blagajnica I. Semich. V nadzorni odbor so bile izvoljene A. Skorjanc, A. Zaletel in Št. Vencelj. Za zastopnico je bila izvoljena Nežika Zalokar, za vratarico I. Smole in za rediteljico F. Logar.

F. Žele je dne 15. oktobra podaril društvu kladivo, ki še danes služi na vseh sejah.

Dne 11. maja 1913 je društvo razvilo svojo zastavo. Kumovala sta ji sestra Vehovec in g. Joseph Birk. Pri slavnosti so pomagali člani drugih društev, posebno pa društva štev. 126 S. N. P. J., Joe Žele je pa dal društvu svoj avtomobil brezplačno na razpolago.

Sedaj šteje društvo 215 članic in lastuje za 2,260 dolarjev delnic S. N. D."

John Breščak, predsednik društva štev. 178 S. N. P. J., poroča:

"Veliko je bilo treba dela in truda, da se je zbralo nekaj zavednih primorskih Slovencev in ustanovilo društvo "Jadranska Vila", štev. 178 S. N. P. J., dne 11. februarja 1912. Prva seja se je vršila dne 19. marca 1912. Po ustanovitvi društva so društveni odborniki pridno agitirali, da bi društvo kmalu štelo sto članov. Agitacija ni bila zaman, kajti še v tistem letu je društvo štelo do petdeset članov. Prišli so burni časi, in v Clevelandu se je nekaj kovalo. Resnici na ljubo bodi povedano, zaključki bi izpadli drugače, in društvo bi se bilo razpršilo, če bi ne bilo pri društvu nekaj zavednih bratov. Člani so večinoma prišli šele iz starega kraja, razmere jim niso bile znane. Društvo je napredovalo na devetdeset članov, koncem leta jih je štelo okrog šestdeset. Temu so seveda krive največ razmere. Ampak prišli bodo boljši časi, in društvo bo zopet napredovalo."

Zanimivi so podatki, ki jih je poslal D. Blumel, član društva štev. 26 S. S. P. Z., štev. 53 S. N. P. J. in drugih društev, ker podajajo sliko ne le o podpornih društvih, ampak tudi o političnih, verskih in kulturnih zadevah v Collinwoodu, ki tvori danes del Clevelanda. Blumel pravi:

"Dne 25. marca 1906 sem se preselil iz Clevelanda v Collinwood, ki je bil takrat samostojno mesto. Kakih 300 čevljev dolg most, pod katerim teče proga New York Central železnice, deli mesto tako, da je na obeh straneh ob jezer-

DRUŠTVO ŠTEV. 135 S. N. P. J. V CLEVELANDU, O.

skem obrežju. Naselil sem se na prvo stran. Tukaj je bilo naseljenih že veliko Slovencev. Delavske zavednosti ali vzbuje ni bilo. Cerkve ni bilo in za veroučitelja so imeli nekega rev. J. Pakiža. K maši so hodili v neko dvorano. Bilo je nekaj agitacije, da se postavi cerkev. V tem sem se jaz preselil na drugo stran, čez most. Tukaj je Lake Shore kompanija zgradila petdeset novih hiš. Bile so na prodaj od $1,500 do $2,000. Kdor je dal petdeset dolarjev na hišo, jo je lahko kupil, drugo je plačeval v mesečnih obrokih. Naselili so se večinoma sami Slovenci iz Clevelanda in iz starega kraja. Mešanih Jugoslovanov ni bilo. Slovenci so se bojevali med sabo, na kateri strani mosta postavijo cerkev. Zmagala je prva stran. Na drugi strani so rekli: 'Čez most ne bomo hodili k maši'. Postavili so svojo cerkev. In tako je zrastla na vsaki strani po ena slovenska cerkev. Na drugi strani so rekli: 'Imeli bomo svobodno cerkev.' Razumeli niso dobro, kaj beseda svoboda pomeni. Prišel je neki rev. J. Tihi, rodom Poljak. Svoječasno je bil rimskokatoliški duhoven. Začel je na svoje. Krstil in birmal je otroke, bral mašo, sploh je delal vse, kar spada pod to področje. To ni trpelo dolgo. Rimskokatoliški učitelji so to videli in rekli rojakom, da ti krsti in birme niso dobri. To je sama goljufija, so pripovedovali. To je bil povod, da so rojaki pričeli opuščati svobodo, drug gospod je pa hodil zvečer po slovenskih hišah in prekrščeval otroke — v pravo rimsko vero. Rev. Tihi je spoznal, da 'biznis' ne gre in da mu rimski katoličani mešajo štreno, pa je kasneje dobil službo pri avstrijskem konzulu. Cerkveni odbor ni miroval. Bal se je stroškov. Dobili so še enega slovenskega duhovna, nato je bilo vse pri kraju. Lokalni list "Clevelandska Amerika", Pirčeva lastnina, je priobčil dopis o tem gospodu, in cerkev je ostala prazna.

Dne 11. novembra 1906 smo ustanovili društvo "V boj!", štev. 53 S. N. P. J., z dvanajstimi člani. Prišli so rojaki iz Clevelanda in se naselili tukaj. Ako sem vprašal rojaka, če je član podpornega društva, sem prejel odgovor: 'Da, sem pri društvu "Srca Jezusovega" ali "sv. Jožefa — sv. Janeza Krstnika" ali pri društvu Slovenija. Ampak k vašemu društvu ne grem, ker je brezversko.' Kljub temu smo napredovali sicer počasi, toda trajno.

Cerkev je bila ob tem času prazna, in otroci so počasi pobili vse šipe v oknih. Na prvi strani je pa rimskokatoliška cerkev vedno obratovala in obratuje še danes, na nasprotni strani pa izdelujejo v nji "Coco-Cola" (nekakšna neopojna pijača). Na prvi strani so bili razni veroučitelji. Rev. J. Smrekar je bil naroden. Ob neki priliki se je izrazil, da je boljši socialist od onih v Chicagu. Cvenka ni imel, vse je zapil. Ljudje so ga spoštovali. Umrl je na fari v starosti petdesetih let. Zapustil je sestro kuharico v letih in v revščini. Za tem je prišel mlad gospod po imenu J. Hribar. Ta je imel avtomobil. Peljal se je z njim podučevat otroke za birmo v Nettingham. S sabo je imel svojo 18-letno sestro. Vozila sta čez križišče New York Central železnice, ko je pridrdral brzovlak, ki je ubil oba na mestu in avtomobil zdrobil na kose. Za njim je prišel J. Škur, beneški Slovenec. Tega so tudi odklonili. Ko je bila stavka pri New York Central železnici, je rekel na prižnici: "Delavci držite skupaj, zmaga je na vaši strani." Sedaj pa pase izgubljene duše Vitus Hribar, ki so ga v Clevelandu preganjale njegove ovčice tri leta.

Vrniti se moram zopet nazaj. Leta 1909 smo ustanovili društvo "Lev Nikolaj Tolstoj", štev. 26 S. S. P. Z. Društvo smo ustanovili iz potrebe. En dolar dnevne bolniške podpore ni zadostoval, za več bolniške podpore se pa nismo mogli zavarovati v tedanjem času pri Slovenski narodni podporni jednoti. K drugim društvom pa nismo hoteli pristopiti.

Ustanovili smo tudi socialistični klub. Večkrat smo ga tudi prenovili. Danes tukaj, jutri tam, kamor nas je kateri boljši govornik zavlekel. Ustavili smo se pri Jugoslovanski socialistični zvezi, in klub je prejel štev. 49. Klub je napredoval. Imeli smo zastavo, katero smo slavnostno razvili v Kunčičevi dvorani. Vsako leto smo korakali v povorki na prvega maja na središče Clevelanda. Leta 1919 je bila izredno velika udeležba pri majniški slavnosti. Takrat so delavce pričakovali policaji na konjih. Razbili so nam zastavo, tudi zastavonoša jih je dobil po glavi. Naša zastava je obležala na bojni fronti.

Kar naenkrat smo pa prejeli iz glavnega stana J. S. Z. obvestilo, da ne pripadamo več k ameriški socialistični stranki. Mi smo smatrali to, da smo postali narodni socialisti. Prišel je razkol. 'Mi hočemo spadati k ameriški stranki,' je bila parola. Večina je bila, da odstopimo in pristopili smo k centrali v Clevelandu. Imeli smo svojo čitalnico, tamburaški odsek. Prišli so pa policaji in so nam sežgali vse časopise, knjige, sploh vse, kar smo imeli. Odbornike so aretirali, organizatorja John Zupanca so obdržali ves teden v zaporu, ker ni bil državljan.

Danes šteje društvo štev. 53 S. N. P. J. več ko 300 članov, društvo štev. 26 S. S. P. Z. pa 100 članov. Imamo pevsko društvo 'Jadran' in svojo godbo "Triglav."

Drugo največje društvo S. N. P. J. v Clevelandu je društvo štev. 142, ki je štelo dne 31. decembra 1923 v obeh oddelkih 747 članov.

O razvoju društva štev. 20 S. S. P. Z. podaja zanimive podatke A. Grobolšek, član tega društva, ki je menda največje društvo te podporne organizacije v Clevelandu. On pripoveduje, kako so vesti o tragediji, ki se je odigrala dne 20. septembra l. 1908 v Ljubljani in v kateri je avstrijska soldateska ustrelila 16-letnega Ivana Adamiča pa 20-letnega Rudolf Lundra, ko so se vršile demonstracije zaradi napada nemškutarjev na slovenske goste v Ptuju, učinkovale na slovensko ljudstvo.

Poročevalec nadaljuje po tem uvodu takole: "Tudi v Clevelandu so se zbrali možje in mladeniči, da dajo duška svojim čutom in ohranijo v trajnem spominu dne 20. septembra l. 1908 padli žrtvi Ivan Adamiča in Rudolf Lundra. Pomembni dan za člane društva "Lunder-Adamič" je bil 25. december 1908.

Jakob Hočevar, takrat predsednik Slovenskega potovalnega dramatičnega društva, je sklical sejo na Božič 1908. V svojem govoru je opisal pristranost avstrijske vlade, ožigosal nemškutarje, petoliznike, in pozval navzoče, naj vstanejo raz sedežev za pet minut v znak sožalja padlima žrtvama Lundru in Adamiču. Na tem zborovanju je Slovensko potovalno dramatično društvo izpremenilo svoje ime v "Slovensko dramatično društvo Lunder-Adamič."

Slovenska dramatika ni bila takrat tako razvita, da bi bilo pričakovati materijalnih uspehov, in tako so člani na seji v oktobru 1909 po nagovoru predsednika Jakob Hočevarja, v katerem je razložil, da društvo lahko goji dramatiko, poleg tega je pa še podporno, sklenili, da se predsednikov nasvet izvrši in preskrbe potrebne listine iz glavnega urada S. S. P. Z. Na seji dne 7. novembra je Jakob Hočevar poročal, da je društvo sprejeto v S. S. P. Z., in v odbor so bili izvoljeni: Predsednik Hočevar, podpredsednik Rudolf Perdan, tajnik Jernej Urbas, blagajnik Valentin Kandoni, zapisnikar Frank Česen in igrovodja J. Hočevar. Društvo je štelo 10 članov.

V prihodnjem letu je društvo priredilo sledeče igre: Bucek v strahu, Moč uniforme, Tihotapec, Brat Sokol in Napoleonova vojska v Novem mestu. Društvo je štelo koncem leta 1910 sedem in štirideset članov.

V letu 1911 je društvo priredilo igre "Mutasti muzikant", "V Ljubljano jo dajmo" in "Učenjak". Članstvo se je pomnožilo v tem letu na devet in sedemdeset.

V naslednjem letu je društvo pod vodstvom Avgusta Grobolška spravilo na oder igre "Hči mestnega sodnika", "Miklova Zala", "Bratranec", "Krivoprisežnik" in "Domen". Število članstva je naraslo na sto tri in sedemdeset.

V tem letu je imelo društvo veliko dela radi notranjih sporov, ki jih je srečno prestalo, ko je postavilo vse širokoustneže in materijaliste pod kap. Dne 18. avgusta je razvilo društveno zastavo, na kateri sta sliki padlih žrtev Lundra in Adamiča.

V letu 1913 je društvo presenetilo javnost z igrami "Krvava noč v Ljubljani", "Testament", "Požigalčeva hči" in "Lepa Vida". Članstvo se je povečalo na dve sto in trideset.

V naslednjem letu je društvo priredilo igre "Rokovnjači", "Bratranec", "Požigalčeva hči" in "Sokratov god." Pridobilo je 32 članov in štelo koncem leta 263 članov.

Na decembrski seji 1919. leta je društvo sklenilo, da ne vprizori več dramatičnih predstav in da proda kulise in kostume dramatičnemu društvu "Ivan Cankar". V letu 1915 so bile prirejene igre "Učenjak", "Tihotapec" in "Lepa Vida" a v prihodnjem pa "Domen", "Zaklad" in "Trije ptički". Pri prvih dveh igrah v tem letu je režisiral Grobolšek, zadnjo je pa vodil Alojzij Oražem.

V letu 1917 je S. S. P. Z. uvedla mladinski oddelek, in društvo je imelo koncem leta 157 otrok zavarovanih v tem oddelku.

Društvo je vidno napredovalo od leta do leta in koncem l. 1921 štelo 308 članov v oddelku za odrasle.

V letu 1916 se je pričela kampanja za Slovenski narodni dom v Clevelandu. Društvo se je odzvalo tej kampanji in lastovalo 13. marca 1921 pet sto delnic v vrednosti pet tisoč dolarjev.

Frank Kačar, tajnik društva štev. 37 Jugoslovanske katoliške jednote, pripoveduje v gladki besedi, kako se je ustanovilo in razvilo to društvo:

"Preden se je ustanovilo društvo sv. Janeza Krstnika, štev. 37 J. S. K. J., so bila v Clevelandu samo štiri društva. Danes je tukaj štirideset društev, ki pripadajo k raznim jednotam in zvezam. Zraven teh je še dosti samostojnih društev in klubov vsake vrste: dramatični, izobraževalni, pevski, politični itd., ki so večinoma vsi na cesti St. Clair. Veliko jih je raztresenih po mestu na vzhodu, zapadu in jugu. To pove, da je bila takrat potreba, ustanoviti nova društva.

John Brodnik, Frank Špelko, Andrej Kikelj, John Posh in Josip Košak so prirejali sestanke pri gostilničarju Andrej Kikelju in se pogovarjali o ustanovitvi novega društva. Kmalu se je izvedelo v slovenski naselbini, da se snuje novo društvo. Omenjeni možje so uživali ugled med ljudstvom, in ljudje so jih pričeli bodriti od vseh strani, naj skličejo ustanovni shod.

Pri posvetovanjih je prišlo včasih do nesporazuma, ko so ukrepali, kakšno ime naj dobi društvo. Ko je nekdo predlagal, da se naj društvo imenuje sv. Jurij, so vsi temu oporekali, češ, da je Jurij grdo ime. Ker se je pa nekomu izmed navzočih organizatorjev zdelo tako prerekanje malenkostno, je zaklical: 'Če je Jurij grd, je pa šimel lep.' To je zaključilo debato.

Na drugem sestanku je povedal Frank Špelko, da se vrši ustanovni shod 29. julija 1902. Vsi so bili zadovoljni in tudi zaradi imena so se pobotali, češ, da se bo imenovalo po sv. Janezu Krstniku, ker je skoraj vsakemu drugemu Slovencu ime Janez. Shod se je vršil na določeni dan, in udeležilo se ga je 37 Slovencev, ki so bili pri volji pristopiti k društvu. Na tem shodu so za-

ključili, da se društvo pridruži Jugoslovanski katoliški jednoti. V društveni odbor so bili izvoljeni: Predsednik John Posh (umrl), podpredsednik Frank Špelko (umrl), prvi tajnik Josip Košak, drugi tajnik John Brodnik, blagajnik Josip Perko, odborniki Fortunat Tifolt (umrl), Josip Kranjec in Andrej Bajt, računski pregledovalci Andrej Kikelj, Frank Milavec (umrl) in John Saje. Tako je bilo položeno seme društvu, iz katerega je vzklilo največje društvo J. S. K. J., ki šteje 426 članov v oddelku za odrasle člane in 171 članov v mladinskem oddelku.

Društvo je v začetku samo izplačevalo bolniško podporo. Pristopali so vedno novi člani vanj. Bilo je pa vedno toliko bolnikov, da blagajna ni hotela narasti na premoženju. Društvo je prirejalo piknike, veselice, in društveno življenje je bilo živahno od njegove ustanovitve. Zadnjih par let je društvo opustilo take prireditve, ker večkrat ni bilo nobenega dobička od njih. Veselice niso prinašale bogve koliko dobička. Neka taka veselica je vrgla $285 dobička za ves trud in delo. Kmalu je bilo društvo znano v Clevelandu, in novi člani so pristopali vanj v precejšnjem številu.

Napočilo je leto 1908, hudo leto za društvo. V Ameriki je bila splošna denarna kriza. Člani niso delali in plačevati niso mogli društvenih prispevkov. Društvo je zanje zalagalo, dokler je moglo. Ko ni bilo več mogoče, je društvo sprejelo rezolucijo, da se razpiše najnižji prispevek, in rezolucija je bila odposlana gl. odboru. Društvena blagajna se je tako skrčila, da je bilo društvo primorano znižati bolniško podporo svojim bolnikom. Mesto pet dolarjev tedenske bolniške podpore so bolniki prejemali po $3.75 podpore na teden. Seveda ni to trajalo dolgo. Društvo si je kmalu pomagalo na noge.

Društvo si je omislilo zastavo in jo dalo blagosloviti 10. septembra 1905. Kumovala sta ji Anton Prijatelj in Marija Milavec.

Leta 1912 je društvo praznovalo svojo desetletnico. Priredilo je veselico, katere se je udeležilo lepo število občinstva iz mesta in okolice. Pet let kasneje je društvo praznovalo petnajstletnico z veselico, ki je dobro uspela. Sijajno je pa društvo praznovalo svojo dvajsetletnico leta 1922. Priredilo je banket za člane in njih družine, na katerem seveda ni manjkal mladinski oddelek. Udeležba je bila tako velika, da je bila ena največjih dvoran v naselbini premajhna.

Društvo je ustanovni član in delničar Slovenskega narodnega doma. Ono lastuje za $3,120 delnic in je še pripravljeno podpirati to podjetje.

Danes teče dva in dvajseto leto, kar je bilo društvo ustanovljeno. Marsikaterega člana je spremilo že na zadnjem potu k počitku pod zeleno rušo, pomagalo vdovam in sirotam. Društvo še vedno raste, kajti pogoji za njegov napredek so dobri."

Janko Rogelj, član S. N. P. J. in raznih kulturnih društev, nam podaja v svojem obširnem poročilu razvoj napredne misli in kulturnih društev, iz katerega navajamo najvažnejše dogodke:

"Nekako 35 let poteka, odkar so prišli prvi Slovenci v Cleveland. Takrat je bilo mesto še kolikortoliko nerazvito in precej osamljeno. Po mestu ni vozila ta cestna železnica, katero vidimo danes, ampak bilo je več družb, ki so oskrbovale posamezne ceste. Zveza med posameznimi kraji je bila zelo slaba, zato niso ljudje imeli tolikšne prilike, da bi se shajali in spoznavali med seboj. Če je Slovenec živel v Newburghu, mu je vzelo že precej časa, da je prišel na obisk h clevelandskim Slovencem, kateri so tedaj živeli bolj okoli 30. in 40. ulice ob Paynovi, Superiorski avenuji, in celo ob 20. ulici in St. Clair cesti, kjer se je tiskal prvi slo-

DRUŠTVO ŠTEV. 257 S. N. P. J. V WEST PARKU, O.

venski list v Clevelandu. Poleg tega pa so bile pred nekako 34 leti le še tri slovenske družine in nekaj samcev. Slovenci so se počutili tuje in osamljene, kajti jezika niso poznali, a naučili so se od drugih narodnosti in Amerikancev le tega, kar so videli. Tudi če je prišla večja skupina skupaj, si niso upali predstavljati svoje skupine, ampak so vse svoje veselje in radost uživali v posameznih hišah. Kakor mi je pripovedoval g. Frank Rus, ki je tudi eden izmed teh pijonirjev, so bile celo slovenske družine tako osamljene in nepoučene, oziroma nepoznane in same zase, da je bila nekoč neka slovenska družina v veliki stiski, kaj naj naredi z otrokom, ki je umrl. Niso vedeli za pogrebnika, ne za duhovna, pravzaprav nič. Končno se jim je vendar posrečilo, da so se informirali pri gotovih oblasteh. Pogreb je veljal okoli sedem dolarjev, do katerih je prišla družina s tem, da je prodala svojo obleko.

V tem malem zgledu si lahko predstavljate tiste temne in dolgočasne čase. Navedel sem jih zato, da se lahko bolj zamislite v ono dobo, katero vam hočem predstaviti, in po kateri preidete v razdobje, ko se je ustanovilo društvo "Slovenski Sokol".

Torej, pred 35 leti so se pričeli naseljevati Slovenci na obrežju Eriejskega jezera. O prvih letih ne vemo dosti pomembnih dogodkov, ker je bilo življenje preveč raztreseno. Vsaka hiša je živela zase, vsak je oskrboval samega sebe. Večjih družb ni bilo, o društvih med Slovenci ni bilo govora. Okoli leta 1892 že najdemo skupino, ki se nazivlje "Marijin Spolek". To so potem prekrstili v društvo sv. Vida. Tam se pričnejo notranji boji, ki so pričetek, oziroma namig, da lahko vsak človek misli po svoje ter tudi ustvarja isto, če ima pogoje za to. Boj je oster, obe stranki sta nepopustljivi, ustanovi se društvo "Slovenija", pri katerem se zbirajo napredni ljudje.

Društveno življenje je prišlo v svoj tek. Oglasijo se Slovenci, ki so na tihem gojili željo, da se združujejo in izobrazujejo na skupnih sestankih. Ena želja se izpolni, druga se porodi. Tu se ustanovi eno društvo s skupino ljudi, ki mislijo nekako približno po svoje in najbolj pametno, tam se nagovarjajo ljudje, da bi stopili skupaj ter organizirali pevsko društvo, katero bi gojilo petje. Listi iz starega kraja prihajajo, v njih čitajo o napredovanju naroda doma. Napredni možje in fantje hočejo posnemati njih dela, pogovarjajo se med seboj, kako bi bilo, če bi še oni storili kaj enakega. Tako se zbere v mesecu januarju l. 1897 mala skupina ljudi pod vodstvom Ivana Zormana, st., ter ustanovi slovensko pevsko društvo "Zora", ki pa vzame poleg petja v svoj delokrog tudi — telovadbo. Zapisnik podpornih udov slovenskega pevskega društva "Zora" ima vpisane te pristople člane: Geo. Travnikar, John Schneider, John Posh, Anton Bijelich, H. F. Aring, John Rbežnik, Franc Russ, John Jamnik, Jožef Pernauer, Miklavž Cesar, John Bojc, Ch. Hammel, Franc Tisovc, Janez Povše, Anton Krese, T. Barle, Marko Ferlan in Peter Klinger.

To so bili prvi člani društva "Zora", ki so ga denarno podprli ter se kolikortoliko zanimali zanj. Vidi se, da je bilo tačas še precejšnje življenje pri tej skupini, kajti že 3. junija l. 1897 se skliče izredna seja, katera je napravila nov korak v bodočnost in se takorekoč zavzela za nov cilj, ki je osvojeval člane v eni misli, da se to društvo "Zora" prekrsti v društvo "Slovenski Sokol".

O tem piše Koledar za leto 1908, lista "Nova Domovina", da se je meseca prosinca (januarja) 1897 ustanovilo pevsko društvo "Zora" pod vodstvom pevovodje g. Ivana Zormana st. ter nabavilo opravo po vzorcu slovenskih "Sokolov".

Pri izredni seji dne 3. rožnika 1897 je pa na soglasen sklep društvenikov

društvo "Zora" izpremenilo svoje ime v "Slovenski Sokol" ter določilo, da zraven petja goji tudi telovadbo.

Ustanovitelj in prvi predsednik, oziroma starosta je bil Anton Klinc, obenem ustanovitelj sl. lista "Nova Domovina", in sedaj posestnik v Gorenjem polju na Dolenjskem. Blagajnik je bil brat Schneider Ivan, prvi tajnik Ante Tišler, zastavonoša Josip Kranjc.

Dne 18. aprila 1900 je društvo sklenilo, da bo tudi podporno, ne le športno, seveda pod pogoji, da se telovadba in petje ne opustita.

Pri redni letni društveni seji meseca decembra 1900 je bil izvoljen predsednikom A. Recher, ker je Klinc radi svojih službenih razmer resigniral.

Društvo šteje danes 136 članov aktivnih, med temi enega častnega člana, in sicer brata A. Benedika.

Sedanji odbor društva "Slovenski Sokol" v Clevelandu je organiziran takole:

Starosta: Alojzij Rechar; predsednik: Franjo Černe; podpredsednik: Fr. Hočevar; blagajnik: Josip Zalokar; tajnik: Ante Benedik; tajnikov namestnik: Ivo Špehek; računski tajnik: Pero Pikš; odborniki: M. Luknar, J. Pirnat, J. Birk, F. Koren, F. Otoničar, F. Stupica, F. Bricelj. Učitelj telovadbe: O. Pick.

Od l. 1900 do l. 1910 nimamo nobenih natančnih podatkov. Društvo "Slovenski Sokol" je pač živelo, imelo notranje boje, kakor jih ima vsako drugo. Od l. 1906 do l. 1908, v tej dveletni dobi se je članstvo precej krčilo vsled nerednih razmer, ki so se poprijemale posameznih članov. V teh letih je šlo tudi zato, da li obstane napredna struja, ki bo čuvala svoj narod, ga izobraževala in predpostavljala pred drugimi narodnostmi. Kar je nosilo izraz napredka na svojem praporu, je dobilo zavetje pri delavnih in naprednih članih društva "Slovenski Sokol."

Par let pozneje se iz društva "Slovenski Sokol" zanese nova misel, da se ustanovi Slovenska narodna čitalnica. Zopet so bili Sokoli prvi, ki so postavili temelj šibkemu društvu.

Leta 1906 se ustanovi žensko podporno društvo "Slovenske Sokolice", katero je bilo tudi sad Sokolov. Skupini sta skupno nastopali, druga drugi pomagali ob času javnih prireditev in pohodov.

Koledar "Nove Domovine" pove, da sta žensko podporno društvo "Sokol" ustanovili dne 11. septembra 1906 Nežika Zalokar in Antonija Podlesnik, in sicer z namenom gojiti telovadbo, narodni čut, kakor tudi podpirati svoje članice v bolezni in ob smrti.

Društvo plačuje svojim članicam v slučaju bolezni po pet dolarjev na teden bolniške podpore, ob smrti pa društvo priredi sestri dostojen pogreb.

Sokolice so opravljene v sokolsko opravo po sokolskih predpisih.

Društvo šteje 16 članic.

Odbor društva je:

Predsednica: Franica Černe, podpredsednica Karmen Korče, tajnica Zofija Vilhar, blagajničarka Marija Debevc; odbornice: Marija Turšič in Rozalija Benedik.

Dr. "Slovenski Sokol" ni gojilo samo telovadbe, petja in delilo podporo, ampak se je oprijelo tudi dramatike, katera je pozneje prešla na druga društva, in konečno tako daleč, da imamo danes dr. "Ivan Cankar", ki izrecno posveča svoje moči dramatiki.

V tej dobi so se Sokoli zelo udeleževali parad in slavnosti posameznih skupin. Povsod so jih hoteli videti, povsod so dobrodošli. Zanimanje za Sokola je postalo tako veliko, da je ob neki prireditvi nastopilo do 90 Sokolov v kroju. Imeli so svoje trobentače, kakor tudi Sokole na konjih. V skupini Sokola je bila takrat moč, ki se je razpršila v posamezne struje in pota tako, da imamo danes v Clevelandu že veliko naprednih društev in skupin, ki so dobile svoj iz-

vir iz onega malega društva, ki se je ustanovilo na dan 3. junija 1897.

Iz zapisnika občnega zbora, ki se je vršil dne 1. januarja in nadaljeval 2. januarja 1910 posnemamo sledeče:

V letu 1909, t. j. v 13. letu svojega obstanka, je štelo društvo 97 članov. Telovadbo poučuje, oziroma vodi J. Debevc, ki je duša sokolske misli. Sokoli imajo svoj kroj, udeležujejo se pogrebov v sokolski obleki. Deški naraščaj oživi, zanimanje za Sokola se pomnoži. V enem letu ima društvo osem različnih zabav, a največja je njih veselica v Lake Side Gardenu, kjer izvaja 80 Sokolov proste vaje. Prireditve se udeležijo sledeča društva: Sokol Čech, Cleveland, Havliček; dr. "Naprej", Triglav, hrvatsko pevsko društvo Prosveta in Slovenske Sokolice. Društvo samo se udeleži v tem letu šestih prireditev, kjer nastopijo v kroju. V Chicago na "Vsesokolski izlet" pošlje društvo štiri Sokole: R. Perdana, J. Debevca, Ferdinanda Cankarja in Fr. Prevca. Sokol v Lorainu ima svojo otvoritev, tudi tja gre 25 Sokolov z zastavo, kjer vpišejo svoja imena v spominsko knjigo.

Na občnem zboru izvolijo odbor za leto 1910, in sicer: Josip Kalan, starosta; France Hočevar, podstarosta; Josip Debevc, načelnik; France Hudovernik, gl. tajnik; France Oražem, rač. tajnik; Mihael Lah, pomožni tajnik; Ivan Špehek, blagajnik; nadzorni odbor: A. Peterlin, K. Rottar in A. Kranjc; bolniški odbor: A. Bogataj, P. Pikš, F. Cirk; prvi telovadni vodja O. Pick, drugi tel. vodja J. Debevc; praporščak Fr. Oražem; reditelj J. Urbas; vratar A. Osovnik. Agilni člani, ki se brigajo in delajo za Sokola vsepovsod, so: France Černe, Mike Luknar, A. Levar ter vrsta drugih, ki so se izkazali požrtvovalne pri dramatiki. V letu 1909 sta bili odigrani igri "Deseti brat" in "Cigani". Prva je bila igrana ob času (21. oktobra), ko se je vršila tukaj v Clevelandu konvencija Slovenske narodne podporne jednote, a druga 19. decembra, kjer je K. Armbruster igral tako izvrstno, da se še danes spominjajo njegovega karakterja.

V letu 1910 je iz društva "Sokol" prišla še druga misel, ki je dobila svojo fundamentalno podlago v današnjih dneh. Dne 27. julija se je postavil temelj "Sokolskega doma", to se pravi, da se je 20. julija vršila občna seja društvenih članov, kjer so debatirali, če bi ne bilo koristno, da si Sokol postavi svoj dom, ki bi odgovarjal tudi potrebam drugih društev. En teden pozneje je bilo sklicano občno zborovanje. Otvoril ga je starosta Josip Kalan z nagovorom, v katerem je razložil koristi in pomen doma.

Za njim je nastopilo še več drugih govornikov. Zborovanje je določilo, oziroma sprejelo temeljne določbe, katere so takorekoč vezale to skupino v eno celoto. Njih "pravila" so bila tudi odobrena, nakar se je vpisalo okoli 30 ustanovnikov, katerih imena značijo še danes može, ki spadajo v napredne vrste clevelandskih Slovencev, in so potem pristopili ter se zavzeli za akcijo S. N. D. v Clevelandu.

V kratkem povedano, ideja za "Sokolski dom" pač ni tako oživela, kakor so ti pričakovali. Na prvi pogled se pač lahko presodi, da je bila skupina preveč omejena in navezana sama nase: po pravici povedano, denarja ni bilo pri vseh tistih, ki so nosili dobre želje, namene in obljube.

Seveda, ko se je ta ideja porodila, oziroma je že bila, kupilo se je tudi posestvo na Glassovi avenuji in 61. ulici, kjer je bila dolgo časa nastanjena Slovenska narodna čitalnica. Ta kos zemlje s hišama si je pridržalo društvo do zadnjih časov, ker je še vedno mislilo, da bo tam stal nameravani S. N. D. Ko pa se je videlo, da je direktorij S. N. D. kupil Diemerjevo posestvo na St. Clair Ave. in 65. cesti, je društvo "Slovenski Sokol" prodalo to zemljišče.

Od leta 1910. naprej ni bilo posebno izrednih dogodkov, ampak razvijala so se druga napredna društva, ki so zahtevala novih moči in žrtev.

Vpoštevanja vredno je pač to, da se v splošnosti dotaknem najvažnejših pojavov v tem desetletju. Društveni predsedniki so bili:

Josip Kalan, France Hočevar, J. Pekolj, P. Kogoj in J. Polak, ki je predsednik Sokola v tekočem letu. Tajnik je Fr. Hudovernik danes, kakor je bil v prejšnjih letih. V zapisnikih je opaziti, da so aktivni člani tega društva: Mike Luknar (eden najstarejših Sokolov), Peter Pikš, Fr. Kovačič, Fr. Černe, Strniša, Strehovec, Belaj, Močnik, Ch. Rogelj, Birk, Levar, Smuk, Požun, Koprivec, Špehek, Perdan, Krašovec, Cerkvenik, Kunstelj, Jerič, Bole, Lovšin, Peterlin, Golob in mnogo drugih.

Društvo opusti dramatiko, potem telovadbo, kajti organizira se Jugoslovanski Sokol, ki telovadi in ima svoj naraščaj.

Šele v lanskem letu, tja spomladi, se je društvo poprijelo resne ideje, da zopet vpelje telovadbo. To se je tudi uresničilo. Organizirali so se telovadci, dobil deški in dekliški naraščaj.

Sedaj šteje društvo okoli 100 članov. Zadnje čase je prestopilo od telovadnega odseka več mladih moči, kar je upati, da se društvo obdrži še vnaprej, in da bo še vedno ono društvo, katero je gojilo izrazovit napredek v vseh započetih delih.

V letu 1918 je bilo družabno življenje Slovencev v Clevelandu nenavadno živahno. Jugoslovansko republičansko združenje je bilo tista vodilna sila, ki je klicala posameznike v močno in organizirano družbo. Porodile so se najrazličnejše ideje, ki so se nekatere uresničile, druge zopet zamrle s prihodom drugačnih časov v povojni rekonstrukciji. Da pa je bilo življenje v J. R. Z. živahno, se je pokazalo v Clevelandu. Imeli smo veliko govornikov, te ali one vrste, tudi zabave so bile raznolične, ko je manjkalo dramatičnih predstav. Društvo "Lunder-Adamič" št. 20 S. S. P. Z., ki je preje gojilo tudi dramatiko, je takorekoč začasno prenehalo s svojim delovanjem. Isto se je še preje dogodilo z dramatičnim in pevskim društvom "Triglav". Napredni struji je manjkalo nekaj, kar so očividno pogrešali. V skupini J. R. Z. se je porodila ideja, da se vprizori igra "Divji lovec". Ta se je tudi dobro vprizorila in dobila odmev od strani članstva. Igra se je morala ponoviti na željo navzočih Slovencev.

Seme je bilo vsejano, dobro je vzklilo, zakaj, padlo je na rodovitna tla o pravem času.

Skupina igralcev si je z nagovarjanjem drugih oseb, stremečih za napredkom, ustvarjala novo pot, da se ustanovi samostojno dramatično društvo. Sklican je bil sestanek odbranih oseb, da sestavijo pravila in preskrbe vse potrebno za ustanovno sejo.

Pripravljalne seje se je vdeležilo okrog sedem oseb. Sledila so različna navodila, a glavno, kar je bilo rešeno na tej seji, je bilo ime društva. Glasovalo se je o dveh imenih. Obe imeni sta dobili enako število glasov. Janko N. Rogelj, ki je predsedoval tisti seji, se je odločil za ime "Ivan Cankar", t. j. za predlog Zofke Birk.

Ustanovna seja je bila sklicana na večer 6. februarja l. 1919. Na tem sestanku se je odobrilo društveno ime in provizorična pravila. Odbor je bil izvoljen takole: Frank Česen, predsednik; Vatro Grill, tajnik; Zofka Birk, blagajničarka, in igrovodja: Janko N. Rogelj. Poleg tega so pristopili sledeči člani: Frank Černe, John Knific, John Steblaj, Jos. Kalan, John Česen, Frank Belaj, A. Epih, J. Skuk, Ana Pengov, Mary Grill, Mary Baraga, Fr. Jelarčič, Mike Kos, Jakob Luznar, J. Mrhar, Paula Truger, J. F. Terbižan, A. Jankovič in Jos. Zupanc.

"Deseti brat" je bila prva igra, ki jo je vprizorilo društvo "Ivan Cankar". Potem pa se vrše igre mesečno v vsaki sezoni.

Društvo se je razvijalo ter dobilo dober odziv. Poznejši igrovodja L. F. Truger je dosti pripomogel, da je dobilo društvo boljšo pot. Sedaj pa je režiser J. Skuk.

To je nekako opisana zgodovina, oziroma predprihod te skupine, kajti društvo "Ivan Cankar" si more ustvarjati svoje ime šele na odru novega Slovenskega narodnega doma, če bo pod vodstvom zmožnih in nadarjenih ljudi."

Poročilo Joseph Jaucha, člana Slovenske narodne podporne jednote, socijalistične stranke in drugih delavskih organizacij, nas povede v razredno zavedno politično gibanje slovenskih delavcev. Jauch pravi:

"V letu 1910 je bil socialist Emil Seidel izvoljen županom v Milwaukeeju. Ta delavska zmaga je izzvala navdušenje v vseh Združenih državah, in socialistični klubi so rastli kot gobe po dežju. V Clevelandu so se reorganizirali nemški socialistični klubi, katerih je bilo pet. K enemu teh sem pripadal tudi jaz.

Prišel je v Cleveland Jože Bratkovič iz La Salla, Ill., kot zastopnik "Proletarca", da pridobi listu novih naročnikov in agitira za ustanovitev socialističnih klubov. Nagovarjal je svoje znance, naj se organizirajo politično in ustanove socialistični klub. Dne 25. septembra 1910 se je zbralo večje število v tedaj znani dvorani Frank Korčeta (Jaites Hall). Storjen je bil začetek. Ustanovil se je slovenski socialistični klub, ki se je kasneje pridružil J. S. Z. v Chicagu in prejel številko 27. Ravnotako se je pridružil okrajni organizaciji socialistične stranke. Zapisnik pove, da so se na prvem sestanku vpisali kot člani kluba in plačali pristopnino po 25c: John Ivančič, Joe Debevc, Ignatz Spetič, Frank Černe, Math. Petrovich, Anton Brus, John Kerpar, Frank Knafelc, Frank Žiberna, Joe Campa, Ferdinand Koblar, John Mostečnik, Frank Korče (umrl), Frank Dobre, Dom Blumel, Joseph Jauch, August Kužnik, Frank Zakrajšek, Frank Žele (umrl), John Jeraš, Frank Perše, Stev. Perše, John Meden (umrl), Frank Hudovernik, John Dejak, Joe Petek in Vincenc Pugelj.

Od vpisanih članov se nekateri niso nikdar več pokazali po pristopu, nekaj jih je pa ostalo aktivnih in pripeljalo zopet druge rojake v klub, ki je tako rastel v vseh ozirih. Nekateri od teh so umrli, drugi so zopet odpotovali v druge kraje. Od ustanovne seje sem ostal edini član, kateremu je odbor poveril sestavo poročila.

Na prihodnji seji 9. oktobra je klub izvolil sledeči odbor: Organizator Jauch, tajnik Vincenc Jurman, zapisnikar Math Petrovich, blagajnik Martin Sorn. Ustno sporočilo pove, da je bil preje ustanovljen socialistični klub z imenom "Luč". Poročevalcu ni znano drugega kakor to, da je ta luč malo časa gorela.*)

Tudi po ustanovitvi tega kluba so se takoj oglasili nasprotniki ne samo v Clevelandu, ampak tudi zunaj njega. "Glas Naroda" je prinesel vest: "Tudi v Clevelandu so se oglasili tisti za delitev." Najbolj nasprotna je bila "Clevelandska Amerika", list, ki je že večkrat menjal svoje ime, le urednik je ostal.

Prvi javni shod, na katerem je govoril Jože Zavertnik iz Chicaga, se je vršil 12. marca 1911. Bil je povsem uspešen.

---

*) Socialistični klub "Luč" je bil ustanovljen v jeseni leta 1903. Združen je bil s socialistično stranko in je imel svoja zastopnika v okrajni organizaciji. Ustanovljen je bil približno s petindvajsetimi člani. Ustanovna seja se je vršila pri Šlajpahu, podomače pri Škrbetu. Klub je bil aktiven še v letu 1904, kdaj je prenehal delati, ni bilo mogoče dobiti podatkov. Priredil je več uličnih shodov, na katerih so govorniki nastopali v slovenskem in angleškem jeziku.

Od čistega prebitka se je poslalo $18 v pomoč stavkujočim rudarjem v okraju Westmoreland, Pennsylvania.

Pričela se je živahna agitacija za socialistični tednik "Proletarec" in razpečavanje brošur. Klub je postal aktiven tudi v okrajni organizaciji.

V jeseni 1911 je klub prvič nastopil pri občinskih volitvah. V 23. volilnem okraju (vardu), v katerem živi največ Slovencev, je bil socialistični kandidat za občinski svet Zimmerman, ki je prejel precej lepo število glasov. Meseca maja 1912 se je osnoval pevski zbor kot odsek socialističnega kluba. Iz raznih vzrokov je pevski odsek kmalu zaspal.

V septembru 1912 je prvikrat govoril v Clevelandu Etbin Kristan, katerega je povabila J. S. Z. na govorniško turo v Združenih državah. Pri občinskih volitvah v letu 1913 je klub nominiral kandidatom za občinskega svetovalca v 23. volilnem okraju Fr. J. Kerna.

Na seji 22. februarja 1914 se je zopet organiziral pevski odsek pod imenom pevski zbor "Sloga". V odboru pevskega zbora so bili Andrew Bogataj, Frank Pogačar (umrl), Louis Stegovec in Frank Mack. V marcu 1916 se je pevski odsek reorganiziral pod imenom "Zarja", ki je še danes delaven in ki se je kasneje izpremenil v mešani zbor z lepim številom pevk in pevcev pod vodstvom g. Ivanuša.

V začetku svetovne vojne sta slovenski in hrvatski klub priredila skupni protestni shod proti vojni. Nato se je vršila pred avstro-ogrskim konzulatom demonstracija, ki jo je policija razgnala. Uspeh je bil ta, da se je v mestu za vedno umaknila avstrijska monarhistična zastava.

V oktobru 1915 je klub obhajal svojo petletnico, na kateri je govoril Etbin Kristan, ki je bival v Chicagu.

V tem letu je kandidiral za občinskega svetovalca v 23. volilnem okraju Math Petrovich, član slovenskega socialističnega kluba. Izid volitev je bil zelo povoljen, kajti 23. volilni okraj je prišel na drugo mesto po številu oddanih socialističnih glasov. Le še v enem volilnem okraju je bilo oddanih več socialističnih glasov.

V novembru 1916 sta slovenski in hrvatski socialistični klub podvzela skupno akcijo za svoj lastni dom. V ta namen se je nabralo $1,200. Zaradi taktičnih diferenc med slovenskim in hrvatskim klubom se je akcija opustila, in kasneje se je premoženje razdelilo med klube in posameznike, ki so prispevali za dom.

Leta 1917 sta bila prvič v zgodovini Clevelanda izvoljena dva socialistična občinska svetovalca in en socialistični šolski odbornik. Kasneje so jih pripadniki starih strank, ki so imeli večino v občinskem zastopu in šolskem odboru, izključili, šolski odbornik je pa bil povrhu še obsojen zaradi vojne furije na štiri leta v atlantsko ječo. Te kazni je odsedel osemnajst mesecev. V 23. volilnem okraju je v tem letu kandidiral Hoener in prejel tudi lepo število glasov.

Lahko se reče, da je bila socialistična organizacija v letu 1917 na svojem vrhuncu. Pričelo se je preganjanje po vsi Ameriki, in Cleveland je bil posebno prizadet z organiziranim napadom na majniško demonstracijo v letu 1919, pri katerem so najeti pretepači in policija ranili veliko demonstrantov. Okoli šestdeset oseb je pa bilo aretiranih. Poleg tega so razbili glavni stan socialistične organizacije, uničili pohištvo, knjige in brošurice znanstvene, agitatorične in zabavne vsebine.

Tudi Slovenci so bili prizadeti in še posebno je trpel socialistični klub štev. 49 v Collinwoodu. To preganjanje je mogoče največ pripomoglo, da je zaspal svoj čas. Drugi so zopet zapustili organizacijo pod raznimi pretvezami, najbrž pa največ iz strahu. V tem času

od 18. oktobra l. 1918 je bila J. S. Z. zaradi taktičnih diferenc, ki jih je imela s socialistično stranko, izven nje. Pozneje je prišlo do razkola v stranki, in Cleveland je potegnil s komunisti. Socialistično gibanje v Clevelandu je bilo za nekaj časa uničeno. Stranka ni v letu 1919 pri občinskih volitvah sploh postavila kandidatov.

Ko se je leta 1921 J. S. Z. zopet združila s socialistično stranko, je našel slovenski socialistični klub štev. 27 malo skupino socialistov združenih v okrajni organizaciji. Bila je postojanka sodrugov, ki je vodila posle v angleškem jeziku, nekaj Fincev, Čehov in židov. Pričeti je bilo treba z novim organizatoričnim delom. Pri občinskih volitvah v tem letu je stranka postavila samo štiri kandidate za občinski svet. V tri in dvajsetem volilnem okraju je kandidiral Joseph Jauch in prejel okoli pet sto glasov, dasiravno je bila agitacija šibka in je stranka trpela zaradi cepitve v razne frakcije.

Socialisti ne gojimo osebnega kulta, vendar pa moram omeniti, da sta veliko pripomogla, da je klub prestal najhujšo krizo, Math Petrovich in Andrej Bogataj. Klub je vedno na delu. Neprestano bodri in organizira delavstvo, da si izvojuje boljšo bodočnost."

V letu 1923 se je združilo s Clevelandom mesto West Park. V tem mestu je imela S. N. P. J. svoje društvo, še preden je prišlo do združitve, in John Križmančič, član društva štev. 257 S. N. P. J., poroča o dogodkih in razmerah:

"Slovenci so se naselili v West Parku pred petnajstimi leti. Prva Slovenca sta bila brata Anton in Louis Hočevar, ki sta bila po poklicu navadna delavca. Kasneje se je Anton izučil mizarstva. Pravo naseljevanje Slovencev se je pričelo v letih 1914 — 1915. V tem času se je naselilo okrog štirideset slovenskih družin. Danes sodijo, da živi tukaj približno sto slovenskih in petdeset hrvaških rodbin.

Prvo slovensko društvo je bilo ustanovljeno v začetku leta 1916. Dobilo je ime "Delavec", štev. 257 S. N. P. J. Ustanovitelji so bili Frank Zakrajšek, Jože Janežič in Anton Hočevar, ki so že bili člani društev S. N. P. J. v Clevelandu. Zdaj je že več slovenskih in hrvatskih društev v tej naselbini. Pred par leti se je ustanovil "Šotor Makabejcev", nato društvo K. S. K. J. in podružnica N. H. Z.

Imamo tudi politično medstrankarsko društvo. Ustanovilo se je iz potrebe, da opominja nekatere mestne očete na delo v korist naselbine. Tisti, katerim je znano, kakšna je bila poštna postrežba, v kakšnem stanju so bile ceste, in kakšna je bila kanalizacija, bo pritrdil, da je bila taka organizacija potrebna. Kulturnih društev ni bilo dozdaj ustanovljenih. Napravili so se poizkusi, toda uspeha ni bilo.

West Park je še pred nekaj leti bil predmestje Clevelanda. Preden se je mesto združilo s Clevelandom, je štelo okrog 17,000 prebivalcev. Stari politični stranki sta hoteli ostati na krmilu mestne uprave. Nemogoče je bilo, da obe krmarita. Zgodilo se je, da je v letu 1921 zmagala na vsej črti republikanska stranka. To je ujezilo demokrate, in zagrozili so, da pričnó s kampanjo za združitev s Clevelandom. In izvršili so, kar so zažugali. Nabrali so potrebne podpise, in združitev je prišla na glasovanje. Tako se je zgodilo, da je v letu 1923 West Park postal del mesta Clevelanda kot volilni okraj (vard) štev. 33. Od Javnega trga je West Park oddaljen sedem milj proti zapadu. Tovaren ni veliko v tej okolici, razen tovaren tvrdke Swift & Co., v katerih izdelujejo umetna gnojila. Slovenci so zaradi tega zaposleni v raznih tovarnah, raztresenih po Clevelandu.

Veliko je bila kriva pomankljiva kanalizacija, da niso gradili tovaren, in da se mesto ni tako širilo, kot bi se moralo vsled svojih dobrih železniških zvez.

Jugoslovani lastujejo svoj Jugoslovanski dom. Nekateri delničarji bi radi videli, da bi se izpremenil v božji hram, najbrž pa ostane to koprnenje pobožna želja."

East Palestine je industrijsko mesto s 5,750 prebivalci v okraju Columbiana. Slovenci so organizirani v podpornih društvih raznih jednot in po poklicu večinoma rudarji, ki delajo v premogovnikih. Frank Hostnik, tajnik društva štev. 55 S. N. P. J., podaja zanimivo poročilo o življenju Slovencev v tem mestu:

"Prvi Slovenci so se naselili v letu 1890. Do leta 1903 ni bilo izrednih dogodkov. Naseljenih je bilo samo par družin. Šele po tem letu so pričeli prihajati Slovenci v večjem številu. Kmalu se je med Slovenci sprožila misel, da se ustanovi slovensko društvo. In res kot prvo društvo se je ustanovilo društvo štev. 41 J. S. K. J. v letu 1903. Pet let kasneje se je ustanovilo društvo štev. 55 S. N. P. J., v prihodnjem letu pa postaja štev. 49 sv. Barbare, ki se je najprej združila s S. D. P. Z., kasneje pa s S. N. P. J. V letu 1911 se je ustanovilo društvo štev. 79 S. S. P. Z.

Slovenci so večinoma rudarji. Leta 1896 se je pričela organizirati rudarska strokovna organizacija U. M. W. A.; boj je trajal približno štiri mesece in se končal z zmago za rudarje. Tej stavki so sledile druge kasneje. Prva se je pričela v letu 1898 ter trajala tri mesece. Druga, v letu 1901, je trajala devet mesecev in tretja, v letu 1906, pa štiri mesece. Najdalj je trajala četrta stavka v letu 1914. Naša lokalna organizacija je bila v stavki skoraj dve leti. Peta stavka v letu 1919 je trpela samo šest tednov, šesta v letu 1922 pa pet mesecev. V vseh teh stavkah so zmagali organizirani rudarji.

V letu 1912 je smrtno ponesrečil rojak Jožef Hafner. Ubil ga je vlak. Bil je član treh podpornih društev. Leta 1916 je postala žrtev železniškega moloha Helena Bogataj. Vlak jo je usmrtil v deset milj oddaljeni naselbini Leetonia. Bila je članica društva štev. 55 S. N. P. J.

Mesto se razprostira v prijaznem valovitem kraju. Večino prebivalcev tvorijo Američani. Mesto ima precej industrije. Glavna proga pennsylvanske železnice ga veže z New Yorkom in Chicagom. Skozi mesto vodi tudi državna cesta Cox Highway, ki ga veže s Pittsburghom in Clevelandom.

Slovenska naselbina ni posebno velika, ker so premogovniki že precej izčrpani. Tu so še tri tovarne Tire and Rubber Works, v katerih Slovenci ne delajo radi. Nekaj je še manjših tovaren, v katerih izdelujejo produkte iz gline, delajo nabiralnike za plin in razne električne potrebščine.

Slovenci so večinoma naprednega duha. Razen nekaj izjem so vsi naturalizirani državljani. Vsi so strokovno in podporno organizirani in delajo za združenje vseh podpornih organizacij. V naselbini je še troje drugih podpornih društev. Eno se je že združilo s S. N. P. J. in je zdaj največje med vsemi. V obeh oddelkih šteje več ko sto članov.

Ob svojem času je eksistirala tudi podružnica J. R. Z. štev. 44. Do preklica je bila močna, agitacija je bila živa, in tukajšnji Slovenci so storili, kar so jim dovoljevale njih moči, da bi Jugoslavija postala moderna država. To izpričuje diploma J. R. Z. 'Prosveta' prihaja skoraj v vsako slovensko hišo."

Girard je industrijsko mesto v okraju Trumbull in šteje nekaj več ko 6,500 prebivalcev. Frank Lozier, ml., tajnik društva štev. 49 S. N. P. J., poroča:

"Slovenci so se pričeli naseljevati v letu 1880. Po poklicu so bili delavci v jeklarnah in železarnah. Prvo društvo je bilo ustanovljeno pod štev. 49 S. N. P. J. leta 1906. Kasneje so bila ustanovljena društva in sicer štev. 18 S. S. P. Z. leta 1909, pevsko društvo "Planinski Glas" leta 1916 in Sokol leta 1918.

Leta 1903 je pričela velikanska stavka v podjetju Carnegie Steel kompanije, ki se je končala na ta način, da je družba premestila svoje podjetje v Sharon, Pa. V tej stavki je bilo prizadetih 25 Slovencev.

Slovensko pevsko in dramatično društvo 'Ljubljanski Vrt' je bilo ustanovljeno leta 1920.

Velika požarna katastrofa je zadela Krehl Force Hide & Leather kompanijo v letu 1903.

Sedaj imamo tri podporna društva in eno kulturno. Imena društev so 'Ljubljana', štev. 49 S. N. P. J., 'Sava', štev. 18 S. S. P. Z., samostojno podporno društvo 'Slovenski Fantje' in slovensko pevsko in dramatično društvo 'Ljubljanski Vrt'.

Najdelavnejši in najvztrajnejši delavci na društvenem polju že od l. 1904 sem so Frank Lozier, John Leskovic, Andrej Yančar, Evgen Mikulic, Mike Lozier, Matt Leskovic, Andrej Vidergar, Frank Klesnik in John Gallite.

Največ Slovencev dela v usnjarni Ohio Leather kompanije, drugi pa v drugih tovarnah.

Leta 1917 so Slovenci zgradili Slovenski dom, v katerem se vrše kulturne prireditve, shodi in društvene seje."

Glencoe je rudarska naselbina v okraju Belmont. Tu ima društvo štev. 54 S. N. P. J. svoj sedež. Nace Žlemberger, član društva, poroča o dogodkih v naselbini:

"Glencoe je majhna rudarska naselbina, ki šteje pet sto prebivalcev razne narodnosti. Leži devet milj zapadno od mesta Bellaire in reke Ohio, 128 milj vztočno od glavnega mesta države Ohio. Ob nji se vije proga Baltimore & Ohio železnice, poleg nje pa mali potok, ki tako silno naraste ob deževju, da povzroči s poplavi večkrat občutno gmotno škodo.

Nekako pred 25 leti, ko se pričenja ta zgodovina, sta bila odprta dva rudnika: Glen, štev. 1 in Delora, štev. 2., v katerih je delalo približno dve sto rudarjev. Rudniški lastniki so se menjali večkrat.

SLOVENSKI NARODNI DOM V GIRARDU, O.

Delo v rudnikih je bilo v tistih dneh naporno, ker niso bili uvedeni stroji. Rudarji so prejemali po 90 centov od tone nakopanega premoga in zaslužili ponajveč do $35 v štirinajstih dneh. Draginja ni bila huda, kajti plačevali so za hrano in stanovanje po $14 na mesec.

Prvi Slovenci so se naselili nekako v aprilu 1904. Bile so štiri družine in nekaj samcev. Vseh je bilo osemnajst. Prišli so iz rudarske naselbine Richhill v Pennsylvaniji. Pohištvo je dospelo šele kasneje in prenočevali so v neki baraki. Natrgali so nekaj trave in dobili nekaj slame, da so si pripravili ležišča, na katerih so prenočili. Od teh družin so tukaj še tri in lastujejo svoje domove.

Štiri milje proti vzhodu ob Baltimore & Ohio železnici je slovenska naselbina Neffs, v kateri so se Slovenci naselili eno leto preje kot tukaj. Tam so v tem letu, ko so prišli Slovenci v Glencoe, ustanovili društvo "Bratstvo", štev. 4 S. N. P. J. Ustanovitelj in prvi predsednik društva je bil John Rebol, ki se je kasneje preselil s svojo družino na Glencoe. Nagovarjal je Slovence, ki niso prestari, naj pristopijo v društvo štev. 4 S. N. P. J. Leta 1905 je to društvo poslalo Nace Žlembergerja, ki je eno leto prej prišel iz starega kraja v Ameriko, na drugo redno konvencijo S. N. P. J. kot delegata v Chicago.

Članom S. N. P. J. se je zdelo predaleč hoditi k sejam v Neffs. Naseljeni so bili tudi drugi Jugoslovani — Hrvatje, Črnogorci in Dalmatinci. Tako so prišli do zaključka, da ustanove svoje društvo. Zbrali so se pri rojaku Joe Orlu 11. novembra 1906 in ustanovili društvo "Jutranja Zora", štev. 54 S. N. P. J., s trinajstimi člani, ki so bili: Pavel Dolenc, Jakob Pivk, Frank Pivk, Frank Junc, Frank Pirc, Simon Arlič, Frank Palčič, Ivan Kosner, Nikolaj Sabolič, John Suhar, Kozma Separovič, Lojze Orel in Simon Pernar. Od teh sta še dva člana pri društvu, in sicer Frank Junc in Frank Pirc. V društveni odbor so bili izvoljeni: Predsednik Pavel Dolenc, tajnik Nikolaj Sabolič, zapisnikar John Suhar, blagajnik Lojze Orel. Nadzornika in bolniška odbornika sta bila Kozma Separovič in Jakob Pivk. Društvo štev. 4 S. N. P. J. je kupilo novemu društvu društveni pečat kot izraz, da bodeta društvi v bodočnosti delali skupaj in složno pri društvenih prireditvah.

Nesreče v rudnikih so pogoste, in zaradi tega tudi Slovenci niso bili izvzeti. Plaz kamenja je padel na Frank Mlakarja v letu 1908 in ga na mestu ubil. Doma je bil iz Bučke na Dolenjskem. John Pivk in njegov sin John sta šla 24. decembra 1911 ponoči domov. Prišedši do železniškega mostu med dvema železniškima progama sta padla v vodo in utonila. Doma sta bila iz Žirov na Notranjskem. Dne 5. junija 1912 je ponesrečil John Pirc. V rudniku mu je zlomilo hrbet. Umrl je po petletnem trpljenju v sirotišnici. Doma je bil iz Malega Podloga na Dolenjskem. V letu 1914 je ponesrečil Pavel Dolenc, ko je šel za delom. Peljal se je na železniškem vozu, na katerem je bilo naloženo železo. To se je zrušilo nanj in ga ubilo. Doma je bil iz Poljan nad Škofjo Loko. V februarju 1916 se je John Fleisu zažgal smodnik, ko je pripravljal naboj. Umrl je v strašnih bolečinah dan kasneje. Doma je bil iz Soče na Primorskem. Ravno v tem letu je vlak odtrgal nogi nad kolenom John Novaku. Bile so še druge nesreče. Imeli smo dva samomora in umora. Zadnji samomorilec je ustrelil z lovsko puško svojo zaročenko in svojega 4- letnega otroka. Influenca je pri nas tudi divjala. Njena žrtev je postal 16-letni Frank Pirc. Smrt je pobrala tudi druge rojake, in vseh je umrlo šestnajst. Vse smo pokopali civilno razen dveh žen, ki sta bili pokopani po katoliškem obredu. Kadar je kateri član umrl, se je društvo štev. 4 iz bližnje naselbine udeležilo pogreba z zastavo, na kateri je slika Karel Marksa.

Dne 4. septembra 1916 je društvo obhajalo svojo desetletnico ter na slavnost povabilo iz Chicaga takratnega

Proletarčevega urednika Etbin Kristana. Ob tej priliki je bila rudarska dvorana izpremenjena v jutranjo zarjo.

Brez stavk nismo bili. Enkrat smo stavkali 26 mesecev nepretrgoma v rudniku Delora, drugikrat pa 13 mesecev. Prizadeto je bilo vse rudarsko okrožje. Podporo smo dobivali, pa tudi svoje delili z družinami na društvenih sejah. Društvo je poslalo John Kravanja kot delegata na 3. in 7. redno pa prvo izredno konvencijo S. N. P. J. Nace Žlemberger je zastopal društvo na 4., 5. in 6. redni konvenciji S. N. P. J. Na zborovanjih J. S. Z. je bil Nace Žlemberger delegat na 1., 2. in 3. zborovanju. Društvo je poslalo John Kravanja kot delegata na 2. zborovanje Jugoslovanskega republikanskega združenja. Nace Žlembergerja in Rebola pa na tretje.

Društvo je bilo zastopano na okrajnih zborovanjih socialistične stranke, in sicer je bil Nace Žlemberger trikrat njegov zastopnik, Martin Pirc in Louis Bric pa po enkrat. Zborovanje za okraj Belmont se je vršilo vselej v Bellairu, O.

Društvu so predsedovali Pavel Dolenc, Joe Žibert, John Kravanja, Matevž Tušek, Nace Žlemberger, Martin Pirc, Lojze Mahkovc, Valentin Doxkolber, John Rebol in Frank Bostjančič. Tajniki so bili Nikolaj Sabolič, Nace Žlemberger, John Kravanja, Frank Čemažar, Urban Mrak in Joe Hribernik.

Društvo je štelo 1. januarja 1922 pet in šestdeset članov v oddelku za odrasle in 32 članov v mladinskem oddelku.

Med Slovenci, ki so prišli iz starega kraja, so bili nekateri socialističnega mišljenja, drugi so bili že v starem kraju člani rudarske organizacije. Prinesli so s sabo izkaze, da so pripadali k rudarski strokovni organizaciji, in ni jim bilo treba plačati deset dolarjev pristopnine, ko so pristopili v ameriško rudarsko organizacijo U. M. W. A.

Dne 18. novembra 1905 smo ustanovili slovenski socialistični klub, ki še zdaj posluje in je združen z J. S. Z. Klub je veliko pripomogel, da smo razpravljali o boljši bodočnosti človeške družbe. Mrliče pa tukaj pokopavamo civilno, tudi civilno se poročajo tukajšni Slovenci in otrok ne dajejo krstiti. Slovenci nimamo cerkve. Otroci pohajajo v javno ljudsko šolo in se pridno uče. Imamo pet dijakov in štiri dijakinje, ki pohajajo v srednjo šolo in so vsi člani mladinskega oddelka S. N. P. J.

Čitamo napredne liste. Najbolj sta razširjena "Proletarec" in "Prosveta". Iz starega kraja prejemamo tudi napredne liste in sicer: "Naprej" in "Kres". Preje smo dobivali "Rdeči Prapor", "Zarjo", "Naše Zapiske" in iz Gradca "Arbeiterwille".

Naseljenih je štirinajst družin in nekaj samcev. Večina ima svoje domove, in nobeden ni v prav slabem gospodarskem položaju. To pomeni, da so tukajšnji rojaki varčni, kajti delali smo le dve tretjini časa, eno tretjino časa so pa snedle stavke in gospodarske krize. Nekateri so se oprijeli trgovine, kakor n. pr. John Rebol, Joe Žibert in Andrej Kravanja. Prvi potuje včasih po naselbinah z zlatnino.

Ustanovili smo konzumno društvo, a ker ni bilo pravega vodstva, smo ga opustili.

Ko je prišel iz starega kraja klic, da naj jim pomagamo streti stare okove, smo se pridružili Jugoslovanskemu republikanskemu združenju. Naše društvo je darovalo $50 iz svoje blagajne, in na konvencijo v Cleveland so poslali kot delegata John Rebola in mene.

Slovenci vedno sodelujejo pri rudarski strokovni organizaciji U. M. W. A. Ko smo stavkali leta 1906 v rudniku Delora, je jamski superintendent pripeljal s sabo na vlaku lepo število stavkokazov. Organizirani rudarji so brzojavili, kdaj pridejo stavkokazi, in počakali smo jih na železniški postaji. Obkolili smo jih, kupili jim vozne listke iz blagajne lokalne rudarske strokovne organizacije in jih vrnili nazaj. Bili so Slovaki in

Macedonci. Povedali so, da so bili zapeljani in da niso vedeli, da je stavka.

Naselbina je dobro znana v slovenski ameriški javnosti. Večkrat so bili objavljeni dopisi v časnikih iz te naselbine, in vanjo so prihajali iz raznih krajev delavci socialističnega mišljenja. Delo v rudnikih se jim ni dopadlo, pa so zopet odšli. Dobro se spominjamo John Mekinda, ki je odpotoval odtukaj v Nokomis, Ill., kjer ga je ustrelila zlobna roka."

Lorain je mesto v okraju enakega imena ob jezeru Erie 25 milj zapadno od Clevelanda in šteje več ko 37,000 prebivalcev. Mesto ima dobro pristanišče, ki služi za razpošiljanje premoga, železne rude, žita in lesa. V mestu so železniške delavnice, tovarne za izdelovanje železnih cevi, strojev na plin, peči in avtomatičnih parnih lopat. Ladjedelnica je v pristanu.

Moravska misijonska postaja je bila tukaj ustanovljena leta 1787-1788. Trgovska postaja je bila ustanovljena šele leta 1807. V letu 1836 se je vas inkorporirala pod imenom "Charleston", a leta 1874 je izpremenila ime v Lorain.

Slovenci so že precej stari naselniki. Prvi so dospeli iz bližnjega Clevelanda. Delajo v raznih industrijah, nekateri pa so postali trgovci. Slovenska narodna podporna jednota ima tukaj društvo štev. 17, ki šteje v obeh oddelkih okrog 370 članov. Poleg tega ima K. S. K. J. društvi štev. 85 in 101, J. S. K. J. pa štev. 6.

Louis Konjar, tajnik društva štev. 101 K. S. K. J. poroča: "Društvo štev. 101 K. S. K. J. je bilo ustanovljeno dne 28. oktobra l. 1906, žensko društvo štev. 85 K. S. K. J. 18. januarja 1905. Tukaj je še društvo štev. 6 J. S. K. J. in društvi Jugoslovan in Prešeren; o zadnjih dveh pa ne vem, pod katero okrilje spadata."

SLOVENSKI NARODNI DOM V LORAINU, O.

Megadore je majhno mesto s 750 prebivalci v okraju Portage. Martin Bolha, tajnik društva štev. 456 S. N. P. J., poroča:

"Prvi naseljenci so se naselili v tej okolici približno pred sto leti. Da se

mesto ni bolj razvilo, so krive slabe železniške zveze. Velike reke tudi ni, po kateri bi se razvijal promet. In tako je mesto zaostalo v razvoju. Tudi rudnikov ni tukaj, v katerih bi kopali premog ali kovinsko rudo.

Svet je valovit, sem in tje mole kviško majhni grički, okoli katerih se vije majhen potoček v podobi črke "S" in se izliva v reko Cuyahoga.

Prebivalci v okolici so poljedelci, drugi stanovniki so pa odvisni od zaslužka v tovarni. Tovaren je več, toda so majhne. V dveh izdelujejo produkte iz gumija. Nadalje sta dve opekarni, in v eni izdelujejo potrebščine, ki služijo pri telefonskih in brzojavnih napravah za izoliranje žice. Izdelujejo tudi lončene galone, za katere se naročila krčijo zaradi suše. Največja je tovarna, v kateri izdelujejo lončene cevi. V tej je zaposlenih največ Slovencev.

Kdaj in zakaj so se pričeli naseljevati Slovenci? Prvi Slovenci so prišli sem pred nekako pet in dvajsetimi leti. Kapitalisti so potrebovali delavce za svoje tovarne. Poslali so svojega agenta v Cleveland, ki je seveda delal zlate obljube glede dela in mezde. O tem so slišali tudi Slovenci in se odpravili na pot. Bili so samci, in začetek ni bil prijeten. Imeli niso Slovenca, ki bi jih bil vzel na hrano in stanovanje. Kompanija je zanje zgradila barako; tako so bili vsaj za silo pod streho. Kasneje je dobila človeka, ki jih je vzel na hrano in stanovanje, in življenje je bilo tako nekoliko olajšano. Prvi rojaki so skrbeli tudi za zabavo. Na velikem drevesu so zgradili iz desk in vej uto, v katero so postavili mizico in par stolov. Po delopustu so včasih sedeli v tej zračni lopi in se pogovarjali in kramljali med seboj. Še danes se nekateri spominjajo teh časov in menijo, da ni več tako prijetno in zabavno, kakor je bilo tačas, ko so se razgovarjali o raznih vprašanjih v tisti zračni lopi.

Prva slovenska družina, ki je naseljena stalno, biva okrog šestnajst let tukaj. Vseh Slovencev je kakih petdeset. Družin je devet. Skoro vse imajo vsaka svoj dom.

Leta 1922 so Slovenci ustanovili društvo štev. 556 S. N. P. J., ki lepo napreduje in ima okrog 40 članov v obeh oddelkih. Kulturnih društev nimamo, toda upamo, da jih dobimo, ko odraste mladina.

V letu 1913 se je tovorni vlak prekucnil v prepad blizo mostu. Na takih vlakih se vozijo nezaželjeni potniki. Dva sta bila ubita. Med ponesrečenimi so bili skoraj gotovo tudi Slovenci, kajti za enega vem, da je bil poleg. Osobni vlak, obstoječ iz lokomotive in enega železniškega voza, je povozil leta 1919 Slovenca Frank Kokalja do smrti.

Slovenci so v splošnem priljubljeni pri domačinih in drugih narodnostih. Poleg Slovencev so tukaj naseljeni tudi Hrvatje in Srbi."

Neffs je majhna naselbina z 250 prebivalci v okraju Belmont. V nji ima svoj sedež ustanovno društvo Slovenske narodne podporne jednote štev. 4., ki je pa ob času ustanovitve naznanilo za sedež bližnjo naselbino Steel, ker je bil tam najbližnji poštni urad. Karel Dernač, tajnik društva štev. 4 S. N. P. J., piše o dogodkih:

"Prvi Slovenci so se naselili leta 1902. Po poklicu so bili rudarji. Prvo društvo je bilo tukaj ustanovljeno v januarju leta 1902 in se pridružilo S. N. P. J. v letu 1904, ko se je ustanovila. Drugo društvo je bilo ustanovljeno leta 1910 dne 24. julija in se pridružilo S. D. P. Z. kot štev. 39.

Leta 1914 je trajala rudarska stavka 14 mesecev ter se končala z uspehom za rudarje. Slovencev je bilo prizadetih v stavki okoli dvajset. Obstoji tudi politična stranka, in sicer delavska stranka. Zdaj imamo samo društvo štev. 4 S. N. P. J."

Marko Rupnik, član društva štev. 4 S. N. P. J., izpopolnjuje to poročilo:

"To malo rudarsko mestece leži ob železnici Baltimore in Ohio in je oddaljeno pet milj zapadno od mesta Bellaire, O. Kroginkrog ga obdajajo strmi, a ne visoki hribi. Po dolini teče potok, ki ob deževnih nalivih naraste v deročo reko in napravi veliko materijalne škode. Ob taki priliki odnaša s sabo mostove, svinjake in kokošnjake z živalmi vred. Prebivalstvo je mešane narodnosti, največ slovanske. Veliko je Poljakov, Čehov in Slovakov, nekaj Nemcev, Hrvatov in Slovencev. Posebnost te naselbine tiči v tem, da ne dovolijo Italijanom in zamorcem se naseliti v nji. Italijani in zamorci ne dobe tudi dela v tukajšnjih rudnikih. Večjih rudnikov je tu šest. Dva sta lastnina Wheeling & Lake Erie Coal kompanije, štirje pa last Maher & Colliers Coal kompanije. Poleg teh rudnikov je več manjših rovov, ki so lastnina tukajšnjih farmarjev. Premog je povprečno visok od pet do šest čevljev. So tudi izjeme, kjer je premog visok od 8 do 9 čevljev, ki spada v takozvano pittsburško žilo štev. 8. Nad njim je čevelj debela plast kamenja, ki je že marsikaterega rudarja ubila in pokopala pod seboj. Pri delu rabijo rudarji odprte karbidne svetilke. Rudarji so organizirani v rudarski strokovni organizaciji U. M. W. A. in imajo tri podružnice. Imajo svoje poslopje, v katerem je dvorana za seje, shode in veselice in zadružna prodajalna, ki dobro uspeva. Mesto ima svojo banko; v njenem poslopju je nastanjen tudi poštni urad in glavni stan Kolumbovih vitezov (stroge katoliške organizacije). Trgovina z jestvinami je večinoma v rokah Čehov, ki kontrolirajo tudi kinematografično gledališče.

Poslopje, v katerem je javna ljudska šola, je precej veliko, a prostori so prenapolnjeni s šolsko mladino.

Prvi Slovenci, ki so se tukaj naselili, so prišli z Vestfalskega v Nemčiji. Bili so to Karel Dernač, Jožef Dernač, John Rebol, Anton Kaus, Vincenc Kolar in Albert Ivnik. Od drugje sta prišla Jože Alič in Valentin Verhovc. Od prvih Slovencev je tukaj samo še Karel Dernač, drugi so se kasneje naselili.

Pričelo je gibanje za ustanovitev Slovenske narodne podporne jednote. Glas o tem je prišel tudi v to naselbino. Slovenski naseljenci so se pričeli zanimati za ustanovitev nove slovenske podporne organizacije. Naleteli so na razne ovire, pa tudi hudobnih jezikov ni manjkalo, ki so razpošiljali v svet glas, češ, da bo to mrtvo rojeno dete. Stvar ne bo nikomur koristila. Ustanovitelji si bodo napolnili svoje žepe z delavskim denarjem, nakar bo vse lepo zaspalo. Tukajšnji Slovenci se pa niso dali ostrašiti s takim beganjem. Agitirali so še bolj za ustanovitev nove slovenske podporne organizacije. V takih razmerah so se zbrali v prostorih John Rebola v začetku aprila 1904 in po daljši razpravi sklenili, da se ustanovi društvo z imenom "Bratstvo" in da se zaključek sporoči v Chicago, ker je bila pred durmi ustanovna konvencija nove podporne organizacije. Konvencija Slovenske narodne podporne jednote je pričela 5. in končala 9. aprila v Chicagu. Društvo "Bratstvo" je dobilo štev. 4. nove podporne organizacije. Kako močno je bilo društvo prva leta, je nemogoče dognati, ker je požar dne 25. februarja l. 1909 uničil društvene knjige in društveni imetek. Slovencev je bilo majhno število, in društvo je sprejemalo kot člane tudi osebe drugih slovanskih narodnosti. Zapisnik istega leta izkazuje, da je štelo 66 članov. Na seji meseca maja 1910 je pristopilo kar trinajst novih članov. Od tega leta naprej se je število društvenega članstva gibalo med šestdeset in devetdeset. Bilo je pač tako, kot so bile delavske razmere. Koncem leta 1923 je društvo štelo okrog 130 članov v obeh oddelkih.

Prvi izmed društvenih članov je umrl Jožef Dernač dne 9. julija 1913. Bil je ustanovitelj društva in dalj časa dru-

štveni tajnik. Tajniške posle je opravljal do zadnjega. Šele tri dni pred svojo smrtjo jih je odložil. Pobrala ga je kratka in mučna bolezen.

Rudarska stavka v Ohiju v letih 1914-1915 je hudo zadela rudarje. V tem boju je šlo za princip, da mora družba plačati za ves premog, ki ga rudar nakoplje in pošlje na površje: debelega, drobnega in prah. Lastniki rudnikov so plačevali le premog, ki je ostal na mreži in ni padel skozi velike zadrge v nji. To je bilo krivično za rudarje, rudniškim baronom je pa nosilo velik profit. Rudar je dobil plačano komaj četrtino premoga, kajti tri četrtinke ga je navadno padlo skozi velike zadrge v mreži. Družbe so trdile, da ne morejo prodati drobnega premoga in premogovega prahu; nasprotno pa so se rudarji prepričali, da premogovniški podjetniki prodajo lahko ves premog, saj ga morajo v nekaterih krajih celo mleti in treti s stroji, da ga laže spravijo v denar. Ta spor je povzročil stavko, ki je trajala šestnajst mesecev. Zmagali so rudarji.

Veliko Slovencev je prišlo v naselbino, a se zopet izselilo. Danes imajo tukaj svoja posestva in domove Leo Plahuta, že 14 let predsednik društva, Karel Dernač, večletni tajnik društva, Mary Dernač, lastnica lepe, prostorne dvorane, Alojzij Markon, Štefan Šusteršič, Frank Rozman in Andrej Brelih. Poleg domov imajo tudi po nekaj akrov sveta. Vseh slovenskih družin je štirinajst in nekaj samcev.

V verskem oziru so Slovenci popolnoma brezbrižni. Pred leti so Poljaki postavili cerkev, ki jo je podrl ciklon leta 1910. Ustno sporočilo pove, da so Poljaki kmalu po tej nesreči pričeli zbirati prispevke za novo cerkev. Nabrali so okrog tri tisoc dolarjev. Denar je hranil duhoven, katerega je vzela neka noč z denarjem in njegovo kuharico vred. Ta dogodek je vzel še tisto mrvico vere onim, ki so preje zahajali v cerkev ne iz pobožnosti, ampak iz navade. Nekaj časa po tem dogodku so Poljaki zopet pričeli nabirati denar in sezidali cerkev na čast sv. Srcu Jezusovemu. Zadnja vojna je precej pripomogla, da je danes cerkev zopet polna. Sedanji župnik je rodom Nemec in vodi s pomočjo sester katoliško šolo.

Pred vojno so bili Slovenci organizirani tudi v slovenskem socialističnem klubu. Razne mahinacije in spori v stranki v vojnem času so povzročili, da so se združili s češkimi in poljskimi socialisti."

Power Point je majhna naselbina v okraju Columbiana. Tu ima S. N. P. J. društvo štev. 358. John Poženel, prvi slovenski naseljenik, poroča o naselbini:

"Naselil sem se v letu 1914 kot prvi Slovenec z družino vred v tem kraju. Prišel sem iz East Palestine, O. Hiše ali stanovanja ni bilo dobiti v najem. Tako je bilo tudi s hrano. Jaz in nekateri drugi smo vprašali v par hišah za hrano in stanovanje, toda zaman. Bali so se nas, češ, ker smo tujezemci. Po naključju sem dobil hišo v najem poldrugo miljo proč od Power Pointa na Ben Fosinovi farmi. Bila je oddaljena pol milje proč od drugega kmeta po imenu W. Travyson. S te farme smo dobivali mleko in druge poljske pridelke. Tu niso videli preje še nikdar drugega naroda kot belopoltnega Američana. Zato so nas gledali in vpraševali drug drugega, ako smo belopoltni, zamorski, ali rumenopoltni ljudje. Vzelo je precej časa, da so nas priznali za belopoltne ljudi. Izpraševali so nas na vse načine, od kje prihajamo. Izkušali smo jim dopovedati, pa ni šlo, ker nismo razumeli angleščine, oni pa ne drugega jezika. Kazali smo jim na zemljevidu, odkod prihajamo, in vzelo je vseeno precej časa, preden so spoznali, da smo belopoltnega plemena. Zameriti jim ne smemo, ker so kmečki ljudje in malo poučeni o svetu.

Leto kasneje sem kupil od Kirk Dunn Coal kompanije stavbišče, za katero sem

DRUŠTVO ŠTEV. 279 S. N. P. J. V RAMSEYJU, O.

delal v njenem premogovniku. Na tem stavbišču sem postavil svoj dom. Prišli so še drugi Slovenci, kot Tomaž Mrcina, Anton Zaplata, Jakob Bergant, Štefan Čuk, Karel Bogataj, Matevž Tušek; ti so kupili svoje domove in so nekateri postali trgovci.

Leta 1918 dne 19. julija smo ustanovili z dvanajstimi člani društvo štev. 358 S. N. P. J.

Za prvimi naseljenci so se naselili z družinami Ivan Lovše, Jernej Stucin, Jakob Tavčar, Ivan Čuk in Vid Pirc. Vsi navedeni lastujejo svoje domove, in slovenska naselbina dobro napreduje v gospodarskem oziru."

Ramsey je majhna rudarska naselbina v okraju Jefferson; v njej je društvo štev. 279 S. N. P. J. s kakimi 75 člani v obeh oddelkih. Joe Goršin in Louis Golobič, člana društva štev. 279 S. N. P. J., poročata o naseljevanju Slovencev in dogodkih v naselbini:

"Leta 1912 dne 31. marca je potekla pogodba med premogovniškimi podjetniki in rudarsko organizacijo U. M. W. A. Nova pogodba ni bila sklenjena. Kompanija, ki je lastovala premogovnike v okolici Kaylorja, Pa., je sicer ponujala zahtevano mezdo, ni pa hotela plačati mrtvega dela. Rudarji v tej naselbini so torej zastavkali in obljubili drug drugemu, da se ne vrnejo na delo, dokler kompanija ne plača mrtvega dela. Kompanija je videla, da ne more ugnati rudarjev z izstradanjem. Poslužila se je nato navadnega podjetniškega in nemoralnega sredstva, da užene rudarje. Nabila je lepake, na katerih je naznanila, da mora iz kompanijske hiše, kdor se ne vrne na delo. To je povzročilo, da so odpotovale tri slovenske družine in se naselile v Ramseyju, O., ki je oddaljen okoli 20 milj od Steubenvilla, O. V naselbini sta bila dva samska Slovenca, ko so dospele vanjo te tri slovenske družine. Največ je bilo naseljenih Madžarov. Čudili se nismo, kajti opazili smo, da so kompanijske hiše razdrapane in sploh v slabem stanju. Pota so bila slaba, in vode je primanjkovalo.

Bilo je v juniju 1912. Dva Slovenca sta dobila delo pri stroju za podkopavanje premoga v enem rudniku, tretji pa kot nakladalec v drugem rovu.

Prihodnji dan so šli na delo. Ko sta slovenska rudarja prišla do mesta, na katerem sta imela delati v rudniku, jima je preddelavec rekel: 'Tukaj je stroj.' Rojaka sta ogledovala stroj in vprašala preddelavca za olje, s katerim bi ga mazala. Povedal je jima, da je olje nepotrebno in da je dobro navadno mazilo, ki je med rudarji poznano pod imenom črni Jakec. Hoditi ponj bosta morala sama in ga tudi prinesti na prostor. Razložil je jima, da ga lahko nosita v kositrastih škatlah, v katerih je bil preje smodnik. Po hišah lahko nabereta deset do petnajst takih škatel, nakar jih napolnita z mazilom in jih prineseta do rudniškega vhoda. Tam lahko zapišeta s kršcem na desko, kam se naj pripelje mazilo. Rudarja bi bila najrajša pustila delo na mestu, ali kadar delavec nima preveč okroglih ali zelenih v žepu, tedaj je primoran sprejeti delo tudi pod slabimi pogoji. Odločila sta se, da se na prvi seji lokalne rudarske organizacije pritožita in zahtevata odpravo takih šikan. To sta storila že na prvi seji. Ko sta pričela govoriti o teh razmerah, so se jima pričeli drugi krohotati. Spoznala sta, da ne opravita nič. Prihodnji dan je stopil pred nju rudniški superintendent in jima hladnokrvno rekel: 'Ako ni tukaj za vaju, gresta lahko naprej.' Videla sta po kratkem razgovoru s superintendentom, da so v lokalni strokovni organizaciji ljudje, ki vohunijo in prinesejo na nos superintendentu vsako besedo, ki jo izpregovore rudarji na seji. Kasneje sta se prepričala, da delajo v rudniku tudi podleži. Nekega dne sta pripeljala deset posod polnih mazila, a drugo jutro sta videla, da je hudobna roka napravi-

DRUŠTVO ŠTEV. 321 S. N. P. J. V WARRENU, O.

la luknje v posode, in da je mazilo izteklo iz njih.

Smodnik je imel vsak rudar na svojem domu. V jeseni l. 1912 se je dogodila velika nesreča. Eksplodiral je sodček smodnika, ko so prišli trije rudarji domov. Vsi trije so bili strašno opaljeni, hiša in obleka pa ožgana.

V letu 1913 se je utrgal oblak nad naselbino, in voda je pridrla v taki množini, da je odnašala kokošnjake in svinjake. Hudo prizadete so bile nekatere hiše, v katere je voda pridrla skozi okna. Do leta 1914 se niso naseljevali Slovenci v to naselbino. Bile so le tri slovenske družine, ki so prišle iz Kaylorja, in nekaj samcev. Drugi rudarji so bili večinoma Madžari in Poljaki. Rudnik je pa lastovala Roby Coal kompanija.

Leta 1914 je izbruhnila rudarska stavka. Joe Goršin je odpotoval meseca julija v staro domovino. Stavka je trajala skoraj štirinajst mesecev. Rudarji so zahtevali, da morajo biti plačani za ves premog, ki ga nakopljejo v jami in pošljejo iz nje na svetlo, ne pa samo za tistega, ki ostane na mreži z velikimi zadrgami. Kompanije so pritiskale z vsemi sredstvi, da bi zmagale, a iz te stavke so kljub temu rudarji izšli zmagoviti. Roby Coal kompanija je hotela zmagati za vsako ceno v tej stavki. Sredi zime je nabila lepake, s katerimi je naznanila, da začne delati v rudnikih po stari plači. Iskala je petoliznike, preddelavce in superintendente za delo, da zlomi stavko. Dobila je res nekaj teh ljudi. Delali so ves dan in naložili samo tri železniške vozove premoga. Da bi povzročili strah med rudarji, so v listih v Wheelingu poročali, da producirajo dvajset železniških voz premoga na dan. Zvijača se ni obnesla, ker so se rudarji prepričali, koliko premoga producira kompanija. Stavka se je nadaljevala do srede maja 1915 ter se končala z zmago rudarjev.

Dne 3. septembra ravno tega leta so pričeli rudarji delati vsak dan. Sredi

zime so se pričeli naseljevati Slovenci iz zapadne Pennsylvanije, med katerimi so bili člani Slovenske narodne podporne jednote. Pričeli so agitirati, da se ustanovi društvo Slovenske narodne podporne jednote. In dne 11. junija 1916 se je izpolnila želja. Ustanovljeno je bilo društvo štev. 279 S. N. P. J. Ustanovitelj društva je bil Louis Goršič.

Španska influenca je pokosila članico Marijo Guna in dva njena sina v starosti 11 let in 18 mesecev, in Johna Vojčeka, rodom Poljaka.

Leta 1921 so tukajšnji rudarji v mesecu juniju ustanovili konzumno društvo, ki se je v prihodnjem letu združilo s kooperativo v Dillonvalu.

Joe Goršin se je vrnil v Ameriko iz starega kraja v maju 1920. Naselbina se je v času njegove odsotnosti toliko izpremenila, da je ni več poznal. Premogovnik je menjal v tem času lastnika, in zdaj ga lastuje Great Lakes Coal in Mining kompanija. Spremembe pa niso le v naselbini, ampak tudi pri delu. Rudarji ne nosijo več mazila in tudi peš jim ni treba hoditi od rudniškega vhoda do mesta v rudniku, na katerem delajo."

Youngstown je industrijsko mesto z več ko 132,000 prebivalci v okraju Mahoning in ob reki istega imena. Tovarniška industrija je zelo razvita. V jeklarnah in železarnah izdelujejo pločevino. Prvi se je stalno naselil William Hillman v letu 1796. Prvi plavž so postavili v letu 1804, mesto je pa bilo inkorporirano leta 1848.

Slovenska narodna podporna jednota ima tukaj društvo štev. 153, ki je koncem decembra 1923 štelo 95 članov v obeh oddelkih. Anton Russ, tajnik tega društva, poroča:

"Slovenci so se pričeli naseljevati leta 1899. Po poklicu so bili tovarniški delavci, ki so delali v železarnah in jeklarnah. Leta 1902 so ustanovili društvo štev. 61 K. S. K. J. Osem let kasneje so ustanovili društvo štev. 153 S. N. P. J. Dve leti kasneje so ustanovili društvo sv. Antona z desetimi novimi člani.

Velika stavka v železarnah in jeklarnah je bila leta 1919. Prizadeti so bili vsi Slovenci.

Nesreče smo tudi imeli. Martin Matekoviča je ubil vlak na pennsylvanski železnici, 11-letni Frank Doblikar je utonil v reki Mahoning. Velik požar v mestu je bil v letu 1919 in napravil škode za dva milijona dolarjev.

V naselbini so tri slovenska društva. Po poklicu so Slovenci tovarniški delavci."

OKLAHOMA.

Država Oklahoma meji ob države Colorado, Kansas, Missouri, Arkansas, Texas in New Mexico. Vzhodni del je gorat, in reka Arkansas, ki ima pritoke velikih rek, ga deli v južni in severni del. Proti zapadu se razprostirajo valovite prerije, še bolj proti zapadu je pa visoka planjava, ki se na najvišjem mestu dviga 4,700 čevljev nad morjem. Blizo južne meje in proti jugozapadu je pa svet zopet hribovit. Prav na jugu se zopet razprostira planjava. Hribi niso izredno visoki, kajti najvišji vrhovi v gorovju Wichita, ki se razprostira severnozapadno od Fort Silla, merijo do 1,500 čevljev nad morjem. Ampak gorovje je težko dostopno, ker se dviga strmo od tal.

V prejšnjem stoletju so gonili velike goveje črede na pašo iz države Texas. Po letu 1899, ko je bil svet odprt belopoltnim ljudem za naseljevanje, je ta navada pričela ponehavati. Naseljeniki so preorali ledino in jo izpremenili v lepo obdelana polja. Farmarji pridelujejo koruzo, pšenico, oves in druga žita. Živinoreja je dobro razvita, toda živina se redi zdaj na farmah in ne več samo na pašnikih. Živinorejci, ki gonijo poleti in pozimi živino samo na pašo, postajajo vedno bolj redki in se umikajo farmarjem, ki se ukvarjajo z umno živinorejo. Poleg omenjenih pridelkov pridelujejo tudi tobak, bombaž, sladkorni trst, fižol in vso zelenjavo in sadje, ki uspeva v zmernem pasu.

V letu 1900 so cenili, da šume pokrivajo 24,400 štirjaških milj sveta ali 34.8% zemeljske površine v državi. Od tega časa je sekira hudo gospodarila v teh šumah. Doline so še zaraščene z lesom, ali v letu 1920 so cenili, da je smrekovega gozda ostalo le še 500,000 akrov od 2,000,000 akrov. Okoli 450,000 akrov je pa bilo zapuščenega posečja. Med listnatim drevjem je največ hrasta, jesena in javorja. Črni oreh pa raste v dolinah in ob rekah.

Industrija je v razvoju in je največ odvisna od sirovin s farm. Razvita je oljna industrija, in premogove plasti se razprostirajo prek 20,000 štirjaških milj. Središča premogove industrije so McAlester, Wilburton, Hartshorn, Coalgate in Phillips. Premog je različne kakovosti. Mavec se nahaja v okrajih Greer in Kay. Svinčeno in cinkovo rudo kopljejo v majhnih količinah.

Španski pustolovec in odkrivatelj De Soto je bil prvi belopoltni človek, ki je s svojimi tovariši obiskal to pokrajino. Prvi naselniki so bili Španci in Francozi. Ko so Združene države kupile od Napoleona pokrajino Louisiano, je bila vključena tudi pokrajina, ki tvori danes državo Oklahomo. V letu 1834 je kongres sklenil, da postane sedanja država Oklahoma razen ozkega pasa severno od Texasa dom peterih indijanskih rodov, in sicer Čirokejev, Krikov, Seminolov, Koktavov in Kvepovov. Po pogodbi iz leta 1866 so ti Indijanci dovolili, da so se naselili na teritoriju tudi drugi indijanski rodovi. Prvih pet indijanskih rodov je privedlo s sabo sužnje. V državljanski vojni so ti Indijanci podpirali južne države. Po končani državljanski vojni ni zahtevala federalna vlada le osvoboditve sužnjev, ampak Indijanci so morali odstopiti osvobojenim sužnjem tudi nekaj sveta. Svet, na katerem so bili naseljeni Indijanci, je bil znan pod imenom 'Indijanski teritorij'. Naseljevanje belopoltnikov se je pričelo šele po letu 1889, ko je predsednik s proklamacijo odprl okraj, znan pod imenom Okla-

homa, naseljevanju. Belopoltniki so se naseljevali polagoma a trajno. V letu 1906 sta se združila indijanski in oklahomski teritorij in izdelala ustavo. Leta 1907 sta bila teritorija sprejeta v Unijo kot država Oklahoma.

Slovenci niso številno naseljeni v tej državi. Slovenska narodna podporna jednota ima tri društva, in sicer štev. 58, 220 in 348, ki štejejo skupaj okrog 120 članov v obeh oddelkih. Ta društva so stala je precej obširna država. Dokler je bil teritorij Oklahoma sam zase, je bilo v njem več pivovaren, ko se je pa združil z indijanskim teritorijem v državo, je zavladala prohibicija, ker je bilo že odnekdaj prepovedano prodajati Indijancem opojne pijače.

Mesti Bryant in Henrietta ležita v okraju Okmulgee, v katerem je razvita oljna industrija. Mesti tvorita nekakšno središče slovenskih naselbin, ki so

BOMBAŽNI NASAD, KAKRŠNI SE VIDIJO V DRŽAVAH OKLAHOMA, TEXAS, ALABAMA IN DRUGIH JUŽNIH DRŽAVAH

v Adamsonu, Bryantu in Coaltonu. Poleg teh je še društvo štev. 25 Zapadne slovanske zveze v Wilburtonu.

Iz Bryanta poroča Vinko Ločnikar, član S. N. P. J., kateremu je dal nekaj podatkov Anton Potokar, takole:

"Teritorij Oklahoma je bil do leta 1907 zelo majhen. V tem letu se mu je pridružil tudi indijanski teritorij, in nastala je precej obširna država. Dokler je bil teritorij Oklahoma sam zase, je bilo v njem več pivovaren, ko se je pa združil z indijanskim teritorijem v državo, je zavladala prohibicija, ker je bilo že odnekdaj prepovedano prodajati Indijancem opojne pijače.

Mesti Bryant in Henrietta ležita v okraju Okmulgee, v katerem je razvita oljna industrija. Mesti tvorita nekakšno središče slovenskih naselbin, ki so majhne in po več milj narazen raztresene. Po naselbinah med Bryantom in Henrietto živi okrog sedemdeset odraslih Slovencev obojega spola. Moški so domala vsi zaposleni v premogovnikih in organizirani v rudarski strokovni organizaciji U. M. W. A.

Med prve Slovence, ki so se naselili tukaj, spada Martin Potokar. Ta se je

priselil v letu 1907 in bil morda prvi Slovenec v tej naselbini. Slovenci so pričeli prihajati šele kasneje v letih 1909-1910 v ta kraj za delom. Bili so večinoma rudarji.

V aprilu 1913 so ustanovili prvo slovensko podporno društvo in ga pridružili k centralni podporni organizaciji sv. Barbare, ki se je kasneje združena s Slovansko delavsko podporno zvezo spojila s Slovensko narodno podporno jednoto.

V septembru tega leta so Slovenci s pomočjo par Američanov ustanovili godbo. Godbenikov je bilo dvanajst: osem Slovencev in štirje Američani. Godba se je razpustila v aprilu 1915, ker se je nekaj godbenikov izselilo drugam. Člani te godbe so bili naprednega mišljenja, kar govori dejstvo, da so praznovali delavski praznik — prvi majnik l. 1914 in l. 1915 na ta način, da so igrali na prostem v naselbini in v dvorani.

Meseca februarja 1914 smo ustanovili društvo z imenom "Victoria" in ga pridružili Slovenski narodni podporni jednoti kot štev. 220. Društvo je dobro napredovalo, kajti 95 odstotkov tukaj bivajočih članov spada pod njegovo okrilje.

V letu 1923 je bilo to edino slovensko društvo tukaj in štelo v obeh oddelkih 75 članov.

Političnih in kulturnih društev nimamo, ker ni zanje tukaj polja. Preveč smo raztreseni, da bi delali v političnih in kulturnih društvih.

Stavk nismo imeli preveč in stavkali smo le tedaj, kadar se je sklepala nova pogodba med rudarsko organizacijo in premogovniškimi podjetniki. Prvikrat smo štrajkali leta 1910 od 1. aprila do 15. septembra. Premogovnikov niso izkušali obratovati s stavkokazi. Semintje pride do nesporazuma med premogovniškimi podjetniki in rudarji, ali take praske se ne morejo imenovati stavke. Leta 1919 je trajala stavka zopet nekaj tednov, saj je bila skoraj po vsi Ameriki, kjer so bili rudarji organizirani. Leta 1921-1922 pa ostane marsikateremu tukajšnjemu Slovencu v spominu. Growe Coal kompanija je zaprla rudnik "Victoria", v katerem je delala večina tukajšnjih Slovencev. Rudarji so bili prisiljeni hoditi od rudnika do rudnika za delom, ali malokdo je bil tako srečen, da ga je dobil do 1. aprila 1922. Takrat je zopet pričela stavka, ki je trajala okrog pet mesecev. Ko je bila končana, je bilo vseeno težko dobiti delo. Marsikdo bi bil prisiljen pustiti Slovensko narodno podporno jednoto, da ga organizacija sama ni podpirala z asesmentom. Še spomladi leta 1923 so nekateri člani S. N. P. J. čakali na delo, v rudnikih so pa delali le po dva do štiri dni v tednu."

OREGON.

Država Oregon je na severozapadu in meji ob države Washington, Idaho, Nevada, Kalifornija in ob Pacifični ocean. Najvišji vrhovi so v gorovju Cascade, ki se vleče vzporedno z morskim obrežjem približno sto milj od njega. Najvišja gora je Mount Hood in meri 11,225 čevljev. Pravi gorski velikani so tudi Mount Jefferson (10,200), Three Sister Peaks, Mount Adams, Bachelor Mountain in Diamond Peak (8,807), na njih pobočjih so ledeniki kot na alpskih snežnikih. Vzhodno od tega gorovja in bolj na jugu se razgrinja Velika peščena puščava (Great Sandy Desert), ki je približno 150 milj dolga in od 30 do 50 milj široka. Deloma je v okrajih Crook, Lake in Harney. V tej puščavi ni potokov in rek, ki bi tekli po površini. Največja reka je Columbia. Njena struga se vije skozi gorovje Cascade. Je kakor vsekana v skalo šest milj nadaleč. Tukaj je reka široka le tri sto čevljev, na obeh straneh se pa dvigajo skalnate stene skoraj eno miljo visoko. Nekoliko dalje po reki navzgor je druga skalnata soteska, ki je široka od 130 do 200 čevljev. Ta reka ima več velikih pritokov; med temi je največji Kačja reka (Snake River), ki tvori mejo med državama Oregon in Idaho dve sto milj nadaleč in teče skozi skalnato sotesko, katere stene se dvigajo stopničasto od 2,000 do 5,000 čevljev visoko.

V letu 1900 je gozd pokrival več ko polovico državne zemeljske površine. Krasne šume so se razprostirale prek 54,300 štirjaških milj ali prek 56.8% zemeljske površine. Federalna vlada je v letih 1907 in 1908 ustanovila trinajst šumskih rezerv, katerih vsaka obsega več ko en milijon akrov sveta in ki so merile leta 1910 skupaj 25,345 štirjaških milj. Največ je iglastega drevja. Sekira poje neprenehoma po teh šumah. V l. 1918 so n. pr. producirali iz teh šum 2,700,000,000 čevljev lesa, največ smrekovega, jelovega, borovega, mecesnovega in cedrovega. Največje šume se razgrinjajo v severnem delu gorovja Cascade, Plavega gorovja (Blue Mountains) in na visokih planjavah v severnovzhodnem delu države.

Zemlja je rodovitna, in farmarji pridelujejo pšenico, oves, ječmen, hmelj, ovočje, krompir in razno zelenjavo. Noči so mrzle. Zato ni podnebje ugodno za pridelovanje koruze. Živinoreja je zelo razvita, in reja drobnice dobro procvita.

Reke so bogate na ribah, in vsako leto ujamejo več milijonov funtov lososa (salmona), ki ga ali oddajo svežega na trg, ali posuše, ali konzervirajo v kositernih škatlah. Poleg lososa love jesetra, soma, slanika in druge ribe.

Zlato so odkrili ob rekah Rogue in Klamath v letu 1852. L. 1860 so ga zasledili ob rekah v okrajih Baker in Grant. Odkrili so tudi srebrno in bakreno rudo, lignit in premog, živo srebro in železno rudo.

Tovarniška industrija se razvija, kajti sirovine dobiva s farm, iz rudnikov in šum. Vodna sila je velika, in da se izrabiti za gonilno silo v tovarnah.

Prvi belopoltni ljude so bili Španci, ki so v letu 1543 obiskali pokrajino pod vodstvom Bartolome Ferrela. Francis Drake je dospel do oregonske obali šele v letu 1579, ko je iskal morsko ožino na severozapadu. V letu 1805-1806 sta Američana Meriwether in William Clark prepotovala pokrajino, ki tvori danes državo Oregon. Leta 1811 so pa agent-

je Pacific Fur kompanije ustanovili prvo stalno naselbino Astoria.

Rusija, Španija, Anglija in Združene države so zahtevale to pokrajino. Španija in Rusija sta kmalu odnehali, a Anglija in Združene države so se sporazumele, da zasedejo pokrajino skupno. Sledili so naseljenci, in leta 1844 jih je bilo že toliko, da je bilo treba določiti mejo med Oregonom in Kanado.

Leta 1848 je bila organizirana oregonska teritorijalna vlada, in leta 1859 je bila država Oregon sprejeta v Unijo.

Slovencev je okoli tisoč v tej državi. Naseljeni so raztreseno. Skupaj naseljenih je največ v Oregon Cityju in Portlandu.

Oregon City leži v okraju Clackamas ob reki Willamette. V mestu so tovarne za izdelovanje sukna in papirja in mlini za moko. Električna centrala oskrbuje tovarne in ulično železnico z gonilno silo. Ravnotako skrbi tudi za mestno razsvetljavo. Vodovodne naprave so mestna lastnina. Oregon City je poleg Astorije najstarejša naselbina v državi. Slovenci so organizirani v društvu štev. 46 S. N. P. J., ki šteje v obeh oddelkih več ko sedemdeset članov. Razen tega sta še društvi štev. 34 S. N. P. J. in štev. 76 J. S. K. J.

Nekateri Slovenci lastujejo lastne domove. Veliko Slovencev je zaposlenih v papirnici, drugi pa delajo v raznih industrijah. Ako imajo tudi kulturna društva, se ne ve, ker ni poročila o njih.

Mesto šteje blizo šest tisoč prebivalcev.

Portland je v okraju Multnomah ob reki Willamette blizo iztoka v reko Columbia, nekako 120 milj po vodi do Pacifičnega oceana. Prebivalcev šteje več ko 25,000. Mesto se razteza na obeh bregovih reke, ki je premostena na mnogih krajih. Do mesta lahko plovejo ladije, ki so 26 čevljev globoke. Tu je trg za pšenico, sadje, les, ribe in druge produkte, ki jih razvažajo ladije in železnice na vse strani. Razvita je lesna industrija. V mestu so tovarne za konzerviranje rib, izdelovanje vrvi, delavnice za popravljanje železniških voz in tovarne za konzerviranje sadja in zelenjave.

Stalno naseljevanje se je pričelo leta 1845, in naselbina je dobila mestno poslovnico že v letu 1851. Prebivalstvo se je hitro množilo, in preden je mesto imelo železniške zveze z vzhodom v letu 1883, je štelo že 20,000 stanovnikov.

Slovenci delajo v raznih industrijah, in Slovenska narodna podporna jednota ima društvo štev. 470 z 29 člani.

Po državi je raztresenih več majhnih slovenskih skupin. Nekateri Slovenci delajo v kovinskih rudnikih, zopet drugi so naseljeni na kmetijah.

PENNSYLVANIA.

Pensylvania spada med trinajst originalnih držav, ki so stvorile Združene države.

Do leta 1860 je bila Pennsylvania med vodilnimi državami v produkciji lesa. Dandanes je seveda zaostala daleč v tej industriji. Šume pokrivajo še okrog 10 do 11 milijonov akrov sveta in v njih raste hrast, kostanj in drugo listnato drevje.

V premogovi produkciji zavzema Pennsylvania prvo mesto na svetu. Trdi premog kopljejo v vzhodnem delu države in plasti trdega premoga merijo 480 štirjaških milj. Plasti mehkega premoga pa merijo 14,200 štirjaških milj. Trdi premog ali antracit so odkrili v letu 1762 blizo Wilkes-Barra. V revolucijonarni vojni so antracit rabili za izdelovanje vojnega materijala, toda trgovsko vrednost je dobil šele v prihodnjem stoletju. V letu 1815 so poročali, da so producirali v tistem letu le petdeset ton antracita. Odtlej naprej je naraščala produkcija antracita tako, da so ga leta 1908 producirali že 74,347,102 ton, ki je bil vreden $158,178,489. Mehki premog so pričeli rabiti skoraj ravno ob tem času, kot so odkrili antracit. Toda prvikrat so ga odposlali iz Pittsburgha v letu 1803. Od tega leta naprej se je hitro množila tudi produkcija premoga. Olje so tudi kmalu odkrili. Ko so prišli prvi belopoltni naselniki v Pennsylvanijo in se pričeli naseljevati na obširnem oljnem polju, ki se razteza prek okrajev Greene, Washington, Allegheny, Beaver, Butler, Venango, Clarion, Forest, Elk, Warren, McKean in Tioga, so videli, da je neko neznano ljudstvo izkopalo globoke jame okoli oljnih vrelcev najbrž zaradi tega, da je lovilo in spravljalo olje. Ampak kljub temu je trajalo do srede devetnajstega stoletja, da so naseljeniki pričeli rabiti naravno olje za razsvetljavo. Pravi in prvi oljnjak so pa izvrtali šele leta 1859, in sicer ob Oil Creeku pri Titusvillu. Oljnjak je bil globok sedemdeset čevljev, in ko so iz njega izsesali po pet in dvajset sodov petroleja, so rekli, da je produkcija ogromna. To je bil začetek. Kasneje so izvrtali oljnjake, iz katerih je priteklo od 2000 do 3000 sodov olja na dan, ne da bi jim bilo treba uporabiti sesalke. Produkcija olja se je množila in bila najbrž najvišja v letu 1891, ko so producirali 31,424,206 sodov naravnega olja. Nekateri oljnjaki so se posušili. Včasih so pa naleteli na plin, ko so vrtali oljnjak. Tudi naravni plin so uporabili za kurjavo in razsvetljavo.

Plasti železne rude niso izredno velike, ali njeno kopanje je pričelo ponehavati šele tedaj, ko je prišla železna ruda iz Minnesote in Michigana po nižji ceni na trg.

Država je bogata tudi na cementnem kamnu, apnencu, glini, grafitu, koljevcu, pesku za izdelovanje stekla in drugih rudninah.

Tovarniška industrija je ogromna. Vse glavne industrije so dobro razvite, in o Pennsylvaniji se lahko reče, da je industrijska država, ker prihaja njeno bogastvo od industrije. Mezde v tovarniški industriji niso visoke. Nižje so kot v srednjezapadnih, severnozapadnih in zapadnih državah.

Poljedelstvo je razvito, in na farmah pridelujejo najrazličnejše pridelke. Na zapadnem delu države rede tudi živino in prašiče. Na jugovzhodu pridelujejo žito in razno krmo.

Naseljevanje Slovencev se je pričelo zelo zgodaj. Znano nam je, da je misijonar Andrej Skopec prišel v Pennsylvanijo v prvi polovici devetnajstega stoletja in bil več ko dvajset let župnik v Freyburgu, Pa. V tem času se gotovo prihajali Slovenci v Ameriko iz okolice njegovega rojstnega kraja. V Pennsylvaniji se je takrat razvijala industrija, ki je potrebovala pridnih delavskih rok. Domačini so v tistih letih odhajali proti zapadu, kjer je bilo še na milijone akrov neobdelane zemlje. Naseljence, prihajajoče iz Evrope, je požirala industrija, ki se je pričela razvijati. Zgodovina nam pove, da so v letu 1840 nakopali 464,000 ton mehkega premoga, deset let kasneje, to je v letu 1850, se je produkcija več ko podvojila, ker je znašala en milijon ton mehkega premoga. Nekako v tem desetletju je Skopec prišel v Ameriko. V letu 1840 se je pričela razvijati tudi železarska in jeklarska industrija. Do tega leta so rabili za topenje železa večinoma oglje, v tem letu je pa prišel v rabo trdi premog. Ta se je kasneje umaknil koksu, katerega pridobivajo iz mehkega premoga. Do tega leta so bila tudi precej dobro izdelana vodna in železniška pota. Špekulantje in kapitalisti so bili tudi takrat zvesti svojemu principu: Nagrabit si bogastva, kolikor si ga največ moreš. Dokler je država gradila kanale in železnice in tako ustvarjala transportno omrežje, po katerem naj se steka trgovina, niso hujskali ljudstva proti tem napravam. Ko so pa bile nekatere dovršene, druge se pa bližale koncu dovršitve in bi imele nositi profit državi, so kapitalisti in špekulantje pričeli hujskati ljudstvo, češ, da zahtevajo take naprave previsok davek. Ljudstvo je verjelo, in leta 1845 je pričela država prodajati svoje kanale in železnice privatnim interesom. Vse to dokazuje, da je bila industrija v razvoju in da je iskala delavce tam, kjer jih je dobila. In zato ni izključeno, da so s Skopcem pričeli prihajati slovenski delavci v Pennsylvanijo. V kakšnem številu so prišli, je pa danes nemogoče dognati, ker najbrž Avstrija ni imela takrat podrobne statistike o izseljevanju svojih podanikov v Ameriko, a ta je pa iz Avstrije prihajajoče naselnike poznala le pod imenom "Avstrijci".

Nekateri zdaj cenijo, da je v Pennsylvaniji okoli štirideset tisoč Slovencev. To število je premajhno. Samo Slovenska narodna podporna jednota ima več ko 150 društev z 9,985 člani v oddelku za odrasle. Ta društva so razstresena po vsej državi, in sicer: Acosta, štev. 382; Adah, štev. 269; Adamsburg, štev. 181; Aliquippa, štev. 122; Ambridge, štev. 33; Arona, štev. 199; Avella, štev. 292; Baggaley, štev. 318; Bairdford, štev. 414; Beadling, štev. 172; Bentleyville, štev. 240; Bertha, štev. 453; Bessemer, štev. 97, 167 in 195; Betula, štev. 378; Bishop, štev. 203; Black Oak, štev. 364; Bon Air, štev. 254; Blair Station, štev. 426; Braddock, štev. 300; Brackenridge, štev. 375; Bridgeville, štev. 295; Broughton, štev. 52; Brownfield, štev. 326; Brownsville, štev. 407; Buena Vista, štev. 193; Burgettstown, štev. 226 in 287; Canonsburg, štev. 138 in 517; Cairnbrook, štev. 247; Claridge, štev. 7; Cheat Haven, štev. 494; Cliff Mine, štev. 145; Clymer, štev. 519; Conemaugh, štev. 44 in 168; Coraopolis, štev. 360; Coverdale, štev. 427; Crabtree, štev. 229; Cuddy, štev. 319; Darragh, štev. 23; Delmont, štev. 280; Dunlo, štev. 174 in 274; Duryea, štev. 380; Edinboro, štev. 306; Edri, štev. 507; Export, štev. 317; Falls Creek, štev. 413; Farrell, štev. 262; Fayette City, štev. 224; Fitz Henry, štev. 169; Forest City, štev. 124 in 372; Frederickstown, štev. 288; Garrett, štev. 71; Gray, štev. 310; Grays Landings, štev. 101; Greensburg, štev. 223; Hackett-Finleyville, štev. 90; Hagevo, štev. 248; Hannastown, štev. 399; Harmarville, štev. 472; Harwick, štev. 419; Hays, štev. 307;

Heilwood, štev. 222; Hendersonville, štev. 343; Herminie, štev. 87 in 200; Homer City, štev. 290; Hysota, štev. 503; Imperial štev. 106; Irwin, štev. 41; Iselin, štev. 25; James City, štev. 391; Johnstown, štev. 3, 82, 152 in 448; Kaylor, štev. 244; Kelso, štev. 289; Koppel, štev. 385; Large, štev. 329; Lawrence, štev. 245; Library, štev. 386; Lloydell, štev. 60; Luciusboro, štev. 404; Lucerne, štev. 204; Manor, štev. 78; Marguerite, štev. 330; Marianna, štev. 171; McIntyre, štev. 361; McKeesport, štev. 347; McKees Rocks, štev. 210; Meadow Lands, štev. 259; Messmore, štev. 146; Midway, štev. 89; Midland, štev. 464; Miners Mills, štev. 432; Monessen, štev. 505; Moon Run, štev. 88; Morgan, štev. 6; New Castle, štev. 446; New Derry, štev. 84; North Bessemer, štev. 401; Oakmont, štev. 394; Onnalinda, štev. 451; Orient, štev. 85; Pennowa, štev. 480; Penn Station, štev. 252; Philadelphia, štev. 284; Pittsburgh, štev. 118; Postage štev. 368; Presto, štev. 166; Primrose, štev. 231; Ralphton, štev. 303; Reitz, štev. 389; Renton, štev. 400; Rhone, štev. 447; Rices Landing, štev. 501; Ridgway, štev. 504; Rilton, štev. 63; Robinson, štev. 440; Rockwood, štev. 349; Royal, štev. 263; Russellton, štev. 365; Scranton, štev. 513; Seminole, štev. 331; Sharon, štev. 31; Slickville, štev. 379; Slovan, štev. 241; Smithfield, štev. 291; South Brownsville, štev. 398; South Fork, štev. 345; South View, štev. 265; St. Michael, štev. 190; Universal, štev. 141; Vandling, štev. 45; Verona, štev. 216; Van Voorhis, štev. 246; Washington, štev. 521; Vienna, štev. 392; West Winfield, štev. 191; West Newton, štev. 64; Wick Haven, štev. 165; Willock, štev. 36 in 149; Windler, štev. 421; White Valley, štev. 232 in 320; Worthington, štev. 251; Wyano, štev. 340; York Run, štev. 144 in Yukon, štev. 117.

Razen Slovenske narodne podporne jednote imajo društva Slovenska svobodomiselna zveza štev. 2, 5, 7, 10, 23, 25, 27, 30, 37, 41, 55, 59, 64, 65, 70, 71, 74 80, 86, 89, 102, 103, 106, 107, 112, 113, 116, 118, 125, 126, 129, 130, 137, 139, 140, 141, 142, 146, 152, 155, 156, 162, 165, 172, 175, 176, 177, 179 in 180; Kranjsko-slovenska katoliška jednota štev. 12, 15, 33, 41, 49, 50, 81, 92, 163, 21, 42, 58, 64, 89, 128, 71, 77, 91, 95, 109, 114, 120, 145, 147, 153, 158 in 168; Jugoslovanska katoliška jednota štev. 4, 12, 26, 13, 16, 29, 31, 33, 35, 36, 40, 55, 57, 138, 61, 68, 75, 77, 79, 99, 116, 122, 125, 126, 135 in 136 in Zapadna slovanska zveza štev. 26.

Slovenci so organizirani še v samostojnih podpornih društvih, katerih delokrog je lokalnega pomena za kraj, v katerem ima društvo svoj sedež.

Številne so tudi politične, kulturne in gospodarske organizacije Slovencev v Pennsylvaniji. Politično so organizirani v socialističnih klubih, posamezniki pa pripadajo tudi k drugim političnim organizacijam: delavskim in protidelavskim. Precej zgodaj so pričeli graditi delavske in slovenske domove, ki so postali kulturna središča v naselbinah. V teh domih zborujejo društva, se prirejajo shodi, veselice, dramatične predstave in pevski koncerti. Slovenci so namreč ustanovili tudi pevska in dramatična društva in godbe. V nekaterih domovih so nastanjena konzumna društva, katerih člani so Slovenci. Z gradnjo domov, ki so lastnina slovenskega ljudstva v naselbini, so pričeli precej zgodaj in kmalu po ustanovitvi Slovenske narodne podporne jednote. O večini Slovencev v Pennsylvaniji se lahko reče, da je tudi strokovno organizirana. Člani so delavskih strokovnih organizacij, h katerim pripadajo delavci raznih narodnosti.

Slovenci so zaposleni skoraj v vseh panogah industrije, največ je rudarjev, ki delajo v premogovnikih. Nekateri so trgovci in mali obrtniki in lepo število Slovencev se peča s poljedelstvom.

DRUŠTVO ŠTEV. 203 S. N. P. J. IN SLOVENSKI NARODNI DOM V BISHOPU, PA.

V Pittsburghu so izhajali štirje slovenski časniki: "Delavski Prijatelj", "Nova Doba", "Edinost", "Ilustrovani Tednik" in "Narod", ki so pa vsi že prenehali izhajati.

Bertha je rudarska naselbina blizo Burgettstowna v okraju Washington. Fr. S., član društva štev. 453 S. N. P. J., poroča o razmerah:

"Naselbina Bertha, ki ima železniško postajo Dinsmore, se nahaja v bližini mesta Burgettstown; zapadno od nje je Zapadna Virginija. Stara je približno osem let. Ljudje so se pričeli naseljevati, ko je Bertha Coal kompanija odprla svoj prvi rudnik. Drugi rudnik je odprla v letu 1918. Hodniki v rudnik so vodoravni, rabijo se odprte svetilke. Približno živi tu okoli 1,500 oseb. Večina moških se ukvarja z delom v premogovnikih. Šole so tri, zadnja je bila zgrajena v letu 1922. Naselbina je na valovitem svetu; kroginkrog jo obdajajo prijazni griči, po katerih so skrbno obdelane farme. Posredi nje se vije trotirna pennsylvanska železnica. Delo v premogovnikih je precej normalno, in po izjavah družbinih uradnikov ga je še za trideset let. V okolici se nahajajo tudi mali rovi. Ponekod kopljejo premog s parno lopato. Te zadnje premogove plasti so lastnina Hanover Coal kompanije. Rudarji pripadajo vsi k rudarski strokovni organizaciji U. M. W. A., izvzeti so le delavci, ki kopljejo premog s parno lopato.

Med prvimi slovenskimi naselniki so bili Frank Trušnevec, Frank Bratuš, Alojzij Petrič in še nekaj drugih samcev. Frank Trušnevec se je že izselil odtukaj, Alojzij Petrič je pa smrtno ponesrečil v premogovniku 10. marca 1923.

Slovenci nimajo svojih domov, hiše so kompanijska lastnina. Zdaj živi tukaj pet slovenskih družin in več samcev.

V letu 1918 se je organiziralo prvo slovensko podporno društvo "Slovenski Potok, štev. 364 S. N. P. J. Rojaki so se izselili v Colliers, W. Va., kasneje se je pa to društvo preselilo nekam drugam. V letu 1922 se je naselilo zopet več Slovencev v tej naselbini. Ti so ustanovili društvo štev. 453 S. N. P. J. Seveda je bilo precej kritike proti ustanovitvi novega društva, ki pa ni v začetku napredovalo, ker je prišla dolgotrajna stavka.

V splošni rudarski stavki leta 1922 je bila prizadeta tudi naša naselbina, in večkrat so prišli vojaki s strojnico voščit dobro jutro. Ljudstvo se je obnašalo mirno, na delo pa ni hotelo. Tako so pustili ljudstvo na miru. Dne 15. avgusta istega leta je bila sklicana seja lokalne rudarske organizacije U. M. W. A. Na njej so poročali, da je bila Bertha Coal kompanija med prvimi premogovniškimi podjetniki, ki se je uklonila in podpisala pogodbo z rudarsko organizacijo. Pričeli smo z delom po štiri in polmesečni stavki.

Večjih nesreč ni bilo; le v letu 1816 je pogorela hiša, v kateri je bilo šestnajst stanovnikov. Požar je uničil vse razen obleke, ki so jo imeli na sebi pri delu.

Glede verskega prepričanja so tukajšnji rojaki zelo napredni. Cerkve še ni. Drugorodci pa hodijo v cerkve v bližnjih naselbinah. Prirejamo veselice in zabave, včasih pa posetimo prireditve v bližnjih naselbinah, ki niso zelo oddaljene."

Bishop je rudarska naselbina z več ko pet sto prebivalci v okraju Washington. Tu je društvo štev. 203 S. N. P. J., ki je koncem leta 1923 štelo 76 članov v oddelku za odrasle in 41 članov v mladinskem oddelku. Joseph Rožanc, društveni predsednik, poroča:

"Prvi slovenski naseljenci so se naselili nekako pred pet in tridesetimi leti, ki skoraj domala še vsi tukaj živijo in lastujejo svoje domove.

Društvo štev. 203 se je ustanovilo dne 22. februarja 1913 z devetimi člani: Lovro Dekleva, John Zupančič, Ana Zupančič, John in Mary Murgel, Anton in

Martin Plut, Mike Kočevar in Jos. Zuri. Društvo ni posebno napredovalo do leta 1914. V tem letu je Pittsburgh Coal kompanija pričela v bližini Bishopa odpirati nov rudnik Montour štev. 2. Delavske razmere so se precej izboljšale, kajti novi rudnik je bil oddaljen le deset minut hoda od Bishopa. Slovenci so pričeli bolj pogosto prihajati v naselbino, in tako se je množilo tudi število članov društva štev. 203.

Sposobne dvorane ni bilo za društvene seje in druge prireditve. In tako so se morale seje vršiti po privatnih stanovanjih. V letu 1917 je Joseph Rožanc pričel graditi prilično veliko hišo in v sporazumu z društvom štev. 203 zgradil dve veliki sobi in klet in vse oddal v najem društvu. Društvo je dobilo potrebne pravice za seje in druge društvene prireditve. To je pomagalo, da je društvo napredovalo in v letu 1917 štelo 87 članov v oddelku za odrasle.

Med člani se je pojavilo zanimanje za lastni dom. Društvo je sklicalo v ta namen sejo, katere sta se udeležili tudi društvi štev. 81 S. D. P. Z. in štev. 30 S. S. P. Z. Vršile so se razprave in rezultat teh razprav je bil, da se je ustanovilo društvo Slovenski narodni dom. Izvolil se je odbor in društvo štev. 203 S. N. P. J. je dalo na razpolago $1,275, a ostali društvi sta prispevali po svojih močeh. Posledica tega začetnega dela je bila, da se je zgradil Slovenski narodni dom, ki je stal deset tisoč dolarjev. Dograjen je bil v letu 1919. Prirejale so se veselice in druge prireditve v domu. Vse je teklo gladko do leta 1921, ko je Pittsburgh Coal kompanija zaprla rudnik Montour štev. 2 za nedoločen čas, ki je pa še zdaj zaprt.

Slovenci so se nato pričeli seliti polagoma v druge kraje za delom. Društva niso več tako napredovala kot ob času, ko so bile delovne razmere ugodne.

V letu 1922 je pričela Gillmorjeva kompanija obratovati nov rudnik pol ure od Bishopa, v katerem pa tudi zdaj delo počiva. V bližini je odprla National Coal kompanija tudi nov rudnik, v katerem delajo večinoma rudarji iz Bishopa. Slovenci, ki so tam naseljeni, so ustanovili društvo in ga pridružili S. N. P. J. Nekateri člani društva štev. 203 so zahtevali prestopne liste k novemu društvu, in število tega društva se je znižalo na 67 članov v oddelku za odrasle in 36 članov v mladinskem oddelku."

Bolivar je rudarska naselbina v okraju Westmoreland in šteje okrog 800 prebivalcev. Frank Kos, tajnik društva štev. 440 S. N. P. J., poroča, da so se Slovenci pričeli naseljevati v tej okolici v letu 1905. Svet ni raven, griči so poraščeni z drevjem, v dolini je pa naselbina. Slovenci prihajajo in odhajajo, ker so premogovniki grdi in slabi.

Prvo društvo je bilo ustanovljeno leta 1906 in se je pridružilo Narodni hrvatski zajednici. Ko se je naselilo stalno več Slovencev, se je pričela agitacija za ustanovitev slovenskega podpornega društva. Agitacija je imela uspeh, in ustanovljeno je bilo društvo štev. 440 S. N. P. J. Nekaj časa je društvo napredovalo, ko je naenkrat izbruhnila stavka rudarjev. Društvo je bilo seveda ustanovljeno v Robinsonu, to je onkraj reke. Ker so se pa na oni strani naselili stavkokazi, so društvo premestili na drugo stran. Voda pač meji unijski in stavkokaški rudnik.

Braddock je mesto v okraju Allegheny ob reki Monongaheli in južnovzhodno od Pittsburgha. Mesto šteje okrog 21,000 prebivalcev. Glavna industrija je jeklarska. Prvi belopoltni naseljenci so so se naselili koncem osemnajstega stoletja. V njem ima Slovenska narodna podporna jednota društvo štev. 300, ki je koncem leta 1923 štelo 327 članov v obeh oddelkih.

John Germ, predsednik društva štev. 300 S. N. P. J., poroča:

Slovenci so se naselili v letih 1890 — 1891. Delali so večinoma v železarski

DRUŠTVO ŠTEV. 300 S. N. P. J. V BRADDOCKU, PA.

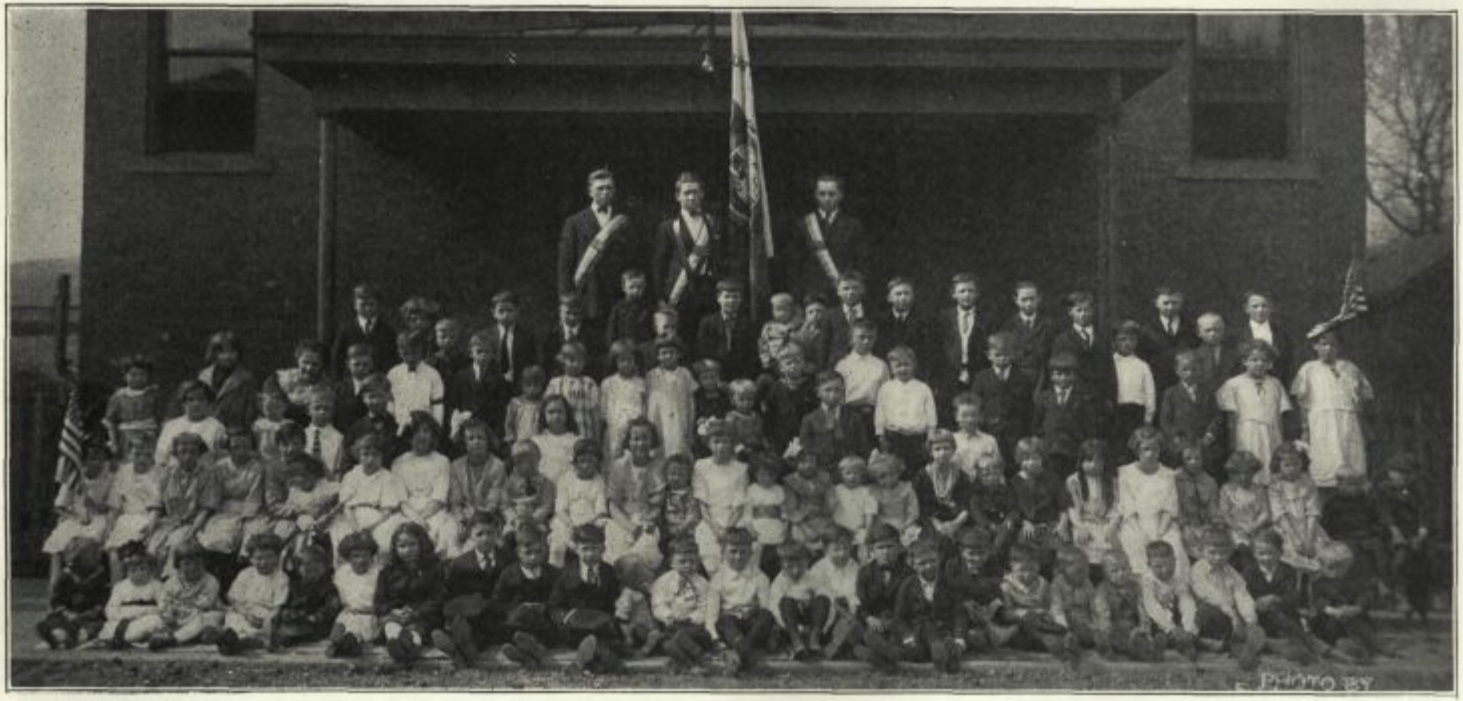
in jeklarski industriji. Mesto je dobilo ime po angleškem generalu Edwardu Braddocku, ki je vodil armado v vojni med Anglijo in Francijo, da napade Fort Duquesne (zdaj Pittsburgh, Pa.). Njegovi armadi je bil dodeljen tudi kot prostovoljni častnik George Washington. Vojska je križala reko Monongahelo dne 9. julija 1755. Kasneje je Braddock zašel v zasedo Francozov in Indijancev. Vnela se je krvava bitka, v kateri je general večkrat zbral svoje čete, končno pa padel na bojišču smrtno ranjen. Umrl je 13. julija. Pokopali so ga pri Great Meadowsu, kjer se je armada zopet zbrala in bila kos sovražniku.

V mestu so vsakovrstne industrije. V njem je 22 do 24 plavžev, velika valjarnica za železniške tračnice, tri ali štiri livarne, v pet minut oddaljenem mestecu East Pittsburgh je pa velika tovarna za električne izdelke Westing House Electric Manufacturing kompanije, v kateri dela do trinajst tisoč delavcev.

Mezda je različna. Tisti, ki opravljajo najtežja dela, imajo najnižjo. Navadna mezda je 40 centov na uro in osemurno delo. U. S. Steel korporacija plačuje navadne delavce malo bolje, ker prejemajo po 50 centov na uro.

Slovenskih družin je 25. Ampak Slovenci so naseljeni tudi zunaj mesta in v bližini ter sodelujejo na društvenem polju v Braddocku. Tri slovenske trgovine z mešanim blagom imamo in tri gostilne. Nekateri Slovenci lastujejo svoje hiše. Imamo tudi svoj Slovenski izobraževalni dom, ki je še majhen, ali pričakovati pa je, da se poveča, če bo prevladovala sloga med nami. Društvi imamo dve, in sicer štev. 31 J. S. K. J. in štev. 300 S. N. P. J. Zadnje je bilo ustanovljeno leta 1916 s 16 člani. Prvi odborniki so bili: Predsednik Frank Safran, tajnik Tom Petrovich in blagajnik Jack Broncel. Novo društvo je imelo v začetku svoje težkoče, kajti v naselbini so bila tri društva. Sčasoma se je pa razvilo v močno društvo, ki ima v svoji društveni blagajni prek dvanajst sto dolarjev. K napredku društva je veliko pripomogel njegov tajnik John Rednik z neumornim delom in agitacijo."

Broughton je rudarska naselbina v okraju Allegheny in šteje nekaj več ko dva tisoč prebivalcev. John Dolinar, tajnik društva štev. 52 S. N. P. J., piše, da so se pričeli Slovenci naseljevati v letu 1898. Med prvimi slovenskimi naselniki sta bili družini Martin Kirk in Frank Bregar. Premogovna industrija je bila takrat še slabo razvita. Delali so le v premogovniku Lick Run, ki je bil lastnina Pittsburgh Coal kompanije. Kmalu zanjo je pričela graditi Pittsburgh Terminal Rail Road Coal Co. železnico Wabash in odprla tri večje premogovnike v bližini. To je pomnožilo naseljevanje. Slovenci kot podjetni ljudje so pričeli graditi svoje domove, in pretežna večina v naselbini jih dandanes lastuje. Prvo slovensko podporno društvo je bilo ustanovljeno v l. 1903 in se pridružilo dr. sv. Barbare v Forest Cityju. Prejelo je številko 17 in bilo po članstvu menda najmočnejše društvo v tej podporni organizaciji. Prvi društveni tajnik je bil Joe Leskovec, predsednik pa Louis Zupančič. Prišla je združitev s Slovansko delavsko podporno zvezo, in društvo je dobilo številko 117 do združitve s Slovensko narodno podporno jednoto. Slovenci so izprevideli, da je lastna dvorana potrebna. Zato so pričeli z agitacijo za uresničenje te potrebe. Agitacija se je vršila od hiše do hiše, in ko je bilo dosti denarja nabranega, se je kupilo zemljišče, na katerem so postavili l. 1906 svoj dom, ki je bil eden prvih v Pennsylvaniji. Dom je pogorel v noči 17—18 marca l. 1923 do tal, ker je bilo poslopje leseno. Škoda je bila občutna, ker ni zavarovalnina krila povzročene škode. Slovenci so šli takoj na delo, da se iz

DRUŠTVO ŠTEV. 138 S. N. P. J. V CANONSBURGU, PA. MLADINSKI ODDELEK

kupa pepela in razvalin dvigne večja in modernejša dvorana, ki bo potomcem govorila o požrtvovalnosti njih prednikov. Druge industrije ni kot premogova, v kateri delajo tudi Slovenci. Nekaj Slovencev je trgovcev.

Slovenska podporna društva so tri v naselbini: "Zvezda", štev. 52 S. N. P. J., ki je štelo koncem leta 1923 tri sto en in trideset članov v oddelku za odrasle in 250 članov v mladinskem oddelku. Društvo štev. 55 S. S. P. Z. šteje 67 članov v oddelku za odrasle in 24 članov v mladinskem oddelku. Društvo štev. 95 K. S. K. J. ima okrog 70 članov. Ob času svetovne vojne 1918 se je vršila velika veselica J. R. Z. Udeležba je bila ogromna, in nabranih je bilo $1448.85. Od te vsote je bilo darovanih $75 J. R. Z. Ob tej priliki so pobirali tudi prostovoljne prispevke za ameriški Rdeči križ. Nabranih je bilo $100 in odračunjenih na pristojno mesto."

Canonsburg je industrijsko mesto v okraju Washington in šteje več ko 10,-500 prebivalcev. John Koklich, predsednik društva štev. 138 S. N. P. J., poroča:

"Mesto leži 22 milj zapadno od Pittsburgha. Staro je približno 125 let, ker je že v letu 1903 obhajalo stoletnico svoje inkorporacije. Ima dobro železniško zvezo s Pittsburghom, in ulična železnica spaja mesto z mnogimi kraji.

Prvi Slovenci so se naselili že v letu 1886. Po poklicu so bili rudarji, ki so delali v premogovnikih. Rudarji takrat še niso bili organizirani v strokovni organizaciji. Delati so morali po dvanajst ur na dan. Leta 1897 so se organizirali v rudarski strokovni organizaciji U. M. W. A. Družbe so odklonile upravičene zahteve, in na zapadni strani Pittsburgha je vzbuknila rudarska stavka, ki je trajala osemnajst mesecev. Družbe so najele krdela privatnih stražnikov, da razbijejo stavko. Stavkarji niso bili varni podnevi in ponoči pred temi privatnimi stražarji. Prenočiti so morali večkrat na tukajšnjem narodnem pokopališču, ker tja ni mogla slediti najeta pobojniška drhal. Tako pripoveduje ustmeno poročilo starih rudarjev.

V tej stavki je tudi znana mati Jones (Mother Jones) bodrila stavkarje, da naj vztrajajo. Po 18-mesečni stavki se je družba vdala in podpisala pogodbo z rudarsko organizacijo.

Prvo slovensko društvo je bilo sv. Janeza Krstnika. Ustanovljeno je bilo leta 1907. Pridružilo se je J. S. K. J. in dobilo štev. 75. Večina članov je prebivala v bližini Meadow Landsa. Zato se je društvo preselilo v to naselbino.

Leta 1910 dne 4. julija se je tukaj ustanovilo na prigovarjanje brata John Rebola društvo "Postojnska Jama" ter se pridružilo S. N. P. J. kot štev. 138. Vpisalo se je 12 novih članov, dva sta bila s prestopnim listom. Društvo je štelo v začetku 15 članov. Ko to pišem šteje 250 članov v oddelku za odrasle in 180 članov v mladinskem oddelku. (Koncem leta 1923 je društvo štelo 260 članov v oddelku za odrasle in 206 članov v mladinskem oddelku).

Leta 1915 je društvo "Postojnska Jama" zgradilo krasno dvorano iz opeke. Tisti čas je stala le $10,000, dandanes bi stala od 25 do 30 tisoč dolarjev. Dvorana je plačana in društvo ima še precej močno blagajno. Društvo uživa velik ugled med Američani. V svetovni vojni je podpisalo za pet sto dolarjev vojnega posojila ter se udeležilo prireditev za uspešno končanje vojne. Minolo leto je društvo dalo na prošnjo mestnih očetov $25 za tukajšnjo bolnišnico.

Ustanovitelj društva je bil Mihael Podboj, John Koklich je bil skozi več let društveni tajnik, a zdaj je pa že dolgo časa predsednik.

Leta 1913 se je ustanovil socialistični klub in prejel štev. 118 J. S. Z. Njegovi člani, 40 po številu, so bili zelo aktivni. Meseca novembra l. 1913 je imel klub prvi javni shod, na katerem je govoril Etbin Kristan iz Chicaga. Shod je bil dobro obiskan, dasiravno se je vršil že

po predsedniških volitvah. Zborovanja se je udeležil tudi poročevalec ameriškega dnevnika "Cannonsburg Daily", ki se je po shodu razgovarjal z Etbinom Kristanom. Prihodnji dan je dnevnik prinesel poročilo o shodu in izjavil, da socialistična kampanja še vedno traja, čeprav so predsedniške volitve že končane. Leta 1918 je prenehal socialistični klub s poslovanjem, leta 1920 pa je bil zopet organiziran. Zaradi slabih delavskih razmer je prenehal s poslovanjem v l. 1921, a čez 2 leti potem pa je bil iznova oživljen in organiziran. Ko to pišem, šteje klub 20 članov. Ravno sedaj organizira klub javno knjižnico za Slovence, ki bo seveda vsem na razpolago.

V letu 1916 se je organizirala slovenska godba na pihala in danes pripada med najboljše v tej okolici. Šteje pet in dvajset članov in je Slovencem po zapadni Pennsylvaniji dobro znana. Imenuje se Slovenska Aleksandrska godba (Slovenian Alexander Band).

Žalosten dogodek se je odigral v letu 1911, ko je John Ribarič iz ljubosumnosti ustrelil tri osebe in sicer Matevž Novaka, njegovo ženo Marijano in Frank Stovanja. Po izvršenem zločinu je obrnil samokres proti sebi in sprožil. Zadel se je slabo in okreval. Prišel je pred porotnike in moral zločin plačati s smrtjo na vislicah v juniju l. 1912.

Dne 26. avgusta 1911 je v tukajšnjem kinogledališču neki malopridnež zaklical "ogenj". Nastala je panika, ljudje so drli k izhodom in v gneči pomandrali ter zadušili 26 oseb, še več je bilo pa ranjenih. Med mrtvimi ni bilo nobenega Slovenca.

Ob času svetovne vojne je služilo petnajst članov društva "Postojnska Jama" v ameriški armadi. Društvo je dalo vsakemu članu majhno podporo pri odhodu v vojaško taborišče.

V letu 1914 se je ustanovilo društvo štev. 153 K. S. K. J. in šteje nekaj več ko 80 članov.

Slovenci v Canonsburgu lastujejo vsakovrstne trgovine, vrh tega pa tudi zadružno prodajalno, ki je pod vodstvom Jakob Drenika in Joseph Sedmaka. Večina tukajšnjih Slovencev je zaposlena v raznih tovarnah, nekaj jih pa dela v premogovnikih.

Zabave in druge prireditve se vrše v domu društva "Postojnska Jama". Skoraj ne mine sobota, da bi ne bilo te ali one prireditve v njem."

Claridge je stara rudarska naselbina v okraju Westmoreland. Slovenska narodna podporna jednota ima tu ustanovno društvo štev. 7, ki je dne 31. decembra l. 1923 štelo v obeh oddelkih 367 članov. John Batich, član tega društva, podaja o naselbini obširno poročilo in pravi:

"Med starejše slovenske naselbine v Pennsylvaniji spada Claridge. Kdaj so se pričeli tukaj naseljevati Slovenci, ni natančno znano. Starejši tu naseljeni in živeči Slovenci so: Gpa. Stepišnikova, ki biva tu že 38 let, Peter Lazar, 35 let, Valentin Rednak, 33 let, Anton Rehar, 31 let, in drugi. Valentin Rednak pripoveduje, da je bilo ob njegovem prihodu naseljenih že precej Slovencev v primeri z delom v rovu "Old Side", zdaj lastnina Manor Gas kompanije, preje pa Westmoreland kompanije, ki obratuje najstarejši rov že nad petdeset let. Tudi gpa. Stepišnikova izjavlja, da so bili tu naši rojaki že ob njenem prihodu. Na podlagi izjav najstarejših slovenskih naselnikov je sklepati, da so se Slovenci pričeli naseljevati najmanj pred 45 leti. Kako se je razvijala slovenska naselbina kasneje, pove rev. Frank Šušteršič v svoji knjižici "Poduk rojakom". Tu pravi, da je bilo v Claridgu l. 1903 že 400 Slovencev, med katerimi je bilo 200 družin. (To omenja tudi rev. Trunk v knjigi "Amerika in Amerikanci"). Število družin je najbrž malo pretirano.

Ob času rudarske stavke 1910 smo imeli vpisanih v knjigah blizo 1100 rudarjev, ki so se vpisali v rudarsko strokovno organizacijo U. M. W. A. in med

DRUŠTVO ŠTEV. 138 S. N. P. J. V CANONSBURGU, PA. ODRASLI ODDELEK

katerimi je bila tretjina Slovencev. Na svojem višku je bila naselbina v letih 1908 in 1909, ko so bili trije rovi dobro razviti in je bilo zaposlenih najmanj 1300 rudarjev, med katerimi je bilo najmanj pet sto naših ljudi. Zdaj, v letu 1923, pa število zaposlenih rudarjev ni ravno visoko, ker sta dva rova, v katerih so delali v omenjenih letih, izčrpana. Ako prištejemo deset minut oddaljeno naselbino McCulough, kjer obratuje preje omenjena družba tudi en rov in se tudi tuintam prišteva h Claridgu, dobimo okrog 350 Slovencev.

Slovenci so iz raznih krajev Slovenije. Prišli so iz Štajerske, Dolenjske, Gorenjske, od Novega mesta pa iz Oseliške in leskovške fare v Poljanski dolini. Nekaj je tudi Rovtarjev, Logačanov in drugih Notranjcev. Skoraj polovica jih lastuje svoje domove, drugi pa stanujejo v kompanijskih in privatnih hišah. Koliko je družin, je težko povedati; samcev je pa prav malo.

Zaposleni so v premogovnikih. Rov "Old Side" je najstarejši, toda v njem je premoga še za kakšnih deset let. V novem rovu McCulough delajo komaj par let. V rovu "New Side", lastnina Keystone družbe, so dodelali v letu 1923. Tu je bilo svojčas zaposlenih veliko Slovencev, in med rudarji je bil znan kot premogovnik, v katerem se je stalno delalo skozi 32 let. V rovu Cheap Kid (Čipka), lastnina P. W. Coal kompanije, so dodelali v letu 1918. Delali so v njem kakih 15 let. V tem rovu so bili zaposleni Slovenci, ki se pa niso pohvalili ne z zaslužkom, ne z rednim delom. Razen tega delajo še v rovu Claridge Coal kompanije. Zaposlenih je 30 — 40 ljudi. Ponajveč so Slovenci; v rovu pa delajo le par let. Ko se rov bolj razvije, bo seveda zaposlenih več naših ljudi. V vojnem času so kopali premog tudi v takozvanih farmarskih rovih, v katerih je delalo od 8 do 10 ljudi. Ti rovi so danes brez pomena, razen če je huda sila za premog. O tem, kako smo napredovali skozi dolga leta v naselbini, ne morem drugega reči kakor to, da je ves naš napredek v podpornih društvih, katerih smo imeli precej v teku časa, in v tem, da so Slovenci zgradili svoj Narodni dom. Podobni smo v tem oziru večini drugih slovenskih naselbin, katerih napredek se tudi zrcali v podpornih društvih in domovih. Do leta 1903 ni bilo nobenega slovenskega podpornega društva. Slovenci in drugi Slovani so bili zavarovani pri nemškem D. U. Bundu in drugih angleških podpornih organizacijah, ki so bile pridne pri pobiranju prispevkov, bolj počasne pa pri izplačevanju podpor. Nekateri rojaki so pripadali k društvom K. S. K. J., tedaj edine slovenske podporne organizacije, večina jih pa ni bila pri nobeni podporni ustanovi.

Tako so se zavzeli v marcu 1903 Josip Jaklič, Frank Matko, Anton Kokelj in drugi, ustanovili prvo slovensko podporno društvo ter ga pridružili J. S. K. J., ki je bila takrat na glasu, da je najnaprednejša. Društvo je dobilo ime sv. Mihaela in štev. 40 J. S. K. J. Napredovalo je dobro in danes šteje blizo sto članov. Ima svojo zastavo in v letu 1903 je praznovalo svojo dvajsetletnico. Ko si je društvo nabavilo zastavo v letu 1907, je povabilo 30. maja istega leta pokojnega rev. Zalokarja, da jo blagoslovi. Društveni odbor je v ta namen najel poljsko cerkev, a ker so Slovenci malo zahajali vanjo, so se Poljaki premislili, in tako je Zalokar opravil svoje ceremonije v malem šolskem poslopju na bližnji železniški postaji.

V februarju 1904 se je ustanovila postaja štev. 20 sv. Barbare v Forest Cityju. Poleg drugih so se trudili za ustanovitev tega društva pokojni Jakob Janežič, Joseph Frudin in Anton Lekšan. Društvo je dobro napredovalo do združitve s S. D. P. Z. in zmerom štelo od 60 do 70 članov.

V tem času je pa pričel prihajati med ameriške Slovence nov duh. Jela se je širiti svobodna misel. Takratne slovenske podporne organizacije so zaostale za duhom časa. Joseph Matko, sedaj v

Bridgeportu, O., in William Sitter, ki je sedaj v Clevelandu, O., sta ustanovila društvo "Bratoljub", ki se je pridružilo k takrat ustanovljajoči se Slovenski narodni podporni jednoti. Oficijelno in redno poslovanje se je pričelo dne 11. maja l. 1904. Društvo je imelo prvih par let težave, ker se nekaterim ni dalo dopovedati, da nima društvo stikov z verskimi in političnimi stvarmi, in da se nobenega člana ne vpraša, kaj je njegovo politično ali versko prepričanje. Vsak posamezni član lahko o teh zadevah po svoje odločuje. Kljub vsem oviram in pridružilo tej organizaciji koncem avgusta kot štev. 2 s šestdesetimi člani. Društvo je dobro napredovalo do stavke v letu 1910 ter dotlej štelo 87 članov. Sedaj jih šteje 70.

Ustanovila se je S. D. P. Z. v Conemaugh, Pa. Lovrenc Bitenc, John Koman in Anton Kosoglav so organizirali društvo, ki je bilo sprejeto v to organizacijo kot štev. 7. Društvo je dobro napredovalo do združitve s Slovensko narodno podporno jednoto.

Ko še ni bil odškodninski zakon v veljavi, so pohabljenega in izmozganega

SLOVENSKI NARODNI DOM V CLARIDGU, PA.

težkočam je društvo vidno napredovalo in šteje sedaj, ko pišem, s pridruženim društvom sv. Barbare in S. D. P. Z. blizu 140 članov v oddelku za odrasle in dobro napredujoč mladinski oddelek.

Slovenska naselbina se je množila v naseljenikih. Nastala so že tri podporna društva, a še niso zadostovala potrebam. Nekaterim ni bilo eno ali drugo društvo všeč, in tudi zavarovalnina je bila prenizka. Ko se je ustanovila S. S. P. Z. leta 1908 v Chicagu, je John Batich organiziral novo društvo, ki se je delavca enostavno postavili na cesto. Tem razmeram je hotel odpomoči med Slovenci Frank Plazota s tem, da je ustanovil v Madisonu, Pa., Slovensko delavsko in penzijsko družbo v januarju 1910. Tudi tukaj je organiziral John Batich podružnico štev. 3 te družbe. V začetku je izgledalo dobro, društvo je po par mesecih štelo 27 članov. Ali izbruhnila je rudarska stavka ravno v tem letu, kar je bil hud udarec za društvo. Kasneje so poizkusili z reorganizacijo, pa ni šlo.

V naselbini so bili naseljeni tudi Slovenci, ki so pripadali k Narodni hrvatski zajednici. Bili so člani raznih društev te podporne organizacije. Jure Špehar, John Močnik in John Batich so zastran tega ustanovili društvo št. 378 N. H. Z. Društvo dobro napreduje, člani so v večini Slovenci, ostali pa Hrvatje. V letu 1911 se je ustanovilo še eno društvo N. H. Z. Člani so Hrvatje. Podrobnosti o napredku in stanju tega društva mi niso znane.

Slovenci pa pripadajo tudi k drugim podpornim organizacijam. Tako jih n. pr. najdemo pri nemškem društvu D. U. Bund, A. K. und S. Kasse in pri angleških organizacijah "Owls", Eagles" in "Moose".

Ko se je leta 1913 sprožila misel za ustanovitev slovenskega zavetišča, so bili tudi tukajšnji Slovenci zanj na delu. Društvo sv. Mihaela je celo priredilo veselico v ta namen.

Dvorana nemškega društva, ki je služila slovenskim društvom za razne prireditve, je postajala čedalje neprikladnejša, in tako so rojaki ustanovili slovensko izobraževalno društvo "Narodni dom" v letu 1914. Naloga tega društva je bila, zgraditi dom, in društvo jo je izvršilo 19. okt. 1914. Slavnostne otvoritve se je udeležil tudi pokojni Jakob Miklavčič, tedanji gl. predsednik Slovenske narodne podporne jednote. Stavba ni ravno moderna, pač pa je eno največjih slovenskih javnih poslopij v okraju Westmoreland. Takrat je stalo pet tisoč dolarjev, danes bi zanj potrebovali najmanj dvanajst tisoč dolarjev.

Vzbuknila je vojna v Evropi. Rojaki so bili takoj v začetku za svobodno Jugoslavijo. Ko se je organizirala Slovenska narodna liga, so tukaj ustanovili njeno podružnico. V trenotku, ko je stopilo Jugoslovansko republikansko združenje na plan, je bila ustanovljena tudi njegova podružnica. Namen obeh organizacij je bil osvoboditi domovino habsburškega režima, kar se je uresničilo, ampak ne tako, kot so želeli tukajšnji Slovenci. Nabralo se je tudi $100 za sklad.

V vojnem času so rojaki podpirali dobrodelne organizacije, kupovali so obveznice svobode in vojne znamke. Znamenja na oknih so govorila, da so se rojaki odzvali 100-odstotno klicu dežele, ko je iskala pomoči.

Iz almanaha, ki ga je izdal dnevnik "Jeanette News Dispatch" za leto 1919., je razvidno, da so se odzvali klicu pod zastavo ti-le rojaki: Joseph Bučar, John Celar, Jakob Trček, Lovrenc Zupančič, Louis Kastelic, Frank Jazbec, Ignac Kladnik, John Span, Andrej Smuk, brata Frank in Charles Lazar, brata Anton in William Rehar in Joseph Pekman. Od teh so služili v Franciji Frank Lazar, Andrej Smuk, Wm. Rehar, John Span in Jos. Pekman. Zadnji je padel dne 12. okt. 1918. Bil je Čeh, a je živel med Slovenci. Bil je član društva sv. Barbare. Njegovo truplo so pripeljali iz Francije in ga pokopali v Irwinu, Pa. Charles Lazar je služil kot mornar na transportni ladiji. Ponesrečil se je menda pri pleskanju dimnika. Dne 2. januarja 1919 so pripeljali njegovo truplo v Claridge in ga pokopali na poljskem pokopališču. V verskih ozirih je tako kot v drugih naselbinah. V začetku naseljevanja so bili Slovenci navezani na Penn. Tu so obhajali poroke in krste. Nastanjeni so bili samostanski duhovni, ki so govorili nemško in s katerimi so Slovenci lahko izhajali. K maši so hodili izpočetka v angleško cerkev sv. Srca. Ko so Poljaki kupili luteransko cerkev in jo izpremenili v katoliško, so Slovenci zahajali vanjo, dokler niso Poljaki postali nestrpni. Le nekateri še zahajajo v njih cerkev. Rev. Šušteršič piše v svoji knjižici, da mu je rev. Kranjec pravil, da mu je Claridge Coal kompanija ponujala denar in svet za zgraditev katoliške cerkve.

Šušteršič je najbrž v zmoti, kajti Westmoreland Coal kompanija je darovala svet za pokopališče in mogoče je dala tudi nekaj denarja za cerkev. Kr-

sti in poroke, kolikor jih je, se opravijo večinoma v poljski cerkvi, pogrebi so pa večinoma civilni. Slovenci so pokopani na pokopališčih v Harrison Cityju, Irwinu, Pennu in na poljskem pokopališču. Na praznik Okrašenja grobov dne 30. maja prirede Slovenci slavnosten pohod na pokopališče v Harrison Cityju in Claridgu.

Slovenci se zanimajo tudi za politiko. Kadar so volitve, gredo vsi na volišče in store svojo dolžnost kot državljani. Povprečno je oddanih 165 socialističnih glasov, in zdaj se bodo ti glasovi pomnožili, ker volijo tudi ženske. Ta uspeh gre večinoma Slovencem. John Batich je ustanovil socialistični klub štev. 5 J. S. Z., ki je dobro napredoval in se ni pridružil angleškemu klubu, ker takrat Jugoslovanska socialistična zveza ni izdajala še poslovnic. Prirejali smo shode in veselice v privatnih stanovanjih. Klub je štel 30 članov in v blagajni imel precej denarja. Po združitvi ni bilo več denarja, in člani, ki so bili preje zelo aktivni, so opustili agitacijo. Nekateri niso razumeli, o čem se je razpravljalo na sejah, ker je bil jezik angleški pri razpravah, drugi se pa niso strinjali z ljudmi v odboru. Tako je klub počasi zaspal. Poizkusilo se je zopet organizirati socialistični klub, in najbrž se organiziranje tudi izvrši.

V naselbino prihajajo "Prosveta," "Glas Naroda," "Glas Svobode" in še nekaj drugih slovenskih listov. Po številu iztisov nadkriljuje "Prosveta" vse druge. Kako je z drugim čtivom, ne morem navesti natančnih podatkov. Ne sodim sebe, ampak v pojasnilo navajam, da prihajajo Jernej Kokelj iz Irwina in drugi, ki prodajajo knjige in pobirajo naročnino za liste, s polnimi torbami, odhajajo pa s praznimi. Napravili smo več poizkusov z večerno šolo, v kateri se je podučevala angleščina. V letu 1911 je tak razred poučeval poljski učitelj. Sam je bil slab v izgovarjanju, vrh tega je pa pričel še napeljavati vodo na cerkveni mlin, vsled česar so Slovenci izostali od pouka. Leta 1913 in 1918 nas je poučeval pokojni profesor Anton Volk. Prvič je učil v tukajšnji javni šoli, drugič pa v našem Narodnem domu. Z njim smo dosegli večje uspehe. Žal, da se vpišejo tudi taki učenci, ki kmalu opuste učenje in tako tudi drugim vzamejo veselje.

V letu 1920 smo organizirali konzum in zaradi obstoječih razmer nismo imeli sreče z njim. Največ so godrnjali drugi, katerim smo dovolili vstop, ki pa niso imeli izgube in dobička. Naši ljudje so pa jemali, kot je prišlo in šlo. Izgube ni bilo. Bil je poizkus za gospodarsko samoosvojo, pa se zaenkrat ni obnesel.

Povedano je bilo že na drugem mestu, da so Slovenci, kot drugi tu bivajoči narodi, večinoma zaposleni v premogovnikih. V njih ni športnih zabav, ampak trdo delo, in človeku je treba paziti na svojo varnost in zdravje. Položaj se je seveda izpremenil. Prišle so karbidne in električne varnostne svetilke ter nadomestile prejšnje smrdljivke na olje. Gumijasti čevlji so tudi udobni. Preje je rudar lahko imel iz usnja še tako trdne čevlje, a je vseeno prišla vanje voda, če je stopil vanjo. Zdaj dobe rudarji železne tračnice in prage, katere lahko postavi vsak rudar, akoravno je pričel šele delati v rudniku. Z lesenimi tračnicami je pa bil križ. Ako niso bile pravilno položene, se je voziček, naložen s premogom, zasidral na strani, in ubogi rudar je zdihoval po cele ure z drugimi vred, ki so mu prišli na pomoč, da spravijo voziček na tir. Kaj takega se zdaj redko dogodi.

Odkar je uveljavljen odškodninski zakon, ne šikanirajo tako rudarjev, kot je bilo v navadi prejšnje dni. Državni in zavarovalni nadzorniki pridejo večkrat v premogovnik, da se prepričajo, če se izvajajo zakoni glede osebne varnosti in zdravja.

Nekateri rojaki so si opomogli in postali trgovci ali obrtniki. Peter Lozar, eden prvih naselnikov, lastuje grocerijsko trgovino in več hiš. Anton Jerina trži z vsakovrstnim blagom. Martin Bratkovič lastuje grocerijsko prodajalno in je poleg še izboren kovač. Mike Baloh je trgovec z jestvinami. Rečan John Bizjak je trgovec z grocerijskim blagom, Frank Stepišnik je pa solastnik pri enem tukajšnjem premogovniku. Frank Jarc je krojač, brata Rehar lastujeta garažo in popravljata avtomobile.

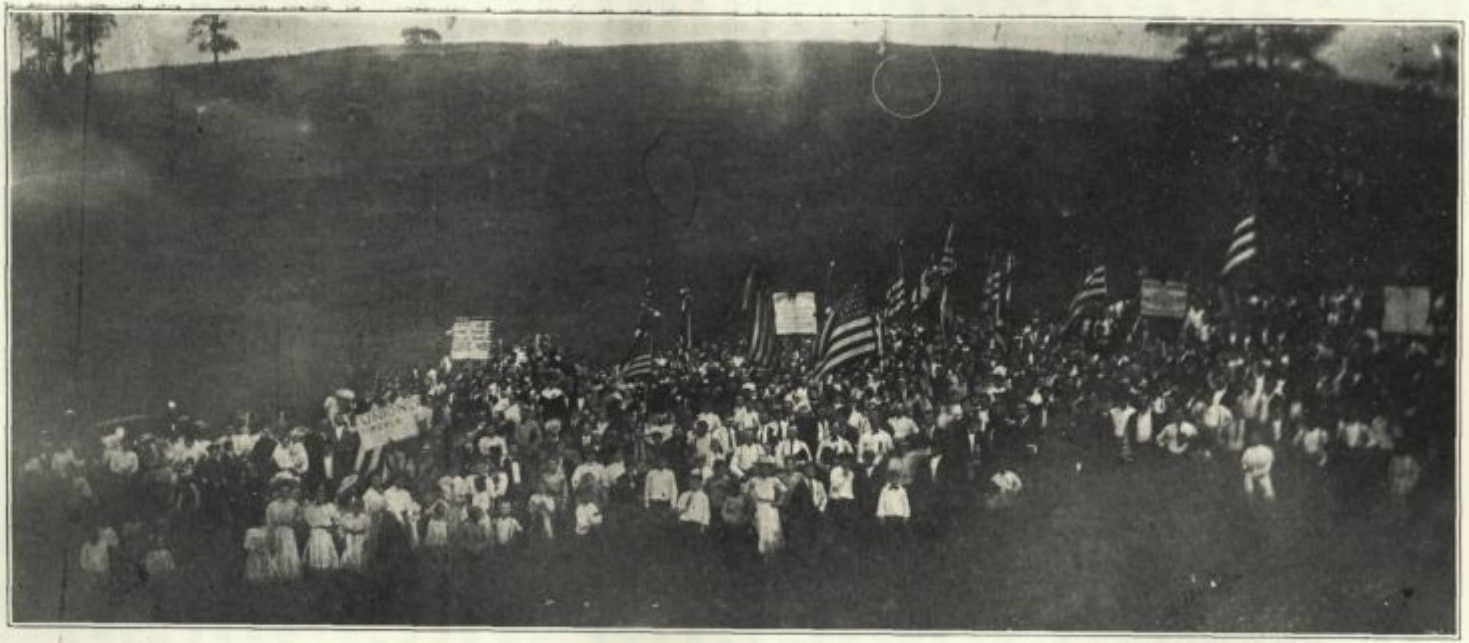
Leta 1912 je bil rojak Joseph Erjavec obdolžen uboja Matija Petka. Po vsi Ameriki so se nabirali med Slovenci podpisi za prošnjo do pennsylvanskega governerja. Posrečilo se je izposlovati še eno obravnavo, pri kateri je bil Erjavec obsojen na šestnajst let ječe. Največ zaslug za olajšavo kazni imata Frank Matko, ml., takrat v Greensburgu, in Joseph Radišek, takratni glavni odbornik S. N. P. J.

Okraj Westmoreland je bil večkrat pozorišče večjih in manjših rudarskih stavk. Večje stavke so bile v letih 1894, 1900, 1910-11 in 1922. Stavke so vzbuknile, ker so podjetniki trgali mezdo in niso hoteli priznati rudarske strokovne organizacije. Posebno dolga je bila ona v letu 1910-11. Trajala je šestnajst mesecev. Rudarji so zastavkali v pittsburškem okraju in se obrnili na rudarje v okraju Westmoreland, da se pridružijo stavki. Kompanije so pritiskale rudarje hudo s svojimi prodajalnami, poleg tega pa hoteli še prikrajšati rudarje na mezdi. To je odločilo, da so se rudarji v okraju Westmoreland radi odzvali klicu za pomoč. Obljubili so tudi, da bodo stavkali, dokler kompanije ne priznajo vsem enake pravice. Po enomesečni stavki so premogovniški podjetniki pristali na zahteve rudarjev v pittsburškem okraju; rudarjem v okraju Westmoreland je bilo povedano, naj nadaljujejo s stavko, ker zmaga mora priti v kratkem. Stavka je trajala dalje in sicer tako dolgo, dokler se ni glavni odbor rudarske strokovne organizacije U. M. W. A. prepričal, da je nadaljevanje stavke nespametno. Rudarjem so to povedali v Pennu dne 4. julija 1911.

V stavki leta 1922 smo se pridružili splošni stavki pod staro pretvezo. Rudarji so se malo obotavljali, ker je bila mnogim v spominu še stavka izza leta 1910-11. Pridružili smo se stavki in pomagali rešiti rudarsko strokovno organizacijo U. M. W. A., obenem pa tudi preprečili znižanje mezde. Ko so svetovali, naj nadaljujemo s stavko, dokler ne bo priznana organizacija, nismo hoteli poslušati tega nasveta. Ako bo hotela rudarska strokovna organizacija zmagati v okraju Westmorelandu, se bo morala poslužiti druge taktike.

V stavki leta 1910-11 smo prejemali podporo od delavskih strokovnih organizacij, bratskih podpornih organizacij in klubov Jugoslovanske socialistične zveze. Listi "Glasilo S. N. P. J.", "Proletarec," "Amerika," "Glas Svobode" in drugi so pisali v prilog stavkarjem v okraju Westmoreland. Tudi društva N. H. Z. so se oglašala dobro. K temu je nekaj pripomogel tudi John Batich, ki je kot tajnik raznih društev mnogo pisaril po listih. V prejšnjih in zadnji stavki pa ni bilo pomoči od zunaj. Vse je bilo odvisno od lastne moči.

Anton Rehar, eden najstarejših naselnikov, pripoveduje, da so prvi naseljeniki veliko pretrpeli. Izpostavljeni so bili šikanam, zaslužek je pa bil slab. Kljub takim razmeram so ob večerih posedali skupaj, se pogovarjali, in kadar so bili dobre volje, tudi zapeli. Slovenskih časopisov niso čitali. Brali so tisti, ki so znali nemški jezik, in nato razlagali svojim rojakom, kaj se godi po svetu. Večina jih je prišla v to deželo, da tukaj prebijejo nekaj let, potem se pa vrnejo v stari kraj.

STAVKA RUDARJEV V WESTMORELANDU, PA., L. 1910. STAVKARJI IZ CLARIDGA IN OKOLICE Z NJIHOVIMI DRUŽINAMI

Podpornih društev ni bilo. Razmere so se izpremenile, in med rojake so prišle druge misli.

Danes je seveda drugače, kot je bilo v prvih letih naseljevanja. Ne posedamo več po sencah in ne pojemo. Mogoče se časi zopet izpremene, in se vse tisto zopet vrne.

V Claridgu so poleg Slovencev naseljeni tudi drugi narodi. Poljakov je precej, in Slovenci se dobro razumejo z njimi razen v cerkvenih zadevah. Tudi Čehi in Slovaki so naseljeni. Čehov je kakšnih deset družin, Slovakov pa več. Hrvatskih družin je okoli pet in dvajset, in z njimi se tako dobro razumemo, da pristopajo v naša društva. Je pa tudi par nemških družin, toda o nemški naselbini ni govora. Nemcem so se v prejšnjih dneh prištevali vsi, ki so več ali manj govorili nemški jezik. Z Angleži in domačini se tudi dobro razumemo. Zavedajo se, da so v splošnem v manjšini. Znane psovke, ki so nekoč pozdravljale tujezemske delavce, so danes pozabljene.

Naseljenih je tudi precej Italijanov, in sporazum med nami in njimi je bil dozdaj dober. Znano jim je tudi, da sedaj pripada v starem kraju nekaj Slovencev pod Italijo.

Med Slovenci vlada precej dobro soglasje, kar pa ni bilo v začetku ustanavljanja podpornih društev. Kolikor je bilo teh, toliko je bilo strank, kajti vsako društvo si je prizadevalo pridobiti kar največ članov v svojo sredo. Sedaj tega nasprotstva ni in vedno bolj prodira misel: Kolikor tesnejša je vez med nami, toliko preje pridemo do skupnega blagostanja in napredka.

Uro hoda je do naselbin Penna, Manor-Westmoreland City, Pleasant Valley, Export, Delmont in Jeanette, kjer povsod so naseljeni tudi Slovenci.

Slovenska naselbina je precej pripomogla k razvoju in lepoti Claridga. Kjer bivajo naši rojaki, je zasajeno drevje okoli hiš. Glavna cesta je nasuta s trdim gramozom, in tudi stranska hodišča so utrjena, da ni blata, kadar dežuje."

Zdaj pa še nekaj besed o zgodovini naselbine. Nekoč so tu gospodarili Indijanci. V letih 1755-1764 so bili prijatelji Francozov, ki so izvajali vrhovno oblast nad dolino Ohio. Francozi so se bojevali z Angleži za vrhovno oblast nad tem ozemljem. V letu 1763 so sklenili mir z Britanijo in morali popustiti od tega ozemlja. Indijanski glavar Pontiac je še istega leta sklenil pregnati vse belopoltne naseljenike vzhodno ob dolini Ohio. Na njegov klic so se dvignili Indijanci, napadli naselnike in požigali naselišča. Požgana je bila naselbina Hannastown in še več drugih. Oblegali so Fort Pitt (Duquesne), kjer je danes mesto Pittsburgh. Polkovnik Henry Bouquet je prihajal od Ligonierja trdnjavi na pomoč. Imel je okoli tri sto mož in potrebni proviant. Ko je prodiral s svojo četo dne 4. avgusta skozi goščavo za gričem četrt milje od Claridga na levi proti Harrison Cityju, tedaj Bushy Run, so ga obsule indijanske tolpe. Bil je boj na življenje in smrt, kajti Indijanci so bili v velikanski premoči. Bouquet je iz defenzive previdno prešel v ofenzivo na vse strani in po hudem boju pognal Indijance v beg. Četa je nato nadaljevala svojo pot in rešila trdnjavo.

Bitka se je bila pri Claridgu za gričem, ki se danes imenuje Bushy Run Battlefield. Zgodovinsko društvo države Pennsylvania je postavilo ob 160-letnici tega boja v letu 1923 spomenik Bouquettu približno tam, kjer se je odigral zgodovinski boj, ki je bil pomemben za razvoj tega ozemlja.

Po končanem boju in osvoboditvi trdnjave so pričeli prihajati naseljenci v večjem številu. Postavili so si hiše iz hlodov sredi svojega odmerjenega zemljišča. Izprva so jih še nadlegovali In-

dijanci. Navadno so prihajali ponoči ali so se pa podnevi, ko so naselniki delali, priplazili do hiš ter nepričakovano napadali. Prežali so tudi na živino.

Prvi naseljeniki tu okoli so bili po narodnosti večinoma Nemci. Nekateri še danes govore nemški, dasiravno je to že četrti, ali celo peti ali šesti rod.

Conemaugh je naselbina v okraju Cambria. Tu sta društvi štev. 44 in 168, ki sta koncem leta 1924 imeli 392 članov v obeh oddelkih. P. Bukovec, tajnik društva štev. 254 S. N. P. J. v Bon Airu, ki je oddaljen od Conemaugha pol ure hoda, poroča, da je bilo najprej v Bon Airu ustanovljeno društvo štev. 79 S. D. P. Z., ki se je združila s S. N. P. J. Ustanovil je društvo Anton Jakobe 27. junija 1915. Društvo štev. 254 S. N. P. J. je bilo ustanovljeno 16. januarja 1916. Ustanovil ga je Anton Jakobe, ki je 3. avgusta 1918 organiziral društvo štev. 162 S. S. P. Z. Socialistični klub štev. 120 so ustanovili Joško Oven iz Chicaga, Anton Zalar in P. Bukovec 3. novembra 1920. Slovenci so se pričeli naseljevati v letih 1907 in 1908. Večinoma so zaposleni v premogovnikih. Prizadeti so bili zaradi stavke v letih 1919 in 1922.

Dunlo je mestece v okraju Cambria z 2,500 prebivalci. V njem imata sedež društvi štev. 174 in 274 S. N. P. J. Louis Sterle, član društva štev. 174 S. N. P. J., piše:

"Dunlo je rudarska naselbina, druge industrije ni. Prišteva se lahko med prve slovenske naselbine v Ameriki. Po vodni katastrofi, ki je zadela mesto Johnstown v maju leta 1889 in ga popolnoma uničila, so se pričele ustanavljati po okolici rudarske naselbine. Prvi slovenski naseljenci so bili tukaj že v letu 1894. Med njimi so bili John Srajbos, Jakob Matičič, Karol Holandi in drugi, izmed katerih pa danes nobeden ne živi več tukaj. Šest let kasneje so bili v naselbini John Ilaršič, Matija Šega, John Žnidaršič, Joe Vrbič, John Razdrh, John Ovsec in še nekaj drugih. Prvo društvo je bilo ustanovljeno kot štev. 35 J. S. K. J., ki se je pozneje preselilo iz Dunla na Lloydell, kjer je še zdaj.

Leta 1903 se je pričela slovenska naselbina zopet večati. Slovenci so prihajali iz starega kraja in iz gozdov okoli Windbera. Odkar se je slovensko podporno društvo preselilo na Lloydell do leta 1909, so Slovenci pristopali k hrvatskim in slovaškim podpornim društvom. V tem letu se je ustanovilo društvo štev. 11 S. D. P. Z. Leto kasneje se je ustanovilo društvo štev. 70 S. S. P. Z. in ravno v tem letu tudi društvo štev. 174 S. N. P. J. To je narekovala potreba, ker je bila zavarovalnina prenizka, ako je bil kdo član samo ene podporne organizacije. Pri teh društvih so bili večinoma mlajši in napredni Slovenci, kasneje, ko so bila pravila izpremenjena, so pa pristopale tudi Slovenke.

Za temi društvi se je ustanovilo tudi društvo sv. Barbare, ki pa ni dolgo časa poslovalo samostojno zaradi združitve s S. D. P. Z.

Leta 1911 se je pričelo gibanje za ustanovitev telovadnega društva, ki je bilo kmalu ustanovljeno. To gibanje je povzročilo, da se je pričelo resno misliti na ustanovitev lastnega doma.

Leto kasneje se je ustanovilo slovensko izobraževalno društvo "Vihar," čigar namen je bil tudi zgraditi lastni dom. V začetku je bila stvar malo težavna, ker niso bili društveni prispevki veliki, ampak složno delo je premagalo vse ovire, in v mesecu septembru istega leta je bil dom postavljen s primerno dvorano in odrom in šestimi sobami za oddajanje v najem. Ko to pišem, se ima po društvenem sklepu dom prenoviti tako, da bo odgovarjal potrebam v naselbini. V začetku je imelo izobraževalno društvo tudi dramatični odsek, ki je priredil več gledaliških predstav.

Leta 1913 se je ustanovil socialistični klub, ki je bil precej časa pridružen ju-

goslovanski sekciji socialistične stranke, ali se je pozneje odcepil in se direktno pridružil stranki. V tem letu se je ustanovilo pevsko društvo, ki je nekaj časa dobro napredovalo. Pevci so bili delavci, ki so se morali izseliti zaradi dela, in društvo je prenehalo s petjem. Pričelo je večkrat in zopet prenehalo.

Štiri leta kasneje se je ustanovila slovenska godba na pihala, ki je zaradi premajhnega števila članov kmalu prenehala.

Leta 1920 se je ustanovila Narodna trgovska družba, ki pa ni uspela in je po kratkem življenju prenehala s poslovanjem. Njeno poslopje je kupilo društvo "Vihar" in ga oddalo v najem.

Leto kasneje so pričeli člani društva štev. 35 J. S. K. J. agitirati, da se ustanovi društvo te jednote tudi v Dunlu. Agitacija je imela uspeh, in društvo se je ustanovilo.

Stavka rudarjev je v letu 1922 hudo zadela vse tukajšnje Slovence. Od Slovencev so dali življenje za moloha—kapitalizem—Jacob Strle, Andrej Kovačič, Matija Majcen, Joseph Bavdek in Nikolaj Radenič. Zadnji je Hrvat, a bil je član S. D. P. Z.

Naselbina ni nikoli štela čez sto Slovencev. Vzroki so v tem, da ni delo v premogovnikih tako prijetno, kakor ga slikajo v kapitalističnih listih, pa tudi mezda ni zadovoljiva.

V vojnem času so nas premotile Wilsonove točke, pa smo ustanovili podružnico Jugoslovanskega republikanskega združenja in prispevali precejšnjo vsoto v sklad."

Duryea je mesto z več ko 7,700 prebivalci v okraju Lucerne. S. N. P. J. ima tukaj društvo štev. 380, ki je štelo dne 1. januarja l. 1924 v obeh oddelkih 92 članov. John Mlakar, tajnik, in Frank Motchnik, predsednik tega društva, poročata:

"Slovenci so se pričeli naseljevati v letu 1883. Naselilo se jih je šestnajst, ki so bili po poklicu rudarji. Prvo društvo je bilo ustanovljeno v letu 1903 s 16 člani, in sicer kot postaja sv. Barbare.

Prva stavka, pri kateri so bili prizadeti Slovenci, je bila v letu 1898 in je trajala šest tednov. Mezda se je povišala po stavki za pet in dvajset odstotkov. Leta 1902 je trajala stavka šest mesecev. Rudarji so izvojevali 9-urni delavnik in 10-odstotno mezdno povišanje. Tretja stavka pri Pennsylvania Coal kompaniji je trajala šest tednov. Uspeh je bil ta, da dobi vsak rudar svoj prostor in tako mezdo, kot so jo imeli kontraktorji, in priznanje rudarske strokovne organizacije. Tukajšnjih Slovencev je bilo prizadetih dvajset, in John Mlakar je bil član odbora za pogajanje in pritožbe.

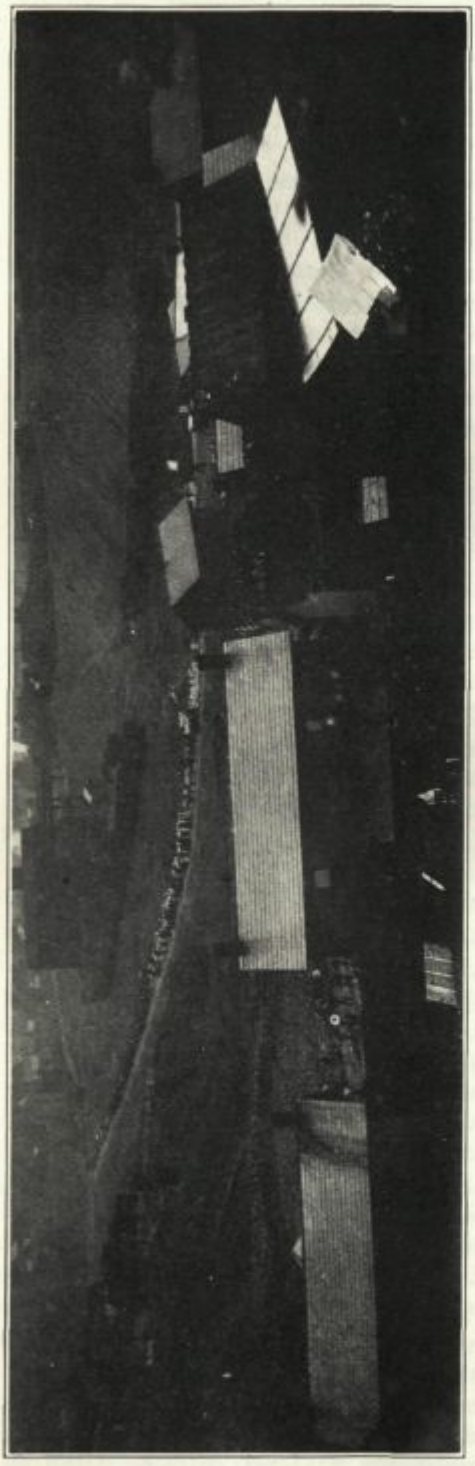
Prvo javno veselico na prostem so priredili Slovenci v letu 1902.

V letu 1906 je bil Gregor Babič izvoljen občinskim svetovalcem, kasneje je bil trikrat zaporedoma izvoljen za mirovnega sodnika. Po njegovi smrti je službo mirovnega sodnika prevzel njegov sin, dokler ni potekla njegova službena doba. Njegov sin Henry je zdaj davkar in je bil izvoljen dvakrat zaporedoma.

Velika eksplozija se je dogodila v letu 1886. Zasulo je 86 oseb, katerih še do danes niso dobili iz rudniškega groba. Med njimi je bil en Slovenec. Nato sta sledili veliki podsutbi v rovu Barnum Kalay Pennsylvania Coal kompanije. Pri prvi je zasulo 17 rudarjev. Iz rova so rešili štirinajst živih, tri pa mrtve. Enega so dobili na svetlo po enem tednu, dva po štirinajstih dneh. To je bilo l. 1917 v septembru. Slovenci so srečno ušli iz rova. V njem je delalo pet rojakov.

Slovensko društvo je samo eno, in sicer štev. 380 S. N. P. J., več je pa slovaških, poljskih in litvinskih.

Slovenskih družin je šestnajst. Slovenci delajo v premogovnikih. Pri delu v jami so bili ubiti Slovenci Louis Oštir,

POGREB STAVKARJA JAKOB PATLARJA DNE 10. JULIJA 1910 V CLARIDGU, PA. STAVKARJA JE UBIL ŠERIFOV DEPUTIJ. SPREVOD JE BIL DVE MILJI IN POL DOLG. POGREBCEV JE BILO OKROG 6,500.—FOTOGRAFIRAL JOSEF MATKO

Andrej Jereb in John Sič, na cesti pa Frank Cahaven.

Ustanovitelji prvega društva so John Groshelj, Frank Groshelj, John Muhar, Jakob Brecelnik, Frank Peternel, Anton Pernat, Gregor Babič in še devet drugih. Društvo je lepo napredovalo in imelo kmalu 85 članov. Nastal je razkol, in članstvo je padlo na pet in trideset. Zdaj zopet napredujemo, odkar smo se združili s Slovensko narodno podporno jednoto."

Export je mesto z več ko štiri tisoč prebivalci v okraju Westmoreland. Tu ima sedež društvo štev. 317 S. N. P. J., ki je štelo koncem leta 1923 v obeh oddelkih 142 članov. V bližini je rudarska naselbina White Valley, v kateri sta društvi štev. 232 in 320 S. N. P. J. V obeh je bilo koncem leta 1923 dve sto osemnajst članov v obeh oddelkih. Jernej Bohinc, član društva štev. 232 piše, da je naselbina stara približno dvanajst let. V letu 1910 je pričela Pittsburgh Coal kompanija odpirati premogovnik, nakar je sledilo naseljevanje Slovencev. V letu 1913 so ustanovili postajo štev. 86 sv. Barbare, leto kasneje pa društvo štev. 116 J. S. K. J. Društvo štev. 232 S. N. P. J. je bilo ustanovljeno v februarju 1915. Ustanovili so ta društva člani omenjenih jednot, ko so se priselili iz drugih naselbin, kot n. pr. iz Pleasant Valleyja, Clarksvilla in Unityja, Pa. Leta 1917 se je ustanovilo žensko društvo štev. 320 S. N. P. J. in društvo štev. 142 S. S. P. Z. V naselbini so zdaj štiri slovenska podporna društva. Slovenska dvorana je bila zgrajena in otvorjena v letu 1916 na dan 4. julija. Leto kasneje se je organizirala slovenska godba, ki pa ni uspela. Čez leto dni potem je bila majhna stavka, ki se pa ni končala s popolnim uspehom. Slovenskih uskokov v stavkokaški tabor ni bilo v tej stavki, kakor tudi ne v veliki rudarski stavki leta 1922. Tudi ta se ni končala s takim uspehom, kakor so želeli rudarji. So-

cialistični klub je bil ustanovljen leta 1918 in se pridružil Jugoslovanski socialistični zvezi. Tudi klub je že zdavnej prenehal z delom. Ravno v tem letu se je ustanovila podružnica J. R. Z., ki je povzročila v naselbini veliko kritike in naredila mnogo prepira. Influenca je pobrala pri društvu štev. 232 S. N. P. J. tri člane in eno članico društva štev. 320 S. N. P. J. V novembru l. 1918 je pogorela šola, in otroci so bili prizadeti skozi dve leti. Majhni otroci so bili brez poduka, večji so pa morali hoditi v šolo v Export, ki je oddaljen eno miljo od naše šole. Državno cesto od Exporta skozi White Valley na Delmont so tlakovali v letu 1922. Druge industrije razen premogovniške ni; izven naselbine so pa kmetije.

Farrell je mesto v okraju Mercer in šteje okrog šestnajst tisoč prebivalcev. Slovenska narodna podporna jednota ima tukaj društvo štev. 262, ki je koncem leta 1923 štelo 131 članov v obeh oddelkih.

Anton Valentinčič, član tega društva, poroča, da je bila postaja društva sv. Barbare štev. 82 ustanovljena leta 1912 s 13 člani. V prvi odbor so bili izvoljeni: Joe Gorm za predsednika, Anton Valentinčič za tajnika in John Šušteršič za blagajnika. Društvo si je nabavilo ameriško zastavo leta 1915, ki je bila slavnostno razvita 4. septembra. Takrat so bili v društvenem odboru: Jack Peršin predsednik, Anton Valentinčič tajnik in John Maček blagajnik. Zastavonošem je bil izvoljen Jerry Okorn. Leta 1918 se je društvo sv. Barbare združilo s S. D. P. Z., in postaja je dobila ime "Vodnik" in društveno štev. 102. Leta 1916 je bilo ustanovljeno novo društvo z imenom "Slovenec" in 17 člani. Pridružilo se je S. N. P. J. in prejelo društveno štev. 262. V odbor so bili izvoljeni: Frank Umek predsednik, Anton Biček tajnik, Anton Valentinčič drugi tajnik, Martin Vrenek blagajnik, Frank Stembol zapisnikar in Frank Vicozi straža. V nadzorni odbor so bili izvoljeni: Frank Hribar, Frank Skul in Jerry Okorn. Po treh mesecih je bil izvoljen stalni odbor: Frank Umek predsednik, Anton Valentinčič tajnik, J. Maček blagajnik in Frank Hribar zapisnikar. Leta 1922 sta se združili S. D. P. Z. in S. N. P. J. v eno podporno organizacijo. In tako sta se spojili tudi društvi štev. 102 S. D. P. Z. in 262 S. N. P. J. v enega. Od tega časa je društvo vedno napredovalo in dne 30. marca l. 1924 štelo 81 članov v oddelku za odrasle in 61 v mladinskem oddelku.

Forest City je mesto z več ko šest tisoč prebivalci v okraju Susquehana. V njem imata svoj sedež društvi štev. 124 in 372 S. N. P. J., ki sta s prvim januarjem 1923 šteli skupaj in v obeh oddelkih 674 članov. August Gostisha, član društva štev. 124 S. N. P. J., poroča:

"Pod imenom 'slovanska naselbina Forest City' je razumeti tudi Slovence v Browndalu in Vandlingu, ker je politični, kulturni in društveni razvoj skupen. Res živijo Slovenci v vaseh različnih imen, toda na društvenem polju pa delajo skupaj.

Nekako pred petdesetimi leti se je razprostiral gozd na prostoru, kjer stoji zdaj Forest City. Ko so odprli par rudnikov, so pričeli sekati les. Izginjal je gozd, in gradilo se je mesto Forest City. Naselbini Vandling in Browndale sta se razvili šele pred kakimi desetimi leti. Tam so se najprej naselili večinoma sami Slovenci, zdaj je pa že drugega naroda veliko. V celi slovenski naselbini Forest City je zdaj okoli 2,200 Slovencev.

Prvi se je naselil v Forest Cityju Miklavž Zupan z ženo, ki je prišel iz Nemčije leta 1887. Leto kasneje je prišel sem Frank Skubic in nekoliko pozneje John Jager, Joe Bucinelli in drugi. Bili so večinoma Štajerci, oziroma delali so

v premogovnikih na Štajerskem. V tistih časih ni nihče vedel za Slovence v Forest Cityju, kajti slovenski naseljeniki so se izdajali za Nemce, da jih Američani, Angleži in Irci niso zavidali.

Po nekaj letih so pričeli prihajati Slovenci iz Kranjske, posebno iz Dolenjske. S sabo so prinesli ideje in mišljenje katoliško vzgojenih ljudi. Zato je bil njih prvi korak, da so dobili slovenskega duhovna, ko se jih je nabralo primerno število. Ustanovili so nekaj katoliških društev. Sploh sta se razvoj in napredek sukala le okoli cerkve, kakor je tudi zdaj razen male izjeme. Ustanovila se je katoliška podporna organizacija z imenom sv. Barbara, ki je sčasoma imela precej postaj širom Združenih držav. Zdaj so vse te postaje združene s Slovensko narodno podporno jednoto.

Politično pa niso bili Slovenci v Forest Cityju nikdar združeni. Večina pripada k republikanski stranki, nekaj je demokratov itd. Semintje se je dogodilo, da je bil ta ali oni izvoljen v kakšen mestni urad, izvoljeni so bili v občinski svet, za mirovne sodnike, in zdaj je celo župan rojen Slovenec.

Leta 1909 dne 9. junija se je ustanovil socialistični klub štev. 10 Jugoslovanske socialistične zveze. Bilo je kakšnih deset naprednih mož, ki so orali ledino. Skoraj ravno ti možje so ustanovili leto kasneje društvo štev. 124 S. N. P. J. v Vandlingu in ga v letu 1911 preselili odtam v Forest City. Izprva je bilo težko pridobivati člane za to društvo. Težkoče in ovire so se prikazovale povsod mlademu društvu, to pa zaradi tega, ker ni bilo katoliško. Leta 1910 se je ustanovilo tudi društvo Slovenske svobodomiselne podporne zveze. Pri obeh društvih in klubu so bili skoraj eniisti člani.

Dne 28. novembra 1909 se je ustanovilo slovensko pevsko društvo "Zvon", ki še zdaj obstoji. Društvo je priredilo več veselic in iger. Ob ustanovitvi Jugoslovanske pevske zveze v letu 1916 je bilo poleg onega iz Johnstowna edino slovensko društvo, ki se je udeležilo koncerta in ustanovitve pevske zveze. Prisostvovalo je koncertu v New Yorku in Clevelandu. Pred koncertom leta 1910 si je pevsko društvo kupilo svoj dom, vsled česar je nastal razpor. Odpadniki so ustanovili slovensko katoliško dramatično in pevsko društvo "Naprej". Napredni element je ostal z "Zvonom", in v njegovi dvorani imata seje še društvi štev. 124 S. N. P. J. in štev. 27 S. S. P. Z., cerkvenjaki so pa podprli "Naprej". Razdor še traja. Društvo "Naprej" je priredilo v zadnjih letih precej dramatičnih predstav s petjem. Društvo "Zvon" je pelo skoro pri vseh patrijotičnih in javnih prireditvah, ravnotako tudi "Naprej" zadnja leta. Pri "Zvonu" se je lansko leto ustanovil tamburaški oddelek, ki dobro napreduje. Tukajšnji list "The Forest City News" se pohvalno izraža o obeh društvih.

Javnih shodov je bilo veliko. Prvi je govoril za socialistično stranko Lovrenc Gorjup. Etbin Kristan je bil tukaj štirikrat in sicer leta 1915, 1917, 1919 in 1920. Njegovi shodi so bili zmerom dobro obiskani. Leta 1920 je imel Likar svoj shod, ki je bil bolj slabo obiskan.

Pred leti smo imeli tudi slovensko godbo, ki je ni več. Leta 1913 dne 12. septembra se je ustanovilo slovensko tamburaško društvo "Orel", ki je bilo nekaj časa tudi podporno društvo. Kasneje je društvo opustilo podporo. Zdaj še obstoji, toda tamburašev primanjkuje.

Pred leti so socialistični klub in društvi štev. 124 S. N. P. J. in štev. 27 S. S. P. Z. priredili piknik v korist gradnji Slovenskega doma. Imeli so par sto dolarjev prebitka. Povabili so druga društva na skupno akcijo, ki pa se jim niso odzvala, ker je bilo preveč stroškov pri cerkvi. V letu 1923 se je pričelo zopet gibanje za skupno akcijo v ta na-

men. Na shod je prišlo precej Slovencev, in pri vsakem društvu se je izvolil po en član v odbor; poizvedeli so za prostor, pa ideja je zaspala, ker ni bilo posebnega navdušenja za stvar zaradi verskih motivov in razlik."

Gray je rudarska naselbina v okraju Somerset; v njej ima društvo štev. 310 S. N. P. J. svoj sedež. Koncem leta 1923 je društvo štelo v obeh oddelkih 36 članov. Joseph Setinšek, član društva štev. 310 S. N. P. J., poroča, da se je naselbina imenovala nekaj časa Bieseker in da leži ob državni cesti, ki vodi iz Somerseta v Johnstown, Pa. Ta naselbina je kot ves okraj Somerset pod železno peto denarnih mogotcev, ki lastujejo premogovnike. Med njimi sta Rockefeller in D. B. Zimmerman. Slovenci so se pričeli leta 1915 naseljevati iz bližnjih naselbin, kakor iz Ralphtowna, Johnstowna in drugih, v nadi, da si izboljšajo svoj položaj. Premogovnik so pričeli odpirati šele leta 1913, torej je popolnoma nova naselbina. Nekaj Slovencev je kupilo kmetije v okolici, in upati je, da ostane vedno nekaj naših rojakov tukaj. Prvo slovensko podporno društvo je bilo ustanovljeno leta 1916 v novembru z imenom "Nanos", štev. 310 S. N. P. J. Rudarji po okraju so bili neorganizirani. Zato so jih kapitalisti lahko izkoriščali. Napočil je dan 1. aprila l. 1922; rudarska strokovna organizacija U. M. W. A. je prišla poučevat rudarje o njih pravicah in o moči, ki jo imajo, če so organizirani. Rudarji so pristopili v strokovno organizacijo in zastavkali 18. aprila 1922. Vsi Slovenci razen enega so bili prizadeti. Teh je bilo osemnajst in večina je imela družine. Poizkušali so ustanoviti socialistični klub, a niso imeli uspeha, ker se Slovenci premalo zanimajo za državljanske papirje. Tudi v tem oziru se izpremeni kmalu. Kulturnih društev ni v naselbini, velikih nesreč dozdaj tudi ni bilo. Frank Potočnik in John Granda se zelo brigata za probujo tukajšnjih rojakov.

Greensburg je mesto z malo več kot petnajst tisoč prebivalci v okraju Westmoreland. V njem je okrajni sedež. Mesto je važno središče za premog in ima razno industrijo. Okoli tri milje severnozapadno je nekoč stala naselbina Hanna's Town, ki je bila ustanovljena okoli leta 1770 in ki so jo Indijanci popolnoma razdejali dne 13. julija 1782. Prvi naseljeniki, ki so se naselili na prostoru, kjer stoji sedaj Greensburg, so prišli leta 1784-85, in sicer kmalu zatem, ko so odprli državno cesto nedaleč od poti, po kateri je prodiral general John Forbes v letu 1758 proti Fort Duquesnu.

Slovenska narodna podporna jednota ima v tem mestu društvo štev. 223, ki je štelo v začetku leta 1924 v obeh oddelkih 126 članov. Joseph Šume, član tega društva, piše, da so se prvi Slovenci naselili leta 1903. Bili so Tom Šifrer, Frank Pirc, John Jakš, Al. Lindič, Joe Kebe, John Kebe, Anton Kebe in John Omrzu. Slovenska društva so se ustanovila: Društvo štev. 77 J. S. K. J. 28. novembra 1908; postaja sv. Barbare štev. 54 dne 22. februarja 1909; društvo štev. 125 S. S. P. Z. 1. julija 1913; društvo 223 S. N. P. J. 17. marca 1914; društvo štev. 91 S. D. P. Z. dne 1. januarja 1917. Postaja sv. Barbare se je združila s S. D. P. Z., ta zveza pa zopet s S. N. P. J. V rudarski stavki leta 1910-1911 je bilo prizadetih šestnajst Slovencev. Stavkali so šestnajst mesecev. V rudarski stavki leta 1922 so bili prizadeti skoraj vsi Slovenci v naselbini. Najmanj kakih sto je bilo prizadetih. Slovenci so po poklicu rudarji, nekaj jih dela v tovarnah in nekaj je trgovcev. Velikih nezgod ni bilo v naselbini.

Hackett-Finleyville sta rudarski naselbini v okraju Washington in imata po pet sto prebivalcev. V Hackettu je društvo štev. 90 S. N. P. J., ki je imelo

koncem leta 1923 v obeh oddelkih 117 članov. Frank Martik, tajnik tega društva poroča, da je bil prvi premogovnik med Hackettom in Fineyvillom odprt 11. februarja 1773. V njem je delalo enajst rudarjev, in premog so vozili z volmi po brownfieldski cesti v Pittsburgh, ki se je preje imenoval Fort Duquesne. Počasi se je razvilo kopanje premoga. Najprej so zgradili ozkotirno železnico, po kateri so prevažali samo premog, nakar je sledila širokotirna železniška proga za splošni promet. Slovenci so se pričeli naseljevati v to naselbino pred 25 leti. Društva, h katerim so pristopali Slovenci, so bila ustanovljena: Dne 16. februarja 1897 Slovenski narodni spolek. Društvo je pripadalo k slovaški jednoti, a v večini so bili Slovenci. Leta 1898 je bila ustanovljena postaja sv. Barbare. Društvo štev. 90 Slovenske narodne podporne jednote je bilo ustanovljeno leta 1908 in prva društvena seja se je vršila 23. avgusta. Anton Tomazin, član društva štev. 179 S. S. P. Z., piše, da je bilo društvo štev. 179 S. S. P. Z. ustanovljeno v marcu 1923. Slovenci so naseljeni že po trideset let in nekateri spadajo še k slovaškemu podpornemu društvu. Leta 1912 je bila eksplozija v rudniku, in najbrž so bili ubiti tudi Slovenci pri tej nezgodi.

Harmarville je rudarska naselbina s sedem sto prebivalci v okraju Alegheny; v njej ima svoj sedež društvo štev. 472 Slovenske narodne podporne jednote. M. K., član S. N. P. J., poroča:

"Harmarville je rudarska naselbina in leži 13 milj severno od Pittsburgha ob reki Allegheny. Poulična železnica teče skozi naselbino in jo veže s Pittsburghom in New Kensingtonom. Na levi strani se dvigajo prilično visoki hribi, zarastli z drevjem in grmičevjem. Na desni strani teče reka Allegheny, na katere desnem bregu se razprostira prijazno mesto Oakmont. V naselbini je en premogovnik in ena tovarna za izdelovanje neopojnih pijač. V okolici je tudi več različnih tovaren. Slovenci delamo v premogovniku. Prvi Slovenci so se pričeli naseljevati tukaj v jeseni leta 1920. Vsi so bili rudarji. Imamo društvo "Rdeča Bodočnost" štev. 472 S. N. P. J., ki je bilo ustanovljeno 19. novembra 1922 z devetimi novimi in sedem in dvajsetimi starimi člani. Organizirani smo v strokovni rudarski organizaciji U. M. W. A. in sicer v lokalni postaji štev. 4426, ki je bila organizirana leta 1919 in šteje približno 500 članov. Eksplozija v rudniku se je dogodila v juliju 1918. Ubitih je bilo sedem rudarjev; na srečo ni bilo nobenega Slovenca med njimi. Leta 1921 je družba zaprla premogovnik 8. januarja in pričela spet z delom 13. junija 1921. Rudarji so imeli šest mesecev neprostovoljnih počitnic, ki so jih bili deležni tudi Slovenci. Ko se je pričelo z delom 13. junija, je bil po en prostor odkazan dvema rudarjema, da ni bilo mogoče delavcem veliko zaslužiti. Tem trdim časom je sledila petmesečna stavka v letu 1922, pri kateri so bili Slovenci zopet prizadeti, a so vztrajali do konca; marsikateri rudar druge narodnosti se je pa izneveril svojim tovarišem. Zdaj je tukaj dvanajst družin in štirinajst samcev. Prvi izlet je društvo priredilo dne 30. maja 1923 v Renton, Pa., k slavnostnemu razvitju zastave. Te slavnosti se je udeležilo 30 društvenih članov. Svoj piknik je pa priredilo društvo štev. 472 S. N. P. J. dne 5. avgusta na Ankerjevi farmi v Veroni, Pa. Dasi je društvo še mlado, mu je smrt v letu 1923 od dne 21. do 26. maja ugrabila brata Steve Miljanoviča in sestro Zofijo Miljanovič."

Herminie je rudarska naselbina v okraju Westmoreland z 890 prebivalci. V nji je društvo štev. 87 S. N. P. J. Še ena naselbina nosi to ime. Pravijo ji Herminie štev. 2. Prva ima svojo pošto, druga pa v Irwinu. V tej naselbini je

društvo štev. 200 S. N. P. J. Društvo štev. 87 je imelo koncem leta 1923 v obeh oddelkih 330 članov, društvo štev. 200 pa 159. Anton Zornik, član društva štev. 87 S. N. P. J., poroča:

"Naselbina Herminie je stara okrog pet in dvajset let. Pol tucata Slovencev se je takoj naselilo; ali teh pa niso šteli za Slovence, ampak za Nemce, ker so pripeljali s sabo Nemke iz Nemčije in Ogrske kot žene. Leta 1895 so se ti Slovenci s par Nemci zbrali na posvetovanje in ustanovili podružnico nemške podporne organizacije "Arbeiter Kranken und Sterbe Kasse", ki ima svoj sedež v Greater New Yorku. Nazadnjaki so se zgražali nad takim početjem in imenovali člane brezverce. To nemško podporno organizacijo so ustanovili leta 1884. Ustanovitelji so bili nemški delavci, ki so bili pri pogonih v Nemčiji in Avstriji okoli leta 1880-1884 izgnani iz mest, v katerih so delali, in na nasilen način odgnani v rojstne kraje. V Nemčiji je bil uveljavljen proti socialistom zakon, kateremu je bil oče železni Bismarck, v Avstriji so pa posnemali, kar je vladajoči razred v Nemčiji smatral za dobro proti delavcem. Slovenci niso imeli do leta 1904 napredne slovenske podporne organizacije in so se morali pridružiti nemški podporni organizaciji, če so hoteli ostati zvesti svojim principom.

V letu 1903 se je napravil poizkus za organiziranje tukajšnjih rudarjev. Med rudarsko strokovno organizacijo v Nemčiji in Ameriki je prišlo do sporazuma, da so prestopni listi veljavni za šest mesecev. Ako je bil kdo član rudarske strokovne organizacije v Nemčiji, je lahko pristopil k strokovni organizaciji v Ameriki, ne da bi mu bilo treba plačati pristopnine. Te prilike sem se poslužil jaz in drugi Slovenci. Ali družbe so razbile vse, preden je bila organizacija izvedena. Rudarje, ki so govorili angleški jezik in vodili gibanje, so pognale po svetu s trebuhom za kruhom, in organiziranja je bilo za nekaj časa konec.

Slovenci so se naseljevali od leta 1902. In preden se je ustanovila S. N. P. J., se je nekaj Slovencev pridružilo društvu Narodne hrvatske zajednice v Irwinu, Pa. V letu 1904 so se zbrali Slovenci iz Herminieja in Darragha in ustanovili društvo štev. 23 S. N. P. J. Naselbini sta oddaljeni druga od druge poltretjo miljo. Društvo je imelo seje na polovici pota v prostorni hiši nekega Nemca. V tem kraju je bilo okrog 15 privatnih hiš, v katerih so bili naseljeni Škotje in Irci. Društvo je hitro napredovalo, kajti naseljevanje je bilo takrat v polnem zamahu. Leta 1907 je društvo štelo že več kot 140 članov. Na izredno konvencijo v Chicagu je društvo poslalo dva delegata. Ob tem času se je porodila med člani želja, zgraditi društveni dom. Dalekovidni člani so temu ugovarjali, češ, da bi bil dom na samoti, in v rudnikih pri Darraghu pa tudi kmalu ne bo dela, kar se je tudi zgodilo. Sčasoma so se Slovenci naveličali hoditi k sejam na polovico pota. Zato so se odločili za ustanovitev svojega društva. Upanje je bilo tukaj, da bo boljša bodočnost na Herminieju in da se zgradi električna železnica, ki bo vezala Herminie s pet milj oddaljenim Irwinom. Društvo štev. 23 je protestiralo proti ustanovitvi novega društva štev. 87. To je znano tudi delegatom prve izredne konvencije leta 1908. Boj za novo društvo se je nadaljeval še četrt leta po konvenciji, preden je prišlo do njegove ustanovitve s pet in dvajsetimi novimi člani. Te sta pridobila Valentin Urbas in Mike Flek. Po ustanovitvi novega društva je šestdeset članov, ki so prebivali v Herminieju, vzelo prestopne liste. Društvo štev. 23 je izgubilo skoraj polovico članov, in misel za gradnjo lastnega doma se ni uresničila.

DRUŠTVO ŠTEV. 262 S. N. P. J. V FARRELLU, PA.

Društvo štev. 87 je zborovalo odkraja v dvorani nemškega društva A. K. u. S. K. Primorano pa je bilo zgraditi svojo dvorano, ker ni moglo dobiti prostora za zborovanje radi socialističnega mišljenja svojih članov. Ljudje, katerim ni bilo za društvo in ki so bili šovinističnega mišljenja, so kmalu povzročili, da je bila dvorana odpovedana društvu. Nekaj je tudi pripomogla nevoščljivost, ker je mlado društvo napravilo $97 čistega prebitka na prvi veselici. Razmere so postale take, da je bilo društvo prisiljeno nekaj storiti za zgradbo svojega doma. Sklicala se je izredna seja, na kateri se je nabralo več ko pet sto dolarjev. Pričeli so graditi dom, ki je bil postavljen v dveh mesecih. Prva veselica v njem se je vršila v letu 1908. Rojaki so dajali po deset, dvajset dolarjev, kar se jim je kasneje vrnilo nazaj. Društvo si je nato še izposodilo petnajst sto dolarjev od društvenih bratov. Kasneje se je dom prezidal, in odšteti je bilo treba več ko štiri tisoč dolarjev, da je postal dom tak, kakršen je danes.

Naš prvi društveni član je umrl zaradi poškodb, ki jih je zadobil v rudniku. Dva člana so zadušili strupeni plini v jamiču.

Najhujši udarec je zadel tukajšnje Slovence ob času stavke leta 1910-1911. Veliko rojakov ni lastovalo svojega doma, kompanija je odpovedala stanovanje, in rojaki niso mogli dobiti stanovanja v privatnih hišah. Pisec teh vrstic je imel sedem družin v svojem domu, pa tudi Društveni dom je bil natlačen s slovenskimi stavkarji. Nekateri Slovenci so pa prezimovali v šotorih. Slovenci so se najhrabreje obnašali v tej stavki. Vztrajali so skozi vso zimo do prihodnjega julija. Organizator je bil neki Čeh, in Slovenci so ga podpirali pri organizatoričnem delu. Pozneje je postal organizator petega rudarskega distrikta in nato sprejel delo pri neki premogovniški družbi, pri kateri je še sedaj. Izneveril se je organizaciji.

Leta 1911 se je ustanovilo pevsko društvo, ki je dobro napredovalo par let. Ob tem času se je ustanovil tudi socialistični klub, ki še danes obstoji. Trije tajniki so izgubili delo v premogovniku, a klub se je obdržal kljub takim težkočam. Petje je poučeval Ivan Krež iz West Newtona par mesecev; nasledil ga je profesor Tone Volk iz mesta Milwaukee. Poučeval je angleščino, nemščino, italijanščino, francoščino in slovanske jezike. Umrl je v Clevelandu.

Društvo je večkrat nastopilo na javnih prireditvah in pri pogrebih. Velika je bila udeležba pri slavnostnem razvitju v Herminieju leta 1911. Pokojni Jakob Miklavčič, glavni predsednik S. N. P. J. se je udeležil slavnosti in govoril na nji. Na slavnost so prihiteli Slovenci iz bližnjih naselbin. Udeležilo se je je do tisoč oseb. Rudniški delovodje in ravnatelji so postali pozorni nanjo. Povpraševati so pričeli, ako so to samo naši ljudje in člani S. N. P. J. Pričelo jih je malo skrbeti. Nekaj časa so pletli mrežo, in nekaj rojakov je bilo tudi preganjanih. Od tistega časa so smatrali Slovence za nepokorne delavce, ki ne trpe potrpežljivo kapitalističnega biča. Položaj se je še poostril, ko so ponovno zastavkali. Očitali so jim, da vlečejo z Nemci. Govorančili so, da stavkajo zaradi tega, ker bi radi pomagali kajzerju do zmage. Stavka je bila izgubljena, ker se niso pridružile druge naselbine. Nekaj Slovencev je izgubilo delo, nekaj jih je bilo aretiranih, ki so pa bili kasneje izpuščeni. S to aretacijo so hoteli prejkone oplašiti druge. Precej dela so izvršili tukajšnji Slovenci za združenje Jugoslovanov. Prirejali so shode, na katere je prihajal Etbin Kristan, in središče okrajne organizacije štev. 5. Jugoslovanskega republikanskega združenja je bilo v Herminieju.

Nasprotnikov je bilo seveda tudi nekaj. Organizacija je prispevala v sklad približno $2,000, naselbina Herminie sama pa $1,300. Zadnja je imela svojega zastopnika na vseh zborovanjih Jugoslovanskega republikanskega združenja.

Usodepolno je bilo za naselbino leto 1922, ko je izbruhnila rudarska stavka. Slovenci so se odzvali klicu 99-odstotno. Od vseh rojakov so so izneverili samo trije. Seje rudarjev so se vršile v domu društva štev. 87; pravzaprav je bil dom glavni stan lokalne rudarske strokovne organizacije U. M. W. A. Ob času stavke so se prirejali tudi socialistični shodi, na katerih so govorili Snow, Brown in Slovenec Charles Pogorelec. Shod je imela tudi stranka delavcev. Govoril je Frank Merik iz Pittsburgha. Stavka je bila izgubljena, Slovenci so ostali na stavki še par tednov. Vrnili so se na delo, ko so organizatorji očitno povedali po konferenci, da je stavka za okraj Westmoreland izgubljena. Pokazal se je pa napredek pri volitvah. Od štiri sto oddanih glasov je bilo 79 socialističnih, dasiravno je družba odpravila od tukaj že precej rudarjev, ki so bili na sumu, da so napredni, in napolnila svoje hiše z zamorskimi stavkokazi. Vsak Slovenec, ki išče delo, se mora zglasiti pri poslovodju, da pogleda, ako ni njegovo ime zaneseno v črno listo, ali če je njegovo mišljenje škodljivo kompanijskim interesom. Okoli pet in dvajset odstotkov tukaj naseljenih Slovencev je izgubilo delo in se izselilo drugam. Nekateri imajo svoje domove, so državljani, vendar pa še niso dobili dela v domačem rudniku, ko se pišejo te vrstice. Med rudarji gre govorica, da je poslovodja krutejši od družbe in da stori več, kot družba od njega zahteva.

Vsako leto se priredi slovenski deci božičnica. Otroci deklamirajo, pojejo, sploh pokažejo, kaj znajo. Nato se razdele darila med nje. Za božičnico prispevajo slovenska društva v naselbini skupaj. Tudi socialistični klub je zraven.

Slovenci obhajajo vsako leto na slavnosten način prvi majnik kot delavski praznik. V vojnem času so hoteli preprečiti to praznovanje, kar se pa ni posrečilo."

Mike Pavšek, tajnik društva štev. 200 S. N. P. J., piše, da so se pričeli Slovenci naseljevati v Herminieju štev. 2 leta 1906. Prvo društvo je bilo ustanovljeno v letu 1911 dne 5. novembra, in sicer kot štev. 86 S. S. P. Z. Društvo štev. 200 S. N. P. J. je bilo ustanovljeno v letu 1913 dne 13. februarja. Ravno v tem letu je bila ustanovljena slovenska godba, v prihodnjem letu pa samostojno društvo "Slovenski Dom." Leta 1914 so Slovenci zgradili Slovenski delavski dom.

Velika stavka rudarjev je bila v letu 1910—1911; trajala je osemnajst mesecev. Druga velika rudarska stavka je bila leta 1922. Skozi šest mesecev je stavkalo 200 rudarjev, med katerimi je bila polovica Slovencev.

Homer City je rudarsko mestece s 1,800 prebivalci v okraju Indiana. V njem ima svoj sedež društvo štev. 290 S. N. P. J., ki je štelo ob začetku leta 1924 v obeh oddelkih 127 članov. Jernej Slabe, tajnik tega društva, poroča:

"Slovenci in Hrvatje so se pričeli naseljevati v to naselbino nekako pred 15 leti. Ustanovili so leta 1909 postajo štev. 107, sv. Barbare. Tri leta kasneje so ustanovili društvo štev. 103 S. S. P. Z. Leta 1916 je bilo ustanovljeno društvo štev. 290 S. N. P. J. in ravno v tem letu društvo štev. 122 J. S. K. J. V tem letu je bilo ustanovljeno še eno društvo, ki pripada k Narodni hrvatski zajednici. Slovenci so večinoma zaposleni v premogovnikih.

Rudarska stavka je bila v letu 1914. Kompanijski stražniki so napadli z orožjem stavkarje takoj na prvem sho-

du, in v treh dneh je bila stavka razbita. Druga stavka, l. 1917, je trajala štiri mesece. Prizadetih je bilo več ko dve sto Slovencev in Hrvatov.

Socialistični klubi, slovenski, italijanski in ukrajinski, so imeli v načrtu konzumno društvo. Toda pogoni proti socialistom so preprečili uresničenje tistega načrta. Najdelavnejši za napredek je bil Slovenec John Milosich. Preganjali so ga kot nevarnega človeka, tako da se je moral končno izseliti. Nesreč je bilo tudi nekaj. Slovenec Frank Hervat je bil leta 1910 ubit v rudniku. Njegov brat John Hervat je bil ubit v veseli družbi šest let kasneje. Dve leti pozneje je padel John Kočevar po stopnicah in se ubil. Joe Kreša se je ubil leta 1923 v januarju, ko se je vozil z avtomobilom. Frank Kovach je pa v tem letu smrtno ponesrečil v premogovniku. Zadnji trije so bili člani društva štev. 290 S. N. P. J.

Joseph Kolarich, član društva štev. 290, dodaja temu poročilu, da so Slovenci in Hrvatje največ prihajali v naselbino iz Zapadne Virginije in okraja Westmoreland. Premogovnik Lucerne Mine je lastnina Brush Creek Coal kompanije. Takrat so rudarji delali toliko časa, kot se je zljubilo kompaniji. Plačevala je od vozička, ki je držal dve toni premoga. Ko je vzbuknila stavka, da se odpravijo take krivice, je kompanija napela vse svoje moči, da porazi rudarje. Stavka je trajala štiri mesece, a kompanija se je morala končno vdati, kajti pomnožiti je hotela premogovnike. Slovenci in Hrvatje so bili marljivo na delu, da so ustanovili svoj Slovenski narodni dom. V domu zdaj zborujejo tri društva in sicer S. N. P. J., S. S. P. Z. in N. H. Z. Med Slovenci in Hrvati vlada najboljši sporazum. Tukaj živi prek osem in dvajset slovenskih in hrvatskih družin in večina izmed njih lastuje svoje domove. Ustanovili smo politično organizacijo, ki pa ni dolgo obstala. Ko smo mestnemu županu naznanili, da bomo praznovali prvi majnik, so nam na prvega maja priredili gorak sprejem, dasiravno je župan dovolil pohod po mestu. Hudobni jeziki so razstrosili okoli, da smo boljševiki in da nameravamo na prvega maja prirediti nasilno revolucijo. Celo trgovci so se na ta dan oborožili s puškami in čakali na ulici dogodkov, ki pa se niso odigrali, ker jih nihče ni imel na programu. Nato so se pričeli pogoni. Pregledavali so hiše Slovencev, Hrvatov in drugih. Proti večeru so ujeli nekaj Slovencev in jih odgnali v Pittsburgh. Deputiji so bili strašno radovedni, kaj pomenijo sklenjene roke in črke na znaku S. N. P. J., in ko so jim pojasnili, da pomenita sklenjeni roki bratstvo, so dali mir.

Imperial je rudarska naselbina z malo več ko osem sto prebivalci v okraju Allegheny. Slovenska narodna podporna jednota ima tukaj društvo štev. 106 in John Virant, društveni tajnik, poroča, da so se pričeli Slovenci naseljevati pred tridesetimi leti. Ustanovili so društvo štev. 29 J. S. K. J. leta 1902. Dve leti kasneje so ustanovili postajo sv. Barbare štev. 21. Tretje društvo štev. 106 S. N. P. J. je bilo ustanovljeno leta 1911. Društvo je lepo napredovalo in štelo v marcu 1923 sto šest in petdeset članov v oddelku za odrasle in 90 članov v mladinskem oddelku. Društvo je zgradilo lep Slovenski narodni dom. Po združitvi sta samo dve društvi v naselbini, in sicer društvo štev. 106 S. N. P. J. in društvo štev. 29 J. S. K. J. Društvi štejeta skupaj 226 članov v oddelku za odrasle in 218 članov v mladinskem oddelku. Slovenci delajo večinoma v premogovnikih. Druge industrije ni razen ene opekarne. Brezposelnost, ki se je pričela 28. avgusta 1921, in petmesečna stavka v letu 1922, to oboje je povzročilo, da je bilo okrog 150 Slovencev eno leto brez dela. Eni so bili več, drugi manj prizadeti.

Irwin—Pleasant Valley se nahajata v okraju Westmoreland. Slovenska narodna podporna jednota ima društvo štev. 41, ki je v začetku leta 1924 štelo 73 članov v obeh oddelkih. Irwin je rudarsko mesto v bližini, ki šteje malo več ko tri tisoč prebivalcev. V njem je poštni urad. Math Breznik, tajnik društva štev. 41 S. N. P. J., poroča:

"Naše naselbina se imenuje Pleasant Valley. Prvi se je naselil tukaj Joseph Zupančič z družino. Za njim je prišel Frank Sajevic z družino in nato Gregor Bohinc in drugi. Slovenci so ustanovili društvo štev. 58 K. S. K. J. leta 1901, štiri leta kasneje v oktobru pa društvo štev. 41 S. N. P. J. v Irwinu. Nato so ustanovili v letu 1908 postajo sv. Barbare štev. 56.

V letu 1910—1911 smo stavkali osemnajst mesecev za priznanje rudarske strokovne organizacije U. M. W. A. Druga večja stavka je bila v letu 1922. Trajala je šest mesecev. Dozdaj se je smrtno ponesrečilo šest rudarjev. Slovencev je bilo do nekaj let nazaj v tej naselbini okrog tri sto petdeset. Imeli smo tudi svojo godbo. In ko smo izgubili stavko leta 1910—1911, je propadala tudi naša godba, kajti rudarji so šli za delom v druge kraje. Slovenci delamo v premogovnikih, in v okolici je tudi nekaj slovenskih farmarjev.

Oficijelni sedež društva je v Irwinu, člani S. N. P. J. žive tudi v okolici."

Jeannette je mesto z več kot deset tisoč prebivalci v okraju Westmoreland. V njem ni slovenskega društva, dasiravno so tam naseljeni Slovenci.

John Batich poroča:

"Jeanette je dobro razvijajoče se mesto ob glavni železniški progi. V njem je precej industrije. Tu so Pennsylvania Rubber Works, American Window Glass Works, v katerih dela do dva tisoč prebivalcev. Poleg teh je še kakega pol tucata manjših podjetij. Pred uvedenjem prohibicije sta bili tudi dve veliki pivovarni, ki sta zakladali okolico s pivom. Sedaj izdelujejo v njih neopojno pijačo.

Mesto je staro kakih trideset let in šteje 10,665 prebivalcev.

Leta 1903 se je tu dogodila velika katastrofa. Na večer 4. julija je nastalo neurje in se utrgal oblak. Voda je hitro narastla in zrušila jez Brush Creeka. Zajela je izletnike, ki so se vračali iz parka Oakford, poplavila nižine, prekucnila mnogo hiš in ustavila promet na cestni železnici. Časopisje je poročalo, da je utonilo 260 oseb. Številka je mogoče pretirana. Mesto je nekoč veljalo za pobožnjaško. Imelo je čedno število cerkva, med njimi tudi katoliško in pravoslavno z znanim polomljenim križem. V mestu so stanovniki raznih narodnosti, ki se pa hitro poamerikanijo. Precej je tudi Slovencev, ki so prišli v bližino mesta in se naselili z istim namenom kot drugi narodi, da bodo malo počivali na stara leta. Vendar pa o kakšni slovenski naselbini ni govora. Vozel, Knez, Poglajen in drugi, ki so tu že od nekdaj, bodo seveda ostali Slovenci, njih potomci se bodo pa veliko hitreje pogubili v morju amerikanizacije kot potomci tistih rojakov, ki žive v slovenskih naselbinah.

Delavci v tovarnah niso organizirani, kajti nedavno so delali še po vseh tovarnah po deset do dvanajst ur na dan. Politično sta na krmilu republikanska in demokratična stranka. Zadnje čase naraščajo tudi glasovi, oddani za kandidate socialistične stranke. Socialisti imajo svojo lokalno organizacijo, in tako se je pričelo tudi tukaj daniti. Sčasoma pa postane dan tudi med domačini."

Johnstown je industrijsko mesto v okraju Cambria in šteje več ko sedem in šestdeset tisoč prebivalcev. Slovenska narodna podporna jednota ima tukaj društva štev. 3, 82, 152 in 448, ki so šte-

la koncem leta 1923 skupaj 675 članov v obeh oddelkih. Slovenci žive tudi po številnih naselbinah v okolici. Ukvarjajo se kot delavci v raznih industrijah, nekateri so trgovci in obrtniki. Andrew Vidrich, glavni podpredsednik S. N. P. J., poroča:

"Mesto Johnstown leži ob glavni progi pennsylvanske železnice, ki vodi iz Newyorka v Pittsburgh in v razna druga velemesta v notranjosti širne ameriške ljudovlade, približno v iztočni osrednji Pennsylvaniji. Po prebivalstvu je nekako sedmo mesto v državi in po zadnjem oficijelnem ljudskem štetju šteje 67,327 prebivalcev. To število je omejeno le na mesto samo, ne pa na predmestja, ki so še samostojna in zvezana z mestom po svojih ulicah, da ni nikjer opaziti, do kje sega mestna meja. Smelo se lahko trdi da ima mesto s sosednimi trgi ali predmestji nad sto tisoč prebivalcev.

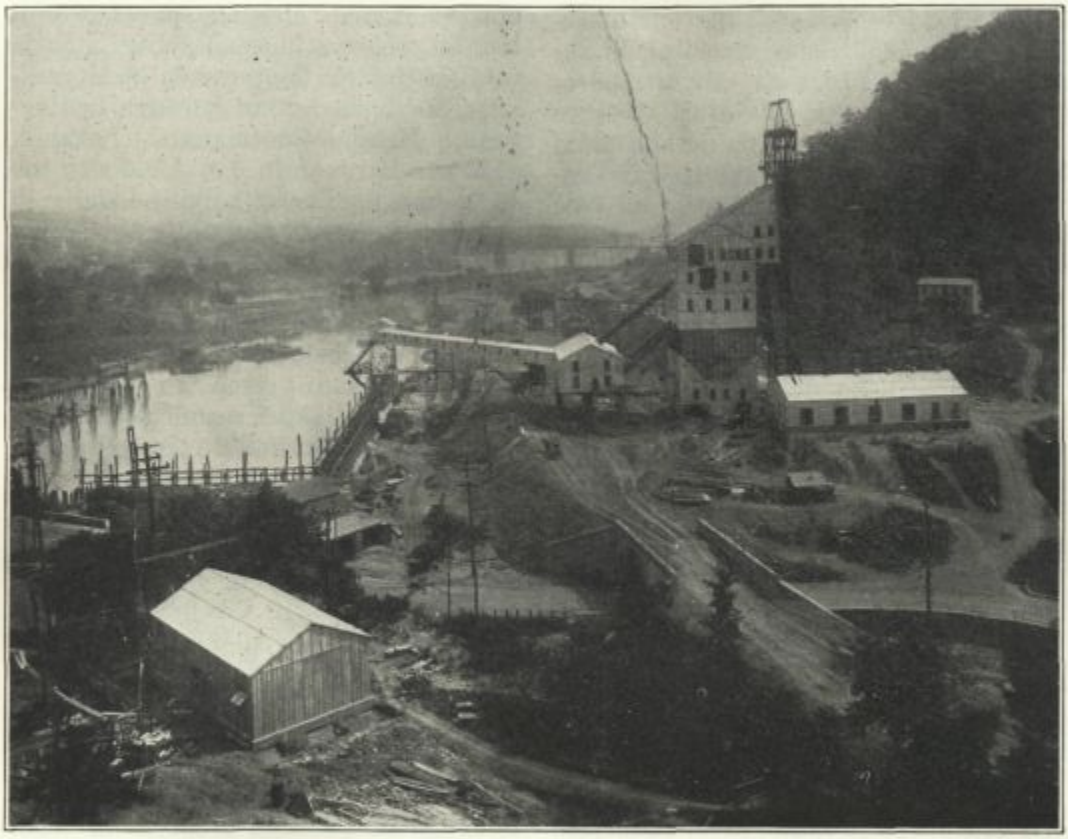
Mesto samo nima posebnih zanimivosti, ki bi jih bilo vredno opisati. Je pač mesto kot druga ameriška mesta. Vredno je omeniti le nekaj iz njegove zgodovine.

Mesto je ustanovil l. 1800 Joseph Schontz. Odtod ime Johnstown; pravilno bi se imelo glasiti Schontztown. Ustanovitelj je bil nemški naseljenec, in svojčas je bilo prebivalstvo tega kraja večinoma nemško. Še dandanes je večina prebivalstva sicer nemške narodnosti, toda vendar pa že domala vse poamerikanjeno. Mesto je bilo ustanovljeno na ravnici ob reki Little Conemaugh. Prostor je bil, čeprav sredi alleghenskega pogorja, kaj spretno izbran, da je služil za vez trgovini med vzhodom in mestom Pittsburghom. Takrat ni bilo še niti železnic, niti cest. Prevažanje raznega blaga se je vršilo po rekah, in ker so bile te edini dostop čez veliko pogorje, so si ljudje pomagali s tem, da so naredili po strmi reki jezove z zatvornicami ter s čolni, ki so jih vlekli konji ob obrežjih, zdržavali promet. Iz Philadelphije v Pittsburg je pošiljatev rabila nad mesec dni. Te vrste promet se je vzdržal do leta 1834, a v mnogih krajih pa še dalj. Ko je leta 1834 prisopihal prvi stroj skozi prvi tunel, dograjen v Združenih državah, na progi Old Portage R. R., je brodarjenje polagoma začelo pojenjavati. Prvi stroj, ki je vozil s pomočjo vzpenjač do Holidaysburga, je imel lesena kolesa. Vendar je k razvoju naraščajoče trgovine mnogo pripomogel ter zbližal Philadelphijo s Pittsburghom. Še danes se pozna, kje je bila speljana stara proga. Poznati je tudi še sledove jezov ob deroči strmi reki. Človeški napor in ženijalnost sta v kratki dobi izvršila naravnost čudeže, ki so bili potrebni, da odgovarjajo prometna sredstva potrebam časa.

Leta 1853 se je v Johnstownu ustanovila družba z malim kapitalom ter započela jeklarsko industrijo. To je bilo eno izmed večjih podjetij te vrste v Združenih državah. Okraj je bil zelo bogat s premogom. Družba ga je imela tik pred nosom. Podjetje je začelo hitro rasti, in ker je vozila že nova pennsylvanska železnica, je bilo priročno za dobavo sirovin in za razpošiljanje izdelkov na vse kraje ameriške celine. Sodelovali so takratni najboljši izvedenci v jeklarski industriji. Mnogi poznejši magnatje se imajo zahvaliti tej družbi, takratni Cambria Iron Co., (sedaj Betlehem (Cambria) Steel Co.) za svoje znanje in za to, da so obogateli na račun delavskega ljudstva. Danes je ta družba ena največjih na vzhodu. Pri tem podjetju je samo v Johnstownu zaposlenih nad 17 tisoč delavcev.

Dne 31. maja l. 1889 je mesto zadela strašna nesreča. Vsled hudega in dolgotrajnega naliva je pritisk silne vode razdejal velik jez, ki je bil napravljen od hriba do hriba malo nižje od naselbine St. Michael, nekako 10 milj od mesta. Takrat še ni bilo telefona, pa je mlada

pogumna kmetska žena zasedla belca in zdirjala proti mestu, da opozori meščane na pretečo nevarnost. Ljudje ji večinoma niso verjeli ter se ji posmehovali. Le nekaj jih je bilo, da so se umaknili v bližnje hribe ter si tako ohranili golo življenje. Kmalu zatem je prihrumela voda po ozki dolini v taki množini, da se ji ni mogla ustavljati nobena reč. Pobrala je vse s seboj. Celi vlaki s

NASELBINA HARMARVILLE, PA.; SEDEŽ DRUŠTVA ŠTEV. 519 S. N. P. J.

težkimi stroji so ji bili igrača. Ko je pridrvela v mesto, je pobrala domala vse hiše, le redka je bila, da je kljubovala vodi. Edini most, ki se je ustavil silnemu pritisku in ki še danes stoji, je takozvani Cambria Stone Bridge, čez katerega gre železniška proga. Ob tem mostu je mnogo tisoč ljudi poginilo. Voda je nanesla vsepolno hiš in drugih

reči tako visoko, da je bil jez iz samih poslopij nakopičen več kakor 50 čevljev visoko. Mnogo utopljencev so pa našli na milje in milje daleč še dolgo potem, ko je voda upadla. Vseh utopljencev so računili nad 5000. Natančno se tega ni dalo nikdar dognati. Izmed najdenih jih je bilo 777, ki jih niso mogli spoznati. Ti utopljenci so skupno pokopani na Grand View pokopališču, ki velja za enega izmed najlepših v državi. Ta skupni grob ima 777 nagrobnih spomenikov brez imen. Ako te, dragi čitatelj, kdaj zanese pot v ta kraj, ne pozabi si ogledati tega prostora! Po strmi vzpenjači si iz sredine mesta na kraju v desetih minutah.

Jez, ki je povzročil strašno poplavo, je bil last pittsburških in newyorških

bogatašev. Z njim so si napravili umetno jezero, kamor se je hodila ta gospoda zabavat, lovit ribe in uganjat orgije z razuzdanimi ženskami.

Po katastrofi je bila ta gospoda še toliko nesramna, da je nameravala zopet zgraditi jez, kar je pa državna oblast prepovedala. Jez je bil zelo slabo zgrajen — iz same prsti in kamenja. O kakem močnejšem zidu ni bilo govora.

V ta kraj so se začeli Slovenci naseljevati leta 1892. Eden izmed prvih naseljencev je bil še sedaj živeči Andrej Susteršič. Gotovo je bil kateri Slovenec še pred njim naseljen, ker je bilo tedaj v navadi, da je skoro vsak najrajši zamolčal svojo narodnost, ako je bil vešč kakega drugega jezika. Navadno so se Slovenci najrajši izdajali za Nemce. Šele poznejši naval naseljevanja je povzročil, da so se začeli medsebojno bolj spoznavati. Prvi naseljeni Slovenci so opravljali najtežja dela za jako borno plačo. Neznanje jezika in nepoznanje ameriškega življenja, to oboje je bilo vzrok, da si niso mogli priboriti boljše eksistence. Dandanes je v tem oziru mnogo bolje za naseljence, zakaj navadno pridejo novinci k svojim ljudem, ki jim gredo na roko in jim pripomorejo, da v kratkem času pridobe isto, za kar je bilo prvim naseljencem treba mnogo let.

Koliko Slovencev ali Jugoslovanov je naseljenih v johnstownski okolici, se ne da dognati. V mestu samem živi le nekaj družin. To je takih, ki se ukvarjajo s kako trgovino ali drugo obrtjo. Ostali so naseljeni v mestni okolici, kjer so kupili zemljišča ter napravili domove. Zunaj mesta je boljši zrak in priliko imajo obdelati svoj mali vrtec. Ko se približaš njih bivališčem, lahko že oddaleč opaziš, da žive v njih sinovi in hčere pridnega slovenskega kmetiča. Lepo obdelani vrtovi in neprodirne sence vinske trte okrog hišic ti pričajo o njihovi pridnosti in ljubezni do doma.

Piscu tega prispevka ni bilo mogoče dobiti podatkov o Hrvatih in Srbih, ki jih cenijo na toliko, kakor Slovence v tem okrožju. Zato se omejujem le na ožje podatke, katere sem mogel zbrati s pomočjo naših društev. Vem, da so zelo pomanjkljivi, ali bolje je nekaj kot nič.

Naselbine, v katerih prebivajo naši rojaki in katere deloma spadajo pod mestno upravo, deloma so samostojni trgi ali predmestja, so sledeče: Cambria City, vključivši Coopersdale in Morrellville, Moxham, Lorain Borough in Hogback, Kelso, Conemaugh, Parkhill, Franklin Borough in Bon Air. Poleg teh je še mnogo po nekoliko milj oddaljenih naselbin, v katerih živi večje število naših ljudi, ki so tudi stalno naseljeni, in sicer: South Fork, Portage, Lloydell, (Beaverdale) Onnalinda, Dunlo, St. Michael, Windber, Nanty-Glo, Twin Rocks itd. Skoro v vseh teh naselbinah so slovenska društva raznih naših organizacij, med katerimi zavzema S. N. P. J. častno mesto.

Cambria City je del Johnstowna. Brezdvomno je to najstarejša naselbina, v kateri so se začeli naseljevati Slovenci nekako pred 30 leti. Več let je preteklo, predno se je porodila misel na ustanovitev društva, v katerem bi se bolj spoznavali medsebojno. Šele leta 1898 se je ustanovilo prvo društvo s kakimi 30 člani; pridružilo se je isto leto ustanovljeni J. S. K. J., kot društvo štev. 16. Drugega slovenskega društva ni bilo. Zato je to društvo kmalu napredovalo v članstvu. Omislilo si je svojo dvorano, ki jo poleg nove še vedno lastuje. Danes šteje nad 200 članov v vseh razredih. Drugo največje društvo v tem okraju je "Adrija", štev. 3. S. N. P. J. Že številka društva izpričuje, da je sodelovalo pri porodu te organizacije. Mnogo zaslug si je stekel za to društvo pokojni Mihael Štrukelj, ki je bil poslan kot zastopnik društva v Chicago,

kjer se je zbrala mala skupina tedanjih svobodomiselnih mož, ki so položili temelj sedanji največji slovenski in menda tudi jugoslovanski podporni organizaciji v Ameriki — Slovenski narodni podporni jednoti. Dolgo vrsto let je društvo le bolj životarilo; pred kakimi petimi leti si je omislilo lastno poslopje. Danes lastuje dve stavbi, na kateri so člani tega društva lahko ponosni. Tretje društvo "sv. Barbara" je, kakor se mi je poročalo, poslovalo nekaj časa po ustanovitvi samostojno, potem se pa priključilo društvu sv. Barbare v Forest City, Pa., ter kot tako poslovalo do časa združitve S. D. P. Z. s sv. Barbaro, pri kateri se je združilo z društvom "Mirni Dom" štev. 45 S. D. P. Z. Pod tem imenom je obstojalo do združitve s S. N. P. J., a sedaj pa posluje pod štev. 448 S. N. P. J. Poleg teh društev je še društvo "Sloga" S. S. P. Z.

Zraven podpornih društev se je ustanovilo tudi pevsko društvo pod imenom "Planinski Raj" še leta 1906. Pevovodja je bil P. Srnovršnik. Društvo ni preživelo dolge dobe, vendar pa čut do mile pesmi slovenske ni dal pokoja ljubiteljem petja, in spet je oživelo par let pozneje. Da se ni ohranilo do današnjega časa, so krivi tisti, ki so nasprotniki svobodnejšega razvoja med svojim narodom. Omenim naj še socialistični klub, ki je bil nekdaj dika tega okraja, in v katerega je bil tudi pevski zbor vključen. Menda je ravno to dalo povod, da je pri mračnjaštvu naletel pevski zbor na nasprotstvo. Upanje je, da socialistični klub zopet oživi v kratkem času ter započne svojo aktivnost za probujenje našega naroda v Cambria City. Poleg slovenske je v tem okraju precej močna hrvatska naselbina, v kateri je več podpornih društev. Nadalje imajo svojo župnijo, in ker ni v Johnstownu slovenske župnije, hodijo tudi Slovenci iz Johnstowna v to cerkev iskat "tolažbe" (sicer le nekateri). Omenim naj še hrvatsko prosvetno pjevačko društvo "Rodoljub", ki je eno izmed najaktivnejših jugoslovanskih pevskih društev v Ameriki. To društvo je ponos naselbine in ondotnih Jugoslovanov. Poleg Slovencev in Hrvatov je precejšnje število Srbov, ali o njihovem kulturnem napredku ne morem veliko poročati. Imajo par podpornih društev in cerkev. In menda je to vse.

V naselbini je le par malih slovenskih trgovin. Slovenci so večinoma zaposleni v rudnikih in tovarnah, Hrvatje in Srbi so bolj aktivni v trgovini.

Conemaugh in Franklin bi lahko vzeli za eno naselbino, ker ju ne loči nič drugega kot most preko reke Little Conemaugh. Imata skupen poštni urad, a ločeni pa sta vsaka zase po svoji občinski upravi. Obe tvorita nekakšno predmestje Johnstowna na vzhodu ob glavni progi pennsylvanske železnice. Kraj je zelo hribovit, ki pa vsled večnega dima ni krasen. Naselbino obdajajo velike jeklarne, rovi itd. Nadalje ima železnica P. R. R. tu svoje glavno postajališče za tovorni promet. Vse to povzroča toliko dima, da je mnogokrat solnčna svetloba popolnoma zastrta in prebivalci so primorani rabiti luči po svojih stanovanjih ob času, ko drugod solnce sije. Zakajeni Pittsburgh je v tem oziru mnogo na boljšem. Skupnega prebivalstva v obeh občinah je okrog 12 tisoč. Po večini so inozemci; največ je Poljakov in Slovakov, mnogo je pa tudi Srbov in Hrvatov. Pred nekaj leti je ob času stavke družba importirala tudi mnogo zamorcev, jih naselila povsod, kjer je le mogla. Nekaj jih je odšlo, največ jih je pa ostalo za stalno. Ko gre danes človek po ulicah se mu zdi, kakor bi bil kje v kaki južni državi, koder tvorijo zamorci večino prebivalstva.

Slovencev v notranjosti teh naselbin ni dandanes veliko naseljenih. Večina se jih je izselila v bližnje okrožje, kjer je boljši zrak, kakor n. pr. Park Hill, Bon Air, Woodvale Heights itd. Tu so postavili svoje domove in se tako izognili plačevanju visokih najemnin za ničvredna

stanovanja. Vendar so pa te naselbine vseeno ohranile svoja društva razen Bon Airja še vedno tam, kjer so bila ustanovljena.

Naseljevanje naših rojakov v Conemaugh se je začelo okrog leta 1900. Kjerkoli je bila kaka slovenska družina, je takorekoč morala sprejeti nove izseljenike, ki so prihajali kar trumoma. V mnogih krajih je bilo kar po 12 ljudi na hrani in stanovanju v par malih sobah. Vsled pomanjkanja stanovanj so si morali pomagati, kakor so pač vedeli in znali.

Prvotno so ti naseljenci spadali k društvom v Cambria City in že 4. julija 1902 so si ustanovili svoje društvo, in sicer pod milim nebom, s kakimi 30 člani in ga pridružili J. S. K. J. pod štev. 36, ki še danes obstoji. Društvo šteje danes 233 odraslih članov in 162 v mladinskem oddelku. Ima svojo lastno dvorano, ki jo je postavilo še leta 1905, a jo prenovilo pred kakimi šestimi leti. Poslopje je krasno in odgovarja vsaki potrebi. V njem so nastanjena vsa ostala slovenska društva, spadajoča v Conemaugh, razen Slovenskega pevskega društva "Bled", katero ima svoje prostore najete drugod.

Nekako leta 1906 se je ustanovilo mladeniško društvo "Danica" in se pridružilo S. N. P. J. Zborovalo je v tej dvorani do leta 1911, nakar se je kot delničar Slovenskega izobraževalnega doma preselilo na Franklin. Leta 1908 se je ustanovilo društvo "Boritelj" s kakimi 30 člani, in sicer kot samostojno. Ker pa je bila želja večine, da društvo razširi svoj delokrog, je razširilo svojo poslovnico tudi po sosednjih naselbinah in državah. Tako se je porodila Slovanska delavska podporna zveza. To društvo je v teku 12-letnega poslovanja napravilo mnogo sanitarnega dela in lepo napredovalo. Ob združitvi S. N. P. J. s S. D. P. Z. se je društvo spojilo z društvom "Sinovi Slave", štev. 168, ki se je ustanovilo meseca septembra 1911 s 15 člani in pridružilo S. N. P. J. Sedaj poslujeta društvi pod štev. 168 kot vzor bratstva. Društvo "Delavec" štev. 59 S. S. P. Z. je bilo ustanovljeno v avgustu leta 1910 z 11 člani. Društvo še vedno posluje, ni mi pa znano, koliko članov šteje. Poleg teh podpornih društev je bilo tudi Slov. podp. in penzijsko društvo, ki pa se je leta 1916 združilo z društvom "Boritelj" štev. 1. S. D. P. Z.

Poleg pevskega zbora je v Conemaughu tudi slovenska godba, ki se lahko kosa po svoji izvežbanosti z marsikatero. Pri njej sodeluje večje število mlajšega naraščaja.

V kulturnem, gospodarskem in v političnem oziru se smelo trdi, da je bila ta slovenska naselbina svojčas najnaprednejša med vsemi drugimi v Pennsylvaniji. Omenim naj socialistični klub, ki je bil eden najdelavnejših že v zgodnji mladosti J. S. Z. Prirejal je shode in predavanja mnogokrat tudi v angleškem jeziku. Čeprav je razna kapitalistična klika izkušala na vse načine oviati to plodonosno delo, je klub vseeno vršil svoje delo. Mnogo članov in somišljenikov te ideje je bilo šikaniranih, mnogokrat so bili odpuščeni od dela ter zapisani v črno knjigo, kar je pomenilo, da ni več zanje dela. Temne sile so jim bile vedno za petami in kompanijski vohuni so imeli vedno veliko poročati gospodarjem, pa če tudi neresnico. Uspeh kluba ni izostal. Mračnjaštva ni med našimi rojaki v Conemaughu, pač pa so inteligentni in zavedni delavci. Dasiravno ni tukaj pripoznana rudarska strokovna organizacija, so vseeno pokazali svojo neupogljivost v času rudarskih stavk, ki jih je bilo že nešteto v tem kraju.

Slovenska zadružna prodajalna je danes sad ondotne slovenske vzajemnosti. Ustanovljena je bila 17. marca 1917 z glavnico $10,000. Danes po šestletnem poslovanju je na trdnih nogah. Ta cve-

DRUŠTVO ŠTEV. 87 S. N. P. J. V HERMINIEJU, PA.

toča trgovina, ki je izključna last našega naroda, je pred par leti kupila poslopje za vsoto 9,000 dolarjev. Njeno premoženje se danes ceni nad 22 tisoč dolarjev. Poleg zadružne trgovine je v tej naselbini tudi Slovensko hranilno in posojilno društvo, ki je bilo ustanovljeno v decembru l. 1915. Ustanovil ga je Viljem Sitter. Ta ustanova je bila inkorporirana z glavnico $200,000. Društvo je bilo ustanovljeno, da se naši ljudje gospodarsko osvobode in rešijo raznih oderuških rok. Društvo izdaja dve vrsti delnic in sicer odplačilne in predplačilne. Odplačilnih delnic je bilo od časa ustanovitve izdanih 1017 in predplačilnih za 15 tisoč dolarjev. Odplačilne delnice se vplačujejo po $1.00 mesečno in se jim pripisuje dividenda vsako leto h glavnici. Maturizacija je 200 dolarjev. Ko dozore, se izplačajo. Društvo je do konca meseca aprila 1923 dovolilo 89 posojil, in sicer vse na 1. vknjižbo (1st mortgage). Ta ustanova je zelo napredovala v zadnjih par letih. Vodstvo je bilo primorano zvišati glavnico z 200,000 na 1,000,000 dolarjev. Imetek tega društva znaša nad 75 tisoč dolarjev. Društvo je storilo že mnogo dobrega za delavski razred. Marsikateri mora priznati, da si je le s pomočjo tega društva mogel postaviti dom. V slučaju stavk ali gospodarske depresije in slabih časov za delavstvo, se je društvo vedno izkazalo, da je v delavskih rokah. Zato se ga naši rojaki tako oklepajo. Žal, da v Pennsylvaniji nimamo več takih ustanov. Zdi se mi, da je to edina slovenska ustanova take vrste v tej državi.

Slovensko pevsko in izobraževalno društvo "Bled" se je ustanovilo še leta 1905. Tudi ta zbor je prenehal ter zopet oživel z novimi močmi. Leta 1909 se je reorganiziral in pod spretnim vodstvom ravnokar došlega pevovodje g. Ralph Zupanca dosegel krasne uspehe. Zbralo se je zopet nad 30 pevskih moči in priredilo mnogo nastopov tudi med tujerodci, ki so z občudovanjem sledili izvajanju milih slovenskih pesmi. Zbor si je znal pridobiti simpatije med Slovenci in Hrvati ter tako privabil v svoj krog mnogo podpornih članov, ki so s svojimi mesečnimi prispevki omogočili, da je društvo moglo napredovati po začrtanem programu. Omislilo si je svojo lastno knjižnico, kjer so rojaki lahko dobivali knjige brezplačno. Leta 1910 se je pri tem društvu sprožila želja, da si nabavi svoje lastne prostore. Društvo je bilo prešibko za take stroške, in ker se je nahajalo v Franklinu že več podpornih društev, ki tudi še niso imela svojih prostorov in bila primorana zborovati na svojih sejah po privatnih prostorih, se je razširila agitacija po vseh društvih in se sklicala skupščina na posvetovanje, kako si postaviti svoj lastni društveni dom. Uspeh je bil tak, da so že na tem sestanku sklenili kupiti prostor in postaviti dvorano. Vsled slabe finančne moči teh društev so prvotno nameravali postaviti le malo poslopje, oziroma preurediti staro. Pokazalo se je takoj, da ne bode zadostoval ta načrt. Končno se je napravil načrt za zgradbo poslopja, ki je stalo nekaj nad $7,000. Po preteku nekaj mesecev od ustanovne seje je bil postavljen Slovenski izobraževalni dom kot skupna lastnina društev. Stroški so se v obliki delnic razdelili na društva, in sicer slovensko pevsko in izobraževalno društvo "Bled"; "Danica," štev. 44 S. N. P. J.; žensko društvo "Zorislava", štev. 148 S. N. P. J.; "Zaveznik", štev. 3 S. D. P. Z.; "Slovenija", štev. 55 sv. Barbare in socijalistični klub štev. 5 J. S. Z. Pravo delovanje teh skupin se je začelo, ko so se nastanile v novem domu. Vse so bile strogo naprednega mišljenja in njih stremljenje za naobrazbo je povzročilo, da se je vršilo mnogo shodov in raznih prireditev. Mnogo agitatoričnega dela je bilo izvršenega, zlasti med ameriškim delavstvom, kateremu so govorniki raz-

jasnevali njih tužni položaj v angleščini. Zato se je zbirališče zamerilo raznim kapitalističnim družbam in mračnjakom, ki so s pomočjo svojih ogleduhov bili vedno poučeni o vsakem koraku zborujočih. Nastala so preganjanja. Posebno so imeli na piki Slovence. Mnogokrat se je pripetilo, da so bili kar v trumah odslovljeni od dela in zapisani v "črno knjigo", kar je povzročalo, da si je mnogo naših naprednih ljudi moralo iskati delo po drugih krajih. Namen te taktike je bil prozoren. Razpršiti so hoteli napredni element, ki dela napotje kapitalističnemu sistemu pri izkoriščanju nezavedne mase. Poljski socijalistični klub, ki je zboroval v domu, je bil na ta način razpršen. S cerkvene prižnice je grmelo psovk na to malo skupino zavedne mladine, češ, da bo vsak proklet, kdor bi dal stanovanje tem ljudem. Poleg tega je duhoven, ki je sam delničar družbe, pri kateri so bili sodrugi zaposleni, dosegel, da so bili vsi ti ljudje odslovljeni brez vsakega pojasnila. Tako postopanje delodajalcev je zelo oviralo napredno idejo, in čudno ni, da je končno nastala stagnacija. Nikakor pa ni mišljenje izumrlo. Zadnja rudarska stavka je pokazala, da se delavstvo ne bo dolgo časa dalo poljubno izkoriščati, ampak da bo vedno močneje v odporu za svoj lastni obstanek.

Na Franklinu obstoja danes le še društvo "Danica," štev. 44 S. N. P. J., v katerem so razen pevskega združena vsa goriimenovana društva. Združitev se je izvršila med organizacijami, h katerim so ta društva spadala. Zato je umevno, da so se strnila v eno samo društvo.

Woodvale spada pod mestno upravo Johnstowna. Tu stanujejo ponajveč Hrvati in tu ima svoj sedež društvo "Napredni Radnici", štev. 152 S. N. P. J., poprej ista štev. S. D. P. Z.

Bon-Air, P. O. Johnstown, nekako miljo hoda od Franklina, je mala naselbina, v kateri je nastanjenih kakih 30 slovenskih družin. Do leta 1915 so rojaki po večini spadali k društvom na Franklinu ali v Conemaugh. Pozneje so ustanovili svoja lastna društva. Prvo je bilo ustanovljeno "Bonairski Slovenci," priključeno k S. D. P. Z., katero si je kmalu po ustanovitvi zamislilo svoj lastni dom. Društvo je kmalu napredovalo v članstvu in financijelno. Pozneje se je ustanovilo še dvoje društev in sicer "Napredni Slovenci" štev. 254 S. N. P. J. in štev. 162 S. S. P. Z. Prvi dve društvi poslujeta po združitvi kot eno društvo in sicer pod štev. 254 S. N. P. J.

Poleg podpornih društev je v naselbini tudi socijalistični klub, ki je še vedno aktiven.

Parkhill je še mlada naselbina in leži ob progi železnice Southern Cambria, kako poldrugo miljo oddaljeno od Conemaugha. Prvi Slovenci so se naselili nekako pred 12 leti. V naselbini je zdaj naseljenih okrog 28 slovenskih družin, ki povečini lastujejo svoja domovja. Pred par leti je naselbina dobila svoj poštni urad in sedanji poštar je Slovenec M. Wagner (Vadnjal). Naši rojaki lastujejo zelo lična poslopja in naselbina raste z vidno naglico. Zanimivo je, da je bilo pri zadnjih predsedniških volitvah za Evgen Debsa oddanih več glasov kot za republikanskega in demokratskega kandidata skupaj. Iz tega sledi, da živi v naselbini zavedno delavstvo. Proga pouličnе železnice, ki vodi v to naselbino, je izpeljana ob dolgem in strmem robu prepada, slično kot železnice v državi Colorado ob globokih skalnatih soteskah.

Woodville Heights je mala slovenska naselbina na obronku visokega pogorja nad Conemaughom. V njej živi le kakih 6 slovenskih družin. Niti v tej, niti v Parkhillu ne obstoja dosedaj še no-

beno slovensko društvo, pač pa so rojaki člani društev v Conemaughu in Franklinu.

Moxham je predmestje Johnstowna, ki pa spada pod jurisdikcijo mestne uprave, deloma pod Lorain Boro. Ta naselbina je brezdvomno največja, kjer žive Slovenci kompaktno. Lega naselbine je zelo prijetna in priznana kot najlepši del Johnstowna. Sicer ima Lorain Steel Co. in še par drugih družb tu velike tovarne, ali te vendar ne delajo toliko dima kakor one v takozvanem "downtownu". Krasni nasadi ob uličnih hodnikih krase čedne ulice in pročelja lepih rezidenc premožnejših slojev. V tem okraju žive povečini domačini, in zamorcem pa drugim narodnostim bi skoro ne bilo mogoče dobiti stanovanja v najem.

Slovenska naselbina se začne kakih 7 blokov od poulične železnice. Prvi slovenski naseljenci so prišli semkaj nekako pred 20 leti; zaposleni so bili po tovarnah. Dasi so naši rojaki po bližnjih krajih ponajveč zaposleni po premogovnikih, je tukaj nad polovico zaposlenih v tovarnah. Največ je livarjev, ki vlivajo železo.

Do leta 1907 so Slovenci spadali deloma k društvom v Cambria Cityju, deloma v Conemaughu; ker je naselbina rastla, so se zbrali v malem stanovanju pri Ivanu Polancu, ustanovili prvo društvo z 18 člani pod imenom "Triglav" ter ga pridružili S. N. P. J. pod štev. 82. Izpočetka je društvo imelo precejšne težkoče radi svojih sej, ker so bili člani domala sami novi naseljenci, ki niso lastovali svojih domov kot dandanes. Končno so dobili prostor za seje v dvorani društva "Deutscher Bund." Društvo je kmalu narastlo in si že leta 1909 omislilo lastni dom. Vsled slabega denarnega stanja in še slabših tedanjih delavskih razmer društvo ni postavilo svojega doma, kot bi bilo treba, vendar pa si je zgradilo poslopje, ki je bilo temelj tej novi naselbini za njen napredek.

Kmalu po ustanovitvi Slovenske delavske podporne zveze v letu 1908, se je ustanovilo drugo društvo pod imenom "Pomočnik" in se ji priključilo pod štev. 2. Leta 1909 se je ustanovila postaja štev. 71 sv. Barbare. Pozneje se je ustanovilo še eno društvo in se priključilo Penzijski družbi. Vsa ta društva so zborovala v dvorani "Triglav" po združitvi Penzijske družbe in društva sv. Barbare s Slovensko delavsko podporno zvezo so se društva "Pomočnik", sv. Barbara in Penzijsko društvo strnila v eno društvo, ki je poslovalo pod imenom "Pomočnik" štev. 2. S. D. P. Z. do leta 1921, ko sta se strnili S. D. P. Z. in S. N. P. J. v eno organizacijo. S to združitvijo so se tudi ta društva strnila v enega, in danes je "Triglav" štev. 82 S. N. P. J. najmočnejše društvo te organizacije v Johnstownu.

Vsled združitve društev je bilo več sloge med člani. Mišljenje za napredek se je osredotočilo ne samo med podpornimi društvi, pač pa sta tudi Slovenska moxhamska godba, ki je bila ustanovljena še leta 1912, in šteje danes okrog 20 godbenikov, in slovensko pevsko društvo "Jugoslavija", ki se je ustanovilo v januarju 1919, sodelovali, da se staro poslopje "Triglava" odkupi, se razdeli na podlagi delnic in se moderno preuredi in prezida, da bo zadostovalo vsem potrebam. Društva niso mogla sama nositi vsega finančnega bremena, in zadeva se je končno uredila v obliki obveznic. Ta akcija je omogočila, da se je delo začelo in dokončalo, kot je bil napravljen načrt. Danes stoji poslopje z velikim napisom na pročelju "Slovenski delavski dom", ki vsebuje poleg raznih potrebnih sob prilično dvorano s krasnim gledališkim odrom, na katerem se pogosto vrše razni koncerti, veselice, predavanja, shodi itd. V tem okrožju ni druge prilične dvorane, in drugorodci se je kaj radi poslužujejo;

splošno ji pravijo Moxham "Greiner" Hall. Prezidava tega poslopja je stala nad 7,000 dolarjev in se danes ceni, da je vredno nad 12 tisoč dolarjev. Hiša je skupna zadružna last članstva omenjenih društev.

V kulturnem pogledu ne zaostaja naselbina za drugimi.

Tudi z gospodarskega stališča mi je omeniti napredek v naselbini. Slovenska zadružna prodajalna pod imenom "Moxham Slovenian Co-operative Association" je bila ustanovljena dne 1. septembra l. 1920 z glavnico 20 tisoč dolarjev. Po izvlečku zapisnika je bilo do konca l. 1922 prodanih delnic po 20 dolarjev za tri tisočake. Obveznosti na delnice so bile v istem času 4,460 dolarjev. Inventar cenijo na $5,500.00. Ako pomislimo, da so bile ob ustanovitvi zadruge in še dolgo potem stavke druga za drugo, in da so bili v njih ravno zadrugarji zelo hudo prizadeti, se moramo čuditi, kako to, da je podjetje sploh moglo preboleti tisto krizo. Kakor mi je znano, so delničarji sklenili kupiti posestvo, ki bo veljalo $6,500.00. To pač znači jako lep napredek.

Hogback Tunnel, ali kakor je naselbina znana med nami, "Na hribu" je mala gorska vasica, v katero prideš v petih minutah po prijazni cesti iz Moxhama. Človeku se zdi, kakor bi prišel v kako domačo vasico na Slovenskem. Od povsod udarja na uho slovenska govorica. Razen par izjem je ta vasica izključno slovenska. Tu imajo svoje društvo, ki posluje somostojno. Ustanovljeno je bilo leta 1916 in inkorporirano l. 1917. Društvo šteje 127 članov, in njegovo premoženje cenijo nad $7,-000.00. Razume se, da pripadajo k temu društvu tudi člani, ki ne stanujejo v naselbini. Naselbina je zelo majhna, in v njej ni več kot kakih 30 družin, ki pa domala vsi lastujejo svoje domove.

Tire Hill ali Kelso je mala naselbina, kjer je le nekaj slovenskih družin, več pa hrvatskih. Oddaljena je od Johnstowna kake 4 milje. Tam je društvo "Zavedni Štajerc," preje štev. 9 S. D. P. Z., a po združitvi s S. N. P. J. štev. 289. Slovenci lastujejo svoj dom, in naselbina je v splošnem znana kot zelo napredna. V njej žive izključno rudarji, ki so v zadnji stavki s svojo vztrajnostjo spravili premogovno družbo na kolena, da je priznala unijo.

Poleg teh okrajev je v johnstownski okolici še mnogo naselbin, v katerih bivajo naši rojaki in v splošnem Jugoslovani. Večje slovenske naselbine v okraju Cambria so še Dunlo, ki je oddaljena kakih 10 milj, Slovenci imajo tam krasen dom. Ta naselbina se po zavednosti meri lahko z marsikatero. Nadalje Lloydell in Beaverdale, St. Michael, South Fork Portage in še mnogo drugih. Razmere mi niso znane, in ne morem podrobneje poročati o njih. V teh naselbinah so razen v St. Michaelu rudniki unijski.

V splošnem niso delavske razmere v tem kraju povsem povoljne. Mnogo delavcev se mora boriti z raznimi težkočami, da se prežive. V splošnem so naši rojaki kot delavci še najbolje organizirani in najboljši bojevniki za emancipacijo delavstva pred vsemi drugimi. Gotovo je to zasluga našega časopisja, ki je precej razvito in ki zastopa naprednejše ideje. Slovenci v tem okraju nimajo svoje župnije, niti cerkve, česar prav nič ne pogrešajo. Največ je naših rojakov zaposlenih v premogovnikih, nekaj pa v tovarnah. V zadnjem času so se nekateri začeli pečati tudi s trgovino, ki pa ni med nami še povsem razvita, kakor bi morala biti. V tem oziru smo še vedno izkoriščani po raznih židovskih tvrdkah. Razen par izjem je obrtnikov le malo, vendar v doglednem času se bo tudi ta vrzel izpopolnila po mlajšem naraščaju. Šole slovenske nimamo, radi tega se naša mladina čedalje bolj odtujuje maternemu jeziku. Temu se nikakor ne da odpomoči, zakaj, v naselbinah, v katerih

ZDRUŽENA DRUŠTVA ŠTEV. 232, 280, 317 IN 320 S. N. P. J. V PENNSYLVANIJI

obstoje take ustanove, ni videti v tem uspeha. Rojen Amerikanec, pa če prav so mu roditelji tujezemci, pozabi kmalu na jezik svoje matere."

Frank Čuček, član društva štev. 82 S. N. P. J., poroča obširno o Moxhamu in dogodkih v njem:

"Moxham je del Johnstowna na vzhodni strani mesta. Lahko rečem, da ima najlepšo lego v mestu in okolici. Industrija je precej razvita, in med največje podjetniške tvrdke prištevajo Lorain Steel kompanijo, National Radiator kompanijo in Union Radiator kompanijo. Poleg teh je še več manjših tvrdk, ki se pečajo s produkcijo raznih izdelkov. Tu so tudi premogovniki, v katerih delajo večinoma naši ljudje. Naši naseljenci so zelo raztreseni in pomešani med druge narode. S samostojno kolonijo se ne moremo ponašati. Prvi Slovenci so prišli sem leta 1893. Med temi se je prvi naselil Andrej Šuštaršič s svojo družino. Znan je bil pod imenom Škrne. Za njim so prihajali posamezniki in zopet odhajali. V večjem številu so se pričeli naseljevati Slovenci šele deset let kasneje. Druga slovenska družina se je naselila na pustni torek leta 1903. Za njo se je pričelo naseljevanje v večjem številu. Pogoji za naseljevanje so se izboljšali, ker sta bili naseljeni dve družini, ki sta sprejemali ljudi na hrano in stanovanje. Tako se je v prvih letih naselilo precejšnje število Slovencev. Leta 1906 je nepričakovano izbruhnila stavka rudarjev pri Valley Coal kompaniji; trajala je približno deset tednov. Stavka je bila izgubljena, in odslovljenih je bilo precejšnje število Slovencev, ki so morali iskati delo po drugih naselbinah. Društvenega življenja takrat ni bilo v naselbini, ampak podporna društva so bila v Cambria Cityju in Conemaughu. Dasi niso bili sedeži društev oddaljeni, — plačati je bilo treba samo pet centov voznine na ulični železnici, — so vendar rojaki rekli, da je predaleč hoditi k sejam. Tako se je raznesla govorica, da ustanove svoje društvo v naselbini. Dne 26. decembra 1907 se je zbralo večje število Slovencev pri rojaku John Polancu. Pričeli so govoriti o ustanovitvi društva in nekdo je predlagal, da se sestanek proglasi za ustanovno društveno sejo. Navzočih je bilo dvajset, in vsi so se strinjali s predlogom. Društvo je bila ustanovljeno, in vsi udeleženiki so se vpisali vanj. Zdaj je bilo pred zborovalci vprašanje, h kateri jednoti se naj pridružijo. Nekdo je nasvetoval J. S. K. J. Ko je pa neki zborovalec povedal, da se pri J. S. K. J. zahteva prisilna izpoved vsako leto, je nastala opozicija. Slišali so se razni ugovori, kot n. pr.: "Deset let že nisem bil pri spovedi, pa bi me zdaj kdo silil?"— "Nikdar ne pojdem k spovedi, ker mi je ljubša smrt, kakor da bi se norčeval iz samega sebe," itd. Tem besedam je sledilo splošno odobravanje. Rojaki so bili pač napredni. Bili so rudarji že v starem kraju, torej veterani delavskega gibanja med Slovenci. Po odobravanju je vstal eden rojakov in rekel: "H katoliški jednoti ne! Saj so še druge jednote, pri katerih ne silijo ljudi k spovedi." — "Toda kam naj gremo?" so vpraševali drugi, ki so bivali še malo časa v Ameriki, in jim niso bile znane razmere. Zopet se je oglasil prvi za besedo in rekel: "V Chicagu je Slovenska narodna podporna jednota, ki ne sili nikogar v cerkev, pa tudi nikomur ne prepoveduje, da ne sme zahajati vanjo." Zdaj so se oglasili tudi drugi in pritrdili, da so že slišali o tej podporni organizaciji. Izvolili so začasen odbor, ki je šel takoj na delo in imel prihodnji petek že potrebne listine v rokah.

V januarju 1908 je pričelo društvo poslovati in štelo v kratkem času štirideset članov. Društvu so dali ime "Triglav" s štev. 82 S. N. P. J. Društvo je imelo v začetku težkoče radi prostorov

za zborovanje. Nekaj časa je zborovalo v privatnih hišah. In ko je nekoč neka gospodinja v juniju zakurila peč ter zaprla okna in vrata v hiši, ker ni rada videla, da zboruje društvo pri njej, je društvo vzelo v najem malo dvorano pri društvu "Deutscher Bund." Najemnina je bila visoka, in člani so prišli do prepričanja, da je najbolje za društvo, če si zgradi lastno dvorano. Izvoljen je bil odbor, da najde pripravno stavbišče za društveni dom. Na prihodnji seji je odbor poročal, da je treba za stavbišče takoj plačati $200. Člani so segli v žep in vplačali po dvajset dolarjev z izjavo, da ne potrebujejo za deset let povračila, in ravno tako so odklonili obresti. Denar je bil nabran in napravljena kupna pogodba. Tiste čase so pivovarne rade priskočile na pomoč, ako so se gradili društveni domovi. In tako je tudi tukaj German Brewing kompanija preskrbela potrebno posojilo za zgradbo društvenega doma, ki je bil dograjen do 31. julija l. 1909; meril je 30x40 čevljev, a visok je bil 18 čevljev. Prvo soboto v avgustu je bila že prva veselica v lastni dvorani, na prvo nedeljo v istem mesecu pa prva društvena seja. Predsednik je otvoril sejo s primernim nagovorom, kateremu so sledili živio-klici, tajnik je pa nato prečital pismo glavnega odbora S. N. P. J., v katerem je ta čestital društvu, da je delavno za napredek.

Leta 1908 se je ustanovila Slovanska delavska podpor. zveza v Conemaughu. In takoj potem je bilo ustanovljeno tudi društvo v naši naselbini, ki se ji je pridružilo. Dobilo je ime "Pomočnik" in štev. 8 S. D. P. Z. Zatem je prišla tista mrzlična doba za ustanavljanje društev. V kratkem času sta se ustanovili še dve društvi. Eno se je pridružilo Penzijski družbi, drugo pa Jugoslovanski katoliški jednoti. Prvo se je kasneje združilo z društvom štev. 2 S. D. P. Z., zadnje je prejelo štev. 91 J. S. K. J. V začetku so govorili, da bo to društvo kmalu največje v naselbini. Zgodilo se je pa drugače. Med članstvom se je pričel širiti uporni duh, in stvar je dozorela tako daleč, da je društvo odstopilo od J. S. K. J. in se pridružilo dr. sv. Barbare v Forest Cityju. Kljub temu pa društvo ni napredovalo, in dobro je bilo, da je prišlo do združitve Sv. Barbare s S. D. P. Z., ker se je društvo lahko združilo s štev. 2 S. D. P. Z.

Dne 1. aprila l. 1910 je vzbuknila rudarska stavka. Rudarji so ugibali, kdo jo je napovedal. Bili so neorganizirani ter izvedeli niso nič. Stavka je trajala približno štiri mesece. Vsi niso toliko časa stavkali. Omahljivci so se vrnili preje na delo. Na črni listi ni bilo veliko rudarskih imen, ampak šikane so bile velike po končanem štrajku. Ob času stavke so prišli organizatorji, po končani stavki so pa zopet odšli. Še na misel jim ni prišlo, da bi organizirali rudarje v mirnem času.

Leta 1914 so se rudarji organizirali. Ustanovili so lokalno postajo rudarske organizacije U. M. W. A. Vse se je vršilo tajno. V prihodnjem letu v maju je lokalna rudarska organizacija štela približno šest sto članov. Organiziranih je bilo okoli dvajset odstotkov rudarjev. Bil je pa izdajalec med njimi. Ako so rudarji pristopili v torek kot člani, so bili v četrtek že odslovljeni. Neko nedeljo sem prišel po opravkih v rudniški urad. Videl sem, kako se je tajnik naše lokalne organizacije skril v drugo sobo. Bilo je prepozno, ker sem ga opazil. Takoj mi je bilo vse jasno, posebno pa še, ko je delovodja rekel, da jih bo prihodnji dan zopet odpuščenih pet in dvajset. Še tisti dan sem povedal predsedniku, kaj sem videl. Ukrenili smo vse potrebno za aretacijo tajnika, ali on se je umaknil pravočasno. In ko sem prišel drugo jutro na delo, sem opazil, da rudarji niso šli na delo, ampak povedali so, da je stavka, ker je bilo pet in dvaj-

set rudarjev odpuščenih. Delovodja se je omehčal. Prigovarjati je pričel, naj gremo na delo, ker rudarji ne bodo odpuščeni. Rudarji so bili razburjeni, in prepozno je bilo, da bi moglo priti do sporazuma. Ob devetih je prišel superintendent. Najprej je ozmerjal rudarje; ko so mu pa povedali, zakaj rudarji ne delajo, je bil pripravljen priznati vse zahteve, samo unije ne. Dodal je še pogoj, da smo trije—jaz in dva druga—odpuščeni, drugi se pa lahko vrnejo na delo. Rudarji so ostali solidarni. Stavka se ni razširila po vsej okolici, ampak ostala omejena na štiri premogovnike. Prvih šest tednov so se rudarji dobro držali, nato pa pričeli pešati. Nekateri so bili celo štiri mesece na stavki. Imena rudarjev so prišla na črno listo, in izpremeniti so morali imena, če so hoteli dobiti delo.

Prišla je vojna. Razmere se niso prav nič izboljšale. Ko je bilo sklenjeno premirje, se je takoj pričelo z organiziranjem. Uspeh je bil velik, kajti do septembra je bilo v vseh strokah organiziranih do 95 odstotkov delavstva v Johnstownu. Na Delavski praznik je organizirano delavstvo priredilo po mestu velik slavnosten pohod, katerega se je udeležilo trideset tisoč delavcev. Cambria Steel kompanija je zagrozila, da bo vsak delavec odpuščen, ki se udeleži delavskega pohoda. Grožnje ni izpolnila, ker bi morala odpustiti vse delavce. Na delo so prišli le delovodje in pisarniški uslužbenci.

Izbruhnila je splošna stavka jeklarskih delavcev, kateri so se pridružili tudi rudarji. V začetku sem bil prepričan tudi jaz, da zmagamo, ker take solidarnosti med delavci še nisem videl. Prišlo pa je drugače. Rudarji nismo prejeli podpore iz glavnega stana, drugi distrikt je imel pa izčrpano blagajno zaradi stavk. Jeklarski delavci so prejemali nekaj podpore, rudarjem so pa povedali, da jih bo podpirala rudarska organizacija. Ostalo je seveda le pri besedah, ker je bil John L. Lewis, glavni predsednik rudarske organizacije, proti podpori. Stavka je bila izgubljena, kajti rudarji so bili gospodarsko popolnoma izčrpani in niso imeli kaj jesti s svojimi družinami.

Ko se je združila S. D. P. Z. s S. N. P. J., se je tukajšnje društvo štev. 2 S. D. P. Z. združilo s S. N. P. J. Takoj nato se je ustanovilo samostojno društvo, ki dobro napreduje v članstvu in financah. Ko to pišem, šteje 120 članov. V tem času se je ustanovila tudi slovenska godba na pihala in obstoji kljub vsem oviram, ki nastajajo, ker morajo delavci za delom in se tako menjajo v naselbini.

V juliju 1913 se je organiziral v naselbini socialistični klub, ki je posloval približno dve leti. V vojnem času se je ustanovil mešani pevski zbor, ki ima take težkoče kot godba. V naselbini smo zdaj organizirani v dveh podpornih društvih, in sicer v društvu štev. 82 S. N. P. J. in samostojnem podpornem društvu; vrh tega imamo tudi pevsko društvo "Jugoslavija," Slovensko moxhamsko godbo, slovensko zadružno prodajalno in politični klub, ki ima približno 80 ustanovnih članov.

Po podpisanem premirju, posebno pa spomladi leta 1919, je bila brezposelnost velika v naši naselbini. Spomladi so se vsa društva sporazumela, da se društveni dom društva štev. 82 predela. Društvo štev. 82 je stavilo zelo liberalne pogoje, ki so jih ostala društva tudi sprejela. Prenovitev dvorane je stala več ko deset tisoč dolarjev in zdaj meri 30x60 čevljev. Ima posebno poslovnico in se imenuje "Slovenski delavski dom."

Large je majhno mestece v okraju Allegheny in šteje okoli štiri sto prebivalcev. V njem je društvo štev. 329 S. N. P. J. Rojak, ki noče, da bi bilo njegovo ime objavljeno, poroča, da je Large petnajst milj jugovzhodno od Pittsburgha,

dve milji zapadno od hitro rastočega mesta Clairtona, v katerem so Carnegiejeve tovarne. Mestece Large je znano daleč naokoli. Tukaj je stara tovarna za kuhanje žganja (Large Distillery), zgrajena že leta 1796. Žganjarna še vedno obratuje, čeprav živimo v dobi vsesplošne prohibicije. Razen žganjarne je tudi velika opekarna, katero lastuje Pittsburgh Terminal R. R. in Coal kompanija. Družba je ne obratuje sama, ampak jo je oddala Italijanom v najem. Slovenci niso zaposleni v njej, ker ne marajo delati za nizko mezdo. V njej delajo večinoma Italijani in zamorci.

Imena žrtev so: Alojzij Mlakar, doma blizo Krškega na Dolenjskem, Frank Šarok, doma nekje od Višnje gore, in Jožef Bačar, doma izpod Gorjancev.

Nekaj Slovencev v okolici se peča s poljedelstvom. Par Slovencev ima svoje kmetije, drugi imajo kmetije v najemu.

Leta 1906 so Slovenci ustanovili društvo S. N. P. J., ki je pa prenehalo s poslovanjem. Od l. 1907 do l. 1918 je bilo več ko petdeset Slovencev. L. 1917 so rojaki ustanovili društvo štev. 329 S. N. P. J., ki še obstoji in je edino slovensko društvo v tej naselbini.

SLOVENSKI DOM V PITTSBURGHU, PA.

Slovenci so se pričeli tu naseljevati okoli leta 1900. Takrat je Pittsburgh Terminal R. R. in Coal kompanija odprla velik premogovnik, v katerem so bili zaposleni prvi slovenski naseljeniki. Rudarji so organizirani in so se odzvali klicu na stavko brez razlike narodnosti, kadar jo je odredila organizacija. Ob začetku naseljevanja Slovencev je par rojakov odprlo trgovino z mešanim blagom in mesarijo.

Slovenci so večinoma rudarji in trije so postali žrtev poklica. Ubiti so bili, ker se je utrgala nad njimi plast škrli.

Prebivalci v naselbini pripadajo raznim narodnostim. Hrvatje so imeli svojčas dobro izvežbano tamburaško društvo, ki je propadlo, ker so člani odpotovali v druge kraje.

Društvo štev. 329 S. N. P. J. je štelo koncem leta 1923 pet in dvajset članov.

Lawrence je rudarska naselbina v okraju Washington približno z dve sto prebivalci. Tukaj je društvo štev. 245 S. N. P. J., ki je štelo 116 članov v obeh oddelkih koncem leta 1923. Marko Rupnik, predsednik tega društva, poroča, da je naselbina 17 milj južnozapadno od

Pittsburgha ob progah pennsylvanske in montourske železnice. Pittsburška premogova družba (Pittsburgh Coal Co.) lastuje premogovnik. Družba pripada med najbolj avtokratična podjetja v tej industriji. Montoursko železniško progo, ob kateri je nakladišče za premog, so zgradili v letu 1913. Kmalu zatem je kompanija zgradila bivališča rudarjev in odprla rov. Med prvimi Slovenci so bili tukaj Andy Turk, Anton Lekše in John Miklič. Da je družba zanjo nepotreben svet prodala, je naznanila, kje misli postaviti svojo naselbino, namreč na Thompsonvillu ob progi električne železnice, ki vozi iz Pittsburgha v Washington, Pa. Tam so kupili svet omenjeni Slovenci in si postavili svoje domove na njem. Kompanija je pa zgradila svoje hiše za rudarje skoraj pol ure hoda od omenjenega kraja. Slovenci so pričeli prihajati pomalem v letu 1916, a v tem letu jih je bilo že dovolj za ustanovitev podpornega društva.

Zbrali so se na domu Andy Turka, ustanovili društvo "Prosveta" ter ga pridružili S. N. P. J. kot štev. 245. Kmalu zatem so ustanovili tudi društvo štev. 165 Slovenske svobodomiselne podporne zveze in socialistični klub.

Ko je Amerika vstopila v svetovno vojno, so v premogovniku Montour štev. 4 delali skoraj noč in dan. Ob tistem času je bilo precejšnje število Slovencev, družin in samcev. Bodočnost je kazala dobro, in dogovorili so se, da zgrade veliko poslopje z dvorano in mnogimi drugimi sobami. V dvorani se vrše vsa društvena zborovanja in seje lokalne rudarske organizacije, sploh vse prireditve in zabave.

Rudnik je še mlad, in družba je naredila z njim že razne eksperimente. V marsikaterem rudniku ni bilo trideset let toliko poizkusov kot v tem v tem kratkem času. N. pr.: Če ni človek delal v vojnem času določenih ur, se je lahko kmalu znašel v smoli in kurjem perju. Z mezdo je bilo tako, da je moral človek še dodajati od tistega, kar si je prihranil pred vojno, da so bili kriti življenski stroški. Po vojni so več mesecev klicali ljudi na delo po enkrat ali dvakrat v tednu. Dne 30. avgusta 1921 je družba zaprla rudnik popolnoma. Ustavila je delo v njem. Rudnik je bil zaprt deset mesecev. Spomladi leta 1922 ko je bila rudarska stavka že v zamahu, se je družba domislila, da je dobro, ako prične z delom. Naznanila je, da prične rudnik Montour štev. 4 obratovati s polno paro na podlagi odprte delavnice. Nagnala je skupaj človeški posnetek iz vseh krajev in plačevala te ljudi po deset dolarjev na dan. Tako je hotela prepričati organizirane rudarje, da je stavka izgubljena in z njo tudi rudarska strokovna organizacija. Ko je družba ustavila delo v rudniku, se je precej Slovencev izselilo, nekaj jih je pa še vseeno ostalo. Te je kompanija z rudarji drugih narodnosti vred postavila iz svojih hiš na cesto. Bili so tu deputijski šerifi in milica s strojnicami in bajoneti, ampak premog je ostal v rudniku. Ko je družba spoznala, da je oreh pretrd zanjo, je sklenila z rudarsko organizacijo pogodbo, ki je stopila v veljavo do 1. aprila 1924.

Ljudstvo lastuje dvorano in se bori na življenje in smrt, da obdrži svoj dom.

Sedaj ni tukaj dosti Slovencev, a vendar šteje društvo štev. 245, ko to pišem, osemdeset članov v oddelku za odrasle in lepo število članov v mladinskem oddelku.

Svoje domove lastujejo Andy Turk, Anton Lekše, John Miklich, Louis Jankovič, Anton Mrak in Jakob Rozman. Slovenski domovi se poznajo poleti že od daleč, kajti povsod je zasajena vinska trta, vrtovi so pa skrbno obdelani. Kraj je prijazen, valovit, griči in dolinice, kot je sploh zapadna Pennsylvanija. Bližnje naselbine, v katerih žive Sloven-

ci, so: Hendersonville, Canonsburg, Library, Bridgeville,, Sygan, Bishop, George Montour štev 1.

Prvi buditelji za delavsko politično organizacijo in socializem so bili Louis Glažer, John Terčelj in Louis Britz. Organizirali so tudi zadružno prodajalno, ki pa radi neugodnih razmer ni uspela.

Library je majhna rudarska naselbina v okraju Allegheny, v kateri ima sedež društvo štev. 386 Slovenske narodne podporne jednote in je štelo 280 članov v obeh oddelkih dne 1. januarja 1924. A. Kuna, član društva štev. 386 S. N. P. J., piše, da je naselbina med Pittsburghom in Monongahella Cityjem, mimo katere teče ulična železnica Charleroi-Donora. Prvi slovenski naselniki so dospeli 11. novembra 1918 ter pričeli delati v premogovniku. Nekaj Slovencev se peča tudi s trgovino. Ko se je zbralo nekaj slovenskih mož in fantov, so takoj mislili na to, da je treba ustanoviti slovensko podporno društvo. Zbrali so se še v istem letu in ustanovili društvo štev. 386 S. N. P. J., ki šteje ob času, ko to pišem, več ko stopetdeset članov. Ko je bilo društvo ustanovljeno, so pričeli takoj misliti na društveni dom. Ideja je kmalu prešla v meso in kri, in na prijaznem hribčku se je dvignila stavba, ki nosi ime "Slovenski izobraževalni in zabavni dom".

Leta 1921 v decembru so ustanovili društvo štev. 172 S. S. P. Z., ki šteje danes okoli 60 članov. Leto kasneje koncem maja so ustanovili socialistični klub, ki šteje približno petdeset članov in ima štev. 230 J. S. Z. Klub prav dobro napreduje. Še v tistem letu so ustanovili slovenski dramatični klub, ki je vprizoril v tem kratkem času nekaj dobrih gledaliških predstav. Za tem se je ustanovila slovenska godba na pihala, ki šteje okoli trideset fantov, mož in dečkov, starih okoli petnajst let. Godba se je vežbala komaj sedem mesecev, pa je že znala zaigrati kakšnih dvanajst komadov.

Meadow Lands je mestece v okraju Washington z dva tisoč prebivalci. V njem ima Slovenska narodna podporna jednota društvo štev. 259, ki je koncem leta 1923 štelo 158 članov v obeh oddelkih. J. Peternel, društveni zapisnikar, poroča, da so se prvi Slovenci naselili okrog leta 1904. Druge industrije ni bilo kot trije premogovniki: Rich Hill, Meadow Lands in Manifold. Prvo slovensko društvo je bilo ustanovljeno v letu 1905, ki je pa imelo kratko življenje. Pripadalo je h K. S. K. J. in je po nekaj mesecih zaspalo. Drugo slovensko društvo je bilo ustanovljeno kot štev. 75 J. S. K. J. Ustanovila sta ga George Šulc in Jože Mavinc. V začetku je slabo napredovalo, zdaj pa ima 69 članov. Tretje društvo je bilo ustanovljeno 1. januarja 1910 pod imenom "Jutranja Zarja," štev. 29 S. D. P. Z., ki je zdaj združena s S. N. P. J. Četrto društvo sta ustanovila Andrej Gruden in Blaž Godec. To pripada kot štev. 113 k S. N. P. J. Ustanovljeno je bilo 16. februarja 1913 s petnajstimi člani. Društvo je zmeraj dobro napredovalo in šteje zdaj 72 članov v oddelku za odrasle in 63 v mladinskem oddelku. Peto društvo pod imenom "Avgust Bebel" štev. 259 S. N. P. J. so ustanovili Valentin Demšar, Frank Peternel in Tony Lavrenčič. Ob času ustanovitve je društvo štelo 84 odraslih članov in 54 članov v mladinskem oddelku. Slovenci so zaposleni večinoma v premogovnikih in so člani rudarske organizacije U. M. W. A. Bilo je več lokalnih sporov s premogovniškimi podjetniki, pri katerih so bili Slovenci vselej prizadeti. V vsaki stavki so se obnašali kot zavedni strokovno organizirani delavci. Važen dogodek se je odigral v letu 1918, ko so se združili Slovenci in Hrvatje in kupili poslopje za Slovenski izobraževalni dom, ki je po prihodu prohibicije propadel. Slovenci

so se politično organizirali v socialistični stranki leta 1914. Organizacija še obstoji. V zadnjem času se je med Slovenci pokazalo veliko zanimanje za dramatiko.

Midway je rudarska naselbina v okraju Washington z več ko osem sto prebivalci. Slovenska narodna podporna jednota ima tukaj društvo štev. 89, ki je štelo 229 članov v obeh oddelkih koncem leta 1923. John Žust, član odbora za sestavo zgodovinskega prispevka, poroča, da so se Slovenci pričeli naseljevati v Midway l. 1900. Prvi se je naselil pokojni Charles Smith, za njim brata Anton in Vincenc Janežič. Prvi Slovenci so delali v rudniku, in še danes dela večina tukajšnjih Slovencev v premogovniku. Naseljevanje se je po naselitvi gori omenjenih rojakov vršilo v začetku bolj počasi. Šele leta 1907 se je naselilo toliko rojakov, da je bilo mogoče ustanoviti društvo štev. 89 S. N. P. J. Ustanovitev se je vršila na dan 26. julija 1908. V društvo se je vpisalo 22 članov iz bližnje okolice, med katerimi so bili poleg Slovencev tudi Hrvatje. Ustanovni člani so bili: Martin Prshina, Vinc. Janežič, Martin Strupek, Fr. Zornik, Fr. Podvaznik, Anton Janežič, Fr. Lukan, Frank Di Lenardo, Frank Novak, Andrej Slabe, Lovrenc Eržen, Mike Ivanac, Joseph Maurin, Anton Grdič, Frank Lukatič, Rok Petelin, Martin Ivanovič, Mike Barko, Matej Bokolič, Mike Bokolič, Mike Štern in Stanko Cindrič. Na ustanovni seji so bili izvoljeni v odbor: Predsednik Martin Strupek, tajnik Martin Prshina, blagajnik Vincenc Janežič. Društvo je napredovalo pomalem, in ko to pišem, šteje 115 članov v oddelku za odrasle in 118 članov v mladinskem oddelku. Smrt je ugrabila iz naše srede v tem času 16 članov iz oddelka za odrasle in dva člana iz mladinskega oddelka. Izmed teh članov so se trije ponesrečili smrtno na železnici, eden je bil ustreljen. Trije so bili ubiti v rudniku, štiri je pobrala influenca, enega pa sušica. Pri štirih je druga bolezen povzročila smrt.

Društvo je v tem času napredovalo tudi gospodarsko. Dne 30. novembra 1911 je razvilo svojo društveno zastavo, leta 1914 je pa društvo zgradilo svojo društveno dvorano za $3,700. Ustanovilo se je dvoje društev: Društvo sv. Barbare postaja štev. 81, ki se je združila s S. D. P. Z., od dne 1. januarja 1923 pa z društvom štev. 89 S. N. P. J. Tukaj in v bližnji okolici je okoli 30 slovenskih družin, poleg njih je pa še okrog deset hrvatskih rodbin. Več ko tri četrtine Slovencev lastuje svoj dom, dočim imajo Hrvatje stanovanja v najemu, ker niso stalno naseljeni. Na političnem polju niso Slovenci organizirani, dasiravno so razen par izjem skoraj vsi ameriški državljani. Pri volitvah pa volijo Slovenci večinoma socialistično. To pa domačinom, ki so republikanci ali demokratje, ni posebno všeč.

Na kulturnem polju je vse, kar imamo, godba, ki je bila ustanovljena leta 1921 in povoljno napreduje. Rojaki večinoma težko delajo. Zato je zanje izredno težko, da bi bili delavni tudi na kulturnem polju.

Morgan je rudarsko mestece s tri tisoč prebivalci v okraju Allegheny. Tu ima slovenska naselbina Sygan, ki je malo oddaljena od mesteca, svojo poštno postajo. V tej slovenski naselbini je tudi sedež ustanovnega društva štev. 6 Slovenske narodne podporne jednote, dasiravno je sedež društva v oficijelnem društvenem imeniku Morgan. Društvo je štelo 262 članov v obeh oddelkih 31. decembra 1923. Jakob Dermota, tajnik tega društva, poroča o naselbini:

"Naša dolina se imenuje Millers Run. Zgodovina prvega naseljevanja belopoltnih ljudi mi ni znana, ampak dolina pripada med najstarejše kraje v zapadni Pennsylvaniji, v katerih so pričeli kopati premog. Za Slovence je pa stara

komaj petnajst let, ker so se Slovenci pričeli naseljevati nekako pred tolikimi leti v njej. Saj se je hitro naraščajoče naseljevanje Slovencev pričelo šele leta 1901, ko je pričela National Mining kompanija odpirati tukaj dva velika premogovnika, v katerih so razen ob času rudarskih stavk delali zmeraj. Slovenci nismo zamudili prilike in smo se pričeli naseljevati prav v bližini rudnika štev. 1 National Mining kompanije.

Marsikateremu Slovencu je dobro znana naselbina Sygan Hill, ki je na prijaznem hribčku. Slovenci so podjeten in delaven narod. Skoraj vsi tukajšni rojaki lastujejo svoje domove. Prva sta se naveličala plačevati najemnino Lenhard Verdinek in Frank Miklavčič, nakar so ju pričeli posnemati drugi Slovenci. Danes ima ta mala vasica tri in trideset slovenskih domov. Oddaljeni so komaj 5 do 8 minut hoda od železniške postaje. Seveda je majhen klanec, ki ni prijeten, kadar dežuje. Tako nekako se je izrazilo par delegatov ob času konvencije S. N. P. J. v Pittsburghu. Naselbina jim je bila všeč, samo če bi ne bilo blata ob deževnem vremenu. Ko to pišem, sem izvedel, da bo moral mestni okraj (Township) od sedaj naprej skrbeti za nasipanje in popravljanje ceste. Borili smo se sedem let za to pravico po sodiščih. Da smo zmagali, je precej pripomogel rojak Julius Lesjak in drugi, ki niso vrgli puške v koruzo in se utrašili dolgotrajnega boja. Marsikaj smo si priborili po hudem boju. Za vsako stvar nam je šla trda, ker smo tujezemci naprednega duha in se ne brigamo za stari stranki. Tako smo tudi dosegli, da so položili cevi za plin, da nam ne bo treba žgati premoga in petroleja. Do tega sva precej pripomogla John Kvartič in jaz.

Naši ljudje so večinoma člani nekaterih podpornih društev. Največ seveda slovenskih, nekateri pripadajo tudi k raznim nemškim in angleškim društvom. Kakšne posebne aktivnosti pa ni med nami za organizacije drugih narodov. Vsi pripadamo k rudarski organizaciji U. M. W. A., in marsikateri rojak je bil že izvoljen v odbor lokalne rudarske postaje U. M. W. A. Tehtničar pri tukajšnjem rudniku je zadnja štiri leta Slovenec. Stavk smo imeli brez števila. Nekaj je bilo lokalnih, nekaj pa splošnih. Udeležili smo se vseh, stavkokaza ni bilo niti enega med nami. Preganjani nismo bili in tudi drugače nismo trpeli zaradi stavk, le mezde nismo prejemali. Ob času stavke je med nami najlepši sporazum. S socialističnim duhom smo precej prepojeni: eni več, drugi manj. Imamo socialistični klub že od leta 1909. Ob času svetovne vojne smo malo zaspali, ali zdaj se pa žurimo, da popravimo, kar smo zamudili. Pri jesenskih volitvah 1921 je bilo v malem volilnem okraju registriranih 52 socialističnih volilcev. Izvolili smo tudi prvikrat v zgodovini rojaka Frank Lesjaka za mestnookrajnega komisarja (Township Commissioner). Pomagali so nam tudi Američani, ker sami še nismo dosti močni.

Brez nesreč nismo bili, toda velikih ni bilo. V jami se je l. 1908. smrtno ponesrečil Anton Kejžer, doma iz Poljanske doline nad Škofjo Loko. Par rojakov je izvršilo samomor. Ob času influence smo izgubili dve skrbni materi: Katarina Dermota je zapustila moža in šest nedoraslih otrok. Rojena je bila v Ameriki. Marija Kranjc je zapustila moža in dvoje otrok. Zibel ji je tekla na Spodnjem Štajerskem.

Požara smo imeli dva. V letu 1908 je pogorela hiša Julij Lesjaka s pohištvom vred. Pri tem požaru je bralno društvo izgubilo precej dragocenih knjig. Leta 1917 je pogorela John Kvartiču trgovina in vse drugo. Odnesel je le to, kar je imel na sebi.

Imamo dvoje naprednih društev: "Eratstvo" štev. 6 S. N. P. J. in "Dobri Bratje" štev. 89 S. S. P. Z.

"Bratstvo" je eno najstarejših društev Slovenske narodne podporne jednote v zapadni Pennsylvaniji, kar pove že njegova številka. Ustanovljeno je bilo v aprilu l. 1904 z devetnajstimi člani. Ko so rojaki spoznali, da je prava svoboda le v naprednih društvih, z njo pa združen napredek, je po nekaj mesecih število članov poskočilo na sto. Prvi odborniki so bili: Predsednik Frank Miklavčič, tajnik Julij Lesjak in blagajnik Lenhard Verdinek.

Društvo je napredovalo hitro, in prostor za seje je pričel postajati pretesen, ker so se vršile po privatnih stanovanjih. Naprednejši člani so se pričeli zanimati za zgradbo lastnega doma. Jasno je bilo, da se mora nekaj ukreniti, ako hočemo nemoteno imeti seje in veselice. V marcu 1911 smo bili vsi povabljeni na društveno sejo, da ukrepamo zaradi lastnega doma. Matt Dermota je stavil predlog, da zgradimo svoj dom, in predlog je bil sprejet s precejšnjo večino. Denarja ni bilo več kot $165 in še tega ni hotela manjšina dovoliti za zgradbo doma. Ampak začetek je bil storjen, in tudi te težkoče in ovire so bile pregnane. Dne 4. julija se je vršila otvoritvena veselica. Udeležba je bila ogromna tudi od zunaj. Prinesla je pet sto dolarjev čistega dobička. Zadolžili smo se za šest tisoč dolarjev, in ta uspeh nam je dal pogum. V treh letih je bil dolg poplačan. Danes imamo par tisoč dolarjev v blagajni, in članom je treba plačati le tisto, kar pošljemo glavnemu uradu S. N. P. J. V velikem rudarskem štrajku smo dvakrat plačali asesment iz društvene blagajne. Ako se ne motim, je bil naš dom eden prvih, zgrajenih v zapadni Pennsylvaniji. Kjer sta pogum in zavednost, tam je tudi uspeh.

Naše društvo je še vedno precej številno, dasiravno so poleg njega še štiri društva S. N. P. J. v okrožju štirih milj. Ko to pišem, je v oddelku za odrasle člane 127 članov, v mladinskem oddelku pa 116 članov.

Zastopani smo bili na vseh konvencijah razen na prvi, in sicer po naših članih: Frank Miklavčič, druga redna konvencija; Frank Miklavčič in Frank Dermota, tretja redna konvencija; Frank Miklavčič, četrta redna konvencija; Julius Lesjak, peta redna konvencija; John Kvartič in Rudolf Pleteršek, šesta redna konvencija; John Kvartič, sedma redna konvencija; Julij Lesjak in Frank Smolej, prva izredna konvencija; Jacob Dermota, druga izredna konvencija, in Anton Zupančič, tretja izredna ali združevalna konvencija.

Ob času šeste redne konvencije je naše društvo povabilo delegate in glavne odbornike na izlet na naš prijazni hribček. Pripeljali so se z izrednim vlakom, žal, da so nagajali vremenski bogovi, in se ni mogel program tako izvesti, kot je bilo določeno.

Tu je tudi društvo "Dobri Bratje" štev. 89 S. S. P. Z., ki lepo napreduje in ima nekaj več kot šestdeset članov. Njegov finančni položaj je dober."

Oakmont je mesto s 4500 prebivalci v okraju Allegheny in severnovzhodno od Pittsburgha. V njem ima sedež društvo štev. 394 S. N. P. J., ki je koncem leta 1923 štelo 27 članov v obeh oddelkih. John Ban poroča, da so prišli do spoznanja v oktobru 1919, da društvo štev. 216 v Veroni ne more več napredovati. Zaradi tega so se odločili John Ban, Frank Potepan in Frank Barbiš, da ustanove novo društvo v Oakmontu. Februarja 1920 so sklicali sestanek, na katerem je bilo navzočih trinajst starih članov in novopristoplih. Izvoljen je bil upravni odbor in določeno ime društvu "Slovenski Kras". Bila je kritika zaradi ustanovitve novega društva, ampak tekma za pridobivanje novih članov med društvoma je pokazala, da je bilo tisto godrnjanje krivično, zakaj, ustanovitev novega društva je pomno-

žila članstvo S. N. P. J. Rezultat tekme po treh letih je bil, da je društvo štev. 216 v Veroni štelo 117 članov v oddelku za odrasle in 40 članov v mladinskem oddelku. Društvo štev. 394 je pa imelo v oddelku za odrasle 29 članov in v mladinskem oddelku 7 ali več članov. Skupna pridobitev obeh društev na članih je bila 106 članov v oddelku za odrasle in 49 članov v mladinskem oddelku.

Penn je mestece v okraju Westmoreland; v njem ima Slovenska narodna podporna jednota društvo štev. 252, ki je štelo koncem leta 1923 v obeh oddelkih 28 članov. Simon Grošel, predsednik društva, poroča, da se je naselbina preje imenovala Penn Station, Pa. On se je naselil izmed Slovencev prvi in sicer v letu 1905. Po poklicu je kovač, ki je napravil izpit tudi za podkovanje konj. Ob času njegovega prihoda ni bilo slovenskega društva v naselbini. Prvo društvo je bila postaja štev. 46 društva sv. Barbare v Forest Cityju, Pa., ki je bilo ustanovljeno z devetimi člani. Društvo je napredovalo, da je imelo 75 članov v oddelku za odrasle in 20 članov v mladinskem oddelku. Nato je prišlo združenje s S. D. P. Z. v letu 1917. Kasneje v letu 1922 se je izvršila združitev s S. N. P. J.

Leta 1906 so zastavkali rudarji in stavkali sedem tednov. Organizirali so se v rudarski organizaciji U. M. W. A. Prizadeti so bili štirje Slovenci. Stavka je bila izgubljena. V letih 1910- 1911 je vzbuknila druga rudarska stavka, ki je trajala šestnajst mesecev, a bila tudi izgubljena. Leta 1922 se je pričela tretja. Trajala je pet mesecev in se končala z neuspehom za rudarje. Pri vseh treh stavkah so se borili rudarji za priznanje svoje organizacije. Slovenci so bili vsi do zadnjega na stavki. Med njimi ni bilo omahljivcev.

Penn je že stara naselbina ali trg. Nekateri trdijo, da je stara že sto let. Prvi naseljenci so bili Nemci. Prebivalcev je okoli tisoč pet sto. Skozi trg tečejo proge štirih železniških družb in med njimi tudi ona Pennsylvania R. R. kompanije, ki veže New York s Pittsburghom. Skozi naselbino vozi ulična železnica Western Power kompanije. V trgu so tri mala podjetja: Hockensmith Wheel Maine Car kompanija, J. W. Mayers Contractor in Pipe Foundry kompanija.

V prvem podjetju je okoli 250 delavcev, kovačev, strugarjev, ključavničarjev itd. Grošel je edini Slovenec med njimi. Delavci niso organizirani in pripadajo k štirinajstim različnim strokam. Ko je Grošel prišel leta 1905 v naselbino, so delali vsak dan po deset ur. Leta 1906 so se delavci združili, zapisali so svoje zahteve in jih izročili družbi. Zahtevali so devet ur dela in mezdo za deset ur. Stavka je trajala dvajset minut, in družba je pristala na zahtevo. Leta 1916 so delavci zopet predložili svoje zahteve. Zahtevali so osemurni delavnik, čas in pol za vse delo, ki presega 48 ur v tednu. Stavka je trajala tri dni, in družba je priznala zahteve. Rokodelci prejemajo od 80 centov do $1.40 mezde na uro. Mezda je odvisna od izurjenosti delavca.

Drugo podjetje je stavbinsko, in delavci so organizirani. Izučeni delavci prejemajo po $1.25 na uro.

V tretjem podjetju vlivajo cevi iz železa. Delo je težko, a mezda pa nizka, in sicer od 30 do 65 centov na uro. Pri vseh treh podjetjih so zaposleni trije Slovenci. Domačini visoko čislajo Slovence, ker so vsi državljani, na volilni dan pa vsi s svojimi ženami vred volijo socialistično. Vsi so registrirani kot socialisti v volilnem imeniku, k "mešani" ali "nestrankarski" stranki ne pripada nihče izmed Slovencev. Med rojaki vlada najboljši sporazum, kajti vsi se bojujejo za boljšo bodočnost človeške družbe.

Socialistična stranka je tukaj dobro organizirana. Socialistični klub se je tukaj organiziral v letu 1910 s sedmimi člani, se kmalu razvil in štel 65 članov. Sedež okrajne socialistične organizacije je bil Greensburg in okrajni organizator William J. Blackley. Danes ni delavska politična organizacija tako močna kot v prejšnjih letih. Vzroke za to je iskati v tem, da so kapitalisti zlomili vsako rudarsko stavko v tem okraju in rudarje razpršili na vse kraje. Tisti, ki smo stalno naseljeni in ne delamo v rudnikih, smo pa člani socialistične stranke. Okrajna organizacija je zdaj v Irwinu, Pa.

Penowa je naselbina v okraju Washington; v njej je društvo štev. 480, ki je koncem leta 1923 štelo 45 članov. John Nagode, tajnik društva, piše, da je naselbina še nova in da so trije premogovniki. V enem delajo že osemnajst, v drugem šest in v tretjem dve leti. Nagode je bil prvi Slovenec, ki je prišel z družino v naselbino. Zdaj je v njej pet slovenskih družin in pet samcev. Društvo je le eno, in sicer štev. 480 S. N. P. J., ki je bilo ustanovljeno 31. decembra l. 1922.

Presto je rudarska naselbina v okraju Alleghenyju s kakimi tri sto prebivalci. S. N. P. J. ima društvo štev. 166, ki je koncem leta 1923 štelo 78 članov v oddelku za odrasle in 56 članov v mladinskem oddelku. Joseph Avbel, društveni tajnik, poroča:

"Naselbina Presto, v širši javnosti bolj znana pod imenom Thom's Run, je trinajst milj južnozapadno od Pittsburgha. Prebivalci so večinoma rudarji.

SLOVENSKI DOM V PRESTU, PA.

Prvi Slovenci so se naselili približno pred pet in tridesetimi leti. Prišli so s Kranjskega, Koroškega in Štajerskega. Po poklicu so bili rudarji in opravljali rudarsko delo že v starem kraju. Večinoma jih krije že ameriška gruda. Bili so naprednega duha, kar izpričuje, da so ustanovili samostojno društvo že v letu 1893.

Naselbina je rastla, in nekateri rojaki so uvideli, da je treba ustanoviti novo društvo, ki je bilo ustanovljeno leta

1911 v septembru z enajstimi člani. Pridružilo se je S. N. P. J. pod imenom "Slap Peričnik" in dobilo številko 166. Prvi odborniki so bili: Predsednik Lovrenc Dolinar, tajnik Frank Smoley in blagajnik Frank Uršič.

Kljub slabim delovnim razmeram se je društvo razvijalo povoljno in sedaj šteje 80 članov v oddelku za odrasle in 61 članov v mladinskem oddelku.

V letu, ko se je ustanovilo društvo št. 166 S. N. P. J., je bil dograjen tudi Slovenski dom. Zgradilo ga je društvo sv. Barbare štev. 50, katerega je leta 1913 prekupilo Izobraževalno društvo, ki ga še danes lastuje. Slovenski dom je danes središče kulturnega življenja v naselbini, pospeševatelj napredka in predstavnik slovenskega naroda.

Leta 1915 se je zbralo nekaj mož in mladeničev, ki so ustanovili slovensko godbo na pihala. Po velikih ovirah in težkočah se je godba obdržala in danes je znana pod imenom "Thom's Run Slovenian Social Band".

Rillton je naselbina z več kot pet sto prebivalci v okraju Westmoreland. Slovenska narodna podporna jednota ima v njej društvo štev. 63, ki je štelo koncem leta 1923 sedem in dvajset članov. A. Shuster poroča:

"Rillton leži 23 milj južnovzhodno od Pittsburgha. Sosedna naselbina je Herminie, bližnje mesto pa Irwin. Skozi naselbino teče stranska proga pennsylvanske železnice, glavna je pa oddaljena le tri milje; po naselbini vozi ulična železnica, in skozi njo se vije tudi dobro tlakovana cesta, namenjena avtomobilskemu prometu.

Westmoreland Coal kompanija ima tukaj premogovnik, ki spada med najmoderneje opremljene premogovnike v zapadni Pennsylvaniji. Tu je tovarna Penn Pecing Mills kompanije, v kateri meljejo premog. Premogovnik so odprli leta 1903. Kot prvi Slovenec se je tu naselil Joseph Poglednik v letu 1904. Dne 1. avgusta l. 1907 se je ustanovilo društvo "Bistrica" štev. 63 S. N. P. J. Ustanovitelj je bil Frank Widmar. Društvo je dobro napredovalo do leta 1910 in imelo že 50 članov, ko se je pričela v okraju Westmoreland rudarska stavka, ki je trajala osemnajst mesecev. Po tej stavki, ki je bila izgubljena za rudarje, je društvo štelo samo štiri člane. Drugi so se razpršili po Združenih državah za zaslužkom. Med Slovenci ni bilo takrat niti enega stavkokaza.

Leta 1917 je umrl član društva Jožef Pirc v umobolnici v Greensburgu. V tem letu se je dogodila velika nezgoda pri Coal kompaniji. Eksplodirali so parni kotli, in štirje delavci so ponesrečili smrtno, med katerimi ni bilo Slovenca. Leto kasneje je pogorel hlev premogovniške družbe, in pri požaru je zgorelo 26 konj. Rojak Joseph Poglednik je izgubil delo zaradi tega požara. Bil je uslužben kot nočni čuvaj. Nezgoda ga je tako potrla, da je prodal svoj dom in trgovino nekemu rojaku iz Herminieja. Zaradi kupčije se je pričela pravda, ki se je končala žalostno za oba. Vlekla se je skozi dve leti.

Zdaj je tukaj šest slovenskih družin, ki imajo svoje domove. Leta 1921 se je ustanovila tvrdka Shuster Bros, ki je kasneje inkorporirala vodovodno družbo, katera oskrbuje naselbino z vodo. Podjetje je šele v povoju in dobro napreduje. Imenuje se Rillton Water kompanija in je popolnoma v slovenskih rokah. Leta 1922 so zopet zastavkali rudarji in stavka je trajala pet mesecev, a je le delno uspela. Slovenci so stali zopet neomajno v vrstah stavkarjev. Rudarji so izvojevali unijsko mezdo, ki so jim jo hoteli zmanjšati za trideset odstotkov. Lokalna postaja štev. 5281 rudarske organizacije U. M. W. A. je bila organizirana 24. aprila 1922, in važni odborniki so bili Slovenci. Tudi za Jugoslovansko republičansko združenje so tukajšnji rojaki precej žrtvovali. Dasi-

ravno je bilo tačas tukaj samo pet slovenskih družin, se je vseeno nabralo $128.

Sharon je mesto z več ko 21,000 prebivalci v okraju Mercer. V njem je razvita jeklarska in železarska industrija. Prvi naselniki so se pričeli naseljevati v letu 1795. Lega za razvoj mesta in jeklarske industrije je bila ugodna, ko so v letu 1836 pričeli odpirati premogovnike v bližini. Pet let kasneje je bil Sharon inkorporiran kot trg.

V Sharonu ima Slovenska narodna podporna jednota društvo štev. 31, ki je štelo koncem leta 1923 štirideset članov.

Joseph Cvelbar poroča, da so Slovenci naseljeni v Sharonu nekako sedem in dvajset let. Kot prvi Slovenec se je naselil Joseph Vingorc iz Iške vasi, za njim so pa prišli Joseph Gornik, Martin Žagar in Jakob Žagar, vsi z Dolenjskega. Po poklicu so bili navadni težaki. Za njimi so se pričeli naseljevati drugi Slovenci, in tako je sčasoma nastala slovenska naselbina.

Prvo društvo je bilo tukaj ustanovljeno v letu 1905 pod imenom "Slovenski Dom", štev. 31 S. N. P. J. V letu 1919 se je pričela velika stavka jeklarskih delavcev, pri kateri so bili večinoma prizadeti vsi Slovenci. Končala se je brezuspešno, ker je bilo preveč stavkokazov. Med 23. in 24. marcem v letu 1913 je bila velika povodenj, kakršne ne pomnijo najstarejši ljudje. Človeških žrtev je bilo več ko trideset, Slovencev pa k sreči ni bilo med njimi. Ampak trije rojaki niso rešili drugega kot svoje golo življenje in hiše. Prizadeti so bili Frank Bitenc, Joseph Bratkovich in Frank Vodenichar. Slovenci so skoraj vsi zaposleni v železni industriji.

Slovan je rudarska naselbina v okraju Washington in šteje več ko pet sto prebivalcev. Tu ima svoj sedež društvo štev. 241 S. N. P. J., ki je koncem leta 1923 štelo v obeh oddelkih 169 članov. Mihael Klopčič, član društva štev. 241, piše, da je naselbina oddaljena dve milji od Burgettstowna in 29 milj od Pittsburgha. Slovenci so se pričeli naseljevati leta 1914. Prvo slovensko društvo je bilo ustanovljeno leta 1915 v maju kot štev. 241 S. N. P. J. Drugo slovensko društvo se je ustanovilo tri leta kasneje v maju kot štev. 150 S. D. P. Z. Tu je en premogovnik in cinkarna. Oboje je last American Zink in Chemical Coal kompanije. Slovenci delajo večinoma v premogovniku. Rudarski stavki sta bili dve, in sicer v letu 1919 in 1922. V okolici je več premogovnikov, in rudarji so organizirani v organizaciji U. M. W. A. Tudi v tovarni so bile stavke, a delavci so bili poraženi. Oni niso organizirani v delavski strokovni organizaciji.

Slovenski društvi sta se združili v letu 1922 pod okriljem S. N. P. J.

Southview je rudarska naselbina v okraju Washington. S. N. P. J. ima tukaj društvo štev. 265, ki je koncem leta 1923 štelo v oddelku za odrasle 82, a v mladinskem oddelku pa 68 članov. Frank Stainer, tajnik društva, poroča:

"Društvo štev. 265 S. N. P. J. je bilo ustanovljeno 13. marca 1916. Ustanovne seje se je udeležilo deset članov in tri članice. Slovenska narodna podporna jednota ni bila takrat še tako razširjena, kot je danes, in bilo je težko ustanoviti napredno društvo. Ustanovitelji se niso ustrašili dela, ampak razvili krepko agitacijo za novo društvo. V osmih letih društvenega obstanka se je pokazalo, da to delo ni bilo zaman in da je obrodilo dober sad. Ustanovitelji društva so bili: John Žabkar, Anton Rupnik, Frank Terček, Martin Kaše, Rozi Žabkar, Alojzija Rupnik, Frank Rupnik, John Mali, Bartel Potočnik, Sam Fox, Martin Bančina, Louis Šuc in Mary Trček".

Vandling je mestece v okraju Lackawanna. Tamkaj ima svoj sedež društvo štev. 45 S. N. P. J., ki je koncem leta

1923 štelo 144 članov v obeh oddelkih. Društvo štev. 45 S. N. P. J. poroča, da šteje Vandling okrog dva tisoč prebivalcev in leži eno miljo severnovzhodno od Forest Cityja in v smeri proti Carbondalu in Scrantonu, kjer je sedež okraja Lackawanna. Mesta so zvezana z uličnо železnico. Slovenski naseljeniki so pričeli prihajati v letu 1890, in Anton Jeger je bil prvi slovenski naseljenec, ki še zdaj živi na farmi v bližini mesta. Takrat je mesto štelo okrog petnajst hiš, danes jih ima pa približno tri sto. V letu 1888 je Delaware in Hudson kompanija odprla svoj premogovnik, kjer so pričeli delati tudi Slovenci. Vseh delavcev je bilo 300, danes jih je približno tisoč. Leta 1899 je bila organizirana lokalna postaja štev. 61 rudarske organizacije U. M. W. A., kateri je prvi predsedoval Mike Melvin. Podpredsednik je bil Mike Lajtenger, tajnik pa Edward Stratford, ki opravlja tajniške posle še zdaj. Pri osnovanju rudarske organizacije je veliko pomagal Viljem Sredenšek, ki je bil tudi med prvimi slovenskimi naselniki. Leta 1904 so Slovenci ustanovili samostojno društvo in ga združili z onim sv. Barbare v Forest Cityju. To društvo se je združilo s S. D. P. Z., ki se je potem spojilo s S. N. P. J. Ob času tega poročila šteje društvo 53 članov v oddelku za odrasle. Stavka je bila tukaj leta 1902 in trajala šest mesecev. Končala se je dosti povoljno za rudarje, ki so bili dobro organizirani. Statistika pri tajniku pokazuje, da je bilo skozi ves čas organiziranih okoli sedemdeset odstotkov rudarjev. Pri omenjeni premogokopni družbi je smrtno ponesrečilo 34 oseb od časa, ko se je ustanovila rudarska organizacija. Okrog dve sto rudarjev je pa bilo večalimanj poškodovanih. Slovenskih družin je tri in šestdeset in štirje samci. Ameriških državljanov je 55, in 53 jih lastuje svoje domove.

Willock je rudarska naselbina s pet sto prebivalci v okraju Allegheny. V njej sta društvi štev. 36 in 149 S. N. P. J., ki sta šteli koncem leta 1923 v obeh oddelkih 239 članov. Anton Sotler, tajnik društva štev. 36 S. N. P. J., poroča:

"Willock je precej stara slovenska naselbina. Ko je v letu 1899 prišel vanjo Frank Cigale, je našel Slovence Josip Orla, Jakob Miklavčiča, Martin Mirta in John Vojsko. Naseljen je bil tudi Čeh Frank Vala z družino; pri njem so našli prvi naselniki zavetišče. Družina je imela štiri hčere, ki so poročile Slovence. Pozneje so prišli Tomaž Fortuna, John Molk, Jernej Ambrožič in drugi. Okrog leta 1900 je bil naval naselnikov večinoma iz stare domovine. Hitro so pričeli spoznavati, da ni v tej deželi vse zlato, kar se sveti. Dokler je bil človek močan in zdrav, je bil dober. Ako ga je zadela nesreča, ga ni hotel nihče poznati. Ponesrečil je smrtno Poljak, ki je imel družino. Ponesrečenca so naložili na navaden voz, ga odpeljali kakih deset minut daleč in pokopali kar za grmovjem. Po nekaj dneh so povedali družini, da naj se izseli, ker je hiša oddana drugi stranki v najem. To je učinkovalo med rojaki, da so spoznali, kako potrebna je organizacija, če hočejo odpraviti take krivice.

Prvo društvo so ustanovili 10. marca 1901 z 68 člani. Dali so mu ime sv. Florijan in ga pridružili kot štev. 152 Narodni hrvatski zajednici. Ustanovitelji so bili Jakob Miklavčič, Martin Mirt, st., Josip Plut, Frank Vala in Tomaž Fortuna. Društvo je izredno hitro napredovalo, in vanj so pristopali rojaki iz drugih naselbin. In tako se je že v letu 1903 sprožila misel, da si društvo postavi svoj dom. Vendar pa iz tega gibanja še ni bilo sadu.

Nato so ustanovili večinoma sami mladeniči postajo štev. 16 društva sv. Barbare v januarju 1904. Ustanovitelji so bili Josip Peternel, Frank Miklauc, Frank Šeme, Tomaž Fortuna, Va-

DRUŠTVO ŠTEV. 265 S. N. P. J. V SOUTHVIEWU, PA.

lentin Platiša, Mihael Mali, Mihael Moravc, Valentin Fortuna in Jakob Jurman. Društvo je napredovalo dobro. Višek je doseglo leta 1912, ko je štelo v oddelku za odrasle 175, v mladinskem pa 50 članov. Društvo je pričelo z agitacijo za slovenski dom in ga je tudi postavilo.

Društvo "Zveza" štev. 36 S. N. P. J., je bilo ustanovljeno 11. marca 1906. V pripravljalni odbor so bili izvoljeni: Predsednik Ivan Kracker, tajnik Frank Miklauc in blagajnik Tomaž Fortuna. V stalni odbor za leto 1906 so bili izvoljeni: Predsednik Josip Šinkovec, podpredsednik Ivan Kracker, tajnik Frank Miklauc in blagajnik Tomaž Fortuna. Nadzornikom so bili izvoljeni: Andrej Kracker, Peter Šinkovič, Florijan Strajnar in Frank Hoglar.

Društvo "Zavedne Slovenke", štev. 149 S. N. P. J. je bilo ustanovljeno v oktobru 1910. Prve odbornice so bile: Predsednica Mary Miklauc, tajnica Margareta Gorše in blagajnica Helena Zajc. Za ustanovitev tega društva sta delala Jokob Miklavčič in Joseph Zajc.

Leta 1903 se je ustanovila čitalnica, ki je obstala nekako do leta 1910. V letu 1911 je bil ustanovljen socijalistični klub, ki je bil aktiven nekaj čez eno leto. Tamburaško društvo Ilirija je bilo ustanovljeno leta 1914 in je živelo kaka tri leta. Vzroki, da taka društva obstoje malo časa, so v tem, da so ponajveč odvisna od nekaj oseb. V majhnih naselbinah je pa samo ena industrija in še v tisti je včasih malo dela. Ljudje se morajo dostikrat izseliti proti svoji volji, da si poiščejo zaslužek drugje. Nekaj sta pa kriva tudi bolezen in smrtna kosa.

Postaja štev. 16 sv. Barbare je sprejela predlog na seji 4. decembra 1910, da postavi dvorano v najkrajšem času. Precej spomladi 1911 je kupila stavbišče, približno pol akra sveta, in pričelo se je z gradnjo takoj. Članstvo je ob prostih urah čistilo prostor in kopalo za temelj brezplačno. Prvo leto je bilo toliko dograjenega, da je bilo vse pod streho. Stavba je bila nekako sredi pota, ko je Pittsburgh Coal kompanija naznanila, da zapre del jame dne 6. decembra 1911. Samcem je bilo povedano, da naj si pomagajo, kakor vedo in znajo, oženjenim pa, ki žive v kompanijskih hišah, da bodo premeščeni v drugi del jame, ki je znan pod štev. 2. Spomladi leta 1912 je pričelo zopet delo v premogovniku in večina se je zopet vrnila v naselbino in na delo. Z gradnjo dvorane se je nadaljevalo in slavnostna otvoritev se je vršila dne 4. julija 1912. Bile so pa še druge sitnosti. Poslovnica se je težko dobila, ker je bila dvorana zapisana na podporno društvo. Bilo je treba organizirati samostojno društvo in imetek prepisati nanj. Lastniki Slovenskega doma so člani Zabavnega kluba.

Frank Petrovič trži z grocerijo in mešanim blagom, lastuje hišo in popravljalnico za avtomobile. Milan Olsak trži z grocerijo in mesom. Domove lastujejo Marija Miklavčič, vdova pokojnega Jakob Miklavčiča, Anton Maček, Frank Knafelc, Louis Mirt, Louis Sturm, Matija Gorše, Martin Plahuta in Frank Hoglan. Vsi so člani S.N.P.J. Nesreča ni praznovala. Josip Mirt je smrtno ponesrečil 5. maja 1909, Josip Ogrin 13. junija 1911, Josip Klemenčič 7. oktobra 1918 in Blaž Draksler 11. oktobra 1922. Zadnja dva nista bila na mestu mrtva, ampak sta prestala še precej muk, preden je nastopila smrt. John Kuhar je izginil 30. maja 1921. Našli so ga mrtvega 20. junija 1921. Vzrok smrti je neznan".

TEXAS.

Texas (Teksas) je največja država v Uniji. Njena površina meri 262,398 štirjaških milj. Zemlja je rodovitna. Prideluje se bombaž, koruza, oves, pšenica, riž, ječmen, rž, sladkorni trst, krompir in drug pridelek. Tudi sadjarstvo je razvito, posebno breskve so na dobrem glasu. Prideluje se še drugo ovočje, kakor jabolka, hruške, smokve, oranže in grozdje. Živinoreja je razvita, in po prerijah se pasejo velike črede. Vzhodni del države je porastel z gozdovi, iglatimi in listnatimi. Z rudami je država bogata. Pridobiva se zlato, srebro, baker, svinec, cink, železo, žveplo, cementni kamen, sol, apnenec itd. Posebno veliko se dobi petroleja, in na raznih mestih so naleteli na naravni plin. Kopljejo tudi premog, in največ živega srebra v Združenih državah dobe v tej državi.

Industrija je v razvoju. Sirovine ji daje poljedelstvo in jih zajema v prirodnem bogastvu. V tovarnah čistijo riž, izdelujejo olje iz bombaževega semena, čistijo petrolej in izdelujejo razne produkte iz lesa. Železniške družbe izdelujejo in popravljajo železniške vozove v svojih delavnicah. Industrija v tej državi ima lepo bodočnost pred sabo.

Pokrajino, kjer se danes razprostira ta država, so najprej obiskali Španci. Prvo stalno naselbino so ustanovili ti leta 1718 v San Antoniju, dasiravno je Cabeza de Vaca odkril pokrajino že v letih 1528-1536. Španci so dali ime pokrajini po nekem indijanskem rodu, ki se je imenoval Tejas ali Texas. V letu 1821 se je republika Mehika odtrgala od Španije in se oklicala za samostojno. Država Texas je tedaj tvorila del republike. V letu 1835-36 je vzbuknila v Texasu revolucija proti mehiškemu diktatorju Santa Anna, in provinca Texas se je proglasila za samostojno republiko. Njen prvi predsednik je bil Sam Houston. Kot samostojna republika je ostala do leta 1845, ko se je združila z Združenimi državami. To združenje je povzročilo vojno med Združenimi državami in republiko Mehiko. Po končani vojni se je mehiška republika odpovedala vsem pravicam do svoje nekdanje province Texas, ki je bila veliko večja kot sedanja država, kajti njene meje so segale daleč proti severju.

V državljanski vojni je bila država Texas na strani južnih držav.

Slovenci so raztreseni po državi. Nekateri se ukvarjajo s poljedelstvom, drugi delajo v industriji. V Clevelandu je zadružno oljno podjetje, pri katerem so delničarji tudi Slovenci. Slovenska narodna podporna jednota je imela društvo štev. 250 v Thurberju, ki je pa prenehalo s poslovanjem zaradi premajhnega števila članov. Slovenci so še naseljeni v krajih Fostoria, Roganville, Cleveland, El Paso, Kirbyville, La Feria in Soda. Slovenska narodna podporna jednota ima po teh krajih člane, ki pa pripadajo k raznim društvom.

RAZVITJE ZASTAVE DRUŠTVA ŠTEV. 422 S. N. P. J. V STANDARDVILLU, UTAH

UTAH

Utah je gorata država z globokimi dolinami, in ponekod se razprostirajo puščave. Njena površina meri 84,990 štirjaških milj. Ona meji ob države Idaho, Colorado, Arizona in Nevada. Najvišji vrhovi so v gorovju Uinta ter se raztezajo na severju od vzhoda proti zapadu. Vrhovi v tem gorovju merijo več ko trinajst tisoč čevljev. Gorovje Wasatch deli državo v zahodni in vzhodni del. Na zapadni strani so tudi puščave, iz katerih se dvigajo osamela gorovja. Na zapadnem oporišču gorovja Wasatch so mesta Salt Lake City, Ogden, Provo in druga mesteca ob rekah, ki izvirajo v gorovju in izginejo kmalu v suhem in peščenem svetu.

Zemlja je rodovitna, kjer je namakana po rekah, potokih ali umetno. Rodovitna polja se širijo posebno ob večjih rekah. Pustinje se nahajajo na zapadu in jugovzhodu. Gozdovi nimajo velike komercijalne vrednosti. Največ dobrega drevja je ob vznožju gorovja Uinta na severozapadu. Ob vznožju gorovja Wasatch ni velikih šum. Nekaj je tudi narodnih gozdov ali šumskih rezerv, v katerih ni dovoljeno sekati lesa poljubno. V nekaterih krajih so zgrajene naprave za umetno namakanje zemljišč.

Farmarji pridelajo veliko žita in sena, kar pospešuje razvoj živinoreje. Pridelujejo pa tudi zelenjavo, krompir, sladko koruzo, melone, paradižnike, zelje, sladkorno peso in sadje.

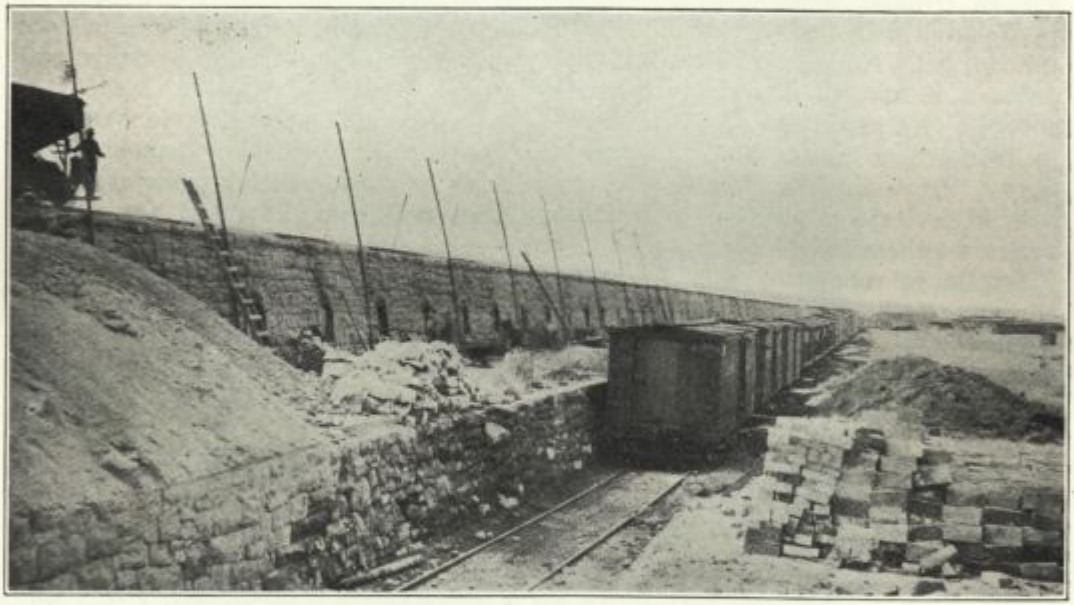
Mineralno bogastvo je različno in veliko. Ampak ta bogastva so jeli pozno izkoriščati. Mormonska cerkev je svojim vernikom prepovedala pečati se z rudarstvom, na drugi strani pa ni bilo dobrih transportnih sredstev, ki so predpogoj za razvoj rudarstva. Premogovo polje obsega okrog 13,000 štirjaških milj. V premogovnikih dela okrog pet tisoč rudarjev. Država je bogata na bakreni in svinčeni rudi. Kopljejo tudi zlato, srebrno, cinkovo in železno rudo. Nadalje pridobivajo še redki uranij in vanadij. V kamnolomih lomijo apnenec, peščenec in marmor. V državi se dobe tudi dragoceni in napol dragoceni kamni. Dalje pridobivajo sol, mavec, kršec in še druge rudnine.

Po pismenih sporočilih je Francisco Vasquez de Coronado, španski odkrivatelj, odposlal oddelek pustolovcev pod zapovedništvom kapitana Garzia Lopez de Cardenasa na odkritja. Ta je dospel do reke Colorado tam, kjer je danes država Utah. To se je zgodilo v letu 1540. Leta 1776 sta frančiškana Atanasio Dimguez in Silvestre Velez de Escalante zapustila Santa Fe v družbi sedmih oseb, da najdeta bližnjico do Montereyja v Alta Kaliforniji. Na tem potu je družba prišla dne 23. avgusta 1776 skoraj do Slanega jezera. Nekako petdeset let kasneje je lovec James Bridger pozimi 1824-1825 odkril Veliko slano jezero (Great Salt Lake). Sledili so mu drugi lovci, in William Ashley, ki je bil zaposlen pri Rocky Mountain Fur kompaniji, je v letu 1825 zapustil St. Louis s 120 možmi. Zgradil je malo naselbino z utrdbami in ji dal ime Fort Utah. Ime prihaja od indijanskega rodu, ki je prebival na severovzhodu in se imenoval Ute ali Utah, t. j. hribovci. V letu 1843 so general John Fremont, Kit Carson in drugi odkrili Veliko slano jezero. Leta 1847 so Brigham Young in njegovi mormonski verniki dospeli v dolino Velikega slanega jezera. Skupina je štela 140 do

150 oseb. Preden je bilo končano prihodnje leto, se je naselilo v dolini Velikega slanega jezera že do pet tisoč mormoncev. V letu 1850 se je teritorij organiziral kot država, v kateri ni bila dovoljena telesna sužnost. Vojna z Indijanci je bila dvakrat, in sicer v letu 1857 in 1862. Nato je sledila še tretja indijanska vojna v letu 1865. V letu 1867 je pa bil sklenjen mir z Indijanci, ki so se umaknili v dolino Uinta, kjer je bila ustanovljena indijanska rezervacija.

cem leta 1923 je S. N. P. J. štela 548 članov v obeh oddelkih.

Slovenci so zaposleni v raznih industrijah, največ je pa menda med njimi rudarjev. So poljedelci, mali obrtniki in trgovci. Prvi posamezni Slovenci so prišli v državo, ko je v letu 1849 zlata mrzlica privabila na tisoče in tisoče naselnikov v Kalifornijo. Med temi tisoči, ki so potovali v Kalifornijo, so bili tudi Slovenci. Pa tudi kasneje so zahajali naši rojaki v državo, ko je bilo iskanje rude po zapadu v polnem cvetu.

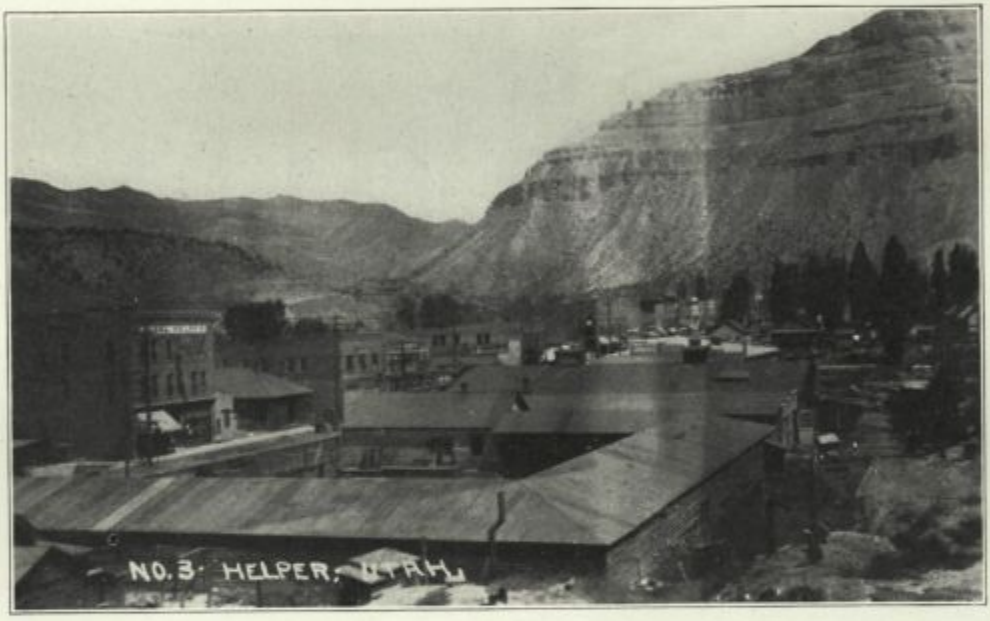
KOKSOVNE V CASTLE GATESU, UTAH

Slovenska narodna podporna jednota ima v tej državi sedem društev, in sicer društvo štev. 83 v Binghamu, štev. 296 v Ewellu, štev. 227 v Hiawathi, štev. 12 v Murrayju, štev. 422 v Standardvillu, štev. 113 v Sunnysidu in štev. 32 v Winterquartersu. Slovenska svobodomiselna podporna zveza ima društva štev. 6, 114 in 115; Jugoslovanska katoliška jednota ima društvi štev. 51 in štev. 86; Zapadna slovanska zveza pa društva štev. 12, 14, 15 in 22. Kon-

Murray šteje okrog 4,580 prebivalcev in leži v okraju Salt Lake. Slovenska narodna podporna jednota ima tukaj eno svojih starih postojank — društvo štev. 12, ki je bilo ustanovljeno že v jeseni leta 1904. Ed Hoffman, društveni tajnik, poroča, da so se Slovenci pričeli naseljevati pred kakimi 23 ali 24 leti. Delali so večinoma v rudni topilnici. Prvo slovensko društvo je bilo ustanovljeno 10. septembra 1904 kot štev. 12 S. N. P. J. Ravno ob tem času

se je ustanovilo tudi društvo štev. 51 J. S. K. J. V naselbini ni delavske organizacije. Stavke so bile tri. Dve sta se končali z neuspehom, ena pa z uspehom za delavce. Slovenci so se vsi udeležili stavk, ki so trajale od enega do pet tednov. Nekako pred petnajstimi leti je bil v naselbini organizator Zapadne rudarske federacije (Western Federation of Miners) in ustanovil podružnico te organizacije, ki je pa kmalu razpadla. V naselbini je manjkalo dobrih voditeljev. Člani so se nato pripet ena topilnica in majhna jeklarna. Tam je precej Slovencev, ki so člani S. N. P. J. V okolici so rudniki, v katerih dela mnogo Slovencev. Za prebujo in napredek so pričeli delati nekako pred dvajsetimi leti. Mike Žugelj je bil delaven med prvimi na političnem in društvenem polju. Pri tem delu so mu pomagali tudi drugi.

Društvo štev. 12 S. N. P. J. je koncem leta 1923 štelo 173 članov v obeh oddelkih.

NASELBINA HELPER, UTAH

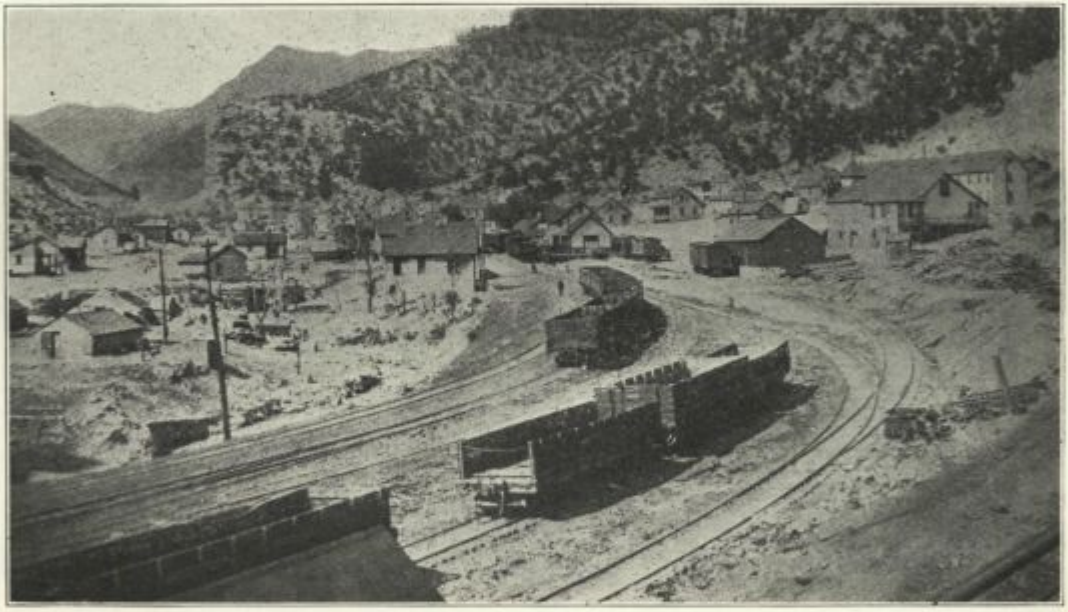
družili drugim podružnicam v Salt Lake Cityju.

Političnih organizacij ni med Slovenci. Socialistični klub je obstojal veliko let, člani so bili raznih narodnosti, največ je bilo Švedov. Slovenci so ustanovili socialistični klub dvakrat, ali vselej brez uspeha, ker niso člani zahajali redno k sejam. Kulturnih društev — kot pevskih itd. — tudi ni. Tu je ena topilnica, druge industrije ni. V Midvalu, to je v bližnji naselbini, je zo-

Standardville je majhna naselbina v okraju Carbon. Slovenska nar. podp. jednota ima v njej društvo štev. 422, ki je koncem leta 1923 štela 119 članov v obeh oddelkih. Frank Eržen, bivši društveni tajnik, piše, da se naselbina, v kateri prebiva, imenuje Spring Canyon. V razdalji desetih milj je osem premogovnikov, v katerih je zaposlenih približno dve sto Slovencev in drugih Slovanov. Slovenci niso politično organizirani. Največja med temi naselbinami

je Standardville. Prva sta se naselila Marko Petrich in Marko Rižek v letu 1912. Prvo društvo je bilo ustanovljeno 9. avgusta 1912 kot štev. 12 Slovanske zapadne zveze. Ustanovitelja sta bila Frank Malovich in Anton Dupin. Društvo se je leta 1913 preselilo na Standardville. V aprilu 1921 se je ustanovilo društvo štev. 422 S. N. P. J. Ustanovitelj je bil Luka Kromperger.

Sunnyside je rudarsko mesto z več ko dva tisoč prebivalci v okraju Carbon. Društvo štev. 113 S. N. P. J. je koncem leta 1923 štelo 45 članov v obeh oddelkih. Nick Rundich poroča, da je premogovnik štev. 1 odprla l. 1898 Utah Fuel kompanija, ki je najjačja premogokopna družba v okraju Carbon. Premogovnik štev. 2 je bil takoj za njim odprt. Najprva sta se naselila Ivan Vukšič in Ivan Rus, oba iz Bele Krajine. Prvo društvo je bilo ustanovljeno leta 1904 pod imenom Sv. Barbara štev. 282 Narodne hrvatske zajednice. Drugo društvo je bilo ustanovljeno leta 1906 kot štev. 100 K. S. K. J. (To društvo več ne obstoji). V letu 1909 se je ustanovilo društvo štev. 113 S. N. P. J., leto kasneje pa društvo štev. 36 Hrvatske zajednice Illinois. Leta 1922 se je pa ustanovilo hrvatsko tamburaško društvo "Sloboda". Najmočnejše društvo v naselbini je štev. 113 S. N. P. J. Slovencev je naseljenih od 70 do 80. Najstarejši rudar je Ivan Rus, za njim pa Fran Lotrič. Društva raznih narodov so tukaj složna. Ako je kdo umrl, so ga spremila na pokopališče vsa društva: 7 slovanskih, 4 italijanska, 1 grško in 1 ameriško. Ravno tako je bilo, ako je katero društvo priredilo zabavo. Obstoji tudi eno japonsko društvo, a to se ne udeležuje prireditev drugih narodov. Člani godbe so po narodnosti Italijani. Prva stavka je bila leta 1903-1905. Nekaj slovanskih rudarjev je živelo v šotorih ob času stavke, toda število ni bilo veliko. Druga stavka je bila leta 1922. Trajala je 6 do 7 mesecev.

NASELBINA SUNNYSIDE, UTAH

WASHINGTON.

Washington je skrajno severozapadna država in meri 69,127 štirjaških milj. Gorovje Cascade deli državo v vzhodni in zapadni del. Zapadni del tvori približno eno tretjino države. V ta svet so zarezane doline, po katerih tečejo potoki in reke. Na jugovzhodu je gorovje znano pod imenom Blue Mountains. Najvišja gora v državi je Mount Rainier, ki meri 14,408 čevljev in je znana tudi pod imenom Tacoma. V gorovju Cascade žive divje koze v velikem številu, pa tudi škodljiva zverjad kot ris, divja mačka, medved, volk, ima v njem svoj dom. Belo in črnorepa srna živi v teh gozdovih. Za lovca je ta država še pravi paradiž. Fazani, divje kokoši, prepelice, jerebice, divje race, divje gosi, labodi in sloke se pasejo po gozdih, travnikih, poljih in močvirjih. Reke in potoki v gorovju so bistri, in v njih živi postrv. Država je bogata na iglatih in listnatih gozdovih.

Svet je rodoviten. Farmarji pridelujejo pšenico, oves, ječmen, rž in koruzo. Največ pšenice pridelajo v južnovzhodnem delu države. Sadjarstvo je zelo razvito in pridela se veliko jabolk. Vinska trta dobro uspeva na rebrih gorovja. Precej dohodkov daje farmarjem živinoreja, ki pa ni tako razvita, kot je bila ob času, ko so se pasle velike črede na državnem svetu. V državi je še precej napol suhega sveta, kjer pastirji pasejo črede. Volne se producira vsako leto več milijonov funtov.

Glavna industrijska središča so Seattle, Spokane, Tacoma, Everett, Bellingham, Yakima, Walla Walla in Aberdeen. V industrijah zavzema lesna industrija prvo mesto. Rudne topilnice so v Tacomi, Everettu in Northportu.

Dežela je bogata na rudah, toda rudarstvo je še v razvoju. Prvi premog so pričeli kopati v okraju Whatcom, v katerem so ga odkrili že v letu 1852. S kopanjem premoga so pričeli šele osem let kasneje. Pozneje so odkrili premog v okraju Snohomish, ob reki Stilaguamish in ob reki Black blizo Seattla. V okraju Gilman so ga zasledili leta 1863. Komercijalno vrednost je dobil premog šele od l. 1880 do l. 1885, ko so odprli premogovnike na premogovišču reke Green v okraju King in pri Roslynu v okraju Kittitas.

Komercijalno vrednost ima zlata, srebrna, bakrena, svinčena in železna ruda. Zadnje ni veliko in je znana kot rjava železna ruda.

Seattle in Tacoma spadata med štiri glavne pristane Združenih držav na zapadni obali.

Španski odkrivatelji so že zgodaj obiskali to pokrajino. Kasneje so se združili trgovci v Bostonu, da kupujejo kožuhovino od Indijancev na zapadu. Odposlali so Robert Grayja in John Kendricka kot svoja zastopnika na skrajni zapad; ta dva sta dospela leta 1788 do zaliva Nootka in zgradila na otoku Vancouver utrjeno trgovsko postajo. Indijanci so ubili Kendricka, Gray se je pa vrnil v Boston in se leta 1790 odpravil spet na pot proti zapadu. Na tem potovanju je odkril reko Columbia v letu 1792. Združene države so na podlagi tega odkritja zahtevale pokrajino zase, ki je bila kot celota poznana pod imenom Oregon.

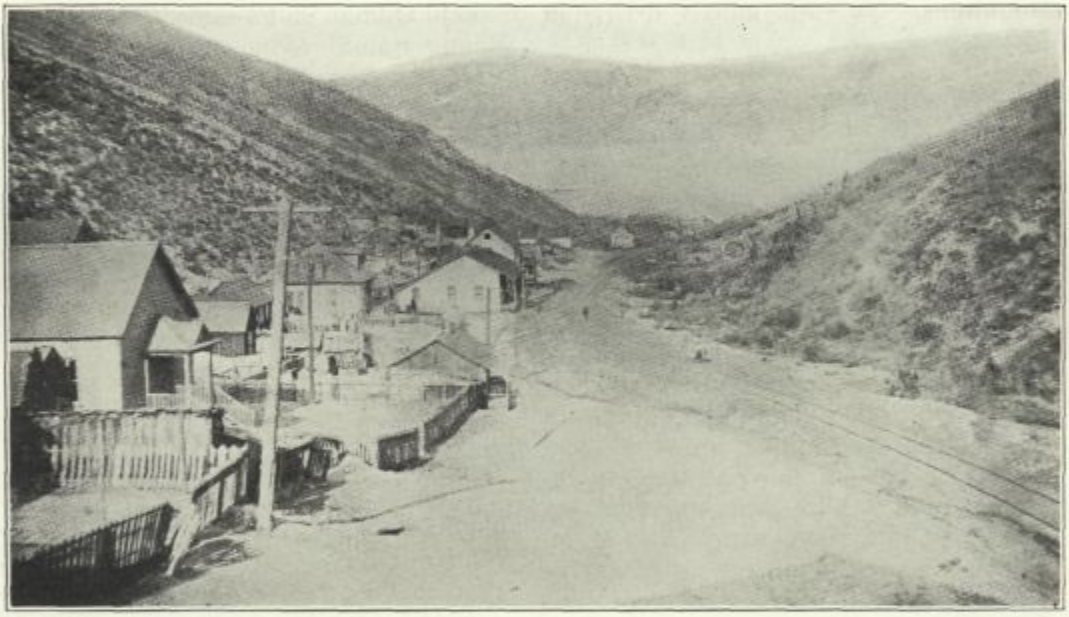
Sledili so drugi trgovci s kožuhovino in lovci; v letih 1804-1806 sta Lewis in Clark izvršila svoja znamenita odkritja na severozapadu. Angleške in

ameriške kompanije, ki so tržile s kožuhovino, so si lastile pokrajino.

V letu 1853 je bila določena meja za sedanjo državo Oregon, leta 1863 je bila določena vzhodna meja za državo Idaho, in 11. novembra 1889 je bil Washington sprejet v Unijo kot država.

V državi živi okrog dva tisoč Slovencev. Mogoče jih je nekaj več, ali nekaj manj. Zaposleni so v raznih poklicih. Delajo kot rudarji v premogovnikih, kot šumski delavci v gozdih in na žagah. Veliko je tudi farmarjev. Farkaj natančnega o prvem naseljevanju v Washingtonu.

Slovenska narodna podporna jednota je koncem leta 1923 štela v obeh oddelkih 488 članov, od katerih pripada ena tretjina mladinskemu oddelku. Društva S. N. P. J. so v mestih Black Diamond, štev. 57; Cle Elum, štev. 79 in 371; Issaquah, štev. 302, Renton, štev. 377; Roslyn, štev. 11 in 75; Tacoma, štev. 403; Fairfax, štev. 463 in Bellingham, štev. 493. Poleg te organizacije imajo še društva v državi: Slovenska

WINTER QUARTERS, UTAH

marska naselbina Krain je dobro znana, in sem so se Slovenci pričeli seliti pred več ko štiridesetimi leti. Math Malnerič je bil prvi slovenski naselnik v tej okolici, in njegova pijonirska leta so opisana na drugem mestu. Mogoče so Slovenci bivali začasno še pred njim v državi posebno tedaj, ko je iskanje rude marsikaterega Slovenca spravilo na pot proti skrajnemu zapadu. Toda ustmenih in pismenih poročil ni o teh Slovencih in zato je nemogoče povedati

svobodomiselna podporna zveza štev. 4, 29, 68, 83, 84 in 92; Jugoslovanska katoliška jednota štev. 32, 39 in 72, in K. S. K. J. pa štev. 32.

Issaquah je rudarska naselbina s kakimi osem sto prebivalci v okraju King. S. N. P. J. ima tukaj društvo štev. 302. John Kramer, društveni tajnik, poroča, da je Issaquah majhno mesto, v katerem prebiva največ Švedov, Fincev, Slovencev in Poljakov. Od Seattla je oddaljeno 25 milj. Prvi slovenski na-

seljeniki so se naselili leta 1907. Zaposleni so večinoma v premogovnikih, v gozdih in na žagah. Ustanovili so dve društvi. Društvo štev. 68 S. S. P. Z. so ustanovili leta 1914, društvo štev. 302 S. N. P. J. 5. novembra 1916 z dvajsetimi člani, ki je lepo napredovalo do leta 1920. V tem letu so nastale stavke in člani so se bili primorani seliti v druge kraje. Posebnih in izrednih nezgod ni bilo v tem mestecu.

Roslyn je mesto približno s 2,800 prebivalci v okraju Kittitas; tu ima Slovenska narodna podporna jednota društvi štev. 11 in 75, ki sta koncem leta 1923 šteli 220 članov v obeh oddelkih. Odbor društva štev. 75 S. N. P. J. v letu 1923 poroča o naselbini:

"Naselbina Roslyn leži na pobočju gorovja Cascade 2,444 čevljev nad morjem. Oddaljena je 99 milj od Seattla proti vzhodu in tri milje od glavne proge železnice Northern Pacific, ki vodi v Cle Elum, Wash.

V okolici naselbin Roslyn, Cle Elum, Ronald in Jonesville so odkrili premog v letu 1884. Kopati so ga pa začeli v letu 1886, ko je Northern Pacific Coal kompanija poslala svoje inženirje in zastopnike, da razvijejo industrijo, ki je edina sedaj v okolici in v kateri dela več ko dva tisoč rudarjev.

Zapadno od naselbine je veliko jezero Cle Elum, katerega obdajajo visoke gore in visoko drevje. Nekoliko oddaljena od tega jezera so druga manjša jezera, na okoli prebiva razna zverjad, posebno medvedje, na katere napravijo včasi naši naselniki lov, da pokažejo svojo lovsko spretnost in pogum. Vprav ta prirodna svojstva učinkujejo, da prebiva v tej rudarski naselbini veliko jugoslovanskega ljudstva.

Prva jugoslovanska naseljenika sta bila John Gresnik in Lukas Notar. Bilo je še nekaj drugih, katerih imena pa niso znana. Ti naselniki so se naselili v Roslynu v letih 1881 in 1891. V zadnjem letu je bilo ustanovljeno prvo društvo pod imenom "Tatra" štev. 36 Narodnega slovenskega spolka, čigar ustanovitelj je bil Matej Martinko. K temu društvu so pristopali Slovenci, Hrvatje in drugi Slovani. V teku časa se je ustanovilo društvo "Dr. David Starčevič", štev. 56 Narodne hrvatske zajednice, ki šteje danes blizo tri sto članov. Društvo je ustanovil Filip Tonkovič v septembru 1897. Pri tem društvu je bilo nekoč veliko Slovencev in jih je še danes precej. Slovenske družine so se še vedno množile v letu 1902 in kasneje. Posamezniki so uvideli, da je treba ustanoviti še eno slovensko podporno društvo. Novo društvo, kateremu so dali ime Sv. Barbara in ga pridružili katoliški jednoti kot štev. 39, so ustanovili Anton Janaček in še devetnajst drugih. Anton Janaček je bil član društva sv. Cirila in Metoda štev. 9 v Calumetu, Mich. To novo društvo se je razvijalo povoljno in štelo več ko dve sto članov.

V naselbini so bili še Slovenci, ki niso pripadali k nobeni podporni organizaciji. Ti so ustanovili društvo "Sokol", štev. 11 S. N. P. J. Aktivno za ustanovitev društva so delali Anton Janaček, John Zobec, Mike Jakše in drugi. Društvo je bilo ustanovljeno v septembru 1904. Napredek društva ni bil povoljen, ker so bile delavske razmere zelo slabe. Ko se je gospodarski položaj obrnil na bolje, je društvo napredovalo finančno in na članstvu, dokler se nista v društvu pojavila dva elementa: svobodomiselni in verski. Ob tem času so se pričeli priseljevati Slovenci, ki so bili pod vplivom modernih naukov. Videli so, da ne bo napredka pri društvu, ako ni harmonije, in vprašali so glavni odbor, da jim dovoli ustanoviti še eno društvo. Tako se je ustanovilo leta 1907 društvo "Slovenec", štev. 75 S. N. P. J. Glavni ustanovitelj tega društva je bil Andy Rihter. Napredek društva

DRUŠTVO ŠTEV. 75 S. N. P. J. V ROSLYNU, WASH.

je bil do 8. aprila 1923 dober, in društvo je štelo več ko sto rednih članov. Tudi njegova finančna podlaga je dobra.

Dne 27. septembra 1910 se je ustanovilo penzijsko dobrotvorno društvo in se kot štev. 6 pridružilo Penzijski družbi v Darraghu, Pa. Društvo je ustanovil Matt Kramar, ki je kasneje umrl in ni pripadal k nobenemu podpornemu društvu. Ustanovljeno je bilo z 19 člani in je imelo zmerom majhno število članov do združitve dne 31. decembra 1921 z društvom "Slovenec" štev. 75. S. N. P. J.

Dne 16. oktobra l. 1911 se je ustanovilo društvo štev. 83 S. S. P. Z. Ustanovila sta ga Anton Janaček in John Zobec. Vzroki za ustanovitev tega društva so bili v tem, da ni imela S. N. P. J. takrat več razredov za izplačevanje bolniške podpore in posmrtnine.

V letu 1909 se je ustanovilo društvo "Pravomisleči Hrvati v Ameriki", štev. 26 Hrvatske zajednice Illinois. Vpisalo se je okrog 25 novih članov. Za ustanovitev tega društva se je trudil Filip Požarič, ki je izgubil svoje življenje v rudniški eksploziji ravno tega leta. Društvo šteje več ko pet in sedemdeset članov in je v dobrih finančnih razmerah. Hrvatski društvi štev. 56 N. H. Z. in štev. 26 H. Z. Ill. imata lepo število članov v mladinskem oddelku.

Prva eksplozija v rudniku pri Roslynu je bila l. 1892 dne 9. maja ob dveh popoldne. Ubitih je bilo pet in štirideset rudarjev. Druga velika razstrelba je bila l. 1909 dne 3. oktobra ob eni popoldne. Življenje je izgubilo štirinajst oseb in je bila prava sreča, da se je dogodila na nedeljo, ko je bilo na delu samo okoli petnajst oseb. Ako bi se katastrofa dogodila na delavnik, bi bilo prizadetih okrog štiri sto rudarjev. V zadnji eksploziji sta izgubila življenje Hrvata Filip Požarič in Grga Tometič. Bila sta člana obeh hrvatskih društev.

Mesto ima svoje javne ljudske in srednje šole in svoj mestni park. Dve milji proč teče potok, ki se izliva v jezero Cle Elum. Ima svoj vodovod, in vodni nabiralnik, ki ima dobro pitno vodo in je stal petdeset tisoč dolarjev, je sedem milj od mesta.

Jugoslovani lastujejo večinoma svoje domove in večinoma delajo v premogovnikih, katerih je sedem po številu. Nekateri opravljajo tudi druga dela. Neki Hrvat ima grocerijsko prodajalno; mesnica pod imenom "Public Market" je v rokah Hrvatov, neki drugi izdeluje neopojne pijače, sodo itd., neki Slovenec pa lastuje mlekarno. Naselbina je v večini napredna, toda svoje dvorane še nima za prirejanje zabav in sej. Obstoji tudi katoliška cerkev, in malo ljudi hodi vanjo.

Statistika o posečanju šole v letu 1922-1923 deli otroke po narodnosti takole: Američanov 20 od sto, Angležev 11 od sto, Škotov 1 od sto, Ircev 1 od sto, Švedov 2 od sto, Avstrijcev 10 od sto, Hrvatov 23 od sto, Slovanov 7 od sto, Litvinov 1 od sto, Rusov 1 od sto, Poljakov 1 od sto, Fincev 4 od sto in Italijanov 7 od sto. Statistični izkaz postavlja Hrvate na prvo mesto.

Leta 1917 se je osnovalo Kooperativno društvo, pri katerem so bili člani Jugoslovani in nekaj Angležev. Zadruga je napredovala dobro, dokler se ni pričela menjavati uprava. Danes kupuje le majhno število Slovanov svoje potrebščine v konzumu".

WEST VIRGINIA.

West Virginia (Zapadna Virginija) meri 24,170 štirjaških milj in meji ob države Ohio, Pennsylvania, Maryland, Virginia in Kentucky. Svet je precej hribovit in se dviga ob reki Ohio od 800 do 1000 čevljev nad morsko gladino, na jugovzhodu države pa doseže višino 3,500 do 4,000 čevljev. Najvišji vrh je Spruce Knob, 4,860 čevljev nad morjem. Še zdaj se razprostirajo lepe šume listnatega in iglatega drevja po hribih in dolinah. Les so pričeli sekati takoj po končani državljanski vojni, in od l. 1910 do l. 1917 je bilo največ trdega lesa izsekanega v tej državi. Ako bo sekira še nadalje tako pela po teh šumah, kakor je dozdaj, bodo šume v nekaj letih izsekane.

Farmarji pridelajo največ koruze. Sejejo pa tudi pšenico, ajdo, oves, rž in ječmen. Poleg raznega žita pridelajo razno sadje, zelenjavo in tobak. Rede govedo, konje, prašiče, posebno pa ovce v velikem številu. V tej državi je še več ko pet milijonov akrov neobdelanega sveta, ki je dober za poljedelstvo.

Država je izredno bogata s premogom. Premogove plasti merijo skoraj sedemdeset odstotkov njene površine. Država ima 55 okrajev, in v 51 okrajih so našli premog. Lahko se reče, da spada to premogovo polje med največja premogova polja na svetu. Lastniki premogovnikov so večinoma nasprotniki delavske strokovne organizacije in potrošili so že ogromne vsote denarja, da preprečijo organiziranje rudarjev. Premog je dobre kakovosti, in iz njega izdelujejo koks.

Oljna industrija se je pričela razvijati šele po državljanski vojni, dasiravno je Thomas Jefferson že v letu 1771 opisal "goreči vrelec" ob reki Kanawha. Naleteli so na naravno olje in naravni plin, ko so kopali solnjake v bližini Charlestona. Malo pred izbruhom državljanske vojne so odkrili naravno olje v plitkih vodnjakih blizo Parkersburga. Ljudje so pričeli prihajati od vseh vetrov na oljno polje, državljanska vojna je pa iskanju naravnega olja in razvoju petrolejske industrije napravila konec za nekaj let. Z delom so pričeli nadaljevati šele po letu 1863, in do leta 1876 so producirali že tri milijone sodov naravnega olja, ki je bilo vredno okrog dvajset milijonov dolarjev.

Leta 1841 so odkrili naravni plin pri kopanju solnjaka. Uporabili so plin za izhlapevanje slane vode. Kljub temu se pa produkcija naravnega plina ni razvila do leta 1895. Največ naravnega plina so dozdaj dobili v okraju Wetzel, toda velike množine naravnega plina dobe tudi v okrajih Lewis, Harrison, Marion, Monongahela, Lincoln in Wayne. Veliko naravnega plina odvedejo po cevih v države Ohio, Kentucky, Pennsylvania in Maryland.

Pridobivanje soli se vrši v večjem obsegu v okraju Mason. Železno rudo kopljejo na raznih krajih, in produkcija sirovega železa se izplača dobro, ker je kurivo poceni. Steklo izdelujejo iz zdrobljenega peščenca, ki ga lomijo blizo Berkeley Springsa. Okraja Wood in Jackson sta bogata na dobrem brusniku, velike plasti črne škrli se vlečejo blizo Martinsburga. Država je bogata z mineralnimi vodami, ki služijo v zdravstvene svrhe.

Poleg lesne industrije je zelo razvita tudi usnjarska. Velike jeklarne in železarne so v bližini Wheelinga.

Pokrajina, ki zdaj tvori Zapadno Virginijo, je do leta 1863 tvorila del Virginije. V kolonijalnih časih je služila Indijancem za lovišče, dasiravno niso bili Indijanci stalno v nji. Naseljeniki so prihajali vanjo še pred letom 1750. Ko je George Washington meril to pokrajino v letih 1748-1751, je našel še naselnike, ki so bili nemške narodnosti ali pa protestantje škotsko-irskega rodu. Ti naseljenci so veliko prestali pred Indijanci, posebno pa v vojni s Francijo in Indijanci v letih 1754-1763, ko so Indijanci navalili na belopoltne naselnike in uničevali njih naselbine z orožjem in ognjem.

Ko se je Virginia v letu 1861 odtrgala od Unije in se pridružila južnim državam, so se združili zapadni okraji in izvolili svojega governerja in državne uradnike. Država je imela dva governerja in dve državni upravi. Ena uprava se je pridružila južnim državam, druga pa severnim. Zapadni okraji so izdelali državno ustavo in vprašali za sprejem v Unijo. In leta 1863 je bila Zapadna Virginija sprejeta v Unijo kot država. Ob tej priliki je anektirala okraja Berkeley in Jefferson, ki sta bila na vzhodni strani gorovja.

V državljanski vojni je dala država 36,000 mož v armado severnih držav, v armado južnih držav le 10,000 mož.

Prvi Slovenci so se naselili v tej državi nekako pred štiridesetimi leti. Mogoče so se posamezni Slovenci naselili še preje. V večjem številu so se naseljevali po letu 1900. Zadnja leta se naseljujejo v večjem številu slovenski rudarji po rudarskih naselbinah. V začetku naseljevanja Slovencev niso slovenski naselniki odhajali v rudarske naselbine, ampak je bilo med njimi največ šumskih in lesnih delavcev, ki so delali v šumah in na žagah. Tudi sedaj dela še veliko Slovencev v šumah,

POGREB TOMAŽ KOMACA, KI JE SMRTNO PONESREČIL, KO SO STAVKARJE NASILNO ODPELJALI Z VLAKOM IZ THOMASA

na žagah in v tovarnah za lesne izdelke. Zaposleni so tudi v jekleni in železni industriji. Nekateri so obrtniki, drugi so trgovci, nekaj se jih peča s poljedelstvom. V bodočnosti se število slovenskih naseljenikov še pomnoži, ker se odpirajo novi premogovniki, stari se pa izboljšujejo, da se pomnoži produkcija premoga.

Slovence cenijo na štiri tisoč, najbrž pa je številka prenizka, ker je Slovenska narodna podporna jednota koncem leta 1923 štela 1,251 članov v obeh oddelkih.

Slovenska narodna podporna jednota ima šest in dvajset društev in sicer: Barrackville štev. 431, Davis štev. 217, Farmington štev. 249, Galloway štev. 363, Holden štev. 359, Mabie štev. 410, Moundsville štev. 283, Philippi štev. 437, Richmond štev. 285, Riversville štev. 417, Star City štev. 388, Thomas štev. 29 in 354, Thorpe štev. 366, Triadelphia štev. 425, Warwood štev. 353, Wendel štev. 357, Lowsville štev. 469, Clarksburg štev. 475, Robey štev. 482, Weirton štev. 483, Widen štev. 497, Star City štev. 506, Grant Town štev. 512, Monongah štev. 514 in Hall štev. 515.

Izmed drugih slovenskih podpornih organizacij ima največ društev Slovenska svobodomiselna podporna zveza, in sicer štev. 31, 127, 133, 154, 166 in 174. Jugoslovanska katoliška jednota ima društva štev. 69, 100 in 106; Zapadna slovanska zveza ima društvo štev. 27 in K. S. K. J. pa društvo štev. 167.

Four States je majhna rudarska naselbina v okraju Marion. Nick Radovich poroča, da je tam precej Slovencev, od katerih jih največ pripada k Slovenski svobodomiselni podporni zvezi in Narodni hrvatski zajednici, veliko jih pa ne pripada k nobeni podporni organizaciji.

Star City je mestece z več ko 1,200 prebivalcev v okraju Monongalia. V bližini je rudarska naselbina Pursglove. Slovenska narodna podporna jednota ima tukaj društvi štev. 388 in 506, ki sta koncem leta 1923 šteli 215 članov v obeh oddelkih, od katerih spada približno ena četrtina v mladinski oddelek. Frank Primožich poroča:

"Še pred desetimi leti so veliki in krasni gozdi pokrivali gorovje v West Virginiji. Zapela je sekira, in pod pridno delavčevo roko so pričeli padati gozdni velikani, tako da danes le še štori spominjajo na krasne gozde. Pod temi gozdi se razprostirajo ogromne premogove plasti mehkega premoga najboljše kakovosti.

Slovenci so se pričeli naseljevati sem v aprilu 1918. Po poklicu so bili večinoma rudarji. Prvi večji premogovnik po imenu Scotch Run je družba odprla leta 1917. Leta 1922 je bilo v tej okolici že odprtih 49 rudnikov. Premogova žila je dvojna. Ena je visoka od 4 do 5 čevljev, druga (Pittsburgh Vein) pa od 5 do 8 čevljev. Rudarji so se organizirali v rudarski organizaciji U. M. W. A. v letu 1918. Kompanije so priznale organizacijo, ne da bi bilo treba stavkati. Kadar delamo s polno paro, potrebujemo od pet do šest sto železniških voz. V en voz naložimo do petdeset ton premoga, v nekatere pa tudi 75 ton.

Prvo podporno društvo je bilo ustanovljeno leta 1919 z devetimi člani in se pridružilo S. N. P. J. kot štev. 388. Ustanovitelj društva je bil Joe Železnikar. Ko to pišem, šteje društvo 126 članov v oddelku za odrasle in 27 članov v mladinskem oddelku. Od ustanovitve sem je društvo izgubilo tri člane, in sicer John Knafelca, Heleno Železnik in Georg Bodefaja.

Socialistični klub je bil ustanovljen leta 1922 s petnajstimi člani, zdaj jih pa šteje trideset. Ustanovil ga je John Šprogar. Drugo podporno društvo se je ustanovilo v oktobru 1922 s štirinaj-

DRUŠTVO ŠTEV. 437 S. N. P. J. V PHILIPPIJU, W. VA.

stimi člani in se pridružilo S. S. P. Z. Zdaj šteje 41 članov v oddelku za odrasle in 4 člane v mladinskem oddelku. Društvo je ustanovil Joe Mladjenovich.

V naselbini Sober Mitchell je dne 24. marca 1923 izbruhnil ogenj v hiši, v kateri so prebivali samci. Izpremenil se je kmalu v velik požar, ki je uničil osem hiš in eno prodajalno. Z dinamitom so pognali dve hiši v zrak, da so ustavili ogenj in tako preprečili, da ni zgorelo še nadaljnih osem hiš. Slovenci niso bili prizadeti pri tem požaru.

Thomas je mestece z več ko dva tisoč prebivalci v okraju Tucker. Tukaj imata svoj sedež društvi štev. 29 in 354 S. N. P. J., ki sta koncem leta 1923 šteli več ko sto članov v obeh oddelkih. Martin Pekol poroča:

Prvi Slovenci so se naselili v avgustu 1889. Bilo jih je pet. Štirje bratje: Joe, John, Matija in Tony Suder in Tomaž Lahajner. Stalo je par hiš in slovenski naseljenci so bili primorani prvo noč prespati pri koksovih pečeh. Po poklicu so bili rudarji in so prišli iz Wheeling Creeka, O.

Prvo slovensko društvo je bilo ustanovljeno leta 1896. Pridružilo se je K. S. K. J. in je po dveh letih propadlo. Leta 1899 so ustanovili društvo J. S. K. J., ki je prenehalo z delovanjem po enem letu. Nekateri Slovenci so pristopili k društvu štev. 105 Narodne hrvatske zajednice, ki je bilo ustanovljeno v letu 1899. Do leta 1903 so pripadali Slovenci k temu društvu. V tem letu so ustanovili postajo štev. 10 društva sv. Barbare v Forest Cityju, ki je poslovala do združenja s Slovansko delavsko podporno zvezo. V septembru 1905 so napredni rojaki pričeli agitirati za ustanovitev društva štev.. 29 S. N. P. J. Vpisovat člane sta šla Jakob Luzar in John Gruden. Naletela sta na velike težkoče. Eni so rekli, da ne marajo socialističnega društva v naselbini, drugi so trdili, da kdor se vpiše kot član v novo društvo, ne bo smel več zahajati v cerkev in da ne bo pokopan na katoliškem pokopališču. Napredni element se ni ustrašil takih odgovorov, ampak agitiral dalje. Ko so se na nedeljo zbrali, da gredo k društvenemu zdravniku, je bilo samo osem članov, treba jih je pa bilo deset za ustanovitev novega društva. Tudi to ni oplašilo naprednih rojakov. Dali so se preiskati zdravniško in so odposlali asesment gl. tajniku v Chicago. Prejeli so društveno številko 29 s pripombo, da naj tako hitro, kot je mogoče, dobe še dva člana. Zopet se je pričela agitacija, in novo društvo je imelo kmalu še dva nova člana. Vzelo je nekaj let, da so se pričeli Slovenci zanimati za društvo, ki se je prav dobro razvijalo do rudarske stavke v letu 1922.

Koncem leta 1906 so ustanovili društvo štev. 69 J. S. K. J., ki še zdaj posluje. Kasneje v letu 1910 ali 1911 je bilo ustanovljeno društvo štev. 23 S. D. P. Z., ki je poslovalo do združenja s S. N. P. J. pod to številko.

Prva stavka se je pričela tukaj 21. aprila 1894. Trajala je približno tri mesece. Premogokopna družba Davis Coal and Coke Co. je imela že takrat nekaj svojih hiš. Rudarjem je takoj odpovedala stanovanje na 40 dni. Vseh rudarjev je bilo 404, med njimi 9 ali 10 Slovencev. Stavka, ki se je pričela zaradi nizke mezde, je bila izgubljena. Do leta 1916 ni bilo industrijalnega spora. Poizkusili so organizirati delavstvo, in izbruhnila je stavka. Družba je po nekaj dneh razbila organizacijo in zlomila stavko. Leta 1918 so prišli v naselbino zopet organizatorji. Organizirali so delavstvo, in v novembru leta 1919 je delavstvo zastavkalo na odredbo rudarske organizacije U. M. W. A. Stavka je trajala en mesec, nakar so se rudarji zopet vrnili na delo. Zadnja stavka se je pričela 15. februarja 1922

in še traja, ko se pišejo te vrstice. Prizadetih je bilo okrog 250 Slovencev.

Prvi slovenski trgovec v tej naselbini je bil Andy Suder, doma iz Bovca. Otvoril je gostilno in krčmaril do leta 1913, ko je država prepovedala prodajo opojnih pijač.

Političnih organizacij ni, in socialistični klub, ki je bil ustanovljen leta 1918, je kmalo prenehal z delovanjem.

Velik požar je 11. novembra 1901 katastrofa v rudniku štev. 42 Davis Coal in Coke kompanije je bila 29. februarja 1916, ki je zahtevala šestnajst človeških žrtev. Med njimi sta bila dva Slovenca in člana S. N. P. J., in sicer Joe Lisec in John Mikuletič. Leta 1918 je kosila v naselbini influenca in pobrala deset Slovencev. Žalosten dogodek se je odigral v letu 1922. Davis Coal in Coke kompanija je najela veliko število deputijskih šerifov in pobojnikov,

FRANK NOVAKOVA FARMA V MILSTONU, WIS.

uničil 72 poslopij. Prizadeti so bili trije Slovenci. V letu 1907 dne 4. februarja je bila v rudniku štev. 25 Davis Coal in Coke kompanije velika eksplozija, ki je uničila pet in dvajset človeških življenj. Med smrtno ponesrečenimi je bilo pet Slovencev, in sicer Jakob Stucin, John Bizjak, Joe Bizjak, Frank Šabic in Hrovatin. Izmed ponesrečenih ni bil nobeden član S. N. P. J. Druga ki so aretirali 98 stavkujočih rudarjev in osem žensk. Vse so zaprli v ograjo iz žice in jih stražili, dokler ni dospel vlak, ki vozi iz Cumberlanda na Elkins ob pol enajstih dopoldne. Pri vlaku ni bilo dosti voz, da bi vse sprejeli nanj. Pripeli so vlaku star lesen voz. V njem je bilo prostora le za 46 oseb, naložili so jih pa šest in osemdeset. Kakih osem milj od Thomasa se je zgodila strašna

katastrofa. Os starega voza se je razgrela in kolo se je razletelo, voz je pa skočil s tira in se zvrnil z ljudmi vred po 40 čevljev visokem nasipu. Bilo je pet in štirideset oseb težko ranjenih, nekaj je bilo lahko poškodovanih, a Slovenec Tom Komac, doma iz Bovca in član S. N. P. J., je bil na mestu mrtev. Pri tej nezgodi je bilo okrog 25 Slovencev. Eni so bili več, drugi manj poškodovani.

Slovenci delajo večinoma v premogovnikih.

Triadelphia je rudarska naselbina s tri sto prebivalci v okraju Ohio. V nji ima S. N. P. J. društvo štev. 425, ki je koncem leta 1924 štelo 153 članov v obeh oddelkih. Društvo je izvolilo poseben odbor treh članov, da poroča o naselbini. V odbor so bili izvoljeni Thos Reven, Tony Novak in T. Prevarek. Ti poročajo tole:

"Triadelphia je približno osem milj vzhodno od Wheelinga. Prvi Slovenci so se naselili v letu 1918, ko so pričeli odpirati nove premogokope. Do leta 1920 so se Slovenci in Hrvatje naseljevali zelo počasi, kajti šele v tem letu so pričeli redno delati v vseh rudnikih. V prihodnjem letu so se Slovenci in Hrvatje pričeli posvetovati o ustanovitvi podpornega društva. Thomas Reven je sklical 8. maja 1921 ustanovno sejo. Priglasilo se je šest novih članov, in izvoljen je bil društveni odbor: Predsednik Mike Mirt, tajnik Thos Reven in blagajnik John Remik. Društvo je dobro napredovalo in koncem leta štelo 54 članov v oddelku za odrasle in 7 članov v mladinskem oddelku. V letu 1922 ni društvo izredno napredovalo, kajti vzbuknila je rudarska stavka. Društvo je dobilo sicer lepo število novih članov, a stari so zopet odpotovali v druge kraje. Rudarska stavka je potekala popolnoma mirno, kajti stavkokazov ni bilo. Koncem leta je bilo v oddelku za odrasle 62 članov, v mladinskem oddelku pa devetnajst. Dne 9. junija l. 1922 je društvo imelo prvo veselico, ki se je končala z lepim uspehom. Prinesla je društvu $99.64 čistega prebitka.

V letu 1923 je društvo napredovalo dobro. Koncem leta je štelo v oddelku za odrasle 122 članov, v mladinskem pa trideset. Smrt je obiskala našo naselbino dvakrat. Leta 1921 je umrla Julija Fajdiga, v letu 1923 je pa smrtno ponesrečil Max Česnik.

Društveno premoženje je znašalo koncem leta 1923 več ko štiri sto dolarjev.

Med Slovenci v naselbini so se pričele že razprave, da si društvo postavi svoj dom. Slabe delavske razmere so precej krive, da ni razprava o tem predmetu živahnejša.

WISCONSIN.

Wisconsin je severnocentralna država in meji ob države Michigan, Minnesota, Iowa in Illinois. Na vzhodu meji tudi ob jezero Michigan, na severju pa ob jezero Superior. Svet je valovit in najnižji na jugu, kjer se dviga do 580 in 600 čevljev nad morsko gladino. Proti severju se svet viša, in Rib Hill v okraju Marathon se dviga 1,900 čevljev nad morsko površino. Ko so bili belopoltni naseljeniki še redka prikazen v Wisconsinu, so večinoma goste šume pokrivale pokrajino, ki tvori danes to državo. Le na jugu in zapadu je bilo veliko valovite prerije. Takrat je bila pokrajina naraven dom za divjačino. Bivoli so se pasli na jugu in zapadu, po pragozdih in prerijah so se klatile tolpe volkov; lisica in ris sta pa prežala v zasedi na plen. Za Indijance in belopoltne lovce je bila ta pokrajina pravi raj. Medvede, rise, volkove in srne je še zdaj dobiti v krajih, ki niso gosto naseljeni. Po gozdih in okoli farm gnezdijo razne ptice pevke in ptice selilke, ki se večinoma prehranjujejo z mrčesom. Divje gosi, divje race, prepelice, jerebice, prerijske kokoši in divji purani privabijo vsako leto veliko lovcev iz drugih držav, da prebijejo lovsko sezono v Wisconsinu.

Krasne šume, ki so še v letu 1900 pokrivale več ko polovico države, so že precej iztrebljene. Sekira je precej izčistila te gozde, pa tudi gozdni požari, ki niso bili redki, so napravili ogromno škodo.

Potoki, reke in jezera so bogati na raznih ribah, med katerimi najbolj cenijo razne postrvi, sulca in jezerskega slanika.

Zemlja je rodovitna. Farmarji pridelujejo živinsko krmo, razna žita in na jugu tudi koruzo. Sade tudi tobak, razno zelenjavo, sočivje, in posebno dobro obrode okopavine.

Živinoreja je zelo razvita; z njo se je razvilo tudi mlekarstvo.

Med vsemi industrijami je najbolj razvita lesna. V tovarnah izdelujejo usnje, poljske stroje, razno orodje, obleko, čevlje, železniške vozove, pletenine, razne električne stroje in mesne izdelke ter konservirajo sočivje in drugi poljski in vrtni sadež.

Svinčeno in cinkovo rudo kopljejo v južnozapadnem delu države. Na severju okoli jezera Superior blizo Michigana in Minnesote je železna ruda. Na severju je tudi bakrena ruda, katere pa še niso pričeli kopati in odvažati v topilnice. Premoga še niso odkrili v tej državi, ampak v nji se raztezajo velika šotna polja. V kamnolomih lomijo granit, apnenec, peščenec in cementni kamen.

Pokrajino so najprvi odkrili Francozje, ki so ustanovili misijonsko postajo blizo ustja reke Fox (Lisičja reka). Leta 1787 so organizirali Severnozapadni teritorij, v katerega je bila vključena sedanja država Wisconsin. Od tega teritorija so trgali proč, ko so ustanovili države Ohio, Indiana, Illinois in Michigan. V letu 1836 je postal Wisconsin samostojen teritorij, ki je obsegal dele sedanje Severne in Južne Dakote, vso državo Iowo in Minnesoto. Počasi in stopnjema so krčili ta teritorij, dokler ni bila pokrajina v sedanjem obsegu pod imenom Wisconsin v letu 1848 sprejeta kot država v Unijo.

Slovence v Wisconsinu cenijo na dvanajst tisoč. Zaposleni so v najrazličnejših poklicih. V tej državi je tudi največ slov. farmarskih naselbin. Slo-

venski farmarji so naseljeni v naselbinah Crivitz, Rib Lake, Sheldon, Willard in Draper, zopet v nekaterih drugih naselbinah pa nekateri obdelujejo polje, drugi pa delajo v šumah, ali pa v kamnolomih. Industrijski delavci so večinoma v Kenoshi, Milwaukeeju, Park Fallsu, Racinu, Sheboyganu, West Allisu, Ashlandu, Cudahyju in še nekaterih drugih naselbinah; v Hurleyju so pa rudarji, ki kopljejo železno rudo.

Slovenska narodna podporna jednota ima sedemnajst društev, ki so koncem leta 1923 štela več ko šestnajst sto članov v obeh oddelkih. Njene podružnice so v naselbinah Glidden, štev. 452; Kenosha, štev. 38; Mellen, štev. 409; Milwaukee, štev. 16, 192 in 234; Park Falls, štev. 436; Racine, štev. 68; Sheboygan, štev. 344; Sheldon, štev. 273; West Allis, štev. 104; Willard, štev. 198; Port Washington, štev. 485; Draper, štev. 499; Ashland, štev. 500; Hurley, štev. 525 in Cudahy, štev. 520.

Poleg nje ima K. S. K. J. društva štev. 65, 103, 173, 136, 144, 157 in 165; S. S. P. Z. pa društvi štev. 24 in 63; S. H. Z. društvo štev. 30 in J. S. K. J. društvo štev. 82. Jugoslovanska podporna zveza "Sloga", ki je podporna organizacija s centralizirano bolniško podporo in katere delokrog je omejen le na to državo, ima svoj sedež v Milwaukeeju. Organizacija ima deset podružnic, od katerih so tri v mestu, kjer ima svoj sedež, po dve v West Allisu, Sheboyganu in Port Washingtonu, in eno v North Milwaukeeju.

Kenosha je industrijsko mesto v okraju istega imena z več ko 40,000 prebivalci. Prvi belopoltni naselniki so se naselili leta 1832 in so kasneje inkorporirali naselbino pod imenom Southport. Šele leta 1850 je naselbina dobila poslovnico kot mesto pod sedanjim imenom. Industrija je zelo razvita. V raznih tovarnah izdelujejo postelje iz železa in medi, pisalne stroje, izdelke iz usnja in medi, vozove, avtomobile in usnje. Pristan je dober, in v njem pristajajo ladije, ki plovejo po jezeru Michigan. Slovenska narodna podporna jednota ima tukaj društvo štev. 38, ki je koncem leta 1923 štelo v obeh oddelkih 105 članov. Društvo štev. 38 S. N. P. J. poroča:

"Prva sta se naselila izmed Slovencev usnjarska pomočnika Martin Rabsel in Karl Derganc v letu 1898. Sledilo jima je še kakega pol tucata Slovencev. Ti so ustanovili samski rokodelski klub. Pripadali so k raznim društvom in si zaželeli organizacije tudi v tujini. Klub samskih rokodelskih pomočnikov je delal, da se ustanovi društvo, ki se po ustanovitvi pridruži organizaciji. V Chicagu so se organizirali napredni rojaki in zbirali po dva dolarja v sklad za ustanovitev napredne organizacije. Do ustanovitve ni prišlo, in prispevki so bili vrnjeni. To je bil moralni poraz, ki pa ni imel velikega učinka, kajti v Chicagu so se zopet zbrali rojaki in pričeli delati za ustanovitev Slovenske narodne podporne jednote.

Leta 1903 so pričeli resno delati za ustanovitev slovenskega podpornega društva. To je bilo eno leto pred ustanovitvijo S. N. P. J. Slovenci in Hrvatje so sklicali shod v dvorano, ki je bila znana pod imenom "Congress Hall". Predložena so bila pravila K. S. K. J. in N. H. Z. Pravila zadnje so bila naprednejša, in tako se je ustanovilo društvo štev. 276 N. H. Z. s trinajstimi člani. Odborniki so bili sami Slovenci: Karl Drganc predsednik, Ivan Ahlin podpredsednik, Mihael Lumpert tajnik, Mihael Faganeli blagajnik in Jožef Šušteršič računovodja. Prvi piknik v letu 1904 je priredilo to društvo na 4. julija. Piknik je bil zelo dobro obiskan.

V naselbini se je vršila že agitacija, da se ustanovi društvo S. N. P. J. Razni prepiri so pa povzročili, da agitacija ni imela pravega uspeha in je šele ožI-

DRUŠTVO ŠTEV. 344, S. N. P. J. V SHEBOYGANU, WIS.

vela v letu 1906. Delavske razmere so bile slabe, ker ni bilo politične in strokovne organizacije. Bilo je več lokalnih stavk, ki pa niso uspele. Na žalost se je pojavil tudi med rojaki izdajalec, ki je s spretno govorico delal razdor med naprednimi Slovenci in tako pomagal kapitalistom. Vzlic takim mahinacijam in verski propagandi so delavci vseeno dosegli nekoliko poboljška. Prišlo je do rabuk, in med delavci je bilo precejšnje število ranjenih. Izdajalsko vlogo pri teh stavkah je igral tudi poljski duhoven. Kljub takim neprilikam se je ustanovila podružnica usnjarske unije v letu 1903, ki je pa kmalu zaspala. Sklicanih je bilo veliko shodov za ustanovitev delavskih organizacij, toda pritisk od strani delodajalcev na delavce je bil tako velik, da so bili uspehi nemogoči.

Društvo štev. 38 S. N. P. J. se je ustanovilo dne 27. maja 1906. Ustanovnemu shodu je predsedoval Martin Konda iz Chicaga, in v začasni odbor so bili izvoljeni: Ivan Šusteršič predsednik, Franc Jelenc tajnik, Anton Širjak blagajnik. Društvenim zdravnikom je bil izvoljen dr. George Piu. Na redni seji 1. julija je bil izvoljen stalni odbor: Predsednik Ivan Šusteršič, podpredsednik Mihael Pleš, tajnik Franc Jelenc in blagajnik Jožef Žerovc. Delegatom za tretjo redno konvencijo je bil izvoljen Franc Jelenc. Društvo je dobro napredovalo do leta 1908. Radi sporov v jednoti je odstopilo več članov. Leta 1910 se je društveni položaj izboljšal. V tem letu je društvo razvilo svojo zastavo in pri razvitju sta kumovala Lojze in Franica Rabsel. Društvo je v tem letu podpiralo tudi N. Koščaka, katerega so privatni detektivi zvabili v past in nato obtožili poizkušenega dinamitarstva. Obsojen je bil na dvajset let ječe, a bil po dveh letih izpuščen na svobodo.

V letu 1911 je eksplodirala Dupontova smodnišnica. Ubit je bil čuvaj, škode ni bilo v naselbini razen počenih

šip. V tem letu se je ustanovil tudi pevski zbor "Slavček", ki je pa prenehal z delovanjem, ker ni bilo dosti podpore. Socialistični klub je bil ustanovljen leta 1914, a je prenehal s poslovanjem v letu 1920. Za raznimi boleznimi je umrlo dvanajst Slovencev; Frank Opalk je pa smrtno ponesrečil v tovarni. Najbolj delaven na društvenem polju je bil Matevž Kirar. Slovenci delajo v raznih industrijah, največ jih je pa zaposlenih v usnjarnah."

Milwaukee je največje mesto v državi; leži v okraju istega imena in ob jezeru Michigan. Prebivalcev ima več ko 457,000. Transportne zveze so ugodne na suhem in jezeru Michigan. Mesto ni le trgovsko središče za moko, pšenico, les in razne industrijske produkte, ampak tudi za razdelitev premoga na severozapadu. Na ogromne pomole razkladajo premog, ki ga s parniki prepeljejo prek Velikih jezer, da ga naložé na železniške vozove in razpošljejo proti zapadu in severozapadu. V produkciji usnja je Milwaukee na drugem mestu v Združenih državah. Pred uvedenjem prohibicije so v tem mestu izvarili največ piva in izdelali največ slada na vsem svetu. V tovarnah izdelujejo stroje, obleko, čevlje, električne stroje, pletenine, štedilnike, železne peči in razne lesne izdelke. Mesto ima velike klavnice, livarne, jeklarne in tovarne za izdelovanje tobačnih izdelkov. Prva sta obiskala pokrajino, na kateri je danes mesto Milwaukee, Jacques Marquette in Louis Joliet. Ampak prva trgovska postaja za nakupovanje kožuhovine in trgovino z Indijanci je bila ustanovljena šele v letu 1763; ali o njej pa ni znano, kdaj je prenehala poslovati. Ustanovili so jo francoski trgovci. Leta 1795 je Francoz Jaques Vieau, uslužbenec North-Western Fur kompanije, zgradil hišo in skladišče ter vodil obširno trgovino. Kasneje v letu 1834 je Laurent Solomon Juneau, Vieauvov zet, v družbi z drugimi naseljeniki postavil žago. Od tega časa so pričeli prihajati naselniki v večjem številu. Leta 1846 so se tri naselbine ali okraji inkorporirali kot mesto Milwaukee, in Solomon Juneau je bil izvoljen za prvega župana. Od leta 1840 naprej so prihajali v velikem številu nemški naseljenci. Bili so večinoma nemški revolucijonarji. Ti so se umaknili reakciji, ki je s trdo roko gospodarila v Nemčiji. Pivo so pričeli variti že v letu 1840. Prva železniška zveza s Chicagom je bila dovršena šele v letu 1856. Ampak še preje, t. j. v letu 1851, je vozil prvi vlak po železnici Chicago, Milwaukee & St. Paul. Vlaki so pričeli voziti skozi do Mississippija pri Prairie du Chienu šele leta 1857.

Število Slovencev cenijo v Milwaukee na sedem tisoč, z okolico vred pa na devet tisoč. Delajo v raznih poklicih in rokodelstvih. Uslužbeni so na bankah, v trgovinah, tovarnah in na klavnicah. Nekateri so obrtniki, drugi trgovci. Največ jih dela v usnjarski industriji. Slovenska narodna podporna jednota ima tri društva štev. 16, 192 in 234, ki so koncem leta 1923 štela 812 članov v obeh oddelkih, od katerih je ena šestina v mladinskem oddelku.

Tukaj je pričela izhajati tudi "Delavska Slovenija." Pričel jo je izdajati Frank Ks. Veranič. List je bil prva leta narodnjaški, nato je pa postal komunističen. Podatki o zgodovini tega lista niso bili poslani.

Frank Perko, tajnik društva štev. 16 S. N. P. J., poroča o ustanovitvi društev takole: Društvo štev. 65 K. S. K. J. se je ustanovilo leta 1903, društvo štev. 16 S. N. P. J. leta 1905, pevsko društvo "Zvon" 1. januarja 1905, dramatični odsek "Adrija" leta 1911 (pripada zdaj k dramatičnemu društvu "Naprej") in pevski klub dne 13. novembra l. 1910. Ustanovitelji tega kluba so George Šuler, V. Razbornik, Frank Puncer, Frank in John Novak,

Joseph Chop in Anton Bevšek. Slovenska čitalnica se je ustanovila leta 1910, dramski odsek "Ilirija" pa leta 1916.

Slovenska narodna podporna jednota ima tri društva: štev. 16, 192 in 234. Slovenska podporna zveza "Sloga" društvi štev. 1 in 6, K. S. K. J. društva štev. 65, 103 in 173, S. S. P. Z. pa društvo štev. 24.

Prvi Slovenci so se naselili okrog leta 1901. Slovenci so zaposleni v raznih trgovinah in tovarnah, so samostojni trgovci in obrtniki.

Julija Zajc, tajnica društva štev. 192 S. N. P. J., poroča, da se je društvo ustanovilo 1. novembra 1912 s sedmimi članicami in z velikimi težkočami, ker ženske v tistih časih niso bile v splošnem še tako napredne, kot so danes. Prve odbornice so bile: Predsednica Anna Bergant, tajnica Frances Cerar in blagajnica Agnes Mervar. Društvo štev. 16 S. N. P. J. je darovalo deset dolarjev novemu ženskemu društvu, da je imelo za kritje prvih stroškov. Društvo je napredovalo, kakor je zahtevala postava v državi Wisconsin. Prirejalo je letne zabave v prid društveni blagajni. V desetih letih svojega obstanka je društvo dobro napredovalo in koncem leta 1923 štelo 115 članic v obeh oddelkih. Pet članic je umrlo, odkar se je društvo ustanovilo.

Frank Novak poroča:

"Prvo slovensko društvo sv. Janeza, ki spada zdaj h K. S. K. J., je bilo ustanovljeno v septembru 1903. Pevski klub "Zvon" se je ustanovil leta 1904 in je prvikrat javno nastopil leta 1906 meseca januarja v dvorani Harmonie. Socialistični pevski zbor "Naprej" se je ustanovil 13. novembra 1910. Pevovodja je bil Valentin Razbornik, tajnik Frank Puncer in predsednik George Šuler. Slovenski izobraževalni klub (čitalnica) je bil ustanovljen leta 1911. Ob istem času se je ustanovil tamburaški zbor "Adrija" in z njim vred tudi dramatično društvo "Adrija", ki je kasneje postalo dramatični odsek socialističnega pevskega zbora "Naprej". Prva gledališka predstava se je vršila v dvorani S. S. Turner. Društvo je dalo kot prvo predstavo narodno igro "Rokovnjači" v petih dejanjih s petjem. Uspeh je bil velik. Čistega dobička je bilo pet sto dolarjev.

Slovenski socialistični klub je bil ustanovljen okoli leta 1910.

Razdor v društvu Sloga štev. 16 je v istem letu povzročil, da se je organiziralo samostojno podporno društvo Sloga, dandanes J. P. Z. Sloga. Leta 1916 se je ustanovil pevski klub "Danica" z dramatičnim odsekom "Lilija".

Sedaj obstoje društva štev. 16, 192, 234 in 104 S. N. P. J., štev. 1, 3, 6, 7, 9 in 11 J. P. Z. S., mladeniški samostojni društvi "Lilija" in "Vijolica", štev. 65, 103 in 173 K. S. K. J. in štev. 24 S. S. P. Z. Poleg tega sta še dve organizaciji Slovenski dom, ena v Milwaukeeju in druga v West Allisu, slovenska godba v West Allisu, gospodarska družba "Ilirija", ustanovljena leta 1912. Naselbina šteje okrog 8,000 Slovencev, v West Allisu kakih 3,000, v North Milwaukeeju pa okoli 200. Zgrajeni sta dve cerkvi, in slovenskih trgovcev pa obrtnikov je okoli dve sto."

Port Washington je industrijsko mesto v okraju Ozaukee in šteje več kot 3,300 prebivalcev. Slovenska narodna podporna jednota ima društvo štev. 485, ki je koncem leta 1923 štelo 37 članov v obeh oddelkih. John Pungartnik poroča o dogodkih v naselbini:

"Nekaj rojakov se je naselilo tukaj leta 1900. Domačini niso bili nič kaj prijazni z njimi, dajali so jim razne priimke in ravnali slabo z njimi. Kljub temu so vztrajali, in naseljevanje se je pričelo v večjem številu. Povprečno so plačali takrat po dolarju dvanajst centov in pol na dan in delati je bilo treba po deset ur. Ako se sodi po ustnih spo-

ročilih, so bili takrat bolj zadovoljni s to nizko plačo, kot so danes, ker je bilo vse poceni.

Leta 1906 je bilo naseljenih že precej Slovencev. Občutili so potrebo, da se je treba zavarovati proti boleznim in nesrečam. Nekega dne so se zbrali in ustanovili samostojno društvo, v katerega se je vpisalo precej članov. Nekaj časa je društvo napredovalo dobro, tudi blagajna si je opomogla, a nastala je nesloga med člani. Voditeljev menda ni bilo pravih in razdelili so društveno imeti nikakšnih sej, agent se je pa vedno pravočasno oglasil, da je pobral mesečnino. Rojaki so bili ponosni, da so bili zavarovani v tako dobrem društvu, pri katerem niso imeli nobenih sitnosti. Prišla je pa nesreča. Neki rojak je zbolel. Potrebna je bila operacija. Ker so bile takrat operacije bolj poceni kot danes, je preračunil, da mu bo še denarja ostalo, ko plača operacijo z bolniško podporo. Izročil je svojo knjižico vodstvu bolnišnice, da izterja denar za operacijske stroške. Vodstvo mu je

IVAN ZAGOŽENOVA FARMA V WILLARDU, WIS.

premoženje med sabo. Društvo je bilo uničeno.

Kmalu nato se je oglasil v naselbini agent, ki je pričel nagovarjati Slovence, naj se vpišejo v dobrotvorno društvo, da bodo imeli pomoč ob času bolezni. Slovencem niso bile znane razmere v Ameriki, hrepeneli so po društvu, in tako je agent dosegel uspeh. Agent ni zahteval zdravniške preiskave. Vsak član je plačal nekaj vpisnine, en dolar mesečnine, pa je bil sprejet v društvo. Dobil je polico, članom ni bilo treba kmalu vrnilo knjižico s pripombo, da ni nič prejelo od društva. V tem času se je zopet oglasil agent, in rojaki so ga opozorili, da bolnik pričakuje bolniško podporo. Agent se je izgovarjal, bolnik pa ni dobil podpore. Pričeli so odstopati od društva. Društvo je prenehalo s poslovanjem. Člani niso razdelili društvenega premoženja med seboj, ker so si ga razdelili drugi ljudje.

Leta 1909 je prišlo nekaj rojakov iz Milwaukeeja v naselbino. Sklicali so shod in razložili koristi podporne or-

ganizacije. Rojaki so bili znani kot pošteni možje, in ustanovilo se je društvo štev. 2 Jugoslovanske podporne zveze "Sloga". Predsednikom je bil izvoljen John Port. Društvo se je dobro razvijalo in posluje še danes. Leta 1917 so ženske ustanovile društvo štev. 8 Jugoslovanske podporne zveze "Sloga". Tudi to društvo obstoji še danes, njegov ustanovitelj Frank Zakrajšek je pa postal žrtev influence leta 1918.

Leta 1923 so ustanovili društvo štev. 485 S. N. P. J. Priglasilo se je takoj tri in dvajset članov. Dne 27. februarja so prejeli iz glavnega urada potrebne listine in bili preiskani od zdravnika. Prva redna seja se je vršila 8. marca 1923 z dvajsetimi člani, tri pa je zdravnik odklonil iz raznih vzrokov.

Leta 1915 se je ustanovila tudi podružnica Slovenske lige, ki pa ni imela dolgega življenja.

Največje zlo je povzročila tukaj influenca v letu 1918, kajti pobrala je nekaj vrlih rojakov v najlepši starosti."

Racine je industrijalno mesto z več ko 58,500 prebivalci v okraju istega imena. Leži ob jezeru Michigan in ob ustju reke Root pet in dvajset milj južno od Milwaukeeja in šestdeset milj severno od Chicaga. Pristan je dober, in ladije, ki se poglobe do 19 čevljev, lahko pristanejo v notranji luki.

Mesto je bilo inkorporirano že leta 1841 kot vas, leta 1848 pa kot mesto. Prvi belopoltni naselniki so prišli v prvi polovici osemnajstega stoletja. Bili so večinoma francoski trgovci. Leta 1834 je pa Gilbert Knapp, ki je ladijam na jezeru zapovedoval kot kapitan, pregovoril več prebivalcev v Chicagu, da so se naselili ob ustju reke Root.

V mestu so razne tovarne za izdelovanje poljskega orodja, avtomobilov, raznih strojev in drugih industrijskih produktov.

S. N. P. J. ima društvo štev. 68, ki je koncem leta 1923 štelo blizo sto članov v obeh oddelkih.

Frank Geršak poroča, da so se prvi Slovenci naselili v aprilu 1906. Med prvimi naseljeniki so bili Anton Zore, Joseph Zore, Frank Tratar, Joseph Knežich in drugi. Bili so samci. Za njimi se je naselil Anton Žužek z družino, kmalu za njim pa Ignatz Kušljan, ki je otvoril prvo slovensko gostilno. Za njim sta prišla John Kovach in John Paulich, ki sta tudi odprla gostilno. Drugi obrtniki so Joseph Sterjenc brivec, Frank Zupančič krojač in Joseph Leskovar mesar.

V letu 1907 so se Slovenci pričeli zanimati za ustanovitev podporne organizacije in ustanovili društvo štev. 68 S. N. P. J. Ustanovitelji so bili Anton Zore, John Anžiček, Marko Bajuk, Joseph Marenče, Alois Hudoklin, Alojzij Zaplatar, Joseph Umek in Karel Zore.

Stavk ni bilo posebnih, ampak Slovenci, ki so zaposleni v raznih tovarnah, so se vedno bojevali za izboljšanje delavskega položaja.

Velik požar je v decembru 1908 uničil veliko avtomobilsko tovarno, ki je bila šestnadstropna in zavzemala en blok v štirikotu. V nji je delalo 1,500 delavcev. Takrat je mesto štelo 28,000 prebivalcev. Mesto ima lepa sprehajališča.

Slovencev je okoli dve sto v mestu.

Sheboygan je industrijsko mesto z več ko 31,000 prebivalci v okraju istega imena ob jezeru Michigan in ob ustju reke Sheboygan. V tovarnah izdelujejo pohištvo, posebno stole, otroške igrače, razne stroje, čebelne panje, rokavice, pletenine, emajlirano posodo, opeko, vozove, usnje, čevlje, glasovire in druge izdelke. Proti jugu, zapadu in severju so lepe farme, in kmetje se pečajo z živinorejo in mlekarstvom. Leta 1820 je bila ustanovljena trgovska postaja ob reki Sheboygan, in štirinajst let kasneje so zgradili prvo žago. Nato so pričeli prihajati naselniki, in naselbina je bila inkorporirana kot vas leta 1846, leta 1853 pa kot mesto. Kakšnih

pet milj zapadno od vasi Sheboygan se je v letu 1845 nastanila kmečka zadruga Spring Farms Association, v kateri so živeli po načelih utopističnega francoskega socialista Francois Charles Marie Fourierja. Na tridesetih akrih sveta se je naselilo deset družin, ki so z velikim uspehom obdelavale svet od leta 1845 do leta 1848. Naselbina je razpadla, ker so imeli premalo izkušenj in je bilo tudi premalo zanimanja. To se je zgodilo na podlagi medsebojnega sporazuma.

kem zavodu. Društva so se ustanavljala: Samostojno podporno društvo "Ilirija" leta 1901; samostojno mladeniško podporno društvo "Nada" leta 1906; društvo štev. 82 J. S. K. J. leta 1908; društvo štev. 63 S. S. P. Z. leta 1911; društvo štev. 144 K. S. K. J. leta 1911; društvo štev. 4 Jugoslovanske podporne zveze "Sloga" leta 1911; društvo štev. 157 K. S. K. J. leta 1915; društvo štev. 10 Jugoslovanske podporne zveze "Sloga" leta 1917; društvo štev. 344 S. N. P. J. leta 1918. V vseh teh društvih je

SLOVENCI-FARMARJI NA VESELICI V WILLARDU, WIS.

S. N. P. J. ima tu društvo štev. 344, ki je koncem leta 1923 štelo 273 članov v obeh oddelkih.

Joseph Urbančič poroča o razmerah v naselbini:

"Prvi slovenski naseljenci so pričeli prihajati leta 1888. Po poklicu so bili navadni delavci. Med prvimi naseljeniki sta bila Joseph Starich in John Blečan, doma iz Trebnjega na Dolenjskem. Prvi je že umrl, a drugi se nahaja v nekaj nad 1,100 članov. Najstarejše društvo je "Ilirija" s kakimi 250 člani. Vseh društev je devet.

Leta 1919 je izbruhnila stavka v dveh velikih strojarnah. Prizadetih je bilo okoli štiri sto slovenskih delavcev. Cilj stavkarjev je bil priznanje delavske strokovne organizacije. Po šestih mesecih se je stavka končala, ne da bi bil dosežen cilj. Slovenci so bili zelo prizadeti v tej stavki.

Političnih organizacij ni bilo v prejšnjih letih. Ob času Republikanskega združenja so rojaki delali zanj. To delo je prineslo ta sad, da so drugi narodi izvedeli kdo in kaj so Slovenci in da tvorijo del jugoslovanskega naroda. Edina slovenska politična organizacija je zdaj socialistični klub, ki je bil ustanovljen leta 1923 z 21 člani, sedaj pa jih šteje več ko trideset.

Večkrat so se ustanovila pevska društva in godba na pihala, kar pa dozdaj ni imelo trajnega obstanka.

Slovencev je nekaj nad 2,600. Razen nekaterih izjem so ponajveč tovarniški delavci. Obrt in ekonomski napredek kažeta zadnja leta precejšen uspeh.

Nekateri rojaki so obrtniki: groceristi, mesarji, krojači ali čevljarji. Kamnoseška delavnica je v slovenskih rokah, ravnotako tudi fotografski in slikarski atelje. Nekateri Slovenci so restavraterji.

Pred leti se je napravil poizkus z veliko zadružno prodajalno, ki se pa ni obnesel.

V letu 1910 je bila ustanovljena cerkvena občina pod vodstvom rev. Jakob Černeta. Leto kasneje je pa bila dograjena cerkev s šolskim poslopjem vred.

Večjih katastrof ni bilo v naselbini. Nekaj Slovencev se je ponesrečilo v tovarnah in zunaj njih. Nekateri so izgubili življenje pri takih nesrečah. Priseljevanje iz stare domovine se je omejilo po končani vojni. Rojaki pa prihajajo iz drugih naselbin, kar ni bilo opažati v prejšnjih letih".

Josipina Kushman poroča, da se je društvo štev. 10 Jugoslovanske podporne zveze "Sloga" ustanovilo dne 20. julija 1917 s trinajstimi članicami.

Willard je poljedelska naselbina. Kjer so se pred šestnajstimi ali sedemnajstimi leti razprostirale šume, posečja, jase in močvirja, so danes farme, katere obdelujejo Slovenci. Slovenska narodna podporna jednota ima tukaj društvo štev. 198, ki je koncem leta 1923 štelo 74 članov v obeh oddelkih. Peter Žagar poroča o naselbini takole:

"Prvi naseljenci so se naselili leta 1908-1909. Svet je bil zarastel z gozdovi, cest ni bilo. Stala je majhna železniška postaja, toda promet na železnici je bil tak, kakršen je na železnicah tretje vrste. Prvi naseljenci so kupili vsak nekaj sveta, nakar so ga pričeli čistiti. Okoli Willarda je bil svet precej močvirnat, in tako so morali prvi naselniki znositi veliko svojih potrebščin in pohištva z železniške postaje na hrbtu, ker niso mogli z vozom nikamor. Začetek je bil izredno težek. Počasi so delali tudi ceste, dasiravno je bil svet gosto zarastel z drevjem, da se ni videlo nikamor drugam kot v zrak. V teh razmerah so postavili tudi katoliško cerkev, v katero so hodili k maši po ozkih stezicah. Ob nedeljah popoldne so pošiljali svoje otroke tudi h krščanskemu nauku. Neko nedeljo je rojak Peter Švigelj poslal svojega sinčka k maši ali h krščanskemu nauku. Deček je moral hoditi poldrugo miljo daleč. Na potu se je izgubil. Ko dečka ni bilo domov, ga je šla iskat vsa naselbina. Sneg je naletaval tako gosto, da je sproti izbrisaval sled. Privedli so krvne pse in tretji dan so ga našli napol zmrznjenega čepeti za nekim hlodom. Z velikim naporom so ga spravili v življenje, a deček nosi spomin na to križevo pot vse svoje življenje. Razvil se je v krepkega mladeniča, a na nogah so mu odpadli vsi prsti, ker so bili že popolnoma zmrznili.

Tukajšnje društvo štev. 198 S. N. P. J. je bilo ustanovljeno leta 1913".

WYOMING.

Wyoming je centralno-zapadna država, ki meji ob države Montana, South Dakota, Nebraska, Colorado, Utah in Idaho. Na severozapadu segajo vanjo podaljški Črnega gorovja (Black Hills) iz Južne Dakote. Na jugovzhodu se zariva vanjo severni del Skalnatega gorovja (Rocky Mountains). Zapadni del države je gorat, posebno proti severju, kjer se dvigajo grebeni Skalnatega gorovja neredno in v nekaterih skupinah proti nebu. Na severju je tudi znameniti Jelovstonski narodni park (Yellowstone National Park), ki je pravi biser Združenih držav. Pokrajina je gorata in gosto zarastla z drevjem, na vzhodu in zapadu jo pa obdaja gorovje iz vulkaničnega kamna. Klima je ostra, in sneg leži na vrhovih v parku skoraj devet mesecev v letu. V parku izvira izredno veliko vročih studencev. Vrh tega je okoli petdeset gajzerjev, najbolj na glasu med njimi je Beehive, ki požene svoj curek vode više kakor 180 čevljev. Nekako sredi parka je jezero Yellowstone, iz katerega izvira reka enakega imena in ki se kasneje izliva v reko Missouri. V parku je toliko naravnih čudov, da se da s opisovanjem teh čudov napolniti debelo knjigo. Park služi tudi raznim divjim živalim za zavetišče. Turisti lahko večkrat sami gledajo, kako črni, rjavi in sivi medvedje jedo odpadke pri hotelih. Jeleni, srne, antilope in divje ovce imajo svoj dom v parku poleg kojotov, ježevcev, zajcev itd. Včasih ostane tudi divji bivol (bizon) na prostem, dasiravno je čreda divjih bivolov zagrajena v dolini Lamar, kjer so sočnati pašniki.

Največ je visokega višavja, ki se vzdiguje od 4,000 čevljev nad morjem na vzhodu do 7,000 čevljev ob rebrih Skalnatega gorovja. Planjave so ravne ali valovite.

Proti jugozapadu stoje posamezne gorske skupine, vulkanični vrhi in toki strjene lave. Svet se dviga počasi, in v tej pokrajini se razteza širok pas, na katerem so zgrajene železnice prek Skalnatega gorovja.

Dosti dežja je le na severovzhodu. V drugih krajih si pomagajo poljedelci z napravami za umetno namakanje zemlje. Največ sveta služi za pašo. Drugi veliki okraji služijo za indijanske rezervacije in gozdne rezerve. Svet za pašo je zopet razdeljen, in na njem se pasejo velike črede goveje živine, konj, drobnice in prašičev. Poljedelci pridelajo največ krme, t. j. sena, detelje itd. Pridelujejo pa tudi pšenico, oves, koruzo, ječmen, rž, laneno seme in krompir. V dolinah, ki so varne pred sunki mrzlih vetrov, se pečajo tudi s sadjerejo. V teh dolinah obrode jablane, breskve, hruške, črešnje, češplje in drugo vrtno sadje.

Visoko višavje (gorska planjava) je skoraj brez drevja. Velike šume so le v gorovju Black Hills, Big Horn, Medicine Bow in v pokrajini, prek katere se razprostira Jelovstonski park. Največ je iglatega drevja.

Država je bogata z rudninami. Glavni produkti so premog, baker, zlato, srebro, železo, petrolej, naravni plin, platinska ruda, peščenec, apnenec, fosfatna ruda in mavec.

Tovarniška industrija se šele razvija. V tovarnah izdelujejo razne lesne izdelke, kondenzirano mleko, sirovo maslo, sir, popravljajo in izdelujejo železniške vozove. Razvita je tudi mesna industrija. Glavno industrijsko mesto je

Cheyenne, ki je obenem tudi glavno mesto države.

Prvi belopoltniki, ki so obiskali to pokrajino, so bili lovci in trgovci s kožuhovino. To se je zgodilo že sredi osemnajstega stoletja. Več ko pol stoletja ni bilo slišati o dogodkih v tej pokrajini, po kateri so se kretali svobodno Indijanci. Ameriška ekspedicija pod vodstvom Merwether Lewisa in William Clarka v letih 1804-1806 se ni dotaknila te pokrajine, ampak odposlala John Colterja na raziskavanje; ta je v letu 1807 odkril pokrajino Jelovstonskega parka. V letu 1834 je bil zgrajen Fort Williams, ki je nosil kasneje ime Fort Laramie in bil obenem trgovska postaja.

Belopoltniki so imeli več bojev z Indijanci. Najhujši so bili v letu 1876; ti so dosegli svoj višek v državi Montani, ko so Indijanci dne 25. junija 1876 potolkli generala Custerja in njegove konjenike. V letu 1867 so odkrili zlato v Črnem gorovju (Black Hills), in ljudje so drli skupaj od vseh strani, da bi hitro obogateli. Indijanci niso radi videli, da prihajajo belopoltniki v njih lovišča, in nastali so boji, ki so se seveda končali s porazom Indijancev. Država Wyoming je bila sprejeta v Unijo leta 1890.

Slovenska narodna podporna jednota ima v državi deset društev v naslednjih naselbinah: Cumberland, štev. 26; Diamondville, štev. 253; Dietz, štev. 327; Gebo, štev. 430; Hanna, štev. 159; Hudson, štev. 183; Reliance, štev. 177; Rock Springs, štev. 10; Sublet, štev. 267 in Superior, štev. 134. Koncem leta 1923 so društva štela 1,066 članov v obeh oddelkih, od katerih je nekaj manj kot ena tretjina v mladinskem oddelku. Poleg Slovenske narodne podporne jednote imajo še druge podporne organizacije društva v tej državi, in sicer: J. S. K. J. ima društva štev. 18, 134, 27, 28 in 83; K. S. K. J. društvi štev. 94 in 122; S. S. P. Z. pa društvi štev. 66 in 109.

Slovence v Wyomingu cenijo na 4,500. Zaposleni so v raznih poklicih, veliko število je rudarjev, ki delajo v premogovnikih. Tudi mali obrtniki in trgovci so med njimi.

Prvi Slovenci so prišli v državo že v prvem ali drugem desetletju druge polovice devetnajstega stoletja. Bili so rudoiskalci, ki so upali, da z odkritjem bogatih rudnih plasti hitro obogate. O teh Slovencih so samo še ustna poročila. Zato je težko dognati, kdaj so pričeli prihajati prvi Slovenci v Wyoming.

Frank S. Tavchar poroča o razmerah in dogodkih v južnozapadnem Wyomingu:

"Južnozapadni Wyoming — z mestom Rock Springs kot nekako centralo, in to še posebno, v kolikor se tiče Slovencev, — ima precej zanimivo zgodovino. V tem mestu so bile zastopane že skoro vse narodnosti sveta. Slovenci so izmed vseh drugih narodnosti razvili najpopolnejšo naselbino. Svojčas so bili Finci nekak vzor vsem, toda v zadnjem desetletju so se razšli v druge kraje.

Do leta 1850 ni bil ta del države znan drugim kot Indijancem in nekaterim belim raziskovalcem. Tega leta je vlada zgradila transportno postajo ob Rock Springsu (Skalnatih studencih), ki se nahajajo šest milj severnozapadno od sedanjega mesta z istim imenom. Železnica je bila zgrajena skozi te kraje leta 1868, nakar so priseljenci začeli graditi hiše. Leta 1875 je postal Rock Springs mestece, ki je štelo nad dve sto prebivalcev. Približno tačas so se pojavili prvi Slovenci v teh krajih.

Druga mesta in kraji, v katerih so Slovenci živeli pozneje in žive še danes, so se ustanovili potem, ko se je razvila v njih premogarska industrija. Tiste čase se je poizkušalo tudi s prospekti, in mnogo samotarskih naselbin je bilo po ondotnih hribih in gorovju. Med temi srečolovci so bili tudi Slovenci.

Zbiratelj tega prispevka k zgodovini Slovencev je dobil ustna izročila od ljudi, ki so tiste čase tam živeli in se nekateri tudi teh raziskovanj udeležili.

Imen vseh prvotno priseljenih Slovencev ni bilo mogoče dobiti, ker so nekateri odpotovali drugam, ali pa ponesrečili na različne načine — zakaj, takrat je bilo v teh krajih zelo nevarno — ljudje so včasih izginili brez sledu. Nihče ni vedel kdo in odkod je bil — in nobeden se ni brigal. Mrtve so pokopali na licu mesta, kar pričajo tudi sledovi grobov, pa je bilo vse končano . . .

Sledeča imena izmed prvotno priseljenih Slovencev se mi je posrečilo dobiti: Frank Košič iz Spodnje Štajerske; Martin Buh iz Ljučne pri Poljanah na Gorenjskem, ki je bil ubit v premogovem rovu št. 2; Jožef Potisek iz Spodnje Štajerske, ubit v rovu št. 7; brata J. in L. Origel, ki pa sta odpotovala; Jožef Oblak, ubit v rovu št. 9; John K. Demšar, ki je prvotno živel v Rock Springsu, pozneje bil ovčar, a naposled pa hotelir in poštar v Hudsonu, Wyoming; Jurij Košir, doma pod sv. Volnikom, ki pa je šel v domovino, padel z lestve in se ubil; Jožef Pasko (ali Perko), kovač; Anton Prestopič in njegov stric istega imena, oba doma z Dolenjskega in Jack Proshnik (Prašnik?).

Prestopičev stric je bil prvi živinorejec v okraju Sweet Water, pa je nekoč misterijozno izginil. Govorice so krožile, da je odpotoval, kar se pa ljudem ni zdelo verjetno. Bolj je prevladovalo mnenje, da je bil umorjen. Takrat je bila velika tekma za zemljo in prospekte, kakor tudi pri igralnih mizah v Rock Springsu.

Poleg strica je imel Anton Prestopič še enega sorodnika tu, in sicer z imenom Matiček; o tem se ni moglo nič natančnega izvedeti. Ustno izročilo pravi, da je šel v domovino in tam umrl. Anton Prestopič sam ima precej zanimivo zgodovino. Ko se je mesto nekoliko razvilo, je opustil vse drugo in se oprijel trgovine. Imel je mesnico in pivnico. V gostilno so prihajali različni ljudje in potniki ter govorili o srečnih prospektorjih v Californiji, Nevadi, Coloradu in Alaski. Posebno Alaska je zaslovela tako, da je navdušeni Prestopič sklenil prodati svojo trgovino in poizkusiti srečo kot zlatoiskalec. Šel je v Alasko — in res bil srečen. Mnogi so zapravili vse, nekateri celo svoje življenje; Prestopič pa je bil ena izmed tistih redkih izjem z dobrim uspehom.

Prodal je rudnik za nekaj nad pol milijona dolarjev ter se vrnil nazaj v Združene države. Govorice so krožile, da je bil milijonar, in tako so ga tudi nazivali, v resnici pa ni imel toliko denarja.

Oženil se je z neko gledališko igralko, ki mu je baje vse zapravila in ga zapustila v New Yorku leta 1897. Pozneje je večinoma živel v državi Washington. Zadnja vest o njem pravi, da je imel hotel v Seattlu, Washington, ter se imenoval Anton Standard.

Drugi izmed prvotnih Slovencev, o katerih se ve kaj več, je Frank Košič. On še zdaj živi in je 75 let star. Kupil je od nekega Angleža lep kos zemlje blizu coloradske meje, 60 milj južno od Rock Springsa, na kateri je dosti vode, ter skozi vrsto let uvedel lepo živinorejo. Postal je pravi "renčman" (živinorejec) divjega zapada. Večkrat je bilo čuti, da bi rad prodal, toda nihče ne ve, kakšno lastninsko pravico ima, zakaj, tiste čase so se menjavali gospodarji brez naznanil in vknjižb.

Košič je samotar in nikoli ni bil oženjen. Večkrat so ga Slovenci obiskali, in tudi on pride dostikrat v Rock Springs. V poletnem času, ko je bilo treba kositi travo in pripravljati seno za zimo, so nekateri slovenski premogarji iz Rock Springsa delali za njega ter se pohvalili, da je to jako dobra izpremememba za premogarje.

John K. Demšar, tudi prištevan med pionirje, se je veliko pečal z ovčjorejo, ki je v tem delu države Wyoming zelo dobro razvita. Nekateri ovčarji so imeli do petdeset tisoč ovac, razdeljenih po tri tisoč v eni čredi, s katero je šlo par pastirjev z vozom in konji čez širne prerije. Pozneje so posnemali Demšarja še drugi Slovenci, toda posebnih uspehov niso imeli. Bilo je že preveč ovčarjev, in pa lastniki zemlje z državo vred so zahtevali večjo najemnino od pašnikov.

Do leta 1892 se je v Rock Springsu nabralo že precej Slovencev, in kmalu so se začele pojavljati slovenske gostilne in prodajalne. Družabno življenje je postajalo živahnejše, in kadar se je kdo ženil, je svatba trajala najmanj tri dni. V teh časih so pričeli tudi misliti na društveno potrebo. Že leta 1894 so se vršile priprave za organiziranje prvega slovenskega društva in 20. februarja je bilo ustanovljeno društvo sv. Alojzija. Društvo je bilo samostojno tri mesece in nato vstopilo v K. S. K. J., ki je bila tačas edina slovenska podporna organizacija v Ameriki. Dobilo je številko 22. Pozneje je društvo odstopilo meseca avgusta 1900 od K. S. K. J. ter se pridružilo J. S. K. J. Prejelo je številko 18. Društvo Trdnjava, štev. 10 S. N. P. J., je bilo ustanovljeno leta 1904, društvo sv. Barbare štev. 29, pa leta 1905.

Temu so sledila društva S. D. P. Z. in S. S. P. Z., pa žensko in moško društvo K. S. K. J. Ko je bil nato organiziran še socialistični klub J. S. Z., Kadilni in podporni klub slovenskih fantov pa Žensko altarno društvo, je naselbina štela deset organizacij.

Poleg teh je bilo začasno dramatično društvo, ki je postalo odsek Slovenskega doma, ko je bil zgrajen. Slovenski fantje so imeli par let tudi klub (team) za oporiščno igro z žogo, ter dvakrat v javni tekmi z drugim klubom zmagali. Ko so se nekateri oženili in drugi odpotovali, je bilo konec kluba. V letih 1908 in 1909 so Slovenci organizirali in vzdrževali svojo večerno šolo za učenje angleščine in drugih potrebnih predmetov. Ker pa je težko podnevi delati in ponoči hoditi v šolo, se za tretje leto ni več priglasilo toliko učencev, da bi mogli vzdrževati učitelja in pokrivati druge stroške.

Slovenci so se zelo selili v druge kraje, a tudi skoraj vsi zopet prihajali nazaj. Zato ni to seljenje dosti škodilo družabnemu razvoju te naselbine.

V maju leta 1907 se je posrečilo organizatorjem različnih narodnosti organizirati rudarje v rudarski organizaciji United Mine Workers of America. Že prej so večkrat poizkusili organizirati, kar pa se je vselej izjalovilo. En tak poizkus je bil dne 3. septembra 1885 ter se zaključil z izgonom Kitajcev. Bil je pravcati rebeljon! Kitajci na eni, delavci drugih narodnosti vštevši Slovence, na drugi strani. Šest sto Kitajcev je bilo pognanih iz mesta, nakar je država poslala vojaštvo. Ko se je vse umirilo, se je dve sto Kitajcev vrnilo. Vojaštvo je ostalo več let za obrambo miru, unije pa, kakor že rečeno, do leta 1907 ni bilo. Precej zaslug je imel pri organiziranju rudarjev v unijo slovenski organizator Anton Turnšek, kajti obvladoval je več jezikov in tako občeval skoraj z vsemi rudarji. S taktičnim nastopom je pridobil skoraj vse slovenske gostilničarje in trgovce, da so priznali in podpirali unijaše. Le trgovec John Koshir je ostal zvest pristaš kompanije ter nagovarjal ljudi, naj gredo na delo, pridobe še svoje tovariše ter se ne menijo z zapeljivimi unijaši. Vse to ni izdalo nič, in unija je bila priznana. Slovenci so bili razmeroma aktivni v unijskih krajevnih društvih, ter zavzemali odborniška mesta in bili poslani kot delegatje na konvencije.

Leta 1906 in 1907 je država Wyoming razpisala registracijo za del rezervacije

šošonskih Indijancev (Shoshoni Indians). Gledat jo je šlo tudi nekaj Slovencev, in nekateri so se vpisali, da se naselijo in kupijo zemljo. Pot iz Rock Springsa pa do te rezervacije vodi proti severju skozi farmarsko mesto Eden, ki je oddaljeno 40 milj. Reka Small Sandy je 43 milj proč, in reka Big Sandy še par milj bolj proti zapadu. Nadalje vodi pot skozi prerije mimo manjših naselbin, in imena važnejših so: Pacific Springs, South Pass City in Atlantic City. Reka Sweet Water teče 80 milj severno od Rock Springsa. Nadalje je treba iti na tej poti tudi čez reki Shoshoni in Poposia. Popotniki lahko love tod ribe in divjačino, kajti rib, zajcev, srn in jelenov (da se ognemo volkovom in medvedom) je dosti, posebno še, ko pridejo do narodne šume Washakie National Forest, ki meri tri milje v premeru in se nahaja sto milj severno od Rock Springsa in 35 milj jugozapadno od Hudsona. To spada v okrožje Skalnatega gorovja (Rocky Mountains) in ni posebno daleč proč (kakih 150 milj) od Yellowstone parka. Mimo tega narodnega gozda so najdostopnejši prelazi čez svetovno znano gorovje Rocky Mountains, ki so Slovencem dobro znani. Potovanje se je vršilo peš, na konjih, z vozovi, in pozneje z biciklji in avtomobili. Dasi je bilo to potovanje v zvezi s težkočami, se je vendar vsakdo rajši poslužil bližnjice, kot pa da bi potoval po železnici, ki je petkrat daljša pot. Od Rock Springsa pa do Landerja je 125 milj, do Hudsona pa 136 milj. Hudson je bolj farmarsko mesto, dasi je nekaj premogokopov v bližini. Slovenci so se najprej naseljevali na rezervacijo, pozneje pa se bolj oprijeli premogarstva. Imena teh so: Lovrenc Bozovičar, Frank Pavlič, Matevž Ferlinc, John Dolenc in Louis Tavčar. Sedaj je tam precejšna slovenska naselbina, toda kmetijstvo in živinorejo so skoraj vsi opustili. Severnozapadno od Hudsona je še precej obsežna indijanska rezervacija, oddaljena kakih 15 milj. Indijanci se pečajo s kmetijstvom in živinorejo, ter lastujejo naravne vroče vrelce in malo jezerce za kopališče, kjer računijo tujcem 25 centov za kopel. Rod živi pod vladno kontrolo in protekcijo, in mladina dobiva moderno šolsko izobrazbo. Starejši ljudje imajo še indijanske navade in nošo, na mladini je pa že poznati kulturo belopoltnega plemena. Prodajati jim alkoholne pijače je bilo strogo prepovedano, in za prestopke so se nekateri pokorili v državni ječi — med temi tudi en Slovenec, in sicer Peter Starman, ki je nase prevzel odgovornost gospodarja.

Potovali smo po poti preko Rocky Mountains, ki veže slovenski naselbini Rock Springs in Hudson, Wyoming. Nazaj grede se bomo pomudili tu in tam ter malo pogledali, kaj se je odigralo v prejšnjih časih na važnejših postojankah, kjer so igrali nekaj vloge tudi naši prvotni slovenski priseljenci.

Sedem milj južno od Landerja je priprost, iz navadnega kamna izdelan spomenik v spomin žrtvam, padlim v boju z Indijanci. Imena voditeljev so vsekana v ta spomenik, in njih trupla pokopana na pozorišču boja. Tisti kraj se zdaj imenuje Renie Anesi Ranch, skozi katerega teče majhen potoček. V spomenik je vsekana sledeča vsebina:

IN MEMORIAM DR. BARR, JEROME MASON, HARVEY MORGAN.
KILLED HERE BY INDIANS
JUNE 27, 1870
N

Nekateri se niti zmenili niso za ta skromni spomenik. Dosti pa je bilo takih, ki so vselej obstali ob njem ter si v duhu predstavljali ljute boje, ki so se bili na dotičnem mestu. Od tu vodi pot skozi Red Canyon, ki je pet milj dolg in vodi visoko gori do prelazov, skozi katere se pride na južno stran Rocky Mountains do že prej omenjenega narodnega gozda Washakie. V tem go-

rovju naletimo na mnogo grobov — in skupina slovenskih turistov (J. Puc, F. Fortuna, L. in F. Tavčar) je leta 1917 iskala grob rdečega gentlemana Winnetowa.

Omenil sem več rek in indijansko naravno vroče kopališče. V tem kopališču je utonil Slovenec John Koprnik dne 4. julija 1914. Plavati je znal, toda bil je predolgo v vodi in telesno tako onemogel, da ni mogel priti ven. Nikogar ni bilo v bližini, da bi mu priskočil na pomoč. Ko so dobili njegovo truplo, so se Indijanci čudili, zakaj je bledoličnik utonil. Drugi Slovenec, ki se je ponesrečil na teh potovanjih, je bil rojak Prosen. S konji in vozom sta s tovarišem izkušala prebresti reko Poposio. Tovariš je po ljutih bojih z deročo vodo prišel s konji čez, Andrej Prosen pa je izginil v kalnih valovih.

Andrej Prosen je utonil v reki Big Wind, med Neblom (prej Ohaba) in Rivertonom. Prosen je pripeljal Pavličeve konje iz Hudsona v Rock Springs, in potem sta šla skupaj nazaj na farmo. Meseca aprila 1910 sta odšla Pavlič in Prosen s konji in vozom čez hribe v Hudson. Poizkusila sta prebresti reko Big Wind, a preden sta prišla do sredine, so valovi dvignili voz. Pavlič je zasukal konje nazaj, Prosen pa je postal zmešan in padel v vodo. Pavlič je kričal nanj, naj se drži za voz, pa ni nič izdalo. Pavlič je nato skočil v vodo in izkušal izvleči Prosena, ki pa mu je izginil v kalnih valovih. S težavo se je rešil sam, in bližnji farmar je izvlekel voz in konje na breg, mu dal obleko in ka prenočil. Prosenovo truplo so našli čez trinajst dni na obrežju reke pri Minfieldu.

SLOVENSKI DOM V ROCK SPRINGSU, WYO.

Farme, na katerih so bili Slovenci, so eno miljo od Minfielda.

To pogorje so obiskavali tudi prospektorji, ki so zapustili razne sledove za ugibanje poznejšim potnikom. Kovači v Atlantic Cityju, ki leži v dolini med hri-

bovjem na južni strani pogorja Rocky Mountains, so večkrat popravljali njih orodje. Zbiratelj teh podatkov je dobil ustna izročila od ljudi, ki so takrat v teh krajih živeli, in deloma tudi od sorodnikov ponesrečenih. Ta poročila jasno pokazujejo, da je bil med prospektorji tudi Slovenec Jack Proshnik (Prašnik?). Skupno sta delala z nekim Škotom ter bila v dokaj prijateljskih odnošajih z Indijanci, ki so jima pomagali pri iskanju rude. Mogoče je, da to ni bilo pravo ime, kajti navada je bila, da so na prerijah ljudje nastopali z izmišljenimi imeni. Da pa je bil Slovenec, dokazuje to, ker je razlagal svojim tovarišem o naših krajih v domovini.

Pozneje je v Atlantic Cityju živel Jurij Košir, doma pod sv. Volnikom nad Škofjo Loko.

Pacific Springs je bila tudi priljudna postojanka prospektorjem, in pozneje potnikom. Ko je leta 1906 več Slovencev potovalo skozi te kraje, da si ogledajo zemljo na indijanski rezervaciji, so se ustavili v kovačnici v Pacific Springsu, da jim kovači popravijo nekaj pri vozovih. Kovačem se menda ni posebno mudilo, kar je povzročilo, da je Valentin Stalick med dovtipnimi pogovori izjavil, "da naj me prec vrag vzame, če bi jaz pol ure ne naredil več, kot ta počasnež celo popoldne!"

Kovač je stisnil čik, kovaško pljunil v ogenj in se obrnil proti Stalicku rekoč: "Pa ti delaj, če hočeš! Saj moje delo prav lahko dobiš!"

Vsi so ostrmeli, kajti nihče se ni nadejal, da bo v tem kraju našel Slovenca. Sledilo je seveda dosti smeha in dovtipov. Ta kovač se je imenoval Joseph Pasko, toda povedal je, da je njegovo pravo ime Perko. Zdaj živi 12 milj vzhodno od mesta, kjer križa reko Sweet Water glavna pot.

Pomembna slovenska farmarska naselbina, ustanovljena po Rockspringčanih, je Boulder, Wyoming, ki leži kakih sto milj severnozapadno od Rock Springsa. Tam so se naši Slovenci bolje oprijeli živinoreje in kmetijstva, pa dobro izhajajo. Imajo napeljano vodo za umetno namakanje zemlje. Posestva imajo tam Žepevec, Hren, Potočnik, Bertoncelj in drugi.

Leta 1912 so se v Rock Springsu resno poprijeli akcije za gradnjo Slovenskega doma. Prvotno je bil Dom inkorporiran kot samostojna organizacija za dobiček, ki sprejme nove člane, ako plačajo določeno vstopnino. Pristojbina bi se pozneje zviševala, v kolikor bi premoženje korporacije naraščalo. Nekateri so takoj uvideli nevarnost, da bi tak sistem poznejšim naseljencem onemogočil pristop, nakar bi poslopje polagoma in sigurno lezlo v roke vedno manjšemu krožku ljudi in v par desetletjih postalo privatna last. Po enoletnem viharnem boju na odborovih in društvenih sejah se je končno ovrgla prva inkorporacija ter se nanovo inkorporirala vsa lokalna društva in klubi v Slovenski dom, do katerega ima vsak član in članica enake pravice in dolžnosti, in vsak nov član, ki vstopi v katerokoli društvo ali klub, ki spada v Dom, je takoj član Slovenskega doma z vsemi pravicami in dolžnostmi, ne da bi mu bilo treba kaj več plačati kot navaden društven asesment. Ta novi sistem je zasigural, da Slovenski dom ostane za vedno vsem tam živečim Slovencem. Leta 1913 je bilo poslopje zgrajeno in stalo z opremo in poznejšo dopolnitvijo $15,000. Naselbina je štela manj kot tisoč Slovencev, pa je bil Dom izplačan v šestih letih. Rojaki so prosto darovali vsak po svoji moči, društva so prosto plačevala povprečno po deset centov od člana na mesec, in nekaj se je napravilo z veselicami. Dom je izdal obveznice in jih sam postavil na trg. Društva so jih kupila, kolikor so mogla, druge pa so kupili posamezniki, tako

da je bil v kratkem ves dolg v slovenskih rokah. To je dalo Domu trdno podlago, ker je bilo vse članstvo direktno zainteresirano v tem, da se dolg na poslopju čimprej izplača.

Nekako v istem času, ko se je razvilo delovanje za Slovenski dom, se je pričelo tudi gibanje za ustanovitev slovenske fare in graditev lastne cerkve. Ustanovili so faro sv. Cirila in Metoda in pričeli zidati cerkev. Poleg Slovencev in drugih Jugoslovanov so bili tudi Slovaki dobri finančni podporniki. Nekateri premožnejši Amerikanci so tudi podarili večje vsote. Veliko dohodkov so prinesle veselice in razna žrebanja. Do sedaj je cerkev samo pritlična, oziroma ena polovica je v zemlji, druga pa na vrhu. Nameravajo pa zidati tako, da bo božji hram na vrhu, sedanja klet pa za kakšno drugo uporabo. Pred par leti so poleg cerkve zgradili lepo župnišče.

Za časa graditve teh dveh ustanov so se bili precej vroči boji med naprednimi in klerikalnimi elementi. Konec tem bojem je naredila svetovna vojna, katere val je odnesel s seboj nekaj energičnih moči ter ustvaril povsem nove razmere.

Razvoj družabnega in kulturnega delovanja je bil paraliziran radi vojnih odredb. Do tedaj je imela slovenska naselbina marsikaj pokazati. Bil je Slovenec v mestnem in šolskem odboru, in drugi v policijski službi. John Košir je bil dvakrat izvoljen v državno zbornico. Do teh političnih mandatov so tu imenovani prišli potom republikanskega volilnega listka. Slovenci so bili tudi zelo aktivni v socialistični stranki ter kandidirali za razne urade; toda stranka je bila prešibka, da bi bil kateri izvoljen.

Na dramatičnem polju so po možnosti diletantskih moči in omejenih prostorov delali še dokaj dobre poizkuse že prej kot je bil Slovenski dom zgrajen, kar so seveda potem v vseh ozirih izpopolnili. Prejšnje dramatično društvo je postalo odsek za dramsko umetnost Slovenskega doma. Dom je skrbel za oder, vso opremo in kostume, kar je seveda dokaj olajšalo breme in dalo več veselja do dela onim, ki so gojili dramatiko.

V vojnem času so se rojaki tudi zavzeli najprej za Slovensko ligo, potem pa za Republičansko združenje, da pomagajo bratom v stari domovini do svobode.

V desetletju 1906-1916 je mnogo Slovencev odpotovalo v razne kraje na farme. Poleg že prej omenjenih so Slovenci ustanovili farmarsko naselbino v Homedalu, Idaho, in se naselili na Willard, Wis.; nekateri v Harrietto in Grand Haven, Mich., in posamezno še v razne druge kraje.

Da so rockspringski Slovenci podjetni, dokazujejo že navedena dejstva. Poleg tega naj bo še omenjeno, da so tudi kupovali delnice raznih zlatih, srebrnih, bakrenih—in tudi ničevih rudnikov. Pri tem so imeli zelo slabe uspehe. Najboljše je kazalo v Top Hillu, Nevada, kjer je še dokaj bogata srebrna žila. Toda družba je bila bojkotirana. Imela je tudi premalo izkušenih moči, a še manj pa kapitala za nabavo modernih strojev.

Ker smo že pri tem, naj bo omenjeno še eno večje podjetje, kjer so imeli Slovenci veliko interesov. Ko so bili rudarji na premogarskih poljih v državi Wyoming organizirani leta 1907 v U. M. W. of A., so organizatorji zanesli med rudarje več duševnega obzorja, poguma in splošne podjetnosti. Ko je bila unija stabilizirana, so organizatorji v zvezi z aktivnejšimi rudarji odprli svoj premogokop v Black Butte, Wyo., ki je 38 milj vzhodno od Rock Springsa poleg glavne proge Union Pacific Rail Road železnice. Par let je šlo dobro, ker so skoro vsi delavci kot solastniki vlagali svoje zaslužke v kapital svoje-

ga podjetja. Lastniki rova so bili Slovenci, Finci in Italijani. Drugih ni bilo dosti zraven. Delnice so kupili tudi trgovci iz Rock Springsa. Pri tem podjetju je nekaj časa imel precej besede bivši slovenski organizator Anton Turnšek, ki je upravljal razna družbina dela ter bil enkrat izvoljen superintendentom rova. Pojavile so se težkoče. Včasih jim železniška družba ni dala vozov o pravem času, pa so izgubili naročilo. Zgodilo se je tudi, da denar za prodani premog ni bil takoj doposlan, in delavci so morali čakati za plačo. Vse to je povzročilo nevoljo, in ljudje so pričeli zapuščati majno in naselbino, češ, ko zase delam, ne dobim niti tega, kar trdo zaslužim. Pa so šli delat za druge družbe, njih podjetje je pa šlo vedno bolj rakovo pot.

Turnška je to tako jezilo, da se je vedno bolj vdajal pijači. Odpotoval je večkrat iz Rock Springsa in se vrnil nazaj. Postal je nekam potrt in otožen, kar je bilo v velikem nasprotju z njegovim prejšnim veselim razpoloženjem. Mož je znal poleg slovanskih jezikov tudi angleško, nemško, italijansko, finsko in mažarsko govoriti. Bil je res dober organizator za unijo, toda v podjetju ni imel sreče. Rock Springs še obišče včasih in pravi, da si je ustanovil dom v Minnesoti.

Mesto Rock Springs ima po zadnjem štetju (leta 1920) 6,456 prebivalcev in je po številu ljudstva četrto mesto v državi Wyoming. Zadnjih deset let se mesto ni dosti izpremenilo, kar se tiče števila prebivalstva, je pa jako napredovalo po novih zgradbah poslopij, cest in mostov. Slovenska naselbina je svojčas štela blizu tisoč ljudi, zdaj pa je po številu nekoliko manjša. Slovenci imajo v večini svoje hiše, in nekateri so precej premožni. Na društvenem polju ni dosti izpremememb. Nekateri klubi so se razšli, a se organizirali drugi nove vrste. Društvi S. D. P. Z. in sv. Barbare sta se združili z društvom S. N. P. J. potem, ko so se te podporne organizacije spojile v eno.

Slovenska naselbina v Rock Springsu je nekakšno družabno in kulturno središče drugim bližnjim in manjšim slovenskim naselbinam, kakor Reliance, Lyons, Gunn, Sweet Water, Blair Town, Point of Rocks, Superior. Do gotove meje velja to tudi malo bolj oddaljenim, kakor Kemmerer, Frontier, Cumberland, Diamondville, Oakley, Susie, Sublet in Glencoe. V vsem tem okrožju so naši rojaki vposleni v premogovnikih, le malo jih opravlja druga dela. Je tudi nekaj rokodelcev raznih strok in večje število trgovcev z raznovrstnim blagom. Prej je bilo samo v Rock Springsu pet in včasih tudi več gostilničarjev, ki so se za časa prohibicije morali lotiti drugih poslov. V prejšnjih časih so nekateri spravili skupaj mnogo denarja s tem, da so hranili—nekateri $50,000 ali več—delavski denar, ker so se ga delavci bali vlagati v banke.

V premogokopih se je dogodilo veliko nesreč, in precej rojakov je bilo ubitih ali pohabljenih. V Hanna, Wyo., je bila prva eksplozija 30. junija 1903, druga pa leta 1908. Slovenci niso bili prizadeti. Eksplozija v rovu št. 10 v Rock Springsu, Wyo., je bila 12. septembra 1907. Več Slovencev je bilo hudo poškodovanih. V premogovniku v Cumberlandu, Wyo., so se dne 29. aprila 1914 odtrgali vozovi, vozeč premogarje z dela. Precej premogarjev je bilo ubitih in težko poškodovanih, med temi tudi nekaj Slovencev.

Za ameriško državljanstvo se Slovenci zelo zanimajo in postajajo vedno bolj aktivni v javnem življenju. Priselili so se ponajveč iz Škofje Loke in okolice, pa iz Poljanske doline; nekaj jih je tudi z Dolenjskega in Spod. Štajerske. Kraj te okolice je sicer pust, ampak naselbina je prijazna, in večina naših ljudi živi tam razmeroma srečno in zadovoljno."

Diamondville je rudarska naselbina v okraju Lincoln in šteje več ko sedem sto prebivalcev. Slovenska narodna podporna jednota ima tukaj društvo štev. 253, ki je štelo koncem leta 1923 dva in šestdeset članov. Blaž Kos, tajnik društva štev. 253 S. N. P. J., poroča:

"Diamondville je precej stara naselbina, kajti po izpovedi starih naselnikov je bila prva naselbina v tukajšnji okolici. Leži v kotlini in ob reki Hams Fork; ob tej vodi teče železnica, po kateri privažajo življenjske potrebščine in odvažajo nakopani premog. Prvi slovenski naseljenci so se naselili pred pet in dvajsetimi leti. Po poklicu so bili rudarji. V začetku je prišlo manjše število naselnikov, toda po štirih letih so prihajali v večjem številu. Spoznali so, da je podporna organizacija potrebna, in ustanovili društvo štev. 27 J. S. K. J. Ta organizacija je takrat plačevala le posmrtnino iz centralne blagajne, bolniško podporo so pa plačevala društva. Zaradi tega je prišlo društvo večkrat v veliko zadrego. Nesreče so zadevale člane, in plačevati je bilo treba bolniško podporo. Delali so večinoma v rovu Diamondville štev. 1. Družba ni skrbela za varnostne naprave. Prahu po hodnikih je bilo pol čevlja na debelo. Strupeni plini so se nabirali v prostorih, v katerih so delali rudarji. Dostikrat niso mogli zaradi strupenih plinov zjutraj na delo ter morali čakati po dve ali tri ure, da so smeli v rudnik. To je seveda krajšalo že itak pičel zaslužek. Dne 2. decembra 1905 se je vnel o polnoči treskajoči plin s premogovim prahom vred, in nastala je silna razstrelba. Zasuti so bili vsi hodniki, da ni moglo rešilno moštvo v rudnik. Rešilna služba je bila v tistih dneh še slabo organizirana; sploh ni bilo rešilnih naprav, kakor so danes. Počasi so nosili mrtvece iz jame. Nekaj ponesrečenih rudarjev so prinesli iz rudniških podrtin šele po treh mesecih na svetlo. Vseh ubitih rudarjev je bilo 21, med njimi štirje Slovenci. Trije so bili mladi fantje, četrti je bil oženjen. Zaradi takih in drugih nesreč je imelo prvo društvo trd obstanek. Slovenci so se vedno bolj naseljevali in tako ustanovili leta 1913 drugo podporno društvo, ki se je pridružilo kot društvo štev. 109 S. S. P. Z. Nekako ob istem času so ustanovili društvo štev. 27 S. D. P. Z. Približno dve leti kasneje so organizirali društvo štev. 253 S. N. P. J. Prvi delavci za ustanovitev društev so naleteli na marsikatere težkoče. Vztrajno delo je pa vse premagalo. Najbolj neumoren delavec na tem polju je bil Z. A. Arko, ki je tudi eden prvih tukajšnjih naselnikov.

Sedaj so tukaj še tri podpor. društva, ker se je S. D. P. Z. združila s Slovensko narodno podporno jednoto. Ta tri društva — štev. 27 J. S. K. J., štev. 109 S. S. P. Z. in štev. 253 S. N. P. J. — so se lokalno združila in ustanovila Diamondvillsko zvezo. Ta združitev je omogočila, da so društva kupila dvorano, ki odgovarja društvenim potrebam. Zveza zelo koristno učinkuje pri vseh prireditvah, ki se tičejo društev, kot pri pogrebih, zabavah, sejah itd.

Gebo je rudarska naselbina s približno sedem sto prebivalci v okraju Hot Springs. Slovenska narodna podporna jednota ima društvo štev. 430 S. N. P. J., ki je štelo koncem leta 1923 pet in petdeset članov.

Peter Štimac, član društva štev. 430 S. N. P. J., poroča, da je naselbina nekako sredi države; podnebje, pravi, je ugodno in zdravo in se ne loči dosti od onega v državi Colorado. Posebno priporočljivo je za nesrečnike, ki so bolni na pljučih, ali ki bolehajo za proletarsko boleznijo ali sušico. Naselbina je 4,500 čevljev nad morjem. Proti severovzhodu je gorovje Big Horn Range (Planina velikega roga), katere vrhovi

se dvigajo do 13,000 čevljev nad morjem. Na zapadu so velike planine in šume, ki se jih ni, menda edinih z Združenih državah, še dotaknila sekira in žaga. Ena teh se imenuje Washakie National Forest. Dalje proti severozapadu je biser vseh javnih parkov na svetu — Yellowstone National Park — s svojimi naravnimi čudeži. Kljub vsem naravnim krasotam je pa tukajšnja naselbina v nekakšni pustinji. Poleti je neznosno vroče, ker je bližnja okolica pusta, prazna, brez drevja. Tu je sam kamen, pesek in prah, po katerem se plazijo klopotače in druga golazen. Trave ni, drugega bilovja tudi ne, razen divjega pelina do bližnje reke Big Horn, ki teče proti severju. Voda je nerabna, je rumenkaste barve, topla. Vanjo se izlivajo odvodni kanali malih mest ob njej. Odnaša pa tudi vso nesnago s farm, ki so ob njej. Včasih je pa površina še prevlečena z oljem, ker je v bližini čistilnica za olje. Okraj je namreč zelo bogat na naravnem olju. Premogokopna družba ima svojo trgovino, ki naroča pitno vodo iz Red Lodge, Mont., ter jo prodaja po 40 centov galono. Dasiravno je poleti zelo neprijetno posebno zaradi vode in vročine, so noči hladne in prijetne. Naselbina je stara kakih osemnajst let. V njej je bilo samo par Jugoslovanov. Pričeli so prihajati polagoma, in sicer v vedno večjem številu, kakor je rastla industrija. Zdaj je okrog 150 do 200 Jugoslovanov naseljenih tukaj. Od teh je nekaj Slovencev in Hrvatov, ki so samci, drugi so Srbi in Črnogorci. Tu je še ena naselbina. Imenuje se Crosby in je oddaljena samo eno miljo. Za vsako naselbino je po en rudnik, a v obeh dela okrog 600 do 700 rudarjev. V obeh naselbinah so naseljeni različni narodi, kot je to navada drugod v Ameriki. Rudniki so bogati z lignitom najboljše kakovosti, premog je čist in tvori zelo dobro kurivo za domačo uporabo. Premogova plast je debela od 6 do 14 čevljev. Za proizvajanje pare gre malo tega premoga, tudi za izdelovanje koksa ga ne rabijo. Zato delamo pozimi dan za dnem in zaslužek je dober, poleti se porabi malo premoga, in je zaradi tega tudi zelo malo dela v rudnikih. Naselbini sta oddaljeni od glavne železniške proge Chicago, Burlington & Quincy kake tri milje hoda, in bližnja železniška postaja se zove Kirby. Nahajamo se ob glavni državni cesti iz Denverja, Colo., ali iz Cheyenna v Yellowstone National Park. Okraj se imenuje Hot Springs zaradi vročih vrelcev, ki izvirajo v njem. Toplice se imenujejo Thermopolis in so oddaljene od tukaj samo deset milj; v njih iščejo bolniki zdravja. Mesto šteje približno 2,500 prebivalcev. Toplice so na zelo dobrem glasu, in voda ima vedno enako toploto 135 stopinj. F. Izvirek je močan in da vsak dan sedemnajst milijonov galon vode. Veliki vrelci izvirajo in so nedotaknjeni kakor takrat, ko so še Indijanci gospodarili po teh pokrajinah. Zgodovina teh vrelcev je združena z indijanskim glavarjem Washakie rodu Šošoncev (Shoshone Indians). Zgodovina pripoveduje, da je glavar zahteval, preden je izročil pokrajino belopoltnikom, pogodbo, po kateri morajo biti vroči vrelci na razpolago vsem ljudskim slojem, dokler bo voda v njih vroča. Temu modremu indijanskemu glavarju se ima zahvaliti današnji svet, da so vrelci vsem dostopni, in da niso lakomni ljudje položili nanje svojih rok. Država je zgradila posebne naprave za kopanje, ki so na razpolago brezplačno vsem. Troške za vzdržavanje teh naprav plačuje država. Toplice so priporočljive proti revmatizmu, kožnim boleznim, boleznim na obistih in še drugim bolezenskim nadlogam. Poleti je tukaj izredno veliko število bolnikov in turistov. Tako je kakor v starem kraju, kadar imajo shod na kakšni božji poti. Tudi mi zahajamo

poleti v toplice, ker nimamo drugega dela.

Naše društvo štev. 430 S. N. P. J. šteje vedno okrog petdeset članov. Eni člani pridejo, drugi odpotujejo. Skoraj vsi člani tega društva so pripadali k srbski in črnogorski organizaciji Srbobranu ali Ujedinjenju Srbov. Strinjali se niso zaradi načel te zveze, in posledica temu je bila, da so se enostavno združili vsi in prestopili v S. N. P. J. Tako se je ustanovilo društvo štev. 430 S. N. P. J.

V naselbini je do 200 Jugoslovanov, okrog sto ali še več jih ne pripada k nobeni podporni organizaciji. Rudarji so vsi organizirani v rudarski strokovni organizaciji U. M. W. of A. in vedno pripravljeni braniti svoje pravice, ako jih hočejo prikrajšati premogovniški podjetniki.

Rudniških nezgod ni bilo. Priroda je tukaj delala, kakor dela človek, kadar obdeluje polje. Najprej sadi in seje, nato pobere pridelke in jih spravi v shrambo za bodočnost — t. j. za dolgo zimo. Premog je nastal skoraj na enak način. Najprej so rastline zrastle na solncu in na zraku, nato so bile pokopane pod zemljo, in prirodne sile so jih izpremenile v premog. In zdaj rabi človek premog, ko ga neobhodno potrebuje za svoj obstanek.

Rock Springs je mesto v okraju Sweetwater in šteje več ko 6,400 prebivalcev. Slovenska narodna podporna jednota ima društvo štev. 10, ki je koncem leta 1923 štelo 481 članov v obeh oddelkih. Matt Batich poroča:

"Društvo "Trdnjava", štev. 10 S.N.P. J., je bilo ustanovljeno dne 28. maja 1904. Društvo je ustanovil Alojzij Prošek s trinajstimi člani in koncem leta je že štelo 54 članov. Takrat so delali ustanoviteljem ovire, kajti bil je smrten greh, če je kdo pristopil k narodnemu društvu. Pozneje je seveda veliko ljudi izpregledalo, da daje S. N. P. J. najboljše pogoje v vseh ozirih, in danes so vsi najboljši agitatorji in dobri člani.

K dobremu napredku so veliko pripomogli društveni odborniki. Ustanovitelj Prošek je bil več let predsednik. F. S. Tavchar je bil več let tajnik in potem predsednik. Bil je tudi glavni predsednik društva sv. Barbare in glavni nadzornik S. N. P. J. Joseph Pishler je bil več let društveni predsednik in potem tajnik. Zdaj je gl. tajnik J. S. K. J. Valentin Stalick je bil več let društveni blagajnik. Društvo je zastopal kot delegat že na tretji redni konvenciji S. N. P. J. Nekaj časa je bil tudi on v glavnem odboru S. N. P. J.

Še pred tem društvom je bilo ustanovljeno društvo sv. Alojzija, ki je najprej kot štev. 22 spadalo h K. S. K. J. Ustanovljeno je bilo leta 1895. Leta 1900 se je odtegnilo od te jednote in se pridružilo kot štev. 18 J. S. K. J. Vzrok za prestop je iskati v manj strogih določbah glede izpolnjevanja verskih dolžnosti ali obredov.

Društvo sv. Barbare štev. 29 se je ustanovilo 15. aprila 1910. Pripadalo je k društvu sv. Barbare do združitve s S. D. P. Z. Ustanovitelj je bil Louis Tavchar. Dne 15. aprila 1910 je Martin Slebir ustanovil društvo štev. 25 S. D. P. Z., ki je dobro uspevalo do združitve s S. N. P. J. Slednji društvi sta zdaj združeni z društvom štev. 10 S. N. P. J., katero je štelo po združitvi 270 članov v odraslem oddelku in okrog 10 članov v mladinskem oddelku. Društvo je solastnik Slovenskega doma, ki je bil otvorjen 1. januarja 1914 in je lastnina vseh tukajšnjih društev.

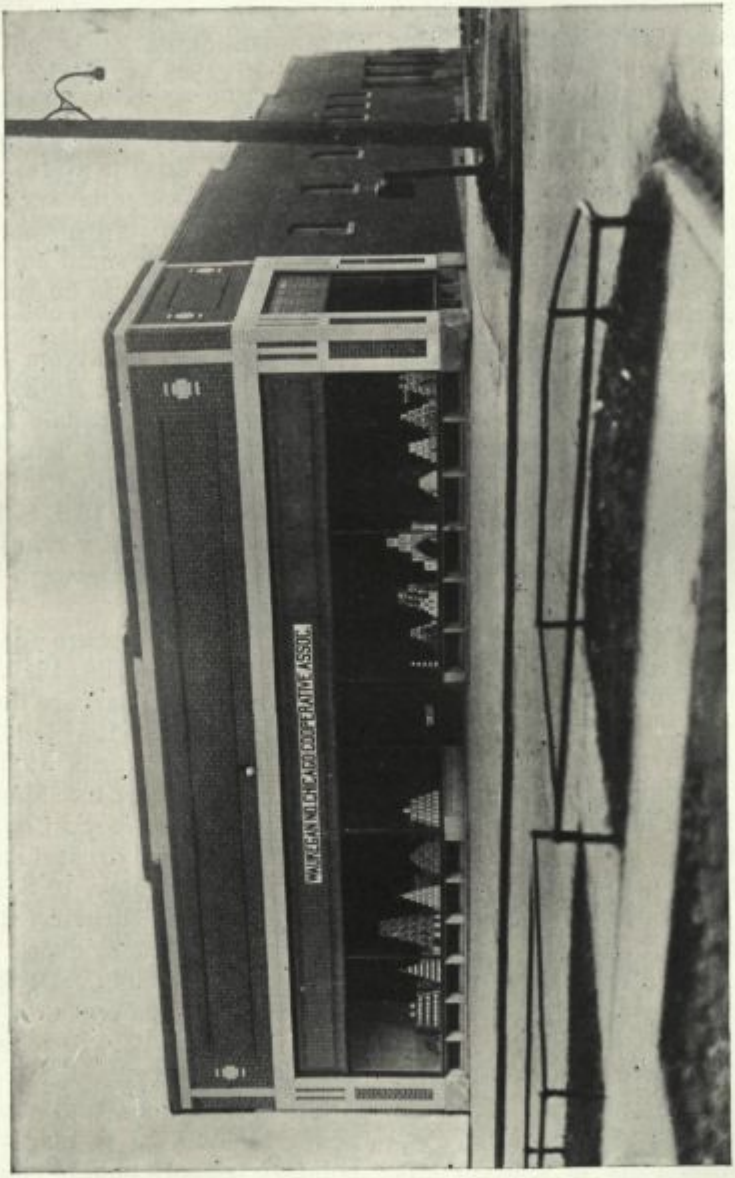
Slovenci so imeli tudi svoj Kadilni in podporni klub, ki je plačeval en dolar bolniške podpore bolnim članom na dan. Zaradi majhnega števila članov se klub ni mogel obdržati. Imeli smo tudi dramatično društvo "Vodnik", ki se je razpustilo. Imamo društvo štev. 56 S. S. P. Z., ki nima posebnega napredka, obstoji

pa dobro. Društvo sv. Jožefa, štev. 120 K. S. K. J., je bilo svojčas jako močno, a je nazadovalo.

Mesto Rock Springs ima zelo ugodno lego za nadaljni razvoj. Mesto je dozdaj bilo središče premogove industrije in ovčjereje, vsa znamenja pa kažejo, da postane tudi središče oljne industrije. Prvi premogovnik so odprli leta 1869. Bil je rov štev. 1 Union Pacific Coal družbe, v katerem so kopali premog 41 let in so ga zaprli leta 1910. V tem rovu je svojčas delalo tudi precej Slovencev.

Natančno ni znano, kdaj so se naselili prvi Slovenci, ampak menijo pa, da so prišli prvi slovenski naseljeniki okrog leta 1880.

Leta 1907 je bila tukaj organizirana po jako kratki stavki rudarska organizacija U. M. W. A. K temu je menda

ZADRUŽNA PRODAJALNA WAUKEGAN—NORTH CHICAGO, ILL.

pripomogla nekaj kompanija s svojo nerodno taktiko. Ko so se rudarji pričeli komaj organizirati, je družba zaprla premogovnike, da pokaže tako, kdo ukazuje v njih. To je bilo olje v ogenj. Rudarji so opazili, kaj počenja kompanija, in pristopili vsi k strokovni organizaciji U. M. W. A.

Dne 12. septembra se je dogodila razstrelba v rovu štev. 10. Dva rudarja sta dobila take opekline, da sta jim podlegla; opečenih pa je bilo še veliko drugih rudarjev, med kateremi so bili Slovenci.

Pred poštnim uradom je spomenik padlim vojakom v svetovni vojni. Med imeni je tudi ime Slovenca Max Jelouchana (Jelovčana), ki je služil pri 110. polku in je padel na francoskem bojišču dne 1. oktobra 1918. Doma je bil iz občine Javorje nad Škofjo Loko, Kranjsko. Bil je član društva "Trdnjava", štev. 10 S. N. P. J.

Slovencev je okrog 800".

Superior je rudarska naselbina severnovzhodno od Rock Springsa v okraju Sweetwater in šteje nekaj več ko tisoč prebivalcev. Slovenska narodna podporna jednota ima društvo štev. 134, ki je koncem leta 1923 štelo 111 članov v obeh oddelkih.

L. J. poroča, da so se Slovenci pričeli naseljevati nekako pred sedemnajstimi leti. Delo je bilo v premogovnikih, katere je takrat odprla Union Pacific Coal kompanija, ki lastuje tukaj pet rudnikov, v katerih delajo tudi Slovenci. V vojnem času so še tri druge družbe odprle svoje rudnike.

Slovenci so ustanovili l. 1908 prvo podporno društvo štev. 83 J. S. K. J., ki še obstoji. Takrat je bilo tukaj več ko dve sto Slovencev. V letu 1910 so ustanovili društvo štev. 134 S. N. P. J. V tem letu so tudi ustanovili društvo štev. 66 S. S. P. Z., ki tudi še obstoji. Bili sta še ustanovljeni društvi sv. Barbare in S. D. P. Z., ki sta prenehali s poslovanjem še pred združenjem, ker so se člani preselili v razne kraje. Ti člani pripadajo zdaj vsi k S. N. P. J. Slovenci so imeli socialistični klub, ki je tudi prenehal s poslovanjem, ker se je večina članov preselila v druge kraje.

Tukajšnji slovenski naseljeniki so bili zelo delavni na društvenem polju, ali zaradi slabih delavskih razmer pred svetovno vojno jih je veliko odpotovalo v razne kraje. Nekaj jih je odšlo tudi v staro domovino. To je bil vzrok, da se društva niso mogla bolje razvijati. Slovenska društva so zdaj tri v naselbini. Število Slovencev v naselbini se suče okoli sto. Zaposleni so v premogovnikih in so člani rudarske strokovne organizacije U. M. W. A. Stanujejo večinoma v hišah premogokopne družbe, nekateri pa imajo tudi svoje domove.

KANADA.

Kanada (Dominion of Canada) je britska kolonija na severju Združenih držav in ima svojo vlado slonečo na ustavi, ki odgovarja principu Združenega kraljestva. Izvrševalno oblast izvršujeta v imenu kralja generalni governer in odgovorno ministrstvo. Zakonodajna oblast je zopet v parlamentu, ki se deli v senat in nižjo zbornico. Devet provinc ima vsaka svoj parlament in upravo s podgovernerjem na čelu, kate-

SLOVENSKI NARODNI DOM V WAUKEGANU, ILL.

rega imenuje generalni governer. Vsak teritorij in provizorični distrikt ima svojega komisarja in svoj svet.

Slovencev ni veliko v Kanadi, in še ti so raztreseni po raznih naselbinah. Slovenska narodna podporna jednota ima štiri društva v Kanadi. Društvo štev. 70 je v Canmoru, štev. 276 v Bankheadu, štev. 109 v Nanaimu in štev. 508 v Fernieju. Prva dva kraja sta v provinci Alberti, druga dva pa v provinci British Columbia (Britska Kolumbija). Društva so štela koncem leta 1923 v obeh oddelkih 186 članov, od katerih jih odpade 24 na mladinski oddelek. Slovensko-hrvatska zveza ima društvo štev. 26 v Sault Sainte Marie, provinca Ontario.

Slovenci so zaposleni v raznih poklicih. Delajo v premogovnikih, livarnah, tovarnah in so naseljeni na kmetijah. Ampak raztreseni so po naselbinah od vzhoda do zapada. Naseljeni so še v skupinah v naselbinah Caledonia Mines in New Waterfront, N. S.; Frenchmans Butte in Quill Lake, Sask.; Vankhead, Bellevue, Coleman, Banff, Botha in Evergreen, Alta.; Ladysmith, South Wellington, Swanson Bay, Vancouver, Grand Forks, Rossland, Trail, Cassidys in Sider, B. C.

Kanada še ni razvita in ima veliko bodočnost pred sabo. Tam je na milijone akrov še neobdelane zemlje, ki čaka na pridne delavne roke in na transportne zveze, da pridejo pod plug. Tudi na rudninah je bogata.

ZAKLJUČEK.

Ti drobci iz zgodovine naseljevanja Slovencev v Ameriki pričajo, da so bili med slovenskimi naseljeniki taki, ki so ljubili samoto in so bili pogumni. Posebno prvi naseljenci so odhajali v divje kraje na zapadu in severozapadu, v katerih so bili Indijanci še številni in več ali manj gospodarji na ozemlju, v katerega so prihajali naselniki. Bili so oblečeni preprosto, vajeni težkega dela in trpljenja. Iskanje rude na zapadu pred državljansko vojno in takoj po nji ni bila igrača. Indijanci na zapadu so takrat videli v vsakem belopoltniku vsiljivca, ki prihaja, da jim vzame še tiste pičle pravice do šum, prerije in gor, ki jih imajo. Ti naseljeniki se niso le odpovedali vsem udobnostim, ki so jih imeli takrat ljudje v mestih, ampak njih življenje je bilo vedno v nevarnosti.

Naseljevanje na kmetijah je bilo v onih časih zvezano s trpljenjem in nevarnostmi. Ti naseljeniki so morali čistiti šume, kopati jarke za odtok vode, graditi pota, ceste in mostove, da so imeli zveze z drugimi belopoltnimi naseljenci, ki so včasih stanovali od njih do sto milj daleč.

Nobena knjiga ne pove, koliko Slovencev je izgubilo življenje pri iskanju rude v zapadnem gorovju in pri naseljevanju na kmetije na zapadu in severozapadu. Imena teh naseljencev so bila dostikrat pokvarjena, in ker so prihajali iz Avstrije, so jih smatrali za nemške Avstrijce. Le tu pa tam je ohranjeno še kakšno ustno poročilo med rojaki, ki pripoveduje, da so bili med drznimi pijonirji na zapadu in severozapadu tudi Slovenci.

Po končani državljanski vojni naletimo na Slovence skoraj v vseh krajih Združenih držav. Najdemo jih v tovarnah, topilnicah, rudnikih, pri plavžih in na železnicah. Skoraj povsod na zapadu najdemo Slovence, ko se prične razvijati industrija.

Združene države so silno bogate na naravnih zakladih. Dokler ti zakladi počivajo v zemlji, nimajo vrednosti. Te zaklade je bilo treba šele iztrgati zemlji iz njenega osrčja in jih odposlati v tovarne, topilnice in plavže, da jih tam izpremene v produkte in tako dobe vrednost. Pri takem delu zopet najdemo Slovence. Iz tega sledi, da so Slovenci s svojim delom veliko pripomogli, da se je ustvarilo današnje bogastvo v Združenih državah, od katerega zelo majhen drobec odpade na delavce. Slovenci so s svojim delom pomagali, da so se Združene države razvile do tega, kar so danes.

Pa tudi na drug način so prispevali k moči Združenih držav. Služili so v državljanski vojni v severni armadi, v špansko-ameriški vojni in v svetovni vojni. V teh vojnah so bili kot prostaki in tudi kot častniki.

Zdaj so razkropljeni po vseh Združenih državah. Najdemo jih v Kanadi in celo v Mehiki. V zadnji jih je še malo. V Kanado pa prihajajo v vedno večjem številu in tok naseljevanja se v bodočih letih najbrž obrne v to deželo, ker je izseljevanje v Združene države omejeno. V Kanadi so že zdaj naseljeni Slovenci od vzhodnega do zapadnega obrežja. V nji se poljedelstvo in industrija šele razvijata, dasiravno ima rodovitno zemljo in je bogata na naravnih zakladih. Z razvojem poljedelstva in industrije pa narašča število naseljenikov. Zato ni izključeno, da se tok slovenskih izseljenikov iz starega kraja izlije v Kanado.

Slovenci so povsod na glasu kot delavni ljudje. Delo je pa potrebno za proizvajanje življenskih sredstev. Brez dela ni nič. Ako bi ne bilo pridnih delavcev, bi bil svet prazen in pust. Zato tudi nobenega ameriškega Slovenca, ki se zaveda te resnice, ni sram, da so bili njegovi predniki Slovenci.

Zgodovina Slovenske narodne podporne jednote

Četrti Del

SLOVENSKA NARODNA PODPORNA JEDNOTA

I.

Dne 17. julija 1903 v drugem letniku in štev. 25 "Glasa Svobode" je izšel poziv, da se osnuje nova podporna organizacija za ameriške Slovence, ki se bi naj po svojem delu, načelih in cilju popolnoma ločila od tedaj že obstoječih slovenskih podpornih organizacij. Za pripravljalni odbor nove podporne organizacije je kot tajnik podpisal poziv Anton Mladič, katerega predsednik je bil Frank Klobučar, Frank Bahovec pa blagajnik.

Poziv je samnasebi povedal, da živi v Ameriki velika skupina Slovencev, ki ni zadovoljna z obstoječimi slovenskimi podpornimi organizacijami, ker so delo, načela in cilji teh organizacij preozkosrčni in zategadelj ne morejo vršiti naloge, kakršna je odkazana podporni zadrugi na podlagi zgodovinskega razvoja vzajemnih in zadružnih podpornih organizacij, ki branijo interese svojega članstva pred vsakršnim poseganjem vanje.

Še preden je izšel ta poziv, se je vršila agitacija za ustanovitev društev, ki se ob primernem času združijo v celoto. Glavna agitacija je izhajala iz Chicaga. Tu je bilo ustanovljeno društvo "Slavija", ki ima številko 1 Slovenske narodne podporne jednote. Društvo ni vodilo propagando le v Chicagu, ampak tudi zunaj mesta. Tednik "Glas Svobode" se je v tem letu preselil iz Puebla, Colo., v Chicago in odrpl svoje predale za propagando. Ustanavljati so se pričela nova društva zunaj Chicaga, in v "Glasu Svobode" so jeli razpravljati o bodoči novi podporni organizaciji. Razprava se je sukala okoli načel, ciljev, delokroga in imena nove podporne organizacije.

Propaganda ni bila lahka, ampak zelo otežkočena. Slovenci, ki so spoznali potrebo nove podporne organizacije, so živeli zelo raztreseni po Združenih državah. Propaganda se ni mogla vršiti toliko ustno, kot se je vršila pismeno. Treba je bilo najti te raztresene Slovence, ki so hoteli novo, živo podporno organizacijo, da delajo za skupni cilj. Po mnenju in prepričanju so se tudi ti Slovenci ločili med sabo. Nekateri so bili svobodomisleci, drugi svobodomisleci in socialisti, tretji liberalci in četrti samo nasprotniki vmešavanja od strani duhovnov v podporne organizacije. Vztrajna in nevpogljiva agitatorična sila so bili socialisti. Te elemente so morali privesti do spoznanja, da mora biti nova podporna organizacija na najširši demokratični podlagi, ki je mogoča v danih razmerah, da bo imela uspeh. Za izvršitev takega dela je bila potrebna razprava v tedniku "Glas Svobode" in na sejah društev, ki so se ustanavljala z namenom, da se ustanovi nova podporna organizacija. Nazadnjaški elementi v slovenskem ljudstvu so dobro videli nevarnost, ki je prihajala zanje. Ovirali so propagando za ustanovitev nove podporne organizacije in delali proti njeni ustanovitvi. V koliko je imela ta protipropaganda učinka pred ustanovitvijo Slovenske narodne podporne jednote, je bilo nemogoče dognati, kajti protipropaganda je bila tako različna, kot so bile naselbine same. Agitiranje proti ustanovitvi nove podporne organizacije ni bilo organizirano in se tudi ni vršilo sistematično in po načrtu. Nazadnjaški elementi so delali proti ustanovitvi nove podporne organizacije, kakor so vedeli in znali. Svojega namena niso dosegli,

GLAVNI STAN SLOVENSKE NARODNE PODPORNE JEDNOTE

kar pokazuje ustanovna konvencija Slovenske narodne podporne jednote v aprilu prihodnjega leta in njen kasnejši razvoj. Lahko se reče, da je protipropaganda ravno toliko pripomogla k ustanovitvi Slovenske narodne podporne jednote, kolikor ji je škodovala. Ako je na eni strani odbila dva ali tri nove člane, jih je ravno toliko pridobila na drugi. Nasprotna propaganda je posebno tam koristila, kamor ni segla agitacija za ustanovitev nove podporne organizacije, ker je seznanjala v naselbini živeče Slovence z dejstvom, da se ustanavlja nova podporna organizacija, in s to opozoritvijo obujala v njih zanimanje za novo gibanje.

Društva, ki so se ustanovila z namenom, da se združijo v novi podporni organizaciji, večinoma niso izplačevala bolniške ali kake druge podpore. Mesečni prispevek je znašal navadno pet in dvajset centov in služil za kritje agitacijskih in tekočih društvenih stroškov. Agitatorično delo je bilo izvršeno zastonj. Sredstva so bila skromna, s katerimi so razpolagala društva. Zato so se priglašali prostovoljci, ki so vršili potrebno delo, da je prišlo do ustanovitve nove podporne organizacije.

V drugih centraliziranih slovenskih podpornih organizacijah so zahtevali, da mora član enkrat v letu k spovedi in izpovedni listek izročiti duhovnemu vodju dotične organizacije. Bila je to prava srednjeveška odredba, in kdor se ji ni podvrgel, je bil izključen iz organizacije. Uvedeni so bili še drugi nazadnjaški običaji, katerim so se morali člani podvreči. Naprednejši elementi v teh organizacijah so se sicer trudili na konvencijah, da bi bili odpravljeni ti staromodni običaji in nadomeščeni z modernimi. Toda njih trud je bil zaman. Voditelji teh organizacij niso hoteli ničesar slišati o reformah v organizaciji. Zagovornike reform so proglašali za nasprotnike organizacije in jih spravili na ta ali oni način iz organizacije. V nekaterih večjih slovenskih naselbinah so bila ustanovljena samostojna slovenska podporna društva, ki so svoj delokrog omejevala le na naselbino. K tem so pristopali naprednejši Slovenci, za katere ni bilo prostora v centraliziranih slovenskih podpornih organizacijah. Razmere so bile take, da so morali ameriški Slovenci še le ustanoviti centralizirano podporno organizacijo, ako so jo hoteli imeti. Napreden Slovenec je moral biti član tujejezične podporne organizacije, ako je hotel pripadati k napredni in moderni podporni ustanovi, v kateri ne diktira nazadnjaški element, ki je nasprotnik napredka in razvoja.

Napredni Slovenci so morali študirati tujejezične centralizirane napredne podporne organizacije, da so zasnovali podstavo, na kateri zgrade svojo. Tako so nekateri študirali Stari red združenih delavcev (Ancient Order of United Workers). Ta podporna organizacija je ena najstarejših. Bila je ustanovljena z namenom, da brani delavce pred krivicami in jim pomaga ob času bolezni in smrti. Drugi so jih iskali pri podporni organizaciji nemških delavcev (Workmen's Sick and Death Benefit Fund of the United States), tretji pri čeških svobodomiselnih podpornih organizacijah. Tako se je gradila osnova, še preden se je vršila ustanovna konvencija nove podporne organizacije.

Ustanovno zborovanje nove podporne organizacije je bilo sklicano na dan 6. aprila l. 1904 in trajalo do vštevšega 9. aprila. Na zborovanju je bilo zastopanih devet društev po svojih delegatih ali pooblaščencih. Društva, ki so se udeležila zborovanja, so "Slavija", štev. 1 v Chicagu, Ill., "Triglav", štev. 2 v La Sallu, Ill., "Adrija", štev. 3 v Johnstownu, Pa., "Bratstvo", štev. 4 v Steelu, O., "Naprej", štev. 5 v Clevelandu, O., "Bratstvo", štev. 6 v Morganu, Pa., omejavala le na naselbino. K tem so

"Delavec", štev. 8 v South Chicagu, Ill., "Bratstvo", štev. 9 v Yalu, Kans. Imena zastopanih društev govore, da je bil namen ustanoviteljev teh društev ustanoviti centralizirano podporno organizacijo, ki ne bo hodila po stari poti obstoječih centraliziranih slovenskih podpornih organizacij, ampak da krene na novo pot napredka in razvoja. Konvencijo je vodil Frank Klobučar, ki je bil po poklicu tesarski delavec, konvenčni tajnik je bil Frank Medica, zapisnikar pa Frank Petrich. Konvencija je sprejela pravila, dala ime novi centralizirani podporni organizaciji in izvolila glavni odbor. V odbor, ki ga danes imenujemo eksekutivo in ki je del glavnega odbora, so bili izvoljeni John Stonich predsednikom, Mike Štrukelj podpredsednikom, Frank Medica tajnikom, Frank Petrich pomožnim tajnikom in Frank Klobučar blagajnikom. Izvoljeni so bili tudi drugi odbori, kakor nadzorni odbor itd. Sprejeta je bila tudi določba, da izvolijo društva v Chicagu pomožni odbor glavnemu odboru, ki prihaja na seje, se udeležuje razprav, ima pravico staviti predloge in zanje glasovati. Nova centralizirana podporna organizacija je dobila ime Slovenska narodna podporna jednota, okrajšano S. N. P. J., kar je tednik "Glas Svobode" naznanil že v prihodnji številki, še preden je bil priobčen zapisnik. Povedano in razloženo je bilo, zakaj je nova podporna organizacija dobila to ime.

Vsa društva niso takrat štela več kakor dve sto rednih članov. Priglašenih članov je bilo veliko več, a zdi se, da so nekateri v začetku obupavali in mislili, da ne prenese nova podporna organizacija otroških bolezni. Nič čudnega. Saj je ob porodu Slovenske narodne podporne jednote takratni edini slovenski dnevnik v New Yorku pisal, da se je v Chicagu rodilo mrtvo dete, namesto da bi pozdravil novo slovensko centralizirano podporno organizacijo, ki je bila ustanovljena na principih napredka in razvoja.

Led je bil prebit in začrtana začetna pot, po kateri je imela hoditi nova podporna organizacija, da se iz šibkega deteta razvije nekoč v orjaka. Nazadnjaški elementi niso mogli preprečiti ustanovitve Slovenske narodne podporne jednote, kakor niso mogli kasneje ustaviti njenega razvoja. Slovenska narodna podporna jednota je bila ustanovljena, da živi, se širi, procvita in naposled organizira ves napredni slovenski življ v Ameriki pod svoje okrilje.

V človeški družbi učinkuje naravni zakon akcije in reakcije. Ta učinkuje tudi v vseh družabnih tvorbah, kakor državah, društvih in organizacijah. Zakon akcije učinkuje v interesu razvoja in napredka, zakon reakcije pa hoče ohraniti, kar je doseženo, in se upira evoluciji. Ta zakon je pričel takoj po ustanovitvi učinkovati v Slovenski narodni podporni jednoti. Pojavili sta se dve struji. Ena je hotela ohraniti podporno organizacijo tako, kakršna je bila, druga si jo je izkušala izpopolniti in spraviti v soglasje s časovnim napredkom. To pomeni, da je v organizaciji nastala frikcija, kajti vsaka struja je bila prepričana, da dela v njeno korist. Kaj takega pa ni nič škodljivega za organizacijo. Frikcija pomeni, da je življenje v organizaciji, in da izkušajo vse struje po svojem prepričanju delati njej v prid. Zato tudi poganjanje, ki se je pojavilo po ustanovitvi Slovenske narodne podporne jednote, ni škodovalo njenemu razvoju, ampak ga še pospeševalo.

Zaključki prve konvencije so bili zelo skromni. Nekaterim so se zdeli preskromni, drugim preradikalni. Po zaključkih prve redne konvencije je Slovenska narodna podporna jednota plačala šest dolarjev bolniške podpore na teden za prvih šest mesecev, za drugih

PRVA KONVENCIJA S. N. P. J. V CHICAGU, ILL.

šest pa po dvanajst dolarjev na mesec. Bolniška podpora iz centralne bolniške blagajne je po enem letu prenehala.

Ta zaključek se je nekaterim zdel izredno radikalen, kajti nobena slovenska jednota ni plačevala bolniške podpore iz centralne bolniške blagajne. Druge jednote so imele le centraliziran posmrtninski sklad, iz katerega so izplačevali posmrtnino. Kadar je umrl kak član pri teh jednotah, je gl. tajnik razpisal prispevek v tako visokem znesku, da je bila posmrtnina krita. Ako ni nihče umrl, ni bilo razpisanega posmrtninskega prispevka; ako je pa umrlo več članov, je bil posmrtninski prispevek tako visok, da so mogli izplačevati vse tiste posmrtnine. Slovenska narodna podporna jednota je šla tudi v tem pogledu svojo med Slovenci popolnoma novo pot. Posmrtnina je bila določena na pet sto dolarjev. Določila je pet sto dolarjev posmrtnine iz centralne blagajne in brez razpisovanja posmrtninskega prispevka. Sprejeta je bila določba, da sme biti razpisan izredni prispevek le tedaj, kadar bi v katerem skladu ne bilo denarja za izplačilo podpore.

Take določbe so se zdele nekaterim članom pogubonosne za jednoto in prerokovali so, da mora jednota kmalu propasti. Taki člani so se sklicevali na dejstvo, da društva drugih jednot izplačujejo sama bolniško podporo in le po pet dolarjev na teden in za bolj na kratko omejen čas, kot je določen pri Slovenski narodni podporni jednoti. Društva dostikrat ne morejo kljub temu izplačevati bolniške podpore, ako je prijavljenih več bolnikov, in bolniki morajo čakati na izplačilo bolniške podpore. Ta argument so porabili zagovorniki centralizirane podpore in blagajne, da so zagovarjali svoje principe. Izjavili so, da mora v Slovenski narodni podporni jednoti prevladovati načelo svobode, enakosti in bratstva. Kjer prevladuje to troje, se ni treba bati razpada. Naloga prave podporne organizacije je, podpirati vse člane enako in bratsko neglede na to, če so člani velikih ali majhnih društev. Ako se članstvo ne zaveda te resnice, ga je treba tako vzgojiti, kar se da izvršiti s pomočjo glasila, z ustnimi pojasnili in agitacijo. Zagovorniki centralizirane bolniške in posmrtninske podpore so se sklicevali na tujejezične organizacije, pri katerih je bila že uvedena centralizirana podpora, in ki so se lahko ponašale s precej velikim številom članstva.

Precej konservatizma je pa kljub temu še bilo na ustanovni konvenciji Slovenske narodne podporne jednote. Na konvenciji je bilo predlagano, da se sprejmejo tudi žene v jednoto, toda predlog je bil odklonjen.

Sprejet je bil neki drugi zaključek, ki je bil za tiste čase izredno praktičen, a ga danes ni več v pravilih, ker so ga naslednje konvencije odpravile. Slovenska narodna podporna jednota je sprejemala tudi posamezne člane, ako so živeli v takih krajih, v katerih ni bilo še društva, in če jih je priporočilo to ali ono njeno društvo kot značajne osebe. Taki člani so morali plačati po pet dolarjev pristopnine, mesečne prispevke pa za tri mesece naprej.

Jednotino glasilo je postal tednik "Glas Svobode". Bil je edini slovenski list, ki je v tistih časih zagovarjal svobodomiselnost, socializem in branil delavske pravice.

Plače glavnih uradnikov so bile zelo skromne, kajti velikega uspeha niso pričakovali v začetku. Glavni tajnik je prejemal $150 na leto, glavni blagajnik $75 na leto, pomožni tajnik, ki je opravljal delo zapisnikarja, pa $20 na leto.

Določeno je bilo, da se drugo zborovanje vrši v Chicagu in sicer v septembru prihodnjega leta. Zaključek sam pokazuje, da so delegatje želeli, naj se prihodnja konvencija vrši kmalu, ker bo treba napraviti izpremembe na pod-

lagi izkušenj, ki si jih pridobe v tem kratkem času.

Že na prvem zborovanju je bilo opažati znamenja, da se Slovenska narodna podporna jednota izpremeni v najbolj demokratično podporno organizacijo, v kateri bo odločala večina članstva in ne manjšinske skupine. Kajti ustanovni zbor je sklenil, da mora dati glavni odbor v slučaju, če uvidi članstvo potrebo, da se vrši druga konvencija v kakem drugem mestu, tak predlog na splošno glasovanje. Pravilno splošno glasovanje še ni bilo uvedeno s tem zaključkom, ker niso šteli glasov vseh članov v jednoti, ampak le glasove članov, organiziranih v enem društvu, kot enoto, toda začetek je bil storjen za uvedenje referenduma in inicijative.

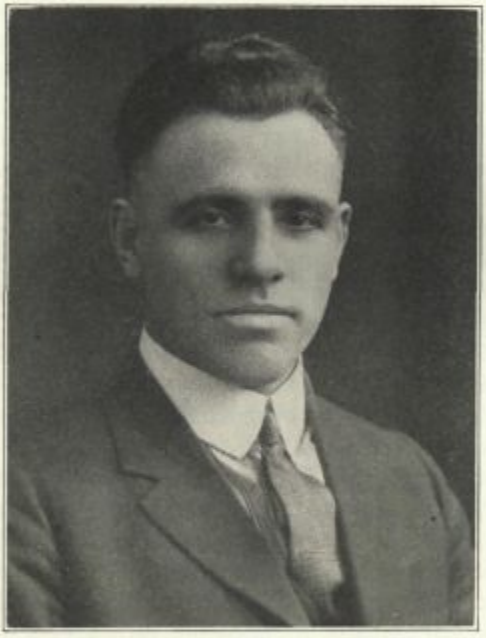
To so bili najvažnejši zaključki, ki jih je sprejela ustanovna konvencija Slovenske narodne podporne jednote, in so povzročili precej dizkuzije med članstvom. Kakor je bodočnost pokazala, niso bili sklepi slabi, in tudi razprava, ki se je vršila zaradi njih, je precej pripomogla, da se je Slovenska narodna podporna jednota pričela širiti in rasti in da ni postala mrtvo rojeno dete, kakor so to trdili njeni nasprotniki.

II.

Po končani konvenciji je oživela agitacija po slovenskih naselbinah za Slovensko narodno podporno jednoto. Članstvo zunaj Chicaga je šlo takoj na agitatorično delo, pa tudi članstvo v Chicagu ni držalo križem svojih rok. Že ustanovljena društva so večala število svojega članstva; kjer ni bilo društev Slovenske narodne podporne jednote, so se pridno ustanavljala nova. Slovenska narodna podporna jednota je pričela postajati meso in kri. Preden se je vršila druga redna konvencija, je štela sedem in dvajset društev, koncem leta pa štiri in trideset. Najvišja certifikatna številka koncem leta 1905 je bila okoli 1500. Slovenska narodna podporna jednota je takoj v prvem letu svojega obstanka pokazala, da ima vse pogoje za krepko življenje v sebi, kajti dozdaj še ni nobena slovenska podporna organizacija tako hitro napredovala in se širila. Nasprotniki napredka in razvoja pa tudi niso držali križem svojih rok. Od vseh strani so prihajali napadi. Čim gostejši in hujši so bili, tem več življenja je pokazala Slovenska narodna podporna jednota. Napadali so jo odprto in od strani. Ti napadi so podžigali članstvo Slovenske narodne podporne jednote k neumornemu agitacijskemu delu. V Ameriko so prihajali novi slovenski izseljeniki, ki so bili bolj dostopni novim modernim nazorom in pri katerih niso več držale stare tradicije, da mora sin ravno to verjeti, kar je verjel oče, čeprav se je sin prepričal, da je oče živel v zmotah, ker je bil v zmotah vzgojen. Stari zid, s katerim so nazadnjaki obdali možgane slovenskega ljudstva, da ga ohranijo v duševni temi, se je pričel podirati. Za slovensko ljudstvo v Ameriki je prišel čas duševnega preporoda. Po vseh slovenskih naselbinah so se pogovarjali o novih idejah, ki jih je širil tednik "Glas Svobode", v katerega so pridno pisali socialisti in o novi podporni organizaciji, ki ni uvedla le popolnoma novega načina za zavarovanje, ampak tudi odpravila stare navade in določbe, po katerih so morali člani podpornih organizacij hoditi v cerkev in k spovedi. Nova slovenska podporna organizacija je rekla: "Slovenci, ne brigam se, h kateri veri pripadate, na kakšen način molite Boga, ali če ga sploh ne molite, ampak v mojih vrstah so dobrodošli vsi pošteni in značajni rojaki, ki so pri volji delati za uresničenje načel svobode, enakosti in bratstva". V teh besedah je bila tista skrivna in silna agitatorična moč, ki je širila krog članstva Slovenske narodne podporne jednote. Nazadnjaki so to dobro razumeli in pobijali načelo svo-

bode, enakosti in bratstva. Kazali so v svojem časopisju, kako pogubonosen je ta nauk za vsako ljudstvo, ki ga sprejme. Letniki ameriškega slovenskega časopisja iz leta 1904 in 1905 pripovedujejo o tem boju, iz katerega je načelo svobode, enakosti in bratstva prišlo zmagovito, kajti podirati so se pričele trdnjave nazadnjaštva med slovenskim ljudstvom v Ameriki.

Pred drugo redno konvencijo Slovenske narodne podporne jednote se je pričela javna razprava o pravilih Slo-

VINCENT CAINKAR,
predsednik S. N. P. J.

venske narodne podporne jednote. V tistem razpravljanju se priporoča povišanje posmrtnine od pet na šest sto dolarjev. Toda izrečeni so dvomi, da bi tako majhen mesečni prispevek zadostoval za kritje tako visoke posmrtnine. Priporoča se povišanje bolniške podpore, češ, da je naloga podporne organizacije, ohraniti svoje člane pri življenju; zato potrebuje bolnik izdatnejšo podporo, da se lahko zdravi z uspehom. Priporoča se tudi odprava pooblaščanja delegatov, ki je zelo stara in škodljiva naprava pri organizacijah, ker omogoči, da lahko majhna peščica delegatov odločuje na konvenciji. Taka naprava pomaga ustvariti glasovalno mašino, ki ne glasuje za predloge ali proti njim, ker tako želi članstvo društva, katerega zastopa pooblaščenec, ampak ker tako hoče skupina ljudi, ki se je dogovorila, kako bo glasovala o raznih predlogih. Pobija se birokratizem v organizaciji, a zagovarja se centralna uprava, ki pa ne sme biti birokratična. Za zgled se navajajo tudi organizacije, ki plačujejo po devet dolarjev bolniške podpore na teden in obstoje že po več let, a niso propadle, ker so ustanovljene na načelu svobode, enakosti in bratstva.

Tako se je približal dan 5. septembra l. 1905 in v Narodni dvorani na vogalu Osemnajste ulice in Centre ave. v Chicagu se je pričela druga redna konvencija Slovenske narodne podporne jednote, ki je štela sedem in dvajset društev. Poleg glavnega odbora se je udeležilo zborovanja še štirinajst delegatov, devet društev je pooblastilo člane glavnega odbora ali pa delegate, da jih naj zastopajo. Glavni odbor je imel na ta način večino glasov na konvenciji.

Drugo zborovanje je napravilo prav malo izprememb v pravilih, dasiravno je razprava o njih vzela največ časa na konvenciji.

Razprave so bile zelo zanimive, kajti pokazale so, da so se člani v tem kratkem času marsikaj naučili in da imajo že izkušnje za sabo. Konvencija je sklenila, da se poleg Slovencev sprejemajo v jednoto vsi Slovani. Neki delegat je priporočal, da naj se pri sprejemanju novih članov odpravi glasovanje s kroglicami in uvede drug tajen način. Predlog ni bil sprejet, in ostalo je pri starem glasovanju, namreč pri glasovanju s kroglicami, ki je najbolj konservativna metoda za sprejemanje članov,

ker lahko tri črne kroglice odklonijo novega člana.

Značilen je tudi predlog, ki je bil sprejet in ki se glasi, da ima vsako društvo poslati toliko delegatov, kolikor mu jih gre po pravilih. Društvo, ki je štelo več ko pet in sedemdeset članov, je lahko poslalo dva delegata, društvo, ki je štelo sto članov, pa tri. V tem predlogu se je kazala želja, da naj pride več delegatov na konvencijo, da bo članstvo dobro zastopano. Posmrtnina za pet sto dolarjev je ostala, toda pet in sedemdeset dolarjev je bilo določenih za pogrebne stroške. Predlagano je bilo, da se sprejemajo žene kot enakopravne članice. Predlog je bil odklonjen in mesto njega sprejeto to, da se sprejemajo žene članov kot članice, ki plačajo pet in dvajset centov mesečnega prispevka in so upravičene samo do posmrtninske podpore. Določena je bila tudi majhna odškodnina za poškodbe in izgubo udov.

Predsednikom je bil izvoljen John Stonich, podpredsednikom Math. Strohen, tajnikom M. V. Konda, zapisnikarjem Anton Mladič in blagajnikom Frank Klobučar. Glasilo je ostal tednik "Glas Svobode". Tretje zborovanje je bilo določeno v La Salle, Ill., kjer je bilo največje društvo Slovenske narodne podporne jednote in je štelo nad sto članov. Zborovanje se je imelo vršiti v mesecu septembru l. 1907.

Ob času drugega rednega zborovanja so bila poleg prvih devetih društev, ki so bila zastopana na ustanovni konvenciji Slovenske narodne podporne jednote, organizirana še sledeča društva: "Trdnjava", štev. 10 v Rock Springsu, Wyo.; "Sokol", štev. 11 v Roslynu, Wash.; "Edinost", štev. 12 v Murrayju, Utah; "Edinost", štev. 13 v Wheeling Creeku, O.; "Sloga", štev. 14 v Waukeganu, Ill.; "Zarja", štev. 15 v Ravensdalu, Wash.; "Sloga", štev. 16 v Milwaukeeju, Wis.; "Bled" štev. 17 v Lorainu, O.; "Planina", štev. 18 v Wellsburgu, W. Va.; "Orel", štev. 19 v West Mineral, Kans.; "Sokol", štev. 20 v Elyju, Minn.; "Orel", štev. 21 v Pueblu, Colo.; "Danica", štev. 22 v Trimountainu, Mich.; "Edinost", štev. 23 v Darraghu, Pa.; "Šmarnica", štev. 24 v Jenny Lindu, Arkansas; "Zora", štev. 25 v Terciju, Colo.; "Bratje Svobode", štev. 26 v Cumberlandu, Wyo., in "Celje", štev. 27 v Frontenacu, Kans.

Imenik društev dokazuje, da je bila Slovenska narodna podporna jednota ob svojem drugem zborovanju dobro raz-

ANDREW VIDRICH,
podpredsednik S. N. P. J.

mrežena, kajti teh sedem in dvajset društev je imelo svoje sedeže v dvanajstih državah. Dani so bili vsi pogoji za nadaljni naraščaj jednote.

Poleti l. 1905 se je odigral neznaten dogodek v Chicagu, ki je povečal nasprotja med konservativno in napredno strujo v jednoti. Društvo "Slavija", štev. 1. je vzelo v Chicagu inicijativo za skupen izlet vseh slovenskih podpornih društev v Chicagu v okolico. Namen

tega društva je bil dober. Hotelo je povečati število svojega članstva in mislilo, da najbolje agitira za Slovensko narodno podporno jednoto, ako inicijatira skupen izlet. Nihče bi se ne brigal za to zadevo zunaj Chicaga, da niso nekateri člani predočili zunanjim članom v privatnih pismih veliko nevarnost, ki preti Slovenski narodni podporni jednoti, ker se udeleže piknika tudi društva Kranjsko-slovenske katoliške jednote, torej članstvo katoliške podporne organizacije. Tako je pa iz malenkostne stvarce nastala afera, ki sicer ni škodovala jednoti, ali vendar pa pričela deliti člane v konservativne in napredne; pojavili sta se v organizaciji dve struji, ki sta pazili druga na drugo, kaj delata. Jednotinim nasprotnikom je bila ta afera všeč, kajti izrabili so jo, da so hujskali na obeh straneh. Skupna agitacija za koristi jednote ni trpela, ker sta obe struji neumorno delovali za povečanje števila članstva, zraven je pa ta dogodek povzročil, da so konservativci izgubili zaupanje pri članstvu.

Jednota še ni bila inkorporirana ob času druge konvencije. Nekateri delegati so kritizirali to dejstvo. Stari odbor jim ni dal pravih pojasnil, zakaj še ni bila jednota inkorporirana, ker se je bal, da bi nasprotniki Slovenske narodne podporne jednote ne izrabili pojasnila proti njej. Novi odbor je obljubil izdati pravila takoj po Novem letu in preskrbeti tudi inkorporacijo jednote. Minilo je šest mesecev po drugi konvenciji, a pravila še niso bila razposlana članom, in tudi jednota še ni bila inkorporirana. Kritičarji so se pričeli oglašati in zahtevali, da naj glavni odbor pojasni, zakaj jednota ni inkorporirana. Tedanji glavni odbor je molčal iz tistih vzrokov kakor prejšnji.

Vzrok, da jednota še ni bila inkorporirana, je bila namreč postava za bratske podporne organizacije v Illinoisu. Po postavi bi morala Slovenska narodna podporna jednota imeti pet sto članov v državi Illinois, ker je imela posmrtnino določeno na pet sto dolarjev in en dolar mesečnega prispevka na člana. Toliko članov pa Slovenska narodna podporna jednota tačas še ni imela v državi Illinois.

Kmalu so se pa v jednoti odigrali dogodki, ki so vplivali na glavni odbor, da je inkorporiral jednoto v državi Ohio.

V začetku meseca septembra se je vršilo pregledovanje jednotinih poslovnih knjig in računov. V Chicago je prišel glavni nadzorni odbor in pregledal knjige. Ko je bilo pregledovanje že končano, je prišel glavni nadzorni odbor na sled neki nerednosti, ki je povzročila celo revolucijo v jednoti in največ pripomogla, da so pravila na tretji redni konvenciji Slovenske narodne podporne jednote dobila demokratično podlago in da se je pričela omejevati moč glavnega odbora v upravnih in drugih stvareh, dokler ni bila popolnoma omejena.

V letu 1906 je pričel "Proletarec" izhajati kot mesečnik. V tem listu je bilo priobčeno pismo br. Math. Strohna, glavnega nadzornika, kateremu sta tudi druga dva nadzornika naročila, naj spravi celo stvar v javnost. Poleg njegovega pisma je bilo priobčeno tudi pismo glavnega blagajnika, ki ga je ta pisal nekemu članu jednote, ter v njem pojasnjeval celo zadevo. Obe pismi sta bili priobčeni v novembrski številki "Proletarca" iz l. 1906. Glavni odbor je zaključil, da se naroče jednotini gumbi ali znaki. Nekateri glavni odborniki so prejeli provizijo od naročila in jo pridržali zase, dokler jih ni glavni nadzorni odbor primoral, da so jo izročili jednotinemu blagajniku kot jednotino lastnino.

Nato se je vršila seja glavnega odbora; tej je prisostvovalo tudi šest članov društva "Slavija", štev. 1, katere je

DRUGA KONVENCIJA S. N. P. J. V CHICAGU, ILL.

društvo nalašč izvolilo, da se prepriča, kako bo glavni odbor postopal s krivci. Seja se je končala brez rezultata. Krivci niso bili kaznovani. Iz prečitanih zapisnikov prejšnjih sej glavnega odbora je bilo razvideti, da je glavni odbor sicer izključil enega krivca, a ga zopet sprejel na eni prihodnjih sej.

To cincanje je povzročilo še večje razburjenje med člani. Neki član je na zahtevo mnogih drugih zaprisegel sodno tiralico, in aretirani so bili le prizadeti glavni odborniki. Takrat so bili v Chicagu še mirovni sodniki. Obravnave so se vršile pred mirovnim sodnikom John K. Prindvillom, ki je sicer vrgel tožbo s koledarja, a obenem pa priporočil tožitelju, naj se obrne na veleporoto, češ, ker spada zadeva tja, ne pa predenj.

Pri društvu "Slavija" in drugih so zdaj sledili viharni prizori. Nekateri so zagovarjali tri glavne odbornike, drugi so zahtevali, da naj prostovoljno odložé svoje mandate, ali se naj pa z njimi postopa najstrožje.

Zgodilo se je pa še nekaj, kar je obudilo zanimanje med članstvom. Tiskala so se pravila, in iz njih je bilo razvideti, da je bila Slovenska narodna podporna jednota inkorporirana v državi Ohio. Zakaj se je to zgodilo, in na kateri seji je glavni odbor to sklenil, je še danes uganka, ker v arhivu ni zapisnika o tej stvari. Ampak dejstvo je, da je bilo v pravilih na prvi strani tiskano: "Second: Said corporation shall be located and its principal business transacted at Cleveland, Ohio, Cuyahoga County." (Imenovana korporacija se naj nastani in njeni glavni posli naj se vrše v Clevelandu, Ohio, Cuyahoga County.)

Kasneje tik pred konvencijo je članstvo izvedelo, da ni jednota več inkorporirana v državi Ohio, nego v Illinoisu, inkorporacija v državi Ohio je pa bila črtana. Zmešnjava je bila še večja, kajti članstvo si ni znalo tolmačiti teh pojavov; tisti, ki bi lahko članstvu pojasnili stvar, so pa molčali. Članstvo se je tolažilo s tem, da je tretja redna konvencija pred durmi, na kateri se zanesljivo dobe potrebna pojasnila.

V tem času se je zgodilo nekaj, kar je pozornost članstva obrnilo od notranjih zadev v jednoti. Aretiran je bil Martin V. Konda, izdajatelj "Glasa Svobode", na obtožbo, češ, da je kršil poštne postave. Bil je ovaden, da je priobčil znano brošuro "Žrtev razmer" v svojem listu, jo izdal v posebni brošuri ter razpošiljal po pošti. Kmalu nato je bil aretiran tudi Ivan Kaker, ki je prevzel "Glas Svobode", ko je bil Martin Konda obtožen, da je kršil poštne postave. Njemu je obtožnica očitala, da je kršil poštne postave, ker je priobčil neki dopis iz La Salla, Ill., ki je bil sicer resničen, ali po takratnem tolmačenju poštnih zakonov ni bil za javnost v listu. V obeh slučajih so po ljudski sodbi ovadili Kondo in Kakerja slovenski duhovni, ker so mislili, da bodo na ta način zatrli svobodomiselnost med Slovenci. Članstvo Slovenske narodne podporne jednote je takoj posvetilo svojo pozornost tem dogodkom. Pričelo je nabirati prispevke v sklad za obrambo prizadetih in prirejati shode, na katerih se je klicalo slovensko delavstvo na obrambo proti mračnjaštvu, ki izkuša zatreti svobodomiselno gibanje med slovenskim ljudstvom v Ameriki.

Pred temi dogodki je skupina članov društva "Slavija", štev. 1. zaprosila na sodišču za sodno prepoved proti osrednjemu odboru S. N. P. J., da ne sme izplačati do prihodnje redne konvencije nobenih stroškov razen raznih podpor in neobhodno tekočih stroškov. M. V. Konda je pa bil v tem času spoznan krivim na sodišču zaradi brošure "Žrtev razmer", in Frank Klobučar je sprejel tudi glavno tajništvo, ter bil tako gl. tajnik in gl. blagajnik do konvencije.

V nedeljo pred 15. avgustom so pri društvu "Slavija", štev. 1 S. N. P. J.

volili delegate za tretjo redno konvencijo. Izvoljeni so bili trije opozicijonalni delegatje, in sicer Martin Potokar, Frank Mladič in Jože Zavertnik. Frank Klobučar je bil predsednik društva "Slavija" in po končanih volitvah je apeliral na skupino članov, ki je izposlovala sodno prepoved, naj jo umakne, kajti opozicijonalni kandidatje so izvoljeni, in vsa afera se bo izravnala na konvenciji, ki je pred durmi. Skupina članov, ki je izposlovala sodno prepoved in plačala sodne stroške iz svojega žepa, se je umaknila v stransko sobo in po daljši debati zaključila z večino glasov, da umakne sodno prepoved, ker se res lahko cela afera izravna na bodoči konvenciji. Dne 15. avgusta je osrednji odbor imel sejo in izobčil Jože Zavertnika, izvoljenega delegata, iz S. N. P. J. Člani društva "Slavija" niso izvedeli tega, dokler ni bilo v uradnem glasilu "Glas Svobode" objavljena izobčitev. Med članstvom društva "Slavija" je zavladalo silno ogorčenje, kajti občutilo je krivico, ki se je zgodila. Po tedanjih pravilih ni imel glavni odbor pravice izobčevati članov, kajti po točkah jednotinih pravil so bile pravice in dolžnosti glavnega odbora sledeče, kot so opisane v III. poglavju, 1. členu.

Glavni odbor:

"Oddelek 1. Glavni odbor, kot izvrševalni del S. N. P. J. in zastopnik konvencije med njenim odmorom, ima polno moč zahtevati poslušnost ali pokorščino ustavi in pravilom S. N. P. J. od vseh članov iste. Reševati ima vsa upravna vprašanja S. N. P. J. V slučaju vprašanj, katerih ustava in pravila ne določajo, naj glavni odbor določi začasno pravilo ali način, po katerem naj se ravna v tej zadevi do prihodnje konvencije. Isti (t. j. glavni odbor) ima zasedati, zaslišavati in razsojati vse pritožbe zoper kakega uda glavnega odbora ali uradnika kake podružnice, in tudi odločevati o vseh prizivih glede odlokov podružnic. Samo prvotno pričanje ima odločevati v vsakem slučaju. Isti ima voliti podružnice za ude S. N. P. J., jim izdati listino (Charter) nakazati število, imenovati glavnega bolniškega preiskovalca, razglašati asesmente (prispevke), zbirati in izdajati denarje, kakor določajo pravila v teh slučajih. V resnici ima izvrševati vse stvari, ki mu jih nalagajo ta pravila, vedno gledajoč na prospeh in procvit S. N. P. J., katero najbolj pospešuje natančno ravnanje po nje ustavi in pravilih."

Pravila o izobčenju članov se glase na strani 43 "Oddelek 13. Izobčenje udov":

"1. Biti izobčen iz S. N. P. J. pomeni, biti izključen od vsake zveze s S. N. P. J. Pomeni, da nekdanji ud preneha biti ud, in zato ne more zahtevati nikakih podpor od S. N. P. J. To je jako sramotna kazen, ki se žalibog tuintam mora uporabiti, sicer ni mogoč red in napredek v nobeni družbi. To kazen navadno izreče predsednik na povelje dvetretjinske večine v društvu za težke in ponovljene prestopke teh pravil. Četudi se vedno ne vrši vse tako formalno, in je ud izobčen brez posebnega glasovanja, se zgodi to za prestopke, vsled katerih se ud po teh pravilih smatra izobčenim."

Ogromna večina članov društva "Slavija" je bila prepričana, da je bil Jože Zavertnik izobčen zato, ker je bil izvoljen delegatom, in ker je imel osrednji odbor strah pred kritiko na konvenciji. V nedeljo pred konvencijo je bila sklicana seja društva "Slavija", in člani so soglasno izvolili Jože Zavertnika iznova za delegata ter mu naročili, naj odpotuje na konvencijo v La Salle.

Članstvo je sumilo, da se je odigralo tudi nekaj drugega, ker bi si sicer glavni odbor nikdar ne bil upal izobčiti delegata društva "Slavija", dokler ni jednota inkorporirana v Illinoisu. In ni se motilo. Članstvo v Illinoisu je narastlo

na pet sto članov. Ko je bilo to število doseženo, je osrednji odbor poslal Frank Klobučarja v Cleveland, da je zrušil inkorporacijo v državi Ohio in jo na to postavno inkorporiral v državi Illinois, ne da bi članstvo kaj vedelo o tem.

Pod takimi vtisi se je pričela vršiti tretja redna konvencija Slovenske narodne podporne jednote v La Sallu, Ill. Takoj po otvoritvi konvencije so udarili duhovi skupaj. Izvoljenih je bilo 54 delegatov, toda na konvencijo niso prišli vsi. Glavni odborniki so imeli po-

FILIP GODINA,
upravitelj "Prosvete"

oblastila od raznih društev, da jih zastopajo na konvenciji. Vsako tako pooblastilo je štelo en glas pri vseh glasovanjih. Takoj po konstituiranju skupščine je bil stavljen predlog, naj se vsa pooblastila razveljavijo, in imajo delegatje in glavni odborniki samo po en glas. Debata je bila huda in ostra, toda predlog je bil sprejet z veliko večino.

Na drugi seji popoldne je prišla Zavertnikova afera na dnevni red. Razprava je trajala celo popoldne, in do glasovanja je prišlo šele tik pred zaključkom tiste seje. En in štirideset glasov je bilo oddanih, da naj ostane Zavertnik v jednoti, a enajst glasov pa je odobravalo izključitev. Glasoval je tudi gl. odbor. S tem je bila ta zadeva rešena.

Pravila so bila na tej konvenciji temeljito prerešetana in popolnoma izpremenjena, da se ne ponovi zopet taka afera kot z Zavertnikom. Sprejeta je bila prvikrat načelna izjava in povedano jasno, da je Slovenska narodna podporna jednota svobodomiselna podporna organizacija. V prejšnjih pravilih ni bilo to povedano jasno, ampak si je vsak cilj jednote in njeno podlago tolmačil po svoje v naprednem duhu. Pravica društev do pooblaščenja glavnih odbornikov, da jih zastopajo kot delegatje na konvenciji in da glavni odborniki na ta način pomnože svoje glasove, je bila odvzeta. Konvencija je določila, da izdaja Slovenska narodna podporna jednota svoj list, ki izhaja mesečno. Glavnemu odboru je bila odvzeta pravica do izključevanja posameznih članov. Izključil je lahko le društvo zaradi prestopkov, ki so navedeni v pravilih. Ako je društvo izključilo člana, je imel ta pravico do pritožbe na društveni porotni odbor, na glavni porotni odbor in na splošno glasovanje. Konvencija je tudi določila prvikrat, da se vsi troški delegatov, torej tudi dnevnice, izplačajo iz jednotine blagajne. Dnevnica je bila določena na štiri dolarje. Vštet je bil dan odhoda na konvencijo in dan prihoda domov. V ta namen je bila ustanovljena posebna glavnica. Splošno glasovanje se uvede, in sicer le za porotne zadeve. Ako n. pr. ena ali druga stranka ni zadovoljna z izrekom glavnega porotnega odbora, se lahko obrne na splošno glasovanje, ki je zadnja inštanca, katere zaključki ostanejo neovrgljivi. Člani se sprejemajo od osemnajstega do pet in štiridesetega leta.

Vstopnina je bila takrat določena na en dolar. Vrh tega je moral član plačati še pet in dvajset centov za pregledovanje zdravniškega izpričevala po vrhovnem zdravniku. Društva so morala naročati tiskovine v glavnem uradu, katere so bile v zalogi in so jih morala tudi plačati. Društvenemu bolniškemu odboru je bila poverjena naloga, da je preskrbel vse glede pogreba, kar je sklenila društvena seja, ki je sklicana v ta namen. Društveni porotni odbor je sestojal iz petih članov in tvoril drugo inštanco. Ako obsojena stranka ni bila zadovoljna z razsodbo društvenega porotnega odbora, je moral ta oddati zadevo glavnemu porotnemu odboru z vsemi podatki. Bolniška podpora je bila določena na en dolar dnevno za prvih šest mesecev, za drugih šest mesecev pa po petdeset centov na dan iz centralne blagajne. Ako je član večkrat obolel na eni in isti bolezni v enem letu, je prejel le skozi 182 dni bolniško podporo po dolarju, pozneje pa brez ozira na to, kolikokrat je ozdravel, le po petdeset centov na dan. Članski prispevki so se lahko odtrgali od bolniške podpore, ampak društvo je lahko sklenilo, da se to opusti. V slučaju trajnega hiranja ali bolehnosti se je glavni odbor lahko pogajal z bolnim članom za odpravnino, ali preje so ga morali pregledati trije zdravniki, ki jih je pripoznal glavni odbor. Kdor je prejel odpravnino, je prenehal biti član Slovenske narodne podporne jednote. Poškodninska podpora se je izplačevala takole: Za izgubo cele roke do zapestja ali noge do členkov štiri sto dolarjev. Za trajno otrpljenje ene roke ali noge štiri sto dolarjev. Za izgubo enega očesa dve sto dolarjev. Za izgubo vseh prstov na eni roki ali treh prvih, in sicer palca, kazalca in sredinca dve sto dolarjev. Te poškodninske podpore veljajo za člane prvega razreda, ki so zavarovani za tisoč dolarjev posmrtnine, člani drugega razreda, ki so bili zavarovani samo za pet sto dolarjev posmrtnine, so pa prejemali polovico manj poškodninske podpore. Za prvi razred je bil določen mesečni prispevek na $1.75, za drugi razred pa na en dolar. Živim članom se je izplačala posmrtnina, ako so izgubili obe roki ali nogi, eno roko in eno nogo in če so omenjeni udje otrpneli trajno. Preden se je izplačala posmrtnina živim članom, so morali trije zdravniki izreči enako mnenje. Za samomorilci se je izplačala polovica posmrtnine, ako so bili člani manj kot leto

MATTHEW J. TURK,
tajnik S. N. P. J.

dni. Za pogrebne stroške se je izplačalo pet in sedemdeset dolarjev. Krajevno društvo se je lahko ustanovilo z osmimi novimi člani, ako ni bilo v tistem kraju krajevnega društva ali podružnice Slovenske narodne podporne jednote. V krajih, v katerih so že bila ustanovljena društva Slovenske narodne podporne jednote, je novo društvo moralo imeti pet in dvajset novih članov. Potni listi so se izdajali dvojni: za Združene države in za tujezemstvo.

Izdajali so se za tri ali šest mesecev. Izjema je bila le za člane, ki so živeli v tujezemstvu in se po preteku enega leta vrnili v Združene države. Ti člani so bili zopet sprejeti v Slovensko narodno podporno jednoto, ako so plačali vse pristojbine, ko jim je potekel potni list za prvih šest mesecev. Člani s potnim listom so v Združenih državah bili tudi upravičeni do bolniške podpore. Društvom je bilo dovoljeno sestaviti tudi svoja lastna pravila, katera so morala biti predložena glavnemu odboru v pregled, popolnoma soglašati s pravili Slovenske narodne podporne jednote in biti potrjena od glavnega odbora, da stopijo v veljavo.

Društva so smela voliti po enega delegata do petdeset članov, od petdeset članov naprej pa na vsakih petdeset članov po enega delegata več.

Tretja redna konvencija je ustanovila svoj list, ki je sicer izhajal samo enkrat mesečno, vendar je pa bil velikega pomena za razvoj Slovenske narodne podporne jednote.

Sklenjeno je bilo, da se konvencija vrši vsaka tri leta in da ima biti prihodnja l. 1910 v Clevelandu. V glavni odbor so bili izvoljeni: Martin Potokar predsednik, Josip Zalokar podpredsednik, Frank Kerže prvi tajnik, Frank Mravlja drugi tajnik, Frank Korče blagajnik. Glavni nadzorni odbor so tvorili Jože Kalan, Jože Bricelj in Martin Štefančič. V glavni porotni odbor so bili izvoljeni: Miha Žugelj, Jakob Miklavčič in Martin Železnikar.

Po končani konvenciji se je vršil banket v Kumpovi dvorani. Iz spravljivih govorov na banketu je bilo razumeti, da so viharni časi v Slovenski narodni podporni jednoti pozabljeni in ostanejo v zgodovini, obe frakciji pa da pojdeta skupaj na delo za naraščaj in procvitanje jednote.

Kasnejši dogodki govore, da so bili taki upi prevarljivi.

III.

Na tretji redni konvenciji je bil izvoljen poseben odbor, da pregleda računske knjige in preišče premoženjsko stanje jednote. Ta odbor je sporočil, da mu je absolutno nemogoče pregledati račune v tako kratkem času in podati pravilno poročilo, ker so knjige zanemarjene. Konvencija je nato sklenila, da odbor po končani konvenciji odpotuje v Chicago in nadaljuje s pregledovanjem računov. Odbor je pričel takoj po končanem tretjem zborovanju s svojim delom v Chicagu. Stari blagajnik, ki je bil pred konvencijo obenem glavni tajnik, je izjavil, da on ne more prisostvovati pregledovanju knjig, ker mora delati, da prehrani sebe in svojo družino. Kljub temu je pa pripravljen podajati pojasnila v svojem prostem času. Pri pregledovanju računov je bil navzoč tudi novi blagajnik, kajti tudi njega je izvolila konvencija v pregledovalni odbor treh članov. Pregledovanje se je vršilo nekaj dni in odbor je prišel do zaključka, da ne more pregledati knjig, ako nima poleg sebe človeka, ki lahko da pojasnila na vsako vprašanje. Pobotnice za izplačila so bile zamešane in nikogar ni bilo, ki bi povedal, kje naj odbor išče, da jih dobi. Nekatere pobotnice so bile izročene odboru, druge so bile v omarah, tretje je imel zopet spravljene stari blagajnik.

Konvencija je sklenila dalje, da se knjige takoj po pregledovanju odpošljejo novemu glavnemu tajniku v New York, in da novi glavni odbor prevzame takoj poslovanje pri Slovenski narodni podporni jednoti.

Knjige so bile kljub vsem težkočam pregledane. Novemu glavnemu tajniku je bil poslan izpisek o tem, kar je dognal na konvenciji imenovani odbor za pregledovanje knjig, v katerem sta bila poleg Korčeta še brata Zavertnik in Peter Gešel. Knjige pa niso bile poslane tajniku, ker je bil stari odbor mnenja,

da jih ne sme poslati iz države Illinois. Novemu glavnemu tajniku je bilo sporočeno, naj pride kolikor mogoče kmalu v Chicago.

Društva so pošiljala novemu tajniku mesečne prispevke, akoravno še ni bil izvršen zaključek konvencije, po katerem bi moral novi odbor takoj prevzeti jednotine posle. Novi glavni tajnik ni imel listin in tiskovin, da bi lahko redno posloval. Obračal se je na stari odbor, toda odgovora ni dobil.

V tem času nereda je bila sklicana seja starega in novega odbora, ne da bi bili o tem obveščeni zunanji odborniki. Na tej seji so izvolili Antona Mladiča kot zastopnika starega odbora in J. Zavertnika, ki ga je konvencija določila za pregledovanje knjig, da uredita tekoče posle. Novi glavni tajnik je poslal takoj vsa njemu doposlana pisma v Chicago, da se rešijo čimprej. Stari blagajnik Klobučar je pa od časa do časa malo pozabavljal v starem jednotinem glasilu ter se jezil nad novim glavnim odborom.

Take so bile razmere v začetku meseca novembra, ko se je novi glavni tajnik preselil v Chicago. Anton Mladič je kmalu nato sklical sejo starega in novega glavnega odbora, da se stvari urede po zaključkih konvencije. Seja se je vršila dne 11. novembra l. 1907. V povabilu, ki ga je poslal Anton Mladič staremu blagajniku Frank Klobučarju, ga je opozoril, naj prinese knjige in denar s sabo. Seja se je vršila ob osmih zvečer, in od starega odbora so bili navzoči Anton Mladič, Mohor Mladič, Martin Konda in Klobučar. Od novega odbora so prisostvovali seji Martin Potokar, Frank Kerže, Frank Korče in Frank Mravlja. Seje se je udeležil tudi Jože Zavertnik kot na konvenciji imenovan odbornik za pregledovanje knjig.

Stari blagajnik ni prinesel s sabo niti knjig, niti ne denarja. Pričela se je razprava, ki je bila dolga in razburljiva. Konec debate je bil zaključek, po katerem bi moral stari blagajnik prihodnji dan oddati ves jednotin imetek. V ta namen so bili izvoljeni trije odborniki, katere je imel spremiti še novi tajnik k staremu blagajniku, da se tam napravi zapisnik o sprejetih stvareh.

Prihodnji dan so odšli določeni štirje na dom starega blagajnika. Prigovarjali so mu, naj izlepa izroči ves jednotin imetek. Rekli so mu: "Daj, kolikor imaš. Ako bo preveč, se ti vrne, ko se pregledajo knjige in računi urede. Ako bo premalo, boš pa doplačal." Opravili niso ničesar drugega kakor to, da se je sestavil na mestu sledeči zapisnik:

"Vsled sklepa od 11. novembra so odšli od odbora imenovani bratje Frank Korče, Mohor Mladič, Jože Zavertnik in Frank Kerže v stanovanje starega blagajnika Frank Klobučarja na 9617 Ewig Ave., South Chicago, Ill., z namenom, da sestavijo provizorični (začasen) račun Jednotinega premoženja in da se izroči vsa uprava Jednotine blagajne novoizvoljenemu blagajniku br. Korčetu.

Brat Klobučar pravi, da ne more zdaj oddati blagajne, dokler ni na čistem glede volitve novega odbora. Nadalje pravi, da hoče imeti predvsem čist račun. Ne mara za provizoričen račun, ampak za čist."

Ta zapisnik so podpisali vsi navzoči razen starega blagajnika. Izvršilo se je to dne 12. novembra 1907.

Še istega dne popoldne se je sešel odbor v prostorih Mohor Mladiča in se začel posvetovati, kaj bi bilo najbolje storiti v tej zadevi. Kmalu po otvoritvi seje pride tudi stari blagajnik Frank Klobučar. Za njim se prikaže med vrati Frank Bernik, osebni Klobučarjev prijatelj. Knjig nista prinesla s sabo.

Frank Klobučar poroča, da se je pri odvetniku in poroštveni družbi informiral glede oddaje blagajne Slovenske na-

rodne podporne jednote. Povsod so mu svetovali, da mu ni treba oddati blagajne.

Pričela je debata, ki je bila v začetku mila, a je končno postala ostra. V začetku so odborniki apelirali na Klobučarja, naj odda jednotino blagajno zlepa in naj nikar ne dela jednoti nepotrebnih stroškov. Klobučar je ostal na svojem stališču. Lepe besede niso nič izdale. Klobučar je pričel nato trditi, da ne od-

JOHN UNDERWOOD,
predsednik porotnega odseka

da blagajne, ker so bile volitve nepravilne.

V pravilih je bilo namreč zapisano v slovenščini, da se glavni odborniki volijo z izžrebanjem, v angleščini pa "by ballot". Glavni odbor se je volil na tretji redni konvenciji z vzdigovanjem rok. Odločila je večina, kakor so to predpisovala pravila. Pojasnjevali so Klobučarju, da se odborniki ne morejo voliti z izžrebanjem, ker bi taka volitev pomenila, da se listki z imeni vseh navzočih delegatov in glavnih odbornikov pomečejo v klobuk in se proglase izvoljenim oni, katerih imena so bila prva potegnjena iz klobuka. To ne bi bila volitev, ampak bi odločevala le slepa sreča. Volitev "by ballot" pa pomeni, da se volijo glavni odborniki s kroglicami, listki, kosi lesa ali dviganjem rok. Volitev "by ballot" je lahko tajna ali pa javna. Tisti, ki prejme največ glasov, je izvoljen. V slovenščini pomeni "ako je več kandidatov za isto službo, se ima izžrebati" — velika nesmisel. V angleščini "if there be several candidates for one office, ballots shall be cast" pa ne pomeni tega, kar je zapisano v slovenskem jeziku. In tako je tretja redna konvencija odločila, da se izvoli nov glavni odbor z vzdigovanjem rok.

Vsa taka pojasnjevanja niso nič izdala, kajti Klobučar je vztrajal pri svoji trditvi. Seja se je nato kmalu končala, kajti Bernik je povedal, da hoče dobiti sodno prepoved, ki bo prepovedala Klobučarju izročiti blagajno novemu odboru, kajti on hoče naučiti te mlade fante (novi odbor), kaj so postave.

Novi odbor se je bil zdaj prisiljen obrniti na odvetnika za nasvete, kajti bilo je jasno kot beli dan, da ne dobi blagajne zlepa. Jednotin odvetnik je takoj pisal poroštveni družbi in banki, na kateri je bil naložen denar. Pojasnil je obema zavodoma, kdo je zdaj postavni upravitelj jednotinega premoženja. Klobučarju pa je pisal, naj vse jednotino imetje odda do 18. novembra 1907.

Novi odbor je čakal do 18. novembra. Tistega dne je pa Klobučarjev pravni zastopnik prosil jednotinega odvetnika, naj potrpi do 21. ali 22. novembra. Ta je privolil v to, ker je hotel, da se stvar poravna zlepa in brez velikih stroškov za Slovensko narodno podporno jednoto.

Razočaranje je kmalu prišlo. Klobučar je delal in delal. Do sprave ni pri-

šlo, ampak Frank Bernik je izposloval sodno prepoved, ki je prepovedovala Klobučarju izročiti jednotino premoženje novemu odboru. Bila je nova ovira novemu odboru.

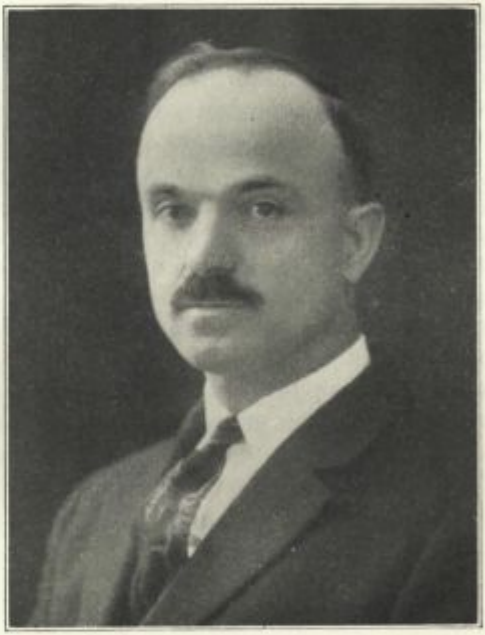
Ob času tega notranjega boja v Slovenski narodni podporni jednoti je štela jednota devet in sedemdeset društev, in priglašala so se nova. Odločni nastop novega odbora proti staremu blagajniku, ki ni hotel zlepa oddati blagajne, je učinkoval agitatorično v interesu Slovenske narodne podporne jednote.

Preden se je vršila obravnava zaradi Bernikove sodne prepovedi, je glavni odbor še enkrat izkušal doseči spravo z Klobučarjem. Pri Frank Mladiču se je slučajno zbralo nekaj članov novega in starega odbora. Med njimi je bil Klobučar. Po daljšem razgovarjanju se je doseglo toliko, da pride novi odbor s svojim odvetnikom v pisarno Klobučarjevega na pogajanje. Odvetnik novega odbora je pojasnil Klobučarjevemu pravno stališče. Klobučar se je navidezno udajal. Bernik, Klobučarjev prijatelj, je pa nastopal izredno predrzno in končno rekel, da naj odvetnik novega odbora spiše pogoje. Ako bodo ugajali njemu in Klobučarju, se bo Klobučar poravnal zlepa. Odvetnik novega odbora je pa rekel, naj sama spišeta pogoje, da bo novi odbor sploh vedel, kaj zahtevata. Bernik je obljubil prinesti pogoje prihodnji dan. To je tudi storil. Ali novi odbor je pa izvedel o tem šele 9. decembra 1907. Pogoji so bili: Bernik prekliče sodno prepoved, Klobučar pa izroči jednotin denar, ako novi odbor prizna, da je bila njegova izvolitev na tretji redni konvenciji neveljavna in nepostavna.

Bila je navadna past, in odvetnik novega odbora je na kratko zavrnil te pogoje. Ako bi novi odbor priznal kaj takega, bi lahko Klobučar ali kateri drugi član dal aretirati in zapreti novi odbor, ker si je po krivici prilastil jednotino blagajno in pobiral mesečne prispevke od članov, dasiravno ni imel pravice storiti kaj takega.

Videč, da se mu je ponesrečila ta poteza, je Klobučar izigral drugo. Prosil je na sodišču za sodno prepoved proti vsemu glavnemu odboru, nadzornemu in porotnemu. Zahteval je, naj mu bo odvzeto komaj pričeto poslovanje.

Novi odbor se je moral zdaj poslužiti sodišča proti Klobučarju. Zaprisegel je tiralico in ga dal aretirati.

JOHN VOGRICH,
blagajnik S. N. P. J.

Zanj je bilo določeno poroštvo v znesku pet tisoč dolarjev, katerega je zanj podpisal Bernik.

Obravnava za obe sodni prepovedi, Klobučarjevo in Bernikovo, je bila določena na dan 23. decembra. Sodnik je bral levite Klobučarjevemu in Bernikovemu odvetniku. Dejal mu je, da vedoma dela krivico novemu odboru zato, ker ni sodišča, ne porote, da bi ga mogla obsoditi. Sodni prepovedi sta bili razveljavljeni.

Tudi ta poraz ni iztreznil Klobučarja. Najel je poleg prvega še enega odvetnika; ta je uvedel proti novemu odboru postopanje, ki se v pravosodnem jeziku imenuje "Quo warranto". Prevedeno na slovenski jezik pomeni: Katera oblast je dala novemu odboru pravico prevzeti jednotino blagajno in pobirati mesečne prispevke od članov. Obravnava je bila določena za dan 3. januarja l. 1908. Kot glavna priča je moral priti novi blagajnik Frank Korče iz Clevelanda. Komaj se je pa pričela obravnava, je Klobučarjev odvetnik predlagal preložitev obravnave do 9. januarja. Odvetnik novega odbora je odločno protestiral in toliko dosegel, da je bila obravnava preložena na prihodnji dan. Stranke so bile prihodnji dan o pravem času na sodišču. Zaslišan je bil le novi blagajnik Korče, nakar je bila obravnava odložena na dan 17. januarja. Pri tej obravnavi sta bila zaslišana glavni tajnik Frank Kerže in Klobučar. Obravnava je bila odložena zopet do 24. januarja. Ob določenem času se je vršila majhna obravnava, in sodnik je menil, da bo končana v pol ure. Čas je potekal, in minili sta dve uri, a iz obravnave zopet ni bilo nič.

Novemu glavnemu odboru je prišlo na uho, da se je Klobučar izrazil, da bo jednoto toliko časa tožil, dokler bo šlo. Končno bo pa zahteval, da se jednota izroči sodnemu upravitelju, ki jo pa naj upravlja toliko časa, da propade.

Ti dogodki so vplivali tudi na članstvo pri društvu "Slavija" štev. 1, pri katerem je bil Klobučar v decembru še predsednik.

Na javni seji so ga člani tega društva obtožili, da namerava uničiti Slovensko narodno podporno jednoto in predložili dokaze za svojo obtožnico. Vnela se je viharna razprava. Društvo je sprejelo obtožnico, in Klobučar se je branil po svojih zmožnostih, kakor je vedel in znal. Pri glasovanju ga je društvo spoznalo z veliko večino krivim in ga izobčilo.

Slovenska narodna podporna jednota je v mesecih januarju in februarju l. 1908 narastla za dve društvi, v marcu za štiri, a Klobučarjeva afera pa še ni bila končana.

Klobučar je pričel zdaj iskati zaveznikov tudi zunaj Chicaga.

Iz Milwaukeeja, Wis., je bilo odposlano vabilo društvu "Delavec" štev. 8 S. N. P. J. in društvom v državi Wisconsin, naj se udeleže seje društvenih zastopnikov dne 23. februarja v Kenoshi, Wis., tisto pisanje je podpisal neki Anton Pobjed. V vabilu je bilo povedano, da so člani starega in novega odbora in delegatje, ki so bili na tretji redni konvenciji, izključeni od zastopstva na konferenci dne 23. februarja. Rezolucija, ki je bila sprejeta na tem zborovanju, pokazuje, da so bili člani starega odbora le formalno izključeni od zborovanja dne 23. februarja v Kenoshi, ker so prireditelji te konference prav dobro vedeli, v čigavem interesu je bila sklicana in ker so vprašanja v rezoluciji sestavljena v interesu starega odbora.

Rezolucija*), ki je bila sprejeta na tej konferenci, se glasi:

"Povprašena okrožnica.

Zdolaj označena društva S. N. P. J. "Sloga", štev. 16, "Ilirija", štev. 38, in "Slovenec", štev 68 S. N. P. J. Zbrali so se odposlanci od omenjenih društev, dne 23. februarja 1908 v Kenoshi, Wis.

Na dnevni red so si stavili. Zboljšanje in preosnova glede gospodarstva pri S. N. P. J.

Sklenilo se je pri tej seji, bratska društva vprašati glede sledečih vprašanj.

1. Kako je vaše društvo zadovoljno z minulo konvencijo v La Salle? (ozirajte se na odprto volitev ali glasovanja.)

---

*) Rezolucija je priobčena dobesedno in z vsemi napakami.

2. Glede stališča ki ga zavzema Frank Klobučar, oziraje se na novi oziroma cele jednote?

3. Glede uradovanja novega odbora: Ali ste zadovoljni z tem odborom. Kako se vam dozdevajo plače glavnega tajnika. Ta stane jednoto mesečno $100.00. Njegovo stanovanje $15.00 na mesec. Kjer je njegova plača že tako precej mastna.

4. Ali ste zadovoljni z zapisnikom tretje redne konvencije v La Salle?

5. Kako vam ugaja jednotino glasilo? (Napr. Pošiljatev pri marsikaterem društvu.) Glede tvarine, ki se nahaja v Glasilu. Kako se strinjate z računom za mesec januar 1908, ni predala za osmrtnino, kakor tudi ne za plače uradnikov itd.

6. Kako je vaše društvo zadovoljno z dopisovanjem glavnega odbora? Pri nas odgovarja na vsako 4-5 pismo.

7. Kako vam ugajajo nova pravila?

Prošnja.

Podpisana prosiva, ako bi vsa društva pri svojej seji blagovolila odgovoriti navedena vprašanja. Kakor se nadalno poročilo edne ali druge stvari bo nas zanimalo.

Odgovori naj se blagovolijo poslati vsaj do prihodnjega 15. marca 1908 na naslov zapisnikarja.

Kenosha 23. februarja 1908.

Predsednik: Math Kirar, 432 Middle Street, Kenoshe, Wis. Zapisnikar Anton Pobjed, 415 Florida St. Milwaukee, Wis."

Ta okrožnica je povzročila vihar v jednoti. Odgovori niso prihajali Anton Pobjedu, ampak glavnemu tajniku Slovenske narodne podporne jednote. Ta jih je priobčil v "Glasilu", in iz njih je razvidno, da je bilo članstvo zrelo razsojati dogodke, ne da bi mu bilo treba od kake strani namigavanj, kakšno sodbo naj izreče.

Posebno glede zapisnika so člani odgovarjali, da jim je popolnoma všeč, samo žal, da ni priobčena v njem tudi debata v detajlih, ko se je pralo na tretji konvenciji umazano perilo zaradi jednotinih znakov.

Plača v znesku sto dolarjev na mesec je bila določena za tajniško in uredniško delo. Glasilo je izhajalo enkrat v mesecu. Petnajst dolarjev se je plačevalo najemnine za uradniške prostore. Predala za izplačilo posmrtnin in uradniških plač ni bilo v izkazu, ker niso bile do takrat izplačane posmrtnine in uradniške plače.

Društvo "Delavec" štev. 8 ni plačalo mesečnega prispevka od meseca avgusta. Vsa druga društva so pošiljala mesečne prispevke do 12. novembra staremu, odtlej naprej pa novemu odboru. Izjemo je delalo društvo "Delavec". V decembru 1907 je glavni tajnik naznanil pismeno društvu "Delavec", da je na podlagi pravil — poglavje 4., oddelek 3., točka 5. — izključeno s prvim decembrom 1907 po zaključku glavnega odbora. V pismu pozivlja društvo, naj navede razloge, zakaj ni plačalo mesečnih prispevkov, ker bo glavni odbor na podlagi teh pojasnil sklepal in zopet društvo sprejel v jednoto. Pismo je bilo registrirano, toda nanj ni bilo odgovora. Sredi februarja, skoraj tri mesece kasneje, pride v glavni urad odbor treh članov društva "Delavec", da se posvetuje z glavnim tajnikom in predsednikom. Toda do posvetovanja ni prišlo. Kasneje se je izvedelo, da se je to zgodilo po Bernikovi krivdi.

Teden kasneje pride drug odbor treh članov omenjenega društva v jednotin urad. Odbor se je čudil, ko je izvedel, da je glavni tajnik pisal registrirano pismo društvenemu tajniku, kajti pismo ni bilo po njih izjavi prečitano na seji. Dogovorili so se, da se skliče izredna seja za dan 23. februarja 1908, katero poseti tudi glavni tajnik, da se stvari urede. Glavni tajnik je pojasnil, da glavni odbor ne mara delati nikomur krivice,

TRETJA KONVENCIJA S. N. P. J. V LA SALLU, ILL.

ampak zahteva, da se glavni krivci kaznujejo. Glavni odbor je mislil, da društvo "Delavec" sploh ne mara več biti pod okriljem Slovenske narodne podporne jednote, ker ni odgovorilo na registrirano pismo z dne 1. decembra 1907. Društvo se je strinjalo z izvajanji glavnega tajnika, in ta je stavil predloge, pod katerimi se zopet sprejme društvo v jednoto. Pogoji so bili:

1. Društvo plača, kar dolguje. Odštele se bodo vse upravičene podpore.

2. Društvo izključi glavnega krivca. Ako ni za izključitev potrebne večine, se izroči društvenemu in glavnemu porotnemu odboru in končno pride njegova afera na splošno glasovanje, ako tako zahteva potreba.

3. Kaznujejo se vsi, ki so zakrivili, da je društvo prišlo v nerednost.

4. Društvo si izvoli tak odbor, ki bo v resnici zasledoval koristi društva, a ne pa izrabljal in zanemarjal svojih uradov. Društvo je sprejelo vse točke. Dne 1. marca 1908 se je vršila še ena seja, kateri je prisostvoval glavni tajnik in na tej seji se je vse uredilo.

Tožba s Klobučarjem ni bila končana. Imele so biti štiri obravnave do dne 15. marca, toda vršila se ni nobena. Med odvetniki je prišlo do sporazuma, da se bodo izplačale vse posmrtnine in druge upravičene podpore, ki so zapadle do 12. novembra 1907, iz denarja, ki ga ima Klobučar. Nakaznice za denar podpišeta glavni tajnik in predsednik, izplačal jih pa bo g. Smith, bankir v So. Chicagu. Glavni tajnik in predsednik sta šla takoj na delo in nakazala do $4,000 posmrtnine. Bolniško podporo za $3,186, ki je zapadla do 12. novembra 1907, je pa novi odbor že izplačal, preden je prišlo do tega sporazuma med odvetniki. Novi glavni odbor se je trudil, da dobe bratje, upravičeni do podpore, pravočasno izplačano podporo, akoravno ni imel stare blagajne v rokah.

Do 15. februarja so znesli odvetniški troški zaradi raznih tožb sledeče: Bernikova in Klobučarjeva sodna prepoved $150, razprava glede aretacije Klobučarja $100, Quo warranto $150.

Na željo glavnega odbora sta društvi "Slavija" štev. 1 in društvo "Narodni Vitezi" štev. 39 sklicali skupno sejo, da se pojasni gospodarski položaj jednote in se sprejmejo potrebni zaključki v korist jednote. O predmetu "naše gospodarske razmere" je na skupni seji poročal glavni tajnik. V svojem poročilu se je opiral na številke. Dokazal je, da ni Slovenska narodna podporna jednota več napredovala v finančnem oziru že ob času tretje redne konvencije. Bila je takorekoč bankrotna. Glavni tajnik je pri tem omenil, da je Klobučar rad povedal vsakemu, koliko denarja ima jednota na banki, zamolčal je pa njen dolg na bolniški podpori in posmrtninah. Tretji konvenciji niso bili predloženi računi; zato so mislili delegatje in člani, da je jednota v veliko ugodnejšem finančnem položaju, kot je bila v resnici.

Na tej seji se je izvolil obrambni odbor, ki je sestojal iz desetih članov društva "Slavija" in desetih članov društva "Narodni Vitezi". Naloga tega odbora je bila paziti na to, da se izvrše vsi sklepi v obrambo jednote. Ta odbor se je konstituiral na svoji prvi seji, ki se je vršila 14. marca zvečer. Predsednikom je bil izvoljen John Meden, član društva "Slavija", tajnikom pa Frank Petrič, član društva "Narodni Vitezi". Na tej seji se je izvolil ožji odbor za agitacijo, v katerega so bili izvoljeni Frank Mladič, Joe Jesih in John Fabjan. Seja je izrekla novemu glavnemu odboru zaupnico, ker se neustrašeno bojuje za koristi Slovenske narodne podp. jednote. F. Mravlja, jednotin zapisnikar, je sprejel urejevanje naslovov pri "Glasilu" in njegovo upravo. Vsled nagromadene korespondence je seja dovolila, da se najame glavnemu tajniku pomočnika pro-

ti dnevni plači $2.25. Sprejme se tudi predlog, da se skliče skupna seja društev "Slavija" in "Narodni Vitezi", na katero se naj povabijo in zaslišijo zarotniki, ki delajo za razpad Slovenske narodne podporne jednote. Referentom za obtožitev je bil izvoljen Frank Udovič.

Odslej naprej so glavni, pomožni in obrambni odbor zborovali skupaj. Vsaka zadeva se je pretresla natančno, in članstvo ni moglo reči, da ni zastopano pri sejah glavnega odbora.

FRED A. VIDER,
član porotnega odseka

Od 15. marca do 15. aprila se je zaradi Klobučarja vršila ena sodna obravnava, ki je ostala nedokončana. Šlo je za to, ali je bil glavni odbor upravičen zahtevati tiralico, da se Klobučar aretira, ali ne. Bila je odložena.

Glavni odbor je spoznal, da se s tožbami ne da doseči uspeha in da je treba podvzeti nekaj drugega, če hoče dobiti jednotino blagajno od Klobučarja. Na seji dne 13. aprila in v navzočnosti 21 odbornikov je sklenil sklicati izredno konvencijo za 11. maja v Chicago. V ta namen je sprejel rezolucijo, v kateri našteva vzroke za sklicanje konvencije in ki jo je dal priobčiti v četrti številki "Glasila" z dne 13. aprila. Odbor izjavlja v tej rezoluciji, da ne mara podvzeti nobenega nadaljnega koraka več na svojo odgovornost, ampak naj o tem odloči najvišja oblast v jednoti, t. j. konvencija. Jednota je inkorporirana v državi Illinois, a računi se ne morejo predložiti državnemu zavarovalnemu komisarju, ker zadržuje Klobučar jednotino blagajno, prejšnje knjige so pa v velikem neredu. Finančno stanje jednote je slabo, zato je potrebno, da se konvencija izreče glede bodočnosti.

Rezolucija za sklicanje izredne konvencije je bila odposlana vsem društvom na splošno glasovanje. Njo so spremljala pojasnila, da naj društva skličejo izredne seje, na katerih naj sprejemajo ali zavržejo izredno konvencijo, vsekakor naj pa volijo takoj delegate in jih prijavijo glavnemu tajniku. Delegatje se volijo po pravilih. Društva, ki ne pošljejo delegatov, naj pošljejo izjave, podpisane po društvenem predsedniku, tajniku in blagajniku.

Izredno konvencijo je zahteval tudi glavni porotni odbor; a ker ni rezolucija soglašala s pravili glede volitve delegatov, ni bila na seji glavnega odbora sprejeta; izdelan pa je bil nov predlog za sklicanje izredne konvencije in bil seveda soglasno sprejet.

Društva so z ogromno večino glasovala za konvencijo. Društva, ki so glasovala proti njej in niso poslala delegatov, so izjavila, da jih ne pošljejo, ker se strinjajo s postopanjem novega glavnega odbora.

Konvencija se je pričela dne 11. maja 1908 v Chicagu. Na konvencijo je prišlo sedem in šestdeset delegatov in enajst glavnih odbornikov. Izkaznica enega delegata je bila zavržena, vsled če-

sar je ostalo še šest in šestdeset delegatov in glavni odbor na konvenciji. Vseh veljavnih glasov je bilo sedem in sedemdeset. Kot zapisnikarja sta bila izvoljena Jože Zavertnik, delegat društva "Slavija" štev. 1 in Fred Ogulin, delegat društva "Naš Dom" štev. 33. Konvenciji sta predsedovala po pravilih glavni predsednik in glavni podpredsednik, t. j. Martin Potokar in Josip Zalokar. Po kratki in ostri debati je bilo sklenjeno, da se ne povabi starega odbora na konvencijo, ampak samo Frank Klobučarja z ekspresnim pismom. Sprejet je bil predlog, da izredna konvencija glasuje, ali je bila tretja konvencija v La Sallu veljavna, ali ne.

Eden in petdeset glasov je potrdilo, da je bila tretja redna konvencija v La Sallu veljavna, dvajset jih je bilo oddanih proti veljavnosti, a šest listkov je bilo praznih.

Bernik, ki je bil na konvenciji kot delegat društva "Delavec", štev. 8., je podal izjavo, da je odvetnik telefonično obvestil Klobučarja, da mu ne dovoli iti na konvencijo, če ga ta zopet ne sprejme za člana. Bila je zopet poteza, katero je glavni tajnik preprečil na ta način, da je predlagal, naj se g. Klobučar sprejme zopet v jednoto, ako se zaveže, oddati blagajno takoj, ko se sprejme v jednoto. Bratkovič, delegat društva "Triglav", štev. 2, predlaga in doda k predlogu glavnega tajnika, da se g. Klobučarja le pod tem pogojem sprejme v jednoto, ako se denar izroči konvenciji, konvencija pa novoizvoljenemu blagajniku. Ta predlog je bil sprejet. Klobučar je prišel na konvencijo v spremstvu svojega odvetnika, ki je prvi govoril v obrambo svojega klijenta. Nato je Klobučar izjavil, da izroči jednotino blagajno pravilno izvoljenemu blagajniku na izredni konvenciji Slovenske narodne podporne jednote. Frank Smolej, delegat društva "Bratstvo" štev. 6 predlaga, da sprejme g. Klobučarja društvo "Slavija", štev. 1 kot člana, in ko Klobučar izroči jednotino blagajno pravilno izvoljenemu jednotinemu blagajniku na izredni konvenciji S. N. P. J., mu društvo "Slavija" izroči prestopni list. Predlog se sprejme, in po kratki debati je Klobučarjeva afera zaključena za nekaj mesecev.

V teku zborovanja je bilo doposlanih od strani posameznih bratov več dopisov, ki so bili dvoreznega značaja. Na eni strani so hvalili novi odbor in apelirali na izredno konvencijo, naj izvrši do-

BLAS NOVAK,
predsednik bolniškega odseka

bro delo, vmes so pa bili pomešani stavki, ki so imeli namen napraviti Slovenski narodni podporni jednoti nove težkoče. Po prečitanju takih dopisov so bili stavljeni predlogi, naj jih konvencija sprejme, namesto vzame na znanje. Delegatje so bili na straži in glasovali, da se vsi taki dopisi zavržejo.

Po končani Klobučarjevi aferi so prišla na dnevni red pravila. Izpremembe niso bile mnoge in še te so se tikale ve-

činoma denarnih sredstev. Sklenjeno je bilo, da plača vsak nov član dva dolarja pristopnine in pet in dvajset centov za pregledovanje bolniškega izpričevala. Pristopnina je bila torej povišana za en dolar. Povišan je bil tudi mesečni prispevek članov drugega razreda na dolar pet in dvajset centov. Po starih pravilih so plačevali člani v drugem razredu le dolar mesečnega prispevka. Pogrebnina je bila določena na pet in sedemdeset dolarjev, vozovi za pogrebnike so odpadli. Nekatere točke so preuredili tako, da so odgovarjale točkam v poslovnici.

Izredna konvencija je zaključila, da se ustanovi ženski oddelek v Slovenski narodni podporni jednoti, kadar ga bodo zahtevale potrebe. Žene imajo pravico ustanoviti svoja društva. Deležne so posmrtnine in poškodninske podpore. Potrebna pravila izdela glavni odbor S. N. P. J. in jih predloži društvom na splošno glasovanje.

Jednota je štela ob času izredne konvencije pet in osemdeset društev in 4,147 članov in 146 članic.

V glavni odbor so bili izvoljeni: Martin Potokar predsednik, Math Kirar podpredsednik, Frank Kerže glavni tajnik, Frank Korče blagajnik in Frank Bostič zapisnikar. V glavni nadzorni odbor so bili izvoljeni: Louis Andolšek, Frank Mladič in Frank Bernik. V glavni porotni odbor so bili izvoljeni Martin Štefančič, Jakob Miklavčič in Martin Železnikar.

Mir pa ni dolgo trajal po izredni konvenciji. Nastopil je čas razdvajanja. Ustanovljeni sta bili dve novi podporni organizaciji, in glavni tajnik je poročal na seji glavnega odbora dne 28. maja, da hoče društvo "Sloga", štev. 16. v Milwaukeeju postati samostojno. Društvo je poslalo mesečni prispevek samo za tiste člane, ki so bolni. Glavni odbor je sklenil, da se pridrži bolniška podpora, dokler se razmere v Milwaukeeju ne urede. Na prihodnji seji dne 18. junija je glavni odbor izvolil in pooblastil Keržeta in Bernika, da gresta v Milwaukee in se udeležita seje društva "Sloga", na kateri se naj zadeva uredi in voli nov odbor. Na seji glavnega odbora 9. julija 1908 poroča Kerže, da nista bila z Bernikom v Milwaukeeju, ker je društvo samo uredilo vse tiste zadeve, ki so bile potrebne. Glavni odbor je nato sklenil odposlati Bernika v Milwaukee, da poizkusi legalnim potom dobiti nazaj društveno lastnino, ki so jo proglasili odpadniki za svojo, ko so odstopili od društva "Sloge".

Pravila za ženski oddelek so bila izdelana. V mesecu septembru so bila razposlana društvom v razpravo, ki je trajala do 1. novembra 1908. Čas je bil zaradi tega tako kratek, ker so morala pravila stopiti v veljavo z dnem 1. januarja 1909. Dne 1. novembra je bilo tudi končano društveno glasovanje o pravilih za ženska društva.

Na izredni seji dne 27. novembra 1908 je glavni tajnik poročal o izidu društvenega glasovanja glede ženskih pravil. Večina društev se ni udeležila glasovanja, ostala so priporočala le malenkostne izpremembe. Društvo "Slavija", štev. 1, je priporočalo več izpremememb, sprejete so pa bile sledeče: Pri ženah tuje narodnosti, katerih možje so člani Slovenske narodne podporne jednote, ni gledati na narodnost. Pristopnina se zniža z dveh na en dolar. Sprejmejo se tudi nekateri dodatki k odstavku, kdo je upravičen do posmrtnine za mrtvimi članicami. Priporoča se tudi nižji mesečni prispevek v celoti, toda glavni odbor je odklonil to priporočilo.

Druga društva priporočajo, da naj pravila ostanejo taka, kakršna so bila predložena, toda spravijo naj se v soglasje s pravili za člane.

Eno sejo preje, in sicer dne 12. novembra, je prišla zopet Klobučarjeva

afera na dnevni red. Bila je osma redna seja, na kateri je Bernik kot nadzornik poročal o pregledovanju računskih knjig. Poročal je, da je vse v najlepšem redu, odkar je novi odbor prevzel upravo jednote. Sprejet je bil zaključek, da pridejo dne 24. novembra v uradne prostore glavnega tajnika oba glavna nadzornika, glavni predsednik in Frank Klobučar.

Na prihodnji izredni seji glavnega odbora dne 27. novembra je glavni predsednik Martin Potokar poročal, da so bili dne 24. novembra vsi v uradnih prostorih glavnega tajnika razen Frank Klobučarja. Ta je prišel šele 26. novembra v uradne prostore, zato ne ve, kaj se je ukrenilo. Nato poroča glavni nadzornik Frank Mladič, da je nekoliko manj primanjkljaja, kot se je zadnjič poročalo, ker se morajo vanj všteti nekatere vsote, do katerih je bil Klobučar upravičen. Primanjkljaj znaša po knjigah $480.24. Za $352 se zanesljivo ve, da so to tisti čeki, katere je Klobučar vknjižil za izplačane, a v resnici niso bili izplačani, ker jih banka ni smela več izplačati. Nadaljni primanjkljaj obstoji v obrestih za celo leto 1907, katere znašajo $124.03. Zopet nadalje je tistih $290.80, katere si je Klobučar nakazal, oziroma izplačal, čeprav ni imel pravice do njih. Del tega zneska, dvomesečna plača in pa nekaj dnevnic se mu mora priznati, če to potrdi seja.

Glavni tajnik Frank Kerže pojasnjuje, da je primanjkljaj ravno isti kot tedaj. Razlika je le ta, da se je takrat ves znesek $290.80 vzel za primanjkljaj, dočim je Klobučar upravičen do dela tega zneska, to je do plače za dva meseca in nekaj dnevnic, ko je delal v uradu kot tajnik mesto tajnika. Nadalje pravi, da ne želi drugega izvedeti kakor to, kje je tisti primanjkljaj, kateri je dokazan, to je za $352 nevrnjenih čekov in pa obresti za leto 1907. Za ta primanjkljaj leže dokazi v uradu glavnega tajnika. Glede tistih $290.80, katere si je računil za plačo do 9. maja 1908 in pa dnevnice zaradi tožbe proti njemu, naj pa odloči seja. Kolikor se mu ne pripozna, je prav tako primanjkljaj.

S temi poročili se je iznova odprla Klobučarjeva afera. Sledila so pojasnila in protipojasnila, in koncem razprave je bil sprejet predlog, da se ta zadeva objavi v "Glasilu" in se sodba prepusti društvom. Tozadevni zaključek glavnega odbora je priobčen v novembrski številki "Glasila" iz l. 1908.

Po izredni konvenciji Slovenske narodne podporne jednote se je pričelo članstvo krčiti, število društev pa naraščati. Dne 31. oktobra 1908 je Slovenska narodna podporna jednota sicer štela 94 društev, toda le 3,903 člane in 146 članic. Ampak kriza v Slovenski narodni podporni jednoti je bila prestana, kajti številke govore, da je bilo članstvo koncem julija 1908 še nižje kot koncem oktobra, ker je bilo koncem tega meseca le 3,820 članov in 136 članic, ali 227 članov in 10 članic manj kot koncem aprila tik pred izredno konvencijo Slovenske narodne podporne jednote. Koncem meseca decembra l. 1908 je bilo zopet opaziti napredek. Slovenska narodna podporna jednota je štela 3,980 članov in 153 članic. Tako si je Slovenska narodna podporna jednota polagoma in trajno pridobila svoj stari ugled med slovenskim ljudstvom v Ameriki, ko je pokazala, da zna izčistiti korupcijo iz svojih vrst.

Na izredni seji glavnega odbora dne 4. februarja 1909 je bil prečitan izid društvenega glasovanja o Klobučarjevi zadevi. Društveno glasovanje se je končalo dne 31. januarja 1909. Večina društev je glasovala za izključitev brez tožbe. Nekaj društev priporoča, da je treba Klobučarja izročiti sodišču. Pri četrtini društev se menjajo mnenja. Glavni odbor se pridruži mnenju večine društev in glasuje soglasno za izključitev Klobu-

čarja, obenem pa sklene, da se glavni nadzornik Frank Bernik izroči porotnemu odboru zaradi njegove dvoobrazne vloge, ki jo je igral v Klobučarjevi aferi.

Klobučarjeva afera je zopet rešena v jednoti do četrte redne konvencije v Clevelandu, O., ako se odštejejo malenkostne sitnosti, ki jih je imel glavni odbor z njo med tistim časom.

Pričela se je bližati petletnica Slovenske narodne podporne jednote, in društva v Chicagu in okolici so se jela pripravljati, da jo dostojno in primerno

JOHN GORŠEK,
član porotnega odseka

praznujejo. Društva so izvolila poseben odbor, da preskrbi vse potrebno za proslavo petletnice Slovenske narodne podporne jednote, ki se naj vrši na najsijajnejši način.

V proslavo petletnega obstanka Slovenske narodne podporne jednote se je vršil dne 24. aprila 1909 banket, katerega so se udeležili tudi zastopniki društev S. N. P. J. iz čikaške okolice. Zasedeni so bili vsi sedeži v prostorni Narodni dvorani. Poleg zastopnikov društev iz čikaške okolice so se banketa udeležili tudi člani društev v Chicagu in zastopniki Čehov in Hrvatov. Ob tej priliki je glavni tajnik opisal razvoj Slovenske narodne podporne jednote in ga razdelil v tri dele: v čas rojstva, v čas boja z zunanjimi sovražniki in v čas boja z notranjimi nasprotniki. Za njim so govorili zastopniki društev, Hrvatov in Čehov.

Na redni seji glavnega odbora dne 11. februarja 1909 je zopet hotela oživeti Klobučarjeva afera. Glavni tajnik je poročal na seji, da ne mara društvo "Delavec", štev. 8, priznati Klobučarjeve izključitve. Po kratki debati, v kateri se pojasni, da je sklenila večina društev Slovenske narodne podporne jednote Klobučarjevo izključitev, se preide na dnevni red.

V aprilski številki "Glasila" so se pričele razprave o pravilih in predlogih za bodočo četrto redno konvencijo v Clevelandu, O. Iz teh razgovorov je razvidno, da se je jelo članstvo živahno zanimati za svojo podporno organizacijo. V njih so se pokazale globoke misli za osnovanje jednotinih ustanov, ki imajo koristiti članstvu, in kakšna bodi demokracija v jednoti, da bo napredovala in se razvijala. Društvo "Slavija" je doposlalo članek, v katerem se ogreva za ustanovitev posebnega sklada; vanj naj plačuje vsak član po deset centov na tri mesece, da se zgradi dom za stare in invalidne člane. Izrečena je bila s tem prva beseda glede ustanovitve jednotinega doma za sirote in onemogle člane Slovenske narodne podporne jednote.

V drugih nasvetih iz Virdena, Ill., se priporoča, da naj konvencija samo nominira kandidate za glavni odbor, izvoli jih pa članstvo s splošnim glasovanjem v mesecu novembru. Zopet drugi dopisi svetujejo, naj se jednotino glasilo izpremeni v tednik, in se članicam priznajo tiste pravice kot članom. Obširna

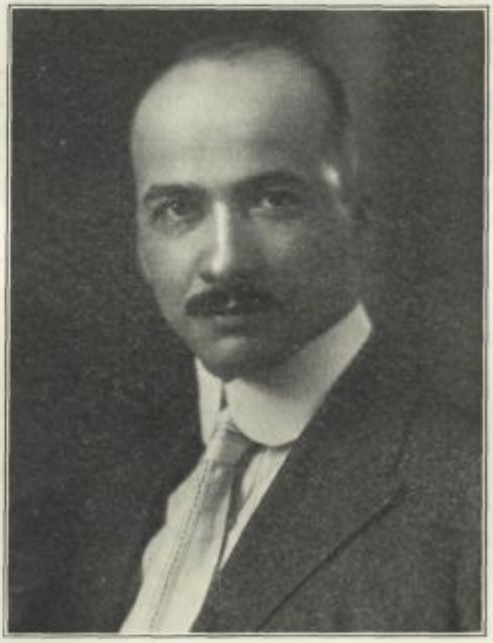
je bila tudi razprava o načinu, po katerem naj se izplačuje bolniška podpora. Sploh se dopisi nanašajo skoraj na vsako točko v pravilih, in iz njih je sklepati, da je članstvo prežeto z željo, da se Slovenska narodna podporna jednota postavi še na trdnejšo podlago.

Na redni seji glavnega odbora dne 13. maja poroča glavni tajnik, da je društvo "Ilirija" štev. 38 izključilo podpredsednika Slovenske narodne podporne jednote Math Kirarja, in da bo treba zaradi tega voliti novega. Pravila so nejasna za take slučaje, ker določajo, da imenuje nadzorni odbor začasnega glavnega odbornika ali namestnika, ako glavni odbornik odstopi, ki pa ostane le toliko časa začasni glavni odbornik, dokler se s splošnim glasovanjem ne izvoli drug stalni glavni odbornik. Čas do konvencije je kratek, in če jednotin glavni odbor lahko postavi kandidate, je tedaj vseeno, ako sam izvoli glavnega odbornika. Po kratki debati izvoli glavni odbor Mihael Zupana, ki je bil takrat član pomožnega odbora, za glavnega podpredsednika.

Bernikova zadeva se je reševala že na seji glavnega odbora dne 8. aprila. Glavni porotni odbor se ni zedinil. Železnikar je za oprostitev, Miklavčič želi slišati na svoja ušesa obtožnico na konvenciji, Štefančič je za izključitev. Glavni odbor je nato sklenil, da se zadeva reši na bodoči konvenciji, Bernik se pa odstavi takoj kot glavni nadzornik. Na tej seji se prečita tudi pismo Louis Andolška, predsednika glavnega nadzornika, v katerem poda svojo resignacijo, ker odpotuje v stari kraj. Na njegovo mesto se izvoli Feliks Namorsa. Volitev tretjega nadzornika pa pride na dnevni red šele na redni seji glavnega odbora dne 13. maja. Glavni odbor sklene, da se za tekočo revizijo izvoli še en nadzornik izmed članov v Chicagu, ker se na ta način prihrani denar jednoti. Za pregledovanje knjig na konvenciji naj se pa izvoli kateri izmed delegatov v Clevelandu.

Na redni seji glavnega odbora dne 12. avgusta pride na razpravo vprašanje, ako imajo ženska društva pravico do zastopstva na konvenciji. Pojasni se, da veljajo v slučaju pomanjkljivosti določbe v pravilih za moške člane. Nato se osvoji predlog, da imajo ženska društva tiste pravice kot moška.

Slovenska narodna podporna jednota je napredovala. Bila je v zamahu svojega napredka, in ni je bilo več sile, da

DR. F. J. KERN,
vrhovni zdravnik S. N. P. J.

bi mogla ustaviti njen razvoj. Znamenja so govorila, da ima v sebi vse pogoje, ki so potrebni, da postane najmočnejša slovenska podporna organizacija. Njeni člani so bili pridno na delu za pridobivanje novih članov, iz Evrope so pa dohajali novi slovenski izseljniki, ki so se več ali manj že oprostili mračnjaških srednjeveških duševnih spon. Njih duševno obzorje je bilo povprečno in v splošnem širše kot izseljencev, ki so

pred desetimi ali dvajsetimi leti prihajali v Ameriko. V onih letih so bili sicer poedinci zelo naprednega mišljenja, ali ogromna večina je pa tičala še v starih nazorih in se krčevito držala starih šeg in navad. V Ameriko je prihajalo vedno več izseljenikov s prepričanjem, da si tukaj ustanove svoj dom in da ne bodo hodili domov s krvavo zasluženim denarjem plačevat dolgov na malih posestvih. In tako je jednota rastla po članstvu, ki je zopet dalje delalo in gradilo Slovensko narodno podporno jednoto.

Njen napredek v letu 1909 do konvencije se zrcali v tehle številkah:

Dne 31. marca 1909 je štela Slovenska narodna podporna jednota 105 društev s 4,282 člani in 208 članicami, dne 30. junija 114 društev s 4,408 člani in 241 članicami, dne 30. septembra 114 društev s 4,519 člani in 274 članicami.

Bodočnost se je pričela odpirati Slovenski narodni podporni jednoti.

IV.

Četrta redna konvencija Slovenske narodne podporne jednote je pričela zborovati v Clevelandu dne 18. oktobra 1909. Navzočih je bilo deset glavnih odbornikov, tri in šestdeset delegatov in dve delegatinji. Zapisnikarjem na konvenciji sta bila izvoljena J. Vertačnik in Filip Godina, za konvenčnega predsednika Joe Bratkovič, a za podpredsednika pa Anton Mesec.

Takoj na prvi seji so pričeli vprašev ati delegatje, kje je poslovnica (charter). Pojasnjuje se, da je sedaj natisnjena v pravilih, in da jo lahko vsakdo čita. Neki delegat meni, da naj gre glavni tajnik osebno po glasovnico v Chicago, zborovanje pa zaključi, da naj glavni tajnik preskrbi poslovnico in sicer tako hitro, kot mu je mogoče. Ko so bile druge konvenčne formalnosti urejene, je glavni predsednik poročal o Klobučarjevi aferi. Za njim poroča predsednik porotnega odbora. Njegovo poročilo soglaša z onim glavnega predsednika. Afera Klobučar-Bernik se vleče skozi vse prve seje, toda obtožnica proti Berniku je bila prečitana šele na šesti, in sicer točka za točko. Bernik končno prizna, da je tudi Klobučar kriv tega, kar njemu očitajo. Konvencija glasuje o krivdi Bernika in ga prizna krivim s 60 glasovi, dvanajst glasov je oddanih proti krivdi, dva glasova sta neveljavna. Stavljena sta bila dva predloga. Eden se glasi, da bodi Bernik izključen, drugi, da ga naj suspendirajo za tri mesece od bolniške podpore. Pri glasovanju je predlog za suspenzijo dobil devet in trideset glasov, predlog za izključitev pa štiri in trideset. Berniku je bilo dovoljeno, da sme na konvenciji samo poslušati, nima pa pravice do glasa in besede.

Četrta redna konvencija je v marsičem izpremenila pravila. Zaključila je, da se redne konvencije vrše vsaka tri leta in mesto tretji pondeljek v oktobru tretji pondeljek v septembru. Vsako društvo, ki šteje od deset do sto članov, ima pravico poslati enega delegata, ako pa društvo šteje nad sto članov, pa dva delegata. Dva delegata sta bila torej najvišja mera za društveno zastopstvo na konvenciji, akoravno je kako društvo štelo več ko dve sto članov.

Konvencija je sprejela poseben odstavek za pomožni odbor, ki je bil v podporo glavnemu. Pomožni odbor so izvolila društva, ki so se nahajala tam, kjer je imela jednota svoj sedež. Pomožni odbor je sklepal o vseh predlogih, ki so bili predloženi glavnemu odboru, ni pa imel odgovornosti.

Glasilo se je izpremenilo iz mesečnika v tednik. Delokrog glasila je zelo nejasen. Pravila so dejala, da naj prinaša strokovne, podučne, zabavne in vzgojevalne članke, niso pa povedala, v kakšnem duhu naj bodo pisani ti članki.

Urednika so lahko odstavili zaradi nesposobnosti ali nemarnosti, ako sta tako

sklenila soglasno najvišji in pomožni odbor.

Jednotin delokrog se je razširil tudi na Kanado.

Pristopnina se je zopet povišala. Tretja redna konvencija je določila pristopnino na en dolar. Izredna konvencija je pristopnino povišala na dva dolarja, četrta redna konvencija pa na štiri dolarje petdeset centov. Od tega zneska je poslalo društvo dva dolarja petdeset centov, dva dolarja sta pa ostala društvu. Nova društva so poslala glavnemu tajniku tri dolarje petdeset centov od vsakega člana, od te vsote so pa dobila eno desetino nazaj za trud in stroške.

Razred za tisoč dolarjev je bil odpravljen in uveden splošen razred za šest sto dolarjev posmrtnine, od katere se plača največ do sto dolarjev za pogrebne stroške. Mesečni prispevek je bil določen za vse enako, in sicer na dolar pet in dvajset centov mesečno za člane in članice, ki imajo iste pravice kot člani. Bolniška podpora je ostala pri dolarju na dan za prvih šest mesecev, za drugih šest mesecev pa na petdeset centov na dan. Za teden dni bolezni se ni izplačala bolniška podpora. Za članice je bila določena porodniška podpora. Prejela je deset dolarjev porodnine ob času rednega poroda, ni pa prejela bolniške podpore do šest tednov po porodu.

Glede izplačila posmrtnin in poškodninske podpore je četrta redna konvencija napravila majhne izpremembe. Tretja in izredna konvencija sta določili, da se za samomorilci izplača samo polovica posmrtnine, ako so bili člani Slovenske narodne podporne jednote manj kot eno leto. Po zaključku četrte redne konvencije se je izplačala posmrtnina za samomorilci, čeprav še niso bili člani eno leto. Član, ki je bil bolan nad leto dni, je prejemal po petdeset centov podpore na dan iz posmrtnine, dokler se ni izpremenilo njegovo stanje. Neozdravljivo bolni člani so prejeli po dve sto petdeset dolarjev odpravnine in so bili črtani iz jednote.

Poškodninska podpora se je znižala. Za izgubo roke do zapestja, noge do členkov je jednota izplačala dve sto dolarjev. Za zlomljeni hrbet pa le tri sto dolarjev. Za izgubo enega očesa ali prvih treh prstov na roki pa sto dolarjev.

Potni listi za Združene države in Kanado so odpadli. Izdajali so se samo članom, ki so potovali zunaj Kanade ali Združenih držav. Veljavni so bili za tri in šest mesecev. Po šestih mesecih se članu ni več ponovil potni list, ampak član je bil črtan iz jednote.

Četrta redna konvencija je sprejela posebno rezolucijo, v kateri izreka zaupanje glavnemu odboru in obsoja časnike, ki so nastopali proti Slovenski narodni podporni jednoti, obenem se pa zahvaljuje "Proletarcu", ker je bil na razpolago vsem tistim, ki so stali na braniku za koristi in procvit Slovenske narodne podporne jednote.

Konvencija je izvolila poseben odbor za pregled jednotinih knjig, kateremu so bili dodeljeni strokovnjaki v knjigovodstvu in upravi. Ta odbor in strokovnjaki so poročali, da so našli knjige v redu in strokovnjaki so zaprisegli izjavo, ki so jo podali o pregledovanju knjig in v kateri so potrdili, da so našli vse v redu.

Pri volitvah v glavni odbor so bili izvoljeni v glavni jednotin odbor: Predsednik Martin Potokar, podpredsednik Jakob Miklavčič, zapisnikar Feliks Namors, blagajnik Frank Korče in urednik "Glasila" Frank Kerže. Glavni nadzorni odbor: Vincenc Cajnkar predsednik in Frank Črne ter Lavoslav Zevnik odbornika. Porotni odbor: John Šarc predsednik in Valentin Štalik in Josip Bricelj odbornika.

Še preden je minilo leto 1909, se je v premogovniku v Cherryju, Ill., dogodila

katastrofa, pri kateri je bilo ubitih dvanajst članov Slovenske narodne podporne jednote. Dne 12. novembra 1909 se je dogodila nesreča. Slovenska narodna podporna jednota je takoj prihodnji dan odposlala svoja odposlanca v Cherry, da poizvesta podrobnosti o nezgodi in izkušata omiliti bedo, ki je zadela družine ubitih bratov. Razpisala je poseben prispevek po petdeset centov na člana zaradi te nesreče, da se posmrtnina takoj izplača. Kot žrtve kapitalističnega moloha so padli: Jernej Lindič, cert. štev. 732, rojen 1873 v Mladi gori pri Šmarjeti na Dolenjskem; Josip Ermakora, cert. štev. 733, rojen v Zagorici pri Dobrepoljah; Josip Rebsel, cert. štev. 1426, rojen l. 1880 v Sv. Jakobu pri Št. Jerneju; Martin Rebsel, cert. štev. 1995, rojen leta 1873 v Sv. Jakobu pri Št. Jerneju; Martin Gril, cert. štev. 2741, rojen 1883 v Vrdonu pri Toplicah na Dolenjskem; Ivan Forgač, cert. štev. 2922, rojen l. 1876 v Koviašonovcu na Ogrskem; Anton Kravanja, cert. štev. 2925, rojen 1888 v Soči pri Tolminu; Frank Jakše, cert. štev. 3124, rojen 1889 v Gorenji vasi pri Šmarjeti na Dolenjskem; Ivan Kaus, cert. štev. 4685, rojen 1866 v Soči pri Tolminu; Anton Pavlin, cert. štev. 5241, rojen 1884 v Gornji stari vasi pri Novem mestu. Anton Vesel, cert. štev. 6870, rojen 1881 v Velikem Mraševcu pri Krškem; France Retel, cert. štev. 7334, rojen 1873 v Velikem Mraševcu pri Krškem. Trinajsti Slovenec, ki je ponesrečil, je bil Josip Pirh. Bil je dne 7. novembra na društveni seji in prihodnji dan pri zdravniku, a še ni bil reden član Slovenske narodne podporne jednote, ko je postal žrtev kapitalističnega izmozgavanja. Bil je doma iz Šmarjete na Dolenjskem. Glavni odbor S. N. P. J. je takoj sklenil, da se zanj pobirajo prispevki. Slovenska narodna podporna jednota je pridobila izredno veliko na ugledu pri ameriških Slovencih v splošnem, ker je ob času te katastrofe nastopila točno in radodarno.

Četrta redna konvencija je tudi sklenila, da so seje glavnega odbora tajne, kar je kasneje povzročilo precej kritike, vsled česar je peta redna konvencija v Milwaukeeju odpravila to določbo.

Slovenska narodna podporna jednota je po končani četrti redni konvenciji zopet napredovala. Koncem decembra leta 1909 je štela 4,802 člana in 300 članic. Krajevnih društev ali podružnic je bilo 121. Do koncem marca 1910 je število društev naraslo na 130, število članov in članic pa na 5,490.

V mesecu januarju l. 1910 se je "Glasilo" izpremenilo v tednik, in Slovenska narodna podporna jednota je imela dobro sredstvo, katerega je lahko vsak teden izrabila v agitatorične namene. Napadi na Slovensko narodno podporno jednoto so še prihajali, toda uspeha niso mogli doseči. Slovenska narodna podporna jednota je prebolela otroške bolezni, in pričela se je razvijati počasi in sigurno v veliko organizacijo, kateri gre bodočnost. V septembru 1910 je štela že 145 društev in 5,998 članov in članic. Do konca leta 1910 je bilo v Slovenski narodni podporni jednoti 154 društev in 6,607 članov in članic. V enem letu je po silnih bojih z zunanjimi in notranjimi nasprotniki napredovala za 1,505 članov in članic. Njeni nasprotniki bi se lahko iz tega naraščanja marsikaj naučili. Predvsem bi lahko spoznali, da se ne da uničiti organizacije, ki je ustanovljena na zdravih principih in ki skrbno pazi na to, da se ne vrine vanjo korupcija. Njeni nasprotniki niso kljub temu opustili boja proti nji, kar pove njena kasnejša zgodovina. Napadali niso več tako odprto kot preje, nego so napadi prihajali bolj od strani. Najrajši so pa udrihali po osebah, o katerih so mislili, da so največ pripomogle do tega, da se ni Slovenska narodna podporna jednota izne-

ČETRTA KONVENCIJA S. N. P. J. V CLEVELANDU, O.

verila svojim principom in da je znala držati od sebe korumpirance. Nasprotniki so se pač motili, kakor se motijo ljudje, ki mislijo, da posamezne osebe delajo zgodovino, ne pa razmere ljudi in zgodovino.

Slovenska narodna podporna jednota je koncem aprila 1911 štela 164 društev in 7,094 članov in članic. Po nadaljnih štirih mesecih pa 169 društev in 7,355 članov in članic.

V 20. številki "Glasila" z dne 9. junija l. 1911 je tedanji urednik Frank Kerže priobčil oglas sledeče vsebine:

"Išče se za urad zmožna oseba, ki bi pomagala pri uredništvu in sicer moški ali ženska. Zahteva se vsaj delno razumevanje angleščine. Pogoje in vse drugo se izve pri uredništvu "Glasila".

V 21. številki z dne 16. junija l. 1911 je Frank Kerže objavil svojo prostovoljno odpoved kot urednik. Za vzrok navaja to, da mu je glavni odbor S. N. P. J. naročil, naj priobči zaključek društva "Triglav", štev. 2. S. N. P. J., v katerem vidi napad na svojo osebo zaradi članka "Prvo splošno glasovanje".

Glavni odbor je po tem dogodku imel par viharnih sej, afera se je pa končala na peti redni konvenciji v Milwaukeeju. Glavni odbor je v smislu pravil izvolil urednikom "Glasila" Jože Zavertnika do prihodnje konvencije.

Koncem leta 1911 je Slovenska narodna podporna jednota štela 173 društev in 7,742 članov in članic.

Na seji dne 11. januarja 1912 je glavni odbor sklenil, da predloži članstvu S. N. P. J. tri mesta in sicer Joliet, Ill., Milwaukee, Wis., in Springfield, Ill., na splošno glasovanje, da z njim določi, kje se ima vršiti peta redna konvencija. Četrta redna konvencija v Clevelandu je zaključila, da se peta redna konvencija S. N. P. J. vrši v Jolietu. Glavni odbor S. N. P. J. je v 52. številki "Glasila" z dne 19. januarja podal daljše pojasnilo, zakaj se obrača do članstva, da odloči o tej zadevi. Oglasila so se namreč razna društva S. N. P. J. in tudi posamezni bratje v Jolietu, ki so izjavili, da Joliet še ni zrel za konvencijo S. N. P. J. Splošno glasovanje se je končalo z zadnjim februarjem, in izid je bil takšenle: Milwaukee 83, Joliet 60, Springfield 10 in Chicago en glas.

Takoj po Novem letu so pričeli izhajati napadi na Slovensko narodno podporno jednoto v "Glasu Naroda". Za prvi napad se ni brigal glavni odbor S. N. P. J. in ga je prezrl z molkom, ravnajoč se po principu, da je molk za pametne ljudi tudi odgovor. Ko je izšel drugi napad pod ravno takim anonimnim podpisom "Član N. S. P. J.", je glavni predsednik Martin Potokar odgovoril krepko v "Glasilu" z dne 23. februarja na sumničenja in podtikanja. Napadi so pa pričeli prihajati tudi v "Clevelandski Ameriki". Zaradi teh napadov je društvo "Naprej" štev. 5. v Clevelandu sprejelo resolucijo, v kateri ostro obsoja te napade. Ta sklep je bil priobčen v "Glasilu" z dne 15. marca 1912.

Koliko so škodovali ti napadi Slovenski narodni podporni jednoti, pa dokazuje narastek njenega članstva. Dne 30. aprila 1912 je štela Slovenska narodna podporna jednota 182 društev in 8,328 članov in članic. V mesecih, v katerih so jo napadali najhuje njeni nasprotniki, je narasla za devet društev in 586 članov. Pri teh napadih je pomagal tudi "Amerikanski Slovenec" od strani. Napadal je socialiste in svobodomislece.

Glavni odbor in člani so bili vedno na delu za pojačanje Slovenske narodne podporne jednote. Zanimiv je članek, ki je izšel v 49. številki "Glasila" z dne 29. decembra 1911, v katerem je povedan precejšen del zgodovine. Del tega članka se glasi:

"Ali sad neumorne večmesečne agitacije je dozorel šele v aprilu 1904, ko se

je vršila ustanovna konvencija za Slovensko narodno podporno jednoto v Chicagu. Jednota je štela koncem meseca aprila l. 1904 šele 206 članov. Jednota je imela že takrat $1,607.35 kosmate gotovine v svoji blagajni. Za izplačati je pa imela 500 dolarjev, in ostalo ji je koncem meseca še $1,107.35 čistega prebitka. Ali že v drugem letu je naraslo premoženje jednote. Kosmata gotovina je znašala $6,144.02, obveznosti pa $2,925.00. Koncem aprila leta 1905 je ostalo čistega prebitka v blagajni $3,219.62. V letu 1906 je bilo finančno stanje le neznatno ugodnejše. Jednota je imela kosmate gotovine $6,-127.19, obveznosti so znašale $2,300.00, prebitek pa $3,827.19. V letu 1907 je jednota zopet napredovala. Kosmati prebitek je znašal $11,468.04, obveznosti $5,000.00, čisti prebitek pa $6,-468.04. V letu 1908 je jednota s svojim premoženjem nazadovala. Kosmate gotovine je imela $16,097.84, obveznosti $14,000.66, čiste gotovine pa le $2,-097.84. Prihodnje leto je bilo najbolj kritično za jednoto. Nečiste gotovine je imela $22,875.93, obveznosti $21,650.-00, čiste gotovine pa le $1,225.93. V letu 1910 se je premoženje jednote znatno pomnožilo. Kosmate gotovine je imela $32,958.59, obveznosti le $9,890.50, čistega prebitka pa $23,068.49. Jednota je prestala svojo krizo, kar dokazuje naslednje leto. Koncem aprila 1911 je jednota štela 7,049 članov, nečiste gotovine je imela $36,520.49, obveznosti $10,092.40, čiste gotovine pa $26,-428.09."

Naslednja lestvica, ki je zanimiva, nam pa kaže, koliko je izplačala jednota posmrtnine, odpravnine za poškodbe in neozdravljive bolezni in bolniške podpore od svoje ustanovitve pa do 30. aprila 1911, pa koliko je umrlo članov v vsakem letu.

Leto	Posmrtnina	Odpravnina	Boln. podp.	Umrlo članov
1904	.....	.....	$ 20.00	2
1905	$ 2,000.00	.....	3,789.50	5
1906	6,350.00	$1,600.00	13,558.50	9
1907	6,278.50	1,000.00	27,436.50	12
1908	14,012.00	600.00	36,799.50	40
1909	16,800.00	975.00	36,942.00	49
1910	30,459.00	2,177.00	47,714.00	30
1911	3,000.00	375.00	16,410.00	17

Statistični izkaz nam dokazuje, da je imela jednota koncem aprila leta 1909 najhujšo notranjo krizo, ki je pričela ponehovati že v letu 1910 in prenehala šele v letu 1911. Vzlic temu, da je jednota v letu 1910 izplačala za posmrtnine, odpravnine in bolniško podporo za $15,533 več kot v prejšnjem letu, se je njeno dejansko premoženje pomnožilo za $21,842.56."

Približala se je peta redna konvencija Slovenske narodne podporne jednote v Milwaukeeju. Društva, ki so do konca meseca avgusta narasla na 188, so izvolila svoje delegate. Članov in članic je Slovenska narodna podporna jednota štela tedaj 8,832. Članstvo se je v štirih mesecih pomnožilo zopet za pet sto štiri člane.

Zaman je bilo butanje sovražnikov napredka, svobode, bratstva in enakosti, zaman njihovo zaganjanje v Slovensko narodno podporno jednoto. Ostali so majhni, kakor je bil malenkosten način njih boja proti slovenski podporni organizaciji, ki ni odjenjala od svojih principov, na katerih je bila zgrajena, in hodila ravno pot resnice in pravice. Kolikor pogostejši so bili napadi slovenskih mračnjakov na Slovensko narodno podporno jednoto, toliko hitreje se je razvijala in pojačevala. Tisti mračnjaki so včasih nastopali v liberalni obleki, včasih pa v odelu srednjeveškega klerikalnega nazadnjaštva.

V.

Peta redna konvencija Slovenske narodne podporne jednote se je pričela dne 16. septembra 1912 v Milwaukeeju, Wis. Prijavljenih je bilo 108 delegatov in šest delegatinj. Na konvenciji je bil prisoten ves glavni odbor. Takoj po otvoritvi konvencije sta bila sprejeta spored in opravilnik za konvencijo, nakar se je izvolil konvenčni odbor, v katerega so bili izvoljeni Martin Železnikar predsednik, Martin Štefančič podpredsednik, Anton Terbovec in Primož Kogoj zapisnikarja.

FRANK SOMRAK,
član nadzornega odbora

Na drugi seji je prišla Keržetova afera na dnevni red. Po daljši in ostri razpravi se sprejme predlog, da se Kerže pripozna kot glavni odbornik samo od časa zadnje konvencije do takrat, ko se je sam odpovedal uredništvu "Glasila", odkloni se pa protipredlog, da se Keržetu priznajo iste pravice kot delegatom in glavnim odbornikom. Konvencija je glasovala tajno in z listki. Dva in šestdeset proti dva in petdesetim glasom je odločilo, da Kerže nima tistih pravic na konvenciji, kot jih ima delegat ali glavni odbornik.

Konvencija je izvolila poseben odbor petih članov za pregledovanje računov. Ta je poročal, da so računi in knjige v najlepšem redu. Na četrti seji se še enkrat obnovi Keržetova afera in se sprejeti predlog še toliko izpolni, da ima Kerže pravico poročati o svojem delu kot urednik "Glasila" do časa, ko je urejeval list, nima pa pravice glasovati in staviti predlogov. Za dopolnilni predlog je bilo oddanih 83 glasov, proti pa 31.

V glavni odbor, ki je po novih pravilih sestojal iz upravnega, nadzornega in porotnega odseka, so bili izvoljeni: Predsednik Jakob Miklavčič, prvi podpredsednik Martin Štefančič, drugi podpredsednik Alojzij Skubic, glavni tajnik John Verderbar, glavni blagajnik Martin Potokar, zapisnikar Joseph Kuhelj in urednik Jože Zavertnik. Nadzorni odsek: Anton Terbovec predsednik, Dragotin Pogorelec in Thomas Golob odbornika. Porotni odsek: Anton Hrast predsednik, Martin Železnikar in John Šarc odbornika. Namestnikom glavnega tajnika in blagajnika je bil izvoljen Vincenc Cajnkar.

Peta redna konvencija je popolnoma izpremenila pravila in uvedla marsikaj novega. Pravila so se razdelila v ustavo in pravila. Načelna izjava, da temelji Slovenska narodna podporna jednota na svobodomiselni podlagi, pride kot točka v ustavo. Prihodnja redna konvencija se vrši v kraju, ki ga določi članstvo s splošnim glasovanjem šest mesecev pred konvencijo, milwauška konvencija je pa imela pravico imenovati tri mesta za konvencijo. Društva od deset do sto članov imajo pravico poslati po enega delegata, nad sto člani pa dva. Nobeno društvo nima pravice poslati več ko dva delegata. Preje je imela Slovenska narodna podporna jednota samo po enega

podpredsednika, peta redna konvencija je sklenila, da se izvolita dva. Urednik ima le pasivno volilno pravico in posvetovalni glas na konvenciji.

Konvencija je pomnožila in jasneje začrtala dolžnosti glavnih odbornikov. Uvedla je tudi pravo direktne zakonodaje, inicijativo in referendum. Članstvo je dobilo moč, da lahko predlaga nove člene k pravilom, stare pa lahko popravi ali črta. Tudi za pomožni odbor so bile sprejete jasnejše točke, ki so določale, kako je voliti pomožni odbor in kakšne so njegove pravice in dolžnosti.

Za urejevanje "Glasila" so bile uvedene posebne točke, ki so govorile, da mora biti "Glasilo" urejevano v naprednem duhu moderno politično in strokovno organiziranega delavstva. Urednik mora po svojem prepričanju soglašati z načelno izjavo in rezolucijami, ki jih je sprejela konvencija, in z določeno smerjo lista, ki je začrtana v drugi točki člena "Uradno glasilo". Posebej je bila sprejeta še rezolucija, katero je predlagal delegat Molek, in ki je določala, kako naj bo urejevano uradno glasilo. To rezolucijo je potrdila vsaka nadaljna konvencija.

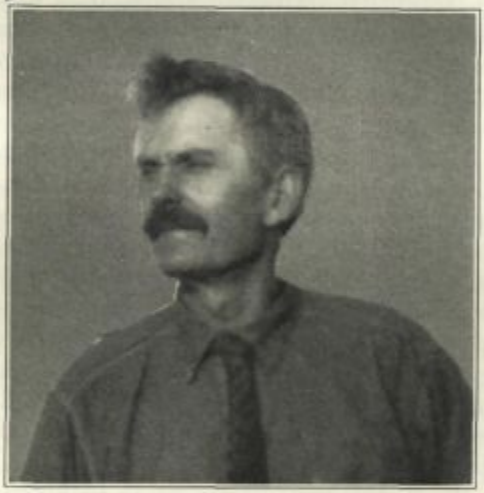
Po novih pravilih je bilo dovoljeno zakonski dvojici, od katere ena pripada k neslovanski narodnosti, pristopiti k Slovenski narodni podporni jednoti. To je veljalo tudi za njune otroke.

Pristopnina je bila znižana za en dolar. Novi član je plačal jednoti le $3.50. Od tega zneska je šlo $1.40 za mesečni prispevek, 60 centov za stroške organizacije in $1.50 pa v rezervni sklad. Krajevna društva so imela pravico še posebej določiti pristopnino, katera pa ni smela presegati $1.50.

Mesečni prispevek se je povišal na $1.40, ki se je delil takole: V posmrtninski sklad 45c, v poškodninski in odpravninski sklad 5c, v rezervni sklad 10c, v bolniški sklad 65c in v upravni sklad 15c.

Peta redna konvencija je sprejela, da se ne more nihče sprejeti kot član, ki je opravljal stavkokaško delo, ravno tako naj se izključi vsakega člana, ki vrši stavkokaško delo. Konvencija smatra stavkokaštvo za najnevarnejše delo, ker dokazuje zgodovina delavskih stavk, da izzivajo stavkokazi poulične pretepe, nemire in poboje in pri tem ne stavijo v nevarnost le svojega zdravja in življenja, ampak tudi zdravje in življenje drugih jednotinih članov, ki so na stavki ali če niso v nobeni zvezi z njo.

Za prvih pet dni se ne izplačuje bolniške podpore. Ako je pa član bolan več ko pet dni, se mu izplača bolniška pod-

JOŽE ZAVERTNIK,
urednik "Prosvete"

pora od prvega dne bolezni. Porodnina v znesku po deset dolarjev ostane, ali članice so deležne bolniške podpore že po štirih tednih po porodu. Ako pa članica zboli iz katerega drugega vzroka, tedaj je upravičena do bolniške podpore že čez deset dni po porodu. Glede izplačevanja poškodninske podpore se sprejmejo zopet majhne izpremembe. Za zlomljen hrbet, izgubo obeh rok, obeh nog ali obeh očes se izplača posmrtnina in član se izbriše iz jednote. Za izgubo enega očesa se izplača $200, za izgubo

enega prsta do drugega členka na roki se izplača po petdeset dolarjev. Za izgubo cele roke ali do zapestja, cele noge ali do členkov in za otrpnjenje istih udov $200, za izgubo polovice stopala pa $100.

Konvencija je zaključila, da postanejo pasivni člani tisti, ki stopijo v vojaško armado proti svoji volji, dalje tisti, ki pričnejo opravljati taka dela, ki jih jednota zabranjuje, in tisti, ki zaradi dolgotrajne stavke ne morejo plačevati asesmenta.

Konvencija je zaključila, da se list poveča na osem strani in da nastavi glavni odbor v sporazumu z urednikom upravitelja. Konvencija je spoznala, da je lasten list najboljše sredstvo za razširjenje Slovenske narodne podporne jednote med slovenskim ljudstvom v Ameriki, in ga zato povečala s štirih na osem strani.

Glavni tajnik je v sporazumu z glavnim odborom predložil peti redni konvenciji nekakšen načrt za zgradbo doma S. N. P. J., v katerem bi naj bili nastanjeni uradi Slovenske narodne podporne jednote. Sklenila je tudi, da se uvede zavarovalninski oddelek za otroke v starosti od 1. do 16. leta, ako se do konca meseca decembra 1912 prijavi tisoč otrok, ako ne, se poizkus lahko ponovi eno leto kasneje.

Za službo upravitelja se je priglasilo trinajst kandidatov. Društva v Chicagu so postavila kandidate za pomožni odbor glavnemu odboru. Bilo je dvanajst kandidatov; prvih šest, ki so prejeli največ glasov, je bilo izvoljenih.

Glavni odbor se je odpovedal pravici, da nastavi upravitelja pri "Glasilu", ter prepustil članstvu S. N. P. J. to zadevo v odločitev. Glavni tajnik je nato dne 1. novembra 1912 priobčil v "Glasilu" glasovnico za splošno glasovanje. Bilo je prvo splošno glasovanje v zgodovini slovenskih podpornih organizacij v Ameriki, da so člani odločali o važnih zadevah. Bile so štiri točke na splošnem glasovanju. Prva je bila volitev pomožnega odbora, druga dom Slovenske narodne podporne jednote, tretja pravila za otroški zavarovalninski oddelek in četrta nastavljenje upravitelja pri "Glasilu". Čas za splošno glasovanje je trajal šest tednov; tako je imelo vsako društvo priliko glasovati, ako ne na prvi seji, pa na drugi. Izid prvega splošnega glasovanja je bil priobčen v 49. številki "Glasila" z dne 26. decembra 1912. Za jednotin dom je bilo oddanih 1543, proti pa 1410 glasov. Kandidatje v pomožni odbor so dobili glasov: Joseph Verščaj 1926, John Hočevar 1914, Tomaž Puc 1523, Frank Podlipec 1414, Frank Bostič 1404, Mary Kočevar 1393, Francis Ručigaj 1368, John Jereb 1233, Anton Brence 1118, Feliks Kramaršič 1061, Feliks Seljak 949 in Filip Kaplja 872. Za osnovanje otroškega zavarovalninskega oddelka je bilo oddanih 2454, proti pa 235 glasov. Izmed kandidatov za upravitelja je dobil največ glasov Filip Godina.

Konvencija je sprejela rezolucijo, ki naroča glavnemu odboru Slovenske narodne podporne jednote, naj povabi na prvo sejo glavnega odbora, ki se je imela vršiti v januarju leta 1914, zastopnike drugih slovenskih podpornih organizacij, da se posvetujejo o združenju slovenskih podpornih organizacij. Slovenska narodna podporna jednota je torej pričela z inicijativo za združenje slovenskih podpornih organizacij.

Neka druga rezolucija določa, da se pobirajo prostovoljni prispevki za slovensko sirotišnico, kateri se naj naložé v posebnem skladu. Prihodnja konvencija naj v tem oziru šele stori potrebne korake. Ako ne pride do uresničenja sirotišnice, naj konvencija določi, kaj se ima zgoditi s tem denarjem.

Komaj se je peta redna konvencija končala in delegatje še niso ali pa komaj prišli domov, so se že pričeli zopet napadi nanjo. Bil je dnevnik "Glas Na-

roda", ki je na široko odprl svoje predale vsem, kateri so hoteli pozabavljati peti redni konvenciji in Slovenski narodni podporni jednoti. Pričeli so prihajati protesti od društev, v katerih so ta odločno ugovarjala pisavi v "Glas Naroda" in anonimnim napadalcem, ki niso imeli poguma podpisati svojega imena.

Konvencija je bila še daleč. Vršiti se je imela šele čez tri leta v enem izmed mest Pittsburgh, Pa., Calumet, Mich., in Springfield, Ill., ki ga določi članstvo s splošnim glasovanjem. Konvencija je sprejela par rezolucij, ki niso bile všeč nasprotnikom napredka in starinom med slovenskim ljudstvom v Ameriki. V oči jih ni bodla samo rezolucija, ki je govorila in določala, kako se naj urejuje "Glasilo", ampak všeč jim ni bila tudi tista, ki je pozivljala slovenske delavce, naj se pridružijo delavski strokovni organizaciji, kjer je mogoče, in kupuje po možnosti produkte, ki so jih izdelali strokovno organizirani delavci. Konvencija je sprejela inicijativo in referendum za izpreminjanje pravil. Nasprotniki napredka in prijatelji duševne teme so videli v referendumu in inicijativi sredstvo, da uresničijo svoje goreče želje. Napadli so zaključke pete redne konvencije z vso silo, računajoč, da zbegajo članstvo, v tem zbeganju pa članstvo inicijatira predloge, ki izbrišejo vse, kar so delegatje na peti redni konvenciji zaključili naprednega. Dalekosežne so bile želje slovenskih ameriških reakcijonarjev, ali ostale so le skromne želje. Sejali so veter in želi vihar. Še nikdar v zgodovini Slovenske narod. podpor. jednote ni članstvo tako krepko podpiralo svoje delegacije kakor po peti redni konvenciji. Protesti so prihajali drug za drugim; ti so jasno pričali, da si članstvo Slovenske narodne podporne jednote ne da ukazovati od nazadnjakov in da ravno tako misli, kakor so njihovi zastopniki mislili na peti redni konvenciji.

Nazadnjaki so potihnili za malo časa, toda le za malo časa, nakar so izpremenili svojo bojno taktiko. Kajti tudi zaključek glede združenja slovenskih podpornih organizacij jim ni bil všeč. Mislili so pač: Gorje nam, ako se slovenske narodne podporne organizacije v Ameriki združijo in sprejmejo načela slovenske narodne podporne jednote.

Kakšen uspeh so imeli napadi nazadnjakov na Slovensko narodno podporno jednoto, dokazuje dejstvo, da se je le-ta takoj po konvenciji pomnožila za devet novih društev in več ko za pet sto članov. Komaj sta minila dva dobra meseca, pa je Slovenska narodna podporna jednota imela že tak uspeh. Ako bi reakcijonarji med slovenskim ljudstvom v Ameriki ne bili udarjeni z duševno slepoto, bi bili čitali ta znamenja na steni. Nasprotniki Slovenske narodne podporne jednote so z ljubosumnostjo opazovali njen napredek ter oddali z velikimi upi prvi strel. Na vsak napad pa so dobili cele salve v odgovor.

Takoj po konvenciji so državni nadzorniki pregledali poslovanje Slovenske narodne podporne jednote. Njih poročilo o pregledovanju poslovanja je bilo v originalu priobčeno v 46. številki "Glasila" z dne 5. decembra 1912. To govori jasno in določno o dobrem gospodarstvu in finančnem napredku Slovenske narodne podporne jednote.

Pripravljalni odbor za ustanovitev slovenskega zavetišča, ki se je organiziral zunaj S. N. P. J., je pozval glavni odbor Slovenske narodne podporne jednote, naj pošlje svoje zastopnike na tozadevno zborovanje, ki se je imelo vršiti dne 28. novembra 1912 v Chicagu, Ill. Zadeva je prišla na dnevni red na seji glavnega odbora dne 7. novembra, in izvoljena sta bila kot zastopnika Martin Potokar in John Verderbar. Izvoljena sta bila dva zastopnika, da se eden ali

drugi, kateremu čas dovoli, udeleži zborovanja. Ker je bilo obenem tudi zborovanje slovenskih časnikarjev, se je tistega shoda udeležil tudi urednik "Glasila". Glavni odbor je svojim zastopnikom naročil, naj se zborovanja udeleže s pridržkom. To pomeni, da postanejo zaključki zborovanja za ustanovitev slovenskega zavetišča le tedaj veljavni, če jih članstvo osvoji s splošnim glasovanjem. Glavni odbor je zavzel stališče, da ne izvrši drugega kot to, kar potrdijo člani S. N. P. J. s splošnim glasovanjem.

FRANK ALEŠ,
predsednik združitvenega odbora

Gibanje za ustanovitev slovenskega zavetišča se je pričelo izven Slovenske narodne podporne jednote. Rezolucija, ki jo je sprejela peta redna konvencija Slovenske narodne podporne jednote, je pa nalagala glavnemu odboru Slovenske narodne podporne jednote, da poseže aktivno v gibanje tam, kjer gre za ustanovitev slovenske sirotišnice, kajti konvenčni zaključek se glasi: "Glede slovenske sirotišnice se sklene, da se naj pri vseh krajevnih društvih S. N. P. J. pobirajo prostovoljni prispevki v ta namen in se pošiljajo glavnemu tajniku oziroma blagajniku, ki jih naj naklada v posebnem skladu. Prihodnja konvencija naj potem stori v tem oziru potrebne korake in če do uresničenja slovenske sirotišnice ne pride, naj konvencija določi, kaj se zgodi s tem denarjem."

Kakšen je namen Slovenskega zavetišča, pokažejo pravila te ustanove, ki še do danes ni zgrajena. Dotični odstavek se glasi: Namen S. Z. je:

1) Preskrbeti skupni dom za stare, onemogle in poškodovane.

2) Zgraditi bolnišnico ter po potrebi in sredstvih še druge zavode.

Po zaključku pete redne konvencije S. N. P. J. je glavni cilj zgrajenje in ustanovitev sirotišnice, po pravilih Slovenskega zavetišča je glavni cilj ustanovitev in zgraditev doma za stare, onemogle in poškodovane, ne omenja se pa sirotišnice. To je razlika.

Pri navadnem slovenskem ljudstvu je to vseeno, kaj se zgradi, kajti pod besedo zavetišče in sirotišnico razume enoisto, dočim je v resnici velika razlika, posebno ako bi zadeva iz katerega zdaj neznanega vzroka prišla pred sodišče, da odloči o stvari.

Še preden je napočilo leto 1913, je glavni tajnik Verderbar izdal poziv na društvene tajnike in tajnice, naj prijavijo število priglašenih otrok za mladinski zavarovalni oddelek. V januarju 1913 je bil ustanovljen mladinski oddelek, ker so tajniki prijavili zadostno število otrok. Mesečni prispevek je znašal deset centov, posmrtnina pa pet in sedemdeset dolarjev.

Koncem decembra 1912 je bila najvišja društvena številka 197 in jednota je štela 9,410 članov in članic, njeno premoženje je bilo vredno $74,901.70. V celem letu, t. j. od 1. januarja do 31. decembra 1912, je jednota narasla za 1,678 članov in članic. Po peti redni

konvenciji, t. j. v treh dobrih mesecih, je Slovenska narodna podporna jednota pridobila 578 novih članov, in krajevna društva so se pomnožila za dvanajst.

Glavni odbor je na seji dne 20. februarja zaključil, da pozove vse podporne zveze in jednote, da razmotrivajo o združenju slovenskih podpornih organizacij v Ameriki. Ta sklep je bil storjen na podlagi zaključka pete redne konvencije. Polagoma se je razvila o združenju slovenskih podpornih organizacij precej živahna razprava v "Glasilu". Na razpravo je prišel tudi predlog društva "Francisco Ferrer" štev. 131, po katerem naj se uvede še en posmrtninski razred za $1,200 posmrtnine in za dva dolarja bolniške podpore. Analogno s posmrtnino in bolniško podporo se je imela zvišati tudi odškodninska podpora. V tej razpravi so se prvikrat pojavili nasveti, naj jednota izpremeni svoj tednik v dnevnik.

V razpravi so se pokazala različna mnenja. Večina društev in članov, ki so dopisovali v "Glasilo", je bila za ustanovitev še enega višjega razreda, toda mnogo jih je zagovarjalo, da se uvede posmrtninski razred za $1,000 mesto za $1,200. Stavljeni so bili tudi tozadevni dodatni in izpremembni predlogi.

Na podlagi razprav je glavni odbor sklenil, da se sestavi glasovnica v smislu razprave in stavljenih dodatnih predlogov. Splošno glasovanje o teh predlogih se je pričelo dne 16. maja 1913. Vsi predlogi so bili odklonjeni, ker ni dodatek k ustavi prejel dvetretjinske večine, kot so določala pravila. Da se zviša zavarovalnina je bilo oddanih 1810, proti zvišanju pa 1506 glasov. Bila je sicer večina, a ne dvetretjinska.

Ob času teh razprav so bili člani pridno na agitaciji za pridobivanje novih članov. Koncem leta 1912 je Slovenska narodna podporna jednota štela 9,410 članov in članic, koncem meseca junija l. 1913 pa 10,328. Napredovala je za 912 članov in članic v šestih mesecih, ali za 150 članov in članic povprečno na mesec.

Proti jeseni 1913 je vzbuknila stavka v bakrenih rudnikih v Michiganu. Bila je to že druga stavka, v kateri so člani Slovenske narodne podporne jednote pobirali med seboj doneske, da podpirajo svoje brate, ki so zaradi stavke trpeli revščino. Prvikrat se je to zgodilo leta 1910 in 1911, ko so stavkali rudarji v okraju Westmorelandu, Pa. Slovenska

MARTIN ŽELEZNIKAR,
član porotnega odseka

narodna podporna jednota je pokazala, da ne zapusti svojih članov, ako jim podjetniki vsilijo stavko in jih tako pahnejo v bedo. Ravno tako je pazila na to, da ni izgubila svojih članov, ker so bili pognani v stavko. V obeh stavkah so člani radodarno odprli roke, kar potrdijo prostovoljni prispevki za podpiranje stavkujočih članov, ki so bili izkazani v "Glasilu" in odposlani prizadetim članom.

Na seji glavnega odbora dne 13. avgusta 1913 je bilo prečitano pismo glavnega nadzornega odbora, v katerem priporoča, da se poroštvo glavnega blagajnika poviša s petnajst tisoč na pet in sedemdeset tisoč dolarjev, ker ima S. N. P. J. toliko denarja naloženega v obveznicah. Glavni odbor je ta predlog sprejel, poroštvena družba je pa vsled tega zahtevala, da morata dve osebi imeti ključ do hranilnega predala, v katerem so obveznice. Glavni odbor je sklenil na podlagi predloženega predloga, da se poroštvo vsako leto po potrebi poviša ali pa zniža.

V novembru je glavni odbor izvršil vse priprave za združitveno konferenco, na katero je hotel povabiti vse slovenske podporne zveze in jednote. Izdelal je dnevni red, določil referente in dan za konferenco. Vsi zaključki, nanašajoči se na združitveno konferenco, so bili priobčeni v "Glasilu", tako da je bila slovenska javnost v Ameriki dobro poučena, v kakšne namene se sklicuje konferenca.

Koncem leta 1913 je Slovenska narodna podporna jednota zopet zaznamovala lep napredek. Članov in članic je štela 11,214. Narastek je znašal v tem letu 1,804 člane in članice. Kosmato premoženje jednote je znašalo $117,094, dolg na posmrtninah $15,680, tako da je bilo čistega premoženja $101,414.43. Čisto premoženje se je v enem letu pomnožilo za $26,512.73. Mladinski oddelek je imel 1,407 članov in $1,311.92 premoženja.

Dne 15. januarja 1914 se je vršila seja glavnega odbora, katere so se udeležili vsi odseki glavnega odbora in pomožni odbor. Seja je naredila več važnih zaključkov. Sklenjeno je bilo, da dobi vsako društvo na leto sto petdeset komadov pisalnega papirja in kuvert. Troški za papir in kuverte se krijejo iz upravnega sklada. Iz tega je plačati tudi poroštva krajevnih tajnikov in blagajnikov. Prepusti se glavnemu upravnemu odboru, kdaj se pridruži Narodnemu bratskemu kongresu (National Fraternal Congress). Na seji se je razpravljalo tudi o uvedenju lestvice za vplačevanje prispevkov za posmrtninsko zavarovalnino in raznih posmrtninskih razredov. Zaključi se, da glavni in pomožni odbor inicijatirata glede posmrtninske lestvice potrebni predlog, ki se naj članstvu predloži na splošno glasovanje. Predlog naj vsebuje štiri posmrtninske razrede, in sicer po $150, $600, $1,000 in $1,500, in tri razrede za bolniško podporo, in sicer za en, za dva in tri dolarje bolniške podpore. Ako ne pride do združenja z drugimi slovenskimi podpornimi organizacijami, se uvedejo ti razredi pri Slovenski narodni podporni jednoti.

Sprejeta je bila tudi rezolucija v zadevi stavkarjev v michiganskem bakrenem okrožju in v državi Coloradu, v kateri se apelira na kongres, naj uvede preiskavo. Rezolucija se odpošlje kongresni zbornici.

Dne 19. januarja se je pričela združitvena konferenca, na kateri so bili zastopniki Slovenske narodne podporne jednote, Slovenske svobodomiselne podporne zveze, Slovenske delavske podporne zveze sv. Barbare, Avstrijsko-slovenskega bolniško-podpornega društva in Slovenske delavske podporne in penzijske družbe. Navzočen je bil tudi glavni in pomožni odbor S. N. P. J.

Združitvena konferenca je sprejela nekatere zelo važne zaključke. Načelna izjava prihodnje združene organizacije mora biti taka, kot jo ima Slovenska narodna podporna jednota. Ravnotako je sprejela združitvena konferenca rezolucijo, v kateri apelira na kongres, da uvede preiskavo zaradi rudarskih stavk v Michiganu in v Coloradu. Zaključi se, da ostane inkorporacija v slučaju združenja v državi Illinois. Združena organizacija naj ima sledeče razrede za po-

smrtninsko zavarovalnino: $150, $600, $1,000, $1,500 in $2,000. Bolniška podpora se določi za en, dva in tri dolarje na dan. Kot najvišja starost, po kateri je dovoljeno pristopiti k organizaciji, se določi na petdeset let. Tak član se lahko zavaruje za en dolar dnevne bolniške podpore in $150 posmrtnine.

Predloženih in na znanje je bilo vzetih tudi več rezolucij. Ena priporoča, naj izdaja združena organizacija tednik, ki naj bo tako urejevan kot "Glasilo" S. N. P. J. Druga priporoča, naj se vsi predlogi priobčijo tri mesece preje, preden se vrši o njih splošno glasovanje, da imajo člani priliko za javno razpravo v časopisju. Tretja določa, da se naj vse organizacije takoj po razpustu združijo s Slovensko narodno podporno jednoto. Ta rezolucija je obsežna in obsega sedem točk:

1. Ker je zakonita združitev le na ta način mogoča.

2. Ker ni nikogar, ki bi jamčil, da je premoženje jednot in zvez varno naloženo, ako bi se hkrati razpustile vse organizacije, in bi ne bilo že ustanovljene podporne organizacije, kateri lahko razpuščene organizacije izroče svoje premoženje.

3. Ker bi nastala največja zmešnjava, ako bi se vse organizacije hkrati razpustile in bi ne bilo nobene organizacije, ki bi skrbela za izplačevanje bolniških podpor, potrebnih stroškov in posmrtnin.

4. Ker je logično, da ostane pri življenju tista organizacija, ki je največja po premoženju in članstvu, dokler se združitev zakonitim potom popolnoma ne izvrši.

5. Ker se lahko po izvršeni združitvi izreče članstvo potom splošnega glasovanja, ali naj združena podporna organizacija obdrži ime S. N. P. J., ali se ji da drugo ime.

6. Ker se mora po izvršeni združitvi vršiti konvencija, na kateri bodo delegatje in delegatinje osvojili pravila nove združene organizacije.

7. Ker nam načelna izjava in sprejete rezolucije na konvencijah S. N. P. J. jamčijo, da nova združena organizacija ne more kreniti na staro nazadnjaško pot, ki je kriva, da imamo danes toliko podpornih organizacij.

Neka druga resolucija določa, kako naj se glasuje, da bodo zaključki veljavni.

V pripravljalni odbor so bili izvoljeni: Jože Zavertnik in Anton Hrast za S. N. P. J., Martin Konda za S. S. P. Z., Viljem Sitter za S. D. P. Z., Martin Stefančič za društvo sv. Barbare, Mestar za S. D. P. in P. D. in John Goršek za A. S. B. P. D.

Predlog glede uvedenja posmrtninske lestvice pri Slovenski narodni podporni jednoti je bil predložen članstvu na splošno glasovanje dne 13. februarja 1914.

V "Glasilu" se je pričela razprava o združenju slovenskih podpornih organizacij in uvedbi posmrtninske lestvice pri S. N. P. J. Posmrtninska lestvica je bila sprejeta z ogromno večino glasov. Zanjo je glasovalo 7,909 članov in članic, proti pa 637.

V aprilu je bilo deset let, odkar je bila ustanovljena Slovenska narodna podporna jednota. Glavni upravni in pomožni odbor je sklenil, da se izda slavnostna številka "Glasila" dne 3. aprila, ki naj bo tiskana na boljšem papirju in opremljena s slikami delegatov vseh konvencij in tedanjega glavnega odbora. V nji je priobčen tudi kratek zgodovinski spis o razvoju Slovenske narodne podporne jednote.

Zanimiva je statistika, ki je bila priobčena ob desetletnici Slovenske narodne podporne jednote. Jednota je bila ustanovljena v aprilu 1904 z 276 člani in devetimi društvi. Ob desetletnici je štela 11,532 članov in članic. V času desetih let je umrlo 371 članov, večinoma

mladeničev; pet in sedemdeset odstotkov teh pokojnih članov je bilo ubitih na delu.

V tem času je jednota izplačala svojim članom in dedičem za člani $578,-133.25 v obliki raznih podpor. Izplačala je torej več ko pol milijona dolarjev v desetih letih. Mladinski oddelek je bil ustanovljen pred dobrim letom, štel je okrog 1,600 zavarovanih otrok v starosti od 1 do 16 let.

Razna društva Slovenske narodne podporne jednote so ob desetletnici priredila slavnost. V Chicagu se je članom kazal razvoj jednote s skioptikonom, ki je bil združen s predavanjem o zgodovini Slovenske narodne podporne jednote.

Na seji glavnega odbora je glavni tajnik poročal, da je poroštvena družba odpovedala poroštvo glavnemu blagajniku in da ga dovoli le pod pogojem, ako se dovoli tudi njenemu uradniku, da je prisoten, kadar gredo na banko, da se pregledajo obveznice. Glavni odbor je sprejel pogoje.

Koncem aprila 1914 je društvo "Zveza" štev. 36 v Willocku, Pa., inicijatiralo, da se uvedejo štiri razredi za posmrtnino, in sicer $150, $600, $1,000 in 1,500, in trije razredi za bolniško podporo in sicer za en, dva in tri dolarje na dan. Vsak se sme zavarovati za najvišjo posmrtnino in najnižjo bolniško podporo, ali pa narobe. Pristopnina se naj zniža za nove člane s $3.50 na en dolar. Sedanji prispevki po deset centov mesečno od člana odpadejo, in vanj gre en dolar pristopnine od novih članov. Prispevki po petnajst centov od člana v upravni sklad se znižajo s petnajst na deset centov. V najnižji razred naj se sprejemajo prosilci v starosti od 45 do 50 let. Predlog je dobil v smislu pravil dosti podpore in bil predložen članstvu S. N. P. J. dne 3. julija na splošno glasovanje.

Predlogi so bili podpirani tako, kot določajo pravila, in dne 3. julija 1914

PETA KONVENCIJA S. N. P. J. V MILWAUKEEJU, WIS.

so bili članstvu S. N. P. J. predloženi na splošno glasovanje. Vsi so bili sprejeti, in gl. upravni odbor jih je na seji dne 9. septembra proglasil sprejetim, kajti sprejeti so bili z ogromno večino glasov. Prav malo članov je glasovalo proti njim. Ti predlogi so bili vključeni v pravila s prvim januarjem 1915 in s tem dnem so bili uvedeni pri Slovenski narodni podporni jednoti zavarovalni razredi, članstvo je pa pričelo plačevati prispevke za posmrtninsko zavarovalnino po lestvici.

Zaključki, ki jih je sprejela prva združitvena konferenca, bi morali biti veljavni za nadaljnje združevalno delo. Društvo "Zveza" štev. 36 S. N. P. J. je na podlagi teh zaključkov izdelalo preje omenjeno inicijativo, da se odstranijo pri S. N. P. J. ovire za združenje. Na to inicijativo so se oglasila razna društva ter svetovala, kako naj se združitev izvrši. Na podlagi inicijativnega predloga društva "Zveza" štev. 36 S. N. P. J. in nasvetov drugih društev S. N. P. J., priobčenih v "Glasilu", sta zastopnika S. N. P. J. v pripravljalnem odboru za združenje slovenskih podpornih organizacij izdelala tozadevno rezolucijo. Ta je bila tako sestavljena, da se ohrani enakopravnost članov S. N. P. J. in vseh drugih podpornih organizacij, ki se združijo z S. N. P. J. Stala ni niti enega centa, ker ni bil najet advokat, da jo izdela. Bila je v svojem jedru zdrava in pravilna, kar dokazuje kasnejše združenje na podlagi združitvene pogodbe S. D. P. Z. s Slovensko narodno podporno jednoto, ki obsega v glavnem skoraj enake točke kot rezolucija, združenje samo se je pa izvršilo po poti, kot ga je priporočala rezolucija. V kolikor je bilo razlike pri združenju, se je izvršila zaradi kasnejše sprejetih postav za združenje podpornih organizacij.

Rezolucija je bila priobčena v "Glasilu" dne 5. junija 1914 in odposlana Viljem Sitterju, predsedniku pripravljalnega odbora za združitev slovenskih podpornih organizacij. Poprej je bila še prečitana pred glavnim odborom S. N. P. J. Ta in članstvo sta se v ogromni večini strinjala z njo. Vsaka stvar ima svoje nasprotnike, in tako jih je imela tudi ta rezolucija. Posamezni člani drugih slovenskih podpornih organizacij so ji nasprotovali in izkušali z napačnim tolmačenjem zbegati članstvo S. N. P. J. Ogromna večina glasov, ki je bila oddana za inicijativni predlog društva "Zveza" štev. 36. S. N. P. J., je potrdila, da se članstvo S. N. P. J. ni dalo zbegati od nikogar, ampak sodilo po svoje o rezoluciji.

Kmalu nato, ko je društvo "Zveza" štev. 36 S. N. P. J. inicijatiralo predlog za uvedenje razredov, sta društvi "Zvonček" štev. 206 S. N. P. J., in "Edinost" štev. 12 S. N. P. J. poslali tudi svoje predloge, katerih pa društva niso podpirala v zadostnem številu, tako so bili članstvu predloženi na splošno glasovanje le inicijatirani predlogi društva "Zveza" štev. 36 S. N. P. J.

Na seji glavnega odbora, ki se je vršila 21. maja 1913, je bilo sklenjeno, da se sprejemajo predlogi in dodatki k inicijativi društva "Zveza" štev. 36 S. N. P. J., do 26. junija. Glavni upravni odbor je tukaj zavzel najširšo in najbolj demokratično pot. Dal je društvom še posebej čas, da lahko stavijo izpremembne ali dodatne predloge, da bo članstvo samo odločilo, kaj pojde na splošno glasovanje, in ne bo mogel nihče glavnemu upravnemu odboru očitati, da je želel vsiliti članstvu inicijativo, s katero se mogoče sam strinja. Razprava o združenju slovenskih podpornih organizacij in o jednoti dokazuje, da ni tudi ta zaključek obvaroval glavnega upravnega odbora pred neupravičenimi očitki.

Glavni upravni in pomožni odbor sta delala z vsemi svojimi močmi, da se združitev slovenskih podpornih organizacij izvrši na najcenejši način. Na seji

dne 4. junija 1914 je sprejel sledečo rezolucijo:

"Ker so mnenja zastopnikov v pripravljalnem odboru in glavnih odborov prizadetih organizacij različna glede združitve, nalaga glavni odbor uredniku "Glasila", da pojasni, katera pot je najcenejša do združitve, raztolmači take predloge, ki otežkočujejo združitev, ker nakladajo članstvu nova bremena in naklade.

"Pojasni naj v listu tudi vse predloge, ki hočejo članstvu vzeti pravice pri u-

WILLIAM SITTER,
član nadzornega odbora

pravi podporne organizacije, s katerimi se hoče večina izročiti manjšini, da bi absolutno gospodovala v podporni organizaciji.

"Sploh naj urednik stori vse, kar je v njegovi moči, da bo članstvo na jasnem, za katere predloge naj glasuje in katere odkloni, kadar bo s splošnim glasovanjem odločevalo o združitvi".

Urednik se je strogo ravnal po tej rezoluciji, in posledica tega je bila, da so nekateri ljudje izven Slovenske narodne podporne jednote pričeli napadati njega in glavni odbor, da delata proti združenju slovenskih podpornih organizacij.

Taka podtikanja so izzvala polemiko v listih. Slovenska narodna podporna jednota je pa šla svojo pot razvoja naprej.

Pripravljalni odbor za združenje slovenskih podpornih organizacij je imel sejo dne 22. in 23. avgusta. Sejo sta predlagala zastopnika S. N. P. J. in zastopnik S. D. P. in P. D., sklical jo je pa predsednik pripravljalnega odbora. Ta je sprejel važne predloge za združitev. Vseh predlogov je bilo trinajst. Prvih šest se je pečalo z notranjo uredbo združene organizacije, drugih sedem pa direktno z združitvijo.

Zastopnik S. N. P. J. je na seji pripravljalnega odbora za združitev pojasnil, da po pravilih S. N. P. J. ne more ta organizacija sklicati izredne konvencije, ker je v pravilih, da se izredna konvencija lahko vrši, če se izreče zanjo tri četrtine vsega članstva.

Društvo "Slavija" štev. 1 S. N. P. J., je na seji dne 13. septembra inicijatiralo te predloge. Podpora se je iskala najprvo za najvažnejše predloge, ki so bili zadostno podpirani, splošno glasovanje se je pa pričelo po 1. januarju prihodnjega leta in trajalo do 15. februarja. Članstvo je sprejelo predloge, nakar je bil priobčen v "Glasilu" drugi del inicijative, ki je obsegal šest predlogov, in sicer:

1. Ali naj se članstvo prizadetih jednot, zvez in društev združi s Slovensko narodno podporno jednoto potom splošnega glasovanja in se zaključi združitev za prizadete jednote, zveze in društva na šesti in skupni redni konvenciji S. N. P. J., na kateri imajo sedež in glas delegati, delegatinje in glavni odbori vseh prizadetih organizacij.

2. Ali naj se članstvo prizadetih jednot, zvez in društev združi s S. N.

P. J. potom splošne konvencije, na kateri naj imajo delegati, delegatinje in glavni odbori vseh prizadetih organizacij enake pravice.

3. Ali se naj pri združeni organizaciji uvede le odškodninski sklad, kakor je danes uveljavljen pri mnogih prizadetih organizacijah?

4. Ali naj uvede združena organizacija odškodninski sklad in so člani po izplačilu odškodnine deležni posmrtnine, ako v smislu ustave še nadalje plačujejo asesment v posmrtninski sklad?

5. Ali naj združena organizacija uvede penzijski sklad?

6. Ali naj združena organizacija ustanovi zavetišče?

Pri Slovenski narodni podporni jednoti je glasovala za prvi del združitvene inicijative postavna večina. Članstvo S. N. P. J. se je izreklo za združenje.

Za prvo točko v inicijativi je bilo oddanih 4549 glasov, proti 1116 glasov. Ta točka je bila sprejeta. Za drugo točko je bilo oddanih 1676 glasov, proti 2813. Bila je torej odklonjena. Za 3. točko je glasovalo 1901 članov in članic, proti pa 2792. Točka je bila odklonjena. Za 4. točko je bilo oddanih 4330, proti pa 1164 glasov. Za 5. točko je bilo 2807 glasov, proti pa 2534. Bila je sprejeta. Za 6. točko je glasovalo 2525 članov in članic, proti pa 2937.

Članstvo S. N. P. J. je izvršilo svojo dolžnost. Odglasovalo je za združenje in povedalo, na kakšen način se želi združiti.

V letu 1914 je izbruhnila evropejska vojna, ki je imela velik učinek na gospodarsko življenje v Ameriki. Trgovina med Združenimi državami in centralnimi evropejskimi silami je prenehala. Zavezniške države so pa iskale na trgu le vojno blago. Tako je nastala gospodarska kriza, ki je spravila na stotisoče delavcev ob delo. Hudo prizadeti so bili tudi člani Slovenske narodne podporne jednote, sploh vseh podpornih organizacij. Posledica te gospodarske krize je bila, da so delavci pričeli opuščati podporne organizacije, ker jim je primanjkovalo denarja za nakup najpotrebnejših življenskih sredstev. Slovenska narodna podporna jednota je tudi nazadovala v oddelku za odrasle člane, kajti štela je le 10,494 članov in članic koncem decembra 1914. V mladinskem oddelku se je članstvo pomnožilo, ker je bilo v njem 1,724 članov.

V mesecu januarju je glavni odbor

FRANK ZAJC,
predsednik nadzornega odbora

S. N. P. J. imel letno sejo. Zaključil je, da stopi posmrtninski razred za $1,500 zavarovalnine takoj v veljavo, akoravno se je zanj priglasilo šele dve sto članov, ker morajo člani plačati prispevke po starostni lestvici. Na seji je bilo prečitano pismo Narodnega bratskega kongresa (National Fraternal Congress), v katerem apelira na Slovensko narodno podporno jednoto, da se mu pridruži. Glavni odbor je sklenil, da apelu ugodi.

Vojna ni ostala brez učinka na Slovence v Ameriki. Ustanovljale so se lige pod raznimi imeni, ki so obljubile odrešitev Jugoslovanov. Ustanovitelji in podporniki takih organizacij so bili razen nekaj izjem ljudje, ki so pred izbruhom vojne še peli slavo Habsburžanom in avstro-ogrski monarhiji. Ko je izbruhnila vojna, niso ti ljudje vedeli kam, kajti jasnih ciljev niso imeli. "Glasilo" S. N. P. J. je takoj ob izbruhu evropske vojne zavzelo odločno protihabsburško stališče in izjavilo, da po končani vojni ne bo več stare avstro-ogrske države, pa naj se vojna konča z uspehom ali neuspehom za avstrijske mogotce. Radi tega odločnega nastopa je avstrijska birokracija prepovedala pošiljati "Glasilo" v Avstro-Ogrsko.

Ljudje, ki so ustanovljali lige, niso imeli za sabo nobene organizacije. Apelirali so tudi na glavni odbor S. N. P. J., da se pridruži liginemu gibanju. Glavni odbor je odklonil vsako sodelovanje, ker ga članstvo S. N. P. J. ni pooblastilo, da sodeluje pri takem gibanju. Da se spozna sodba članstva S. N. P. J. o takem gibanju, je glavni odbor S. N. P. J. predložil članstvu S. N. P. J. sledeča vprašanja, da glasuje po društvih kot enotah za vprašanja ali proti njim:

1. Povabiti gospodarske in politične organizacije ameriških Slovencev, t. j. podporne jednote, zveze, Jugoslovansko socialistično zvezo, da imenujejo po enega do dva zastopnika v skupen odbor.

Naloga tega odbora bodi pazno zasledovanje svetovnopolitičnih dogodkov, njih možni vpliv na bodočo Evropo in na bodočnost slovenskega naroda, registriranje takih dogodkov in poročanje o njih. Nadalje bo ta odbor, ako pokaže situacija točke, po katerih si je mogoče napraviti kakšno jasno sliko, izdelal potrebne predloge za korake, ki bi jih sporazumljene organizacije v interesu slovenskega naroda mogle storiti, ne da bi z njimi izročale narod blamažam, ga kompromitirale, ali pa celo posamezne člane naroda ogrožale z nepotrebnimi preganjanji.

2. Naprositi omenjene organizacije, da zagotove iz svojih sredstev pokritje stroškov, ki bi nastali, če bo kakšna resna akcija v omenjenem smislu mogoča.

3. Naprositi organizacije, ki se strinjajo s tem načrtom, da čimprej odgovore in imenujejo svoje zastopnike.

Šest in osemdeset odstotkov društev S. N. P. J. je glasovalo o teh vprašanjih in razen dveh so se vsa društva strinjala s predloženimi točkami.

Glavni odbor S. N. P. J. je imel zdaj začrtano pot, kako naj dela v korist slovenskega ljudstva, ki je živelo pod habsburškim režimom.

Društvo "Trdnjava" štev. 10 S. N. P. J., je inicijatiralo, da postane mesto Rock Springs, Wyo., kandidat za kraj, v katerem se bo vršila šesta redna konvencija. Inicijativa je bila od strani društev podpirana in na splošno glasovanje so bila predložena mesta Pittsburgh, Pa., Calumet, Mich., Springfield, Ill. in Rock Springs, Wyo. Mesto Pittsburgh je prejelo največ glasov.

Društvo "Slovenski Gozdar", štev. 217 S. N. P. J., je inicijatiralo predlog za šesto redno konvencijo, ki je nalagal glavnemu odboru zbirati podatke za večkratno izdanje "Glasila".

Približale so se volitve delegatov za šesto redno konvencijo.

Ob tem času so pričeli tudi napadi v "Glasu Svobode" na glavni odbor, posebno pa na urednika in upravitelja. Pod temi napadi je bil podpis "Ahasver", ki so nosili napis, da prihajajo iz Clevelanda, O. Glavni odbor je na prvi seji na podlagi prvega napada sestavil štirinajst vprašanj in jih zastavil Ahasverju, obenem ga pa pozval, naj odgovori nanje, da lahko glavni odbor uve-

de postopanje proti prizadetim članom v glavnem odboru. Ahasver ni poslal obtožnice glavnemu odboru in tudi ni povedal, kdo se skriva pod tem imenom. Ampak Ahasver je storil nekaj drugega. Napadal je pod tem imenom še dalje glavni odbor, urednika in upravitelja. Napadati je pričel tudi v "Glasu Naroda," ki je že od nekdaj služil vsem, ki so hoteli udrihati po S. N. P. J. in njenem glavnem odboru z namenom, da zasejejo nezaupanje med članstvo S. N. P. J. Glavni odbor je nepričakovano prejel zapriseženo izjavo od Frank Mežnariča, da se pod imenom Ahasver skriva Joe Faletič, član društva štev. 126 S. N. P. J. v Clevelandu. Pozval je takoj javno Joe Faletiča, da naj pride pod gotovimi zanj koristnimi pogoji na šesto redno konvencijo in obtoži glavni odbor, česar ga dolži. Tudi ta poziv ni imel uspeha. Nato je glavni odbor sklenil, da pride Faletič pred društveni porotni odbor. Faletič se je tudi temu uprl. Glavnemu odboru ni preostalo drugega kot da Faletiča izključi, da pride njegova afera na pravilen način v razpravo na šesti redni konvenciji.

Gospodarska kriza v Združenih državah je ponehala, industrija je bila preobložena z naročili. Tudi Slovenska narodna podporna jednota je pričela pridobivati na članstvu in koncem 31. avgusta 1915 štela 11,585 članov in članic, v mladinskem oddelku je pa bilo 2,169 članov.

VI.

Šesta redna konvencija je pričela dne 20. septembra 1915 v Pittsburghu, Pa. Zanjo je bilo pripravljenih 121 delegatov in delegatinj. Še preden je bil izvoljen konvenčni odbor, je prišla na dnevni red Faletičeva afera. Izvolil se je poseben porotni odbor, v katerega je vsaka stranka imenovala po dva zastopnika, vsi štirje porotniki pa petega predsednikom. Obravnava se je vršila pred zbrano konvencijo in je trajala skoraj dan in pol. Konvenciji so bila predložena tri vprašanja: Kdo je kriv. Odbor, Faletič, ali oba? Oddanih je bilo tri in sedemdest glasov, da je kriv Faletič, šest glasov, da je kriv glavni in pomožni odbor, in osem in dvajset glasov, da sta kriva oba: glavni odbor in Faletič. Nato sta bila stavljena dva predloga: Prvi predlog naroča, da mora Faletič preklicati vse, po preklicu se suspendira za trideset dni. Drugi predlog določa, da mora Faletič preklicati vse, kar je pisal proti glavnemu in pomožnemu odboru in upravitelju, odpade pa suspenzija. Oba predloga sta imela dodatek, ako Faletič ne podpiše preklica, da se izključi iz Slovenske narodne podporne jednote. Za prvi predlog je bilo oddanih 53, za drugega 50 glasov. Faletič ni hotel podpisati preklica in je po kratkem dramatičnem nagovoru zapustil dvorano. Tako ga je zadel drugi del kazni. Bil je izključen iz jednote, ker ni hotel podpisati preklica, češ, da ne mara biti več član slovenskih društev. Po končani Faletičevi aferi so bili izvoljeni v konvenčni odbor Frank Tavčar predsednikom, John Goršek prvim podpredsednikom, John Vogrič drugim podpredsednikom. Zapisnikarjema sta bila izvoljena Vincenc Cajnkar in Paul Berger.

Zanimivo je poročilo glavnega tajnika o napredku Slovenske narodne podporne jednote od pete do šeste redne konvencije. Jednota je napredovala za devet in štirideset društev. Vseh društev je bilo 230. Članstvo se je pa pomnožilo za 2,753 članov in članic. Tudi v finančnem oziru je bil napredek lep, ker se je premoženje povečalo za $152,025.48.

Konvencija je na podlagi izkušenj marsikaj dodala pravilom, ali pa črtala. Določila je, da se konvencija vrši v kraju, katerega določi konvencija. Skušnje zadnjih so pokazale, da mora biti nekaj bolj določnega v pravilih, kje naj se vrši bodoča konvencija. Društva so imela pravico inicijatirati najkasneje

eno leto pred konvencijo drugo mesto za zborovanje konvencije. Sklenila je, da mora društvo šteti več kot pet in dvajset članov, da lahko pošlje delegata na konvencijo. Po prejšnjih pravilih je društvo smelo izvoliti delegata, ako je štelo več ko deset članov. Za manjša društva je konvencija priznala, da se lahko skupaj združijo, ako so v bližini in izvolijo skupaj delegata. Društva, katerih število članov je padlo pod de-

JACOB AMBROŽIČ,
član bolniškega odseka

set, so izgubila pravico do delegacije. Določila je, da se izvolita odsek za pritožbe na konvenciji in odsek za sestavo pravil. Vse prošnje in pritožbe se morajo poslati glavnemu tajniku tri tedne pred konvencijo.

Osvojila je zaključek, da je odgovorni urednik "Glasila" član glavnega upravnega odbora. Namestniki gl. predsednika, podpredsednika, tajnika ali blagajnika se v slučaju njih odstopa ali odstavljenja izvolijo s splošnim glasovanjem, ampak glavni odbor ima pravico nastaviti odgovornega urednika in zapisnikarja do prihodnje konvencije. Odpravila je tudi pomožni odbor.

O združenju slovenskih podpornih organizacij se je vršila obširna debata in sprejetih je bilo več predlogov. Za predlog, da članstvo prizadetih jednot in zvez, ki se združijo, doplača, kar zahteva zakon, je prejel šest in šestdeset glasov, za protipredlog, da se združenje izvrši brez ozira na finance, je bilo oddanih štirideset glasov. Vložen je bil priziv manjšine na članstvo S. N. P. J. Za združitev s pomočjo konvencije je bilo oddanih šest in sedemdeset glasov, proti pa trinajst. Sprejet je bil predlog, da ima vsaka organizacija pravico do enega zastopnika na vsakih pet sto članov na združevalnih konvencijah. Ravno tako imajo pravico prisostvovati s polnomočjo vsi glavni odborniki prizadetih organizacij in člani pripravljalnega odbora. Pripravljalni odbor ima določiti čas in mesto za to konvencijo. Sklene se, da se ima glavni odbor sestati v teku tridesetih dni po konvenciji, da izdela potrebne predloge za združitev in kar je potrebno za izredno konvencijo.

Predložena je bila rezolucija za ustanovitev lastne tiskarne in izpremenitev uradnega glasila v dnevnik, čim se priglasi pet tisoč prostovoljnih naročnikov na dnevnik; rezolucija je povzročila obširno debato. Rezultat razprave je bil, da so bila predložena konvenciji tri vprašanja: Ali hočemo dnevnik, tednik ali mesečnik. Za dnevnik je bilo oddanih sto sedem glasov, eden za tednik in trije za mesečnik. Nato je konvencija sprejela rezolucijo za ustanovitev dnevnika in tiskarne brez ugovora.

Jednotine računske knjige so pregledali strokovnjaki, ki so po končanem pregledovanju poročali, da so našli vse v

najlepšem redu. Poročilo je bilo podano pismeno in prečitano na konvenciji.

Konvencija je zaključila, da se tiskajo pravila tudi v hrvatskem jeziku. Predložena in sprejeta je bila rezolucija, ki je določala, da se izvoli odsek treh članov, ki naj dela v pripravljalnem odboru z zastopniki drugih organizacij za ustanovitev Jugoslovanske akademije. V ta odsek so bili izvoljeni: John Vogrič, Paul Berger in John Rezelj. Pravila za mladinski oddelek so bila sprejeta v nekoliko izpremenjeni formi.

Za prihodnjo konvencijo je bilo določeno mesto Springfield, Ill.

V glavni odbor so bili izvoljeni: John Vogrich, predsednikom, Joe Bratkovič prvim in Jožef Kuhelj drugim podpredsednikom, Anton Trbovec blagajnikom, John Molek zapisnikarjem. V glavni nadzorni odbor so bili izvoljeni Jože Ambrožič, Paul Berger in Frank Tavčar. V porotni odsek so bili izvoljeni Anton Hrast, Anton Peterlin, Joe Radišek, Rudolf Pleteršek in Albina Hočevar.

Urednikom je bil izvoljen Jože Zavertnik.

V odbor za izdelavanje pravil za bodočo konvencijo so bili izvoljeni: John Molek, Vincenc Cajnkar, Martin Železnikar, John Goršek in Peter Geshell.

V konvenčni odbor za pritožbe na bodoči konvenciji so bili izvoljeni: Anton Rupar, John Underwood, Tomaž Golob, Frank Dolinar, John Kvartič, Joseph Vivoda, John Terčelj in Valentin Repovsh.

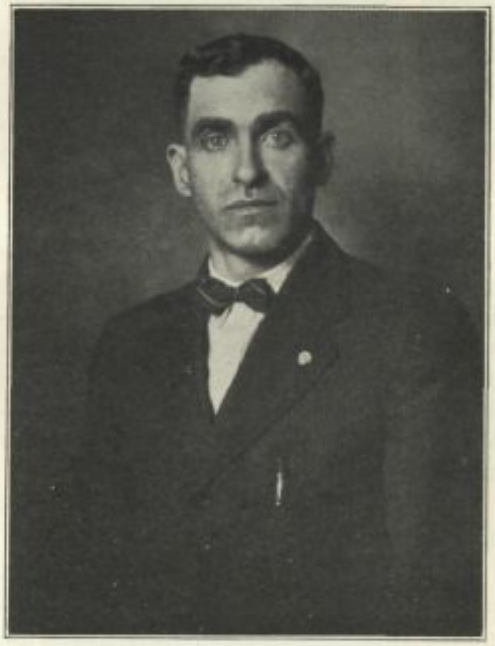
Dne 5. novembra je bila priobčena glasovnica o prizivu manjšine na članstvo glede načina združitve. Splošno glasovanje se je pričelo dne 7. novembra, končalo se pa 19. decembra 1915. Članstvu sta bili predloženi vprašanji:

1. Ali naj napredne organizacije, ki so za združenje, poravnajo svoj primanjkljaj, ki je v njih blagajnah pred združenjem, kot sklenjeno na šesti redni konvenciji S. N. P. J. s 66 glasovi, in se potem izvrši združenje?

2. Ali naj se prej združimo neglede na finančno stanje oziroma na deficit, ki ga imajo nekatere organizacije v svoji blagajni, in tak primanjkljaj pokrije članstvo vseh jednot in zvez potem, ko se združimo?

Za prvo vprašanje je bilo oddanih 6,339 glasov, za drugo pa 1,588. Članstvo je z veliko večino odobrilo zaključek konvencije.

Na seji 19. in 20. januarja 1916 je

JOHN TERČELJ.
član porotnega odseka

glavni odbor sklenil, da priredi tekmovanje za pridobivanje novih članov, članic in naročnikov na dnevnik. Jednota je imela koncem leta 12,327 članov in članic, v mladinskem oddelku pa 2,450. Prijavljenih naročnikov na dnevnik je bilo tisoč osem sto. Razpisane so bile nagrade za prvih deset najboljših tekmovalcev. Obenem je glavni odbor sklenil, da zastopniki "Glasila" prejmejo po dvajset odstotkov od naročnine.

Na tej seji glavnega odbora sta bila izvoljena v pripravljalni odbor za združenje slovenskih naprednih podpornih organizacij Martin Železnikar in Filip Godina.

Pripravljalni odbor za združenje slovenskih naprednih podpornih organizacij je imel svojo sejo dne 8. februarja. Sprejeti so bili sledeči predlogi:

1. Ker imajo letos konvencijo S. D. P. Z. v mesecu maju, S. S. P. Z. v mesecu septembru in S. D. P., a P. D. je že itak odložila svojo konvencijo za nedoločen čas, se osvoji predlog: Da se vrši konvencija S. D. P. Z., S. S. P. Z. in S. D. P. in P. D. in se ima pričeti drugi pondeljek dne 11. septembra 1916.

2. Da se pri vseh prizadetih organizacijah priporoča le dve mesti v splošno glasovanje za konvencijo, in sicer Cleveland, O., in Chicago, Ill.

3. Da dajo vse prizadete organizacije preračuniti svoje premoženje, starost članstva, vplačevanje asesmenta in solventnost po od države priznanem aktuarju. Ako aktuar priporoča povišanje asesmenta in druge potrebe za solventnost, poravnajo vse do te konvencije, ker to zahtevajo zakoni držav.

Poleg teh so bili sprejeti še sledeči predlogi:

Pri zgoraj omenjenem predlogu odloči večina oddanih glasov pri vseh organizacijah in ne pri posameznih organizacijah.

Vse prizadete organizacije glasujejo o tem predlogu, brž ko jim je to mogoče.

V vseh listih prizadetih organizacij se odpre razprava o tem predlogu, da se tako spozna mnenje članstva o njem.

Ako se katera prizadetih organizacij protivi tem sklepom pripravljalnega odbora, ali da glavni odbori ali članstvo teh organizacij nočejo vpoštevati in se strinjati s tem sklepom, se ta odbor smatra razpuščenim, ker je postal nepotreben.

Agitacija za pridobivanje naročnikov na dnevnik je imela uspehe in glavni upravni odbor je sklenil na seji 15. februarja, da bo plača drugega urednika $95 mesečno, o plači tretjega urednika se bo sklepalo, kadar se nastavi. Na tej seji je glavni tajnik poročal, da se ne izplača najeti prostorov za tajniški urad in uredništvo, ker bi najemnina znašala mesečno od $75 do $80. Veliko ceneje je za jednoto, ako zgradi svoj lastni dom. Poročal je o tem že nadzornemu odboru, toda odgovora še ni prejel. Za to je pametneje, da se zadeva odloži.

Dne 1. aprila 1916 je bilo članstvu S. N. P. J. predloženo na splošno glasovanje vprašanje o ustanovitvi Jugoslovanske akademije v Ameriki. Predloženi so bili trije predlogi:

1. Ali naj S. N. P. J. sprejme načrt J. S. Z. za ustanovitev Jugoslovanske akademije v Ameriki?

2. Ali naj bodo prispevki za vzdržavanje akademije, pet centov na mesec na vsakega člana, obligatni, to je obvezni?

3. Ali naj se pobirajo v fond akademije od članov prostovoljni prispevki?

Preden so bili članstvu predloženi ti predlogi na splošno glasovanje, se je vršila obširna razprava v "Glasilu", in raztolmačeni so bili razlogi, zakaj je akademija potrebna in kakšno bo njeno delo. Za prvi predlog je glasovalo 2.880 članov in članic, proti pa 4,404. Bil je torej odklonjen. Za drugi predlog je glasovalo 874 članov in članic, proti 4,495. Bil je torej tudi odklonjen. Tretji predlog je bil sprejet, ker je zanj glasovalo 3,117 članov in članic, proti pa 2,691, ki je pa bil brez pomena, ker je bil prvi predlog odklonjen.

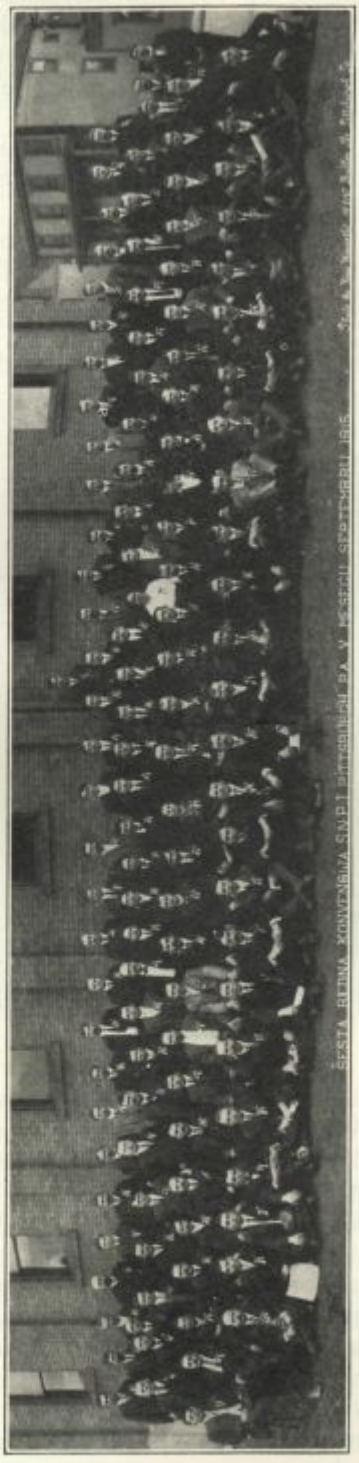
Na seji dne 20. marca 1916 sta glavni upravni in glavni nadzorni odbor vsled pritiska raznih društev inicijatirala glede dnevnika sledeči predlog:

Ali sme gl. upravni odbor začeti z izdajanjem dnevnika "Prosveta" brez ozira na število dobljenih naročnikov takoj, čim je to glasovanje končano, ako članstvo sprejme ta predlog.

Za predlog je bilo oddanih 6,463 glasov, proti pa 1,307.

Na seji glavnega upravnega in glavnega nadzornega odbora dne 20. marca se je tudi razpravljalo o zgradnji lastne hiše S. N. P. J., v kateri se nastanijo njeni uradi. Stavljeni so bili trije predlogi, kako visoka naj bo vsota, ki se izda za lastno hišo. Maksimalna vsota je bila štirinajst tisoč, najnižja enajst tisoč, posredovalna pa dvanajst tisoč dolarjev. Sprejet je bil posredovalni predlog, te je predlog, ki je določal dvanajst tisoč dolarjev za gradnjo lastne hiše. Večina na seji je odločila, da se kupi stavbišče na vogalu Lawndalske ulice in Sedem in dvajsete ceste. V stavbinski odbor za nadzorovanje gradnje stavbe so bili izvoljeni John Verderbar, Anton Terbovec in Jože Zavertnik. Predložena sta bila dva načrta: manjši in večji. Arhitektorično je bil manjši načrt lepši, a zavreči bi bilo treba dvajset čevljev prostora, kar bi povzročilo precejšne stroške, ako bi se kasneje poslopje predelalo in povečalo za tiskarno ali druge potrebe. Po obširni razpravi je bil sprejet večji načrt, kajti razlika v stroških je bila samo za tisoč dolarjev po arhitektovem proračunu. Proti večjemu načrtu je bil oddan samo en glas. Tekma za pridobivanje novih naročnikov za Prosveto in novih članov za jednoto se je končala z uspehom. Jednota je pridobila okoli tisoč novih članov in članic in več ko enajst sto naročnikov je dobila "Prosveta".

"The World's Court League" — organizacija za pospeševanje svetovnega miru — je imela svoj kongres v New Yorku. Povabila je Slovensko narodno podporno jednoto, da odpošlje svojega delegata na kongres. Glavni upravni odbor

ŠESTA KONVENCIJA S. N. P. J. V PITTSBURGHU, PA.

je sklenil, da ne odpošlje delegata na konvencijo zaradi prevelikih stroškov, ampak glavni upravni odbor pošlje rezolucijo, v kateri bodo izrečene želje po svetovnem miru.

Dne 1. julija 1916 je Slovenska narodna podporna jednota izdala prvo številko svojega dnevnika "Prosveta". Na dnevnik se je do te številke naročilo tri tisoč naročnikov. Število ni bilo veliko, ali upanje je bilo tukaj, da se kmalu pomnoži, kar se je tudi zgodilo in kar razvoj dnevnika potrdi. Drugi urednik

JOSEPH SKUK,
član združitvenega odbora

je postal John Molek, tretji pa Anton J. Terbovec, ki je delal le pol dneva pri dnevniku, drugega pol je pa porabil za izvrševanje svojega blagajniškega posla pri Slovenski narodni podporni jednoti.

Slovenska narodna podporna jednota je štela pred prvo številko dnevnika, to je koncem junija, 14,006 članov in članic. Postala je najmočnejša slovenska podporna organizacija v Ameriki. V mladinskem oddelku je bilo zavarovanih 2,956 otrok.

Društva "Zvon", štev. 40, "Mednarodna Zveza", štev. 124, "Spoznanje", štev. 72 in "Slovenski Dom", štev. 86 so priglasila inicijativne predloge glede manjših izprememb v pravilih. Zadostno podporo je prejela le inicijativa društva "Zvon", štev. 40, da je bila članstvu predložena na splošno glasovanje. Po ustavi in pravilih se je moralo udeležiti splošnega glasovanja tri petine članstva in predlog je moral dobiti dvetretjinsko večino, da je bil sprejet. Splošno glasovanje se je pričelo 20. avgusta in predlog je propadel, ker se ni udeležilo tri petine članstva splošnega glasovanja. Za predlog je bilo oddanih 3,032 glasov, proti pa 1,340, a je propadel, ker se je članstvo udeležilo v premajhnem številu splošnega glasovanja.

V oktobru 1916 je poročal Anton Hrast, predsednik nadzornega odbora, glavnemu upravnemu odboru, da glavni porotnik Anton Peterlin zanemarja svoje dolžnosti in da mu noče odgovarjati na njegova pisma. Poročal je o stvari glavnemu nadzornemu odboru in mu predložil obtožnico. Nadzorni odbor je predložil obtožnico glavnemu upravnemu odboru z zahtevo, da takoj nastopi proti glavnemu porotniku Peterlinu. Na podlagi predloženih faktov je glavni upravni odbor sklenil, da se Peterlin takoj odstavi kot glavni porotnik na podlagi 4. točke v 10. členu jednotine ustave in naznani svoj sklep drugim glavnim odbornikom. Albina Hočevar je podala resignacijo kot glavna porotnica. Glavni odbor je nato odredil, da društva imenujejo kandidate za izpraznjeni mesti v glavnem porotnem odboru. Nominirani so bili Jakob Ambrožič, Maks Marc, Jakob Miklavčič, Viktor Zupančič, Justina Rom in Matt Petrovich.

Društvo "Zvonček" je v novembru 1916 inicijatiralo predlog, da se bolniški skladi upravljajo samostojno, to je, da se bolniški sklad upravlja po razre-

dih, po katerih člani in članice prejemajo bolniško podporo in vplačujejo mesečne prispevke. Predlog ni prejel dosti podpore od društev in ni zaradi tega bil predložen članstvu na splošno glasovanje.

V letu 1916 je Slovenska narodna podporna jednota lepo napredovala. Število njenih društev se je pomnožilo za sedem in šestdeset. Med njimi je bilo šest društev, ki so pripadala k drugim podpornim organizacijam. Imela je 15,001 člana, v mladinskem oddelku pa 3,436 zavarovanih otrok. V teku leta je S. N. P. J. napredovala za 2,676 članov in članic.

V teku leta so se vršila pogajanja z združevalnim odborom S. D. P Z. in glavnim odborom Slovenske narodne podporne jednote zaradi združenja. V začetku so pogajanja kazala, da pride mogoče do združitve, kasnejši dogodki so bili taki, da so združitvena pogajanja v tem letu končala brezuspešno.

Pogajanja za ustanovitev tiskarne z Jugoslovansko socialistično zvezo niso imela povoljnega rezultata.

V tem letu je bil dograjen dom Slovenske narodne podporne jednote, ki je stal brez pohištva in z zemljiščem vred $12,319.25.

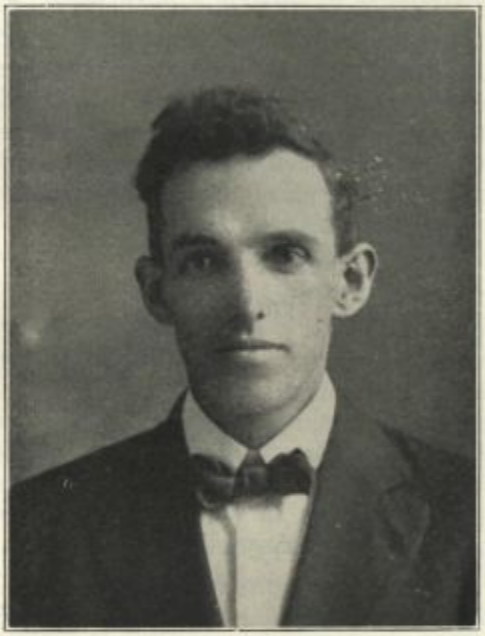
Na letni seji glavnega odbora leta 1917 je glavni tajnik predložil statistični izkaz o vplačilih v bolniški sklad in prejemanju bolniške podpore. Člani, zavarovani za en dolar bolniške podpore, so vplačali $89,112.50 v bolniški sklad v letu 1916. V tem razredu je bilo 10,708 članov in članic. Na bolniški podpori se je izplačalo $82,436.50. Preostanek v njih dobro je znašal $6,676.00.

Za dva dolarja dnevne podpore je bilo zavarovanih 3,399 članov in članic, ki so prejeli na bolniški podpori $45,390, vplačali so pa $48,124.05. K dobremu je ostalo še $2,734.05.

Za tri dolarje dnevne bolniške podpore je bilo zavarovanih 894 članov in članic, ki so vplačali v bolniški sklad $23,570.95, iz njega so pa prejeli podpore $29,872.00. Imeli so torej $6,301.-05 primanjkljaja.

Izredne volitve glavnih porotnikov so bile končane šele spomladi leta 1917. Izvoljena sta bila Jakob Miklavčič in Matt Petrovich.

Na inicijativo glavnega odbora je bilo članstvu S. N. P. J. predloženo povišanje mezde glavnemu blagajniku za 30 dolarjev, glavnemu uredniku za dvajset dolarjev, prvemu pomočniku v tajništvu za deset dolarjev in pomočnici petnajst dolarjev mesečno. Članstvo je z večino odglasovalo za povišanje mezde.

ANTON ŠULAR,
član bolniškega odseka

Na letni seji je glavni odbor zaključil, da se priredi tekmovanje za pridobivanje naročnikov na Prosveto. Tekmovanje je imelo velik uspeh, kajti v času tekme je Prosveta pridobila 1,161 novih naročnikov.

V železorudniškem okraju v Minnesoti je izbruhnila stavka še v minulem le-

tu. Pri društvu Sparta, štev. 61 S. N. P. J., je stavkokazilo devet in dvajset članov. Obe nižji inštanci sta izključili prizadete člane, in glavni odbor je potrdil zaključek. Prizadeti člani so najeli advokata in se prišli zagovarjat pred glavni odbor v Chicago. Glavni odbor je ostal pri svojem zaključku, toda dovolil je, da so prizadeti člani predložili svoj priziv vsemu članstvu. Članstvo je potrdilo sklep nižjih inštanc. Odločil je argument, da stavkokazi opravljajo nevarno delo in prostovoljno stavijo svoje življenje in zdravje v nevarnost.

Društvo "Bratstvo", štev. 6 S. N. P. J., je inicijatiralo predlog, po katerem se odpravita odseka za izdelanje pravil in sprejemanje pritožb za bodočo konvencijo. Društva niso podpirala predloga, in zato ni bil članstvu predložen na splošno glasovanje.

Inicijativni predlog društva "Naprej", štev. 5 S. N. P. J., je prejel zadostno podporo od društev glede izprememb pri suspenziji članov, ki ne plačajo pravočasno mesečnega prispevka, a je propadel na splošnem glasovanju, ker se je udeležilo splošnega glasovanja premalo članov in članic. Za predlog je glasovalo 4,652 članov in članic, proti pa le 1,556. Vseh članov je bilo 16,000.

Inicijativni predlog društva "Slavija", štev. 1 S. N. P. J., po katerem bi bolniki ne prejeli bolniške podpore za prve štiri dni, ni prejel dosti podpore od društev.

Glavni odbor Slovenske narodne podporne jednote je inicijatiral pet predlogov:

1. Ker glavni odbor izprevidi, da vsled velike draginje papirja in tiska ne more več pokrivati izdatkov za dnevnik Prosveta iz naročnine $2 od članov in $3 od nečlanov ter iz oglasov, priporoča članstvu, da poviša naročnino za dnevnik 50 centov letno, nakar bi bila naročnina $2.50 za člane in nečlane $3.50 letno. Ako hočemo vzdržati list, je potreben ta korak. Ali ste za predlog?

2. Kakor je narasla cena tiska pri listu, tako so se podražile vse ostale tiskovine, ki jih potrebuje jednota. Glavni odbor apelira na članstvo, da glasuje za mesečni prispevek treh centov na člana v sklad izrednih podpor, nakar bi člani plačevali mesto dveh centov pet in iz tega sklada se potem prenese vsakih šest mesecev tri cente mesečno od člana v upravni sklad za pokritje stroškov s tiskovinami. Ker bo prihodnja konvencija zahtevala mnogo izdatkov, se ta prispevek porabi eventualno tudi za konvenčni fond. Ali ste za predlog?

3. Z ozirom na sedanje draginjske razmere in vedno naraščajoče delo in večjo odgovornost, ki nastaja z naraščanjem jednote, apelira glavni tajnik na članstvo za povišanje svoje plače za 20 odstotkov. Od zadnje konvencije je jednota narastla za 91 novih društev in 6,935 članov v obeh oddelkih; s tem je narastlo njegovo delo in odgovornost. Življenske razmere so se veliko izpremenile in ker so vsi delodajalci povišali plače svojim delavcem od 10 do 40 %, apelira glavni tajnik, da ti delavci povišajo plačo tudi svojemu delavcu z ozirom na draginjo in narastek organizacije. Povišanje, če bo sprejeto, stopi v veljavo z dnem 1. julija 1917. Ali ste za to, da se glavnemu tajniku poviša plača za 20%?

4. Iz ravno teh razlogov, ki so omenjeni v apelu za povišanje plače glavnemu tajniku, apelira tudi upravitelj glasila, da se mu poviša plača za $10 mesečno s prvim julijem 1917. Upravitelj ima pri dnevniku obilo posla in odgovornosti, in ker je vojna ustvarila razmere, da je zdaj zelo težko dobiti oglase, je vsled tega zelo znižana njegova provizija, ki mu gre po pravilih. Ali ste za to, da se upravitelju poviša plača za $10 mesečno?

5. Glavni odbor S. N. P. J. daje članstvu na glasovanje, da se izreče, da li jednota plača 30% na police v vojni padlih članov. V smislu pravil, stran 91 člen 17 "Pasivni člani", pravi 1. točka:

"Člani, ki stopijo prostovoljno ali prisilnim potom v armado, postanejo pasivni člani." Dedičem teh pasivnih, v vojni ubitih članov, bi se godila velika krivica, radi tega predlaga glavni odbor: S.N.P.J. plača 30% na police vseh v vojni padlih članov, ki naznanijo pasivnost tajniku svojega društva pred odhodom v armado in ki plačajo vse svoje prispevke, preden odidejo v vojaško službo. Dalje morajo vsi taki člani, ki postanejo pasivni vsled odhoda v vojno, spremeniti svoje oporoke v toliko, da zapuste svojo posmrtnino le ženi, otrokom ali staršem. Za takimi, ki nimajo teh sorodnikov, se ne plača nobene posmrtnine. Ali ste za ta predlog?

Na splošnem glasovanju so bili prvi štirje predlogi odklonjeni, zadnji pa sprejet.

Koncem meseca junija 1917 je Slovenska narodna podporna jednota štela 16,484 članov in članic v oddelku za odrasle, v mladinskem oddelku pa 4,104.

V juliju 1917 se je pričelo v korist Slovencem v starem kraju veliko gibanje, iz katerega se je porodilo Jugoslovansko republičansko združenje. Temu gibanju se je pridružilo tudi članstvo Slovenske narodne podporne jednote in ga podpiralo po svojih močeh.

V oktobru so bili predloženi članstvu v izvolitev v konvenčni odbor za pravila in reševanje pritožb kandidatje, ki jih je nominirala zadnja konvencija. V odbor za pravila je bilo nominiranih pet kandidatov, izvoliti je bilo treba le tri. Izvoljeni so bili Martin Železnikar, Ivan Molek in Vincenc Cajnkar. V odbor za pritožbe je bilo nominiranih osem kandidatov, izvoliti jih je bilo treba pet. Izvoljeni so bili: Anton Rupar, Tom Golob, Frank Dolinar, John Underwood in John Terčelj.

Med Združenimi državami in Nemčijo je bilo proglašeno vojno stanje. Stopil je v veljavo zakon proti trgovini s sovražnikom, ki je nalagal tujejezičnim časnikom v Združenih državah, da morajo prelagati v angleščino vse članke in vesti, ki se tičejo vojne, ako ne dobe posebnega dovoljenja. Dvajsetega oktobra se je vložila prošnja, da se dobi dovoljenje izdajati list brez prevajanja vojnih vesti in člankov, ki se nanašajo na vojno. Izvedelo se je, da je na stotine takih prošenj v Washingtonu, in kdor hoče, da se njegova prošnja nujno reši, je treba, da gre v Washington in predloži stvar poštnemu departmentu. Glavni upravni odbor je nato sklenil, da pošlje glavnega tajnika in jednotinega odvetnika v Washington v tej zadevi. To se je izvršilo in jednotino glasilo je prejelo dovoljenje, da je smelo izhajati, ne da bi bilo treba prevajati člankov in vesti, tikajočih se vojne, v angleščino.

Inicijativni predlog društva "Ilirija", štev. 38 S. N. P. J., po katerem bi se bolniška podpora razdelila v tri različne sklade in člani plačajo deficit, v katerih skladih nastane primanjkljaj, ni bil sprejet, ker se ni udeležilo ustavno določeno število članov splošnega glasovanja, dasiravno je glasovalo za predlog 4,205 članov in članic, proti pa 2,944.

V letu 1917 je jednota zopet dobro napredovala. Pomnožila je svoje članstvo za 1,677 članov in je štela v oddelku za odrasle 16,678 članov. V tem letu se je ustanovilo 28 novih društev, in jednota je imela 360 krajevnih društev. 296 članov je bilo v ameriški armadi. Bili so pasivni člani, toda njih dediči so bili upravičeni do tridesetih odstotkov posmrtnine, ako padejo v vojni. Mladinski oddelek je pridobil v

tem letu 1,403 otroke in štel 4,479 članov.

Preden se je končalo leto 1917, je prejel glavni predsednik brzojavko od zveznega zakladniškega tajnika McAdooja, da se vrši v prvi polovici decembra važna konferenca zastopnikov vseh podpornih organizacij, in da je Slovenska narodna podporna jednota povabljena na to konferenco po svojem zastopniku. Glavni odbor je pooblastil glavnega tajnika in predsednika nadzornega odbora, da zastopata Slovensko narodno pod-

JOŠKO OVEN,
član združitvenega odbora

porno jednoto na konferenci zastopnikov podpornih organizacij v Washingtonu. Odpotoval v Washington je pa le glavni tajnik.

Na letni seji glavnega odbora v januarju 1918 je glavni tajnik poročal o tej konferenci. Na podlagi tega poročila je glavni odbor sklenil, da kupi za deset tisoč dolarjev vojnohranilnih znamk, da jih razpeča med člane. Sprejel je tudi sledečo rezolucijo, katero je predložil glavni blagajnik:

"Glavni odborniki Slovenske narodne podporne jednote, zbrani na letni seji dne 17. januarja 1918, popolnoma odobravajo, da sta glavni tajnik in glavni blagajnik v sporazumu z ostalimi člani glavnega upravnega odbora naložila $30,000 jednotinega denarja v vojno posojilo Združenih držav ali liberty-bonde.

Združene države se po slovesni izjavi predsednika Wilsona bore za demokracijo vsega sveta in svobodo ter samoodločevanje vseh narodov. To pomeni, da se bore tudi za naš, stoletja tlačeni in zatirani slovenski narod. Kot državljani velike ameriške republike se zavedamo, da prave svobode ne bo na svetu, dokler ne pade militarizem in kronana ter nekronana avtokracija in dokler nima pravice vsak še tako majhen narod odločati sam o svoji usodi.

Združene države se bore in streme za temi cilji, zato je dolžnost naše napredne organizacije, da nudi vladi vso možno in moralno ter finančno pomoč v to svrho.

Vsled navedenih razlogov in z ozirom na dejstvo, ker so liberty-bondi, za katerimi stoji ves narod Združenih držav, absolutno varni in se dobro obrestujejo, ter se morejo v slučaju potrebe takoj zamenjati za gotov denar, nalaga glavni odbor S. N. P. J. glavnemu tajniku in glavnemu blagajniku, da pri bodočih razpisih vojnega posojila naložita kolikor največ mogoče jednotinega premoženja v omenjene vladne zadolžnice".

Glavni odbor je na tej letni seji sklenil, da se priredi kontest za pridobivanje novih naročnikov na "Prosveto". Dovoli se sto petdeset dolarjev za nagrade tekmovalcem. Tekmovanje pri nabiranju novih naročnikov na "Prosveto" se je končalo z uspehom.

Društvo "Bratstvo," štev. 274 S. N. P. J., je inicijatiralo predloga, da se vrši

konvencija vsaka štiri leta in da se voli glavni odbor s splošnim glasovanjem. Bila sta dva predloga, podpore od strani članstva pa nista dobila, da bi šla na splošno glasovanje. Pri inicijativnem predlogu društva "Javornik", štev. 160 S. N. P. J., po katerem naj se poviša plača glavnemu tajniku za dvajset dolarjev mesečno, se ni udeležilo dosti članov splošnega glasovanja, in predlog se je smatral po izjavi glavnega tajnika v smislu pravil nesprejetim.

V aprilu je pričel glavni odbor razpravljati o reorganizaciji mladinskega oddelka po novi lestvici in po zakonu države Illinois. Nova pravila za mladinski oddelek so bila potrjena na sedmi redni konvenciji v Springfieldu in stopila s prvim januarjem prihodnjega leta v veljavo.

V "Prosveti" se je pričela razprava o raznih predlogih za prihodnjo konvencijo, in volitve delegatov za sedmo redno konvencijo sredi razprav, ki so se najbolj sukale o ustanovitvi lastne tiskarne, o zavetišču, književnem oddelku in drugih važnih jednotinih zadevah.

Koncem junija 1918 je Slovenska narodna podporna jednota štela 17,875 članov, v mladinskem oddelku pa 5,003. Bil je v resnici velik napredek, ako se vpošteva, da so bile takrat Združene države zapletene v svetovno vojno. Po narodnosti je bilo 14,009 Slovencev, 2,952 Hrvatov in 914 drugih Slovanov.

V Cle Elumu, Wash., je požar uničil ves imetek nekaterim članom Slovenske narodne podporne jednote. Obrnili so se na glavni odbor, da jim dovoli prositi za pomoč pri društvih S. N. P. J. Glavni odbor je dovolil pobiranje prostovoljnih darov, in nabralo se je $1,-777.58.

Volitve delegatov so bile končane v juniju, in prijavljenih je bilo sto osemdeset delegatov. Pri otvoritvi konvencije dne 16. septembra je bilo navzočih sto štiri in šestdeset delegatov.

VII.

Še preden se je konstituirala sedma redna konvencija, se je pričela razprava o vprašanjih, ako ima upravitelj Prosvete pravico do kandidature in če imajo člani odsekov za pritožbe in pravila sedež in glas. Po kratki razpravi je konvencija zaključila, da ima upravitelj Prosvete pravico do kandidature, člani odsekov za pritožbe in pravila pa sedež in glas. Konvenčnim predsednikom je bil izvoljen Matt Petrovich, podpredsednikom pa Frank Aleš in Frank

MIKE ŽUGELJ,
član bolniškega odseka

Somrak. Zapisnikarjema sta bila izvoljena Viljem Brunschmidt in Justina Rom, ki sta oba resignirala. Justina Rom je sprejela zopet kandidaturo in mesto Brunschmidta je bil izvoljen Janko N. Rogelj.

Zaključek glede pravic članov v odsekih za pritožbe in pravila in upravitelja je na kasnejših sejah še povzročal debate, ker so nekateri bratje trdili, da je bil nepravilen, dokler ni bil izvoljen od-

bor, ki je šel k zavarovalnemu komisarju, kateri je potrdil, da je vsak zaključek veljaven, katerega izvrši konvencija z ozirom na pravila, ako ga takoj naznani državnemu zavarovalnemu departmentu.

Ob času konvencije je vladala prava vojna draginja, in konvencija je povišala dnevnice delegatom in glavnim odbornikom s pet na sedem dolarjev. Tudi zaradi tega zaključka je bilo treba izdelati amendment in ga poslati zavarovalnemu komisarju.

Ob času konvencije je služilo dve sto osem in štirideset članov S. N. P. J. v ameriški armadi in dva sta do tega časa že padla na bojišču.

Konvencija je izvolila poseben odbor za rezolucije in odbor za sprejemanje in čitanje pisem in brzojavk. Za prihodnjo konvencijo sta bili predlagani mesti Cleveland in Eveleth. Večina je glasovala za Cleveland. Sprejeta je bila rezolucija, po kateri je bil izvoljen odbor za združenje, ki je delal neodvisno od glavnega odbora. Sprejeta so bila tudi nova pravila za mladinski oddelek, ki so bila sestavljena na podlagi novega zavarovalnega zakona za otroke.

Konvencija je sprejela še druge štiri rezolucije, ki so izredno važne.

1. Slovenska narodna podporna jednota izdaja majhen mesečnik v slovenščini in angleščini za mladino, ki izide, ko se priglasi tisoč naročnikov.

2. En cent mesečno na člana iz upravnega sklada se določa za podpiranje dijakov, ki so člani Slovenske narodne podporne jednote.

3. Sprejme se rezolucija za ustanovitev Književne Matice, katere namen je izdajati in razpečavati poučne in leposlovne knjige.

4. Četrta rezolucija pooblašča glavni odbor, da se preskrbe vsi potrebni podatki za nabavo lastne tiskarne. Načrt postane veljaven, ako ga odobri članstvo s splošnim glasovanjem.

Precej obširno debato je povzročil predlog, da se delegatje za konvencijo volijo po distriktih, ki je bil odklonjen in je bil sprejet predlog, da so društva upravičena do enega delegata, ako imajo od petdeset do dve sto članov, na vsakih dve sto članov več pa po enega delegata več.

Predlog, po katerem se naj volijo glavni odborniki s splošnim glasovanjem, je bil odklonjen. V glavnem odboru so bile pa vseeno napravljene reforme. Glavni predsednik se je stalno namestil v glavnem uradu, da nadzoruje poslovanje in delo vseh uradnikov in odbornikov, stalno nastanjenih v glavnem uradu. Ustanovljen je bil bolniški department s posebnim tajnikom. Glavnemu odboru se je dodal bolniški odsek, sestoječ iz petih odbornikov, kateremu je bila poverjena naloga, da nadzoruje vse bolnike.

Glede odgovornega urednika je bilo sklenjeno, da se izvoli vsaki dve leti s splošnim glasovanjem. Na sejah glavnega odbora ima urednik le posvetovalen glas.

Suspenzija članov od bolniške podpore, je delala veliko preglavic. Konvencija je zaradi tega zaključila, da tajniki ne smejo več prejemati mesečnih prispevkov od suspendiranih članov, dokler ne poteče čas njih suspenzije.

Glavni upravni odbor je, kot druga prizivna inštanca, odpadel. Jednota je imela samo tri prizivne inštance: glavni porotni odbor, glavni odbor in splošno glasovanje ali konvencijo.

Konvencija je zaključila, da znaša naročnina na dnevnik štiri dolarje. Člani plačajo en dolar dvajset centov na leto naročnine za tednik, ki se plača po deset centov mesečno. Člani doplačajo dva dolarja osemdeset centov, ako se naroče na dnevnik. Blagajna lista se loči od upravnega sklada, in glavni tajnik izroči upravitelju denar za tednik mesečno.

V jednoto se ne sprejmejo taki uslužbenci, ki delajo v tovarnah za razstrelivo ali smodnik, ker je tako delo izredno nevarno. Prosilci, ki delajo ob času legalne stavke, se ne sprejmejo v Slovensko narodno podporno jednoto. Stavkokazi se sprejmejo le tedaj zopet v organizacijo, ako jih sprejme tudi unija, h kateri morajo pripadati po svojem poklicu.

Pristopnina se uravnava po razredih, po katerih se hočejo novi kandidatje zavarovati. Za en dolar bolniške podpore je en dolar pristopnine, za dva dolarja bolniške podpore sta dva dolarja pristopnine itd. Asesment za bolniški sklad se je povišal na pet in sedemdeset centov mesečno za en dolar bolniške podpore. Prispevek v upravni sklad se poviša na petnajst centov, rezervni sklad se pa združi s posmrtninskim. Sklad za izredne podpore odpade.

Glavni tajnik je predlagal, da se bolniški sklad razdeli v tri oddelke. V oddelku "A" bi bila društva, ki plačajo več v bolniški sklad, kot prejmejo podpore. Ta društva bi vplačevala le po pet in šestdeset centov mesečno na vsak dolar bolniške zavarovalnine. V oddelku "B" bi bila društva, ki prejmejo približno enako, kot prejmejo bolniške podpore; člani teh društev bi plačevali po pet in sedemdeset centov zavarovalnine mesečno za vsak dolar bolniške zavarovalnine. V oddelku "C" bi bila društva, ki bi prejela več bolniške podpore, ko vplačajo na bolniški zavarovalnini. Člani bi plačevali po pet in osemdeset centov prispevka mesečno za vsak dolar bolniške zavarovalnine. Predlog je bil sprejet po živahni debati, a je bil prihodnji dan na predlog nekega delegata ovržen, ker se tak predlog ne strinja z načeli bratstva.

Konvencija je zaključila, da se bolnikom za prve tri dni bolezni ne plača bolniške podpore, toda po šestih mesecih bolezni se izplačuje polovična bolniška podpora, dokler je član bolan. Izplačilo pogrebnih troškov se poviša na sto in petdeset dolarjev, ker se za manj denarja skoraj ne more omisliti pogreba. Porodnina za članice se je povišala na petnajst dolarjev.

Konvencija je prejela sporočilo, da želi oskrbnik Lincolnovega groba kratek zgodovinski spis o Slovenski narodni podporni jednoti, da se hrani v Lincolnovem mavzoleju, kajti take velike manifestacije še ni bilo ob Lincolnovem grobu, kakor jo je priredila Slovenska narodna podporna jednota v nedeljo dne 22. septembra 1918. Konvencija je naročila glavnemu odboru, da preskrbi ljeni zgodovinski spis.

V glavni upravni odbor so bili izvoljeni: Vincenc Cajnkar predsednikom, Anton Hrast podpredsednikom, John Verderbar tajnikom, Paul Berger bolniškim tajnikom, blagajnikom Anton Terbovec in Filip Godina upraviteljem "Prosvete".

V glavni nadzorni odbor so bili izvoljeni Matt Petrovič predsednikom, Jakob Ambrožič in Jožef Kalan odbornikoma. V glavni porotni odbor je bilo izvoljenih pet članov: Jože Ambrožič predsednikom, John Underwood, Martin Železnikar, Joe Radišek in Frank Somrak odbornikom.

V bolniški odbor so bili izvoljeni Paul Berger predsednikom, tajnikom in nadzornikom za centralno okrožje. Anton Radišek in Rudolf Radišek nadzornikoma za vzhodno okrožje, A. Šular nadzornikom za južnozapadno okrožje, Leo Kukar nadzornikom za severnozapadno okrožje. Urednikom "Prosvete" je bil izvoljen Jože Zavertnik.

V konvenčni odsek za pravila so bili izvoljeni Ivan Molek, Viljem Brunschmidt in Ludvik Medvešek. V konvenčni odbor za pritožbe so bili izvoljeni Frank Bratkovič, Jakob Miklavčič, Frank Černe, Leo Junko in Justina Rom. V odbor za Književno Matico so

bili izvoljeni Ivan Molek, Janko N. Rogelj, Joško Oven, Frank Aleš in Mary Udovič. V tiskovni odsek so bili izvoljeni Vincent Cajnkar, Matt Petrovič in Jože Ambrožič.

Predlagano je tudi bilo, naj uvede konvencija penzijski sklad, v katerega bi člani prispevali po dva centa mesečno, invalidi bi pa iz njega prejemali po trideset dolarjev mesečne podpore. Predlog je bil odklonjen.

Konvenciji sta bili predloženi dve važni rezoluciji. Prva je odobrila vse sklepe, ki jih je storil glavni odbor z ozirom na Slovensko republičansko združenje in določa, da glavni odbor izroči združenju deset tisoč dolarjev ob času, ko se bo sklepal mir in v slučaju, da bi Slovensko republičansko združenje ne moglo zaradi gmotnih ovir poslati zastopnika na mirovno konferenco. Ta denar ni bil nikdar izplačan, ker ni bilo takšne potrebe.

Druga rezolucija je določala, da jednota prispeva tisoč dolarjev iz blagajne mladinskega oddelka za sirote padlih Slovencev v stari domovini. Dalje izda glavni odbor bloke po 25, 50 centov in po dolarju, ki se pošljejo društvom za pobiranje prispevkov v ta namen. Za ta denar je bilo kupljeno blago, poslano v stari kraj in razdeljeno med sirote.

Konvencija je tudi določila, da se izplača polovica posmrtnine za onimi, ki padejo na bojiščih. V ta namen plačujejo člani po pet centov mesečno v tozadevni sklad. Člani, ki se vrnejo iz armade domov se sprejmejo v jednoto kot polnomočni člani, ki prestanejo zdravniško preiskavo, pohabljenci pa se sprejmejo v jednoto brez preiskave v posmrtninski razred.

Konvencija je tudi zaključila, da mora biti vsak glavni odbornik, glavni urednik in vsak delegat na prihodnji konvenciji ameriški državljan.

Sklenjeno je bilo, da se vrši enoletni kontest med društvenimi tajniki za na-

SEDMA KONVENCIJA S. N. P. J. V SPRINGFIELDU, ILL.

biranje naročnikov na Prosveto. Glavni odbor preskrbi poslovna dovoljenja za Slovensko narodno podporno jednoto v vseh državah, ki to zahtevajo.

Influenca je zahtevala veliko žrtev med člani Slovenske narodne podporne jednote. Na seji glavnega upravnega odseka dne 12. decembra 1918 je glavni tajnik poročal, da je od 1. oktobra umrlo več ko dve sto članov. To je več kot v normalnem času v dveh letih. V mesecu januarju je bilo po poročilu bolniškega tajnika vposlanih 2,200 bolniških nakaznic in nakazati je bilo treba okoli dva in osemdeset tisoč dolarjev bolniške podpore. Glavni tajnik je poročal na izredni seji glavnega odbora 1919, da je treba izplačati tri in petdeset tisoč dolarjev na posmrtninah. Vse to so bile posledice influence.

Koncem leta 1918 je Slovenska narodna podporna jednota štela 18,326 članov v oddelku za odrasle, v mladinskem oddelku pa 5,345.

Glavni odbor S. N. P. J. je na izredni letni seji izvolil jednotinim zdravnikom F. J. Kerna.

Društvo Francisco Ferrer, štev. 131 S. N. P. J., je v aprilu l. 1919 inicijatiralo tri predloge.

1. Vsa društva, ki imajo od 25 do 100 članov, smejo poslati po enega delegata na konvencijo, na vsakih nadaljnih sto članov pa enega delegata več. Manjša društva v bližini, ki štejejo od deset do pet in dvajset članov, se smejo združiti in poslati enega delegata.

2. Za besedama "ameriški državljan" se doda "ali deklarant", tako da bodo imeli tudi deklaranti pravico biti izvoljeni delegatom.

3. Da gre pristopnina članov v bolniški sklad jednote mesto v upravnega.

Po pravilih so morala društva, ki so podpirala inicijativo, imeti skupaj pet in trideset odstotkov od vsega članstva S. N. P. J., da je šel predlog na splošno glasovanje. Predlog so podpirala društva, ki so skupaj štela 5,557 članov. Podpora je bila nezadostna, ker bi morala društva šteti 6,366 članov, da bi predlog podpiralo pet in trideset odstotkov vsega članstva. Predlog ni šel zaradi tega na splošno glasovanje.

Slovenska narodna podporna jednota je koncem junija 1919 štela 18,191 članov.

Glavni tajnik navaja za vzrok, da je članstvo po številu nekoliko padlo, ker člani odhajajo v stari kraj, pa tudi smrtna kosa je pobrala veliko članov. Največ članov je umrlo za influenco. Zadnjih pet let je umrlo povprečno devet članov na vsakih tisoč članov, zadnje fiskalno leto je pa umrlo 18.8 ali skoraj devetnajst članov na vsakih tisoč članov. To je bilo še enkrat več kot prejšnja leta. V zadnjem fiskalnem letu, ko je razsajala influenca, je smrt ugrabila 402 člana, od katerih pa štirje še niso bili ob času smrti člani pet in štirideset dni. Kljub temu je Slovenska narodna podporna jednota obdržala svojo 101.138-odstotno solventnost.

V teku leta se je glavni odbor zavzel tudi za mladino v Jugoslaviji. Priobčeni so bili pozivi na članstvo v uradni številki "Prosvete" za nabiranje prostovoljnih prispevkov v podporo mladini v Jugoslaviji. Članstvo se je temu pozivu odzvalo in prispevalo po svojih močeh.

Nekako sredi leta se je pričela kriza v glavnem odboru, ki je bila rešena šele na izredni seji glavnega odbora v januarju prihodnjega leta. V kolikor je pokazala razprava na trimesečni seji 14. oktobra 1919, je glavni tajnik pošiljal posmrtnine v stari kraj po Ameriški jugoslovanski agenciji (American Jugoslav Agency), katere lastnika sta bila glavni tajnik in glavni blagajnik. To dejstvo je dalo povod, da so posamezni glavni odborniki in društva obtožili glavnega blagajnika in glavnega tajnika kršenja pravil in so v obtožnicah navedli kršene točke pravil in obenem za-

htevali, da se uvede preiskava in skliče izredna seja glavnega odbora. Na letni seji se je dognalo, da je bil solastnik omenjenega podjetja tudi predsednik porotnega odbora. Na letni seji glavnega odbora se je vršila o vseh dogodkih v glavnem uradu in o tej zadevi preiskava. Glavni tajnik, glavni blagajnik in predsednik glavnega porotnega odbora so bili spoznani krivim od večine glavnega odbora, da so kršili nekatere točke pravil S. N. P. J. Glavni odbor jih je kaznoval z ukorom, nakar so prizadeti resignirali.

MAKS MARC,
član bolniškega odseka

Glavni tajnik je obtožil bolniškega tajnika, da ga je ta dejansko napadel. Bolniški tajnik se je zagovarjal, da je to storil zaradi tega, ker ga je glavni tajnik psoval s "finkom" (z besedo, ki pomeni zelo nemoralična in grda dejanja z ozirom na značaj človeka). Pravila ne določajo nobene kazni za tako dejanje. Glavni odbor ga je spoznal za krivega in ga kaznoval z ukorom.

Na tej seji je resigniral tudi glavni bolniški nadzornik Rudolf Pleteršek.

Glavni odbor je izvolil začasnim glavnim tajnikom M. Turka, začasnim glavnim blagajnikom pa Frank Taučarja.

Koncem leta 1919 je Slovenska narodna podporna jednota štela 17,969 članov v oddelku za odrasle in 6,077 v mladinskem oddelku. Jednota je nazadovala v številu članstva, a ravno tako so nazadovale druge slovenske podporne organizacije.

Odbor za združenje je bil na delu. Dne 14. decembra 1919 sta bila članstvu S. N. P. J. predložena na splošno glasovanje združitveni načrt in pogodba. Glasovanje se je končalo dne 17. februarja 1919. Za načrt in pogodbo je bilo oddanih 11,007 glasov, proti pa 610.

Za združenje ni bilo s tem glasovanjem veliko pridobljenega, ker je zbornica države Illinois sprejela postavo, ki je določala, kako naj se združujejo podporne organizacije v eno telo. Postava je določala, da ima o združitveni pogodbi odločiti najvišja oblast vsake organizacije. Pri Slovenski narodni podporni jednoti je konvencija določena kot najvišja oblast. Treba je bilo sklicati izredno konvencijo Slovenske narodne podporne jednote, da potrdi združitveno pogodbo. Prvi poziv za sklicanje izredne konvencije je bil izdan na zahtevo združitvenega odbora in po zaključku glavnega odbora in podpisan po glavnem predsedniku dne 14. julija 1920. V oklicu je bilo povedano, da se izredna konvencija prične 11. oktobra 1920, glasovanje o inicijativi za sklicanje konvencije pa 22. avgusta in konča 22. septembra 1920. Za sklicanje izredne konvencije sta morali glasovati dve tretjini članstva. Volitev delegatov se je vršila med glasovanjem. Društva so pričela voliti delegate za izredno konvencijo, in članstvo se je udeležilo splošnega glasovanja v izredno velikem številu. Dne

22. septembra se je končalo splošno glasovanje o predlogu za sklicanje izredne konvencije. Dne 29. septembra je bil priobčen preklic izredne konvencije, ki se je imela pričeti dne 11. oktobra 1920. V preklicu so bili navedeni razlogi, zakaj je bil izdan. Jugoslovanska katoliška jednota je popolnoma izpremenila združitveno pogodbo, Slovenska svobodomiselna zveza pa 9. točko v združitveni pogodbi.

Združevalni in glavni odbor Slovenske narodne podporne jednote sta šla takoj na delo. Popravila sta združitveno pogodbo, in oklic za sklicanje izredne konvencije Slovenske narodne podporne jednote je bil objavljen z združitveno pogodbo vred dne 17. novembra 1920 v uradnem glasilu. Glasovanje o sklicanju izredne konvencije in volitev delegatov sta se vršili med 2. decembrom 1920 in 26. januarjem 1921.

Zaradi resignacij na izredni seji glavnega odbora v januarju 1920 so se vršile nadomestne volitve. Glavnim tajnikom je bil izvoljen M. Turk, glavnim blagajnikom John Vogrič in bolniškim nadzornikom Jakob Ambrožič.

Društvo Francisco Ferrer, štev. 131 S. N. P. J., je zopet inicijatiralo predloge, ki niso dobili dosti podpore pred enim letom. Društvo "Slovenec", štev. 75 S. N. P. J., je inicijatiralo predlog, da se vse stavke priznajo za legalne, ako so jih vodile unije neglede na to, h kateri strokovni centrali pripadajo stavkujoči delavci.

Obe inicijativi nista prejeli zadostne podpore, ker ju ni podpiralo pet in trideset odstotkov vsega članstva.

Koncem junija 1920 je Slovenska narodna podporna jednota štela v oddelku za odrasle 18,288 članov, v mladinskem oddelku pa 6,552. Jednota je pričela zopet rasti na članstvu.

V mesecu juliju 1920 se je imela vršiti redna letna seja glavnega odbora. Odbornikov ni prišlo toliko nanjo, da bi bila pravomočna, kajti po pravilih sta tvorili dve tretjini glavnih odbornikov kvorum na seji. Letna seja glavnega odbora ni bila sklepčna, in tako je predsednik proglasil sejo za trimesečno sejo izvrševalnega odbora, da se reši nagromadeno delo. Tej seji je poslal tudi glavni nadzornik Jože Kalan resignacijo, katero je utemeljil, da ga zadržuje trgovina od spolnjevanja njegovih dolžnosti. Njegova resignacija je bila sprejeta, in zaključeno je bilo, da se takoj razpišejo volitve za nominacijo in izvo-

JOHN GROŠELJ,
član bolniškega odseka

litev glavnega nadzornika. Na njegovo mesto je bil izvoljen Peter Bernik.

Po pravilih so se vršile v tem letu tudi volitve odgovornega urednika s splošnim glasovanjem in izvoljen je bil Jože Zavertnik.

Izvrševalni odbor je na julijski seji inicijatiral drugim glavnim odbornikom več predlogov, ker se ni mogla vršiti redna letna seja glavnega odbora. Med temi predlogi sta bili tudi dve inicijativi.

Prvi inicijativni predlog je določal, da se glavnemu blagajniku poviša plača na osemnajst sto dolarjev na leto, a delati mora ves teden v glavnem uradu. Tri dni v tednu vrši blagajniške posle, ostale tri dni pa splošno delo v glavnem uradu.

Drugi inicijativni predlog je priporočal, naj tvori kvorum na seji glavnega odbora nadpolovična večina glavnih odbornikov mesto dveh tretjin. Splošno glasovanje se je končalo dne 25. decembra 1920. Za prvi predlog je bilo oddanih 4,643 glasov, proti pa 1,740. Za drugi predlog je bilo oddanih 3,014 glasov, proti pa 3,368. Prvi predlog je bil sprejet in stopil takoj v veljavo. Drugi je bil odklonjen.

Društvo "Zavednost", štev. 59 S. N. P. J., se je pritožilo na vse članstvo zaradi razsodbe glavnega porotnega odbora v zadevi brata Anton Urbanicha, katerega je društvo izključilo, glavni porotni odbor ga je pa spoznal nekrivim. O zadevi so bili vsi podatki priobčeni v uradnem glasilu. Za izključitev je glasovalo 6,112, proti pa 762.

Koncem leta 1920 je Slovenska narodna podporna jednota štela v oddelku za odrasle 18,981 članov, v mladinskem oddelku pa 6,910. Število članstva je pričelo zopet naraščati in ravno tako se je množilo tudi jednotino premoženje, kajti imela je čistega premoženja $729,640.-46.

Glavni odbor je na letni seji zaključil, da napravi zopet veliko tekmo za pridobivanje novih članov in naročnikov na "Prosveto". Sklenil je, da plača jednota zdravniško preiskavo za vsakega člana, ki pristopi ob času tekme v oddelek za odrasle ali mladino. Tekma je imela velik uspeh. V oddelek za odrasle je pristopilo 1,748 članov, v mladinskega pa 1,291. Prosveta je dobila nekaj nad sedem sto novih naročnikov.

V januarju 1921 je bil izdan razglas za drugo izredno konvencijo, da potrdi izpremenjeno združitveno pogodbo. Konvencija je bila sklicana na drugi pondeljek v marcu 1921 ali na 14. marca. Za sklicanje druge redne konvencije je bilo oddanih 6,249 glasov, proti pa 1,044. Obenem so se pričele tudi volitve konvenčnih delegatov.

Na konvenciji je bilo z glavnimi odborniki petdeset pravomočnih zastopnikov. Konvenčnim predsednikom je bil izvoljen Lavoslav Zevnik, podpredsednikom pa Frank Černe. Zapisnikarjema sta bila izvoljena John Underwood in Joseph Durn. Konvencija je sprejela soglasno združitveno pogodbo, na podlagi katere se je kasneje izvršila združitev s Slovensko delavsko podporno zvezo, ki se je že združila z društvom sv. Barbare in Slovensko delavsko podporno in penzijsko družbo.

V tem letu je članstvo Slovenske narodne podporne jednote pokazalo dvakrat, da ima radodarno roko, ako se rojaki nahajajo v sili in potrebi.

Neki John Kočevar je bil v državi Colorado obtožen umora. On ni bil član Slovenske narodne podporne jednote. Imel ni prijateljev, ki bi se zavzeli zanj. Italijanski rudarji, ki so delali z njim vred v državi Colorado, so izvedeli, da obstoji v Združenih državah slovenska podporna organizacija, ki ne zapusti slovenskih delavcev, ako brez svoje krivde zabredejo v nesrečo. Obrnili so se na glavni odbor S. N. P. J. in pojasnili, da John Kočevar ni morilec, ampak da je žrtev ondotnih delavskih in političnih lokalnih razmer, zaradi tega prosijo, naj se kaj stori za obtoženega John Kočevarja. Izšel je apel na članstvo S. N. P. J., da pomaga s prostovoljnimi prispevki Kočevarju najeti advokata, ki bo vodil njegovo obrambo. Članstvo se je odzvalo temu klicu in darovalo $1,701.55. Prišlo je do obravnave, in Kočevar je bil oproščen obtožbe umora.

Silna poplava je zadela v tem letu mesto Pueblo v državi Colorado. Pri-

zadetih je bilo več članov Slovenske narodne podporne jednote. Članstvo S. N. P. J. je darovalo za te člane $2,205.99.

Dne 2. junija 1921 se je preselil v glavni urad Slovenske narodne podporne jednote Blaž Novak, glavni tajnik Slovenske delavske podporne zveze, ki je zaključila, da se združi s Slovensko narodno podporno jednoto. Premoženje te organizacije se je upravljalo v smislu pogodbe in kasnejših zaključkov tretje izredne konvencije Slovenske narodne podporne jednote posebej do leta 1922. Premoženje Slovenske delavske zveze je ob tem času znašalo $246,486.04, članov v oddelku za odrasle je bilo 6,416, v mladinskem oddelku pa 4,500.

Slovenska narodna podporna jednota je ob tem času štela 20,917 članov v oddelku za odrasle in 8,445 v mladinskem oddelku. Premoženje Slovenske narodne podporne jednote je pa znašalo $858,-187.07.

Vincenc Cajnkar, predsednik Slovenske narodne podporne jednote, je priobčil poziv za izredno tretjo konvencijo Slovenske narodne podporne jednote dne 20. julija 1921 v "Prosveti". Pozvana so bila vsa društva Slovenske narodne podporne jednote in Slovenske delavske zveze, naj izvolijo delegate v smislu združitvene pogodbe za tretjo izredno konvencijo S. N. P. J., ki se prične 12. septembra 1921 v Clevelandu, Ohio. Društva so imela pravico izvoliti po enega delegata na vsakih sto članov, nobeno društvo ni smelo izvoliti več ko dveh delegatov. Društva, ki so imela manj ko sto članov, so se lahko združila, da so izvolila delegata.

Volitve so se pričele takoj in se končale 11. septembra 1921.

Na tretji izredni konvenciji S. N. P. J., ali bolje povedano, na združitveni konvenciji je bilo navzočih 122 delegatov in 21 glavnih in združevalnih odbornikov Slovenske narodne podporne jednote. Od Slovenske delavske podpor-

ZDRUŽEVALNA KONVENCIJA S. N. P. J. V CLEVELANDU, O.

ne zveze je bilo navzočih 40 delegatov in 12 združevalnih in glavnih odbornikov. Vseh pravomočnih glasov je bilo 195.

V predsedništvo so bili izvoljeni Joe Skuk predsednikom, John Terčelj in John Goršek pa podpredsednikom. Zapisnikarji so bili izvoljeni štirje: Anton Terbovec, Janko Rogelj, John Underwood in Peter Bernik.

V odbor za prošnje in pritožbe so bili izvoljeni: Frank Podboj, John Koklič, Ludvik Medvešek, Viljem Sitter, Louis Krašnja, Frank Budič in John Terbovec.

V odbor za rezolucije so bili izvoljeni Andrej Šemrov, Ignatz Benkše, Jože Zavertnik, Anton Hrast in Terezija Špeh.

V odbor za določanje plač in dnevnic so bili izvoljeni Joe Bratkovič, Ignatz Podvaznik, Anton Hrast, John Lekše, Kristina Omahne, Frank Perko, Frank Mahnič, Maks Martz in Vid Vodišek.

V odbor za jednotine ustanove in naprave so bili izvoljeni Frank Aleš, Martin Potokar, John Lekše, Filip Godina, Ferdinand Železnik, Mike Žugelj, Karl Kotnik, Andrej Vidrih in Avgust Samec.

Obširnejša debata se je pričela o imenu združene organizacije. Predlagano je bilo, da se združena organizacija imenuje Slovenska narodna podporna jednota. Protipredlog se je glasil, da se imenuje Jugoslovanska podporna zveza. Glasovanje se je vršilo po imenih, in oddanih je bilo 182 glasov, da se združena organizacija imenuje Slovenska narodna podporna jednota. Protipredlog je prejel le deset glasov.

Manjša skupina delegatov je želela, da se premesti sedež Slovenske narodne podporne jednote iz Chicaga v Cleveland. Zagovarjala je svoj predlog, da bi jednota pridobila na članstvu nekaj tisoč članov, ako se to izvrši. Delegatje, ki so nasprotovali premestitvi jednotinega sedeža, so naglašali, da naraščaj članov jednote ni odvisen od tega, kje se nahaja jednotin sedež, ampak od agitacije vseh članov neglede na to, kje se nahajajo. Za premestitev jednotinega sedeža je bilo oddanih le tri in trideset glasov, ogromna večina je pa glasovala, da jednotin sedež ostane v Chicagu.

Glede načelne izjave je bilo sprejeto, da jo lahko izpremeni tričetrtinska večina navzočih delegatov na konvenciji, pri splošnem glasovanju pa članstvo s tričetrtinsko večino oddanih glasov. To se mora izvršiti na treh konvencijah zaporedoma ali pa pri treh splošnih glasovanjih, da je zaključek veljaven.

Konvencija je zaključila, da postane glavni urednik zopet član glavnega odbora. Ovrgla je zaključek sedme redne konvencije v Springfieldu.

Najobširnejša in najostrejša debata se je vršila o vprašanju, ali naj se glavni odborniki volijo na konvenciji ali s splošnim glasovanjem. Izid glasovanja o tem vprašanju pokazuje, da sta obe struji z vsem ognjem zagovarjali svoje prepričanje. Da članstvo izvoli glavne odbornike s splošnim glasovanjem, je bilo oddanih 92 glasov, da jih izvoli konvencija, pa 98 glasov.

Obširnejša razprava se je vršila o vprašanju, ali naj "Prosveta" ostane v Chicagu, ali se preseli v Cleveland. Za preselitev v Cleveland je glasovalo 20 delegatov, za to, da ostane v Chicagu, pa je bilo oddanih 117 glasov.

Združitvena konvencija je izpremenila pravila v marsičem. Uvedla je pet razredov bolniške podpore in sicer za en, dva, tri, štiri in pet dolarjev dnevne bolniške podpore. Izpremenila je posmrtninske razrede in uvedla zavarovanje za $250, $600, $1,000, $1,500 in $2,000 zavarovalnine. Iz posmrtnine plača jednota od pet do $250 za posmrtninske stroške, v nobenem slučaju ne plača več, kot znaša posmrtnina. Kadar je pogreb civilen, je dolžnost vseh članov, da se ga udeleže. Članov se ne sme siliti, da se

udeleže cerkvenega pogreba. Glede odškodnine pri operacijah je konvencija sprejela dalekosežne reforme, kar potrdi, da se Slov. narodna podporna jednota resno trudi ohraniti svoje člane pri življenju in zdravju. Uvedla je sklad izrednih podpor, v katerega se odšteje od prispevka v upravni sklad in na člana mesečno dva centa. Iz tega sklada se podpirajo dijaki, ubogi in onemogli člani in se deli podpora v izredni revščini se nahajajočim članom zaradi stavke.

Konvencija je zaključila, da se obdrži še nadalje Književna Matica, in je v to svrho sprejela posebna pravila.

Pri razpravi o vprašanju, ali naj se "Prosveta" preseli v Cleveland, ali naj ostane v Chicagu, se je neki delegat nerodno izrazil o Clevelandu in konvenčni predsednik Skuk je podal zaradi tega izraza ostavko in pri tem naglasil, da ni res, kar se očita. Na njegovo mesto je bil izvoljen predsednikom Frank Zaitz, ki je predsedoval konvenciji do njenega zaključka.

Obširna razprava se je vršila o ustanovitvi zavetišča in lastne tiskarne. Sprejeti sta bili z malimi popravki rezoluciji, ki ju je predložil odbor za naprave in ustanove. Rezoluciji se morata predložiti s potrebnimi pojasnili in načrti članstvu v razpravo in na glasovanje. Združitvena konvencija je z osvojitvijo obeh rezolucij pokazala, da se je misel o potrebi lastnega zavetišča in tiskarne veliko bolj razširila med članstvom kot ob času sedme konvencije Slovenske narodne podporne jednote v Springfieldu, Illinois.

Konvencija je odpravila posebni konvenčni odbor za pritožbe in poverila to delo glavnemu porotnemu odboru.

Prihodnja konvencija se vrši v Waukeganu, Ill., leta 1925.

V glavni upravni odbor so bili izvoljeni: Vincent Cajnkar predsednik, Andrej Vidrich podpredsednik, Matthew Turk glavni tajnik, John Vogrich glavni blagajnik, Blas Novak tajnik bolniškega oddelka, Jože Zavertnik urednik in Filip Godina upravitelj.

V glavni nadzorni odbor so bili izvoljeni: Frank Zaitz predsednik, Frank Somrak in Viljem Sitter.

V glavni porotni odbor so bili izvoljeni: John Underwood predsednik, Martin Železnikar, Fred Vider, John Terčelj in John Goršek.

V bolniški odbor so bili izvoljeni: Blas Novak predsednik in tajnik, Jacob Am-

JAKOB ZUPANČIČ
urednik "Mladinskega lista"

brožič, John Grošelj, Anton Šular, Maks Marc in Mike Žugelj.

Poleg navedenih odborov so bili izvoljeni v odbor za združenje slovenskih podpornih organizacij Frank Aleš, Joško Oven in Joe Skuk, namestnika pa Mary Udovich in Ludvik Medvešek, v odbor za pravila Frank Aleš, Matthew Turk in Jože Zavertnik, v odbor Književne Matice Frank Aleš, Peter Bernik in Vincent Cajnkar.

Konvencija je dovolila pet sto dolarjev v pomoč stradajočemu ljudstvu v Rusiji.

Po končani konvenciji je glavni urad podal več pojasnil, kako se naj izvrši združenje, ki je moralo biti po zaključkih konvencije dovršeno do 1. januarja 1922. Koncem leta je Slovenska narodna podporna jednota štela v oddelku za odrasle člane 21,588 članov, v mladinskem pa 8,836. Slovenska delavska podporna zveza je štela ob tem času 6,376 članov v oddelku za odrasle člane, od katerih je bilo 1,351 že članov Slovenske narodne podporne jednote. V mladinskem oddelku je bilo 4,157 članov. Skupno premoženje obeh organizacij je znašalo koncem leta $1,188,914.56.

Dne 25. januarja 1922 se je pričela seja glavnega odbora, ki je trajala štiri dni. Načelniki departmentov so podali glavnim odbornikom svoja poročila in priporočila. Glavni odbor je določil mezdo za uslužbence za prihodnja štiri leta v smislu konvenčnega zaključka; označil je, kako bodo prejemali dijaki, brezposelni, stavkarji in drugi člani podporo iz sklada izrednih podpor. Tolmačil je pravila radi nekaterih napak in nejasnosti v njih in razpravljal o mladinskem listu, kateri je imel iziti po zaključku konvencije še v tem letu. Napravil je tudi nekaj zaključkov v tem oziru.

Koncem junija je bilo v oddelku za odrasle 27,537 članov, v mladinskem oddelku pa 13,610.

Premoženje Slovenske narodne podporne jednote je znašalo $1,251,565.

V mesecu juliju 1922 je izšla prva številka "Mladinskega lista". Prvi urednik je bil in je še točasno Jakob Zupančič.

Društvo štev. 233 S. N. P. J. je inicijatiralo v juniju, da se 27. člen pravil S. N. P. J. v toliko izpremeni, da se nadomestijo besede — "j) odrezanje roke ali noge vsled bolezni (ne vsled nesreče) . . . $100" — z besedami — "j) odrezanje roke ali noge . . . $100".

Namen inicijative je bil, da se tudi tistemu izplača $100 za operacijske stroške, kateremu je stroj ali katera druga sila odtrgala roko ali nogo. Inicijativa je bila preklicana, ker se je dognalo, da je ta zaključek že osvojila združitvena konvencija in da je bila v pravilih izvršena tiskovna pomota. Pravilno bi se moralo glasiti v pravilih: — "j) odrezanje roke ali noge . . . $100".

Glavni upravni in glavni odbor sta zaključila na seji v juliju, da je vsak društveni tajnik upravičen ne več ko do enega centa mesečnine od vsakega člana v mladinskem oddelku. Od ostale mesečnine gre 15 odstotkov v upravni sklad, 85 odstotkov pa ostane v skladu mladinskega oddelka. Temu zaključku se je dodalo: "Od vsakega člana v mladinskem oddelku se sme vzeti dva centa in pol na mesec ali 30 centov na leto od 15 odstotkov, ki so določeni za upravne stroške, za pokrivanje stroškov mladinskega lista, katerega izdaja jednota za razvedrilo in izobrazbo mladine".

Koncem leta 1922 je S. N. P. J. štela v obeh oddelkih 42,969 članov, 458 aktivnih društev in imela $1,392,241.00 premoženja. Narasla je za osemdeset društev. Njena solventnost je znašala 102.98%, skoraj tri odstotke več, kot zahtevajo državne postave.

V tem letu je S. N. P. J. izdala za zdravniške preiskave novopristoplih članov $4,126.50.

V februarju 1923 je društvo štev. 98 S. N. P. J. inicijatiralo nov odstavek za izvolitev glavnih odbornikov. Po tem odstavku se volijo vsi glavni odborniki s splošnim glasovanjem.

Društvo štev. 59 je inicijatiralo, da se odpravi razred za pet dolarjev bolniške podpore.

Društvo štev. 333 je inicijatiralo, da se vsak bolniški razred vzdržuje zase.

Vse tri inicijative so bile podpirane in sprejete s splošnim glasovanjem.

Od 1. junija do 30. novembra 1923 se je vršila kampanja za pridobivanje novih članov in naročnikov na "Prosveto" z velikim uspehom. S. N. P. J. je pridobila 3,002 člana v oddelku za odrasle in 2,202 člana v mladinskem oddelku in precej lepo število novih naročnikov na "Prosveto". Vseh novih članov je bilo 5,264.

Glavni upravni in glavni nadzorni odbor sta na seji v aprilu zaključila, da se glede ustanovitve lastne tiskarne in lastnega zavetišča predložita članstvu na splošno glasovanje resoluciji, ki sta bili sprejeti na združitveni konvenciji z dodatkom, da se predložita članstvu S. N. P. J. na splošno glasovanje, preden se podvzamejo kakšni koraki za ustanovitev lastne tiskarne in zavetišča. Splošno glasovanje je sprejelo obe rezoluciji.

Glavni odbor je inicijatiral, da se inicijatiran predlog priobči le enkrat v mesecu v obligatni številki mesto vsak teden, dokler je na razpravi. Dalje je inicijatiral, da gre pristopnina novih članov v upravni sklad mesto v bolniškega.

Koncem leta 1923 je imela S. N. P. J. $1,684,834.35 premoženja in štela 50,169 članov v obeh oddelkih in 503 aktivna društva.

* * *

Slovenska narodna podporna jednota še ni dosegla viška svojega razvoja. Obeta se ji lepa prihodnost, ako se bo ravnala po principih, ki so jih sprejeli njeni ustanovitelji na prvi konvenciji in jih je članstvo skozi vsa leta skrbno čuvalo. Njen razvoj je pa tudi odvisen od tega, kako bo reševala gospodarska vprašanja, ki se pojavijo v bodočnosti. Upajmo najboljše in sicer, da ostane Slovenska narodna podporna jednota trajen pomnik v zgodovini slovenskega naseljevanja v Ameriko, ki bo pričal slovenskim potomcem v Ameriki, da so bili njih predniki napredni in značajni ljudje, ki zavzemajo tudi častno mesto v zgodovini razvoja Amerike koncem devetnajstega in v začetku dvajsetega stoletja.

KAZALO

PRVI DEL.

Pregled splošne zgodovine Združenih držav.

I. POGLAVJE.

Stran

Prvotni prebivalci Amerike. Civilizacija pred odkritjem Amerike. Taboriščni prebivalci. Indijanci. Njih šege, navade in socialne uredbe. Njih značaj v vojnem in mirnem času. Njih naselišča. Jezik Indijancev. Eskimi in njih življenske navade.....9—13

II. POGLAVJE.

Legende o odkritju Amerike. Potovanja Norvežanov. Odkritje Greenlanda, Nove Fundlandije in ameriške celine Vinlanda. 14

III. POGLAVJE.

Ugibanja o podobi zemlje. Krištof Kolumb. Njegovo potovanje proti zapadu. Odkritje Amerike. Povratek v Španijo in njegova nadaljna potovanja. Amerigo Vespuzzi. Odkritja Cabotov. Naseljevanje Špancev. Odkritje Pacifičnega oceana. Potovanja De Leona in odkritje Floride. Fernandez de Cordova in njegova odkritja. Fernando Cortez in osvojitev mehiškega cesarstva. Potovanje Ferdinand Magellana okoli sveta. Doprinesen dokaz, da je zemlja okrogla. De Ayllonova odkritja in poizkusi za zasužnjenje Indijancev. Ponesrečeni poizkus Pamphilla de Navareza. Ferdinand de Soto. Njegova potovanja in konec. Uničenje francoske hugenotske naselbine. Potovanja Portugalcev .....15—28

IV. POGLAVJE.

Odkritja, potovanja in naseljevanje Francozov. Potovanja Ivan Verrazzinija in Jakob Cartierja. Prvi ponesrečeni poizkusi za ustanovitev francoskih naselbin s hudodelci. Naseljevanje hugenotov ob reki St. John. Maščevanje hugenotov nad španskimi pustolovci. Ponovno naseljevanje francoskih hudodelcev. Pričetek stalnega naseljevanja Francozov. Ustanovitev mesta Quebec. Verski spori med francoskimi naseljeniki. Utrditev francoske oblasti ob reki Sv. Lovrenca...29—32

V. POGLAVJE.

Stran

Prvi resni poizkus za naseljevanje Angležev. Spopadi med Indijanci in angleškimi naseljenci v naselbini Roanoke. Ostavitev te naselbine in njena ponovna naselitev. Naseljevanje Angležev v letih 1606-07. Ustanovitev Jamestowna, najstarejše angleške naselbine. Prihod romarjev v Ameriko. Ustanovitev in vpropastenje prve občinske zadruge. Puritanska nestrpnost je povzročila spore. Preganjanje "krivovercev." Prva kolonijalna zveza.....33—45

VI. POGLAVJE.

Naseljevanja Holandčanov. Ustanovitev trgovske postaje na Manhattanu. Naseljevanje Švedov. Naseljevanje in preganjanje kvekerjev. Naseljevanje nemških izseljenikov. Morebitno prvo naseljevanje slovenskih protestantov. Družabno življenje izseljenikov. Tlačanski služabniki. Zamorski sužnji. Pobožnjaštvo in barbarske kazni. Izrabljanje vere v pojačanje duhovniške moči. Preganjanje čarovnic in čarovnikov.....46—58

VII. POGLAVJE.

Boji z Indijanci in vzroki zanje. Prva indijanska vstaja. Krvavi masakri belopoltnikov in Indijancev. Indijanci zavezniki belopoltnikov v kolonijalnih vojnah. Francoski vpadi v angleške kolonije. Masaker posadke Fort Royala. Vpad angleških kolonistov v francoske naselbine. Indijanski napadi v Massachusettsu. Padec trdnjave Louisville. Mir med Francijo in Anglijo. Ponovne sovražnosti med Francijo in Anglijo. Poraz Braddocka.59—67

VIII. POGLAVJE.

Vzroki za širjenje nezadovoljnosti med kolonisti. Lakomnost, razsipnost in nevednost governerjev. Bratenje z morskimi roparji. Oviranje industrije v Ameriki. Zgradba prvega plavža in razvoj kovinske industrije. Potlačenje te industrije. Birokratične šikane. Davki. Kolkovina. Odpor proti davkom. Patrik Henry nastopi pred sodiščem. Odločen nastop virginjske zbornice. Snovanje puntar-

Stran

skih društev. Napadi na davkarje. Zborovanje kolonijalnega kongresa. Demonstracije proti kolkovini. Bojkot angleškega blaga. Preklic kolkovine. Novi davki. Bostonski masaker. Napad na bojno ladijo "Gaspe." Bojkotiranje in uničenje čaja. Brezposelnost v Bostonu. Razpust massachussettske zbornice. Boji pri Lexingtonu. Poraz angleške čete. Osvojitev Ticonderoge. Zborovanje drugega kontinentalnega kongresa. Priprave za revolucijonarno vojno. Washington imenovan vrhovnim poveljnikom armade. Bitka pri Bunkerhillu. Pohod proti Quebecu. Upepeljenje Falmoutha. Začetek ameriške mornarnice. Prodajanje nemških podanikov v angleško vojaško sužnost. Prezimovanje revolucijonarne armade pred Bostonom. General Lee pred New Yorkom. Umik Angležev iz Bostona. Brezuspešen napad Britov na utrdbe Charlestona. Howe pred New Yorkom .....68—96

IX. POGLAVJE.

Širjenje revolucijonarnih idej. Proglas neodvisnosti. Boji za New York. Kapitan Nolan ujet. Umik Američanov iz New Yorka. Padec trdnjav Washington in Lee. General Lee ujet. Učinki Howovega poziva za izkazovanje pokorščine. Boji ob jezeru Champlain in na njem. Napad na Trenton. Bitka pri Princetonu. Grdo ravnanje z ameriškimi ujetniki. Imenovanje novih ameriških generalov. Delovanje male ameriške mornarnice. Roparski pohodi Angležev. Obrekovanje Schuylerja in tega posledice. Rojstvo ameriške zastave. Učinek ameriške revolucije in bojev v Franciji. Sestanek Washingtona z Lafayettom. Praske ob reki Brandywine in Schuylkill. Padec trdnjave Mifflin. Poraz Burgoynove armade na severnem bojišču in njegova kapitulacija. Prezimovanje ameriške armade v Valley Forge. Spletkarenje klikarjev in zahrbtnežev proti Washingtonu. Organiziranje in vežbanje ameriške armade. Padec vrednosti kontinentalnega denarja. Odločitev Francije za akcijo. Odpoklic sir Howa. Bitka pri Monmouthu. Prihod francoskega brodovja. Ropanje Angležev po obrežju in angleške grozovitosti. Prezimovanje Washingtonove armade v New Jerseyju. Ponovne grozovitosti Angležev. Junaški čini ameriških mornarjev. Junaški boji ameriških vstašev na jugu. Izdajstvo ameriškega generala Benedikt Arnolda. Poraz angleškega polkovnika Tarletona pri Cowpensu. Boji v Georgiji. Vračanje šila za ognjilo po Američanih. Obkolenje Cornwallisove armade pri Yorktownu. Kapitulacija Cornwallisa. Konec revolucijonarne vojne. Washingtonov nagovor na oficirje ameriške revolucijonarne armade. Izmenjava vojnih ujetnikov .....97—145

X. POGLAVJE.

Posledice revolucijonarne vojne za neodvisnost Združenih držav. Revizija členov konfederacije. Izvolitev Jurij Washingtona predsednikom Združenih držav. Sedež vlade. Ustanovitev narodne banke. Vstaja Indijancev. Druga izvolitev Jurij Washingtona predsednikom združenih držav. Ustanovitev političnih strank. Washingtonovo svarilo proti umešavanju v evropejske razmere. Washingtonova zahvala za tretji predsedniški termin. Izvolitev Ivan Adamsa predsednikom Združenih držav. Pripravljanje Amerike za vojno s Francijo. Izvolitev Tomaž Jeffersona predsednikom Združenih držav. Nakup Louisiane od Francije. Spor s tripolitanskim bejom. Druga izvolitev Tomaž Jeffersona predsednikom Združenih držav. Ruvanje spletkarja Aron Burra. Zgradba prvega parnika. Nasilje Britov. Gospodarska kriza. Izvolitev Jakob Madisona predsednikom Združenih držav. Angleške provokacije na morju. Boji z Indijanci. Vojna z Veliko Britanijo. Ponovna izvolitev Jakob Madisona predsednikom Združenih držav. Junaški čini ameriških mornarjev. Perryjeva zmaga na jezeru Erie. Boji na kopnem. Požig glavnega mesta. Silen poraz britske armade pri New Orleansu. Mir z Veliko Britanijo. Homatije v Alžiru. Mir z Indijanci. Izvolitev Jakob Monroeja predsednikom Združenih držav .....146—166

XI. POGLAVJE.

Sprejem zapadnega teritorija Mississippi v Unijo. Nakup Floride. Vprašanje sužnosti v Missouriju. Monroejeva doktrina. Pogodba z Rusijo. Izvolitev Ivan Quincy Adamsa predsednikom. Rojstvo nove politične stranke in njeno ozadje. Izvolitev Andrej Jacksona predsednikom. Reorganizacija njegovega kabineta. Ponovna izvolitev Jacksona predsednikom. Boji med demokrati in vigovci. Spor z Južno Karolino. Finančne zadrege. Boji

Stran

z Indijanci v Floridi. Izvolitev Van Burena predsednikom. Agitacija v Kanadi za ločitev od Velike Britanije. Spori zaradi sužnosti.....167—172

XII. POGLAVJE.

Izvolitev Viljem Henrik Harrisona predsednikom in njegova smrt. Ivan Tyler postal predsednik. Ustanovitev verske sekte mormoncev, njih boji in naseljevanje okoli Slanega jezera. Izvolitev Jakob Knox Polka predsednikom. Revolucija v Teksasu. Poraz mehiške armade ob reki Jacinto. Proglasitev Teksasa za samostojno republiko. Sprejem Teksasa v Unijo. Vojna med Združenimi državami in Mehiko. Poraz Mehikancev in zasedenje glavnega mesta Mehike. Mir med Združenimi državami in Mehiko...173—177

XIII. POGLAVJE.

Izseljevanje proti zapadu. Vojna z mormonci. Odkritje zlata v Kaliforniji. Homatije zaradi sužnosti. Kompromisi zaradi sužnosti. Smrt predsednika Taylorja. Nove homatije zaradi sužnosti. Izvolitev Franklin Pierca predsednikom. Konflikt z Avstro-Ogrsko. Spori z Veliko Britanijo. Naseljevanje v Kansasu. Volilna borba v letu 1856. Ustanovitev stranke natavistov. Izvolitev Jakob Buchanana predsednikom. Napad Ivan Browna na arzenal v Harpers Ferryju. Eksekucija Ivan Browna. Poostrenje sporov zaradi sužnosti. Abraham Lincoln izvoljen predsednikom. Ponesrečeni naklepi sužnjedržcev.....178—185

XIV. POGLAVJE.

Vzroki za državljansko vojno. Ruvanje reakcije v Južni Karolini. Odcepitev južnih držav in izvolitev Jefferson Davisa predsednikom Konfederacije. Vstoličenje Lincolna predsednikom. Napad na trdnjavo Sumter. Razvoj državljanske vojne. Poziv za prostovoljce v severnih državah. Prvi resni boji z uporniki. Bitka pri Bull Runu. Razmere v Zapadni Virginiji. Bitka pri Rich Mountainu. Spletke upornikov in boji v Missouriju. Vpad upornikov v Kentucky. Ulysses S. Grant na bojišču. Osvojitev trdnjav Henry in Donelson. Umikanje upornikov do Corintha. Nepričakovan napad upornikov na severno armado. Južni general Johnston smrtno zadet. Uspehi južnega generala Jacksona. Vpad južnega generala Leeja v Maryland. Boji ob reki Rappahannock. Uvedenje obvezne vojaške službe v južnih državah. Ponesrečeni upor v New Yorku. Poraz južne armade pri Gettysburgu. Operacije generala Granta. Pohod generala Shermana do morske obali. Ponesrečen napad upornikov na Sheridanovo armado. Obkoljenje glavne uporniške armade. Leejeva predaja. Ponovna izvolitev Abraham Lincolna predsednikom. Konfederacija razbita. Umor Abraham Lincolna. Spletke francoskega cesarja Napoleona III. Izvolitev Ulysses Simpson Granta predsednikom in njegova ponovna izvolitev. Homatije s Španijo zaradi Kube. Gospodarska kriza. Boji z Indijanci in poraz generala Custerja.186—218

XV. POGLAVJE.

Umor predsednika Jakob A. Garfielda. Izvolitev Grover Clevelanda predsednikom. Boji z Indijanci v Severni Dakoti. Ustanovitev ljudske stranke. Prihod prohibicijoniške stranke v javnost. Organiziran napad na stavkujoče delavce Carnegiejeve družbe. Homatije na Havajskem otočju. Grover Cleveland izvoljen ponovno predsednikom v letu 1892. Gospodarska kriza v prihodnjem letu. Splošna stavka železničarjev pod vodstvom E. V. Debsa. Izvolitev Wm. McKinleyja predsednikom. Vojna s Španijo. Zmage Američanov na kopnem in morju. Umor McKinleyja. Zgraditev panamskega prekopa. Razvoj trustov. Spori v republikanski stranki. Woodrow Wilson, predsednik. Svetovna vojna. Spori med Mehiko in Združenimi državami. Vstop Združenih držav v svetovno vojno. Opozicija senatorja La Folletta proti vojni. Izzivanje zamorskih vojakov. Konec svetovne vojne. Ratificiranje prohibicije. Opozicija v republikanski stranki..219—229

XVI. POGLAVJE.

Kakšna bo bodočnost Ameriške republike?.230

* * *

DRUGI DEL.

Delavsko gibanje.

I. POGLAVJE.

Prvi izseljenci. Najemanje prvih delavcev. Razlika med južnimi in severnimi državami. Sužnji in pogodbeni delavci. Določitev mezde rokodelcem. Prvo mezdno razsodišče. Brezpravnost delavcev. Ustanovitev rokodelskih cehov. Prve delavske organizacije. Pridobivanje delavcev iz Evrope. Obdelovanje plantaž v južnih državah .....233—236

II. POGLAVJE.

Stran

Razvoj tekstilne in začetek železarske industrije. Ustanovitev prve delavske organizacije. Prve delavske zahteve. Spoznanje pomena politične akcije za delavstvo. Volilni uspehi. Poteze političarjev. Pocepljenje prve delavske stranke in njen razpad. Draginja. Vpropastenje delavskih organizacij l. 1837. Humanitarci in ponovno organiziranje delavcev. Pojavi unijonizma. Osvojitev postavnega osemurnega delavnika. Drugi poizkus za organiziranje unij v centralnj organizaciji. Ustanovitev Vitezov sv. Krispina. Panika v letu 1873. Ustanovitev Vitezov dela. Gibanje za osemurni delavnik. Preganjanja organiziranih delavcev. Ustanovitev Ameriške delavske federacije in drugih delavskih organizacij. Velika stavka železničarjev. Snovanje socialističnih organizacij. Spori in ustanovitev novih strank ..... 237—242

* * *

TRETJI DEL.

Naseljevanje Slovencev in naselbine.

Predgovor 245

Splošen pregled naseljevanja Slovencev ..... 247—259

Naseljevanje po državah.

Alabama 260
Arizona ..... 262 in 263
Alaska 264
Arkansas ..... 265 in 266
California ..... 268 in 269
Colorado ..... 270—284
Connecticut 285
District of Columbia ..... 286—288
Florida 290
Georgia 291
Idaho ..... 292—294
Illinois ..... 295—332
Indiana ..... 333—338
Kansas ..... 339—349
Kentucky ..... 350—354
Louisiana 355
Maryland 356
Massachusetts 357
Michigan ..... 358—368
Minnesota ..... 369—382
Mississippi ..... 383 in 384
Missouri ..... 385 in 386
Montana ..... 387—394
Nebraska 395
New Jersey 396
New Mexiko ..... 397—401

Stran

New York ..... 402—405
Ohio ..... 406—442
Oklahoma ..... 443—445
Oregon ..... 446 in 447
Pennsylvania ..... 448—506
Texas 507
Utah ..... 509—512
Washington ..... 513—517
West Virginia ..... 518—524
Wisconsin ..... 525—533
Wyoming ..... 534—547
Kanada 548
Zaključek 549

* * *

ČETRTI DEL.

Zgodovina Slovenske narodne podporne jednote.

I. POGLAVJE.

Agitacija za ustanovitev Slovenske narodne podporne jednote. Ustanovno zborovanje. Prvi pojavi za uvedenje referenduma ..... 553—559

II. POGLAVJE.

Učinek ustanovitve nove podporne organizacije. Drugo zborovanje Slovenske narodne podporne jednote. Vzroki za podelitev članov v konservativne in napredne. Spori zaradi inkorporacije. Prejemanje provizije po gl. odbornikih. Inkorporiranje S. N. P. J. v državi Ohio in nato v državi Illinois. Boji zaradi prejemanja provizije po gl. odbornikih. Tretja redna konvencija S. N. P. J. v La Sallu, Ill. Nove reforme in uvedenje splošnega glasovanja za porotne zadeve. Ustanovitev lastnega glasila ..... 559—568

III. POGLAVJE.

Klobučarjeva afera. Nove homatije. Prva izredna konvencija S. N. P. J. Ustanovitev ženskega oddelka. Prva rešitev Klobučarjeve afere ..... 568—582

IV. POGLAVJE.

Četrta redna konvencija S. N. P. J. v Clevelandu. Ustanovitev pomožnega odbora. Spremenitev mesečnika v tednik. Odprava potnih listov za Združene države in Kanado. Nezgoda v Cherryju, Ill. Dvanajst članov ubitih v premogovniku. Napadi na S. N. P. J. v "Glasu Naroda." Rast S. N. P. J. ..... 582—587

V. POGLAVJE.

Stran

Peta redna konvencija S. N. P. J. Nove reforme. Pomnožitev dolžnosti gl. odbornikov. Povečanje glasila. Napadi na zaključke pete redne konvencije. Prvo zanimanje za ustanovitev slovenskega zavetišča. Stavka v bakrenih rudnikih. Združitvena konferenca. Desetletnica S. N. P. J. Uvedenje razredov. Napadi v "Glasu Svobode." ..... 588—601

VI. POGLAVJE.

Šesta redna konvencija. Faletičeva afera. Napredek S. N. P. J. Nove reforme in zaključki. Ustanovitev dnevnika. Delo za združenje. Prvi predlog za razdeljenje bolniških skladov. Poizkusi za ustanovitev lastne tiskarne. Stavka v železorudniškem okraju. Razni inicijativni predlogi. Ovire zaradi vojne pri dnevniku. Tekma za nabiranje novih naročnikov na "Prosveto." Požar oškodil člane S. N. P. J. v Washingtonu..... 601—611

VII. POGLAVJE.

Stran

Sedma redna konvencija. Nove reforme in zaključki. Štiri važne rezolucije. Volitev urednika s splošnim glasovanjem. Zaključki glede Slovenskega republičanskega združenja. Posmrtnina za padlimi vojaki. Kriza v gl. odboru S. N. P. J. Obravnava proti gl. tajniku, gl. blagajniku in predsedniku gl. porotnega odbora. Glasovanje o združenju. Volitve gl. odbornikov na izpraznjena mesta. Ponovna tekma za pridobivanje novih članov in naročnikov na Prosveto. Akcija za John Kočevarja, nečlana S. N. P. J., obdolženega umora. Poplava v Pueblu, Colo. Združenje s S. D. P. Z. Tretja izredna konvencija S. N. P. J. ali združitvena konvencija. Nove reforme in zaključki. Novi posmrtninski in bolniški razredi. Rezoluciji za ustanovitev lastne tiskarne in zavetišča. Ogromni naraščaj v članstvu in premoženju. Sprejem inicijative za izvolitev gl. odbornikov s splošnim glasovanjem. ..... 611—623

POPRAVKI

Stran	Kolona	VRSTA Od zgoraj doli	VRSTA Od spodaj gori	NEPRAVILNO:	PRAVILNO:
9	I.	18		ravno taka stara	ravno tako stara
10	I.	12		razni	raznih
14	II.	5		Bostonem	Bostonom
14	II.	7		navzor	navzgor
17	II.		17	odkritevalja	odkrivatelja
22	II.	8		Bilbao	Balboa
23	II.	26		prot	proti
24	I.		10	oddleke	oddelke
24	II.	15		v mesecu so . . .	v mesecu maju so . . .
26	II.	4		so bili bolj...	so bili tu bolj...
28	II.	17		potovanja P...., ki je...	potovanje P..., ki je..
28	II.		16	ime je so . . .	ime so
28	II.		7	igračiča	igračica
31	I.		1	Arkadija	Akadija
42	I.	13		igračiča	igračica
46	I.			da se Holandci	da so Holandci
57	II.	20		Soughton	Stoughton
58	II.		17	ljudstva ga je...	ljudstvo ga je...
59	I.	7		miljon	milijon
62	II.	26		Na to so	Nato so
70	II.		19	samodrštvo	samodrštvo
76	II.	22		ladij	ladji
77	II.		6	Priladelphijo	Philadelphijo
83	II.		5	Kajne	Kajne,
86	II.	26		Prescot	Prescott
88	I.		19	kraljevnih	kraljevih
89	I.	15		Kanadi, takoj	Kanadi takoj
90	I.	4		pogumna	poguma
93	I.	6		novince, do	novince do
96	I.	16		Multrie	Moultrie
100	II.		17	ugrožale	ogrožale
104	I.		16	predkratkim	pred kratkim
105	II.	14		moraio	moramo
108	I.	24)		Princenton	Princeton
138	I.	21 (			
109	I.		22	koze.	koze,
113	II.	21		Za to	Zato
114	II.		3	podaljašal	podaljšal
115	II.	22		Brandwyne	Brandywine
115	II.		10	prevzal	prevzel
126	II.		4	odsredotočijo	osredotočijo
130	II.		20	Kakaskia	Kaskaskia
134	II.	21		Elizabethownu	Elizabethtownu
137	II.		19	1780.—1781.	1780—1781
138	I.	12		in	iz
140	I.	6		grozovivitostjo	grozovitostjo
142	I.		20	izročil	je izročil
144	I.	23		preleminarno	preliminarno
146	II.	22		svoje	svojo
165	II.		2	obotovaljali	obotavljali
168	II.	18		ustanovili	ustanovila
199	I.	27		njegove	je svoje
200	I.	14		Washigtonu	Washingtonu

POPRAVKI

Stran	Kolona	VRSTA Od zgoraj doli	VRSTA Od spodaj gori	NEPRAVILNO:	PRAVILNO:
202	I.		22	njegov	njegovih
222	II.	27		1893	1892
223	II.	25		ravnanje	ravnanja
226	I.	9		1901.	1901,
230	I.		5	po	bo
250	I.	20		Semiški	semiški
251	II.	15		v Chicagu	v Chicago
257	I.	2		razstreseno	raztreseno
266	I.		11	ustanoviteljev Frank Dollar,	ustanoviteljev, Frank Dollar,
268	I.		6	še	še-
271	I.	23		on leta	on, leta
271	II.	25		Pogorelc	Pogorelec
282	I.		12	kokove	koksove
290	II.		10	spadajo društvom	spadajo k društvom
291	pod sliko:.....			premogovnik	rudnik
294	" "				
313	II.		19	razsteza	razteza
318	II.	18		število	številu
338	I.		1	razstreseni	raztreseni
342	II.	26		društtvo	društvo
344	I.	23		evangelska	evangeljska
363	II.	10		razstreseno	raztreseno
379	II.	15		Jednota	jednota
382	II.		11	štev. 194 Keewatinu	štev. 194 v Keewatinu
383	II.	12		l. 1822	l. 1822,
448	I.	1		Pensylvania	Pennsylvania
449	II.	14		razstresena	raztresena
452	II.	24		1816	1916
478	II.	5		razstrosili	raztrosili
495	I.	3		premogova	premogovna
498	I.	1		petnajst let	pet in dvajset let
503	I.	7		železni	železarski
528	I.		5	Jaques	Jacques
539	II.		9	ka	ga
544	II.	21		stopinj. F	stopinj F.
553	I.		7	odrpl	odprl
555	II.		1		črtaj zadnjo vrsto!
566	I.	4		na to	nato
582	I.		8	glasovnico	poslovnico

OPOMBA.—Na mnogih mestih so nekatere besede pisane skupaj, ki bi se ne smele. Pravilno je n. pr.: od tu, do tu, vkljub temu, od nekdaj, vrh tega, vzlic temu, od tamkaj. Ne pa: odtu, dotu, vkljubtemu, odnekdaj, vrhtega, vzlictemu, odtamkaj.

Nekateri pišejo te besede tudi skupaj, da si prihranijo čas in ker mislijo, da se pišejo skupaj.